

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Національний педагогічний університет
імені М.П. Драгоманова

ОСВІТА ТА НАУКА – 2019

Матеріали звітної-наукової конференції студентів
15-19 квітня 2019 року

Київ - 2019

*Рекомендовано до друку Вченою радою
Національного педагогічного університету
імені М. П. Драгоманова*

Редакційна рада:

- Андрущенко В.П.** доктор філософських наук, професор, академік НАПН України, член-кореспондент НАН України, ректор НПУ імені М. П. Драгоманова (*голова Редакційної ради*)
- Андрусишин Б.І.** доктор історичних наук, професор
- Бондар В.І.** доктор педагогічних наук, професор, академік НАПН України
- Булах І. С.** доктор психологічних наук, професор, заслужений діяч науки і техніки України
- Висоцький А.В.** доктор філологічних наук, професор, заслужений працівник освіти України
- Зернецька А.А.** доктор філологічних наук, професор
- Євтух В.Б.** доктор історичних наук, професор, академік НАН України
- Дробот І.І.** доктор історичних наук, професор
- Жалдак М.І.** доктор педагогічних наук, професор, академік НАПН України
- Корець М.С.** доктор педагогічних наук, професор, академік Академії наук вищої школи України, заслужений працівник освіти України
- Кудін А.П.** доктор фізико-математичних наук, професор
- Мацько Л.І.** доктор філологічних наук, професор, академік НАПН України
- Працьовитий М.В.** доктор фізико-математичних наук, професор, академік АН ВШ України
- Синьов В.М.** доктор педагогічних наук, професор, академік НАПН України
- Сергієнко В.П.** доктор педагогічних наук, професор, академік АНВО України, заслужений працівник освіти України
- Сушко О. О.** доктор історичних наук, професор
- Тимошенко О.В.** доктор педагогічних наук, професор
- Торбін Г.М.** доктор фізико-математичних наук, професор
(*відповідальний редактор*)
- Турчинова Г.В.** кандидат педагогічних наук, професор
- Шут М.І.** доктор фізико-математичних наук, професор, академік НАПН України

Програмний комітет:

Божок О.С.	кандидат педагогічних наук, доцент, вчений секретар Ради НТТСМ факультету іноземної філології
Бублей Т.А.	кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри теорії та методики фізичного виховання
Вінокур О.Я.	кандидат юридичних наук, доцент кафедри теорії та історії держави і права, заступник декана з виховної та наукової роботи факультету політології та права
Глушко Т.П.	доктор філософських наук, доцент, професор кафедри філософії
Гризоглазова Т.І.	кандидат педагогічних наук, професор фортепіанного виконавства і художньої культури, вчений секретар Ради НТТСМ факультету мистецтв імені Анатолія Авдієвського
Струтинська О.В.	кандидат педагогічних наук, доцент, вчений секретар Ради НТТСМ факультету інформатики
Коханко О.Г.	кандидат педагогічних наук, доцент, вчений секретар Ради НТТСМ факультету педагогіки та психології
Мальований О.О.	кандидат історичних наук, доцент кафедри всесвітньої історії історичного факультету
Марченко Н.В.	кандидат педагогічних наук, ст. викладач кафедри освіти дорослих
Ліпницька І.М.	кандидат філологічних наук, професор кафедри української літератури, вчений секретар Ради НТТСМ факультету української філології та літературної творчості імені Андрія Малишка
Омельянович І.М.	кандидат педагогічних наук, доцент кафедри психокорекційної педагогіки, вчений секретар Ради НТТСМ факультету корекційної педагогіки та психології
Сандугей В.В.	кандидат економічних наук, доцент кафедри економіки освіти, вчений секретар Ради НТТСМ факультету соціально-економічної освіти
Свириденко Д.Б.	доктор філософських наук, доцент, професор кафедри методології науки та міжнародної освіти, заступник декана з наукової роботи та міжнародної співпраці ФМОН
Требенко О.О.	кандидат фізико-математичних наук, доцент кафедри вищої математики секретар Ради НТТСМ фізико-математичного факультету
Федоренко А.Ф.	кандидат психологічних наук, доцент кафедри загальної і соціальної психології та психотерапії факультету психології, заступник декана з наукової роботи та міжнародних зв'язків
Чернова Т.Ю.	кандидат педагогічних наук, доцент кафедри теорії і методики технологічної освіти, креслення і комп'ютерної графіки, вчений секретар Ради НТТСМ інженерно-педагогічного факультету
Щабельська В.Г.	кандидат географічних наук, доцент, заступник декана з навчально-методичної роботи факультету природничо-географічної освіти та екології

УДК 001 + 37]:005.745

Відповідальний секретар – Галенко Т.М.

Освіта і наука – 2019. Зб. наукових праць. – К: НПУ імені М.П.Драгоманова, 2019. – 877 с.

До збірника увійшли матеріали звітно-наукової конференції студентів «Освіта та наука», що відбулася 15-19 квітня 2019 року в Національному педагогічному університеті імені М.П. Драгоманова

ЗМІСТ

Навчально-науковий центр вечірнього навчання	6
Інженерно-педагогічний факультет.....	47
Історичний факультет.....	101
Факультет інформатики	110
Факультет іноземної філології	126
Факультет менеджменту освіти і науки.....	268
Факультет мистецтв імені Анатолія Авдієвського.....	313
Факультет педагогіки та психології	319
Факультет політології та права.....	421
Факультет психології	436
Факультет української філології та літературної творчості імені Андрія Малишка.....	531
Фізико-математичний факультет.....	567
Факультет соціально-економічної освіти	705
Факультет спеціальної та інклюзивної освіти.....	772

Баблюх Марія Петрівна
студентка 4 курсу
Спеціальності 035 «Філологія (переклад)»

Науковий керівник:
кандидат філологічних наук, доцент
Пугач Юлія Миколаївна

СКОРОЧЕННЯ ЯК ПРОДУКТИВНИЙ СПОСІБ СЛОВОТВОРЕННЯ В СУЧАСНІЙ АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ

Як відомо, скорочення - це частина слова, або усічене ціле слово чи словосполучення. У мовленні такий прийом застосовують у багатьох мовах світу, зокрема й у англійській. Перші скорочення в англійській мові з'явилися ще тоді, коли існував так званий фонетичний запис. Абревіації у сучасному розумінні цього слова почали застосовуватися шумерами у IV тисячолітті до нашої ери. Під час дослідження було вивчено сучасну англійську літературу та листування на предмет наявності скорочень та їх різновидів.

Перелік скорочень мови не є постійним, а поступово доповнюється новими словами. Найчастіше утворення відбувається під час написання один одному текстових повідомлень, смс чи так званих Instant messages (IM).

“Полегшити” повідомлення і не змінити його змісту можна, наприклад, наступними словосполученнями, що часто використовувалися під час листування та були замінені на відповідні скорочення: *"I don't know"* («Я не знаю») – *"idk"*, *"oh, my gosh (or God)"* («о, Боже») – *"omg"*, *"laugh out loud"* (букв. «сміюсь вслух») – *"lol"*, *"thank you"* («дякую») – *"ty"*, *"you're welcome"* («будь ласка») – *"uw"*, *"rolling on the floor laughing"* (букв. «катаюся по підлозі від сміху») – *"rofl"*.

Окрім скорочень словосполучень, у літературі часто використовують усічені слова. Можна зустріти: *"be"* – *"b"*, *"see"* – *"c"*, *"are"* – *"r"*, *"you"* – *"u"*. З розвитком науки і техніки з'явилося багато складних лексичних одиниць. У результаті цього для спрощення комунікації складні технічні поняття та явища почали скорочувати різними методами. Дві найпоширеніші форми скорочення лексичних одиниць – абревіація та акроніми, наприклад, *BBC*, *ASAP* тощо.

Також зустрічаються інші варіанти скорочень: цифри замість слів (*"for"* – на *"4"*), цифри та символи замість слів (*"thank you"* – *"10q"*) тощо.

Англійська мова - мова, що розвивається надзвичайно швидко. Кожні дві години в розмовній практиці з'являється нове слово, а кожного року приблизно 4 000 слів додаються до словника. Так, абревіатура *«LOL»* є скороченням від фрази *«to laugh out loud»* (голосно розсміятися), яка в 2011 році була внесена до оновленого Оксфордського словника. Це означає, що скорочення є продуктивним способом словотворення в англійській мові.

Список використаної літератури:

1. Hamlet, Prince of Denmark / William Shakespeare.– Kyiv : Znannia, 2017. – 207 p. – (English Library).
2. Словник: Англійсько-український / українсько-англійський: посіб. для загальноосвіт. та вищ. навч. закл. – 2-ге вид. стереотип. – К.; Ірпінь ВТФ “Перун”, 2016. – 424 с.

*Баклан Денис Валерійович ,
студент II курсу,
Спеціальності «053Психологія »*

*Науковий керівник:
викладач
Степаненко Інна Миколаївна*

«Психологічні особливості формування та розвитку адиктивної поведінки особистості»

На сьогоднішній день, одним з проблемних питань сучасного життя України, є адиктивна поведінка особистості (вживання наркотиків, алкоголю, ігрова залежність тощо). Вирішення даного питання є одним із ключових та обов'язкових умов формування і переходу до здорового способу життя всієї нації.

Офіційним початком системного вивчення адиктивної поведінки в історіографічних джерелах вказується 1884 рік, коли спочатку у Великобританії, потім у США й Австралії на хвилі боротьби з патологічною ігроманією, алкоголізмом і наркоманією, що наносили великий економічний збиток, почав видаватися журнал – “British Journal of Addictions” [3].

На сьогоднішній день багато дослідників дійсно відзначають істотне збільшення масштабів і форм адиктивної поведінки. В той же час, ставлення науковців до феномену адиктивної поведінки досить суперечливе.

С. Гріффін зауважує, що адиктивна поведінка – це залежність від діяльності, речовини або іншої особистості (людини), що характеризується порушенням адаптаційного балансу, низьким самоконтролем, втратою волі, самознеціненням, втратою здоров'я, патологічністю тощо [6].

На думку Ц.П. Короленко та М. В. Дмитрієва, адиктивна поведінка – це прагнення до відходу від реальності за допомогою зміни свого психічного стану шляхом використання різних засобів [4].

Аналізуючи адиктивну поведінку, Н.А. Бородіна виділила наступні її форми:

- хімічні – табакокуріння, наркоманія, токсикоманія, зловживання спиртним;
- нехімічні – комп'ютерна залежність, залежність від інтернету, відео- та азартних ігор, трудового ігору, шопоголізм, сексуальна залежність і т.п.;
- порушення харчової поведінки – це адиктивне голодування або переїдання;
- патологічна захопленість яким-небудь видом діяльності, що призводить до повного ігнорування або збільшення наявних життєвих труднощів – сектантство, релігійний фанатизм і т.п. [1]

На сьогоднішній день найгострішими проблемами адиктивної поведінки є: наркотична залежність, алкогольна залежність, комп'ютерна та ігрова залежності. Ці адикції є дуже небезпечними для здоров'я людини, особливо для підлітків та молоді. Найчастіше причинами залежності є - неспроможність у навчанні, жорстоке поводження у сім'ї, постійні конфлікти між батьками, відсутність серйозних захоплень, неспроможність вирішувати проблеми, неповна сім'я, неправильне виховання, недостатня соціальна адаптація.

Деякі передумови до розвитку адикції може дати не тільки сім'я, але й релігія, яка з однієї сторони дає сенс життя людям і допомагає позбутися від шкідливих пристрастей, але з іншого боку – сама може стати патологічною залежністю. Навіть традиційні релігійні течії можуть сприяти формуванню залежності, не говорячи вже про різні деструктивні секти [2].

Щодо вікових особливостей адиктивної поведінки, то В.Д. Менделевич вказує на те, що відхилятися від нормальної поведінки здатний індивід будь-якого віку, а самі відхилення можуть носити різний характер.

У процесі оцінки вікової норми аналізуються різні особливості (стилі) діяльності, яким повинна відповідати людина певного віку:

1. Комунікативний стиль (толерантність і компетентність у спілкуванні).
2. Особливості регуляції поведінки (вольові характеристики).
3. Інтелектуальні особливості (здатність планувати, прогнозувати власну діяльність).
4. Емоційні особливості.
5. Психомоторні особливості (мімічний та жестикуляційний стилі).
6. Стиль усної й писемної мови [5].

Отже, адиктивна поведінка є досить потужним та несприятливим фактором у житті особистості, яка потребує вчасної профілактичної, консультативної та корекційної роботи.

Список використаної літератури:

1. Бородинна Н.А. Психологическая причинность аддиктивного поведения личности: дисс. ... кандидат психол. наук: 19.00.01 / Наталья Александровна Бородинна. – Новосибирск, 2006. – 166 с.
2. Залыгина Н.А. Аддиктивное поведение молодежи: диагностика, профилактика и психотерапия зависимостей / Н.А. Залыгина. – Мн.: Прописи, 2013. – 197 с.
3. Козлов В.В. Психология игровой зависимости / В.В. Козлов, А.А. Карпов. – М.: Психотерапия, 2011. – 336 с.
4. Короленко Ц.П. Психосоциальная аддиктология / Ц.П. Короленко, Н.В. Дмитриева. – Новосибирск: Олсиб, 2010. – 251 с.
5. Менделевич В.Д. Руководство по аддиктологии / В.Д. Менделевич. – СПб.: Речь, 2007. – 768 с.
6. Griffin S.E. Sex and love : addiction, treatment, and recovery. – London: Praeger, 1991. – 220 p.

*Бондаренко Віта Олександрівна ,
студентка I курсу магістратури,
спеціальності «Психологія»*

*Науковий керівник:
кандидат психологічних наук, доцент
Зінченко Анна Вікторівна*

ПСИХОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ТОЛЕРАНТНОСТІ ВЧИТЕЛЯ

У системі ціннісно-цільових пріоритетів провідне місце толерантності відводять О.Асмолов, І.Бех, Б.Гершунський, О.Грива, І.Пчелінцева та ін. Вони обґрунтовують необхідність розробки парадигми соціальної довіри та побудови толерантного середовища в освітньому просторі. Особливе значення при цьому надається виховному, гуманітарному, моральному аспектам освіти.

Аспект толерантності, який пов'язаний з вихованням, вихованістю, аналізують Н.Асташова, Б.Гершунський, Б.Вульф, М.Міріманова. У "Декларації принципів толерантності", зазначено, що виховання в дусі толерантності потрібно розглядати в якості невідкладного найважливішого завдання. "Воно має бути спрямованим на протидію впливам, які викликають почуття страху й відчуження стосовно інших, і сприяють формуванню у молоді навичок незалежного мислення, критичного осмислення й вироблення суджень, заснованих на моральних цінностях" [3, С.3]. Б.Гершунський вказує, що виховання толерантності в міжособистісних стосунках, формування менталітету толерантності є найважливішим стратегічним завданням, яке постає перед освітою у XXI столітті[2]. М.Міріманова стверджує, що толерантність – це, з одного боку, "мета і

результат виховання, який супроводжується формуванням певних соціальних установок, а з іншого боку – цінність і якість особистості, яка виявляється в її поведінці та вчинках" [5, С. 108]. Б.Вульфів відмічає, що толерантність як особистісну якість потрібно розвивати в процесі навчання, виховання, взаємодії, коли відбувається взаємне збагачення досвіду толерантності[1].

У складі професійних та особистісних якостей учителя толерантність займає одне з важливих місць. Ю.Поваренков зазначає, що для вчителя толерантність – це мета та засіб його професійної діяльності та життєдіяльності загалом[6]. Місце толерантності як особистісно значимої та професійно важливої риси вчителя визначається в рамках компетентнісного підходу в освіті. Толерантність як ключова компетенція вчителя передбачає мотиваційну готовність до її актуалізації, розвинутий соціальний інтелект, знання соціально-психологічних закономірностей і механізмів соціальної перцепції, педагогічну рефлексію, вміння використовувати теорії і технології ефективної міжособистісної взаємодії, вміння аналізувати й регулювати емоційні стани, інтерес до саморозвитку й самовдосконалення [6].

У ситуаціях педагогічного спілкування особливу роль відіграють моральна спрямованість його особистості та індивідуально-психологічні властивості (риса характеру, організаційні й комунікативні здібності), які сприяють утвердженню свободи прийняття рішень у всіх сферах життєдіяльності, створенню атмосфери відкритості й довіри, відповідальності і справедливості. Зокрема, це вихованість, витримка й самовладання, гуманність, доброзичливість, любов до дітей, почуття власної гідності, справедливість, тактовність, увічливість, чесність, чуйність та інші, які разом складають комплекс рис толерантного вчителя[2].

Повноцінна толерантність учителя також обов'язково передбачає прагнення до самовдосконалення, саморозвитку, якомога повного втілення свого потенціалу, тобто усього того, що містить поняття самоактуалізації. Вчитель повинен виробити певну толерантну позицію. Толерантна позиція особистості вчителя характеризується її гуманістично орієнтованою спрямованістю й активністю, а також відповідальним ставленням до вибору стратегічних і тактичних цілей, засобів їх досягнення. Як вказує А.Маркова, учитель як суб'єкт діяльності може займати різні професійно-психологічні позиції: активну, творчу, формально-рольову, конформістську, конфліктну, відкриту і закриту[4]. Активна позиція учителя може бути як позитивною, так і негативною а також – непослідовною. Відповідно й толерантність педагога може бути як конструктивною – сприяти подоланню конфліктів, удосконаленню стосунків, так і деструктивною – спрямованою на створення умов для руйнування конструктивних відносин (маніпулятивна стратегія). Поєднання позитивно активної та творчої позицій з відкритою позицією продукує діалогічну форму толерантності – безпосереднього спілкування "на вищому рівні".

Таким чином, толерантність вчителя включає особистісний компонент (ціннісно-смісловова складова), мотиваційний та операціональний (знання, вміння і здібності). Це цілісне утворення виявляється у складних взаємозв'язках та взаємовпливах її компонентів.

Список використаної літератури:

1. Вульфів Б.З. Воспитание и толерантность: сущность и средства / Б. З. Вульфів // Воспитание и дополнительное образование детей и молодежи. – 2002. – № 6. – С. 5 – 10.
2. Гершунский Б.С. Толерантность в системе ценностно-целевых приоритетов образования / Б. С. Гершунский // Педагогика. – 2002. – № 7. – С. 3–12.
3. Декларация принципів толерантності // Шлях освіти. – 1999. – № 2. – С. 2–4.
4. Маркова А. К. Психология профессионализма / А. К. Маркова. – М. : Межд. гум. фонд "Знание". – 1996. – 308 с.
5. Мириманова М. Толерантность как проблема воспитания / М.Мириманова // Развитие личности. – 2002. – №2. – С. 104–116.

6. Поваренков Ю.П. Психологическое содержание профессиональной толерантности учителя / Ю. П. Поваренков // Вестник ТГПУ. – 2005. – Вып. 1 (45). Серия "Психология".

*Вознесенська Ольга Вячеславівна,
студентка II курсу,
Спеціальності «053Психологія»*

*Науковий керівник:
викладач
Степаненко Інна Миколаївна*

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ПАМ'ЯТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

На сьогоднішній день проблема розвитку пам'яті молодших школярів залишається актуальною і соціально значущою. Значна частина дітей, що вступають до молодшої загальноосвітньої школи зазнають труднощів при засвоєнні учбового матеріалу. Однією з причин, які впливають на виникнення даних перепетій – є недостатній рівень розвитку пам'яті.

У сучасній віковій психології молодший шкільний вік прийнято вважати період від 6-7 до 10 років [2]. Вивченням процесів розвитку пам'яті даної вікової періодизації займалися такі вчені як Л.С. Виготський, П.І. Зінченко, О.М. Леонтьєв, А.А. Смирнов та інші.

А.А. Смирнов зазначає, що пам'ять як і всі психічні процеси, у молодшому шкільному віці зазнає істотних змін та характеризується інтенсивним розвитком здатності до запам'ятовування і відтворення [4].

На думку О.М. Леонтьєва, у молодших школярів більш розвинена наочно-образна пам'ять. Наприклад - події, які трапились в житті дитини, особи, які відіграють значну роль в буденності, запам'ятовуються дитиною швидше. У школі діти навчаються давати визначення процесам, робити опис предметів, пояснювати як відбуваються ті чи інші речі. [3]

Чимось новим в аналізі особливостей розвитку і формування пам'яті в молодшому шкільному віці є порівняльні дослідження мимовільного і довільного запам'ятовування. Такий метод та його концепція в найбільш повній мірі розгорнутий в роботах вітчизняних психологів П.І. Зінченка, О.М. Леонтьєва, А.А. Смирнова.

П.І. Зінченко вважав, що пам'ять молодшого школяра в основному носить мимовільний характер. Згідно його теорії, діти частіше за все не ставлять перед собою усвідомлених цілей що небудь запам'ятати. Процес запам'ятовування найяскравіше відбувається тоді, коли дія цікава для дитини або ж забарвлена яскравими речами. Запам'ятовування та подальше відтворення (пригадування) відбуваються незалежно від їх волі, свідомості, бажання а під впливом якихось провокуючих факторів. Досить часто таке відтворення залежить від характеру діяльності. Вагому роль відіграє рівень розвитку уваги, яка має безпосередній зв'язок з пам'яттю, особливо мимовільним запам'ятовуванням [1].

О.М. Леонтьєв у своїй теорії зазначає, що якість мимовільного запам'ятовування предметів, картинок, слів та будь-чого залежить від того, на скільки активно діти діють по відношенню до них, якою мірою відбувається їхнє детальне сприйняття і обмірковування в процесі дії. Автор вважає, що мимовільне запам'ятовування є непрямим а додатковим результатом виконуваних дітьми дій, заснованих на процесах сприйняття і мислення [3].

З точки зору А.А. Смирнова [4] до довільного запам'ятовування і відтворення діти приходять в результаті досвіду пригадування. Переломним і важливим стає той моментом,

коли діти починають усвідомлювати факт намагання запам'ятати матеріал для подальшого його відтворення. Також даний механізм спрацьовує у тих випадках, коли в їх діяльності, насамперед навчальній, виникають відповідні завдання, або коли цього вимагають дорослі. Дитина на підсвідомому та свідомому рівні розуміє, що не зможе гарно вчитись, отримувати високі оцінки, отримувати похвалу від батьків без належної інформації, яку треба обов'язково запам'ятати.

Розвиток пам'яті молодшого школяра супроводжується і зміною характеру запам'ятовування. Мимовільна пам'ять школяра поступово набуває рис довільності, стаючи свідомо регульованою і опосередкованою.

Таким чином, П.І. Зінченко та О.М. Леонтьєв, в своїх роботах при розгляді даної вікової категорії дітей, висувають на перший план мимовільне запам'ятовування. В представлених теоріях ми знайшли дещо спільне – у всіх теоріях ключова роль належить механічному запам'ятовуванню. В теорії П.І. Зінченка [1] активне відтворення після мимовільного запам'ятовування відбувається саме під час якихось дій, тобто при рухах та тактильних процесах. В теорії О.М. Леонтьєва [3] найяскравіше мимовільна функція відображається при розкладанні карток по групам, тобто знову ж таки механіка та тактильні відчуття.

Узагальнюючи вищезазначене, ми прийшли до висновку, що пам'ять дітей молодшого шкільного віку характеризується яскраво вираженими пізнавальними процесами, якісною зміною усвідомлення мнемічних задач та формуванням прийомів запам'ятовування.

Список використаної літератури:

1. Зінченко П.И. Проблемы произвольного запоминания / Пётр Иванович Зинченко // Науч. зап. Харьк. гос. пед. ин-та ин. яз. 1939. Т.1.С.145—187.
2. Кулагіна І.Ю. Вікова психологія; Повний життєвий цикл розвитку людини / І. Кулагіна, В. Коллюцкий — М.: ТЦ "Сфера", 2001. — 464 с.
3. Леонтьєв О.М. Розвиток вищих форм запам'ятовування [Текст] / Олексій Миколайович Леонтьєв // Хрестоматія по загальній психології: Психологія пам'яті. — М.: просвітництво, 1979. — 672 с.
4. Смирнов А.А. Вікові та індивідуальні відмінності пам'яті. / Анатолій Олександрович Смирнов. — М.: АПН, 1999. – 221 с.

*Гладка Вікторія Петрівна ,
студентка 1 курсу магістратури,
спеціальності «Психологія»*

*Науковий керівник:
кандидат психологічних наук, доцент
Зінченко Анна Вікторівна*

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ШКІЛЬНОЇ ТРИВОЖНОСТІ МОЛОДШИХ ТА СТАРШИХ ПІДЛІТКІВ

Навчання в школі часто супроводжується емоційним і інформаційним стресом, високою нервово-психічною напругою, хронічною втомою, підвищеною тривогою та іншими чинниками, дія яких у більшості випадків викликає перенапругу й астенизацію адаптаційних механізмів, виснаження функціональних резервів організму та зниження працездатності.

Вивчення ситуаційних та диспозиційних характеристик тривожності в шкільному віці передбачає вивчення, як загального рівня тривожності дитини в цілому, так і окремих факторів та ситуацій, які підвищують рівень її тривожності в школі.

Одним із завдань нашого емпіричного дослідження стало дослідження тривожності підлітків за методикою вивчення шкільної тривожності Філліпса[1], що дало можливість визначити основні фактори, які спричиняють тривожність а саме: загальна тривожність в школі: загальний емоційний стан дитини, пов'язаний з різними формами її включеності в життя школи; переживання соціального стресу – емоційний стан дитини, на фоні якого розвиваються його соціальні контакти (насамперед – з однолітками); фрустрація потреби у досягненні успіху – несприятливий психічний фон, який не дозволяє дитині розвивати свою потребу у досягненні успіху, досягненні високого результату; страх самовираження – негативне емоційне переживання ситуацій, пов'язаних з необхідністю саморозкриття, представлення себе демонстрації своїх можливостей; страх ситуації перевірки знань – негативне ставлення і переживання тривоги в ситуації перевірки (особливо публічної) знань, досягнень, можливостей; страх невідповідності очікуванням оточуючих – орієнтація на значимість інших в оцінці своїх результатів, вчинків, і думок, тривога з приводу оцінок, які дають оточуючі, очікування негативних оцінок; низький рівень фізіологічного супротиву стресу – особливості психофізичної організації, які знижують адаптивність дитини до ситуацій стресогенного характеру, підвищуючи вірогідність неадекватного реагування на тривожний фактор середовища; проблеми і страхи у стосунках з учителями – загальний негативний фон стосунків з дорослими в школі, що знижує успішність навчання дитини.

В результаті дослідження ми отримали сукупність числових даних, які відображають загальний рівень тривожності кожного учня 5-х та 9-х класів, а також визначають рівень тривожності за кожним з факторів. Так для учнів 5 класів найбільш проблемними є такі фактори як: 1) страх ситуації перевірки знань (44%); 2) фрустрація потреби в досягненні успіху (41%); 3) проблеми та страхи у відносинах з вчителями (40%). Найменш проблемними факторами є: 1) низький фізіологічний опір стресу (20%);

2) загальний рівень тривожності у школі (35%); 3) страх не відповідати очікуванням оточуючих (36%); 4) переживання соціального стресу (36%); 5) страх самовираження (39%).

Для учнів 9 класів найбільш проблемними факторами тривожності є: 1) страх не відповідати очікуванням оточуючих (47%); 2) проблеми та страхи у відносинах з вчителями (38%); 3) страх ситуації перевірки знань (37%); 4) переживання соціального стресу (36%).

Найменш проблемними факторами є: 1) низький фізіологічний опір стресу (22%); 2) загальний рівень тривожності у школі (25%); 3) фрустрація потреби в досягненні успіху (26%); 4) страх самовираження (27%).

Таким чином всі названі фактори за своїм змістовим наповненням пов'язані з певним рівнем невпевненості підлітків у своїх силах, страхом використання нових форм комунікації, страхом ситуації перевірки знань та страхом не відповідати чийсь очікуванням (і своїм власним зокрема).

Список використаної літератури:

1. Психодіагностика стресса: практикум/ сост. Р.В.Куприянов, Ю.М.Кузьмина; М., Казан. гос. технол.ун-т. – Казань: КНИТУ, 2012. – 212с.

*Дьяченко Богдана Юрївна
студентка IV курсу,
Спеціальності «035 Філологія»*

*Науковий керівник:
кандидат історичних наук, ст. викладач
Волошкова, Наталія Васиївна*

STRUCTURAL AND SEMANTIC CHARACTERISTICS OF IDIOMS WITH A 'RELIGION' COMPONENT IN THE ENGLISH LANGUAGE

Idioms, or phraseological units are an integral part of any language and they are widely used in everyday life. Idiomatic expressions do not present any difficulty for native speakers as they use them unconsciously, but non-native speakers face certain difficulty in understanding, learning and using them. Phraseological units are culturally marked elements which reflect the history, culture, life, mentality and values of a certain language community and at the same time make the language more vivid and figurative. Idioms present a group of words that have a specific meaning which is lost if each word is considered independently. Linguists have been studying the phenomenon of idiomaticity for many years; L.A. Bulakhovsky, L.S. Palamarchuk, A.V. Kunin, O.O. Potebnya, P.F. Fortunatov, N.M. Shansky are among them. Still, a number of problems related to semantic and structural features of phraseological units have been left outside the researchers' attention.

Phraseological units with a 'religion' component is a significant part of the vocabulary in the European languages. They present a distinctive group of idioms which are closely connected with the religious beliefs of language speakers. According to N. Piddubna, a 'religion' component can be presented by a "lexical unit that refers to concepts, people, etc., which are related to certain religious rites and sacraments" [3, p. 32], or a lexical unit denoting key categories of religious outlook, elements of beliefs such as *God, devil, soul, paradise, hell, goodness, evil, etc.*

Idiomatic expressions with a 'religion' component present a numerous group in modern English. The purpose of present study is to identify them in the corpus of the English language, and "Anglo-Ukrainian Dictionary of Phraseological Units" serves the primary source for it [1]. So far 190 idioms with a 'religion' component have been identified. Using the classification given by V.V. Vinogradov [2], all the selected phraseological units were divided into the following groups according to the degree of their semantic fusion: phraseological mergers, phraseological unities and phraseological combinations.

The first group (phraseological mergers) includes the following English idioms: *I hope (wish) to Christ; Devil rides on fiddlestick; Devil may cry attitude, etc.* The second group (phraseological unities) includes such phrases as *to paint the devil blacker than he is*. The third group (phraseological combinations) includes such idioms as *Adam's apple; Golden calf, etc.*

From the point of view of their structure, all the phraseological units with a 'religion' component can be divided into: 1) sentences (*He who serves God for money better; God helps those who help themselves; Christmas comes but once a year* and 2) collocations (*God's ape; Evil grace*). In their turn, according to their morphological structure, the collocations can be arranged into three subgroups: a) nominal collocations: *God of this world*; b) adverbial collocations: *at God speed; From Dan to Beersheba*; c) verbal collocations: *Cross one's bows; Damned it; Serve God and Mammon*.

Список використаної літератури:

1. Баранцев К.Т. Англо-український фразеологічний словник – 3-тє вид. – К.: Т-во "Знання", КОО, 2006. – 1056 с.
2. Виноградов В.С. Лексикология испанского языка: Учебник.– 2-е изд. испр. и доп. – М.: Высш.шк., 2003. – 244 с.

3. Піддубна Н.В. Формування номенклатури назв релігійних споруд в українській мові : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Харків, 2000. – 177 с.

Євсєєнко Олександр Вадимович
Студент 1-курсу
ступеня "Магістр"
Спеціальності 014 Середня освіта

Науковий керівник:
доцент кафедри англійської філології
Ізюмцева Ганна Валентинівна

SEMANTIC AND STYLISTIC FUNCTION OF SYMBOLS IN ERNEST HEMINGWAY'S 'THE OLD MAN AND THE SEA' AND 'THE SNOWS OF KILIMANJARO, AND OTHER STORIES

"The Old Man and the Sea" and "The Snows of Kilimanjaro, and other stories" are among the best works written by the Nobel Prize winner in literature Ernest Hemingway. Since time of their publication they have been the inspiration for millions, and a rich material for research. In particular, these works attract linguists by their highly symbolic and metaphoric images hidden between the lines.

Much has been written about symbols and their functioning in language (M. Bakhtin, R. Barthes, J. Derrida, P.G. Rama Rao, *P. Ricoeur*, L. Wittgenstein and many others). However, the problem of semantic and stylistic function of symbols (that is very important for a comprehensive interpretation of any writer's idiolect) remains insufficiently researched; this determines **the topicality** of this investigation.

The object of the research is functioning of symbols in language.

The subject of the research is the peculiarities of semantic and stylistic function of symbols in Ernest Hemingway's works "The Old Man and the Sea" and "The Snows of Kilimanjaro, and other stories".

The main objective of the research is to identify and analyse the peculiarities of semantic and stylistic function of symbols in Ernest Hemingway's "The Old Man and the Sea" and "The Snows of Kilimanjaro, and other stories".

According to P.G. Rama Rao, E. Hemingway's symbolistic techniques can be studied in the light of the iceberg theory. This theory is the literary technique of suggestion when author's language more implies than states explicitly. Such condensing of information results in symbolism [5, p. 21].

A symbol is a poliaspectual objective image integrating various plans of reality reproduced by the artist on the basis of their essential commonality and relatedness. The symbol is built on the parallelism of phenomena, on a system of correspondences, and is inherent in the rich metaphorical ground [1].

The symbol acts as an exponent of the metonymic relationship between the concept and one of its concrete representatives. Once discovered, they are often repeated in a variety of contexts and situations. Uniqueness of decoding leads to sustainable interchangeability of the concept and symbol. This, in turn, determines the consolidation of the symbol of the function of sustainable object nomination, which is entered into the semantic structure of the word, is registered in the dictionary and eliminates the need for parallel mentioning of the symbol and symbolized in one text.

Moreover, the meaning of the term "symbol" is associated with the assimilation of two or more diverse phenomena to clarify the essence of one of them. There are no real links between the phenomena being compared but some appearance, size, function characteristics, etc. The associative nature of the relationship between a symbol and a concept creates significant artistic

possibilities for the application of the symbol-likening for increasing specificity of described concepts. The symbol-likening in decoding can lead to transformation of symbol in a basic concept. Such symbol often serves as the title of the work. For example, the dazzling and unattainable summit of Kilimanjaro leads to the concept of a failed creative fate of the hero of E. Hemingway's story "The Snows of Kilimanjaro" [3], [4].

By virtue of this the Biblical symbolism of "The Old Man and the Sea" emerges. Santiago and fish itself are Christian-like characters, their endurance and dignity amazes.

Furthermore, in the story "The Short Happy Life of Francis Macomber" a *lion* becomes a symbol of courage and fearlessness. The *lion* is an important link in the development of the plot: from the white hunter Wilson's toasts of for the victory over the lion to the happy awareness of the hero of his victory, that is, in essence, the whole story. In the course of the plot development, the denotative meaning of the word *lion* gradually weakens giving place to the meaning *courage*. When the word *lion* is used the very last time, it acts as an unambiguous symbol. The last use of the word "lion" is in no way connected with the external development of the plot, because the character pronounces it during the hunt on the buffalo. It appears as a symbol, expressing the crucial change that occurred within Macomber. It manifests the courage, the price of which was his life [3].

Thus, semantically and stylistically symbol functions as a tool that allows the author to create several layers of meanings found between the lines of his texts. Introducing only the top of the iceberg, the author allows the reader to get inside his mind and look at the world through his eyes.

References:

1. СЛОВНИК СИМВОЛІВ / За ред. О.І.Потапенка, М.К.Дмитренка. – К.: Народознавство, 1997. – 156 с.
2. Hemingway E. The Old Man and the Sea / Ernest Hemingway. – Scribner, 2003. – 128 p.
3. Hemingway E. The Snows of Kilimanjaro, and other stories / Ernest Hemingway. – Collier Books, 1987. – 154 p.
4. Prasonow P., Snodin S.N. A Literary Stylistic Analysis of Ernest Hemingway's Short Stories: What Might be Hiding Beneath Linguistics in the "Big Two-Hearted River" Sequence? [Electronic resource] // Humanities Journal. – 2016. – Vol. 23, No.2. – P. 272-290. Access mode: <https://tci-thaijo.org/index.php/abc/article/.../73923/59664/>
5. Rama Rao P.G. Ernest Hemingway's The Old Man and the Sea / P.G. Rama Rao. – Atlantic Publishers Distributors, 2007. – 160 p.

*Євченко Анастасія Костянтинівна,
студентка I курсу магістратури,
спеціальності « 053 Психологія»*

*Науковий керівник:
кандидат психологічних наук, доцент
Матяш-Заяц, Людмила Петрівна*

ОСОБЛИВОСТІ БРЕХНІ У ПІДЛІТКІВ

Психологія розуміння і розпізнавання брехні для української науки є відносно новою і маловивченою областю дослідження. Разом з тим «брехня» відноситься до групи тих понять, які широко використовуються в філософії, богослов'ї, психології, педагогічній та соціальній практиці, а також у повсякденному житті людини.

Питання про брехню у підлітковому віці має велике практичне і теоретичне значення. З практичної точки зору важливо зрозуміти корінь, функцію і умови брехні. Як

пише П. Таранов, «хоча ми постійно вносимо самі брехню в наше життя, не можемо жити без неї, але ми добре розуміємо отруйний вплив брехні на дорослих, а тим більше на дітей». З теоретичної точки зору - це явище складне і багатоаспектне, яке стикається з цілою низкою основних питань психології дитинства [7, с. 15].

Процеси, що відбуваються в даний час в системі загальної освіти, вимагають серйозної розробки проблематики особистісних характеристик учнів. Особливе місце в системі психолого-педагогічного супроводу приділяється дітям підліткового віку. Однією з актуальних проблем є вивчення особливостей неповнолітніх, схильних до брехні.

Брехня є вербальною або невербальною дією, якою одна людина вводить в оману іншу, роблячи це більш-менш зумисно, і яка спрямована на формування у іншої людини будь-якого (позитивного або негативного) переконання, що вважається самим брехуном не істиною, без попереднього повідомлення про свої цілі [5, с. 44].

Для розуміння психологічних особливостей брехні у підлітковому віці важливо зрозуміти мотиви, які спонукають до неї підлітків. Психологи мотиви брехні поділяють на дві основні групи: егоїстичні та альтруїстичні. До егоїстичних відносяться: мотиви отримання чого-небудь (уваги, схвалення, похвали, подарунка, статусу, переваги та ін.) і мотиви уникнення чогось (покарання, сорому, відторгнення, та ін.). Альтруїстичні мотиви включають: мотиви захисту інших (від страху, від засмучення, від покарання, від сварки та ін.) і мотиви, пов'язані з бажанням принести задоволення іншим (розсмішити, розважити, захопити, порадувати та ін.) [4, с. 155].

Мотиви підліткової брехні пов'язані з етапними новоутвореннями, зміною соціальної ситуації розвитку і провідної діяльності дітей на різних вікових етапах. В даному контексті значущими характеристиками підліткового віку є прагнення бути або здаватися дорослим (хоча б через володіння атрибутами дорослого життя), прагнення відокремитися, захистити свій внутрішній світ від дорослих; спілкування з однолітками, прагнення мати товаришів і друзів та залежність самооцінки підлітка від ставлення до нього однолітків [6, с. 54].

У зв'язку з цим в підлітковому віці брехлива поведінка найбільш активно проявляється в ситуаціях, загрозливих спілкуванню з однолітками, їх статусу, положення серед товаришів, а також у випадках, коли з'являється можливість закріпити або підвищити свою позицію в колі друзів [2, с. 64].

Школярі, які в тій чи іншій мірі схильні до брехні, виявляють установку на перетворення конфліктної та емоційно-напруженої ситуації в нейтральну і виявляють тенденцію до вигоди (досягнення своїх інтересів), подолання страху і самозахист. Схильність до брехні у підлітків обумовлена віковими особистісними, гендерними, культурними, середовищними та інтелектуальними особливостями.

Наукові дослідження свідчать про те, що брехня підлітків пов'язана з тривожністю, розумовими здібностями, самооцінкою і показником соціальної бажаності. На схильність до брехні підлітків впливає специфіка умов навчання в освітньому закладі, корекційно-розвиваючому класі і загальноосвітній школі. Ступінь схильності використовувати брехню в ситуації шкільної взаємодії пов'язана з переважанням орієнтування підлітка на дорослого чи однолітків. Підлітки, схильні до брехні, орієнтовані на однолітків і демонструють високу значимість дружніх відносин [5, с. 78].

Брехню підлітків можна упередити або знизити частоту її проявів у тому разі, якщо батьки будуть давати дітям більше самостійності; демонструвати прийняття їх дорослості; проявляти делікатність; уникати прямих запитань щодо спілкування з однолітками; контролювати вибір художньої літератури для читання, залучати до обговорення прочитаного; підкреслювати повагу до їхніх занять, справ, захоплень; уникати демонстрації тривоги, страхів за дітей. У свою чергу педагоги повинні створювати більше можливостей для того, щоб підлітки могли проявити себе, свої здібності в колективній діяльності, причому на максимально самостійному рівні; не ставити в умови, коли вони

змушені характеризувати своїх товаришів, їх вчинки; проводити в класі заходи зі згуртування колективу учнів (класні години, спільні походи та екскурсії, бесіди і т.д.).

Список використаної літератури:

1. Свинцов В.И. Полуправда // Вопросы философии. 1990. — № 6. — С.53-61.
2. Гусейнов Г. Ч. Ложь как состояние сознания // Вопр. филос. 1989. — № 11. — С.64 - 76.
3. Фрай О. Ложь. Три способа выявления. Как читать мысли лжеца, как обмануть детектор лжи / О.Фрай. — СПб.: Прайм-ЕВРОЗНАК, 2006. — 155 с.
4. Уолтерс С. Б. Правда про ложь. / С.Б.Уолтерс. — М.: Эксмо, 2010. — 272 с.
5. Знаков В.В. Психология понимания правды. / В.В.Знаков. — СПб.: Новое время, 1999. — 166 с.
6. Щербатых Ю.В. Искусство обмана. / Ю. В. Щербатых. — М.: ЭКСМО, 1998. — 144 с.
7. Таранов П.С. Интриги, мошенничество, трюки. / П. С. Таранов. — Севастополь: Библикс, 2007. — 174 с.

*Зубко Ольга Сергіївна,
студентка IV курсу,
Спеціальності «Переклад»*

*Науковий керівник:
кандидат філологічних наук, доцент
Пугач Юлія Миколаївна*

ОСОБЛИВОСТІ АМЕРИКАНСЬКОГО МОЛОДІЖНОГО СЛЕНГУ

Вже не одне десятиліття лінгвісти, психологи, соціологи і культурологи досліджують такий феномен, як сленг. Цей факт пояснюється безперервним процесом поповнення лексичного складу мови. Сленг в тексті – це один з лінгвістичних засобів впливу на читача, формування його світогляду, поведінки, сприйняття та оцінки навколишнього середовища, що й пояснює причини зростання його популярності. Залучення лексики, яка виходить за рамки літературної мови, є цікавим явищем в публіцистиці як англомовних, так і україномовних видань. Лексична система мови публіцистики, як і підсистема сленгу, – найдинамічніші системи сучасних мов.

Проблемою вивчення сленгу займалися такі вітчизняні вчені, як Горбач О., Ставицька Л. О., Мартос С. А., Пиркало С. В., Хімік В. В., Хомяков В. А., Швейцер А. Д. тощо. Крім того, зазначена проблема активно розроблялася і розробляється зарубіжними дослідниками, наприклад: Кротті Дж., Спірсом Р. А., Партріджем Е. та іншими. Учені намагаються дати визначення сленгу, проте, як показало вивчення наукової літератури з теми дослідження, єдиного підходу до цього явища досі не існує. Утім, деякі аспекти та проблеми вживання та функціонування сленгу залишаються наразі відкритими для дослідження, а саме: доцільність використання сленгу, його функції та способи перекладу в публіцистичному дискурсі.

Вивчення наукової літератури, дослідження конкретних проявів сленгу в побутовому мовленні носіїв англійської мови дозволили виділити основні властивості сленгу, до яких можна віднести наступні:

1) Сленг – це не літературна лексика, тобто слова і словосполучення, що перебувають за межами літературної англійської мови (Standard English) з точки зору вимог сучасної літературної норми [1]. Наприклад: “He’s a rad kid” – “Він балдьожний чувак.”

2) Сленг – це лексика, що виникає і вживається найперше в усній мові, наприклад: “Do you wanna gimme that?” – “А нумо, дай ту штуку.”

3) Сленг – це емоційно забарвлена лексика.

4) Сленг характеризується яскраво вираженим фамільярним забарвленням переважної більшості слів і словосполучень. Ця властивість сленгу звужує стилістичні межі його вживання.

5) Фамільярне емоційне забарвлення багатьох слів і виразів сленгу відрізняється різноманітністю відтінків (жартівливе, іронічне, глузливе, зверхнє, зневажливе, грубе, вульгарне тощо) [4, с. 6]. Наприклад: *“Just look at this quail, isn’t she lovely?”* – *“Ти лише поглянь, яка кльова чувіха!”* *“There’s a nabber who wants to talk to you”* – *“Тут один мент хоче поговорити з тобою.”* *“She’s such a total zod”* – *“Вона дуже неприємна чувіха.”* *“Tell that stupid shit to get out of here or I’ll bust him one”* – *“Скажи цьому козлові, аби він звалював, або я йому в морду дам”* [5, с. 13].

6) Сленг містить різні слова і словосполучення, за допомогою яких люди можуть ототожнювати себе з певними соціальними і професійними групами [2; с. 26]: *“cop”*, *“slop”* або *“copper”* – “поліцейський”, *“dick”* – “детектив”.

Найбільші труднощі при перекладі сленгових одиниць як з іноземної мови на мову перекладу, так і навпаки, полягають в тому, що сленг, особливо молодіжний, є найрухомішим шаром лексики й жоден словник нових слів не може наздогнати розвиток мови в цій сфері. До того ж багато лексичних одиниць сленгу дуже недовговічні та швидко виходять із вживання. Словники не встигають їх зареєструвати. Таким чином, найбільша складність у роботі зі сленгом – знаходження сучасних еквівалентів [3, 142].

Найстійкішими в часі є лексичні одиниці молодіжного сленгу, що були запозичені з професійних жаргонів, тому підбір еквівалентів для них здійснюється досить легко. Наприклад: *wint* (від *winchester*) – вінт; *device* – девайс (пристрій). Ці слова є лексичними одиницями, що належать до англійського молодіжного сленгу та мають в українському молодіжному сленгу регулярні еквіваленти.

Кожного дня з’являються нові американські молодіжні сленгізми, і, відповідно, виникає потреба в їхньому перекладі. Наведемо деякі з них: *baggage* (emotional issues) – мультка, драйв; *biohazard* (any object in the dorm that has not been cleaned all semester) – бомжатник, захижене місце.

При порівняльному аналізі американського та українського сленгів виявляється досить значний шар лексики, що виник на основі реалій цієї країни та не має еквівалентів у мові перекладу. Прикладом безеквівалентних одиниць в американському молодіжному сленгу є наступні слова:

1) *rambo* - дієслово, утворене шляхом конверсії (N→V) від імені головного героя однойменного телесеріалу і позначає “знищити”;

2) *campused* - обмежений територією кампусу (територією, що прилягає до університету та включає навчальні і житлові корпуси, торгові точки і підприємства побутового обслуговування). Оскільки в україномовній реальності університет – це навчальні корпуси, зрозуміло, що поняття, виражене прикметником *campused*, не могло виникнути в українській мові.

Ще одним цікавим аспектом перекладу студентського сленгу є робота з фразеологічними одиницями. Найкращим засобом перекладу фразеологізмів є пошук у мові перекладу ідентичної ідіоми.

Наприклад: *You may think so, but I don't buy it.* У цьому прикладі нас цікавить фразеологічна одиниця, яка означає “не вірити чомусь або комусь”. Відповідником цього фразеологізму в українській мові виступає фразеологічна одиниця молодіжного сленгу “не купитися на щось”.

Проте список фразеологізмів мови оригіналу, яким відповідають точні еквіваленти в мові перекладу, дуже обмежений. Наприклад: *I don't know how I guessed the right answer, it was just a shot in the dark.* Відповідником в українській мові є фразеологізм *попасти пальцем у небо*. У наведеному прикладі зміна прямого значення фразеологізму не викривляє значення. Тоді український варіант буде мати такий вигляд: *Не знаю, як я здогадався про правильну відповідь, я просто попав пальцем у небо*. Можна навести ще

такі приклади: *can it! = be quiet!, stop talking!* – заліпись!, закрій обличчя подушкою!; *shut it! = stop talking!* - засохни!, стули пельку!

Список використаної літератури:

1. Антрушина Г. Б. Лексикология английского языка [Текст] = English Lexicology : [учеб. пособ. для студ. вузов, обуч. по пед. спец.] / Г. Б. Антрушина, О. В. Афанасьева, Н. Н. Морозова. – 3-е изд., стереотип. – М. : Дрофа, 2001. – 288 с. – (Серия “Высшее образование”). – Библиогр. : С. 283–287.
2. Арутюнова Н. Д. Аномалии и язык / Н. Д. Арутюнова // Вопросы языкознания. – 1987. – № 3. – С. 3–19.
3. Бондаренко К. Співвідношення сленгової лексики української та англійської мов: лексикографічний та перекладацький аспекти // Наукові записки. – Серія: Філологічні науки / Збірник наукових праць. – Вип. 81(4). – С.141 – 146.
4. Гальперин И. Р. О термине “слэнг” / И. Р. Гальперин // Вопросы языкознания. – 1986. – № 6. – С. 107–114.
5. Казачкова Е. М. Формирование и функционирование молодежного сленга в лингвокультурной среде [Текст] / Е. М. Казачкова. М., 2006. – 26 с.

Капустина Юлія
студентка 2 курсу магістратури,
спеціальності «Психологія»

Науковий керівник:
кандидат психологічних наук, професор
Ширяєва Людмила Миколаївна

ПРОБЛЕМА ЗАДОВОЛЕНОСТІ ШЛЮБОМ ЖІНОК З ПРОБЛЕМАМИ РЕАЛІЗАЦІЇ РЕПРОДУКТИВНОГО ПОТЕНЦІАЛУ

Проблема репродуктивного здоров'я має глобальний характер. Якщо раніше проблема репродуктивного здоров'я жінок була предметом інтересу представників медичної науки та практики, то сьогодні її вивчають фахівці інших галузей, в першу чергу психологи, соціологи та ін. Тобто вона стає мультидисциплінарною. Той факт, що від неї залежить здоров'я дітей, і як наслідок - майбутнє держави та нації, проблема визнається на суспільно-політичному рівні [1].

Безпліддя призводить до негативних наслідків для самооцінки і соціального самопочуття подружжя, викликає серйозні порушення сімейних відносин, є причиною розлучення, а в тому випадку, коли безплідний шлюб зберігається, - причиною соціальної ізоляції безплідної сім'ї [3].

Одним із припущень нашого дослідження було те, що безплідність негативно впливає на відносини подружжя. З цією метою був проведений «Тест-опитувальник задоволеності шлюбом» (В.В. Столін, Т.Л. Романова, Г.П. Бутенко)[2]. Дана методика направлена на експрес-діагностику рівня задоволеності-незадоволеності шлюбом. Опитувальник розглядає різні сфери: сприймання себе та партнера, думки, оцінки, установки тощо. Допомогає відтворити картину відносин з чоловіком і не тільки констатує картину існуючих подружніх відносин, але і дає можливість розуміння суб'єктивного світу, досліджуваного у всій його складності. Результати дослідження представлені в таблиці 1.

Рівень задоволеності/незадоволеності шлюбом
(за методикою «Тест-опитувальник задоволеності шлюбом»
(В.В. Столін , Т.Л. Романова, Г.П. Бутенко)

Рівень задоволеності/незадоволеності шлюбом	Абс.	%
Абсолютно неблагополучні	2	7,7
Неблагополучні	4	15,4
Скоріш неблагополучні	8	30,8
Перехідні	8	30,8
Скоріш благополучні	1	3,8
Благополучні	2	7,7
Абсолютно благополучні	1	3,8

Виходячи з отриманих результатів можемо констатувати, що майже 54% (якщо об'єднати наступні рівні незадоволеності: абсолютно неблагополучні, неблагополучні, скоріш неблагополучні) респонденток вважають свій шлюб неблагополучним. Ще 30,8% - знаходяться на перехідному рівні сімейних відносин. Наведені цифри вражають, адже більшість (майже 85%) жінок, які готуються стати матерями, не можуть назвати свою сім'ю щасливою, гармонійною. Неблагополуччя сім'ї для жінки, яка планує стати матір'ю, на нашу думку, може бути причиною безпліддя, якщо ми говоримо про безпліддя неясного генезу. Якщо розглядати ситуацію підготовки до програми ДРТ, період очікування результату проведеної програми екстракорпорального запліднення (ЕКЗ) та вагітність в цілому, то нещасливі та натягнуті відносини між подружжям можуть зіграти негативну роль. Жінка в цей час відчуває себе покинутою, нікому не потрібною. Негативні почуття, тривожні стани – ось її супутники. Так, як немає навіть з ким поговорити відверто, жінка починає прислуховуватися до свого тіла, а іноді нагнітати обставини та влаштовувати істерики, що негативно впливає на її стан.

Ці жінки стиснуті в обставинах, вони не мають сил і особливого бажання щось змінювати у своїй сімейній ситуації, виправдовують свою бездіяльність наступним чином: «а кому я потрібна, я ж навіть народити не можу», «мені ж світить ЕКЗ, чоловік хоч знає і готовий на це йти, але все може бути і не бачити мені дітей». Часто зустрічаються жінки, які навпаки намагаються своєю безплідністю маніпулювати своїми чоловіками: «я ж така бідолажка, у нього духу не стане піти від мене» і т.ін. Часто жінки не можуть відкрито говорити з чоловіком про свої побоювання, переживання, вони залишаються наодинці зі своїми думками. Негативною стороною цього є ще й те, що в цих неблагополучних сім'ях доведеться зростати дітям і засвоювати неадекватні сімейні моделі. Таким чином порушення репродуктивної функції може бути пов'язане з особливостями сімейних відносин.

Список використаної літератури:

1. Бацилєва О.В. Репродуктивне здоров'я жінки: медико-психологічні та соціальні аспекти [монографія] / О.В. Бацилєва. – Донецьк: Донбас, 2011. – 236 с.
2. Ильин Е. П. Дифференциальная психофизиология мужчины и женщины. / Е. П. Ильин – СПб.: Питер, 2003. – 544 с.
3. Оліфірович Н.І. Психологія сімейних криз. /Н.І. Оліфірович, Т.А.Зінкевич-Куземкіна, Т.Ф. Велента – СПб.: Речь. 2006 – С.182-183

*Кононенко Михайло Миколайович,
студент II курсу,
Спеціальності «053Психологія»*

*Науковий керівник:
викладач
Степаненко Інна Миколаївна*

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ЕМОЦІЙНОЇ САМОРЕГУЛЯЦІЇ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ

Виходячи з умов сьогодення, питання емоційної саморегуляції є надзвичайно актуальним. В складних умовах життя неможливість диференціювати власні емоції, розуміти їх сутність, а також застосовувати засоби їх регуляції створюють додатковий фактор психічного напруження, що може мати негативні для особистості наслідки.

У сучасній психолого-педагогічній літературі емоційна саморегуляція особистості розглядається як складний багаторівневий феномен.

В останнє десятиріччя вчені приділяють увагу вивченню емоційної саморегуляції у осіб різного віку А. Бандура, В.К. Гаврилькевич, В.В. Зарицька, К. Ізард, Дж. Капрара, В.І. Розов, Дж. Роттер, С.Л.Рубінштейн, Б.Ф. Скінер та ін.

Вивченню сутності і змісту саморегуляції емоцій дітей молодшого шкільного віку та розкриттю механізмів її розвитку займались низка вчених В.К. Котирло, О.І. Маляр, С.Д. Максименко, Є.В. Суботський, М.А. Холодна, Г.С. Якобсон та ін.

Молодший шкільний вік – початок шкільного життя [5]. Переходячи в цей період, дитина набуває внутрішньої позиції школяра та навчальну мотивацію.

У дитини молодшого шкільного віку розвивається уміння володіти своїми почуттями (В.С. Мухіна, П.М. Якобсон та ін.)[4].

За визначенням О.І. Маляр, довільність емоційної регуляції у дітей молодшого шкільного віку полягає у здатності вольових зусиль підпорядковувати свої бажання свідомо поставленим цілям та мотивам, контролювати перебіг власних емоцій та поведінку при їх досягненні. Окрім цього, автор виділяє основні чинники, які впливають на розвиток довільності емоційної регуляції молодших школярів: психофізіологічні (індивідуально-особистісні характеристики учня); психолого-педагогічні (ситуація шкільної взаємодії учня); соціально-психологічні (сімейна ситуація розвитку дитини); соціальні (вплив телепередач та комп'ютерних ігор на емоційні стани молодшого школяра) [2].

Емоційна саморегуляція та розвиток емоційного інтелекту загалом забезпечують психологічне благополуччя дитини.

Дослідженнями емоційної саморегуляції у молодшому шкільному віці займався З.В. Мануйленко. В ході експериментального дослідження, автор з'ясував, що діти 3-4 років не можуть ще контролювати свою поведінку[3]. Даний результат повністю співпадає з результатами дослідження радянського нейропсихолога З.В. Лурія. Автор зазначав, що частки кори головного мозку, що відповідають за здійснення цілеспрямованої діяльності людини закінчують формуватися лише до 4-5 років. Діти цього віку вже краще контролюють себе. У віці 5-6 років діти вперше починають застосовувати деякі прийоми, що дозволяють їм не відволікатися, а зосереджуватися на власному емоційному забарвленні.

Досягнувши 6-7 років, діти можуть вже досить тривалий час зберігати необхідну сконцентрованість [1].

На думку О.Р. Лурія, вік 6-8 років – переломний етап у становленні довільної організації діяльності. У цей період завершується другий стрибок у розвитку лобових часток кори головного мозку, змінюються характеристики електричної активності мозку,

що пов'язано з підвищенням ролі лобових відділів кори головного мозку, які беруть безпосередню участь у програмуванні та контролі довільних форм діяльності [1].

Аналізуючи вищезазначене, ми можемо говорити, що діти 6-7 років вже в змозі свідомо регулювати свої дії.

Процес формування довільності досить тривалий і складний. Далеко не відразу маленький школяр навчається керувати своєю поведінкою і тим більше протіканням своїх внутрішніх психічних процесів.

За даними Н.В. Репкіної у школярів із поганою успішністю навіть до третього класу виявляється погано сформованим вміння сприйняти і утримати навчальне завдання, виділити спосіб виконання завдання і перенести його на інший матеріал. За результатами дослідження було визначено, що серед учнів третього класу лише 19% уміють точно виконувати поставлену перед ними навчальну задачу, пов'язану з засвоєнням теоретичного матеріалу, 58% переосмислюють завдання відповідно до інтересів і у 23% учнів вміння сприйняти і утримати навчальне завдання виявляється повністю несформованим. Виконання завдань такими учнями розпадалося на ряд дій, кожна з яких виступала для них як самоціль. Репкіна Н.В робить важливий висновок про те, що у дітей не формується вміння контролювати себе. У більшості третьокласників контроль за своєю роботою як особлива дія відсутня [6].

Отже, на основі теоретичного аналізу наукових праць, ми можемо констатувати, що у молодшому шкільному віці довільність процесу регуляції власних емоційних процесів та поведінки перебувають у стані розвитку та формування.

Список використаної літератури:

1. Лурія А. Р. Мова і інтелект у розвитку дитини / Олександр Романович Лурія. — М., 1927.
2. Маляр О.І. Психологічні аспекти розвитку довільності емоційної регуляції у дітей молодшого шкільного віку / О. І. Маляр // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія : Педагогіка і психологія. — 2011. — Вип. 35. - С. 371-374.
3. Мануйленко З.В. Развитие произвольного поведения у детей дошкольного возраста// Известия ЛПН РСФСР, 1948 – Вып 14
4. Мухіна В.С. Вікова психологія [текст] / В.С.Мухіна.: Академія; 2000. — 431с
5. Немов Р.С. Психологія освіти [текст] / Р.С. Немов М.: вид. Центр ВЛАДОС, 2002. — 608с.
6. Репкіна Н.В. Проблема субъекта в теории учебной деятельности / Н.В. Репкіна // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія : Психологія. — 2010. — № 913, вип. 44. — С. 148-151.

*Кулагіна Поліна Русланівна
Студентка 1 курсу*

Спеціальність «Філологія. Германські мови. Переклад»

*Науковий керівник:
Старший викладач
Гук О.В.*

ІНДИВІДУАЛЬНІ ФОРМИ РОБОТИ З ОБДАРОВАНИМИ ДІТЬМИ ПРИ ВИВЧЕННІ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

1. Перед сильними, обдарованими учнями потрібно щотижня виставляти високу «планку», за допомогою творчих завдань. По суті, це можуть бути тижневі міні – олімпіади, але при цьому учні повинні змагатися не один з одним, а прагнути обов'язково подолати «планку» і показати якомога кращий результат .

2. У роботі з обдарованими дітьми при вивченні іноземної мови важливу роль відіграє мотивація для самовираження своїх результатів. Завданням вчителя є створення для обдарованої дитини середовища, яке заохочувало б і підтримувало її активність, мотивувало працювати над покращенням свого результату. Це здійснюється на уроках, додаткових заняттях, гуртках.

3. Основною задачею при роботі з обдарованими дітьми при вивченні іноземної мови є удосконалення навчально-виховного процесу, надання їм ґрунтовних, міцних знань. Необхідно постійно озброювати їх практичним розумінням основ предмету. Важливу роль відіграє періодичне проведення шкільних олімпіад та участь учнів у міських конкурсах з іноземної мови для учнів початкової школи, виступи на наукових шкільних конференціях, написання невеликих статей для шкільних газет та періодичних видань, журналів, тощо.

4. При вивченні іноземної мови, необхідно постійно надавати обдарованим дітям практичне розуміння основ науки, розвиваючи їхні здібності; залучати обдарованих дітей до безперервного процесу самовдосконалення; намагатися створити умови для постійного зростання рівня творчості обдарованих дітей, знаходити оптимальні співвідношення всіх видів їх діяльності, щоб одержати найкращі результати.

5. Необхідно залучати обдарованих дітей до дослідницької і пошукової діяльності — це одна з умов, що дозволить учневі зануритися в творчий процес при вивченні іноземної мови і виховуватиме в ньому жагу до знань, прагнення до відкриттів, активної розумової праці та самопізнання. Учень буде прагнути пізнавати нове, удосконалюватись.

6. Навчання обдарованих учнів при вивченні іноземної мови необхідно проводити за спеціальними програмами, які акцентують увагу на певних сильних сторонах особистості або на слабких, які посилюють сильні сторони, щоб компенсувати слабкі. При цьому необхідно поширювати інтерес і знання в інших областях, намагатися зацікавити, розповідаючи про світові досягнення в науці і техніці для підвищення інтелекту обдарованих учнів.

7. Навчання обдарованих дітей іншомовного спілкування доцільно проводити виходячи за грані загальноприйнятої програми, враховуючи специфіку інтересів учнів та стиль засвоєння знань, створювати сприятливі умови для навчання обдарованих учнів; розробляти новітні технології навчання. Намагатися дати можливість для постійного спілкування не тільки з однолітками – носіями іноземної мови, а й з митцями і науковцями.

8. Під час роботи з обдарованими дітьми при вивченні іноземної мови, проектна діяльність є актуальною формою роботи, тому що надає можливість формувати ключові компетенції, мовні та мовленнєві навички учнів на основі використання методів активного навчання, коли учні не лише запам'ятовують певну інформацію, а також навчаються застосовувати свої знання, аналізувати, систематизувати, оцінювати їх, визначати головне. Для цього необхідна певна методика показання проблем і протиріч в різних областях науки, техніки, суспільства, під час обговорення яких кожен учень буде відстоювати свою точку зору щодо вирішення тої чи іншої проблеми.

Список використаної літератури:

1. Клокар Н.І., Бачинська Є.М. Обдаровані діти – майбутнє України. Біла Церква: КОПОПК, 2007. – 144с.
2. Лейтес Н.С. Психология одаренности детей и подростков/ Н.С. Лейтес. – М.: Изд. центр "Академия", 1996.
3. <http://englishvshkole.blogspot.com/2011/01/blog-post.html>
4. <http://englishvshkole.blogspot.com/2011/01/blog-post.html>
5. <http://englishvshkole.blogspot.com/2011/01/blog-post.html>
6. <https://konstschool3.jimdo.com/вчителям/форми-і-методи-роботи-з-обдарованими-дітьми/>
7. http://scienceandeducation.pdpu.edu.ua/doc/2010/2_2010/38.pdf

*Купіна Дар'я Геннадіївна
студентка 4 курсу,
спеціальності «Психологія»*

*Науковий керівник:
кандидат психологічних наук, доцент
Воронюк Ірина В'ячеславівна*

ХАРАКТЕРИСТИКА РИС ЕМПАТІЙНОЇ ОСОБИСТОСТІ ТА ЇЇ ПРОЯВИ

Термін «емпатія» / від англ. empathy - співчуття, співпереживання, уміння поставити себе на місце іншого/ введений в психологію Е.Тітченером. Емпатійним можна назвати індивіда, у якого емпатія відрізняється збалансованістю і високим ступенем вираженості її емоційних, когнітивних і поведінкових компонентів [4]. Емпатійна людина характеризується розвиненим вмінням відчувати, розпізнавати і передбачати емоційні стани інших, виражати своє співчуття в діях, спрямованих на підсилення благополуччя людей [3].

Описуючи особистісні риси людини з високим рівнем розвитку здатності до емпатії, дослідники вказують на цінності і мотиваційні установки такого індивіда і зазначають, що емпатійна людина відрізняється від інших людей позитивним баченням оточуючих, у неї позитивна система відношень до інших, переважає спрямованість на партнера по спілкуванню, вона вміє приймати його точку зору [1].

Емпатійна людина відрізняється високим рівнем розвитку соціальних емоцій і високою чутливістю до моральних почуттів вини, сорому. Вона теж добре орієнтується в тому, що є "правильним", що є "необхідним" у взаємодії з іншими з точки зору прийнятих суспільних норм. Здатність до емпатії значно корелює з такими якостями, як терпимість до недоліків інших, низька емоційна вразливість, альтруїзм, відкритість у спілкуванні [2].

Емпатійна людина відрізняється від інших людей тим, що у неї розвинуті здатність до децентрації, позитивне бачення інших, швидка орієнтація у ситуаціях взаємодії, переважання демократичних і альтруїстичних стратегій взаємодії. Крім того, їй властиві відкритість, сензитивність до невербальної поведінки іншого, чутливість до норм поведінки, схвалюваних суспільством. Для неї характерна емоційна стабільність [3].

О.П.Саннікова [6] зауважує, що емпатію варто розуміти як складну і водночас цілісну властивість, яка не визначається тільки простою сумою показників або загальним показником емпатії. Основна характеристика емпатії пов'язана з якісно-кількісним поєднанням її параметрів. Емпатія кожної людини являє собою точку в певному просторі якісних характеристик, що входять до неї (емоційної емпатії, когнітивної, предикативної). При цьому рівень, своєрідність, особливість емпатії суттєво залежить від досвіду, обставин, професії, але кожна людина має специфічне якісно-кількісне поєднання особливостей емпатії. У ній міститься єдність емоційного (афективного), інтелектуального і вольового начал (емоційна, когнітивна емпатія) [6].

Фактори, що визначають розвиток і прояв емпатії особистості, можна умовно розділити на дві групи. Перша група факторів представлена тими з них, які відіграють першочергову роль у розвитку емпатії в дитячому віці. До другої групи відносять фактори, що визначають особливості прояву емпатії у дорослої людини. Ці фактори належать до однієї соціально - психологічної реальності і вони представляють особливості взаємодії і спілкування особистості з іншими людьми на різних етапах її розвитку [5]. На особливостях прояву емпатії у дорослої людини, одне з важливих місць за значимістю займають особливості ставлення до суб'єкта емпатії і система соціальних потреб суб'єкта емпатії. Більшість психологів згодні з тим, що прояву емпатії сприяють: система ставлення до іншого, яка включає невідомий інтерес, розуміння значимості і цінності іншого, яка не допускає відчуженості і байдужості на адресу переживань іншого [5].

Характеристики емпатії, її форми і види впливають на зміст соціальних потреб і міжособистісних відношень людини. Вони виступають в якості самостійного фактору становлення особистості як суб'єкта спілкування.

Список використаної літератури:

1. Вилюнас В.К. Психология эмоций / В.К. Вилюнас. – СПб.: Питер, 2007. – 496 с.
2. Долгова В. И. Эмпатия /В. И.Долгова, Е. В. Мельник – М.Издательство «Перо», 2014 –185 с.
3. Ильин Е.П. Психология помощи. Альтруизм, эгоизм, эмпатия. Мастера психологии.// Е.П. Ильин – СПб.: Питер, 2013.– 304 с.
4. Кашаков М.И. О некоторых проблемах социальной адаптации школьного психолога в педагогическом коллективе. /М.И. Кашаков – В кн. Психологические аспекты гуманизации педагогического процесса.– Ярославль, 1991.– С.35-41
5. Пономарева М.А. Эмпатия теория, диагностика, развитие: монография. /М.А. Пономарева – Минск: Бестпринт, 2006.– 76 с.
6. Санникова О.П. Емоційність у структурі професійних властивостей особистості. Дис. докт. психол. наук /Санникова Ольга Павловна – К. , 1996 . – 140 с.

*Лахно Юлія Володимирівна
Студентка 4- курсу
Спеціальності 014 Середня освіта*

*Науковий керівник:
доцент кафедри англійської філології
Ізюмцева Ганна Валентинівна*

THE GRAMMATICAL CATEGORY OF MOOD IN MODERN ENGLISH

At the present stage of linguistics, the issue of the category of mood is rather obscure that makes the category of mood one of the most controversial categories of the English verb. Some linguists even ask whether such category exists in Modern English. This mood-related controversy is expressed by V. A Ilyish, that there are only two things we can say about this category: 1) there is a category of mood in Modern English; 2) there are two moods in Modern English, one of which is the indicative [5].

Our research attempts to discuss and analyse the ways of expression the mood (the idea of reality and unreality) in Modern English at morphological language level. This explains **the topicality** of our research.

The aim of this study is to analyse the category of mood of the Modern English verbs.

The object of the research is the grammatical category of mood in Modern English.

The subject of the research is ways of expression the mood (the idea of reality and unreality) in Modern English at morphological language level.

According to M.Y. Blokh, "the category of mood expresses the character of connection between the process denoted by the verb and the actual reality, either presenting the process as a fact that really happened, happens or will happen, or treating it as an imaginary phenomenon, i.e. the subject of a hypothesis, speculation, desire" [1, p. 186].

The category of mood is based upon a set of opposed forms, which express modality by grammatical (morphological) means. It is the binary privative opposition of direct and oblique forms that form the category. The oblique form (Subjunctive) is considered to be a strong (marked) member of the opposition. In addition, because it is characteristic of finite forms only, mood is understood as a morphosyntactic category. Moreover, the category of mood is the category of verb that shows special modality of speech and sets attitude of speaker to reality [1], [2].

In modern linguistics there are different views on the number of moods in English (for example, there are two moods, according S.H. Barkhudarov, but six, according O.I. Smyrnytskyi). Some linguists accent on 3 moods: imperative, indicative and subjunctive; and some of them distinguish between subjunctive mood in subjunctive I, subjunctive II, subjunctive III, subjunctive VI.

At the level of morphology, we find several formal indications of the subjunctive mood, namely: 1) the uninflected form of the verb, in present tense only (third person singular); 2) the verb *be* as the formal indicator of the past tense. In addition, there is no correspondence between the tense form of subjunctive mood and its time notion.

The subjunctive forms show actions as non-fact to some degree, but the range of meanings proposed includes even those which are not modal (unreal condition, unlikely condition, consequence of unreal condition, wish, purpose and the like). Example: "*We have improvised, but the plastic does not offer any guarantee and if the electricity problem continues it will be dramatic,*" *Simango said* [5].- *Ми імпровізували, але пластик не дає жодних гарантій, і якщо проблема з електроенергією триватиме надалі, наслідки будуть серйозними*", - сказав Сіманго.

The imperative mood in English is considered to be one of subjunctives and is represented in English by one form of the verb – infinitive. It has no person, number, tense, or aspect distinctions, and, importantly, it is limited in its use to one type of sentence only. Example: *Let's face it, I'm an actor* [3]. – *Поглянемо на цю справу тверезо, я актор.*

Thus, we come to conclusion, that the category of mood does exist in modern English and reveals itself at the morphological language level through morphological indicators. The interesting issue is how the category of mood reveals itself at the level of syntax. It is our next step for investigation which we consider to be promising in studying the grammatical category of mood in Modern English.

References:

1. Blokh M.Y. A Course in Theoretical English Grammar. - M: Vysshaya Shkola, 2000 – 378 p.
2. Ізюмцева Г.В. Збірник вправ, практичних завдань і тестів з теоретичної граматики сучасної англійської мови=Theoretical Grammar: Exercises, Practical Tasks and Tests: навчальний посібник для студ. філол. ф-тів / Г. В. Ізюмцева; за заг. ред. проф. Ю.Ю. Романовської.- Вінниця:ФОП Каштелянов О.І., 2016. – 152 С.
3. The Telegraph. – (2019). – Access mode: <https://www.telegraph.co.uk/news/2019/03/21/game-thrones-star-emilia-clarke-reveals-nearly-died-surviving/>
4. Plyish, B. A. Strojsovremennogoanglijskogoazyka [The Structure of Modern English]. L.: Prosveshhenie, 1971. – 365 p.
5. Ruth Maclean, Peter Beaumont: Cyclone Idai witness describes seeing hundreds of bodies by roadside./ The Guardian. – (2019). - Access mode: <https://www.theguardian.com/world/2019/mar/21/cyclone-idai-mozambique-witness-describes-total-devastation-death-flood-hit-countryside>

*Мальцева Анастасія Євгенівна
студентка II курсу спеціальності
«Філологія. Романські мови
та літератури (переклад включно)»*

*Науковий керівник:
старший викладач
Федько Юрій Володимирович*

Прикладна лінгвістика — розділ мовознавства, пов'язаний із практичним розв'язанням питань, які пов'язані з вивченням мови [1, с.58].

Словосполучення «прикладна лінгвістика» ввійшло до наукового обігу лише у 20-х роках ХХ століття і термінологічно об'єднало різноманітні розробки для практичного використання теоретичних знань про мову: викладання рідної та іноземних мов, оволодіння навичками вживання мовних одиниць, побудови тексту, переклад. В деяких країнах, у зв'язку зі соціальними змінами, найголовнішою прикладною проблемою мовознавства стала проблема розробки алфавітів, складання словників різного типу. В СРСР, наприклад, у ці роки саме лексикографія стала провідним напрямком прикладного мовознавства. Тоді це перш за все було потрібно суспільству, щоб закріпити мовні норми безписемних народів [2, с.25].

До традиційних проблем прикладної лінгвістики належать укладання словників, розробка алфавітів і систем письма, транскрипції усного мовлення та транслітерації іншомовних слів, лінгвістичне обґрунтування викладання рідної та іноземних мов, переклад з однієї мови на іншу, стандартизація й уніфікація науково-технічної термінології, укладання спеціальних лінгвістичних довідників, створення штучних мов, удосконалення орфографії і пунктуації, мовна культура тощо.

Крім традиційних проблем, цікавими для дослідження є сучасні, або нові проблеми прикладної лінгвістики. Дослідники виділяють такі нові проблеми прикладної лінгвістики: автоматичний (машинний) переклад, створення інформаційних мов, автоматичне анотування та індексування документів, лінгвістичне забезпечення роботи інформаційних систем, автоматична переробка текстової інформації, лінгвістичне забезпечення автоматичних систем управління (АСУ), автоматичний аналіз (розпізнавання) й автоматичний синтез тексту тощо [1, с.59].

Найважливіші проблеми прикладного мовознавства — машинний переклад та інформаційна служба.

Проблемі машинного перекладу вже майже 50 років. Першою робота-перекладача демонстрували в 1954 р. у Нью-Йорку. Він перекладав окремі фрази з російської мови на англійську. Однак оптимістичні заявки вчених щодо можливостей автоматичного перекладу не справилися. Поки що результати в цій галузі скромні. Пояснюється це багатьма труднощами, які на сучасному етапі важко подолати. Головні з них пов'язані з тим, що машина зовсім по-іншому, ніж мозок людини, сприймає мову і не може так, як людина, здійснювати аналіз і синтез тексту. Це зумовлено, по-перше, асиметрією мовних знаків і мовлення загалом (неоднозначність слів і фраз, невідповідність між смисловим і формальним членуванням речень тощо). Людина за кожною фразою бачить ситуацію, машина — ні. По-друге, машина поки що не вміє визначати зв'язки слів, особливо у разі вільного порядку слів, і синтагматично членувати фрази, які поза ширшим контекстом допускають варіативність. Нині машинний переклад залишається проблемою, хоча створено чимало програм перекладу нескладних текстів у США, Великій Британії, Франції, Чехії, Росії, Україні та інших країнах. Створені також синтезатори мовлення, але й вони не досконалі. Існує думка, що з часом машини зможуть перекладати ділові й наукові тексти. Що ж стосується художніх, особливо поетичних, текстів, то і в далекому майбутньому їх переклад буде непідвладний машині.

Однією з актуальних проблем прикладної лінгвістики є проблема інформаційної служби, точніше проблема лінгвістичного забезпечення інформаційно-пошукових систем машинного типу, метою яких є зберігання, пошук і видача інформації. З проблемою пошуку інформації пов'язані питання компресії тексту й автоматичного реферування. Тут велике значення має статистика. «Читаючи» текст, машина відбирає найчас- тотніші слова і, комбінуючи їх за певними правилами, складає анотацію. Незважаючи на нерозв'язані питання і недосконалість сучасних програм, машина і нині полегшує працю лінгвіста. Вона зберігає в пам'яті текстові ілюстрації значень слів, може розташувати слова за алфавітом, дати оточення кожного слова, підрахувати частоту вживання слова тощо. Так,

за допомогою машини був створений «Частотний словник російської мови» за редакцією Л. М. Засоріної. Машини опрацювала мільйон слововживань, що не під силу й великому колективу науковців [3, с.18-21].

Список використаної літератури:

1. Єрмоленко С. Я., Бибик С. П., Тодор О. Г. Українська мова. Короткий тлумачний словник лінгвістичних термінів / за ред. С. Я. Єрмоленко. — К. : Либідь, 2001.
2. Англо-русский словарь по лингвистике и семиотике / Под ред. А. Н. Баранова и Д. О. Добровольского. — М., 2001.
3. Загальне мовознавство : підручник / М. П. Кочерган. — 3-тє вид. — К. : ВЦ «Академія», 2010. — 464 с. (Серія «Альма-матер»).
4. Левит З.Н. Лексикология французского языка: Для ин-тов и фак. иностр.яз. — М.: Высш. школа, 1979. — 160 с.

*Марченко Карина Олександрівна
студентка 1 курсу магістратури,
спеціальності «Психологія»*

*Науковий керівник:
кандидат психологічних наук, професор
Ширяєва Людмила Миколаївна*

ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНОГО ВИБОРУ СУЧАСНИХ СТАРШОКЛАСНИКІВ

Кожна молода особистість обирає свій індивідуальний і неповторний професійний шлях, який і потрібно розглядати індивідуально. Проте, ряд загальних тенденцій та особливостей професійного вибору, його тенденцій, мотивів цього вибору, простежимо з урахуванням середніх показників досліджуваної вибірки старшокласників. Вибірка емпіричного дослідження складала 43 старшокласника. Результати дослідження за методикою ДДО Є.О. Клімова [1] виявилися наступними (див.табл. 1).

Таблиця 1.

Середні показники типів професійної спрямованості (за методикою Є.О.Клімова ДДО)

N=43

Вибірка	Типи професійної спрямованості				
	Людина-природа	Людина-техніка	Людина-людина	Людина-знакова система	Людина-художній образ
Юнаки	-5,7	-1,2	7,2	-0,75	-1,3
Дівчата	-9	-7,1	1,7	-0,2	12,6
Разом	-7,8	-4,7	3,9	-0,5	7,3

Отже, як засвідчують дані таблиці, у старшокласників яскраво простежуються переваги до певного типу професій. Це, перш за все, коло професій типу «Людина-художній образ» (+7,3 бали) та типу «Людина - людина» (+3,9 балів). Представники першого типу характеризуються прагненням привнести (або виділити) у життя, світі елементи краси, естетики, позбавляючи його шаблонності, стереотипу, нудьги. Для таких людей властиве сприйняття цілісної картини світу, пошук гармонійності, стилю, ідеї в усіх можливих варіантах їх прояву: літературі, мистецтві, архітектурі, музиці тощо.

Дещо поступається творчому типу група професій в сфері «Людина- людина» (3,9 б.). Професіонали цього типу виділяють та утримують у свідомості перш за все поведінку, образ життя, умонастрій, форми активності інших людей, прагнучи до внесення гармонії та порядку у складне життя суспільства. Для цієї сфери найважливішими є розвинені

мовленнєві дії, які вимагають від працівників виразної вербальної та невербальної комунікації.

Значно «відстав» від творчих та соціальних професій тип «Людина- природа» (-7,8 б.). Припускаємо, що види праці, які відносяться до даного типу професій - догляд за рослинами, тваринами, боротьба зі шкідниками лісу, саду, городу непопулярні серед міських школярів тому, що їм рідко доводиться мати справу з цим світом. Сучасна міська молодь більше часу проводить біля телевізорів, комп'ютерів, навіть спілкуючись частіше опосередкованими засобами Інтернету, у кращому випадку - користуючись телефонним зв'язком. Це позначилось, на нашу думку, і на тому, що сфери «Людина-техніка» та «Людина-знакова система» отримали більшу перевагу (-4,7 б. та -0,5 б. відповідно), хоча і мають негативні значення.

Порівняння даних хлопців та дівчат показало, що соціальний тип професій виявився більш привабливим для хлопців (7,2 б.), тоді як для дівчат більш привабливими є професії художнього типу (12,6 б.) Здивував і той факт, що, хоч і з невеликим відривом проте, дівчата схильні обрати роботу, пов'язану з технікою (-7,1 б.), ніж працювати з природними об'єктами (-9 б.) У хлопців цей розрив ще більш очевидний: -1,2 б. та -5,7 б. відповідно.

Сфера «Людина-знакова система» має як для хлопців, так і для дівчат епізодичний характер як прихильності, так і зневажання, що і виявилось в «обнульованих» середніх показниках: -0,75 б. у хлопців та -0,2 б. у дівчат. Очевидно, стрімкий розвиток технічного прогресу, що зобов'язує швидко опановувати різноманітні системи знаків, роблять цю сферу більш-менш привабливою у професійних намірах старшокласників, якщо знакові системи мають технічне представлення і пов'язані з такими престижними, добре оплачуваними професіями як програміст, системний адміністратор тощо. Проте, ці професії цікавлять, перш за все, хлопців. Дівчатам здаються привабливими способи схематизації, чіткість підрахунків, точність та конкретність даних справ.

Таким чином можна побачити, що сучасні старшокласники прагнуть знайти те професійне середовище, яке дозволило б їм найкраще розкрити свої здібності, виразити свої інтереси, цінності та орієнтації.

Список використаної літератури:

1. Лучшие психологические тесты для профотбора и профориентации [Текст] / Под ред. А.Ф. Кудряшова. – М.: «Академия», 1999. – 300 с.

*Петрушко Лілія Анатоліївна
студентка 2 курсу магістратури
спеціальність 053 «Психологія»*

*Науковий керівник:
кандидат психологічних наук, професор
Долинська Любов Василівна*

МЕТОДОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ ДО ВИВЧЕННЯ ПРОБЛЕМИ СТРАХІВ У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Проблеми страху обумовлена його значною роллю у житті дитини. Страх може бути присутній як на рівні свідомості, так і на рівні підсвідомості особистості, впливаючи на різні сфери її життя. Страх, який функціонує на рівні фобії, здатен значною мірою знижувати якість життя особистості, обмежуючи її життєдіяльність, соціальну взаємодію та негативно впливати на процес соціалізації, який є особливо важливим у дошкільному віці.

Страх – це емоція, яка виникає в ситуаціях загрози біологічному або соціальному існуванню індивіда і скеровує його на джерело справжньої або уявної небезпеки. У сучасних дослідженнях страх визначають як негативну емоцію, як стан, емоційне переживання та нестійке почуття [2]. Це емоційна реакція на небезпеку, що виникає як умовний рефлекс, механізм саморегуляції організму людини в навколишньому середовищі. Психічний стан страху характеризуються тим, що дитина не керує свідомо своїми діями [2].

Можна виділити дві популярні точки зору на механізм виникнення страху. З точки зору біхевіоризму страх є наслідком одноразового чи багаторазового травматичного досвіду суб'єкта при взаємодії з певними об'єктами [3]. Натомість у класичному психоаналізі першопричиною виникнення дитячих страхів вважають травму, яка пов'язана з відсутністю матері чи розлукою з нею [5].

Страхи розглядаються як негативні емоційні стани дитини, пов'язані із відображенням у свідомості конкретної загрози емоційному благополуччю. Дитячі страхи проявляються в очікуванні та передбаченні дитиною невдачі при здійсненні конкретної дії. Якщо нормальний страх – це реакція на небезпеку, то невротичний страх можна кваліфікувати як виявлення лібідо. Таким чином можна виявити зв'язок між реальним і невротичним страхом через поняття небезпеки. Розвиток страху при невроті виявляється результатом реакції «Я» на вимогу свого лібідо. Цю внутрішню небезпеку «Я» сприймає як зовнішню, і здійснює спробу втечі від свого лібідо. Таким чином «Я» використовує симптом (наприклад, втечі у хворобу), який нівелює страх [5]. Більшість дитячих страхів мають тимчасовий характер і, при своєчасному виявленні дорослими і правильному ставленні до них, незабаром безслідно зникають [4]. Натомість, невротичні або нав'язливі страхи, які ускладнюють нормальну життєдіяльність дитини, заважають її розвитку та адаптації, поширюються на всі сфери життя.

Корекція страхів у дітей є важливим завданням, оскільки страхи негативно впливають на формування особистості. Вона передбачає два етапи – визначення об'єкта страху, а потім перетворення його. Корекція страхів здійснюється за допомогою казкотерапії, ігротерапії, лялькотерапії, арт-терапії тощо. Також позитивний вплив мають індивідуально-групові заняття і методи, які допомагають поліпшити взаєморозуміння між батьками та їхніми дітьми [3].

Попередження та подолання дитячих страхів є успішним через впровадження трьох напрямів роботи психолога: із педагогами (психокорекційна програма щодо подолання страхів повинна бути орієнтована на сумісну роботу педагога та психолога, одним із першочергових завдань психолога є створення мотивації до включення у роботу саме педагога), сім'єю (отримання інформації від батьків про особливості розвитку дитини, зворотній зв'язок від батьків щодо ефективності проведеної психокорекційної роботи) та дітьми (психокорекційна програма має включати в себе ряд етапів, кожен із яких обумовлений особливостями адаптації дитини до взаємодії з соціальним оточенням) [1].

Список використаної літератури:

1. Бабарикіна І. В. Психологічні особливості вікової динаміки страхів у навчальній діяльності школярів: автореф. дис. ... канд. психол. наук : 19.00.07 / І. В. Бабарикіна ; Харк. нац. пед. ун-т ім. Г.С. Сковороди. – Х., 2011. – 20 с.
2. Большой толковый психологический словарь / Пер. с англ. Укл. А. Ребер. – М. : Вече, 2000. – 592 с
3. Кляйн М. Детский психоанализ / М. Кляйн. – СПб.: Институт общегуманитарных исследований, 2010. – 160с.
4. Поддубная Н. Я. Страхи и тревожность как деструктивные эмоциональные состояния в жизни младшего школьника: теоретический аспект проблемы / Н. Г. Поддубная, О. В. Большунова // Состояние здоровья: медицинские, социальные и психолого-педагогические аспекты. – Чита, 2013. – С. 154-160.

*Русенкевич Яна Ігорівна,
студентка 1 курсу магістратури,
спеціальності «Психологія»*

*Науковий керівник:
кандидат психологічних наук, професор
Ширяєва Людмила Миколаївна*

PROBLEM OF CONFLICTS IN MARTIAL RELATIONS

Martial conflicts play a certain role in martial relations. More often they arise because of the spouses' back-log of needs. Based on this, the main causes of martial conflicts are: the spouses' psychosexual incompatibility, the back-log of needs in the self significance, disrespect for a sense of dignity from the partner; the back-log of needs for positive emotions: lack of kindness, care, attention and understanding; the passion of one of the spouses to excessive satisfaction of their needs (alcohol, drugs, financial expenses only to himself/herself, etc.), the back-log of needs for mutual assistance and mutual understanding on issues of household management, the upbringing of children, in relation to parents, etc.; differences in needs for leisure, hobbies [3].

In addition, the factors that affect the conflicts in martial relations are distinguished. These include the crisis periods in the family development. Thus, N. V. Tulina [6, p. 84] distinguishes two crisis periods: at the marriage age of 5-7 and 13-18 years, herewith she relates the first one with the change in perception of the partner's image, and the second – with the partners' fatigue from each other. The first year of married life is characterized by adaptation to each other conflicts, when the two "selves" become a single "We". The second crisis period is associated with the birth of children. The following is at the heart of conflicts in this period: the decline in the possibility of the spouses' professional growth; reduction of opportunities for the personal hobbies' free implementation; the wife's tiredness associated with the child care and temporary decrease in sexual activity, etc. The third crisis period coincides with the middle marriage age, which is characterized by similarity conflicts. This state of the spouses is called sensations' hunger. The fourth period of the spouses' relations conflict occurs after 18-24 years of joint life. Its emergence often coincides with the involution period approach, the emergence of a sense of solitude associated with the children departure, etc. [1].

Depending on the frequency, depth and severity of conflicts, there are crisis, conflict, problematic and neurotic families. The spouses' conflict behavior can be detected in hidden and open forms. The indicators of a hidden conflict are: demonstrative silence; a sharp gesture or glance that speaks of disagreement; boycott of interaction in any sphere of family life; underlined coldness in relations. The open conflict is revealed more often through an open conversation in an emphatic correct form; mutual verbal offences; demonstrative actions (slamming the door, the dishes smashing, knocking the fist on the table), insulting by physical actions, etc. [4].

We've conducted the test "Are you conflicted person?" to determine the personality conflict level. 23 couples participated in the research and received the following data. Those researched, who received high scores 30-40(H) are not related to the conflicting group. They are discreet. They don't like conflicts. They are able to solve them, easily avoid critical situations. When they have to enter into a dispute, they take into account how this may affect their official position or friendship. They tend to be pleasant to others, but when relatives need help, they don't always dare to provide it. 2 of the researched pairs are of such kind, i.e. 8,7%.

The couples scored between 15 and 29 points(C). They are prone to conflicts. They persistently advocate their opinions, regardless of how it affects their official and personal relationships. And they are always respected for that. The quantity of such pairs was 7-30,4%.

Those researched, who received 10-14 points (B), are conflicting. They are looking for disputes, most of which are superfluous, trivial. They are like to criticize, but only when it's beneficial to them, to impose their opinions, even if they are not right. This group also included 7 pairs, i.e. 30,4% of researched.

While analyzing married couples, we also considered it necessary to identify the tendencies of conflict, that is, those who are prone to a high level of conflict (B-C – 4 couples, 17,4%) and those who are more prone to low conflict (H-C – 3 couples 13%).

The next step in our empirical research will be determination the individual's tolerance level and finding the relation between the conflict and tolerance indicators.

References:

1. Варга А.Я. Системная семейная психотерапия /А.Я.Варга – СПб: Речь, 2001.–144 с.
2. Вызова В.М. Психолого-педагогические основы подготовки молодежи к семейной жизни/ В.М.Вызова, В.В. Нагаев – Сыктывкар, 1983. – 308 с.
3. Основы психологии семьи и семейного консультирования / под ред. Н.Н. Посысоева. – М.: Владос -Пресс, 2004. – 328 с.
4. Пэпп П. Семейная психотерапия и ее парадоксы / Пер. с англ. В. П. Чурсина. – М.: Независимая фирма “Класс”, 1998. – 288 с.
5. Пивнив А. И. Мужчина и женщина: отношение полов / А.И.Пивнив – Мн.: Пламя, 1989. – 170 с.

*Сіротіна Вікторія Дмитрівна,
студентка VI курсу,
Спеціальності «053 Психологія»*

*Науковий керівник:
старший викладач
Сагайдак, Світлана Петрівна*

ПРОБЛЕМА ШКІЛЬНОЇ АДАПТАЦІЇ ТА ДЕЗАДАПТАЦІЇ

Проблема адаптації і дезадаптації для вітчизняної та зарубіжної психологічної науки не є новою, але сьогодні вона набуває нового змісту. У зв'язку з глобальними соціально-економічними, інформаційно-технологічними змінами, що відбуваються в суспільстві, прискореним темпом життя, введенням різних освітніх інновацій, підвищенням учбових вимог виникає зростання напруженості, тривожності, порушення поведінки і міжособистісної взаємодії школярів. Зростання кількості як вітчизняних, так і зарубіжних публікацій, присвячених проблемі шкільної адаптації та дезадаптації, свідчить про вагомое практичне і теоретичне значення цього питання.

В зв'язку з вищесказаним, метою статті було вивчення теоретичних підходів до проблеми шкільної адаптації та дезадаптації.

Загальні аспекти проблеми адаптації та дезадаптації розглядали вітчизняні та зарубіжні психологи, зокрема: М. Р. Бітянова, Л. І. Божович, Н. Л. Васильєва, А. Л. Венгер, І. В. Дубровіна, Д. Б. Ельконін, Р. В. Овчарова, Ж. Піаже, А. М. Прихожан, Г. А. Цукерман та інші.

У широкому сенсі, термін «адаптація» характеризує процес пристосування до зовнішніх і внутрішніх умов, що змінюються [1]. Під шкільною адаптацією розуміють пристосування дитини до нової системи соціальних умов, нових відносин, видів діяльності, режиму життєдіяльності [2]. У науковій літературі існують різні точки зору щодо складових шкільної адаптації. Так, Т. В. Дорожевец розробила модель шкільної адаптації, що складається з трьох основних сфер: 1) академічна адаптація характеризує міру відповідності поведінки дитини нормам шкільного життя; 2) соціальна адаптація

відображає успішність входження дитини в нову соціальну групу; 3) особистісна адаптація характеризує рівень прийняття дитиною самої себе як представника нової соціальної ситуації («Я - школяр») і виражається у вигляді відповідних самооцінки і рівня домагань у шкільній сфері та прагнення до самозмін [3]. Д. Ю. Соловйова виділила наступні складові шкільної адаптації: 1) організаційну (приспосовування дитини до нової системи організації життя: новим вимогам, правилам, режиму дня, обов'язкам, статусу); 2) учбово-мотиваційну (певна життєва позиція, виконання суспільно значущої учбової діяльності); 3) соціальну (особливості поведінки дитини в школі: формування адекватної поведінки, встановлення контактів з учнями і учителем); 4) психологічну (аналіз емоційних проявів, вивчення психологічного здоров'я дитини) [4].

Дослідження труднощів шкільної адаптації, причин та різних форм неуспішності учнів, порушень взаємин з оточуючими призвело до появи нового терміну «шкільна дезадаптація». На думку С.М. Дмитрієвої, шкільна дезадаптація – це втрата дитиною навчальної мотивації, низька успішність, конфліктність у спілкуванні з учителями й однолітками, схильність до асоціальної поведінки, низька самооцінка, домінування негативного емоційного самопочуття [2].

Слід зазначити, що найбільш значущими періодами змін у дитячому, підлітковому і юнацькому віці є початок навчання в школі, перехід з молодшої ланки навчання до середньої, перехід до навчання у старших класах та закінчення навчання, пов'язане з професійним самовизначенням, здобуттям вищої або середньо-спеціальної освіти, переходом безпосередньо до трудової діяльності. Отже, проблема шкільної адаптації актуальна впродовж всього шкільного навчання, але нині найбільш розроблено питання адаптації до школи першокласників. Адаптацію учнів в середній школі можливо розглядати з тих же позицій, проте цей процес матиме свої особливості, оскільки дитина на етапі переходу до середньої школи вирішує інші завдання розвитку, та, відповідно, нові завдання встають перед фахівцями, що забезпечують підтримку дитини в цей період. Незважаючи на різноманітність досліджень з проблеми дезадаптації дітей в умовах загальноосвітньої школи, також залишається недостатньо вивченим питання профілактики та корекції дезадаптації школярів в процесі переходу з початкової до середньої школи, що негативно впливає на соціалізацію дітей та успішність їх навчання в школі.

Отже, недостатня розробленість теоретичних та прикладних аспектів цієї проблеми зумовлюють перспективи подальшого розгляду та вивчення психологічних особливостей адаптації учнів до середньої школи.

Список використаної літератури:

1. Большой психологический словарь / [Сост. И общ. Ред. Б. Мещеряков, В. Зинченко]. – СПб.: прайм-ЕВРОЗНАК, 2004. – 672 с. (Проект «Психологическая энциклопедия»).
2. Дмитрієва С.М. Психологічні особливості адаптації школярів в середній ланці освіти // Конкурентоспроможність в умовах глобалізації: реалії, проблеми та перспективи: Матеріали п'ятої міжнародної науково-практичної конференції / За ред. Саух І.В.– Житомир, 2011. – С. 391-395. – Режим доступу: <http://eprints.zu.edu.ua>.
3. Дорожевец Т.В. Диагностика школьной дезадаптации / Т.В.Дорожевец. – Витебск: ВГУ, 1995. - 154 с.
4. Соловьева Д.Ю. Факторы адаптации первоклассников в школе / Д.Ю. Соловьева // Вопросы психологии. – 2012. – № 4. – С. 23-31.

*Стиценкова Катерина Артурівна
студентка I курсу магістратури
спеціальності «Філологія. Германські мови
та літератури (переклад включно)».*

*Науковий керівник:
кандидат філологічних наук, доцент
Пугач Юлія Миколаївна*

ІНОЗЕМНА МОВА І СУЧАСНІ ТЕХНОЛОГІЇ НАВЧАННЯ

Глобалізаційні та інтеграційні тенденції, що відбуваються у сучасних суспільствах, охоплюють всі без винятку сфери суспільного життя. Нестримне прагнення людства до вдосконалення акумулює зусилля кращих наукових теоретиків та практиків на пошук універсальної моделі розвитку суспільства, в якому гармонічно поєднуються знання та високоефективні технології. Сучасна сфера освіти перебуває під впливом загальносвітових соціальних, економічних, політичних та інших змін, а тому має плануватися і впроваджуватися відповідно до цих змін.

В Україні, що стала на шлях демократизації, відкритості та гуманістичних орієнтацій і прагне зайняти вагоме місце на міжнародній арені, поряд з питаннями про суспільний устрій актуальними стають проблеми пошуку національної ідеї, ціннісних орієнтирів, виховного ідеалу та, безумовно, нових тенденцій в освіті.

У сучасному світі освіта є соціальною і духовною опорою життєдіяльності людей. Для сучасного суспільства впровадження інноваційних технологій в освіту має не стільки теоретичне, скільки практичне значення, оскільки в умовах глобалізації воно стосується його історичного розвитку та перспектив, які пов'язані з так званими «високими технологіями». Їхніми головними аспектами є:

- технологізація всіх видів наукових досліджень;
- зміщення державного фінансування зі сфери фундаментальних досліджень у сферу технологічних імплікацій, у розвиток соціальної та інформаційної інфраструктури науки;
- упровадження сучасних комп'ютерних і мережних технологій;
- зростання та широке застосування нових інформаційно-освітніх технологій.

Необхідною умовою використання інформаційних технологій є реформування системи освіти, розробка нових дидактичних і методичних концептуальних засад освіти.

Основними новаціями в підходах до викладання англійської мови в Україні, що базуються на європейському досвіді, є відхід від пострадянської методики; дотримання змісту Загальноєвропейських рекомендацій із мовної освіти, уніфікація рівнів навчання в Україні та світі, відповідність сучасним європейським стандартам мовної освіти відповідно до дескрипторів, за якими визначають рівні володіння англійською мовою (від A1 до C2); компетентісний підхід у навчанні іноземних мов, розвиток компетенцій у всіх чотирьох видах мовленнєвої діяльності (читанні, аудіюванні, письмі й говорінні); мінімізація використання рідної мови у процесі комунікації, інтерактивність навчання, динамічність та різноманітність завдань на занятті; максимальне залучення кожного студента у процес опанування мови; вивчення мови за допомогою навчально-методичних комплексів, розроблених групами фахівців-методистів із Великої Британії та США на основі новітніх досліджень; орієнтація на міжнародні екзамени з англійської мови (FCE, CAE, IELTS, TOEFL тощо); чітко визначені критерії, за якими здійснюється оцінювання рівня володіння мовою; діяльнісно-орієнтований підхід, що зумовлює навчання матеріалу, максимально наближеного до реальних життєвих ситуацій та потреб користувачів; завдання з розвитку критичного мислення; зміна ролі викладача та впровадження педагогіки партнерства; активне використання мультимедійних засобів, аудіо- та відеоматеріалів, мережі Інтернет для створення мовленнєвого середовища для студентів,

застосування сучасних пристроїв для пошуку та оброблення інформації; організація проектної роботи студентів, застосування нестандартних і творчих завдань; залучення студентів до культурно-освітніх заходів, що проводяться іноземними мовами в позааудиторний час; участь майбутніх фахівців у програмах обмінів; сприяння навчанню й саморозвитку протягом усього життя.

Стрімкі зміни, що відбуваються в українському суспільстві, осучаснення освітньої системи, досягнення в галузі теорії та практики навчання іноземних мов ставлять перед освітньою системою України необхідність оновлення змісту та методів застосування інноваційних підходів до викладання іноземної мови за професійним спрямуванням. У процесі викладання іноземної мови викладач ЗВО використовує традиційні методи, які доповнює за допомогою нових тенденцій, що диктує сучасне суспільство. На сьогоднішній день існує ряд інноваційних технологій та методів. Запровадження мультимедійних технологій створює умови для інтерактивного спілкування, що є найважливішою складовою навчального процесу. Використовуючи мультимедійні технології, викладач може подати інформацію в новій та ефективній формі, зробити її більш повною, цікавою та наближеною до тематики спілкування, що вивчається.

В останні десятиліття інновації проникли в усі сфери життя, що значно спростило і прискорило процес міжособистісної і ділової комунікації. З приєднанням України до Болонської Угоди ще гостріше постали питання застосування інноваційних освітніх технологій, у тому числі інформаційних комунікаційних технологій навчання. Використання сучасних технологій, зокрема Інтернету під час вивчення іноземних мов, стає більш привабливим для студентів вищих навчальних закладів, оскільки вони отримують необмежений доступ до цікавих країнознавчих матеріалів, що вигідно відрізняється від статичних застарілих текстів у підручниках. Завдяки Інтернету майбутні учителі іноземних мов мають доступ до необмеженої кількості автентичної інформації іноземною мовою.

Список використаної літератури:

1. Ярмухамедова К. Г. Обучение английскому языку студентов с использованием интеллектуальных и образовательных технологий / К. Г. Ярмухамедова // ҚазҰУ Хабаршысы. Педагогикалық ғылымдар сериясы, Казахстан. – 2016. – № 3 (51).
2. Пометун О. Інтерактивні технології навчання: теорія, практика, досвід / О. Пометун, Л. Пироженко. – Київ, 2002.
3. Традиції та інновації в методиці навчання іноземних мов: [навч. посіб. для студ. і вчит.] / [за ред. М.К. Колкової]. – СПб. : КАРО, 2007.
4. «Мова і світ: сучасні тенденції викладання іноземних мов у вищій школі»: збірник матеріалів IV Всеукраїнського науково-практичного вебінару (29 листопада 2017 р.). – Житомир: Житомирський державний університет імені Івана Франка, 2017.

*Stitsenkova Kateryna Arturovna
student of the first year of magistracy
specialty "Philology. German languages
and literature (translation included) »*

*Scientific supervisor: candidate of philological sciences, associate professor
Pugach Julia Nikolaevna*

FOREIGN LANGUAGE AND MODERN LEARNING TECHNOLOGIES

The globalization and integration trends taking place in modern societies cover all, without exception, the sphere of public life. The unremitting desire of mankind to improve, accumulate the efforts of the best scientific theorists and practitioners in search of a universal model of society development, which harmoniously combines knowledge and highly effective

technologies. The modern sphere of education is under the influence of global social, economic, political and other changes, and therefore should be planned and implemented accordingly with these changes.

In Ukraine, which has embarked on the path of democratization, openness and humanistic orientations, and seeks to take a prominent place on the international scene, along with issues about the social system, problems of finding a national idea, value orientations, an educational ideal and, of course, new trends in education are becoming topical.

In the modern world, education is a social and spiritual support of people's lives. For a modern society, the introduction of innovative technologies in education has not so much theoretical as practical value, since under globalization it relates to its historical development and perspectives that are related to so-called "high technologies". Their main aspects are:

- Technologization of all kinds of scientific researches;
- shift of state funding from the field of fundamental research into the field of technological implications, to the development of social and information infrastructure of science;
- introduction of modern computer and networked technologies;
- growth and widespread use of new information and education technologies.

A prerequisite for the use of information technologies is the reformation of the education system, the development of new teaching and methodological conceptual foundations of education

The main innovations in the approaches to teaching English in Ukraine based on European experience are the departure from the post-Soviet methodology; compliance with the content of the European Recommendations on language education, unification of educational levels in Ukraine and the world, compliance with modern European standards of language education in accordance with descriptors, which define the levels of English language proficiency (from A1 to C2); competent approach in the teaching of foreign languages, development of competencies in all four types of speech activities (reading, listening, writing and speaking); minimizing the use of native language in the communication process, interactivity of learning, dynamism and diversity of tasks at the lesson; maximum involvement of each student in the process of mastering the language; language learning with the help of educational and methodological complexes developed by groups of methodologists from the United Kingdom and the USA on the basis of the latest research; orientation to international exams from English (FCE, CAE, IELTS, TOEFL, etc.); clearly defined criteria for which assessing the level of language proficiency; activity-oriented approach, which determines the learning of the material, as close as possible to real life situations and needs of users; the task of developing critical thinking; changing the role of the teacher and introducing the pedagogy of the partnership; active use of multimedia, audio and video materials, the Internet to create a speech environment for students, the use of modern devices for the search and processing of information; organization of project work of students, application of non-standard and creative tasks; attraction of students to cultural and educational events, which are conducted in foreign languages during non-auditing time; participation of future specialists in exchange programs; promoting learning and self-development throughout life.

The rapid changes taking place in Ukrainian society, modernization of the educational system, achievements in the field of theory and practice of teaching foreign languages put the educational system of Ukraine in the need to update the content and methods of applying innovative approaches to teaching a foreign language in a professional direction. In the process of teaching a foreign language, an IEE trainer uses traditional methods, which are complemented by new trends dictated by modern society. To date, there are a number of innovative technologies and methods. Introduction of multimedia technologies creates conditions for interactive communication, which today is the most important component of the educational process. By using multimedia technologies, the teacher can submit information in an entirely

new and effective form, make it more complete, interesting and close to the subject of communication being studied.

In recent decades, innovation has penetrated into all spheres of life, which greatly simplified and accelerated the process of interpersonal and business communication. With the accession of Ukraine to the Bologna Agreement, the issue of the application of innovative educational technologies, including information communication technologies of education, was even more acute. The use of modern technologies, in particular the Internet, when learning foreign languages becomes more attractive for students of higher education institutions, as they gain unlimited access to interesting study materials, which differs favorably from static outdated texts in textbooks. Thanks to the Internet, future foreign language teachers have access to unlimited number of authentic information in a foreign language.

References:

1. Yarmukhamedova K G. Teaching the English language of students with the use of intellectual and educational technologies / K.G.Yarmukhamedova // Khabarsyys. Pedagogical College of Music, Kazakhstan. - 2016 - No. 3 (51).
2. Poemtun O. Interactive Learning Technologies: Theory, Practice, Experience / O. Pometun, L. Pirozhenko. - Kyiv, 2002.
3. Traditions and innovations in the methodology of teaching foreign languages: [curriculum. manual for the stud and teaches.] / [ed. MK Kolkova]. - St. Petersburg : KARO, 2007.
4. "Language and the World: Modern Trends in Teaching Foreign Languages in Higher School": a collection of materials of the 4th All-Ukrainian Scientific and Practical Webinar (November 29, 2017). - Zhytomyr: Zhytomyr Ivan Franko State University, 2017.

*Сулима Марина Сергіївна
студентка II курсу
Спеціальність 053 «Психологія»*

*Науковий керівник:
професор, кандидат психологічних наук
Долинська Любов Василівна*

ЗНИЖЕННЯ ТРИВОЖНОСТІ У ДОШКІЛЬНИКІВ МЕТОДАМИ КАЗКОТЕРАПІЇ

Феномен тривожності щодо дітей дошкільного віку розглядається в широкому контексті, зокрема у вивченні таких його чинників як соціальна ситуація розвитку дитини, особливості сімейних стосунків та взаємодія педагогів з дітьми в процесі виконання різних видів діяльності (Г. Абрамова, О. Дусавицький, І. Дубровіна, Р. Овчарова, А. Прихожан, А. Співаківська).

Не зважаючи на велику кількість досліджень у психології не існує єдиного підходу до визначення тривожності. Багатозначність терміна «тривожність» є наслідком використання цього поняття у різноманітних значеннях. Так, під тривожністю розуміють і гіпотетичну «змінну», і тимчасовий психічний стан, що виникає під впливом стресових факторів, і фрустрацію соціальних потреб, і властивість особистості, яка дається через опис внутрішніх факторів і зовнішніх характеристик. З іншого боку, дослідники одноставні у визначенні основних моментів, що дозволяють окреслити окремі «загальні контури» тривожності (розгляд її у співвідношенні «стан-властивість», розуміння функцій стану тривоги, стійкої тривожності) і виділення тривожного типу особистості (П. Горностай, І. Грабська, Т. Тітаренко) [1].

На психологічному рівні тривожність відчувається як напруження, стурбованість, нервозність, і переживається у вигляді почуття невизначеності, безпомічності, безсилля, незахищеності, самотності, неможливості прийняти рішення та ін. На фізіологічному рівні – у посиленні серцебиття, зростанні частоти дихання, збільшенні хвилинного об'єму циркуляції крові, підвищенні артеріального тиску, зростанні загальної збудливості, зниження порогів чутливості, коли раніше нейтральні стимули набувають негативного емоційного забарвлення. Частіше за все тривожність розвивається тоді, коли дитина знаходиться у стані внутрішнього конфлікту. Виникнення тривожності – результат недостатньої адаптивності психофізіологічних механізмів, що виявляється в посиленні рівня активації нервової системи і, як наслідок цього, неадекватних поведінкових реакцій [2].

Вирішення проблеми тривожності належить до гострих і актуальних завдань психології і ставить дослідників перед необхідністю якомога більш ранньої діагностики та корекції рівня тривожності у дітей, що допоможе уникнути багатьох труднощів у вихованні.

Саме казкотерапія в корекції дитячої тривожності, є самим безпечним і цікавим методом. Казкотерапія є одним із методів психологічної роботи з дошкільнятами та молодшими школярами, які мають певні емоційні та поведінкові труднощі. Сутність цього методу полягає у створенні особливої ментальної атмосфери, в якій фантазії дитини стають на певний час подібними до дійсності та сприяють долаанню власних страхів і комплексів.

Основний принцип казкотерапії – зцілення казкою, сприяння цілісному розвитку особистості, розвиток людської духовності [3]. Казка здатна пояснити, що добре, а що погано. На прикладі позитивних персонажів дитина вчиться діяти правильно, полюдськи, а негативні герої казок показують, як робити не годиться. Негативний герой завжди залишається покараним, а позитивний персонаж завжди отримує бажану винагороду.

Казкотерапія здатна знизити у дітей рівень тривожності, подолати різноманітні страхи, уможливиле адаптацію до колективу. Казкою можна приборкати дитячу агресивність, додати упевненості невпевненими і сором"язливим дітям і навіть полікувати окремі психосоматичні захворювання. У процесі впливу методу казкотерапії дитина починає самостійно позбуватись очевидних і прихованих проблем [4].

Список використаної літератури:

1. Горноста́й П.П. Психология личности: Словарь-справочник/ под ред. П.П. Горноста́я, Т.М. Титаренко; П.П.Горноста́й, Т.М.Титаренко, И.А.Грабская. – К. : Рута, 2001. – 320 с.
2. Прихожан А.М. Тревожность детей и подростков: психологическая природа и возрастная динамика / А.М. Прихожан. – М. : МПСИ; Воронеж : Изд-во НПО «Модек», 2000. – 246 с.
3. Єгорушкіна, К. Казкотерапія як інструмент психолога та педагога [Текст] / К. Єгорушкіна // Виховательметодист дошкільного закладу. – 2012. – № 2. – С. 4–9.
4. Майбородюк, Н. Д. Казкотерапія у розвитку ціннісно-сислової свідомості учнів початкової школи [Текст]: зб. наук. пр. / Н. Д. Майбородюк // Педагогіка вищ. та серед. шк. – 2010. – Вип. 28. – С. 136–141.

*Третьякова Лоліта Вікторівна
студентка 4-курсу
Спеціальності 014 Середня освіта*

*Науковий керівник:
доцент кафедри англійської філології
Ізюмцева Ганна Валентинівна*

STYLISTIC FUNCTION OF GRAMMATICAL METAPHOR (BASED ON THE AUTHENTIC MATERIAL OF THE ENGLISH LANGUAGE MASS MEDIA SOURCES)

Rapid development of science and information technologies requires not only adequate sources of information to deliver information to readers within the shortest possible time, but it also requires an appropriate means of expression of the information in condensed format preserving, however, its emotional and value-based connotation. Metaphor is one of the brightest such means.

In modern linguistics, lexical and semantic aspect of metaphor is studied by such linguists as L. Kravets, O. Lahuta, H. Skliarevska, S. Khakhalova and many others. Foundation of cognitive approach to investigation of the phenomenon of metaphor was laid down by J. Lakoff and M. Jolson in their work "Metaphors We Live By" (1980). Nowadays this work is considered to be a classic that continue to impact linguistics and cognitive science.

This paper is devoted to study of the phenomenon of grammatical metaphor and identifying of specificity of its stylistic function based on authentic English mass media sources.

The topicality of the research is determined by the great interest of modern linguists in the problem of language and mental interaction, finding new approaches towards study of the linguistic and mental human activities as well as necessity to study the grammatical metaphor stylistic function from the anthropocentric perspective.

The aim of the research is to study the phenomenon of grammatical metaphor, and identify the specificity of its stylistic function based on authentic English mass media sources.

The object of the research is a phenomenon of grammatical metaphor and its stylistic function.

The subject of the research work – peculiarities of the grammatical metaphor stylistic function in the authentic English newspaper texts.

The notion of grammatical metaphor is tightly connected with categorical structure of the word. According to Blokh M.Y., any grammatical category is constituted by the opposition of paradigmatically correlated lingual forms (members of opposition). One of members must possess differential features, which makes this member of opposition a marked member. The member that is lacking this feature is called a weak member of privative morphological opposition. "The most important type of opposition in morphology, the same as in phonology, is the binary privative opposition. The privative morphological opposition is based on a morphological differential feature which is present in its strong parked) member and absent in its weak (unmarked) member" [5, p. 29]. The reflection of the concept of binary opposition can be found in any human experience. For instance, a pair of antonyms can be used as an example of a binary opposition [2].

The reduction of morphological opposition when a strong member of opposition is used instead of a weak one is called transposition, and is a grammatical metaphor. Grammatical metaphor is used to achieve some stylistic effect.

In the authentic English mass media texts, this kind of oppositional reduction is observed within the category of case of the English nouns: marked by *-s'* suffix genitive form substitutes the weak form of opposition. Such case of morphological opposition we find, for instance, in authentic English language mass media texts: *music's biggest stars* [4]; *Sudan's autocratic president* [6]. There are also cases of reverse transposition when substitution is taking place

within the category of Aspect of the English language verbs: *Ice cream loving Luton burglar jailed* [4].

As far as use of grammatical metaphor in authentic mass media sources, we should say, as our investigation has shown, the cases of grammatical metaphor in the English language mass media sources is not so many. However, regarding stylistic function of grammatical metaphor, it should be said that it is used mostly for speech impressiveness and highlighting particular words. As rightly scholars Y. Budaiev and A. Chudinov stated about metaphor (therefore, about grammatical metaphor also), metaphor is capable of expressing much saying little [1].

References:

1. Будаев Э. В., Чудинов А. П. Метафора в политической коммуникации / Э. В. Будаев, А. П. Чудинов. – М., 2008. – 248 с.
2. Ізюмцева Г.В. Збірник вправ, практичних завдань і тестів з теоретичної граматики сучасної англійської мови=Theoretical Grammar: Exercises, Practical Tasks and Tests: навчальний посібник для студ. філол. ф-тів / Г. В. Ізюмцева; за заг. ред. проф. Ю.Ю. Романовської.- Вінниця:ФОП Каштелянов О.І., 2016. – 152 С.
3. BBC News. – 2019. – Access mode: <https://www.bbc.com/news/entertainment-arts-47160940>
4. BBC News. – 2019. – Access mode: <https://www.bbc.com/news/av/uk-england-beds-bucks-herts-46878951/ice-cream-loving-luton-burglar-jailed>
5. Blokh M.Y. A Course in Theoretical English Grammar. - M: Vysshaya Shkola, 2000 – 378 p.
6. Morning Star. – 2019. – Access mode: <https://morningstaronline.co.uk/article/w/protesters-vow-to-fight-to-the-death-to-remove-sudan-autocratic-president>

*Шаповал Світлана Сергіївна
студентка II курсу
Спеціальності «053 Психологія»*

*Науковий керівник:
кандидат психологічних наук, доцент
Матяш-Заяц Людмила Петрівна*

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ТРИВОЖНОСТІ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Сьогодні досить актуальною є тема дитячої тривожності. В останні роки в порівнянні з попереднім періодом суттєво збільшилася кількість дітей зі стійкою тривожністю, про що свідчать спеціальні експериментальні дослідження. У зв'язку з низкою психологічних змін дитини найбільша виразність у схильності й розвитку тривожності спостерігається у дітей дошкільного віку. Актуальність дослідження проблеми визначається ще й тим, що з віком у дітей змінюються мотиви поведінки, відношення до навколишнього світу, дорослих, однолітків. І від того, чи зможуть вихователі, педагоги, батьки вчасно побачити ці зміни, зрозуміти, що відбуваються з дитиною, і відповідно змінити свої ставлення до неї, буде залежати встановлення того позитивного емоційного контакту, який є основою нервово-психічного здоров'я дитини.

Тривожність, як індивідуально-психологічна особливість, розглядалась науковцями як схильність людини до частих або інтенсивних переживань стану тривоги, як особистісне переживання, що зумовлене слабкістю нервових процесів. Тривожний стан

людини характеризується стурбованістю, побоюваннями, сумом. У сучасній науково-психологічній літературі цей стан пов'язують насамперед з емоцією страху [2].

Причинами виникнення тривожності завжди є внутрішній конфлікт, суперечливість прагнень дитини, коли одне її бажання суперечить іншому, одна потреба заважає іншій. Суперечливий внутрішній стан дитини може бути викликаний: суперечливими вимогами до нього, які виходять із різних джерел (або навіть із одного джерела: буває, що батьки суперечать самі собі, то дозволяючи, то грубо забороняючи одне й те саме); неадекватними вимогами, невідповідними можливостями і прагненнями дитини; негативними вимогами, які ставлять дитину в принижене, залежне положення. У всіх трьох випадках виникає почуття «втрати опори»; втрати міцних орієнтирів у житті, непевність у навколишньому світі. [5]

Розглядаючи особливості прояву тривожності, можна сказати, що діти, які відчувають почуття тривоги, зазвичай невпевнені в собі, з нестійкою самооцінкою. Постійно випробовуване ними почуття страху перед невідомим призводить до того, що вони вкрай рідко проявляють ініціативу. Діти відчувають себе безпорадними, побоюються грати в нові ігри, приступати до нових видів діяльності. У них високі вимоги до себе, вони дуже самокритичні. Рівень їх самооцінки низький, такі діти думають, що вони гірше за інших в усьому, що вони самі некрасиві, невмілі, незграбні. Тривожність як риса характеру - це песимістична установка на життя. Невпевненість породжує тривожність і нерішучість, а вони, в свою чергу, формують відповідний характер.

Вирішення проблеми тривожності, особливо у дітей дошкільного віку, належить до гострих і актуальних завдань психологічної науки і ставить дослідників перед необхідністю якомога більш ранньої діагностики рівня тривожності. Вивчення, а також своєчасна діагностика та корекція рівня тривожності у дітей допоможе уникнути багатьох труднощів у вихованні.

Корекція дитячої тривожності може здійснюватись за допомогою: казкотерапії, ігротерапії, арттерапії, лялькотерапії, психоелевації, індивідуально-групових занять, поліпшення дитячо-батьківських відносин.

Список використаної літератури:

1. Габдреева Г. Ш. Основные аспекты проблемы тревожности в психологии / Г. Ш. Габдреева // Тонус. — 2000. — № 5.
2. Китаев-Смык Л. А. Психология стресса / Л. А. Китаев-Смык. — М.: Просвещение, 1983. — 368 с
3. Психолог у дитячому дошкільному закладі: Методичні рекомендації до практичної діяльності. / За ред. Т.В.Лаврентьевой. - М.: Нова школа, 1996. - 144с.
4. Практична психологія: Навчально-методичний посібник. / Під. Ред. доктора психологічних наук, професора С. В. Кондратьєвої. - Мн.: Ред. Журн. "Адукация і вихаванне", 1997. - 212с.
5. Фромм А. Азбука для родителей или как помочь ребенку в трудной ситуации. / А. Фромм – Екатеринбург: Изд-во АРД ЛТД, 1997. - 250с.

Шумська Таїсія Сергіївна
Студентка 1-курсу
ступеня "Магістр"
Спеціальності 014 Середня освіта

Науковий керівник:
доцент кафедри англійської філології
Ізюмцева Ганна Валентинівна

METAPHOR AS A SOCIO-CULTURAL CODE ON A BASIS OF AUTHENTIC ENGLISH LANGUAGE MASS MEDIA SOURCES

At present, regardless of active investigations of metaphor as a phenomenon of language and cognition, metaphor as a socio-cultural code remains underexplored problem. This study makes an attempt to cover this gap that determines the choice of the topic and **the topicality** of our investigation.

The aim of the research is to study and analyze the metaphors comprising the socio-cultural codes that will allow identification of the present day ideas and values of modern English language speaking society.

The object of the research is metaphor of authentic English language mass media sources.

The subject of the research is semantic and functional characteristics of metaphors comprising the socio-cultural codes (based on authentic English language mass media sources).

We admit that the terms *code* and *metaphor* are widely used in a number of study fields such as linguistics, humanities and sciences (computer science, cybernetics, mathematics, biology, genetics, cultural studies, folklore, semiotics, cultural linguistics, psycholinguistics, etc.) However, despite the fact that the terms are so widespread, they do not have clear and unambiguous definitions.

Traditionally, in linguistics, the term *code* is equivalent to the terms *system of signs, language*. The concept of *code* in semiotics (from where linguistics borrowed it) is connected with such terms as *signified* to the *signifier*. These terms were introduced by F. de Saussure, one of the founders of Structural linguistics. In his view, *signifier* corresponds to the *form* of a sign, while *signified* corresponds to its *meaning*. In some fields the term *code* is treated as synonymous with the terms *cipher*, for example, in genetics. Coding is understood as encryption and decoding as decryption.

Most linguists emphasize the matrix nature of coding. For instance, R. Barthes identifies codes as a cell network, which is by throwing in a text can reveal information of different coding levels. Following V.N. Telija, we understand culture as a space of cultural codes. Since the space, according to cognitologists, is not recognized through the coordinate system, but through the relationships that exist between objects in space, we determine the cultural code as a deep cultural space, "container" in which different linguistic entities receive different cultural meanings by filling and thus forming the code [1, p. 35].

The phenomenon of metaphor, and a detailed examination of the metaphoric processes, was first extensively explored by George Lakoff and Mark Johnson in their work *Metaphors We Live By* in 1980. The scientists claim that the essence of metaphor is "understanding and experiencing one kind of thing in terms of another". They also argue that, on the contrary, human thought processes are largely metaphorical [2, p.39]. The metaphors as linguistic expressions are possible only because there are metaphors in a person's conceptual system.

The following can serve as examples of metaphorical expressions comprising the socio-cultural code:

Metaphorical expression '*Relax in Paradise*'. Context: *Come and see how we built the entire hotel around the sunset...Heritance Negombo is the perfect destination if you're looking for a luxurious get away* [3, p. 78].

Metaphor 'paradise' (*used regarding the resort place*). Context: *The naval officer watched as his crew crawled onto the deck, gazing at this little paradise ...* [4, p. 1-2]

In above given examples the lexeme 'paradise' functions as a socio-cultural code. It introduces the idea of lost comfort and eternal strive of people to get it back. Metaphor functions as a good 'bite' in advertisement texts as well as a good description to attract consumers. It activates a good deal of information about ecological and environmental impacts of men on nature.

Metaphorical expression 'Titanic of Automobiles'. Context: *Called the "Titanic of Automobiles," it's no surprise this mechanic monstrosity only sold around 100,000 the year after its 1957 release.* [5, p. 1-2]

In metaphorical expression 'Titanic of Automobiles' the lexeme 'Titanic' functions as a socio-cultural code switching people's mind to the Titanic story, activating specific socio-cultural information regarding the Ford Edsel automobile. In this light it is described as big but not reliable.

Thus, as our investigation shown the metaphors with the socio-cultural code semantics reflects the general desire of people to have stability, prosperity and happiness. Their function in the texts, as we have seen, is: 1) to preserve and 2) to transmit important socio-cultural information to a reader.

References:

1. Маслова В.А. The Russian language through the codes of cultural linguistics: [монографія]/ Валентина Авраамівна Маслова. – В.: Вітебський державний університет ім. П.М. Машерова, Фитосоціоцентр, 2016. – 28 с.
2. Lakoff G. Metaphors We Live By / G. Lakoff, M. Johnson. – Chicago: University of Chicago Press, 1980.- 10 p.
3. Alison Phillips Relax in Paradise// The Daily Mirror.– 2017. – Vol. 1. – P. 25-27.
4. Andrew Evans BBC News: A Journey to the Disappointment Islands. [Electronic document]// Travel. – Vol. 1, 2 (2019). – P.1-2. Access mode: <http://www.bbc.com/travel/story/20190319-a-journey-to-the-disappointment-islands>.
5. Abby Heugel 25 Product Fails that Prove Even Huge Corporations Make Mistakes // Twenty two Words. – 2019. – Vol. 3. – P. 1-2.

Яременко Василь Сергійович
студент I курсу магістратури
спеціальності «Філологія. Германські мови
та літератури (переклад включно)»

Науковий керівник:
кандидат філологічних наук, доцент
Пугач Юлія Миколаївна

НЕОБХІДНІСТЬ ВИВЧЕННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

У сучасній Україні відбуваються активні зміни та реформи. Остаточне визначення вектора розвитку держави, євроінтеграційні процеси зумовлюють нові вимоги до володіння іноземними мовами, зокрема й англійською. Як зазначено у Стратегії сталого розвитку "Україна – 2020" , прийнятій 2015 року, одним із ключових індикаторів реформування галузі освіти є вивчення іноземних мов як пріоритет внутрішньої політики України щодо інтеграції в ЄС.

Мета реформування галузі освіти – це сприяння необхідності вивчення мови. Це має досягатися чотирма напрямками – через популяризацію англійської мови; запровадження цієї мови в органах влади (лише близько 20% чиновників володіють

англійською); прогрес у вивченні мови у системі освіти та залучення носіїв мови до процесу вивчення

Якісно нові взаємовідносини України з країнами світового співтовариства, нові політичні та соціально-економічні реалії створили сприятливі умови для вивчення іноземних мов, наповнили це навчання новим змістом, а саме підготовкою молодого покоління до життя у демократичному багатонаціональному суспільстві. У сучасних міжнародних документах щодо модернізації системи освіти («Болонська декларація», «Роль університетів у Європі знань»; програми: «Європейська стратегія зайнятості» (2000), «Меморандум про неперервну освіту» та інші) зазначається, що освітні зміни мають сприяти пристосуванню й адаптації людей до нових соціально-економічних реалій.

В Європі англійською мовою як іноземною володіють 25% населення, німецькою – 7%, французькою – 13%. Вік, з якого діти починають вивчати іноземну мову, варіюється у більшості європейських країн між 8 та 11 роками. На іноземні мови відводиться, як правило, 2-3 години на тиждень, а у деяких країнах – до 5-8 годин. Найпоширеніша іноземна мова – англійська, друга за популярністю – французька, яка є першою в англосовітних країнах.

Мовна політика та створення спільного комунікативного простору є одним із пріоритетних напрямів діяльності Європейського Союзу. Одним з її результатів є той факт, що *lingua franca* в межах ЄС стала англійська мова. Лінгва франка (італ. *lingua franca* - «мова франків») – мова, яка де-факто є мовою міжетнічного спілкування. Іншими словами – функціональний тип мови, що використовується для спілкування між носіями різних мов в умовах обмежених соціальних контактів.

У соціолінгвістиці терміном «лінгва франка» позначають будь-який усний допоміжний засіб міжетнічного спілкування. Загалом, англійською в ЄС сьогодні може спілкуватися більше, ніж половина європейців – 51% (для порівняння: в Україні, за даними Інституту соціології НАН, тільки 1,3% населення). Вона планомірно поширюється через мовну політику Євросоюзу: її вивчають 90% школярів, починаючи з молодшої школи.

Усе більше дослідників різних європейських країн наголошують на потребі у знаннях іноземних мов: М. Штегу, І. Верлен, Ф. Грін, Г. Людї, З. Шьоппер-Грабе, Д. Граддол, Р. Левітт, А. Манн тощо.

Англійська мова займає сьогодні в освітньому контексті перше місце серед великого розмаїття мов. Аналізуючи чинники популярності англійської мови серед учнів, студентів і дорослих, дослідники різних країн виокремлюють домінування англійської мови як *lingua franca*, що зумовлено тотальною глобалізацією на цілісну економічну систему, об'єднану не лише міжнародним розподілом праці, але й величезними всесвітніми виробничими структурами та структурами збуту, глобальною фінансовою системою й інформаційною системою планетарного масштабу. Оскільки до основних рис глобалізації відносять сьогодні стрімкий розвиток інформаційно-комунікаційних технологій, створення транснаціональних компаній, міжнародну економічну інтеграцію, аутсорсинг, створення міжнародних фінансових і економічних організацій, то очевидним є той факт, що мова міжнаціонального спілкування є затребуваною для гармонійного розвитку й обслуговування цих систем.

У Європейському парламенті та Раді Європи іншомовну компетенцію відносять до восьми ключових компетенцій безперервного навчання, що ставить перед навчальними закладами завдання формувати у школярів довгострокові компетенції, які дозволять залишатися їм конкурентоспроможними впродовж усього періоду активного життя. Тенденція розвитку освітньої системи на сучасному етапі пов'язана з підготовкою фахівця, спроможного реалізувати себе й задовольнити вимоги роботодавця. Це вимагає від сучасної освіти реалізації навчання впродовж життя, яке дозволить учню сформувати стійку мотивацію як до навчання в цілому, так і до вивчення іноземних мов зокрема.

Список використаної літератури:

1. Commission Working Document. Report on the implementation of the Action Plan „Promoting language learning and linguistic diversity” – Режим доступу: http://ec.europa.eu/education/policies/lang/doc/com554_en.pdf
2. Крючков Г.Г. Перспективи приєднання України до Болонського процесу. // Міжнародний форум Мовна освіта: шлях до євро інтеграції. – К.: «Ленвіт», 2005. - с.8.
3. Антонюк Н.М. Болонська система: іноземні мови та переклад/ Н.М. Антонюк // Вісник Академії адвокатури України. – 2007. – № 3 (10).
4. Стратегія сталого розвитку "Україна-2020" [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/5/2015>
5. Go Global : Національна програма вивчення та популяризації іноземних мов (National Foreign Language Learning and Promotion Initiative) [Електронний ресурс]. – 2015. – Режим доступу : http://osvitacv.com/uploads/go_global.pdf
6. Пеллагеша Н. Lingua franca для глобального світу. – Режим доступу: http://gazeta.dt.ua/EDUCATION/lingua_franca_dlya_globalnogo_svitu.html

*Yaremenko Vasyl Sergeevich
student of the first year of magistracy
specialty "Philology. German languages
and literature (translation included) »*

*Scientific supervisor: candidate of philological sciences,
associate professor
Pugach Julia Nikolaevna*

THE NECESSITY OF STUDY OF FOREIGN LANGUAGE

In today's Ukraine there are active changes and reforms. The final definition of the vector of state development, European integration processes give rise to new requirements for the possession of foreign languages, including in English. As stated in the Strategy for Sustainable Development "Ukraine 2020" adopted in 2015, one of the key indicators of reforming the education sector is the study of foreign languages as a priority of Ukraine's domestic policy of integration into the EU.

The purpose of reforming the education sector is to promote the need for language learning. And this must be achieved in four directions - through the popularization of English; the introduction of this language in the authorities (only about 20% of officials speak English); progress in language learning in the education system and the involvement of native speakers in the learning process

Qualitatively new relations between Ukraine and the countries of the world community, new political and socio-economic realities have created favorable conditions for the study of foreign languages, filled this training with new content, namely the preparation of the younger generation for a life in a democratic, multinational society. The modern international documents on the modernization of the education system ("Bologna Declaration", "The Role of Universities in Europe of Knowledge," the program "European Employment Strategy" (2000), "The Memorandum on Continuing Education", etc.) states that educational changes should facilitate adaptation and adaptation of people to new socio-economic realities.

In Europe, 25% of the population speak English as a foreign language, 7% in German, and 13% in French. The age at which children begin to study a foreign language varies in most European countries between 8 and 11 years. Foreign languages are usually given 2-3 hours a week, and in some countries - up to 5-8 hours. The most common foreign language is English, the second most popular is French, which is the first English-speaking country.

Language policy and the creation of a common communicative space are one of the priorities of the European Union. One of its results is the fact that lingua franca within the EU has become English. Lingua franca (Italian lingua franca - "Frank language") is a language that is de facto the language of interethnic communication. In other words - a functional type of language used for communication between native speakers of different languages under conditions of limited social contact.

In sociolinguistics, the term "lingua franca" denotes any oral means of interethnic communication. In general, more than half of Europeans can speak English in the EU today - 51% (for comparison: in Ukraine, according to the Institute of Sociology of the National Academy of Sciences, only 1.3% of the population). It is systematically distributed through the language policy of the European Union: it is studied by 90% of schoolchildren, from junior high school.

More and more researchers from different European countries emphasize the need for knowledge of foreign languages: M. Stegu - Austria, I. Werlen, F. Grin, G. Ludy (G. Lüdi) - Switzerland, S. Schöpfer-Grabe - Germany, D. D. Graddol, R. Levitt, A. Mann - United Kingdom and others.

English is today the first place among the great diversity of languages in the educational context. Analyzing the factors of the popularity of English among students, students and adults, researchers from different countries distinguish the domination of English as lingua franca, due to "total globalization on a holistic economic system, united not only by the international division of labor, but also by huge global production structures and structures sales, global financial system and information system of a planetary scale. "Since the main features of globalization today include the rapid development of information and communications the creation of transnational companies, international economic integration, outsourcing, the creation of international financial and economic organizations, it is evident that the language of interethnic communication is in demand for the harmonious development and maintenance of these systems.

In the European Parliament and the Council of Europe, foreign language competence is assigned to eight key competences for lifelong learning, which challenges schools to develop long-term competences for schoolchildren, which will allow them to remain competitive throughout their active life. The trend of the development of the educational system at the present stage is associated with the training of a specialist capable of implementing himself and satisfy the requirements of the employer. This requires modern education to implement lifelong learning, which will allow the student to form a stable motivation both for learning in general and for studying foreign languages in particular.

References:

1. Commission Working Document. Report on the implementation of the Action Plan "Promoting Language Learning and Linguistic Diversity" - Access Mode: http://ec.europa.eu/education/policies/lang/doc/com554_en.pdf
2. Kryuchkov G.G. Prospects of Ukraine's accession to the Bologna process. // International Forum Linguistic Education: The Way to Euro Integration. K.: "Lenvit", 2005-8.
3. Antonyuk N.M. Bologna system: foreign languages and translation / N.M. Antonyuk // Bulletin of the Academy of Advocacy of Ukraine. - 2007. - No. 3 (10).
4. The Strategy for Sustainable Development "Ukraine 2020" [Electronic resource]. - Mode of access: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/5/2015>
5. Go Global: National Program for the Study and Promotion of Foreign Languages (Electronic Resources). - 2015. - Access mode: http://osvitacv.com/uploads/go_global.pdf
6. Pelageša N. Lingua franca for the global world. - Mode of access: http://gazeta.dt.ua/EDUCATION/lingua_franca_dlya_globalnogo_svitu.html

Баикєєва Заряна Валеріївна
студентка III курсу спеціальності
015.21 Професійна освіта. Харчові технології

Науковий керівник:
кандидат біологічних наук, доцент
Шаблій Любов Матвіївна

НЕТРАДИЦІЙНІ СИСТЕМИ ХАРЧУВАННЯ

За останні роки неймовірно зріс інтерес населення до різноманітних видів нетрадиційного харчування, яке вкрай відрізняється від всіх прийнятих в сучасній науковій медицині принципів раціонального і правильного харчування людини. Розглянемо деякі з видів нетрадиційного харчування.

Вегетаріанство. Харчування продуктами рослинного походження. Є три основних види вегетаріанства: 1) суворе вегетаріанство – вживання тільки рослинної їжі у будь-якій кулінарній обробці; 2) лактовегетаріанство – вживання у їжу рослинних і молочних продуктів; 3) лактоово вегетаріанство – вживання у їжу рослинних, молочних продуктів та яєць. Прибічники вегетаріанства як оздоровчого харчування вважають, що м'ясо несприятливо впливає на організм у зв'язку з наявністю у ньому токсичних біогенних амінів, а також утворенням з білків м'яса сечової кислоти, аміаку та інших продуктів метаболізму.

Харчування макробіотиків. Основою харчування є зернові продукти: нешлифований рис, цілі зерна пшениці, ячменю, просо та інші злаки, бобові, хліб і вироби із непросіяного борошна. Не менше ніж 1/3 овочів повинні бути свіжими. Припустиме вживання квашених овочів. Для приготування їжі використовуються рослинні нерафіновані олії. Готові страви приправляються морською сіллю і соєвим соусом. Горіхи, насіння олійних культур, сухофрукти використовуються як закуски. Обмежується споживання рідини. Із напоїв рекомендується чай зелений із дикоростучих рослин, кавоподібний напій із зерен злаків. Фрукти дозволяється їсти 2-3 рази на тиждень, рибу – 1-2 рази на тиждень, яйця – 1 раз на місяць.

Роздільне харчування. Це окреме вживання під час прийому їжі різних за хімічним складом продуктів. Воно ґрунтується на уявленнях про сумісне і несумісне поєднання продуктів і шкідливість для здоров'я суміщення різних продуктів, тобто змішаної їжі.

Сироїдіння. Обґрунтовується природністю, відповідністю такого харчування харчуванню предків людини до появи вогню, оскільки усі тварини споживають їжу такою, якою її дає природа; збереженням вітамінів та інших біологічно активних речовин у сирих продуктах.

Голодування. Прихильники голодування вважають, що воно очищує організм від «шлаків». Позитивний ефект лікувального голодування, який спостерігається у частини хворих, спричинений мобілізацією захисних сил організму, його адаптаційних і компенсаторних резервів унаслідок стресу, зумовленого голодом.

Харчування за системою Серафима Чичагова передбачає дробове харчування: 5 разів на день через кожні 2 години, при цьому обсяг одноразово прийнятої їжі не повинен перевищувати обсягу двох складених долоньок. Останній прийом їжі – 18.00. Рекомендується за добу випивати не більше 500 мл рідини, після 18.00 дозволяється лише мінеральна вода, яка є аналогом фізичного розчину.

Ознайомившись із видами нетрадиційного харчування, ми можемо зробити висновок, що рекомендації прибічників нетрадиційного харчування містять як антинаукові положення, здатні завдати шкоди здоров'ю, так і раціональні. Тому фахівці з

харчування повинні знати позитивні і негативні особливості кожного виду нетрадиційного харчування, показання та протипоказання до їх застосування.

Список використаної літератури:

1. Українець, А. І. Технологія оздоровчих харчових продуктів : курс лекцій для студ. за напрямом 6.051701 "Харчові технології та інженерія" ден. та заоч. форм навч. / А.І. Українець, Г. О. Сімахіна. – Київ: НУХТ, 2009. – 310 с.
2. Дуденко Н.В. Основи фізіології харчування / Н.В. Дуденко – Х.: Торнадо, 2003. – 407 с.
3. Зубар Н.М. Основи фізіології та гігієни харчування: Підручник. / Н.М. Зубар. – К.: Центр учбової літератури, 2010. – 336 с.

*Вільхова Наталія Сергіївна
студентка 4 курсу
спеціальності «Соціальна педагогіка»*

*Науковий керівник:
кандидат педагогічних наук, доцент
Немченко Юрій Владиславович*

ЗАСТОСУВАННЯ РИЗИК ОРІЄНТОВАНОГО ПІДХОДУ ДЛЯ ПОБУДОВИ ІМОВІРНІСНИХ СТРУКТУРНО-ЛОГІЧНИХ МОДЕЛЕЙ ВИНИКНЕННЯ ТА РОЗВИТКУ НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЙ

Сьогодні надзвичайно важливою темою є виникнення та запобігання надзвичайним ситуаціям. В сучасному житті небезпека може очікувати нас на кожному кроці, тому необхідно тверезо оцінювати її рівень та знати як їй запобігти чи краще уникнути.

Запобігання виникненню надзвичайних ситуацій — це підготовка та реалізація комплексу правових, соціально-економічних, політичних, організаційно-технічних, санітарно-гігієнічних та інших заходів, спрямованих на регулювання безпеки, проведення оцінки рівнів ризику, завчасне реагування на загрозу виникнення надзвичайної ситуації на основі даних моніторингу (спостережень), експертизи, досліджень та прогнозів щодо можливого перебігу подій із метою недопущення їх переростання у надзвичайну ситуацію або пом'якшення її можливих наслідків.

Метою даних тез є теоретичне обґрунтування небезпеки, запобігання її виникненню, аналіз та підхід у забезпеченні безпеки, що описується в розділі.

Даний розділ складається з шести підрозділів, які розкривають тему зі всіх сторін.

В першому параграфі описується Кількісна оцінка небезпек. А саме Квантифікація небезпеки, тобто кількісна оцінка збитків, заподіяних нею, залежить від багатьох чинників — кількості людей, що знаходились у небезпечній зоні, кількості та якості матеріальних (в тому числі і природних) цінностей, що перебували там, природних ресурсів, перспективності зони тощо. Представлена класифікація ризику: Індивідуальний, соціальний, відносний, привнесений, камулятивний, додатковий, добровільний та примусовий ризику.

Другий параграф присвячений Ідентифікації небезпеки. Інформація підрозділу спрямована на чітке пояснення категорій серйозності небезпек, рівнів ймовірності небезпек.

В третьому параграфі описана концепція прийнятого (допустимого) ризику. Сутність концепції полягає у прагненні досягнути такої малої небезпеки, яку сприймає суспільство в даний час, виходячи з рівня життя, соціально-політичного та економічного становища, розвитку науки та техніки.

Четвертий параграф розділу присвячений Ризику орієнтовного підходу у забезпеченні безпеки. Концепцією ризик орієнтовного підходу в питаннях управління

безпекою є порівняння поточного ризику з припустимим (прийнятним), зроблені на підставі цього відповідні висновки та прийняті до виконання рішення, а методологією РОП служить інформаційний аналіз безпеки.

П'ятий параграф «Управління ризиком» на конкретних прикладах показує як підвищити рівень безпеки в тій чи іншій ситуації.

І в останньому шостому параграфі описується Якісний аналіз небезпек. Попередній аналіз небезпек — це аналіз загальних груп небезпек, присутніх в системі, їх розвитку та рекомендації щодо контролю. ПАН є першою спробою в процесі безпеки систем визначити та класифікувати небезпеки, які мають місце в системі.

Отже, можна зробити висновок, що до будь-якої небезпеки краще бути готовим, а ще краще знати як її попередити, на чому, власне, і зосереджена увага цього розділу.

Список використаної літератури:

1. Зеркалов Д.В. Безпека життєдіяльності. Навч. посіб. / – К.: Основа, 2016. 267 с.

*Гаркава В.
студентка Інженерно педагогічного факультету
НПУ імені М.П. Драгоманова*

*Науковий керівник:
кандидат педагогічних наук, старший викладач
Шевченко А.І.*

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ КОЛЬОРОВОГО РІШЕННЯ СТИЛЮ АРТ-ДЕКО В ІНТЕР'ЄРІ

Особливості сучасного сприйняття молоддю символіки кольорів, якими дизайнер поглиблює характеристику меблів, прояснює авторське ставлення до інтер'єру, полегшує замовнику сприйняття змісту створених меблів у стилі арт-деко завжди залишається актуальним питанням при створенні затишного дизайн-проекту.

Мета даної роботи – дослідити кольорову гамму, яка використовується у стилі арт-деко, як засіб реалізації образів та ідей в інтер'єрі.

Своєю появою стиль арт-деко зобов'язаний зайвій чуттєвості модерну і неокласицизму. Досить швидко стиль в інтер'єрі набув поширення по всій Франції, а потім і інших країнах Європи. Назва напряму походить від скороченого найменування міжнародної паризької виставки Exposition Internationale des Art Decoratifs et Industriels Modernes в 1925 році. На експозиції були представлені новинки і незвичайні експонати промислових і декоративних мистецтв. [1]

Колірна гамма меблевих виробів стилю ар-деко відрізняється великою кількістю теплих і насичених відтінків коричневого, золотого, бордового, темно-червоного, фіолетового в поєднанні з м'якими бежевим, оливковою, світло-сірим і кавовим. Популярний також матовий чорний або чорний з глянцевою поліскою.[3]

Як відомо, у дизайнерському творі колір функціонує вже не як безпосередня природна даність, об'єктивно-означальна реальність, а як одна із категорій, що набуває певного ідейно-естетичного значення. Тобто, символічним колір стає тоді, коли набуває такої ж, як і символ, здатності опосередковано вказувати на сутність якогось явища.[4]

Таким чином, колір, з'являючись поряд із конкретним образом, органічно вливається в нього, семантично доповнює його. Якщо декоратор чи дизайнер створює символічний предмет інтер'єру відповідно до прохання замовника, то зрозуміло, що і колір набуває символічної семантики, сам стає символом, натяком на щось. На що саме опосередковано вказуватиме колір-символ, залежить вже від авторського задуму. Тому той самий колір може мати різне символічне значення у різних предметах одного

дизайнера. Колір, якщо у ньому збережено якості символу, народжує своє асоціативне поле із власною семантикою, яке визначене контекстом, тематикою авторського задуму дизайнера інтер'єру.

Опираючись на статтю Александрова Миколи Миколайовича, де він досліджуючи стиль Ар-деко, стверджує що: «З кольорів в цей момент історії переважає червоний, на Заході - раціональна трійка «основних» кольорів.». [5] Можемо зробити висновок, що саме при змішуванні жовтого, червоного та синього між собою, і утворилась основна палітра кольорів, яка стала використовуватись у даному стилі.

Незвичне завжди хвилює, не залишає байдужим, зацікавлює спостерігача. А для дизайнерів які працюють у стилі арт-деко з сучасною молоддю, як відомо, головним є схвилювати замовника будь-якими засобами. Незвичність форми дозволяє авторам досягти своєї мети – схвилювати.

Отже, аналіз показав, що сьогодні для стилю Ар Деко характерні геометричні візерунки і яскрава кольорова гамма. Щоб додати приміщенню новий образ, почати потрібно з сміливих, яскравих кольорів, можливо, з чітко вираженим геометричним візерунком. Символіка кольору у стилі ар-деко набуває властивості індивідуального стилю, який доповнюється прямолінійними і криволінійними фігурами. Такий колорит виступає, як виразний емоційно-експресивний засіб, який буде завжди привертати увагу, наповнюючи кімнату енергією та життям.

Список використаної літератури:

1. Васильєв А.А. Європейська мода. Трое століть. – М., 2003
2. Архитектурный стиль Ар-Деко.14 5. Изящная мебель.16 6. Высшая школа Баухауз.25 7. Комерческие здания и частные дома.27 8. Современный Арт-Деко31 9
3. Ермилова Д.Ю. История домов моды. - М., Академия, 2004
4. Маслова В.А. «Лінгвокультурологія: Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. М.: Видавничий центр «Академія», 2001.
5. Джерело: http://e-notabene.ru/ca/article_19161.html

*Гересименко Наталія Леонідівна
студентка IV курсу
спеціальності 015 Професійна освіта. Дизайн*

*Науковий керівник:
кандидат педагогічних наук, доцент
Косяк Інна Василівна*

ВИКОНАННЯ ЕТНІЧНИХ МОТИВІВ У СТИЛІСТИЦІ СУЧАСНОГО ОДЯГУ (НА ПРИКЛАДІ ЗАСТОСУВАННЯ ТЕХНІКИ «ХОЛОДНИЙ БАТИК»)

У своїй творчій діяльності як відомі дизайнери, так і початківці звертаються до витоків національних костюмів народів світу. Взавши за основу силует, художньо-конструктивні елементи народного одягу і декор, дизайнер створює яскраву, неповторну авторську колекцію, яка виражає його індивідуальну творчу концепцію, його бачення перспектив розвитку моди, передбачає створення нових образних рішень з використанням засобів максимальної художньої виразності, таких, як стилізація, гротеск, контраст, епатаж тощо. Авторськими колекціями можуть бути як колекції високої моди, так і колекції класу «прет-а-порте», представлені визнаними майстрами світу моди та дизайнерами.

Основне призначення авторської колекції – формування авторського стилю, демонстрація творчого потенціалу дизайнера [5, с. 271].

Зауважимо, що дизайн-розробка творчої колекції потребує детального аналізу джерела натхнення, як відправної точки та виокремлення його ключових характеристик з подальшим застосуванням в образах моделей колекції. Саме джерело натхнення, як творчий прообраз, є основоположним і визначальним аспектом у формуванні стильових, образно-емоційних і конструктивних характеристик в задуманому автором костюмі [4, с. 70]. При дизайн-проектванні авторських колекцій одягу творчими джерелами натхнення студентами нашого ВУЗу обрано декоративно-прикладне мистецтво найдавніших цивілізацій Центральної Америки, країн Сходу та багаті традиції орнаментального вишивального мистецтва України.

Варто нагадати, що національна своєрідність, багатство творчої фантазії завжди були характерні для українських вишивок, адже кожному етнографічному району України притаманний своєрідний колорит, а українські вишивки дуже різноманітні і гармонійні за поєднанням кольорів та символів. Орієнтуючись на багаті традиції українського орнаментального вишивального мистецтва, студенти намагаються органічно трансформувати його до художнього розпису тканин - батіку.

Як відомо, тканини, одяг виконують в житті людини не тільки утилітарну функцію, але і емоційну та естетичну. Мистецтво прикрашати тканини прийшло до нас з глибини століть, а художній розпис тканин є одним з найдавніших ремесел Японії, Китаю, Індонезії, Африки [2, с. 3].

Розпис тканини (батик) - це вид декоративно-прикладної діяльності, яка володіє специфічною художньою мовою, унікальність якої полягає в різноманітті змісту декоративного образу. Батик – термін малайзійського походження, означає «малювати гарячим воском». І термін, і означуване ним поняття, справді, не є українськими. Батиківання з'явилося в Україні у 20-х роках минулого століття. Відтоді цей спосіб розпису тканин поступово набув значного поширення [6 с., с 4].

Російська художниця-дослідник Р. А. Гільман, стверджує, що батик з'єднує особливості і художні прийоми багатьох образотворчих мистецтв: акварелі, пастелі, графіки, вітражу, мозаїки, дозволяючи створювати ексклюзивні вироби [1, с. 17].

В сучасному дизайні існує багато прийомів художнього розпису на тканині: техніка «холодного» батіку, техніка «гарячого» батіку, техніка «вільного» розпису та інші. Тож проаналізувавши зазначені техніки ручного розпису тканин, студентка для декорування авторської колекції «Дерево життя» обрала техніку «холодного» батіку.

Це одна з самих популярних і простих технік художнього розпису. Виконується дана техніка, як правило, на тонких шовкових (шовк, шифон, крепдешин, атлас) або бавовняних тканинах (батист, віскоза) за допомогою акрилових фарб.

«Холодний» батик ґрунтується на способі, при якому розпис тканин з усіма формами малюнку, як правило, має замкнутий контур, обведений резервуючою сумішшю. Це надає своєрідного характеру малюнку. Для забезпечення цього методу існують різні види резерву:

- паста для нанесення контурів, каучукоподібна субстанція, виготовлена з молочного соку екзотичних дерев (вона не розчиняється у воді, а стає більш текучою завдяки бензину);

- роз'єднувальні засоби для нанесення контурів, які розчиняються у воді (цей засіб має один суттєвий недолік: він частково розчиняється у фарбі);

- резервуюча суміш із парафіну, бензину, гумового клею та каніфолі, який розчиняється бензином. Для нанесення контурів (резерву) малюнку на тканину використовують скляні трубочки з заломленим носиком під кутом 135° і резервуаром, розташованим дещо вище її робочої частини. Загнутий кінець трубочки повинен мати тонкі стінки, тому ширина контурів залежить не тільки від величини отвору, але й від товщини трубочки. Заливання фарбою площин роблять ватними тампонами або пензлями різних розмірів, залежно від масштабу малюнку. Нанесення резерву можна повторювати на вже зафарбованих площинах декілька разів. Але більше трьох нанесень резерву

недоцільно робити, оскільки, завершивши процес резервування, виріб можна повторно залити фарбою до стану, що відповідає художньому задуму [3, с. 26-27].

Список використаної літератури:

1. Гильман Р. А. Художественная роспись тканей: учеб. пособие для студентов высш. учеб. заведений / Р. А. Гильман. – М.: Гуманит. издат. центр ВЛАДОС, 2003. – 160 с.
2. Жолобук А Я. Подарки из батика / А. Я. Жолобук. – М. : ООО «Издательство АСТ» ; Донецк : «Сталкер», 2004. – 78 с.
3. Касьян Т. К. Батик: Навчально-методичний посібник до вивчення курсу «Батик» із дисципліни «Декоративно-прикладне мистецтво» з практикумом у навчальних майстернях для студентів IV курсів у галузі знань 0202 – Мистецтво за напрямом підготовки 6.020205 – Образотворче мистецтво. – Черкаси: Вид. від. ЧНУ імені Богдана Хмельницького, 2011. – 68 с.
4. Колосніченко М.В. Мода і одяг. Основи проектування та виготовлення одягу. Навч. посібник / М.В. Колосніченко, К.Л. Процик – К.: КНУТД, 2011. – 238 с.
5. Пашкевич К. Л., Колосніченко М. В., Фролов І. В. Архітектура як творче джерело дизайн-проектування колекцій одягу складних об'ємно-просторових форм / К. Л. Пашкевич, М. В. Колосніченко, І В. Фролов // Сучасні проблеми архітектури та містобудування: Наук.-техн. збірник / Відпов. ред. М. М. Дьомін. – К., КНУБА, 2016. – Вип. 43, у 2 частинах. Частина 1. – 364 с.
6. Печенюк Т. Г. Розпис тканей в Україні (20-і - початок 90-х років ХХ ст.): автореф. ган. Мистецтвознавства за спеціальністю 17.00.06 – декоративне та прикладне мистецтво. Львівська академія мистецтв – Львів, 1996. – 24 с.

*Гончаренко Дмитро Ігорович
студент I курсу,
спеціальності «Комп'ютерні технології»*

*Науковий керівник:
доктор педагогічних наук, професор
Макаренко Леся Леонідівна*

ДИДАКТИЧНІ УМОВИ СТВОРЕННЯ І ВИКОРИСТАННЯ ЕЛЕКТРОННИХ ОСВІТНИХ РЕСУРСІВ В ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ІНФОРМАТИЧНИХ ДИСЦИПЛІН

Сьогодні світове цивілізоване співтовариство багато в чому базується на інформаційних та телекомунікаційних технологіях. Під впливом процесу інформатизації складається нова структура – інформаційне суспільство. Активне впровадження інформаційних технологій в усі сфери людської діяльності не могли залишити осторонь систему освіти.

Однією зі складових навчально-виховного процесу, що має навчально-методичне призначення та використовується для забезпечення навчальної діяльності студентів (учнів) і вважається одним із головних елементів інформаційно-освітнього середовища, є електронні освітні ресурси.

Під електронними освітніми ресурсами (ЕОР) розуміють навчальні, наукові, інформаційні, довідкові матеріали та засоби, розроблені в електронній формі та представлені на носіях будь-якого типу або розміщені у комп'ютерних мережах, які відтворюються за допомогою електронних цифрових технічних засобів і необхідні для ефективної організації навчально-виховного процесу, в частині, що стосується його наповнення якісними навчально-методичними матеріалами.

Їх можна використовувати як при поясненні нового матеріалу, так і у вигляді гри — при узагальненні знань, умінь і навичок студентів (учнів).

Електронні освітні ресурси (ЕОР) виконують декілька важливих дидактичних функцій, поєднуючи в собі:

- засіб зберігання і відтворення змісту навчання;
- засоби унаочнення навчального матеріалу;
- модель (моделі) об'єктів вивчення;
- середовище і засоби перетворювальної діяльності над моделями об'єктів вивчення;
- засоби організації управління навчальним процесом.

Наразі, коли відсутніми є підручники з багатьох предметів, на уроках систематично використовують їх електронний варіант, який відповідає навчальній програмі з предмета.

Невід'ємною частиною в роботі вчителя є використання методичних, допоміжних та контролюючих ЕОР. Так, у написанні поурочних планів зареєстрованим користувачам допомагає автоматизована система (в он-лайн режимі), розміщена на сайті Українського проекту «Якість освіти». Окрім цього вона дає змогу відправити запит на методичну розробку конкретної теми, отримати роз'яснення до роботи з конкретним параграфом підручника.

Оскільки переважна більшість ЕОР використовується лише в он-лайн режимі, то їхнє систематичне використання в навчальному процесі, особливо у сільських школах, не завжди можливе, через відсутність високошвидкісного Інтернету, оснащення кабінетів сучасними засобами інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ), відповідним апаратним та програмним забезпеченням. Тому на нашу думку, кабінети освітніх закладів повинні бути забезпечені мультимедійним обладнанням, зокрема: мультимедійний проектор, комп'ютер, аудіо-обладнання. Бажаним є наявність інтерактивної дошки. Також навчальний заклад повинен мати, як мінімум, один навчальний комп'ютерний комплекс (з розрахунку «один учень — один комп'ютер»), який можна використовувати при проведенні уроків з інформатичних дисциплін.

Не менш важливою та необхідною умовою результативності використання ЕОР при вивченні навчальних дисциплін, є якісна підготовка вчителя до створення та використання різноманітних комп'ютерних моделей, чому передує його компетентність в галузі інформаційно-комунікаційних технологій

Одним з різновидів (ЕОР) є освітні веб-ресурси (ОВР).

Використання сучасних веб-технологій дає змогу істотно вдосконалити систему освіти, а отже, її подальша інформатизація – процес незворотний та обов'язковий. Освітні веб-ресурси (ОВР) у цій ситуації є оптимальним інструментом удосконалення професійної підготовки сучасних педагогів.

Розробка дистанційних курсів, забезпечення більшості вишівських спеціальностей дистанційними формами навчання вимагає грамотного вибору програмно-технічного оснащення цього процесу, знання існуючих платформ дистанційного навчання (Moodle, eLearningServer, Blackboard, WebCTCampusEdition, WebCTVista, IBM LotusLearningSpace, WebTutor, Sakai тощо), вибору найбільш придатної для конкретного курсу. Паралельно має проводитися робота із забезпечення дистанційного навчання навчальними засобами. Зауважимо, що серед електронних навчальних засобів, створених для дистанційного навчання, все більш значущими стають освітні веб-ресурси (ОВР), зокрема веб-сайти, блоги.

За функціональним призначенням вони поділяються на: навчальні, навчально-методичні; довідкові; нормативні; наукові; педагогічні; програмні засоби.

Використання інформаційного простору в галузі освіти і безпосередньо в діяльності педагога стало загальною необхідністю. Освітні веб-ресурси можуть і повинні стати для педагогічної громадськості одним з пріоритетних засобів і способів самоосвіти; вони є ефективним організаційним елементом національної системи освіти, адже засоби

інформаційних технології впливають на всі компоненти освіти: зміст, методи та організаційні форми навчання, дають можливість вирішувати складні та актуальні завдання для забезпечення інтелектуально-творчого зростання педагога.

Список використаної літератури:

1. [Електронний ресурс]. Режим доступу : <http://timso.koipro.kr.ua/>
2. Биков В. Ю., Лапінський В. В. Методологічні та методичні основи створення і використання електронних засобів навчального призначення *Комп'ютер у школі та сім'ї*. № 3. 2012. С. 3-6.
3. Ракута В. М. Бібліотека комп'ютерних моделей, як необхідна складова сучасного навчального середовища. (Library of computer models, as an essential environment.) *Наукові записки*. Випуск 98. Серія: Педагогічні науки. Кіровоград: РВВ КДПУ імені В. Винниченка. 2011. С. 246-249.
4. Стеценко Г. В. Методика використання освітніх веб-ресурсів у процесі підготовки майбутніх вчителів інформатики : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02 «Теорія та методика навчання». Київ, 2010. 17 с.

*Григоренко Наталія Володимирівна,
Шевченко Людмила Вадимівна
студентки IV курсу спеціальності
015.16 Професійна освіта. Готельно-ресторанна справа*

*Науковий керівник:
Кандидат біологічних наук, доцент
Шаблій Любов Матвіївна*

АНАЛІЗ МОДЕЛЕЙ УПРАВЛІННЯ ЯКІСТЮ ГОТЕЛЬНИХ ПОСЛУГ

Управління якістю (quality control) – це процес діяльності оперативного характеру, що проводиться управляючими структурами та персоналом підприємства, які мають вплив на процес створення продукції або послуг з метою забезпечення їх якості. Підтримка рівня якості послуг, що надаються, можлива завдяки виконанню функцій планування та контролю якості, комунікації, впровадження заходів та прийняття рішень щодо якості [3].

Вивченням моделей управління якістю готельних послуг займалося дуже багато українських та зарубіжних дослідників, наприклад, це Данько Н., Довгаль Г., Дубодєлова А.В., Томаля Т.С., Щипанова Я.І., Бурса О.В., Мунін Г.Б. та багато інших.

Концепція управління якістю виникла у Японії ще на початку 1950-го року. Автором більш сучасної теорії загального контролю якості (Total quality control) вважається Арманд Веллін Фейгенбаум. У даній теорії йдеться про те, що поняття якості може використовуватися на кожному із етапів процесу. Головним фактором у контролі якості готельних послуг Фейгенбаум вважає відносини людей.

Міжнародною організацією зі стандартизації (ISO) підведено підсумки позитивного досвіду роботи у сфері управління якістю продукції та послуг готельного бізнесу та розроблено стандарти серії 9000 та серії 10000. Саме ці стандарти і були закладені у фундамент принципів Total Quality Management (TQM). Total Quality Management спрямовує свою діяльність не тільки на покращення якості окремої готельної продукції чи послуги, а і на удосконалення якості всього готельного підприємства у цілому. Таким чином, TQM регулює основні ресурси організації, а саме людські, фінансові та матеріальні ресурси [1].

Найголовнішим чинником успішної організації управління якістю готельних послуг прийнято вважати моделі управління якістю.

На сьогоднішній день існує багато моделей управління якістю, наприклад, модель-схема Рамперсада «Дім якості», «П'ять М» Котлера, «Петля якості» Демінга та інші.

Під час вибору моделі управління якістю готельних послуг варто урахувати особливості конкретного готелю, специфіки послуг, що надаються у готелі, а також діючої технології обслуговування. Серед всіх існуючих моделей у готельній справі можна виділити дві:

1. модель «П'ять М», що була розроблена відомим ученим Філіпом Котлером;
2. модель «Петля якості» Едвардса Демінга, яка була прийнята в міжнародному стандарті ISO 9000-9004, як основна модель управління якістю готельних послуг.

Модель управління «П'ять М» передбачає, що якість послуг досягається через ефективне управління усіма складовими обслуговування в готелі: персоналом (MEN); обладнанням (MACHINE); матеріалами (MATERIAL); методами (METHOD); навколишнім середовищем, мікрокліматом (MILIEU) [4].

Згідно з цією моделлю, якість послуг досягається за рахунок ефективного управління всіма складовими процесу обслуговування: персоналу, матеріалів для оснащення готелю, обладнання ефективною організацією праці в структурних підрозділах готелю. Дана модель забезпечує системний підхід до управління якістю готельних послуг. В даному випадку управління якістю – це постійний, планомірний, цілеспрямований вплив на всіх рівнях на фактори та умови, що забезпечують надання послуг оптимальної якості і повноцінне їх споживання. Система управління якістю послуг повинна включати стратегічні, тактичне і оперативне управління; прийняття рішень, управляючих впливів, аналізу і обліку, інформаційно-контрольної діяльності; управління науково-технічним, виробничими, економічними і соціальними факторами і умовами тощо.

«Петля якості» прийнята за основу в міжнародних стандартах ISO 9000-9004 і характеризує етапи життєвого циклу послуги, серед яких маркетинг, підготовка розроблення технологічного процесу обслуговування; надання готельного продукту; контроль якості; інфраструктура готелю; підвищення кваліфікації персоналу [2].

Готель, згідно з цією моделлю, має створити методики з системи якості, які конкретизують експлуатаційні вимоги для всіх процесів, що стосуються процесу надання послуг, включно маркетинг, проектування і надання послуги. Використання моделі базується на застосуванні статистичних методів управління якістю, що дозволяє давати об'єктивну оцінку управлінським рішенням в сфері якості.

Всі елементи готельних послуг і продуктів, а також вимоги і положення, що належать до системи якості, документуються. Процес контролю рівня якості готельних послуг та продукції передбачає здійснення внутрішньої перевірки, яку потрібно проводити з певною періодичністю. Зазвичай, такі перевірки планові, мають протокол, в якому відображаються основні аспекти, що були перевірені та результат проведеної перевірки.

Таким чином, найбільш відповідними моделями управління якістю готельних послуг можна вважати модель «П'ять М» та модель «Петля якості», оскільки обидві ці моделі допомагають забезпечувати ефективний зв'язок між персоналом та гостями готелю на весь час їх безпосередньої взаємодії як у готелі, так і за його межами.

Список використаної літератури:

1. Данько Н. Концепції менеджменту якості готельної послуги в індустрії гостинності / Н. Данько, Г. Довгаль // Сучасні тенденції розвитку готельно-ресторанного бізнесу: міжнародний та національний досвід: колективна монографія / за заг. ред. А.Ю. Парфінєнка. – Х.: ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2017. – 412 с. – розділ 3.1, с. 234-250.
2. Дубодєлова А.В. Система управління якістю готельних послуг: методологічні аспекти / А.В. Дубодєлова // Вісник Національного університету "Львівська політехніка". – 2008. – № 611. – С.130-134.

3. Международный стандарт ISO 8402:1994 Управление качеством и обеспечение качества – Словарь. – М. : ВНИИС, 1994.

4. Томаля Т.С. Управління якістю в готельно-ресторанному бізнесі / Т.С. Томаля, Я.І. Щипанова // Економіка. Управління. Інновації. – 2014. – Вип.2 (12).

*Гуменюк Світлана Володимирівна
студентка I курсу, Магістр
напряму підготовки «Середня освіта (трудове навчання та технології)»*

*Науковий керівник:
кандидат педагогічних наук, доцент
Чернова Т. Ю.*

ВИКОРИСТАННЯ МАЙБУТНІМИ ВИКЛАДАЧАМИ ТРУДОВОГО НАВЧАННЯ ТА ТЕХНОЛОГІЇ ІННОВАЦІЙНИХ МОДЕЛЕЙ ВЗАЄМОДІЇ СУБ'ЄКТІВ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ

Інновації, характерні для будь-якої професійної діяльності людини тому вони стають предметом вивчення, впровадження. Самі по собі інновації не виникають, це є результатом наукового пошуку, цілих колективів, педагогічного досвіду зацікавлених викладачів. Цей процес потребує наукового підходу [1].

М.М. Поташник визначають такі види інновацій:

1) залежно від сфери здійснення: інновації в змісті освіти (навчальні програми, підручники, посібники тощо); інновації в технології навчання та виховання; інновації в організації педагогічного процесу; інновації в управлінні освітою; інновації в освітній екології (що значним чином стосується архітектури шкільних об'єктів);

2) залежно від способу здійснення інновацій їх поділяють на: систематичні, планові; стихійні, спонтанні або випадкові;

3) залежно від широти та глибини інноваційних перетворень (інноваційного потенціалу) розрізняють нововведення: модифікаційні (локальні); комбінаторні; радикальні (фундаментальні, глобальні, базові);

4) залежно від основи характеру походження інновації поділяють на: зовнішні; внутрішні.

Так модифікаційні нововведення пов'язані з удосконаленням, раціоналізацією, модернізацією, видозміненням того (програми, методики, структури, алгоритми, розробки), що має аналог (прототип) [2]. Наприклад можна видозмінити відому методику, можна застосувати її до нового предмету, а можна через особистісні якості інакше її виконати, збагатити і тим самим підвищити її ефективність.

В наше життя швидко увійшла галузь інноваційних технологій. Як додатком до цього є нагальна потреба використання комп'ютерної техніки, яка б поліпшила вивчення багатьох тем шкільної програми. Світ не стоїть на місці змінюється екологічна ситуація у світі та, відповідно, законодавство. Підручники відходять на другий план. На даний час важко обійтися без мережі Internet, для використання найсвіжішої інформації та використанням інноваційних технологій, комп'ютерної техніки, всі ці технології роблять навчально-виховний процес урізноманітненим.

Особливість сучасної системи займає велике значення в Україні, що й бути місце існуванню інноваційних та традиційних технологій навчання.

Розглянемо підходи до інноваційних моделей взаємодії суб'єктів освітнього процесу детальніше.

Рисами педагогічних інновацій є:

- Зміни, що сприяють поліпшенню процесу навчання та його результативності відповідно до задалегідь поставлених цілей.

- Інновації – це новина в сучасній ситуації, а не виникнення зовсім невідомого раніше.
- Інновації – це зміни, що охоплюють різні компоненти процесу навчання. Освітні технології, є оригінальними для навчання та ідеї тощо.
- Інновації – це зміни, які базуються на внутрішніх резервах того педагогічного середовища, в якому вони відбуваються.
- Інновації є не миттєвим актом, це процес, який триває певний час і відзначається певною послідовністю та індивідуалізацією.

Суб'єкти освітнього процесу (СОП) у навчальному закладі це – викладачі, студенти, наукові керівники. Їх успішність взаємодії залежить від структури їхньої діяльності, сутність якої полягає в засвоєнні навчального матеріалу [3].

Індивідуальний підхід – основа реалізації особистісно зорієнтованого навчання. Методи індивідуального навчання сприяють рівноваги в навчальному середовищі, а також ефективності підвищенню навчання. Педагог демонструє учням широкий спектр можливостей, різних стилів навчання, поважає кожен індивідуальність. Розбіжності для педагога є важливою цінністю.

Коли ми дивимося на навчальний процес, та бачимо найважливіше – розширення потенціалу учнів та розвиток творчих здібностей за допомогою трудового навчання як основами наук; масове ознайомлення з професіями, оволодіння певною професією та виховання у праці; учні (студенти) ознайомлюються з економічним ринком, формами господарської діяльності. Урок повинен проходити спільним пошуком істини учня і викладача, де учень – займає позицію головна особа уроку, учні повинні не просто засвоювати знання, а й вникають у пізнання творчого процесу. Викладач повинен показати великий творчий процес навчання, якісний методичний підбір для проведення уроку, роздаткового матеріалу, підборі наочності.

Треба визначити, що у шкільних освітніх програмах переважають комбіновані уроки, вони обов'язково містять елементи інноваційних технологій. Це підвищує інтерес до предмета в учнів, інноваційних технологій активно використовую під час відкритих уроків, майстер-класів. На таких уроках учні вчать обирати професії самостійного і вільного у різних сферах, технології, сучасну техніку, управління процесами, учні залучаються до основних видів проектно-інноваційної та технологічних робіт; напрацьовують навички творчих практичних задач та їх розв'язання, і обов'язково необхідні кожному навички домашнього господарювання.

Отже, інновації в освіті та науці повинні відповідати світовим стандартам.

Потрібно розширити обмін між закордонними навчальними закладами та професорсько-викладацьким складом, залучати до впровадження інноваційних моделей взаємодії СОП соціальних партнерів, які мають міжнародний досвід.

Список використаної літератури:

1. Національна стратегія розвитку освіти в Україні на 2012-2021 роки [Електронний ресурс]. М. Д. Бігчук
2. Пінчук В. Інноваційні процеси — підґрунтя проектування нових освітніх технологій // Освіта і управління. – 1998. – № 3. – Т. 2. – С. 88-97
3. Болюбаш Я. Я. Організація навчального процесу у вищих закладах освіти : навч. посібник [для слухачів закладів підвищення кваліфікації системи вищої освіти] / Ярослав Якович Болюбаш. – К. : КОМПАС, 1997. – 64 с.

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ УКРАЇНСЬКОЇ ТА ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ПАКУВАЛЬНОЇ ІНДУСТРІЇ

Пріоритети розвитку харчової та переробної промисловості в Україні пов'язані з виробництвом безпечних та якісних продуктів харчування. В усьому світі все більше зростає інтерес до упаковки, і, перш за все, до її здатності захищати харчові продукти від зовнішніх впливів.

За останні роки спостерігається інтенсивний розвиток ринку пакувальних матеріалів, пакувальних технологій, а також тари та упаковки. З розвитком техніки та технології отримання пакувальних матеріалів розширюються функції упаковки [1].

В умовах ринку значенні упаковки різко зростає при експорті товарів. Чимало вітчизняних підприємств змушені купувати імпортне обладнання і пакувальні матеріали, щоб завдяки якійсній упаковці забезпечити вихід своєї продукції на світовий ринок і конкурувати із зарубіжними товарами [2].

В Україні прийнято програми «Державна програма розвитку виробництва тари й пакувальних матеріалів до 2000 року» і «Нові матеріали та технології фасування і упакування харчових продуктів». Крім того, розроблено цільову багатогалузеву науково-технічну комплексну програму «Тара й упаковка для харчових продуктів» [1].

З метою вишукування додаткових фінансових ресурсів Міністерства економіки України проводить певну роботу щодо залучення іноземних інвестицій для підприємств-виробників тарно-пакувальних матеріалів і сировини, необхідної для їх виробництва. Можливим є створення спільних підприємств і залучення іноземних фірм до участі в приватизації [2].

Згідно з угодою між урядом України і Європейським Союзом, англійська фірма закінчила роботу над проектом програми ТАСІС «Генеральний план розвитку промислового планування харчової продукції України». Головною метою його є розробка напрямів промислового пакування харчової промисловості продукції в Україні, бізнес-планів для конкретних підприємств з метою залучення інвестицій з боку Європейського банку реконструкції і розвитку [2].

В Україні більше 50 підприємств машинобудівного профілю щорічно виготовляють 2,5–3,0 тис. одиниць пакувального обладнання для дозування, фасування, закупорювання та пакування продукції (сипкої, рідкої, штучної та іншої) практично у будь-який вид споживчої тари, групову упаковку, транспортний пакет і скріплення їх термоусаджувальними та стретч-плівками [1].

На сьогодні пакувальна індустрія як в Європі так і в Україні здатна запропонувати ринку сучасні матеріали, технології та обладнання для фасування продукції, етикетування та закупорювання тари, групового пакування та формування транспортних пакетів [3].

Проаналізувавши українську та європейську пакувальну індустрію, можна зробити висновки, що сучасний український ринок упаковки розвивається в тенденції зниження вартості упаковки при підвищенні її якісних характеристик.

Список використаної літератури:

1. Завгородня В.М., Сирохман І.В. „Товарознавство пакувальних матеріалів”. Львів: Коопосвіта Видавництво ЛКА, 2003. 215 с.

2. Задорожний І.М., Гаврилишин В.В. „Продовольчі товари і продовольча сировина. Світове виробництво, споживання, експорт, імпорт”. - Львів: ЛКА, 2002 р. 465 с.

3. https://stud.com.ua/68254/marketing/innovatsiyi_upakovtsi_marketing.

*Дусенко Євгенія Олександрівна
студентка IV курсу спеціальності
015.21 Професійна освіта. Харчові технології*

*Науковий керівник:
кандидат біологічних наук, доцент
Шаблій Любов Матвійвна*

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ВИКОРИСТАННЯ ФУНКЦІОНАЛЬНИХ ДОБАВОК В ТЕХНОЛОГІЇ ХЛІБОБУЛОЧНИХ ВИРОБІВ

Актуальність проблеми. Основною метою сучасного розвитку харчової галузі є розроблення якісно нових продуктів харчування функціонального призначення, а саме хлібобулочних виробів, які сприяють збереженню і покращенню здоров'я за рахунок регулюючої і нормалізуючої дії на організм. У нашій країні та в світі зростає розповсюдженість захворювань, які виникають внаслідок незбалансованості раціонів харчування.

Аналіз науково-практичної бази: використання функціональних добавок у харчових продуктах вивчалися багатьма вченими, зокрема Арсьєнєвою Л.Ю., Іоргачовою К.Г., Капрельяном Л.В., але проблема досі залишається актуальною та недостатньо дослідженою.

Мета дослідження: вивчення тенденцій використання функціональних добавок в технології хлібобулочних виробів.

Основний виклад матеріалу. Класичні рецептури хлібобулочних виробів не передбачають внесення функціональних добавок. Додавання нетрадиційної сировини, багатой харчовими волокнами, йодом та іншими корисними речовинами може значно покращити біологічну цінність готової продукції.

Запропоновано та проаналізовано доцільність введення до рецептури хлібобулочних виробів пектин (має важливі біологічні властивості, які обумовлені наявністю вільних карбоксильних та гідрокарбоксильних груп галактуронової кислоти) та морську капусту (включає в себе необхідні для здоров'я людини вітаміни, макро- і мікроелементи, а також рослинні волокна і органічні кислоти).

Захворювання щитоподібної залози виходять на перше місце серед ендокринної патології та нерідко формують клінічні прояви інших важких розладів, включаючи й серцево-судинні та сечостатеві. Велика кількість людей мають важкі патології і потребують правильного дієтичного харчування, яке спрямоване на корекцію порушень в організмі. В нашій роботі досліджено доцільність введення пектину та порошку морської капусти в рецептуру хлібобулочних виробів.

Одними з важливих чинників створення оздоровчих харчових продуктів є необхідність отримання вираженого ефекту покращення функціонування окремих органів та систем організму, забезпечення високої харчової та біологічної цінності виробів, сумісність харчової основи та збагачувача за органолептичними та фізико-хімічними показниками. Відомо, що пектин має здатність виводити з тканин отрути і шкідливі речовини: пестициди, іони важких металів, радіоактивні елементи, не порушуючи при цьому природного бактеріологічного балансу організму; він стабілізує окислювально-відновні процеси, покращує периферичний кровообіг, перистальтику кишечника, а також знижує рівень холестерину в крові; покращує мікрофлору кишечника, надає помірну

протизапальну і обволікаючу дії на слизову оболонку шлунка при виразкових ураженнях. Тому, застосування пектину в харчовому раціоні не лише хворих людей, але й повністю здорових є доцільним.

Необхідна кількість йоду для синтезу гормонів щитовидної залози, яка регулює процеси обміну речовин в організмі, міститься в морській капусті. Її вживання є профілактикою захворювання на ендемічний зоб. Постійно вживання морської капусти значно покращує стан здоров'я, гальмує розвиток онкологічних захворювань, підвищує імунітет, виводить холестерин, який труїть організм і має згубну дію на самопочуття людини. Для людей, які мають серцево-судинні захворювання, цей продукт теж має неоціненну користь. Морська капуста зміцнює ЦНС, сприяє розрідженню крові і перешкоджає утворенню тромбів, омолоджує організм. Вона корисна для зростаючого організму, тому її включення в раціон харчування дітей сприятливо позначається на їх розвитку.

Висновки. Використання пектину і порошку морської капусти у рецептурах хлібобулочних виробів здатне підвищити біологічну цінність продукції, розширити асортимент борошняних виробів спеціального призначення на ринку України, тому вітчизняні підприємства, які дбають про конкурентоспроможність своєї продукції та хочуть забезпечити стабільний попит на неї, мають активно долучитися до розроблення, впровадження та виробництва широкого спектру функціональних харчових продуктів.

Список використаної літератури:

1. Іванова К. Перше місце України. Чому ми очолили рейтинг країн з найвищою смертністю через неправильне харчування / Іванова К. // Новое время. – 2019. – № 5.
2. Рогинская Н.Ф. Проблемы недостатка микроэлементов в питании современного человека и перспективы их преодоления / Н.Ф.Рогинская, Е.С. Богданец. // Наукові праці ОНАХТ. – 20149. – Вип. 46, том 1. – С.187-191.
3. Темникова, О.Е. Обзор использования нетрадиционного сырья в хлебопечении / О.Е. Темникова, Н.А. Егорцев, А.В. Зимичев // Хлебопродукты. – 2012. – № 4. – С. 54–55.
4. Еремин С. Изделия профилактического назначения: и больше, и лучше / С. Еремин, А. Романов // Хлебопродукты. – 2003. – № 1. – 19 с.
5. Лебеденко Т.Є. Збагачення хлібобулочних виробів добавками функціонального призначення / Т.Є. Лебеденко. // Наукові праці ОНАХТ. – 2009. – Вип. 36, том 1 – С. 153-157.

*Камнєва Дар'я Сергіївна
студентка III курсу, 32ПОкт
Спеціальності «Комп'ютерні технології»*

*Науковий керівник:
доктор педагогічних наук, професор
Яшанов Сергій Микитович*

НАВЧАННЯ ІНФОРМАТИЧНИХ ДИСЦИПЛІН ФАХІВЦІВ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ З ВИКОРИСТАННЯМ ЕЛЕКТРОННОГО ПІДРУЧНИКА

Актуальність проблеми навчання інформатичних дисциплін фахівців професійної освіти з використанням електронного підручника (ЕП) впливає із завдань, що стоять перед освітою на сучасному етапі розвитку інформаційного суспільства, що характеризуються новим розумінням цілей і цінностей освіти, усвідомленням необхідності переходу до безперервної освіти, нових концептуальних підходів до розробки і використання сучасних інформаційних технологій навчання.

Комп'ютерно-орієнтовані засоби навчання (КОЗН) допомагають реалізувати головні людські потреби - спілкування, освіти, самореалізацію. Впровадження КОЗН в освітній процес покликане підвищити ефективність проведення занять, звільнити викладача від рутинної роботи, посилити привабливість подачі матеріалу, здійснити диференціацію видів завдань, а також урізноманітнити форми зворотного зв'язку. Наприклад, використання електронних підручників при навчанні інформатичних дисциплін висуває нові, більш динамічні і інтелектуальні, вимоги до підготовки викладача. Все це піднімає систему "викладач <=> студент" на якісно новий рівень.

Створення і застосування ЕП у навчанні інформатичних дисциплін є однією з важливих умов ефективної інформатичної підготовки студентів до майбутньої професійної діяльності. Складовою частиною роботи з розробки і впровадження в навчальний процес КОЗН є методика застосування їх при викладанні матеріалу лекцій у супроводі відеодемонстраційних матеріалів: відео слайд-фрагментів основних теоретичних положень теми навчання, таблиці, схеми, діаграми, графіки, математичні формули і моделі, які розробляються лектором. Мультимедіа створює мультисенсорне навчальне оточення. Залучення всіх органів чуття веде до суттєвого зростання ступеня засвоєння матеріалу в порівнянні з традиційними методами. Навчання з використанням середовища ЕП для комплексного представлення навчальних повідомлень є найбільш інтенсивною формою навчання інформатичних дисциплін.

Індивідуальна діалогова комунікація за допомогою відео-, графічних, текстових та музично-мовних вставок у середовищі ЕП настільки інтенсивна, що максимально полегшує процес засвоєння навчального матеріалу. Розв'язання проблеми поєднання потоків навчальної інформації різної модальності (звук, текст, графіка, відео) робить ЕП універсальним навчальним та інформаційним інструментом освітньої галузі. І це не випадково, оскільки за даними статистики при застосуванні аудіо, засвоюється 12% інформації, при візуальному 25%, а при аудіовізуальному – до 65% [1]. Основним засобом контролю і оцінки освітніх результатів студентів в середовищі ЕП є тести і тестові завдання, що дозволяють здійснювати різні види контролю: проміжний, поточний і підсумковий.

У проектуванні електронного підручника можна виділити наступні основні етапи: ідентифікацію проблеми, концептуалізацію, формалізацію, реалізацію та тестування ЕП [2].

До електронного підручника висувається низка вимог:

1. Він повинен мати чітку логічну структуру та містити базовий обсяг матеріалу, який вивчається.
2. Кожний розділ повинен представляти не тільки текст, а й містити навчальні повідомлення з використанням аудіо- або відеоматеріалів.
3. У сервісах ЕП повинна бути лінійка прокрутки, яка дозволяє повторити матеріал лекції з будь-якого місця.
4. Тексти повинні супроводжуватись багаточисельними перехресними посиланнями, які дозволяють скоротити час пошуку потрібної інформації.
5. Структура ЕП повинна дозволяти пошук інформації в інших інформаційних джерелах.
6. В розділі самоконтролю і перевірки знань мають бути роз'яснюючі елементи та посилання, що дозволять студенту швидко ліквідувати пробіли в знаннях.
7. Корисним для студента є глосарій понять. [3]

Користуватись ЕП може навіть недосвідчений користувач. Для цього потрібно мати базові знання для роботи з комп'ютером. Використовуючи інформаційні ресурси мережі Інтернет за рахунок посилань в ЕП можна вирішити цілий ряд дидактичних завдань: формувати стійку мотивацію навчальної діяльності, розвивати розумові здібності студентів, забезпечувати заняття новими матеріалами, привчати студентів до самостійної роботи з досліджуваними матеріалами.

Отже, якісного рівня інформатичної підготовки фахівців професійної освіти з урахуванням вимог інформаційного суспільства неможливо досягти без використання сучасних засобів і методів навчання, такими у нашому дослідженні представлені засоби ІТ у вигляді електронного підручника. Тому розробка і застосування ЕП при вивченні інформатичних дисциплін є однією з умов ефективної інформатичної підготовки фахівців професійної освіти.

Насамкінець зауважимо, що використання у ході навчання інформатичних дисциплін ЕП підвищує рівень знань з інформатичних дисциплін, збільшує пізнавальну активність, сприяє розвитку творчої діяльності студентів і піднімає систему відносин "викладач про студент" на якісно новий рівень.

Список використаної літератури:

1. Дурдиев У. Д. Использование икт в обучении математических дисциплин // Таълим муассасаларида аниқ фанларни ўқитишнинг долзарб муаммолари. Республика илмий-амалий анжумани материаллари. — Бухоро, БухДУ, 2017. - Б. 139–141.
2. Яшанов М. Теоретико–методичні аспекти використання інтерактивних та мультимедійних технологій у підготовці вчителя трудового навчання / Максим Яшанов // Наукові записки. Серія 6. Педагогічні науки / М–во освіти і науки України ; Кіровоградський держ. пед. ун–т ім. В. Винниченка. – Кіровоград, 2010. – Вип. 90. – С. 335–339.
3. Яшанов С. М. Сучасні інформаційні технології : навчально-методичний посібник / С. М. Яшанов, М. С. Яшанов. – К. : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2017. – 326 с.

*Карпенко Олександра Володимирівна
студентка III курсу спеціальності
015 Професійна освіта. Дизайн*

*Науковий керівник:
кандидат педагогічних наук, доцент
Ніколайчук Світлана Петрівна*

СТВОРЕННЯ ЕФЕКТИВНИХ ПРЕЗЕНТАЦІЙ У POWERPOINT

Часто ми бачимо презентації, які не викликають інтересу слухати і дивитися через непродуманість, необізнаність або неефективність їх створення та демонстрації. На наш погляд, ефективна презентація допомагає найкращим чином враховувати потреби аудиторії для того, щоб залучитись їх увагою, розвивати їх розуміння, розвивати впевненість в собі доповідача та сприяти досягненню цілей доповідача. Ефективні презентації – цікаві, дієві, захоплюючі, результативні, сприяють зміні парадигми, формуванню нових позитивних принципів, спрямовують до дій, мотивують, надихають, такі, що запам'ятовуються. Розглянемо основні фактори, які впливають на ефективність та неефективність презентації [3].

1. Інформаційна презентація. У презентації має бути суперечність, конфлікт, інтрига, що викликають розуміння потреби слухати/дивитися. Це все має відповісти на запитання: «Яку з моїх проблем вирішує ця тема презентації?», «Яку сферу моїх інтересів розкриває ця презентація?», «Чим ця компанія/заклад кращий за інших?» Без цих інтригуючих тез презентація не буде успішною, оскільки не викликатиме справжній інтерес уважно слухати, навіть якщо дизайн на хорошому рівні.

2. Надмірна кількість анімації. Загалом, використання анімації не рекомендується, оскільки [1]:

- вона сповільнює презентацію, особливо якщо ви додасте анімацію після кожного елементу слайда;
- вона буде відволікати аудиторію, поки ви розповідаєте щось важливе;
- вона може виявитися недоречною в професійному контексті або в певній тематиці.

Існують сценарії, в яких використання анімації має сенс, наприклад, якщо ви виділяєте певну функціональність продукту або створюєте історію з ілюстраціями або навіть тонко анімуєте графіки або статистику. У цих сценаріях анімація допомагає вам у досягненні мети. Однак, якщо ви використовуєте анімацію заради анімації, це означає, що ваша презентація, ймовірно, буде кращою без неї.

3. Зображення, які не виконують свою роль. Треба пам'ятати, що основне завдання зображень в презентаціях - викликати емоції. Часто картинки занадто дрібні, тому просто займають дорогоцінне місце на слайді та відволікають увагу від головного. Якщо вони служать доповненням до списку - це іконки. Якщо вони служать елементом стилю - слід надати їм більш охайний вигляд і подбати про високу роздільну здатність. Зайві елементи на слайді (в тому числі картинки) називають «інформаційний спам» [2]; на думку автора, наявність таких елементів не сприяє розумінню матеріалу, що презентується, а навпаки, відволікає певні резерви уваги.

4. Надто багато інформації. Часто слухачі не можуть зрозуміти основну думку, яку хотів сказати доповідач і не можуть зрозуміти всіх закономірностей у величезній схемі у межах одного слайду. Але найстрашніше - якщо цю всю інформацію почнуть читати під час виступу. Це буде означати, що хтось тут зайвий: або слайди, або ви, як виступаючий. Не перенавантажуйте слайд інформацією, яка легше сприймається малими порціями [2, ст. 46]. Варто поділити інформацію, дотримуючись принципу «одна ідея - один слайд». «Не той слайд найкращий, до якого можна ще щось додати, а той, з якого не можна нічого вилучити без втрати сенсу» [2].

5. Відсутність структури. Структура – це те, як викладені цеглинки вашої історії. Часто переглядаючи презентації, ми не можемо зрозуміти, до якого розділу/підрозділу відноситься певна думка/слайд. Ефективна структура - це така, яка переконлива, зрозуміла, запам'ятовується, масштабується. Пропонуємо ось такі ефективні конструкції (логічні ланцюжки) у межах презентації:

- a) проблема – шлях – результат;
- b) проблема – рішення – докази.

6. Неefективність оформлення цитат. Часто на слайді з цитатами використовують картинки, які не мають якогось відношення до цитат або не розкривають їх суть. Часом пропорції зображення викривлені, що створює враження недосконалого зовнішнього вигляду. Також існує практика використання фото взятих із Google-пошуку, які мають універсальність використання і за змістом можуть підходити до великої кількості значень. У цьому відчувається нещирість, стандартність, типовість, неоригінальність, беземоційність.

Ефективним способом оформлення цитат на слайді буде використання якісного фото автора, оскільки його зображення буде підсилювати візуальний образ, створювати емоції та сприяти кращому запам'ятовуванню. Особливо вдало виходить, коли використовувати фото як фон/основу для цитати.

7. Недієвість фінального слайду. Дуже-дуже часто на фінальному слайді презентації ми бачимо «Дякую за увагу!». Здавалося б така зрозуміла і ні в чому невинна фраза, але вона може втопити вашу презентацію, навіть якщо вся презентація виконана на хорошому рівні! Люди можуть відчувати фальш і формальність від цієї фрази. Справа в тому, що заслужити увагу від аудиторії – не може бути метою презентації, точніше – може, але це буде неефективно. Кінцівка презентації важлива, так як дуже впливає на те, чи досягнете ви своєю презентацією поставлених цілей чи ні. Пропонуємо такі варіанти подачі інформації на фінальному слайді, які допоможуть зробити презентацію

ефективною: заклик до дії; ваша контактна інформація; цитата, яка підходить до контексту; вражаюче фото; логотип компанії; інформаційні ресурси, де можна дізнатися детальнішу інформацію.

Отже, ми розглянули основні фактори, які впливають на ефективність або неефективність презентації, а саме: інформаційність презентації, надмірна кількість анімації, зображення, які не виконують свою роль, надто багато інформації, відсутність структури, неефективність оформлення цитат, недовірливість фінального слайду.

Список використаної літератури:

1. Sven Lenaerts. 10 порад по дизайну презентацій (для кращої подачі) [Електронний ресурс] / Sven Lenaerts. – 2016. – Режим доступу до ресурсу: <https://business.tutsplus.com/uk/tutorials/10-presentation-design-tips-for-the-best-pitch-deck--cms-24860>.

2. Нелюбов В.О., Куруца О.С. Основи інформатики. Microsoft PowerPoint 2016: навчальний посібник. Ужгород: ДВНЗ «УжНУ», 2018. 122 с.: іл.

3. Разбор слайдов №3. Текст и списки [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://reprezent.ua/razbor-slaydov-3-tekst-i-spiski-2/>.

*Козлова Ліна Ігорівна
студентка III курсу (32ПОкт)
спеціальності «Комп'ютерні технології»*

*Науковий керівник:
кандидат педагогічних наук, доцент
Шпильовий Юрій Вікторович*

ДИДАКТИЧНІ УМОВИ ВИКОРИСТАННЯ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИХ КАРТ В ПРОФЕСІЙНІЙ ОСВІТІ

Анотація: Стаття присвячена аналізу сучасної методики навчання із застосуванням інтелектуальних карт для активізації і організації мислення через візуалізацію та структурування інформації під час використання різних видів навчальної діяльності. В статті також розглянуті он-лайн сервіси для проектування інтелектуальних карт.

Ключові слова: інтелектуальні карти, професійна освіта, види навчальної діяльності, он-лайн сервіси, активізація мислення.

Сьогодні кожен студент повинен вміти самостійно здобувати нові знання, застосовувати їх на практиці для вирішення поставлених завдань, працювати з різною інформацією, аналізувати, узагальнювати, вміти критично мислити, шукати раціональні шляхи в розв'язанні проблем. Численні дослідження показують, що застосування інтелектуальних карт в професійному навчанні, відіграє в цій проблемі дуже важливу роль. Інтелектуальні карти допомагають систематизувати лекційний матеріал, а також планувати виступи, презентації. Також за допомогою інтелектуальних карт зручно готуватися до іспитів та заліків[2].

Нині, основним досягненням викладацької праці багато хто вважає результати державного іспиту. Багато викладачів шукають нові способи подачі навчальної інформації так, щоб вона була зрозуміла і запам'ятовувалася на довго. Ефективним засобом в цьому процесі є застосування інтелектуальних карт [1].

Попри те, що автор ідеї Тоні Бьюзен популяризував свій метод ще в минулому столітті, в українській освіті застосування інтелектуальних карт є інноваційним методом. Концепція інтелектуальних карт, запропонована Тоні Бьюзен, заснована на особливостях сприйняття інформації людським мозком. Дана технологія являє собою крок

вперед на шляху від одновимірного, лінійного логічного мислення до багатовимірного, необмеженого [3].

Інтелектуальна карта – це спосіб зображення процесу загального системного мислення, за допомогою схем.

Інтелектуальні карти в професійній освіті допомагають:

- активізації мислення через візуалізацію;
- організації мислення через структурування інформації;
- організації мислення для швидкого запам'ятовування.

Використання інтелектуальних карт в навчанні зручно як викладачам, так і студентам професійного освіти.

Викладачі цей метод можуть використовувати при проведенні різних видів занять:

- на лекційних та семінарських заняттях – як демонстраційний матеріал;
- на практичних заняттях – як роздатковий матеріал при повторенні, закріпленні та узагальненні вивчених тем [4].

Під час проведення таких дисциплін як: комп'ютерні мережі та телекомунікації, адміністрування комп'ютерних мереж, системи автоматизованого проектування, мультимедійні технології навчання, мультисервісні мережі, такий метод подання інформації дозволяє найбільш наочно відобразити смислові, причинно-наслідкові, асоціативні зв'язки між поняттями.

Під час проведення контролю знань, складені студентами професійної освіти карти дозволяють викладачеві побачити, наскільки повно студент опрацював матеріал, засвоїв інформацію, як її структурував і пов'язав її елементи між собою. Студенти за допомогою подібних карт, вчаться вибирати і структурувати інформацію, запам'ятовувати її для відтворення надалі. Головна перевага інтелектуальних карт полягає в можливості вивчити картину в цілому, а так само дає можливість впорядковано зобразити всі свої думки [3].

Використання інтелектуальних карт в процесі підготовки майбутніх педагогів професійного навчання можлива для всіх видів навчальної діяльності, зокрема:

- під час самостійної роботи студентів професійної освіти;
- підготовці до заліків, іспитів, семінарів;
- науково-дослідній роботі.

Робота зі складанням інтелектуальних карт забезпечує цілісність загальнокультурного, особистісного і пізнавального розвитку і саморозвитку особистості. Інтелектуальні карти допомагають створити уявлення про предмет, зрозуміти походження термінів або понять [4].

На допомогу студенту сьогодні для проектування інтелектуальних карт, існують безліч онлайн-сервісів:

1) Mindomo – програмне забезпечення створення діаграм зв'язків з допомогою інтернету(mindomo.com).

2) MAPMYself – інтернет-сервіс для створення красивих діаграм зв'язків(mapul.com).

3) Spinscape – потужний веб-додаток для створення діаграм зв'язків(spinscape.com).

4) Mind42 – простий сервіс, за допомогою якого користувач може створювати діаграми зв'язків(mind42.com).

5) Text2MindMap – перетворює текстовий список в діаграму зв'язків, яку можна зберегти як JPEG-файл(text2mindmap.com).

6) MindMeister – онлайн сервіс для створення інтелектуальних карт(mindmeister.com).

Висновки. Застосування методу інтелектуальних карт у професійній освіті сприяє розв'язанню проблем модернізації освітнього процесу, посилення в студентів інтересу до предмета, виявлення і розвитку навичок самостійної роботи. Методика використання

інтелектуальних карт в професійній освіті, сприяє розвитку творчого потенціалу студентів.

У сучасному світі з великим потоком інформації, застосування інтелектуальних карт в навчанні дає великі позитивні результати, оскільки студенти професійної освіти вчаться вибирати, структурувати і запам'ятовувати ключову інформацію, а також відтворювати її надалі. Інтелектуальні карти допомагають розвивати креативне мислення, пам'ять і увагу, творчі здібності – це ті якості, які допоможуть їм стати конкурентоспроможними, успішними, а значить повністю реалізуватися в майбутньому [2].

Список використаної літератури:

1. Бьюзен.Т. Карты памяти. Готовимся к экзаменам.//Минск.: Росмэн-Пресс, 2007г.- с 56-120с ил.
2. Самохина В. М. Применение интеллект-карт в обучении // Молодой ученый. — 2016 г. с. 598-600.
3. Бьюзен Т. Супермышление //Пер. с англ. Е. А. Самсонов; Худ. обл. М. В. Драко.— 2-е изд.— Мн.: ООО «Попурри», 2003.— 304 с. с ил. + 16 с. вкл.—20с.
4. Воробьева В. М., Будунова Л. Г. Эффективное использование метода интеллект-карт на уроках: Методическое пособие.// В. М. Воробьева, Л. Г. Будунова Л. В. Чурикова, — М.: ГБОУ «ТемоЦентр», 2013. – 46 с. с ил.

*Красівський Богдан Миколайович
студент II курсу, спеціальності
015 Професійна освіта. Деревообробка*

*Науковий керівник:
кандидат педагогічних наук, доцент
Коваленко Ігор Васильович*

РОЗВИТОК ТЕОРІЇ І ПРАКТИКИ СУШІННЯ ДЕРЕВИНИ

У дереві, що росте, міститься суттєва кількість вологи. Підраховано, що дерево разом із стовбуром, гілками, листям, корою та корінням на 65-85% складається з води [2, С.128]. Вона необхідна для забезпечення життєдіяльності клітин рослини. В природних умовах волога в деревині відіграє позитивну роль і при її відмиранні. Вологе середовище підсилює розвиток в деревині мікроорганізмів, що сприяють своєчасному біологічному руйнуванню клітин деревини, удобрюючи таким чином ґрунт.

Для успішного використання пиломатеріалів в деревообробній галузі, виникає необхідність в запобіганні руйнування деревини шляхом гниття. Найпростіше це досягається видаленням з деревини майже всієї вологи. Таким чином з нестійкої сировини біологічного походження деревина перетворюється в досить цінний матеріал, що зберігається тривалий час.

Розрізняють такі ступені вологості деревини: мокра – тривалий час перебувала у воді, вологість 50 – 100%; повітряно-суха – довгий час зберігалася на повітрі, вологість 15 – 20% (залежно від кліматичних умов і періоду року); кімнатно-суха – вологість 8 – 12% і абсолютно-суха – вологість 0% [3, С.11].

Сушіння проводиться для того, щоб стабілізувати деревину і перетворити її з природної сировини в промисловий або будівельний матеріал зі значно поліпшеними біологічними і фізико-механічними характеристиками.

На сьогоднішній день в практиці мають місце ряд способів сушіння деревини, до яких можна віднести атмосферний, камерний та інші.

Атмосферне сушіння – це природне просушування деревини на відкритому повітрі від 8 до 70 діб, як правило, на складах або під спеціально зведеними навісами, в теплі літні

місяці, коли сухе повітря поглинає пари вологи з деревини. Повітря низької температури практично не поглинає вологу, тому взимку атмосферне сушіння зупиняється. Виходячи з вищесказаного, атмосферну сушку деревини краще застосовувати на етапі, що передує сушінню дерев'яного матеріалу в спеціальній камері.

На сьогодні, одним з найпоширеніших промислових способів сушіння пиломатеріалів є камерний, частка якого становить за різними даними 70-80% всього сушильного обладнання в Європі. Камерне сушіння відбувається в спеціальних регульованих камерах, де для просушування матеріалу використовується нагріте до певної температури повітря або перегрітий пар при атмосферному тиску. За допомогою регулювання, в камері створюються умови, при яких можна досягти будь-якої кінцевої вологості матеріалу. Сушіння триває від 14 до 28 діб. Крім того камерне сушіння не схильна до зовнішніх атмосферних впливів, тому в ній пиломатеріали висушуються набагато швидше якщо порівнювати тривалість процесу з атмосферним сушінням.

Перші згадки про використання сушильних установок для деревини датовані 18-м століттям. Характерною особливістю перших сушарок є природна циркуляція повітря. Важливий поступ вперед відбувся при широкому впровадженні електроенергії та використанні вентиляторів для створення примусової циркуляції повітря, що створило передумови для інтенсифікації процесу сушіння та його кращого контролю. Для врівноваження температури і відносної вологості повітря починають використовуватися термометри. Вже в 20-х роках 20 століття побудовано перші сушарки безперервної дії, а конструкції сучасних сушарок цієї групи, які набули широкого поширення в скандинавських країнах для підсушування деревини хвойних порід, впроваджено тільки наприкінці 50-х рр. Значний поступ вперед було здійснено на поч. 50-х рр., коли вперше використано електричні вологоміри. Відразу ж було розроблено режими, які базуються на зміні параметрів сушильного середовища в залежності від вологості деревини, впроваджуються перші напівавтоматичні блоки управління процесом сушіння [1]. Це дозволило скоротити тривалість сушіння та з більшою точністю управляти сушильними параметрами.

Розвиток систем автоматики, спочатку в аналоговій, а потім в цифровій формі дозволяє сьогодні застосовувати повністю автоматичні системи управління процесами сушіння.

Згідно висновків світових лідерів у виробництві сушильного обладнання, альтернативою калориферного способу на сьогоднішній день є вакуумне сушіння. Переваги вакуумного способу сушіння відомі понад 100 років. У 1922р. в Швеції і 1934 р. в Японії патентують вакуумне сушіння деревини. Однак тільки в 1962 році в Італії було побудовано першу вакуумну сушарку, особливістю якої було циклічне нагрівання деревини. В 1964 році побудовано сушарку з контактним нагріванням матеріалу від гарячих плит, а на початку 70- х рр. з'являються перші вакуумно-діелектричні сушарки [1].

Розглянувши різні види сушильних камер, можемо відмітити, що висушування деревини має вагомe значення для деревообробної промисловості. Не припиняються наукові пошуки шляхів удосконалення та інтенсифікації сушильних процесів і конструкції камер для отримання якісної, за задалегідь запланованими по фізико-механічним властивостям деревини.

Список використаної літератури:

1. Кречетов И.В. Сушка древесины / Иван Васильевич Кречетов. – Москва:Лесная промышленность, 1980. – 435 с.
2. Оршанський Л.В. Технологія деревообробного ремесла: навч. посібник/ Л.В. Оршанський, М.С. Курач, В.Ю. Цісарук, В.Є. Ясеницький; за заг. ред. Л.В. Оршанського – Тернопіль: ТзОВ «Терно-граф», 2012. – 500 с.; іл..

3. Шумега С. С. Технологія художніх виробів з деревини: [підручник] / С. С. Шумега – Львів: Світ, 2001. – 360 с.:іл..

*Кукла Владислав Віталійович
студент 4 курсу, освітнього рівня «Бакалавр»
напряму підготовки «Технологічна освіта»,
автомобільний транспорт*

*Науковий керівник:
кандидат педагогічних наук, доцент
Нижник Олександр Володимирович*

ЕЛЕКТРОМОБІЛІ, СУЧАСНІСТЬ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Електролюб – автомобіль, що приводиться в рух одним або декількома електродвигунами з живленням від акумуляторів або паливних елементів тощо, а не двигуном внутрішнього згорання. Електролюб слід відрізнити від автомобілів з двигуном внутрішнього згорання і електричною передачею і від тролейбусів. Підвидами електролюбля вважаються електрокар (вантажний транспортний засіб для руху на закритих територіях) і електробус (автобус з акумуляторною тягою). Станом на 2018 рік більшість розвинутих країн поставили за мету перейти на електролюблі. На червень 2017 в усьому світі було продано понад 2 млн електролюблів. Nissan Leaf — найпродаваніший автомобіль із 300 000 проданих авто станом на січень 2018 року. Другий — Tesla Model S із 213 000 поданих авто на грудень 2017.

Сучасне застосування електролюблів. У 2004 році у США експлуатувалося 55.852 електролюблі. Крім цього, в США експлуатується велика кількість саморобних електролюблів. Набори комплектуючих для конвертації автомобіля в електролюбль продаються в магазинах. Мінімальна вартість конвертації становить \$1500. Згідно з дослідженнями IDTechEx, індустрія електротранспорту досягне в 2005 році рівня продажу в \$ 31,1 млрд у всьому світі (включаючи гібридний транспорт). До 2015 року ринок електротранспорту зросте приблизно в 7 разів і досягне \$ 227 млрд. Світовий лідер з виробництва електротранспорту – Китай. Крім цього, невеликі електролюблі спрощеної конструкції (електрокари, електронавантажувачі і т.д.) широко застосовуються для перевезення вантажів на вокзалах, в цехах і великих магазинах, а також у атракціонах. У цьому випадку всі недоліки, зокрема, малий запас ходу, висока собівартість і маса, перебиваються перевагами: відсутністю шкідливих викидів і шуму, що принципово важливо для роботи в закритих приміщеннях. Формально, такі машини не прийнято відносити до електролюблів. Основний фактор, що стримує масове виробництво електролюблів – малий попит, обумовлений високою вартістю та малим пробігом від однієї зарядки. Є думка, що широке поширення електролюблів стримується дефіцитом акумуляторів та їх високою ціною. Для вирішення цих проблем багато автовиробників створили спільні підприємства з виробниками акумуляторів. Наприклад, Volkswagen AG створив спільне підприємство з Sanyo Electric, Nissan Motor з NEC Corporation, і т. д. У 2015 році в світі було 1 млн електролюблів, а вже у 2016 році їх було 2 млн. Найбільший відсоток електролюблів серед загальної кількості нових придбаних авто (20 %) – в Норвегії. Це досягнуто завдяки компенсаціям на придбання електролюблів від уряду Норвегії. В середньому у світі електролюблі займають близько 2% від загальної кількості нових авто. В той же час, в деяких країнах (Данія) процент електролюблів серед придбаних нових авто навіть зменшився у 2016 через те, що були скасовані пільги на їх придбання. Крім того затримують ріст використання електролюблів недостатня потужність акумуляторів, якої в середньому вистачає на 100-150 км (чого явно недостатньо на далекі поїздки) і відсутність розгалуженої мережі зарядних станцій. Так на

2015 рік у світі було 1 млн. приватних зарядних пристроїв, 162 000 публічних звичайних і 28 000 публічних швидких станцій зарядки. За прогнозами IRENA, до 2030 року у світі буде 160 млн. електромобілів. Вони будуть споживати 30 % виробленої електроенергії.

Перспективи. Деякі автовиробники не збираються випускати гібридні автомобілі, а відразу готові розпочати виробництво електромобілів. Вони відстали у наукових розробках, не можуть самостійно створити гібридний автомобіль, або вважають гібриди безперспективними. Наприклад, японська компанія Mitsubishi Motors у 2009 році розпочне промислове виробництво електромобілів на базі Colt. На ньому будуть встановлені літій-іонні акумулятори. Існуючі прототипи мають дальність пробігу до 150 км.

Ведуться роботи над створенням акумуляторних батарей з малим часом зарядки (близько 15 хвилин), в тому числі і з застосуванням наноматеріалів. На початку 2005 року компанія Altairnano оголосила про створення інноваційного матеріалу для електродів акумуляторів. У березні 2006 а Altairnano і Boshart Engineering уклали угоду про спільне створення електромобіля. У травні 2006 року успішно завершилися випробування автомобільних акумуляторів з літій-іонними електродами. Акумулятори мають час зарядки 10-15 хвилин.

Розглядається також можливість використання як джерел струму не акумуляторів, а іоністорів (суперконденсаторів), що мають дуже малий час зарядки, високу енергоефективність (більше 95 %) і набагато більший ресурс циклів зарядка-розрядка (до кількох сотень тисяч). Дослідні зразки іоністорів на графені мають питому енергоємність 32 Вт*год/кг, порівняну з такою для свинцево-кислотних акумуляторів (30-40 Вт*год/кг).

Розробляються електричні автобуси на повітряно-цинкових (Zinc-air) акумуляторах.

Станом на 2017 рік світовим лідером із виробництва гібридних і електромобілів лишається Китай.[44] Так у 2016 році у Китаї було продано 400 000 автомобілів, в той час у США лише 160 000. Більшість електромобілів, проданих у Китаї, виготовлені також у Китаї. Китайський BYD займає перше місце із 15 %, Тесла лише Tesla — 11 %. З 2018 році уряд Китаю планує видати закон за яким китайські автовиробники мають випускати не менше 8 % електромобілів або платити штраф. Чимало німецьких автовиробників планують випускати електричні автівки в КНР. Всього у світі у середині 2017 року було 2 млн. електромобілів.

Деякі фахівці стверджують, що бум на електромобілі почнеться лише після 2020 року, коли буде вдосталь інфраструктури для них.

Список використаної літератури:

1. Жук А.З. Электромобиль на алюминиевом топливе. / Клейменов Б.В., Фортов В.Е., Шейндлин А.Е. – М.: Наука, 2012. - 171 с.
2. Мацкарле Ю. Современный экономичный автомобиль. – М.: Машиностроение, 1987.- 320с.
3. Центральна державна науково-технічна бібліотека України <http://www.cgntb.hl.ua>
4. Щетина В.А. Электромобиль: техника и экономика. / Морговский Ю.Я., Центр Б.И., Богомазов В.А. – Л.: Машиностроение, 1987. – 253 с.

Лисак Каріна
студентка III курсу, спеціальності
015.21 Професійна освіта. Харчові технології

Науковий керівник:
кандидат технічних наук, професор
Зубар Надія Миколаївна

РОЗРОБКА ТЕХНОЛОГІЇ СТРАВ ІЗ ВИКОРИСТАННЯМ ЗАРОДКІВ ПШЕНИЦІ

На сьогодні наука про харчування переконливо довела, що для росту, розвитку, збереження здоров'я людини, підтримки високої працездатності, опору організму щодо впливу інфекційних та інших чинників навколишнього середовища необхідна умова – фізіологічне повноцінне харчування. Однак структура раціону населення України не відповідає принципам збалансованого харчування. Масові обстеження, проведені останніми роками медиками свідчать, що калорійність раціону значної кількості населення, у тому числі дітей різного віку, працездатного населення, літніх людей, перевищує їхні енерговитрати на 20–30%. Головною причиною надлишкової калорійності є надмірне споживання цукру, картоплі, тваринного жиру. Тим часом вкрай недостатнім є споживання повноцінних білків, вітамінів, деяких мінеральних речовин, особливо заліза. Дефіцит вітамінів у раціоні населення складає 30–40%.

З метою збагачення необхідними нутрієнтами в останні роки в Україні значно збільшилося виробництво спеціальних, так званих біологічно активних добавок (БАД) до їжі і продуктів лікувально-профілактичного призначення. До таких добавок зокрема належить продукт переробки зерна – пшеничні зародкові пластівці.

Пшеничний зародок – це найцінніший природний концентрат унікальних поживних речовин, до складу якого входить 40% білків, 12 % жирів, 48% вуглеводів та інші біологічно активні речовини. Зародки пшениці підвищують вміст білка у крові, сприяють нормалізації роботи печінки, активізації обмінних процесів в організмі, поліпшують реологічні властивості крові, нормалізують функції щитоподібної і підшлункової залоз, запобігають токсичному й онкологічному ураженню клітин організму.

Овочеві страви займають вагоме місце у виробництві та користуються споживчим попитом. Одним з важливих питань є вдосконалення технології овочевих страв, підвищення їх харчової та біологічної цінності. Для забезпечення такого попиту розробляється технологія овочевих страв з зародками пшениці.

Зародки пшениці містять глутатіон (0,45% на суху речовину), який має здатність активізувати протеоліз. Тому перед використанням зародки доцільно прогрівати парою, або підсмажувати протягом трьох хвилин при температурі 130°C, або замочувати в розчинах солі (2–3%), бромату калію чи у воді.

Попереднє замочування зародків пшениці у воді призводить до окислення глутатіону і дає можливість підвищити їх дозування в стравах із зернової сировини до 10%. Додавання 5% зародків до маси основної сировини збільшує вміст лізину на 16%.

Для визначення кількості добавки були проведені досліді, під час яких до овочевих страв (зрази картопляні з капустою та перець фарширований овочами та рисом) була введена така їх кількість: 5%, 10%, 15%, 20% та 30%. В результаті проведених дослідів було визначено, що при додаванні 10% та 15% зародків пшениці значно поліпшується хімічний склад страв та органолептичні показники, а додавання 20% та 30% значно погіршує органолептичні показники: овочеві страви стають сухими, крихкими та мають незадовільний зовнішній вигляд.

Тому для підвищення харчової та біологічної цінності в традиційні рецептури овочевих страв оптимальною кількістю зародків пшениці є 10–15% до маси начинки. На

нові овочеві страви з зародками пшениці розроблена нормативна документація – технологічні карти.

Овочеві страви повинні мати не тільки приємний зовнішній вигляд, смак, але й біологічно важливі речовини, а також відповідати потребам організму в незамінних факторах харчування. Аналіз хімічного складу овочевих страв з зародками пшениці (дослід) у порівнянні з звичайними овочевими стравами (контроль), свідчить про те, що

в зразах картопляних при додаванні зародків пшениці збільшується вміст білку на 38 %, мінеральних речовин, у тому числі кальцію в 2,3 рази, магнію – на 25 %, заліза – на 15 %; збільшується вміст вітамінів, В₁ – на 65 %, В₂ – на 21 %. У перці фаршированого овочами та рисом збільшується вміст білку в 1,8 раз, мінеральних речовин: калію на 25 %, кальцію в 2,5 рази, магнію на 55 %, збільшується вміст вітамінів: В₁ в 3,5 рази, В₂ в 1,8 раз.

Отже, можна зробити висновок, що введення в рецептуру зародків пшениці значно покращують їх харчову і біологічну цінність. Розроблена технологія овочевих страв з використанням зародків пшениці може бути використаною в дієтичному, лікувально-профілактичному та дитячому харчуванні.

Список використаної літератури:

1. Капрельянц Л. В. Функціональні продукти / Л. В.Капрельянц, К. Г. Іоргачова. ☐ Одеса: Друк, 2003. ☐ 312 с.
2. Пересічний М.І., Кравченко М.Ф., Карпенко П.О. Технологія продукції громадського харчування з використанням біологічно активних добавок. – К.: КНТЕУ, 2003. – 322 с.
3. Використання зародків пшениці в технології хлібобулочних виробів оздоровчого призначення з борошна пшеничного озонованого [Електронний ресурс] / О.М. Сафонова, О.А. ☐ Режим доступу: [http:// irbis-nbuv.gov.ua](http://irbis-nbuv.gov.ua)

*Лисак Каріна Юріївна,
Ярошук Юлія Валеріївна
студентки III курсу, спеціальності
015.21 Професійна освіта. Харчові технології*

*Науковий керівник:
викладач
Іщенко Світлана Михайлівна*

РОЛЬ ЕКСКУРСІЙ В НАВЧАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ ПРОФЕСІЙНОГО НАВЧАННЯ

Навчальні екскурсії є обов'язковими та необхідними складовими навчально-виховного процесу. Вони передбачають створення умов для наближення змісту навчальних дисциплін до реального життя, спостереження та дослідження студентами явищ природи і процесів життєдіяльності суспільства, розширення світогляду студентів, занурення їх у професійне середовище [2].

Екскурсія – методично продуманий показ визначних місць, пам'ятників історії і культури, в основі якої лежить аналіз об'єктів, що знаходяться перед очима екскурсантів, а також уміла розповідь про події, пов'язані з ними. Одне із завдань екскурсії – виробити в студентів відношення до теми екскурсії, діяльності історичних осіб, подій, фактів, в цілому до матеріалу екскурсії і дати їм свою оцінку [1].

Існують різні підходи до класифікації екскурсій. Вирізняють екскурсії за: змістом, за складом учасників, за місцем проведення, за способом руху і за формою проведення. За змістом екскурсії поділяють на оглядові (багатопланові) та тематичні [1].

На прикладі розглянемо тематичну екскурсію, яка нещодавно була організована для студентів спеціальності «Професійна освіта» Інженерно-педагогічного факультету на київську броварню «Оболонь».

Ми поринули у захоплюючу подорож найбільшою пивоварнею Європи, ознайомилися з класичною технологією виробництва пива за допомогою найсучаснішого обладнання, побачили унікальні варильні системи, найбільші бродильні танки, найпотужніші лінії розливу продуктивністю 110 тис. пляшок за годину [3].

Ознайомилися з унікальною установкою для сушки пивної дробини — маси, яка у величезних кількостях (до 700 тонн в день) утворюється в процесі приготування пивного сусла. Після висушування і грануляції пивна дробина є дуже корисним кормом для худоби, що не може не зацікавити великі сільськогосподарські підприємства [3].

Дізналися, що корпорація «Оболонь» на сьогодні є найбільшим виробником пива в Україні зі стовідсотковим українським капіталом, імпортує пиво більш ніж у 50 країн світу. Ця корпорація займається виробництвом не тільки пива, а й безалкогольних та слабоалкогольних напоїв, а також мінеральної води. Завод дотримується екологічних стандартів, зокрема відходи використовують для годівлі тварин, а з пластикових пляшок виготовляють меблі, бандажі. Приємним сюрпризом на закінчення екскурсії стали подарунки для кожного з нас.

Отримані під час екскурсії знання знадобляться нам під час вивчення таких дисциплін як «Процеси і апарати харчових виробництв», та «Устаткування ресторанного господарства» оскільки ми майбутні педагоги професійного навчання за спеціалізацією «Харчові технології».

Отже екскурсії збагачують студентів знаннями про матеріальне виробництво, сучасні технології та техніку виробництва, дають змогу поглибленому вивченню профільних дисциплін, поповнюють науковими та спеціальними знаннями, уміннями та навичками, розширюють світогляд та ерудицію.

Список використаної літератури:

1. Бабарицька В. Екскурсознавство і музеєзнавство : навч. посіб. / В. Бабарицька, А. Короткова, О. Малиновська. – К. : Альтерпрес, 2007.
2. Голубнича С.М. Основи екскурсійної справи / С.М. Голубнича. – Донецьк, 2003.
3. [https://uk.wikipedia.org/wiki/Оболонь_\(компанія\)](https://uk.wikipedia.org/wiki/Оболонь_(компанія)).

*Максимець Юлія Ігорівна
студентка II курсу
спеціальності «Професійна освіта. Ресторанна справа»
Науковий керівник:
кандидат педагогічних наук, старший викладач
Кучменко Олександр Миколайович*

ДЕЯКІ ПИТАННЯ БІО-ХАРЧОВОЇ ХІМІЇ

У 1887 році колонізатори вперше організували на захоплених землях кавові плантації. Перші ж сходи дали рясний врожай. Тоді французи зрозуміли, що це золота жила: на родючому ґрунті можна вирощувати каву цілий рік і продавати зерна іншим країнам. Станом на сьогодні життя сучасної людини важко уявити без кави, але мало хто знає її походження, особливості виготовлення та вживання.

Що ж собою являє кава з точки зору хімії?

Якщо поглянути на каву очима фахівця в галузі хімії, то кавове дерево – це дивовижна природна лабораторія. Кавові зерна містять величезну кількість складних органічних речовин. Ці речовини і зміни, які вони зазнають в процесі приготування

напою, вивчаються десятками різних науково-дослідних лабораторій світу. Мета цього вивчення полягає не тільки в пізнанні хімічного складу речовин і їх трансформації на різних стадіях приготування кавового напою, а й у виробленні технології, пошуках методів, які забезпечили б вища якість кавового напою. Питання, що виникають при цьому, складні і в ряді випадків ще чекають свого вирішення. Природа об'єднала в кави найрізноманітніші органічні речовини. Новітні методи хімічного аналізу свідчать про наявність у каві сотні компонентів. Це поєднання і створює кавовий напій. Кожному сорту кави властива своя комбінація речовин. Смак і аромат кави залежать від способу обсмажування зерен і технології приготування, в процесі яких органічні речовини відчувають складні хімічні перетворення. До складу сирих кавових зерен входять кофеїн, трігонеллін, хлорогенова кислота, білок і мінеральні солі. Цей набір речовин, назви яких мало що говорять звичайній людині, становить чверть маси сирого зерна. Решта це: клітковина, кавове масло і вода. Кофеїн хіміки відносять до групи алкалоїдів. Наявності кофеїну кави зобов'язаний збудливим, що бадьорить дією. Ще в 20-х роках минулого століття він був виділений в чистому вигляді з кавового екстракту. Кофеїн має вигляд безбарвних кристалів з гіркуватим смаком. В кінці XIX ст. розшифрували структурну формулу кофеїну, а в 1897 році він був синтезований німецьким хіміком Г. Фішером. Дія кофеїну на організм перевірялося в численних дослідах медиків і фізіологів. Було встановлено, що в невеликих дозах кофеїн збуджує центральну нервову систему, в першу чергу кору головного мозку. Така реакція викликає поліпшення загального обміну, посилення дихання, кровообігу, "підвищення життєдіяльності всіх тканин організму. Кофеїн входить до складу багатьох лікарських препаратів, що випускаються фармацевтичною промисловістю. Процентний вміст кофеїну в кавових зернах залежить від сорту. Найбільша кількість виявляється в робусті з Гвінеї (1,7-2,3%), Сантос (1,3-1,5%), Ходейда (1,2%). Кофеїн має гіркуватий смак, але практично мало що дає для смаку кавового напою. Кофеїн є не тільки в кавових зернах, а й в чайному листі, і горіхах кола. Фахівці вважають, що дві пляшки тонізуючого напою «кока-кола», який готується з цих горіхів, за своєю дією на організм людини рівноцінні однієї стандартної чашці кави. Не всі знають, що при однаковій масі чай містить кофеїну вдвічі більше, ніж кава. І все ж таки в чашці чаю ви виявите приблизно вдвічі менше кофеїну, ніж в точно такій же чашці кави. Справа в тому, що для приготування чаю беруть зовсім невелику кількість чайного листа порівняно з масою кави, хоча є й інші тонкощі. Другий алкалоїд, що міститься в кавових зернах, – трігонеллін. Він не володіє збудливими властивостями, але йому належить важлива роль в утворенні смаку і запаху обсмаженої кави [1].

Вживання кави приносить користь здоров'ю людини чи шкодить?

Кофеїн підвищує рівень дофаміну в мозку, який змушує нас відчувати себе бадьоріше і веселіше. Вживання кави в помірних кількостях позитивно впливає на центральну нервову систему: покращує настрій, підвищує фізичну і розумову активність. Почнемо з божественного запаху. Недарма він нам так подобається: вдихання аромату кави стимулює вироблення мозком гормонів задоволення, від яких на душі стає затишно і тепло. Але у любителів напою, що бадьорить є більш важливий привід для радості. Недавні дослідження довели, що в звичайних кількостях він нешкідливий і навіть корисний. Головне вплив кави на організм людини обумовлено кофеїном. Раніше вважали, що кофеїн – стимулятор, але виявилось, що він тільки блокує реакції самогальмування нервової системи. Завдяки цьому не дозволяє організму «заснути», позбавляючи від втоми, покращуючи ясність і швидкість мислення. Також кофеїн розширює судини і може допомогти при головному болю, викликаному їх спазмом [2].

Кава благотворно впливає на наш стан, коли ми спокійні і володіємо запасом сил після гарного відпочинку. Але пити каву у напруженому стані, при хронічній втомі, а тим більше «закушуючи сигаретою» – значить випускати злого джина з пляшки. Найнебезпечніше поєднання – кава з алкоголем. Кофеїн полегшує проникнення алкоголю до мозку, але деякий час дозволяє зберігати ясність думки. Тому кава з коньяком може

спровокувати «тверезе сп'яніння»: здається, що можна випити ще, а тим часом ноги вже не тримають. Але найгірше в цьому поєднанні то, що воно проковує смертельно небезпечні аритмії серця. Вплив кави на вагітність теж залежить від дози [2].

Список використаної літератури:

1. Пучеров Н. Н. Всє о кофе / Пучеров Н. Н. – Киев: Наукова думка, 1977. – 102 с.
2. Кофе: польза и вред для здоровья, мифы и факты / Полезные советы. – Режим доступу до документу : <https://f.ua/articles/kofe-polza-i-vred-dlya-zdorovya.html>.

Марченко Ярослав Андрійович
студент II курсу, спеціальності
015.21 Професійна освіта. Харчові технології

Науковий керівник:
викладач
Ищенко Світлана Михайлівна

ВИКОРИСТАННЯ ОСНОВНИХ ВИДІВ СУЧАСНИХ ПАКУВАЛЬНИХ МАТЕРІАЛІВ

Пакувальні матеріали відіграють важливу роль у формуванні асортименту товарів, їх іміджу, забезпеченні, зберігачості в процесі товаропросування. Ринок України диктує поступовий розвиток промисловості й сільського господарства в напрямку створення якісних товарів у надійній упаковці. Сучасна ефективна та приваблива упаковка трансформувалась в активний ринковий інструмент [1].

Пакувальний матеріал – це матеріал, з якого виробляють тару і який забезпечує можливість повторного використання тари чи екологічно чистого її зниження. Вони повинні захищати товари від шкідливого впливу, втрат, пошкоджень, поліпшувати ефективну доставку, транспортування, реалізацію та споживання товару, захищати навколишнє середовище від забруднення [1].

Пакувальні матеріали класифікують за такими ознаками: призначенням, походженням, станом та конфігурацією матеріалу, технологією виробництва, декором матеріалу [3].

Критеріями якості сучасних пакувальних матеріалів є: об'єктивно вимірювані (розмір, маса), об'єктивно спостережувані, але не вимірювані (здатність до склеювання, закручування), суб'єктивно сприятливі але не вимірювані (колір, якість друку) [2].

Тара вважається елементом упаковки або її різновидом для розміщення продукції, транспортування, укладання і виконання логістичних операцій. Це засіб або комплекс засобів, які забезпечують захист продукції від пошкодження чи втрат під час транспортування, укладання, перевантажень. Вони полегшують виконання відповідних логістичних операцій. Функціональна тара поділяється на споживчу і транспортну. Окрему групу становить тара-обладнання, яка служить для розміщення, транспортування, зберігання і продажу із неї товарів методом самообслуговування [3].

З погляду екології, найкращі характеристики упаковок – тривалий строк експлуатації, багаторазове використання, незалежність від сировини у процесі переробки. Один із недоліків упаковок – висока початкова вартість. Упаковки багаторазового використання у п'ять разів дорожчі [2].

У Німеччині, наприклад, перероблені відходи використовують як папір для друкування газет (50-60 %), для виготовлення скляних пляшок (50 %), алюмінієвих корків (35 %). Таким чином спалюється 75-80 % сміття. У США побудовано спеціальні установки, що дозволяють одержувати 525 кВт-рік енергії від спалювання однієї тони відходів [2].

Розробляючи новий вид упаковки, необхідно враховувати фактори екології, можливості її повторної утилізації. Тому одним із критеріїв екологічної безпеки є більш широке використання багаторазових упаковок, які підлягають поверненню.

Список використаної літератури:

1. Завгородня В.М., Сирохман І.В. „Товарознавство пакувальних матеріалів”. Львів: Коопосвіта Видавництво ЛКА, 2003
2. Пономарьов П.Х., Сирохман І.В. „Безпека харчових продуктів і продовольчої сировини” К.: Лібра, 1999 р. 625 с.
3. Сирохман І.В., Завгородня В.М., Демкевич Л.І. „Тара і упакування продовольчих товарів. Львів: Видавництво ЛКА, 2001.

Мурашко Вадим
студент 4 курсу освітнього ступеня «Бакалавр»
напрямку підготовки «Професійна освіта».
Комп'ютерні технології

Науковий керівник:
кандидат педагогічних наук, доцент
Шевченко Володимир Вікторович

ІНФОРМАЦІЙНІ СИСТЕМИ ОРГАНІЗАЦІЙНОГО УПРАВЛІННЯ ЗВО: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ.

Ефективне управління сучасним ЗВО значною мірою забезпечується створенням управлінських інформаційних систем, що охоплюють всі рівні і об'єкти управління. Проблемою сучасних вишів, зокрема в Україні, є недостатність управлінського досвіду, інформаційної освіти і фінансових ресурсів для формування інформаційних систем управління, які б характеризувались економічною ефективністю на основі інтеграції передових інноваційних розробок у сфері управління та інформатизації. Незважаючи на значну кількість наукових праць щодо формування і використання інформаційних систем, більшість з них присвячена дослідженню технічних проблем. Щодо проблем економіки і управління, то більшість авторів їх не досліджували або висвітлювали фрагментарно. Постійним об'єктом дискусій у наукових і професійних колах є проблеми розробки і впровадження інформаційних систем управління; побудови об'єктивних підходів до оцінювання рівня інформаційного забезпечення управлінської діяльності та ефективності інформаційних систем управління. Крім того, недостатньо формалізованим є понятійний апарат у сфері інформатизації діяльності ЗВО. Він потребує уточнення і систематизації.

Класифікація інформаційних систем. Інформаційні системи можна класифікувати за функціональною ознакою та рівнем управління.

Структура інформаційної системи може бути представлена як сукупність її функціональних підсистем, відповідно, інформаційна система класифікується за функціональною ознакою.

У практиці діяльності виробничих та комерційних об'єктів типовими видами діяльності, які визначають типову ознаку класифікації інформаційних систем, є виробнича, маркетингова, фінансова, кадрова діяльність.

Виробнича діяльність пов'язана з безпосереднім випуском продукції і спрямована на створення і впровадження у виробництво науково-технічних новацій.

У великих організаціях основна інформаційна система функціонального призначення може складатись із кількох підсистем для виконання під функцій. Наприклад, виробнича інформаційна система може мати такі підсистеми: управління запасами, управління виробничим процесом та ін.

Методологія створення інформаційних систем управління роботою ЗВО – це сукупність взаємопов'язаних принципів і методів, які забезпечують виконання наступних вимог: - надають можливість створювати ІС відповідно до цілей організації і методів автоматизації ділових процесів; - здійснюють це у відведений проміжок часу, із дотриманням обмежень бюджету проекту; - надають можливість підтримувати супроводження роботи системи, її модифікацію та «нارощування», відповідно до динамічних змін зовнішнього та внутрішнього середовища підприємства; - надають можливість дотримуватись при створенні системи вимог відкритості та масштабу закладу; - забезпечують можливість інтеграції новоствореної системи з базами даних і технікою, які вже існують; - знижують складність процесу створення інформаційної системи, застосовуючи оптимізацію на кожному етапі її створення і експлуатації.

Визначено, що ефективне управління закладу вищої освіти з метою оптимізації його освітньої діяльності має базуватись на певних принципах, які впливають з особливостей побудови «сітки» інформаційних потоків та їх відображення у віртуальному середовищі за допомогою ІТ. Аналіз наукових джерел надав можливість сформулювати дані принципи, серед яких основними є: - можливість створювати ІС відповідно до цілей організації та методів автоматизації ділових процесів; - створення ІС у відведений проміжок часу, з дотриманням обмежень бюджету проекту; - наявність можливостей щодо супроводження роботи системи, її модифікації та «нарощування», відповідно до динамічних змін зовнішнього та внутрішнього середовищ закладу; - наявність можливостей щодо дотримання при створенні інформаційної системи вимог відкритості та масштабу; - забезпечення інтеграції новоствореної системи з базами даних і технікою, які вже існують; - зниження складності процесу створення інформаційної системи, шляхом застосування методів оптимізації на кожному етапі її створення та експлуатації.

Список використаної літератури:

1. Бакай І. М. Еколого-правові питання виробничо-господарської діяльності в галузях аграрного виробництва / Бакай І. М. – К. : Нічлава, 1997. – 48 с., 2002. – С. 129-132.
2. Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права : прийнятий Генеральною Асамблеєю ООН 16 грудня 1966 р. [Електронний ресурс] : ратифікований Указом Президії Верховної Ради Української РСР від 19 жовт. 1973 р. № 2148-VIII. – Режим доступу : <http://www.rada.com.ua>.
3. Мірошніченко О. А. Правове регулювання трудових відносин у галузі: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.05 / Мірошніченко Оксана Андріївна. – К., 2017. – 204 с.

*Нагаєць Юлія Дмитрівна,
студентка IV курсу
спеціальності «Професійна освіта(комп'ютерні технології)»*

*Науковий керівник:
кандидат педагогічних наук, доцент
Куліш Людмила Анатоліївна*

МЕТОДИ ТА ЗАСОБИ ІДЕНТИФІКАЦІЇ КОРИСТУВАЧІВ В СИСТЕМАХ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ

Дистанційне навчання (ДН) отримало широке застосування у світовій освітній практиці, що обумовлено його доступністю, масовістю і розвитком засобів телекомунікації обчислювальної техніки.

В Україні проблема дистанційного навчання також набуває актуальності у зв'язку з потребою в масовій підготовці і перепідготовці кадрів для адаптації до умов ринкової

економіки. Відповідно до закону України «Про вищу освіту» ДН, нарівні з іншими формами навчання, набуло офіційного статусу самостійної форми навчання і є однією з форм безперервного навчання [1].

Інформаційно-освітнє середовище ДН являє собою системно-організовану сукупність засобів передачі даних, інформаційних ресурсів, протоколів взаємодії, апаратно-програмного й організаційно-методичного забезпечення, орієнтованих на задоволення освітніх потреб користувачів. Можна виділити наступні фактори та процеси, що призводять до необхідності та доцільності використання ДН:

- високі вимоги освіти (доступність, невисока вартість навчання, відсутність обмежень по часу навчання та ін.);
- поява і розвиток якісно нових засобів інформаційних технологій (ІТ) і яскраво виражений процес інформатизації;
- підвищення кількості бажаючих отримати освіту через підвищення престижу освіти;
- обмеження по пропускній здатності вузів, факультетів підвищення кваліфікації та освітніх установ інших типів;
- посилення міжнародної інтеграції та ін.

Інформація, що циркулює в системі дистанційного навчання (СДН), повинна бути надійно захищена від знищення, модифікації, підміни, копіювання, несанкціонованого доступу і блокування.

До проблем забезпечення безпеки, які виникають при створенні та експлуатації СДН, можна віднести:

- реєстрацію та автентифікацію користувачів;
- розмежування доступу до інформації;
- захист цілісності, конфіденційності та доступності інформації, в тому числі переданої по відкритих каналах зв'язку;
- забезпечення надійної і коректної роботи компонентів СДН;
- забезпечення інформаційної безпеки баз даних;
- забезпечення безпеки і достовірності системи оплати рахунків;

Проаналізуємо більш детально шляхи вирішення перших двох проблем і розглянемо деякі методи захисту інформації, пов'язані з ними.

На даний момент отримали розвиток наступні засоби автентифікації/ідентифікації користувачів:

- програмні (паролі, компоненти програмного забезпечення (ПЗ) та ін.);
- технічні (смарт-картки, електронні ключі типу iButton (таблетки пам'яті) і т.п.);
- біометричні (сканери сітківки ока, відбитки пальця, долоні, індивідуальні особливості голосу, клавійатурного почерку та ін.)

Перераховані системи розрізняються своєю вартістю, складністю реалізації, часом реєстрації нового користувача і автентифікації або ідентифікації, ймовірністю помилкового прийняття законного користувача за порушника, і навпаки. Їх застосовність також залежить від необхідності особистої реєстрації користувача в навчальному закладі. Наприклад, пароль можна передати по електронній пошті, а ось смарт-картку передати по віртуальному простору неможливо.

Застосування смарт-карток, таблеток пам'яті, біометричних засобів вимагає введення спеціального зчитувального обладнання. Останнім часом пристрої зчитування відбитку пальця вбудовують в маніпулятор-мишу, а сітківка ока може розпізнаватися за допомогою web-камери.

При нинішньому розвитку обчислювальної техніки паролі стали ненадійними і часто зламуються. Зате використання біометричних параметрів людини таких, як голос

або клавіатурних почерк, являє собою надійний і недорогий спосіб ідентифікації користувачів.

Для ідентифікації по голосу необхідна наявність звукової плати, і, принаймні, мікрофона, тобто робоча станція повинна бути забезпечена мультимедіа-системою. При розпізнаванні по клавіатурному почерку додаткового обладнання не треба, достатньо стандартної клавіатури.

Існує ще одне рішення, завдяки якому сама процедура автентифікації стає прозорою для користувача: коли СДН будується на клієнт-серверній архітектурі. Програма-сервер зберігає лекції, лабораторні заняття, надає доступ до них і перевіряє виконані завдання. Користувач отримує по електронній пошті або іншими методами клієнтську частину даного програмного забезпечення. Тільки її власники можуть зв'язуватися і працювати з серверною частиною, причому в кожному програмі вшита деяка унікальна для кожного користувача системи послідовність даних, іменована далі ключем, що дозволяє вирішувати відразу кілька проблем захисту інформації.

На основі ключа проводиться автентифікації програми, яка зв'язалася з сервером. За допомогою ключа реалізується як симетричне, так і асиметричне шифрування даних. Також на його основі можливе підписання даних, що відправляються, електронним цифровим підписом (ЕЦП), що забезпечує цілісність інформації. Відповідно, і базі даних користувачів, з якої здійснює роботу серверна частина ПЗ, містяться другі пари закритих ключів, зашитих у програмах, переданих користувачам системи.

Для захисту інформації від копіювання або прочитання слід застосовувати криптографічні (шифрування) або стенографічні (приховування факту передачі інформації) методи закриття даних, що передаються.

Можливо також підписання переданих даних ЕЦП, що дозволяє перевірити їх достовірність та цілісність, ідентифікувати відправника.

Стенографія забезпечує приховання факту наявності або передачі даних. У разі СДН, стенографії доцільно застосовувати в якості цифрових водяних знаків (ЦВЗ), які забезпечують захист авторських прав. За ним можна однозначно визначити дату їх використання і авторство документа. Крім цього, ЦВЗ володіють чудовою властивістю: при зміні вихідного файлу з ЦВЗ самі цифрові знаки не змінюються [2].

Якщо користувачам СДН напрямляти електронні матеріали, захищені ЦВЗ, то в разі неправомірного копіювання, або відтворення отриманих матеріалів можна ідентифікувати порушника по ЦВЗ, а також відновити справжнє авторство. Це повинно стати стримуючим чинником для різного роду зловмисників.

Таким чином, ефективне протистояння загрозам і ризикам у СДН сприятиме не тільки ефективному забезпеченню її інформаційної безпеки, але й організації якісного і конкурентоспроможного процесу навчання у вищому навчальному закладі.

Список використаної літератури:

1. Андрєєв А.А. Введення в дистанційне навчання – М, 1997.
2. Теренін А.А. Безпека систем дистанційного навчання // Захист інформації. Інсайт – 2008 – №5 – С. 86-91.

Небесний Вадим Вікторович
студент I курсу освітнього ступеня «Магістр»
напряму підготовки «Середня освіта (трудове навчання та технології)»

Науковий керівник:
кандидат педагогічних наук, доцент
Зікій Г.С.

КИТАЙСЬКА АВТОМОБІЛЬНА ПРОМИСЛОВІСТЬ

Автомобільна промисловість Китаю розпочалася 1953 року, коли в Чаньчуня відкрили завод FAW (First Automobile Works, Перший автомобільний завод), який почав випуск вантажівок – спрощених радянських ЗІС-150. У 1958-му запрацював пекінський завод BAW (Beijing Automobile Works), тоді ж почали випуск автомобілів в Шанхаї.

Виробництво легкових автомобілів було незначною частиною загального виробництва автомобілів протягом перших трьох десятиліть соціалістичної економіки Китаю. Ще в 1985 році в країні було вироблено в цілому всього лише 5,200 автомобілів.

У 1992 році річний обсяг виробництва автомобілів в КНР вперше перевищив один мільйон. До 2000 року Китай виробляв понад два мільйони автомобілів. Після вступу в 2001 році Китаю в СОТ розвиток автомобільного ринку ще більше прискорився. У період між 2002 і 2007 роками зростання національного авторинку КНР становило в середньому 21 % або 1 млн машин в річному численні.

2003 рік став переломним у розвитку китайського автомобілебудування. На внутрішній і зовнішній ринки вийшла компанія «BYD» «*Будуємо Вашу Мрію*». В основі концепції нової компанії Бі-Уай-Ді відбилися такі принципи: «Власна розробка, власний дизайн». У 2004 році виробництво автомобілів перевищило 5 мільйонів, а вже в 2009 році Китай виробив 13,76 млн транспортних засобів, обійшовши Японію і ставши найбільшим автомобільним виробником світу.

З 2008 року, Китай займає перше місце в світі за обсягами виробництва і продажів автомобілів. У 2016 році на китайському ринку було продано 28 мільйонів автомобілів всіх типів, що склало 30% світових продажів. Китайський ринок електромобілів також став найбільшим в світі, обійшовши в 2015 році ринок США і залишивши далеко позаду інші найбільш значні ринки електромобілів, такі як Японія, Норвегія, Нідерланди, Франція, Великобританія і Німеччина. Частка Китаю в світових продажах електромобілів становить сьогодні, за оцінкою Міжнародного енергетичного агентства, більше 40%. Масштаби цього ринку виправдовують пильну увагу до аналізу що відбуваються на ньому процесів.

Уряд КНР надав виробництву автомобілів нової енергетики статус стратегічної галузі. У цю категорію транспортних засобів включені чисто батарейні електромобілі, плагін-гібриди, гібридні електромобілі з підзарядкою від мережі та інші автомобілі з нульовими викидами, в тому числі на водневому паливі, поки ще відсутні в комерційному виробництві. Звичайні гібриди в цю пріоритетну категорію не потрапили, оскільки уряд не визнає їх транспортними засобами з альтернативним джерелом енергії.

Дієвим інструментом стимулювання продажів електромобілів стало практикується з 2010 року надання місцевим виробникам автомобілів нової енергетики державних субсидій в розмірі до 50-60% від роздрібною ціни машини. При цьому покупці звільняються від десятипроцентного податку на покупку. Регіональна влада пропонують додаткові пільги покупцям, включаючи звільнення від реєстраційного збору та полегшений доступ до міських структур. Мережа зарядних станцій розгорнута по всій країні. За інформацією Міністерства фінансів КНР, до кінця 2015 року загальний обсяг субсидій на електромобілі і плагін-гібриди перевищив 800 мільйонів доларів, з яких 30 мільярдів юанів було дотувати в одному тільки 2015 році.

За даними Асоціації автовиробників Китаю (СААМ), стимульовані урядовими субсидіями оптові поставки електромобілів і плагін-гібридів в Китаї виросли в 2016 році по відношенню до попереднього року на 53% і досягли рівня 507 000 шт. При цьому продажі батарейних електромобілів підскочили на 65% – до 409 000 шт. В числі яких було 257 000 легкових автомобілів (зростання на 75%) і 152 000 комерційних автомобілів всіх типів, включаючи автобуси (зростання на 50%). Продажі плагін-гібридів збільшилися – до 98 000 шт. Тим часом курс на лідерство Китаю на світовому ринку електромобілів триває. Як приклад, купівля інвестиційною компанією O Luxe Holdings з Гонконгу за 113 мільйонів доларів японського стартапу GLM Co з виробництва спортивних електромобілів преміального класу. Початок випуску спорткара G4 з цінником 340 тисяч доларів заплановано на другу половину 2019 року.

Наразі акцент робитиметься не стільки на продажі готових машин, скільки на можливість контрактної поставки передових японських технологій, компонентів шасі, енергетичних установок і органів управління китайським автопромом.

Список використаної літератури:

1. Канунников Сергей. Автомобильный Китай: от великого до смешного // За рулем. – №1. – 2018.
2. Кравцов Ю.И. Развитие рынка электромобилей: китайский опыт // Журнал автомобильных инженеров. – №5 (106). – 2017. – С. 9-17.

*Пилипчук Марина Юрійвна
студентка III курсу, 32ПО
спеціальності «Комп'ютерні технології»*

*Науковий керівник:
кандидат педагогічних наук, доцент
Слабошевська Тетяна Миколаївна*

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПЕДАГОГІЧНІ ЗАСАДИ РОБОТИ ВИКЛАДАЧА В УМОВАХ ЗАСТОСУВАННЯ ЕЛЕКТРОННИХ ЗАСОБІВ НАВЧАННЯ

З розвитком комп'ютерної техніки та сучасних засобів комунікацій, коли використання інформаційних технологій (ІТ) стає необхідним практично в будь-якій сфері діяльності людини, все частіше ведеться мова про інформаційні технології навчання. Вони надають великі можливості для вдосконалення навчального процесу. Їх застосування дозволяє представляти навчальний матеріал різноманітними способами, забезпечуючи більш глибоке занурення в тему обговорення в порівнянні з традиційними формами викладу.

Ефективність застосування ІТ для вирішення цих завдань обумовлена наступними чинниками:

- різноманітність форм представлення інформації;
- високий ступінь наочності;
- можливість моделювання різноманітних процесів, як на спец. дисциплінах так і при виконанні курсових і дипломних проектів;
- звільнення від рутинної роботи, що відволікає від засвоєння основного змісту;
- пристосованість для організації колективної дослідницької роботи;
- можливість диференційованого підходу до роботи студентів залежно від рівня підготовки, пізнавальних інтересів і т.п.;
- організація оперативного контролю і допомоги з боку викладача.

На сучасному етапі розвитку освіти інформаційні технології дозволяють об'єднувати в одній комп'ютерній програмно-технічній системі текст, звук, відеозображення, графічне зображення та анімацію. Кожен із застосовуваних інформаційних компонентів має власні виражальні засоби та дидактичні можливості, що спрямовані на забезпечення оптимізації процесу навчання.

У результаті постійного оновлення комп'ютерного оснащення та програмного забезпечення виникають більш якісні електронні засоби навчання, що сприяють всебічному опрацюванню та засвоєнню знань студентами.

Електронні засоби навчання (ЕЗН) – програмні засоби навчального призначення, у яких відображена певна предметна галузь, у тій або іншій мірі реалізована технологія її вивчення, забезпечені умови для реалізації різних видів навчальної діяльності.

За останні роки з'явилась велика кількість електронних засобів навчання і з кожним роком їхня кількість стає більшою. Серед електронних засобів навчання розрізняють: електронні підручники, посібники, атласи, енциклопедії, каталоги, колекції, бібліотеки, словники, електронні таблиці, презентації, тесторіуми (система зі створення тестових завдань для викладачів, учителів, студентів), відеофільми, створення бази даних та інші педагогічні програмні засоби (ППЗ).

На відміну від друкованих, електронні видання не обмежені фізичними можливостями книжок і звичайно містять багатий та високоякісний ілюстративний матеріал. Це і різнобарвні рисунки, і «живі» ілюстрації — матеріали відео-, аудіо- і кінозйомок, які відтворюють об'єкт у всій повноті його кольорів, звуку та динаміки. Сучасні електронні підручники та енциклопедії створюються на основі мультимедіа, що дозволяє поєднувати різні форми подання інформації: текстової, графічної, звукової; відтворення рухомих і нерухомих зображень. [4]

Електронний засіб навчання – це програма, або файл спеціального призначення, основна роль якого полягає в більш детальному та наочному викладенні навчального матеріалу. Даний вид програмного забезпечення навчального призначення використовується для індивідуального використання студентами, адже за його допомогою покращуються вміння та навички під час засвоєння навчального матеріалу. Незаперечною перевагою електронних засобів навчання є структурованість існуючих даних та їх чітка систематизація, наявність інформаційно-пошукової системи (при необхідності), що дозволяє легко зорієнтуватися студентам у процесі навчання.[3]

До безперечної переваги використання ЕЗН у навчальному процесі можна також віднести можливість забезпечувати самостійне опрацювання матеріалу. Даний вид роботи дозволяє використовувати всі види програмного забезпечення у будь-якій послідовності, оскільки студент може скористатися не тільки довідниками ЕЗН, а й пошуковими серверами мережі інтернет.

Електронні засоби навчання відіграють важливу роль у сучасній освіті. Головна їх перевага в тому, що завдяки їх використанню широко популяризується використання комп'ютерної техніки.

Проте, щоб застосувати комп'ютер у навчанні, вчитель повинен мати уявлення про нього взагалі та про його можливості як засобу навчання, знати основні вимоги до навчальних програм, вміти використовувати комп'ютер у повсякденній діяльності, володіти інформацією про адреси професійних інтернет-сайтів, вміти відшукувати необхідну інформацію у всесвітній мережі, працювати в текстових та графічних редакторах, моделювати, створювати тестові програми, інтерактивні презентації, веб-сторінки, знати і вміти працювати з мультимедійними, імітаційно-моделюючими програмами та навчально-розвивальними програмами, програмою Microsoft Power Point для створення власних презентацій до занять.

Викладачу потрібно розробити загальний проект організації педагогічної взаємодії. А саме, необхідно враховувати основні принципи навчання із застосуванням комп'ютера: правильно підібрати необхідний програмно-педагогічний засіб чи створити власну

презентацію, які будуть ефективно реалізовувати мету і завдання заняття; усвідомити мету, зміст, способи діяльності та характер взаємодії; продумати алгоритм побудови заняття; визначити місце різних форм роботи з програмним матеріалом і передбачити, за допомогою яких форм організації, методів та засобів буде організована навчальна робота з студентами та визначити, за яких умов ця діяльність буде результативною [2].

Щоб ефективно застосовувати комп'ютер у навчальному процесі, потрібно дотримуватися всіх зазначених вище етапів технології застосування комп'ютера в навчанні та пам'ятати, що комп'ютер не замінює викладача, а лише змінює його функції в процесі навчання. Він не знижує ролі традиційних засобів навчання, а доповнює їх. Обов'язково дотримуватись встановлених вимог до організації режиму праці на персональних комп'ютерах згідно з Державними санітарними правилами та нормами.

Важливим етапом у підготовці викладача до заняття із застосуванням комп'ютерної графіки є підбір потрібних комп'ютерних програм, які повинні бути правильно спроектовані та мати належний рівень якості. Він повинен враховувати такі особливості: зручність інтерфейсу, швидкість засвоєння програми, легкість у користуванні, наявність системи підказок для роботи з програмою у навчальному процесі; відповідати всім вимогам санітарно-гігієнічних та ергономічних норм роботи педагогічного програмного забезпечення для певної вікової категорії; весь матеріал у програмі має бути розподілений на певні порції таким чином, щоб у роботі з програмою студент не перевтомлювався; педагогічні програмні засоби повинні відповідати принципу відкритої архітектури, що дає можливість викладачу самостійно доповнювати та редагувати матеріал, а також використовувати його у створенні власних навчальних розробок; структура програм повинна містити не тільки інформаційне наповнення, а й вимагати від студента певної співпраці; коректно працювати з іншим предметним забезпеченням; співвідношення між вербальною і невербальною (текстом і зображенням) складовими сигналу не повинні перевищувати психо-фізіологічно обґрунтованих норм; кольорова гама повинна бути теж психо-фізіологічно обґрунтованою [1].

Отже, включення перерахованих компонентів в електронний засіб навчання дозволяє перейти від пізнавальної моделі освіти до прагматичної, в якій той, кого навчають, стає активним об'єктом освіти. Але, перш ніж використовувати електронне навчання в своїй діяльності викладач повинен враховувати закономірності пізнавальної діяльності студентів, вибору різних прийомів, спрямованих на розвиток їхньої навчальної активності; попереднього перегляду матеріалів екранного чи звукового посібника, з'ясування відповідності їх навчальним програмам, темі заняття, його структури; підготовки пояснення окремих кадрів і фрагментів.

Список використаної літератури:

1. Аналіз уроку з використанням ікт [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://studfiles.net/preview/5454131/>.

2. Буртовий С. В. Електронні засоби навчання – від теорії до практики. Методичний посібник. – Кіровоград : КЗ «КОІППО імені Василя Сухомлинського», 2014. – 48 с.

3. Романовська Н. Електронні засоби навчання у діяльності сучасного педагога [Електронний ресурс] / Наталія Романовська – Режим доступу до ресурсу: <http://timso.koippo.kr.ua/hmural1/elektronni-zasoby-navchannya-u-diyalnosti-suchasnoho-pedahoha/>.

4. Чеб С. С. Електронні засоби навчання: теорія і практика розробки, впровадження та використання в навчально-виробничому процесі (методичні рекомендації для педагогічних працівників ПТНЗ) / С. С. Чеб. – Луцьк: НМЦ ПТО у Волинській області, 2016. – 36 с.

*Ратушна Карина Олександрівна
студентка I курсу освітнього ступеня «Магістр»
напрямку підготовки «Середня освіта (трудове навчання та технології)»*

*Науковий керівник:
кандидат педагогічних наук, доцент
Чернова Т. Ю.*

ІНТЕЛЕКТУАЛЬНА ПРАЦЯ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ ЯК ГОЛОВНИЙ ПІДХІД У ТРУДОВОМУ ВИХОВАННІ ПІДРОСТАЮЧОГО ПОКОЛІННЯ

Орієнтація сучасного суспільства спрямована на тенденцію розвитку технологій. Для підготовки майбутніх педагогів, які зможуть навчати нове покоління, дуже важливо постійно з ними ознайомлюватися. Розвиток технологій та постійне крокування з ними в ногу – це велика інтелектуальна праця, яка є однією з найскладніших і важчих видів праці [1].

Для багатьох людей фізична робота здається незмірно легшою, ніж, наприклад, рішення математичних завдань або написання твору на вільну тему. Між тим, бурхливий науково-технічний прогрес різко збільшує долю інтелектуальних зусиль в праці і громадському житті. Для майбутніх педагогів придбання умінь і навичок інтелектуальної праці не лише спосіб засвоєння знань основ наук, але і найважливіший засіб підготовки до соціальної творчості, до праці в сучасних школах, до участі в політичному житті суспільства, що оновлюється.

У бюро трудової статистики Сполучених штатів Америки був проведений моніторинг розвитку технологій у найближчі десятиліття [2]. Моніторинг показав, що вже сьогоднішнім випускникам доведеться набагато більше знань і навичок, а навіть і нових професій, опановувати саме у ході самої праці. Це станеться з тої причини, що професії під впливом роботизації та розвитку технологій штучного інтелекту починають змінюватися. Тому випускнику педагогічного закладу вищої освіти доведеться не лише працювати з учнями та студентами, але і досконало володіти новітніми технологіями, щоб бути на один крок попереду них і постійно їх зацікавлювати.

Сучасні технології дозволяють створювати у сфері педагогіки унікальні умови, щоб підготувати та перепідготувати спеціаліста рівня актуальних вимог. Традиційні схеми навчання в даному випадку поступаються новітнім, через свою малу ефективність та грошові затрати.

Сьогодні світ заповнила віртуальна реальність. У ній головним чином активізується зір. Людина 80% інформації отримує саме через очі. Знайомство з новим обладнанням, пристроями або умовами праці легше відтворювати у віртуальній реальності. На прикладі педагогіки, для студента-практиканта може бути створена віртуальні кімната з учнями, в якій майбутній педагог відчує атмосферу першої проведеної ним пари. Також у віртуальній реальності можна створювати непередбачувані ситуації пов'язані з навчальним та виховним процесом, які було б складно відтворити у реальності через свою небезпеку або інші фактори складності. Також можна відтворити перебіг подій і дій під час ситуації, яка вже склалася, поринути у віртуальну реальність. Прикладом може бути пожежа, теракт або інше ЧП у навчальному закладі. В даному випадку практику можна проходити безліч разів до отримання потрібного результату командної роботи та психоемоційного стану людини.

Новітня освіта повинна збирати дані про технологію штучного інтелекту для покращення навчання студентів. Індивідуальний підхід до навчання кожного окремого студента може бути реалізований за допомогою використання автоматичної аналітики, яка буде створювати індивідуальну систему і напрям навчання, в залежності від потреб освіти та самого студента. На допомогу в даному випадку приходять курси та тести, які

спираються на індивідуальні досягнення людини, її помилки, зміни у системі освіти, обов'язки.

Концепція «неперервного» навчання успішно втілюється за допомогою мобільних пристроїв. Такі технології особливо ефективні для покоління, котре виросло на новітніх пристроях і гаджетах. Психологи стверджують, що через 8 секунд будь-якої нецікавої праці нове покоління втрачає контракцію і перемикається на новий об'єкт. Через це втрачається сама суть завдання.

Прикладом «непомітного» або ігрового навчання може стати програма, розроблена саме для педагогів. В програмі буде запрограмований час педагогом, який він відводить на виконання того чи іншого завдання, внесенні в неї завдання, відповіді студентів та учнів на них. Завдання студентам пропонується виконувати колективно або невеликими групами на планшетах або мобільних телефонах. Після обробки інформації програма буде самостійно аналізувати успішність виконання завдань і роботи педагога в цілому. Під час навчання студентам педагогічних закладів вищої освіти пропонуватимуть самостійно створювати такі програми.

Важливим фактором є неперервність навчання. Проведення конкурсів, виставок, проєктів, у яких педагоги будуть постійно навчатися новому, вдосконалюватися, знайомитися з технологічними новинками створять умови для розвитку. Невід'ємною частиною повинні стати конференції, семінари, вебінари, на яких майбутні педагоги обмінюються своїми знаннями, вміннями та навичками. Важливим фактором повинно стати не просто споглядання, а обов'язкова активна участь.

Отже, можемо зробити висновок, що використання інноваційних технологій майбутніми педагогами сприяє підвищенню рівня інтелектуальної праці. Зумовлено це тим, що такі технології більш динамічні і доступні. Позитивною складовою є те, що їх можна об'єднувати, змінювати, компонувати в залежності від потреб самого педагога і отримувати переваги одразу від усіх обраних технологічних досягнень.

Список використаної літератури:

1. Наказ МОН України №776 від 16 липня 2018 року «Про затвердження Концепції розвитку педагогічної освіти» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : URL : <http://www.mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-konceptsiyi-rozvitku-pedagogichnoyi-osviti>
2. Бюро трудової статистики США, «Bureau of Labor Statistics» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : URL : <http://www.bls.gov>

*Рожець О., Хвесик Ю.
студенти Інженерно педагогічного факультету
НПУ імені М.П. Драгоманова*

*Науковий керівник:
кандидат педагогічних наук, старший викладач
Шевченко А.І.*

ЕКО СИСТЕМА І ЖИВИЙ ДЕКОР – ІННОВАЦІЙНІ ДЕКОРУВАННЯ ІНТЕР'ЄРІВ

Екологічні проблеми XXI століття постали глобальним питанням для всього людства. Взаємодія людини і суспільства з природним середовищем сьогодні вважається однією з найбільш актуальних проблем. Гострота сучасних екологічних проблем поставила перед суспільством важливу задачу – навчитись по-новому вирішувати проблеми охорони, перетворення та раціонального використання природи.

Великий внесок з питань взаємодії природи і людини вивітлено у класичних педагогічних вченнях Я.Коменського, Ж-Ж.Руссо, Г.Сковороди, К.Ушинського,.

Посилення уваги до означеного питання відбулося наприкінці XIX – початку XX століття[3.7].

Щодо теоретичних досліджень проблеми дизайн організації середовища життєдіяльності людини висвітлюються у працях С.Хан – Мамедової, М.Качанової, В.Таласової, В.Глазичевої, О.Любомирової, С.Потапової. Сучасні проблеми дизайну архітектурного середовища та пов'язані з ним проблеми вивчають В.Мироненко, П.Нагорний.

Сьогодні екосистема в інтер'єрі є дуже цікавим винаходом, бо дає можливість людині поєднуватись з живою природою та навколишнім середовищем.

Концепція еко-дизайну – застосування натуральних природних матеріалів. Концепція «ближче до природи» передбачає використання зелені в інтер'єрі, що допомагає сприяти екологічній рівновазі середовища проживання людини, за певною кількістю зеленого кольору відбувається покращення зорової роботи очей та підвищувати вологість повітря в інтер'єрі[2.].

Найбільш оптимальними варіантами для декорування інтер'єру є мох, традесканція, невеликі паростки хлорофітума і папороті та інші рослини.

Останнім часом новітні технології дозволяють застосовувати для озеленення інтер'єру не лише листяні рослини та сукуленти, але й мох, в основному за рахунок його властивості протягом довгого періоду часу перебувати без зволоження та зберігати свіжий вигляд. Тепер можна побачити журнальні столики, тумби, світильники і навіть пуфи, прикрашені живими насадженнями[1.].

Яскраві фіто картини з стабілізованого моху, чудово дозволяють перетворити інтер'єр. Серед фірм, які використовують мох в своїх технологіях можна виділити й українські компанії, такі як “Artis green” та “Moss Decor”. В їхні послуги входять еко-логотипи, стіни з моху, фітокартини, оформлення вітрин і вертикальне озеленення. Також новинкою дизайну в інтер'єрі є декоративні стіни з домашніх рослин, що ростуть вертикально. Такі стіни називають «Фітостінами». Фітостіна створює в інтер'єрі ідеальний клімат, хоча при цьому вимагає спеціального монтажу фахівцями та певного догляду за живими рослинами.

Проаналізувавши сучасні інноваційні способи декорування, а саме використання стабілізованого моху у найнеочікуваніших варіаціях та візуалізація фітостіни, можна сказати, що це не просто візуальне рішення, але і грамотний підхід до проектування дизайну в інтер'єрі. Живий декор є корисними для здоров'я людини, так як він виділяє кисень і поглинає *вуглекислий газ*, за допомогою такого процесу приміщення буде насичене свіжістю та унікальністю.

Список використаної літератури:

1. 1 Гречко М. Переваги стабілізованого моху при використанні в інтер'єрі.[Електронний ресурс] / М. Гречко // - 2015. - Режим доступу до журн. : <http://www.artisgreen.com.ua/#!scandinavian-moss/c1o67>
2. Любецький О. Стабілізований мох та рослини [Електронний ресурс] / О. Любецький // - 2014.- Режим доступу до блогу. : <http://stylnyimokh.blogspot.com/2014/09/blog-post.html>
3. Карташова І., Рябуха М. Інноваційні методики формування екологічних вмінь: Методичний посібник. – Херсон: ПП Вишемирський, 2005.

*Сидоренко Тетяна Миколаївна
студентка II курсу, 24 групи
спеціальності «Комп'ютерні технології»*

*Науковий керівник:
кандидат педагогічних наук, професор
Шевченко Володимир Вікторович*

ПОБУДОВА ОСВІТНЬО-ІНФОРМАЦІЙНОГО ПРОСТОРУ ЗАКЛАДУ ОСВІТИ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Розбудова сучасної структури системи освіти в Україні відбувається в умовах глобалізації, євроінтеграції, національної самоідентифікації та інформатизації.

Бурхливий розвиток ІКТ у світі дедалі швидше змінює шляхи та напрями розвитку сучасного суспільства. Входження ІКТ у різні сфери діяльності людини не оминуло і галузь освіти. У Національній стратегії розвитку освіти в Україні на період до 2021 року наголошується на необхідності підвищення якості освіти на інноваційній основі, забезпечення інформатизації системи освіти, здійснення модернізації її структури, змісту та організації. У зв'язку з цим особливого значення набуває перебудова мислення сучасного викладача стосовно вимог до його педагогічної діяльності через усвідомлення принципово нових можливостей організації навчання. Законами України «Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні», «Про освіту», Національною доктриною розвитку освіти України в XXI столітті та іншими офіційними документами передбачається забезпечення ефективного впровадження і використання ІКТ на всіх освітніх рівнях усіх форм навчання. Цим обґрунтовується те, що на сьогодні увагу багатьох дослідників привертають різні аспекти впровадження ІКТ у навчальний процес, адже саме вони змінюють зміст і методику навчання.

Сьогодні, в рамках концепції модернізації сучасної освіти, предметом дискусії багатьох учених, педагогів і методистів постає питання створення Інформаційного середовища на базі широкого використання високоякісних і високошвидкісних інформаційних і комунікаційних технологій. Одним з етапів реалізації даного питання, разом з активним розвитком Інтернет - освітніх ресурсів і технологій, є оновлення навчального процесу з широким застосуванням ІКТ-технологій. На сьогоднішній день практично на усіх факультетах університету є достатній досвід по розробці і створенню електронних навчально-методичних освітніх комплексів на власній технічній базі: електронні методичні рекомендації; електронні навчальні посібники, автоматизовані словники і довідники, мультимедійні підручники; електронно-навчальні і контролюючі програми і багато інше. [1]

Швидке зростання інформації і високий рівень інформатизації всіх сфер людської діяльності зумовлює стрімкий розвиток та використання сучасних інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ).

Проте необхідно пам'ятати, що переважаючим аспектом проектування даних електронних матеріалів є відзеркалення в них суб'єктної позиції учасників освітнього процесу, що забезпечує побудову індивідуалізованих освітніх маршрутів. Отже, ефективність технологій роботи з цими матеріалами визначається попередньою діагностикою готовності студентів до використання цих матеріалів у вирішенні освітніх завдань. Тому на сьогоднішній день особливий інтерес мають наступні питання: чи готові студенти до свідомого використання електронно-освітніх матеріалів та ІКТ в процесі своєї діяльності? Чи готові студенти зробити адекватний вибір із запропонованих ним варіантів освітніх маршрутів? Чи здатні вони без безпосереднього контролю з боку викладача точно глибоко вивчити електронно-освітній матеріал за визначений проміжок часу?

Разом з цими питаннями, великий інтерес викликають і способи діагностики готовності студентів до використання ІКТ в своїй професійній діяльності. Готовність

студентів являє собою здатність активного використання ІКТ для пошуку, організації, зберігання, створення і презентації нових інформаційних продуктів, а також уміння організувати свій навчальний процес в інфокомунікаційному середовищі. [3]

Як відомо, освітня діяльність включає ряд структурних компонентів: мотиваційно-цільовий, теоретико-методичний, комунікативний, проектувальний для рефлексії і організаційно-управлінський. Домінуючими в навчальній діяльності виявляються останні два компоненти. Проблема вивчення всіх компонентів освітньої діяльності з погляду їх тісного взаємозв'язку знайшла віддзеркалення в теоретико-експериментальних роботах багатьох видатних і молодих учених. Проте проблеми вивчення і формування умінь проектувального та організаційно-управлінських компонентів залишаються вивченими на сьогоднішній день в недостатній кількості. Загально відомо, що основу даних компонентів складають уміння управління своєю діяльністю, які розглядаються як найважливіша складова суб'єкта освітнього процесу. [2]

Список використаної літератури:

1. Жалдак М.И. Система подготовки учителя к использованию информационной технологии в учебном процессе. – Автореферат дис. докт. пед. наук. – М. – 48 с.
2. Зязюн І.А. Наукове осмислення освітнього простору культури в педагогічній теорії // Імідж сучасного педагога. Науково-практичний освітньо-популярний часопис. – Полтава, 2006. – №5–6. – С. 12–16.
3. Кремень В. Інформаційно-комунікаційні технології в освіті і формування інформаційного суспільства// Інформатика та інформаційні технології в навчальних закладах. – 2006. – №6. – С. 5–9.

Солодун Маргарита Андріївна
студентка III курсу, ЗІПО
спеціальності «Сфера обслуговування»

Науковий керівник:
кандидат педагогічних наук, доцент
Федоренко Ігор Васильович

ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ ДО ОРГАНІЗАЦІЇ ПРАЦІ ВИКЛАДАЧА В УМОВАХ ЕЛЕКТРОННОГО НАВЧАННЯ

Одним з найважливіших стратегічних завдань модернізації вищої освіти України є забезпечення якості підготовки спеціалістів на рівні міжнародних стандартів. Розв'язання цього завдання можливе за умови зміни педагогічних методик та впровадження інноваційних технологій навчання.

Інновації в освіті є закономірним явищем, динамічним за характером і розвивальним за результатами, їх запровадження дозволяє вирішити суперечності між традиційною системою і потребами в якісно новій освіті. Сутнісною ознакою інновації є її здатність впливати на загальний рівень професійної діяльності педагога, розширювати інноваційне поле освітнього середовища у навчальному закладі.

Інноваційна освітня діяльність – це складний процес, що потребує умілого, конструктивного управління. Впровадження інноваційних педагогічних технологій суттєво змінює освітній процес, що дозволяє вирішувати проблеми розвивального, особистісно-орієнтованого навчання, диференціації, гуманізації, формування індивідуальної освітньої перспективи.

Інноваційні технології включають процес інформатизації, який спрямований на створення методичних систем навчання, орієнтованих на розвиток педагогічної майстерності майбутнього викладача, формування вмінь самостійно здобувати знання,

здійснювати інформаційно-навчальну та експериментально-дослідницьку діяльність, а також самостійну обробку навчальної інформації. [1]

Незважаючи на обшир наукових досліджень, присвячених різним аспектам досліджуваної проблеми, простежується недостатність досліджень, які б ілюстрували системний підхід, щодо вивчення означеної проблеми в сучасних умовах.

Одним із шляхів модернізації освітньої системи постає упровадження в навчальний процес ЗВО інноваційних педагогічних технологій і методів.

Інноваційну педагогічну технологію розглядають як особливу організацію діяльності та мислення, які спрямовані на організацію нововведень в освітньому просторі, або як процес засвоєння, впровадження і поширення нового в освіті.

Інновація педагогічного процесу означає введення нового в мету, зміст, форми і методи навчання та виховання, в організацію спільної діяльності учасників навчального процесу.

Інноваційні технології, що використовуються у системі вищої освіти розглядаються як моделювання викладачем змісту, форм і методів навчального процесу відповідно до поставленої мети з використанням новизни. У практиці навчально-виховної діяльності сучасного ЗВО використовуються такі технології навчання, як: диференційоване, проблемне, контекстне навчання, ігрові технології навчання, інформаційні технології, кредитно-модульна технологія, особистісно-орієнтоване навчання тощо. [2]

Одним з видів застосування сучасних інноваційних технологій навчання в процесі професійної підготовки майбутнього викладача є інформаційні засоби навчання, для успішного і цілеспрямованого використання яких викладачі вищих навчальних закладів повинні знати їх дидактичні можливості та принципи функціонування. [3]

Ефективність застосування сучасних інформаційних технологій у процесі розвитку основ педагогічної майстерності майбутнього викладача забезпечується різноманітністю форм представленої інформації, високим ступенем наочності; можливістю організації колективної та індивідуальної дослідницької роботи.

Впровадження інноваційних технологій у процес професійної підготовки майбутнього викладача допомагає їм опанувати навчальний матеріал в індивідуальному темпі, самостійно, використовуючи зручні способи сприйняття інформації, що викликає у них позитивні емоції і формує позитивну мотивацію навчання. З метою інтенсифікації професійної підготовки студентів у ЗВО за допомогою запровадження комп'ютерних презентацій, електронних словників, підручників і посібників; тестових програм, програм-підручників, програм-тренажерів, словників, довідників, енциклопедій, відеоуроків, бібліотек електронних наочних посібників, тематичних комп'ютерних ігор та ін., створюється навчальне професійно орієнтоване інформаційне середовище, що сприяє розвитку основ педагогічної майстерності майбутніх викладачів. [4]

Зміст інформаційно-розвивальних технологій, метою яких є розвиток основ педагогічної майстерності майбутнього викладача, що володіє необхідною системою знань і великим запасом інформації, включає лекційний, семінарські, практичні заняття, самостійне вивчення літератури та ін. Підвищення ефективності лекційних занять досягається використанням системи мультимедійних лекцій, що повинні враховувати індивідуальну, авторську манеру лектора, специфіку навчальної дисципліни, рівень підготовки студентської аудиторії.

Таким чином наше дослідження підтвердило що: широкі перспективи відкриває використання інформаційних технологій на практичних заняттях. Надзвичайно дієвим засобом навчання є опрацювання теоретичного матеріалу за допомогою презентацій та технологій майндмепінгу (створення логічних схем). Технічними перевагами інформаційних технологій є використання гіпертекстової інформації, що забезпечує зручний доступ до довідкових даних, глосарію, анімаційних додатків.[5]

Також наявність програмних засобів дозволить студентам здійснювати рефлексивну діяльність і усвідомлювати в реальному часі рівень свого професійного

прогресу в розвитку основ педагогічної майстерності. Це допомагає диференціювати навчальний матеріал за рівнями складності, створювати засобами інтерфейсу позитивний емоційний фон для роботи студента з інформаційними засобами навчання.

Список використаної літератури:

1. Галиця І.О. Інноваційні механізми активізації педагогічного і наукового процесів / І.О. Галиця // Вища школа. – 2011. – № 7/8. – С. 31–37.
2. Гречаник Б.В. Інноваційний потенціал вітчизняних ВНЗ: особливості та проблеми його формування / Б.В. Гречаник // Інвестиції: практика та досвід. – К., 2010. – №11. – С. 24–27.
3. Дичківська І.М. Інноваційні педагогічні технології: Навч. посібник / І.М. Дичківська. – К.: Академвидав, 2004. – 352 с.
4. Коваль Т.І Підготовка викладачів вищої школи: інформаційні технології у педагогічній діяльності: Навч.-метод. посібник / Т.І. Коваль. – К.: Вид. центр КНЛУ, 2009. – 380 с.
5. Кошечко Н.В. Методика викладання у вищій школі: Навч. посібник / Н.В. Кошечко. – Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2013. – 115 с.

*Топчій Наталія Миколаївна
студентка IV курсу
спеціальності 015 Професійна освіта. Дизайн*

*Науковий керівник:
кандидат педагогічних наук, доцент
Косяк Інна Василівна*

РОЛЬ ДЕНІМУ У ФОРМУВАННІ СУЧАСНОЇ ВУЛИЧНОЇ МОДИ

Аналізуючи ринок виробництва одягу в Україні, можна стверджувати, що для споживачів ХХІ століття характерна швидка і нетривала комунікація в сучасному суспільстві. У зв'язку з цим все більш вираженим стає бажання людини швидко, яскраво і наочно продемонструвати свою індивідуальність, оригінальність у всьому, що її супроводжує в житті: в оформленні житла, в організації відпочинку, в зачісці, в макіяжі і безперечно в одязі. Одним з інструментів комунікації і швидкого обміну інформацією між людьми, на нашу думку, є мода [1, с. 19].

Наше повсякденне життя важко уявити без джинсів, а попит, як відомо, породжує пропозицію. З року в рік бренди повертаються до деніму, експериментують з формою, кольором, довжиною та декором, створюють незвичайні моделі або повертаються до класики. [2, с. 33]. Цей сезон – не виняток: дизайнери звели на п'єдестал джинси-карго, «варьонки», джинси-кльош, моделі складного пошиття у стилі печворк і навіть джинси з закатами знову нагадали про себе. Vogue.ua зібрав найактуальніші пари сезону (рис. 1)

Рис. 1 Найактуальніші пари сезону 2019-2020 року

Денім, з якого шийються джинси – це тканина особливого саржевого плетіння. Саме слово «джинси» прийшло з італійської Генуї. Місцеві матроси потребували міцної, дешевої та практичної тканини замість парусини. Використовували її не тільки для пошиття штанів, але й з суто утилітарною метою. Наприклад, накрити вантаж. Називалася така тканина «дженес» або ж «джинс», в залежності від вимови. Американці - отримувачі читали штамп на свій манер - "Джинс". Але свою сучасну назву джинси отримали лише в середині 20-го століття, а до тих пір їх називали "комбінезон без верхньої частини".

З'явившись в середині дев'ятнадцятого століття в якості спецодягу ковбоїв та золотошукачів, сьогодні зручні та практичні джинси завоювали весь світ. Згідно з іншою версією, винайшов джинси Джейкоб Девіс, ремонтник одягу для гірників. Саме він розробив класичну модель: синій денім, накладні кишені та заклепки від кінської збруї по кутах, щоб вони довше не рвалися (рис. 2).

Рис. 2 Класична модель джинсів за Джейкоб Девісом

Список використаної літератури:

1. Колосніченко М.В. Мода і одяг. Основи проектування та виготовлення одягу. Навч. посібник / М.В. Колосніченко, К.Л. Процик – К.: КНУТД, 2011. – 238 с.

2. Пашкевич К. Л., Колосніченко М. В., Фролов І. В. Архітектура як творче джерело дизайн-проектування колекцій одягу складних об'ємно-просторових форм / К. Л. Пашкевич, М. В. Колосніченко, І. В. Фролов // Сучасні проблеми архітектури та містобудування: Наук.-техн. збірник / Відпов. ред. М. М. Дьомін. – К., КНУБА, 2016. – Вип. 43, у 2 частинах. Частина 1. – 364 с.

3. <https://groups.google.com/forum/#!topic/skify/i0Hz9RrzUng>

*Хмара Олександр Ігорович
студент III курсу, 32 ПОкт
спеціальності «Комп'ютерні технології»*

*Науковий керівник:
кандидат педагогічних наук, доцент кафедри
Бордюк Олександр Миколайович*

ОПРАЦЮВАННЯ АУДІО- ТА ВІДЕО ДАНИХ У МУЛЬТИМЕДІЙНИХ СИСТЕМАХ

Мультимедіа – це особливий вид комп'ютерної технології; контент, який суміщає в собі різні форми інформації: текст, звук, анімацію, відео, зображення, графіку, інтерактивні складові. Мультимедіа впливає одночасно на декілька органів чуття людини, тим самим створює глибокий емоційний вплив [1].

Трактування терміну мультимедіа (англ. multimedia) досить широке, воно охоплює не лише комп'ютерні засоби обробки інформації, а й носії інформації. Таким чином, під мультимедіа може розумітися: мультимедійний програмний додаток; продукт, зроблений на основі мультимедійної технології; комп'ютерне обладнання (наявність під'єднаних до комп'ютера спеціальних периферійних пристроїв, з допомогою яких можливе введення та відтворення звукової та відеоінформації) [2].

Мультимедійні технології є одним з найперспективніших напрямків інформатизації. Вони застосовуються в побуті, промисловості, освіті, індустрії розваг, творчій, професійній і науковій діяльності тощо.

Мультимедійна система – сукупність технічного обладнання та програмного забезпечення, яка дозволяє користувачу створювати, зберігати, обробляти (редагувати) та відтворювати мультимедійну інформацію [1].

Інформація в сучасних мультимедійних системах представлена в цифровій формі, оскільки така форма дозволяє легко і ефективно вносити зміни в початковий матеріал, та здійснювати подальшу обробку в середовищі спеціалізованих програмних додатків [3]. До появи технологій цифрової обробки інформації процес зміни аудіо- та відео даних відбувався шляхом модифікації носія інформації. Наприклад: для того, щоб вирізати при монтажі зайвий фрагмент відеоряду, необхідно було безпосередньо вирізати шматок кіноплівки, що містить даний фрагмент [1].

Звук – це фізичне явище, що являє собою поширення механічних коливань у вигляді хвиль в рідкому, твердому або газоподібному середовищі. Звукова хвиля характеризується частотою (кількістю коливань середовища за одиницю часу) і амплітудою (рівнем гучності) сигналу [4].

Для того, щоб різноманітні звуки були прийнятні для подальшого зберігання, обробки та відтворення в мультимедійних системах, вони мають пройти ряд перетворень. Спершу пристрій введення звукової інформації (мікрофон) повинен сприйняти звукові хвилі і перетворити їх в електричні імпульси. Отриманий таким чином аналоговий електричний сигнал кодується (записується у вигляді послідовності кодових символів) в

цифрову форму за допомогою аналого-цифрового перетворювача (АЦП), при цьому використовуються процедури дискретизації і квантування. Дискретизацією називають процес виміру та фіксації значень амплітуди сигналу через рівні проміжки часу. Квантуванням називають процес співставлення отриманих внаслідок дискретизації значень амплітуди із найближчими значеннями заздалегідь визначеного набору величин – рівнів квантування [5].

Відеозапис – це технологія запису рухомої візуальної інформації, представлена як сукупність зображень (кадрів), які виводяться послідовно одне за одним через рівні проміжки часу. Відеозапис може супроводжуватися синхронізованим з відеорядом звукозаписом. Якщо мова йде про цифрове відео, то в якості кадрів використовуються растрові зображення [6].

Аудіо- та відео дані в мультимедійних системах зберігаються в файлах певного формату. Файлом називається іменована сукупність даних, що зберігається на носіях пам'яті і є логічно неподільною. Формат файлу – це стандарт кодування і структури інформації, записаної в файлі [3].

Опрацювання мультимедійних файлів здійснюється в середовищі спеціалізованого програмного забезпечення. Існують три групи програмних додатків для опрацювання аудіо- та відео даних[6]:

- Мультимедійні програвачі (переглядачі, медіа-плеєри) – комп'ютерні програми для відтворення мультимедійних файлів. В залежності від типу відтворюваного програвачем контенту розрізняють аудіоплеєри та відеоплеєри. Сучасні операційні системи зазвичай мають вбудований медіа-плеєр, що не підлягає видаленню стандартними засобами ОС.

- Конвертори форматів – комп'ютерні програми, за допомогою яких можна здійснити перекодування файлу з одного формату в інший.

- Звукові- та/або відео редактори – комп'ютерні програми, що складається з набору інструментів, призначених для запису цифрового звуку та/або відео, редагування робочого матеріалу і збереження результату в різних форматах. Редактори дозволяють здійснювати такі перетворення: вирізування, копіювання, вставка і видалення фрагментів звуко- та/або відеозапису, об'єднання декількох звуко- і відеозаписів; видалення шумів, пауз, клацань; посилення, ослаблення або нормалізація звуку; зміна темпу відтворення запису; колірна корекція кадрів, додавання плавного переходу між кадрами; створення художніх перетворень – спецефектів (наприклад, інверсія кольорів); створення різноманітних звукових ефектів (наприклад, відлуння); та багато іншого.

Особливості мультимедіа полягають у тому, що дана технологія дає змогу поєднати різні види інформації, з необмеженим набором аудіовізуальних, інтерактивних і гіпермедійних засобів. Дослідження складових мультимедіа надає змогу розширити уявлення про них на основі вивчення їхньої специфіки, допомагає у моделюванні ситуацій шляхом занурення в певне середовище та забезпечує візуалізацію певних процесів, що може підвищити інформаційні компетентності людини і докорінним чином змінити соціальні відносини в суспільстві [2].

Список використаної літератури:

1. Макарова Н.В., Волков В.Б. Информатика: Учебник для вузов. – СПб.: Питер, 2011. – 576 с.
2. Шлыкова О. Культура мультимедиа: учеб. пособие для студ. вузов.– М.: Файр-Пресс, 2004. – 415 с.
3. Михаил Гук. Аппаратные средства IBM PC. Энциклопедия. – Питер Пресс, 1999. – 816 с.
4. Г. Янг, Р. Фридман. Фізика для університетів. – Л.: Наутілус, 2009. – 1513 с
5. Кабанов Дмитро. Основи цифрового звуку [Електронний ресурс]: [Веб-сайт] – Режим доступу: <https://habr.com/ru/company/audiomania/blog/363151/>

*Шандар Ирина Михайлівна
студентка IV курсу
спеціальності «Соціальна робота»*

*Науковий керівник:
доктор педагогічних наук,
кандидат біологічних наук, професор
Шмалей Світлана Вікторівна*

ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОФЕСІЙНИХ РИЗИКІВ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ

В системі «людина – людина» працюють фахівці різних галузей: вчителі, лікарі, юристи, соціальні працівники тощо. Інтенсивне спілкування з клієнтами, пацієнтами, в емоційно-навантаженої атмосфері, дефіциті часу і ресурсів при наданні професійної допомоги зумовлює складні модифікації професійної поведінки та функціональних станів таких спеціалістів, формує різноманітні психоневрологічні синдроми [1, с.36; 3, с.112].

Метою даної роботи є: аналіз особливостей виникнення та прояву професійних ризиків соціальних працівників та розробка рекомендацій, що сприятимуть поліпшенню умов праці, покращенню здоров'язабезпечення.

Об'єкт дослідження – діяльність соціального працівника в процесі практичної роботи з клієнтами соціальних служб.

Предмет дослідження – професійні ризики у діяльності соціального працівника та умови реалізації рекомендацій щодо посилення профілактичної спрямованості організації виробничої задачі фахівців.

Дослідження проведено протягом 2018 року на базі Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова та підрозділів Управління праці та захисту населення Дніпровського району м. Києва. З метою досягнення мети основна увага приділяється диференціації, пріоритетності, ієрархічності оцінки соціальних і професійних ризиків як практикуючих фахівців соціальних служб, так і студентів спеціальності: «Соціальна робота». Відповідно до поставленої мети обґрунтовані, виокремлені та реалізовані методи анкетування, хронометражу, опитування, статистичної обробки медико-соціальних показників [2, с.114].

В науковій роботі досліджується комплекс соціальних та професійних ризиків соціальних працівників, аналіз яких обґрунтовує рекомендації щодо необхідності проведення профілактичних заходів, індивідуальних психологічних тренінгів, супервізерної роботи, які спрямовані на попередження впливу негативних чинників професійної діяльності соціальних працівників [4, с.160].

Список використаної літератури:

1. Васильєва Н.Ю. Психологічний портрет соціального працівника // Соціальна робота. – 2012. №5. – С.35-40.
2. Водопьянова Н.Е. Синдром "психического выгорания" в коммуникативных профессиях / Психология здоровья : Под ред. Н.Е.Водопьянова, Г.С.Никифорова. – СПб.: СПбГУ, 2000. – 273 с.
3. Лаврененко І.М. Особистість та професійна діяльність соціального працівника (міжнародний досвід) // Соціальна робота. – 2016. №2. – С.110-119.
4. Ушакова І.В. Супервізія : навчальний посібник [для студентів вищих навчальних закладів] / І.В.Ушакова. – Миколаїв : Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2011. – 228 с.

*Шевченко Юлія Володимирівна
студентка I курсу освітнього ступеня «Магістр»
напряму підготовки «Професійна освіта»
Комп'ютерні технології*

*Науковий керівник:
педагогічних наук, доцент
Шевченко Володимир Вікторович*

ІНФОРМАЦІЙНА СИСТЕМА УПРАВЛІННЯ ОХОРОНОЮ ПРАЦІ У ЗВО

Питання охорони праці та безпеки життєдіяльності дедалі серйозніше звучать сьогодні в процесі організації навчально-виховного процесу вищих закладів освіти, адже дотримання встановлених норм з охорони праці – це одна з найважливіших складових ефективної діяльності даних закладів. Сьогодні акцентує увагу на безпечності умов під час проведення навчально-виховних занять, вживанні конкретних заходів щодо збереження здоров'я та життя всіх учасників освітнього процесу. Не секрет, що робота навчального закладу не може бути високоефективною, якщо на першому місці не стоятиме питання створення умов та виконання посадових обов'язків, спрямованих на збереження як власного життя і здоров'я працівників закладу, так і життя та здоров'я студентів, аспірантів, слухачів. Кожен досвідчений педагог розуміє, що сьогодні слід докладати максимум зусиль, аби насамперед через систему освіти впливати на умови збереження, зміцнення і відновлення здоров'я особистості. Для цього у кожному навчальному закладі, в першу чергу, повинні бути створені умови, належна матеріально-технічна база, чого, на превеликий жаль, бракує, або якщо і є то не в достатній кількості.

Організація роботи з охорони праці передбачає підготовку, прийняття та реалізацію завдань щодо здійснення організаційних, технічних, санітарно-гігієнічних та лікувально-профілактичних заходів, спрямованих на збереження життя і здоров'я всіх учасників навчально-виховного процесу закладу.

Плануючи організацію роботи з охорони праці слід звертати увагу на матеріально-технічне забезпечення закладу, використання обладнання в технологічних процесах; стан безпеки приміщень і споруд закладу; випадки травматизму, професійних захворювань, причини їх виникнення; умови праці, навчання учасників навчально-виховного процесу, враховувати можливі потенційні небезпеки техногенного характеру, надзвичайні ситуації тощо.

Відповідно до проаналізованих умов та встановлених вимог необхідно розробляти документацію з питань дотримання норм техніки безпеки та охорони праці, постійно передбачати роботу з навчання учасників навчально-виховного процесу, дотримання безпечних умов праці, відпрацьовувати систему роботи та контролю за дотриманням вимог безпечного навчання та виховання всіх учасників освітнього процесу.

Державне, регіональне і галузеве управління охороною праці, численні наглядові і контрольні інспекції не створять умов для безпечного ведення робіт, якщо це не стане головним повсякденним завданням і моральним обов'язком для усіх без винятку – роботодавців, керівників, інженерно-технічних працівників, кожного працюючого. Для вирішення всіх проблем у сфері охорони праці потрібний системний підхід створення ефективною інформаційної системи управління охороною праці на кожному підприємстві, установі, організації незалежно від форми власності і розмірів в тому числі і у закладах вищої освіти.

Список використаної літератури:

1. Бакай І. М. Еколого-правові питання виробничо-господарської діяльності в галузях аграрного виробництва / Бакай І. М. – К. : Нічлава, 1997. – 48 с. 2002. – С. 129-132.

2. Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права : прийнятий Генеральною Асамблеєю ООН 16 грудня 1966 р. [Електронний ресурс] : ратифікований Указом Президії Верховної Ради Української РСР від 19 жовт. 1973 р. № 2148-VIII. – Режим доступу : <http://www.rada.com.ua>.

3. Мірошніченко О. А. Правове регулювання трудових відносин у галузі: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.05 / Мірошніченко Оксана Андріївна. – К., 2017. – 204 с.

Шипкова Дарія
студентка 4 курсу
спеціальності «Соціальна педагогіка»

Науковий керівник:
кандидат педагогічних наук, доцент
Немченко Юрій Владиславович

НАДЗВИЧАЙНІ СИТУАЦІЇ: ПРИРОДНІ, ТЕХНОГЕННІ ТА СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНІ ЗАГРОЗИ

У світі постійно виникають надзвичайні ситуації (НС), пов'язані з природними катаклізмами, аваріями і катастрофами. Ці явища простежуються й у нашій країні. Виникнення надзвичайних ситуацій, як правило, призводить до загрози життю людей, нанесенню великих матеріальних збитків і т. ін.

Джерело небезпеки – це аномальне природне явище, небезпечна подія техногенного походження, поширення інфекційних хвороб людей, сільськогосподарських тварин та рослин. Джерела бувають невідворотні сили природи: землетруси, повені, епідемії; та антропогенні пов'язані з розвитком промисловості.

Загальними ознаками надзвичайних ситуацій є: наявність або загроза загибелі людей чи значне порушення умов їх життєдіяльності; заподіяння економічних збитків; істотне погіршення стану природного довкілля

Ця тема присвячується надзвичайним ситуаціям природного походження надзвичайним ситуаціям техногенного, соціального та соціально-політичного походження. Вони різняться між собою за характером подій бувають такі надзвичайних ситуацій:

- *техногенного характеру*: транспортні аварії (катастрофи); пожежі, неспровоковані вибухи чи їх загроза, аварії з викидом (загрозою викиду) небезпечних хімічних, радіоактивних, біологічних речовин, раптове руйнування споруд та будівель, аварії на інженерних мережах і спорудах життєзабезпечення, гідродинамічні аварії на греблях.

- *природного характеру*: небезпечні геологічні, метеорологічні, гідрологічні явища, деградація ґрунтів чи надр, природні пожежі, зміна стану повітряного басейну, інфекційна захворюваність людей, сільськогосподарських тварин, масове ураження сільськогосподарських рослин хворобами чи шкідниками, зміна стану водних ресурсів та біосфери.

- *соціально-політичного характеру*: пов'язані з протиправними діями терористичного і антиконституційного спрямування; здійснення або реальна загроза терористичного акту (збройний напад, захоплення і утримання важливих об'єктів, ядерних установок, і матеріалів, систем зв'язку та телекомунікацій, напад чи замах на екіпаж повітряного чи морського судна), викрадення (спроба викрадення) чи знищення суден,

встановлення вибухових пристроїв у громадських місцях, зникнення (крадіжка) зброї, виявлення застарілих боєприпасів.

Наступна за важливістю класифікація пов'язана з територіальним поширенням небезпечних явищ. Основні види надзвичайних ситуацій в даному випадку знову-таки діляться на чотири групи. Серед них:

- *на рівні об'єкта*, поширюється лише на певні об'єкти, зони або невеликі території.
- *на рівні місцевості*, аварія відбувається, як правило, на певному об'єкті.
- *на рівні регіону*, можуть розвиватися відразу в двох областях чи районах.
- *на рівні держави*, до даної групи належать тільки ті небезпечні явища, що поширюються більш ніж на два територіальних суб'єкта.

Метою класифікації надзвичайних ситуацій є створення ефективного механізму оцінки події, що стала або може статися у прогнозований термін, та визначення ступеня реагування на відповідному рівні управління.

Список використаної літератури:

1. Зеркалов Д.В. Безпека життєдіяльності. Навч. посіб. / – К.: Основа, 2016. 267 с.

*Шуть Юлія Анатоліївна
студентка II курсу
спеціальності «Професійна освіта. Ресторанна справа»*

*Науковий керівник:
доктор педагогічних наук, професор
Касперський Анатолій Володимирович*

ПОХОДЖЕННЯ, ПРИГОТУВАННЯ ТА ЗАСТОСУВАННЯ ЧАЙНОГО ГРИБА

Чайний гриб відомий здавна. Тепер він незаслужено забутий, його витіснили соки і газовані напої. А між іншим цілющі властивості чайного квасу були визнані у всьому світі.

Чайний гриб (тибетський гриб, японський гриб, медузоміцет) — зооглея, яка являє собою результат симбіозу оцтовокислих бактерій роду *Acetobacter* і дріжджів, які входять до складу культури *Medusomycesgisevii* V. Свою своєрідну назву (назвали «грибом») симбіоз отримав завдяки типу зооглеї у формі слизової плівки утвореної целюлозоутворюючими оцтовокислими бактеріями. Використовують «чайний гриб» для отримання ферментованих напоїв (наприклад, комбуча), для лікування, у косметології [1].

Існує багато версій про те, коли і де почали вперше використовувати чайний гриб. Згідно з однією із них, батьківщиною медузоміцета є Цейлон, звідки він був вивезений до Китаю, Індії та Японії. Переходячи з рук в руки, від народу до народу, чайне диво потрапило у Маньчжурію, а потім до Сибіру. Однак прямих доказів цієї теорії немає, і деякі дослідники схиляються до версії про його появу на Тибеті [2].

Розглянемо життєдіяльність чайного гриба з точки зору хімії. Зазвичай гриб вміщують у велику скляну банку, заливають водою і додають декілька ложок цукру. Дріжджові грибки переробляють цукор з утворенням вуглекислого газу і етилового спирту, який перетворюється оцтовокислими бактеріями в оцтову кислоту. Результатом такої переробки є приємна на смак рідина, що містить: органічні кислоти, вуглекислий газ, цукор, ферменти, катехіни, амінокислоти, кофеїн, спирт, мінерали, полісахариди; антибіотик медузін; вітаміни (РР, С, групи В) [3].

В чому ж полягають цілющі властивості квасу, «приготовленого» чайним грибом? Особливість напою чайного гриба полягає у тому, що у ньому утворюється природний

антибіотик, який здатний протистояти інфекційним захворюванням. Тому його радять застосовувати у якості профілактичного засобу, а також разом із традиційними лікарськими препаратами. Для людей, що страждають на розлади травлення, гриб — справжній порятунок. Його активно використовують при хворобах нирок, печінки та сечового міхура. Якщо вас мучить безсоння, то регулярне споживання чайного квасу допоможе забути про неї. Його дивовижні властивості дозволяють застосовувати його у найбільш несподіваних на перший погляд областях. Цей напій допоможе зміцнити волосся, очистити шкіру обличчя і тіла, загоїти рани. У Європі чайний гриб продається у мережі здорового харчування і є досить популярним.

Оскільки вживання рідини, переробленої чайним грибом, є корисним для здоров'я, то виникає питання про можливість його вирощування в домашніх умовах.

Виростити чайний гриб можна самостійно, створивши певні умови. Для цього потрібно приготувати поживний розчин: змішати літр свіжезавареного крупнолистового чаю з 5-7 чайними ложками цукру. До речі, чай можна брати не тільки чорний, а й зелений. Приготовану суміш заливають у ретельно промиту банку та поміщають у тепле місце приблизно на 1,5-2 місяці, прикривши чистою марлею. Поступово на поверхні почне утворюватись тонка плівка, яка з часом буде розростатись і ставати товстішою, завдяки діяльності грибів і бактерій. Це і є ваш майбутній чайний гриб. Його потрібно дуже обережно зняти і перемістити у свіжий розчин. Періодично підмінюючи поживне середовище, ви виростите гриб, але слід одразу відмітити, що процес це тривалий. Тому якщо ви плануєте завести такий гриб, то простіше всього уже взяти відросток у тих, хто його вирощує. Для цього від материнського чайного гриба акуратно відділяється тонкий шар, промивається та поміщається у банку з кип'яченою водою приблизно на добу. Підгодовування у цей період не проводиться. Через добу воду зливають, а ємність заповнюють солодким розчином. Через деякий час відросток починає підніматись до поверхні та виробляти смачний і корисний напій. Гриб вирощують не тільки на чайній основі, а й на відварі шипшини. У цьому випадку міцний відвар, здобрений цукром у співвідношенні 7 чайних ложок на літр рідини, заливають у термос та щільно закорковують. З часом на поверхні також утворюється медузоміцет. Сьогодні висушений за спеціальною технологією чайний гриб можна купити в інтернет-магазинах. Інструкція по вирощуванню прикладається [3].

Список використаної літератури:

1. Чайний гриб / стаття у Вікіпедія. – Режим доступу до документу : https://uk.wikipedia.org/wiki/Чайний_гриб.
2. Що таке чайний гриб і як його приготувати / Харчі інфо. – Режим доступу до документу : <https://harchi.info/blogs/san-ayt-j/shcho-take-chaynyy-gryb-i-yak-yogo-prygotuvaty>.
3. Чайний гриб: корисні властивості та протипоказання, застосування і як виростити / Корисне харчування. – Режим доступу до документу : <http://osobista.in.ua/chajnyj-gryb-korysni-vlastyvosti-ta-protypokazannya-zastosuvannya-i-yak-vyrostyty.html>.

Ярошук Юлія Валеріївна
студентка III курсу, спеціальності
015.21 Професійна освіта. Харчові технології

Науковий керівник:
кандидат технічних наук, професор
Зубар Надія Миколаївна

СУЧАСНІ ТЕХНОЛОГІЇ ІТАЛІЙСЬКОЇ КУХНІ ТА ПРАКТИЧНА ЇЇ РЕАЛІЗАЦІЯ

В наш час більшість гурманів вважає вершиною кулінарного мистецтва французьку кухню, але не можна забувати, що основи кулінарного мистецтва закладалися саме в Італії. Італія була аванпостом гурманів ще в часи Римської імперії, і кожен, хто в цій країні їв у хорошому ресторані, напевно підтвердить, що в цьому відношенні вона до цього дня анітрохи не втратила своєї колишньої пишноти.

Італія - країна вічна і молода одночасно. Кожна її провінція має багатющу історію, але як єдина держава Італія існує не так вже й багато років. Можливо, саме цим фактом можна пояснити незвичайну різноманітність італійської кухні. У різних куточках країни сформувалися свої особливості приготування тих або інших страв, свої рецепти та свої традиції.

Вершиною італійської кухні є піца, яка відома далеко за межі цієї країни. З класичних базових італійських рецептів піци - Маринара, Маргарита, Чотири сири, Неаполітанська, - виросло чимало інших рецептів і тому сьогодні італійська кухня налічує понад дві тисячі варіантів різноманітних рецептів піци. Вона стала популярна далеко за межами Італії і завоювала любов господарок і гурманів з усіх куточків нашої планети.

Завдяки сучасним новітнім технологіям і попереднього досвіду кулінарів сьогодні існує безліч рецептів приготування піци. У Неаполі працює спеціалізований Університет піци. Сотні студентів із усього світу з'їжджаються сюди, аби потрапити на двомісячні курси мистецтва виготовлення піци з подальшим проходженням практики у славних піцеріях міста. Тут вивчають історію цієї страви, борошняні суміші, технологію приготування тіста й використання деревини в печах. Місцеві кулінари вважають, що два місяці — це вкрай мало для того, щоб стати першокласним майстром піци. Вони стверджують, що навчатися треба не менше десяти років, впродовж яких треба попрацювати й мийником посуду, і навчитися замішувати тісто, і опанувати мистецтво розпалювання печі.

Для покращення попиту, підприємства ресторанного господарства використовують новітні технології виробництва продукції. Вони включають в себе устаткування та використання нетрадиційної сировини під час приготування страв.

Випікання піци це один з основних моментів у процесі її приготування. Експерти часто стверджують, що краще мати чудову піч, ніж чудового піццайоло. Причини для такого твердження досить прості. У процесі приготування майстер піццайоло може виправити помилки замішування і бродіння тіста. Але для якісного приготування піци потрібно весь спектр трансформаційних процесів на фізичному і біохімічному рівнях, які надають піці відмінні органолептичні і поживні властивості. Коли піца ставиться в піч, жар, що знаходиться в печі, проникає всередину піци крізь її зовнішні сторони (жар передається за допомогою повітря і випромінювань) і за допомогою контакту з подом. Таким чином, активізується рух молекул води зсередини назовні, які як тільки потрапляють на поверхню, випаровуються.

Так як температура випаровування води 100С, ясно, що температура в печі, не повинна перевищувати цю позначку інакше піца буде пригорати. Наслідки навмисного ігнорування фізичних і біохімічних феноменів, які протікають в піці в процесі її приготування, дуже добре описані вченими в книгах по хлібопекарській справі. Тож в приготуванні піци в газовій, електричній та дров'яній печі відмінностей немає. Якщо піццайоло замішує тісто, враховуючи особливості інгредієнтів, і регулює їх пропорції згідно з науковими знаннями, а не своїм власним, то ніякої різниці в якості кінцевих продуктів не — являється. Звичайно ж, необхідно також враховувати і конструктивні характеристики печей.

Але говорячи про сучасні технології, не можна оминати і сучасний дизайн піци.

Шеф-кухар італійського ресторану в Глазго, Доменіко Кролла, використовуючи свій художній талант, прикрашає піци портретами відомих особистостей.

Для створення малюнка на піці Доменіко Кролла використовує в основному сир і томатний соус, а корж слугує йому полотном.

Доменіко Кролла вже малював на своїх піцах портрети багатьох легендарних особистостей, включаючи зірок шоу-бізнесу та спорту, знаменитих політиків, історичних діячів, вигаданих персонажів і навіть Папу Римського Франциска. Остання серія портретних піц була присвячена модній індустрії.

Ресторатор і художник, Кролла своїми незвичайними витворами намагається показати, що для нього приготування піци - це мистецтво. "Моя піца - це не фаст-фуд, я використовую тільки найкращі та найсвіжіші інгредієнти", - пояснює шеф-кухар. Його творіння - Піца з портретом Мерилін Монро, Піца з портретом Мони Лізи, Піца з портретом Папи Римського.

На цьому цікаві варіанти дизайну та подачі піци не завершуються. На сьогодні існує велике різноманіття способів зробити цю страву оригінальною. Наприклад розмір піци, готують як міні-піци так і піци – гіганти. Оформлюючи сам корж, можна пофантазувати, та також отримати цікаву та оригінальну страву. Розрізняють і різну форму виготовлення основи піци, яка вже пізніше наповнюється начинкою, наприклад, піца-зонтик, конусна піца, піца у вигляді морозива, піца-пиріжок та інші, що робить страву досить оригінальною та привабливою.

Завдяки сучасним технологіям, з'явилася величезна кількість усіляких гаджетів для кухні. Але, варто зазначити, що лише невелика їх частина знаходить реальне практичне застосування.

Самим незамінним приладом, мабуть, є ножиці для піци. Крім того, що вони легко нарізають шедевр кулінарного мистецтва, так ще й з'єднані з лопаткою, за допомогою якої можна акуратно перекинути шматочок піци на свою тарілку.

Цей корисний предмет без жодних зусиль справляється не тільки з тонкою піцою, але й досить товстою, що не сказати про звичайні кухонні ножі, за допомогою яких можна запросто зіпсувати чудовий зовнішній вигляд виробу. Завдяки спеціальній конструкції, за допомогою такого пристосування, з легкістю можна робити наступне:

- розрізати випічку прямо на залізному жердині, при цьому, не залишаючи на ньому подряпин;
- не бруднити руки в процесі нарізання страви;
- нарізати випічку акуратними і рівенькими шматочками, не залишаючи крихт і не пошкоджуючи верхній шар.

Ножиці для піци можна розбирати і промивати кожну частину окремо. Вони не тільки багатофункціональні, але і відрізняються прекрасним зовнішнім виглядом. Взагалі спеціалісти розробили на сьогодні багато різновидів оригінальних піцерізок, які значно полегшують процес розрізання піци та заодно слугують гарним дизайнерським рішенням при подачі страви. (Ніж-вилка для піци, ніж-акула для піци, піцерізка для закоханих, безпечна піцерізка, ніж-«еквалайзер» для піци).

Студія дизайну doіy об'єднала два улюблених заняття – катання на велосипеді і поїдання піци – і отримала цікавий ніж для піци у вигляді велосипеда. Гострі обертові колеса з нержавіючої сталі роблять свою справу, в той час як мініатюрні кермо і сидіння доставляють естетичне задоволення і викликають посмішку. Яскраве забарвлення ножа представлена у двох варіантах, названих «кавуновий» і «джмеліні».

Отож, італійська кухня – це ніби сама Італія, трохи гостра, пряна і неймовірно соковита, яка подарувала світу дуже багато рецептів смачної та вишуканої піци. В Італії дбайливо зберігають і передають з покоління в покоління кулінарні традиції. Але і сьогодні, сучасні технології італійської кухні є досить різноманітними, і стосуються як самого процесу приготування страв, так і обладнання, яке застосовують для цього. І можливо, саме в цьому і полягає секрет визнання та популярності італійської кухні в усьому світі.

Список використаної літератури:

1. Люка А.П. Европейская кухня. – М.: Олма-Пресс Инвест, 2004. – 174 с.
2. Картина сиром. Шеф-кухар із Шотландії готує піцу з портретами знаменитостей. – Режим доступа <http://ua.korrespondent.net/lifestyle/fooddrinks/1581796-kartina-sirom-shef-kuhar-iz-shotlandiyi-gotue-picu-z-portretami-znamenitostej>
3. Досвід використання новітніх технологій виробництва продукції ресторанного господарства в інших країнах світу. – Режим доступа // http://knowledge.allbest.ru/cookery/3c0b65635a2bc78b4c53b89521206c26_0.html

Беловенцева Олександра Олександрівна
студентка II курсу,
спеціальності «Міжнародні відносини,
суспільні комунікації та регіональні студії»

Науковий керівник:
д.і.н., професор Стоян Тетяна
Андріївна

УКРАЇНСЬКЕ ДИПЛОМАТИЧНЕ ПРЕДСТАВНИЦТВО В ЮНЕСКО

Актуальність теми дослідження. В сучасних умовах всесвітньої глобалізації та євроінтеграційних процесів особливого значення набуває дипломатичний чинник гуманітарної співпраці міжнародного співтовариства. Дослідження різноаспектної діяльності українських дипломатів в структурних підрозділах ООН, зокрема співробітництво України в рамках ЮНЕСКО, має беззаперечне як суспільне, так і наукове значення.

Аналіз історіографії проблеми співпраці України з міжнародними організаціями засвідчив наявність досить потужного наукового доробку, представленого, зокрема, науковими розвідками таких дослідників, як Скрипник О. М., Матвієнко В.М., Мокій А.І., Яхно Т.П., Бабець І.Г. а також Ємчук О. І., Мартинов А. Ю. та ін.

Метою даної роботи систематизувати та проаналізувати інформацію стосовно діяльності українського дипломатичного представництва в міжнародних організаціях, зокрема в ЮНЕСКО.

Виклад матеріалу. На сьогоднішній день багато українських представників працюють у різних допоміжних органах ООН та в організації загалом. Як відомо, Організація Об'єднаних Націй — міжнародна організація заснована 24 жовтня 1945 року на конференції у Сан-Франциско на підставі Хартії Об'єднаних Націй. Метою її діяльності є підтримка миру, безпеки, а також розвитку співробітництва між державами світу. Під егідою ООН об'єдналися багато міжурядових організацій та програм, в яких приймають участь також і українські представники. ООН є організацією, яка здійснює регулювання аспектами міжнародного життя, тим самим доводить свій вплив на міжнародній арені. [1]

У теперішній час існує 16 спеціалізованих установ ООН, серед яких є і ЮНЕСКО (Організація Об'єднаних Націй з питань освіти, науки й культури). Україна є членом допоміжного органу ООН - ЮНЕСКО з 12 травня 1954 року. Постійне представництво нашої держави при ЮНЕСКО функціонує з грудня 1962 року у Парижі. Координацію діяльності національних інституцій, яка пов'язана з участю України в ЮНЕСКО, здійснює Національна Комісія у справах ЮНЕСКО, створена при Міністерстві закордонних справ України (діє з 1956 року). За 58 років співпраці з Організацією Україна накопичила значний досвід багатостороннього міжнародного співробітництва. На сьогоднішній день наша держава є членом 15 міжнародних конвенцій та рекомендацій ЮНЕСКО.[2]

За час співпраці України та ЮНЕСКО її представниками в цьому допоміжному органі ООН були: Кочубей Юрій Миколайович (1971—1977); Решетняк Микола Тимофійович (1977—1983); Зленко Анатолій Максимович (1983—1987); Скофенко Володимир Федорович (1987—1991); Сліпченко Олександр Сергійович (1991—1992); Кочубей Юрій Миколайович (1992—1997); Зленко Анатолій Максимович (1997—2000); Дем'янюк Олександр Павлович (2000—2001); Орел Анатолій Костянтинівич (2001—2003); Сергєєв Юрій Анатолійович (2003—2007); Тимошенко Костянтин Володимирович (2007—2010); Купчишин Олександр Михайлович (2010—2014); Кислиця Сергій Олегович (2015— сьогоднішній день).[3.с.— 471]

Протягом останніх років українські установи та фахівці залучені в межах ЮНЕСКО до глобальних проектів у таких сферах, як розвиток інформаційного суспільства, збереження світової інформаційно-цифрової спадщини, демократизація кіберпростору, забезпечення сталого розвитку, етика науки, біоетика, формування нової глобальної екологічної етики, збереження матеріальної та нематеріальної культурної спадщини в умовах глобалізації [4]. Участь України в програмній діяльності ЮНЕСКО, крім використання інтелектуального потенціалу організації та запозичення корисного міжнародного досвіду, створює можливості для отримання певних фінансових ресурсів для проведення в Україні міжнародних заходів по лінії ЮНЕСКО та виконання українськими фахівцями різноманітних проектів у сфері її компетенції, а також отримання стипендій, грантів, обладнання, науково-технічної інформації, консультативної допомоги та забезпечення участі в міжнародних заходах. [4]

Отже, відносини співробітництва між Україною та ЮНЕСКО за участі українських дипломатів розвиваються у конструктивному руслі, спрямованому, зокрема, на розширення міжнародного співробітництва українських установ і закладів у гуманітарній сфері, а також на підвищення економізації участі в програмній діяльності організації.

Список використаної літератури:

1. Скрипник О. М. Історія міжнародних організацій. Навчальний посібник / О. М. Скрипник– Умань: ПП Жовтий О.О., 2011. – 226 с.
2. Офіційний сайт Міністерства культури України <http://asdev.com.ua/bdcs/unesco.php>
3. Матвієнко В.М. Українська дипломатична енциклопедія: У 2-х т./Редкол.:Л. В. Губерський (голова) та ін.— К.:Знання України, 2004 — Т.2 — 811с.
4. Мокій А.І., Яхно Т.П., Бабець І.Г. Міжнародні організації Навч. посіб. – К.: Центр учбової літератури, 2011. – 280 с.
5. Офіційний сайт ООН - <http://www.un.org>
6. Офіційний сайт Організації Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури – <http://www.unesco.org/>

*Волинець Микола, Красюк Роман,
студенти I курсу
спеціальності «Історія. Археологія»*

*Науковий керівник:
доктор історичних наук, професор
Стоян Тетяна Андріївна*

ФРЕНСІС ФУКУЯМА ПРО РУШІЙНІ СИЛИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ІСТОРИЧНОГО РОЗВИТКУ

Актуальність теми дослідження. Сучасне суспільство перебуває у стані перманентних глобальних змін. Цей факт незаперечний, але потребує відповідей на такі питання - чому, яким чином, в якому напрямку відбувається еволюція. Протягом століть в площині цього предметного поля було запропоновано чимало неоднозначних теорій. Особливе місце серед них займає науковий доробок американського суспільствознавця, професора Стенфордського університету Френсіса Фукуями.

Історіографія теми дослідження представлена досить обмеженим спектром наукових вітчизняних публікацій., в основному філософсько-політичного, а не історичного дискурсу.

Метою даної роботи є виявлення специфіки обґрунтування перспектив та рушійних сил подальшого історичного розвитку людства у науковому доробку американського політолога, філософа, історика Ф. Фукуями.

Виклад основного матеріалу. У своїй першій книзі «Кінець історії та остання людина», яка вийшла в світ у 1992 р., науковець стверджував, що поширення в світі ліберальної демократії західного зразка свідчить про завершення історичної еволюції людства. Але Ф. Фукуяма не мав на увазі, що «кінець історії» означає кінець подієвої історії, а є лише завершенням століття ідеологічних протистоянь, глобальних революцій і воєн. Щоб пояснити, чому «історія закінчується», на думку Ф. Фукуяма, потрібно зрозуміти, що є головним рушієм історії, чому цей рушій вже нічого не рухає, констатує таким чином завершення історії. Також Ф. Фукуяма наголошував, що не є автором концепції «кінця історії», а є лише послідовником ідейних міркувань Г.Гегеля, О.Кожева. [5].

Варто відмітити, що слова «кінець історії» в роботах Г. Гегеля чи О. Кожева відсутні. Г. Гегель писав в передмові «Феноменології Духу», що метою існування людства є досягнення абсолютного духу, воля до визнання, що виникла в людині, має зникнути, дійшовши до своєї кінцевої точки [1]. О. Кожев у праці «Ідея смерті в філософії Гегеля», аналізуючи німецького філософа, написав, що по досягненню цього духу, людство втратить, власне, свою людськість, включно з історією[2].

Ф. Фукуяма лише інтерпретував думки, висловлені названими авторами. Проте ця інтерпретація і теза про «кінець історії» викликали великий резонанс. С приводу його книги багато дискутували, її критикували.

Головною рушійною силою історії Френсіс Фукуяма, спираючись на згаданих попередників, називає «волю до визнання». Від мегалотомії (бажання бути визнаним вищим за іншого), людство прийде до ізотомії (бажання бути визнаним як рівного іншим людям). Ідеал суспільно-політичного устрою, який нібито задовольняє всі потреби волі до визнання - це устрій ліберальної демократії.

Оскільки головна мета історичного розвитку людства – воля до визнання – досягнута, то й історія, за версією Ф.Фукуяма мала б визнати свою завершеність. Частина людства, яка складається з передових країн, вступає в період «постісторії», а згодом, за оптимістичним прогнозом, в неї вступають і інші країни, «історичні». Період постісторії характеризується: зменшенням воєнних дій на планеті, оскільки демократичні суспільства воюють рідше, намагаючись знайти мирний компроміс в разі суперечностей; розвинені країни тепер конкурують, домовляються та взагалі ведуть діалог на рівні економіки [5].

З часу написання праці «Кінець історії та остання людина», Ф. Фукуяма дещо змінив свою позицію, внаслідок критики, якої було багато, та деяких змін в геополітиці. В статті, яка була опублікована одразу після теракту 11 вересня 2001 р., він зазначав, що нині людство знаходиться в періоді постісторії, тому що ліберальна демократія залишається єдиною життєвою системою з якою не можуть конкурувати інші політичні течії [5]. У середині нульових років Ф. Фукуяма почав розробляти концепцію «сильних і слабких держав». Результатом стала книга «Сильна Держава», де йде мова про те, що саме в ході модернізації сильні держави можуть стежити за дотриманням законів і контролювати порядок, щоб не було тероризму, міжнародних конфліктів [6]. На початку цієї книги стверджується, що мало розвинені, «слабкі» країни несуть дуже багато проблем: тероризм, бідність, імміграцію.

Френсіс Фукуяма критику не ігнорував, а навіть відповідав на неї та уточнював окремі частини своєї роботи, бо вважав, що його ідеї не до кінця або навіть взагалі не правильно розуміють. В 2006 р. він випускає книгу «Америка на роздоріжжі», де йдеться мова про те, що варто забути про гегемонію США й замінити війну з мусульманами війною ідей [4].

Через 25 років після виходу в світ роботи Ф.Фукуяма «Кінець історії» він написав статтю «В «кінці історії» все ще демократія», знову підтверджуючи свою думку. Він досі вважає, що ліберальна демократія не має реальних конкурентів зі сторони інших існуючих ідеологій [5].

Отже, можна стверджувати, що погляди Френсіса Фукуяма з часом трансформувалися, проте стрижень його роботи «Кінець історії» залишився незмінним. Його «фанатична впевненість змінилась на поміркований оптимізм». Він так само вважає, що рано чи пізно прийде епоха постісторії, невід'ємною частиною якої є лібералізм та демократія, які мають беззаперечно домінувати в геополітиці.

Проте, важко стверджувати те, чого не відбувалося жодного разу за історію людства – завершення соціальних зрушень.

Список використаної літератури:

1. Гегель Г. Феноменология духа / Г. Гегель. – М.: Академический Проект, 2008. – 767 с.
2. Кожев А. Идея смерти в философии Гегеля / Пер. с фр. – М.: Логос; 1998. – 208 с.
3. Фукуяма, Ф.. Америка на распутье: демократия, власть и неоконсервативное наследие. Фрэнсис Фукуяма; пер. с англ. – М.: АСТ, 2007. – 282 с.
4. Фрэнсис Фукуяма: В «конце истории» все еще демократия, 2014. URL: <https://theins.ru/opinions/1042>
5. Фукуяма, Ф. Конец истории и последний человек / Фрэнсис Фукуяма; пер. с англ. М. Б. Левина. – М.: АСТ, 2007. – 588 с.
6. Фукуяма, Ф. Сильное государство: Управление и мировой порядок в XXI веке: [пер. сангл.] / Фрэнсис Фукуяма. – М.: АСТ, 2006. – 220 с.

*Грабінський Володимир
НПУ ім. М.П. Драгоманова
Факультет історичної освіти*

*Науковий керівник:
к.і.н., доцент
Мальований Олександр Олексійович*

ЗАГОСТРЕННЯ ДВОСТОРОННІХ ВІДНОСИН МІЖ ВЕЛИКОЮ БРИТАНІЄЮ ТА НІМЕЧЧИНОЮ НАПР. ХІХ – ПОЧ. ХХ СТ.

Активна політика Німеччини в плані розбудови власних військово-морських сил у зазначений період не могла лишитися поза увагою провідних країн світу. Правлячі кола Великої Британії були занепокоєні таким станом подій, адже саме ця країна займала провідне положення в сфері кораблебудування. Враховуючи вищезазначені факти, природним є те, що протистояння Великої Британії та Німеччини переросло в грандіозний конфлікт, який пізніше вилився у світову війну.

Актуальності дослідження надає той факт, що Україна в останні роки зустрілась із серйозними зовнішньополітичними викликами, і знаходиться у стані війни із Російською Федерацією. Складності цій проблемі додає надто повільна модернізація збройних сил в умовах агресії. Інтегруючи досвід минулих поколінь з реаліями сьогодення, ми зможемо досягти значного покращення ситуації та зміцнення обороноздатності нашої країни, а зокрема і поліпшення становища на міжнародній арені.

Основною ціллю статті є аналіз загострення двосторонніх відносин Великої Британії та Німеччини в кін. ХІХ – поч. ХХ ст.

Поява серйозних протиріч у відносинах між Великою Британією і Німеччиною датується ще 1880-ми роками. Саме тоді конкуренція з боку німецьких товарів починала тіснити позиції англійської промисловості і торгівлі [1]. Серйозне занепокоєння уряду Великої Британії викликала і колоніальна політика Німеччини. Вже на рубежі ХІХ-ХХ ст. англо-німецький конфлікт вийшов за рамки колоніального суперництва між державами. Положення Великої Британії та Німеччини в системі міжнародних відносин додало йому

особливий характер і масштаби, а також визначило його значимість для розвитку самої системи. [2]

Найбільш яскраво конфлікт між державами розкрився в рамках військово-морського протистояння. Таким чином, починалася нова фаза в англо-німецьких відносинах. Комплекс накопичених раніше протиріч перейшов на новий рівень і вилився в формулювання Берліном зовнішньополітичної програми, спрямованої проти Лондона. Реалізація планів створення потужного німецького флоту привела до активного реформування флоту в Великій Британії. Значний успіх мали реформи, проведені на флоті Джоном Фішером в 1904 р.

Однією з ключових подій в ході англо-німецького суперництва стала закладка в Англії в 1905 р нового типу лінійного корабля, названого «Дредноут». І хоча цей факт нівелював відрив Великої Британії в економічному питанні, проте будівництво «Дредноута» свідчило про збереження Великою Британією технічної першості. [3]

Таким чином, у морському суперництві були сфокусовані багато аспектів англо-німецького протистояння. Розвиток морського суперництва відобразив зміну пріоритетів британської зовнішньої політики. Розвиток англо-німецького конфлікту в період з 1898 по 1914 р рельєфно відображає особливості функціонування системи міжнародних відносин і специфіку формування зовнішньої політики великих держав напередодні Першої світової війни.

Список використаної літератури:

1. Ерусалимский А.С. «Внешняя политика и дипломатия германского империализма в конце XIX в.» М., 1951. С. 29
2. Monger W. «The End of Isolation». London, 1963. P. 163.
3. Синегубов С. Н. Англоязычная историография германо-британского морского соперничества начала XX в. // XXIII Ершовские чтения: межвуз. сб. науч. ст. Ишим: ИГПИ им. П. П. Ершова, 2013. Ч. II.

*Карабардін Андрій Валерійович,
студент III курсу,
Спеціальності «Середня освіта (історія)»*

*Науковий керівник:
к.і.н., доцент, декан історичного факультету
Мелещенко Тетяна Володимирівна*

”НАТАЛКА ПОЛТАВКА” – ДІТИЩЕ УКРАЇНСЬКОГО МИСТЕЦТВА (ДО 200-РІЧЧЯ ПРЕМ’ЄРИ П’ЄСИ)

*«80 літ «Наталку» грають на сцені, 80 літ вона молода, приємна і мила серцеві кожного освіченого і неосвіченого слухача»
Іван Карпенко-Карий (18.03.1898 р.)*

Сьогодні, в умовах глобалізації та інтеграційних процесів, а також внаслідок гострої зовнішньополітичної ситуації, українське суспільство активно займається вирішенням проблеми консолідації нації, збереженням її як єдиного цілого. На думку автора, одним з засобів вирішення цієї квестії, є оберігання та певне наслідування української культури. Враховуючи той факт, що продовжний час українська нація формувалась як нація культурна, а не державна, саме культурний фактор відіграв значну роль у минулому та відіграє таку саму роль й сьогодні в контексті об’єднання українців задля вирішення нагальних проблем держави.

Прикладом такого згуртування послуговує п’єса Івана Котляревського «Наталка Полтавка» - перша драма нового українського театру. 200 років тому, в 1819

році (на жаль, точна дата прем'єри до нас не дійшла) на сцені Полтавського театру була представлена «опера малороссийская в 2-х действиях». Іван Котляревський, тодішній художній керівник та адміністратор театру, скориставшись своєю посадою та власним стимулом, створив п'єсу на місцевому матеріалі, а не з зарубіжного репертуару, що здало змогу пересічному українцю того часу подивитися на себе зі сторони, а не тільки споглядати певні сюжетні явища, які були звичні російському суспільству або іншим зарубіжним громадам [4; с. 361, 363]. Чому «Наталка Полтавка» виступає дітищем українського мистецтва? Які особливості зумовили популярність п'єси протягом 200 років її існування – від минулого до сьогодення? Автор намагався відповісти на ці питання й знайшов принаймні три особливості цього твору.

Перша особливість – простота. Простоту п'єси для населення того часу найвиразніше передає цитата з рецензії журналу «Отечественные записки» 1839 року. Зробивши короткий зміст сюжету, автор підсумовує: *«Та це зовсім нехитро – скажете Ви! Згодний, а хіба не в простоті таїться сила? Тут немає модного вбивства, отруєння, бахвальства, кровозмішення; є одно – природа чиста, простота, нерококо – боже збав!.. Тут відображається побут малоросіян, як у дзеркалі, без натягування, без перебільшень...»*. [2; с. 505]. І дійсно – все те, що відображалось у п'єсі, було знайомо кожному українцю того періоду. Наприклад, схема сентименталізму, на якій був побудований твір (хлопець із нижчої сходинки суспільної ієрархії; дівчина та його суперник - із вищої; батьки дівчини хочуть видати її за нелюба, знатного й багатого) зроблені за українським зразком: дівчина - з родини колись заможних міщан; хлопець – бідний сирота, годованець і робітник у цій сім'ї; його суперник - урядовець (возний). Або образ возного, який був поширений на той час: спочатку чоловік мав отримати освіту, згодом посаду (адміністративну чи військову), а вже потім, шукав собі наречену – вигідна кандидатура для батьків й не зовсім вигідна для потенційних наречених. Третій приклад – вірність так званому родинно-патріархальному обов'язку: коли повага до моралі стає вищою, ніж вибір серця. Це яскраво проглядається в розв'язанні конфлікту, коли Петра «материнська воля» спонукає відмовитися від шлюбу з Наталкою [4; с. 399, 405, 407].

Друга особливість – своєчасність написання п'єси. В даному випадку слід аналізувати мовну ситуацію на зламі XVIII та XIX століть. Час, коли вже внаслідок імперських реформ, зникла як мова слов'яноукраїнська (церковна), так і книжкова українська [3; с. 590-592]. І якщо «Енеїда» того самого Котляревського започаткувала період нової розмовної української мови на папері, то «Наталка» відобразила таке нововведення вже на сцені.

Третя особливість – скрите пробудження національної свідомості українського народу. Автор певним чином розширив думку дослідника історії української літератури Євгена Нахліка: останній наголошує на меті піднесення полтавського патріотизму – усвідомлення полтавчанами належності до полтавської спільноти, їх певне згуртування, яке простежується навіть у назві. «Наталка Полтавка» - це щось недалеко, не російське, не зарубіжне, а саме місцеве [4; с. 420]. На думку автора, створенням такого ідеальної у власному розумінні полтавської громади, Іван Котляревський мав певний «меседж» до українського народу – що такий тип українців поширений й на інших територіях Російської імперії. Не дивлячись на встановлені імперською владою власні порядки, український народ намагається зберігати власні традиції, вироблені століттям до того: повага до сім'ї та старших, шанування релігії, володіння якостями чутливості, любові, доброчесності й т.п. І це мало свій вплив, навіть через кілька десятків років. Прикладом афекту на українське суспільство п'єси мають звістки Бориса Грінченка про вистави твору у різних кутках українських земель: коли люди не жалкуючи грошей, йшли на виставу, емоційно слідкували за розвитком сюжетної лінії, а після вистави наспівували пісні, які були невід'ємною складовою п'єси та починали активно цікавитись питанням культури свого народу [1; с. 24-28].

Таким чином, саме завдяки простоті, актуальності та мотивації до власної самоідентифікації п'єса «Наталка Полтавка» набула широкої популярності під час прем'єри та протягом 200 років її існування до наших днів. Автор зосередив свою увагу лише на трьох, на його думку, ключових властивостях популярності п'єси. Звичайно, при більш широкому дослідженні характеру твору ознак можна знайти набагато більше. Такі дослідження, особливо в річницю прем'єри п'єси (200-річчя) та річницю народження видатного письменника та драматурга Івана Петровича Котляревського (250-річчя), сприяють розвитку історичної пам'яті та історичної культури як складових національної ідентичності українського народу, що в свою чергу сприятиме активному розвитку української державної ідеї.

Список використаної літератури:

1. Грінченко Б. Народний театр [історія театру від Котляревського до наших часів]. - 1900, т. 11, ч. II: 23 - 46, 92 - 104, 162 - 175.
2. Залашко А. Іван Котляревський у документах, спогадах, дослідженнях. — Київ: Дніпро, 1969. — 630 с.
3. Зачин Івана Котляревського і мовна ситуація в Україні на зламі XVIII—XIX століть (слов'яноукраїнська, книжна українська, українська народна, російська літературна мови) / Є. Нахлік // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність: Зб. наук. пр. — Львів: Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2012. — Вип. 21. — С. 590-594.
4. Нахлік Є. К. Перелицьований світ Івана К
- 5.
6. Котляревського: текст - інтертекст - контекст / Євген Нахлік ; Наук. ред. В. Панченко ; НАН України. ДУ «Інститут Івана Франка». - Львів, 2015. - 543 с. - (Серія «Літературознавчі студії»; вип. 21)

*Маслянікова Ольга Федорівна,
студентка II курсу,
спеціальності «Міжнародні відносини, суспільні комунікації
та регіональні студії»*

*Науковий керівник:
професор
Стоян, Тетяна Андріївна*

МІЖДЕРЖАВНІ КУЛЬТУРНІ ЗВ'ЯЗКИ УКРАЇНИ З ГРЕЦІЄЮ (1990-ТІ – ПОЧАТОК 2000-Х РОКІВ)

Актуальність теми дослідження. Відносини України з Грецькою Республікою виступають одним з пріоритетних напрямів сучасної зовнішньої політики України, адже основними її засадами є забезпечення інтеграції України як в політичний, так і в культурний простір Європи. Вагомим поштовхом до цього стала активізація співробітництва з Грецією після здобуття Україною незалежності. Враховуючи стратегічне значення різнопланових контактів з країнами Східно–Середземноморського регіону українські дипломати намагаються сприяти динамічному розвитку міжнародного співробітництва в галузі, в тому числі і в галузі культури.

Історіографія здобуття Україною незалежності дослідження представлена досить широким колом наукових публікацій як вітчизняних, так і зарубіжних науковців. Зокрема, можна виокремити праці з означеної тематики таких авторів, як Міхейченко М. А., Лисак В. Ф., Тищенко Г. В., Терентьева Н. О. та ін.

Метою даної роботи є визначення пріоритетних напрямів співпраці України з Грецією в галузі культури у період 1990-х – початку 2000-х рр.

Виклад основного матеріалу. Двосторонні відносини з Грецькою Республікою у 1990-х рр. були один з актуальних напрямків зовнішньої політики України. Про це свідчило розширення та поступове зміцнення як політичних, так і культурно-гуманітарних зв'язків між державами. Хоча суспільно-політичні події в Греції в цей час демонстрували певну розбіжність у поглядах місцевих політичних партій щодо українського підйому, і це не могло не відобразитися і на співпраці в галузі культури. Втім відбувалося і на сьогоднішній день відбувається подальше поглиблення співробітництва між урядами обох країн. [3]

Попри порівняно невелику кількість етнічних українців, які легально проживають у Греції, зв'язок основної маси українців з цією країною носить постійний характер. За роки проживання в цій країні українськими громадськими організаціями накопичено чималий досвід громадсько-суспільної та культурно-освітньої діяльності, спрямованої на плекання української культури, звичаїв і традицій, збереження національної самобутності та етнічної ідентичності, поширення позитивного іміджу України в Греції. [2]

Проте найважливішу роль у становленні культурного напрямку співробітництва становила масова міграція, оскільки більшість громадян передавали свою культурну спадщину і традиції Грецькій Республіці. Наприкінці ХХ ст. у зв'язку з погіршенням економічного становища в Україні багато її громадян емігрували до Греції. В основному це були люди з причорноморських районів — Одеси та Криму, місць компактного мешкання населення грецького походження з Донецької області. У 1998 р. їх кількість становила 5 тисяч осіб. Протягом 1990–2000 рр. кількість греків-репатріантів складала 103.000 чоловік. Грецькі урядовці намагались зменшити кількість репатріантів, прибуваючих з України, проте це не давало відчутних результатів.

Треба зазначити, що міграційні потоки до Греції склались не лише з греків, але й представників інших національностей, перш за все українців, так званих економічних іммігрантів. Умовно економічних іммігрантів з України можна розділити на дві основні групи. Перша – жінки у віці від 20 до 48 років, які, як правило, працювали у сфері обслуговування: офіціантки і продавщиці (27.3%), хатні працівниці та покоївки (30%). Друга група – чоловіки у віці 28 – 40 років, які в основному працювали на будівництві (15%), в сфері обслуговування (30%) та сільському господарстві (6.1%). [5]

За роки життя в Греції представники української діаспори багато чого домоглися. Вони освоїли особливості вільної економіки, стали затребувані в багатьох областях культури (кіномистецтві, театрі, музиці, науці), досягли достатнього рівня політичної культури, вивчили грецьку мову. Українці в Греції прагнули мати ту силу й міць, що уможливить їм співробітництво з різними державними організаціями, грецьким парламентом й урядом країни, а також з офіційними міжнародними організаціями. [4]

Таким чином, відносини України з країнами Середземноморського регіону, зокрема Грецією, в 1990-х – на початку 2000-х рр. виявились одним з пріоритетних напрямків зовнішньої політики України, адже основними засадами зовнішньої політики є забезпечення інтеграції України в політичний, економічний і культурно-освітній простір з метою набуття членства в Європейському Союзі.

Список використаної літератури:

1.Лисак В. Ф. Відносини з Грецькою Республікою в контексті Середземноморського напрямку зовнішньої політики України кінця ХХ ст. [Електронний ресурс] / В. Ф. Лисак // 4. – 2015. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.dnu.dp.ua/visnik/fmecon/18>.

2.Міхейченко М. А. Східно–Середземноморський вектор зовнішньої політики України [Електронний ресурс] / М. А. Міхейченко. – 2004. – Режим доступу до ресурсу: <http://gileya.org>.

3. Терентьева Н. О. Українсько-грецькі культурні зв'язки: формування та культурне життя діаспори в Греції [Електронний ресурс] / Н. О. Терентьева. – 2006. – Режим доступу до ресурсу: <http://gileya.org>

4. Терентьева Н. О. Розвиток українсько-грецьких культурних контактів [Електронний ресурс] / Н. О. Терентьева. – 2005. – Режим доступу до ресурсу: <http://dipjournal.com.ua>.

5. Тіщенко Г. В. Українська громада в Греції: тенденції та проблеми розвитку [Електронний ресурс] / Г. В. Тіщенко. – 2006. – Режим доступу до ресурсу: <http://dipjournal.com.ua>.

*В'юн Софія Володимирівна,
студентка II курсу магістратури,
Спеціальності 014 «Середня освіта (інформатика)»*

*Науковий керівник:
доцент, кандидат педагогічних наук
Франчук, Наталія Петрівна*

"Методичні особливості навчання лінгвістичної інформатики як прикладної лінгвістичної дисципліни"

Для успішного розвитку інформаційного суспільства необхідно формувати готовність викладачів та вчителів впроваджувати нові інформаційно-комунікаційні технології на якісно новому рівні, зважаючи на лінгвістичне підґрунтя та його методологічну основу.

Сьогодні особливо гострою є проблема формування системи інформатичних компетентностей сучасних вчителів-предметників. Ця проблема пов'язана з бурхливим розвитком інформаційно-комунікаційних технологій та їх поширенням і використанням в різних галузях людської діяльності, пов'язаної з пошуком, опрацюванням, зберіганням, передаванням і захистом різноманітних повідомлень і даних.

Завдання педагога полягає у формуванні в майбутніх фахівців наукових основ професійної діяльності, причому не тільки певної системи знань, а й відповідної системи компетентностей. Лінгвістична основа у навчанні інформатичних дисциплін є актуальною та вимагає інтеграції процесів формування визначених в державних стандартах систем знань, умінь і навичок, за допомогою яких формуються в студентів педагогічних напрямів компетентності, необхідні для їхньої професійної діяльності. Адже, важливим чинником забезпечення якісної освіти є широке використання в навчальному процесі інформаційних технологій, які виступають ефективним знаряддям в навчальній діяльності.

Широке використання комп'ютерів та інформаційно-комунікаційних технологій на різних етапах педагогічної діяльності посприяло розвитку такої прикладної дисципліни, як лінгвістична інформатика. Тому, навчання студентів закладів вищої педагогічної освіти потребує перегляду освітньої системи в контексті вивчення актуальних дисциплін, спираючись на швидкий розвиток інформатизації суспільства. Враховуючи недостатню теоретичну розробленість і практичне впровадження зазначеної проблеми, об'єктивну потребу і соціальну значущість якісної професійної підготовки студентів закладів вищої педагогічної освіти, існує потреба детальніше вивчити галузь та визначити методичні особливості навчання лінгвістичної інформатики як прикладної лінгвістичної дисципліни. Постає проблема визначення теорії навчання та розробки методичних технологій її вивчення.

Мета написання роботи. Розробити окремі компоненти методичної системи навчання лінгвістичної інформатики та теоретично обґрунтувати ефективність використання окремих компонентів методичної системи навчання лінгвістичної інформатики під час навчання інформатичних дисциплін.

Основна частина. Лінгвістична інформатика стала результатом усвідомлення спільної для багатьох предметних галузей проблеми – автоматизації опрацювання різноманітних даних, що існують в суспільстві у вигляді тексту. Важливим фактором є двовимірність цієї науки в контексті поєднання лінгвістики та інформатики. Адже, в даному випадку, розуміння мовних систем та змістовий розбір та аналіз тексту поєднуються з впорядкуванням цих даних в бази знань, корпуси текстів, створення впорядкованих мереж з можливістю вбудовувати їх в інформаційні системи [1].

Спираючись на п'яти компонентну систему навчання було розроблено спецкурс для учнів загальноосвітньої школи та впроваджено методичну систему в якій *цілями* навчання було: набуття учнями знань з нової для них галузі – лінгвістичної інформатики, що значним чином розширює їхні можливості в роботі з інформаційно-комунікаційними технологіями; формування знань і вмінь, необхідних для розуміння дисципліни; розвинути навички самостійної роботи; використовувати сучасні інформаційно-лінгвістичні технології для пізнання об'єктів, процесів та явищ сучасного інформаційного простору.

Зміст навчального курсу складається з п'яти лабораторних робіт, п'яти лекцій, проміжного та підсумкового (залікового) тесту. Кожне заняття лабораторної роботи та лекції структуроване та знаходяться в окремих блоках. В тесті містяться завдання різного формату та часовий проміжок для виконання.

Засоби: пакет програм для демонстрації, засвоєння та контролю знань; програми-перекладачі; програми для роботи з текстовими даними.

Крім традиційних *методів* навчання лінгвістичної інформатики таких як: пояснювально-ілюстративний, практичний, частково-пошуковий, дослідницький, репродуктивний, під час навчання використовувались і методи інтерактивного навчання (акваріум, робота в малих групах, карусель, метод проектів).

Наприклад: технологію Акваріум доцільно використовувати на лекції чи диспуті. Наприклад, під час вивчення теми Системи машинного перекладу перед учням постала проблема: «Який програмний засіб для перекладу тексту можна використати під час перекладання математичних текстів з формулами?» Після жвавого обговорення вони дійшли висновку, що найкращим онлайн є Google Перекладач, а стаціонарним Pragma.

Щодо *форми* навчання, то проводились: лекції (інформаційні, проблемні, лекція-прес-конференція); практичні заняття (лабораторні роботи); тестування [2].

Висновок. Використання правильно поєднаних форм, засобів та методів навчання сприяє: підвищенню мотивації навчально-пізнавальної діяльності; індивідуалізації та диференціації навчання; активнішому залученню до інтенсивної творчої, наукової й навчальної роботи; самостійному здобуванню знань [3]. В процесі навчання спецкурсу «Лінгвістична інформатика» учні здобувають певні навички, та мають змогу отримати досвід роботи у системі змішаного навчання, зокрема з використанням дистанційних технологій у закладах вищої освіти та оволодівають відповідною системою інформаційних та лінгвістичних компетентностей.

Список використаної літератури:

1. Карпіловська Є.А. Вступ до прикладної лінгвістики: комп'ютерна лінгвістика: Підручник. – Донецьк: ТОВ «Юго-Восток, Лтд», 2006. – 188 с.
2. Програма варіативної навчальної дисципліни освітнього ступеня магістр галузі знань 01 Освіта/Педагогіка спеціальність 014.09 Середня освіта (інформатика) / укл. Н.П. Франчук; Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова; Факультет інформатики; кафедра теоретичних основ інформатики. – Київ: Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2018. – 20 с.
3. Франчук Н.П., Рокицька О.Ю. Педагогічно виважене використання сучасних інформаційно-комунікаційних технологій на уроках іноземної мови // Науковий часопис нпу імені М.П. Драгоманова. Серія №2. Комп'ютерно-орієнтовані системи навчання: Зб. наук. праць /Редрада. – К.: НПУ імені М.П. Драгоманова, 2018. – № 20 (27). – С. 83-87.

*Дераженко Анастасія Володимирівна,
студентка I курсу магістратури,
Спеціальності «Середня освіта (Інформатика)»*

*Науковий керівник:
кандидат психологічних наук,
доцент кафедри теоретичної
та консультативної психології
Лупійко Людмила Василівна*

«Психолого-педагогічні аспекти засвоєння знань математичного програмування учнями старших класів»

Математичне програмування – це один із напрямків прикладної математики, предметом якого є задачі на знаходження екстремуму деякої функції за певних заданих умов. Розв’язання задач математичного програмування зводиться до побудови економіко-математичної моделі, підготовки інформації, відшукування оптимального плану, економічного аналізу отриманих результатів і визначення можливостей їх практичного застосування [2].

Математичне програмування вивчав російський вчений Л. В. Канторович який у 1939 році опублікував роботу «Математичні методи організації та планування виробництва». Також методам лінійного програмування присвячено багато робіт зарубіжних вчених таких, як Дж. Данциг, Д. Гейл, Г. У. Кун, А. У. Таккер, Ж.-Л. Лагранж та Р. Беллман[5]. Завдяки дослідженням вчених ми маємо змогу вивчати відповідний матеріал в курсі університетської програми. На нашу думку учні старших класів також зможуть засвоїти основні поняття математичного програмування так, як вони базуються на знаннях алгебри та геометрії здобутих в середній школі.

Процес засвоєння знань математичного програмування учнями старших класів відбувається за допомогою таких пізнавальних психічних процесів як сприймання, мислення, пам’ять, уява. Адже освоєння основ програмування неможливе без осмислення, узагальнення, закріплення нового матеріалу та подальшого застосування знань на практиці.

Навчальна діяльність у старших класах створює сприятливі умови для переходу до вищих рівнів абстрактного та узагальнюючого мислення. Удосконалюються способи запам’ятовування за рахунок свідомого використання раціональних прийомів.

Сприймання є основою абстрактного мислення, воно допомагає відобразити в уяві цілісний образ поставленої нами задачі. Найважливіше на даному етапі є візуальна складова подачі інформації, адже через зір люди отримують 90% знань [3]. Тому на ранніх етапах вивчення предмета доречно використовувати системи комп’ютерної математики та безпосередньо візуалізувати умови завдань.

Під час осмислення задачі ми розкриваємо її істотні ознаки, якими не можна знехтувати під час розв’язку, формуємо мету та її завдання. Наприклад, для задач лінійного програмування, узагальнюючи отриману інформацію, ми записуємо цільову функцію та систему обмежень задачі в математичній формі [1]. У цьому процесі важливим є абстрагування – процес виокремлення ознак конкретного предмета від інших.

Повноцінне осмислення і узагальнення задач математичного програмування, як правило, ґрунтуються на достатніх наукових знаннях, які забезпечують широке використання порівняння, аналогії та доведення. На цьому етапі відбувається систематизація навчального матеріалу, в основі якої – класифікація фактів, явищ, процесів [4]. Важливим етапом є міжпредметне узагальнення здобутих знань що здійснюється по ряду споріднених предметів таких, як математика, геометрія та, особливо, економіка.

Найдієвішим засобом закріплення знань, умінь і навичок є їх застосування під час виконання конкретних задач різної складності і з різним ступенем візуалізації матеріалу.

Виконуючи задачі математичного програмування учень старших класів використовує систему раніше засвоєних операцій, включається у предметну діяльність. У результаті, в учнів формується теоретичний підхід до об'єктів та явищ дійсності, чітке розуміння поставлених задач та способи їх виконання.

Отже, учні старших класів можуть засвоїти основні поняття математичного програмування, оскільки досягли достатнього розвитку психічних процесів та мають знання з математичного циклу середньої школи.

Список використаної літератури:

1. Гончаренко Я. Математичне програмування / Я.В. Гончаренко. – Київ, 2010. – 184 с.
2. Наконечний С. Математичне програмування / С. Наконечний, С. Савіна. – К, 2003. – 452 с.
3. Сергєєнкова О. Педагогічна психологія / О.П. Сергєєнкова. – К: Центр учбової літератури, 2012. – 168 с.
4. Фіцула М. Педагогіка / М.М. Фіцула. – Київ: Академія, 2002. – 508 с.
5. Попов Ю. Методи оптимізації / Ю. Попов, В. Тюття, В. Шевченко. – Київ, 2003. – 218 с.

*Аксанюк Марина Миколаївна,
студентка III курсу,
Спеціальності «Комп'ютерні науки та інформаційні технології»*

*Науковий керівник:
кандидат педагогічних наук, доцент,
Струтинська Оксана Віталіївна*

«Аддитивні технології в ракетобудуванні та космосі»

В сучасному світі технології пошарового синтезу або 3D-друку проникають майже у всі сфери виробництва та, навіть, у побутове життя людей. Сьогодні за допомогою аддитивних технологій можна надрукувати одяг, органи, деталі побутової техніки, їжу тощо. Його використання спрощує, пришвидшує та здешевлює виготовлення багатьох речей у різних галузях: будівництві, медицині, мистецтві та архітектурі, авіабудуванні, ракетобудуванні та інших. Протягом останніх 10 років адитивне виробництво інтенсивно використовувалось в аерокосмічній промисловості. Сьогодні, 18.2% доходів в індустрії адитивного виробництва отримується саме від аерокосмічної галузі. Доходи оцінюються в \$2.7 млрд у 2016 році, що на 12.9% більше порівнюючи з 2015 роком. Протягом наступних двох десятиліть очікується більше, ніж \$100 млрд [1].

Міжнародні космічні агенства та приватні ракетобудівні компанії вже давно завойовують космос, використовуючи 3D-технології. Наприклад, Національне управління з аеронавтики і дослідження космічного простору (NASA) визначили потенційну цінність і почали використовувати адитивні технології ще задовго до того, як термін “3D-друк” був запропонований у 1995 році в Масачусетському технологічному інституті. В кінці 1990-х років інженери NASA розробили технологію Laser Engineered Net Shaping (LENS), яка подавала металевий порошок в лазерний промінь і шар за шаром створювала модель. З часом цей процес виявився занадто повільним, хоча і дуже точним. Друк одного кубічного сантиметра займав цілу годину. Однак, сама ідея зацікавила інженерів та дослідників NASA і вирішенням проблеми став Electron Beam Freeform Fabrication (EBF3). У якому замість лазера використовувався електронний промінь. EBF3 досліджували протягом першого десятиліття XXI ст. Результати показали багато переваг та потенційних можливостей використання адитивної технології в аерокосмічній промисловості [2].

В наш час NASA вже на крок ближче до того, щоб повністю виготовляти 3D-модель ракетного двигуна. Інженери використовують для цього технологію селективного

лазерного спікання (SLM). Раніше традиційне виготовлення ракетних форсунків, пристрої за допомогою яких подається рідке паливо у зону горіння і забезпечується рівномірне згорання палива в камерах згорання ракетних двигунів, займало шість місяців і коштувало понад \$10,000 кожна. Тепер на це потрібно лише три тижні і менше \$5,000 [3]. Приватна компанія SpaceX 6 січня 2014 запустила ракету Falcon 9 з надрукованим головним клапаном бака окислювача в одному з дев'яти двигунів Merlin 1D і він успішно спрацював. Це був перший випадок, коли компанія застосувала в своїй місії 3D-надруковану деталь, яку було виготовлено за менш, ніж два дні, порівняно з типовим циклом лиття, що міг тривати місяцями. В 2019 році багаторазовий вантажопасажирський космічний корабель CrewDragon компанії SpaceX пристикувався до Міжнародної космічної станції (МКС). Корабель був оснащений аварійно-рятувальною системою з восьми двигунів SuperDraco, надрукованих промисловими 3D-принтерами німецької компанії Electro Optical Systems. 3D-ринтери працюють за технологією селективного лазерного спікання і наплавлення металопорошкових композицій [4]. В майбутньому SpaceX планує здійснювати приватні космічні подорожі, тому компанія завжди в пошуках технологій, необхідних для розробки космічних апаратів, які б суттєво зекономили їх виробництво.

3D-технології застосовуються не тільки на Землі, а й у космосі. Перший 3D-принтер Zero-G, розроблений інженерами компанії Made in Space, прибув на МКС в 2014 році. "Космічний 3D-принтер" може працювати в умовах низької гравітації і надає можливість космонавтам надрукувати необхідні деталі та інструменти. Дана модель була модернізована і доставлена на МКС в 2016 р. Представники компанії стверджують, що 3D-друк тепер буде можливий не тільки на борту МКС, а й у відкритому космосі. У новому 3D-принтері є можливість працювати з приблизно тридцятьма різними матеріалами для друку 3D-моделей [5].

Отже, адитивні технології відкривають перед людством великі можливості для покращення та пришвидшення виготовлення космічних пристроїв. Для дослідження всесвіту та далеких космічних подорожей 3D-друкування вирішує проблеми необхідності виробляти деталі за межами Землі. Вчені та інженери продовжують вдосконалювати принцип роботи 3D-принтерів та розширювати спектр їх застосування.

Список використаної літератури:

1. Additive Manufacturing for the Aerospace Industry / F. Froes, R. Boyer., 2019. – 482 с. – (Elsevier).
2. Gipson L. 3D Printing Offers Multi-Dimensional Benefits to Aviation [Електронний ресурс] / Lillian Gipson. – 2018. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.nasa.gov/aero/3d-printing-offers-multi-dimensional-benefits-to-aviation>.
3. NASA Tests 3-D Printed Rocket Part to Reduce Future SLS Engine Costs [Електронний ресурс]. – 2017. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.nasa.gov/exploration/systems/sls/nasa-tests-3-d-printed-rocket-part-to-reduce-future-sls-engine-costs>.
4. SPACEX LAUNCHES 3D-PRINTED PART TO SPACE, CREATES PRINTED ENGINE CHAMBER [Електронний ресурс]. – 2014. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.spacex.com/news/2014/07/31/spacex-launches-3d-printed-part-space-creates-printed-engine-chamber-crewed>.
5. 3D Printer Headed to Space Station [Електронний ресурс]. – 2014. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.nasa.gov/content/3d-printer-headed-to-space-station>.

*Чорна Анастасія Анатоліївна,
студентка III курсу,
Спеціальності «Комп'ютерні науки та інформаційні технології»*

*Науковий керівник:
Кандидат педагогічних наук, доцент
Біляй Юрій Петрович*

"Функціональне програмування як засіб скорочення коду без втрати функціональності"

Проектування та реалізація - це головні етапи створення програмного забезпечення. На цих етапах особливо важливий контроль створюваної програми на відповідність стандартам. ISO 9126 – це міжнародний стандарт, який визначає оцінні якості програмного забезпечення. Стандарт складається з чотирьох частин, які описують наступні питання: модель якості, зовнішні метрики якості, внутрішні метрики якості, метрики якості у використанні.

Модель якості, встановлена у першій частині стандарту 9126-1, класифікує якість програмного забезпечення в шести структурних наборах характеристик: функціональність, надійність, практичність, ефективність, супроводжуваність, мобільність. Під час написання програмного коду часто доводиться нехтувати супроводжуваністю для забезпечення функціональності. Функціональність – набір атрибутів, який характеризує відповідність функціональних можливостей програмного забезпечення набору потрібної користувачу функціональності. Супроводжуваність – набір атрибутів, які відносяться до об'єму робіт, які необхідні для проведення конкретних змін. Основними складовими супроводжуваності є: зручність до аналізу, змінюваність, стабільність, зручність до тестування [0].

Для забезпечення супроводжуваності важливо підтримувати компактність коду. Більшу частину програмного коду займають функції, в яких містяться команди, реалізації яких погіршує читабельність коду: умовні оператори, цикли і т.п. Тому потрібно щоб блоки в таких командах склалися з мінімального об'єму коду, в якому зазвичай міститься виклик функції. Це не тільки робить функцію більш компактною, але і сприяє веденню документації. Крім того, функції не повинні містити вкладених структур, так як це призводить до їх збільшення. Зрозуміло, це спрощує читання і розуміння функцій [2].

Ефективним рішенням проблеми компактності програмного коду є застосування функціонального програмування. Його використання дозволить значно зменшити об'єм написаного коду, покращити читабельність та зрозумілість коду, не втрачаючи, при цьому, функціональності.

В мові програмування Java функціональне програмування реалізоване у вигляді лямбда-виразів та пов'язаних з ними засобів. З появою у версії JDK 8, вони значно пришвидшили процес написання коду мовою програмування Java. Вони вводять до синтаксису нові елементи, що збільшують виразність мови. Введення лямбд також дозволило додати нові можливості до бібліотеки прикладного програмного інтерфейсу API. До цих можливостей відносяться можливість спростити паралельне опрацювання, особливо, в циклічних операціях.

В JDK 8 додано багато нового функціоналу до бібліотеки Java API. Можливо, найбільш важливим доповненням до бібліотеки є новий Stream API, що міститься в `java.util.stream`. В контексті Stream API, потік - це послідовність даних. Особливістю потоків є те, що в них можливо виконувати конвеєрні операції, здійснювати пошук та фільтрацію, а також інші маніпуляції над даними. Використання потоків забезпечує опрацювання даних ефективним, але простим способом, особливо, під час опрацювання великих наборів даних. Stream API наглядно демонструє, наскільки застосування лямбда-виразів пришвидшує процес написання код [3].

З появою кожної наступної версії, в Java додано нові можливості, пов'язані з використанням функціонального підходу. В JDK 9 додано Stack-Walking API – ефективний API для стеку, використання якого дозволяє маніпулювати даними, а також забезпечує простий доступ до даних в стеку [4]. В JDK 10 реалізовано можливість ініціалізувати змінні використовуючи потоки [5]. В JDK 11 можна явно задавати тип змінних, які передаються до лямбда-виразів [6].

В новій Java 12 очікується поява розширеного оператора switch, щоб його можна було використовувати як оператор та вираз. Обидві форми дозволять використовувати традиційну або спрощену поведінку потоку [7]. Впровадження розширеного оператора switch стане ще однією перевагою та причиною для використання функціонального програмування.

Список використаної літератури:

1. Коцовський В. М. Супровід програмних систем: методичний посібник / В.М. Коцовський. – Ужгород, 2016.
2. Matrin R. Clean code / Robert Matrin., 2010. – 464 с.
3. Schildt H. Java The Complete Reference Ninth Edition / Herbert Schildt., 2014. – 1248 с.
4. Goetz B. JEP 259: Stack-Walking API [Електронний ресурс] / Brian Goetz. – 2017. – Режим доступу до ресурсу: <https://openjdk.java.net/jeps/259>.
5. Goetz B. JEP 286: Local-Variable Type Inference [Електронний ресурс] / Brian Goetz. – 2018. – Режим доступу до ресурсу: <https://openjdk.java.net/jeps/286>.
6. Goetz B. JEP 323: Local-Variable Syntax for Lambda Parameters [Електронний ресурс] / Brian Goetz. – 2018. – Режим доступу до ресурсу: <https://openjdk.java.net/jeps/323>.
7. Goetz B. JEP 325: Switch Expressions (Preview) [Електронний ресурс] / Brian Goetz. – 2019. – Режим доступу до ресурсу: <https://openjdk.java.net/jeps/325>.

*Євтушенко Михайло Петрович
студент III курсу,*

Спеціальності «Комп'ютерні науки та інформаційні технології»

*Науковий керівник:
Кандидат педагогічних наук, доцент
Біляй Юрій Петрович*

«Тенденції розвитку мови програмування Java»

На сьогоднішній день мова програмування Java, за різними рейтингами, однозначно входить в трійку найпопулярніших мов програмування. Це зумовлено багатьма факторами, серед яких є і її постійний розвиток та підлаштування до вимог, які ставляться перед сучасними мовами програмування. Так, за останні 3 роки, включно по березень місяць цього року, було випущено 4 оновлених версії Java Standard Edition, починаючи з JavaSE 9 по JavaSE 12.

У своїх оновленнях розробники Java додають чимало нововведень, для поліпшення читабельності та зручності написання коду, оскільки однією зі стереотипних проблем, яку приписують Java, вважається, погана зрозумілість коду, багатослівність та необхідність описувати чимало зайвих дрібниць.

Найбільший вклад у вирішення цієї проблеми внесла восьма версія JavaSE, у якій було впроваджено парадигму функціонального програмування в Java шляхом використання лямбда-виразів та StreamAPI. Завдяки цьому нововведенню опрацювати масиви даних стало набагато зручніше, простішим стало написання та читання коду і в наступних версіях JavaSE можливості, що надаються розробникам з використання

функціонального програмування в Java лише нарощувалися, шляхом додавання нових способів опрацювання даних через потоки [1].

Головним вектором використання Java вважається корпоративна розробка клієнт-серверних веб-додатків. Серед нововведень в цій області можна відмітити новий HTTP-клієнт для підтримки протоколів HTTP/2 і WebSocket та часті оновлення популярних java-фреймворків для веб-розробки [2].

Окрім цього, додаються нові інструменти метою яких є збільшення функціональності Java, як запозичені з інших мов програмування, так і унікальні. Наприклад, в восьмій версії була додана можливість завершення дій в майбутньому – аналог обіцянок в JavaScript, а в десятій – можливість створення змінних без вказування їх типу даних.

Варто також згадати про такі нововведення як:

- Новий інструмент “JShell” – який надає можливість тестувати код одразу в консолі;
- Модульна система – як доповнення до системи пакетів, що покращує рівень структурованості та інкапсуляції додатків;
- Нові можливості оператора розгалуження switch-case, його можливість роботи з власними переліченнями;
- Додано програмний інтерфейс Reactive StreamAPI для реалізації популярної парадигми реактивного програмування, яка дозволяє збільшити швидкість виконання програм за рахунок використання потоків;
- та багато інших [3].

Таким чином, можна сказати, що думка про те, що java є застарілою мовою програмування – не є правильною. Мова програмування Java постійно розвивається, удосконалює свій синтаксис та можливості, не відстаючи від інших, більш нових мов програмування.

Основними тенденціями розвитку мови програмування Java є:

- Удосконалення синтаксису мови;
- Підтримання популярних парадигм програмування, таких як функціональне та реактивне;
- Створення нових технологій опрацювання масивів даних;
- Розвиток функціональності веб-розробки, та Java-фреймворків для неї.

Виходячи із вище зазначеного, можна зробити висновок про те, що знання мови програмування Java залишається актуальним на сьогоднішній день.

Список використаної літератури:

1. Документація по нововведенням. JDK Enhancement Proposals(JEP). [Електронний ресурс]. – 2019. – Режим доступу до ресурсу: <http://openjdk.java.net/jeps/0>.
2. Освітній портал з програмування Java-rush [Електронний ресурс]. – 2018. – Режим доступу до ресурсу: <https://javarush.ru/groups/posts/70-blizok-li-konec-java-net-i-vot-rochemu>.
3. Шаран К. Java 9. Полный обзор нововведений / Кироси Шаран. – Москва: ДМК, 2018. – 544 с.

*Козолуп Євгеній,
Студент 1 курсу
Спеціальності 014 Середня освіта (Інформатика)*

*Науковий керівник:
кандидат педагогічних наук, доцент,
Кухар, Людмила Олександрівна*

«Стан та проблеми вивчення програмування в школі»

З кожним роком у світі з'являється все більше сучасних технологій, технічних та програмних засобів, діяльність яких спрямованих на полегшення та вдосконалення нашого з вами життя. Процесу комп'ютеризації неможливо опиратися, адже він став уже неконтрольованим, і зупинити, або не бути його частиною ми просто не можемо. Тому нам залишається або підкоритися машинам, або жити на повну, вдосконалюючи себе щодня. Вже не достатньо просто знати на які кнопки натискати, аби створити просту комп'ютерну презентацію, чи підрахувати свої витрати за тиждень. Нам усім потрібно знати, як працюють комп'ютери та програми зсередини, "розуміти" їх. Тільки у цьому випадку нам буде легше освоювати нові програми та технології, формувати необхідні навички. Саме тому за останні декілька років змістилися ключові акценти і курс шкільної інформатики зайняв одну з базових позицій всієї шкільної освіти.

Проте, сучасний стан викладання інформатики в школі потребує негайних дієвих реформ, за допомогою яких ми будемо мати змогу виховати суспільство, що буде знаходитися з комп'ютерами «на одному рівні».

Однією з основних компетенцій, якою має оволодіти кожен учень – вміння програмувати, нехай і на базовому рівні. Адже вивчення основ програмування є одним з найкращих способів вдосконалити своє креативне та критичне мислення, логіку, виховати в собі навички проектного менеджера та лідера, що формуються внаслідок проектної діяльності, яка є невід'ємною частиною будь-якого курсу з програмування.

З 2017 року до оновленої програми з інформатики було внесено деякі зміни.

Таблиця 1

Зміни в змісті курсу "Інформатика в школі"

Клас	Зміни	Години
8 класи загальноосвітніх навчальних закладів	Включено нові теми: ✓ "Основи подійно- та об'єктно-орієнтованого програмування" ✓ "Алгоритми роботи з об'єктами та величинами"	35 годин
9 класи загальноосвітніх навчальних закладів	До теми "Табличні величини та алгоритми їх опрацювання" змінено обсяг годин	10 годин
8 та 9 класи, що почали вивчати інформатику з 2-го класу	Теми мають єдину назву "Алгоритми та програми"	не обмежені годинами, вчитель встановлює кількість годин, яка має бути не менша ніж 30% від загальної

Незважаючи на те, що Міністерство освіти і науки України дійсно зробило важливий крок для покращення курсу шкільної інформатики, проміжні підсумки в школах залишаються невтішними. Більшість учнів мають найнижчі оцінки саме з цих тем, і не набувають базових компетентностей, яких від них вимагають вчителі, міністерство освіти та суспільство загалом.

Основною проблемою, на мою думку, є неправильна побудова навчальної програми, коли учні ще з 5-го класу починають «викривлено» вивчати тему "Алгоритмізація", не розуміючи як і навіщо створюються алгоритми та програми. І одразу після опанування програмного засобу Scratch, що насправді, не є мовою програмування, незважаючи на думку більшості його розробників.

У 8-му класі учні переходять на програмування реальною процедурно- або об'єктно-орієнтованою мовою програмування, повністю забуваючи весь вивчений матеріал за останні 3 роки, адже на практиці усі вміння, які учні застосовували для

реалізації анімацій з рудим котом не годяться для створення реальних програм та алгоритмів.

Так само потребує змін порядок подання деяких тем. Тобто, переходити до реалізації програм з графічним інтерфейсом можна лише після того, як учні опанували базовий синтаксис мови програмування, а також основні структури даних та алгоритми, а не навпаки як пропонують розробники навчальної програми.

Більшість учителів скаржаться на малу кількість виділених програмою годин, та незрозумілі критерії оцінювання, і тут з ними важко не погодитися, адже доволі складну тему міністерство бажає, аби вчителі навчили за 2 місяці (2 уроки в тиждень).

З програмою для учнів, що вивчають інформатику з 2го класу ситуація краща. Та все ж, на мою думку, програмування повинно бути винесено як окремий предмет, або факультатив зі своїми, окремими для кожного профілю, критеріями оцінювання. Якість набутих знань під час вивчення даної теми можна виміряти виключно вмінням розв'язувати задачі, та реалізовувати базові алгоритми однією з мов програмування.

Тільки для учнів з різним профілем навчання потрібно робити акценти на різні аспекти програмування: для когось буде важливіше і цікавіше попрацювати над вивченням алгоритмів та структур та розв'язуванню задач, а комусь програмування знадобиться в подальшій діяльності, тому краще вже в школі зосередитися на практичному застосуванні та проектній діяльності.

Особливу увагу хочу звернути, мабуть на найбільшу проблему - відсутність якісного матеріалу для викладання в школах та кваліфікованих кадрів. Після затвердження нової програми, автори популярних підручників запропонували вчителям викладати в школах дуже стару мову програмування Objective Pascal в середовищі Lazarus, що, на мою думку, є недоцільним. Використання годин для вивчення цієї теми непотрібне, адже дана мова вже зовсім не використовується в сучасних проектах, не розвивається і тому дуже важко знайти якісний матеріал в мережі або в книжках, орієнтований на сучасного учня.

Мова програмування, повинна відповідати основним критеріям для того, щоб її було доцільно використовувати в школі, а саме:

- мова має бути простою для вивчення,
- активно використовуватися та розвиватися,
- мати потужний інструментарій для розробки практичних програм.

Це важливо, адже ми повинні підготувати учня до подальшого розвитку, а не витрачати його час. З цих вимог маємо найважливішу проблему - *відсутність кваліфікованих вчителів*, які можуть сформувані потрібні компетентності в учнів, адже більшість вчителів самі не володіють жодною з мов програмування, а навчанням вчителів новим технологіям Міністерство освіти не займається.

Для того, щоб виправити ситуацію яка склалась, перш за все потрібно вжити таких заходів:

- організувати курси для вчителів загальноосвітніх навчальних закладів,
- підвищити їх рівень кваліфікації в даній темі зі шкільного курсу інформатики,
- запрошувати викладати дану тему спеціалістів з програмування.

Ще одним шляхом вирішення такої ситуації з невітшними результатами буде відокремлення цієї теми як окремого предмету або факультативного курсу, та повна зміна системи оцінювання знань, набутих з теми "Основи програмування".

Для полегшення переходу між темою "Алгоритми та програми" в 4-7 класах до теми "Основи об'єктно-орієнтованого програмування" в середній школі пропонуємо використовувати додатки більш наближені до реальних мов програмування, як наприклад Blockly Demos Code та інші.

Було б добре, якби учителям на дали право упорядковувати всі підтеми за їх логічним змістом, і самостійно контролювати скільки годин потрібно виділяти на ту чи іншу підтему, залежно від особливостей учнів, їх профілю та зацікавленості. Встановити

чіткий перелік мов програмування, що їх буде доцільно використовувати при вивченні теми, відсортувати всі мови програмування за їх практичністю, функціоналом та легкістю у навчанні, надати вчителю доступ до якісних матеріалів з кожної мови програмування.

Отже, проблеми, які зараз виникають у викладанні теми "Основи програмування" шкільного курсу інформатики є дійсно актуальними та важливими на сьогоднішній день. Це і недостатня кількість часу, відсутність якісних, затверджених Міністерством освіти матеріалів, некваліфіковані вчителі, та багато іншого. Проте, вирішення даних проблем наразі має стати для нас першочерговою задачею, так як програмування здатне сформуванати найважливіші компетентності 21 століття, без яких сучасній людині не вижити. Я бачу конкурентну стратегію і шляхи вирішення даної проблеми шляхом створення якісних підготовчих курсів з програмування для вчителів, зміна методичних підходів до організації уроку інформатики в цілому та його окремих частин та в індивідуалізації навчання, аби зробити процес навчання максимально ефективним та комфортним.

*Яжук Марія Степанівна,
студентка II курсу магістратури,
Спеціальності 014 «Середня освіта (інформатика)»*

*Науковий керівник:
доктор педагогічних наук, професор
Жалдак, Мирослав Іванович*

"Таксономія відеоігор для навчання програмування"

У даному дослідженні подана адаптована та розширена класифікація відеоігор, на основі проаналізованих особливостей різноманітних відеоігор для навчання програмування та вже існуючих класифікацій відеоігор.

Останніми роками спостерігається переорієнтація шкільної інформатики в бік вивчення "Основ алгоритмізації та програмування". Такі зміни є природними, адже сьогодні програмування пов'язане з великою кількістю галузей діяльності людини, проте вивчення програмування і алгоритмів, буде корисним не тільки для спеціалістів, які працюють в сфері інформаційних технологій, а також для загального розвитку особистості. Програмування в курсі «Інформатики» є одним із найскладніших розділів для сприйняття як школярами, так і вчителями. Тому часто виникають такі ситуації, коли учні відчують себе менш мотивованими, а то і зовсім втрачають цікавість до програмування.

Результати досліджень показали, що значна кількість студентів позитивно ставляться до відеоігор і більш схильні до вивчення програмування з використанням ігрового програмного забезпечення в порівнянні із стандартними методами [1].

Під час аналізу вже існуючих класифікацій відеоігор, виявилось, що такі класифікації дещо обмежені відносно відеоігор для навчання програмування. На основі вже існуючих класифікацій, було вирішено адаптувати та розширити класифікацію таких відеоігор. Всі відеоігри можна умовно розділити за такими характеристиками, як:

- *Галузь використання.* Єдина галузь в якій використовуються відеоігри для вивчення програмування – це освітня галузь.
- *Модальність.* Зазвичай сфері навчальних відеоігор властиві візуальні і звукові модальності.
- *Стиль взаємозв'язку.* Стиль взаємозв'язку в цій таксономії – це клавіатура / миша, інтерфейс користувача і джойстик.
- *Середовище.* За даним критерієм можна визначити середовище навчальної гри (доповнена реальність, віртуальна реальність, 2D / 3D, мобільні пристрої та Інтернет).

- *Мова програмування.* Однією із важливих характеристик є мова програмування для реалізації алгоритмів у навчальній відеогрі. Виокремлюють одномовні, двомовні та багатомовні навчальні відеоігри. Одномовні відеоігри: Ruby Warrior (Ruby), Check IO (Python). Двомовні: Codehunt (Java\C#), Robocode (Java\NET). Багатомовні: Codingame (25 мов програмування на вибір), Codewars (21 мова програмування).

- *Підхід до навчання.* В залежності від навчального підходу, можна виокремити такі категорії навчальних відеоігор: однокористувацьку (синглплеєр), багатокористувацьку (мультиплеєр), змішану (частина гри може бути для одного гравця, а частина для багатьох гравців), кооперативна (навчання в команді). Більшість таких відеоігор однокористувацькі (наприклад, Ruby Warrior, Check IO, Codehunt, Robocode). Серед багатокористувацьких відеоігор можемо виокремити Screeps – це відеогра, де потрібно управляти командою ботів і розбудовувати цивілізацію ботів разом з іншими гравцями.

Є досить багато комп'ютерних ігор і їх обов'язково потрібно класифікувати за певними параметрами, щоб охарактеризували їх особливу схожість та відмінність. На основі характерної класифікації перелічених навчальних відеоігор можна вважати їх безпечними і повноцінними навчальними засобами, використання яких впливатиме на соціальну, когнітивну та мотиваційну поведінку учасників гри.

Список використаної літератури:

1. McDevitt, T. M., & Ormrod, J. E. (2004). Child development: Educating and working with children and adolescents (2 nd Ed.), Upper Saddle River, NJ: Pearson/Merrill Prentice Hall.
2. Hunicke, R., Leblanc, M. Zubek, R. (2004). MDA: A formal approach to game design and game research. In Proc. AAAI workshop on Challenges in Game. AAAI Press, 1–5.

*Беримець Юлія Юрївна
студентка 1 курсу, 11 ОБмз групи,
Спеціальності 011 Освітні, педагогічні
науки (Освітні вимірювання)*

*Науковий керівник:
кандидат педагогічних наук, доцент,
Кухар, Людмила Олександрівна*

«Моніторинг якості освіти факультету інформатики Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова»

Актуальність. Питання здобуття якісної вищої освіти є актуальним питанням сьогодення. Завдання кожного педагога досить важливе, адже включає процес передачі знань. Досить часто після закінчення ЗВО, рівень знань не тільки не підвищується, а навпаки може ще й погіршитись. Причини вбачаємо у тому, що ринок праці невпинно розвивається, а освіта не завжди має прямий зв'язок з роботодавцем. Складність полягає в налагодженні ефективної системи моніторингу академічних успіхів випускників відповідних освітніх програм. Для врегулювання цієї взаємодії необхідні спеціально створені підрозділи. На базі кожного університету повинні бути організовані центри, які б могли організувати, проводити «цільовий» моніторинг, який би підвищував рівень організації освітнього процесу, якість підготовки фахівців в галузі та здобуття якісної вищої освіти випускниками університету.

Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова має у своїй структурі Центр моніторингу якості освіти, який було створено 14 жовтня 2005 року.

У своїй діяльності Центр керується:

- Конституцією України,
- Законом України «Про вищу освіту»,

- Статутом НПУ імені М.П. Драгоманова,
- Положенням про організацію навчального процесу в НПУ імені М.П. Драгоманова,
- Положенням про Центр моніторингу якості освіти.

Центр забезпечує функціонування трьохрівневої системи моніторингу якості вищої освіти на рівні кафедр, факультетів, університету на основі таких нормативних документів:

- Положення про комп'ютерну діагностику знань студентів НПУ імені М.П. Драгоманова;
- Положення про рейтингове оцінювання діяльності викладачів, кафедр та факультетів НПУ імені М.П. Драгоманова;
- Положення про проведення декад у НПУ імені М.П. Драгоманова.

Мета дослідження – аналіз системи моніторингу якості освіти та моніторингу рівня досягнення студентів на прикладі факультету інформатики.

На будь-якому факультеті систему моніторингу можна розглядати, як складову внутрішнього забезпечення факультету.

Щоб організувати моніторингове дослідження, необхідно дотримуватись певної етапності (рис.1.)

Об'єктом моніторингу виступає вища освіта (освітнє середовище, освітній процес та результати освітньої діяльності)

Предметом моніторингу є якість освіти як системоутворювальний чинник освітніх установ.

Суб'єкти моніторингу університету: педагогічні працівники, адміністрація, студенти.

Рис.1. Етапи організації моніторингових досліджень

Досліджуючи діяльність факультету інформатики нами було створено структурну схему, яка показує процес моніторингу сформованості рівня знань студентів факультету інформатики Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова.

Рис.2. Схема моніторингових досліджень на факультеті інформатики

Висновок. Узагальнюючи дані досліджень можна зробити висновок, що моніторинг рівня знань студентів будь-якого факультету повинен проводитись систематично й з використанням якісного інструментарію, адже маючи результати таких досліджень, можна скоригувати роботу викладачів, зміст навчальних дисциплін, навчальну та практичну діяльність студентів, визначити прогалини при засвоєнні знань, що допоможе підвищити рівень факультету та надавати студентам якісні освітні послуги. На нашу думку, незалежне оцінювання знань випускників закладів вищої освіти могло б давати відповідь на питань щодо якості вищої освіти відповідного ЗВО.

Список використаної літератури:

1. Кухар Л. О. Конструювання тестів. Курс лекцій / Л. О. Кухар, В. П. Сергієнко. – Луцьк, 2010. – 182 с.
2. Центр моніторингу якості освіти [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://zmyo.npu.edu.ua/en/>.
3. Федорченко Ю. Про моніторинг якості вищої освіти в світлі нових міністерських ініціатив [Електронний ресурс] / Ю. Федорченко. – 2016. – Режим доступу до ресурсу: <http://education-ua.org/ua/articles/634-pro-monitoring-yakosti-vishchoji-osviti-v-svitli-novikh-ministerskikh-initsiativ>.

**Мельник Сніжана Володимирівна,
студентка I курсу магістратури,
спеціальності 011 Освітні педагогічні
науки (Освітні вимірювання)**

**Науковий керівник:
доцент, кандидат пед. наук
Кухар, Людмила Олександрівна**

«Моніторинг навчальних досягнень учнів з інформатики»

У дослідженні проаналізовано роль моніторингу навчальних досягнень учнів під час вивчення інформатики.

Вступ. У період реформування та глобальної інформатизації освіти досить актуальним є моніторинг навчальних досягнень учнів у процесі вивчення інформатики.

Однією із нагальних проблем розвитку освіти в Україні відповідно до «Національної стратегії розвитку освіти в Україні на період до 2021 року» є «недосконалість системи національного моніторингу та оцінювання якості освіти» [1].

Моніторинг знань, вмінь та навичок учнів є одним із механізмів, який сприяє ефективному управлінню, контролю якості освіти. За допомогою впровадження моніторингових досліджень той, хто є учасником навчально-виховного процесу, має змогу відслідковувати рівень навчальних досягнень школярів, виявляти чинники, що впливають на рівень підготовки учнів.

Постановка задачі. Мабуть, кожен всебічно розвинений вчитель інформатики повинен забезпечити власну методичну скарбницю компонентами для моніторингових досліджень навчальних досягнень учнів. З метою контролю якості освіти можна створити власну модель моніторингу знань з предмету.

Мета роботи полягає в аналізі необхідності та ролі моніторингу навчальних досягнень учнів у загальноосвітньому навчальному закладі, зокрема під час вивчення інформатики. Побудувати модель «Моніторинг навчальних досягнень учнів з інформатики».

Основна частина. Моніторинг – джерело відомостей у загальноосвітньому навчальному закладі, механізм розвитку системи освіти.

Моніторингові дослідження з інформатики дають змогу:

Вчителям:

- визначити домінуючі здібності кожного учня;
- визначити потенційні можливості, задатки в певному напрямі інформатики, їх підтримувати, розвивати, а надалі допомогти формувати стійку потребу до інтелектуальної й творчої діяльності;
- виявляти типові помилки, які учні допускають під час виконання контрольних, практичних та лабораторних робіт;
- виявляти вплив використовуваних методів та засобів на ефективність засвоєння знань учнями.

Учням:

- змога усунути прогалини засвоєння матеріалу (як результат – систематичність вивчення матеріалу);
- доступ до результатів навчальної діяльності.

Якість освіти має теоретичний й практичний аспекти. З точки зору теорії це – пошук концептуальних засад визначення й оцінювання якості освіти, з точки зору практики – здійснення таких способів моніторингу якості освіти, котрі б впливали й керували цим процесом. Ці аспекти якості освіти взаємопов'язані, оскільки не зрозумівши, що саме покладено в основу моніторингових досліджень, оцінювати якість освіти неможливо [2].

Для того, щоб організувати якісний моніторинг, створюють моделі, схеми для кожної складової частини внутрішкільного дослідження. Не винятком є і моніторинг рівня навчальних досягнень під час вивчення різних предметів.

Спробуємо розглянути на прикладі, модель «Моніторинг рівня навчальних досягнень з інформатики».

Рис. 1. Модель «Моніторинг рівня навчальних досягнень учнів з інформатики»

Маючи подібну модель в своєму творчому доробку, вчитель інформатики матиме можливість проаналізувати ефективність та доцільність дібраних форм, методів та засобів під час проведення уроків та їх вплив на рівень навчальних досягнень учнів. Також, здійснивши аналіз своєї педагогічної діяльності, педагог зможе визначити позитивні сторони, недоліки та їх причини. Аналізуючи переваги та недоліки власної педагогічної діяльності під час моніторингу навчальної діяльності з інформатики, вчитель набуває певного досвіду самоаналізу, критичного сприйняття власної діяльності, а також бажання творчо та всебічно розвиватися, самовдосконалюватися. Між тим, педагоги мають пам'ятати, що результати сформованих знань, вмінь та навичок під час вивчення інформатики, визначаються залишковими знаннями на час проведення моніторингу.

Висновок. Якщо організувати навчально-виховний процес належним чином, використовуючи результати моніторингового дослідження, то можна зробити навчання в школі продуктивнішим, цікавим та ефективним. А ця організація залежить від кожного учасника навчально-виховного процесу, насамперед, вчителя. Отже, під час моніторингу знань з інформатики не забувайте враховувати, що його результат – це стан на сьогодні, а через певний час він буде дещо інший. Тому, щоб можна було спрогнозувати успішність у майбутньому – варто організувати моніторинг уже сьогодні.

Список використаної літератури:

1. Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 року (схвалена Указом Президента України від 25 червня 2013 року № 344/2013 [Електронний ресурс]. – 2013. – Режим доступу до ресурсу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/344/2013>.
2. Одайник С. Ф. Моніторинг якості педагогічної освіти: теоретичний аспект / С.Ф. Одайник. // Молодь і ринок. – 2010. – №9. – С. 64–67.
3. Кухар Л.О. Використання тестового контролю як засобу моніторингу професійних компетентностей майбутніх фахівців педагогічної галузі / Л. О. Кухар // Наукові записки. – Випуск 8. – Серія: Проблеми методики фізико-математичної і технологічної освіти. Частина IV. – Кіровоград: ЗИИ КДПУ ім. В. Винниченка, 2015. – 160 с. – С. 66-76.

*Аветісян Анастасія Олександрівна,
студентка IV курсу,
Спеціальності «Мова та література»*

*Науковий керівник:
кандидат педагогічних наук, доцент
Холодна Юлія Миколаївна*

РОЛЬ ВИРАЗНОГО ЧИТАННЯ НА УРОКАХ ЗАРУБІЖНОЇ ЛІТЕРАТУРИ В 5 КЛАСІ ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОЇ ШКОЛИ

Мета нашої роботи – дослідження шляхів формування навичок виразного читання у процесі вивчення зарубіжної літератури.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Історія формування поняття «виразне читання» та його значення в сучасному освітньому процесі

Виразне читання – вищий тип читання – уміння використовувати основні засоби виразності для кращої передачі авторської ідеї і відтворення розуміння виконавця.

Термін «виразне читання» сформувався у педагогічній практиці мовно-літературного навчання. Виразне читання, як зауважує Н.Бабич, - найважливіша практична основа виразного мовлення. Поняття «виразне читання» має кілька тлумачень:

- Читання вголос із збереженням правильної інтонації, як особлива майстерність чи предмет навчання (за словником під ред. Д. Ушакова)
- Мистецтво творчого втілення літературних творів у художньо-організованому усному мовленні (за Г. Артоболевським)
- Самостійний вид мистецтва, суть якого полягає у творчому втіленні літературного твору в діловому звучному слові (за Б. Найд'юновим)
- Виконавське мистецтво, матеріалом якого є літературний твір (за М.Германовою)
- Це мистецтво у в дії, матеріалом якого є література (А.Капська)
- Мистецтво складне і синтетичне (Г.Олійник)
- Мистецтво відтворення в живому слові думок, почуттів, настроїв, переживань, якими насичено художній твір (Б.Буяльський)

Отже, сьогодні співіснують різні визначення сутності поняття «виразне читання у школі». Одні автори ототожнюють його з художнім читанням (декламаційним мистецтвом), інші – розуміють як читання, що вимагає спеціальних умінь, треті – звужують це поняття лише до використання інтонаційних засобів виразності. Ці розходження зумовлені різним розумінням співвідношення у читанні логічного, образно-емоційного та естетичного аспектів. Ще російський педагог К.Д. Ушинський пропонував учителям поєднувати у навчанні молодших школярів виразному читанню логічну та емоційну складові. На становлення методики виразного читання помітно вплинула методика К.С. Станіславського, за якої існуючі підходи доповнювались такими важливими вимогами як залучення творчої уяви читача, необхідність природного звучання мовлення, співпереживання героям, вияв авторської позиції.

З кінця 50-х рр. XIX ст. почалася активна робота зі створення методики навчання дітей усвідомленого читання: це питання дискутувалося в педагогічній пресі, обговорювалося на зборах і з'їздах вчителів та викладачів, складалися проекти програм початкового навчання. Були спроби розробити нові методи навчання читання, спрямовані на досягнення розуміння дітьми змісту тексту, що відбилося в декількох термінах: "виразне читання" (Ф. І. Бусласв), "пояснювальне читання" (В. А. Золоте), "розумне читання" (Н. А. Корф), "пояснювальне читання" (І. І. Паульсон).

Читання як метод навчання мови з'явилося в Росії в XIX ст. Великий внесок у цю справу внесли російські філологи І. І. Срезневський і Ф. І. Буслаєв. Ф. І. Буслаєв ввів в російську школу новий метод навчання мови, який він назвав "практичним", де читання служило основою теоретичних знань з мови. Окрім теоретичної роботи "Про викладання вітчизняної мови" (1844), Ф. І. Буслаєв опублікував практичний посібник для викладачів військово-навчальних закладів "Конспект російської мови та словесності" (1852), в якому рекомендував для вивчення мови практикувати на уроці словесності кілька видів розбору. Серед них були власне мовні види аналізу, наприклад етимологічний, орфографічний, пунктуаційний, розбір за членами речення (логічний), розбір з метою морального виховання учнів. Починати урок слід було з читання і розбору - пояснення значення слів, що згодом стало обов'язковою частиною уроків читання.

Самостійного уроку читання в школах не було, тому всі види розбору проводилися на прикладі одного тексту на уроці словесності, який починався з читання теоретичного мовного матеріалу. Потім приступали до читання художнього тексту, відшукуючи в ньому відповідні мовні факти. З цією метою передбачалося перечитувати текст кілька разів, заучувати, усно та письмово його переказувати. Такий порядок роботи з текстом був названий виразним читанням - читанням з розумінням, яке досягалося поясненням слів і понять, попутним повідомленням дітям різноманітних відомостей.

Культура мовлення як окрема наукова дисципліна виокремлюється в 20-і роки XX ст. завдяки працям В.Чернишова, Л.Щерби, Г.Вінокура. Праці вчених були присвячені виявленню та опису частин мовної системи, що найбільш чутливі до порушення літературної норми, методам підвищення грамотності, розповсюдження знань про мову, виховання поваги до правильного мовлення. Особливу вагу відіграли праці В.Віноградова, Л.Щерби, Л.Успенського. В середині 80-х років XX ст. виходить з друку низка підручників з риторики Н.Кохтева, Ю.Рождественського тощо. Саме в Україні цією проблемою займалися Н.Бабич, Б. Буяльський, Г.А. Олійник, А.Богущ, О. Амацьєва тощо.

Спадщина Б. Буяльського – це не лише науковий та творчий доробок вченого, а також його професійна педагогічна діяльність мають виняткове значення для української педагогіки, для сучасної української школи, в якій на перший план висуваються гуманістичні ідеї та орієнтири, гуманістичний ідеал педагога-майстра.

І. І. Срезневський в публічних лекціях висловлював думку про те, що на уроках російської мови вчитель повинен займатися з дітьми читанням. Особливе значення він надавав переказами читаного тексту, які виховували у дітей звичку вникати в сенс читаного, читати і говорити виразно. І. І. Срезневський склав приблизні плани уроків, в якості матеріалу для занять з дітьми з мови він, так само як і Ф. І. Буслаєв, взяв "Казку про рибака і рибку" А. С. Пушкіна. За урок діти освоювали по 6-7 рядків казки, тому що читання супроводжувалося різними вправами: поясненнями слів, питаннями за змістом тексту, граматичним, орфографічним, лексичним аналізами. У цьому полягала суть занять мовою, які мали тривати перші два роки навчання. Учитель давав дітям пояснення у зв'язку з читанням і переказом, що, на думку І. І. Срезневського, виховувало в дітях пізнавальний інтерес.

Читання в школах того часу було частиною уроку російської мови, і текст не мав властивостей навчального матеріалу для занять читанням, а був матеріалом для засвоєння граматичних, орфографічних, пунктуаційних знань.

Виразне читання – мистецтво складне і синтетичне. Складне тому, що визначається взаємозв'язаністю багатьох розділів і підрозділів теоретичних і методичних положень, які в цілому спираються на мовознавство (граматику), літературознавство, психологію, логіку, естетику, фізіологію і педагогіку; складне ще й тому, що не легко у засвоєнні положень, а для використання їх як основного засобу впливу на особистість через твори художньої літератури і власне слово треба виробити певні навички й уміння, які теж даються не легко.

Висновки: Для методики викладання зарубіжної літератури в школі найбільш влучним є визначення Б. Буяльського. Виразне читання — це мистецтво відтворення в живому слові думок, почуттів, настроїв, переживань, якими насичено художній твір. У процесі такого читання виявляється особисте ставлення виконавця до виконуваного ним твору, відчувається його виконавський намір, який виливається в діяння словом.

Список використаної літератури:

1. Буяльский Б. А. Искусство выразительного чтения: книга для учителя / Б. А. Буяльский. – М.: Просвещение, 1986, - 176 с.
2. Буяльський Б.І. Поезія усного слова / Болеслав Буяльський.- К.: Рад.школа,1990.
3. Выразительное чтение: пособие для студентов / Б.С.Найденев, Т.Ф.Завадская, Н.М.Соловьева, Н.Н.Шевелев.- М.: Просвещение, 1972.
4. Искусство выразительного чтения: книга для учителя.- М.: Просвещение, 1986.
5. Капська А.Й. Виразне читання / Алла Йосипівна Капська.- К.: Вища школа,1986.
6. Олійник Г.А. Виразне читання: основи теорії: навч. посібник для студ. пед. навч. закл. / Григорій Адамович Олійник.- К.: Вища школа,1990

*Байша Вікторія Леонідівна
студентка I курсу магістратури,
Спеціальності «014 Середня освіта»*

*Науковий керівник:
доцент кафедри методики
викладання іноземної мови
Александрова Лорина Галіківна*

ЕЛЕКТРОННИЙ КЕЙС ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ У МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ ЛІНГВОСОЦІОКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ

Ключові слова та словосполучення: електронний кейс, case-study, лінгвосоціокультурна компетентність, мовний та культурний бар'єр, ситуація, іншомовна комунікативна компетентність.

Постановка проблеми. Сутність проблеми дослідження полягає у використанні електронного кейсу як засобу формування лінгвосоціокультурної компетентності та зумовлюється постановкою таких питань: «Чи доцільно використовувати електронний кейс у навчанні іноземної мови?» та «Чи є ефективним засобом електронний кейс у розвитку лінгвосоціокультурної компетентності?»

На сучасному етапі навчання ми часто використовуємо у своїй роботі технічні засоби навчання, але не кожен раз замислюючись, чи є даний вид роботи ефективним та чи зможемо ми проконтролювати процес освоєння поданого матеріалу студентами.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сьогодні в методиці навчання іноземної мови свій шлях знаходить такий засіб навчання як електронний кейс. До його розвитку та введення звертаються такі відомі дослідники: А.М. Долгоруков, Л.К. Гейхман, О.Г. Смолянінова, В.В. Коршунова та інші. Ці дослідження є підґрунтям для систематизації, розширення та уточнення використання даного засобу в процесі навчання студентів лінгвосоціокультурної компетентності [1; 2; 4].

Отже, **метою статті** є розгляд та обґрунтування доречності вибору електронного кейсу як засобу формування лінгвосоціокультурної компетентності. Звідси, виділяємо такі основні завдання: надати теоретичну основу з відповідної теми, а також відобразити приклад завдання з використання електронного кейсу.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Спершу, слід визначити, що головною метою вивчення іноземної мови є формування іншомовної комунікативної компетентності, яка в свою чергу базується на

комунікативних вміннях. А щоб забезпечити ефективне спілкування недостатньо подолати лише мовний бар'єр, неодмінно потрібно подолати і культурний. Кожен народ має своє уявлення про картину світу, своє світобачення, систему понять, цінностей, поведінки та моралі.

Згідно з С.Ю. Ніколаєвою, лінгвосоціокультурна компетентність— це здатність здійснювати вибір мовних форм та використовувати їх відповідно до ситуації; це сукупність знань про країну, мова якої вивчається, її звичаї, правила поведінки у соціумі, норми етикету; а також здатність користуватися своїми знаннями у процесі спілкування з носіями мови; це здатність вступати в комунікативні стосунки з іншими людьми, орієнтуватися у соціальній ситуації і керувати нею.[3, С. 425].

Тож, паралельне засвоєння мови та культури країни, мову якої вивчає має бути невід'ємними складовими одне від одного.

Термін «кейс-стаді» (case-study) буквально перекладається з англійської мови як вивчення випадку. Тому «Міжнародний словник Вебстера» (Webster's International Dictionary) визначає цей метод як інтенсивний аналіз індивідуального випадку, щоставить акцент на факторах розвитку відносно навколишнього середовища [5].

Безпосередня мета методу case-study — спільними зусиллями групи студентів проаналізувати ситуацію (case), яка виникає при конкретному ланцюгу певних дій, і віднайти практичне рішення щодо утвореної ситуації; а закінчення процесу обговорення — це оцінка запропонованих алгоритмів і вибір кращого в контексті поставленої проблеми [2].

Метод електронного кейсу може бути застосований на різних платформах, зокрема у GoogleGroups, а також простішими у використанні можуть бути й форуми, усі мобільні додатки, де можна створити діалог та додати необхідну кількість людей у чат. Тож, дана форма роботи є не тільки сучасною, але й зручною у використанні.

Наведемо один із прикладів завдання з використання електронного кейсу у друкованому варіанті з теми “FeelingsandEmotions” для контролю вивченого матеріалу. Студентам пропонується така ситуація:

A young man who recently moved to England from Ukraine met with his acquaintances. They talked about their dreams, desires and about what they would like to do in their lives. The Ukrainian began the conversation with the words: "I have a blue dream". In contrast, all the interlocutors began to shake their heads with sympathy and started to regret that it happened. What do you think? Why did they have such a reaction?

Після отриманої ситуації кожен із студентів має висловити свою думку, аргументувати її, надати обґрунтування своїм рішенням відповідно за певний час.

Після цього викладач разом з учнями віднаходить найкращий варіант відповіді разом зі студентами, поступово спрощуючи та пояснюючи усі можливі запропоновані варіанти студентами. В даному випадку справа полягає в тому, що слово “blue” в англійській мові означає не лише колір, а й має такі значення: пригнічений, сумний, переляканий. Тому англійці могли подумати це в значенні якоїсь депресії, депресивного стану.

Результати дослідження. Під час використання електронного кейсу викладач підвищує ефективність своєї діяльності та здобуває інформацію від студентів способом, який на сучасному етапі життя є для них зручним і цікавим.

Отже, технічні засоби навчання викладач може використовувати не лише для подачі нового матеріалу, а й отримання зворотної дії від студентів, тобто процесу учіння у всіх формах його прояву. Ми не тільки аналізуємо отриманні знання, а й розвиваємо їх у процесі мислення.

Перспективиподальшого розвитку. Розглянута інформація дає підставу для подальшого розвитку дослідження методу електронного кейсу як засобу формування лінгвосоціокультурної компетентності.

Список використаної літератури:

1. Гейхман Л.К. Дистанционное образование в свете интерактивного подхода / Л.К. Гейхман // Матер. II Междунар. науч.-практ. конф. — Пермь: Изд-во ПГТУ, 2006. — С. 25-32.
2. Долгоруков А.М. Casestudy как способ понимания // Практическое руководство для тьютора системы. Открытого образования на основе дистанционных технологий. — М.: Центр интенсивных технологий образования, 2002. — С. 21-44.
3. Николаєва С.Ю. Методика навчання іноземних мов і культур: теорія і практика. — Київ: «Ленвіт», 2013. — 590 с.
4. Смолянинова О.Г., Коршунова В.В. Оценивание образовательных результатов студентов педагогических направлений в рамках прикладного бакалавриата // Учебно-метод. пособие. — Красноярск: СФУ, 2019. — 268 с.
5. Research Methods — Case Studies [Електронний ресурс]// Webster's International Dictionary. — Режим доступу: <https://www.merriam-webster.com/>

Барковська Ірина Олександрівна
студентка IV курсу
спеціальність 035 «Філологія (мова та література)»

Науковий керівник:
доцент кафедри романо-германської філології
Вінічук Ліна Станіславівна

СТРУКТУРНО СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ІТАЛІЙСЬКИХ АФОРИЗМІВ ЛІТЕРАТУРНОГО ПОХОДЖЕННЯ

«Афоризм» походить від грецького «афорісмос» (короткий вислів). Відповідно до визначення Зоряни Куньч, «афоризм – це короткий влучний вислів, що в стислій формі містить глибоку думку і є усталеним, крилатим» [2, с.32]. За визначенням Grande Dizionario Italiano di Gabrielli Aldo, «Aforisma è sentenza, massima che riassume in brevi parole un concetto filosofico, una norma di saggezza o una regola di vita.» [8, р. 44].

За визначенням Н. Т. Федоренко і Л. І. Сокольської, афоризми – «короткі, глибокі за змістом і закінчені в смислово-логічному плані судження, що належать певному автору і ув'язнені в образну, легко запам'ятовується форму» [4, с. 54]. Сфера появи й звернення афоризмів - літературна мова. Н.Т. Федоренко і Л. І. Сокольська ставлять афоризми на проміжний рівень між літературою і наукою, оскільки «виразність і образність зближує афоризми з художньою літературою, властивість синтезу думок, встановлення зв'язку між явищами, точність і лаконізм ріднять їх з наукою [4, с. 75]».

Вже в XVII столітті афоризми стали особливим жанром літератури. Багато з них є цитатами з різних творів; наприклад афоризми Данте Аліг'єрі в «Божественній комедії» (“*Non può comprendere la passione chi non l'ha provata.*”).

У більшості випадків, афоризми складаються з двох складових: головної думки і кінцевого висновку. Не завжди ці компоненти можна розділити, але їх присутність обов'язкова. Часто висновок включає в себе суть афоризму - авторську оцінку першої частини. Можна сказати, що афоризм має дві складових, які часто знаходяться між собою в конфлікті.

Тож, афоризм, з одного боку, вбирає в себе рефлекторні образи, а з іншого – оригінальну авторську думку. Афоризм завжди має дидактичну спрямованість, але ніколи не буває ординарним висловлюванням. Створення афоризмів – справа особливо талановитих особистостей, які поєднують максимальну скороченість висловлювання з чітко спрямованим впливом на людину. Аналізуючи афоризми щодо наявності такої прагматичної якості як вплив, ми враховуємо той факт, що авторське висловлювання

перетворюється на афоризм тоді, коли воно має вдалу форму і ідею, часто повторюється, запам'ятовується, стає популярним, тобто успішним. [1, с. 53].

Дієвим вважається висловлювання, що породжує певний ефект і впливає саме так, як цього бажав автор. Автор повинен «заразити» читача своєю думкою, змусити його сприймати її як свою, прищепити йому свої ідеї, і найчастіше це досягається за допомогою виразних засобів мови.

Письменника, який створює крилаті вирази, не задовольняє лише чіткий зрозумілий вислів, йому необхідно, щоб він закарбовувався в пам'яті читачів, підкоряв їхні думки. Важливу роль в цьому грає виразність мовлення.

Дослідники афоризмів намагалися класифікувати афоризми з огляду на дієвість структурного, семантичного, дидактичного та функціонального критеріїв. Оскільки афоризми наближаються за своєю автосемантикою до універсальних висловлювань, епіграм, загадок, прислів'їв, їх можна класифікувати за наступними характеристиками:

- 1) вічна істина: «*Qui si fa l'Italia o si muore.*»
- 2) присутність узагальненості: прислівників, прикметників, негаций: «*L'Italia non è una provincia, è la Signora delle altre province.*»
- 3) присутність контрасту: «*Gli italiani, generosissimi in tutto, non sono generosi quando si tratta di pensare.*» (Carlo Emilio Gadda)
- 4) присутність спеціального початку: «*No, Itali siam tutti, un popol solo / Una sola famiglia.*»
- 5) використання риторичних питань: «*E come si potrebbe non amare l'Italia?*» [1, с. 53]

Деякі дослідники поділяють афоризми на несерйозні (авторські гумористичні висловлювання) та серйозні. Першим притаманний парадоксальний, гумористичний, непрактичний характер. Їх функція полягає в тому, щоб звернути увагу адресата, здивувати його та створити гумористичний ефект. Серйозні афоризми позначені відточеністю, вишуканою формою, мають практичний характер та націлені на дієвість гуманних життєвих принципів. [4, с. 242]

Тематика афоризмів, звичайно направлена на «вічні питання», часто включає думки, висловлені раніше письменниками або філософами старого або навіть порівняно недавнього часу. У новому «одязі» вони звучать інакше і краще запам'ятовуються.

За спрямованістю морально-повчального змісту афоризми поділяються на [5, с. 151]:

- 1) сентенції (proverbi) (мають морально-повчальний зміст; часто це життєві повчання). Прикладом можуть бути такі вирази:

«*Chi parla due lingue è doppio uomo.*» [6, p. 194.]

«*Il gatto ama i pesci, ma non vuole bagnarsi le zampe*» [7, p. 70.]

- 2) максими (detti) (у них у короткій формі висловлене певне моральне правило або етичний принцип):

«*Vale più uno a fare.*»

- 3) парадокси (paradossi) (думки, що не збігаються з усталеними поглядами):

«*Ogni libro è letto, ma ogni letto non è anche un libro.*» (Bruno Munari)»

«*Come faccio a prendere un martello frangivetro all'interno di una bacheca di vetro, se non con un altro martello frangivetro o con qualsiasi altra cosa frangivetro?*» (Fratello Piccolo)

Афоризми дають можливість стисло та яскраво висловити думку, дають фразі такої змістовної глибини, якої важко чи майже неможливо досягнути іншими засобами. Це готові формули мудрості людського життя, цей клас лексичних одиниць несе на собі виразний національний відбиток, афоризми повідомляють інформацію про історію країни, її мешканців, що є зараз актуальним у їх житті, чи змінилися цінності з плином часу.

Список використаної літератури:

1. Буйницька Т. О. Мовностилістична структура афоризмів Е. Канетті / Т. О. Буйницька // Іноземна філологія. Республіканський міжвідомчий збірник – Львів: Світ, 1996. – С. 50-55.
2. Куньч Зоряна. Риторичний словник / Зоряна Куньч. – К. : Рідна мова, 1997. – 341 с.

3. Манякіна Т. Н. Языково-стилистическая характеристика жанра афоризмов, 10.02.04.«Германские языки» / Т. Н. Манякина. – Днепропетровск, 1980. – 230 с.
4. Федоренко Н.Т. Афористика /Н.Т. Федоренко, Л. И. Сокольская. – М.: Наука, 1990. – 419 с.
5. Яковлева І. Ю. Функционально-семантическое поле «истинность» в / И. Ю. Яковлева //Вестник Челябинского государственного университета. – 2010. - № 22 (203). - Филология.Искусствоведение. - Вып. 46. – Челябинск, 2010. - С. 151 – 154.

*Баско Ірина Анатоліївна,
Студентка IV курсу,
Спеціальності «Філологія. Мова і література (англійська,
арабська мови та зарубіжна література)»*

*Науковий керівник:
доктор іст. наук, професор
Бубенок Олег Борисович*

ЗГАДКИ ПРО ДЖИНІВ У КОРАНІ

В ісламському контексті термін «джин» використовується як для визначення будь-якого надприродної істоти, так і для позначення певного типу надприродної істоти.

Віра в джинів не входить до шести стовпів ісламської віри, як, наприклад, віра в ангелів, однак деякі мусульмани вважають її необхідною для ісламської віри.

У мусульманській художній літературі багато оповідей про джинів, про їх любовні історії, про скарби, які вони оберігають, про спроби спокушати аскетів. Джини з їх здатністю творити чудеса були улюбленими персонажами народної літератури і фольклору мусульманського середньовіччя, зокрема казок циклу «Тисячі й однієї ночі».

У тексті Корану джини згадуються 29 разів, часто разом з людьми, їм навіть присвячується окрема сура, названа на їхню честь (Аль-Джин).

Згідно ісламу, Бог створив три види розумних істот: ангелів зі світла, людей з глини і джинів з палючого полум'я. Слово походить від арабського слова Джанна 'прихований'. Таким чином, джини невидимі для людей.

«... Ми створили людину з сухої дзвінкою глини, отриманої з видозміненою бруду. А ще раніше Ми створили джинів з палючого полум'я...» [Коран, 15:26-27]

В ісламській традиції Мухаммед був посланий як пророк як до людей, так і до джинів,

Іншим ісламським пророком, який відомий взаємодією з джинами, є Соломон. У Корані говориться, що він був царем у стародавньому Ізраїлі, Бог наділив його даром говорити з тваринами і джинами. Бог дав йому владу над бунтівним джином або марганцем. Вірування про Соломона та його владу над джинами пізніше були поширені у фольклорі та народних казках.

Джини — частина доісламських вірувань Аравії, що увійшла в іслам. Для жителів Аравії VI—VII ст. весь світ, що їх оточував — пустелі, гори, каміння, дерева — були населені джинами; вони переважно вважалися ворожими до людей, та їх можна було задобрити, поклоняючись їм і приносячи жертви, у них можна було шукати допомоги. Джини як і шайтани допомагали віщунам (кахінам) і поетам (шайірам) отримувати натхнення з потойбічного світу. Одноплемінники Мухаммеда вважали його промови нав'язаними джинами. Коран включив джинів до мусульманської картини світу, давши ісламське пояснення тому, що для арабів початку VII ст. було безумовною реальністю. Пізніше мусульманський образ джинів увібрав у себе багато елементів фольклорної та релігійної спадщини народів, що прийняли іслам.

Коли Іслам поширився за межами Аравії, віра в джинів була асимільована з місцевою вірою про духів і божеств з Ірану, Африки, Туреччини та Індії. Перси, наприклад, ідентифікували джини в Корані з Дивом із зороастрійського знання. Марокко має багато традицій, пов'язаних із джинами, включаючи ритуали екзорцизму. У Сінді (Пакистан) концепція джинів була введена під час епохи Аббасидів і стала частиною місцевого фольклору.

Джини здатні поставати перед людиною у вигляді людини, тварини або рослини. Також джини здатні оволодівати розумом і тілом живих істот, іноді вони роблять це з метою нанесення шкоди, або якщо закохуються в людину. Для того, щоб убезпечити себе від небажаного контакту з джином, мусульманин повинен частіше читати Коран. Якщо джин все-таки вселився в людину, його можна вигнати тільки ім'ям Аллаха. Злі джини або шайтани схиляють людину до гріхів, і ідолопоклонства. Щоб джин не зміг проникнути в будинок, перед входом мусульманин говорить «Бісмільляh».

Соціальна організація джинів багато в чому ріднить їх з людиною. У них є своя сім'я, діти, царі, суди, весілля та інші ритуали. Деякі хадіси ділять джинів на 3 види: ті, хто вміють літати, схожих на змії, собак і тих, що безперервно подорожують. Джини можуть приймати вигляд драконів, диких ослів і ряду інших тварин. Іноді джин приймає вигляд людини, щоб ввести в оману людей.

Вважається, що джини живуть у спільнотах, подібних до людських, мають емоції, потребують їжі і води, а також можуть розмножувати і виховувати дітей. Крім того, вони бояться заліза, і, як правило, з'являються в пустельних або покинутих місцях, і набагато сильніші і швидші за людей. Джини їдять кістки і віддають перевагу гнилій плоті. У 33 аяті сури Ар-Рахман згадується, що джини здатні потрапляти за кордон всесвіту, проте тільки за Божою волею. Якщо ж джин з власної волі захоче вийти за межі неба і підслухати божественні укази ангелів, то він буде спалений небесною зіркою.

Список використаної літератури:

1. Ислам: Энциклопедический словарь. — М.: Наука. Главная редакция восточной литературы, 1991. С. 66.
2. Al-Ashqar, Dr. Umar Sulaiman (1998). The World of the Jinn and Devils. Boulder, CO: Al-Basheer Company for Publications and Translations.
3. H. El-Shamy, Folk Traditions of the Arab World: A Guide to Motif Classification, 2 vols., Bloomington, 1995.
4. القرآن

*Березовська Уляна Олегівна
Студентки 3-го курсу
Спеціальності : Мова і література
(англійська, польська)*

*Науковий керівник:
Доцент
Божок Олександра Сергіївна*

РОЗВИТОК МОНОЛОГІЧНОГО МОВЛЕННЯ УЧНІВ 11-ГО КЛАСУ НА УРОКАХ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ ЗІ ЗАСТОСУВАННЯМ ТЕХНОЛОГІЇ «АКВАРІУМ»

У статті подано надзвичайно актуальну проблему, суть якої полягає в тому, що навчання монологічного мовлення учнів 11-го класу на уроках англійської мови насправді займає важливе місце. Справа в тому, що потреба у спілкуванні та співпраці між різними країнами та народами з різними мовами зростає і вимагає суттєвих змін у підходах до вивчення іноземної мови у загальноосвітніх закладах. Стрімкі зміни, які відбуваються в українському суспільстві, осучаснення освітньої системи, різноманітні досягнення у

методиці навчання іноземних мов ставлять українську школу перед необхідністю оновлення змісту та методів навчання. На думку методистів (Алхазішвілі А.А., Богданової О.С., Бухбіндера В.А., Вишневського О.І., Долгової Л.А., Зимної І.О. та ін.) слід більшу увагу приділяти не тільки письму, діалогічному мовленню чи читанню, а й справді розвивати навички монологічного мовлення.

Мета дослідження: висвітлити види та особливості монологічного мовлення, саму технологію «Акваріум», висвітлити найбільш популярні технології розвитку монологічного мовлення учнів та висвітлення власно- розроблених вправ для технології «Акваріум».

Виклад основного матеріалу дослідження. Щодо того, якими видами монологу повинен оперувати учень 11-го класу, то це: опис, розповідь, повідомлення, оцінка, роздум і доказ, які відрізняються структурою організації. Можна визначити три етапи роботи з розвитку монологічного мовлення.

Перший етап- рівень елементарного висловлювання. Мета – оволодіння учнями вмінням висловлювати одну завершену думку про предмет або явище. Елементарне висловлювання виступає мінімальною оперативною навчальною одиницею. Контекстовою одиницею виступає понадфразова єдність (1-4-ті класи).

Другий етап – рівень складного висловлювання. Мета – навчити учнів логічно поєднувати елементарні висловлювання, оформлювати думки про кілька явищ або предметів, вносити в мовлення елементи аргументації, тобто будувати висловлювання надфразового рівня (5-8-мі класи).

Третій етап- рівень повідомлення з теми. Мета – навчити учнів будувати висловлювання за прочитаним текстом, але в зв'язку з новою ситуацією, тобто будувати висловлювання текстового рівня.

Найбільш популярними технологіями інтерактивного навчання є: "Мікрофон", "Мозковий штурм", "Акваріум", "Займи позицію", "Навчаючи-вчуся", "Ток-шоу", "Ажурна пилка", "Коло ідей", "Суд від свого імені", "Прес".

Метод "Акваріум" є ефективним методом розвитку вмінь ведення дискусії.

Після того як учитель розподілив вас на дві-чотири групи і запропонував вам завдання для виконання та необхідну інформацію, одна з груп сідає в центр класу (або на початку середнього ряду в класі, де стоять парти), утворивши внутрішнє коло.

Рис.1. Розміщення студентів при використанні методу "Акваріум "

Учасники та учасниці цієї групи починають обговорювати запропоновану вчителем проблему. Всі інші учні мовчки спостерігають за обговоренням.

Групі, що працює, для виконання завдання необхідно:

- о Прочитати вголос ситуацію.
- о Обговорити її в групі, використовуючи метод дискусії.
- о Дійти спільного рішення.

На цю роботу групі дається 3—5 хв. Усі інші учні класу мають тільки слухати, не втручаючись у хід обговорення, спостерігають, чи відбувається дискусія за визначеними правилами дискусії. Після закінчення часу група займає свої місця, а вчитель ставить до класу запитання:

- о Чи погоджуєтесь ви з думкою групи?
- о Чи була ця думка достатньо аргументована, доведена?
- о Який з аргументів ви вважаєте найбільш переконливим?

Після цього місце в "Акваріумі" займає інша група і обговорює наступну ситуацію (проблему).

Всі групи по черзі мають побувати в "Акваріумі", і результати роботи кожної з них мають бути обговорені у класі.

Як ми можемо бачити, метод «Акваріум» достатньо простий, але цікавий. Використовуючи саме його, ми можемо бути певними, що усі учні на уроці англійської

мови точно будуть задіяні і кожен учень матиме змогу відповісти. У групах, що сформується, буде чудово видно контраст учнів, тобто рівень їх підготовки. Учителю це полегшить завдання оцінювання.

Наведемо приклади вправ

Exercise 1. «Hobbies and Pastimes»

Inform your classmates about your hobby and what you usually do in your free time. Why? How do you seeing, what is the best way to spend your time with pleasure?

After the 3-5 min. discussion another students should talk to each other on the next topics:

- Do you agree with the meanings of previous group of students? Why?
- Was this theme clear enough for you?
- What questions do you have after the group's discussion?
- Whose idea do you like the most?

Exercise 2. « Around the world»

In this topic you have a possibility to name TOP 5 countries you want to visit in your life and describe the advantages and disadvantages of this country, the most famous sights there and why do you want to go there.

After the 3-5 min. discussion another students should talk to each other on the next topics:

- Do you agree with the meanings of previous group of students? Why?
- Was this theme clear enough for you?
- What questions do you have after the group's discussion?
- Whose idea do you like the most?

Висновок. Суть інтерактивного навчання полягає в тому, що навчальний процес відбувається за умов постійної, активної взаємодії всіх учнів; це – співнавчання, взаємонавчання (колективне, групове навчання в співпраці), де і учень, і вчитель є рівноправними, рівнозначними суб'єктами навчання, розуміють, що вони роблять, рефлексують з приводу того, що вони знають, вміють і здійснюють. Інтерактивне навчання передбачає моделювання життєвих ситуацій, використання рольових ігор, спільне вирішення проблеми на основі аналізу обставин та відповідної ситуації. Воно ефективно сприяє формуванню навичок і вмінь, виробленню цінностей, створенню атмосфери співпраці, взаємодії, дає змогу вчителю стати лідером колективу.

Але щоб навчитись вести бесіду, навчитись вести діалог передусім потрібно овоїти монолог і навчитись висловлювати свої думки.

Список літератури:

1. Вишневський О.І. Діяльність учнів на уроці іноземної мови: Посібник для вчителів. – К.: Радян. школа, 1989. – 220 с.
2. Калинина С.В. К концепции обучения монологическому высказыванию// Иностранные языки // 1991, №1 // с. 22-26.
3. Скалкін В.Л. Навчання монологічному висловлюванню// Київ “Радянська школа” // 1983 // с. 120.
4. Усата О. В. Навчання учнів монологічному мовленню на уроках англійської мови, 2018 [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://naurok.com.ua>

*Благодир Тетяна Миколаївна
студентка ІV курсу
спеціальності «Мова і література (англійська, арабська)»*

*Науковий керівник:
кандидат педагогічних наук, доцент
Вітченко Анастасія Юхимівна*

ВИКОРИСТАННЯ КОМП'ЮТЕРНИХ ІГОР У ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ ОРФОГРАФІЇ У 5 КЛАСІ

Комп'ютерні ігри у сучасному педагогічному процесі привертають увагу багатьох дослідників тому, що з кожним роком рівень та значення технологій у світі зростає, а вони здатні докорінно змінити систему освіти. Зважаючи на пріоритетність комп'ютерних ігор для сучасних дітей, їх можна вважати перспективним та ефективним засобом навчання.

Аналіз останніх досліджень. До проблеми використання комп'ютерних ігор у навчальному процесі зверталися такі вчені. Т. Денисова, А. Іванова, О. Кореганова, А. Петрова. М. Ісайкіна зазначала, що комп'ютерні ігри є невід'ємною частиною організації навчання на уроках англійської мови. Ю. Горвиць у своїх працях розглядав проблему впливу комп'ютерних технологій на загальний розвиток дітей [2, с.63-73]. У той же час, Б. Гершунський розглядав проблему доцільності використання комп'ютера та комп'ютерних ігор у педагогічному процесі. В. Биков займався проблемою інформатизації шкільного навчання [1]. У той же час, В. Гринько діагностував комп'ютерну залежність школярів, але не взяв до уваги позитивного аспекту використання комп'ютерних ігор у навчальному процесі.

Мета статті – теоретично обґрунтувати та показати ефективність використання комп'ютерних ігор в процесі навчання орфографії на уроках англійської мови.

Завдання:

1. Проаналізувати психофізіологічні та психологічні особливості учнів п'ятого класу.
2. Обґрунтувати використання інформаційно-комунікативних технологій у сучасній освіті.
3. Спираючись на матеріал, дослідити особливості використання комп'ютерних ігор в процесі формування орфографічної компетентності в учнів п'ятого класу.
4. Показати на прикладі ефективність використання комп'ютерних ігор в процесі навчання орфографії у 5 класі.

Виклад основного матеріалу. Однією з головних особливостей використання комп'ютерних ігор в процесі навчання орфографії у п'ятому класі є орієнтація на психологічні та фізіологічні особливості учнів п'ятого класу. П'ятикласники мислять образами, а комп'ютерні ігри забезпечують високий рівень наочності на уроці. Учні у цьому віці ще не вміють контролювати свою увагу, вона у них мимовільна. Використання такого засобу в процесі навчання допомагає зосереджувати та утримувати увагу учнів на уроці. Важливо зазначити, що комп'ютерні ігри на уроці індивідуалізують навчання, учні мають змогу самостійно виконати завдання, у той час, коли вчитель може слідкувати за результатами учнів та рівнем засвоєння ними знань [3, с.163-169]. Перевагами комп'ютерних ігор в процесі навчання орфографії у п'ятому класі є :

- індивідуалізація навчання;
- оперативне оцінювання правильності виконання кожного завдання;
- генерування неповторюваного набору вправ;
- можливість надати тренувальним завданням ігрового або змагального характеру;
- розвиток самостійності учнів;

- розширення інформаційних потоків;
- підвищення мотивації учнів;
- підвищення пізнавальної активності учнів;
- захопливий процес пізнання;
- емоційний підйом у дітей;
- полегшення роботи вчителя;
- скорочення часу на виконання завдань;
- можливість вчителя за короткий час отримувати об'єктивну картину рівня засвоєного матеріалу учнями;
- учень може одразу дізнатися про результати своєї діяльності;
- можливість для учня проявити свої творчі здібності.

Більш детально ми розглянули додатки “JohnnyGrammar’swordchallenge” та “Kahoot” як засоби навчання орфографії у п’ятому класі на теми: “Shopping”, “What’s on TV?” тощо. Такі додатки є простими у використанні, мають легкий інтерфейс та зацікавлюють учнів п’ятого класу.

Висновки та результати. Інформатизація освіти – це пріоритетний напрямок її розвитку, тому використання комп’ютерних ігор на уроках англійської мови є доцільним та необхідним, це створює інтерес в учнів до вивчення англійської мови та мотивує їх до сумлінного виконання завдань уроку.

Отже, використання комп’ютерних ігор в процесі навчання орфографії англійської мови у п’ятому класі дозволяє унаочнити та увиразнити урок, підвищувати ефективність уроку, вдосконалювати навчальний процес, підвищувати навчальну мотивацію учнів, розвивати в учнів інтерес до вивчення мови та розвивати творчі здібності учнів.

Список використаної літератури:

1. Биков В.Ю. Моделі організаційних систем відкритої освіти : [монографія]. – К. : Атіка, 2009. – 684 с.
2. Горвиц Ю. М. Зачем нужны компьютеры в дошкольных учреждениях? / Ю. М. Горвиц // Информатика и образование. – 1994. – № 3. – С. 63-73.
3. Церковний А. Формування навичок у просторі комп’ютерних ігор / А. Церковний // Соціальна психологія. – 2004. – № 3 (5). – С. 163–169.

*Бурова Олександра Анатоліївна
студентка V курсу,
Спеціальності «014. Середня освіта»
Науковий керівник:
доктор філологічних наук, професор
Корольова Алла Валер’янівна*

МОЖЛИВОСТІ ПОШУКОВИХ СИСТЕМ БРИТАНСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО КОРПУСУ

Корпусна лінгвістика як галузь прикладного мовознавства займається визначенням загальних принципів побудови, обробки та експлуатації даних лінгвістичних корпусів (корпусів текстів) із використанням сучасних комп’ютерних технологій, розробленням методики збору реальних мовних явищ – писемних та усних текстів, а також способів їх збереження та аналізу. Під корпусом текстів розуміється значний за обсягом, представлений в електронному вигляді, уніфікований, структурований, розмічений, філологічно компетентний масив мовних даних, створений для вирішення конкретних лінгвістичних завдань[1].

До найбільших переваг комп’ютеризації корпусу відноситься швидкість обробки та легкість оперування великими об’ємами мовних даних (пошук, відбір, сортування,

форматування і т. ін.). По-друге, комп'ютери надають точні та об'єктивні результати обробки машиночитаних даних. По-третє, комп'ютери виключають можливість впливу людського фактору на аналіз даних, що сприяє отриманню об'єктивних результатів. Нарешті, машиночитаність уможливило подальшу автоматичну обробку даних корпусу [1]. З огляду на це, корпус є тією пошуковою і дослідницькою системою, який надає необхідні ресурси для вивчення різних типів сполучуваності слів.

Сполучуваність – це спільна поява слів, у процесі якої між словами, що утворюють певну синтагматичну послідовність, встановлюються певні логіко-семантичні й морфосинтаксичні зв'язки.

Сполучуваність слова зумовлюється його лексико-граматичними особливостями, які можна дослідити за допомогою їх вияву у Британському національному корпусі. [2].

У Британському національному корпусі можна здійснювати пошук за словами (mysterious), фразами (I * that or faint + noun), лемами (all forms of words, like sing or tall), універсальними символами (un*ly or r?p*), і також за допомогою більш складних запитів (un-X-ed adjectives or verb + any word + a form of ground). Перший варіант пошуку дозволяє переглядати список всіх відповідних рядків або відображення діаграми, що показує частоту вживання в п'яти "макро" регістрах (розмовний, художній, популярні журнали, газети, та наукові журнали). За допомогою діаграми можна також побачити частоту вживання слова або фрази в субрегістрах, наприклад, в лекціях, дитячій художній літературі, фінансових або медичних журналах. У відображеному списку можна також побачити частоту кожного відповідного рядка в кожному з основних розділів корпусу. Наприклад, можна здійснювати пошук найпоширеніших іменників, які сполучуються зі словом *thick*, або прикметників – зі словом *smile*.

Список використаної літератури:

1. Захаров В.П., Богданова С.Ю. Корпусная лингвистика: учебник для студентов гуманитарных вузов / В.П. Захаров, С.Ю. Богданова. – Иркутск: ИГЛУ, 2011. – 161 с.
2. Тер-Минасова С. Г. Словосочетание в научно-лингвистическом и дидактическом аспектах : учеб. пособие для пед. ин-тов и филол. фак. ун-тов / С. Г. Тер-Минасова. — М.: Высш. школа, 1981. — 144 с.
3. BritishNational Corpus[Electronic Resource]. – Way of access: <http://www.natcorp.ox.ac.uk/corpus/index.xml>.
4. Sinclair J. M. Introduction to How to Use Corpora in Language Teaching // John Sinclair. – Amsterdam : Benjamins, 2004. – 307 p.

*Бухтіярова Анна Олексіївна,
студентка IV курсу,
Спеціальності «Мова та література»*

*Науковий керівник:
кандидат філологічних наук, доцент
Костюк Олена Миколаївна*

ОБРАЗ НАРАТОРА У РОМАНАХ В. ГОЛДІНГА «ВОЛОДАР МУХ» І «ВИДИМА ТЕМРЯВА»

Актуальність проблеми. Творчість Вільяма Джеральда Голдінга (1911–1993), англійського письменника, лауреата Нобелівської премії з літератури 1983 року, з повним правом може бути віднесена до найбільш яскравих, складних і неоднозначних явищ світової культури другої половини ХХ ст.

Стан розробки проблеми. Прозу В. Голдінга вивчало багато літературознавців, серед яких вирізняються як зарубіжні: J. Baker, D. Crompton, I. Gregor, M. Kinked-Weeks,

так і вітчизняні: Г. Анікін, М. Зінде, В. Івашова, Н. Міхальська, С. Павличко, О. Товстенко та ін. Але, попри велику кількість доробок, практично відсутні праці, в яких розглядається еволюція наративних стратегій у творчості В. Голдінга. Між тим, саме багаторівневий аналіз романістики письменника з погляду наратології може суттєво розширити уявлення про художньо-естетичну та філософсько-психологічну систему його текстів.

Тема еволюції наративних стратегій В. Голдінга є досить об'ємною, тому доцільно виокремити питання про дослідження образу наратора як одне з найбільш проблемних.

Як відомо, наратор – це важлива постать у канві художнього тексту, це той, хто веде розповідь чи оповідь, тобто вигадана автором особа. Цією літературною постаттю може бути автор, персонаж або якась інша особа. Саме наратор як ключова інстанція визначає особливості розкриття змісту твору, характер ведення оповіді або розповіді в тексті. Специфіку наратора як об'єкта наратива досліджували С. Четмен [1], О. Ткачук [2], О. Бабелюк [3].

Мета нашої роботи – виявити закономірності еволюції образу автора у романах «Володар мух» і «Видима темрява», які, відповідно, відносяться до ранньої та пізньої творчості письменника.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Якщо розглядати романи Голдінга крізь систему наративних стратегій, можна виявити, що твори збагачені розвинутим психологічним елементом, співзвучним ідеї, проблематиці та авторській концепції дійсності. Автор ніби непричетний до подій, що відбуваються у творах, але, в той же час, втілює власні ідеї за допомогою певних наратологічних прийомів. В оповіді немає ніякого фіксованого часового плану (пов'язаного зазвичай з наявністю оповідача), але події просто зображуються як такі, що мали місце за допомогою форм минулого часу.

Цілісність авторського бачення досягається через змалювання дійових осіб, кожна з яких відображує певну ідею, співвіднесена з іншими. Навіть у самих, здавалося б, нейтральних авторських описах можна виявити мовностилістичні явища, що свідчать про критичну оцінку персонажа з боку автора, що діє в рамках певної типологічної моделі (позитивний, негативний герой, сатиричний образ і т. д.). В наратуванні Голдінга виникає як пряме зображення персонажів - через опис їх зовнішності, дій, вчинків, так і непряме - через опис пов'язаних з ними подій, асоціативне співвідношення явищ природи, світу речей з образом персонажів. Так, протагоністи роману «Видима темрява» є продовженням певних характеристик з роману «Володар мух». Однак, образи пізнього роману Голдінга дещо ускладнюються, гіперболізуються порівняно з ранньою творчістю письменника.

В об'єктивованому типі оповіді авторська мова контролює, спрямовує, розвиває сюжетну лінію. Вона представляє читачеві місце дії, описуючи водночас краєвид, погоду, тимчасові характеристики подій. Проаналізувавши романи «Володар мух» і «Видима темрява», можна помітити зменшення власне мови та діалогів головних героїв на користь саморефлексії у його пізній творчості.

Роман «Володар мух» цікавий використаними Голдінгом стилістичними прийомами, що також характеризують його як наратора. У тексті не раз зустрічаються "дитячі" форми слів, сленгові слова. Роман рясніє різного роду вигуками, звуконаслідувальними словами, що характерно саме для дітей. У «Видимій темряві» в ролі тих, хто веде діалог, – два візійонери чи ті, хто може «узріти» більше за інших, – Метті Віндроув та Софі Стенгоуп. Обидва, крізь мовлення автора, з'ясовують стан речей у світі й, у зв'язку з цим, ситуацію людини, обираючи кожен свій шлях. Автор протиставляє обидва характери, обидва образи, створюючи антонімічність і конфлікт у творі.

Висновок. На основі аналізу романів Голдінга «Володар мух» і «Видима темрява», що відносяться до різних періодів творчості письменника, можна виокремити спільні і відмінні риси образу його наратора. Він не названий і ніяк не охарактеризований у соціально-психологічному відношенні. Мораль творів Голдінга виражається не прямо, а

опосередковано: системою ситуацій, логікою розвитку дії, освітленням поведінки персонажів. Покликаний забезпечити цілісність і стрункність художнього тексту, наратор у романах «Володар мух» і «Видима темрява» проникає на всі рівні творів: сюжетно-композиційний, образний, стилістичний.

Список використаної літератури:

1. Бук С. Форми нарації в романі Іздрика «Подвійний Леон» / С. Бук // Слово і час. – 2006 – № 2. – С. 63–67.
2. Ткачук О.М. Наратологічний словник / Олександр Ткачук. – Тернопіль : Астон, 2002. – 173 с.
3. Бабелюк О. Принципи виявлення дієгетичного / недієгетичного наратора в американських постмодерністських коротких оповіданнях / О. А. Бабелюк // Наука і сучасність : зб. наук. пр. ; Нац. пед. ун-т імені М. П. Драгоманова. – К., 2005. – Вип. 48. – С. 205–217.

*Веретник Леся Юрївна
студентка V курсу
Спеціальності «014. Середня освіта»*

*Науковий керівник:
доктор наук, професор
Корольова Алла Валер'янівна*

СПОСОБИ ФОРМУВАННЯ РЕЛІГІЙНОГО КОМПОНЕНТА СЕМАНТИКИ У НОМІНАТИВНИХ ОДИНИЦЯХ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

Сучасна лінгвістична семантика обстоє пріоритет динамічного підходу до вивчення значення мовних одиниць. Утверджуючи ідею динамічної концептуалізації світу дискурсу (певної ситуації або її фрагмента), такий підхід актуалізує нову концепцію моделювання змісту мовних одиниць, орієнтовану на репрезентацію багатовимірного семантичного простору.

Моделювання семантики мовних одиниць має на меті виявити структури репрезентації знань, що відображають особливості національно-мовної картини світу, специфіку етнічного менталітету, універсальні та унікальні характеристики предметно-пізнавальної діяльності представників різних мовних спільнот.

Релігійна лексика належить до тієї частини словника, яка становить пам'ятку культури кожного народу [1]. У лінгвістичній науці вже робилися спроби вивчення походження та класифікації номінацій із релігійним компонентом семантики. Л. Л. Григор'єва розглядала номінативні одиниці, що відображають релігійний світ носіїв російської, англійської та арабської мов як джерело асоціацій, які супроводжують те чи інше релігійне поняття в даних культурах [2]. Є. Є. Чикіна аналізувала подібні номінації з лінгвокраїнознавчих позицій як факт відображення у складі номінативних одиниць компонентів, які називають різні екстралінгвістичні реалії, пов'язані з християнством [2].

Дослідники, які вивчали цей фрагмент моної картини світу, віднесли одиниці з релігійним компонентом семантики до концептуальних понять і розділили їх на первинні: «God», «hell», «paradise», «sin», «spirit», «soul», «temple» і вторинні – такі, які охоплюють як сферу релігійну, так і світську, мирську: «fear», «law», «punishment», «love» та ін.

Безпосередньо концепти релігійної сфери утворюють семантичне поле, що залишається в рамках релігійних асоціацій давніх германців і власне давніх англійців: «God» – from Proto-Germanic *guthan (source also of Old Saxon); «spirit» – from Anglo-French spirit, Old French espirit and directly from Latin *spiritus; «soul» – from Old English

sawol, from Proto-Germanic *saiwalō; «faith» – from Anglo-French and Old French feid, foi, from Latin *fides; «sin» – from Old English synn, from Proto-Germanic *sundiō [3].

Концепти, які спочатку виникли в рамках релігійного дискурсу, а потім вийшли за ці рамки і функціонують як у релігійному дискурсі, так і в інших сферах, переважно є запозиченнями в англійську мову: «hell» – from Old English hel, helle, from Proto-Germanic *haljō; «temple» – from Old English tempel, from Latin *templum; «paradise» – from Old French paradis, from Late Latin *paradisus [3];

Концепти, які були перенесені в релігійний дискурс із інших сфер, мають досить широкий семантико-асоціативний потенціал і мають також як прагерманське походження, так і належать до запозичень: «miracle» – from Old French miracle, from Latin *miraculum; «law» – from Old English lagu, from Old Norse *lagu; «punishment» – from Anglo-French punisement, Old French punissement; «fear» – from Middle English fere, from Old English fær, from Proto-Germanic *feraz; «love» – from Old English lufu, from Proto-Germanic *lubo [3].

Отже, завдяки проведеному дослідженню було виявлено три групи номінативних одиниць із релігійним компонентом семантики в англійській мові, які концептуалізувалися і набули статусу концептів англійської мови і які мають різне походження. Окрім прагерманського походження, найбільшу кількість запозичених номінацій релігійної термінології англійська мова отримала з латини у XII-XIII ст. Така тенденція пояснюється тогочасним статусом латини у всіх галузях життя: у науці, законодавстві, освіті, медицині та релігії.

Список використаної літератури:

1. Бобырева Е. В. Религиозный дискурс в системе типов общения [Електронний ресурс] / Е. В. Бобырева. – Режим доступу до ресурсу : http://tverlingua.ru/archive/006/section_3_6/3_4_6.htm .\
2. Мацьків П. В. Особливості деривації релігійних терміносполук / П. В. Мацьків. // Дрогобич : Рідне слово в етнокультурному вимірі. – 2013. – С. 201–209.
3. Douglas H. Online Etymology Dictionary [Електронний ресурс] / Harper Douglas. – 2001. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.etymonline.com/>.

*Волик Надія Юрївна
Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова
факультет іноземної філології
21ак група, 2 курс*

*Науковий керівник - Божок О.С., доцент
Лавренчук М.А., викладач*

ВИКОРИСТАННЯ АНГЛІЙСЬКИХ ТА КИТАЙСЬКИХ ІДИОМ У ЗАСОБАХ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ

Вивчення особливостей фразеології на сучасному етапі розвитку мов є одним із актуальних питань лінгвістики. Завдяки своєму багатому стилістичному потенціалу та неповторним образним ознакам фразеологічні одиниці широко використовуються в усіх типах дискурсу, та в усіх країнах світу.

На даний момент, китайська та англійська мови вийшли на світовий рівень комунікації та вивчаються і використовуються у багатьох країнах, в тому числі й в Україні. Це спонукає нас до ознайомлення та більшого заглиблення у культуру цих країн саме через мовне надбання. Ось чому ідіоми та фразеологізми є актуальною та невід'ємною частиною дослідження лінгвістів.

Відомо, що проблемам вивчення фразеологізмів та ідіом приділяли увагу немало вчених, філологів, лінгвістів (Ш. Баллі, В.В. Виноградов, Ф. де Соссюр, Г. Вотьяк, О. В.

Кунін та інші), на відміну від самого порівняльного аналізу. Дослідженням питання ролі ідіом у сучасній китайській мові сьогодні займаються українські та російські філологи, сходознавці В.І. Горелов, М.Г. Прядохін, О.О. Щукін та ін. Проблемам китайської фразеології присвячені роботи китайських науковців, лінгвістів Люй Шусян, Чжан Чжигун, Чхао Фенсун, Ян Мінбо, Го Юймін та ін.

Оскільки на сьогоднішній день відбувається активний розвиток інформаційних технологій, ми розглянемо використання та трансформацію ідіоматичних виразів саме через призму засобів масової інформації; використання

фразеологізмів безпосередньо у журналістиці та кінематографі; як спосіб привернення уваги та висловлення відповідних емоцій у різних видах мас-медіа.

Поняття «ідіома» та «ідіоматичність» до цих пір точно не визначено вченими. У різних працях вони трактуються по-різному. З одного боку, ідіому визначають як національно-лінгвістичне та національно-культурно-специфічне мовне утворення, яке через свої особливості не може перекладатися дослівно на інші мови (Булаховський 1954; Реформатський 1967; Fries 1958 та ін.). З іншого боку, ідіома визначається як стійке сполучення слів, чиє загальне значення не відповідає сумі значень частин і не виводиться з неї (Арнольд 1979; Смирницький 1952; Hornby 1982 та ін.). Перше визначення означає міжмовний підхід до явища, а друге – внутрішньомовний підхід. На перший погляд, ці визначення можуть здаватися досить різними, проте більш поглиблений аналіз дозволяє побачити глибоку спорідненість між ними. Два згаданих значення терміну ідіома не випадково межують один з одним: давньогрецьке слово *ιδίωμα* означає «особливість», «своєрідність» (The Concise Oxford Dictionary of Current English 1988).

Щодо китайських ідіом, а точніше ченьюїв (成语 *chéngyǔ*, дослівно – «готовий вираз»), найбільш поширеним видом є чотирискладові утворення, побудовані, як правило, за нормами давньокитайської мови. За внутрішньою структурою вони поділяються на ченьюї непаралельної конструкції і ченьюї паралельної конструкції. Наявність паралельної конструкції у ченьюїв допомагає перекладачеві виділяти їх у тексті та визначати їх буквально і переносне значення стосовно даного контексту і перекладати їх згідно з ним. Тому для перекладу ченьюїв дуже важливо враховувати контекст, в якому вони вжиті. Іноді ченьюї в певному контексті може навіть втратити свою первісну образну основу і набувати зовсім іншої.

Мас-медіа (медіа) — засоби одночасної передачі інформації групі людей, тобто канали масової інформації (радіо, телебачення, преса, кіно, фотографія, відео, мультимедійні комп'ютерні системи, Інтернет тощо); технічні засоби створення,

запису, копіювання, тиражування, зберігання, поширення, сприйняття інформації та обміну її між автором медіатексту й масовою аудиторією. Мас-медіа в ширшому користуванні означають єдине середовище, яке використовують, щоб передавати будь-які дані в будь-яких цілях.

Лінгвістичний аналіз текстів ЗМІ 90-х років ХХ ст. і до сьогоднішнього часу дозволяє виділити такі основні особливості використання фразеологізмів у текстах ЗМІ: 1) концентрацію фразеологізмів у невеликому фрагменті тексту та 2) використання фразеологізмів у якості заголовку [Гананольська 2004 [1]].

Широке використання ідіом у назвах газетних статей та назвах фільмів є не випадковим, оскільки саме заголовок повинен нести певну експресію та специфічність з метою привабливості уваги читача та глядача.

Розглянемо приклади назв кінострічок, за основу яких взято ідіоми.

«**La La Land**» (2016). Так називають Лос-Анджелес, а також надто мрійливу людину, схильну до фантазування.

«**Silver Linings**» (2012). Ідіома **silver lining** означає оптимізм. «**Every cloud has a silver lining**» – «**Playbook**»

заспокоюють себе носії англійської мови,
якій поганій ситуації є щось хороше.

маючи наувазі,

щоб будь-

«**The Bucket List**» (2007). В російському прокаті ця комедія вийшла під назвою «Пока не сыграл в ящик», що досить точно відображає суть картини. Вираз **the bucket list**, список того, що потрібно встигнуть зробити до смерті. «**What's on your bucket list?**» – непогане питання, якщо хочете краще пізнати людину.

«**Sophie's choice**» (1982). Цей фільм приніс Меріл Стріп Оскар, а також збагатив англійську мову новим фразеологічним зворотом. **Sophie's choice** – це вибір, який в будь-якому разі приведе до негативного результату.

«**Groundhog Day**» (1993). **Groundhog Day** – з російської «День сурка» – означає ситуацію, що постійно повторюється. Хоча, сам по собі день бабака – це свято, яке святкують 2 лютого в США та Канаді. За традицією, в цей день спостерігають за бабаком, що вилазить зі своєї нірки. Його поведінка розповідь про близькість приходу весни. А своє ідіоматичне значення день бабака отримав тільки після виходу однойменного фільму. Тут можна прослідкувати певний вплив ЗМІ на ідіоматичні вирази та на мову загалом. Оскільки кінострічка викликала у глядачів масу позитивних емоцій та здобула велику популярність, що триває й досі, відбулася трансформація звичайного словосполучення у крилатий вираз, який використовують у різних країнах світу. [3]

Ченьюї - це невід'ємна частина у спілкуванні носіїв китайської мови. Звичайне знайомство (您贵姓? [nín guìxìng?]) - Як Ваше прізвище?), розмова про людину як особистість (平易近人 [píngyì jìnrén]) – Проста людина, що легко знаходить спільну мову з іншими), роздуми про життя та світогляд (刮目相看 [guā mù xiāng kàn]) – Побачити щось в новому світлі), чи просто щоденне спілкування

(等着瞧吧 [děngzhe qiáo ba]) – Поживемо - побачимо) – скрізь можна знайти достатню кількість ченьюї, що розкривають народну самобутність китайського народу.

Часто задля привернення уваги ченьюї використовують в оголошеннях, різних слоганах, як це видно із наступної ідіоми:

刮目相看 guā mù xiāng kàn («протереть + глаза + посмотреть») = **Побачити щось в новому світлі**, «побачити щось іншими очима». Пафосний слоган до фільму, що має вийти в прокат 30 липня, звучить так:

船来了! 《太平轮》定名“彼岸”7.30刮目相看

[chuán lái le! tàipíng lún dìngmíng bǐ'àn 7.30 guā mù xiāng kàn]- «30 липня ваше життя зміниться».

Багато ченьюї можна зустріти у китайському серіалі «大丈夫» [dàzhàngfū] «Справжній чоловік» (дослівно), а саме:

老奸巨滑 [lǎojiānjùhuá] - старий пройдисвіт, запеклий шахрай, хитра лисиця
粗心大意 [cūxīndàyi] - ідіома, що означає недбалість, неухважний, необережний.

合情合理 [hé qíng hé lǐ] – розумний і справедливий

笨鸟先飞 [bènniǎoxiānfēi] - «дурний птах має прокидатися раніше»; якщо хтось обділений навичками, тоді потрібно більше працювати, щоб компенсувати недоліки. [2, 4-5]

Дослідження показало, що фразеологізми широко використовуються в усіх частинах сучасного тексту ЗМІ: у заголовках, у рекламних та інформаційних блоках. Особливості фразеологізмів полягають у наступному:

- вони відомі більшості людей, тому інформаційні та рекламні тексти, що містять ФО, легко сприймаються мовцями;

- образність фразеологізмів, їх метафоричність має достатній вплив на адресата повідомлення;

- трансформація або модифікація відомих фразеологізмів обов'язково привертає увагу читача чи слухача повідомлення.

Список використаної літератури:

1. Гананольская Е. В. Свободное слово или эзопов язык? // Актуальные проблемы теории коммуникации: Сборник научных трудов. – Спб.: Изд-во СПб ГПУ, 2004. – С.68-74.
2. <http://chinese-russian.ru/publications/?publications=73>
3. <http://coollingua.blogspot.com/2017/03/blog-post.html>
4. <https://cyberleninka.ru/article/v/kitayskie-idiomy-chenyuy-kak-komponent-soderzhaniya-mezhkulturnoy-kompetentsii>
5. <http://fluenterra.ru/chinese/chengyu/chengyu-3.php>

*Гончарова Альона Вікторівна,
студентка II курсу
факультету іноземної філології
спеціальності «Середня освіта»*

*Науковий керівник:
кандидат філологічних наук, доцент
Костюк Олена Миколаївна*

МЕТАФОРА У ПЕРЕКЛАДАХ ВІРША ГЕНРІХА ГЕЙНЕ «ICHWANDELTEUNTERDENBÄUMEN»:

Актуальність проблеми. Лірика Генріха Гейне перекладали відомі поети. Проблеми використання метафор у творі класика німецької літератури та завдання перекладача при їхньому відтворенні залишаються надзвичайно важливим та недостатньо дослідженим питанням.

Стан розробки проблеми. Норберт Гофман називає наступні чинники метафоризації: стилістична необхідність, за якої перекладач не зобов'язаний знаходити відповідності; автор намагається наблизити читача до так званої «метарефлексії» - у цьому випадку перекладач мусить передусім компенсувати розбіжності рецепції в епоху створення оригінального тексту та перекладу; ідіолект як характеристика дійової особи в тексті, коли перекладачу необхідно дотримуватися метафорики автора, в якості емоційного висловлювання, якщо перекладач вирішить використати метафору, це означатиме «втрата емоційних цінностей» [2].

Популярністю відзначаються німецькомовні образні вирази, перекладені Лесею Українкою. Дослідники зазначають, що українська поетеса використовує різні способи перекладу інакомовного тексту, такі як додавання/опущення, паралельне іменування метафоричної основи, створення власної метафори. Наприклад, у поезії «Співав соловейко, і липа цвіла...» Леся Українка зберегла метафору німецького письменника, але підсилила її образ за допомогою смислового доповнення: Die Sonne lachte mit freundlicher Lust – Всміхалося сонце, скрізь радість була [4].

Метою роботи є розкриття специфіки художньої трансформації німецької метафори у перекладених текстах.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Важливо з'ясувати провідні тенденції перекладу метафор Гейне. Зокрема, у перекладі А. Малишка вірші німецького поета зберігають свій зміст, образність та емоційність, а головне - задум автора та їхня зовнішня форма при цьому не страждає. Як відомо, Андрій Малишко також вдавався до низки лексико-граматичних трансформацій (вилучення, додавання, перестановка, заміна та ін.). Так, у перших двох рядках вірша

«Undwüßten'sdieBlumen, diekleinen» квіти з «kleinen», тобто маленьких, у перекладі перетворюються на «пишні» [5], а це значно змінює їх зовнішній вигляд.

Втім, наша увага насамперед зосереджена на обраному вірші німецького класика у перекладах. Переклад поезії українською мовою «Ich wandelte unter den Bäumen» належить Наталі Забілій, а російською – Льву Мею.

Перекладачка вдалась до певних змін у рядку «Ich wandelte unter den Bäumen / Mit meinem Gram allein», адже вона говорить, що герой, ніби приніс свою печаль під дерева, а не прогулювався з ними на самоті, а ось у російській версії – переклад дослівний, але обидва варіанти не змінюють головний смисл і дають нам зрозуміти, що автор оживлює почуття смутку. У метафорі «Da kam das alte Träumen, / Und schlich mir ins Herz hinein» авторка перекладає слово «Traum» як «сон», хоча йому притаманне й значення «мрія», однак її перетворення дуже доцільне, адже воно дає нам згадку про минуле, про старі почуття, до того ж вона зберігає метафоричне оживлення снів, як і оживлення серця у «wenn mein Herz es höret / Dann tut es noch einmal so weh». Але у Мея, слово «Traum» перетворюється саме на «грёзу», тобто мрію, до того ж ці мрії порівнюються зі зміями, однак не зрозуміло чому, адже слово «schleichen» означає «тихо підкрадатись». У метафоричній конструкції «Da haben wir Vöglein gefangen / Das hübsche, goldne Wort» українська перекладачка залишає перенос, але змінює предмет, бо в перекладі слова запали в серце, а в оригіналі – пташки зловили красиві, золоті слова дівчини. У Мея змінюється і переклад, і сенс, адже пташки підслухали пісню дівчини. І в останній метафорі «Ihr wollt meinen Kummer mir stehlen» Наталя Забіла, як і Лев Мей, ідентично відтворює оригінал.

Висновок. Отже, слід насамперед відмітити, які сміливі та яскраві метафори створює Генріх Гейне, що не втрачають свою внутрішню реалістичність та спрямовані на опредмечення почуттів та переведення емоцій в образний ряд. Головне завдання перекладача - передати головну думку, настрій, при цьому не змінюючи форми вірша, і зазначеним вище інтерпретаторам це вдалося. Найчастіше перекладачі використовують перестановки, компенсації, заміни або опущення для досягнення краси, експресії та ритми, а також для збереження граматичних норм мови-рецепієнта.

Список використаної літератури:

1. Die digitale Bibliothek//Heinrich Heine «Buch der Lieder» / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.digbib.org/Heinrich_Heine_1797/Buch_der_Lieder_.pdf
2. Hofmann N. Redundanz und Äquivalenz in der literarischen Übersetzung darstellt an fünf deutschen Übersetzungen des Hamlet. / Norbert Hofmann. – 1980. / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://ru.osvita.ua/school/lessons_summary/edu_technology/38485/
3. Вибрані поезії. Генріх Гейне (пер. Андрій Малишко та ін.) – 1946. / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://chtyvo.org.ua/authors/Heinrich_Heine/Vybrani_poezii/
4. Гончарук Р. А. Роль та особливості перекладу художньої метафори з німецької мови на українську в поетичних текстах (на матеріалі поезій Г. Гейне «Lyrisches Intermezzo» та їх перекладів Лесею Українкою // Наукові записки ніжинського державного університету ім. Гоголя – Ніжин, 2017. – Серія: Філологічні науки. – 2017. – Книга 1 – С. 145-150.
5. Петренко Є. М. Специфіка відтворення особливої поетики Г. Гейне у перекладі А. Малишка // Наукові записки ніжинського державного університету ім. Гоголя – Ніжин, 2017. – Серія: Філологічні науки. – 2017. – Книга 1 – С. 183-186.

*Грабарник Дана Аркадіївна,
студентка I курсу,*

*Науковий керівник:
кандидат педагогічних наук, доцент
Мельник Анжела Олегівна*

АНАЛІЗ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ УЧНІВ У МАТЕРІАЛАХ ВЕБ-САЙТІВ УЧИТЕЛІВ-СЛОВЕСНИКІВ

Актуальність проблеми. Одним з актуальних питань сучасної освіти наразі є тема розвитку творчих здібностей людини. Найвідповідальнішим періодом, коли закладаються і стрімко розвиваються творчі здібності особистості, є навчання в школі. Велику роль в даному процесі відіграють уроки зарубіжної літератури, які відкривають як перед вчителем, так і перед учнями безмежні можливості щодо розвитку творчих здібностей і подальшого використання їх в дорослому житті.

Мета дослідження – проаналізувати проблему розвитку творчих здібностей учнів у матеріалах веб-сайтів учителів-словесників.

Науковець Олена Дем'яненко дає визначення творчим здібностям як “синтез властивостей та індивідуальних особливостей особистості, які виявляють характер її діяльності, виявляються в ній і забезпечують результативність” [2].

Постійно удосконалюється і розвиток прийомів та методів, які сучасний вчитель зарубіжної літератури використовує для планування та підготовки заходів, спрямованих на розвиток творчих здібностей учнів. Сьогодні диктує педагогу новітньої школи вимоги крокувати в ногу з технічним прогресом і застосовувати результати його розвитку в навчальному процесі.

Завдяки доступу до мережі Інтернет вчителі зарубіжної літератури можуть долучатися до вітчизняного та світового досвіду розвитку творчих здібностей учнів, обмінюватися напрацюваннями, спілкуватися з однодумцями, батьками, учнями – і все це, не покидаючи робочого місця або власного помешкання, місця відпочинку тощо.

Останніми роками з'явилися і набули розвитку як загальноосвітні, так і вузькоспеціалізовані мережеві ресурси, присвячені навчальному процесу. Не залишається в стороні і спільнота вчителів зарубіжної літератури України. В Інтернет-мережі створено чимало сайтів вчителів зарубіжної літератури, вистачає також і спеціалізованих груп та сторінок у соціальних мережах.

Одним з талановитих авторів інтернет-ресурсу із зарубіжної літератури, який заслуговує на увагу, є вчитель зарубіжної літератури Мукачівської ЗОШ № 20 імені О. Духновича Адріана Хименець. Педагог представляє в мережі власний авторський сайт (<http://svitliteraturu.com/>) [4].

В меню сайту, окрім стандартних розділів з методики викладання, фото-, відео-, друкованих матеріалів з підготовки і проведення уроків, опису досвіду, є досить цікаві змістовні масиви даних як для колег-педагогів, так і для батьків та учнів. Більшість матеріалів сайту інтерактивні, спрямовані на розвиток творчих здібностей учнів з можливістю отримання педагогом зворотного зв'язку. Сайт Андріани Химинець гарно систематизований, він постійно оновлюється, має велику кількість матеріалів для розвитку творчих здібностей учнів у процесі вивчення зарубіжної літератури.

Вчитель зарубіжної літератури НВК № 1 м. Немирова Леся Сич має не тільки добре розвинений сайт власного авторства [1], але є також і засновником та адміністратором спеціалізованої групи в соціальній мережі Фейсбук “Методичні родзинки уроків зарубіжної літератури” [3]. На даний час кількість учасників даної групи перевищила 17 000 користувачів. На вищезгаданих ресурсах знаходимо безліч матеріалів з розвитку творчих здібностей, представлених для педагогів, батьків і учнів.

За інтерактивними посиланнями з презентації досвіду та методичних розробок можна перейти до розділів уроків-віртуальних екскурсій, календарного планування, віртуальних музеїв, записів вебінарів тощо. Для всебічного розвитку творчих здібностей учнів Леся Сич пропонує використання в режимі он-лайн Google форм.

Блог Лесі Сич та авторська група в соціальній мережі "Фейсбук" – яскравий приклад використання сучасних інтерактивних технологій для розвитку творчих здібностей учнів в процесі вивчення зарубіжної літератури.

Висновки. Сучасного учня важко уявити без використання інтернет-ресурсів в усіх сферах життя. Тому все більшої актуальності набуває питання впровадження новітніх технологій у навчальний процес та їх інтеграції в традиційні методи викладання зарубіжної літератури. Оскільки використання комп'ютера та інтернету відкриває перед учителем літератури нові горизонти та, здебільшого, позитивного сприймається учнями, створення та розвиток веб-сайтів вчителів-словесників є необхідною умовою всебічного розвитку творчих здібностей школярів під час вивчення зарубіжної літератури.

Список використаної літератури:

1. Блог учителя зарубіжної літератури Сич Лесі Михайлівни [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://zarlitslm.blogspot.com/>.
2. Дем'яненко О. О. Система творчих завдань у процесі навчання зарубіжної літератури (5-8 класи): науково-методичний посібник / Олена Олександрівна Дем'яненко. – Біла Церква : КОПОПК, 2009. – 173 с.
3. Загальнодоступна група соціальної мережі "Facebook" "Методичні розробки уроків зарубіжної літератури" [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://www.facebook.com/groups/2001066366820920/>.
4. Сайт "Світ літератури" [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://svitliteraturu.com/>.

*Дахно Алла Леонідівна
студентка I курсу магістратури,
спеціальності «014 Середня освіта»*

*Науковий керівник:
доктор філологічних наук, професор
Корольова Алла Валер'янівна*

ІСТОРІЯ РОЗВИТКУ СТРУКТУРИ АНГЛІЙСЬКОГО РЕЧЕННЯ

Синтаксична будова англійської мови була предметом вивчення у працях багатьох дослідників (В. Д. Аракін, Л. П. Беляєва, І. П. Іванова, Б. А. Ільш, А. І. Смирницький, Л. П. Чахоян, В. М. Ярцева та ін), проте питання історії розвитку англійського речення потребує подальшого ґрунтовного аналізу і систематизації наукових припущень щодо етапів його будови на різних стадіях еволюції англійської синтаксичної системи.

Попередньо проаналізувавши загальні особливості структури англійських речень, можна зробити такі узагальнення:

1. Порядок слів в англійському реченні поділяється на прямий, зворотний та синтетичний, кожен з яких має свої особливості та характерні риси у певний часовий період розвитку англійської мови.

2. У давньоанглійській мові порядок слів був вільним, переважав прямий порядок слів, у реченнях можливим було подвійне заперечення.

3. У середньоанглійський період порядок слів стає засобом передачі синтаксичних відношень, можливе вільне розташування членів речення, зберігається синтетичний

порядок слів, натомість зникає подвійне заперечення, з'являються окличні речення особливої структури.

4. У сучасній період розвитку англійської мови встановлюється фіксований порядок слів, наявними та обов'язковими є підмет та присудок, можливі випадки вживання інверсії.

Що стосується класифікації простих речень, то у давньоанглійський період було 2 види односкладних речень – безособові й наказові, наказові речення могли уточнюватися за рахунок звертань, існувало також три моделі двоскладних речень – SP, SPO, SPC. У середньоанглійський період починає встановлюватися фіксований порядок слів у межах 3 основних членів речення (Subject, Predicate, Object), з'являється аналітична конструкція наказових речень, неозначено-особові речення, виникають 4 основні моделі простого двоскладного розповідного речення, які є характерними і для сучасного етапу розвитку англійського синтаксису: SP, SPO, SPC, there PS. У сучасній англійській мові також продовжує функціонувати й односкладне називне речення.

Список використаної літератури:

1. Блох М.Я. Теоретическая грамматика английского языка: Учебник / М. Я. Блох. – М.: Высшая школа, 1983. – 383 с.
2. Гельберг С.Я. Курс истории английского языка: Учебное пособие. 2-е изд., испр. и доп. Ижевск: Изд. дом «Удмуртский университет», 2003.
3. Иванова И.П. Практикум по истории английского языка / И.П. Иванова, Л.П. Чахоян, Т.М. Беляева. – СПб: Авалон, 2005. – 192 с.

Дворак Альона Анатоліївна

*Науковий керівник
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри англійської філології
Макухіна Тетяна Володимирівна*

ВИКОРИСТАННЯ ВІДЕО НА УРОКАХ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

Сучасному викладачеві надається можливість використання обширної номенклатури технічних засобів навчання, серед яких найбільш доступним і поширеним, а також універсальним є відеотехніка, що дозволяє використовувати одночасно аудіювання і відеопідтримки навчального матеріалу.

Відео — під цим терміном розуміють широкий спектр технологій запису, обробки, передачі, зберігання й відтворення візуального і аудіовізуального матеріалу на моніторах. У побутовому значенні відео означає відеоматеріал, телесигнал або кінофільм, записаний на фізичному носії (відеокасеті, відеодиску тощо).

Існує величезна кількість відеоматеріалів, які за стилем переданої інформації можна розділити на наступні:

1. Художні (мультифільми, різні художні фільми, фрагменти вистав)
2. Науково-популярні, публіцистичні (інтерв'ю, документальні та навчальні фільми)
3. Інформаційні (реклама, записи новин, телепередачі, відеоролики)
4. Відеоекскурсії.

Використання відео на уроках допомагає вирішенню таких завдань: підвищення мотивації навчання, інтенсифікація навчання, активізація учнів, самостійна робота учнів, підвищення якості знань учнів.

Також використання відео сприяє швидкому запам'ятовуванню навчального матеріалу учнів, який вивчається на уроці; відкриває кращі можливості для використання наочності, технічних засобів навчання і створює умови для цікавої організації позаурочної роботи з предмета і позакласної виховної роботи з учнями. Також використання відео в аудіюванні зацікавить учнів до уроку і, за умови правильної побудови навчального процесу, забезпечить набагато краще засвоєння матеріалу. Проблемою використання відеотехнологій у навчальному процесі займалися у своїх наукових дослідженнях О.Зубченко, С.Ніколаєва, О.Тернопольський та інші.

Згідно з висновками, які робить Ю.Верисокін у статті «Відеофільм як засіб підвищення мотивації учнів», у сучасній школі використання відеозаписів на уроці є не тільки доречними, а й обов'язковими. Робота з такими матеріалами на занятті урізноманітнює види діяльності учнів у процесі навчання іноземній мові. Використання відеоматеріалів робить урок цікавим для всіх школярів, впливає на рівень мотивації вивчення іноземної мови, навчання відбувається з автентичними зразками іноземної мови.

Відеоматеріали можна розділити на наступні групи:

- постановочні навчальні ролики;
- музичні та рекламні відеокліпи;
- повнометражні художні фільми і телесеріали;
- додаткові матеріали, які супроводжують художні фільми на DVD, у тому числі рекламні трейлери;
- відеозаписи різних виступів;
- відеопрограми для вивчення окремих аспектів мови.

При використанні наочного методу (демонстрації відеоматеріалу) необхідно дотримуватися ряду умов:

- відеоматеріал повинен відповідати рівню знань учнів;
- наочність повинна використовуватися в міру і показувати її слід поступово і тільки у відповідний момент уроку;
- спостереження має бути організоване так, щоб усі учні могли добре бачити відеоматеріал;
- необхідно чітко виділяти головне;
- відеоматеріал має бути точно погоджений з учбовим матеріалом, що вивчається.

При роботі з відеотекстом методиці навчання іноземних мов прийнято виділяти три основних етапи: дотекстовий етап (pre-viewing), текстовий етап (while viewing), післятекстовий етап ((post) after-viewing).

Ефективність використання відеофільмів залежить від раціональної організації занять. Під час уроків можна використовувати такі види вправ: навчальні завдання, Five W's and H, створіть відеоклип, огляд думок споживачів, заповніть відео пропуск, біографії, люди в новинах, пророцтва.

Отже, ми бачимо, що відеопрограми широко використовуються на уроках іноземних мов. Великий плюс застосування таких програм – допомога у вивченні багатьох аспектів мови.

Навчання англійської мови за допомогою відео – це дуже ефективний метод. В даний момент він прогресує і доводить своє право на існування. Доведено, що уроки з використанням відео дуже добре привертають увагу учня, розвивають багато аспектів мовної діяльності, а також дають можливість творчого прояву особистості. Також, зіставивши використання відеопрограм на уроках та особливості навчання саме в старших класах, ми зрозуміли, що цей метод найбільш актуальний і ефективний для старшої ступені навчання, коли в учня є вже певний багаж знань.

Підводячи підсумок викладеного, можна стверджувати, що навчальні відеокурси і мультимедіа розкривають широкі можливості для активної роботи в процесі формування мовних навичок та вмінь учнів і роблять навчальний процес оволодіння іноземною мовою привабливим для школярів. Ефективність використання відео при навчанні мови залежить

не тільки від точного визначення його місця в системі навчання, а й від того, наскільки раціонально організована структура відео-заняття, як погоджені навчальні можливості відео із завданнями навчання.

Список використаної літератури:

1. Современные теории и методики обучения иностранным языкам / под ред. Л. М. Фёдоровой, Т. И. Рязанцевой. – М. : «Экзамен», 2004. – 320 с.
2. Барменкова О. И. Видеозанятия в системе обучения иностранной речи / О. И. Барменкова // Иностранные языки в школе. – 1999. – № 3. – С. 20 – 25.
3. Рогова Г. В. Методика обучения иностранным языкам в средней школе / Г. В. Рогова. – М. : Просвещение, 1991. – 287 с.
4. Верисокин Ю. И. Видеофильм как средство мотивации школьников при обучении иностранному языку / Ю. И. Верисокин // Иностранные языки в школе. – 2003. – № 5. – С. 31 – 34.
5. Кульневич С. В. Совсем необычный урок / С. Кульневич, Т. Лакоценина. – Ростов н/д : Учитель, 2001. – 288 с.

*Євтушенко Лена Олександрівна,
студентка 1 курсу магістратури
Спеціальності «Філологія»
(італійська та англійська мови, зарубіжна
література)*

*Науковий керівник:
Доктор філологічних наук
Пахарєва Тетяна Анатоліївна*

ОБРАЗ СОБАКИ В РОМАНІ ДЖУЗЕППЕ ТОМАЗІ ДІ ЛАМПЕДУЗА «ГЕПАРД» ТА У ФІЛЬМІ ЛУКІНО ВІСКОНТІ «ЛЕОПАРД»

Літературні твори є основою екранних образів кіно з перших днів його існування, а кіноінтерпретації цих творів є органічною частиною кіномистецтва. Давно вже існує проблема екранізацій: чи варто взагалі переносити твори на екран, чи завжди фільм програє книзі, чи впливає кіно на сприйняття початкового тексту глядачем. Вивчення процесу перенесення роману на екран і результату екранізації *актуально* ще й тому, що в ньому знайшли своє відображення багато явищ і сторін сучасної культури, а в українській науковій практиці бракує цілісних досліджень, зосереджених на порівнянні літературного художнього твору з екранізацією.

Про взаємовпливи, взаємопроникнення мистецтв у загальних рисах сказано чимало (праці А. Плахова, К. Томаса, Д. Кера), а проблема «транспозиції» літературного тексту ставилась кінодумкою з самого початку її формування (Ж. Фейдер), але до сьогодні залишаються не до кінця з'ясованими принципи перенесення літературного першоджерела в кінематографічний текст. *Мета даного дослідження* – проаналізувати в прикладі вдалого кінематографічного переакцентування та інтерпретації літературного твору, як змінюється функціональне навантаження другорядного і водночас символічного образу собаки Бендіко з роману Дж. Т. Лампедузи «Гепард» у фільмі Л. Вісконті «Леопард».

Головний герой «Гепарда» - принц Саліно, який на тлі висадки тисячі на Марсалі став розчарованим свідком занепаду свого благородного, консервативного і традиціоналістського стану і стрімкого злету вдачі нових багатих. Але «Гепард» - це набагато більше: це роман про нерухомість, про Сицилію, у якій є вічне - час, про застій, де ніщо не може змінитися. Навіть те, що, справді, змінюється в реальності, залишається

таким, як є, і все це прекрасно ілюструє пропозиція, проголошена Танкреді, племінником принца: «Якщо ми хочемо, щоб все залишалося таким, як є, все повинно змінитися»[2]. Таким чином, суперечлива логіка застою, нерухомості і руху, смерті і життя визначає хронотоп твору, а образ пса Бендіко стає великою мірою символом цього протиріччя, з'являючись в стратегічних точках роману і представляючи час в житті або смерті, застої або русі, щоб потім акцентовано прозвучати в фіналі. Під час його першої появи його неабияка роль в художньому світі роману уже очевидна: собака, як жива і природня істота, протиставлена мертвій атмосфері нескінченного молитовного читання, наприкінці котрого вона входить до цього царства ритуалу і привносить туди рух живої емоції (вона засмучена своїм недопущенням до каплиці, де відбувається читання чоток) і живого життя. Рух і життя постійно пов'язані з образом Бендіко, який завжди визначається як дуже схвильований, стурбований своїм власним динамізмом, і саме жвавість, безпосередність та життєва сила, якої вже бракує принцу Саліно та всьому його стану, складають головний сенс образу цього улюбленця свого хазяїна. Але на символічному рівні собака завжди була амбівалентна – як позитивний символ (вірність), так і негативний (Біблія відносить собаку до «нечистих» тварин). От і образ Бендіко часто нагадує про наскрізну присутність смерті у світі роману. В саду його нудить від запаху троянд, насправді він одужує і поспішає шукати корисні відчуття між добривом і деякими мертвими ящірками. В одному уривку з роману принц бере з собою Бендіко в «карнаджі», і незабаром після спостереження за декількома ягнятами, курями, що боролися за життя через страх під слідчим носом Бендіко, думає: «Також це приклад марного страху, ...собака не представляє для них ніякої небезпеки; навіть кістку не з'їсть, тому що це пошкодило б живіт». Життя і смерть, рух і статика, злет і падіння – все це прекрасно ілюструє фінал роману, теж побудований навколо образу Бендіко. Через багато років після його смерті собака з'являється забальзамованою в марній спробі увічнити королівську владу шляхетного стану. Але він стає символом деградування Леопарда, який в свій виліт з вікна, здається, рухає ногами в повітрі; вже неживе (але яке хоче бути живим, чим корелює з забальзамованим тілом собаки) приходить до тями, в безперервній грі між уявністю і реальністю. Але цей імпульс життя - всього лише ілюзія, як і зміна; насправді все перетворюється в купу пилу.

У кіноверсії роману образу Бендіко приділено набагато менше уваги, а його семантика редукована до тільки одного значення, але втіленого послідовно й емоційно насичено: собака у фільмі демонструє нероздільну єдність долі зі своїм хазяїном, і тим символізує, що разом зі станом аристократії до занепаду приходить все, що існувало у тісній залежності від цього стану – вся аристократична культура починаючи від мистецтва й архітектури (Вісконті акцентує цю думку, підкреслюючи вітхий стан аристократичних будівель, або проводячи родину Саліно до церкви під звуки жалюгідного маленького оркестрику, який фальшиво намагається зіграти Верді) і закінчуючи стосунками та способом життя.

Отже, Вісконті, не маючи можливості так деталізувати семантику другорядного образу собаки, як це було можливо зробити в романі, компенсує цю редукацію за рахунок контексту, де додаткові смисли створюють музика, кольорові акценти, речові деталі (дорожній пил на обличчях та одязі родини Саліно після подорожі і, як його корелят, той прах, на який перетворюється тіло Бендіко у фіналі) – і це додаткове смислоутворення відбувається суто кінематографічними засобами. Можна зробити висновок, що Вісконті знаходить в арсеналі кінопоетики все, що дозволяє створити не менш змістовно насичений і виразний кінотекст, ніж його літературне першоджерело.

Список використаної літератури:

І. Томази ди Лампедуза, Джузеппе. Леопард / Пер. с ит. Г. С. Брейтбурда. — М.: Иностранная литература, 1961. — 264 с.

2. *Лампедуза, Томази Дж. ди. Гепард: Роман / Пер. с ит. Е. Дмитриевой; предисл. Е. Солоновича.* — М.: Иностранка, 2006. — 335 с.

3. Мартыянова И. А. Киновек русского текста: Парадокс литературной кинематографичности / И. А. Мартыянова – СПб.: Издательство «Сага», 2001. – 224 с.

*Жук Яна Андріївна
студентка 1 курсу магістратури
спеціальність 035 «Філологія. Германські мови і література
(німецька та англійська)»*

*Науковий керівник
доктор філологічних наук, проф.
Юферева Олена Володимирівна*

ЖАНР ТРАВЕЛОГУ В «ПОДОРОЖІ НА ГАРЦ» ГЕНРІХА ГЕЙНЕ

Ключові слова: травелог, дорожні нотатки, маршрут, дорога, художня публіцистика.

Травелог – поняття, що відносно недавно увійшло в обіг вітчизняної гуманітарної науки. Метою представленого дослідження є визначення меж і змісту поняття «травелог» на матеріалі твору Г. Гейне «Подорож на Гарц» або «Подорож до Гарцу», виявити основні його риси та особливості.

Перші згадки про поняття «травелог» з'являються на початку ХХ століття. Про історію його виникнення можна дізнатися з листа мандрівника Бертона Холмса, у четвертому виданні книги «Американська мова» Генрі Льюїса Менкена. «Травелог – звіт про подорож: книга, стаття або фільм, що описують місця, які люди відвідали, і те, з чим вони зіткнулися. У літературі частіше використовується більш простий варіант – «книга про подорож» / «the travel book» [4:340]. «Сучасний травелог об'єднує мистецтво інтелектуальної подорожі зі здатністю поглиблюватися у життя й культуру чужої країни» [3:27].

Однією з ключових в ідентифікації жанру видається опозиція достовірність/вигадка. Наприклад, в дослідженні Е. Г. Мілюгіної та М. В. Строганова ставиться питання про характерні особливості травелогу і робиться висновок про його обов'язкову документальність – «навіть якщо автор схильний до вимислу і модифікації фактів, він змінює реальні факти і вигадує факти псевдореальності, неодмінно орієнтовані на реальні» [1:12].

Другий комплекс проблем стосується жанрової природи твору. Пояснення поняття і класифікація подорожнього жанру (або травелогу) ускладнюється тим, що в цю категорію потрапляють твори як художньої, так і нехудожньої літератури. Таким чином: «М. Лінк виділяє чотири жанрові різновиди травелогу: 1) Путівники; 2) Звіти про подорожі; 3) Щоденники, записи, замальовки, розповіді про подорожі; 4) Дорожні новели і романи» (Link 1963,7).

Із наведеної класифікації стає зрозуміло, що твори об'єднані тільки мотивом подорожі, як фізичного переміщення в просторі, структурно можуть істотно відрізнятися. Крім того, специфіка подорожнього жанру значною мірою визначається традиціями епохи.

Відповідно до класифікації Лінка, «Подорожні картини» Гейне можна віднести до третьої групи, найбільш широкій і неоднорідній. Твори цього жанрового різновиду допускають опору на реальну подорож, але частка суб'єктивності в них може бути настільки значною, що вони перетворюються в художні твори, які не заперечують наявності художнього вимислу. При зверненні до такого жанру письменник отримує можливість широкого вибору прийомів і художніх засобів, що активно реалізується у Гейне.

Часо-просторові характеристики твору є третім комплексом проблем, пов'язаних із визначенням жанру. Сюжет в «Подорожніх картинах» визначається пересуванням героя в просторі, але простір, як буде показано в ході дослідження, може бути як реально-географічним, так і літературно-ідеологічним. Рух героя – це перехід із одного світу в інший, кожен з яких має свої закони. Відповідно, і час виступає в тексті в декількох аспектах: реально-історичному, міфологічному та особистісному.

Отже, обов'язковими елементами подорожі, на яких базується жанр є:

- власне маршрут, транспортні засоби або дорога;

Один із цих елементів успішно демонструє нам Гейне у «Подорожі на Гарц»:

«Auf der Chaussee wehte frische Morgenluft, und die Vögel sangen gar freudig, und auch mir wurde allmählich wieder frisch und freudig zumute» [5]. («На дорозі віяло ранковою прохолодою, птахи співали так радісно, що і у мене на душі ставало свіжо і затишно»).

- пейзаж, архітектура і визначні пам'ятки міст і селищ, інтер'єри будинків:
«Hinter Northeim wird es schon gebirgig und hier und da treten schöne Anhöhen hervor» [5]. («За Нордгеймом місцевість стає бугристою і то тут, то там з'являються мальовничі височини»).

- етнографічні спостереження, діалоги, розповіді, сповіді. Г. Гейне зазначає: «Im allgemeinen werden die Bewohner Göttingens eingeteilt in Studenten, Professoren, Philister und Vieh, welche vier Stände doch nichts weniger als streng geschieden sind. Der Viehstand ist der bedeutendste» [5]. («У цілому населення Геттінгена складається з чотирьох станів: студенти, професори, філістери та бидло, причому вони не дуже й відрізняються одне від одного. Стан бидла найчисельніший»).

На думку романтика, навіть молодь, яка повинна була б горіти жагою нових відкриттів, навіть учені, покликані збагачувати й удосконалювати дійсність, не здатні подолати обмеженість побуту, поступово уподібнюючись до тварин.

- ситуації: «Nachdem ich eine Strecke gewandert, traf ich zusammen mit einem reisenden Handwerksburschen, der von Braunschweig kam und mir als ein dortiges Gerücht erzählte: der junge Herzog sei auf dem Wege nach dem Gelobten Lande von den Türken gefangen worden, und könne nur gegen ein großes Lösegeld freikommen. Die große Reise des Herzogs mag diese Sage veranlaßt haben» [5]. («Через деякий час я наздогнав бродячого майстра, який повертався з Брауншвейга і він розповів мені, що поширилися чутки, ніби молодий герцог по дорозі до Святої землі був викрадений турками і тепер за нього просять величезний відкуп. Можливо підґрунтям до цієї легенди стала дальня мандрівка, яку здійснив герцог»).

- смакові відчуття: «Ich bekam frühlinggrüne Petersiliensuppe, veilchenblauen Kohl, einen Kalbsbraten, groß wie der Chimborasso in Miniatur, sowie auch eine Art geräucherter Heringe, die Bückinge heißen, nach dem Namen ihres Erfinders, Wilhelm Bücking... Wie herrlich schmeckt doch solch ein Gericht, wenn man die historischen Notizen dazu weiß und es selbst verzehrt» [5]. («Мені подали весняний суп із зелені петрушки, капусту кольору фіалок та смажену телятину розміром з ціле "Чимборассо" у мініатюрі, а також особливий вид копченого оселедця, який називається "Бюкінг" на честь Вільгельма Бюкіна... Якою смачною здається страва, коли згадуєш усі історичні факти про неї»).

Мирне співіснування з природою, ретельна праця на землі, дитяча чесність і простодушність – невід'ємні риси німецького національного характеру, які теж знайшли відображення у «Подорожі на Гарц» Г. Гейне [2].

Підбиваючи підсумки, можна виділити особливості, що притаманні травелогу в цілому як жанру: однорідність, повтор мотивів тексту, що породжують, сюжет твору. Ця повторюваність обумовлена подібністю ситуацій, у які зазвичай потрапляє людина під час поїздки. Травелог Г. Гейне передбачає наявність кордонів, для нього простір є неоднорідним явищем, що постійно представляє собою опозицію: протиставлення мандрівника і світу, чисельні контрасти між рідним і чужоземним, містом і природою, минулим і сьогоденням. Травелог крізь призму творчості Г. Гейне припускає обов'язкову

наявність оповідача-мандрівника, який представляє єдиний фокус зображення. Саме це відрізняє його від романо-новелістичних форм і публіцистичного звіту про подорож.

Список використаної літератури:

1. Милюгина Е.Г., Строганов М. В. Русская культура в зеркале путешествий. – К.:Тверской государственный университет, 2013. – 151 с.
2. Ніколенко К. Романтична іронія та міфопоетика в «Подорожі на Гарц» Г.Гейне[Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://dspace.pnpu.edu.ua/bitstream/123456789/6092/1/Nikolenko.pdf>
3. Шачкова В. А. «Путешествие» как жанр художественной литературы: вопросы теории // Вестн. Нижегород. университетата им. Н. И. Лобачевского. – 2008. – № 3. – С. 277–281. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://cyberleninka.ru/article/n/puteshestvie-kak-zhanr-hudozhestvennoy-literatury-voprosy-teorii>
4. Baldick С. The Oxford Dictionary of Literary Terms 3rd edition – OUP Oxford.: 2009. – 357р.
5. Heinrich H. Reisebilder: Die Harzreise. – H.Heine-Hamburg, 1979. – S.121–249

*Задержей Катерина Анатоліївна
студентка III курсу
Спеціальності «англійська філологія»*

*Науковий керівник
доктор філологічних наук, професор
Анненкова Олена Сергіївна*

СИМВОЛІКА КОЛЬОРОВОЇ ГАМИ У ТРАГЕДІЇ ОСКАРА УАЙЛЬДА «САЛОМЕЯ»

Трагедія Оскара Вайлда «Саломея», написана ним у 1891 році французькою мовою, вважається справжнім літературним феноменом, який поєднав у собі англійський естетизм та французький символізм. Біблійський міф про Саломею слугував джерелом натхнення багатьом митцям ще з античних часів, проте у XIX ст. ця історія для багатьох літераторів ніби відкрилась по-новому і звернула на себе Малларме, Гейне, Флобера та ін. [4]. Однак «Саломею» Оскара Вайлда визнали одним з найбільш значимих творів finde siècle та найвиразнішою інтерпретацією біблійної легенди. П'єса вирізняється багатою поетичною підструктурою, але найвиразнішим стилістичним ефектом у творі є специфічна кольорова гама. Цікавим виявляється проаналізувати вайлдівське сприйняття кольору та виявити в ньому символи, характерні не тільки для «Саломеї», а й для творчості митця у цілому.

Серед символічної структури трагедії «Саломея» дослідники обирають для аналізу найчастіше предметні символи п'єси, тоді як тлумачення кольорової гами залишається на периферії або розглядається поверхнево, тому потребує більш детальної розробки.

Метою тези розкриття символіки кольорової гами у трагедії О. Вайлда «Саломея».

Виклад основного матеріалу дослідження. У художній канві твору діапазон кольорів та відтінків варіюється між: білим та його відтінками (сніжний білий, колір слонової кістки, мармуровий), червоним (яскраво-червоний, колір крові, багрянний), чорним та головним символічним кольором у драмі – срібним і його відтінками (сріблястий, колір місячного сяйва). Останній є нерозривно пов'язаним з головним символом у творі – Луною.

Білий колір і його відтінки помічаємо частіше всього в описі головної героїні Саломеї. Наприклад, молодий сирієць, нещасно в неї закоханий, говорить: «Sheisliketheshadowofawhiteroseinamirrorofsilver»[1]. Білий колір, як відомо, символізує чистоту, незайманість, невинність – саме такою постає Саломея в очах тих, кого вона

зачаровує. Однак іноді білий колір може мати зовсім протилежне значення, і Вайлд використав це в драмі. За своєю природою білий колір ніби поглинає, нейтралізує всі інші кольори і співвідноситься з пустотою, безтілесністю, крижаним мовчанням і врешті-решт – зі смертю [3]. Тому він стає символічним у зображенні Саломеї, і ніби показує двоїстість її натури – якою вона постає в очах тих, хто відчуває пристрасний потяг до неї, і до яких смертельних почуттів та вчинків вона здатна насправді.

Вперше червоний колір у трагедії використовується Саломеєю при описі уст пророка, які вона прагне поцілувати: «Thymouthislikeabandofscarlet... The pomegranate flowers... are redder than roses, are not so red» [1]. У творі червоний колір традиційно символізує пристрасть, сексуальний потяг Саломеї, але він несе у собі смертельний характер, передчуття біди. Це відчувається в подальших використаннях у творі червоного – в описах крові. Вона виступає провісником біди; сам Ірод, підсковзнувшись на ній, відчуває це і говорить: «Ah! I have slipped! I have slipped in blood! It is an ill omen. It is a very ill omen» [1]. За розвитком дії, червоний колір починає ототожнюватись з Іродом. Тетрарх декілька раз закликає налити йому вина (одразу виникає асоціація з червоним), а його вінок зроблений з червоних троянд. Цікаво також, що традиційно червоний колір є основним геральдичним кольором і символізує владу, боротьбу; і у «Саломеї» цей колір уособлює саме тетрарх Іудеї – Ірод.

Чорний колір у п'єсі з'являється тоді, коли Саломея описує Іоканаанна, зокрема його очі, які лякають її: «They are like black holes... They are like the black caverns... They are like black lakes...» [1]. А волосся пророка дівчині нагадує «грона чорного винограду». Цей містичний, темний опис Іоканаана ніби показує душу Саломеї зсередини, яким вона хоче бачити пророка і до чого вона відчуває такий сильний, неконтрольований потяг. Чорний колір, як правило, символізує нещастя, горе, смерть. Однак, цікаво, що в деяких культурах існує зв'язок між чорним кольором та сексуальною привабливістю (в арабів «чорнота серця» означає кохання) [2]. Схоже бачимо і в драмі – свій потяг до пророка Саломея виражає порівняннями, тим чи іншим чином пов'язаними з чорним кольором.

Найбільшим символічним навантаженням у творі наділений срібний колір. Цей колір часто фігурує в описах Саломеї, однак найчастіше він пов'язаний з центральним символом у п'єсі – Луною, яка має особливе алегоричне значення. У п'єсі срібний колір виступає колір місячного сяйва, нічного світила. На рубежу віків у багатьох культурах фігурував такий образ; і усе, що пов'язано з образом Луни, її срібним сяйвом, асоціювалось з тими ірраціональними силами, які часто керують життям, і які, однак, не підвладні людському інтелекту. Саме тому рубіж віків у російській культурі ознаменувався саме як «Срібна доба». Поетичні конотації до слова «срібло» – ніч, примарність, загадковість, сон – усе «невловиме» людським розумом, те, що неможливо осягнути, лише відчути. Таким чином, у «Саломеї» Оскар Вайлд розкриває своє важливе мистецьке переконання і робить очевиднішою ідею могутності ірраціональних сил, попереджень долі і знаків, які супроводжують людське життя.

Висновок. Розглянуті вище символи кольору, які стали важливим художнім прийомом у драмі, дали можливість О. Вайлду підтримувати ритмічну напруженість драми і створити у свідомості читача яскраву візуальну картину.

Список використаної літератури:

1. Wilde O. Salome / wilde-online.info/ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.wilde-online.info/salome.html>.
2. Немыкин В.В. «Символика цвета» // Вестник АлтГТУ им. И.И.Ползунова. — 2010. — №1-2.
3. Самарина Л. В. Традиционная этическая культура и цвет (Основные направления и проблемы зарубежных исследований) / Л. В. Самарина // Этнографическое обозрение. — 1992. — № 2.
4. Шевцов М.А. «О некоторых особенностях системы образов драмы Оскара Уайльда «Саломея» /Международный культурный портал Эксперимент/ [Электронный ресурс]. —

*Зайченко Мирослава Олександрівна
Студентка 1 курсу магістратури
Спеціальність 035.041 «Філологія(англійська та іспанська)»*

*Науковий керівник:
Кандидат філологічних наук, професор
Титаренко Олена Юріївна*

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ВИВЧЕННЯ МЕТАФОРІ НА ПОЗНАЧЕННЯ ФЕНОМЕНУ ЧАСУ

Проблема метафори як одного з провідних засобів репрезентації знання в мовній формі здавна привертала увагу вчених, які залежно від своєї інтерпретації метафор і від мети дослідження висували різні критерії її класифікації. Проблема метафори активно розробляється в останні десятиліття ХХ ст., коли виникають нові теорії про когнітивно-семантичні механізми утворення й осмислення метафоричних виразів Дж. Лакоффа та М.Джонсона. В ХХ столітті метафора стає для лінгвістики в цілому певним об'єднуючим феноменом, дослідження якого поклало початок розвитку когнітивної науки Дж. Лакофф, М. Джонсон, З. Кьовечеш, С.А. Жаботинська, А.Фоконьє, В. Тернер та ін.

За Е. Маккормаком, причиною виникнення метафори є співставлення людським розумом концептів, які значною мірою є неспівставними. З одного боку, метафора передбачає наявність схожості між референтом та корелятом, оскільки вона повинна бути зрозумілою, а з іншого боку – несхожість між ними, адже метафора покликана утворити певний новий сенс. Отже, когнітивна метафора виконує гносеологічну (пізнавальну) функцію. Вона формує область вторинних предикатив-прикметників, дієслів, що характеризують непередметні сутності, якості, що виділяються по аналогії з доступними для сприйняття ознаками фізичних предметів та явищ, які спостерігаються [3, с. 58].

Метафора не обмежується «сферою слів: самі процеси мислення людини в значній мірі метафоричні. Метафори як мовні вираження стають можливими саме тому, що існують метафори в поняттєвій системі людини» [3, с.51]. Постановка питання про концептуальну метафору як про вербалізований прийом мислення про світ дала поштовх дослідженням в сфері мисленнєвих процесів людини. Сучасна наука лінгвістика ставить розвиток інтелектуальних навиків, творчості та образного мислення в пряму залежність від рівня метафоричного мислення, а форма думки отримує своє відображення в мовленні [6, с.386].

Аксіологічний статус стійких метафоричних конструкцій закріплений в свідомості носіїв мови. У випадку окказіонального метафоричного вживання він актуалізується у співвідношенні зі статусом мовної одиниці, що складає основу метафоричної конструкції. Основний інформативний зміст метафоричної конструкції ототожнюється зі значенням закладеної в ньому предикативної ознаки та ускладнюється цілим комплексом конотативних значень, з яких найбільш важливим являється позитивний чи негативний статус, що складає основу метафоричного образу [4].

Конотативні образи, що ототожнюються в свідомості носіїв мови з предикативними значеннями, направлені на ідентифікацію чи ілюстрування пояснення однієї з ознак чи цілого ряду характеристик. До конотативного рівня відносяться образи, що не призначені для номінації об'єктів дійсності: лід, вода, кристал, молоко та ін. Їх функція в реченні обмежується презентацією одного з предикативних значень: лід – холодний, вода тече, кристал – прозорий, молоко – біле. Якщо

конототивний образ потенційно співвідноситься в свідомості носіїв мови не з однією, а з декількома предикативними характеристиками («прозорий» - вода, кристал), значення метафоричної ознаки в кожному конкретному випадку може виявлятися тільки з контексту [2, с. 92].

Метафорична концептуалізація, або концептуальна метафора, - це спосіб осмислення однієї галузі знань крізь призму іншої [2,с.12]. В основі метафоричного мислення – аналогове осмислення світу людиною, тобто встановлення аналогії між гетерогенними сутностями різної природи та переосмислення їх у термінах інших сутностей [5]. Серед інших тропів метафора займає центральне місце, адже дозволяє створити образ, оснований на яскравих, неочікуваних асоціаціях. В основу метафоризації може бути покладена схожість самих різних ознак предметів: колір, форма, об'єм, призначення, положення [5].

За Н.Д. Арутюновою, метафори поділяються на:

1. номінативні, які є заміною одного дескриптивного значення іншим та які слугують джерелом омонімії;
2. образні метафори, які слугують розвитку фігуральних значень та синонімічних засобів мови;
3. когнітивні метафори, які виникли в результаті зсуву в поєднанні предикатних слів (переносу значення) та які утворюють полісемію;
4. генералізуючі метафори (як кінцевий результат когнітивної метафори), які стирають в лексичному значенні слова межі між логічними порядками та які стимулюють виникнення логічної полісемії [4,с.35].

Дж. Лакофф та М.Джонсон у своїх ранніх працях виділяють три типи конвенціональних метафор (онтологічні, орієнтаційні, структурні) та окремо – образні метафори, а у пізніх працях вони говорять про примарні та комплексні метафори типи метафор: онтологічні, тобто метафори, які дозволяють бачити події, дії, емоції, ідеї як певну субстанцію (THE MIND IS AN ENTITY, THE MIND IS A FRAGILE THING, MIND IS A THING,), та орієнтаційні, тобто метафори, які організують систему концептів по відношенню один до одного (HAPPY IS UP, SAD IS DOWN, CONSCIOUS IS UP, UNCONSCIOUS IS DOWN)[5].

Метафора відрізняється від символу тим, що це – образ-індивідуалізація, а не образ-узагальнення, хоча образ може бути покладений в основу як метафори, так і символу.

Подвійна сутність метафори полягає у тому, що остання одночасно є як мовним засобом, так і фігурою поетичного мовлення. Після праць Ш. Баллі послідовно розрізняють художню і мовну метафори. До позначення художньої метафори вживають ще такі терміни: поетична, тропеїчна, індивідуальна, індивідуально-авторська, творча, мовленнєва, оказіональна, стильова тощо.

В основу мовної метафори покладений живий образ, який сучасні носії мови відчувають, він викликає в них певну емоційно-оцінну реакцію. Звідси, мовна образність – це постійна властивість слова, яка входить до складу мовної компетенції і усвідомлюється мовцями. Мовленнєва образність ситуативна, індивідуальна. За функціями вони розрізняються тим, що головне призначення мовної образності – комунікативне, а мовленнєвої – експресивне, естетичне.

Мовна метафора досліджується в лексикології, семасіології, теорії номінації, психолінгвістиці. Це такий елемент лексики, який не треба відтворювати кожний раз наново. Мовна метафора автоматично сприймається в мовленні, на відміну від художньої, яка сприяє зламу цього автоматизму.

Список використаної літератури:

1. Арутюнова Н. Д. Образ, метафора, символ в контексте життя і культури / Н. Д. Арутюнова // ResPhilologica: Филологические исследования. Памяти

академика Георгія Владимировича Степанова. — М., Л. : Наука. — 1990. — С.71—89.

2. Арнольд И. В. Стилистика. Современный английский язык : [учеб.для вузов] / Ирина Владимировна Арнольд. — [4-е изд.]. — М. : Флинта ; Наука, 2002. — 384 с.

3. Гак В.Г. Метафора: Универсальное и специфическое // Метафора в языке и тексте. — М.: Наука, 1988. — С. 11-26.

4. Лакофф Дж. Когнитивное моделирование: (Из книги «Женщины, огонь и опасные предметы») // Язык и интеллект. — М.: Прогресс, 1995. — С.143-184.

5. Lakoff G. Women, Fire and Dangerous Things: What Categories reveal about the Mind. — Chicago: University of Chicago Press, 1987. — 614 p.

6. LakoffG. The Contemporary Theory of Metaphor // Metaphor and thought (2nd edition). — Cambridge: Cambridge University Press, 1993. — P. 202-251.

*Зеленчук Михайло Миколайович,
студент ІVкурсу
спеціальності «Мова та література»
факультету іноземної філології*

*Науковий керівник:
кандидат філологічних наук, доцент
Костюк Олена Миколаївна*

ПРОБЛЕМА ВЛАДИ ДОЛІ ТА ВИПАДКУ У РОМАНІ М. Ю. ЛЕРМОНТОВА «ГЕРОЙ НАШОГО ЧАСУ»

Актуальність проблеми: Увага літературознавців до фаталізму європейських романтиків зумовлена його важливістю для розуміння логіки розвитку сюжетних подій їх творів, мотивації характерів, авторської позиції тощо.

Стан розробки проблеми. Творчості М. Ю. Лермонтова, зокрема роману «Герой нашого часу», приділяли увагу дослідники багатьох поколінь, однак проблема влади долі і випадку у ньому досліджена недостатньо, за винятком розділу «Фаталіст» [1; с. 218-220]. Важливою для нашого дослідження є праця О. Г. Шумілкіної, де піднімаються питання фаталізму нового часу, його витоків та причин, які зробили цю рису притаманною романтичному світогляду [2; с. 560], саме тому дослідження розділу роману «Княжна Мері» на предмет виявлення сюжетних, стилістичних і характерологічних функцій має високий потенціал і актуальність.

Метою роботи є виявлення тенденцій втілення проблеми влади долі та випадку в романі М. Ю. Лермонтова «Герой нашого часу» (розділ «Княжна Мері»).

Виклад основного матеріалу дослідження.

Сюжетні події роману «Герой нашого часу» безпосередньо пов'язані з владою випадку, а так як випадків аж занадто багато, то можна говорити про певну закономірність, а отже і владу долі, фатуму.

Найбільше загострення рокових обставин відбувається саме у розділі «Княжна Мері». Розповідь ведеться від імені головного героя роману, а отже тут ми можемо споглядати не лише сюжетні прийоми, а й характерологічні. Найпершою і найфатальнішою обставиною є зустріч Печоріна і Грушницького тут, на Кавказі, в П'ятигірську. Цікавим моментом у розповіді Григорія Олександровича про свого «друга» Грушницького є широковідомий вислів Печоріна: «...Я відчуваю, що коли-небудь ми стрінемося на вузькій дорозі, і одному з нас не пощастить.» Ці слова є нічим іншим, як неприхованим засвідченням фаталістичного світогляду Печоріна, віри у наперед визначеність подій долею, віри у нескореність сили фатуму і її всевладдя. Підтвердження цій думці ми знаходимо і у розмові Печоріна і доктора Вернера на філософсько-

метафізичні теми, де Григорій Олександрович підтверджує впевненість доктора у тому, що «рано чи пізно, одного прекрасного ранку я [каже Вернер] помру» і прямо заявляє, що переконаний іще в тому, що «одного гидкого вечора я [каже Печорін] мав нещастя народитись». Лермонтов використовує цей прийом не просто для презентабельної постановки реплік у діалозі, а насамперед заохочує читача до роздумів (а що ж буде далі?) і підсилює інтерес до подій.

З подальшим розгортанням подій у романі загострення віри у фатум зростає; Печорін, спланувавши інтригу проти Грушницького, висловлює таку думку: «Зав'язка є! Про розв'язку цієї комедії ми подбаємо. Певно доля дбає про те, аби мені не було нудно». Далі у цій же розмові доктор розповідає про одну особу, яку, як виявляється Печорін знав і любив. Мова йде про Віру, але важливим для нас є саме реакція Григорія Олександровича на такий збіг обставин, адже світ великий, а зустрінись саме тут, на Кавказі – це чиста вдача. Печорін промовляє у своїй голові (і на сторінках щоденника): «...Чи доля нас звела знову на Кавказі...?»

Прикладів, де герої роману, а особливо Печорін відкрито говорять про долю, випадок, передчуття у творі можна знайти чимало. Наприклад у перші речення запису від двадцять першого травня у щоденнику Печоріна звучать так: «Минув майже тиждень, а я ще не познайомився з Ліговськими. Чекаю слушного випадку...».

Далі подібним чином зображується випадки, коли Печорін зустрічає княжну і Грушницького на прогулянці, коли Вернер підслуховує заколот проти Печоріна; а сцена перед дуеллю і сама дуель є певним апогеєм фаталізму у романі.

Висновок. Аналізуючи світосприйняття персонажів роману «Герой нашого часу», сюжетні повороти, в основі котрих покладений випадок, стилістичні засоби, до яких звертається автор для вираження фаталістичного, ми маємо змогу визначити важливі особливості лермонтовського художнього світу, окреслити соціальну, характерологічну, психологічну, символічну функції фаталістичних мотивів.

У подальшому потребує розгляду питання впливу творчості романтиків-авторів «світської повісті» – на Лермонтова у контексті трансформації проблеми долі та випадку, її поглиблення в романі «Герой нашого часу», еволюції в літературі означеного періоду в цілому.

Список використаної літератури:

1. Лотман Ю. М. В школе поэтического слова: Пушкин. Лермонтов. Гоголь: Кн. для учителя.— М.: Просвещение, 1988.—352 с.
2. Шумилкина, О. Г. О феномене свободы в философско-исторической традиции фатализма [Текст] / О. Г. Шумилкина // Известия РГПУ им. А.И. Герцена. – 2008. – С. 558-562.

*Зюбан Анастасія Вікторівна,
студентка 1 курсу (магістр),
Спеціальності «014 Середня освіта»*

*Науковий керівник:
доктор філологічних наук, професор,
Корольова Алла Валер'янівна*

СЕМАНТИЧНА СТРУКТУРА ЛЕКСЕМИ *HAPPINESS* ТА МОЖЛИВОСТІ ЇЇ ВИВЧЕННЯ У БРИТАНСЬКОМУ НАЦІОНАЛЬНОМУ КОРПУСІ»=

У сучасних умовах постійного зростання інформаційних потоків проблема опрацювання мови набуває все більшого значення.

Широке вивчення функціонування слів у різних сферах призвело до необхідності систематизації накопиченої інформації. З появою комп'ютерних технологій виникла можливість полегшити доступ до цих знань за рахунок різноманітних систем і програм. Вітчизняне корпусне мовознавство зараз перебуває на етапі становлення. Хоча формування таких мовних універсальних систем триває давно. Так, наприклад, свого часу було сформовано Британський національний корпус.

БНК представлений широким розмаїттям жанрів і був задуманий як зразок типового розмовного та письмового мовлення британського стандарту англійської мови [5]. Письмова частина БНК (90%) включає, наприклад, фрагменти з регіональних і національних газет, спеціалізованих періодичних видань і журналів наукових книг і популярної фантастики, опублікованих і неопублікованих листів і меморандумів, шкільних і університетських есе тощо.

Усна частина (10%) складається з орфографічних транскрипцій неформальних бесід та розмовної мови [6].

Для опису методики роботи з програмним забезпеченням Британського національного корпусу було обрано одну із найдоступніших програм iWebcorpus (<https://corpus.byu.edu/iweb>)[7].

Унікальна особливість iWeb полягає в її здатності представляти список кращих 60 000 слів (лем) у корпусі та широкий діапазон інформації по кожному з цих слів [7]. Працюючи зі словом, необхідно враховувати ситуативність та суб'єктивність його значеннєвого компонента, що і утворює сферу лінгвістичного корпусу. Саме це дає можливість вивчити семантичну структуру лексеми *happiness*, представлену в Британському національному корпусі.

Але спершу слід здійснити попередній аналіз сучасних тлумачень лексеми *happiness* лексикографічних джерел і в працях інших дослідників, які припускають, що, незважаючи на тривале її існування, семантичне ядро даного слова залишається незмінним, а всі наступні значення є похідними від цього ядра [2;с.52-59].

Первинне значення відіграє важливу роль у формуванні семантичної структури сучасної лексеми. Саме тому одне з перших значень слова *happiness* в англійській мові, яке автори багатьох словників фіксують як застаріле (archaic), є визначальним при формуванні сучасного інформаційного змісту. Але у зв'язку з абстрактністю багатьох значень слова *happiness* в мовній свідомості англійців сформувався його досить розмитий, нечіткий образ. Для того, щоб це перевірити, варто скоритися програмним забезпеченням Британського національного корпусу.

Отже, використовуючи результати роботи лінгвістів у поєднанні з надбанням наукового прогресу у галузі комп'ютерних технологій, можна отримати функціональну, змістовну і логічну базу практичних знань про кожне слово у всіх сферах його існування.

Список використаної літератури:

1. Антологія концептів. Под ред. В.И. Карасика, И.А. Стернина. Том 2. Волгоград: Парадигма, 2005. – 356 с.
2. Воркачев С. Г. Методологические основания лингво- концептологии / С. Г. Воркачев // Теоретическая и прикладная лингвистика. Вып. 3: Аспекты метакоммуникативной деятельности. - Воронеж, 2002. - С. 79-95.
3. Попова З. Д. Очерки по когнитивной лингвистике / З. Д. Попова, И. А. Стернин. – Воронеж : Истоки, 2001. – 191 с

4. Стернин И. А. Методика исследования структуры концепта / И. А. Стернин //Методологические проблемы когнитивной лингвистики. – Воронеж : Изд-во Воронеж. ун-та,2001. – С. 58–65.
5. About the BNC. Режим доступу:<http://www.natcorp.ox.ac.uk/>
6. British National Corpus. Режим доступу: <http://www.gloriacappelli.it/wp-content/uploads/2007/05/bnc.pdf>
7. British National Corpus (BYU-BNC). Режим доступу:<https://corpus.byu.edu/bnc/>
8. The iWeb corpus (released May 2018). Режим доступу:https://corpus.byu.edu/iweb/help/iweb_overview.pdf

*Калаба Марія Іванівна
студентка I курсу магістратури
Спеціальності «Філологія»
(італійська та англійська мови, зарубіжна
література)*

*Науковій керівник:
кандидат філологічних наук, старший викладач
Кондакова Дар'я Юрївна*

«РИМСЬКІ ОПОВІДАННЯ» А. МОРАВІА ЯК ЗРАЗОК КІНЕМАТОГРАФІЧНОЇ ПРОЗИ

Майже століття тому, розмірковуючи про кінематографічність літератури, відомий режисер і теоретик кіно Сергій Ейзенштейн зазначав: «... письменник, який довів до межі можливості літературного письма, далі може передати естафету тільки кіномистецтву. Автор, який досить близько підійшов до створення кіномови, може зробити наступний стрибок в кіно» (переклад мій – К. М.) [1, с. 18].

Літературний текст не обмежується собою, він здатний трансформуватися, видозмінюватися, вступати в діалог з іншими видами мистецтв, а значить, глибше впливати на наше життя. Сукупність різноманітних відображень образу міста в художній літературі, живописі, музиці, кінематографі, театральних виставах утворює, за словами Ю.М. Лотмана, «модель, зручну для дослідження» [3, с. 41]. Альберто Моравія (1907-1990 рр.) зараховує свої твори до художнього напрямку неореалізм, який вітчизняному читачу відомий, головним чином, завдяки кінематографу. «Римські оповідання» Альберто Моравія слугують «маленьким сценарієм, що вже готовий».

Взаємодія кіно та літератури завжди була в центрі гуманітарних досліджень. Аналіз наукової літератури дав змогу переконатися, що хоча літературна спадщина Альберто Моравія і досліджується літературознавцями, але зв'язок прози та кінематографу 1950-х років, освітлений недостатньо. Специфіку італійського неореалізму вивчав Г.Д.Богемський, який уклав збірку статей, інтерв'ю та фрагментів робіт Л.Вісконті, Ч.Дзаваттіні, М.Антоніоні, Ф.Фелліні та інших діячів італійського кіно.

За мету поставлено розглянути «Римські оповідання» А.Моравія як зразок неореалістичної прози, що стає сюжетною основою для італійського кінематографу середини ХХ ст.

У змістовному плані кіно – це мислення сценами, взяте з жанрових принципів роману. На загальну наративну природу літератури та кінематографу вказував Ю.М. Лотман: «Те, що зображення в кіно рухомо, переводить його до розряду "розповідаючих" (нاراتивних) мистецтв, робить здатним до розповіді, передачі тих чи інших сюжетів» (переклад мій – К.М.) [2, с. 661]. Наратив є, в основному, своєрідною текстовою організацією та схемою, яка має актуалізуватися: в писемному мовленні, наприклад, в

розповідях чи романах; в усному мовленні у поєднанні з акторським втіленням образу персонажа [5].

Між п'ятдесятима і шістдесятима роками ХХ ст. італійський кінематограф коливається від «рожевого» неореалізму до комедії костюму, тематика та фігури «Римських оповідань» широко використовувалися для зображення змін соціального життя людей. Поетика Моравія передає кінометафору історії для того, щоб розкрити нехитру життєву філософію своїх героїв (збіднілих крамарів, невдах, місцевих злодюжок). Сам автор також пояснював, чому його персонажі настільки важливі для кіно: «Я стежу за персонажами, бачу як вони працюють, спостерігаю за їх історіями – це те, що мені дуже подобається. Мій сенс життя в тому, що я жива людина. Сенс життя – політичний, соціальний, еротичний, людський, психологічний, да що завгодно. Однак, я зобов'язаний кіно, а не собі тим, що можу повернутися та переглянути ці речі, які стимулюють до життя» (переклад мій – К. М.) [4, с. 217].

Екранізації сюжетів, взятих з «Римських оповідань» Моравія: «Римські оповідання» («*Racconti romani*», 1955) режисера Джанні Франчоліні, «Дурний день» («*La giornata balorda*», 1960) знятий Мауро Болоньїні. Та фільми, які частково засновані на розповідях, взятих з зазначеної збірки: «Наші часи» (*Tempi Nostri* – Zibaldoneno 2., 1954, оповідання «Немовля») Алессандро Блазетті та «Шкода, що ти каналія» («*Peccato che sia una sanaglia*», 1954) Алессандро Блазетті (сюжет оповідання «Затятий»).

Фредеріко Вітелла зазначає, що «<...> одна з найбільш комерційно успішних частин популярного італійського кіно в 1950-і роки – це так звана "комедія про мікросередовище". Це відносно однорідний корпус фільмів, зазвичай знятих в реальних інтер'єрах, націлених на «легке» ставлення до повсякденного життя групи пролетарських або дрібнобуржуазних персонажів, що належать до однієї і тієї ж міської громади»[6].

Фільм Джані Франчоліні «Римські оповідання» (1955) є своєрідним прикладом шаблону з численними контекстами, ролями та персонажами, які будуть повторюватися в інших фільмах. Франчоліні властиві конкретність бачення, лаконічність, пластичність, підкреслена фактична інформаційність, що зумовлює близькість до прози Моравія.

Отже, серед італійських письменників ХХ століття, один Альберто Моравія мав такі сильні і міцні відносини з кіно як критик, сценарист і автор художніх текстів. Він зазначав: «<...> я частина італійського кіно, тому що, в першу чергу, я написав дві тисячі кінокритичних робіт, і більше того, двадцять фільмів були зняті за моїми романами» (переклад мій – К. М.) [1, с. 45]. Аналізуючи збірку «Римські оповідання» А. Моравія можна дійти висновку, що відмова від закріпленого майданчика столиці (Рима) на користь символічного місця локації (дорога), мотивуються постановочними стратегіями, спрямованими на зміцнення механізмів проєкції та ідентифікації у глядача відчуття того італійського нового часу. Образ Риму у Моравія та Джані Франчоліні позбавлений символічної величі. Не існує Колізею, Ватикану, фонтану Треві або Римського форуму, немає пам'ятників, доріг та будівель з євро району Муссоліні. Замість них представлені звичайні квартали робочого класу, на фасадах будинку помітні торгові марки та вивіски магазинів, зупинки трамваїв та присутнє безробіття. Подібні до етнографічних фільмів побічні сюжети, що є результатом величезної емоційної сили «Римських оповідань», перекладених у сценарій, а потім і переведених на мову кіно, дали змогу режисерам та операторам, які творили італійський кінематограф доби неореалізму, надзвичайно влучно візуалізувати оповідання Моравія, автора найбільш кінематографічних творів італійської літератури ХХ сторіччя.

Список використаної літератури:

1. Кино Италии: Неореализм. Пер. с итал. /Сост., вступ. ст. и комм. Г. Д. Богемского. – М.: Искусство, 1989. –431 с.
2. Лотман Ю.М. Природа киноповествования // Ю.М. Лотман. Об искусстве. – СПб.: Искусство, 1998. – С. 661-671.

3. Лотман Ю. М. Структура художественного текста. – М., 1970. – С.4-285.
4. Moravia Alberto. Vita, parole e idee di un romanziere. – Milano: Bompiani, 1982. – 241 p.
5. Chatman Seymour. What Novels Can Do That Films Can't (And Vice Versa) // *Critical Inquiry*. Vol. 7, No. 1, On Narrative (Autumn, 1980) –pp. 121-140.
6. Vitella Federico. Lo spazio scenografico del monumento: Racconti romani e la spettacolarizzazione del paesaggio postneorealista // *The Italianist* 2013, 33:2, p.169-182.

*Каліш Ольга Вікторівна,
студентка V курсу,
Спеціальності «014 Середня освіта»*

*Науковий керівник:
доцент
Кодалашвілі Оксана Богданівна*

УКРАЇНСЬКО-АНГЛІЙСЬКИЙ ГЛОСАРІЙ ТЕРМІНІВ З МЕТОДИКИ НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ І КУЛЬТУР

Актуальність питання оволодіння майбутніми викладачами англійської мови (АМ) професійно орієнтованим письмовим двостороннім перекладом (ПДП) текстів з методики навчання іноземних мов і культур (ІМіК) зумовлюється процесом інтеграції вищої освіти України у світовий освітньо-професійний простір. Передумовою ефективності навчання майбутніх викладачів АМ професійно орієнтованого ПДП виступають відібрані навчальні матеріали, лексичний мінімум зокрема.

Відбір лексичного мінімуму для навчання майбутніх викладачів АМ професійно орієнтованого ПДП зумовлений лексичними особливостями англійських та українських мов. Орієнтуючись на результати лінгвістичного аналізу зазначених текстів з узагальнювальним аспектом [4], до словника англійських та українських мов були відібрані лексичні одиниці (ЛО), які позначають основні поняття методичної науки, педагогіки, лінгвістики, теорії та практики перекладу, інформаційно-комунікаційних технологій, аббревіатури. Процес відбору ЛО відбувався відповідно до їх ситуативної спрямованості, частотності, соціокультурної цінності [2; 3]. Джерелами відбору ЛО служили англійські та українські паралельні тексти, відібрані з монографій, підручників, збірників статей, наукових журналів, матеріалів науково-практичних конференцій тощо та електронних періодичних видань, які висвітлюють актуальні на сучасному етапі соціально-рольової взаємодії комунікантів у сфері методики навчання ІМіК професійно значущі питання, відповідають конкретним потребам навчального процесу і забезпечують реалізацію цілей навчання професійно орієнтованого ПДП.

До складу українсько-англійського глосарію, щонайменше форматом таблиці (див. Таблицю 1), увійшов 351 термін з методики навчання ІМіК, які розташовані в алфавітному порядку. Основна одиниця глосарію – термін. Він має нумерацію і подається жирним шрифтом. Якщо термін має супутні поняття, вони представлені у його рубрикаційній групі; сам термін позначається знаком «~».

На нашу думку, запропонований глосарій допоможе майбутнім викладачам, аспірантам, іншим фахівцям у галузі навчання ІМіК впевнено оперувати професійною термінологією під час читання та перекладу професійних текстів, написання

власних наукових статей, доповідей тощо, щоб безумовно сприяти ефективній міжкультурній комунікації в галузі методики навчання ІМіК.

Перспективою подальших досліджень може бути укладання електронних двомовних термінологічних словників з методики навчання ІМіК.

Таблиця 1

Українсько-англійський глосарій термінів з методики навчання іноземних мов і культур

№	Ukrainian	English	№	Ukrainian	English
1.	аналіз ~ літератури ~ потреб ~ уроку / заняття	analysis / evaluation literature analysis needs analysis lesson evaluation		інтродуктивний (“відкриття”) середній (“виживання”) незалежний користувач	breakthrough waystage independent user
2.	англійська мова для професій-ного спілкування	English for Specific Purposes (ESP)		рубіжний просунутий	threshold vantage
3.	анотація	research paper abstract		досвідчений користувач	proficient user
4.	аудіювання ~ діалогічного мовлення ~ монологічного мовлення глобальне ~ / з розумінням основного змісту аудіотексту детальне ~ / з повним розумінням змісту аудіотексту екстенсивне ~ інтенсивне ~ механізми ~ антиципація / ймовірне прогнозування контекстуальна / смислова здогадка сприймання звуків, їх сполучень, інтонацій розпізнавання звуків, їх сполучень, інтонацій, звукових образів ЛО та	listening ~ to interaction transactional ~ ~ for gist ~ for detailed comprehension extensive ~ intensive ~ mechanics of ~ anticipation guessing auditory perception recognition	11	вправа ~ на підстановку ~ на трансформацію комунікативна ~ / для розвитку / вдосконалення умінь не комунікативна ~ / на формування / удосконалення навичок спосіб виконання ~ тренувальна / підготовча ~ умовно-комунікативна ~	effective operational proficiency mastery activity / learning activity substitution drill transformation drill communicative / fluency activity / task accuracy practice activity / drill mode practice activity communication activity teacher speaking ~ skills ~ proficiency
			12.	вчитель (див. викладач)	teacher
			13.	говоріння / усне мовлення вміння говоріння володіння усним мовленням	speaking ~ skills ~ proficiency

	граматичних форм увага	concentration	діалогічне мовлення діалогічна єдність	~ interaction adjacency pair
5.	вивчення	learning	закінчувати діалог	relinquish a turn
6.	вимоги до оформлення публі- кацій	submission guidelines	репліка	~ turn
7.	викладач курси підвищення кваліфі- кації для ~ майбутній ~ практикуючий ~ професійна підготовка вчителя / викладача	teacher ~development course future / pre-service / prospective / student ~ in-service ~ ~ education / training	реактивна репліка / реа- гувати на репліку / під- тримувати спілкування обмін репліками діапазон ~ змістовність компетентність у говорінні	hold a turn turn-taking ~ range ~ fluency ~ competence / proficiency
8.	відкрите заняття	observed lesson	монологічне мовлення	~ production
9.	вміння ~ учитися інтегровані ~ навчальні ~ продуктивні ~ професійні ~ професійно орієнтовані ~ рецептивні ~ розвиток ~ володіння ~ мовою рівні ~ мовою елементарний користувач	skills / language skills study ~ integrated ~ academic ~ productive ~ professional ~ professionally oriented ~/professionspecific ~ receptive ~ ~ development proficiency language proficiency language proficiency levels basic user	правильність ~ швидкість ~ 14. дисертація 15. діяльність вид мовленнєвої ~ мовленнєві дії учнів / сту- дентів сфера ~ освітня ~ особиста ~ професійна ~ суспільна ~	~ accuracy oral fluency paper / thesis activity communicativ e language activity procedures domain educational ~ personal ~ occupational ~ public ~
10.			16. довідник 17. доповідь тези ~ 18. завдання	reference book report conference abstracts task

Список використаної літератури:

1. Колесникова И. Л. Англо-русский терминологический справочник по методике преподавания иностранных языков / И. Л. Колесникова, О. А. Долгина. – СПб.: «Русско-Балтийский информационный центр «Блиц», «Cambridge University Press», 2001 г. – 224с.
2. Лapidус Б. А. Проблемы содержания обучения языку в языковом вузе / Б. А. Лapidус. – М. : Высшая школа, 1986. – 143 [1] с. – (Б-ка преподавателя).
3. Методика навчання іноземних мов і культур: теорія і практика: підручник для студ. класичних, педагогічних і лінгвістичних університетів / Бігич О. Б., Бориско Н. Ф., Борецька Г. Е. та ін. / за загальн. ред. С. Ю. Ніколаєвої. – К.: Ленвіт, 2013. – 590с.
4. Фабрична Я. Г. Лінгвостилістичні характеристики англomовних і українomовних текстів з методики викладання іноземних мов і культур / Я. Г. Фабрична // Вісник Київського національного лінгвістичного університету. Серія “Педагогіка та психологія”. – К. : Вид. центр КНЛУ, 2013. – Вип. 22. – С. 54–62.
5. Беженар І. В. Портфель як метод навчання / Беженар І. В. // Perspektywiczne opracowania sa nauka i technikami – 2010 : materialy VIMiedzynarodowej naukow i- praktycznej konferencji, 07—15 listopada 2010 roku. — Przemysl: Nauka i studia, 2010. — Vol. 10 : Pedagogiczne nauki. Politologija. — S. 89—91.
6. Бирюк О. В. Рецензія на навчальний посібник “Основи тестування іношомовних навичок і вмінь” [Квасова О. Г. Основитестування іношомовних навичок і вмінь: Навчальний посібник. – К.: Ленвіт, 2009. – 119с.] / О. В. Бирюк // Іноземні мови : науково-методичний журнал. – К. : Київський національний лінгвістичний університет, видавництво “Ленвіт”. № 2 – 2011. – С. 53–54.
7. Banta T. Introduction: Why Portfolios? / Trudy W. Banta – The Internet TESL Journal, Vol. XI, No. 8, 2005 – Режим доступу доджерела: <http://iteslj.org/Techniques/Al i-Portfolios.html>

*Каракута Л. В.
Студентки 4 курсу, 46-н групи
Спеціальності “Іноземна філологія”*

*Науковий керівник:
Доцент
Кодалашвілі Оксана Богданівна*

ФОНЕТИЧНА ЗАРЯДКА ЯК СПОСІБ ФОРМУВАННЯ Й УДОСКОНАЛЕННЯ ФОНЕТИЧНИХ НАВИЧОК ТА ВМІНЬ УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСАХ

Головною метою навчання фонетиці в школі є створення слухо-мовленнєвих і ритміко-інтонаційних навичок. Головна умова проведення фонетичної зарядки – це її органічний зв’язок з метою уроку.

Метою даного дослідження є теоретичне обґрунтування та практична розробка методики формування фонетичних навичок учнів початкових класів загальноосвітньої школи з використанням фонетичної зарядки.

Відповідно до наміченої мети в роботі вирішуються наступні завдання:

- 1) виявити психолого-педагогічні особливості формування фонетичних навичок в учнів початкової школи;
- 2) проаналізувати фонетичний матеріал, що підлягає оволодінню в початковій школі;
- 3) визначити типи і види фонетичної зарядки як засобу оволодіння фонетичним матеріалом на початковому етапі навчання;

- 4) проаналізувати УМК з німецької мови для початкових класів з метою виявлення місця і ролі фонетичної зарядки у формуванні фонетичних навичок;
- 5) виявити комплекси вправ з оволодіння фонетичної стороною мови;
- 6) розробити комплекс вправ, спрямованих на підтримку і вдосконалення фонетичних навичок з використанням фонетичної зарядки;

Враховуючи вікові психологічні та індивідуальні особливості школярів у навчально-виховній роботі із засвоєння фонетичних навичок надзвичайно важливий при доборі таких методів і засобів, які відповідали б особливостям, запитам і можливостям учнів певного віку.

Дітям у початковій школі досить важко усвідомити всю важливість і складність навчального процесу, який поступово все менше стає схожий на гру і все більше вимагає вольових зусиль, праці, інтелектуальної активності і самообмежень. Дуже важливо, щоб учитель з самого початку навчання вселяв дитині думку, що навчання – це робота над собою, причому робота цікава і важлива, завдяки якій можна дізнатися багато нового і корисного.

Психологічні особливості молодших школярів дають їм переваги при вивченні іноземної мови. У молодшого школяра добре розвинуті різні форми сприйняття інформації: візуальні, аудіальні, кінестетичні, тому при навчанні фонетиці слід урізноманітнити форми роботи з навчальним матеріалом, давати учням не тільки прослухати аудіозапис, але також побачити графічне позначення фонем, вимовити їх уголос. Водночас дітям ще складно зосереджуватися на особливостях предмета і виділяти серед них головні.

Висновки:

В роботі розглянуто особливості формування фонетичних навичок на початковому етапі, оскільки він є найбільш важливим, складним і відповідальним етапом навчання від якого залежить успіх оволодіння мовою надалі. Відзначено порядок представлення фонетичного матеріалу, який повинен сприяти спілкуванню з перших занять. А також визначено роль мови вчителя, яка вимагає особливої уваги.

Отже, необхідна систематична робота над правильною вимовою, що включає в себе знання правильного інтонування, паузації, наголоси слів, артикуляції звуків, без якої сформовані вимовні навички можуть бути швидко втрачені в умовах немовної середовища на наступних етапах навчання іноземної мови. Більш того, якщо на початковому етапі не усунути неправильні вимовні звички, як наслідок їх буде складно виправити.

Список використаної літератури:

1. Бозорова В.М., Максудова М.У. Игровые технологии обучения иностранным языкам. Фонетические игры. – 2015. – 22 апреля [Электронный ресурс]. URL: <http://goo.gl/LNM5S3> (дата обращения: 9.01.16).
2. Гальскова Н. Д., Никитенко З. Н. Теория и практика обучения иностранным языкам. Начальная школа: Методическое пособие. — М.: Айрис- пресс, 2004. — 240 с.
3. Гуцина Л.А. Технология формирования иноязычных фонетических навыков – 2013. – 3 декабря [Электронный ресурс]. URL: <http://goo.gl/IQcKIJ> (дата обращения: 14.05.2016).
4. Иванова Т.В., Сухова И.А. Теория и методика обучения иностранному языку: Базовый курс лекций. Часть II. – Уфа: Изд-во БГПУ, 2013. – 102 с.
5. Коваленко Е.И. Фонетические игры для детей от 4 до 7 лет. – 2010. - [Электронный ресурс]. URL: <http://goo.gl/Bsnh2i> (дата обращения: 3.12.15)
6. Кондрашова Г.Н. Фонетические игры для малышей “Песенки-чудесенки”. -2011.-27 октября [Электронный ресурс]. URL: <http://goo.gl/ytJdtO> (дата обращения: 3.03.19).
7. Милюкова Н.А., Норк О.А. Фонетика немецкого языка. – М.: Академия, 2004.

Кацан Марія Володимирівна,

МЕТОДИКА ВИВЧЕННЯ ТВОРЧОСТІ ХАРУКІ МУРАКАМІ В 11-Х КЛАСАХ ПРОФІЛЬНОГО РІВНЯ НАВЧАННЯ

Актуальну проблему сучасної шкільної літературної освіти становить вивчення *літератури постмодернізму*, до кола якої відноситься й творчість японського прозаїка Харукі Муракамі. Хоча нова програма курсу «Зарубіжна література» для 10-11 класів профільного рівня не передбачає текстуальне вивчення творів японського постмодерніста, однак вони представлені **вписку творів для додаткового читання** в 11 класі [3]. Програма дає можливість учителю провести за одним із творів Муракамі урок позакласного читання та звичайні уроки (за рахунок резервних годин).

Дослідження джерел із літературознавства, педагогіки, психології, методики викладання зарубіжної літератури, а також *апробація* запропонованих методичних рішень, проведена на базі **гімназії «Перспектива»** (м. Бориспіль), доводять, що творчість і життєвий шлях Харукі Муракамі здатні не лише зацікавити старшокласників, яскраво представити їм явище японського постмодернізму, але й будуть корисними перед тим, як зробити важливий крок – залишити шкільні парти і вирушити в доросле життя.

Аналіз питання шкільного вивчення творчості Муракамі показав низький рівень його вирішення з боку науковців та вчителів-практиків. Наразі у фахових виданнях для вчителя зарубіжної літератури представлено лише кілька статей про цього японського письменника, однак у них бракує методичних рішень розв'язання проблеми, які б відповідали вимогам нової програми та сучасним потребам українського суспільства.

Невідповідність значного потенціалу творчості Муракамі для вирішення завдань шкільної літературної освіти профільного рівня та стану проблеми в методиці викладання зарубіжної літератури й шкільній практиці обумовила **тему** даної статті. Її **мета** – накреслити методичні шляхи вивчення творчості Харукі Муракамі в 11-х класах профільного рівня навчання.

На нашу думку, найбільш вдалим твором для вивчення в 11 класі є повість Харукі Муракамі **«Погоня за вівцею»**. Вона невелика за обсягом, близька по духу сучасній юнацькій аудиторії та яскраво презентує найвідомішу в творчій спадщині письменника серію **творів про Щура**. Крім того, учням буде цікаво дізнатися про письменника, що став кумиром не одного покоління молоді як в Японії, так і по всьому світу.

Вивчення теми в класах профільного рівня доречно провести в межах розділу «Література другої половини ХХ – початку ХХІ ст.» (підрозділ «Література постмодернізму»). Воно передбачає **систему уроків** різного типу, а саме: урок вивчення біографії Харукі Муракамі, уроки поглибленої роботи над повістю «Погоня за вівцею», урок узагальнювального вивчення твору з елементами уроку розвитку мовлення.

Постмодерністський характер творчості Харукі Муракамі та її певна складність для українського *читача-інофона* вимагає від учителя застосування **новітніх педагогічних технологій**. Творча гра, особистісно-орієнтований підхід, методика розвитку критичного мислення, інтерактивне навчання, застосування інформаційних та медіа-технологій – усе це дозволить інтенсифікувати процес навчання.

Під час проведення будь-якого уроку за Муракамі доцільно використовувати **інтерактивні методи навчання**, які, на думку **Н. Васильєвої**, за умови вмілого впровадження, дозволяють залучити до роботи всіх учнів класу, сприяють виробленню соціально важливих навичок діяльності в колективі, взаємодії, дискусії, обговорення, поглиблюють мотивацію [1]. Підвищити ефективність уроків учитель зможе за рахунок

поєднання інтерактивних технологій *змультимедійними*. Як зазначає **О. Ісаєва**, використання сучасних мультимедійних технологій допомагає розв'язуванню такої важливої проблеми, як зацікавленість творами літератури, адже тут діє методичний прийом "*перенесення*" зацікавлення з одного предмета (у даному випадку – комп'ютерів) на інший (читання) [2]. Тож під час розробки уроків із вивчення творчості Харуки Муракамі доречно проведи мультимедійну презентацію біографії письменника, комп'ютерний квест, електронне тестування, роботу з електронною версією підручника, організувати пошук додаткової інформації в мережі Інтернет, запросити старшокласників відвідати сайт письменника та ін.

Поглибити знання учнів із теми дозволить *урок позакласного читання* іншого твору письменника зі списку рекомендованих та *позакласний захід* «Літературний марафон» (за творчістю Муракамі та інших письменників-модерністів).

Отже, вивчення творчості Харуки Муракамі в класах профільного рівня здатне сформулювати уявлення учнів про постмодернізм як загальносвітове явище та потребує проведення системи уроків різного типу й позакласних заходів із застосуванням новітніх педагогічних технологій.

Перспективні дослідження полягають в деталізації накреслених методичних рекомендацій.

Список використаних джерел:

1. Васильєва Н.М. Застосування інтерактивних методів навчання на уроках предметів гуманітарного циклу // Управління школою. – 2005. – № 34. – С. 22-24.
2. Ісаєва О.О. Сучасні технології у процесі викладання зар.літ. // Всесвіт. літ. в серед. навч. закл. України. – 2003. – № 3. – С. 37-38.
3. Зарубіжна література. Програма для 10-11 класів загальноосвітніх навчальних закладів з українською мовою навчання. Профільний рівень [Електронний ресурс] / Авт. кол.: голова - Л. Юлдашева. – Режим доступу: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-dlya-10-11-klasiv>.

Кішко Софія Йосипівна
студентка 1 курсу магістратури
спеціальність 014 «Середня освіта(мова та література)»

Науковий керівник:
доцент кафедри методики викладання іноземних мов
Кодалашвілі Оксана Богданівна

АКТУАЛЬНІСТЬ ЗАСТОСУВАННЯ СУЧАСНИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА ПАРАХ З АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

Наше буття сьогодні значно відрізняється від того, що лежало в основі людської діяльності навіть 20 років тому. Найбільш вираженою причиною цього є науково-технічна революція ХХ століття, яка зумовлює зміни у всіх сферах діяння людини, і стає періодом, коли вперше знаходить місце використання технічних засобів у процесі вивчення іноземних мов. Все частіше в університеті постає питання важливості застосування інформаційних технологій, адже їх використання відкриває нові можливості, такі як удосконалення давно існуючих методик, появи абсолютно нових прийомів викладання мови та й загалом певною мірою нового підходу до процесу навчання англійської.

Новітні пристрої комунікації, відомі нам як, комп'ютери, Інтернет, електронні книги, гаджети різного типу, мультимедіа стають основними джерелами, за допомогою яких здійснюється процес передачі навчальної інформації. Крім того, змістовна основа

масової комп'ютеризації в освіті, безумовно, пов'язана з тим, що сучасний комп'ютер являє собою ефективний засіб оптимізації умов розумової праці у будь-якому його прояві. Р. Вільямс і К.Маклі стверджують: “Є одна особливість комп'ютера, що розкривається при використанні його як пристрою для навчання інших і як помічника в придбанні знань - це його бездушність. Машина може “дружелюбно” спілкуватися з користувачем і в якісь моменти “підтримувати” його, однак вона ніколи не виявить ознак дратівливості і не дасть відчуття, що їй стало нудно. У цьому контексті застосування комп'ютерів є, можливо, найбільш корисним при індивідуалізації викладання” [1,43].

В основу практично усіх традиційних систем навчання покладені певні загально визнані дидактичні принципи і також сучасні інформаційні технології. Беручи до уваги усі вимоги до навчального процесу, в ході якого використовуються певні інформаційні технології, можна сформулювати основні принципи, а саме: науковості, наочності, систематичності й послідовності, активного залучення всіх учнів до навчального процесу, індивідуального підходу до навчання та доступності [2,5].

Сучасні інформаційні технології варто використовувати лише відповідно до програм навчальних курсів, разом з тим вони повинні доцільно й органічно доповнювати процес навчання.

Таким чином постає питання, чим саме так корисна комп'ютерна машина і чи справді їй під силу спростити життя викладача у ході навчання мови. Насправді з допомогою комп'ютера у значно простіший спосіб вдається досягти ряд важливих завдань, а саме:

- полегшення, прискорення та удосконалення процесу навчання;
- оволодіння основними комунікативними навичками, такими як збір, аналіз, синтез інформації;
- швидке вирішення поставлених завдань;
- формування у дитини тої чи іншої навички.

Усі комп'ютерні програми звичайно ж класифікуються згідно процесу їх використання: одні з них самостійно структурують роботу і навчання, інші ж надають таку можливість самим студентам. Тим не менш серед основних таких програм знаходимо: навчальні, керуючі, діагностичні, моделюючі, тренувальні та інструментальні.

На практиці кожен вид програми використовується абсолютно різною мірою в залежності від того з чим ми працюємо. Так наприклад, опрацювання фонетики англійської мови, а саме відпрацювання вимови – використання навчальних програм із використанням мікрофона, диктофона. тощо.еликим помічником є комп'ютер у побудові аудіювань – тут викладач має можливість, не докладаючи зайвих зусиль при пошуку, знайти тексти з іноземних газет, журналів, сайтів англомовних країн, де лексика буде подана в тому вигляді, якою нею користуються носії мови.

Одним з найпотужніших проявів новітніх технологій є мультимедіа, що об'єднує різноманітні інформаційні об'єкти - такі як текст, графіка, відео, анімація та звук [1,123], які можуть використовуватися, як студентами, так і викладачами при проектуванні власних розробок. При цьому застосовуються інструментальні засоби розробки навчальних мультимедіа-матеріалів, які включають гіперпосилання, цифрові фотографії, скановані зображення, фрагменти фільмів і текстів. Особливістю використання мультимедіа є той факт, що це великий помічник для підготовки цікавої неординарної пари не лише для викладача, а й для студента у якості домашнього завдання. Це той випадок, коли ти споріднюєш приємне з корисним, адже процес підготовки презентації являє собою немалу кількість виховних та розвивальних складових.

Вищезазначене доводить неминучість використання Інтернету у ході роботи з тими чи іншими інформаційними технологіями. Найбанальнішим способом використання Інтернету є просте застосування його як джерела пошуку матеріалу при підготовці до занять, що дає можливість користувачу працювати над актуальною додатковою інформацією. Безумовно, Інтернет-ресурси – це найкращий спосіб комунікації з носіями

мови. За допомогою різних додатків, програм та навіть через соціальні мережі, де відбувається обмін інформацією не лише у межах країни, а й далеко за її межами, студенти мають можливість вести онлайн - чати та приймати участь у відео - уроках[3,192].

Окрім великої пошукової системи, де міститься багаж, який дає можливість урізноманітнювати всі види діяльності в ході вивчення англійської мови, Інтернет – це система обміну інформації. Вивчаючи англійську, ми можемо користуватись як вільним спілкуванням, так і спеціально організованим, під яким розуміється спілкування в бесідах, електронні конференції, дошки оголошень, тощо. В ході цих процесів відбувається обмін інформацією не тільки між студентом і викладачем, але й обмін інформацією між різними навчальними закладами, різних міст та країн [4, 1].

Таким чином, використання інформаційних технологій на практиці доводить, що сьогодні досягти великого успіху у вивченні англійської не можливо без залучення у процес роботи певних видів інформаційних технологій. Окрім спрощення у процесі роботи з матеріалом, його урізноманітнення, ми отримуємо швидкість, тотожність, значно потужніший рівень підготовки матеріалу. Важливо розуміти, яка мета використання змін даного типу, задля уникнення повної залежності від світу комп'ютерних пристроїв.

Список використаних джерел:

1. Зубов А. В., Зубова И. И. Информационные технологии в лингвистике / А. В. Зубов, И. И. Зубова – М. : Академия. – 2004. – 208 с.
2. Казачінер О. С. Використання нових інформаційних технологій у навчальному процесі / О. С. Казачінер // Англійська мова та література – 2009. – № 33. – С. 5
3. Карпенко С. Г., Попов В. В. Інформаційні системи і технології / С. Г.Карпенко, В. В. Попов, Ю. А. Тарнавський, Г. А. Шпортюк – К. : МАУП. – 2004. – 192 с.
4. Токменко О. П. Інформаційні технології у викладанні іноземних мов: сьогодні і скрізь віки допомоги // Іноземні мови в навчальних закладах. – 2006. – № 2. – С. 98-100.

*Ключан Вікторія Валеріївна
НПУ імені М. П. Драгоманова
Факультет іноземної філології*

*Науковий керівник –
Доцент кафедри методики викладання іноземних мов
Ніколаєнко Віта Валентинівна*

ОРГАНІЗАЦІЯ ТА КОНТРОЛЬ САМОСТІЙНОГО ДОМАШНЬОГО ЧИТАННЯ ІНШОМОВНИХ ТЕКСТІВ УЧНІВ СТАРШОЇ ШКОЛИ

Ключові слова: домашнє читання, автентичний текст, культурологічна автентичності навчальних текстів, ситуаційна автентичність, реактивна автентичність, граматична автентичність, фразеологізм, перевірочний урок з домашнього читання.

Домашнє читання для сучасних учнів відіграє провідну роль у вивченні іноземної мови. Воно розвиває вміння та потреби до іншомовного читання текстів, а також вдосконалює мовленнєві навички. Взагалі, читання оригінальної літератури мовою, яку вивчає учень, перш за все, сприяє розвитку усного мовлення, збільшує словниковий запас, знайомить з культурою та літературою країни, мову якої учні вивчають, а також розвиває аналітичне мислення. Ось тому, уроки домашнього читання необхідні в шкільному навчальному процесі. Ці уроки безспірно цінні, по-перше, тому, що учень доторкається до сучасної “живої” мови, а не до адаптованої під іноземних учнів навчальної мови; по-друге, в них з’являється можливість висловити свою думку та дати оцінку твору, героям та ситуації,

яку вони прочитали. Щоб читання було для учнів захоплюючим і в той самий час розвиваючим мовленнєві навички, вчителю необхідно проводити з учнями перевірочну роботу над текстом, як перед читанням, так і після – це потрібно для того, щоб допомогти учням зрозуміти текст та активізувати нові мовні явища. Відповідно, вчителю потрібно знати різноманітні вправи для роботи з текстом.

Актуальність даної проблеми полягає в тому, що потреба в спілкуванні ніколи не відчувалася настільки очевидною і не реалізовувалася повсюдно в таких величезних масштабах. У справжніх умовах скорочення годин вивчення іноземної мови і прирівнювання всіх учнів до єдиного базового рівня, уроки з домашнього читання являються, мабуть, єдиною можливістю в умовах, відійти від звичної, академічної течії уроків, урізноманітнити їх цікавою та корисною інформацією, охопити в повному масштабі всі види мовленнєвої діяльності в процесі роботи над текстом.

Проблемами та актуалізацією організації домашнього читання іншомовних текстів займалися багато відомих вчених, а саме: Вейзе А.А, Старков А.П, Рогова Г.В, Селіванова Н.А, Фадєєв В.М, Бичкова Н.А, Гризуліна А.П, С. Д. Фоломкина, З. М. Цветкова, В. С. Цетлін, Ю. Б. Борисов, В. П. Важеніна, Е. Х. Вильялон, Л. П. Карпенко, В. В. Матвейченко, С. П. Тер-Мінасова. Науковець Н. Іщук стверджує, що домашнє читання є одним з видів формування мовних навичок. Читаючи текст, людина повторює звуки, букви, слова і граматику іноземної мови, запам'ятовує написання слів, значення словосполучень, і, таким чином, вдосконалює свої знання іноземної мови.

Мета дослідження полягає у виявленні основних критеріїв відбору текстів для домашнього читання та ефективні підходи на таких уроках.

Завдання роботи - Визначити найбільш оптимальний підхід до відбору текстів для домашнього читання, виявити найбільш значущі чинники, що обумовлюють можливість створення мотивації учнів для вивчення іноземної мови та культури її країни, підібрати найбільш ефективні вправи для уроків з домашнього читання, розробити комплекс вправ для застосування на уроках з домашнього читання іноземних текстів.

Художні тексти відіграють провідну роль і в пізнанні інокультурної дійсності, і у формуванні позитивного ставлення до країни та народу, мова якого вивчається. Під домашнім читанням ми розуміємо обов'язкове для всіх учнів, додаткове щодо підручника, постійне читання з метою отримання змістовної інформації. Для того, щоб це читання було постійним і обов'язковим, воно повинно бути посильним. Тому тексти повинні бути легкими (адаптованими) з художньої, громадської та науково-популярної літератури, що містять переважно знайомий учням лексико-граматичний матеріал [2, с. 20].

З уваги на те, що у значної частини учнів не розвинуто або слабко розвинуто вміння читати і розуміти тексти без словника, дуже важливо з самого початку навчальних занять допомогти їм оволодіти цим вмінням. Для досягнення цієї мети необхідно здійснювати цілу систему спеціальних вправ та виробити в них такий підхід до читання текстів іноземною мовою, що сприяв би читанню не слів і речень, а цілих груп речень, які передають закінчену думку. Велику роль при цьому відіграє правильний підбір матеріалу для синтетичного читання. Ці чинники сприяють тому, що учень, зацікавлений змістом тексту, в якому, до того ж, немає надмірних мовних труднощів, що гальмували б його розуміння, все більше звикає до читання іноземною мовою не тільки заради виконання обтяжливого обов'язкового завдання, а для власного задоволення [2, с. 23].

Існують різні думки з приводу того, які етапи роботи над текстом необхідно додати до навчального процесу, які найбільш ефективні. Природно, що обрані види роботи залежать від цілей, які ми ставимо перед читанням. Якого б підходу ми не дотримувалися, послідовність роботи над текстом буде приблизно наступна: передмовні вправи, контроль поняття змісту (текстовий етап), контроль поняття важливих деталей тексту (аналіз і оцінювання, післятекстовий етап), аналіз літературно-стильових особливостей тексту.

З точки зору дидактичних, методичних та психологічних питань домашнього читання, особливу увагу варто приділити учням середнього етапу навчання в школі, це учні

шостого та сьомого класів. Так як ці класи є важливою сполучною ланкою між початковим та старшим етапами, на вчителя лягає велика відповідальність, щоб закласти підґрунтя для більш ширшої та глибокої реалізації культурознавчого підходу у процесі викладання іноземної мови.

Невід'ємною частиною комунікативно-зорієнтованого навчання є також вимога автентичності. Оригінальні тексти вирізняються цілим рядом особливостей, які можуть і повинні бути використані як основа для розвитку вмінь експресивного усного мовлення, як у монологічній, так і в діалогічній формі [1, с. 50].

На початковому етапі навчання, коли учні тільки починають знайомитися з лексикою і граматикою мови, що вивчається, не будь-який автентичний текст може бути ефективно використаний у навчанні. У зв'язку з цим представляється доцільною або адаптація автентичних текстів, або складання текстів авторами підручників.

Ситуаційна автентичність допускає природність ситуації, що пропонується в якості навчальної ілюстрації, інтересу носіїв мови до заявленої теми, природності її обговорення. Ситуаційна неавтентичність обов'язково накладає відбиток на мову тексту. В такому разі, текст штучно насичується маловживаними словами і виразами, стає «неживим», штучним [3, с. 61].

Для автентичної англійської мови характерна стриманість у вираженні своїх думок, недоговорюваність: *Ця розповідь погана. - This is not the best story.* Широко вживані дієслова узагальнюючого значення: *Він з'їв три містечка. - He had three cakes. Книга лежала на столі. - The book was on the table* [3, с. 63].

Велике значення для досягнення автентичності навчальних текстів має правильний добір фразеологізмів. Слід зазначити, що автори підручників далеко не завжди керуються критерієм частотності - для освоєння пропонуються прислів'я, маловживаних у природній англійській мові, наприклад: *A friend in need is a friend indeed. East or West, home is best. There is no place like home.* Тим часом існує безліч прислів'їв і приказок, поширених у мовленні носіїв мови, наприклад: *One man's meat is another man's poison. All for the best. Not room to swing a cat.* Тож, знайомство з прислів'ями та фразеологічними зворотами формує в учнів навички автентичної мовної поведінки, а зіставлення англійської та української фразеології незмінно викликає емоційний відгук і підвищує інтерес до предмета [3, с. 64].

Висновки. Отже, навчання природному, живому мовленню можливе лише за умови використання матеріалів, узятих із життя носіїв мови або складених з урахуванням особливостей їх культури та менталітету відповідно до прийнятих мовних норм. Методично автентичний текст являє собою природний мовний твір, створений у методичних цілях. Найбільший ефект дає навчання синтетичному читанню, тому що таке читання вчить розумінню текстів, без застосування аналізу і перекладу. Розуміння тексту в цьому випадку забезпечується міцним оволодінням мовним мінімумом, вмінням зрозуміти незнайомі слова на основі контексту.

При доборі текстів для домашнього читання акцент робиться на літературно-країнознавчий підхід як на єдиний спосіб зберегти в матеріалі для читання всі компоненти автентичності, це дозволить з більшою ефективністю здійснити навчання усіх видів мовленнєвої діяльності, імітувати занурення в природне мовне середовище на уроці іноземної мови.

Список використаних джерел:

1. Наталин В. П. Критерій змістовної автентичності навчального тексту // Іноземні мови в школі. – 2009. – № 2. – С. 50 – 52.
2. Селіванова Н. А. Домашнє читання - важливий компонент змісту навчання іноземних мов у середній школі / Н. А. Селіванова // ИЯШ – 2004. – № 4. – С. 21-26.
3. Парашук В. Ю. Використання автентичного тексту під час роботи над розмовною темою // Іноземні мови в школі. – 2003. – № 2. – С. 61-65.

*Коваленко Юлія Юріївна
студентка 1 курсу магістратури
спеціальність 014 «Середня освіта(мова та література)»*

*Науковий керівник:
Доцент кафедри методики викладання іноземних мов,
кандидат філологічних наук
Гончарова Тетяна Володимирівна*

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ ПРИ ВИВЧЕНІ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

Нові історичні повороти спричиняють нові ідеї, цінності й нові освітні реформи, що припускають формування моделі «НОВОЇ ЛЮДИНИ».

У сучасних умовах формування висококваліфікованого фахівця неможливо уявити без залучення студентів до самостійної роботи, яка є специфічним засобом організації й управління їх самостійною діяльністю в контексті навчального процесу, що дозволяє поглибити та отримати нові знання. У цьому процесі важливу роль відіграє плануюча діяльність викладача, його фахова й методична підготовка.

Важливою вимогою до організації самостійної роботи студентів є її пізнавальна спрямованість, що спонукає суб'єктів навчання до творчої діяльності. В контексті оволодіння студентами іноземною мовою самостійна робота є необхідним етапом у процесі засвоєння мовно-комунікативних одиниць, пошуку необхідної інформації та адекватного її застосування у міжкультурній комунікації [1, 34].

У ході організації самостійної роботи студентів виокремлюють різні її види, які повинні узгоджуватися зі зростанням обсягу й складності предметного змісту та розвитком загальнонавчальних умінь. При вивченні іноземної мови використовуються такі загальнонавчальні вміння та навички, які сприяють формуванню готовності студентів до самостійної діяльності. Серед них можемо виділити такі як навчально-організаційні (розуміння мети діяльності та визначення завдань для її реалізації), навчально-інформаційні (вміння оперативно знаходити та відтворювати потрібну інформацію у різних формах), навчально-інтелектуальні та творчі (вміння визначити та пояснити сутність понять, висловлювати аргументовані критичні судження й думки, брати участь у проектній діяльності), контрольно-оціночні (знати способи виправлення помилок, уміння оцінювати свої досягнення) [3,219].

Щодо основних ідей освіти, цікава думка Жака Делора, французького вченого та політичного діяча з питань євроінтеграції, президента Міжнародної комісії ЮНЕСКУ з проблем освіти. Він сформулював «чотири стовпи» основних глобальних компетентностей на яких ґрунтується освіта : навчитися пізнавати, навчитися діяти, навчитися жити разом, навчитися жити. Він вважає, що професійна компетентність є немовби своєрідним індикатором якості людини [2, <https://www.euromag.ru/articles/chelovek-nedeli-zhak-delor/>].

Британський психолог Джон Равен , автор книги «Компетентність у сучасному суспільстві», чітко відповідає на запитання, що таке компетентність, - це здатність працювати самостійно, без постійного керівництва, здатність брати на себе відповідальність за власною ініціативою, здатність виявляти ініціативу, готовність помічати проблеми та шукати шляхи вирішення, уміння аналізувати нові ситуації й застосовувати вже наявні знання для такого аналізу, а також здатність ладити з іншими, здатність засвоювати будь-які знання за власною ініціативою та уміння приймати рішення на основі здорових суджень [4, 117].

Європейська довідкова система компетентностей складається з восьми ключових компетентностей, а саме: спілкування рідною мовою, спілкування іноземними мовами,

інформаційна компетентність, математична компетентність, міжособистісні, міжкультурні та соціальні компетентності, підприємницька компетентність, культурна компетентність.

Список використаних джерел:

1. Зимняя И. А. Ключевые компетентности – новая парадигма результата образования / И.А. Зимняя // Высшее образование сегодня. – 2003. - №5. – С. 34-42.
2. Киреев Д. В. Человек недели: Жак Делор [Электронный ресурс] / Д. В. Киреев // Euromag. -2018. - Режим доступа до ресурсу: <https://www.euromag.ru/articles/chelovek-nedeli-zhak-delor>.
3. Соколова І. В. Професійна підготовка майбутнього вчителя-філолога: акмеологічне дослідження / Акмеологія – наука ХХІ століття: Матеріали 5 міжнарод. наук-практ. конференції – Київ, 2014.- С.312-322.
4. Равен, Джон. Компетентность в современном обществе : выявление, развитие и реализация / Джон Равен. – Москва : Когито-Центр, 2002. – 396 с.

*Ковальчук Світлана Миколаївна
Студентка І курсу Магістратури
Спеціальності «Середня освіта.
Англійська і французька мова»*

*Науковий керівник
доктор філологічних наук, професор
Анненкова Олена Сергіївна*

ВІДОБРАЖЕННЯ ТРАНСЦЕНДЕНТАЛЬНОГО В ПОЕЗІЇ ЕМІЛІ ДІКІНСОН

Основні ідеї руху американських літераторів-трансценденталістів середини ХІХ ст., які спиралися на знання трансцендентальної філософії та досліджували значення явищ і понять за допомогою пізнання, яке виходить за межі отриманого людського досвіду та осягає «потойбічне», мали значний вплив на творчість поетеси Емілі Дікінсон. Витоки вчення про трансцендентальне визначення суцього походили ще з часів Середньовіччя та визначалися як трансценденталії – загальні філософські категорії, завдяки яким обґрунтовувалася сутність буття поза її межами. Цьому були присвячені праці Фоми Аквінського, Дунса Скота та значно пізніше німецьких філософів – І. Фіхте, Ф. Шеллінга, Р. Лотца і особливо І. Канта, який розглядає межі свідомого пізнання в поєднанні з невизначеним, несвідомим [3, с. 646-647]. На засадах вищезазначених філософських поглядів було і створено в американському Бостоні в ХІХ ст. впливовий літературно-філософський напрям, на чолі з поетом Р.У. Емерсоном. В маніфесті-есе «Природа» автор захоплюється Природою та Богом і створює релігію єдиної Всесвітньої Душі. Поезія Емілі Дікінсон надзвичайно витончено «акомпанує» і є співзвучною до основних ідей трансцендентального пізнання світу.

В роботах, які присвячені дослідженню поетичного спадку Емілі Дікінсон, науковці насамперед виділяють незвичність та нестандартність її віршованої форми, обірваність думки, посилення-загадки до читача, звертають більше уваги до зовнішнього вираження поезії, оминаючи більш детальне вивчення невиявленого, несвідомого підґрунтя її віршів. Тому аналіз, який допоможе виявити відображення трансцендентального у ліричному надбанні поетеси, стає більш актуальним.

Метою тези дослідження зв'язків між трансцендентальним і трансцендентним у поезії Емілі Дікінсон.

Лірична поезія американської поетеси Емілі Дікінсон була опублікована та оцінена вже після її смерті. Для своїх сучасників протягом тривалого часу вона була незрозумілим автором із занадто вираженим індивідуальним стилем та виглядала дивакуватою відлюдницею, яка ігнорувала загально-людські ідеали. Все своє життя поетеса прожила в батьківському домі, повністю присвятивши себе поетичному призначенню та безупинному спостереженню за природою, вважаючи пагорби, захід сонця та подаровану батьком собаку найкращими своїми друзями [1, с. 126-127]. Вона існувала, неначе в «паралельній реальності», прислухалася до «найтонших» звуків своєї душі, виходячи за межі усталених форм як в поезії, так і в житті. У своїх віршах Дікінсон занурювалася у такі невідомі і недосліджені сфери буття, що це не могло не викликати непорозуміння як у читачів, так і у дослідників, що свідчить про неї як про автора-провідника між земним і небесним виміром: «This is my letter to the World / That never wrote to Me --/ The simple News that Nature told --/With tender Majesty /Her Message is committed /To Hands I cannot see --/ For love of Her -- Sweet -- countrymen -- /Judge tenderly -- of Me» [4, J441; 3, с. 441]. Поетеса наголошує на необхідності взаємозв'язку між свідомим та «надсвідомим» пізнанням буття людини і визнає його найважливішим, природнім існуванням для людства. Дікінсон розглядає душу в двох вимірах її пізнання, проголошуючи про це, такими рядками свого вірша: «The Soul unto itself/ Is an imperial friend --/ Or the most agonizing Spy --/An Enemy – could send - », де Душа виступає як величний друг та ворожий шпигун. [5, J683; 5, с. 133].

У сучасному «матеріально-технологічному» світі, занадто стрімкому та перенасиченому зайвою інформацією, потреба співчутливого споглядання за Природою та покликами власної Душі, безперечному служінню Богу на землі і вихід за межі «потойбічного», стає нагальною і беззаперечною необхідністю для людини. Лірика Дікінсон стає переконливим прикладом співвідношення трансцендентального сприйняття світу у поєднанні з трансцендентним переосмисленням поза межами свідомості і матерії. Власне звернення до природи кожної людини та поєднання трансцендентальних і трансцендентних вимірів буття є одним із головних послань до світу та своїх нащадків поетеси Емілі Дікінсон, яке зашифроване в її численних віршованих творах.

Список використаної літератури:

1. Кружков Г.М. Письмо миру: Эмили Дикинсон.- (Золотая серия поэзии). – М.: Эксмо, 2013. – 383 с.
2. Павличко С.Д. Лірика. Емілі Дікінсон.(Перлини світової класики). – Київ: Дніпро, 1991р.– 300 с.
3. Філософський енциклопедичний словник /Під ред. В. І. Шинкарук – Інститут філософії ім. Г. Сковороди НАНУ. – К.: «Абрис», 2002. – 742 с.
4. Higginson T. W. /Johnson Poems, 1955/J441 URL: https://www.edickinson.org/editions/2/image_sets/75176.html
5. Higginson T. W. /Johnson Poems, 1955/J683 URL: https://www.edickinson.org/editions/2/image_sets/75201.html

*Козак Ольга Олександрівна,
студентка 1 курсу магістратури,
Спеціальності «035. Філологія»*

*Науковий керівник:
доктор філологічних наук, професор
Корольова Алла Валер'янівна*

ДЕФІНІЦІЇ ПОНЯТТЯ СЛЕНГУ НА ТЛІ СУМІЖНИХ ФЕНОМЕНІВ

Сучасна теорія номінації продовжує досліджувати процеси і механізми творення слів, які вживають у своєму мовленні не всі носії, а представники окремих субкультур соціуму. Такі номінації належать до сленгу (О. І. Смирницький, Д. М. Шмельов) - своєї мови спілкування – окремого специфічного компонента субстандартного лексичного шару, що і донині викликає жваві дискусії у середовищі лінгвістів (О. О. Потебня, С. Ульман, В. В. Виноградов, Й. А. Стернін), адже це явище розглядають на тлі професіоналізмів, жаргонізмів, діалектизмів (Л. А. Булаховський, В. С. Ващенко, В. М. Русанівський) тощо. Останнім часом сленг ототожнюють з поняттям "соціальний діалект" (С. П. Бевзенко, І. Г. Матвіяс, О. Д. Пономарів). Проте класичний погляд щодо сленгу пов'язаний із його розглядом у контексті варіантів безпосередньо англійської мови (І.В. Арнольд, Л.С.Бурдін, В.Г. Вілюман).

Попередній огляд наукових праць із цієї проблеми дає підстави припустити, що наявні дефініції сленгу не наблизили до оптимального витлумчення цього шару лексики в будь-якій мові, і насамперед, в англійській та українській мовах.

Як правило, термін "сленг" уживають як синонім терміна "жаргон" (В. В. Балабін), однак це не тотожні поняття. І для такого аргумента наведемо пояснення, звернувшись до їх етимології.

В етимології остаточно не є з'ясованим походження слова "сленг". За однією з версій, англ. *slang* походить від *sling* ("метати"). У таких випадках згадують архаїчне *to sling one's jaw* – "говорити буйно й образливо". Згідно з іншою версією, "сленг" походить від *slanguage*, причому початкове *s* нібито додане до *language* у результаті зникнення слова *thieves*; тобто спочатку йшлося про мову злочинців *thieves' language*.

Невідомим залишається питання і щодо того, коли слово *slang* уперше з'явилося в Англії в усному мовленні. Письмова його фіксація сягає XVIII ст., коли воно мало значення "образи". Приблизно в 1850 році цей термін став уживатися ширше на позначення просторічної лексики.

Розглянемо окремі витлумачення цього поняття у працях лінгвістів. Зокрема В. О. Хомякова під "сленгом" розуміє відносно стійкий для певного періоду, широко вживаний, стилістично маркований лексичний шар (іменники, прикметники і дієслова, що позначають побутові явища, предмети, процеси й ознаки), компонент експресивного просторіччя, що входить до літературної мови, досить неоднорідний за джерелами виникнення та ступенем наближення до літературного стандарту" [4, с. 43-44].

У цьому визначенні актуалізовано таку характерну ознаку сленгу, як лексичний шар мови, відповідно до якої цей клас назв хоча і входить до літературної мови, проте ступінь його наближення до літературного стандарту є "досить неоднорідним" [4, с. 43-44].

Дещо інше тлумачення знаходимо у "Словнику лінгвістичних термінів" О. С. Ахманової, де "сленг" – це, по-перше, розмовний варіант професійної мови, а, по-друге, – це елементи розмовного варіанта тієї або іншої професійної або соціальної групи, що, проникаючи в літературну мову або взагалі в мову людей, що не мають прямого відношення до даної групи осіб, набувають у цих мовах особливого емоційно-експресивного забарвлення [1, с. 419].

Як бачимо, у першій дефініції сленг – це просто сукупність слів не-термінів, що вживаються в термінологічному значенні. У другій інтерпретації – це ті слова, які вже залишили професійну сферу і увійшли до звичайного розмовного мовлення.

Виходячи з цих дефініцій, узагальнимо основні характеристики сленгу:

1. Сленг – це не нормативна лексика, тобто це слова і сполучення, що перебувають поза межами літературної англійської (Standard English) та літературної української мов.

2. Сленг – це номінації, що виникають і вживаються, насамперед, в усному мовленні представників певної субкультури, переважно, – молодіжної.

3. Сленг – це емоційно-експресивна лексика (жартівлива, іронічна, глузлива, зневажлива, згрубіла і навіть вульгарна) з маркером фамільярності, який визначає і впливає на сфери його вжитку.

4. Сленг залежно від сфери вживання класифікується на три типи: 1) загальноновживаний (General Slang), 2) маловідомий, 3) вузькоспеціалізований (Special Slang) [2; с. 164].

5. Сленг дає змогу ототожнити його носія з певними субкультурними (соціальними, професійними, віковими тощо) групами.

Одним із суміжних зі сленгом явищ є “жаргон” – мова якоїсь соціальної чи професійної групи, що відрізняється від загальнонародної наявністю специфічних слів і виразів, властивих цій групі [3].

При цьому суттєвою відмінною рисою сленгу є процес вторинної номінації, на відміну від жаргону, оскільки джерелами його творення є соціально-групові й соціально-професійні жаргонів.

Але окрім жаргонізмів, сленг містить у собі окремі просторіччя, вульгарні слова тощо. Процес творення сленгу відбувається шляхом *метафоричної транспозиції* внаслідок переосмислення й розширення значення запозичених з цих джерел одиниць. Сленговим словам властива завищена експресія, мовна гра, модна неологія (О. В. Ковтун).

Отже, сленгізми слід розрізняти від суміжних феноменів на зразок жаргонізмів, діалектизмів, вульгаризмів, оскільки сленг вживається представниками окремих субкультр і утворюється шляхом метафоричної транспозиції.

Список використаної літератури:

1. Ахманова О.С. Словарь лингвистических терминов / О. С. Ахманова. – 2-е изд., стер. – М.: Едиториал УРСС, 2004. – 571 с.
2. Гороть Є. І. Теоретична й практична лексикологія сучасної англійської мови / Гороть І. Є. – Луцьк.: Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2011. – 340 с.
3. Словники іншомовних слів [Електронний ресурс]. – 2001. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.jnsm.com.ua/cgi-bin/u/book/sis.pl?Qry=%E6%E0%F0%E3%EE%ED&image.x=0&image.y=0>
4. Хомяков В.А. Введение в изучение сленга – основного компонента английского просторечия/ В. А. Хомяков. – Вологда: Мин-во просвещения ОСФСР Вологодского гос. пед. ин-та, 1971. – 381 с.

*Козловська Наталя Романівна,
Студентка V курсу, 11 схід M групи
Спеціальності «014. Середня освіта»*

*Науковий керівник:
доктор філологічних наук, професор
Корольова Алла Валер'янівна*

КОНКОРДАНСИ БРИТАНСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО КОРПУСУ ТА ЇХНІ МОЖЛИВОСТІ ДЛЯ АНАЛІЗУ ЛЕКСЕМИ SECURITY

Корпуситекстів, на базі яких сьогодні проводяться численні лінгвістичні дослідження, – це колекціїмовних даних письмових текстів або транскрибованих записів мовлення, що можуть бути використані як надійний інструмент для верифікації гіпотез про мову [1, с. 13]. Одним із представницьких корпусів є Британський національний корпус – 100-мільйонний (за слововживанням) корпус розмовних та письмових текстів британського варіанту англійської мови, який має морфологічну розмітку різних джерел кінця ХХ – початку ХХІ століття. 90% Британського національного корпусу – це тексти, які були відібрані на основі трьох критеріїв: domain (предметне поле, тема), time (певний

часовий проміжок) і *medium* (матеріал: книжковий, періодичний, неопублікований тощо) [4, р. 1].

Програмне забезпечення Британського національного корпусу надає можливість досліджувати критерії корпусу через різні інтерфейси. Найбільш відомим підходом до аналізу мовних даних у корпусній лінгвістиці є конкорданси. Конкорданс – це спеціалізована лінгвістична прикладна програма, за допомогою якої здійснюється автоматична вибірка заданих мовних одиниць з електронних текстів, проводиться дослідження корпусу за обраним словом, словосполученням чи фразою [2, с. 4].

Для зіставлення можливостей різного програмного забезпечення Британського національного корпусу для аналізу лексеми *security* були відібрані зокрема такі програми: BNCWeb та BYU.

Програма BNCWeb – це зручний веб-інтерфейс, розроблений Г. М. Леманном, С. Гофманом і П. Шнайдером у Цюрихському університеті для пошуку даних, що містяться в Британському національному корпусі з доступом до широкого спектра функцій, які дозволяють аналізувати результати запитів [3, р. 4-5]. Пошуковий запит у BNCWeb дає змогу визначити частотність вживання лексеми *security*, яка становить у корпусі 13663 випадків у 1893 різних за призначенням текстах з частотою вживання 138.97 прикладів на мільйон слів. BNCweb представляє результати пошуку-запиту у вигляді конкордансу. Попередні спостереження за результатами аналізу даних конкордансу дають підстави зробити таке припущення, що носії англійської мови переважно вживають лексему *security* у писемному типі дискурсу, періодичній пресі, яка має середній показник складності її сприйняття англійською свідомістю. Виявлено також, що найчастіше лексема *security* вживається у таких доменах тексту, як ЗАКОН і МІЖНАРОДНИЙ СТАН [5].

Для зіставлення розглянемо програмне забезпечення професора М. Девіса – BYU, що містить підкорпуси, які були отримані з таких джерел, як Wikipedia, матеріали Британського Парламенту та мильні опери. Інтернет-новини є найбільшим з усіх підкорпусів цієї програми й складається з більш ніж 5,5 млрд слів. BYU дозволяє вводити значення в інтерфейс запиту та отримати результат, здійснивши пошук за словом, словосполученням (I * that or faint + noun), словниковою формою (всі форми слів, наприклад, *sing* чи *tall*), шаблонами підстановки (наприклад, за шаблоном *un*ly*) і більш складними пошуковими запитом на зразок “*un-X-ed*” прикметники чи “*verb + any word + a form of ground*”. Опції пошуку BYU також дають змогу отримати результати щодо частотності вживання певної лексеми у макрореєстрах, словосполучень, жанру чи певного періоду часу, що дає змогу побачити, як слова та словосполучення змінюються в мовленні та різних типах писемних текстів [6].

Попереднє використання опції “частота вживання лексеми *security*” у макрореєстрах показало, що вона вживається у 13299 випадках у: розмовному (497), художньому (825), газетному (2168), періодичних виданнях (644), неакадемічному (4220), академічному (2030), змішаному (2915) типах дискурсів із частотою вживання 0,406 секунд [6].

Отже, ефективність лінгвістичного дослідження в корпусах, в першу чергу, визначається можливостями програмного забезпечення, яке використовується дослідником. Наявне програмне забезпечення Британського національного корпусу дозволяє комплексно дослідити сприйняття й усвідомлення кожної лексеми носіями мови, а особливо тих лексем, що є іменами концептів, оскільки такі результати їхнього аналізу сприятимуть визначенню місця певного концепту в концептосфері етносу як фрагмента картини світу. Подальше дослідження вбачається у моделюванні когнітивних матриць лексеми *security* як імені концепту SECURITY.

Список використаної літератури:

1. Бобкова Т. В. Корпус текстів: основні аспекти визначення / Т. В. Бобкова // Науковий вісник кафедри ЮНЕСКО Київського національного лінгвістичного університету. Філологія, педагогіка, психологія. – 2014. – Вип. 29. – С. 11-20.
2. Ванівська О. І. Основні підходи до аналізу мовних даних у корпусній лінгвістиці / О. І. Ванівська // Наукові записки [Національного університету “Острозька академія”]. Сер. : Філологічна. – 2012. – Вип. 27. – С. 3-8.
3. HoffmannS., EvertS., SmithN., LeeD., BerglundPrytzY. CorpusLinguisticwithBNCweb – aPracticalGuide (EnglishCorpusLinguistics). – Frankfurt: PeterLangAG. – 2008. – 288 p.
4. Otlogetswe T. The BNC Design as a Model for a Setswana Language Corpus. Information Technology Research Institute, University of Brighton. – 2004. – 6 p.
5. The British National Corpus, version 3 (BNC XML Edition). Distributed by Bodleian Libraries, University of Oxford, on behalf of the BNC Consortium. – 2007. – URL: <http://www.natcorp.ox.ac.uk/>
6. Davies M. BYU-BNC (based on the British National Corpus from Oxford University Press). – 2004. – URL: <https://www.english-corpora.org/bnc/>.

*Коровіцина Анастасія Олегівна
студентка I курсу магістратури,
Спеціальності «014. Середня освіта. Мова і література»*

*Науковий керівник:
доктор філологічних наук, професор
Корнієнко Оксана Олександрівна*

ФУНКЦІОНУВАННЯ ЛЕГЕНДАРНО-МІФОЛОГІЧНИХ ОБРАЗІВ У РОМАНІ КАДЗУО ІШІГУРО «ПОГРЕБЕННИЙ ВЕЛИКАН»

Роман британського письменника японського походження, лауреата Нобелівської премії з літератури 2017 р. Кадзуо Ішігуро «Погребенный великан» (2015), попри неоднозначні відгуки критиків, досі не став предметом наукових досліджень, що і зумовлює актуальність даної розвідки.

Мета– прослідкувати та проаналізувати особливості функціонування й трансформації традиційних образів легендарно-міфологічного походження в романі, зосередившись на образі короля Артура.

Академік Д. С. Наливайко у статті «Міфологія і сучасна література» слушно зауважує: «В зв'язках літератури з міфологією сучасна наука схильна вбачати постійний складник літературно-художнього розвитку, що проявлявся і проявляється в різних формах і модифікаціях, свідомо і неусвідомлювано для самих митців» [3, с. 170].

Кадзуо Ішігуро у романі «Погребенный великан» створює особливий світ Середньовічної Англії, простори та скелясті гори якої населені найрізноманітнішими міфологічними образами, такими, як дракони, огри, ельфи, маг Мелвін, король Артур та його славетні лицарі.

Відомо, що король Артур – герой кельтської міфоепічної традиції, згодом персонаж європейських середньовічних оповідань про лицарів Круглого столу, Грааль та ін. Образ Артура належить кельтській традиції в декількох відносинах: наявності його реального історичного прототипу, участі в складанні легенди про короля Артура (яка далеко вийшла за рамки діяльності реальної особи), тем і мотивів кельтської міфології [2, с. 90–91].

Американський медієвіст Лейсі Норріс вказує, що король Артур був вождем бритів протягом V або VI століття [4]. Більшість дослідників вважає, що легендарний король Артур поєднує в собі кілька реальних і вигаданих особистостей, тобто насправді є напівреальним-напівміфічним персонажем. З моменту створення легенда про короля Артура весь час обростала новими епізодами

У свідомості людей король Артур закріпився як історико-легендарний герой Британії, уособлення справжнього воїна, мудрого захисника та правителя своєї країни. Він є символом справжньої мужності, галантності, надії та самої Британії.

У романі сучасного письменника Кадзуо Ішігуро король Артур змальований як доволі сильна та рішуча людина, вольовий правитель та воїн. Кожна згадка персонажів про нього супроводжується усталеними епітетами *величний, мудрий, добрий, сміливий*, що пов'язує його зображення із легендарною традицією.

Проте, образ короля Артура у творі Ішігуро значно переосмислюється. Далеко не всі герої роману поділяють захоплення сера Гавейна його персоною. Артур виступає не як справедливий і милосердний до переможених правитель, а розсудливий, а іноді лицемірний і холоднокровний воїн-стратег, який порушує клятву і віддає своїм підлеглим наказ на винищення немовлят (гіпотетично – контамінація з євангельським сюжетом про знищення немовлят царем Іродом, проте, на відміну від останнього, не заради збереження влади, а заради збереження миру) та на винищення цілого народу: «Это бритты под началом Артура вырезали наш народ. Это бритты забрали наших матерей» [1, с. 315]; «...женщины, дети и старики, оставленные без защиты под наше клятвенное обещание не причинять им вреда, все безжалостно убиты нашими же руками, все, до последнего младенца» [там само, с. 276–277]; «...ненавистному Артуру» [там само, с. 380]; «...торжественные клятвы были попраны жестоким кровопролитием» [там само, с. 381].

Отже, в романі «Погребенный великан» традиційний образ легендарного короля Артура зазнає значних змін. У порівнянні із легендарною традицією Кадзуо Ішігуро переосмислює цей образ «із протилежним знаком», піднімаючи вічні морально-філософські проблеми колективної пам'яті, воєн і провини. Письменник створює оригінальний художній світ, в якому на тлі історико-легендарного матеріалу загострюються актуальні проблеми сучасності.

Список використаної літератури:

1. Исигуро К. Погребенный великан / Пер. с англ. М. Нуязиной. Москва, 2017. 416 с.
2. Мифы народов мира. Энциклопедия: в 2-х т. / Гл. ред. С.А Токарев. Москва, 1991. Т. 1. А–К. 671 с.
3. Наливайко Д. С. Міфологія і сучасна література. *Всесвіт*, 1980. № 2. С. 170–182.
4. Norris J. L. King Arthur. Serious science. URL: <http://serious-science.org/king-arthur-6982> (дата звернення 19.03.2019).

*Красноусова Дар'я Олегівна
НПУ імені М.П. Драгоманова
факультет іноземної філології*

*Науковий керівник –
доцент кафедри іноземних мов та методики їх навчання
Попова Людмила Миколаївна*

РОЗВИТОК ВМІНЬ НАПИСАННЯ ТВОРІВ ВИЗНАЧЕНОЇ ТЕМАТИКИ ІНОЗЕМНОЮ МОВОЮ УЧНІВ ОСНОВНОЇ ШКОЛИ

Ключові слова: писемне мовлення, мовленнєва діяльність, організація письмового навчання.

В програмах середніх загальноосвітніх закладів з іноземних мов писемне мовлення, письмо (в широкому значенні цього терміну) визнається основним видом мовленнєвої діяльності поряд з аудіюванням, говорінням і читанням. Навчання письма як виду мовленнєвої діяльності сприяє формуванню мовної компетенції зокрема й іншомовної комунікативної компетенції в цілому.

Актуальність роботи визначається тим, що в останні роки роль письма в навчанні іноземної мови поступово підвищується. Без опори на письмо важко утримати в пам'яті лексичний та граматичний матеріал. Не можна не враховувати і практичну значимість писемного мовного спілкування у світлі сучасних засобів комунікації, таких як електронна пошта, інтернет і т.п. Маючи комп'ютер, можна процес навчання зробити більш наочним, динамічним, формувати вміння працювати з інформацією.

Проблему навчання письма на уроках англійської мови досліджували такі вчені та методисти як В.Н. Рахманінова, Г.В. Рогова, І.Л. Бім, Н.І. Гез, С.Ф. Шатілов, С.Ю. Ніколаєва та інші. Дослідник І. В. Волкова зазначає, що основним засобом в організації письмового навчання є вправи, що закріплюють необхідний мовленнєвий матеріал (конструкції, слова та вирази), тобто ті письмові завдання, що моделюють життєві обставини [2, с. 100].

Мета статті полягає у теоретичному обґрунтуванні, аналізу та синтезу досягнень сучасної педагогічної, психологічної, лінгвістичної і методичної наук, проблем розвитку зв'язного мовлення учнів; зіставлення та узагальнення даних; аналіз шкільної документації.

Завдання роботи – дослідити психолого-педагогічні особливості учнів основної школи; проаналізувати науково-методичну літературу за темою дослідження; розглянути труднощі, пов'язані з навчанням письма іноземною мовою.

У психології та фізіології письмо визнають найскладнішим видом мовленнєвої діяльності. Матеріальну базу письма складають орфографічні та графічні навички. Як і говоріння, письмо є експресивним продуктивним видом мовленнєвої комунікації [1, с. 22 – 25].

В шкільних програмах з іноземних мов письмо визначали частіше як засіб, а не мету навчання. У класній роботі письмо – найбільш економний, надійний, ефективний і масовий спосіб контролю знань і рівня володіння мовою.

Писемне мовлення належить до проблем розвитку вищих психічних функцій і тому психологи вважають, що до такої діяльності дитину необхідно готувати психологічно.

Як підкреслює А.Р. Лурія письмо з самого початку оволодіння ним є усвідомленим актом. Вже на початковому етапі навчання письма, навіть рідною мовою, усі елементи, форми, засоби, якими користується той, хто пише, при передачі потрібного змісту є предметом його усвідомлення. Використання іноземної мови ще більше підвищує ступінь усвідомленості [3, с.126].

Висновки. Отже, особливої уваги, потребує питання вчасного запуску та розвитку вагомих для реалізації писемного мовлення механізмів: психофізіологічного, психолінгвістичного та лінгвістичного. Можна відмітити такі тенденції в організації навчання на середньому ступені: ширше використання вправ, зростання ролі самостійної роботи учнів, більша опора на вербальну наочність та підказки, збільшення питомої ваги парних та групових форм роботи.

Список використаних джерел:

1. Андрійко І. А. Зарубіжні методичні концепції навчання іншомовного писемного мовлення [Текст] / І.А.Андрійко // Іноземні мови. - 2001. - № 3. – 22–25 с.
2. Волкова І.В. Репродуктивне здоров'я сучасних учнів. Практика і теорія навчання [Текст] / І.В.Волкова, О.В.Колісник, І.Г.Сіваченко. – Х., 2011. – 112 с.
3. Лурия А.Р. Эволюционное введение в психологию / Лекции по общей психологии. – СПб., Питер, 2004. – 126 с.

*Лернер Альбіна Андріївна
Студентка ІV курсу*

*Науковий керівник:
доцент кафедри викладання іноземних мов
Кодалашвілі Оксана Богданівна*

НАВЧАННЯ ВИМОВИ НА ПОЧАТКОВОМУ СТУПЕНІ ОВОЛОДІННЯ УСНИМ МОВЛЕННЯМ

Проблема навчання вимови на початковому етапі завжди була наявна в методиці навчання іноземної мови. Навчання правильної вимови – надзвичайно складна справа. Особливо якщо мова йдеться про розвиток у мовному середовищі школярів молодших класів. Важливу роль також має і національний аспект та доцільність використання методів з фонетики. Без правильно поставленої вимови не можливий прояв комунікативної функції мови, щоявляється одним із головних завдань вивчення іноземної мови. На початковому етапі необхідно навчити дітей вимовляти звуки максимально чітко та правильно для подальшого опанування усного мовлення з усіма його складнощами – ритмікою та інтонацією.

Робота над вимовою учнів починається з перших уроків початкового етапу і поширюється далі на весь курс навчання іноземної мови. Н.І. Гез, дослідник у сфері методики викладання іноземних мов зазначає, що «оволодіння фонетичною стороною мови не є самоціллю, воно підпорядковується потребам і завданням мовного спілкування і розвивається в тісному зв'язку з навчанням слухання, говоріння, читання та письма при одночасному формуванні лексичних та граматичних навичок».

Психологи і фізіологи доводять введення раннього до вивчення мов і їх емоційною готовністю до оволодіння ними. В цьому вони силуються на чутливість (чутливість) дітей шкільного віку до вивчення іноземної мови. Дослідниця в цій області З.Н. наголошує на важливості початку навчання іноземної мови саме з першого класу, а й навіть в дошкільному віці. Як пише В. У. Давидов, фахівець з вікової психології, молодший шкільний вік - це особливий період у житті дитини, коли дитина приходить до школи, де відбувається перебудова всієї системи відносин дитини з дійсністю, як також підкреслював всевітньо відомий радянський психолог Д. Б. Ельконін.

Учні початкової школи (з 6-7 до 9 років) мають значний потенціал для оволодіння фонетичною компетенцією. Мовна здібність, пластичність мозку та артикуляційного апарату, висока слухова диференційна чутливість, здатність до точної імітації, зацікавленість до іноземної мови можуть, на думку вчених, забезпечити безакцентну вимову. Але й фактори, які перешкоджають ефективному навчання вимови, мають також об'єктивний характер, це: мимовільність психічних процесів – уваги і пам'яті, відсутність абстрактного способу мислення, переважно механічний характер пам'яті, нездатність учнів двох перших класів координувати декілька інтелектуальних операцій і здійснювати їх одночасно, несформованість металінгвістичних умінь тощо.

При тренуванні дітей у сприйнятті і проголошенні звуків використовуються прийоми усвідомленою і неусвідомленою імітації. Неусвідомлена імітація – це засвоєння звукового ладу шляхом повторення за вчителем. Саме так засвоюються легкі для дітей звуки. Усвідомлена імітація передбачає повідомлення дітям правил вимови. Наприклад, вчитель пояснює, куди підняти кінчик язика при вимові звуків [l, t] в іспанській мові. Усвідомлене засвоєння особливо важливо при постановці звуків, подібних та різних в іноземній та рідній мові. В процесі засвоєння звуків також варто зосередитись на формуванні мовного слуху.

Але як вважає Бориско Наталія кандидат наук з методики викладання іноземних мов, саме аналітико-імітативний (або комбінований) підхід об'єднує переваги обох підходів і раціонально комбінує імітацію з аналізом, з доступними учням описом артикуляції й інтонування та поясненнями особливостей вимови і фонетичної підсистеми

мовлення. Питома вага імітації (імплицитного засвоєння) та аналізу (експліцитного засвоєння) варіюється і залежить від ступеня навчання: пояснювати й аналізувати необхідно в такій мірі, в якій це може бути корисним учням для розуміння особливостей фонетичного явища і полегшення його засвоєння.

Оскільки молодші учні оволодівають іноземною мовою спочатку інтуїтивно, підсвідомо, мимовільно й цілісно, то навчання вимови слід починати не з опрацювання окремих звуків або елементів інтонації, а з організації елементарного усного іншомовного спілкування, насамперед в ігровій формі.

Навчання фонетиці складається, переважно, з двох етапів, на яких вимовні навички відповідно формуються і удосконалюються. Всі вправи можна класифікувати за двома великим тісно пов'язаним між собою групами. На самому початку навчання використовуються вправи зосередженні на слуханні. Вони спрямовані на розвиток фонетичного слуху. Для виконання такого виду вправ іноді можна використовувати графічні та аудіальні опори. Потім додаються вправи спрямовані на формування власне вимовних навичок. Матеріалом цих вправ можуть служити звуки, склади, слова, словосполучення, пропозиції. Ефективними для постановки, і вдосконалення вимови учнів можна вважати розучування скоромовок та віршів.

Варто також пам'ятати, що помилки в процесі освоєння іншомовної вимови – це звичайна справа. Як вважає М.Н. Вятютнев, методист, психолог, який написав безліч книг з викладання мови в середній школі: "помилки - це засіб і умова успішного оволодіння комунікативної компетенції; їх наявність не свідчить про неуспіху, навпаки, вони показують, що навчальний процес проходить нормально і учні беруть у ньому активну участь."

Отже, молодший вік є найсприятливішим для вивчення іноземної мови, яка повинна починатися з входження в простір іншомовних звуків. Від правильної постановки вимови також залежатиме весь подальший процес навчання. Завданням вчителя є створити всі необхідні умови для молодшого школяра, щоб той в свою чергу мав можливість здійснити на першому етапі базові кроки до освоєння іншомовної комунікаційної компетентності. Для формування фонетичної компетентності слід застосовувати аналітико-імітативний підхід, що передбачає як і імітацію так і глибокого розуміння фонетичних законів певної мови.

Список використаної літератури:

1. Гальскова Н.Д. Современная методика обучения иностранным языкам. – М.: АРКТИ, 2003. – 336 с.
2. Никитенко З.Н. Теория и практика обучения иностранным языкам в начальной школе : учебное пособие для студентов педагогических вузов и колледжей : учебное пособие для студентов высших учебных заведений/ З. Н. Никитенко, Н. Д. Гальскова. - Смоленск :Ассоц. XXI в., 2007. - 159 с.
3. Н. Ф. Бориско Київський Навчання фонетиці іноземної мови: Національний лінгвістичний університет – 2011
4. Алексей Михайлович Акмаров, И. К. Войтович, И. С. Трифонова, Г. С. Трофимова Издательский дом "Удмуртский университет", 2004.– 158 с.

*Лисенко Світлана Григорівна,
студентка IV курсу,
спеціальності «Мова і література
(англійська, українська мови і
зарубіжна література)»*

*Науковий керівник:
кандидат педагогічних наук, доцент*

ВИКОРИСТАННЯ ЛІТЕРАТУРНИХ ІГОР ПРИ ВИВЧЕННІ КАЗКИ ЛЬЮЇСА КЕРРОЛЛА "АЛІСА В КРАЇНІ ДИВ" У 5-МУ КЛАСІ

Актуальність дослідження. «Аліса в Країні Див» Льюїса Керролла – складна і своєрідна фантастична повість. Вона має яскраво виражену ігрову природу, яку необхідно враховувати під час вивчення в школі. Одним із методичних прийомів вивчення казки Льюїса Керролла «Аліса в Країні Див», що враховує її художню своєрідність і відповідає віковим особливостям п'ятикласників, може бути літературна гра. Окрім того, літературні ігри, за твердженням науковців, підвищують розумову активність учнів, інтерес до вивчення предмету, сприяють кращому розумінню, засвоєнню, запам'ятовуванню твору.

Мета роботи – дослідити використання літературних ігор при вивченні казки Льюїса Керролла «Аліса в Країні Див» у 5-му класі.

Твір Льюїса Керролла має складну ігрову природу. Багато персонажів і епізодів книги, кумедних реплік і ситуацій не випадкові, а глибоко мотивовані: вони побудовані на грі слів, на буквальній інтерпретації компонентів, фразеологічних поєднань і каламбурах.

Як зазначає Марія Рибнікова, гра – це ледарство, «у грі обігруються, усвідомлюються знання»[2, с. 46]. Граючись, учні не помічають, що навчаються, орієнтуються у незвичайних ситуаціях, поповнюють запас уявлень, понять, розвивають фантазію, увагу, потяг до знань. Навіть найпасивніші включаються у гру з великим бажанням, докладаючи зусиль, щоб не підвести товаришів по грі.

За визначенням Анжели Мельник, «літературні ігри – це особливий різновид педагогічних ігор, джерелом яких виступає навчальний матеріал із літератури (тексти художніх творів, теоретико-літературні поняття, відомості з біографії письменників і таке інше)». Ігри з літератури спрямовані на виховання інтересу до предмета, формування навичок правильного, виразного читання і розуміння прочитаного, організацію самостійної роботи з додатковою літературою, розвиток творчих здібностей[1].

Під час педагогічної практики, яку ми проходили у 5 класі, дійшли висновку, що учням подобаються не звичайні вікторини, а саме ігри з творчим завданням, де потрібно висловлювати свої думки, фантазувати, вигадувати нові слова, ставити себе на місце героя, а також інсценізувати, показуючи свої акторські здібності. На уроках з вивчення казки Льюїса Керролла «Аліса в Країні Див» були використані різні види навчально-ігрової діяльності. Наведемо приклади ігор, що викликали найбільший інтерес в учнів.

- *«Мій фільм».* Учні інсценізують уривок із твору, уявляючи себе й режисерами, й акторами.
- *«Фантастичні слова».* П'ятикласники вигадують нові слова, які поєднують значення 2-3 вже існуючих слів. Такі слова Льюїс Керролл називав «слова-гаманці». Наприклад: пружкий – прудкий+слизький, страхітний – страшний+ шляхетний.
- *«Задзеркальні фантазії».* Вигадують та описують книгу, школу, країну, де все навпаки. Вигадували квіти, які роблять щось незвичне у казці; незвичні картини; причину, з якої можна вирости.
- *Інтерв'ю «Я – в Країні Див».* Учні розповідають свої найпотаємніші мрії, бажання, якби потрапили до Країни Див, їхні дії.
- *«Журналіст-репортер».* Учні розповідають свої враження від прочитаного.
- *«Новий герой твору».* Учні вигадують нового героя, якого, на їх думку, не вистачає у творі
- *Дискусія «Зайвий герой».* Учні дискутують щодо зайвого героя у творі.

Висновки. Таким чином, під час вивчення повісті Льюїса Керролла «Аліса в Країні Див», окрім традиційних літературних вікторин, учням цікаві і творчі ігри, які не тільки розвивають здібності учнів, а й сприяють кращому розумінню твору, його ігрової природи. Приклади таких літературних ігор: гра-дискусія «Зайвий герой», ігри «Задзеркальні фантазії», «Журналіст - репортер», «Фантастичні слова», «Мій фільм», гра-інтерв'ю «Я – в Країні Див».

Список використаної літератури:

1. Мельник А.О. Ігри на уроках зарубіжної літератури (спроба їх класифікувати) // Всесвітня література в середніх навчальних закладах України. – 2005. – № 6. – С. 20 – 24.
2. Рыбникова М. А. Избранные труды: К 100-летию со дня рождения / Мария Александровна Рыбникова / [сост. И. Е. Каплан]. – М. : Педагогика, 1985. – 248 с.

*Родіонова Юліана Сергіївна,
студентка IV курсу,
Спеціальності «Мова та
література» (французька)*

*Науковий керівник:
доктор педагогічних наук,
професор кафедри методики
викладання світової літератури
Клименко Жанна Валентинівна*

МЕТОДИКА ПОРІВНЯННЯ ОРИГІНАЛУ Й ПЕРЕКЛАДУ В ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ЗАРУБІЖНОЇ ЛІТЕРАТУРИ В ГУМАНІТАРНИХ КЛАСАХ

Актуальність розроблення методики порівняння оригіналу й перекладу зумовлена необхідністю формування здатності учнів до міжкультурної комунікації за допомогою перекладних творів, а також плекання національної свідомості старшокласників. Пошуки методично правильного підходу до здійснення порівняння оригіналу та перекладу на уроках зарубіжної літератури в гуманітарних класах мають ґрунтуватися насамперед на врахуванні теоретичних здобутків перекладознавства та досліджень вікових особливостей учнів.

Мета дослідження – проаналізувати та узагальнити накопичений вченими-методистами досвід, на його основі розробити методичні рекомендації, спрямовані на ефективну реалізацію методики порівняння оригіналу й перекладу на уроках зарубіжної літератури в гуманітарних класах.

У роботі розглянуто роботи вітчизняних та зарубіжних науковців, які вивчали специфіку художнього перекладу та його роль у викладанні предмета «Зарубіжна література» в школі. Спираючись на психічні характеристики сучасних учнів-центеналів, виявили, що вік старшокласників найбільш сприятливий для здійснення компаративної діяльності на уроках зарубіжної літератури. Вивчення перекладної літератури сприяє розвитку здатності до спілкування, формуванню національної свідомості старшокласників й культури різнонаціональних взаємин, що є необхідною умовою становлення особистості. У дослідженні проаналізовано методичні рекомендації вітчизняних дослідників, зокрема Л. Мірошніченко [6], Ж. Клименко [4; 5], В. Бабенко [1], щодо ефективної реалізації даної методики в навчальному процесі, а також розробки уроків, спрямованих на здійснення порівняння оригіналу та перекладу, підготовлені українськими науковцями та вчителями Ж. Клименко [3], О. Ніколенко [7], О. Гузь [2]. Здійснено аналіз навчальних програм та підручників, під час якого дослідили можливості реалізації методики порівняння оригіналу й перекладу.

Під час проходження виробничої педагогічної практики у 10-Б класі школи №20 з поглибленим вивченням французької було проведено урок порівняння оригіналу вірша «Альбатрос» Шарля Бодлера і перекладів Д. Павличка, М. Терещенка та Є. Маланюка. Оскільки встарших класах відведено лише 1 годину на тиждень для вивчення зарубіжної літератури, вчитель не використовує методику порівняння оригіналу і перекладу у своїй практиці. Саме з цієї причини при оголошенні цілей нашого уроку учні були вражені тим, що їм доведеться робити щось нове і невідоме. Але, оскільки встаршокласників досить

високий рівень володіння мовою, окремі предмети викладаються французькою, вони швидко зрозуміли їхнє завдання і приступили до його виконання. Слід відзначити, що десятикласники плідно працювали саме в групах, адже поки одні генерували ідеї, працюючи над текстами, інші були в ролі секретарів та записували досліджене, склали текст групової доповіді. А для закріплення здійсненої роботи було застосовано евристичну бесіду, що дало змогу учням порівняти переклади одного і того ж вірша та оцінити майстерність перекладачів, глибше проаналізувати поезію, не лише спираючись на один із перекладів, а дослідити три переклади та оригінал.

Здійснення описаної діяльності показало, що учням цікаво працювати над порівнянням оригіналу та перекладу, знаходити відмінне на спільне, аргументувати дії перекладача. Тому, на нашу думку, таку методику варто брати на озброєння і, незважаючи на кількість відведених годин на предмет, залучати учнів до цієї діяльності. Причому особливо ефективною буде робота саме в школах з поглибленим вивченням іноземних мов. Таким чином, у старшокласників буде змога не тільки теоретично ознайомитись із поняттям художній переклад, перекладачами, міжкультурними та міжлітературними зв'язками, а й на практиці здійснити самостійно порівняння оригіналу та перекладів, дослідити особливості стилю письменника та навіть отримати натхнення на створення власних перекладів, переспівів чи віршів.

Список використаної літератури:

1. Бабенко В.М. Порівняльний аналіз оригіналу й перекладу під час вивчення зарубіжної літератури// Всесвітня література в середніх навчальних закладах України. - 2005. - № 6. - С. 39 - 42.
2. Гузь О. «Лірній струні довіряючи біль...» Два уроки за поезією Рільке «Орфей. Еврідіка. Гермес»/ О. Гузь // Зарубіжна література в школах України, 2007. - № 10.-С.39-48.
3. Клименко Ж. В. Два портрети одного сонета: зіставлення кількох перекладів як засіб формування об'єктивного сприйняття оригіналу /Ж. В. Клименко // Тема. – 2005. - №1-2. – С. 28-34.
4. Клименко Ж.В. Методика порівняння оригіналу й перекладу в процесі вивчення світової літератури // Всесвітня література в сучасній школі: наук.-метод. журн. - 2012. - №10. - С. 28-34.
5. Клименко Ж.В. Теорія і технологія вивчення перекладних художніх творів у старших класах загальноосвітньої школи. – К.: НПУ ім. М. Драгоманова, 2006. – 340 с.
6. Мірошниченко Л. Ф. Методика викладання світової літератури в середніх навчальних закладах. Підручник. – К.: Видавничий дім «Слово», 2010. – 432 с.
7. Ніколенко О. Розвивати вміння порівнювати оригінал, переклад і різні переклади одного першоджерела: Урок компаративного аналізу «Поль Верлен і українська література» // Тема. – 2005. - №1-2. – С. 47-51.

*Мазур Ольга Євгенівна
Студентка IV курсу
Спеціальності «німецька мова та зарубіжна література»*

*Науковий керівник:
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри романо - германської філології
Гринюк Оксана Степанівна*

ІСТОРІЯ ТА РОЗВИТОК ДІАЛЕКТОЛОГІЇ НІМЕЦЬКОЇ МОВИ

Діалектологія (в перекладі з грецької «діалектос» – говор, логос – вчення, слово) – це галузь мовознавства, яка займається вивченням територіальних говірок, досліджує історію появи різних діалектів, вивчає варіативність мовних одиниць.

Існують такі різновиди національної мови – територіальні і соціальні діалекти, жаргони, які взаємодіють з літературними мовами і між собою.

Звертаючись до класифікації сучасних німецьких діалектів слід передусім відзначити класифікацію В. М. Жирмунського, яка ґрунтується на географічно-племінному принципі:

- нижньонімецькі: нижньофранкський, північносаксонський, шлезвігський, гольштінський, вестфальський, остфальський, мекленбурзький;
- середньонімецькі: рипуарський, мозельський, пфальцьський, гессенський;
- південнонімецькі: верхньоалеманський, нижньоалеманський, швабський, північнобаварський, середньобаварський, південноавстрійський.

Сукупність всіх видів німецьких діалектів створюють особливу макросистему, яка і є діалектною мовою. На відміну від літературної мови, діалектна мова територіально варіюється, ділиться на менші діалектні системи.

Діалектологія орієнтована на реєстрацію мовних фактів. Відомості про незаписані форми мови, які вивчаються діалектологією, читач може взяти лише з діалектних описів, і при цьому їх достовірність не завжди може бути перевірена. Тому документованість діалектологічних досліджень має велике значення.

Об'єктом діалектної лексикології є слово як форма вираження певного значення, слово, що потребує у багатогранних зв'язках з іншими словами як елементи єдиної системи. Кожна лексема і сема мають неабияку цінність – як елементи системи.

Історична діалектологія пояснює встановлення генезису, історичних змін фонетичних, акцентуаційних, граматичних, лексичних, фразеологічних явищ діалектної мови, говорів і наріч як одиниць діалектного членування; визначає відносної хронології діалектних явищ, архаїчних та інноваційних елементів; здійснює діалектної атрибуції писемних пам'яток як цілісних текстів чи їх окремих елементів, з'ясування їх відношення до певного діалекту. Джерелами історичної діалектології є синхронна описова діалектологія та лінгвістичні атласи різних типів, писемні пам'ятки, дані ономастики, свідчення споріднених мов та історії традиційної матеріальної і духовної культури етносу. Матеріал подається у вигляді описів, атласів.

Наукове вивчення німецьких діалектів стало можливим тільки з «Німецької граматики» Якова Грімма (*Deutsche Grammatik*, 1819). Вона створила початок історичному мовознавству в Німеччині.

Основоположником наукової німецької діалектології став сучасник Якова Грімма баварець І. -А. Шмеллер, автор книги «Діалекти Баварії в граматичному викладі» 1821 рік. Шмеллер І. -А. користувався особливим етимологічним написанням звуків літературної німецької мови згідно з їх походженням: з допомогою цього технічного прийому він розрізнявав старі і нові, довгі і короткі голосні, старі і нові дифтонги і т. д. Для точного визначення звуків в сучасних говорів Шмеллер І. -А створив свою власну, дуже точну і наслідкову фонетичну транскрипцію, яка дозволяла йому позначати довгі і короткі, відкриті і закриті різновиди голосних, голосні редукування, приголосні сильні, слабкі.

З виступом младограматиків у другій половині 1870-х років вивчення сучасних народних діалектів стає актуальною науковою проблемою. Висунуту в душі лінгвістичного позитивізму свого часу ідею механічної закономірності розвитку мови, младограматики звернулись за підтвердженням своїх теоретичних висновків від гіпотетичної «прамови» і класичних письмених пам'яток давнини і найновішої історії європейських мов, від письменною форми мови до звукової і тим самим до живих народних діалектів як об'єкту можливого безпосереднього спостереження.

Особливо великий вплив на розвиток німецької діалектології мали роботи К. Хаага. Його книга «Говори у верхівках Неккара і Дунаю» (1898 р.) містить опис його рідного говору міста Швеннінген. Складена Карлом Хаагом звідна діалектологічна карта цього району вказує 78 меж окремих діалектних явищ; при цьому він враховує відносну «вагу» кожної лінії за числом співпадаючих в ній ознак, кількістю слів, на які поширюється ця ознака, виділяючи ці розбіжності особливими графічними прийомами (товщиною і кольором ліній).

Масове «суцільне» дослідження Георга Венкера вперше зробило можливим не вибірковий, а довільний опис територіальних розбіжностей між говорами. Методологічний принцип Г. Венкера пояснює: «Краще зібрати небагато діалектів, по можливості, зі всіх пунктів – ніж багато з недостатнього числа.» Відбір «небагатьох» визначався 40 реченнями Г. Венкера, на деякі з них була вимушена орієнтуватися і вся наступна робота з німецької діалектографії.

В 1895 році з'явився невеликий лінгвістичний атлас швабських говорів професора Тюбінгенського університету Германа Фішера (під заголовком «Географія швабських діалектів»). Він теж користувався анкетним методом, але на відміну від Г. Венкера збирав свій матеріал не через вчителів, а з допомогою місцевого духовенства. Замість речень він користувався словами (всього 189), які ілюструють деякі фонетичні і лексичні явища швабських говорів. Атлас має 3000 пунктів і створений з 28 карт; для кожного слова, яке представляє таке явище, межі проводяться самостійно, на звідних картах, і відмічаються відхилення кожного слова.

Останніми десятиліттями наука про діалектні системи, їхній зв'язок з іншими формами існування діалектної мови у засобах масової інформації набула нових якостей. Чимало діалектів донині залишаються засобом порозуміння та ідентифікації людини на інформаційному рівні. Діалект є феноменом етнічної самобутності мовців.

Отже, опис особливостей мовних процесів, які відбуваються сьогодні, представляє собою актуальну область лінгвістичних досліджень. Численність новоутворень і постійне збільшення їх, останнім часом стає центром уваги сучасних філологів. Розвиток німецької діалектології розпочався дуже давно, але важливі внески в історію зробили багато мовознавців вже у XIX столітті. Така галузь мовознавства дуже цінна, тому що повноцінне спілкування з людьми, які проживають на різних територіях Німеччини, можливе лише за умови повного розуміння носія діалектної мови.

Список використаних джерел

1. Жирмунский В.М. *Немецкая диалектология* / В.М. Жирмунский. – М.: Изд-во АН СССР, 1956. – 636 с.
2. Канакин И. А. *Краткий очерк морфологии немецких диалектов* / И. А. Канакин. – Новосибирск : Наука, 1983. – 62 с.
3. Schmeller, Johann Andreas: *Bayrisches Wörterbuch* (нем). URL: BayerischeLandesbibliothek.online.
4. Zehetner L. *Das bairische Dialektbuch*. München: Beck, 1985. – 302 s.

*Макаренко Катерина Василівна
студентка V курсу,
Спеціальності «Мова і література
(англійська)»*

*Науковий керівник:
доктор філологічних наук, професор
Корнієнко Оксана Олександрівна*

МІФОПОЕТИЧНА СКЛАДОВА У ТВОРІ ДЖ. К. РОУЛІНГ «ФАНТАСТИЧНІ ЗВІРІ І ДЕ ЇХ ШУКАТИ»

Міфологічні мотиви та фольклорні архетипи творчості Дж. К. Роулінг розглядалися у роботах О. Павлухіної, Я. Заславської, К. Толковець, Н. Вікторової та ін.

Проте виявлення та аналіз міфопоетичної парадигми творів Дж. К. Роулінг залишається актуальним літературознавчим завданням, що і формує мету даного дослідження, зокрема у творі «Фантастичні звірі і де їх шукати».

Протягом усієї історії розвитку світової літератури митці зверталися до міфу, інсталюючи міфологічні елементи в художній твір, тим самим створюючи власний міф (неоміф), який презентує оригінальну авторську світоглядну модель буття [2].

Художні твори різних епох та жанрів, які так чи інакше містять в собі міфологічну основу позначаються терміном «міфопоезія» (mythopoetry), тобто їх сюжет має певні елементи якогось стародавнього міфу [3, с.14].

Найвідоміші праці вчених, що мають теоретико-методологічний характер для вивчення міфопоетичної парадигми у літературі, це роботи Е. Мелетинського, С. Токарева, В. Топорова, О. Киченко, О. Корнієнко, Л. Дербеньової, В. Мусій та ін.

Книга Дж. К. Роулінг «Фантастичні звірі і де їх шукати» побудований у вигляді енциклопедії бестіарій, що тісно пов'язана з циклом романів про Гаррі Поттера, адже ці істоти зустрічаються на шляху головних героїв і відіграють значну роль у сюжетах Поттеріани, про що свідчать знакові помітки Рона та Гаррі на полях підручника. Усі фантастичні звірі в енциклопедії класифікуються за ступенем можливості їх приручення та догляду чарівниками, враховується ступінь шкоди і небезпеки, яку можуть заподіяти істоти оточуючим, окрім цього звертається увага на їх рівень інтелекту та розвитку загалом.

Аналіз міфологічних образів у книзі «Фантастичні звірі і де їх шукати» дає підстави для умовного виділення двох основних типів. Перший тип складають традиційні для світової міфології фантастичні істоти: *Дракон, Єдиноріг, Василіск, Кентавр, Йети, Мантикор* та ін. Другий тип формують фантастичні істоти вигадані безпосередньо автором: *посіпачка, вогнекраб*. Слід зауважити, що у фантастичному світі Дж. К. Роулінг незвичайні істотипостають реальними як для чарівників, так і для маглів, деякі з істот можуть бути невидимими або прудкими й непомітними для очей звичайних людей, наприклад: *акромантула, шизопурфлик, крупи* та ін. Для кожної істотиподається короткий опис зовнішності, головних притаманних рис, типової поведінки та стислі історичні відомості, які вказують на події безпосередньо з нею пов'язані.

Більшість індивідуально-авторських бестіарій мають наближений вигляд справжніх тварин, через що виникає ілюзія і віра в чарівний світ Дж. К. Роулінг, і це допомагає краще прожитися сюжетами, стати ближче до подій і бачити все очима головних героїв. Наприклад, *вогнекраби* – істоти, своїм виглядом схожі на звичайних черепах, але їхній панцир вкритий коштовностями, через що на них полюють і маги, і маглі, тому захищаються ці тварини стріляючи вогнем [5].

Дракони зустрічаються часто у світовій міфології, і в різних культурах вони мають деякі відмінності. Загальними характерними ознаками є вміння літати, гігантський розмір, вміння дихати вогнем та можлива наявність декількох голів. У слов'янській міфології – Змій Горинич. В англійських перекладах Біблії дракона асоціювали зі змієм, втіленням нечистого, якого переміг Святий Григорій Побідоносець. У міфології Далекого Сходу дракони дуже розумні істоти, часто постають добрими, надають мудрі поради [1]. Дж. К. Роулінг запропонувала власну розгалужену класифікацію різновидів драконів, які не мають аналогій у світовій міфології: *гебридій чорний, звичайна зелена валлійка, китайська метеорка, норвезький хребтоспин, опалок антиподний, український залізопуз* та ін. Наприклад, *український залізопуз* «Фантастичних звірів...» характеризується як найбільший у світі дракон родом з України, що набирає близько шести тонн ваги, чим і є небезпечний для всього, на що приземляється чи атакує, має червоні очі, металеву луску,

небезпечні пазурі. Чаклунська рада України пильно наглядає за цими істотами після викрадення драконом вітрильника на Чорному морі [4].

Отже, у творі Дж. К. Роулінг «Фантастичні звірі і де їх шукати» функціонують як традиційні образи-бестіарії світової міфологічної спадщини, так і створені власною уявою письменниці індивідуально-авторські образи. Не в останню чергу завдяки цим фантастичним істотам чарівний світ творів сучасної авторки набуває неповторної магії і користується широкою популярністю серед читачів.

Список використаної літератури:

1. Дракони в міфології та символізмі. *Пробудження*. URL: <http://waking-up.org> (дата звернення 29.03.19).
2. Зайцева А. В., Ищенко Н. А. Образность как циклообразующий принцип в романах о Гарри Поттере Дж. К. Роулинг. *Культура народов Причерноморья*. 2014. № 271. С. 145-147.
3. Корниенко О. А. Мифопоэтическая парадигма русской прозы 30-х годов XX века: Векторы эстетического поиска в литературе метрополии и зарубежья: Монография. Киев, 2006. 332 с.
4. Ролінг Дж. К. Фантастичні звірі і де їх шукати : спец. вид. з передм. Албуса Дамблдора / Дж. К. Ролінг (Ньют Скамандер) ; пер. з англ. В. Морозов. – Київ : А-БА-БА-ГА-ЛАМА-ГА, 2016. – 125 с.
5. Толковець К. В. Бестіарій «Фантастичні звірі і де їх шукати» Джоан Кетлін Роулінг: зв'язок із традицією та особливості художнього світу. URL: <http://ekmair.ukma.edu.ua> (дата звернення 03.03.19).

*Матвійчук Діана Олександрівна
НПУ імені М. П. Драгоманова
факультет іноземної філології
Науковий керівник -
кандидат педагогічних наук,
завідувач кафедри методики викладання іноземної мови
Ніколаєнко Віта Валентинівна*

МНЕМОТЕХНІКА ЯК НОВІТНЯ ТЕХНОЛОГІЯ ЗАСВОЄННЯ ЗНАТЬ УЧНЯМИ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

Розглянуто поняття мнемотехніки, його визначення та характерні ознаки. Досліджено соціально-історичний аспект розвитку мнемотехніки, як однієї із складових, яка впливає на формування образного мислення в житті людини. Виділено методи мнемотехніки, що застосовуються у процесі вивчення англійської мови, особливості засвоєння інформації учнями початкових класів.

Ключові слова: *учень, учитель, мнемотехніка, навчальна діяльність, пам'ять, образ, асоціація, мислення, уява.*

Останнім часом спостерігається катастрофічний відрив між стрімким ростом високих технологій і здатністю засвоювати інформацію мозком людини. В зв'язку зі змінами в системі освіти, ускладненням навчальних програм зі шкільних предметів, нашим учням дедалі важче справлятися з горами завдань, що треба опанувати, зрозуміти, вивчити напам'ять. Постає питання у пошуку шляхів підвищення навчальної спроможності. Значно підвищити навчальну спроможність може спецтехніка запам'ятовування інформації – мнемотехніка. Важливого значення набуло застосування

методів мнемотехніки при вивченні іноземних мов. Як допомогти дитині запам'ятовувати необхідну інформацію і вчасно пригадувати її? Як пробуджувати інтерес, спонукати до мовленнєвої активності, дарувати відчуття успіху? Ці запитання завжди турбували і вчителів, і вихователів, і батьків. На всі ці запитання відповідає мнемотехніка.

Аналіз останніх досліджень і публікацій із зазначеної теми свідчить про інтерес науковців до теоретичних і прикладних аспектів окресленої роботи. Джерельну базу загальної проблематики вивчення мнемотехніки, як новітньої технології засвоєння знань склали дослідження таких авторів як Є. Антощук [1], О. Березій [3], М. Бішин [3], А. Богосвятська [4], Н. Мажиріна [9], О. Пашенко [13], І. Матюгін [10,11,12]. Праці згаданих науковців та дослідників дають можливість з'ясувати сучасний стан та перспективи розвитку обраної теми дослідження.

Метою написання статті є дослідити мнемотехніку, прослідкувати її походження і розвиток, вивчити методи застосування цієї техніки при вивченні іноземної мови молодшими школярами, дослідити ефективність її застосування у навчально-виховному процесі з іноземної мови у початкових класах.

Головний інструмент нашого розуму – це пам'ять. Пам'ять – це зв'язок минулого із тим, що відбувається сьогодні і майбутнім, процес збереження минулого досвіду, що дає можливість його повторного використання. Для того, щоб пам'ять не підводила нас у найважливіші миті життя, потрібно постійно тренувати її. Методів для розвитку і ефективного використання пам'яті існує безліч. Але, як на мене, існує найцікавіший з них – мнемотехніка.

Мистецтво запам'ятовування названо словом «мнемонікон» – іменем давньогрецької богині пам'яті Мнемозини – матері дев'ятьох муз. Перші збережені праці з мнемотехніки датуються 86 – 82 рр. до н.е. і належать перу Цицерона і Квінтіліана. Мнемотехніку, як явище, вперше описано в психології в 1907 році.[13, с.118] Найповніше вивчали зорові ейдетичні образи, їх залежність від умов проживання людини, її фізіологічних особливостей.

Мнемотехніка – ейдетика – спроможна значно підвищити навчальну спроможність. Сучасна ейдетика – це накопичення великої кількості інформації; це економія часу при запам'ятовуванні; це збереження даних; це потужне тренування уваги і мислення; це відмінна гімнастика для мозку. [1, с. 51] Ейдетику можна, і навіть треба використовувати при вивченні іноземних мов.

Так, мнемотехніка – базується на роботі з образами. За допомогою образів можна «записувати» потрібну інформацію, відправляти її у комору пам'яті на конкретну «полицю», а розпізнати її потім допоможе образ, який вирізняє потрібну інформацію з-поміж безлічі інших образів. Сократ, що жив в 5 ст. до н.е. припускав, що у мозку людини існує якась воскова табличка, на якій при запам'ятовуванні виникає слід, як від персня з печаткою. [8, с. 80] Треба наділити елементи відокремлювальними, відмінними від інших елементів ознаками. У запам'ятовуванні матеріалу рідною мовою можна застосовувати лише образи. Але для вивчення іншомовного матеріалу нам потрібна допомога ще й ключових слів. Метод ключового слова дуже ефективний саме у вивченні іноземних мов, тому що в різних мовах світу є слова чи частини слів, які звучать однаково чи подібно. Застосування «спецтехніки» запам'ятовування пришвидшує процес вивчення мови, робить його якіснішим. [3, с. 34]

Тренування та покращення пам'яті є, звичайно, провідною метою розвитку ейдетичних здібностей. Але до цього можна додати і розвиток уяви, фантазії, творчого мислення, покращення концентрації уваги. Взагалі важко уявити успішну людину без добре розвинутої образної пам'яті.

Мнемотехніка має великий компенсаторно-розвивальний потенціал. За допомогою розвивальних ігор удосконалюються психічні процеси, зорові відчуття та сприймання, емоційна сфера. Метод мнемотехніки побудований на простих принципах:

1. Уява + позитивні емоції = засвоєна інформація.

2. Радісна, весела атмосфера.
3. Мобільність і доступність ігрового матеріалу.
4. Поділ інформації, відповідно до індивідуальних особливостей кожної дитини.
5. Кожна гра – це комплекс завдань, які дитина виконує за допомогою картинок, іграшок, тактильних карток, кубиків, цеглинок тощо.
6. Завдання даються дитині в різних формах: у вигляді моделей, схем, площинного малюнка, письмових та усних інструкцій.
7. Завдання розміщені в порядку наростання складності, тобто в них використано принцип народних ігор: від простого до складного.
8. Більшість ігор не вичерпується запропонованими зразками, а дозволяють дітям складати нові варіанти завдань, займатися творчою діяльністю.
9. Ігри не сумісні з примусом, створюють атмосферу вільної та радісної творчості.
10. Ігри слід повторювати, адже це – необхідна умова розвивального ефекту. [4, с. 69-75]

У процесі ігор вдосконалюється фонематичний слух, гострота зору, сприйняття простору і часу, мовлення, мислення, пам'ять та інші психічні процеси.

До елементів мнемотехніки звертається майже кожен вчитель-словесник, особливо вчитель англійської або іншої іноземної мови, підсвідомо відчуваючи необхідність використання наочних образів тих речей, які вивчаються на уроках. Але все-таки важливе свідоме використання технології, її методів, володіння алгоритмом роботи тощо.[4, с. 69-75]

Дитина молодшого шкільного віку часто не розуміє завдання, їй може бути важко засвоювати які-небудь нові навички. Досить часто через це самооцінка у дітей занижена. Під час застосування мнемотехніки використовуються прийоми нестандартних ситуацій, які викликають у дітей позитивні емоції, вчать фантазувати, бачити образами та творчо мислити. [5, с. 60]

Отже, займаючись мнемотехнікою, просто так, для профілактики, як фізкультурою вранці, ми збережемо свою пам'ять у відмінній формі до похилого віку. А якщо буде все гаразд із процесом «пам'ять» в нашому мозку, швидше за все, всі системи мозку працюватимуть без збоїв.

Висновки та пропозиції. Підсумовуючи, слід зазначити, що на маю думку, та на думку вчителів-словесників мнемотехніка, дійсно, допомагає урізноманітнити однотипний процес навчання не тільки учнів початкової школи, а й середньої та старшої ланки ЗНЗ. У навчанні англійської мови та засвоєння нових ЛО, задля володіння ширшим словниковим запасом, методи мнемотехніки насамперед полегшують непросту задачу учнів та пропонують варіанти вивчення того чи іншого слова. Використовуючи дану спецтехніку на уроках англійської мови в ситуаціях, наближених до реального спілкування, учителі створюють умови для розвитку учнів, та спрямовують результат на стовідсотковий успіх, зокрема молодшого ступеня ЗНЗ, навичок англійської мови та засвоєння нових ЛО.

Список використаних джерел :

1. Антошук Є.В. Швидка педагогічна допомога від «Української Школи Ейдетики». 8 уроків з техніки ефективного запам'ятовування будь-якої інформації. – Вінниця, 2002; с. 51-56.
2. Аристова Т.А. Навчатися успішно/Розвиваючі можливості навчання – Навчально-методичний посібник – СПб.: Бостон, 2010; с. 78-80.
3. Березій О.Г., Бішин М.Г. Образно-асоціативний метод вивчення азбуки. Дидактичні матеріали. – К.: Грамота, 2008, с. 34-37.

4. Богосвятська А.І. Методика ейдотехніки та її використання словесниками. Зарубіжна література в школах України. – 2012, с. 69-75.
5. Житнікова Л. Навчайте дітей запам'ятовувати – М.: Просвіта, 1978; с. 55-61.
6. Кушнір А. Педагогіка грамотності / А.Кушнір // Шкільні технології, с. 55.
7. Лурія А.Р. Ейдетизм [Електронний ресурс].
8. Лурія А.Р. Маленька книжка про велику пам'ять – М.: Вид-во МДУ, 1968, с. 79-80.
9. Мажиріна Н. Ейдетика. Світ іншими очима [Електронний ресурс].
10. Матюгін І.Ю. Розвиток пам'яті та уваги – М.: РІПОЛ класик, 2009.
11. Матюгін І.Ю. Як розвинути увагу і пам'ять вашої дитини – М.: РІПОЛ класик, 2010.
12. Матюгін І.Ю., Рибнікова І.К. Методи розвитку пам'яті, образного мислення, уяви - М.: Ейдос, 1996, с. 56-70.
13. Пащенко О. Ейдетика – що це? / О.Пащенко // Дошкільне виховання. – 2008, с. 118-120.

*Мельник Олександр Євгенійович,
студент I курсу магістратури,
Спеціальності «Середня освіта. Мова і література»*

*Науковий керівник:
професор, канд. пед. наук, доцент
Вінічук Ліна Станіславівна*

«ЛЕКСИКО-ГРАМАТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ФРАНКОМОВНИХ ТЕКСТІВ-РЕЦЕНЗІЙ (НА МАТЕРІАЛІ СУЧАСНОЇ ПРЕСИ)»

Нині у світі панує Цифрова епоха, також відома як Інформаційна ера. Проте, попри всі досягнення сучасного людства, обмін інформацією у світовому масштабі залишається обмеженим. Причина тому – різноманітність існуючих у світі мов. Сьогодні одним з основних агентів розповсюдження інформації є преса. Звісно, що інформаційне наповнення періодичних видань залежить від особливостей видавництва та орієнтації видання на певне коло читачів, водночас існує публіцистичний жанр, що здатен привернути увагу майже будь-якого читача, а саме – рецензія. Головне призначення рецензії на витвір мистецтва – дати читачу певне уявлення про предмет рецензування й оцінити означений витвір мистецтва. В тому, що стосується сприйняття іншомовних рецензій, зазначимо, що навіть цілковита правильність перекладу не гарантує його адекватності, адже соціокультурні особливості кожної мови або звичайна «гра слів» можуть призвести до втрати частини інформації оригіналу рецензії при її перекладі. На нашу думку, ця проблема є особливо актуальною для перекладів рецензій, що містяться у франкомовній пресі, оскільки надзвичайне багатство французької мови створює велику кількість ситуацій, коли при перекладі публіцистичних текстів виникає ризик зміни їх емоційної забарвленості чи втрати частини контекстуальної інформації.

Таким чином, актуальність нашої роботи полягає у тому, що детальне дослідження лексико-граматичних особливостей франкомовних текстів рецензій має певну цінність для перекладачів сучасної франкомовної преси та людей, професійна діяльність яких пов'язана з цим жанром літератури (журналістів, редакторів, коректорів).

Метою нашого дослідження є виявлення й аналіз лексичних та граматичних особливостей текстів рецензій, які містяться у франкомовній пресі, та формування теоретичної бази для подальших наукових розвідок.

Основним джерелом фактичної інформації для нашого дослідження було обрано відомий французький часопис «L'Obs». Оскільки наше дослідження зосереджується на лексико-граматичних особливостях текстів рецензій, нашу особливу увагу привернула

рубрика «Critiques», що у перекладі українською означає «Критика», або «Рецензії». Ця рубрика складається з чотирьох підгруп, а саме «Lire», «Voir», «Ecouter» та «Sortir» («Читати», «Дивитись», «Слухати» та «Виходити»). Кожна з цих підгруп містить рецензії, присвячені книжкам, фільмам, музиці та культурним заходам відповідно.

Під час проведення нашого дослідження ми виявили численні лексичні та граматичні особливості текстів рецензій. Серед них виділяються наступні:

1. Активне використання емоційно-оцінювальної лексики.

Elle est *ultracraquante* dans “l’Histoire de l’amour”, de Radu Mihaileanu.

2. Використання метафор, фразеологізмів, образних порівнянь.

Rousseau *reste entre le zist et le zest*.

3. Використання слів-запозичень.

Il a touché le *jackpot* avec des films pas calibrés pour le succès.

4. Гра слів.

Vive Leroy (Pierre Leroy, grand bibliophile et amateur d’auteurs rebelles) (Vive le roi!)

5. Скорочені фрази, невживання артиклів.

Le Nobel pour Dylan, l’Académie pour Manset.

6. Дублювання підмета-іменника підметом-займенником.

Libéré, il réalisera d’étonnantes scènes de la vie quotidienne des prisonniers.

7. Речення з багатьма однорідними членами.

Il *se cherche, s’égare, se néglige, se déleste, se relève, se fuit et se trouve*.

8. Вживання часів (теперішній замість минулого).

Rachel *prend* le train tous les jours. Et, par la fenêtre, elle *aperçoit* des maisons...

Під час проведення нашого дослідження ми дійшли до висновку, що рецензія – це розповсюджений і актуальний публіцистичний жанр, смислове наповнення якого полягає у вираженні ставлення автора рецензії до певного витвору мистецтва. Ми констатуємо, що наявні класифікації рецензій базуються на кінцевій меті автора тексту, об’ємі тексту, кількості творів, що рецензуються, та контексті вивчення об’єкта рецензії. Було доведено, що обрана тема дослідження має великий потенціал, та створено теоретичну базу для її подальшої розробки.

Список використаної літератури:

1. Кузьменко К.О. Тональність та міра критики в критичній статті (на прикладі сучасних українських рецензій) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://journalib.univ.kiev.ua/index.php?act=article&article=2294> (дата звернення: 10.01.2019)

2. . Comment écrire la critique d’un film? [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://lewebpedagogique.com/surlefil/files/2010/03/Feuille_de_route-critique_entre_les_murs.pdf (дата звернення: 15.01.2019)

3. Comment faire une critique littéraire? [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.clg-copernic-montmagny.ac-versailles.fr/IMG/pdf/comment_rediger_une_critique.pdf (дата звернення: 15.01.2019)

4. Rédiger une critique littéraire [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://cdi.ac-dijon.fr/IMG/pdf/critique.pdf> (дата звернення: 20.01.2019)

5. Rédiger une critique musicale [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://charleslechauve.free.fr/Musique/site/Chroniques_lyceennes_files/rediger_critique_musical_e.pdf (дата звернення: 25.01.2019)

Мех Юлія Олександрівна
Студентка V курсу,
Спеціальності «014 Середня освіта»

Науковий керівник:
доцент, канд. філол. наук

КРИТЕРІЇ ВІДБОРУ ТЕКСТІВ ДЛЯ ФОРМУВАННЯ КОМПЕТЕНЦІЇ В АУДІЮВАННІ СТУДЕНТІВ-ФІЛОЛОГІВ

Однією із необхідних умов формування англомовної компетенції в аудіюванні є раціональний відбір аудіотекстів та створення відповідної підсистеми вправ.

До проблеми відбору навчального матеріалу для формування компетенції в аудіюванні зверталось багато вчених, зокрема С. Л. Захарова (1983), І. І. Халєєва (1989), І. С. Онісіна (1990), Н. І. Бичкова (1992), О. Б. Метьолкіна (1996), О. В. Єлухіна (1996), Л. І. Іванова (1997), Н. Є. Жеренко (2000), О. В. Кміть (2000), О. В. Носоновіч (2000), В. В. Черниш (2001), А. І. Черкашина (2003), Н. Р. Петранговська (2004), Л. В. Ягеніч (2007); Underwood (1990), UrP. (1997). Однак аналіз наявної методичної літератури дав змогу зробити висновок про недослідженість цієї проблеми стосовно формування англомовної компетенції в аудіюванні студентів-філологів.

Метою статті є визначення та уточнення критеріїв відбору навчального матеріалу для формування англомовної компетенції в аудіюванні студентів-філологів.

У нашому дослідженні за одиницю відбору навчальних матеріалів для навчання аудіювання студентів-філологів візьмемо навчальний аудіо текст. Враховуючи наявні в методичній літературі вимоги до змісту і форми навчальних аудіо- / відеотекстів, спираючись на вимоги чинної Програми до рівня сформованості у студентів I року навчання компетенції в аудіюванні, та враховуючи предметнашого дослідження, ми виокремили вісім критеріїв відбору аудіо- / відео текстів для формування англомовної компетенції в аудіюванні студентів-філологів.

Одним з головних вважаємо критерій доступності, під яким розуміємо відповідність мовного матеріалу тексту рівню мовної підготовки студентів та обов'язковому для засвоєння мінімуму. На думку О. В. Бирюк, критерій новизни підкріплюється практичною корисністю, що виражається як реальна можливість використання студентами почутої інформації в різних сферах діяльності. Таким чином майбутні вчителі можуть використати здобуту інформацію під час сприймання іншої інформації на схожу тематику для досягнення глибшого розуміння тексту, під час спілкування з носіями мови, для розширення кругозору тощо. До одного з ключових критеріїв відноситься автентичність навчальних матеріалів. За І. І. Халєєвою це поняття означає, що такі аудіотексти продукуються носіями мови для носіїв мови у реальних умовах спілкування, та включає автентичність презентації (текст продукується носіями мови) та автентичність картини світу (мовної та когнітивної), що представлена у повідомленні. Характеризуючи наступний критерій відбору аудіо / відеотекстів – критерій відповідності віковим особливостям студентів, їх життєвому досвіду та професійним потребам, слід зазначити, що успішність навчання аудіювання значною мірою залежить від того, наскільки значимими для студентів виступають навчальні тексти. Лише в цьому випадку є можливість виникнення інтересу, що створює мотив для навчальної діяльності. Значимість отриманої інформації для студентів визначається трьома складовими: 1) відповідності змісту тексту рівню інтелектуального розвитку й віковим особливостям; 2) життєвому досвіду студентів; 3) їх пізнавальним та емоціональним очікуванням у професійній сфері. Під час відбору навчального матеріалу слід брати до уваги критерій тематичності, який означає, що навчальні тексти мають співвідноситися з темами і проблемами спілкування, визначеними Програмою для I року навчання та представлені такими тематичними блоками.

Визначена нами виховна мета навчання обумовила виокремлення критерію виховної цінності. Навчальні тексти є способом пізнання світу, звернення до почуттів та емоцій, а також спонукання до роздумів та співпереживань, формування смислових установок для дій та вчинків, прийняття рішень. Вони допомагають формувати ціннісні орієнтації – систему фіксованих моральних установок, що є стимулом активності особистості.

Останнім критерієм відбору аудіотекстів для формування англомовної компетенції в аудіювання є критерій тривалості звучання аудіотексту. Обираючи матеріали різної тривалості слід враховувати метупрослуховування тексту. Так, для детального розуміння рекомендована тривалість тестів встановити не більше 2хвилин на початковому етапі, а для відеоматеріалів 6-7 хвилин є оптимальним часом для сприйняття без значних трат інформації.

Вважаємо, що ці критерії відповідають змісту навчання аудіювання на досліджуваному етапі та уможливають реалізацію навчальних цілей. Перспективу подальших досліджень вбачаємо в розробці підсистеми вправ для формування англомовної компетенції в аудіюванні студентів-філологів.

Список використаної літератури:

1. Азимов Э. Г. , Щукин А. Н. Новый словарь методических терминов и понятий (теория и практика обучения иностранным языкам) / Анатолий Николаевич Щукин. – М. : Издательство ИКАР. – 2009. – 448 с.
2. Гальскова Н. Д., Гез Н. И. Теория обучения иностранным языкам: Лингводидактика и методика: Учеб. пособие для студ. лингв. ун-тов и фак. ин.яз. высш. пед. учеб. заведений / Н. Д. Гальскова, Н. И. Гез. – М. : Издательский центр “Академия”, 2004. – 336 с.
3. Елухина Н. В. Основные трудности аудирования и пути их преодоления / Н. В. Елухина // Общая методика обучения иностранным языкам : [Хрестоматия] / [Сост. А. А. Леонтьев]. – М. : Рус. яз., 1991. – С. 226-238.
4. Бирюк О. В. Методика формування соціокультурної компетенції майбутніх учителів у навчанні читання англомовних публіцистичних текстів: дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02 / Бирюк Ольга Василівна – К., 2005. – 196 с.
5. Бориско Н. Ф. Концепция учебно-методического комплекса для практической языковой подготовки учителей немецкого языка (на материале интенсивного обучения) : Монография / Наталья Федоровна Бориско. – К. : Изд. центр КГЛУ, 1999. – 268 с.
6. Кміть О. В. Тестовий контроль адитивних умінь студентів немовних факультетів вищого педагогічного навчального закладу (II курс, англійська мова) : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02 / Кміть Олена Володимирівна. – К., 2000. – 156 с.

*Міщенко Анастасія Володимирівна
студентка ІV курсу
спеціальності «Англійська мова
та зарубіжна література».*

*Науковий керівник
кандидат філологічних наук, доцент
Загребельна Наталія Констянтинівна*

СПЕЦИФІКА ВІДОБРАЖЕННЯ ПЕРШОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ

В РОМАНАХ Л.-Ф.СЕЛІНА ТА Е.М.РЕМАРКА КРІЗЬ ПРИЗМУ МОДУСІВ ХУДОЖНОСТІ

Війни за всіх часів травмували учасників конфлікту не тільки фізично, а й психологічно. Невипадково покоління, яке пройшло чистилище Першої світової війни невдовзі у європейській літературі дістало назву «втраченого покоління» [6, с.8]. Серед його найяскравіших представників можна назвати німецького письменника Еріха Марію Ремарка та французького письменника Луї-Фердинанда Селіна, які безпосередньо були учасниками воєнних дій у роки Першої світової війни.

Уміння показати страшну дійсність війни, висловити свою непримиренну ненависть до неї становить сильну сторону творчості багатьох художників «втраченого покоління» і в першу чергу Е.М. Ремарка, який в своїх романах довів, що були і неявні жертви війни [3, с.101]. Ремарка цікавить не парадна зовнішність війни, а поведінка і психологія людей, що опинилися на фронті, вимушені вбивати і вмирати, людей, які усвідомлюють безглуздість і жорстокість того, що відбувається, які звільняються від впроваджених вихованням і традицією псевдопатріотичних уявлень.

Роман Луї-Фердинанда Селіна «Подорож на край ночі» схвилював читаючу Францію. Митці абсолютно інших естетичних смаків, які тяжіли к іншим сюжетам, мали інший погляд на світ, ніколи не намагалися ні до, ні після перших романів Селіна піти на мовний експеримент, відчули, що перед ними непересічне явище у вигляді роману «Подорож на край ночі». Франсуа Моріак проникливо розгледів в романі Селіна «людство (...) яке не може бути названо ні народом, ні пролетаріатом», але в якому сконцентровані «всі страждання і вади» [1, с.188].

Мистецтво має власні закони, але не знає будь-яких загальних рецептів дотримання цих законів. Істинна художність невідтворна, тому у неї немає ніяких доступних опису постійних ознак (атрибутив). Звідси поширення в ХХ ст. розуміння художності як «естетичної функції», яку нібито може виконувати будь-який об'єкт при відповідній установці сприймаючого суб'єкта. Бути твором художнім означає бути або смішним, або сумним, або надихаючим і т.д. [9, с. 54]. Емоційно-ціннісні орієнтації, або модуси (від лат. *modus* – міра, спосіб) – способи актуалізації законів мистецтва. Емоційно-ціннісна орієнтація – спосіб ставлення людини до світу, глибинна основа його реакцій на світ [4, с. 9].

До найбільш поширених типів ціннісних орієнтацій, що складають систему, належать такі: героїка, сатира, трагізм, комізм, ідиліка, драматизм, іронія [5, с.119]. За Бахтіним, кожен момент твору даний в реакції автора на нього, яка об'єднує між собою як предмет, так і реакцію героя на нього; в цьому сенсі автор інтонує кожну деталь свого героя, кожну рису його, кожну подію в житті, кожен його вчинок, його думки, почуття подібно тому як і в житті ми ціннісно реагуємо на кожен прояв оточуючих нас людей [2, с.7].

Л.-Ф. Селін тяжіє до драматичного та трагічного модусу: «Я ніколи не почувався таким непотрібним, як тоді під кулями й палючим сонцем. Мене ніби виставили на глум усьому світові.

І тут мій страх обернувся на паніку. Бо з такими людьми це пекельне безглуздя може тривати нескінченно... Чому вони не зупиняться? Гостріше, ніж тієї хвилини, я ще ніколи не відчував приреченості і людства і світу» [8, с.23]. Також він звертається до іронії: «Хай там як, однісінький набій швидко залагоджує всі справи» [8, с.27]. Що незвичайно для літератури даної тематики, героїчний модус майже відсутній.

Е.М.Ремарк у романі «Три товариші» використовує переважно драматичний модус, згадуючи трагічні події війни: «1919 рік. Знову вдома. Революція. Голод. На вулицях весь час стріляють кулемети. Солдати проти солдатів. Товариші проти товаришів. 1920 рік. Путч. Карла Брьогера розстріляли. Кестера й Ленца заарештували. Мати моя в лікарні. Рак, остання стадія» [7, с. 6]. Також Е.М.Ремарк використовує ідилічний, сподіваючись на те, що він зможе одужати від жахів війни «Ленц запевняв, що „Карл” виховує людей. Він,

мовляв, учить їх шанувати все творче, що завжди ховається під непоказною оболонкою. Так твердив Ленц, який про себе самого казав, що він – останній із романтиків» [7, с. 10].

Сім основних модусів художності – героїка, сатира, трагізм, комізм, ідиліка, драматизм та іронія – є засобами, за допомогою яких Е. М. Ремарк та Л.-Ф. Селін актуалізують закони мистецтва у своїх романах, написаних під впливом Першої світової війни.

Список використаних джерел:

1. Балашова Т. Бунтующий язык (Речь героя и рассказчика в романах Луи-Фердинанда Селина) // Вопросы литературы. – 2002. – № 6. – С.188.
2. Бахтин М.М. Эстетика словесного творчества. – М.: Искусство, 1979. С.7-8.
3. Беспалова Е.К., Синельникова Г.Д. «Потерянное поколение» и война // Культура народов Причерноморья. – 2008. – № 144. – С. 101
4. Касаткина Г.А. Характерология Достоевского. Типология эмоционально-ценностных ориентаций. – М.: Наследие, 1996. – 336 с.
5. Крошнева, М. Е. Теория литературы : учебное пособие / М. Е. Крошнева. – Ульяновск : УлГТУ, 2016. – 119 с.
6. Перша світова війна як найбільша криза європейської цивілізації. С.Віднянський. – Історичний журнал. – № 9. – 2004. – С.8.
7. Ремарк Е.М. Три товариші / Пер. з нім. М.Дятленка, А.Плюта. – Харків: Клуб Сімейного Дозвілля, 2017. – С. 6, 10.
8. Селін Л.-Ф. Подорож на край ночі: Роман / Пер. З фр. П. Таращука; Передм. Д. Наливайка. – Київ: Юніверс; Харків: Фоліо, 2000. – С.23, 27.
9. Теория литературы: Учеб. Пособие для студ. филол. фак. высш. учеб. заведений: В 2 т. / Под ред. Н. Д.Тамарченко. – Т. 1: Н.Д.Тамарченко, В.И.Тюпа, С.Н.Бройтман. Теория художественного дискурса. Теоретическая поэтика. – М.: Издательский центр «Академия», 2004. – 512 с.

*Мовшук Юлія Юріївна
НПУ імені М. П. Драгоманова
факультет іноземної філології*

*Науковий керівник: кандидат філологічних наук,
доцент кафедри методики викладання іноземної мови
Ніколаєнко Віта Валентинівна*

МЕТОДИКА ФОРМУВАННЯ ІНШОМОВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У ПИСЬМІ УЧНІВ СТАРШОЇ ШКОЛИ

Розглянуто поняття письма, його зв'язок з іншими видами мовленнєвої діяльності та значення при вивченні іноземної мови.

Ключові слова: методика, письмо, учень, старша школа, писемне мовлення.

Письмове мовлення відіграє значну роль в житті сучасної людини. Письмо є досить широковідомим в різноманітних галузях людської діяльності: в культурі, науці, а також в засобах масової інформації та зв'язку. Особливо широкого загалу письмова комунікація набуває в епоху електронних технологій. Щодня ми обмінюємося текстовими повідомленнями в різних соціальних мережах, беремо участь в обговореннях на блогах та форумах, пишемо власні відгуки та ведемо електронне листування. Все це активно допомагає розвивати та удосконалювати навички письма.

Аналіз останніх досліджень і публікацій із зазначеної теми свідчить про інтерес науковців до теоретичних та прикладних аспектів зазначеної теми. Проблеми навчання

писемного мовлення знаходять відображення в роботах таких відомих вчених як О.М.Базанова [1], О.Б.Бігич [2], Я.М.Колкер [4], С.В.Литвин [5], С.Ю.Ніколаєва [6], та інші. Певне вирішення проблеми знаходимо в роботах методистів Н.Д.Гальскової [3], Р.К.Потапової [7] та інших.

Метою написання **статті** є дослідити навчання писемного мовлення на старшому етапі вивчення англійської мови.

Зазвичай в писемному мовленні використовуються більш складні граматичні конструкції та будуються абстрактні концепції, ніж в усному. Висловлення та оформлення думок за допомогою письма мають певні переваги. Насамперед це уповільнений процес у порівнянні з усним мовленням, який дає можливість зосереджувати більше уваги на окремих етапах його здійснення.

Даний вид мовленнєвої діяльності покращує рівень запам'ятовування під час закріплення граматичного та лексичного матеріалу, підтримує процес читання та говоріння.

Письмо тісно пов'язане з іншими видами мовленнєвої діяльності і відіграє важливу роль у навчанні усного мовлення, читання, лексики та граматики. У процесі навчання учні записують значну частину навчального матеріалу і користуються цими записами при заучуванні, повторенні, закріпленні; вони привчаються до різних видів письмових вправ, що є необхідним елементом розвитку умінь і навичок. У процесі письма відбувається опора на всі види відчуттів, активізуються всі аналізатори: акустичний, мовленнєворуховий, зоровий, рухоруховий.

Думка про використання однієї форми мовлення для розвитку іншої не є новою в методичній літературі. Недооцінка ж ролі письма, писемного мовлення у навчанні іноземних мов негативно впливає на весь навчальний процес. Відомо, що у 90% людей зоровий канал сприйняття інформації в декілька разів сильніший в порівнянні зі слуховим. Це дає підстави для припущення, що обсяг і міцність засвоєного матеріалу, сприйнятого через зоровий канал зв'язку, будуть значно вищими. Недостатня увага до письма, письмових вправ у навчанні іноземних мов, виконання яких пов'язане з функціонуванням більшого, в порівнянні з усним мовленням, числа аналізаторів, веде до збіднення навчального процесу, до швидшого забування, до втрати умінь та навичок, здобутих значними зусиллями.

Висновки та пропозиції. Отже, письмо - це складне мовленнєве вміння, яке дозволяє за допомогою системи графічних знаків забезпечити спілкування людей. Воно виступає продуктивним видом діяльності, який дає змогу записувати повідомлення для передачі іншим. Важливою функцією письма на заняттях з іноземної мови є те, що воно на всіх етапах служить засобом контролю. Письмо – це один із видів мовленнєвої діяльності, який постійно повинен використовуватися на заняттях з іноземної мови, адже це міцний фундамент для подальшої роботи з іноземною мовою.

Список використаних джерел:

1. Базанова Е.М. Английский язык [Текст] / Е.М.Базанова, И.В.Фельснер. - М.: Дрофа, 2002. - 400 с.
2. Бігич О. Б. Креативне письмо на уроках іноземної мови: малі віршовані форми як засоби формування міжкультурної компетентності / О. Б. Бігич // Іноземні мови. - 2017. - № 2. - С. 11-15.
3. Гальскова Н.Д. Современная методика обучения иностранным языкам [Текст] : пособие для учителя. – 2-е изд., перераб. и доп. - М.: Аркти, 2003. – 192 с.
4. Колкер Я.М. Практическая методика обучения иностранному языку [Текст] / Я.М.Колкер – М., 2000. – 285 с.

5. Литвин С.В. Навчання писемного спілкування учнів старшої загальноосвітньої школи [Текст] / С.В.Литвин, Н.К.Скляренко. - К.: Ленвіт, 2001, - 48 с
6. Ніколаєва С.Ю. Сучасні підходи до викладання іноземних мов [Текст] / Ніколаєва С.Ю., О.М.Шерстюк // Іноземні мови. - 2002.- № 1.-С.39-46
7. Потапова Р.К. Новые информационные технологии и лингвистика [Текст] / Р.К.Потапова. – М.: Комкнига, 2005. – 368 с.

Москаленко А.С.

Студентка 4 курсу іноземної філології 402 ан групи

Науковий керівник:

доцент Кодалашвілі Оксана Богданівна

ШЛЯХИ ФОРМУВАННЯ ПОТЕНЦІЙНОГО СЛОВНИКА УЧНІВ ОСНОВНОЇ ТА СТАРШОЇ ШКОЛИ

На теперішньому етапі розвитку суспільства іноземна мова вважається не лише засобом спілкування, але і засобом залучення до культури іншого народу. Задля успішного здійснення іноземної комунікації, необхідно оволодіти мовою, якою ця комунікація здійснюється, на досить високому рівні, що видається можливим, зокрема, за рахунок збільшення словникового запасу.

У процесі навчання лексики надзвичайно важливим є не просто засвоєння значення певного іноземного слова, а формування в учнів іншомовної лексичної компетенції – здатності людини до коректного оформлення своїх висловлювань і розуміння мовлення інших, яка базується на складній і динамічній взаємодії відповідних навичок, знань та лексичної усвідомленості. Лексична компетенція включає в себе лексичні навички, знання і загальну мовну усвідомленість або здатність (*language awareness*) їх використання в усіх видах мовленнєвої діяльності [4].

Лексичний матеріал у процесі шкільного навчання обмежується певним мінімумом, який включає реальний і потенційний словники [3]. До реального словника належать лексичні одиниці активного лексичного мінімуму, що засвоюються учнем для використання в говорінні та письмі, а також пасивний лексичний мінімум – лексичні одиниці, що засвоюються рецептивно: вони лише упізнаються й розуміються під час читання та аудіювання. Потенційний словник складають лексичні одиниці, про значення яких учень може здогадатись, хоча до цього їх не було в його мовленнєвому досвіді [1].

До потенційного словника зараховують: інтернаціоналізми – це лексичні одиниці, що мають структурно-семантичну спільність у більшості мов (*sport – спорт, football – футбол, tennis – теніс* тощо); слова, подібні за звучанням чи графічним оформленням до слів рідної мови (*music – музика, gymnastics – гімнастика, goal – гол*); складні та похідні слова, які складаються з відомих учням компонентів (*compete – competition, sports – sportsman*); конвертовані слова (*export – тоexport*); нові значення багатозначних слів (*go, take*); слова, значення яких можна здогадатися за допомогою словотворчих елементів чи за контекстом [2].

Важливим є те, що потенційний вокабуляр формується завдяки самостійній семантизації учнями ще не вивченої лексики під час читання, в основі якої лежить лексична здогадка. Під семантизацією розуміємо процес розкриття значення іншомовних слів та їхнє запам'ятовування. Методисти наголошують на трьох групах підказок лексичної здогадки: внутрішньомовна (витікає із співвіднесення слова з певною граматичною категорією, визначенням його функції у реченні); міжмовна (стосуються здебільшого запозичених слів, інтернаціоналізмів); позамовна (впливає із знань та досвіду про факти та явища, описані в тексті та допомагає зрозумінню значення незнайомих слів) [4, с. 97].

У процесі формування потенційного словника учнів основної та старшої вчителю слід використовувати додаткові матеріали – власні розробки вправ, адже матеріалів, наявних у чинних підручниках з англійської мови недостатньо. Прикладами таких вправ можуть бути:

1) Рецептивні вправи: а) Look at the words that look like those in your native language. Listen to the speaker who pronounces the words that sound like those in your native language. Guess their meaning. (*international, emblem, flag, musical festival, stadium, accumulator, alphabet, catastrophe, economic, element, bank, constitution, parliament, career*); б) Read the article about choosing a career. Write down the words that look like those in your native language. Guess their meaning; в) Look at the words and try to pick out the parts from the words that are known for you. For example: sunless – sun and less. Give the definition for every part (if it is possible) and then try to guess the meaning of the whole word (*impracticality, mismanagement, uncontrollable, disadvantageous, extraterritorial, postdate, pro-American, supernatural*). По закінченню виконання рецептивних вправ учні зможуть упізнавати, розрізняти та визначати зміст слів, що належать до потенційного словника.

2) Рецептивно-репродуктивні вправи: а) Try to give the Ukrainian words given down below and try to give their English equivalents (*інтернаціональний, продуктивність, креативність, нація, корупція, ерудиція, інвестиція, фільм, комп'ютер, телефон*); б) Look at the words given down below and try to make new words, using given words as a parts of the new ones (*fire man, police man, school boy, school girl, break down, letter box, blue eye, rain coat, hydro electric, tool maker*). Make sentences with the words you've made; в) Look at the nouns given down below, give their meanings and try to convert them into verbs. Make your own sentences both with the nouns and the verbs (*a school, a doctor, a mother, a walk, a present, a milk, a film, a place, a storm*). По закінченню виконання рецептивно-репродуктивних вправ учні зможуть структурно і граматично правильно відтворювати та оформлювати слова, що належать до потенційного словника; володіти навичками механізму випередження та механізму вірогідного прогнозування при використанні таких лексем.

Створений нами комплекс вправ для формування потенційного словника учнів основної та старшої школи орієнтований на засвоєння учнями формального, структурного та семантичного вираження інтернаціональних, багатозначних, похідних, конвертованих та складних слів, а також на формування навичок розрізняти ці слова серед інших та правильно відтворювати їх, а також формування навичок мовної здогадки, які допоможуть розуміти їхнє значення.

Список використаної літератури:

1. Азимов Э. Г. Словарь методических терминов (теория и практика преподавания языков) / Э. Г. Азимов, А. Н. Щукин. – СПб : «Златоуст», 1999. – 230 с.
2. Ковбасюк Т. М. Поэтапное становление навыка понимания незнакомых производных слов при чтении / Т. М. Ковбасюк, Б. Я. Гнусина // Иностранные языки в школе. – 1975. – № 5. – С. 16
3. Методика навчання іноземних мов у середніх навчальних закладах: [Підручник] / Під кер. С. Ю. Ніколаєвої. – К.: Ленвіт, 1999. – 320 с.
4. Рогова Г. В. Методика обучения иностранным языкам в средней школе / Г. В. Рогова, Ф. М. Рабинович, Т. Е. Сахарова. – М.: Просвещение, 1991.

Моргулець Вікторія Олегівна
НПУ імені М.П. Драгоманова
факультет іноземної філології
спеціальність 014, середня освіта
5 курс, ІІсхідМ група.

Науковий керівник :

НАВЧАЛЬНИЙ КЕЙС ДЛЯ РОЗВИТКУ В СТУДЕНТІВ 3-ГО КУРСУ ВМІНЬ АУДІЮВАННЯ ТА МОНОЛОГІЧНОГО МОВЛЕННЯ АНГЛІЙСЬКОЮ МОВОЮ

Ключові слова : навчальний кейс, компетентність в аудіюванні, компетентність у монологічному мовленні, аудіювання, монологічне мовлення, методика використання.

Постановка проблеми. Стаття присвячена вивченню та аналізу навчального кейсу як одного з провідних методів сьогодення для формування у студентів компетентностей у різних видах мовленнєвої діяльності. Актуальність дослідження визначається необхідністю вивчення даного методу детальніше для проведення продуктивних занять з іноземної мови. Наукова цінність роботи полягає у багатосторонньому вивченні методу case-study та у запропонованій методиці використання даного методу на заняттях англійської мови для студентів філологів.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Значний внесок щодорозробленості цієї проблеми продемонстрували такі науковці як : О.Ю.Бочкарєва, С.У.Гончаренко, І.К.Масалков, І.М.Дичківська та багато інших [1, 2, 3, 4] .

Метою дослідження є теоретичне обґрунтування та практичне застосування методу навчального кейсу для формування у студентів 3-го курсу компетентності в аудіюванні та монологічному мовленні англійською мовою.

Об'єктом дослідження є процес формування компетентностей майбутніх фахівців іноземної мови в аудіюванні та монологічному мовленні.

Предметом дослідження виступає методика використання навчального кейсу для розвитку в студентів 3-го курсу вмінь аудіювання та монологічного мовлення англійською мовою.

Виклад основного матеріалу дослідження. У перекладі з англійської мови кейс – це випадок , це моделювання реальної життєвої ситуації , так звана її репетиція. У процесі навчання кейс – це повчальний випадок, який допомагає студенту зануритись у ту чи іншу проблему, оцінити усі шляхи її вирішення та обрати найоптимальніший. Суть кейс-методу полягає у тому, що студентам пропонується певна реальна ситуація для осмислення , опис якої не лише відображає певну практичну проблему, а й формує певний комплекс знань , умінь та навичок, які необхідно засвоїти для вирішення цієї проблеми [3,с.152]. Тобто, студенти певним чином переміщуються у реальну ситуацію, з реальною проблемою, яку вони мають вирішити. Використання даного методу дозволяє актуалізувати отримані студентами знання, сформувані у них певні уміння та навички, які б підготували їх до майбутньої професії не лише за допомогою теорії, а й практичним чином [4, с.234].

Так як аудіювання та монологічне мовлення є одними з основних видів мовленнєвої діяльності, тому досить важливим та актуальним є впровадження методу кейс стаді у навчальний процес для формування компетентностей у студентів з даних видів мовленнєвої діяльності. Тому нами була запропонована методика використання даного методу, з фрагментом якої ви можете ознайомитись надалі.

Фрагмент навчального кейсу для формування мовленнєвої компетентності у монологічному мовленні«*Is it better to express feelings and emotions orally or in a writing form through monologues?*»

Цілі : вчити студентів одержувати загальну інформацію з автентичних аудіотекстів, поданих у природному темпі мовлення ; розвивати в студентів уміння чітко та змістовно висловлюватися з теми кейсу на основі переглянутого, забезпечуючи оригінальність змісту і форми свого висловлювання.

Для попереднього перегляду за темою кейсу рекомендований фільм «*Eugene Onegin*» з особливою увагою до моментів написання листів головними героями.

I. Introduction.

At home you watched a movie « Eugene Onegin ». Now we watch some moments one more time and after watching , you will speak about your feelings and emotions as if you were one of the characters.

II. Before watching : discussion.

Answer these questions :

1. *Do you tell the truth to people orally or in a written form?*
2. *How do you think in what way is it better tell to people the truth?*

III. While watching.

Think about previous questions from the side of the main characters.

IV. After watching : discussion.

Answer these questions:

1. *If you were Tatiana, in what way would you say about your feelings to Eugene?*
2. *If you were Eugene, in what way would you say the truth to Tatiana?*
3. *How do you think, does the way of communicate with the person play a role?*
4. *How can the way of communication affect relationships?*

Висновки : Метод кейсу, так званий метод ситуативного навчання, - це один з провідних методів сучасності у формуванні відповідних умінь та навичок майбутніх фахівців. Використання даного методу дозволяє студентам використати отримані фахові знання на практиці, у штучно створеній ситуації на базі реальних життєвих чи професійних подій, які б знадобились йому у подальшій професійній діяльності. Використання даного методу дозволяє зробити процес навчання більш продуктивним та різноманітним, так як метод кейс стаді дозволяє запустити розвиток усіх потрібних умінь висококваліфікованого фахівця ще у процесі навчання.

Список використаної літератури:

1. Бочкарьова О. Ю. Методика навчання майбутніх учителів англійської мови професійно спрямованого аудіювання . – К. : 2007. – 278 с.
2. Гончаренко С.У. Український педагогічний словник / С.У.Гончаренко . – К. : 1997. – 376 с.
3. Дичківська І.М. Інноваційні педагогічні технології /І.М.Дичківська : навч.посібн. – К. : Академвидав, 2004 .- 352 с.
4. Масалков И.К. Стратегия кейс стадии : методология исследования и преподавания : учеб. / И.К.Масалков , М.В.Семина . – М. : Академ. проект ; Альма Матер, 2011 . – 443с.
5. Мацнева О. А. Навчання майбутніх учителів аудіювання англійського мовлення з національними та регіональними типами вимови : дис. канд. пед. наук : 13.00.02 / О. А. Мацнева. – К., 2009. – 261 с.
6. Сидоренко Ю.С. Навчальний кейс для розвитку в студентів третього курсу вмійнь аудіювання та монологічного мовлення англійською мовою / Ю.С. Сидоренко // Іноземні мови. – 2018. – № 2. – С. 57–58.

*Мусаєва Марина Борисівна,
студентка I курсу магістратури,
Спеціальності «Іноземна філологія»*

*Науковий керівник:
Кандидат філологічних наук, доцент
Стефанова Наталія Олександрівна*

ГРАМАТИЧНІ КОНСТРУКЦІЇ МОВНОГО МАНІПУЛЮВАННЯ В НОВИНИХ ЗАГОЛОВКАХ

Сучасний світ вже неможливо уявити без інтернету та засобів комунікації. Одна із перших та найвпливовіших засобів мовної комунікації (ЗМІ) – преса. Вона має широке охоплення читацької аудиторії та може безпосередньо впливати на ті чи інші настрої населення. *Актуальність* даної теми обумовлена особливою роллю, яку відіграє маніпулятивний вплив, будучи основним способом боротьби за владу в сучасній суспільній практиці. Розуміння тексту статті починається з його репрезентації в заголовку. *Мета* дослідження полягає у виявленні, інтерпретації та поясненні граматичних методів маніпулятивного впливу, що застосовуються в заголовках англійських новинних репортажів. Поставлена мета зумовлює вирішення наступних *завдань*: виявити та пояснити деякі граматичні конструкції в новинних заголовках. Окремі граматичні процеси в мові газетних заголовків були предметом дослідження Г. Почепцова, В. Ільченка, Н. Хомського, Є. Шестакової.

Лінгвісти, що займаються вивченням численних значень теперішнього простого часу (Present Simple Tense), нерідко виділяють так зване “теперішнє номінації” (Бондарко 2012: 5). В даному значенні теперішній час (Present Tense) має досить вузьку і специфічну сферу поширення і використовується в заголовках, назвах картин і ін. Загалом зазначають, що функціонування форм Present Simple Tense в газетних заголовках має свої особливості. На думку лінгвіста О.В. Бондарко, характеризуючи “теперішнє номінації” зазначає, що воно виконує функцію справжнього “історичного”. Між тим, межі справжнього в даному випадку розширюються. Наприклад:

- *Missing dog returns after mystery surgery* (Джерело: *US Web Daily*)

Дієслово “*returns*” яке вжито Present Tense, але вже в значенні теперішнього «історичного», яке використовується для передачі події, які відбувалися напередодні. Тема інформує про те, що пес повернувся додому, до господарів, через деякий час після того, як ті помітили його пропажу, і на його тілі був помічений дивний хірургічний шрам.

- *Soccer star eats banana thrown at him* (Джерело: *CNN News*)

В даному заголовку повідомляється про расистський інцидент на футбольному матчі: хтось із уболівальників вирішив грубо пожартувати над захисником клубу «Барселона», кинувши в нього банан, який був згодом, іронічно з'їдений прямо на футбольному полі.

Очікуваної метою новинного дискурсу є об'єктивна передача інформації. Однак, як показують численні дослідження медіа-дискурсу, навіть новинний дискурс містить достатню кількість маніпулятивного навантаження.

Грамматична категорія Пасивного стану (Passive Voice) має низку характерних особливостей, які використовуються журналістами при написанні заголовків. При цьому варто згадати, що в цілях економії простору (характерно для інтернет-видань), а також компресії інформативного змісту, в заголовках новинних репортажів спостерігається опущення однієї з частин пасивної конструкції - допоміжного дієслова.

Американський вчений Деклерк в роботі "Комплексна граматики англійської мови" розробив методику вживання пасивного стану та виділив шість чинників, що впливають на вибір пасивних конструкцій: 1) пасивна конструкція (далі ПК) потрібна в тих випадках, коли в її активній альтернативі міститься невизначений суб'єкт; 2) ПК використовується, якщо мовець не бажає згадувати дійову особу; 3) іноді, пасив використовується, навпаки, для виділення діяча; 4) ПК використовується тоді, коли розмовника більше цікавить те, що сталося з об'єктом діяння, ніж те, хто це зробив; 5) вибір ПК може бути визначений тим, що часто називають інформаційним принципом. У цьому випадку структура речення полягає як зі старої, вже відомої інформації (теми), так і з новою (реми). Речення традиційно починається з теми і закінчується ремой. Присутність суб'єкта в подібних пропозиціях обов'язково, тому що вони і присудок містять ту саму нову інформацію; 6) використання ПК також може бути результатом авторської тенденції розміщувати "більш дійові" особи в кінці висловлювання. (Declerck 1991: 208)

Коли активний суб'єкт є невідомим або також має називу «розпливчастий», перевага віддається пасивним конструкціям. По суті, приблизно чотири з п'яти пропозицій з пасивним запорукою не містять вираженого агента, дійової особи. І найчастіше опущення суб'єкта відбувається через його невизначеність. У випадку з кримінальними новинами, де всі факти злочинів ще не розкриті, жертви типово представляються як основна тема представленої інформації. Найчастіше використовуються такі типи як дієприкметники минулого часу (*Past Participle*): killed, injured, abducted, assassinated, gunned, stolen, and freed. Приведемо приклад:

Hundreds killed in northeast Nigeria attack (Джерело: Al Jazeera English).

Griffin police officer shot, killed at Waffle House (Джерело: Atlanta Journal-Constitution).

3 police officers dead, 2 injured in New Brunswick shooting (Джерело: Canadian Broadcasting Corporation).

6 militants killed, 3 Ukrainian troops injured (Джерело: Yahoo News).

Після проведеного дослідження ми дійшли висновків, що граматичні засоби мовної маніпуляції є дуже розповсюдженим та популярним явищем сьогодення. Існує достатня кількість граматичних конструкцій аби пригорнути увагу читача. *Перспективу* подальшої наукової розвідки передбачаємо в дослідженні інших видів граматичних конструкцій у англомовних заголовках.

Список використаної літератури:

1. Бондарко О.В. Грамматическая категория и контекст. Л.: Наука, 1971. — 114 с.
2. Declerck, R. A Comprehensive Descriptive Grammar of English. – Kaitakusha, 1991. – P. 200-213.
- 3.

*Незбай Лідія Андріївна,
студентка IV курсу,
спеціальності 035 Філологія*

*Науковий керівник:
доцент
Єленіна Зоя Іванівна*

ОСОБЛИВОСТІ МОВИ ТА СТИЛЯ СУЧАСНИХ ФРАНЦУЗЬКИХ ЗМІ

Глобальні зміни в сучасному суспільстві епохи інформації пов'язані з безперервним розвитком можливостей масової комунікації. Ці зміни здатні впливати не тільки на умови життя, але, перш за все, на хід думок, систему сприйняття людини і її мову. ЗМІ є провідником у світ інновацій, що стосуються соціальних і культурних сфер життя. Журналісти вносять в мову нові поняття, нові норми граматики. Саме тому мова ЗМІ представляє особливий інтерес для вивчення, оскільки саме в ній найбільш швидко і репрезентативно відображаються будь-які зміни в мові.

Першою і найважливішою особливістю публіцистичних текстів і періодичної преси є їх інформативність.

Іншою особливістю друку є експресивно-емоційне забарвлення інформації, що має на меті підвищити інтерес аудиторії і спонукати читача до активного сприйняття матеріалу.

Використання розмовної, ненормативної лексики, скорочених та запозичених слів дозволяє зробити текст привабливим для публіки і не залишити її байдужою до проблеми, яка в ньому порушується.

Широке використання реальних подій суспільного і політичного життя, алюзій (фактів, узятих з історії, мистецтва, відомих всім подій) також має на меті залучити якомога більше публіки [3].

Особливістю французької публіцистики є широке використання термінів і часто в усіченій формі. Якщо усічена одиниця вживається в пресі вперше, дане слово пишуть в лапках, а поруч зазначається повна форма терміна, наприклад: ...on sait qu'il faut désormais parler de «réhab» (réhabilitation) [4, с. 39].

Коли спеціальний термін починає вільно функціонувати в мові газети, відбувається термінологізація мови публіцистики.

Так в рубриці «Спорт» закріпилися слідуючі англіцизми: un short, un T-shirt, un sweat-shirt, football, basketball, skating, handball, body-building.

В рубриці «Індустрія краси»: french manucure; le make-up; le smoky; un lipstick; lifting; peeling.

В рубриці «Кіно, шоу-бізнес»: western, horror, flash-back, les guests défilent, le milieu du show-biz, sur red carpet, un film résolument pop, le tycoon d'Hollywood.

В рубриці «Комунікації»: facebook fan, poster un album sur Facebook, twitter, ils un site, microblogging, un blog, homepage, e-mail, CDRom, DVD, CD тощо [1].

В електронних французьких ЗМІ спостерігається тенденція посилення розмовного стилю при викладі матеріалу, що веде до залучення некоректних мовних засобів, які виходять за рамки норми у французькій мові. Так, наприклад, Ніколя Саркозі, екс-президент Франції, став «золотою жилою» для журналістів щодо утворення нових слів: Ségolas, Sarkolène - протистояння двох кандидатів в президенти (Ніколя Саркозі і Сеголен Руаяль); Ségolas утворено від Ségo(lène) і (Nico)las; Sarkolène утворено від Sarko(zy) і (Ségo)lène. «Ségolas, Sarkolène» circule sur internet» - заголовок статті. За таким же принципом утворено і слово Sarkoland - символ розкішного способу життя, «Казкова країна» для багатих людей. «Jour de vote à Sarkoland» (День голосування у Сарколанді) – заголовок статті. Така гра слів дозволяє створити яскравий образ, що запам'ятовується, та з іншого боку, передати позицію журналіста по відношенню до політичного діяча (іронію, насмішку чи величезну симпатію): Sarkofolie - Sarko(zy) і folie – божевілля, Sarkoholisme - Sarko(zy) і (worka)holism – трудоголізм, Sarkose - Sarko(zy) і (névro)se – невроз, Sarkophrénie - Sarko(zy) і (schizo)phrénie – шизофренія. Sarkonoïa - Sarko(zy) і (para)noïa – паранойя. [5, с. 145]. В даному випадку нові слова утворені шляхом усічення (телескопії). Використання телескопічних слів у заголовках, не тільки роблять їх привабливими, але й коротко і чітко передають ідею статті.

У французькій пресі нерідко використовуються розмовні конструкції, до складу яких входять англіцизми, наприклад, piquer un sprint в значенні «побігти, рванути». Слово sprint в англійській мові означає «спринт, швидкісний біг, велогонка на коротку дистанцію»: Et qui compte bien piquer un sprint dans la dernière ligne droite du marathon élyséen.

Часто використовується соціолектна лексика. Наприклад, на мові школярів слово gym вживається в значенні - «гімнастика або гімнастичний зал»: L'actrice passe ses journées à la gym [4, с. 42].

З метою надання тексту виразності і образності функціонують і неологізми індивідуально-стилістичного виду, тобто окказіоналізми. Так, у статті «Pourquoi la série est bel et bien l'œuvre d'art du XXIe siècle?» (Чому цей серіал дійсно є витвором мистецтва 21-го століття?) фігурує неологізм sériphilie, який не зазначений ні в одному з словників. Слово утворено морфологічним шляхом за допомогою словоскладання (série - 'серіал', philie - 'філія') і означає «серіалофілія» чи «залежність від серіалів» [2].

Таким чином можемо зазначити, що французька мова досить гнучка до сприйняття змін у словниковому запасі. З одного боку, в ній є достатня кількість різноманітних термінів. З іншого боку, прагнення переконати читачів вимагає все нових мовних засобів, щоб здійснювати на них вплив. Велика кількість запозичень, особливо з англійської мови, швидко та легко проникає у французьку мову та показує тенденцію до збагачення. Отже, мовні особливості французьких ЗМІ обумовлюються їх функціональним призначенням —

подачею матеріалів в максимально сенсаційному вигляді з метою залучення більшої кількості читачів, тобто забезпеченням нормального функціонування.

Список використаної літератури:

1. Кобринец О.С. Английские заимствования во французском языке (на материале женских журналов) [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://dspace.nbu.gov.ua/bitstream/handle/123456789/92175/48-Kobrinets.pdf?sequence=1>
2. Литвина О.А. Особенности перевода неологизмов в современной прессе [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://elar.urfu.ru/bitstream/10995/60411/1/978-5-8295-0572-1_2018_01_36.pdf
3. Пустовойт Н.И. Проблемы перевода французской прессы [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://eadnurt.diit.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/8805/1/Pustovoit.pdf>
4. Слепцова С.В. Свободные и фразеологизированные конструкции в языке современной французской прессы [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://core.ac.uk/download/pdf/151218742.pdf>
5. Якушева А.В. Современные тенденции французской неологии в сетевых средствах массовой информации / А.В.Якушева // Вестник Челябинского государственного университета. - 2012. - № 23 (277).- Филология. Искусствоведение. Вып. 69. С. 142–147. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://cyberleninka.ru/article/v/sovremennye-tendentsii-frantsuzskoy-neologii-v-setevykh-sredstvah-massovoy-informatsii>

*Новохацька Олена Василівна
студентка 4 курсу, 41- АТ групи
спеціальність «Філологія: мова та література
(англійська та зарубіжна література)»*

*Науковий керівник:
кандидат філологічних наук
Семененко Галина Миколаївна*

КОНТРОЛЬ ЛЕКСИКО-ГРАМАТИЧНИХ НАВИЧОК З АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

Проблема контролю навчальних досягнень завжди була й залишається актуальною. Змінюються окремі форми і способи контролю знань, але головна суть - знати наскільки вдало відбувся процес засвоєння вивченого матеріалу - залишається незмінною.

Питання педагогічного контролю розглядали такі науковці, як: В.С. Аванесов, В.П. Безпалько, Н.В.Козленкова, А.І. Майоров, О.А. Рикова, Л.О. Федотова та інші. Організація тестового контролю – одна з найбільш обговорюваних тем у сучасній вітчизняній і зарубіжній методичній літературі. Ця проблема досліджена лінгвістами Великобританії і США (L. Bachman, W. Taylor, A. Hughes, R. Lado та ін.), вітчизняними вченими (Л. Банкевич, В. Коккота, Ф. Рабинович, В. Рапопорт, С. Фоломкина та ін.) [7, 54].

Мета нашого дослідження – теоретично обґрунтувати організацію, форми та методи контролю лексико-граматичних навичок з англійської мови учнів початкової школи, висвітлити його проблеми в історії педагогіки та у сучасний період та розробити комплекс завдань для контролю лексико-граматичних навичок з англійської мови учнів початкової школи.

Молодший шкільний вік охоплює період життя дитини від 6-11 років й найважливішу обставину у її житті – прихід до школи. Основною, провідною діяльністю тепер стає навчання, найважливіший обов'язок – вчитися, здобувати знання. Початковий етап важливий ще й тому, що від того, як проходить навчання на цьому етапі, залежить

успіх в оволодінні предметом на наступних етапах. Англійський методист Г.Пальмер, що надавав дуже велике значення початку у вивченні іноземної мови, писав: "Take care of the first two stages and the rest will take care of itself"[3].

Пошуки методики проведення перевірки на уроках англійської мови у початковій школі необхідно здійснювати у тісному зв'язку з потребами маленьких учнів, їхніми особистісними мотивами, цілями.

У початкових класах учителем застосовуються такі види контролю: попередній, поточний, періодичний, тематичний, підсумковий, державна підсумкова атестація[2,356].

Показники засвоєння навчального матеріалу виявляються за допомогою різноманітних методів контролю.

У початковій школі застосовуються такі методи контролю навчання:

- спостереження за навчальною діяльністю учнів;
- усне опитування (індивідуальне, фронтальне, ущільнене, поурочний бал, бесіда, розповідь учня);
- письмовий контроль (самостійні та контрольні роботи, диктанти, твори, перекази, реферати);
  - практичний контроль (дослід, практична робота, спостереження, створення моделей, перфокарт тощо);
  - програмована перевірка (тести, перфокарти).
  - графічна перевірка (складання таблиць, схем, діаграм, графіків, робота з контурними картами).

Аналізувати помилки доцільно у вигляді бесіди. Вчитель указує на помилки, допущені під час виконання завдань, пропонує з'ясувати їх причини і розв'язати завдання правильно[1,45].

Висновки. Контроль навчальних досягнень учнів початкової школи є важливою складовою процесу навчання і одним з важливих завдань педагогічної діяльності вчителя. Цей компонент навчально-виховного процесу повинен відповідати сучасним вимогам суспільства, педагогічної науки, основним пріоритетам і цілям освіти у першій ланці школи.

Виходячи з усього вищесказаного зрозуміло, чому так важливо було детально розглянути, яке місце займає контроль лексики-граматичних навичок з англійської мови, і які потенційні можливості можна розвивати і використовувати для підвищення успішності навчання школярів.

Список використаної літератури:

1. Бібік Н.М, Савченко О.Я. Контроль та оцінювання навчальних досягнень учнів початкової школи. Методичні рекомендації / Бібік Н.М. – К.: Початкова школа, 2003. – 128 с.
2. Мойсеюк Н.Є. Педагогіка Навчальний посібник / Н.Є.Мойсеюк. – К., 2007. – 656 с.
3. Стадник Л. Технологія розробки тестових завдань / Л.Стадник // Початкова школа. – 2010. - № 10. - с.39 – 41.

*Онищенко Валерія Олегівна
студентка IV курсу,
спеціальності «Мова і література
(англійська/німецька)»*

*Науковий керівник:
доцент, кандидат філологічних наук
Кіщенко Наталія Дмитрівна*

ВИРАЖЕННЯ ГЕНДЕРНОГО АСПЕКТУ В СЕРЕДОВИЩІ АНГЛОМОВНИХ КАЗОК

Проблема стосунків жінки і чоловіка в суспільстві прадавня. Сьогодні вона набула особливої гостроти, оскільки в світі активізується боротьба за ствердження демократичних норм і принципів. Для позначення нових стратегій світового регулювання соціо-статевих відносин у суспільних науках започаткувалися гендерні дослідження. Термін «гендер» виник у Великій Британії. У перекладі з англійської мови гендер буквально означає граматичний рід – чоловічий, жіночий, середній. Надалі це поняття почало означати соціо-статеві характеристики статі, на відміну від власне біологічних.

Казки є відображенням дійсності, тому за допомогою аналізу казок можна отримати картину світу очима жителів того часу, дізнатися про їх побут, про правила поведінки, що панували в суспільстві. Казки дають нам можливість яскравіше уявити собі образи чоловіків і жінок, підкреслюючи їх головні риси та особливості характеру. При знайомстві з твором і його персонажами читач орієнтується на сформовані у нього стереотипи, тому, коли головними героями називаються чоловік або жінка, у нього вже формується для них зовнішній образ і певна модель поведінки.

У своїх дослідженнях Є.А. Здравомислова виходить із принципу, що казка відтворює гендерну культуру традиційного суспільства [1, ст. 12]. «Казка - це свого роду моральний кодекс народу, її герої – це хоча й уявні, але точні приклади істинної поведінки людини» [1, ст. 45].

У лінгвістиці з кожним роком зростає інтерес до народних і літературних творів, зокрема, до казок, з точки зору гендерного підходу як можливості для всебічного вивчення відображення в мові ролі людини, реалій суспільства і міжособистісних взаємин. Багато дослідників займалися вивченням репрезентації концептів «чоловік» і «жінка» в літературних та фольклорних творах англomовної літератури. У своїх роботах вони відзначають, що більшість казок було записано за часів, коли в суспільстві, культурі та літературному каноні домінував патріархальний підхід, тому образ жінки був непомітним, і в творах підкреслювалося її залежне становище. Тільки в казках ХХ століття, з ростом феміністського руху, стали з'являтися рішучі й відважні героїні, які брали на себе роль чоловіка задля порятунку інших персонажів. Дослідження показують, що в даний час образ жінки в літературі змінився: стереотип, що лідерство належить чоловікові, тепер застосовується більше до жінки, що підтверджується «розширенням щодо стійких канонів казки».

Варто зауважити, що існують виключення з групи маскулінних казок. Завуальованою рисою англomовної лінгво-культури є саме категорія сильних незалежних жінок, яка проявляється в наступних характеристиках: рятівниця, віддана товаришка та супутниця, прониклива леді, жінка-воїн, жінка-правитель, велика мати [Rowe, 2012, p.30]. На перший план виходить фігура сильної жінки-протагоніста, готової на рівних умовах з чоловіками справлятися з усіма труднощами життя. Даний образ повноцінно сформувався у кінці ХХ ст. у зв'язку з підвищеною активізацією феміністського руху у світі.

Учені виділили декілька казок, де образ жінки підіймається до прототипічного образу чоловіка: їй характерна відвага, терпіння, сміливість, рішучість, здорова цікавість, винахідливість, неабияка мудрість на рівні з характерними їй жіночими рисами. Даній характеристиці відповідає казка американського письменника «Дивовижний чарівник з країни Оз» Френка Баума, де маленька дівчинка-сирота Дороті є головною героїнею циклу казок. Вона любить подорожі та пригоди, із задоволенням отримує нові знання та вміння, цінує дружбу та чітко усвідомлює власні цілі та ідеали свого життя. Ця дівчинка-лідер виявляє героїчні риси, рятує від нападів ворогів, полону та інших негараздів на власному шляху, своїх попутніх друзів: Страшка, Залізного Лісоруба, Боягузливого Лева, Тотошку, узявши на себе функції чоловіка та рятівниці. [Haase, 2004, p.146]. Сам Френк Баум був союзником руху за права жінок після одруження на доньці відомої суфражистки того часу, Матільди Гейдж. Його найдавніший і найвпливовіший акт у русі за жіночі

права - це не редакційні листи або його робота як секретаря, а його написання серії казок про країну Оз. Незважаючи на те, що Баум стверджував, що не має наміру підірвати суспільні засади через призму своїх казок для дітей, він відкрив для своїх юних читачів ті фантастичні двері, що його дружина і свекруха намагалися відкрити в реальності.

У звичному середовищі патріархального спрямування англомовних казок до ХХст. відбуваються зміни – і ми отримуємо сучасну інтерпретацію гендерної картини світу. Помітна інверсія ролей, що спостерігається в нашому житті й зараз, і послужила руйнівною силою для міцних кордонів традиційної англомовної казки.

Порівняльний аналіз гендерного аспекту в дискурсі казок, популярних в англомовному середовищі, є нічим іншим як способом вивчення лінгвокультурних особливостей англомовної картини світу. Останні століття показують, що феміністичний рух глибоко пронизує систему мови, і роль жінки як у літературному контексті, так і в реальному суспільному середовищі зображується в більш вигідному світлі, ніж в минулі роки. У парі Man – Woman стереотипна ознака абсолютного лідера, голови сім'ї, вираженого тільки в чоловічій ролі, починає поступово змінюватися з орієнтацією на концепт Woman. Це можна пояснити посиленням соціальної ролі жінки на новому етапі розвитку міжособистісних суспільних стосунків. Розширення усталених канонів англомовної казки є яскравим підтвердженням неминучості даного процесу.

Список використаної літератури:

1. Здравомислова О. Гендерні стереотипи дитячої дошкільної літератури. Російські казки/Олена Здравомислова, Катерина Герасимова, Наталя Троян//Феміністичний журнал «Преображение». 1998. №6.
2. Naase, D. Fairy Tales and Feminism (New Approaches) [Text] / D. Naase. – Detroit: Wayne State University Press, 2004. – 268 p.
3. Rowe, K.E. Feminism and Fairy Tales [Text] / K.E. Rowe. – NY: Radcliff College, 2012. – 54 p.
4. Women and girls in the wizard of Oz [Електронний ресурс] // Rehumanize International. URL: <https://www.rehumanizeintl.org/post/2015-10-30-women-girls-in-the-wizard-of-oz>

*Отрошенко Марія
Студентка 402 ан групи*

*Науковий керівник:
Кодалашвілі Оксана Богданівна*

ТРУДНОЩІ АУДІЮВАННЯ ТА ШЛЯХИ ЇХ ПОДОЛАННЯ УЧНЯМИ

Аудіювання – це складний рецептивний вид мовленнєвої діяльності, що реалізується як одночасне сприйняття та розуміння мови на слух. Аудіювання є досить важливим засобом навчання іноземної мови, адже без аудіювання неможливе спілкування, оскільки це процес двосторонній, а аудіювання – одна із сторін говоріння поряд із слуханням.

Наявність значних труднощів при аудіюванні є беззаперечним фактором. Адже аудіювання залежить від багатьох чинників, зокрема таких, як мовний досвід слухача, його зацікавленість, вміння концентрувати увагу та навіть його емоційний стан тощо.

Сучасні мовознавці, С. Гапонова та С. Ніколаєва, виділяють такі види труднощів при проведенні аудіювання: мовні труднощі, труднощі пов'язані з індивідуально-віковими особливостями учнів та труднощі, що зумовлені умовами сприймання [3, с.82].

Мовні труднощі зумовлюються характером мовних засобів і структурно-композиційними характеристиками аудіотекстів. Отже, вчитель має ретельно готуватись до аудіювання, підібрати текст, який відповідає рівню знань учнів та в якому буде невелика кількість незнайомого матеріалу. Вчитель також має провести так зване зняття труднощів до проведення аудіювання, тобто ознайомити з деякими незнайомими словами

та граматичними конструкціями, які є складними для розуміння або сприймання на слух [1, с.30].

Наступна група труднощів зумовлюється індивідуально-віковими особливостями учнів, тобто їх кмітливостю, умінням слухати і швидко реагувати на сигнали усної мовленнєвої комунікації, вмінням переключатися з однієї розумової операції на іншу та умінням користуватись механізмом ймовірного прогнозування тощо. Для того щоб подолати такі труднощі, потрібно виходити з факторів, що полегшують сприймання на слух. Йдеться насамперед про ритміку, паузацію, мелодику та логічний наголос [2, с.25].

Труднощі, що зумовлені умовами сприймання, залежать від тривалості звучання тексту, темпу мовленнєвого повідомлення, способу пред'явлення тексту, його змісту тощо [4, с.239]. Для подолання таких труднощів потрібно виконати попередні тренувальні вправи, а також враховувати присутність заголовку, структурно-сислово організацію тексту, плавність переходу від одного логічного абзацу до іншого тощо.

Отже, аудіювання як вид мовленнєвої діяльності виступає одним з головних факторів навчання іншомовного спілкування, передбачаючи формування аудитивних навичок та вмінь, а також удосконалення механізмів рецептивного плану. І його успішність насамперед залежить від самого слухача та його індивідуально-психологічних особливостей, від мовних особливостей аудіотексту та його відповідності мовленнєвому досвіду і знанням учнів та від умов сприймання аудіотексту. Опори та орієнтири в навчанні аудіювання не лише знімають труднощі різного характеру, але й визначають успішність навчання цього виду мовленнєвої діяльності. Крім того, слід враховувати фактори, що полегшують аудіювання: ритміку, паузацію, мелодику – складники інтонації; можливість зорового контакту із співрозмовником; використання позамовних засобів та опори на ситуацію.

Список використаної літератури:

1. Елухіна Н.В Основные трудности аудирования и пути их преодоления // Иностранные языки в школе, 1977. – № 1. – С. 30-32.
2. Елухіна Н.В. Преодоление основных трудностей понимания иноязычной речи на слух как условие формирования способностей устно общаться // Иностранные языки в школе, 1996. – №4. – С. 25-29.
3. Методика викладання іноземних мов у середніх навчальних закладах: підручник / кол. Авторів під керівн. С.Ю. Ніколаєвої. – К.: Ленвіт, 2002. – 328 с.
4. Методика обучения иностранным языкам в начальной и основной общеобразовательной школе: учебное пособие для студентов педагогических колледжей / [под ред. В.М.Филатова]. – Ростов н/Д: «Феникс», 2004. – 416 с.

*Павленко Анна Олександрівна
Студентка IV курсу
Спеціальності «6.020303
Мова і література (італійська мова)»*

*Науковий керівник:
Кандидат педагогічних наук, доцент
Півнюк Надія Олександрівна*

МЕТОДИКА ВИВЧЕННЯ ФАНТАСТИЧНИХ ТВОРІВ НА УРОКАХ ЗАРУБІЖНОЇ ЛІТЕРАТУРИ У СЕРЕДНІХ КЛАСАХ НА ПРИКЛАДІ ПОВІСТІ- ФЕЄРІЇ О.ГРІНА «ПУРПУРОВІ ВІТРИЛА»

Повість-феєрія О.Гріна «Пурпурові вітрила» входить до навчальної програми 5-9 класів. Програма пропонує вивчати твір у 7-му класі.

Сьогодні програма вносить новий аспект у процес вивчення твору, якого не було у попередніх програмах. Також у програмі сформульовані ключові та предметні компетенції, які формуються у школярів під час вивчення твору О.Гріна «Пурпурові вітрила». Крім цього, діюча програма орієнтує вчителя викладати літературу не тільки на основі традиційних, а й нових принципах вивчення літератури: у контексті розвитку культури і мистецтва, використання знань різних мов і перекладів, компаративістики, враховуючи український компонент.

Безперечно, що методика вивчення фантастичних творів різних жанрів у школі повинна враховувати всі нововведення в програмі, щоб досягти головної мети вивчення зарубіжної літератури в школі. Тобто час вимагає створення нової моделі методики вивчення фантастичних творів на уроках зарубіжної літератури.

Актуальність досліджуваної проблеми диктує і сам твір О.Гріна «Пурпурові вітрила». Він віддалений часом від сучасного школяра (1923р.), тобто є потреба шукати у творі нові сенси, важливо показати учням його сучасність.

Літературознавчий аналіз – основа методики. Жанр твору О.Гріна і його зміст спонукають обирати, адекватні для них, методичні рішення. Доречними будуть прийоми, в яких аналіз твору з'єднувався б з інсценуванням і т.п.

Методика вивчення цього твору вимагає визначення жанру фантастичної літератури. Спираючись на довідкові джерела, на деякі вислови науковців, ми визначаємо жанр - повість-феєрія. «Феєрія» (від фр. *feeerie*, *fee* - фея) – магічне, казкове видовище; використання казкових елементів для розкриття повноти сюжету. Феєрія – жанр, але в цей же самий час, в цьому слові і сенс повісті. У даному випадку: з одного боку – реальне життя в Каперні, з іншого – казка, диво. А що є диво? Як Грін відповідає на це питання? Це зустріч двох духовно близьких людей. Грей і Ассоль самі створюють казку, чудо. Вони поставили п'єсу про власну долю, показали, як сірість реального життя поступається силі уяви. Шукаючи нові сенси твору, розуміємо, що навіть така жорстока реальність все рівно залишає місце для чуда, яке змінює життя. «Пурпурові вітрила» - це символ надії, з якої все і почалося...

«Грін – стимулятор...Після Гріна хочеться жити...». Грін відкрив дуже важливий секрет – він перший писав про те, що приносить щастя особисто йому, і це задоволення передається читачу. Головним аспектом творчості Гріна є те, що він писав не про те, що потрібно лише мріяти... Потрібно робити та діяти (Ассоль – мрія про пурпурові вітрила, Грей – купив пурпурове полотно). Це і є головним сенсом не лише повісті, а й життя.

Список використаної літератури:

1. Грін О.С. Пурпурові вітрила: пер. з рос. / Л. Кононович; іл. А. Антоніва. — Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2016. — 125 с.
2. Быков Л.Д., Александр Грин. Перевод с неизвестного [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.youtube.com/watch?v=FzgXTlsZUt0>
3. Дуденко Н.Й. Віра в силу надії та справжнього кохання у творі О.Гріна «Пурпурові вітрила» : 7 клас: позакласне читання // Зарубіжна література в школі. - 2012. - №22. - С. 28-35.
4. Зарубіжна література: методичні рекомендації МОН України щодо організації навчального процесу в 2017/2018 навчальному році; оновлені на компетентнісній основі навчальні програми для 5-9 класів ЗНЗ; методичні коментарі провідних науковців щодо впровадження ідей Нової української школи. – К. :УОВЦ «Оріон», 2017. – 80 с.
5. Лемешук Р.В. Система уроків за твором О.Гріна «Пурпурові вітрила»: 7кл.//Всесвітня література в навчальних закладах України. - 2014. - №1. - С. 17-23.

6. Пивнюк Н.А., Гребницкая Н.М. Литература (интегрированный курс): Учебн. для 8 кл. общеобразоват. учеб. завед. с рус. яз. обучения. – К.: Грамота, 2008. – 384 с.: ил.

*Радченко Анна Вікторівна,
студентка IV курсу,
спеціальність 035 Філологія*

*Науковий керівник:
доцент
Еленіна Зоя Іванівна*

ОСОБЛИВОСТІ ІНФІНІТИВНИХ КОНСТРУКЦІЙ У ФРАНЦУЗЬКИХ ПУБЛІЦИСТИЧНИХ ТЕКСТАХ

Проблема безособових речень, безособовості взагалі привертає сьогодні увагу значної кількості сучасних вчених, які вважають її не тільки лінгвістичною тому, що безособовість взагалі є одним з принципів філософських течій ХХ століття: екзистенціалізм, фрейдизм та інші. В наш час питання безособовості є знову актуальним особливо з точки зору аналізу безособових конструкцій французької мови у структурно-семантичному та комунікативному аспектах

Питання безособових речень у французькій мові вивчає багато лінгвістів: Ф.Брюно, Р.Мартен, серед сучасних – З.Вагнер, М.Маяр. У 2010 році, у Тулузі було проведено міжнародний семінар з проблем безособовості “L’impersonnel Europhilosophie dans le cadre du programme ANR “

Інфінітив як частина мови, що поєднує семантичні та синтаксичні ознаки дієслова та іменника, привертає увагу українських мовознавців та перекладачів у різних аспектах. З одного боку, багатоманітність синтаксичних функцій інфінітива є проблемою, яка потребує подальшого дослідження, а з іншого, – здатність інфінітива виступати в реченні в ролі майже будь-якого члена речення ставить питання про адекватність відтворення таких мовних одиниць різними мовами, зокрема українською[3].

Більшість вчених - лінгвістів вважає, що інфінітив (з лат. "infinitivus" - неозначений) - це незмінна неозначена форма дієслова. Граматика класичної епохи стверджує, що взагалі немає безособових дієслів ні у французькій, ні у латинській мовах, окрім інфінітиву [5].

Історично, у багатьох мовах інфінітив називав дію як таку. Проте спосіб називання дієслова за допомогою інфінітива не є універсальним. У французькій мові інфінітив деяких дієслів може вживатися з прийменником **de** або ж з прийменником **à**. При цьому зміст висловлювання залишається незмінним, наприклад: *commencer à (de) ; continuer à (de) ; s’occuper à (de)*[4, 175-176].

Особливу увагу викликають абсолютні інфінітивні звороти, які існують виключно в аналітичних мовах типу французької і відсутні в синтетичній українській мові. Вони представляють собою конструкції, котрі виконують роль розповсюджених обставин. Подібні конструкції містять прийменник (або прийменниковий зворот), інфінітив й слова, які відносяться до інфінітива. У ролі обставин часу виступають зв’язні інфінітивні конструкції, утворені за зразком: *à + infinitif, après + infinitif, avant + infinitif*.

Абсолютні інфінітивні звороти потребують особливої уваги і якісної професійної підготовки при перекладі.

Інфінітив може виконувати різноманітні синтаксичні функції: підмета, іменної частини складеного присудка, додатка, означення, обставини та вставної фрази. Переклад інфінітива значною мірою залежить від його синтаксичної функції у реченні, а також від того, до якого функціонального стилю належить текст[2].

У текстах публіцистичного стилю, а саме у газетно-публіцистичному, інфінітив вживається в ролі підмета, присудка, складеного іменного присудка, додатка, означення, обставини.

Українською мовою у публіцистичному стилі французький інфінітив перекладається інфінітивом, іменником особовою формою дієслова, дієприслівником (рідко). [1].

Закінчуючи, слід відмітити, що в українській та зарубіжній романістиці ще не вистачає комплексних досліджень в галузі дієслівної безособовості, частоти вживання безособових конструкцій у різних стилях та у різножанрових творах

Список використаної літератури:

1. Арполенко Г.П. Інфінітивні речення // Г.П. Арполенко, Н.О. Забеліна Структурно-семантична будова речення у сучасній українській мові. – К.: Наукова думка, 1982. – С. 5-65.2. Бессалов А.Ю. Каузативные глаголы как средство выражения причинно-следственных отношений в английском и французском языках /
2. Гак В. Г. Теоретическая грамматика французского языка. - М.: Добросвет, 2000. – 832 с.
3. Корунець І.В. Теорія і практика перекладу (аспектний переклад): Підручник. – В.: Нова Книга. 2000. – 448 с.
4. Попова И. Н. Грамматика французского языка / И. Н. Попова, М. А. Казакова – М.: Нестор Академик Паблишерз, 2003. – 387 с.
5. Chinkarouk O. Système verbale et aspect en ukrainien, en russe et en français/étude contrastive/. Thèse de Doctorat/ Chinkarouk O. – Grenoble : Université Sthendale – Grenoble III U.F.R des Sciences du Language “Linguistique et didactique des langues”, 1996. – 368p.

*Савчук Віра Семенівна
студентка 4 курсу
спеціальність « Мова і література» (англійська/французька)*

*Науковий керівник:
кандидат педагогічних наук, доцент
Вітченко Анастасія Юхимівна*

ВИКОРИСТАННЯ ТЕСТОВОГО КОНТРОЛЮ ЯК ЗАСОБУ ПЕРЕВІРКИ СФОРМОВАНOSTІ РЕЦЕПТИВНИХ НАВИЧОК ТА ВМІНЬ УЧНІВ ОСНОВНОЇ ШКОЛИ

Відомо, що при навчанні учні засвоюють певні знання, навички та вміння. Однак, не завжди ми можемо бути впевненими на всі сто відсотків, що вони правильно зрозуміли ту чи іншу інформацію або текст. Щоб перевірити це, в школі та в інших навчальних закладах використовують такий вид прийому як тестова перевірка знань учнів. Завдяки тестовому контролю ми можемо контролювати навчальний процес під час кожного заняття, для того, щоб перевірити розуміння матеріалу учнями. В той же час, за допомогою тестів ми можемо виявити певні труднощі, які виникають в учнів та знайти індивідуальний підхід до роботи з ними. Тестовий контроль не займає багато часу на рутинну працю з підрахунку балів та дає можливість повністю автоматизувати процес навчання за індивідуальними програмами.

Тестування – є одним з форм контролю. У вузькому сенсі, тестування це використання і проведення тесту, а у широкому - сукупність процедурних етапів планування, складання та випробування тестів, обробки та інтерпретації їх результатів.

При тестуванні учнів, треба брати до відома їх психологічні особливості. Так, наприклад, важливою психологічною особливістю учнів середньої школи є розвиток довірливості всіх психічних процесів.

Учень вже цілком самостійно може керувати своєю увагою, пам'яттю, мисленням, уявою. Швидко розвиваються смислово логічна пам'ять, понятійне мислення. При цьому з'являється здатність до побудови логічних міркувань на основі висунутих гіпотез, до розумових експериментів і до уявного вирішення завдань на основі якихось припущень. Мислення набуває рефлексивного характеру. Всі ці нові якості психічних процесів тримають свій подальший розвиток у старшому шкільному віці. [2, ст. 60]

Основні цілі тестового контролю зумовлюються ієрархією навчання ІМ і полягають у визначенні рівня навчальних досягнень учнів а) на окремому етапі уроку, б) по завершенні уроку, в) по завершенні роботи над темою (тематичним циклом), г) наприкінці чверті (півріччя, року), д) по завершенню навчання на конкретному ступені. В інших цілях тестового контролю знаходять відображення виховна, розвиваюча та освітня цілі навчання ІМ.

Петрашук О. П. виділяє такі функції тестового контролю як мотиваційно-орієнтуюча, оціночна, розвиваюча, освітньо виховна, коригуюча, прогноуюча та констатуюча. Найважливішою функцією тестового контролю є саме управляюча функція. Ця функція реалізується на всіх етапах навчального процесу з іноземної мови саме через проведення тестування по завершенню якоїсь теми чи етапу уроку.

Ми можемо використовувати тести тоді, коли хочемо перевірити засвоєння учнями певних навичок та вмінь. Це можуть бути репродуктивні (граматичні, лексичні) або рецептивні (які включають аудіювання та читання) навички.

Під час формування рецептивних навичок та вмінь, ми можемо використовувати такі права як: вправа на сприйняття, впізнавання або розрізнення звуку, орфограми, графеми, лексичної одиниці, граматичної структури. Такі права відносяться до некомунікативних. До умовно-комунікативних ми відносимо права: аудіювання або читання повідомлень, запитань, розпоряджень на рівні фрази/речення або групислів. Аудіювання або читання з метою одержання інформації належить до комунікативних (мовленнєвих) вправ.

Одним з ефективних видів тестів під час формування рецептивних навичок та вмінь є тести множинного вибору. Незважаючи на те, що такий вид тестових завдань є дуже поширеним, ми не можемо повністю покладатися на нього. Зазвичай, під час завдання множинного вибору є велика ймовірність того, що учні гадають правильну відповідь. Тести з альтернативним вибором завдання на визначення правильності/неправильності твердження також використовуються для тестування рецептивних навичок учнів. Цей вид тесту є дуже зручним, надійним та дає змогу швидко перевірити розуміння прочитаного або прослуханого тексту. Завдання на заповнення пропусків має свої переваги, а саме: вони не займають багато часу на підготовку, швидко перевіряються, вчитель на місці може проаналізувати допущені учнем помилки та виправити їх разом. Дуже ефективним видом тесту є тест на встановлення відповідностей. Є безліч варіантів зіставлень: слова-антонім/синонім, дефініція-термін, тлумачення-фраза, слово-переклад, зображення-слово, відгадування предмета або якогось явища за означенням, знаходження пар слів чи речень за якоюсь ознакою.

Для перевірки розуміння прочитаного учнями тексту дуже часто використовують тести на розпізнавання (Recognition tests), тести на вибір правильної відповіді з двох запропонованих (Alternative tests), тести на вибір правильної відповіді з кількох запропонованих (Multi-choice tests), тести на групування фактів (Rearrangement), тести на викреслення зайвих слів. Для перевірки розуміння прочитаного тексту також використовують таку методику як «методика доповнення». Ця методика є дуже схожою з завданням, де потрібно вставити пропущену інформацію. Тобто, головним завданням цієї методики є встановлення деформованого тексту. Тести, що мають спільне завдання, існують під назвою «клоуз-тести». Таким чином,

учнімають змогу прогнозувати мовні елементи на рівні слова. І чим вищий словник, стійкіші лексичні та граматичні навички тим більша ймовірність правильної відповіді.

Тестова форма контролю вважається найбільш придатною для перевірки та визначення рівня сформованості певних навичок та вмій як безпосередньо у процесі навчання, так і по його завершенню. Тестування створює великі можливості для організації у навчанні іноземної мови в середніх навчальних закладах ефективного і якісного контролю, який, разом з іншими складниками процесу навчання, може забезпечити успішне досягнення цілей навчання.

Список використаної літератури:

1. Банкевич Л.В. Тесты как один из видов контрольных упражнений. – М.: Высшая школа, 1969. – 232 с.
2. Бігич О. Б. Вправи для навчання читання на матеріалі американських автентичних підручників // Іноземні мови 1999. - №4 – С. 60-62
3. Гальскова Н.Д. И лингводидактика и методика обучения иностранным языкам/Гальскова Н.Д. // Иностранные языки в школе, 1997. т.№5.- С. 30-35
4. Надьон- Калюжка З. В. Зразки тестів для розвитку навичок читання на уроках англійської мови [Текст] Все для вчителя. – 2014. - №8. – 34 с.
5. Петрашук О. П. Тестові завдання з читання для рубіжного підсумкового контролю у навчанні англійської мови в середній загальноосвітній школі // Іноземні мови 2000. №1. – С.20-24
6. Хоменко Є. Г. та інші. Тестовий контроль читання на уроках англійської мови у 9 класі// іноземні мови. 1998 - №4.- С. 3-10

*Савченко Наталія Василівна
Студентка IV курсу
Спеціальності «іспанська мова та зарубіжна література»*

*Науковий керівник:
доцент кафедри методики викладання іноземної мови
Кодалашвілі Оксана Богданівна*

НАВЧАННЯ МОНОЛОГІЧНОГО МОВЛЕННЯ УЧНІВ СЕРЕДНЬОЇ ШКОЛИ 5-8 КЛАСІВ НА УРОКАХ ІСПАНСЬКОЇ МОВИ

Монологічне мовлення є усномовленневою формою спілкування, що передбачає зв'язне і неперервне висловлювання однієї особи, яке звернене до одного або декількох слухачів. Воно має велику композиційну складність, вимагає завершеності думки, дотримання граматичних правил, строгої логіки і послідовності у викладанні змісту монологу. Тому навчання монологічного мовлення являє великі труднощі для учнів.

Досліджувана проблема постійно привертає до себе увагу методистів, серед яких можна виділити роботи В.Л. Скалкіна, С.І. Пасова, Е.Г. Хоменка, К.В. Дембновецької, О.М. Устименко, а також низку вітчизняних і зарубіжних досліджень, присвячених структурі навчання говорінню (І.А. Зимова, А.А. Леонт'єв), загальнотеоретичним питанням навчання монологу, таких як лінгвістична характеристика монологічного висловлювання, функціональним типам монологічних висловлювань (А.К. Артикбаєва, Н.В. Долгалова, М.Н. Калнінь, О.А. Нечаєва, Л.І. Новожилова, О.Г. Резель та інших), різноманітним аспектам методики навчання монологічного мовлення іноземною мовою у неповній середній школі (А.А. Вейзе, Л.І. Лазаркевич та інших та інших).

У монологічному мовленні активно формуються мовленнєві повідомлення, передається його зміст та власне ставлення до проблеми того, хто говорить, а також

розвиваються навички висловлювати власну думку, що є невід'ємним аспектом нашого повсякденного життя. Монологічне мовлення у психологічному та лінгвістичному відношенні – складніша форма усного мовлення, ніж діалогічне мовлення, адже вирізняється активністю тільки одного комуніканта, що означає висловлювання не однієї фрази, як у діалозі, а всього повідомлення. Монологу притаманні:

- ускладнені синтаксичні та лексичні конструкції;
- переважають поширені речення, які пов'язані між собою в логічній послідовності;
- характерні власні мовні засоби вираження зв'язку між окремими реченнями;
- певна тривалість у часі (значно більша за тривалість репліки в діалозі);
- розгорнутість, оскільки відсутня можливість активного посилення на безпосередню ситуацію спілкування;
- обмеженість або повна відсутність паралінгвістичних засобів (писемний монолог);
- однібічний характер висловлювання, не розрахований на негайну репліку співбесідника;
- наявність значних за обсягом уривків, які складаються з пов'язаних між собою повідомлень, що мають індивідуальну композиційну побудову й відносну смислову завершеність;

Комунікативні функції монологу та характер логіко-синтаксичних зв'язків між реченнями зумовлюють утворення таких основних мовленнєвих типів: опис, розповідь, роздум.

В методиці навчання іноземної мови виділяють три етапи формування вмінь монологічного мовлення. В основу кожного з них покладена якість висловлювання учнів, причому ця якість обов'язково веде до збільшення обсягу зразків мовлення, що використовуються учнем

Завдання першого етапу полягає в тому, щоб навчити учнів поєднувати засоби мови в одну понадфразову єдність, яку кожен учень вимовляє правильно .

На другому етапі учні вчаться самостійно будувати висловлювання понадфразового рівня, так звані мікромонологи, з використанням так званих опор, які допомагають створити навчально-мовленнєву ситуацію та варіювати її, відповідно, до мовлення учнів.

На третьому етапі учні вчаться створювати власні монологічні висловлювання текстового рівня різних функціонально-смислових типів мовлення згідно з тематики, передбаченої програмою.

Згідно з трьома етапами формування вмінь монологічного мовлення виділяють й три види вправ:

I група – вправи на з'єднання речень у понадфразову єдність. Ці вправи на приєднання, коли продукована учнем фраза приєднується до фрази, висловленої вчителем, диктором чи іншим учнем, а також вправи на об'єднання структурно однотипних і різнотипних зразків мовлення. Вони виконуються в режимах «учитель-учень», «фонограма-учень», «учень-клас».

II група – вправи для оволодіння мікромонологамиз використанням різних опор, які здійснюються у режимі: «учень-клас», «учень-група учнів», «учень-учень».

III група – вправи для оволодіння різними видами монологів. Вони складаються з комунікативного завдання вчителя та висловлювання учня в обсязі, передбаченому програмою для певного класу.

Кожний тип вправ має бути логічним продовженням попереднього, щоб не порушувався принцип посиленості навчання монологічного мовлення та для закріплення вже отриманих знань.

Проте комплекс вправ для навчання іншомовного монологічного мовлення на уроках іспанської мови ще мало розроблений і потребує перегляду та змін. Тому з кожним роком висувуються нові вимоги до навчання монологічного мовлення в умовах середньої загальноосвітньої школи, що вимагають переосмислення методики навчання монологічного мовлення особливо на уроках іспанської мови.

Тому актуальність досліджуваної проблеми визначається розробкою нового комплексу вправ для навчання монологічного мовлення на уроках іспанської мови в середній загальноосвітній школі.

Список використаної літератури:

1. Кардаш Л.В. Специфіка монологічного мовлення: психологічний та лінгвістичний аспекти // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна»: збірник наукових праць / [гол. ред. І. Д. Пасічник]. – Острог: Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2015. – Вип. 57. – С. 54 – 58.
2. Методика викладання іноземних мов у середніх навчальних закладах: Підручник. Вид. 2-е, випр. і перероб./ Кол. авторів під керівн. С.Ю. Ніколаєвої. – К.: Ленвіт, 2002. – 328 с.
3. Селіванова О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія /О. Селіванова. – Полтава: Довкілля, 2006. – 716 с.
4. Устименко О.М. Навчання іншомовного монологічного мовлення в аспекті компетентнісного підходу// Іноземні мови. – 2013. – №1. – С. 3 –9.

*Самонюк Анна Олександрівна
Студентка 4 курсу
Спеціальності «Вчитель іспанської мови
та зарубіжної літератури»*

*Науковий керівник:
Півнюк Надія Олександрівна*

МЕТОДИКА РОБОТИ З ПОВІСТЮ-КАЗКОЮ Р. КІПЛІНГА «МАУГЛІ» З УЧНЯМИ 5-6 КЛАСІВ

Твір Р. Кіплінга «Мауглі» входить до навчальної програми 5-9 класів загальноосвітніх шкіл, але програма вносить новий аспект у процесі вивченні твору, його пропонують вивчати позакласно у 5 класі. Це потребує перегляду існуючих моделей роботи з цим твором на уроках зарубіжної літератури [4].

Більш того, актуалізація дослідження проблеми диктує сам твір Р. Кіплінга «Мауглі». Він віддалений часом від сучасного школяра, тобто є потреба шукати нові сенси, важливо показати учням його сучасність. Можемо вважати, що твір має стати тим художнім матеріалом на якому будуть удосконалювати ключові та предметні компетентності, які формулюються при класному вивченні творів. Наприклад, на матеріалі Р. Кіплінга «Мауглі» можна закріплювати поняття «літературної казки», першочергове представлення про яку учні отримують вивчаючи казки Андерсена та Пушкіна. А також поняття «теми» у нашому випадку теми природи, утвердження любові до неї, взаємозв'язок людини та світу, що вивчається на прикладах творів Сетона-Томпсона [4].

На матеріалі Кіплінга ми більш глибоко закріплюємо тему гармонії природи з людиною, адже на відмінно від Сетона-Томпсона, якого ми можемо віднести до натуралістів так як дає лише конкретну та описову інформацію, в той час, як проблема саме морально-філософських взаємовідносин людини з навколишнім світом повністю викривається в повісті-казки Р. Кіплінга «Мауглі». Тобто на прикладі цього твору ми можемо дати зрозуміти, що по формі це казка, а по змісту - це осмислення морально-філософських проблем. Навіть сам Кіплінг говорив: «Я писав не казку взагалі...». Отже, він мав на увазі не форму, а саме зміст [5].

Вік читачів, до яких ми звертаємося при вивченні літературної казки «Мауглі» також створює актуальність даної теми. Мова йде про школярів 10-11 років. Ряд психо-фізичних

особливостей даної вікової категорії змушує нас ретельно обирати методи та шляхи реалізації педагогічної діяльності, аби досягти найкращих результатів. На матеріалах казки зручніше всього навчати дітей деяких навичок навчання. На шкалі інтересів дітей і підлітків займає особливо тема природи. Наприклад, серед 10-річних люблять читати твори на цю тему 43% [1с.4]. Так, наприклад, у даному віці дітям цікаво читати літературні казки, вони цікавляться героєм-ровесником, нерідко наслідують його. Тому ми можемо сформулювати читацьку культуру, на яку орієнтує нас програма [4].

Оскільки цей твір позакласний то потрібна форма, яка може узагальнити отримані на уроці знання, а саме уявлення про жанр літературної казки, про тему природи і її осмислення та про підходи різних письменників до вирішення проблеми.

Список використаної літератури:

1. Зарубіжна література в навчальних закладах / Вид. «Етносфера», 1997
2. Кіплінг Р. Мауглі. / Пер. з англ. В.І. Прокопчука та ін. Рис. С.К. Артюшенко. / К., Веселка, 1979. 272с.
3. Неєлов Є.М. Казка, фантастика, сучасність. - Петрозаводськ, 1987, с. 3 - 275.
4. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів (5-9 класи) із зарубіжної літератури, (2012 р. зі змінами 2015-2017 рр.) [Електронний ресурс] // Міністерство освіти і науки України: [офіційний веб портал]. – Режим доступу: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-5-9-klas>, вільний. – Зарубіжна література.
5. Руденко В. Редьярд Кіплінг. «Мауглі»: урок позакласного читання // 5 клас / Руденко, В. // Всесвітня література в сучасній школі. – 2017. - №5. – 3-4)

*Сімоновска Валерія Ігорівна,
студентка IV курсу,
Спеціальності «іспанська мова та зарубіжна література»*

*Науковий керівник:
кандидат педагогічних наук,
Півнюк Надія Олександрівна*

СУЧАСНЕ ПРОЧИТАННЯ ПРИГОДНИЦЬКИХ РОМАНІВ XIX СТОЛІТТЯ НА УРОКАХ ЗАРУБІЖНОЇ ЛІТЕРАТУРИ У ШОСТОМУ КЛАСІ (НА ПРИКЛАДІ РОМАНУ ЖУЛЯ ВЕРНА «П'ЯТНАДЦЯТИРІЧНИЙ КАПІТАН»)

Актуальність дослідження твору Жуля Верна «П'ятнадцятирічний капітан» обумовлена діючою навчальною програмою із зарубіжної літератури. Пригодницький роман пропонується для вивчення на уроках у 6-му класі. [37, 3] Сьогодні програма вносить додатковий аспект у процесі вивчення твору, він сформульований у розділі ключових і предметних компетентностей. Ключовою компетентністю називається «ініціативність та підприємливість під час ухвалення життєво важливих рішень. Предметною компетентністю названо визначення учнів етапів «духовного зростання героя, змін в його внутрішньому світі».

Актуальність дослідження проблеми диктує і сам твір Жуля Верна «П'ятнадцятирічний капітан», він віддалений часом від сучасного школяра, тобто є потреба шукати у творі нові сенси і створювати нові моделі вивчення пригодницьких творів на уроках зарубіжної літератури. Створюючи сучасну методику вивчення роману «П'ятнадцятирічний капітан» ми враховуємо те, що пригодницькі твори є улюбленим читанням молодших підлітків 10-12 років (5-6 клас). Пригодницька література в підлітковому середовищі користується великою популярністю (34% у репертуарі їх

читання). У 10-12 років пригодницька література виходить на перше місце. Діти налаштовані на читання твору, тому що: сюжет динамічний, напружений, має таємниці, у сюжеті багато перепон для героїв, чергування цікавих пригод, присутній постійний конфлікт. Твір відповідає читацьким вподобанням учнів шостого класу.

Сучасне прочитання пригодницького твору полягає у виділенні актуальних для сучасного підлітка проблем. Ми вважаємо, що головною проблемою є становлення і зростання особистості на прикладі Діка Сенда. Відомо, що у цьому віці підлітки, вибираючи літературу для читання орієнтуються на наявність у творі героя-однолітка, це є критерієм цінності твору.

Головний герой твору Дік Сенд- це романтичний герой з винятковими якостями. Він проходить багато випробувань як моральних (на ньому лежить відповідальність за команду) так і фізичних (шторм на морі, джунглі). Не вік і не фізична сила визначає людину, а характер. Увага героя дозволить також доторкнутися до інших проблем роману, а саме до проблеми свободи і спасіння, і зрозуміти їх осмислення Жюль Верном. Учні мають розуміти, що не вік впливає на особистісні характеристики і на здатність мислити. Герой роману доводить це неодноразово. П'ятнадцятирічний вік – вік ініціації, переходу героя в доросле життя.

Методика вивчення твору має удосконалюватися, зважаючи на сучасне прочитання роману. Ми орієнтуємося на прийоми і форми, які, враховуючи інтерес дітей до пригодницьких творів, виведуть їх на розуміння сучасних для них проблем. Це можуть бути діалогічні форми, які передбачають бесіду вчителя і учня, коли висловлюються, формулюються, аргументуються думки.

Список використаної літератури:

1. Верн Жюль. П'ятнадцятирічний капітан/ П.Соколовський (переклад з французької), 1990. - К.: Веселка, 1990. – 304 с.
2. Баліна, К. Г. Романтика подорожей, велич науки та знань як основний пафос творчості Жуля Верна : урок за романом «П'ятнадцятирічний капітан» / К. Г. Баліна // Всесвітня література та культура в навчальних закладах України. – 2009. - №6. – С. 8-9
3. Вершина Л. Г., Жуль Верн: служити науці означає служити добру та справедливості: Система уроків за романом «П'ятнадцятирічний капітан» 6 клас / Л. Г. Вершина // Всесвітня література в середніх навчальних закладах України. – 1999. – №1. – С. 16-20
4. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів (5-9 класи) із зарубіжної літератури, (2012 р. зі змінами 2015-2017 рр.) [Електронний ресурс] // Міністерство освіти і науки України: [офіційний веб портал]. – Режим доступу: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-5-9-klas>.

*Сорока Анна Володимирівна,
Студентка ІV курсу,
Спеціальності «Мова та
література» (французька)*

*Науковий керівник:
Кандидат педагогічних наук, доцент
Півнюк Надія Олександрівна*

**ОСОБЛИВОСТІ РОБОТИ З ДЕТЕКТИВОМ НА УРОКАХ ЗАРУБІЖНОЇ
ЛІТЕРАТУРИ НА ПРИКЛАДІ ТВОРІВ АРТУРА КОНАН ДОЙЛА**

Актуальність дослідження обумовлена діючою навчальною програмою із зарубіжної літератури. Детективна література, а саме твори А. К. Дойла «Пістрява стрічка» та «Спілка рудих», пропонується до вивчення на уроках у 7-му класі. Ця література і раніше вивчалася у школі, проте сьогодні потрібно шукати нові смисли у класичній літературі, у тому числі й у детективній, тому що цього вимагає час.

Актуальність методики вивчення детективної літератури диктує нам вік читачів та їх читацькі уподобання [5]. Читач цих творів – учень 12-13 років, який залюбки читає детективну літературу, тому доцільно на матеріалі детективних творів вчити читацькій культурі: аналізувати твори, розуміти художні особливості, засвоювати не лише теоретично, але й практично літературознавчі поняття. Цьому сприяє й те, що детективна література – це вид літератури, якому властивий чіткий сюжет та структурована композиція – «замкнена структура». Сюжетна техніка також відшліфована – цього й потребує літературний детектив. Отже, детективні твори є влучними для формування читацької культури.

Підлітки 12-13 років, маючи одночасно міжособистісні протиріччя з дорослими, прагнуть до спілкування з ними, часто вони шукають приклад для наслідування, яким може стати герой детективного твору, герой-інтелектуал, наділений позитивними особистісними та високими розумовими якостями. У детективних творах зображено красу інтелектуальної роботи, її тріумф над «силами зла» та злочинністю.

Літературознавчий аналіз, на базі якого й формуватиметься читацька культура учнів, є необхідною умовою розробки відповідної методики. Методика має бути розробленою таким чином, щоб розкривати інтелектуальну силу та логіку мисленнєвого процесу, що й закладено в образ героя-детектива та сам сюжет.

У розвиток методики вивчення на уроках зарубіжної літератури детективних творів вже зробили вклад науковці та методисти [3], [5]. Проте методика ще потребує розвитку та удосконалення, пошуку нових шляхів до викладу матеріалу на уроках зарубіжної літератури.

Доречним буде використання у методиці вивчення детективних творів пообразного аналізу. Такий вибір обумовлено тим, що ключовим у детективних творах є саме образ детектива – його надзвичайні інтелектуальні здібності, його ланцюжок мисленнєвих міркувань. Методами роботи під час пообразного аналізу можуть бути евристична бесіда, яка містила б елементи вибіркового читання, коментоване читання, читання в особах, переказ від імені одного з героїв.

Це обумовлено також й передбаченими в чинній програмі компетентностями, серед яких особливу увагу звертаємо на необхідність характеризувати образи головних персонажів детективних творів. Їх своєрідність полягає у тому, що вони досягли перемоги над злочинами завдяки своєму інтелекту. Показати героїв саме з цього боку важливо для того, щоб розкрити підліткам, які перш за все цінують фізичну силу, – цінність інтелекту.

Отже, інтерес учнів середнього підліткового віку до детективу, в силу його художньої специфіки, вже сформований. Це відкриває вчителю можливість на матеріалі детективу удосконалювати читацькі якості учнів саме на базі творів, тож апіорі, цей процес має бути ефективним.

Список використаних джерел

1. Дойл А. К. Пістрява стрічка [Електронний ресурс] / Артур Конан Дойл – Режим доступу до ресурсу: <https://www.ukrlib.com.ua/world/printit.php?tid=233>.
2. Дойл А. К. Спілка Рудих [Електронний ресурс] / Артур Конан Дойл – Режим доступу до ресурсу: <https://www.ukrlib.com.ua/world/printit.php?tid=234>.
3. Ніколенко, О. М. Найбільша загадка – людина : Урок-психологічне розслідування за повістю А. Конан Дойля «Собака Баскервілів». 7 кл. / О. М. Ніколенко // Зарубіжна література в навчальних закладах. – 1999. – 6. – С. 14-21.

4. Півнюк Н. О. Як добирати книжки. Читання за законами природовідповідності / Н. О. Півнюк. // Всесвітня література в середніх навч закладах України. – 2010. – №4. – С. 5–9.
5. Ціко, І. Різномірні та індивідуальні завдання зі світової літератури : 7 клас/ Ціко, Ігор // Світова література (Шкільний світ). – 2013. - № 13-14. – С. 42-46.

*Ромашевська Ніна Миколаївна,
студентка V курсу
спеціальності «Середня освіта
(мова і література (англійська))»*

*Науковий керівник:
старший викладач
Бицько Оксана Костянтинівна*

РОЗВИТОК КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ УЧНІВ 5-Х КЛАСІВ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ПОВІСТІ Е. ПОРТЕР «ПОЛЛІАННА»

Актуальну проблему сучасної освіти в Україні і світі становить розвиток *критичного мислення*, під яким розуміють комплекс мисленневих операцій, що характеризується здатністю людини аналізувати, порівнювати, синтезувати, оцінювати інформацію, отриману з будь-яких джерел, бачити проблеми, ставити запитання, висувати гіпотези та оцінювати альтернативи, робити свідомий вибір, приймати рішення та обґрунтовувати його (**О. Пометун**) [1].

Значні можливості для вирішення проблеми розвитку критичного мислення учнів має *американська література*, зокрема повість **Елеонор Портер «Полліанна»**. У творі яскраво представлено оптимістичний світ дитинства, утілено ідею перетворювальної сили радості й віри в людину, що робить його цікавим для учнів та вчителів – як засіб виховання особистості, розвитку критичного мислення. Однак аналіз наявних методичних матеріалів за повістю Е. Портер показує недостатність уваги авторів до можливостей «Полліанни» щодо розв'язання окресленої проблеми.

Мета статті – подати загальні методичні рекомендації щодо розвитку критичного мислення учнів 5-х класів у процесі вивчення «Полліанни».

Методика вивчення повісті Е. Портер «Полліанна» в 5 класі, спрямована на розвиток критичного мислення, повинна спиратися на положення **теорії розвитку критичного мислення**, а саме: створювати *проблемні ситуації* в процесі навчання; пропонувати *проблемні завдання*; знайомити учнів із *принципами, стратегіями та процедурами* критичного мислення; регулярно створювати *ситуації вибору*; організовувати *діалог* (застосовувати інтерактивні форми навчання); передбачати *письмове викладення розмірковувань* учнів із подальшою *рефлексією*; надавати *право на помилку* та моделювати ситуації *виправлення помилок* [2; 3]. За таких умов, на думку **С. Терно**, навчання мислення учнів набуватиме усвідомленості, самостійності, рефлексивності, обґрунтованості, контрольованості та самоорганізованості, тобто в них розвиватиметься мислення високого порядку, яке називають критичним [3].

Застосування технологій критичного мислення обумовлює відповідну структуру уроку, суголосну **стадіям критичного мислення**, як то: виклик (аналіз своїх знань, демонстрація первинних знань), осмислення (читання, слухання, проведення дослідів), роздуми (висловлювання власної думки, обмін своїх ідей із іншими, аргументація вибору своєї відповіді).

На етапі **виклику** (5-7 хв.) відбувається актуалізація та мотивація навчання. Учні згадують наявні в них знання, вміння, пов'язані з опрацьовуваною темою, налаштовуються на сприйняття нового. Вирішити ці завдання вчителю допоможуть такі

методичні прийоми організації пізнавальної діяльності: *мозковий штурм* (колективне обговорення повісті), *асоціативний куц*(за назвою твору), *кола Вена* (порівняння літературних персонажів), *взаємоопитування*. Вступна частина уроку закінчується оголошенням теми уроку та передбачуваних результатів.

Етап **осмислення**(30 хв.) є основною частиною уроку, в ході якої вчитель організовує активну діяльність учнів та спонукає їх досліджувати, осмислювати матеріал, пов'язувати зміст уроку з особистим досвідом, відпрацьовувати вміння і стратегії мислення, формувати власне ставлення до теми уроку. Обов'язковим елементом розвитку критичного мислення учнів є індивідуальний пошук та обмін думками в групах чи загальному колі. На даному етапі доцільні наступні методичні прийоми: *читання із зупинками, графічні форми організації матеріалу («бортіві журнали» або «щоденники»), дослідницька робота учнів в малих групах, дискусія, літературний портрет, «мозаїка», «карусель запитань», «тонкі запитання» та «товсті запитання», метод прес, прийом «незакінчене речення».*

Останній етап уроку – **рефлексія** – передбачає узагальнення й систематизацію вивченого та рефлексію, яка стимулює виникнення в учнів внутрішньої мотивації до навчання. На цьому етапі вчитель застосовує такі прийоми як *графічні форми організації матеріалу, синквейн, прийом «займи позицію», складання таблиці «знаємо – хочемо дізнатись – дізналися», шкала думок, дискусія, мікрофонтощо.*

Висновок. Застосування методики розвитку критичного мислення при вивченні повісті Елеонор Портер «Полліанна» в 5 класі сприяє розвитку творчого потенціалу учнів, здатності чітко й зрозуміло формулювати власну думку та аргументувати її, слухати співрозмовника, уміння критично та інноваційно мислити, що є надзвичайно цінним для людини інформаційної доби.

Перспективи дослідження вбачаються в напрацюванні системи розвитку критичного мислення школярів у процесі вивчення курсу «Зарубіжна література».

Список використаної літератури:

1. Пометун О. Путівник з розвитку критичного мислення в учнів початкової школи: Методичний посібник для вчителів / О. І. Пометун, І. М. Сущенко. – Київ, 2017 – С. 96.
2. Терно С. О. Методика розвитку критичного мислення школярів у процесі навчання історії: Посібник для вчителя / С. О. Терно. – Запоріжжя: Запорізький національний університет, 2012. – С. 9.
3. Терно С. О. Теорія розвитку критичного мислення / С. О. Терно. – Запоріжжя: Запорізький національний університет, 2011. – С. 64.

*Сушко Яна Олександрівна,
Студентка IV курсу,
Спеціальності «Іноземна мова та зарубіжна література»*

*Науковий керівник:
кандидат педагогічних наук, доцент
Півнюк Надія Олександрівна*

ЖАНРОВА СПЕЦИФІКА ТВОРУ МАРКА ТВЕНА «ПРИГОДИ ТОМА СОЙЄРА» І МЕТОДИКА ЇЇ ОСМИСЛЕННЯ НА УРОКАХ ЗАРУБІЖНОЇ ЛІТЕРАТУРИ У П'ЯТОМУ КЛАСІ

Методика викладання літератури належить до наук, які готують для шкіл учителів-професіоналів. Головна мета шкільного навчання - формування особистості учня. Методика не стоїть на місці. Відбувається орієнтованість на зміну у суспільстві та світогляді учнів. Методика удосконалюється.

Твір Марка Твена «Пригоди Тома Соєра» входить до навчальної програми для 5-9-х класів загальноосвітньої школи [3]. Програма пропонує вивчати твір у 5-му класі.

Нова програма вносить додатковий аспект у процес вивчення твору, якого не було у попередніх програмах. Він стосується як змісту твору, так і теорії літератури, коли вимагається надати учням початкові уявлення про поняття «повість», «роман», їх жанрові особливості, а також про поняття «сюжет» і його елементи.

Актуальність досліджуваної проблеми диктує і сам твір Марка Твена «Пригоди Тома Соєра». Він віддалений часом від сучасного школяра, тобто є потреба шукати у творі нові сенси. Важливо показати учням його сучасність та актуальність.

Методичному вирішенню питання вивчення теорії на уроках зарубіжної літератури повинно передувати наукове визначення жанру твору Марка Твена «Пригоди Тома Соєра».

Серед літературознавців та методистів є різні точки зору. Перша, що це повість, друга – роман. При чому ніхто не пояснює свою точку зору, а лише називає твір так або інакше.

Враховуючи існуючі гіпотези та аналізуючи сам твір, ми приходимо до висновку, що твір Марка Твена «Пригоди Тома Соєра» це – роман. По-перше, у ньому явно просліджується декілька сюжетних ліній. Перша - життя Тома Соєра та всіх, хто його оточує. Друга - це історія індіанця Джо.

По-друге, підтвердженням того, що твір Марка Твена «Пригоди Тома Соєра» за жанром – роман, є велика кількість персонажів, у творі їх понад 30 осіб. Основними героями роману є: Том Соєр, Гекльберрі Фінн, Беккі Тетчер, Тітка Поллі, Джо Гарпер, Сід, Мері, індіанець Джо, вдова Дуглас, Альфред Темпл, Меф Потер, адвокат Тетчер і є багатодругорядних.

По-третє, хронотоп твору (хронотоп, за Бахтіним, - це «певна форма відчуття часу і певне відношення його до просторового світу.» [1, с.406]). Події, про які розповідається у творі, розгортаються в різних місцях (дім, школа, церква, кладовище, печера, острів тощо), тобто ми спостерігаємо певну протяжність у просторі, а також і в часі. У творі не вказано який саме, але події дають нам підставу вважати, що це досить тривалий час. Наприклад, деякі історії, що трапилися у житті Тома Соєра.

Щодо змісту твору, Марк Твен володів здатністю вигадувати повноцінні художні світи. Наприклад, в «Пригодах Тома Соєра» він створив портрет Америки першої половини 19-го століття: побут, мешканців, віру, традиції, систему виховання тощо [2]. Важливо, щоб учні, вивчаючи твір, змогли у повній мірі побачити, змальовану Марком Твеном, Америку.

Крім знайомства із портретом Америки, учням 5-го класу будуть цікаві і його герої. Це психологічно точні портрети підлітків. Вони цікаві, оскільки учні орієнтуються на героя-однолітків. Також, на прикладі Тома Соєра та Гекльберрі Фінна, ми можемо удосконалити у дітей уявлення про героя (літературознавчий термін) - позитивного чи негативного. Том Соєр – позитивний герой, не дивлячись на всі його пустощі та поведінку.

Жанр і зміст твору спонукає методистів шукати адекватні форми роботи з ним. Я вважаю, що доречно було б проводити уроки у формі уроку-подорожі, де в повній мірі можна поєднати аналіз твору та ігрові прийоми.

Список використаної літератури:

1.Бахтин М.М. Формы времени и хронотопа в романе. Очерки по исторической поэтике / М.М. Бахтин // Литературно-критические статьи. – М.: Искусство, 1986. – С. 234-235.

2.Биков В.Ю. Марк Твен. «Дилетант» № 5.Режим доступа : <https://ru-bykov.livejournal.com/2110111.html>

3. Зарубіжна література: методичні рекомендації МОН України щодо організації навчального процесу в 2017/2018 навчальному році; оновлені на компетентнісній основі навчальні програми для 5-9-х класів ЗНЗ; методичні коментарі провідних науковців щодо впровадження ідей Нової української школи. – К.:УОВЦ «Оріон», 2017. – 80 с.

4. Зверев А.М. Мир Марка Твена: Очерк жизни и творчества/ Рис. В. Сергеева. – М.:Дет.лит., 1985. – С.82.

5. Лібман З.Я. Марк Твен. Життя і творчість. К.: Дніпро, 1977.- С. 67-79.

6. Марк Твен «Пригоди Тома Соєра» , переклад з англійської В Левицька. – К.: Країна Мрій, 2010. – 210 с.

7. Тутко Н. І. Герої, з якими завжди весело : урок-зіставлення (порівняльна характеристика образів Тома Соєра і Федька-халамидника) : [літературні паралелі] / Н.І. Тутко // Всесвітня література та культура в навчальних закладах України. - 2016. - № 3. – С. 34-36.

8. Федчак Л. В. Чому ми читаємо цей роман: [Марк Твен «Пригоди Тома Соєра»] : [учитель - учителю] / Л. В. Федчак; передм. О. В. Гайченко // Всесвітня література та культура в навчальних закладах України. – 2016. - № 6-7. – С. 40-45.

*Сорока Анна Володимирівна,
Студентка IV курсу,
Спеціальності «Мова та
література» (французька)*

*Науковий керівник:
Кандидат педагогічних наук, доцент
Півнюк Надія Олександрівна*

ОСОБЛИВОСТІ РОБОТИ З ДЕТЕКТИВОМ НА УРОКАХ ЗАРУБІЖНОЇ ЛІТЕРАТУРИ НА ПРИКЛАДІ ТВОРІВ АРТУРА КОНАН ДОЙЛА

Актуальність дослідження обумовлена діючою навчальною програмою із зарубіжної літератури. Детективна література, а саме твори А. К. Дойла «Пістрява стрічка» та «Спілка рудих», пропонується до вивчення на уроках у 7-му класі. Ця література і раніше вивчалася у школі, проте сьогодні потрібно шукати нові смисли у класичній літературі, у тому числі й у детективній, тому що цього вимагає час.

Актуальність методики вивчення детективної літератури диктує нам вік читачів та їх читацькі уподобання [5]. Читач цих творів – учень 12-13 років, який залюбки читає детективну літературу, тому доцільно на матеріалі детективних творів вчити читацькій культурі: аналізувати твори, розуміти художні особливості, засвоювати не лише теоретично, але й практично літературознавчі поняття. Цьому сприяє й те, що детективна література – це вид літератури, якому властивий чіткий сюжет та структурована композиція – «замкнена структура». Сюжетна техніка також відшліфована – цього й потребує літературний детектив. Отже, детективні твори є влучними для формування читацької культури.

Підлітки 12-13 років, маючи одночасно міжособистісні протиріччя з дорослими, прагнуть до спілкування з ними, часто вони шукають приклад для наслідування, яким може стати герой детективного твору, герой-інтелектуал, наділений позитивними

особистісними та високими розумовими якостями. У детективних творах зображено красу інтелектуальної роботи, її триумф над «силами зла» та злочинністю.

Літературознавчий аналіз, на базі якого й формуватиметься читацька культура учнів, є необхідною умовою розробки відповідної методики. Методика має бути розроблена таким чином, щоб розкривати інтелектуальну силу та логіку мисленнєвого процесу, що й закладено в образ героя-детектива та сам сюжет.

У розвиток методики вивчення на уроках зарубіжної літератури детективних творів вже зробили вклад науковці та методисти [3], [5]. Проте методика ще потребує розвитку та удосконалення, пошуку нових шляхів до викладу матеріалу на уроках зарубіжної літератури.

Доречним буде використання у методиці вивчення детективних творів пообразного аналізу. Такий вибір обумовлено тим, що ключовим у детективних творах є саме образ детектива – його надзвичайні інтелектуальні здібності, його ланцюжок мисленнєвих міркувань. Методами роботи під час пообразного аналізу можуть бути евристична бесіда, яка містила б елементи вибіркового читання, коментоване читання, читання в особах, переказ від імені одного з героїв.

Це обумовлено також й передбаченими в чинній програмі компетентностями, серед яких особливу увагу звертаємо на необхідність характеризувати образи головних персонажів детективних творів. Їх своєрідність полягає у тому, що вони досягли перемоги над злочинами завдяки своєму інтелекту. Показати героїв саме з цього боку важливо для того, щоб розкрити підліткам, які перш за все цінують фізичну силу, – цінність інтелекту.

Отже, інтерес учнів середнього підліткового віку до детективу, в силу його художньої специфіки, вже сформований. Це відкриває вчителю можливість на матеріалі детективу удосконалювати читацькі якості учнів саме на базі творів, тож апріорі, цей процес має бути ефективним.

Список використаних джерел

6. Дойл А. К. Пістрявастрічка [Електронний ресурс] / Артур Конан Дойл – Режим доступу до ресурсу: <https://www.ukrlib.com.ua/world/printit.php?tid=233>.
7. Дойл А. К. Спілка Рудих [Електронний ресурс] / Артур Конан Дойл – Режим доступу до ресурсу: <https://www.ukrlib.com.ua/world/printit.php?tid=234>.
8. Ніколенко, О. М. Найбільша загадка – людина : Урок-психологічне розслідування за повістю А. Конан Дойля «Собака Баскервілів». 7 кл. / О. М. Ніколенко // Зарубіжна література в навчальних закладах. – 1999. – 6. – С. 14-21.
9. Півнюк Н. О. Як добирати книжки. Читання за законами природовідповідності / Н. О. Півнюк. // Всесвітня література в середніх навч. закладах України. – 2010. – №4. – С. 5–9.
10. Ціко, І. Різноманітні та індивідуальні завдання зі світової літератури : 7 клас / Ціко, Ігор // Світова література (Шкільний світ). – 2013. – № 13-14. – С. 42-46.

*Родіонова Юліана Сергіївна,
студентка IV курсу,
Спеціальності «Мова та
література» (французька)*

*Науковий керівник:
доктор педагогічних наук,
професор кафедри методики*

МЕТОДИКА ПОРІВНЯННЯ ОРИГІНАЛУ Й ПЕРЕКЛАДУ В ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ЗАРУБІЖНОЇ ЛІТЕРАТУРИ В ГУМАНІТАРНИХ КЛАСАХ

Актуальність розроблення методики порівняння оригіналу й перекладу зумовлена необхідністю формування здатності учнів до міжкультурної комунікації за допомогою перекладних творів, а також плекання національної свідомості старшокласників. Пошуки методично правильного підходу до здійснення порівняння оригіналу та перекладу на уроках зарубіжної літератури в гуманітарних класах мають ґрунтуватися насамперед на врахуванні теоретичних здобутків перекладознавства та досліджень вікових особливостей учнів.

Мета дослідження – проаналізувати та узагальнити накопичений вченими-методистами досвід, на його основі розробити методичні рекомендації, спрямовані на ефективну реалізацію методики порівняння оригіналу й перекладу на уроках зарубіжної літератури в гуманітарних класах.

У роботі розглянуто роботи вітчизняних та зарубіжних науковців, які вивчали специфіку художнього перекладу та його роль у викладанні предмета «Зарубіжна література» в школі. Спираючись на психічні характеристики сучасних учнів-центеніалів, виявили, що вік старшокласників найбільш сприятливий для здійснення компаративної діяльності на уроках зарубіжної літератури. Вивчення перекладної літератури сприяє розвитку здатності до спілкування, формуванню національної свідомості старшокласників й культури різнонаціональних взаємин, що є необхідною умовою становлення особистості. У дослідженні проаналізовано методичні рекомендації вітчизняних дослідників, зокрема Л. Мірошніченко [6], Ж. Клименко [4; 5], В. Бабенко [1], щодо ефективної реалізації даної методики в навчальному процесі, а також розробки уроків, спрямованих на здійснення порівняння оригіналу та перекладу, підготовлені українськими науковцями та вчителями Ж. Клименко [3], О. Ніколенко [7], О. Гузь [2]. Здійснено аналіз навчальних програм та підручників, під час якого дослідили можливості реалізації методики порівняння оригіналу й перекладу.

Під час проходження виробничої педагогічної практики у 10-Б класі школи №20 з поглибленим вивченням французької було проведено урок порівняння оригіналу вірша «Альбатрос» Шарля Бодлера і перекладів Д. Павличка, М. Терещенка та Є. Маланюка. Оскільки встарших класах відведено лише 1 годину на тиждень для вивчення зарубіжної літератури, вчитель не використовує методику порівняння оригіналу і перекладу у своїй практиці. Саме з цієї причини при оголошенні цілей нашого уроку учні були вражені тим, що їм доведеться робити щось нове і невідоме. Але, оскільки встаршокласників досить високий рівень володіння мовою, окремі предмети викладаються французькою, вони швидко зрозуміли їхнє завдання і приступили до його виконання. Слід відзначити, що десятикласники плідно працювали саме в групах, адже поки одні генерували ідеї, працюючи над текстами, інші були в ролі секретарів та записували досліджене, склали текст групової доповіді. А для закріплення здійсненої роботи було застосовано евристичну бесіду, що дало змогу учням порівняти переклади одного і того ж вірша та оцінити майстерність перекладачів, глибше проаналізувати поезію, не лише спираючись на один із перекладів, а дослідити три переклади та оригінал.

Здійснення описаної діяльності показало, що учням цікаво працювати над порівнянням оригіналу та перекладу, знаходити відмінне на спільне, аргументувати дії перекладача. Тому, на нашу думку, таку методику варто брати на озброєння і, незважаючи на кількість відведених годин на предмет, залучати учнів до цієї діяльності. Причому особливо ефективною буде робота саме в школах з поглибленим вивченням іноземних мов. Таким чином, у старшокласників буде змога не тільки теоретично ознайомитись із поняттям художній переклад, перекладачами, міжкультурними та міжлітературними

зв'язками, а й на практиці здійснити самостійно порівняння оригіналу та перекладів, дослідити особливості стилю письменника та навіть отримати натхнення на створення власних перекладів, переспівів чи віршів.

Список використаної літератури:

8. Бабенко В.М. Порівняльний аналіз оригіналу й перекладу під час вивчення зарубіжної літератури// Всесвітня література в середніх навчальних закладах України. - 2005. - № 6. - С. 39 - 42.
9. Гузь О. «Лірній струні довіряючи біль...» Два уроки за поезією Рільке «Орфей. Еврідіка. Гермес»/ О. Гузь // Зарубіжна література в школах України, 2007. - № 10.-С.39-48.
10. Клименко Ж. В. Два портрети одного сонета: зіставлення кількох перекладів як засіб формування об'єктивного сприйняття оригіналу /Ж. В. Клименко // Тема. – 2005. - №1-2. – С. 28-34.
11. Клименко Ж.В. Методика порівняння оригіналу й перекладу в процесі вивчення світової літератури // Всесвітня література в сучасній школі: наук.-метод. журн. - 2012. - №10. - С. 28-34.
12. Клименко Ж.В. Теорія і технологія вивчення перекладних художніх творів у старших класах загальноосвітньої школи. – К.: НПУ ім. М. Драгоманова, 2006. – 340 с.
13. Мірошніченко Л. Ф. Методика викладання світової літератури в середніх навчальних закладах. Підручник. – К.: Видавничий дім «Слово», 2010. – 432 с.
14. Ніколенко О. Розвивати вміння порівнювати оригінал, переклад і різні переклади одного першоджерела: Урок компаративного аналізу «Поль Верлен і українська література» // Тема. – 2005. - №1-2. – С. 47-51.

*Ткаченко Анна Олегівна,
студентка IV курсу,
спеціальності «Мова і література (іспанська, зарубіжна література)»*

*Науковий керівник:
кандидат педагогічних наук, доцент
Півнюк Надія Олександрівна*

ЖАНРОВА СВОЄРІДНІСТЬ ТВОРУ РОАЛЬДА ДАЛА «ЧАРЛІ І ШОКОЛАДНА ФАБРИКА». МЕТОДИКА ЇЇ ОСМИСЛЕННЯ НА УРОКАХ ЗАРУБІЖНОЇ ЛІТЕРАТУРИ У 5 КЛАСІ

Актуальність дослідження обумовлена діючою навчальною програмою із зарубіжної літератури [9]. Літературна казка вперше пропонується до вивчення у 5 класі. Учні знайомляться з нею на прикладі таких творів як «Чарлі і шоколадна фабрика» Р. Дала, «Аліса в Країні Див» Л. Керролла тощо. В анотації до них пропонується розглянути початкові поняття про фантастику, літературну казку, персонажа та героя твору [9, с.20]. Проте цих коментарів недостатньо для розуміння методики навчання учнів.

Також актуальність зумовлює вік читачів, до яких ми звертаємося при вивченні літературної казки «Чарлі і шоколадна фабрика», школярів 10-11 років. У даному віці літературна казка – пріоритетний жанр, вони цікавляться героєм-ровесником, наслідують його. Через це школярі схильні добре запам'ятовувати деталі, хронологію подій, переказувати тексти. На матеріалі улюблених творів вчитель має можливість ефективно формувати як культуру читання, так і здатність розуміти зміст проблем, що порушуються у творі.

Для того, аби знайти адекватну методику роботи з твором Роальда Дала бажано точно визначити його жанр. У сучасному літературознавстві не існує єдиної думки з цього приводу. Деякі дослідники відносять його до повістей-фентезі [3], [2], інші – до

літературних казок [7], [5], інколи твори Дала називають небилицями [4]. Наявні методичні розробки з даної проблеми також не дають остаточної відповіді.

Спираючись на існуючі наукові дослідження, а також власний аналіз твору, було виявлено характерні жанрові риси твору «Чарлі і шоколадні фабрика». У творі є поєднання реального та фантастичного планів (реальні родини та характери персонажів, що розкриваються у нереальних обставинах на шоколадній фабриці); твір створює характер (ми бачимо як Чарлі демонструє власні переконання та принципи); герой твору показаний «у рості»(можемо прослідкувати трансформацію Чарлі від сором'язливого хлопчика до рішучого юнака); присутні натяки на те, яке це суспільство, та який це час(події імовірно розгортаються у звичайному англійському містечку, наприкінці ХХ ст)[1].

На основі всього вищевикладеного, вважаємо, що твір Р. Дала це саме літературна казка, підвид – повість-казка. «Чарлі і шоколадна фабрика» не є фентезі, адже «це вигадані почуття в вигаданих обставинах», за словами літературознавця Д. Бикова, а ми маємо справу з фантастикою- «серйозними почуттями в вигаданих обставинах».

Обраний автором жанр повісті-казки дозволив донести до читачів важливі, на його думку, проблеми. Вони розкриваються через гіперболізацію, створення умовних ситуацій, в яких проявляється і проблема, і герой. Роальд Дал казав, що його цікавлять різні парадокси людських характерів. У контексті даного твору він розкриває різні дитячі характери. Цікаво, що поруч з маленькими гостями фабрики їх батьки, що стверджує думку про те, що характер дитини – це результат виховання, в тому числі і характер Чарлі.

Проблема сімейних цінностей – одна з тих, які дуже цікавлять Дала. На прикладі Чарлі він зображує значимість сімейних пріоритетів та їх перевагу над матеріальними речами. Результат виховання дитини такий, що він приймає здійснення свого бажання лише якщо може розділити радість від цього з родиною.

На основі комплексного літературознавчого аналізу ми маємо сформулювати методику роботи з літературною казкою Роальда Дала «Чарлі і шоколадна фабрика». На сьогодні ми вже маємо певні методичні підходи до роботи з цим твором [8], [6, с. 22], [6, урок №57]). Серед них переважають традиційні прийоми роботи (лекція, постановка системи запитань, евристична бесіда за прочитаним), а також з'являються все більше нових прийомів роботи (види діяльності з елементами гейміфікації, вікторини, використання медіа технологій та інтерактивних форм роботи на уроці літератури). Проте ми вважаємо доречним наголосити на тому, що в основі всіх прийомів роботи на уроках вивчення літературної казки Роальда Дала має бути аналіз твору, який би сприяв виявленню головної думки письменника, його творчого задуму та давав зрозуміти учням чому автор обрав саме казку.

Список використаної літератури:

1. Дал Р., Чарлі і шоколадна фабрика. – перекл. Б. Морозова, за ред. І. Малковича. – К.: А-ба-ба-га-ла-ма-га, - 2009. – 209с.
2. Horton N., Roald Dahl // The Continuum Encyclopedia of Children's Literature / Eds. By B.E. Cullinan, D.G. Person. – Continuum Int. Publ. Group, 2005. – P. 216–217. [Http://www.krugosvet.ru/enc/kultura_i_obrazovanie/literatura/FENTEZI.html](http://www.krugosvet.ru/enc/kultura_i_obrazovanie/literatura/FENTEZI.html), вільний
3. Nickolson C., Dahl, The Marvellous Boy // A necessary fantasy?: The heroic figure in children's popular culture / Eds. By D. Jones, T. Watkins. – N. Y.: Garland Publ. Inc., 2000. – P. 309–327.
4. Schober A., Roald Dahl's Reception in America: The Tall Tale, Humour and the Gothic Connection. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.paperschildlit.com/index.php/papers/article/fiewfile/39/37>, вільний
5. Викторова Н. А., К вопросу об определении жанровой специфики произведений Роальда Даля для детей/ Н. А. Викторова// Проблемы изучения зарубежной литературы, - Ученые записки Казанского университета, - Т.153, кн. 2, С. 194-201.

6. Гузь, О. О., Орієнтовне планування уроків для 5 класу - уроки 57-61: [конспекти, розробки уроків світової літератури] / Гузь О. О. // Зарубіжна література в школах України. – 2014. - №3. – С. 19-31.
7. Кушнірова Т.В., Жанрові особливості дитячої прози Роальда Дала / Т.В.Кушнірова // Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка: Філологічні науки. Випуск 36. – Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2014. - С.148-153
8. Мельник, А., Особливості вивчення твору «Чарлі і шоколадна фабрика» у 5 класі загальноосвітньої школи / Мельник А. // Всесвітня література в школах України. – 2015. – №5. – С. 9-12.
9. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів (5-9 класи) із зарубіжної літератури, (2012 р. Зі змінами 2015-2017 рр.) [Електронний ресурс] // Міністерство освіти і науки України: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-5-9-klas>, вільний. – Зарубіжна література.

*Ткачук Діана Олександрівна
НПУ імені М. П. Драгоманова
факультет іноземної філології*

*Науковий керівник –
кандидат філологічних наук
доцент кафедри методики викладання іноземних мов
Ніколаєнко Віта Валентинівна*

НАВЧАННЯ ІНШОМОВНОГО ПИСЕМНОГО СПІЛКУВАННЯ УЧНІВ ОСНОВНОЇ ШКОЛИ

Розглянути поняття писемне спілкування, його визначення та факти необхідності його вивчення. Виокремлено інноваційні технології, а саме інтерактивні методи як засіб навчання писемного спілкування. Виділено та досліджено різні методи інтерактивного навчання.

***Ключові слова:** писемне спілкування, іноземна мова, інноваційні технології, інтерактивні методи.*

Писемне спілкування – видатне надбання людства, величезний здобуток кожного народу, кожної людини, що оволодіває писемністю. І якраз у віці сучасних технологій необхідно опанувати письмове мовлення та володіти комунікативною компетенцією в письмовій формі.

Мета написання статті є дослідити інноваційні технології, а саме інтерактивні методи як засіб навчання писемного спілкування учнів основної школи.

Необхідність навчання писемного мовлення іноземною мовою пояснюють такі основні факти:

1. Писемне мовлення – ефективний та дієвий засіб вивчення іноземної мови за відсутності іншомовного середовища, так як забезпечує активне мислення цією мовою.
2. Писемне мовлення ознайомлює з жанрами, стилями мовлення, сприяє розумінню використання мовних засобів відповідно до ситуації.
3. Писемне спілкування допомагає пізнати культуру мови, що вивчається.
4. Письмо покращує запам'ятовування під час лексичних та граматичних умінь.

Інноваційні педагогічні технології – це цілеспрямоване систематичне й послідовне впровадження в практику оригінальних, новаторських способів, педагогічних прийомів, дій і засобів, що охоплюють цілісний навчальний процес від визначення його мети до очікуваних результатів. Специфічними особливостями інноваційного навчання є його

відкритість майбутньому, здатність до передбачення на основі постійної переоцінки цінностей, налаштованість на конструктивні дії в оновлюваних ситуаціях.

На уроках англійської мови використовують методи, що стимулюють учнів до творчої, продуктивної праці, викликають прагнення до активних дій, спілкування і висловлювання власних думок англійською мовою. Означеним вимогам найкраще відповідають саме інтерактивні методи навчання. Основним принципом інтеракції є постійна взаємодія учнів між собою, їхня співпраця, спілкування, співробітництво. Організація інтерактивного навчання передбачає моделювання життєвих ситуацій, використання рольових ігор, спільне вирішення проблем на основі аналізу відповідної навчальної ситуації.

Загальні методи інтерактивного навчання: «Мозковий штурм», коло ідей, акваріум, «Мікрофон», навчаючи – учусь, «Прес-конференція», «Наукова конференція», асоціації, метод «прес», «Ажурна пилка», ток-шоу, рольова гра, імітація, КВК, змагання, конкурс, вікторина, «Займи позицію», робота в малих групах, робота у великій групі, обмін проблемами.

Найцікавішими та найбільш корисними для навчання писемного спілкування виявилися такі інтерактивні методи: «мозковий штурм», «коло ідей», «акваріум», «мікрофон», «навчаючи-учусь» та рольова гра або імітація. Використання мультимедійного обладнання підвищує компетенцію вчителів та допомагає учням краще засвоїти подану інформацію.

Список використаної літератури[^]

1. Активні й інтерактивні методи навчання: до питання про диференціацію понять/ О. Пометун //Шлях освіти. – 2004. - N3.- С. 10-15
2. Використання інтерактивних форм і методів навчання: (з досвіду навчання). //Тема. – 2004. - N3/4. – С. 229-232
3. Інтерактивне навчання в системі нових освітніх технологій/ Н. Побірченко, Г. Коберник // Початкова школа. – 2004. – N10. – С. 8-10
4. Інтерактивні методи навчання [Текст] // Позакласний час. – 2012. – N15/16. – С. 73-76
5. Інтерактивні методики та система навчання [Текст] : сборник / О. Пометун – Київ : Шкільний світ, 2007. – 112 с.
6. Комар О.А. Модернізація сучасного навчально-виховного процесу: Зб. наукових праць. Частина II. – К.: Міленіум, 2005. – С. 159-166.
7. Корисність інтерактивних методів навчання [Текст] / О. Іванова-Комаршук // Відкритий урок: Розробки. Технології, Досвід. – 2009. – N2. – С. 16-17
8. Методика викладання іноземних мов у середніх навчальних закладах: Підручник. Вид. 2-е, випр. і перероб./Кол. авторів під керівн. С.Ю.Ніколаєвої. – К.: Ленвіт, 2002. – 328 с.
9. Методика формування іншомовної компетентності у техніці письма/Н.К. Складенко// Іноземні мови. – 2012. – №2. – с. 13-18
10. Навчання письма і письмового мовлення на уроках англійської мови/ В. Забута //Рідна школа – Київ: Преса України, 2005. – N3. –С. 44-46
11. Ще раз про інтеракцію[Текст] / О. Ткачук // Відкритий урок: Розробки. Технології, Досвід. – 2009. – N 12. - С. 22-25

*Петренко Юлія Павлівна,
студентка V курсу,
Спеціальності 014 Середня освіта
«Мова і література (англійська, українська)»*

Науковий керівник:

СТАТИСТИЧНЕ ВИМІРЮВАННЯ СЕМАНТИЧНИХ І СЛОВОТВІРНИХВАРІАЦІЙ ЛЕКСЕМИ *GOOD* У БРИТАНСЬКОМУ НАЦІОНАЛЬНОМУ КОРПУСІ

Наприкінці ХХ століття у сучасному мовознавстві відбулася значна зміна пріоритетів, яка полягає у спрямуванні наукового інтересу до людського чинника в мові. Сьогодні однією з найбільш актуальних проблем в сучасній лінгвістиці є мовна концептуалізація дійсності.

У межах цієї галузі лінгвістики працювали і продовжують працювати такі лінгвісти, як Ю. Д. Апресян, Н. Д. Арутюнова, А. Вежбицька, С. Г. Воркачев, Т. А. ван Дейк, В. З. Дем'янков, Р. Джакендофф, В. І. Карасик, О. С. Кубрякова, Дж. Лакофф, Р. Ленекер, Д. С. Лихачов, Ю. С. Степанов, В. М. Телія та ін.). У своїх дослідженнях вчені розглядають мовні способи репрезентації знань, мовні процедури оперування знаннями, ментальні структури та процеси у свідомості, однак, саме концепту приділяється найбільша увага.

Одним з засобів вербалізації концепту виступає лексема, причому задля отримання вичерпного уявлення про концепт лексична одиниця має вивчатися з точки зору її етимології, семантики та функціонування в дискурсі.

Метою дослідження є проведення дефініційного аналізу лексеми *good* на базі словникових визначень.

Предметом дослідження є семантика лексеми *good*, представлена в сучасних словниках англійської мови та її статистичне використання у різних дискурсах.

Наявність різноманіття дефініцій у різних словниках є свідченням того, що зміст лексеми, її понятійна наповненість не може бути строго фіксованою. Основний матеріал, на базі якого аналізується лексема *goody* тлумачних словниках англійської мови, це Oxford Dictionary of the English Language (ODEL); Webster's New World College Dictionary (WNWCD); Cambridge Advanced Learner's Dictionary (CALD); The American Heritage Dictionary of the English Languages (AHDEL); Wictionary (WIKI); Random House Kernerman Webster's College Dictionary (RHKWCD); Longman Dictionary of Contemporary English (LDCE) та ін. Але основне дослідження цієї лексеми слід здійснювати на базі Британського національного корпусу.

BNC складається з більшої письмової частини (90%, наприклад, газети, академічні книги, листи, есе та ін.) і менша частина – розмовна (10%, наприклад, неформальні бесіди, радіопередачі тощо). Розмовна частина також доступна в аудіоформаті.

У корпусних текстах міститься велика кількість інформації і, таким чином, кожен користувач може використовувати багато критеріїв пошуку: час публікації, область пошуку, наприклад, розмовного текст, тип носія та текст домену тощо.

Розподілу частин мови приділяється теж значна увага, адже в англійській мові безліч багатозначних слів, які можуть виступати різними частинами мови у різних дискурсах.

Конкорданс списку всіх прикладів пошуку слова (за *ключовим словом* або *запитом*) або фраз з текстового корпусу супроводжується лівобічним і правобічним контекстами.

Найчастіше використовується формат, який називається конкордацією KWIC, де слово пошуку виділено в центрі екрану, а праворуч і ліворуч відображається однакова кількість контекстів.

Проаналізувавши роботу конкордансу БНК для вимірювання семантики лексеми *good*, ми знайшли 79 876 випадків вживання цього слова у різних дискурсах, серед яких приклади застосування лексеми переважають у розмовній мові. Описано адаптування та використання лексеми *good* різними частинами мови, застосування синонімічних лексем та кластерів, окремих дискурсів та тем.

Зокрема, лексема *good* розглядається у трьох частинах мови: іменник, прикметник та прислівник. У БНК наведено безліч синонімів до лексеми, залежного від частини мови, у якій вона вживається, наявні кластери (clusters), тобто взаємозв'язок слова з прийменниками та іншими службовими та самостійними частинами мови і їх застосування у реченнях.

Зокрема, перевагою роботи корпусу є наявність collocates, які демонструють слова, з якими лексема, яка виступає тією чи іншою частиною мови, може взаємодіяти і вступати у певний зв'язок.

Отже, лексема *good* у прикметниковому вираженні використовується у корпусі найчастіше і має найбільше статистичне вираження та різноманітні значення. Ідіоми найчастіше вживаються в розмовному мовленні.

Список використаної літератури:

1. Демська-Кульчицька О. Деяко про класифікацію текстових корпусів / О. Демська-Кульчицька // Наукові записки. Серія: Мовознавство. – 2004. – 1 (11). – С.153-157.
2. Демська-Кульчицька О.М. Базові поняття корпусної лінгвістики/ О.М. Демська-Кульчицька // Українська мова. – 2003 – №1. – С. 42-47.
3. Плунгян В.А. Корпус как инструмент и как идеология: о некоторых уроках современной корпусной лингвистики /В.А. Плунгян // Русский язык в научном освещении. – №2(16), 2008. – С.7-20.
4. Плунгян В.А. Почему современная лингвистика должна быть лингвистикой корпусов?: (публичная лекция, прочитанная 01.10.2009) [Электронный ресурс] /В.А. Плунгян – Режим доступа: <http://www.polit.ru/lectures/2009/10/23/corpus.html>.
5. Селіванова О.О. Корпусна лінгвістика // О. Селіванова // Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми: підручник. – Полтава: Довкілля-К, 2008. – С. 667-669.
6. Шведова М., Січінава Д. Корпусна лінгвістика та лексико-граматична типологія /М. Шведова, Д. Січінава // Українське мовознавство. Київський національний університет імені Тараса Шевченка – № 43. – 2013. – С. 95-103.
7. Aarts J., Meijs W. Corpus Linguistics: Recent developments in the Use of Computer Corpora in English Language Research / J. Aarts, W. Meijs. – Amsterdam: Rodopi, 1984. – 425 p.
8. Ghadessy M., Gao Y. Small corpora and translation: comparing thematic organization in two languages / M. Ghadessy, Y. Gao // In M. Ghadessy, A. Henry and R. L. Roseberry (eds.) Small Corpus Studies and ELT: Theory and Practice. – Amsterdam and Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 2001. – P. 335-359.
9. <https://corpus.byu.edu/bnc/>
10. <https://www.sketchengine.eu/british-national-corpus/>

*Платонова Катерина Сергіївна,
студентка III курсу,
Спеціальності «Іспанська, англійська мови
та зарубіжна література. Середня освіта»*

*Науковий керівник:
доктор філологічних наук, професор
Пахарєва Тетяна Анатоліївна*

РИСИ РОМАНТИЗМУ В ПОВІСТІ «ОЛЕСЯ» ОЛЕКСАНДРА КУПРИНА

У ранніх творах О.І.Куприна можна прослідкувати песимістичні мотиви із чітко вираженими рисами реалізму («Детский сад», «Дознание», «Кляча»). Але поруч із цим пробуджується і протилежний погляд на речі. Ми бачимо, що письменник починає приймати життя таким, яке воно є, все частіше звертається до описів природи, підкреслює красу і радість існування («Олеся», «Река жизни», «Гамбринус»). «В таких произведениях Куприна наиболее органично проявлено романтическое начало» [5, с.29].

Одним із таких творів є повість «Олеся», яка, на нашу думку, є цікавою не лише своїм сюжетом, але і низкою своєрідних особливостей, притаманних романтизму. У зв'язку із цим ми вирішили проаналізувати повість О.Куприна із метою виявити в ньому риси цієї течії в літературі.

Твір був написаний у 1898 році, коли романтизм вже відходив на задній план. Проте це не завадило авторові звернутися до романтичних прийомів. Адже «своєрідність Р. в Росії визначалось і загальною особливістю розвитку рос. літ-ри як художнього явища...; форсування її руху визначило «набігання» і суміщення різноманітних стадій, які в інших країнах проживались поетапно» [2, с.336]. Замах на Олександра II 1 (13) березня 1881 року - останній замах на Олександра II, який призвів до його смерті, посприяв виникненню загальної атмосфери переоцінки цінностей і пошуку нових ідеалів у період рубіжу віків. На нашу думку це також посилювало бажання письменника повернутися до витоків людської природи, до чистоти і переосмислити цінність людського існування.

Все це відбилося у його творах. Звідси і риси романтизму. Перш за все, у повісті співіснують два світи – цивілізований, з буржуазними цінностями, як от Євпсихій Африканович, для якого нагріте місце виявляється дорожчим, ніж подальша доля двох жінок: «Помилуйте, да всем я рискую, и прежде всего службой-с» [1, с.305]; і природний «Это даже была не хата, а именно сказочная избушка на курьих ножках» [1, с.280], у якій мирно співіснували бабуся і онучка у гармонії з оточуючим середовищем. Це «русоїстське протиставлення природи й культури, “природної людини” і “робленої людини” та вчення про перевагу природного стану над цивілізацією» [3, с.11]

«Доромантизму належать численні звернення до середньовічної та народної поезії... збирання, публікації та переробки фольклорних скарбів...це й екзотична тематика, розповіді про “щасливих дикунів”, що живуть на лоні природи, не знаючи бід цивілізації» [3, с.12]. Так у творі зустрічаємо багаті описи поліської природи: «Взошел месяц, и его сияние причудливо пёстро и таинственно расцветило лес» [1, с.314]. Інтерес до екзотики вбачаємо ледь не з першого рядка повісті, коли розуміємо, що дії відбуватимуться у Волинській губернії, з її особливим колоритом і природою «Полесье... глушь... лоно природы... простые нравы... первобытные натуры... совсем незнакомый мне народ, со странными обычаями, своеобразным языком» [1, с.271]. І насправді, у творі зустрічаємо народні пісні, наприклад, перш ніж вперше побачити Олеся, Іван Тимофійович чує її спів: «Ой чи цвит, чи не цвит / Калиноньку ломит. / Ой чи сон, чи не сон / Головоньку клонит» [1, с.283]; говір місцевих жителів: «В середіне у меня болит, панычу, в самой что ни на есть середіне, так что даже ни пить, ни есть не могу» [1, с.272]; описи ворожінь: «Поплевав на пальцы, она начала раскладывать кабалу. Карты падали на стол с таким звуком, как будто бы они были сваляны из теста» [1, с.282].

Ідеал Куприна – Олеся, «природна людина» [5, с.29], яка живе у гармонії з природою «Олеся – эта выросшая среди леса, не умеющая даже читать девушка, - во многих случаях жизни проявляет чуткую деликатность и особенный, врожденный такт» [1, с.316]. У цьому описі ми бачимо «“історичну людину”, тісно пов'язану зі своєю добою і середовищем, “місцевий колорит”, у відтворенні якого злилися історія й побут, цінність видового, “індивідуального”, що не зводиться до родового, “типового”» [3, с.17]. Олеся відповідає уяві романтиків про сутність людини: «суб'єкт, що є втіленням духовного творчого начала» [3, с.14]. Доказом цьому можуть бути її навички, знання і можливості (саме за них її вважали відьмою), як от обряди, які вона провела з Іваном Тимофійовичем, коли вона порізала його руку і зупинила кров та коли силою думки змусила його впасти

на рівному місці. Автор упродовж твору нам пояснює вустами оповідача, що це зовсім не магія, і дає наукове пояснення: «Только много времени спустя я вспомнил сбивчивое объяснение Олеси, когда читал отчет доктора Шарко об опытах, произведенных им над двумя пациентками Сальпетриера, профессиональными колдуньями...» [1, с.295]. І саме тут ми зустрічаємо також одну з «найістотніших рис поетики романтизму» [3, с.15] – уяву. Навіть після наукового пояснення фокусів волинської відьми, наша фантазія продовжує вимальовувати щось невлотиме і містичне.

Безумовно, Олеся – типова романтична героїня: їх будинок знаходиться у ведмежому куті «Олеся с бабушкой живут вообще за границей «обитаемого» мира, в той части леса, которая носит название Бисов кут» [4, с.12], що вказує на «іншість» героїні, її відчуження від цивілізованого світу; її невідоме походження «Да она чужая была, из кацапок чи из цыганок...» [1, с.277]. Вона горда, володіє внутрішньою свободою і знаходить у собі сили розірвати стосунки «Как расстанемся мы с тобой, тяжело тебе в первое время будет, ох как тяжело... А потом всё пройдёт, всё изгладится. И уж без горя ты будешь обо мне думать, а легко и радостно» [1, с.333]. Окрім незвичайного коріння в її характері виділені такі риси, як любов до тварин «Она бережно посадила на печку, рядом со скворцами, своих зябликов...» [1, с.283]. «Екзотичне» походження, відчуття природи, внутрішня сила і любов до усього оточуючого наштовхують нас на асоціації з романтичними циганками Пушкіна, Кармен Проспера Маріме і Есмеральду з її грайливою кізкою з роману Гюго «Собор Паризької Богоматері».

Не можемо залишити непоміченим також і тяжіння до символу у творі. Оповідач має власне «феральное число», а описи природи нас готують до подальших подій: «Полнеба закрыла черная туча с резкими курчавыми краями... и в этом смешении света и надвигающейся тьмы было что-то зловещее» [1, с.333], до того ж Івану Тимофійовичу необхідно було поїхати у справах саме на одне з найважливіших божественних свят, яке випало ще й у той рік на день великомученика.

І на останок, про романтизм нагадує представлений вже раніше Лермонтовим у романі «Герой нашего времени» розмова про відбиток смерті на обличчі людини: «Если, например, который человек должен скоро нехорошей смертью умереть, я это сейчас у него на лице прочитаю, даже говорит мне с ним не нужно» [1, с.291].

Ми проаналізували повість і виділили найвиразніші і, на нашу думку, найважливіші риси романтизму у повісті О.І. Куприна «Олеся». Хоча це далеко не всі характерні ознаки представленої течії, але й у виявленій у даному творі кількості вони свідчать про системність використання Купріним романтичного «коду» при створенні образу Олеси.

Список використаної літератури:

1. Куприн А.И. Повести и рассказы. – Львов: Каменяр, 1984. – С. 271-335.
2. ЛИТЕРАТУРНЫЙ ЭНЦИКЛОПЕДИЧЕСКИЙ СЛОВАРЬ (Под общей ред. В.М. Кожевникова, П.А. Николаева. Редкол.: Л.Г. Андреев, Н.И. Балашов, А.Г. Бочаров, и др. – М.: Сов. Энциклопедия, 1987. – 752 с.
3. Наливайко Д.С., Шахова К.О. Зарубіжна література ХІХ сторіччя. Доба романтизму: Підручник. — Тернопіль: Навчальна книга - Богдан, 2001.- С. 5 – 21.
4. Пахарева Т.А., Строкина С.П. МИФ О ЮГЕ В ПРОЗЕ А. И. КУПРИНА: Пособие по спецкурсу для студентов-филологов. – Севастополь, 2011. – С. 12-14.
5. Пахарева Т. А. Русская литература рубежа ХІХ-ХХ веков. Курс лекций: Учебное пособие для студентов-филологов. – Киев: Издательский Дом Дмитрия Бурого, 2015. – С. 27 – 32.

*Поліщук Аліна Ігорівна,
студентка І курсу ОКР Магістр
спеціальності «Середня освіта.
Мова і література (англійська)»*

*Науковий керівник:
старший викладач,
кандидат філологічних наук
Тамразян Амест Сержиківна*

СОЦІОЛІНГВІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ВЖИВАННЯ ТЕРМІНІВ «MUSLIM» ТА «ISLAM» (НА МАТЕРІАЛІ АМЕРИКАНСЬКИХ ПЕРІОДИЧНИХ ВИДАНЬ)

Дана стаття призначена для розгляду особливостей вживання та дослідження контекстного значення термінів «muslim» та «islam». У статті подано основні погляди на соціолінгвістику та практичне значення корпусної лінгвістики.

Ключові слова: соціолінгвістика, корпусна лінгвістика, мусульманин, іслам

Однією з провідних галузей у мовознавстві є соціолінгвістична проблематика, яка складає самостійний напрям у сучасній мовній науці – соціальну лінгвістику. З одного боку, вона зумовлена потребами сучасного суспільства, що має гостру потребу в науково обґрунтованих принципах мовної політики й мовного будівництва, а з іншого боку, є певною реакцією на внутрішньолінгвістичну орієнтацію структурного мовознавства, яке не розглядає соціальний контекст мови [3, с. 5-8].

Проблема соціальної обумовленості розвитку мови – одна з кардинальних у соціолінгвістиці. Сама ідея соціальної обумовленості мовної еволюції не нова. Вона виходить із аксіоми, згідно з якою мова - це явище суспільне, а якщо так, то, природно, розвиток мови не може бути повністю автономним: він так чи інакше залежить від розвитку суспільства[3, с.16].

Американська соціолінгвістика, будучи неоднорідною у своїх теоретичних концепціях, знаходиться під сильним впливом філософських принципів позитивізму, зокрема ідей семантичного позитивізму, які [знайшли](#) своє втілення у так званій соціальній антропології[1].

Корпусна лінгвістика є одним із найбільш перспективних напрямків сучасного теоретичного і прикладного мовознавства. Сьогодні дані корпусів масштабно використовуються в лексикографії, стилістиці, судовій лінгвістиці, лінгвістичній варіантології, перекладознавстві, соціолінгвістиці, методиці навчання і вивчення іноземної мови та в багатьох інших лінгвістичних дослідженнях[2].

Передусім, корпусна лінгвістика як галузь прикладного мовознавства займається визначенням загальних принципів побудови, обробки та експлуатації даних лінгвістичних корпусів із використанням сучасних комп'ютерних технологій, розробленням методики збору реальних мовних явищ – писемних та усних текстів, а також способів їх збереження та аналізу [2, с.17].

Стереотипні сприйняття висловів, у яких можна зустріти слова «muslim» та «islam», породжують інтерес та зумовлюють актуальність дослідження. Одним із завдань роботи є виявити та порівняти контексти уживання визначених слів, статистично обґрунтувавши.

За допомогою комп'ютерної програми BootCAт, ми створили корпуси, щоб дослідити соціолінгвістичні особливості вживання термінів «muslim» та «islam». В основу корпусів були покладені американські періодичні видання, в яких наявні статті з використанням згаданих термінів.

Для перевірки правильності створення корпусів, ми використали комп'ютерну програму LancsBox. Вона допомогла здійснити контекстуально-порівняльний аналіз двох статей американського видання TheNewYorkTimes за 2013 рік. Тож дане пробне дослідження показало, що найчастіше слова «muslim», «islam» та похідні від них вживалися у поєднанні зі словами, що мали значення професії, посади, роду занять: Muslimscholar (мусульманський учений),

Islamicextremists (мусульманські екстремісти); з іменниками, що позначають абстрактні поняття: Muslimfundamentalism (мусульманський фундаменталізм), Islamiccharities (мусульманська благодійність).

Таким чином, розширення створених корпусів надасть можливість зробити детальний аналіз, отримати статистичні дані для порівняння, прослідкувати закономірності вживання та соціолінгвістичні особливості досліджуваних термінів, що і становить основу запланованої роботи.

Список використаної літератури:

1. Вайнрайх У. Языковые контакты: состояние, проблемы исследования. –Благовещенск: БГК им. И.А.Бодуэна де Куртене, 2000.– 264 с.
2. Жуковська В. В. Вступ до корпусної лінгвістики: навчальний посібник / В. В. Жуковська – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2013. – 142 с.
3. Кочерган М. П. Загальне мовознавство / М. П. Кочерган. – К. : Академія, 2006. – 464с.
4. Русанівський В.М. Мова і процеси суспільного розвитку. – К., 1980. – 210 с.
5. Яворська Г.М. Прескриптивна лінгвістика як дискурс: Мова, культура, влада.–К.:Ін-т мовознавства ім. О.О.Потебні,2000.–288с.

*Сафонова Тетяна Сергіївна
студентка групи 12 ЗАН МСО
факультету іноземної філології
заочної форми навчання
спеціальності 014 Середня освіта*

*Науковий керівник:
кандидат філологічних наук, доцент
Загребельна Наталія Костянтинівна*

РЕЦЕПЦІЯ РОМАНУ ДЖЕЙН ОСТЕН «ГОРДІСТЬ ТА УПЕРЕДЖЕННЯ» В СУЧАСНІЙ ПОПУЛЯРНІЙ КУЛЬТУРІ

Англійська література початку ХІХ століття по праву вважається однією з найбільш значущих, її твори стали фундаментом для формування та закріплення найважливіших ціннісних орієнтацій сучасного суспільства. К.Мангейм вважав, що для розвитку суспільства слід не відмовлятися від традиційних цінностей, а надати їм актуальність у нових умовах. Дослідники більш пізнього періоду, такі як Ж.Бодрійяр, З.Бауман, Е.Фромм, говорили про кризу культури як заміну ціннісних засад, перехід від духовних цінностей до матеріальних, що визначається як «суспільство споживання». Цінності все частіше стають продуктами, які ми споживаємо. Споживання стало базисом соціального порядку, воно інтегрує і структурує суспільство.

На даному етапі масова культура проникла в усі сфери життя суспільства і сформувала свій єдиний семіотичний простір. Вона в основному розрахована на примітивний смак великої аудиторії: «у людини стає все менше дійсного, справжнього дозвілля, яке було би наповнене роздумами, спілкуванням з самим собою, становленням власно душі і її пізнанням і вихованням» [1].

Масова культура – це поняття, яке слугує для визначення особливостей виробництва культурних цінностей у масовому суспільстві, орієнтоване на їх масове споживання. Таке виробництво культурних цінностей розуміється як пряма аналогія матеріального виробництва в умовах поточно-конвеєрної організації праці. Це призводить до зниження рівня відповідних культурних цінностей. Масова популярна культура орієнтується у першу чергу на комерційні цілі, що передбачає її пасивне споживання, а тому здатна виступати засобом маніпулювання свідомістю споживача. Вона формує певні стандарти естетичного смаку, трансформує культуру, створює соціальні моделі.

Сучасна масова література дає можливість говорити про своєрідний переклад мови однієї культури на мову іншої, спрощеної та тривіальної. Як зазначає Ж.Бодрійяр, «псевдоцінності масової культури дуже небезпечні та руйнівні для особистості і суспільства» [2].

За мотивами романів Дж. Остен було створено багато інтерпретацій на теренах літератури і кіно. Рімейки, мешапи, фанфіки, чикліти, сіквели, вторинні тексти і інтерпретації кінця ХХ та початку ХХІ ст. співпали з потребами масової культури, яка потребує системи засобів смислової адаптації, перекладу інформації, що транслюється з мови високої культури на рівень повсякденного розуміння.

Фан-фік «У тіні» О. Юр'євої розповідає історію Енн де Бер, дочки леді Кетрін де Бер, покровительки містера Колінза і тітки містера Дарсі. Роман постає достатньо органічним доповненням «Гордості та упередження». Якщо фан-фіки претендують на «правдивість», то автори мешапів розглядають оригінальний твір як обмеження, додаючи фрагменти, створені власною уявою. Найяскравіший мешап за творами Джейн Остен – «Гордість та упередження і зомбі» С. Грема-Сміта (2009), це приклад того, як, популяризуючись через ім'я Остен, автор створює контент масовий, позбавлений ціннісного наповнення і функціонально орієнтований лише на інтертеймент.

Твори Джейн Остен неодноразово були екранізовані. У першій екранізації «Pride and Prejudice» компанії Metro-Goldwyn Mayer (1940) вся увага концентрується на романтичній лінії. Вплив масової культури виявляється в алюзії на фільм «Віднесені вітром», що вийшов за рік до того. Ця інтерпретація редукована і орієнтована на прихильників мильних опер, вона поверхнево та неповно відображає зміст та смисл оригінального роману.

Кіноверсія Джо Райта (2005) здебільшого орієнтована на тінейджерську аудиторію, бо саме у цьому віці мріють про ніжну, красиву любов, яка показана у картині. Є ряд розбіжностей зі змістом роману. Неможливо за дві години відтворити цілий роман у найдрібніших подробицях, тому складається враження, що фільм знято по скороченому тексту книги або за її мотивами. Побут і звичаї представлені занадто осучаснено, спрощено і невиразно. У фільмі відсутній дух епохи, бракує витонченості у речах, поведінці, навколишня атмосфера похмура і сіра. Фінальна сцена фільму, коли Елізабет цілує руку містера Дарсі, шокує глядачів. Кінець фільму можна було обіграти набагато цікавіше, показавши весілля героїнь або їх життя після одруження. Тому ця екранізація 2005 року також не виконує аксіологічної функції оригінального роману Джейн Остен.

Джейн Остен у своїх романах доводить, що треба завжди шукати у собі сили на здолання у собі гордині та упередження заради кохання, що самопізнання та виховання особистих почуттів важливі для досягнення щастя та гармонійного розвитку людини. Це дуже актуально для сучасного суспільства, зокрема для молоді, яка сприймає нові ілюзорні ідеали, компенсуючи ними ціннісний вакуум, що утворився у сучасній культурі.

Список використаних джерел

1. Акопян К. З. Массовая культура: учеб.пособие. М.: Альфа-М; ИНФРА-М, 2004. 304 с.
2. Бодрийяр Ж. Общество потребления. Его мифы и структуры / Пер. с фр., послесл. и примеч. Е. А. Самарской – М.: Республика; Культурная революция, 2006 — 269 с.

*Сидоренко Марія Русланівна
студентка 4 курсу*

Спеціальності: «Мова та література: англійська/німецька»

*Науковий керівник:
доктор наук
Пахарєва Тетяна Анатоліївна*

СПЕЦИФІКА ЖІНОЧИХ ОБРАЗІВ У РОМАНАХ-АНТИУТОПІЯХ Х Х СТОЛІТТЯ

Звісно що чимало наукових досліджень присвячені антиутопіям. Відомими дослідниками жанру антиутопій є Айзерман Л.С., Арсентьева Н. Н., Вишневський С., Ланин Б.О., Делекторська І.Б., Гальцева Р., Зверев О., Харитоновна Н.О., Чаликова В.А. та ін.. Гендерній проблематиці присвячені багато праць, написаних Милером М., Кристиневою Ю., Лауретис Т., Агеевою В.П., Жеребкіною І.О., Єрохіною Т.І. Дослідженням творчості Є. Замятіна та Дж. Оруела займалися Ланін Б.А., Пономарьова О.А., Бакалдин І.П., Воробйова Н.В., Кузьміна С.Ф., Мінералов Ю.І., Михайлов О., Черняк М.А., Білокурова С.П. та ін.. Хоча тема антиутопій багато досліджувана, але розглядалися в основному особливості антиутопії як жанру та реалізація їх у літературних творах. Все-таки залишаються аспекти, які є малодослідженими - дослідження системи жіночих образів в романах-антиутопіях, виведення їх типології та з'ясування художніх функцій . Тому обрана тема є **актуальною**.

Метою дослідження є виявлення головних жіночих типів та їх художніх функцій у романах-антиутопіях.

Традиційно у літературі до Х Х століття жіночі образи, здебільшого, були «фоном» для розкриття чоловічої сутності, вони зображалися як вірні дружини, відданні своїй сім'ї та дітям, або як демонічні «рокові жінки». Це відображало традиційну об'єктивізацію жінки у чоловічий культурі. Але феміністичні рухи, які виникли по всьому світові ще на початку Х І Х ст., зруйнували цю традиційну модель, і наслідки цих подій знайшли відображення в літературі. Хоча варто відмітити, що риси індивідуалізації жінки, визнання її права на вибір, зображення її рішучість та стоїцизму можна розглядати вже в творчості Л.Толстого, Ф.Достоевського та інших класиків ХІХ ст.

Зростання феміністичного руху співпало і з епохою розквіту антиутопії. Виникнення цього жанру зумовили численні тоталітарні режими. Звісно, має бути людина, яка протистоятиме ним. І саме жіночі образи в антиутопіях часто виконують цю функцію. Виникає новий жіночий тип – стихійної бунтарки-протестантки, носія свободи у позбавленому цього відчуття чоловічому соціумі.

Жіночим персонажам антиутопій притаманні мускулітні риси – вони протестують проти законів, встановлених в той період, вони не мовчать, не сидять склавши руки. Вони рішучі, активні, сильні. Вони стоїки. Але в них залишаються і фемінітні риси – наприклад, те, що вони використовують жіночі чари, зваблюючи чоловіків для задоволення власних потреб чи з користі. Поняття «любові», «сім'ї» для них не існує. Вони не бачать себе разом з сім'єю, а навпаки є бунтарками. Недарма Д-503 з роману Замятіна «Ми» казав: «Тому-то я й боюся І, я борюся з нею, і я програю». Таким є образ Кітніс з «Голодних ігор» Сьюзен Колінс. Кітніс – молода дівчина, яка зростала і виховувалася у період тоталітаризму. На відміну від інших людей вона була впертою і прямолінійною. Ця дівчина протягом всієї історії відмовляється слідувати інструкціям, які їй давали. Окрім того, вона не дотримується правил і законів: перелазить через огорожу, полює не у своєму дистрикті і не підкорюється президенту Сноу.

Романи-антиутопії поєднують в собі різноманітні жіночі образи, в яких традиційні риси переплітаються з модерними. Новий тип жіночого образу в романах-антиутопіях характеризується бунтарством, протестом, боротьбою, нескореністю, віддаленістю від сім'ї, непримиренністю, жагою до свободи, здатністю пожертвувати своїм життям, силою, мужністю, хоробрістю, але водночас демонструє й певну дегуманізованість.

Список використаної літератури:

1. Агеева В.П. Гендерна літературна теорія і критика. Основи теорії гендеру: Навчальний посібник. - Київ, 2004. - 536 с.

2. Пономарева О.А., Бакалдин И. П. Женские образы в русских романах-антиутопиях// Филологические науки. Вопросы теории и практики Тамбов: Грамота, 2017. - No 5(71). – С.35-37
3. Desmet F. Female Perspectives in the dystopian novels. – Ghent: Ghent Univ. Press, 2010. – 86 p.
4. Orwell G. Nineteen Eighty-Four. 1949 // The Complete Novels. – 1990. – P. 743-925.
5. Serras A. Dystopian female images in utopias. – Lisbon: Lisbon Univ. Press, 2016. – P. 324-328

*Сікач Олександра Юрійвна
студентка IV курсу
спеціальності «Мова і література (англійська)»*

*Науковий керівник:
доктор філологічних наук, професор
Анненкова Олена Сергіївна*

ЖАНРОВА СВОЄРІДНІСТЬ РОМАНУ С. МОЕМА «ТЯГАР ПРИСТРАСТЕЙ ЛЮДСЬКИХ»

У «Літературному додатку» до газети «Таймс» (1945 року) про творче обдарування Вільяма Сомерсета Моема цілком резонно сказано, що серед англійських романістів і драматургів ХХ століття ніхто не зумів досягти такої високої репутації й такого стабільного успіху, як Моем [3, с. 2]. Книгами Моема досі цікавляться читачі з усього світу, більш того, вивченням багатьох його книг займаються дослідники, психологи, викладачі, психіатри та філософи, розбираючи їх зміст та форму написання. Вивчали художній світ романів Моема такі вітчизняні літератори, як О. Я. Лівергант (книга «Сомерсет Моем»), О. О. Палій (статті «Проблема характеру в зарубіжній літературі кінця ХІХ та початку ХХ століття», «Улюблений герой Сомерсета Моема» та «Оповідач у оповіданнях Моема») та С. Чернишова («Гендер, імперіалізм і острів'янки у світі Сомерсета Моема»). Серед англомовних дослідників можна виділити М. Карі («Режим генія. Денний розпорядок відомих людей – Сомерсет Моем»), С. Гастінгс («Таємне життя С. Моема») та Р. Моема («Сомерсет та інші Моєми»).

Актуальність даного дослідження зумовлюється тим, що теми творчості письменника, художній світ його роману з його хронотопом, психологією і рухом ідеї, головними та другорядними персонажами є багатограним та невичерпним. Він потребує сучасного переосмислення, адже Сомерсет Моем – письменник, який писав, не тільки маючи чітку прив'язку до часу, в якому жив, а і порушуючи вічні філософські питання та даючи свої оцінки різним моральним та фізичним явищам.

Жанрова своєрідність роману «Тягар пристрастей людських» вирізняється своєю багатогранністю та складністю. Багато подробиць біографії Моема, як і у попередній версії роману («Творчій темперамент Стівена Кері»), збігаються з біографією головної дійової особи, і це дозволяє зарахувати «Тягар пристрастей людських» якщо не до жанру автобіографії, то, у крайньому разі, до автобіографічного роману, на чому наполягає і сам автор. [2, с. 120]

Надихаючись Гете та Семюелем Батлером, Моем написав роман, який можна цілковито віднести до роману виховання, адже там демонструється розвиток героя з дитинства до фізичної і духовної зрілості, який розкривається в зіткненні з зовнішнім світом; закладена педагогічна ідея щодо руйнівного впливу емоцій та продемонстрований рух героя від крайнього індивідуалізму до суспільства з усіма його особливостями [1, с. 15].

Також цей твір можна справедливо розглядати як соціально-психологічний роман, адже там досліджується внутрішній світ людини і найтонкіші рухи його душі.

Психологічний роман описує людину не з позиції зовнішнього світу, а зазирає у її суть, у внутрішній світ.

Читачі «Тягаря пристрастей людських» поринають у духовний світ Філіпа Кері та його моральні переживання: маніпуляції людей та те, як сама людина формує свої моральні залежності, одностороння пристрасть як стан, що неволить людину, мазохізм, позиція жертви, тема пошуків свободи та власного стиля життя, тема подвійної природи життя як життя у широкому сенсі слова. Глибокий аналіз особистості, до якого вдається Моем, демонструючи головного героя у таких кризових життєвих ситуаціях, як життя з фізичною вадою, втрата батьків, болісне перше кохання, труднощі з роботою, пошуки сенсу життя, наштотують на думку, що «Тягар пристрастей людських» – це соціально-психологічний роман.

Отже, роман «Тягар пристрастей людських» С. Моема доцільно розглядати у своїй жанровій своєрідності – і як роман виховання, і як соціально-психологічний роман з елементами автобіографізму.

Список використаної літератури:

1. Лівергант О. Я. Життя чудових людей. Сомерсет Моем. – Москва: «Молода гвардія», 2012. – 81 с.
2. Моем С. Підводячи підсумки: роман; пер. с англ. М. Лоріе. – Москва: Издательство АСТ, 2018. – 320 с.
3. Морган Т. Сомерсет Моем. Біографія.– М.: Захаров, 2002. – 358 с.

*Слепченко Єлизавета Віталіївна
Студентка IV курсу
Спеціальності «Англійська мова та література»*

*Науковий керівник:
Кандидат філологічних наук
Тамразян Амест Сержиківна*

РОЗМОВНІ ФУНКЦІЇ РОЗДІЛОВИХ ЗАПИТАНЬ НА БАЗІ БРИТАНСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО КОРПУСУ

Будь-яка мова є динамічною системою, яка постійно розвивається та еволюціонує. Одним з поширених елементів, який виконує різноманітні розмовні функції в сучасній англійській мові, є розділове запитання. Подібна граматична структура є індикатором менш формального способу спілкування і є характерною в більшості випадків вживання для усної мови.

Таким чином, актуальність нашої роботи пояснюється необхідністю вивчення особливостей функціонування розділових запитань в сучасній англійській мові, сформованих динамічними змінами та розширенням площини лінгвістичних досліджень.

Практична частина роботи включає в себе аналіз функціонування розділового питання в усній та писемній англійській мові, проведений з використанням даних Британського Національного Корпусу за допомогою сучасних методів корпусної лінгвістики. Метою практичного аналізу є виявлення різноманітних форм розділових запитань та їх розмовних функцій. Для досягнення цієї мети були використані базові формули, які дозволяють швидко віднайти та розглянути необхідний запит, виявивши різні варіації граматичних структур розділових запитань.

Розділові запитання були розглянуті з точки зору трьох основних функцій: імперативи, декларативи та емотиви, які, в свою чергу, були поділені на підтипи. Починається практичне дослідження з аналізу функціонування розділових запитань в

писемній та усній мові з використанням Британського Національного Корпусу. В якості практичного доведення з корпусу були взяті окремі приклади, які дають змогу читачу, розуміючи контекст, віднести їх до тієї чи іншої розмовної функції. В якості прикладу, можна навести декларативну функцію розділового питання: якщо ми розуміємо за контекстом, що оповідач має за мету дізнатися або ствердити інформацію, факт, то перед нами, відповідно, розмовна функція структури буде декларативною. 'Ah, you're from the Court, are you?' said Calatin. 'Well, that is interesting. I daresay I shall be a bit of out of touch, of course. But the boys will tell me everything.' He took another sup of wine reflectively. 'Dear me, Medoc's got Tara, has he?' he said. 'I never cared for Medoc. My word, it's a bad business and no mistake (Речення 413-420 БНК).

Закінчується практичне дослідження аналітичним порівнянням функціонування розділових запитань усної та писемної мови, що дає змогу безпосередньо виявити особливості їх використання.

Наш особистий внесок в практичне дослідження за поданою темою полягає в тому, що було виявлено, додано та описано новий підтип імперативної функції розділового запитання в сучасній англійській мові, який несе в собі «виклик» як смислове навантаження. Прикладом такої функції є контекст, в якому оповідач робить певний, іноді категоричний, заклик до співрозмовника, спрямований на його реакцію, таким чином, спонукаючи до дії, відповіді. Наприклад, «Mr Deveraugh, perhaps when you've finished work for the day, you'll be able to find all the peace and seclusion you're looking for. In the meantime, I'd be really grateful if you'd step aside and let me come on board for a while». Despite the sunshine, it was a crisp, cold day, and she pulled up the collar of her black jacket, flicking the long auburn mane of her hair out of the way. 'That isn't too much to ask, is it?' The burnished waves rippled and settled, and Deveraugh's glance followed the movement (Речення 86-90 БНК).

Результати аналізу розділових питань Британського Національного Корпусу демонструють нам, що найбільш поширеною розмовною функцією є декларативна. Другою розповсюдженою функцією є імперативна. Емотивна функція вживається досить рідко як в усній, так і в писемній англійській мові. Підсумовуючи практичне дослідження, розмовні функції розділових запитань в англійській мові можна співвіднести з низкою характерних їм особливостей. Таким чином, у випадку живого спілкування оповідач використовує специфічну комбінацію синтаксичних, розмовних, семантичних та просодичних ознак, які також можуть мати певні характеристики для передачі конкретних комунікативних намірів.

Матеріали поточної роботи та висновки можуть бути використані в процесі оволодіння знанням студентами навчальних закладів. Також результати проведеного дослідження стануть корисними для написання навчальних посібників, для розробки спеціальних курсів і спеціальних семінарів, присвячених особливостям функціонування розділових запитань в сучасній англійській мові. Вони також можуть бути використані для написання бакалаврських робіт і магістерської роботи.

Список використаної літератури:

1. Ковбаско Ю. Г.. Діахронічний аспект розділового запитання. Гуманітарний вісник. Серія : Іноземна філологія : Всеукр. зб. наук. праць. – Черкаси : ЧДТУ, 2009
2. Ковбаско Ю. Г.. Комунікативні типи розділового запитання у дискурсі. Veda a technologie : krok do budoucnosti – 2010 : materialy VI mezinarodni vedecko-prakticka konference. – Praha : Education and Science, 2010
3. Kim, J. B., & Ahn, Y. A. English tag questions: Corpus findings and theoretical implications. English Language and Linguistics, 25, 2008

Науковий керівник:
канд.пед. наук, доц. Вітченко Анастасія Юхимівна

ВИКОРИСТАННЯ РІЗНИХ ВИДІВ НАОЧНОСТІ У НАВЧАННЯ ЛЕКСИЧНОГО МАТЕРІАЛУ НА УРОКАХ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

У статті схарактеризовано особливості використання різних видів наочності у навчання лексичного матеріалу на уроках англійської мови учнів початкової школи

Ключові слова: лексична компетенція, наочність, граматичні навички, навчально-процес, мовна модель.

Постановка проблеми: Оновлення змісту навчання іноземних мов у загальноосвітніх навчальних закладах пов'язується, насамперед, із деякими змінами у стратегічних напрямках розвитку сучасної шкільної освіти – спрямуванням навчальної діяльності на формування в учнів необхідних життєвих компетентностей, що, відповідно до вимог навчальних програм, у майбутньому давали б можливість випускникам школи «комфортно почуватися в сучасному світовому мультинаціональному просторі».

Саме в початковий період навчання, зокрема іноземних мов, закладаються основи знань; водночас формуються розумові операції, загальнонавчальні дії та навички. Відсутність такого фундаменту, недостатнє оволодіння учнями початкової школи знаннями та вміннями призводять до суттєвих труднощів у подальшому навчанні в основній і старшій школі.

Актуальність порушеної проблеми зумовлена також існуючими в системі освіти суперечностями: між соціальним замовленням на забезпечення якісного володіння іноземними компетентностями школярів та недостатнім рівнем організації навчання іноземних мов учнів початкової школи; між дидактичним потенціалом застосування різноманітних організаційних принципів навчання та відсутністю технології їх варіативного використання в навчанні іноземних мов молодших школярів [1, с. 228].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Невід'ємним методичним забезпеченням заняття з англійської мови в початковій школі є наочність. Проблему використання наочності у навчанні англійської мови досліджували О.В. Станішевська, Д.Г. Бурлак В.М. Плахотник М.Д. Бігич, О.К. Федотова, І.О. Гузь та багато інших.

Виклад основного матеріалу дослідження. Особлива увага приділяється використанню засобів наочності через комплекс вправ, підібраних відповідно до індивідуально – психічних особливостей учнів.

Як відомо, процес навчання лексики формується поетапно. З цією метою ми розробили комплекс вправ для навчання іноземної лексичної компетенції з використанням наочності для учнів початкової школи. Комплекс включає вправи, де використовується вербальна та невербальна наочність, допомагає учням швидше зрозуміти та запам'ятати значення слова, співвіднести почуте з побаченим, усвідомити зв'язок предмета з його словесним оформленням та реальністю.

Крім того, наочність допомагає розвивати аудитивний слух, сприяє тренуванню пам'яті, уваги і мислення. [2, с. 406]

На першому етапі навчання лексики при введенні нових ЛО застосовується зображальна та натуральна наочність.

На цьому етапі виконуються рецептивно – репродуктивні вправи. Такий тип вправ допомагає учням розвинути увагу та аудитивну пам'ять, сприяє швидкому сприйняттю значення слова та його звучання. Семантизація нової лексики з опорою на

малюнок та мовний зразок допомагає розвивати уяву учнів, цікаво подати і закріпити нову лексику.

На першому етапі метою відповідних вправ є введення нових ЛО, розвиток адитивної пам'яті, а також засвоєння нових лексичних одиниць у мовленнєвій структурі.

Наступним кроком у засвоєнні нових ЛО є тренувальні вправи зі словами та словосполученнями. На цьому етапі застосовуються диференційні, підстановчі, конструктивні та трансформаційні вправи. Водночас така вправа допомагає розвивати пам'ять, мислення, увагу, орфографічні навички письма та інше.

Метою другого етапу є автоматизувати дії учнів з ЛО, формувати лексичні навички письма, розвивати лексико – граматичні навички говоріння. Для закріплення і автоматизації зразків мовлення використовується такий вид мовленнєвої наочності як підстановчі таблиці. Робота з підстановчими таблицями значною мірою сприяє автоматизації виучуваних зразків, допомагає учням у доступній та легкій формі засвоїти зразок таким чином, щоб використовувати його в усному мовленні [3, с. 115].

На цьому етапі переважають такі типи вправ як умовно – комунікативні, рецептивно – репродуктивні. Використання фонограми викликає інтерес, активізує роботу і сприяє запам'ятовуванню матеріалу.

Метою третього етапу є засвоєння лексичних навичок говоріння на рівні речення, вміння самостійно висловлюватися на понадфразовому рівні з використанням нової лексики. Слід зазначити, що межі між описаними етапами є умовними, оскільки лексичні навички формуються комплексно і паралельно з мовленнєвими вміннями [2, с. 406].

Формування лексичної компетенції відбувається поступово. Вправи та методи, які використовуються відрізняються залежно від етапу навчання лексики. Пропонуємо опрацьовувати лексичний матеріал соціокультурного змісту за алгоритмом, який враховує мету навчання на кожному з етапів та передбачає виконання відповідних мовних і мовленнєвих вправ. На підготовчому етапі вчителю треба проаналізувати відібраний матеріал щодо соціокультурного компонента та узгодити послідовність його використання на уроці відповідно до етапів формування лінгвістичної компетенції.

Етап рецептивно-репродуктивного тренування передбачає створення стереотипів вживання лексики соціокультурного змісту на рівні фрази. Тому треба добирати такі вправи, що сприяють автоматизації лексичних навичок.

Засвоєння лексики іноземної мови повинне мати не стільки теоретичний, скільки практичний характер, тому вчителі повинні прагнути розвинути в учнів не лише механізм знання, а й механізм володіння, розуміння [3, с. 115].

На етапі комунікативної практики, метою якого є самостійне вживання лінгвістичного матеріалу в усіх видах мовленнєвої діяльності, доцільно використовувати такі вправи, як:

pair up and comment on;
match the dates and events and comment on them;
look at the picture and imagine;
prepare an advertisement/article for the school newspaper;
find out more information about [2, с. 406] ;
compose a dialogue with the following words;
write an article to the school newspaper;

На даному етапі наочність посідає не останнє місце. Наприклад використання фраз кліше з таблиць по темі застосовують при складанні діалогів, та в монологічному мовленні.

Вибір прийомів семантизації нової лексики на уроці залежить від таких факторів:

- лінгвістичних – логічне пояснення слова;
- психолого-педагогічних – вікових особливостей психічного розвитку школярів, рівня володіння іноземною мовою.

Висновки з проведеного дослідження. Особливістю викладання іноземної мови у школі є те, що учні вивчають її у штучних умовах, коли необхідно широке використання засобів наочності, що виконує різні функції. Наочність служить опорою в розумінні сприйнятого на слух матеріалу, в іншому – забезпечує правильне осмислення його на етапі ознайомлення, у третьому – завдяки наочності створюються умови для практичного використання матеріалу, кращого його розуміння та активного використання учнями. Лексичні вправи повинні бути спрямовані на усвідомлення лексичних одиниць, сприяти логічному мисленню, формувати мовленнєві уміння та навички, відповідати характеру навчального матеріалу, нести виховний характер.

Список використаної літератури:

1. Костікова І. І., Казачінер О. С. Навчання іноземних мов молодших школярів: варіативність організаційних форм: монографія / І. І. Костікова, О. С. Казачінер. – Харків : Вид-во ТОВ «Щедра садиба плюс», 2014. – 228 с.
2. Малафійк І. В. Навчальний посібник / І.В. Малафійк. – К.: Кондор, 2009. – 406 с.
3. Методика викладання іноземної мови в початковій школі / А. Басіна // Шкільний світ. – К.: 2007. – 115 с.
4. Ніколаєва С. Ю. Сучасні тенденції мовної освіти в Україні / С. Ю. Ніколаєва // Мовна освіта: шлях до євроінтеграції: тези доповідей / за ред. С. Ю. Ніколаєвої, К. І. Оніщенко. — К: Ленвіт, 2005. — С. 6–7.

*Стебко Єлизавета Сергіївна
студентка IV курсу,
Спеціальності «035. Філологія»*

*Науковий керівник:
доктор філологічних наук, професор
Корольова Алла Валер'янівна*

ЛІНГВОАКСІОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ВИВЧЕННЯ ОЦІНКИ В АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ

Спосіб задоволення потреб і характер мотивацій є, безумовно, визначальними чинниками «ціннісної орієнтації» людини. Якщо розглядати цінності з точки зору етимології, то можна виявити 3 основні значення: характеристика зовнішніх ознак предмета чи явища; психологічні якості самої людини як суб'єкта; відносини між людьми, завдяки яким цінності набувають узагальненого значення [2, с.29].

Оцінка не є тотожною цінності, вона є лиш частиною цього поняття. «Оцінка» – це лише частина процесу, певне висловлювання або думка про цінність. Вона підлягає впливу часу, еволюції думки чи загалом будь-яким змінам [6, с.100-102]. Як правило, оцінка виражається за допомогою мовних засобів. А тому в мовних структурах виділяють оцінний компонент семантики.

Оцінний компонент може бути виділений як у денотативній, так і в конотативній частині семантики слова. Це зумовлено існуванням інтелектуально-логічної (раціональної) та емоційної оцінок. Раціональна оцінка пов'язується з понятійним ядром, із предметно-логічною частиною семантики слова. Емоційна ж відбиває почуття, які виникають у суб'єкта до об'єкта. Оцінний компонент не виступає постійним для певної мовної одиниці. Не існує повністю логічної або емоційної оцінки. Людина формує своє ставлення, враховуючи обидві складові [7, с.5].

Процес утворення оцінки є достатньо складним, тому існує безліч трактувань цього поняття з точки зору філософії, логіки, лінгвістики. Відбувається не тільки сприйняття предмета чи явища, а й зіставлення його із загальнолюдським еталоном, особливими

уявленнями певної особистості, її розумовою та емоційною сферами. Класифікація є завершальним етапом процесу оцінювання.

О. В. Кунін стверджував, що оцінка є об'єктивно-суб'єктивним чи суб'єктивно-об'єктивним ставленням людини до об'єкта, яка може бути виражена мовними засобами експліцитно чи імпліцитно [5, с.181]. Вона має як обов'язкові елементи, так і факультативні. До основних входить суб'єкт (соціум, частина соціуму, індивід), об'єкт оцінки (особа, предмет чи явище об'єктивної дійсності), оцінний предикат (власне оцінка), другорядним підгрунтя оцінки (критерій, еквівалент, мотив оцінки), оцінна шкала (градуйоване варіювання від позитивного до негативного порівняно зі стандартом), оцінний стереотип (еталон, зразок норми) [3, с. 185] .

Отже, підсумовуючи, зазначимо, що до основних лінгвоаксіологічних засад вивчення оцінки є такі положення [6]:

1. Оцінка має загальний характер, оскільки може бути застосована до будь-якого предмета або явища реального світу.

2. Вона є бінарною, містить два протилежні полюси: позитивний – негативний.

3. Кожний її елемент характеризується градуальністю.

4. На оцінній шкалі наявна «норма», певний еталон, який встановлений соціально і може бути змінений у процесі еволюції.

Список використаної літератури:

1. Арутюнова Н.Д. Типы языковых значений: Оценка. Событие. Факт. – М.: Наука, 1988. – 344 с.
2. Бессонова О.Л. Оцінний тезаурус англійської мови: когнітивно-гендерні аспекти. – Донецьк: ДонНУ, 2002. – 362 с.
3. Вольф Е. М. Функциональная семантика оценки. – М.: Наука, 1985. – 232 с.
4. Космеда Т.А. Аксіологічні аспекти прагмалінгвістики: формування і розвиток категорії оцінки. – Львів: ЛНУ імені І. Франка, 2000. – С. 305.
5. Кунин А. В. Курс фразеологии современного английского языка. М.: Высшая школа, 1996. 381 с.
6. Моштак О.В. Аксіологічний аспект категорії оцінки / О. В. Моштак // Мова і культура. – 2013. – Вип. 16, т. 4. – С. 117-123. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Mik_2013_16_4_22
7. Онищенко І. В. Категорія оцінки та засоби її вираження в публіцистичних та інформаційних текстах: автореф. дис. канд. філол. наук / І. В. Онищенко. – Дніпропетровськ, 2004. – 20 с.

*Степаненко Тетяна Сергіївна,
студентка V курсу,
Спеціальності 014 Середня освіта
«Мова і література (англійська, українська)»*

Науковий керівник:

ТИПОЛОГІЯ СКЛАДНОПІДРЯДНИХ РЕЧЕНЬ У СУЧАСНІЙ АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ

Сучасне мовознавство демонструє тенденцію до міжмовного дослідження тих об'єктів наукового спостереження, які становлять інтерес не лише для представників гуманітарної сфери якогось конкретного напрямку у лінгвістиці, а й тих, які плідно працюють в інших напрямках, аби якомога більше підчерпнути та отримати досвід в різних її сферах, зокрема В. В. Бабайцева, В. А. Білошапкина, М. Я. Блох, І. Р. Буніятова, К. Г. Городенська, А. П. Грищенко, М. Я. Плющ, Р. О. Христіанінова, К. Ф. Шульжук, а також Дж. Ліч, Я. Свартвік, Р. Квірк, Є. Свіцер, Ю. Шаланський, М. Хевінгс. З-поміж таких об'єктів дослідження варто назвати складне речення в англійській мові.

Традиційно багатоаспектність поняття “речення” обумовлює наявність кількох підходів до його вивчення: *формально-граматичного* (О. А. Лимаренко), представники якого досліджують формально-граматичну структуру речення на підставі розрізнення головних і другорядних членів, комбінаторика яких дає інваріантну схему англійського речення – суб'єктно-предикатно-об'єктну структуру S-P-O; *когнітивно-семантичного* підходу, де речення представляють як складні знаки – імена ситуацій (І. Р. Вихованець, А. М. Приходько). Представники *функціонального підходу* (Ф. С. Бацевич, М. В. Всеволодова, Г. О. Золотова та ін.) вивчають речення з точки зору теорії мовленнєвих актів. Наявність багатьох підходів свідчить про те, що речення – це складний мовний знак, у якому взаємодіють і перетинаються два рівні – номінативний (формально-граматичний і когнітивно-семантичний підходи) і комунікативний (функціональний та комунікативно-граматичний підходи) [5, с. 70].

Складне речення не є арифметичною сумою простих. Тільки в тісному зв'язку предикативних одиниць один з одним утворюється єдність складного речення. Складнопідрядне речення як один із типів складних речень виокремлюється на основі підрядного зв'язку між його структурними компонентами [6].

Підрядний зв'язок, як правило, оформлено за допомогою підрядних сполучників або сполучних слів, які репрезентують його найяскравіше [1, с. 37].

В англійській мові класифікація складнопідрядних речень є іншою, ніж в українській. До автосемантичних підрядних, як зазначає Т. Ільїна, належать складнопідрядні речення, що вводяться сполучниками:

- *as, because, since, for, in that, insofar as, inasmuch as, to the extent that, seeing that, now that, in case, for fear that* (причини і наслідку);

- *so, that, lest, so that, in order that, in order, so as* (мети);

- *if, unless, in case, as long as, on condition that, provided that, providing that, suppose that, supposing that* (умови);

- *although, though, albeit, while, whereas, as, when, even though, in spite of the fact that, despite the fact that, regardless of the fact that, notwithstanding the fact that, irrespective of the fact that* (допустове, або поступки);

- *as, as if, as though, than, as ... as, not so ... as, the ... the* (способу дії і порівняння);

- *till, (untill), as soon as, before, after, while* (часу);

- *that, whether, if* (підметові або додатку).

Синсемантичні складнопідрядні речення містять сполучникові слова [4, с. 156]:

- *who, whom, whose, that, which, when, where, whence, whereon* (визначальні);

- *where, wherever* (місця); *who (whom), what, which, when, where, how, why* (підметові або додаткові).

Для аналізу було взято постмодерністський роман Дж. Фаулза “Жінка французького лейтенанта” (J. Fowles "The French Lieutenant's Woman"), з якого відібрано 100 складнопідрядних речень.

За формально граматичними принципами підрядні речення поділено на сполучникові та такі, що містять сполучні слова [3] або, за класифікацією Т. Ільїної, на автосемантичні та синсемантичні, відповідно [4].

Складнопідрядне речення з підрядним часу. Семантично речення, які містять сполучники часу, можуть наближатися до підрядних речень умови (якщо умовою є певний час) та до підрядних речень допустових (якщо допустове стосується певного часу). Проте вони мають значні відмінності, властиві тільки підрядним часу. Розглянемо приклад: *“The bearer will wait **till** you have read this”* [7]. У даному прикладі сполучник часу *till* має значення ‘поки’, і підрядне речення часу описує певну ситуацію, з настанням якої події, описані у головній частині, зміняться. При використанні сполучника часу *after* у підрядному реченні йдеться про події, які настали до події, про яку йдеться в головному реченні: *“The sun’s rays had disappeared **after** their one brief illumination”* [7]. В наведеному прикладі сполучник часу *after* має значення ‘після’, ‘після того, як’.

Складнопідрядне речення з підрядним місця. Сполучне слово *where* зі значенням ‘де’, ‘куди’, ‘туди’ тощо вводить підрядні речення, які розкривають обставини щодо місця відтворення подій, ситуацій або знаходження осіб, про яких йдеться у головному реченні: *“The men’s voices sounded louder. He had to act; and strode towards **where** the side path came up through the brambles”* [7]. У наведеному прикладі сполучне слово *where* має значення ‘туди’ і вказує на місце, про яке йдеться у підрядному реченні.

Складнопідрядне речення з підрядним умови. Сполучник *if* є найбільш поширеним серед сполучників, що уводять умовні речення, проте значення їх у реченні може дещо відрізнятися від контексту: *“He knew he would have been **lying if** he had dismissed those two encounters lightly; and silence seemed finally less a falsehood in that trivial room”* [7]. В наведеному прикладі сполучник *if* має значення ‘якщо б’. Підрядне речення умови в даному випадку має семантику припущення.

Складнопідрядне речення з підрядним причини і наслідку. *She was, on principle, never serious with him; without exactly saying so she gave him the impression that she liked him **because** he was fun— but of course she knew he would never marry* [7]. З уривку бачимо, що у персонажа роману склалося враження, що жінка любила його з тієї причини, що він був кумедний. Причина визначена за допомогою сполучника *because* у підрядному реченні. Сполучник *so that* ‘так що’ уводить підрядне речення наслідку. В головному ж реченні розкриті певні причини, через які логічно настає наслідок, описаний у підрядному: *“Now Mrs. Poulteney seldom went out, and never on foot, and in her barouche only to the houses of her equals, **so that** she had to rely on other eyes for news of Sarah’s activities outside her house”* [7].

Складнопідрядне речення з підрядним допустовим. Сполучник *although* доволі часто використовується як сполучник поступки, але в аналізованому фрагменті він не є дуже частотним: *“She was the first person to see the bones of Ichthyosaurus platyodon; and one of the meanest disgraces of British paleontology is that **although** many scientists of the day gratefully used her finds to establish their own reputation, not one native type bears the specific **anningii**”* [7]. Підрядне речення в наведеному прикладі допомагає зрозуміти, що в цілому негативна ситуація відбулася, проте з деякими позитивними наслідками. Сполучник в даному випадку має значення *although* ‘хоча’.

Складнопідрядне речення з підрядним мети. У наступному реченні сполучник *lest* вводить підрядне речення мети: *“The little contretemps seemed to have changed Ernestina; she was very deferential to Charles, so dutiful-wifely that he complained he was beginning to feel like a Turkish pasha—and unoriginally begged her to contradict him about something **lest** he forget theirs was to be a Christian marriage”* [7]. Підрядне речення, уведене сполучником *lest* ‘щоб не’, означає мету, якої хоче досягти персонаж, коли звертається з проханням до дружини. Звернемо увагу на те, що в англійському варіанті речення є стверджувальним. Щоб перекласти його українською, слід використати конверсивний (антонімічний) переклад: *lest he forget theirs was to be a Christian marriage* → *щоб він не забув, що вони*

збираються брати шлюб за християнськими законами. І така конверсивність зумовлена саме сполучником мети *lest* 'щоб не', який в англійській мові є стверджувальним, а в українській – заперечним.

Складнопідрядне речення з підрядним способом дії. Наведемо приклад підрядного речення, уведеного сполучником способу дії: “*However, if you had turned northward and landward in 1867, as the man that day did, your prospect would have been harmonious*”[7]. В наведеному прикладі підрядне речення введено за допомогою сполучника способу дії *as*.

Складнопідрядне речення з підрядним порівняння. Приклад підрядного речень, уведеного сполучником порівняння: “*Primitive yet complex, elephantine but delicate; as full of subtle curves and volumes as a Henry Moore or a Michelangelo; and pure, clean, salt, a paragon of mass*”[7]. У цьому прикладі парний сполучник *as... as* вводить підрядне порівняння.

Складнопідрядні речення зі сполучними словами. Синсемантичні підрядні речення містять сполучні слова. В аналізованому прикладі були виділені такі підрядні речення: “*The Cobb has invited what familiarity breeds for at least seven hundred years, and the real Lymers will never see much more to it than a long claw of old gray wall that flexes itself against the sea*” [7]. Тут сполучне слово *that* має значення ‘яка’, і воно уводить підрядне речення, яке допомагає уточнити, про яку саме стіну йдеться у головному реченні.

Отже, типологія складнопідрядних речень в англійській мові утворена двома типами цих речень: автосемантичними і синсемантичними, які надалі розгалужуються на відповідні види речень, залежно від сполучників, за допомогою яких уводиться підрядна частина, а також сполучних слів.

Список використаної літератури:

1. Вихованець І.Р. Граматика української мови. Синтаксис / І. Р. Вихованець. – К.: Київськ. ун-т, 1993.-368 с.
2. Городенська К.; А.П. Грищенко як дослідник структури складносурядного речення (до 80-річчя від дня народження) Українська мова, 2016, № 4. – С. 161 – 170.
3. Загнітко А. Синтаксис української мови. Теоретико-прикладний аспект. – Брно, 2013, 225 с.
4. Ильина Т.В. Статус служебных слов в русских и английских сложноподчиненных предложениях // Вестник ВГУ. Серия: Лингвистика и межкультурная коммуникация. 2012. № 1 С. 155 – 159.
5. Лимаренко О.А. Речення як номінативно-комунікативна категорія // Записки романо-германської філології. – 2013. -Вип. 2 (31) с. 69 – 89.
6. Христіанінова Р.О. Рівні організації складнопідрядного речення // – Режим доступу : <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/17154/62-Hristianinova.pdf?sequence=1>
7. Fowles J. The French Lieutenant’s Woman [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://litlife.club/br/?b=126309>

*Стрельківська Наталія Миколаївна
студентка 1 курсу магістратури
спеціальність 014 «Середня освіта(мова та література)»*

*Науковий керівник:
доцент кафедри методики викладання іноземних мов
Божок Олександра Сергіївна*

АКТУАЛЬНІСТЬ ВИКОРИСТАННЯ ІНШОМОВНОЇ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У МОНОЛОГІЧНОМУ МОВЛЕННІ

Проблема викладання іноземної мови на сучасному етапі розвитку освіти є особливо актуальною, оскільки зміни, які відбуваються в характері освіти все чіткіше зорієнтовані на вільний розвиток особистості майбутнього фахівця, а саме його професійні здібності та вміння ними володіти. Відомо, що основною метою мовного навчання студентів у вищому навчальному закладі є підготовка такого фахівця, практичне володіння іноземною мовою якого дозволило б йому ефективно працювати зі спеціалізованими іноземними джерелами, спілкуватися з колегами, розуміти лекційний матеріал, який спрямований на щоденне та професійне спілкування, складати наукові доповіді, ділові листи іноземним колегам, виконувати письмові й усні переклади наукових статей з професійної проблематики.

Одним з основних завдань навчання монологічного мовлення є розвиток навичок усної мови.

Уміння розуміти усну мову та висловлювати нею свої думки є необхідним для багатьох людей; це зумовлюється дедалі ширшими політичними, економічними, культурними зв'язками між нашою країною та багатьма країнами світу.

Навчання монологічного мовлення як поняття і як термінологічного поєднання зайняло міцне місце в методичній літературі. В цей час є досить багато досвіду методичної організації навчання монологічного мовлення: цілий ряд вітчизняних і зарубіжних досліджень, присвячених структурі навчання говорінню (І. О. Зимня, А. А. Леонтьєв), загальнотеоретичних питань навчання монологічного мовлення, таких як лінгвістична характеристика монологічного висловлювання (А.А. Алхазішвілі і ін.), функціональні типи монологічних висловлювань (А.К.Артикбаєва, Н.В.Долгалова, М.Н.Калнинь, О.А.Нечаєва, Л.И.Новожилова, О.Г.Резель).

Хоча навчання монологічному мовленню відіграє важливу роль в підготовці філологів, та робіт, які присвячені формуванню та розвитку навичок і вмінь іноземного мовлення в ситуаціях професійно-орієнтованого спілкування існує не дуже багато.

Вчені виділяють два види усно-мовленнєвої діяльності: діалог і монолог. Уміння будувати монологічні висловлювання є більш складним умінням, ніж уміння вести діалог.

Як стверджує В.Л. Скалкін [3, с.6], монологічне мовлення є контекстуальним, на відміну від діалогу, що знаходяться в найтіснішій залежності від ситуації. У діалогічній мові «передача інформації направлена в двох і більше напрямках, у кожного комуніканта періоди мовленнєвої активності змінюються періодами сприйняття й обробки інформації», що сприяє полегшенню під час спілкування [2, с.19].

Монологічне мовлення, на відміну від діалогічного мовлення, характеризується активністю тільки одного комуніканта, що означає «планування і програмування не тільки одного висловлювання або речення, як, наприклад, в діалозі, «але й всього повідомлення» [1, с.20].

Таким чином, монологічне мовлення – це процес тривалого, послідовного, зв'язного викладу системи думок. Монологічна мова, яка являє собою усне висловлювання однієї людини з метою повідомлення інформації, впливу або побудження до дії, яке обдумується раніше [2, с.53].

Список використаної літератури:

1. Гальскова Н.Д. Теория обучения иностранным языкам: лингводидактика и методика: учеб. пособие. - М.,

2004 - 336 с.

2. Основы теории коммуникации: учебник / под ред. проф. М.А. Василика. - М., 2005. - 615 с.

3. Скалкин В.Л. Обучение диалогической речи. - К.: Рад.шк., 1989. - 158 с.

Сушкевич Анастасія Романівна
Студентки 4 курсу
Спеціальності 06.020303 Мова і література
(англійська)

Науковий керівник:
доцент
Гладка Ірина Анатоліївна

ДИДАКТИЧНА ГРА НА УРОКАХ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ, ЯК ЗАСІБ АКТИВІЗАЦІЇ ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ В 4 КЛАСІ

У статті обґрунтовано необхідність використання дидактичних ігор на уроках англійської мови з метою активізації пізнавальної діяльності молодших школярів.

Ключові слова: дидактична гра, активізація пізнавальної діяльності, учні 4 класу.

Постановка проблеми: У наш час усе більше розширюються зв'язки України із зарубіжними країнами й інтерес до вивчення англійської мови невідомо зростає. Тому, щоб підвищити мотивацію до вивчення іноземної мови, педагогу доречно грамотно підбирати методику її викладання.

Актуальність дослідження проблеми організації навчальної діяльності учнів під час вивчення іноземної мови в початковій школі зумовлено реформуванням змісту освіти, початком шкільного навчання з шести років, оволодінням іноземною мовою з першого класу, необхідністю реалізації творчого потенціалу учасників навчально-виховного процесу.

Початок навчання дитини в школі супроводжується суттєвими змінами в її житті, зокрема, переходом від ігрової до навчальної діяльності, яка поступово повинна стати провідною. Така діяльність визначає специфіку розвитку особистості і психіки. Організація дидактичних ігор передбачає активну взаємодію учнів, у процесі якої вони вчаться виокремлювати головне, порівнювати відоме із невідомим, міркувати, а не отримувати готову відповідь, підвищується їх пізнавальна активність, зацікавленість у вивченні іноземної мови, що в свою чергу сприяє досягненню високих результатів у її опануванні [1, с. 448].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Наше обґрунтування доцільності використання дидактичних ігор у початковій школі базується на наукових теоріях: ігрової діяльності (Л. Виготський, Д. Ельконін, О. Запорожець, О. Негневицька, О. Поніатко, С. Рубінштейн); функціонального задоволення, реалізації природних нахилів (А. Адлер, К. Бюлер); розвивального навчання (Л. Занков, В. Давидов, М. Скаткін); сприймання навколишньої дійсності засобами гри (О. Леонт'єв, С. Рубінштейн) та інші.

Проблеми використання ігор на початковому етапі вивчення іноземної мови розробляли К. Валуєва, Г. Волошан, А. Гергель, Н. Дручків, В. Крутий, О. Михайлова, С. Роман, Ю. Федусенко, С. Ходоровська, Т. Шкваріна та інші.

Виклад основного матеріалу дослідження. Ігри можливо поділити на два розділи. Перший розділ включає в себе граматичні, лексичні, фонетичні та орфографічні ігри, сприяючи формуванню мовних навичок. Звідси його назва «Підготовчі ігри». Цей розділ відкривають граматичні ігри, які по об'єму займають більш ніж третю частину посібника, оскільки оволодіння граматичним матеріалом насамперед створює можливість для переходу до активного мовлення учнів [2, 244].

За граматичними іграми йдуть лексичні ігри, які логічно продовжують «будувати» фундамент мови. Фонетичні ігри, використовуються для корекції вимови на етапі формування мовних навиків та умінь [1, с. 448].

Другий розділ називається «Творчі ігри». Мета цих ігор – сприяти подальшому розвитку мовних навиків та умінь. Можливість проявити самостійність у вирішенні мовно-мислячих задач, швидка реакція в спілкуванні, максимальна мобілізація мовних навиків – характерні якості мовного вміння – можуть, як нам уявляється, бути проявлені в аудіюванні та мовних іграх. Ігри другого розділу тренують в учнів творчі вміння.

Таким чином ми розглядаємо дидактичну гру, як ситуативно-варіантну вправу, де створюється можливість для багаторазового повторення мовного образу в умовах, максимально наближених до реального мовного спілкування з властивими йому ознаками: емоційністю, спонтанністю, цілеспрямованістю мовного впливу [1, с. 448].

Хотілося б виділити цілі використання ігор на уроках іноземної мови – формування певних навичок, розвиток певних мовних умінь, навчання вмінню спілкування, розвиток необхідних здібностей і психічних функцій, пізнання (у сфері становлення власне мови), запам'ятовування мовного матеріалу.

Наведемо фрагменти уроків для 4 класу, які були апробовано з використанням ігрових форм роботи, які охоплюють тему під загальною назвою “Food is a part of our life” (підтеми: “Food”, “Cooking”, “Restaurants”)

Фрагмент уроку № 1

Тема: "Berries, Fruit and Vegetables".

Мета: закріпити лексичний матеріал з даної теми.

Хід гри: all the pupils get up. Teacher, says "Berries (fruits or vegetables)" and points to any student. This student should quickly name berries (fruit or vegetable).

If he mistaken or repeated what he said to another pupils, he leaves the game. Wins the one who called more berries, fruits, vegetables.

Similarly, games such as: "Soup, the First Course, the Dessert", "At the Grocer's, at the Dairy, at the Greengrocer's" [5, с.4-6].

Фрагмент уроку № 2.

Тема: "Which Team Knows the New Words Better" з теми "Food".

Мета: активізувати лексичний матеріал з даної теми.

Хід гри: the group is divided into two teams. The teacher calls two pupils - representatives from each team. The group reads them an explanation of the words, and the students call words.

The second version of this game: one team is called from each team. One class calls the words in English, but he translates them into Ukrainian. The team, whose students remembered more new words, wins [4, с. 2 –3.].

Фрагмент уроку № 3

Тема: Гра "Who Knows More Word Combinations" ("Food").

Мета: розширити словниковий запас учнів.

Хід гри: the leader calls a word, for example, meat. The pupils to whom he addressed should name all the connections known to him with these words, for example: boiledmeat, stewedmeat, tastymeat, etc. If he says less than three phrases, he will be out of the game. The last participant of the game wins [4, с.2 –3].

Висновки з проведеного дослідження. З наведеного вище можна зробити наступні висновки: потрібна продумана насиченість уроків англійської мови відповідною системою дидактичних ігор на різних етапах навчання й підготовка учнів 4 класу до засвоєння основних понять, розпізнавання їх суттєвих ознак і самостійного відтворення уже здобутих мовленнєвих знань на уроках англійської мови. Крім того, слід звернути увагу на основні психофізіологічні новоутворення, нами були виділені наступні, котрі є

головними в нашому досліджуваному віковому періоді, а саме: образне сприймання та запам'ятовування; мимовільність уваги; підвищена емоційність сприйняття; імпульсивність; недоцільність вольових зусиль; непосидючість; схильність дітей до копіювання та наслідування в діях; асиметрія функціонування півкуль головного мозку; конкретне або наочно-образне мислення.

Список використаної літератури:

1. Азимов Э.Г. Новый словарь методических терминов и понятий (теория и практика обучения языкам) / Э. Г. Азимов, А. Н. Щукин. – М.: ИКАР, 2009. – 448 с.
2. Атаманчук Н.М. Психологія: Конспект лекцій / Укл. Н. М. Атаманчук. – 2-е вид., випр. і доп. – Полтава: Видавництво «Сімон», 2016. – 244 с.
3. Буренко В.М. Об'єктивні умови переходу початкової школи на нову структуру і зміст навчання. Поради методиста / В.М. Буренко // Іноземні мови в навчальних закладах. – 2007. – № 1–2. – С. 18–22.
4. Казанічер О. С. Дидактичні ігри як засіб активізації діяльності учнів на уроках англійської мови / О. С. Казанічер // Англійська мова та література. – 2007. – № 36 (190). – С. 2–3.
5. Козак А. М. Використання гри на уроках іноземної мови // Англійська мова та література. – 2011. – № 14. – С. 4-6.

*Танцюра Алла Сергіївна
студентка III курсу,
спеціальності «035 Філологія»*

*Науковий керівник:
старший викладач
Романюк Вікторія Леонідівна*

ВИКОРИСТАННЯ АУДІО МАТЕРІАЛІВ ЯК ЗАСОБУ РОЗШИРЕННЯ СЛОВНИКОВОГО ЗАПАСУ УЧНІВ СТАРШОГО ЕТАПУ

Актуальність даної теми полягає в тому, що учні старших класів та їх особливості запам'ятовування лексики іноземної мови суттєво відрізняється від учнів молодшої та середньої школи. Сучасне покоління учнів старшого етапу потребує нових методів та прийомів викладання, і перше за все, це стосується саме розширення словникового запасу. Тому постає питання у використанні сучасних прийомів, і, зокрема, аудіо матеріалів, для кращого запам'ятовування лексики.

Метою тез є визначення вікових особливостей навчання учнів старших етапів та аналіз ефективних методів та прийомів використання аудіо матеріалів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Якобчук Г.І. у своїй роботі пише, що «старший ступінь є завершальним у процесі оволодіння учнями іншомовним мовленням». Важливою відмінністю від попередніх етапів є те, що в 10-11 класах «завершується формування активного словника школяра та продовжується робота з формування рецептивного словника. Програма передбачає рецептивне засвоєння певної кількості лексичних одиниць»[1, с.16].

На старшому етапі для вчителів недостатньо буде використовувати тільки підручник як навчальний засіб. У 10-11 класах важливо зацікавити учнів у вивченні мови самостійно. Самостійне вивчення є невід'ємним елементом навчання старшої школи. Воно необхідне насамперед для розширення знань задля успішної здачі майбутніх екзаменів. Тож на уроках повинні широко використовуватися такі засоби як робочі зошити, аудіо/відео матеріали, книжки для домашнього читання, тестові завдання.

Звернемося безпосередньо до аудіо матеріалів. Під час використання аудіо матеріалів, головне завдання вчителя – це правильно організувати подачу такого

матеріалу. Н.В. Ямшинська у своїй статті виділяє два способи подачі аудіо матеріалу: 1) коли педагог подає лексику до прослуховування; 2) без попередньої підготовки. Вона наголошує на тому, що «обираючи той чи інший спосіб, ми повинні враховувати наступні фактори: рівень складності тексту для аудіювання, рівень підготовленості учнів, а також, які завдання ми ставимо перед собою, чого ми хочемо досягти від прослуховування»[2, с.1].

Перший спосіб полегшує роботу учневі та призводить до більш пасивного сприйняття матеріалу. Цей спосіб краще застосовувати при низькому рівні розвитку навичок аудіювання в учнів. Другий спосіб спрямований на активізацію розуміння мови на основі накопичених знань. Основною метою тут є загальне розуміння змісту тексту, без зосередження уваги на окремих незнайомих словах. Важливим елементом обох прийомів буде повторне прослуховування, яке повинне бути направлене саме на незнайому лексику.

Ще одна дослідниця К. Колесникова вказує на важливість такого прийому як письмова фіксація прослуханого аудіо матеріалу. Саме записування учнями, кожним індивідуально, усіх складних моментів, незрозумілих лексичних одиниць, допоможе, на нашу думку, кращому запам'ятовуванню та розширенню словникового запасу учнів [3, с. 67].

Приєм, який ми зараз хочемо розглянути, є дуже ефективним саме для учнів 10-11 класів. Це прийом прослуховування пісень. Важливим є те, що пісні повинні бути обрані не вчителем, а саме учнями. Текст улюбленої пісні буде краще сприйматися, і не потрібно змушувати учнів прослуховувати щось, що їм не до смаку. Використовуючи такий прийом, ми повинні знати ефективні засоби роботи з ним. Першим етапом, на нашу думку, має бути прослуховування без підготовки, спрямоване на загальне розуміння. Далі слід роздати учням текст пісні. Але текст, де будуть пропущені важливі лексичні одиниці, такі як ідіоми, фразові дієслова, синоніми до тих слів, які вони уже знають. Після прослуховування можна попросити, щоб учні за змістом вставили, на їх думку, правильні варіанти. Потім дати прослухати ще раз. І під час повтору пісні, учні мають почути правильні варіанти пропусків. І останнім етапом має бути перевірка та розгляд не тільки нового лексичного матеріалу але й нових граматичних форм.

Висновки. Починаючи роботу з учнями старших класів, ми повинні розуміти та пристосовуватися до їхніх вікових особливостей. Існує безліч методів та прийомів використання різних засобів з метою розширення словникового запасу. Але в 10-11 класах, на нашу думку, найбільш ефективними будуть саме аудіо матеріали. Адже вони спрямовані не лише на розвиток розуміння іноземної мови, а й на розширення лексичного запасу та поліпшення граматики. Ми розглянули прийом, який здається нам ефективним. А найбільша перевага прослуховування пісень у тому, що такий засіб відповідає віковим особливостям та потребам учнів старшої школи.

Список використаної літератури:

1. Якобчук Г.І. Методичні рекомендації навчання старшокласників англійської мови на профільному рівні [Електронний ресурс]– Режим доступу: http://ru.osvita.ua/school/lessons_summary/edu_technology/50754/
2. Ямшинська Н.В. Використання аудіо та відеоматеріалів на заняттях з іноземної мови [Електронний ресурс]– Режим доступу: <http://confesp.fl.kpi.ua/node/991>
3. Колесникова Е. А. Обучение аудированию с письменной фиксацией существенной информации студентов первого курса языкового педагогического вуза (английский язык): дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02 / Е. А. Колесникова. – М., 2008.– 240 с.

*Тютюник Катерина Сергіївна,
студентка IV курсу*

*Науковий керівник:
кандидат філологічних наук, доцент
Загребельна Наталія Костянтинівна*

СВОЄРІДНІСТЬ РОЗКРИТТЯ АВТОРСЬКОГО СВІТОГЛЯДУ В РОМАНІ ЖАН-ПОЛЯ САРТРА «НУДОТА»

Жан-Поль Сартр – один з найвизначніших філософів свого часу й один із основоположників філософії екзистенціалізму. Його художні твори, літературно-критичні есе і теоретичні роботи мали величезний вплив на літературу.

Вивченням філософсько-літературної спадщини Сартра займалось багато науковців, зокрема Л. Андреев, Л. Філіпов, Т. Любимова, Я. Богданов, К. Долгов та багато інших. У праці В.Н. Кузнецова «Жан-Поль Сартр та екзистенціалізм» [3] розглядається філософія Сартра на різних етапах її розвитку, динамічна еволюція світогляду французького мислителя. Незважаючи на дещо застаріле бачення проблеми, дана праця досі актуальна завдяки ретельному і розгорнутому аналізу філософських поглядів Сартра. Стаття Миколи Бажана «Нелегкий путь Жан-Поля Сартра» [1] представляє собою розгорнуту розповідь про Ж.-П. Сартра як письменника і аналіз становлення його філософських поглядів. В роботі розглядається також життєвий шлях Сартра і формування образу Рокантена під впливом власних і чужих ідей, не як персоніфікації філософа, але як втілення екзистенційних ідей.

Екзистенціалізм, фундаментальна основа філософії Ж.-П. Сартра, заперечує раціоналістську класичну філософію, бо вона ділить реальність на об'єктивне і суб'єктивне. Основні постулати атеїстичного екзистенціалізму Сартра та захист їх від звинувачень в песимістичності, нігілізації традиційних цінностей, заклику до квієтизму викладено в роботі «Екзистенціалізм – це гуманізм», яка вважається маніфестом його філософської думки. Сартр пише: «Квієтизм – позиція людей, які говорять: інші можуть зробити те, чого не можу зробити я. Вчення, яке я викладаю, прямо протилежно квієтизму, бо воно стверджує, що реальність – у дії» [5, с.48]. Відповіддю Сартру стала праця М. Хайдеггера «Лист про гуманізм» [7], де автор прояснює свою позицію щодо питань, як буття, суще, мова, думка, суб'єкт, об'єкт та ін., а також критикує європейський гуманізм, який втратив в роки війни свою головну роль.

Філософські переконання Сартра викладені як в теоретичній формі, так і в формі художніх творів, романів та оповідань. Застосовуючи феноменологічний метод опису людської психології і міжособистісної комунікації, Сартр протиставляє реальність людської свідомості всьому іншому буттю, яке бачиться йому як абсурдна безглузда маса. Існування людини передує її сутності, ми існуємо в ситуаціях (зазвичай міжособистісних і соціальних), які впливають на нас.

Величезний інтерес викликають літературно-критичні праці Сартра, які складають майже чверть написаного ним, це передмови або розгорнуті відгуки на чужі твори, книги («Бодлер» (1947), «Що таке література?» (1947) та ін.) і ряд статей про драматургію і театр, що склали збірку «Театр ситуацій» (1973). Сартр зробив значний внесок у французьке літературознавство, його літературно-критичні роботи отримали славу хрестоматійних.

М. А. Кіссель в роботі «Філософська еволюція Ж.-П.Сартра» писав: «Герою роману несподівано відкривається огидна картина оголеного буття, позбавленого покривів, якими зазвичай приховані речі. Вражений герой раптово усвідомлює, що чисте буття – це не абстракція мислення, а щось на кшталт клейкої пасти, що заповнила собою весь простір, тільки що наповнений світлом і фарбами» [2,с.18].

Головний герой філософського роману «Нудота» Антуан Рокантен страждає від відчуження, відчуття недійсності існування та конфлікту з собою та оточуючими речами,

які тиснуть на нього і викликають «нудоту». Він каже: «Предмети не повинні мене хвилювати (...) Але вони стосуються мене, це нестерпно (...) Я пам'ятаю добре те, що я відчув на інший день, коли я був на морському березі і тримав гальку. Це була свого роду огида. Як неприємно це було. Це йшло від гальки, я впевнений в цьому, воно пройшло від гальки до моєї руки (...) певний вид нудоти в руках» [4, с.53].

Роман втілює екзистенціальну думку про запаморочення, «нудоту», що охоплює людину від усвідомлення своєї самотності в чужому і абсурдному світі. Під час нападів «нудоти» Рокантена Сартр змушує читача пережити те, що називає випадковістю існування. Через ці враження Рокантен приходять до розуміння грубого існування речей – «існування» як детермінованої необхідності речей безпричинно ставатися.

В своєму романі Сартр розглядає власні ідеї з точки зору головного героя. Незважаючи на буденність, яка відбувається, кожен вибір героя впливає на його подальшу долю. Герой Сартра не просто декларує філософські ідеї автора, він розмірковує, сумнівається, шукає, тобто проживає своє життя, будучи відображенням самого автора. Через усвідомлення героя і його аналіз об'єктивного світу Сартр устами головного героя висловлює і інші екзистенціальні принципи, зокрема принцип свободи і принцип часової відносності.

Сартр підкреслює самотність персонажа в соціумі, відразу мислителя, який стикається з приземленими людьми, настільки ж безглуздими, як і навколишній світ. Рішення проблеми філософ пропонує в творчості і створенні людиною чогось значущого, таким чином наштовхуючи нас на думку про схожість головного героя і самого автора.

Список використаної літератури

1. Бажан М. Нелегкий путь Жан-Поля Сартра // Бажан М. Пути людей, К., 1969. – С. 252-279.
2. Киссель М. А. Философская эволюция Ж.-П. Сартра / М. А. Киссель. – Л.: Лениздат, 1976. – 240 с.
3. Кузнецов В.Н., Ж.-П. Сартр и экзистенциализм, – М., 1970.
4. Сартр Ж.П. Нудота. – Харків., 2006. – 349 с.
5. Сартр Ж.-П. Экзистенциализм – это гуманизм // Сумерки богов. – М., 1989. – 397 с.
6. Ставицький А. В. Метаморфозы романной формы// Филологические науки. –2006. – №4. – С. 3-13.
7. Хайдеггер М. Письмо о гуманизме// Хайдеггер М. Время и бытие. – М., 1993. – С. 192-220 с.

*Фролова Олена Миколаївна,
студентка IV курсу спеціальності
«Мова і література (англійська, українська)»
Науковий керівник:
кандидат філологічних наук, доцент
Загребельна Наталія Костянтинівна*

**ЧИТАЦЬКА РЕЦЕПЦІЯ РОМАНУ Е. БЕРДЖЕРСА
«ЗАВОДНИЙ АПЕЛЬСИН»**

Дуже часто читацьке бачення творів художньої літератури не співпадає з думкою автора чи літературознавців. Інколи навіть виникає величезна кількість інтерпретацій одного твору читачами. І одним з таких спірних творів є роман Е. Берджерса «Заводний апельсин».

Питання читацької рецепції вивчалось такими літературознавцями, як Р. Барт, М. М. Бахтін, У. Еко, Р. Інгарден, Г. С. Косарева та ін. Вивчення даної проблеми проводилися як окремо від творів, так і у зв'язку з текстами художньої літератури, але власне інтерпретація читачами «Заводного апельсина» Е. Берджерса не була дослідження.

Роман Е. Берджерса «Заводний апельсин» (1962) продовжує викликати дискусії і в наш час. Головний герой твору і водночас оповідач Алекс за канонічними критеріями мав би розглядатися як негативний персонаж. «...юное чудовище, претупник и садист...» – так описує героя перекладач В. Бошняк [1]. Але, як зазначає Ф. Н. Хуако у статті «Авторское обращение к читателю как коммуникативный акт»: «читатель получает возможность самостоятельно охарактеризовать моральные ориентиры каждого из героев и расставит нравственные акценты в этих характеристиках» [3].

Дослідження інтернет-рецензій читачів показали, що негативне ставлення до героя протягом твору змінилося у близько половини реципієнтів. Деякі читачі виражали позитивне ставлення до персонажа ще з початку твору. Якщо трохи змінити «гіпотезу Геппекепа» («произведения авторов, близкие нам по своим психологическим характеристикам, оцениваются нами выше, чем произведения тех авторов, чьи психологические характеристики кардинально противоположны нашим собственным» [4]), то можна сказати, що і близьких до своєї психології персонажів читачі оцінюють вище і навпаки. Неоднозначне відношення читачів пов'язане не тільки з постаттю головного героя, а й з твором в цілому.

Роман «Заводний апельсин» Е. Берджерса став всесвітньо популярним завдяки однойменній екранізації американського режисера Стенлі Кубріка (1971). Важливо зазначити, що і в фільмі, і в американському варіанті роману обрізана оригінальна кінцівка твору, де герой вирішує покинути розбійну діяльність та бажає завести сім'ю. Така американська інтерпретація твору пов'язана з етнокультурною специфікою, про вплив якої на читацьку рецепцію зазначає Є. О. Гончарова у статті «О синергетическом характере категории «автор» как объекта лингвистической интерпретации» [2].

У СРСР спочатку роман не публікували через аморальність, але потім він був надрукований. Пізніше В. Бошняк, перекладач «Заводного апельсину», написав: «... когда вся советская пресса пестрит сообщениями о вандализме, одичании, разгуле немотивированной преступности среди молодежи нашей страны, пророческий роман Энтони Бёрджерса потрясает и заставляет задуматься о многих морально-этических проблемах...» [1]. Тобто, за певних соціальних умов, твір був добре сприйняти аудиторією.

Існують два російськомовні переклади роману (Є. Синельщикова та В. Бошняка). Ека Мейдасарі вказав на те, що переклад має значний вплив на сприйняття та інтерпретацію читачами твору [5]. На даний момент кількісно переважають видання саме перекладу В. Бошака, що більш наближений до оригіналу.

До явищ, що впливають на читацьку конкретизацію твору, слід додати власні смаки реципієнта, його знання і досвід, знання щодо твору і письменника та інше. Читацька рецепція «Заводного апельсина» Е. Берджерса змінюється залежно від часу прочитання, тобто і віку людини і соціальної ситуації навколо; культурного фону та власного досвіду та психології. Також на сприйняття твору впливає переклад та власне знання про сам твір. Ніхто не читає твір за однакових умов, а отже і не існує однієї конкретизації роману.

Список використаної літератури

1. Бёрджерс Э. Заводной апельсин: [роман] / Энтони Бёрджерс; перевод с английского В.Б. Бошняка. – Москва: АСТ, 2014. – 222 с.

2. Гончарова Е. А. О синергетическом характере категории «автор» как объекта лингвистической интерпретации // Вестник Балтийского федерального университета им. И. Канта. Выпуск 2. Серия Филологические науки. – Калининград, 2012 – С. 30-38.
3. Хуако Ф. Н. Авторское обращение к читателю, как коммуникативный акт / Ф. Н. Хуако // Вестник Адыгейского государственного университета. – 2009. – Вып. 1 (41). – С. 56-59.
4. Янкелевич М.С. Отражение личности автора в художественном произведении // Известия Самарского научного центра Российской академии наук, – т. 15, – №2, – 2013. – С. 163-168.
5. Meidasari V. E. Communication strategies in translation: an active reception analysis between the translation and reader's reception: [Электронный ресурс]. – Режим доступа: https://www.academia.edu/4855031/COMMUNICATION_STRATEGIES_IN_TRANSLATION_AN_ACTIVE_RECEPTION_ANALYSIS_BETWEEN_THE_TRANSLATION_AND_READERS_RECEPTION-VENNY

*Федорчук Катерина Віталіївна,
студентка IV курсу,
спеціальності «Мова і література (англійська та друга іноземна)»*

*Науковий керівник:
кандидат філологічних наук
Єрьоміна-Чащина Маргарита Віталіївна*

РИСИ СЮРРЕАЛІЗМУ У ТВОРЧОСТІ ФРАНЦА КАФКИ (НА ПРИКЛАДІ РОМАНУ «ЗАМОК»)

Мета роботи: дослідити риси сюрреалізму, наявні у творі Ф. Кафки «Замок» (1922, оп. 1926).

Актуальність проблеми: розкриття рис сюрреалізму останнього і найбільш загадкового роману Франца Кафки «Замок», який так і не був завершений автором. Виходячи з того, що тема не досліджена з ракурсу аналізу саме рис сюрреалізму у творі «Замок», було взято за завдання дослідити та проаналізувати присутні в ньому риси цього художнього напрямку та з'ясувати, чи може роман письменника вважатися сюрреалістичним. Саме в цьому і присутня новизна та актуальність даної теми.

Виклад основного матеріалу: в роботі зроблено акцент на пошуки рис сюрреалізму в художньому творі Ф. Кафки. За основу були взяті «Маніфест сюрреалізму» А. Бретона [2], «Введение в сюрреализм» Е. Стерйоупулу [5] та роботи щодо біографії самого автора – «Франц Кафка. Узник абсолюта» М. Брода [3, 4], «Франц Кафка» В. Беньямін [1].

При вивченні біографії автора було зазначено сильний зв'язок творів з особистим життям, в яких було відображено всі конфлікти та теми, що непокоїли автора протягом всього життя. У центрі роману «Замок», як майже в усіх творах Кафки – втаємничені, незбагненні, алогічні взаємини людини зі світом, з системою, з іншими людьми, з владою. Якщо провести паралель автора та головного героя, можна помітити схожість у їхніх перипетіях долі, що передають всю трагічність самотності та безпорадності людини у протистояннях абсурдності та жорстокості життя.

Аналіз провідних ознак сюрреалізму у творі «Замок» дозволив виявити такі риси:

- присутність **сновидінь**, які постають не типічними поняттями сну або марева, а чимось масштабнішим. «Замок» можна порівняти з важким, тягучим сном, в якому сюжет перенасичений деталями. Він стрімко розвивається і в той же час стоїть на місці;

- **фрейдизм**, наявність якого може бути пов'язана з відносинами автора та його батька, що знайшли відображення у романі «Замок»;
- **іраціональність** виражена в тому, що людина, а саме помічник Варнава, жадає протиріч і прагне до них як до чогось позитивного і привабливого. Загадковість іраціональної людини проявляється в іраціональності її поведінки, багато в чому визначається абсурдною реальністю;
- **свобода** думки, а саме в діях головного героя К., що намагався протистояти усталеним правилам місця, в яке він потрапив;
- **іронія**, яка підкреслена у вигляді фетишистської закоханості у Кламма самої господині заїзду, і часом така поведінка інтерпретується як, висміювання сліпої віри та ідолопоклоніння.

Твір писався в межах 1921-22 років. Не закінчивши його, Ф. Кафка хотів знищити свою роботу, але друг М. Брод зберіг надбання та пізніше, в 1926 році, видав рукопис. «Замок» так і залишився незавершеним романом. Багато критиків та читачів говорять, що кінцівка йому і не потрібна. Він обривається, наче заставляючи читача проснутися від похмурого сну.

Твір наповнений реаліями, звичайним життям звичайних людей, але лише одному здається, що тут щось не так, що цей світ «фальшивка». Реальність оповита сном, модернізм оповитий сюрреалізмом.

Висновки: отже, досліджуючи дану тему, ми розкрили риси сюрреалізму (сновидіння, фрейдизм, іраціональність, свобода, іронія) на основі одного з найзагадковіших творів Франца Кафки «Замок».

Список використаної літератури:

1. Беньямин В. Франц Кафка. М.: Ад Маргинем, 2000. 320 с.
2. Бретон Андрэ. Манифест сюрреалізма. URL: <http://www.staratel.com/pictures/surreal/manifest.htm> (дата звернення: 27.03.2019).
3. Брод М. О Франце Кафке. Франц Кафка: Биография. Отчаяние и спасение в творчестве Франца Кафки. Вера и учение Франца Кафки. Кафка и Толстой/пер. с нем. СПб: Академический проект, 2000. 505 с.
4. Брод М. Франц Кафка. Узник абсолюта. URL: <http://booksonline.com.ua/view.php?book=109693> (дата звернення: 28.03.2019).
5. Стерёпулу Ап. Элени. Введение в сюрреализм. Львов: БаК, 2008. 144 с.

*Цехмейструк Катерина Юрїївна
студентка 1 курсу магістратури
спеціальність 014 «Середня освіта(мова та література)»*

*Науковий керівник:
кандидат філологічних наук
Єрьоміна-Чащина Маргарита Віталіївна*

ІНТЕРМЕДІАЛЬНІСТЬ ТВОРУ ДЖОНА ФАУЛЗА «МАГ»

Проблема інтермедіальних зв'язків в літературних творах постає актуальною ще з середини минулого століття. Тут буде також влучно згадати про синтез мистецтв чи взаємодію двох або більше видів мистецтва, проте ці поняття не слід плутати.

Для початку розтлумачимо, що таке інтермедіальність. За словами літературознавця, що вивчав цей термін у 1980-тих рр. і приділяв значну увагу явищу інтермедіальності протягом усієї дослідницької діяльності, Оге А. Ханзен-Леве, *«Intermedialität – это перевод (с одного языка искусства на другой) в рамках одной культуры, либо объединение между различными элементами искусства в мономедийном (литература, живопись и др.) или мультимедийном (театр, кино и др.) тексте»*[4, с. 291-360]. Н. В. Тішуніна зазначає, що інтермедіальність – це особливий тип структурних взаємозв'язків всередині художнього твору, заснований на взаємодії різних видів мистецтва в системі єдиного художнього цілого [2, с. 4].

Літературний твір як художній простір вміщує в собі «цитати» з текстів іншого роду, створених на мові інших видів мистецтва. В цьому розумінні поняття «текст» слід використовувати у більш широкому сенсі – не просто як графічно відображену інформацію, а як «текст мистецтва», «текст культури». Інтермедіальність – це певна метамова мистецтва, що відображається в подібному «тексті культури».

Доволі активно в останній час привертають до себе увагу твори англійського письменника Джона Фаулза – відомого представника інтелектуальної прози ХХ століття. На наш погляд, особливо репрезентативним з точки зору поєднання різних видів мистецтв у художньому просторі літературного твору постає опублікований у 1965 році його роман «Маг» із розшарованим сюжетом та використанням інтермедіальності для розширення художнього простору твору. Працюючи над романом, письменник постійно звертається до візуальної образності. Дж. Фаулз не просто митець, він, насамперед, естет і творча людина, що сприймає будь-який прояв мистецтва. З приводу візуалізації творів слід зауважити також, що він активно приймав участь в екранізаціях власних сюжетів.

У романі «Маг» Дж. Фаулз звертається до проблеми пізнання людиною себе, до людського свідомого і несвідомого. І одним із засобів цього пізнання постає мистецтво, естетика. Письменник використовує у складі художнього простору візуальні артефакти. Нам зустрічаються: живопис, графіка, скульптура, фотоальбоми, фрагменти кінозйомок і навіть театральні постановки. Науковець Н. В. Лобкова у своїй дисертаційній роботі на тему «Взаимодействие языков искусств в творчестве Дж. Фаулза» (2001) зазначає: *«Диалог его прозы с кино выражается в “монтажном принципе” художественного построения. Музыка присутствует в романе не только на уровне образа, но и в качестве полифонического принципа построения текста. Как идеальная модель реализации полифонии, способная соединить знаки разной модальности, рассматривается образ метатеатра. На уровне интермедиального цитирования представлено изобразительное искусство, в частности стилизация пейзажей под восточную графику, одним из важнейших художественных принципов которой является соотношение рисунка и фона, условно черного и белого пятна»*[1, с. 152].

Всі перераховані візуальні та невізуальні артефакти є різновидами інтермедіальності. Якщо конкретизувати саме за твором, нам зустрічаються:

1. Твори образотворчого мистецтва: живописи М. Сміта, П. Боннара, Ф. Гойї, С. Боттічеллі, Ж. Давіда, Е. Мунка, Фра Анджеліко, Ель Греко; графіка У. Хогарта та Ф. Гойї; скульптура – бронзова статуя Пріапа, фрагмент головного портрету Нефертіті, постать Посейдона з острова Евбея періоду високої класики – *«Копия знаменитого Посейдона, выловленного в начале века близ Эвбеи. <...>Благородный муж стоял, широко расставив ноги и указывая могучей десницей на юг, непостижимо царственный и нечеловечески безжалостный, как все реликты древних цивилизаций; шедевр авангардный, будто творение Генри Мура, и дряхлый, будто камень, служивший ему подножием»* [3, с. 266]; описи скульптурних шедеврів Д. Гібсона самим Ніколомом Ерфе, коли він описує дівчину, звертаючись до статуї Венери (1850).

2. Твори не образотворчого мистецтва: архітектурні елементи – частина палацу Георга IV, венеціанські вікна 15 століття як елемент інтер'єру вілли Кончіса, ландшафтний дизайн та садово-паркове мистецтво; антикварна колекція Де Дюкана; псевдодокументальні кінострічки про Другу світову війну у стилі неореалізм тощо. Також неможливо не згадати театральні постановки грецьких міфів, що розігрувалися на віллі: *«Она стояла так несколько секунд, спокойная, яростная, грозно загораживая путь. Потом завела свободную руку назад и с ядоносной быстротой выдернула стрелу из колчана. Но не успела укрепить ее на тетиве, как луч перекинулся на застигнутого врасплох сатира. Выказывая явный испуг, тот спрятал руки за спину, склонил голову, накладной фаллос, в ярком свете гагатово-черный, торчал по-прежнему. Поза ненатуральная, но выразительная.<...> Он вжимал стрелу – эту или другую – себе в грудь. Медленно повалился на колени, качнулся, рухнул на бок среди камней и тимьяна. Яркий луч задержался на его теле, констатируя смерть; затем потух. Сзади, все в том же тусклом луче, бесстрастно взирал на происходящее Аполлон, беломраморный призрак, божественный судья, распорядитель торжеств. Размашистой охотничьей поход кой богиня двинулась к нему, держа серебряный лук у бедра. На миг они повернулись к нам лицом, подняли руки с откинутыми назад ладоням– финальная мизансцена, суровое приветствие. Жест получился эффектный»*[3, с. 233].

Таким чином, письменник спілкується з читачем не тільки засобом літератури, а і візуалізаціями, надаючи чіткий, детальний опис кожному елементу іншого мистецтва. Через це роман сприймається більш свідомо, розуміються мотиви вчинків головних персонажів та їх роль в сюжетній канві. Роман «Маг» можна назвати колажем, в якому містяться багато частин для передачі художнього задуму автора. Складність та наповненість подібними візуалізаціями служить, передусім, для реалізації найголовнішої задачі роману – допомогти людині повернути саму себе, стати особистістю.

Список використаної літератури:

1. Лобкова Н. В. Взаимодействие языков искусств в творчестве Джона Фаулза. Нижний Новгород, 2001. 174 с.
2. Тишунина Н. В. Западноевропейский символизм и проблема синтез искусств: опыт интермедиального анализа. СПб., 1998. 179 с.
3. Фаулз Дж. Волхв/пер. с англ. Б. Кузьминского. 2-е изд. М., 1998. 848 с.
4. Ханзен-Лёве Оге А. Интермедиальность в русской культуре: от символизма к авангарду. Москва: Российский гос. гуманитарный ун-т, 2016. 503 с.

*Шабаліна Інна Ігорівна
студентка 5 курсу
групи 11 аум
Спеціальності 014 Середня освіта*

*Науковий керівник,
доктор філологічних наук, професор
Корольова Алла Валер'янівна*

**СЛОВОТВІРНО-ЕТИМОЛОГІЧНІ МОДЕЛІ ЛЕКСЕМ
ІЗ КОМПОНЕНТОМ -ING В АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ**

Словотвір пов'язаний із формуванням нових слів та визначається як формування слів зазвичай на базі однокореневих слів за існуючими в мові зразками і моделями за допомогою афіксації, словоскладання, конверсії та інших формальних засобів.

У процесі словотвору відбуваються як структурні, так і семантичні перетворення [5, с. 181]. Вирішальну роль у процесі словотвору відіграє продуктивність його окремих засобів, що розуміється як здатність різних дериваційних моделей утворювати нові лексичні одиниці у межах певних часових рамок. Отже, комплексне вивчення характерних особливостей лексичних одиниць із компонентом *-ing* на рівні словотвору та етимології, їх сполучуваності в англійській мові зумовлюють її важливість для сучасного мовознавства.

Сучасні науковці вивчають суфікс не просто як засіб творення нових лексичних одиниць, а як показник структурно-семантичної системи мови (Ю. І. Грибнік [2], В. Д. Урядова [6]). Одним із найбільш продуктивних в англійській мові постає суфікс *-ing*, який дозволяє утворювати лексичні одиниці, які функціонують у ролі іменників та прикметників, а також як дієслівні форми.

Метою статті є виявлення словотвірно-етимологічних моделей лексем із компонентом *-ing* в англійській мові.

Суфіксація – це різновид афіксації, один із способів творення слів за допомогою суфіксів, який змінює лексичне значення основи, і, таким чином, слова, які виникли, в більшості випадків переходять в іншу частину мови. Суфікс – це дериваційна морфема, яка розміщена після кореня і яка формує новий дериват іншого класу слів [Error! Unknown switch argument., с. 36]. Важливо відрізнити суфікс від форманта, оскільки останній може включати флексію тощо, у той час, як суфікс є словотвірним компонентом слова [3, с. 28]. З огляду на це, *ing* – це словотвірний суфікс, що використовується в англійській мові для творення як окремих форм дієслова (Present Participle, герундій), так і для творення самостійних частин мови, таких, як іменник та прикметник [Error! Unknown switch argument., с. 6].

Англійський суфікс *-ing* має два основних джерела походження: 1) як суфікс, що використовується для творення герундія (в іменниковому використанні) і походить від прото-індоєвропейського суфіксу *-enkw-*; 2) як суфікс, що використовується для творення Present Participle (у прикметниковому використанні) – від прото-індоєвропейського прикметникового суфіксу *-nt-* [Error! Reference source not found.].

Вивчення словотвірно-етимологічних характеристик лексичних одиниць із компонентом *-ing* передбачає застосування спеціальної методики, яка дозволить урахувати характеристики їх структури і складових частин, походження, значення і мотивованості і в подальшому представити такі лексичні одиниці як цілісну підсистему в системі сучасної англійської мови, що передбачає застосування таких методів, як компонентний, етимологічний і семантичний аналіз.

На основі компонентного аналізу 65 словникових записів [Error! Reference source not found.] методом суцільної вибірки (комбінація «Ctrl+F» на клавіатурі, запит для пошуку «ing» з пробілом наприкінці, що дозволяє виявити саме ті лексичні одиниці, які містять компонент *-ing* у кінці слова) виявлено словотвірні моделі лексем із компонентом *-ing*, що дає можливість визначити структуру та способи творення таких лексем (рис. 1).

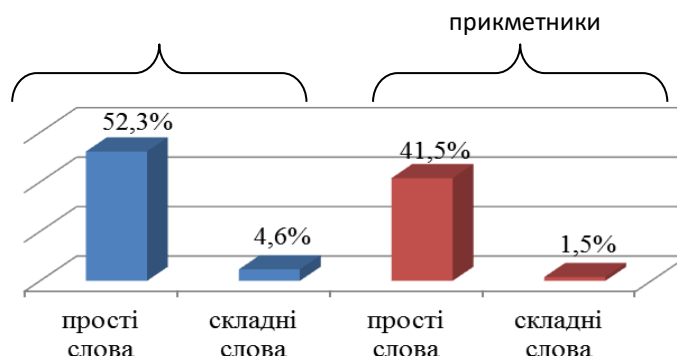

Рис. 1. Словотвірні моделі лексем із компонентом *-ing*

Інформація вище демонструє, що у словникових записах лексичні одиниці із компонентом *-ing* найчастіше представлені іменниками та прикметниками з невеликим переважанням іменників (56,9% проти 43,1%). Як іменники, так і прикметники найчастіше представлені простими словами (93,8% лексичних одиниць від загальної кількості), у той час, як частка складних слів складає лише 6,2%). Розглянемо словотвірні моделі лексичних одиниць із компонентом *-ing* більш детально. В аналізованому матеріалі найбільш продуктивною моделлю творення лексичних одиниць із компонентом *-ing* в англійській мові є утворення простих слів шляхом додавання наведеного суфіксу: 1) необчислювальних віддієслівних іменників (*to act* → *acting* [Error! Reference source not found., с. 7]); 2) віддієслівних прикметників (*to alarm* → *alarming* [Error! Reference source not found., с. 19]). Спостерігаються також випадки додавання суфіксу *-ing* до складних слів, що дозволяє утворювати: 1) іменники шляхом заміни суфіксу (*bookkeeper* → *bookkeeping* [Error! Reference source not found., с. 75]); 2) прикметники шляхом поєднання компонентів словосполучення в одне слово та додавання суфіксу *-ing* (*take breath* → *breathtaking* [Error! Reference source not found., с. 83]).

Етимологічний та семантичний аналіз лексичних одиниць з компонентом *-ing* дозволяє визначити особливості сполучуваності цього компонента з іншими одиницями та його здатність модифікувати значення таких лексичних одиниць. З метою отримання можливості систематизації матеріалу, дієслова як основу творення лексичних одиниць з компонентом *-ing* в цьому дослідженні розподілено на групи відповідно до класифікації Н. Ю. Шведової [Error! Unknown switch argument., с. 13], інші основи творення таких одиниць не потребують класифікації (рис. 2).

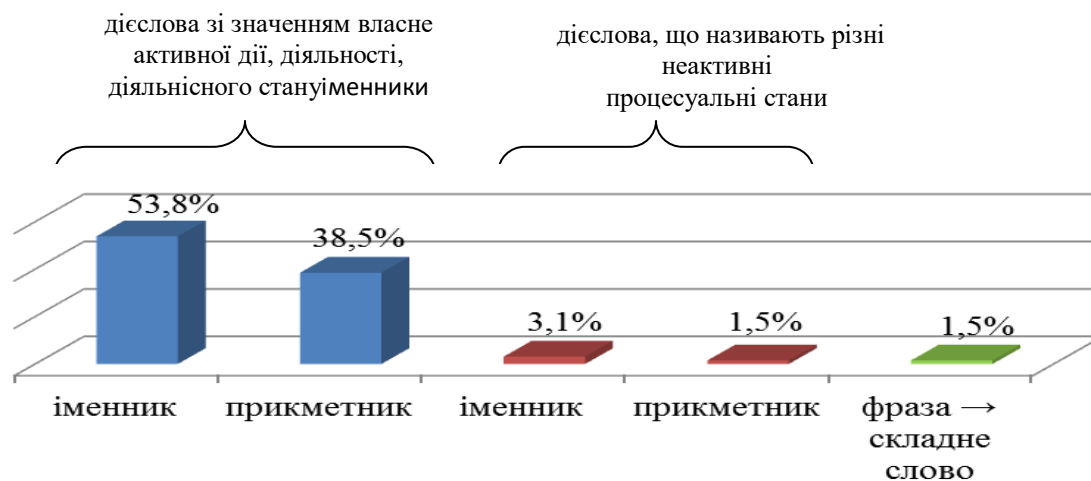

Рис. 2. Джерела творення лексем із компонентом *-ing*

Як демонструє наведена інформація, суфікс *-ing* у переважній більшості випадків сполучується із дієсловами (98,5%), зокрема, із дієсловами зі значенням власне активної дії, діяльності, діяльнісного стану (93,8%), які, поєднуючись із компонентом *-ing*,

*Науковий керівник:
доктор філологічних наук, професор
Анненкова Олена Сергіївна*

ЛЮБОВНІ ТРИКУТНИКИ В РОМАНІ А. МЕРДОК «ДИКА ТРОЯНДА»

Британська жіноча проза ХХ ст. відзначається потужним психологічним началом. Увагу письменниць повсякчас і повністю привертає внутрішній світ і внутрішнє життя героїв і героїнь, складні нюанси і колізії людських стосунків, проблеми людської амбівалентності й особистісної багатогранності.

Роман «Дика троянда» А. Мердок досліджували в наративному аспекті (так, Д. Ольхівська, Н. Постова підкреслюють психологічні засади конструювання наративної форми твору), окреслювали феномен ескапізму (А. Бугрій), маскулінні образи жінок (О. Бочкар), аналізують біографічні (П. Конраді, Е. Вілсон та ін.) та філософські координати (Р. Гард, М. Ельторф, С. Зюба, С. Ловібонд та ін.), роль моральних концептів («Iris Murdoch and Morality» А. Рове і А. Горнер (2010) і психологічні аспекти (М. Франкова, Г. Блум, Б. Ніколь та ін.).

Фактично, в центрі уваги А. Мердок знаходиться любовний трикутник як особливе складне явище людських стосунків. Цих трикутників у романі багато, і вони здебільшого обумовлені тиском соціальних умовностей, подолати які люди не в силах. Саме тому персонажі здебільшого мають безліч масок, личин, вимушені і звиклі послуговуватися ними, бути нещирими і несправжніми. Авторка таврує фікційний статус шлюбу, який є ганебним союзом нещасливих людей, і представляє одну з найбільших умовностей суспільства.

М. Гопвуд у статті 2017 року «“The Extremely Difficult Realization That Something Other Than Oneself Is Real”: Iris Murdoch on Love and Moral Agency» вкотре акцентує на головній ролі любові в прозі ірландської авторки. Назва перегукується зі знаменитою філософською дефініцією Мердок, котра частково прояснює розуміння нею цього поняття: «Love is the extremely difficult realization that something other than oneself is real» [Любов – безмірно складне втілення того, що хтось інший, ніж я, реальний][1, с. 477]. (До слова, майже ідентична думка звучить у романі «Дика троянда»: «The reality of Randall was overwhelming, and with a total grasp of his existence which was perhaps, after all, love, Ann apprehended her husband...» [Реальність Рендала всеохопна, й Енн сприймала чоловіка з величезним відчуттям його існування, що, зрештою, можливо, і є коханням] [2]. Дослідник підкреслює: «... The concept of love is essential to any adequate understanding of Murdoch's work» [Концепт любові є есенційним для будь-якого адекватного прочитання творчості Мердок] [3, с. 477].

Простежуючи на основі цього стосунки матері з донькою, наголосимо, що їхній внутрішній конфлікт є багатовимірним і глибоким, вкоріненим у фрейдистські комплекси й бажання. Обидві героїні втягнуті в два любовні трикутники. Великого значення набуває жіноча конкуренція, яка обумовлена різницею у віці (молодість-старість, із одного боку, і молодість-зрілість («уседозволеність»), з другого боку) і коханням до тих самих чоловіків.

Поза тим, А. Мердок підносить цінність людської особистості, вміння долати соціальний тиск і керуватися тільки власними почуттями, бажаннями та цілями, тобто повсякчас здійснювати власну природну свободу, яка постає найвищим ідеалом. У випадку Енн і Міранди очевидно, що перша не змогла оволодіти власною свободою, а друга – активно рухається шляхом до неї.

Список використаної літератури:

1. Hopwood M. «The Extremely Difficult Realization That Something Other Than Oneself Is Real»: Iris Murdoch on Love and Moral Agency / M. Hopwood // European Journal of Philosophy. – 2017. – P. 477–501.
2. Murdoch I. An Unofficial Rose / I. Murdoch. – London: Penguin Books Ltd., 1987. – 288 p.
3. Hao, Ningning. AFeministStudyofTheSummerbeforetheDark // TheoryandPracticeinLanguageStudies. – 2017. – Vol. 7, No. 8. – P. 677–681.

*Арделян Христина Анатоліївна
студентка I курсу магістратури,
спеціальності «011 Освітні, педагогічні науки»*

*Науковий керівник:
кандидат педагогічних наук, доцент
Дубровіна Ірина Володимирівна*

«Зміст розвитку творчих умінь старших дошкільників у чинних програмах дошкільної освіти в Україні»

Результати освітньої роботи закладів дошкільної освіти передбачають те, що, дитина дошкільного віку сприймає і усвідомлює мистецтво як результат творчої діяльності людини через сформовані уміння: виявляти емоції та почуття від побачених та почутих мистецьких творів; сприймати твір мистецтва й вирізняти специфіку образу мистецтва, цілісно та елементарно аналізувати засоби художньої виразності; яскравість образу пов'язувати з «кольорами, формою, пропорціями, звуками, ритмами, динамікою, темпами, рухами, мімікою, жестами, римами, монологами, діалогами», самостійно інтегрувати в улюблені літературні твори елементи різних мистецьких діяльностей (спів, образні рухи, малюнки-декорації, маски) тощо.

Проаналізуємо завдання програм розвитку дітей дошкільного віку щодо формування творчих умінь у старших дошкільників у процесі творчої діяльності.

Так, серед завдань Базового компонента дошкільної освіти визначено «компетентнісний підхід до розвитку особистості, збалансованість набутих знань, умінь та навичок дошкільника». Організація життєдіяльності дошкільників передбачає формування у дитини ціннісного ставлення до світу мистецтва емоційно-ціннісного ставлення до процесу та продуктів творчої діяльності, розвиток творчих здібностей та різних способів створення художніх образів, формування елементарних художньо-продуктивних навичок [1].

Дитина дошкільного віку, за вимогами Базового компоненту дошкільної освіти «із задоволенням наслідує мистецькі зразки – образотворчі, музичні, танцювальні, театральні, літературні» та володіє уміннями й навичками інтегрувати в творчих завданнях «власні інтереси, уподобання, цінності, набутий мистецький досвід діяльності сприйняття і відтворення

прекрасного», «випромінює благополуччя під час мистецької творчої діяльності; має навички рефлексії стосовно власного мистецького досвіду; виявляє художню активність як складову особистісної культури» [1].

Дошкільник володіє творчими вміннями компетентно застосовувати мовні та немовні (міміка, жести, рухи) та інтонаційні засоби виразності у процесі різних видів діяльностей та прагне творчо само реалізовуватися.

У програмі розвитку дітей старшого дошкільного віку «Впевнений старт» серед показників мовленнєвого та художньо-естетичного розвитку старших дошкільників названі такі творчі вміння: вільне переказування, розповідання напам'ять знайомих літературних творів та самостійне визначення художньо-виразних засобів й створення власних образів за мотивами літературних творів у різних видах творчості; виявлення емоційної чуттєвості до різних творів мистецтва [3].

Старший дошкільник творчо проявляє себе в «завданнях продуктивного спрямування (комбінує, імпровізує, вигадує тощо)», вміло співпрацює із дітьми та дорослим під час різних видів творчої діяльності. Зокрема, під час театралізованої діяльності уміє виявляти емоції у процесі програвання ролі та

перегляду театралізованої вистави, співпереживає персонажам та розуміє зміст театрального дійства; «уміє театралізувати творчу сюжетно-рольову гру, вигадує казку, добирає засоби для її театральної реалізації, обирає методи самовираження в діях під музичний супровід».

Комплексна регіональна програма розвитку дитини дошкільного віку «Українське дошкілля» визначає зміст виховання дітей дошкільного віку від двох до шести років [2]. Такі види роботи, як читання та розповідання художніх творів та інсценування й драматизація за їхнім змістом, а також музична й образотворча діяльність представлені у розділ «Художньо-естетичний розвиток», а розвиток «творчих здібностей дітей, їхньої уяви, самостійності у втіленні задуму, пошуку шляхів його реалізації» є реалізацією завдань розділ «Креативний розвиток». У розділі ігрова діяльність серед переліку ігор також подано низку ігор на розвиток креативності. Так, у розділі «Креативний розвиток» (програма розвитку дитини дошкільного віку «Українське дошкілля») містяться завдання щодо конструктивної та театралізованої діяльності. За змістом цього розділу, у показниках компетентності дитини старшого дошкільного віку йдеться про творчі вміння спільно будувати, творчо розвивати сюжети ігор з будівлями та створювати нові споруди за зразком; виготовляли власноруч і разом із дорослим іграшки, саморобки та використовувати їх для реалізації ігрових задумів тощо (конструктивна діяльність); передавати образи героїв (із використанням жестів, міміки, пантоміми) та своєчасно вступати в дію; керувати маріонеткою; проявляти себе емоційним та чуттєвим глядачем; самостійно складати сюжети й сценарії та показувати вистави за допомогою театру іграшок й організувати гру «Театр»; уміння проявляти себе емоційним та чуйним глядачем; може вносити у театралізацію творчі фрагменти та вміє оцінювати відповідні декорації або самостійно виготовляти декорації та маски для театрального дійства; вміння чистив вірші та переказувати прозу із використанням фольклорних форм тощо. Серед показників ігрової компетентності дитини – творчі вміння варіювати вирази обличчя, міняти жести та тембр голосу з метою втілення в рольовий образ. Дитина старшого дошкільного віку володіє творчими вміннями регулювати силу голосу та користуватися розповідною, питальною та окличною інтонацією; складає казки, загадки, розповіді (мовленнєвий розвиток); знає зміст казок та вміє визначати їхню структуру, емоційно передає зміст художнього твору; вміє читати вірш виразно, відтворює образність мови; володіє різними способами передачі образів та самостійно займається художньою творчістю; рухається відповідно до темпу, динаміки музики, відтворює ритмічний малюнок танцю; співає інтонаційно чисто, виконує в оркестрі на музичних інструментах невеликі п'єси (художньо-естетичний розвиток).

Отже, формування творчих умінь у старших дошкільників засобами театрально-мовленнєвої діяльності передбачало об'єднання зусиль усіх соціальних інституцій від дошкільних до вищих навчальних закладів для формування освіченої, гармонійно розвиненої особистості дитини.

Список використаної літератури:

1. Базовий компонент дошкільної освіти / [авт. кол. : А.М. Богущ (наук. кер.), Г.В. Беленька, О.Л. Богініч, Н.В. Гавриш, О.П. Долинна, Т.С. Ільченко, О.В. Коваленко, Г.М. Лисенко, М.А. Машовець, О.В. Низковська, Т.В. Панасюк, Т.О. Піроженко, Т.І. Поніманська, О.Д. Сідельнікова, А.С. Шевчук, Л.Ю. Якименко]. – Київ : Спецвип. журн. «Вихователь-методист дошкіль. закл.», 2012. – С. 1–30.

2. Білан О.І., Возна Л.М., Максименко О.Л., Овчаренко Л.Р., Руханська Л.С., Самсін В.Р. Програма розвитку дитини дошкільного віку «Українське дошкілля» / О.І. Білан, Л.М. Возна, О.Л. Максименко та ін. – Тернопіль: Мандрівець, 2012. – 264 с.

3. Програма розвитку дітей старшого дошкільного віку «Впевнений старт» / [авт. кол. : О.О.Андрієтті, О.П.Голубович, О. П.Долинна, Т.В.Дяченко, Т.С.Ільченко, Г.Є.Іванова, Г.М.Лисенко, Т.В.Панасюк, Г.В.Петрова, Т.О.Піроженко, Н.М.Романко, Н.А.Слущинська, Н.І.Трикоз]. – Тернопіль : Мандрівець, 2013. – 104 с.

*Бобильов Данило Олександрович
студент I курсу
Спеціальності «Менеджмент
Соціокультурної діяльності»*

*Науковий керівник:
доктор філос. наук, професор
Кочубей Наталія Василівна*

«Євробачення як феномен сучасної пісенної культури»

Євробачення - це щорічний музичний конкурс пісень, який проводиться серед виконавців з країн, що входять в Європейський Мовний Союз (ЄВС). Тому-то серед учасників конкурсу можна побачити виконавців з Ізраїлю та інших країн, що знаходяться за межами Європи. Від кожної країни-учасниці на «Євробачення» вирушає один учасник, який виконує одну пісню. Переможець конкурсу визначається шляхом голосування телеглядачів і журі з кожної країни.

Щороку конкурс пісні Євробачення приковує до себе величезну увагу, і кожен раз навколо нього розставляються якісь політичні акценти. Причому ця політизованість проявляється не в одному і не в двох, а в цілому ряді моментів.

Перший - аналізуємо, хто бере участь, хто не бере участі в конкурсі. Наприклад, ряд мусульманських країн в Євробаченні участі не приймають, тому що в ньому бере участь Ізраїль. Поки немає на конкурсі і Палестини, хоча в ООН палестинський прапор вже піднято, але її участь може викликати великий скандал. Або, наприклад, відмовляється Монако, так як вважає, що на конкурсі занадто сильно підтримують східноєвропейських учасників і що слов'янська солідарність не дозволяє співакам-монегаскам отримати гідне місце.

По-друге, в результатах голосування телеглядачів добре проглядаються відносини між населенням різних країн. Існує так званий "феномен сусідського голосування". Балканські країни голосують один за одного. Є слов'янська солідарність. Країни Прибалтики, як не дивно, часто голосують за Росію. Зрозуміло, що скандинави голосують один за одного. Третій момент - наявність так званих "професійних журі" і можливі маніпуляції результатами. Найгучніший випадок був у 2003 році, коли російська група "Тату" отримала досить високу оцінку від британських телеглядачів. Але потім раптом нібито стався технічний збій, голоси телеглядачів зараховувались не були, а журі проголосувало проти росіянок. У підсумку вони отримали не перше, а третє місце.

Так що на думку багатьох глядачів і критиків, Євробачення - це дійсно комплексний феномен, дуже сильно політизований міжнародний конкурс пісні. Це свого роду дзеркало політичних настроїв в Європі. Але ця політизованість, як мені здається, викликає до нього додатковий інтерес.

Однак спочатку головною метою пісенного конкурсу «Євробачення» було – об'єднання країн. Зрозуміло, що відновлення світу після Другої Світової війни було дуже важливо, і Євробачення послужило хорошим приводом для примирення. Але в 2016 році ми можемо спостерігати, що конкурс Євробачення має дуже явний політичний підтекст. Перемога Джамали послужила швидше скандалом, ніж об'єднанням. Не

можна сказати, що в підсумку конкурс Євробачення досяг своєї первісної мети. Але тим не менше конкурс процвітає і щороку приваблює до себе все більше і більше глядачів.

Зараз ми також можемо спостерігати, що конкурс Євробачення дав життя дуже багатьом міжнародним фестивалям та конкурсам. Такі проекти як: Слов'янський базар, Тюркбачення, Інтербачення та інші.

Отже, зараз Євробачення є осередком сучасної музичної та пісенної культури. Мільйони глядачів щороку спостерігають за цим видовищем, де є поєднання різноманітних стилів та новацій сучасної культури, де розкривається проблематика сучасного світу, а також просто панує затишна розважальна атмосфера, де кожний бажаючий зможе знайти пісню на свій смак та стиль.

Список використаних джерел:

1. Шішмарев В. Ф. Пісня, як явище літературне // Енциклопедичний словник Брокгауза і Ефрона: в 86 т. (82 т. І 4 доп.). - СПб., 1890-1907.

*Братчук Аліна Віталіївна
студентка І курсу магістратури
Спеціальності: «Педагогічне дорадництво»*

*Науковий керівник:
кандидат педагогічних наук, доцент
Тадеуш Олена Миколаївна*

«Впровадження передового педагогічного досвіду як важливий елемент професійної діяльності педагога»

Проблемні питання процесу засвоєння та впровадження передового педагогічного досвіду порушувались в наукових дослідженнях Ю. Бабанського, В. Бондаря, А. Вихруща, Л. Даниленко, Г. Данилової, І. Жерносека, І. Зязюна, М. Красовицького, С. Крисюка, В. Олійника, В. Павлютенкова, М. Поташника, М. Ярмаченка.

Поняття досвіду з позиції філософії трактується як особливе накопичення практики а також її результат – набуті способи діяльності сформуванні вміння та навички.

Феномен педагогічного досвіду визначається як оптимальна діяльність викладача (А.С Макаренко, В.О Сухомлинський, К.Д Ушинський), яка є результатом творчого пошуку, характеризується елементами новизни, спрямована на вирішення актуальних завдань навчання і виховання та забезпечує ефективність навчально-виховного процесу удосконалення його форм [1; 2; 3; 4].

Педагогічний досвід в основі має педагогічну майстерність, що визначається як комплекс властивостей особистості педагога, що забезпечує самоорганізацію високого рівня його професійної діяльності (Н.В Гузій, І.А Зязюн, І.Ф Кривонос, С.О Сисоєва), що характеризується гуманістичною спрямованістю діяльності, професійними знаннями вміннями та навичками, розвинутими, педагогічними здібностями та оволодінням педагогічною технікою.

Аналіз наукових джерел дає підставу нам визначити сутність передового педагогічного досвіду як результат творчого пошуку педагога, що виявляється у пошуку нових ідей та явищ а також педагогічних цінностей з метою підвищення навчально-виховного процесу.

Науковцями визначено окремі види та критерії передового педагогічного досвіду, що класифіковано за обсягом (системи роботи освітнього закладу, системи роботи працівника освітнього закладу, педагогічна проблема, форми, методи і прийоми роботи) за рівнем самостійності (новаторський, раціоналізаторський, репродуктивний) [5; 6; 9; 10].

Ефективність вивчення передового педагогічного досвіду та усвідомлення забезпечується дотриманням певних вимог вміло здійснювати підбір та аналіз навчально-

наукового та методичного матеріалу; цілеспрямовано проводити спостереження навчально-виховного процесу; вивчати, аналізувати між різними прийомами та методами навчально-виховної роботи, що дає позитивні результати вести педагогічний щоденник з метою фіксації більш ефективних методів та прийомів та ін.

Головними критеріями впровадження передового педагогічного досвіду виступають: актуальність спрямованості досвіду на найважливіші проблеми навчання, виховання та розвитку учнів; оригінальністю впровадження нових форм, методів, прийомів та засобів [7; 8; 9; 10; 11].

Відповідно до цього, впровадження передового педагогічного досвіду можна визначити як оптимально організовану діяльність педагога, що забезпечує найвищі результати у навчально-виховному процесі, що забезпечується зусиллями педагогів та учнів; а також як результат творчого пошуку що веде до відкриття нових педагогічних явищ, ідей.

Вивчаючи та впроваджуючи у навчальний процес закладів вищої освіти творчі здобутки педагогів новаторів, викладачі розвивають природну обдарованість студентів, збагачують духовну та інтелектуальну сферу їх життя.

Список використаної літератури:

1. Бабанский Ю.К. Передовой опыт учителей и педагогическая наука / Ю.К.Бабанский // Советская педагогика. – 1977. – № 11. – С. 43–48.
2. Бойко А.М. Стратегія – упровадження прискореного розвитку педагогічної практики й теорії / А.М. Бойко // Рідна школа. – 2009. – № 9. – С. 3–9.
3. Волкова Н.П. Педагогіка : посібник / Н. П. Волкова. – К. : Академія, 2001. – 576с.
4. Десятов Т.М. Наука управління загальноосвітнім навчальним закладом / [Десятов Т.М., Коберник О.М., Тевлін Б.Л., Чепурна Н.М.]. – Харків : Основа, 2003. – 240 с.
5. Зязюн І.А. Філософія педагогічної дії : монографія / І. А. Зязюн. – Черкаси : Вид. ЧНУ ім. Богдана Хмельницького, 2008. – 608 с.
6. Кривонос І.Ф. Передовий педагогічний досвід – у школу / І. Ф. Кривонос. – К. : Знання УРСР, 1982. – 78 с.
7. Момот Л.Л. Передовий педагогічний досвід : теорія і практика / Л. Л. Момот. – К. : Рад. школа, 1990. – 141 с.
8. Монозон Э.И. Методологические и теоретические вопросы изучения, обобщения и использования педагогического опыта / Э.И. Монозон // Советская педагогика. – 1979. – № 12. – С. 4–12.
9. Передовий педагогічний досвід : теорія і методика / [Л. Л. Момот, Т. М. Хмара, О. Г. Ярошенко, Л. І. Прокопенко та ін.] ; під. ред. Л. Л. Момот. – К. : Рад. школа, 1990. – 141 с.
10. Скаткин М.Н. Методология и теория обобщения передового педагогического опыта / М.Н.Скаткин. – М. : Педагогика, 1979. – 157 с.
11. Турбовской Я.С. Изучение и обобщение педагогического опыта как методологическая проблема / Я.С. Турбовской // Советская педагогика. – 1983. – № 9. – С. 50–55

*Бура Тетяна Віталіївна,
студентка III курсу,
спеціальності «Інформаційна,
бібліотечна та архівна справа»*

*Науковий керівник:
кандидат філософських наук
Цимбал Світлана Миколаївна*

«Законои документології та принципи функціонування документів у суспільстві»

Актуальність дослідження законів та принципів функціонування документів у суспільстві визначається тим, що процес становлення документології ще триває та характеризується певною складністю й суперечливістю. На думку таких провідних науковців як: М. Слободяник, С. Кулешов та О. Плешкевич, документологія вимагає ретельного доопрацювання, узагальнення полярних поглядів на її місце та структуру в сучасній інформаційно-комунікаційній діяльності. Українська дослідниця С. Литвинська, систематизуючи останні досягнення у документознавстві, здійснює порівняльний аналіз сучасного стану розвитку ідей в цій галузі знань [2].

Для розвитку будь-якого наукового напрямку важливим є визначення законів та принципів функціонування. Особливу увагу проблемам аналізу законів та закономірностей документології у своїх працях приділяли такі вчені як: В. Бездрабко, Ю. Столяров, Н. Кушнарєнко, А. Соляник, Г. Швецова-Водка, М. Слободяник. Закономірність визначається авторами більш широкою категорією ніж закон та характеризується як сукупна дія багатьох законів. Закони за своїм змістом прагнуть конкретизувати, наповнювати певним змістом закономірності розвитку як природних, так і суспільних явищ. Сучасна документологія прагне на основі філософського розуміння закону як результату пошуку та усвідомлення причинно-наслідкових зв'язків між явищами, виокремити власну систему загальних та часткових законів.

Як зазначає відома українська дослідниця у галузі документознавства Г. Швецова-Водка, значне місце у формуванні законів документології належить Ю. Столярову, який першим розкрив питання про існування певних закономірностей і тенденцій у становленні, розвитку й функціонуванні документів та їх сукупностей, що через стали повторюваність і важливість набувають статусу законів [3].

Аналізуючи праці вище зазначених дослідників, варто зауважити, що документи забезпечують оптимальне функціонування усіх процесів соціального життя. Документ виступає основою підтвердження кожної соціальної дії, регулює діяльність усіх соціальних інститутів. Еволюція людського суспільства супроводжувалася удосконаленням отримання, зберігання, переробки і використання документів.

Наступний закон документології пояснює період функціонування документа обумовленістю його якісних переваг. Отже, будь-який вид документа може бути витіснений іншим тільки за умови, якщо новий вид документа кращий за попередній. Зміст закону автономності інформації та носія передбачає, що інформація може бути записана на різних носіях; на одному носії може бути записана різна інформація [3, с. 3].

Особливу увагу аналізу законів документології приділено професором Н. Кушнарєнко у праці «Формування системи загальних та часткових законів документології як наукової дисципліни» [1]. Дослідниця сформувала свою власну систему, розгалужуючи п'ять часткових законів документології та сім загальних. Часткові закони діють у конкретних ситуаціях, за певних умов. У свою чергу загальні закони поширюються на всі суб'єкти діяльності.

Цікавим є закон інформаційних бар'єрів, який дозволяє пояснити причини систематичних перешкод на шляху просування інформації, виникнення інформаційних бар'єрів. Їх наслідками стає зміна, спотворення наявних видів інформації і документів та виникнення нових інформаційних потоків, навіть, соціальних інститутів, технологій тощо.

Отже, зауважуючи на можливі розбіжності у трактуванні законів документології, варто підкреслити, що вони знаходяться на стадії розробки. Таким чином, те, що сьогодні вважається законом, завтра може розглядатися як один із наслідків іншого закону. За змістом (не по формулюванню) тільки три закони можна розглянути як найбільш актуальні для документології: закон документної підтримки всіх суспільних відносин – закон документизації (будь-який соціально значущий акт потребує документного оформлення); закон збереження раніше створених видів документів у процесі еволюції документальної комунікації – закон обумовленості існування документа його якісними перевагами; закон співвідношення інформації та її носія – закон автономності інформації та носія. Вони вказують на те, що всі дії, які мають соціальне значення потребують підтвердження, забезпечення необхідними документами.

Список використаної літератури:

1. Кушнарєнко, Н. М. Формування системи загальних та часткових законів документології як наукової дисципліни [Електронний ресурс] / Н. М. Кушнарєнко // Вісн. Харк. держ. акад. культури. – Х., 2007. – Вип. 21. – С. 101-108.

2. Литвинська С. В. І ще раз про документологію / С. В. Литвинська // Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. – 2014. – № 1. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/bdi_2014_1_10.

3. Швецова-Водка Г. Н., Ю.Н. Столяров о документологии [Електронний ресурс] / Г. Н. ШвецоваВодка. – 2014. –

Режим доступу: http://www.gpntb.ru/ntb/ntb/2014/6/ntb_6_6_2014.pdf.

*Варданян Амалія Мануелівна
студентка І курсу,
спеціальності 029 «Інформаційна,
бібліотечна та архівна справа»*

*Науковий керівник:
кандидат технічних наук, доцент
Фендьо Олена Миколаївна*

«Архівна аналітика як невід'ємна складова Інформаційної діяльності сучасного фахівця»

Архівознавчі дослідження покликані, перш за все, забезпечувати розвиток теорії через дослідження генезису понятійного апарату, з'ясування закономірностей архівної науки, формулювання її основних принципів, продукування нових ідей. Інформація, яка знаходиться в архівних документах, становить їх основне смислове наповнення. Як відомо, інформація – це відомості, повідомлення, пояснення, знання, навчання, інструктаж, виклад тощо [5]. Виходячи з типології архіву, існують наступні його дефініції: а) структурний підрозділ установи, відповідальний за ведення обліку та зберігання документації, яка становить цінність; б) сукупність матеріалів-носіїв інформації, що утворилися в результаті діяльності установ, підприємств та окремих осіб; в) будівля (її частина), корпус архівних колекцій або місце (відділ, кімната, шафа), де в певному порядку зберігаються старі документи, які не актуальні в даний час.

Науковець Є.В. Старостін пропонує наступний спектр значень поняття «архів»:

- а) спеціалізована установа, що забезпечує потреби суспільства у ретроспективній інформації через архівні документи, організує їх зберігання використання;
- б) архівна установа чи структурний підрозділ установи, організації, підприємства, що здійснюють приймання і зберігання архівних документів в інтересах користувачів;
- в) інформаційна система організаційно-упорядкована сукупність архівних фондів, колекцій, документів, створюваних і використовуваних інформаційних технологій, довідкового апарату, баз даних;
- г) сукупність опублікованих відомостей з тих чи інших галузей (архів соціології, архів історії науки і техніки) [3, ст. 95].

Основними завданнями архівів є, зокрема, розробка питань комплектування Національного архівного фонду документами, експертиза, систематизація, збереження, науково-технічна обробка, створення інформаційних систем та архівного менеджменту; вивчення питань, пов'язаних з появою нових видів документів, впровадження технічних засобів зберігання, реставрації та використання архівних матеріалів [4].

Інформаційно-аналітична діяльність у сфері архівної справи на сьогоднішній день недостатньо розвинута та потребує актуалізації, оскільки знання специфіки архівних установ здебільшого відоме лише фахівцям, які там працюють. Разом з тим, дослідження та аналіз архівних документів – дуже цікаве та захопливе заняття. Найпоширенішим є інтерес громадян до історії своїх пращурів та дослідження генеалогічного дерева. Здебільшого українців цікавить їхнє походження задля підтвердження приналежності до громади Польщі, Німеччини, Угорщини та ін., з метою отримання карти побуту та подальшої еміграції. І досить незначним є інтерес до історії своєї країни, хоча кожен повинен знати та цікавитися минулим Батьківщини.

Окремого вивчення та уваги потребує трагічна доля покоління 20-30 років ХХ ст., так званого «Розстріляного відродження» або «Червоного ренесансу». Метою даного дослідження був збір та аналіз архівної інформації про репресованих у цей період представників інтелігенції. Для цього були опрацьовані матеріали з Центрального Державного архіву громадських об'єднань, архівного відділу служби безпеки України.

У ході аналітичного дослідження був проведений детальний аналіз архівних матеріалів таких відомих діячів культури і мистецтва як: Микола Вороний, Іван Багряний, Остап Вишня, Максим Рильський, Микола Хвильовий, Людмила та Вероніка Черняхівські. Архівний відділ служби безпеки України для аналізу та подальшого опрацювання надав особові справи Миколи Хвильового, Миколи Зерова та Миколи Вороного. В Центральному Державному архіві громадських об'єднань були досліджені особові справи решти визначних особистостей. Серед документів, які були представлені та в подальшому детально вивчені, були: ордери на обшуки, описи майна, ордери на арешти, записи допитів, вироки, а також листи особистого характеру, зокрема, лист Вероніки Черняхівської до своєї матері Людмили Старицької. В ході дослідження архівних матеріалів було доведено, що Вероніку Черняхівську розстріляли, хоча у справі Людмили Старицької вказується, що її донька перебуває на засланні у Сибіру. Отже, аналізуючи ці дві особові справи, ми встановили, що від матері приховувалась правда.

Чому так важливо досліджувати архівні документи? Перш за все тому, що це наша історія, дуже складна та неоднозначна, але ми зобов'язані її пам'ятати, щоб не допустити помилок у майбутньому. По-друге, здобута інформація сприяє всебічному розвитку та професійному становленню молоді. Кожен фахівець у сучасному суспільстві повинен бути освіченим та обізнаним, зокрема і в даній темі.

Чому важливо аналізувати документи? Тому що, розглядаючи лише одне джерело інформації, можна отримати недостовірні дані. Для прикладу, досліджуючи, лише справу Людмили Старицької-Черняхівської, де згадується її донька, можна було помилково стверджувати, що Вероніка Черняхівська відбуває покарання в таборах Сибіру. До того ж, одна з головних якостей кваліфікованого фахівця – вміння шукати однозначну, достовірну

та неспотворену інформацію, яка могла б зацікавити аудиторію та набула актуалізації поза межами архівних установ. З огляду на це, необхідним є створення віртуальних архівів та електронних виставок архівних документів, які через електронний формат наявних архівних фондів наблизять громадян України до самоідентифікації та самоактуалізації себе як нації.

Список використаної літератури:

1. Архівознавство: підручник для студентів іст. факультетів вищих навчальних закладів України / За заг. ред. Я.С. Калакура та І.Б. Матяш. Київ:Видавн. дім «КМ Академія», 2002. 356 с.
2. Архівознавство: підручник для студентів вищих навчальних закладів України. Авт.: Я.С. Калакура, Г.В. Боряк, Л.А. Дубровіна, К.І. Климова, В.П. Ляхоцький, І.Б. Матяш, К.Є. Новохатський, Г.В. Папакін, Р.Я. Пиріг, К.Т. Селіверстова, З.О. Сендик, А.К. Шурубуря, М.Г. Шербак; редкол.: Я.С. Калакура (гол. рел.), В.П. Ляхоцький, Г.В. Боряк, Л.А. Дубровіна, І.Б. Матяш, Р.Я. Пиріг., Київ, 1998., 316 с. ISBN 966-7250-12-1.
3. Архівознавство: теоретичні засади: навч. посібник. І. Б. Матяш. Київ: Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2018, 274 с.
4. Бібліографічне посилання: Маркітан Л.П. АРХІВОЗНАВСТВО [Електронний ресурс] // Енциклопедія історії України: Т. 1: А-В / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. К.: В-во «Наукова думка», 2003. 688 с. URL: <http://www.history.org.ua/?termin=Arkhivoznavstvo>
5. Жалдак М. І. Інформатика: навч. посібник / М. Жалдак, Ю.Рамський. К. : Вища школа 1991. 319 с.
6. Захарова І. В. Філіпова Л.Я.Основи інформаційно-аналітичної діяльності: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. Київ: Центр учбової літератури, 2013. 335 с.

*Вітковська Тетяна Олександрівна,
Студентка I курсу магістратури
Спеціальності «Менеджмент
соціокультурної діяльності»*

*Науковий керівник:
доктор філос. наук, професор
Кочубей Наталія Василівна*

«Вирішення соціальних конфліктів методом діалогу»

Соціальні конфлікти, як предмет наукового дослідження, займають ключове місце в роботах науковців. В межах даного дослідження під соціальним конфліктом слід розуміти такий конфлікт, в якому задіяні інтереси певних соціальних груп; такий конфлікт має суттєвий вплив на суспільний розвиток.

Існують різні підходи до визначення функцій соціальних конфліктів, їх впливу на суспільні зміни. К. Маркс був одним із перших з науковців, хто розглядав соціальний конфлікт як позитивне явище і джерело розвитку. Автор даного дослідження притримується парадигми, що керований соціальний конфлікт може мати трансформаційний, - тобто цілісний, багаторівневий, - вплив на його учасників і на суспільство в цілому; поглиблювати взаєморозуміння між соціальними групами; знижувати рівень ескалації і соціальної напруги.

Діалог – один з основних інструментів трансформації соціального конфлікту. «Діалог – це спеціально підготовлений груповий процес, який відбувається за допомогою ведучого – фасилітатора - та має на меті покращення розуміння/стосунків між учасниками, а також може бути спрямований на прийняття рішень щодо спільних дій або

вирішення конфлікту у спосіб, що передбачає рівну можливість учасників зустрічі висловлювати власні думки» [1].

В процесі фасилітованого діалогу учасники висловлюють свої позиції, усвідомлюють позиції іншої сторони; прояснюють інтереси і потреби один одного; обмінюються думками, сенсами; проявляють почуття та емоції. Діалог – це неформалізоване спілкування, тому саме емоційній складовій відведене особливе місце і значення. Емоційна складова може стати вирішальною у трансформації конфлікту.

Предметом наукового дослідження є вплив фасилітованого діалогу, як групового процесу, на зняття соціальної напруги і налагодженню взаєморозуміння між людьми, які ідентифікують себе, як ЛГБТ-спільнота і активістами, що мають упередження щодо даної соціальної групи.

Впродовж попередніх зустрічей з учасниками конфлікту була визначена ступінь ескалації конфлікту за методологією Глазла [2]. В якості основного методу трансформації конфлікту, був обраний метод фасилітованого діалогу, як той, що відповідає певній ступені загострення відносин. В ході діалогу було проведено додаткове вимірювання рівня ескалації конфлікту з метою перевірки попередньої гіпотези щодо ескалації.

Під час фасилітованого діалогу сторони конфлікту висловлювали інтереси, позиції, почуття, потреби, думки стосовно прийняття ЛГБТ-спільноти суспільством.

Після завершення основної частини фасилітованого діалогу був проведений заключний вимір рівня ескалації конфлікту.

Результати вимірів рівня ескалації конфлікту до та після діалогу демонструють зниження емоційної напруги та ворожості сторін, налагодження взаєморозуміння. Виходячи з цього, можна зробити висновок, що фасилітований діалог є ефективним методом трансформації соціальних конфліктів.

Список використаної літератури:

1. Проценко Д. Навчальні матеріали до семінару для представників підрозділів з питань комунікацій з громадськістю міністерств, інших центральних органів виконавчої влади «Як ефективно спланувати та провести діалог» (м. Київ, 24-26 квітня 2017 р.) /ОБСЄ. – 80 с. URL: https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/17-civik-2018/rubrik_rekomehdation/dialog_2017.pdf

2. Глазл Ф. Конфликт-менеджмент: Настольная книга руководителя и консультанта. – Калуга: Духовное познание, 2002. – 516 с.

*Гаменюк Наталія Анатоліївна
студент IV курсу,
Спеціальності «Менеджмент організацій»*

*Науковий керівник:
кандидат економічних наук, доцент
Седляр, Михайло Олегович*

«Особливості створення та експлуатації гнучких виробничих систем»

Під гнучкістю розуміється властивість системи, що дозволяє їй ефективно забезпечувати виконання різноманітних виробничих завдань шляхом цілеспрямованої зміни своїх параметрів і структури у відповідь на зміну вимог зовнішнього середовища підприємства. Гнучкість виробничої системи складається з гнучкості її цільових компонентів (технологічного обладнання, використовуваних матеріалів), способів їх взаємозв'язку, а також визначається наявністю персоналу, «готового» адаптуватися до мінливих виробничих умов. Тому вважаємо за доцільне диференціювати конструкційну,

технологічну і організаційну гнучкість виробничої системи. Найбільший інтерес представляє організаційна гнучкість.

Організаційна гнучкість виробничої системи проявляється в гнучкості організації процесів виробництва, управління і персоналу. Гнучкість персоналу характеризується здатністю працівників сприяти якнайшвидшому освоєнню нових виробів і технологій, готовністю приймати нестандартні рішення з усіх аспектів інноваційного циклу. Основними формами прояву гнучкості в цьому випадку є розширення виробничих навичок і умінь працівників, суміщення професій.

Гнучкість організації виробництва розуміється як можливість використовувати різні варіанти організаційних рішень з побудови та забезпечення функціонування виробничих систем з метою "безболісного" переходу (без значних витрат часу і коштів) на випуск конструктивно-нових виробів і компенсації можливих відхилень від встановленого графіка виробництва. Організаційна гнучкість проявляється як поєднання структурної гнучкості і гнучкості номенклатури і обсягів випуску.

Гнучкість управління означає здатність елементів виробничої системи змінювати характер і структуру взаємозв'язків між рівнями її ієрархії, а також використовувати адекватні мінливим виробничим умовам методи впливу на об'єкт управління, тобто можливість їх самовдосконалення без зміни загальної структури управління. Основними формами прояву гнучкості при цьому є: формування проектних і матричних структур, створення цільових робочих груп, комітетів, делегування прийняття рішень на нижчі рівні ієрархії.

Показники нижчого рівня визначаються факторами - умовами ефективною адаптації і тому формуються відповідно до основних носіїв організаційної гнучкості. Узагальнюючі показники дають оцінку гнучкості виробничої системи в цілому і відображають здатність підприємства виконувати будь-які з вимог споживача, пов'язані зі зміною обсягу, асортименту та структури замовлення в межах встановленого терміну поставки. При цьому показник стратегічної гнучкості характеризує здатність системи до кардинальних змін в номенклатурі продукції, що випускається, здатності до оновлення і освоєння нових технологій і методів організації процесів виробництва.

Як критерій гнучкості виступає мінімум витрат, пов'язаних з переходом виробничої системи з одного функціонального стану в інше. При цьому, як відзначають фахівці, важлива не абсолютна, а відносна їх величина. Розмір перехідних витрат визначається глибиною виникаючих змін при перебудові системи, яка, в свою чергу, залежить від ступеня різноманітності пропонованих до неї вимог.

Список використаної літератури:

1. Безродна С.М. Управління якістю : навч. посіб. для студентів економічних спеціальностей / Безродна С. М. – Чернівці: ПВКФ «Технодрук», 2017. – 174 с

2 Капінос Г. І. Операційний менеджмент [текст] : навч. посіб./ Г. І. Капінос., І. В. Бабій – К. : «Центр учбової літератури», 2013. – 352 с.

*Гаркуша Наталія Сергіївна,
студентка I курсу магістратури,
спеціальності 011 «Освітні, педагогічні науки»*

*Науковий керівник:
кандидат педагогічних наук, доцент
Саюк Валентина Іванівна*

«Форми методичної роботи з учителями: поняття та зміст»

В умовах реформування системи загальної середньої освіти виникла проблема у підвищенні рівня методичної підготовки вчителів. Розв'язати її можливо за умови ефективної організації методичної роботи у школі.

Питання методичної роботи з педагогами не нове у науці. Йому приділяли увагу Ю. Бабанський, Н. Василенко, Н. Дудніченко, І. Жерносек, І. Зязюн, С. Молчанов, Ю. Нікітін, Є. Павлютенков, М. Поташник та ін. Однак, проблема визначення поняття і змісту форм методичної роботи з учителями ще не достатньо вивчена.

Методична робота у школі є складовою професійно-педагогічної діяльності вчителя. Вона складається із системи взаємозалежних дій і заходів, спрямованих на розвиток професійної майстерності і творчості як усього педагогічного колективу школи, так і кожного вчителя зокрема. Тобто вона проводиться у різних формах. Академічний тлумачний словник української мови визначає поняття «форма» як «зовнішній вияв якого небудь явища, пов'язаний із його сутністю, змістом» [4, с. 617]. Отже, форми методичної роботи в школі – це цілісний механізм методичних заходів, різних за організацією та змістом, спрямованих на розвиток професійної компетентності педагогів.

Методична робота у школі передбачає проведення методичних заходів різних за формою впродовж навчального року. Вони є тематичними, колективними, індивідуальними, обов'язковими, нетрадиційними тощо. Для систематизації форм методичної роботи їх класифікують, тобто, розподіляють за спільними ознаками, змістом тощо. Зокрема, за специфікою проведення (традиційні та нетрадиційні); за кількістю учасників (колективні (масові), групові й індивідуальні). Крім того, колективні та групові форми методичної роботи з учителями поділяють на постійно діючі (методичні об'єднання, школи передового досвіду тощо) та періодичні (педагогічні читання, ділові ігри тощо).

Традиційні форми методичної роботи у школі – це узвичаєні, науково-обґрунтовані та систематичні методичні заходи. До них відносять: науково-практичні семінари, педагогічні виставки, методичні наради, предметні тижні, відкриті уроки, проблемні групи, творчий звіт учителя тощо. Проводяться вони згідно плану із постійною кількістю педагогічних працівників.

Нетрадиційні форми методичної роботи – це ті методичні заходи, які виходять за межі традиційно прийнятих, вирізняються оригінальною організацією проведення, змістом, кількістю учасників. До них відносять: панораму методичних новинок, педагогічні консиліуми, педагогічні посиденьки, методичний міст, методичний ринг, педагогічні турніри, аукціон педагогічних ідей тощо.

Колективні форми методичної роботи з учителями використовуються для розв'язання назрілих проблем навчально-виховного процесу, аналізу результатів діяльності педагогічного колективу, вивчення й поширення передового педагогічного досвіду тощо. Найбільш поширеними колективними формами методичної роботи є: педагогічна рада, методична рада, педагогічні читання, науково-практичні конференції, виставки педагогічної творчості та ін. Колективні форми методичної роботи сприяють напрацюванню спільного підходу до вирішення проблем, що виникають під час навчально-виховного процесу [2; 3].

Групові форми методичної роботи (методичні об'єднання, школи молодого педагога, тренінги, майстер-класи тощо) спрямовані на поглиблення фахових знань та підвищення рівня професійної компетентності вчителів, знайомлять їх із новинками в освіті, передовим педагогічним досвідом, дають можливість продемонструвати свою майстерність, отримати методичну допомогу від більш досвідчених колег. Вони допомагають учителям бути активними, мотивують до творчої діяльності, оскільки об'єднують їх за фаховими інтересами [1].

Індивідуальний підхід у наданні практичної допомоги вчителю у підвищенні його професійного рівня може бути використаний у таких формах методичної роботи як самоосвіта, наставництво, стажування, курси підвищення кваліфікації, проведення індивідуальних науково-дослідницьких та пошукових робіт, консультації.

Отже, використання різних форм методичної роботи з учителями сприятиме розв'язанню актуальних проблем навчально-виховного процесу школи, підвищенню рівня професійної компетентності, прагненню до творчого пошуку, розвитку та самовдосконалення.

Список використаної літератури:

1. Василенко Н. В. Науково-методична робота в школі / Н. В. Василенко – Х. : Вид. Група «Основа», 2013. – 176 с.
2. Голубенко М. Колективні форми методичної роботи / М. Голубенко // Школа. – 2006. – № 2. – С.23.
3. Демидова Т., Могильна О. Колективні форми методичної роботи / Т. Демидова, О. Могильна // Завуч. – 2015. – № 9. – С.9-16.
4. Словник української мови: в 11 тт. / АН УРСР. Інститут мовознавства; за ред. І. К. Білодіда. – К. : Наукова думка. – Том 10, 1979. – 658 с.

*Голованенко Наталія Сергіївна
студентка I курсу магістратури,
спеціальності 011 «Освітні, педагогічні науки»*

*Науковий керівник:
кандидат педагогічних наук, доцент
Дубровіна Ірина Володимирівна*

«Упровадження технологій морально-духовного виховання у дошкільному навчальному закладі (на прикладі творчої спадщини В. Сухомлинського)»

В Україні завершується реформування системи освіти. Одним із важливих аспектів її модернізації є те, що центральною ланкою всієї навчально-виховної роботи є особистість вихованців, а її стрижнем – духовний розвиток дитини. Найвідповідальніший період у житті людини – це її дошкільне дитинство, саме в цей час відбувається становлення особистості з її майбутніми духовними, моральними, цінностями, закладається фундамент становлення громадянина і патріота України.

Сьогодні в нашій державі відновлюються народні й державні традиції та звичаї українського народу і, зокрема, виховання дітей на засадах християнської моралі. У Законі України «Про дошкільну освіту» сказано: «Дошкільний навчальний заклад – навчальний заклад, що забезпечує реалізацію права дитини на здобуття дошкільної освіти, її фізичний, розумовий та духовний розвиток. Завданням дошкільної освіти є: збереження та зміцнення фізичного, психічного й духовного здоров'я дитини»[1].

Виконуючи замовлення держави, творчою групою вихователів дитячого закладу під керівництвом завідувачки здійснюється розвиток ціннісного ставлення до зовнішнього та внутрішнього світу, світогляду дитини та її самовизначення. Зважаючи на психічні,

фізичні, вікові особливості дітей, теми підібрані так, щоб в доступній формі ознайомити дітей з творчістю В.О. Сухомлинського. Вся робота проводиться після узгодження з батьками на зборах, в групах вихователями, в другій половині дня, один раз на тиждень. Все це має особливе значення тепер, коли моральність катастрофічно падає, люди втрачають розуміння добра і зла, родинні стосунки знецінюються і втрачають свої функції. Більшість дітей виховується у неповних родинах і частіше батьківські виховні функції перекладаються на освітні установи. Педагоги є дуже обізнаними зі світом дитинства, специфічним світом, мріями, захопленістю, які повністю реалізують педагогіку В.О. Сухомлинського, його принципи природовідповідності розвитку дітей, його гуманні складові педагогіки. У книзі автора «Серце віддаю дітям» учений висловлює своє бачення стосовно дитинства. За його словами «Дитинство – це особливий, специфічний дитячий світ, це ціла дитяча країна, «казковий палац», у якому діти живуть своїм дитячим життям, своїми уявленнями про Добро і Зло, про Честь і Безчестя, про людську гідність» [2].

Педагогічні погляди В.О.Сухомлинського виробилися у процесі праці і полягали в тому, що кожен педагог, завдяки духовній спільності вихователя й колективу дітей не зводиться до передачі знань, а виливається в багатогранні відносини. Кожного з учасників навчально-виховного процесу зв'язують їх спільними інтелектуальними, моральними, естетичними, громадсько-політичними інтересами. Урок, заняття, то є перша іскра, що запалює смолоскип допитливості і моральних переконань. Педагоги мусять бути для вихованців зразком багатства духовного життя, лише за цією умовою вони матимуть моральне право виховувати. Ніщо так не захоплює, не дивує дітей, ніщо так не пробуджує бажання стати кращим, як розумна, інтелектуально-багата й щедра людина. І що ж тут найголовніше? Все їх дитяче життя повинно бути пройняте духом гуманності. А щоб бути гуманним, потрібно знати душу дитини. Гуманне ставлення до дитини означає розуміння педагогом тієї простої і мудрої істини, що без внутрішніх духовних зусиль дитини, без її бажання бути хорошою немислиме навчання й виховання. Справжній майстер виховання і спонукає, і примушує, але все це робить так, що в дитячому серці ніколи не згасає цей дорогоцінний вогник – бажання бути хорошою. Справжня гуманність вихователя означає майстерність, мистецтво, уміння пробудити в дитини думку про те, що вона ще не стала такою, якою може і повинна стати [3].

А.М. Богуш, дійсний член НАПН України, професор, доктор педагогічних наук, зав. кафедри теорії та методики дошкільного виховання Південноукраїнського державного педагогічного університету говорить, що «...мета нинішньої дошкільної освіти – це розвиток світогляду кожної дитини, ціннісного ставлення до зовнішнього й внутрішнього світу, самовизначення й духовний розвиток» [4].

Відома просвітителька С. Русова вважала: «Дитина сприймає з оточення все: і добре, і зло, прекрасне й бридке. Саме тому й треба, щоб вона бачила навколо себе більше добра і краси; і педагог має знати, який ідеал складається в глибині душі кожної дитини» [5].

Саме з легкої руки С. Русової в українських дитячих садках було створено міцний підмурак християнської моралі. С. Русова, вірячи в СЛОВО як істинне знання, була солідарна з К. Ушинським, який в «Стислому підручнику педагогіки» писав: «Істина не може бути шкідливою – це одне з найсвятіших переконань людини. [6]. Нехай вихователь дбає тільки про те, щоб не давати дітям нічого, крім істини, звичайно вибираючи між істинами ті, що відповідають даному вікові вихованця, і нехай буде спокійним щодо її моральних і практичних наслідків; нехай вихователь, додержуючи тільки закону своєчасності, сміливо вводить вихованця в дійсні факти життя, душі, знання природи, якими вони постають перед нами у фактах, а не у витворах самолюбства теоретиків, не викривляючи моральності виховання, не роблячи з нього ні матеріаліста, ні ідеаліста».

Прагнення до одного й того ж ідеалу людини і людського життя у вихованні К.Д. Ушинський пов'язує з орієнтацією на добро. Виховання дітей на християнських засадах вирішує питання емоційного благополуччя дитини як в дошкільних закладах, так і в школі та є критерієм якості освіти. У період раннього і дошкільного дитинства дитяча

душа надзвичайно ніжна, чутлива, тендітна і слабка. Іноді незначні, на перший погляд, події залишають у ній глибокий слід на все життя. І тільки через тривалий час, коли зерна, що потрапили в душу малюка в ранньому дитинстві, дають плоди, ми, дорослі, починаємо пригадувати, де корені того негативу, який спостерігаємо в поведінці підлітка, юнака чи навіть дорослої людини. І дуже актуальним є підняття такого важливого питання як емоційне благополуччя дитини. Практики — дошкільники є свідками прояву у дітей тривожності, агресивності, невпевненості у собі, імпульсивності у дітей старших груп дошкільного віку. Це і страх, і недовіра, і небезпека. Спираючись на свій багаторічний досвід, я впевнена, що виховання в дітях духовності є одним із основних критеріїв емоційного благополуччя. Прищеплюючи дітям, моральність через розуміння добра і зла, вихователі формують позитивні риси характеру, роблять корекцію небажаних вчинків у поведінці, розвивають у дітей навички спілкування та розв'язання конфліктних ситуацій, звільняють від напруження, скутості, навчають комунікативної поведінки, виховують співчутливість, доброзичливість, взаємодопомогу, а також розвивають потенційні можливості дітей.

Список використаної літератури:

1. Закон України «Про дошкільну освіту»//Освіта України . – К., 2001. – С. 5.
2. Сухослинський В. О. Серце віддаю дітям / В. О. Сухомлинський. – Науково-популярне видання «Акта», 2012. С.32
3. Сухомлинський В.О. Вибрані твори : В 5 т. – Т.3. – К. : Рад. шк., 1976. – С.382.
4. Богуш А. М. Дитинство в сучасному освітньому просторі / А. М. Богуш // Країна дошкілля. – 2014. – №1/3. – с. 3-7
5. Русова С. Ф. Дошкільне виховання / С. Ф. Русова. - Катеринослав : Друкарня Медведовського, 1918. - С. 113-118.
6. Ушинський К.Д. Твори: В 6 т. – Т. 6. – К.: Рад.шк.. 1955.

*Головко Юлія Анатоліївна,
студентка I курсу магістратури,
спеціальності 011 « Освітні, педагогічні науки»*

*Науковий керівник:
кандидат педагогічних наук, доцент
Саюк Валентина Іванівна*

«Сервісний підхід у діяльності районних (міських) методичних кабінетів»

Реформи, які здійснюються у галузі освіти, впливають на діяльність вітчизняних методичних служб. За останні роки на зміну усталеним районним (міським) методичним кабінетам (Р(М)МК) створюються нові методичні установи: сервісні методичні центри, методичні агенції, консультативні центри освітньої інформації, центри педагогічного дорадництва тощо. Це зумовлено створенням об'єднаних територіальних громад, заміною управлінських функцій методичних установ на дорадчі, потребою у методичних послугах освітян тощо. Водночас виникає проблема щодо подальшого функціонування Р(М)МК. Очевидно, що розв'язати її можливо шляхом переорієнтації Р(М)МК на нові підходи і напрями діяльності.

На нашу думку, одним із сучасних перспективних підходів у діяльності Р(М)МК є сервісний підхід. Питанню сервісного підходу у діяльності Р(М)МК приділена увага такими науковцями і практиками як С. Галата, Г. Литвиненко, Н. Мельник, Н. Попадинець, Т. Свирська, С. Шуваловою та ін.

Поняття «сервіс» включає в себе цілеспрямовані, технологічно перевірені процеси обслуговування потреб населення і створення різноманітних вигод для нього [2].

В основі методичного сервісу Р(М)МК лежить система методичних послуг, спрямованих на забезпечення професійних потреб педагогічних працівників. Методичну послугу ми визначаємо, як результат безпосередньої взаємодії методиста та педагога, виражений у вигляді наданої повної методичної інформації для його професійного розвитку. Розрізняють такі види методичних послуг:

- навчально-методичні (сприяння педагогам у засвоєнні нових освітніх технологій і форм навчання);
- науково-методичні (методика проведення науково-дослідницької роботи у закладі освіти);
- організаційно-методичні (організація та проведення методичних заходів);
- інформаційні (пошук та надання нормативно-правової документації з питань освіти, забезпечення навчально-методичної роботи в он-лайн просторі, робота з електронними бібліотеками та репозитаріями);
- соціально-психологічної підтримки (психолого-педагогічний супровід фахової діяльності педагогічних працівників, профілактика та зняття професійних конфліктів, забезпечення соціального захисту тощо);
- експертно-аналітичні (моніторинг якості результатів професійної діяльності, експертиза навчальних і методичних підручників і посібників тощо) [1; 2].

Як зазначає С. Шувалова, методичний сервіс Р(М)МК відображає:

- не тільки адресність, індивідуальність засобів реалізації методичної послуги, а й забезпечення права її вибору педагогом, що дає можливість реалізації індивідуального освітнього курсу, як засобу досягнення нової якості його професійної діяльності;
- діяльність на задоволення, як актуальних освітніх потреб педагогічних працівників, так і перспективних, прогнозування та створення умов для виявлення потенційних освітніх потреб, поява яких визначається новими вимогами до освітнього процесу;
- ефективну та безперервну взаємодію методистів та педагогічних працівників у процесі методичного обслуговування;
- побудову процесу обслуговування на технологічній основі та при наявності необхідних ресурсів, як умови якості методичної послуги і досягнення гарантованого результату;
- високий рівень професіоналізму методиста, як виконавця методичної послуги [3].

За підтримки методиста Р(М)МК педагог проектує індивідуальну програму професійного розвитку. Причому його самоосвіта і методична робота не нав'язуються ззовні, а виникають із професійного інтересу вчителя.

Отже, ефективність методичної роботи Р(М)МК залежить від якості послуг і кваліфікованого супроводу педагога методистом. Супровід діяльності педагога сприймається не тільки як надана допомоги йому в розв'язанні професійних проблем, формуванні особистісних якостей, але й як особлива сфера діяльності з вирішення фахових завдань. Саме в цьому, на нашу думку, полягає сутність сервісного підходу.

Список використаної літератури:

1. Галата С. Методична служба: модернізація починається / С. Галата // Освіта України. 2016. – № 22. – С. 6-7
2. Свирська Т. І. Методичний супровід професійної діяльності педагога позашкільного навчального закладу. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: www.ippro.org.ua/files.
3. Шувалова С. И. Методический сервис для педагога/ С. И. Шувалова // Народное образование. – 2009. – № 1-2. – С. 12-16.

Гутов Юрій Михайлович
студент I курсу магістратури
заочного навчання
Спеціальності «Педагогічне дорадництво»

Науковий керівник:
кандидат педагогічних наук, доцент
Дубровіна Ірина Володимирівна

«Педагогічна компетентність вчителів фізичної культури як наукова проблема»

Професійна компетентність педагога проявляється на рівні конкретної спеціальності. Уявлення про фахову компетентність (компетентність конкретної спеціальності) педагога конкретизує Ю. Поваренков [6]. Він зазначає, що професійна діяльність учителя-предметника реалізується як процес прямої або непрямої (опосередкованої) взаємодії з учнем. Організаційно ця взаємодія забезпечується завдяки педагогічним або методичним знанням, умінням і здібностям вчителя, а одним із змістовних елементів взаємодії є предметні знання і вміння вчителя.

Дослідник відмічає особливості взаємозв'язку методичного і предметного компонентів: відсутність, несформованість одного з компонентів у тій чи іншій мірі руйнує педагогічну діяльність, навчально-виховний процес у цілому; сформованість предметних (наукових) знань і умінь автоматично не забезпечує формування методичної майстерності вчителя; у реальності між предметною та педагогічною підготовкою можуть існувати певні суперечності: індивід може мати блискучі знання в галузі конкретної наукової дисципліни, але не вміти навчати цим знанням інших і навпаки; при підготовці вчителя-предметника методичні знання та вміння можна сформулювати тільки за наявності певного рівня предметних знань і умінь тощо.

Н. Волкова визначає професійну компетентність як наявність професійних знань (суспільних, психолого-педагогічних, предметних, прикладних умінь та навичок) [1]. Їх змістом, на думку вченої, є знання предмета, методики його викладання, знання педагогіки і психології. Особливостями професійних знань є їх комплексність (потребує вміння синтезувати матеріал, аналізувати педагогічні ситуації, вибирати засоби взаємодії), натхненність (висловлення власного погляду, розуміння проблеми, своїх міркувань). На відміну від цього підходу, Л. Карпова розрізняє поняття “професіоналізм” і “професіоналізм знань” [3]. Професіоналізм знань, на її думку, “є підґрунтям формування професіоналізму в цілому, основою цілісної системи професіоналізму педагогічної діяльності”. Його своєрідність полягає в тому, що знання вчителем лише свого предмета не є його основним достоїнством. Професіоналізм знань характеризується високим рівнем компетентності в галузі методологічних, теоретичних, зокрема, психолого-педагогічних, методичних та технологічних знань”. О. Дубасенюк підтверджує думку стосовно того, що професійна компетентність не може обмежуватись ґрунтовними знаннями з предмета, і розглядає професійно-педагогічну компетентність як сукупність умінь майбутнього педагога особливим способом структурувати наукові та практичні знання з метою ефективного вирішення професійних завдань [2].

Аналіз наукових праць свідчить, що проблема формування та розвитку професійної компетентності вчителя є сьогодні вельми актуальною й активно обговорюється серед науковців, у педагогічній спільноті. Частіше під професійною компетентністю вчителя розуміють сукупність різнобічних знань і практичних навичок, які допомагають успішно виконувати педагогічну діяльність. Більшою мірою професійна компетентність реалізується в навчально-виховному процесі з предмета, який викладає вчитель; що передбачає забезпечення вчителем його варіативності, оптимізації та ефективності. Важливим вважається усвідомлення вчителем своєї ролі в навчанні та вихованні учнів,

розвиток ним вроджених здібностей до співпраці з іншими людьми в поєднанні з належними моральними якостями, наявність відповідних ціннісних орієнтацій і мотивів діяльності.

Основою сучасних наукових підходів до визначення професійної компетентності педагога є розкриття її структури, сутності складових компонентів. А. Маркова виокремила такі види професійної компетентності: спеціальна компетентність (володіння власне професійною діяльністю на достатньо високому рівні, здатність проектувати свій подальший професійний розвиток); соціальна компетентність (володіння спільною (груповою, кооперативною) професійною діяльністю, співпрацею, а також прийнятими в певній професії прийомами професійного спілкування; соціальна відповідальність за результати своєї професійної праці); особистісна компетентність (володіння прийомами особистісного самовираження й саморозвитку, засобами протистояння професійним деформаціям особистості); індивідуальна компетентність (володіння прийомами саморегуляції і розвитку індивідуальності в рамках професії, готовність до професійного зростання, здатність до індивідуального самозбереження, невідкладність професійному старінню, уміння організувати раціонально свою працю) [5]. Вчена вважає, що сформованість названих вище видів компетентності означає зрілість людини в професійній діяльності, у професійному спілкуванні, у становленні особистості професіонала, його індивідуальності. Н. Кузьміна, робить акцент на психологічній складовій, і виділяє у складі професійно-педагогічної компетентності, крім спеціальної і професійної, компетентності з предмета, що викладається, методичну, соціально-психологічну, диференціально-психологічну, аутопсихологічну компетентності [4]. Професійна компетентність вчителів фізичної культури формується на основі практичного досвіду, а особливо передового (новаторського). Тому для підвищення педагогічної компетенції зазначеної категорії спеціалістів ми пропонуємо, спираючись на багаторічний досвід, використовувати у їхній підготовці елементи системи самооборони, які базуються на різних видах єдиноборств. Такий інноваційний підхід дозволить розвивати у школярів, починаючи з 6 класу якісні рухові дії, витривалість, силові якості, координацію, володіння своїм тілом. Як доводить практика, деякими видами єдиноборств займаються діти з обмеженими можливостями (дефолімпійці, та параолімпійці), тому це надає вчителю можливість адаптувати систему самооборони до різних медичних груп. Водночас, це підвищує патріотичне виховання молоді, що є вимогою громадянської системи виховання Держави.

Отже, педагогічна компетентність вчителів фізичної культури як наукова проблема потребує, на наш погляд, розроблення варіативної складової програми підготовки занять по самообороні (на основі програм вищих навчальних закладах МВС / МО). Такі педагогічні інновації сприятимуть підвищенню педагогічної компетентності вчителів фізичної культури, тому що, будуть спрямовані на інтеграцію різних видів спорту у якісну систему підготовки сучасних учнів.

Список використаної літератури:

1. Волкова Н. П. Педагогіка [Текст] : посіб. / Н. П. Волкова.– К. : Академія, 2002. – 576 с.
2. Дубасенюк О. А. Основи теорії і практики професійної виховної діяльності педагога / О. А. Дубасенюк. – Житомир, 1994. – 187 с.
3. Карпова Л. Г. Формування професійної компетентності вчителя загальноосвітньої школи : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Карпова Лариса Георгіївна. – Х., 2007. – 295 с.
4. Кузьміна Н. В. Професіоналізм личности преподавателя и мастера производственного обучения [Текст] / Н. В. Кузьміна. – М. : Высш. шк., 1990. – 119 с.
5. Маркова А. Психология профессионализма [Текст] / А. Маркова. – М., 1996. – 308 с.

6. Поваренков Ю. П. Психологический анализ профессионального становления учителя на стадии обучения в педагогическом вузе [Текст] / Ю. П. Поваренков // Ярославский педагогический вестник. – 1998. – № 1. – С. 71–77.

*Дерлеменко Віталій Олександрович
студент I курсу магістратури,
спеціальності «Системний аналіз»*

*Науковий керівник:
ст. викл. Чижевська Ольга Миколаївна*

«Розробка системи управління компанією «COFFEE SHEENI»»

Компанія «COFFEE SHEENI» – це мобільна кав'ярня, в майбутньому – мережа кав'ярень, що спеціалізується на варінні кави, продажу супутніх товарів, приготуванні чаю, мюслів та продаж солодких батончиків.

Метою діяльності підприємства є отримання максимального прибутку, а головне завдання – продаж якісної кави та супутніх товарів.

Після визначення розмірів підприємства, штату працівників, сфери зайнятості, необхідно визначитись з видом підприємницької діяльності за класифікатором та обрати організаційно-правову форму.

Розробка системи управління компанією «COFFEE SHEENI» здійснюється за стандартами «UNIDO». Головними пунктами структури є «Виробничий план» та «Організаційний план», де немає великого штату людей та складної управлінської структури. Проте діяльність даного підприємства базується на алгоритмі, в якому прописано послідовність дій працівників. Таким чином набувається гнучкість підприємства [3].

Для створення системи управління було застосовано ряд методів, що дозволяють розглянути підприємство в різних аспектах організації його роботи. Це дозволило створити технологічні правила, чек листи та нормативи, які регулюють роботу підприємства [1].

Підприємство «COFFEE SHEENI» на етапі становлення має невеликі розміри. Відсутність відділів маркетингу, бухгалтерського відділу, відділу логістики, адміністративного та інших відділів пояснюється початковою стадією роботи малого підприємства, що є перевагою в мінімальному масштабі як управлінської системи, так і керованої системи.

Оскільки чіткої системи оцінки ефективності системи управління компанією не існує [2], було застосовано ряд показників, які допомогли встановити відповідності у виявленні та оцінці ефективності системи управління, дослідити ефективність управління персоналом. Похідними даної діяльності є створення системи управління ризиками та розробка критеріїв економічної ефективності в оцінці працівників [1].

Результатом розробки системи управління підприємством є створення технологічної карти, що містить в собі всі послідовності процесу розробки та рекомендації.

Список використаної літератури:

1. Виноградский М.Д., Виноградська А.М., Шканова О.М. Управление персоналом: навч. посіб. – 2-ге видання. – К. : Центр навчальної літератури, 2009. – 502 с.
2. Вишняков М. Бизнес – партнеры и сотрудничество в бизнесе [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.psychologos.ru/articles/view/biznes-partnery-i-sotrudnichestvo-v-biznese>.
3. Організаційні структури концернів і компаній в міжнародній практиці [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://library.if.ua/book/142/9518.html>.

*Жовнір Олена Олександрівна
студентка I курсу магістратури
спеціальності 011 «Освітні, педагогічні науки»*

*Науковий керівник:
кандидат педагогічних наук, доцент
Тадеуш Олена Миколаївна*

«Змістовно-функціональні особливості професійної діяльності керівників гуртків народних ремесел»

Професійна діяльність керівника гуртка народних ремесел як специфічний вид педагогічної праці, що здійснюється на гуманно-особистісних засадах та вільному орієнтуванні у предметній сфері, характеризується певними змістовно-функціональними особливостями, що визначають специфічний напрям діяльності фахівця з народних ремесел. [3].

Слід зазначити, що в новому освітньому просторі професійна діяльність керівника гуртка народних ремесел передбачає певні функціональні особливості, що забезпечують зміст його професійної діяльності.

Аналіз нормативних документів, науково-теоретичних джерел та практичної діяльності керівників гуртків народних ремесел забезпечив визначення змістовної складової професійної діяльності керівника гуртка, а саме: інформаційної, діяльнісної та креативної складових.[1, 2].

Інформаційна складова професійної діяльності керівника гуртка народних ремесел визначається сформованістю комплексу професійних знань, умінь і навичок; сформованістю знань щодо нормативно-правової бази позашкільної освіти, а також сучасних підходів, необхідних для організації творчої діяльності за профілем гурткової роботи; знанням методик планування результатів навчання та виховання; оперуванням основами експериментальної діяльності в галузі позашкільної освіти важливими для забезпечення різних видів професійно-творчої діяльності: навчально-виховної, методико-технологічної, організаційно-масової, оздоровлювально-виховної, психолого-педагогічної, соціально-просвітницької.

Діяльнісна складова професійної діяльності керівника гуртка народних ремесел характеризується розвитком особистісних якостей керівника, сформованістю системи ціннісних орієнтацій і ставлень, особистісних мотивацій; вільним володінням способами і технологіями духовно-морального виховання та соціалізації вихованців гуртка, формуванням української громадянської ідентичності вихованців засобами народних ремесел; здатністю до створення естетичного середовища, наповнення його відповідними ресурсами та конструювання навчально-творчої діяльності в ньому; оперуванням уміннями, необхідними для залучення гуртківців до виховної самодіяльності (організувати і згуртувати вихованців гуртка на основі традицій, стимулювати ініціативу й самодіяльність вихованців, пов'язувати завдання колективу з можливостями його членів).

Креативна складова професійної діяльності керівника гуртка народних ремесел характеризується виявом його творчих здібностей, інноваційної спрямованості у процесі професійної діяльності; сформованими навиками організації проектної діяльності в системі гурткової роботи, творчого оперування способами активного залучення вихованців до пошукової та дослідницької діяльності у процесі опанування народних ремесел; здатністю до соціального проектування, залучення вихованців до участі у громадянських заходах.

Слід зазначити, що професійна діяльність керівника гуртка народних ремесел планується з урахуванням різної кількості вихованців, рівня їх підготовки, їх специфічних запитів та особливостей напряму творчої діяльності у гуртку народних ремесел.

Визначена діяльність передбачає створення сприятливого психологічного клімату в гуртку, прогнозування і стимулювання творчого зростання його вихованців у процесі колективних та індивідуальних занять у процесі опанування народних ремесел. Організація навчально-виховного процесу гурткової роботи з опанування народних ремесел проводиться на засадах вільного вибору та з максимальним задоволенням особистих інтересів і потреб вихованців гуртків. Визначений вид навчально-виховного процесу характеризується відсутністю жорсткого контролю за рівнем набуття навичок з народних ремесел та підвищеною відповідальністю керівника за створення на занятті атмосфери співробітництва та співтворчості тощо.

Отже, в сучасному культурно-освітньому просторі професійна діяльність керівника гуртка народних ремесел визначається такими змістовно-функціональними складовими як: інформаційна, діяльнісна, креативна, що визначають сутність його професійної діяльності.

Список використаної літератури:

1. Вороніна Г. Л. Розвиток професійної компетентності керівників гуртків позашкільних навчальних закладів у системі післядипломної освіти: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. Переяслав-Хмельницький, 2017. 268 с.

2. Забродська І. М. Педагог позашкільного навчального закладу: від професійної компетенції до професійної майстерності. Формування базових компетентностей у вихованців позашкільних навчальних закладів: матеріали Міжнарод. наук.-практ. конф. (25–27 лютого 2013, м. Київ). Київ, 2013. С. 242–244.

3. Мачуський В. В. Професійна компетентність педагога позашкільного навчального закладу. Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді: зб. наук. пр. Вип. 18, кн. 2. Київ, 2014. С. 6–15.

4. Могілевська В. М. Моніторингові дослідження в позашкільній освіті як інструмент підвищення професійних компетентностей педагогів. Соціальні технології: актуальні проблеми теорії та практики. 2013. Вип. 59–60. С. 224–233.

*Замятіна Валерія Олександрівна
студент IV курсу,
Спеціальності «Менеджмент організацій»*

*Науковий керівник:
кандидат економічних наук, доцент
Седляр, Михайло Олегович*

«Сучасне розуміння менеджменту якості на підприємстві»

В останні роки проблема підвищення якості є все більш актуальною як для середніх і малих підприємств, так і для індивідуальних підприємців різних сфер і галузей діяльності. Бурхливі темпи зростання технічного прогресу, розвиток інформаційних технологій, поява унікальних матеріалів і впровадження нових технологічних процесів, що дозволяють: знижувати ступінь людської участі в виробничому процесі, налагоджувати гнучке і практично безвідходне виробництво і, відповідно, легко змінювати собівартість продукції, – сприяють тому, що ціна перестає бути головним засобом залучення споживача.

Основою конкурентної переваги будь-якого підприємства стає якість продукції/послуг. При цьому необхідно пам'ятати, що в даний час поняття якості включає в себе не тільки відповідність всіх характеристик продукції/послуги вимогам споживача, але і здатність підприємця стабільно виробляти цю продукцію/послугу в заздалегідь

обумовлені терміни, забезпечуючи належне післяпродажне обслуговування, а також передбачаючи можливі майбутні очікування споживача.

Система якості – це сукупність методів і засобів планування і контролю якості на всіх етапах виробництва продукції або надання послуги, націлених на підвищення ефективності бізнесу.

Організація може використовувати менеджмент якості:

1. Для поліпшення координації робіт і підвищення продуктивності праці.
2. Для визначення своїх цілей і орієнтації своєї діяльності на очікування споживачів.
3. Як інструмент маркетингу, що дозволяє надати покупцям і потенційним замовникам доказ можливостей, якими володіє підприємство.
4. Для досягнення і підтримки рівня якості продукції або послуг з метою безперервного задоволення заявлених або припущених запитів споживачів.
5. Для досягнення впевненості керівництва в тому, що досягнуто і підтримується намічений рівень якості.
6. Як основу для сертифікації продукції.
7. Для залучення співробітників до участі в складанні описів або формулюванні процесів системи менеджменту якості. Виконання цієї вимоги дозволяє забезпечити усвідомлення важливості процесів системи менеджменту якості, надати їм чіткість і наочність, домогтися ясності і розмежування обов'язків, попередити виникнення дефектів, обумовлених неузгодженими діями виконавців, полегшити ідентифікацію проблем якості;
8. Як запоруку підвищення загальної культури виробництва.
9. Для попередження дефектів і зниження витрат на забезпечення якості.
10. Для забезпечення більш швидкої самоокупності.
11. Для орієнтації всіх постачальників на єдині сертифікаційні вимоги, що сприяє їх однозначному сприйняттю і полегшує ділові контакти.
12. Як рекламний засіб перед конкурентами.
13. Як доказ в процедурах оцінки ступеня відповідальності за шкоду, викликаний неякісною продукцією, або в процедурах відповідальності в питаннях захисту навколишнього середовища (екологічні аспекти).

Нерідко на стандарти з управління якістю посилаються як на документи, в яких визначено, як управляти підприємством. Система якості може бути застосована до всіх аспектів управління такими видами діяльності, як: маркетинг, продаж продукції, фінанси і, звичайно, основний процес виробництва продукції або надання послуг. Підприємство саме має визначити міру охоплення системою якості різних аспектів його діяльності.

Розглянемо процеси системи менеджменту якості. Метою процесного підходу є підвищення ефективності та результативності при досягненні організацією визначених нею цілей.

Переваги процесного підходу:

1. Інтеграція і групування процесів, які дозволять досягти запланованих результатів.
2. Здатність сфокусувати зусилля на результативності та ефективності процесу.
3. Забезпечення впевненості клієнтів та інших зацікавлених сторін в узгодженій діяльності організації.
4. Менші витрати і менша тривалість циклів, що досягається завдяки ефективному використанню ресурсів.
5. Покращені, узгоджені і прогнозовані результати.
6. Забезпечення можливостей по відношенню до цілеспрямованим і пріоритетним ініціативам щодо поліпшення.
7. Заохочення залучення людей і роз'яснення їх відповідальності.

«Процес» можна визначити як «послідовність взаємозалежної або взаємодіючої діяльності, яка перетворює входи на виходи». Ця діяльність вимагає розподілу таких ресурсів, як люди і матеріали.

Найбільша перевага процесного підходу в порівнянні з іншими підходами полягає в менеджменті та контролі взаємодій між цими процесами і взаємодій в рамках функціональної ієрархії організації.

Процесний підхід є ефективним способом організації та управління виробництвом цінності для споживача та інших зацікавлених сторін в процесі роботи.

Організації мають ієрархію функціональних підрозділів. Зазвичай організації управляються по вертикалі, а відповідальність за передбачувані результати розділяється між функціональними підрозділами. Кінцевий користувач процесу або інша зацікавлена сторона не завжди видні всім залученим до процесу сторонам. Отже, проблемам, які виникають на кордонах взаємодій підрозділів, часто віддається менший пріоритет, ніж короткостроковим цілям цих підрозділів. Це призводить до незначних поліпшень або відсутності поліпшень у зацікавлених сторін процесів, так як дії в організації зазвичай фокусуються на функціях, а не на кінцевому результаті (наприклад, загальному прибутку) організації.

Процесний підхід вводить управління по горизонталі, який долає кордони між різними функціональними підрозділами і об'єднує свою спрямованість з основними цілями організації. Процесний підхід також покращує управління взаємодіями між процесами. Функціонування організації можна значно поліпшити шляхом застосування процесного підходу. Процесами керують як системою шляхом створення мережі процесів і їх взаємодій.

Таким чином, під менеджментом якості варто розуміти скоординовану діяльність з керівництва та управління організацією стосовно до якості.

Список використаної літератури:

1. Капінос Г. І. Операційний менеджмент [текст] : навч. посіб./ Г. І. Капінос., І. В. Бабій – К. : «Центр учбової літератури», 2013. – 352 с.

2. Струтинський В.Б. Окремі аспекти автоматизації гнучких виробничих систем механообробки / В.Б. Струтинський, Н. Р. Веселовська // Вібрації в техніці та технологіях. – 2009. – № 1. – С. 74-79.

*Зеленковська Ольга Геннадіївна,
студент II курсу Магістратури,
Спеціальності «Дошкільна освіта»*

*Науковий керівник:
кандидат педагогічних наук, доцент
Марченко Наталія Вікторівна*

«Роль матеріально-технічного забезпечення закладу дошкільної освіти у вихованні художньо-естетичної компетентності дітей дошкільного віку в контексті державно-приватного партнерства»

Розвиток національної системи освіти в Україні як необхідний елемент розбудови самостійної держави вимагає вдосконалення існуючих форм і методів виховного впливу на особистість дитини дошкільного віку. На законодавчому рівні концептуальні орієнтири оновлення дошкільної освіти знайшли відображення в Національній доктрині розвитку освіти України в XXI ст., Законах України „Про освіту”, „Про дошкільну освіту”, Базовому компоненті дошкільної освіти. У цих та інших нормативних актах підкреслюється, що в Україні мають забезпечуватися умови для самореалізації особистості кожної дитини, збереження і зміцнення її фізичного й психічного здоров'я, набуття нею соціального досвіду.

У зв'язку з цим розвиток нових теоретичних та практичних підходів до обґрунтування сучасної системи естетичного виховання дітей має незаперечне значення

для успішного вирішення цих завдань. Модернізація системи освіти, прогресивні освітні реалії сьогодення активізували пошук нових, ефективніших підходів, орієнтованих на підвищення наукових знань педагогів, їх уміння оперувати інформацією, активно діяти, швидко приймати рішення задля передачі цих компетенцій здобувачам освіти. Освітній процес має бути спрямований на виховання покоління, готового до швидкого опрацювання значного обсягу навчальної інформації й оригінального вирішення завдань і цього можливо досягти за рахунок забезпечення сучасними інформаційними технологіями навчання.

Другою складовою процесу естетичного виховання є освітній простір ДНЗ, який належить до складних, багатоаспектних педагогічних явищ, які характеризуються не стільки кількісними, скільки якісними показниками. Необхідною умовою проектування освітнього простору ДНЗ є визначення аспекту сприйняття цього особливого педагогічного явища. Освітній простір ДНЗ є сукупністю локальних освітніх середовищ, які знаходяться у взаємодії один з одним.

Формування естетичної культури, творчих здібностей особистості, виховання естетичних смаків, почуттів, потреб набуває особливої значущості саме в дошкільному віці, оскільки знання, вміння та навички, отримані в ранньому дитинстві, значним чином впливають на її подальший розвиток. Естетичне виховання, як цілеспрямована система заходів, покликана пробудити у душі кожної людини потяг до краси, захоплення перед прекрасним у всіх його проявах, яке дозволить йому творити світ.

Нині проблема естетичного виховання, розвитку особистості, формування її естетичної культури є одним з важливих завдань, що стоять перед системою освіти. Зазначена проблема розроблена досить повно в працях вітчизняних і зарубіжних педагогів та психологів (Є.Фльоріна, С.Русова, Б.Ліхачев, Б.Ананьєв, В.Бажанова, В.Баленок, А.Макаренко, В.Сухомлинский, К.Ушинський, Є. Тихеева, В.Шацька, Л. Виготський, Д.Кабалевський, В.Мясищева та інші). Проблему формування у дітей старшого дошкільного віку ціннісного та емоційно-ціннісного ставлення до природи досліджували В.Маршицька, М.Роганова. Проблема застосування інформаційно-комунікаційних технологій в процесі підготовки вчителів постійно знаходяться у полі зору науковців. У науковій літературі висвітлено різноаспектні питання щодо використання комп'ютерів на рівні "креативного мислення", "нових партнерських стосунків". Особливостям підготовки педагогічних кадрів до використання інформаційних технологій в мистецькій освіті присвячені дослідження М. Близнюка, Г. Тараєвої, О. Харуто та ін.

Нині на державному рівні надано можливість створення закладів дошкільної освіти приватного типу. Виходячи з цього вважаємо, що естетичне виховання буде мати якісний вплив, якщо базуватиметься на створенні якісної матеріально-технічної бази та формування відповідних компетенцій у педагогів, що зумовлюється приватним характером закладу і можливістю вільного вибору освітніх кваліфікаційних програм, методики та методичного підґрунтя.

Список використаної літератури:

1. Державна цільова соціальна програма розвитку дошкільної освіти на період до 2017 року // Офіційний вісник України. – 2011. – № 45.
2. Закон України “Про дошкільну освіту” // Урядовий кур’єр. – 2001. – № 144. – С. 1–9.
3. Закон України “Про внесення змін до законодавчих актів з питань загальної середньої та дошкільної освіти щодо організаційно-навчально-виховного процесу” від 6.07.2010 № 2442-VI // Урядовий кур’єр. – 2010. – № 138.
4. Програма виховання і навчання дітей від 2 до 7 років “Дитина” / наук. кер.: О. В. Проскура, Л. П. Кочина, В. У. Кузьменко, Н. В. Кудикіна. – К.: Університет, 2012.
5. Терещенко О. П. Розвиток творчості старшого дошкільника вобразотворчій діяльності / О. П. Терещенко. – К.: Світич, 2009. – 112 с

б. Образотворче мистецтво з методикою викладання в дошкільному навчальному закладі : підручник / [Сухорукова Г. В., Дронова О. О., Голота Н. М., Янцур Л. А] ; за заг. ред. Г. В. Сухорукової. – К. : Видавничий дім "Слово", 2010. – 376 с.

*Казюк Наталія Віталіївна
студентка I курсу магістратури,
спеціальності 011« Освітні,
педагогічні науки»*

*Науковий керівник:
кандидат педагогічних наук, доцент
Дубровіна Ірина Володимирівна*

«Складові комунікативно-мовленнєвого розвитку молодших школярів у роботі педагога-логопеда»

Головна мета реформування сучасної початкової школи полягає в підготовці компетентної особистості, здатної до знаходження правильних рішень у конкретних навчальних, життєвих, а в майбутньому і професійних ситуаціях [3]. Одним із основних факторів становлення особистості є організації комунікативно-мовленнєвого розвитку, яка полягає у здатності слухати, сприймати і відтворювати інформацію, читати і розуміти текст, вести діалог, брати участь у дискусіях, переконувати і відстоювати свій погляд на ті чи інші мовні явища і мовленнєві ситуації, висловлювати власні думки, міркування, погляди як в усній, так і в письмовій формах. Саме ці завдання закладено у змісті початкового курсу української мови для учнів 1–х класів.

Паралельно з оновленням змісту реалізація компетентнісного підходу передбачає удосконалення методів, прийомів, засобів, форм навчання.

Зазначеній проблематиці вагоме значення приділяли вчені М. Вашуленко, І. Гудзик, С. Дубовик, К. Пономарьова та ін. [3].

У своїх публікаціях науковці розглядали окремі аспекти організації комунікативно-мовленнєвого розвитку, зокрема: формування аудіативних умінь молодших школярів, розвиток діалогічного і монологічного мовлення, функціональний підхід до вивчення мовного матеріалу в першому класі тощо.

Однак повноцінне забезпечення компетентнісного підходу потребує створення цілісної методики організації комунікативно-мовленнєвого розвитку учнів початкових класів, яка б адаптувала сучасні новаторські методи, прийоми, засоби, форми організації навчальної діяльності у процес навчання української мови з метою розвитку молодшого школяра як компетентної особистості.

Організації комунікативно-мовленнєвого розвитку молодших школярів у процесі навчання української мови буде ефективним за умов:

- визначення концептуальних засад формування комунікативної компетентності учнів початкових класів у процесі навчання української мови;
- забезпечення цілісності процесу формування мовленнєвої, мовної і соціокультурної складових комунікативної компетентності;
- розроблення системи ефективних прийомів, засобів формування комунікативної компетентності молодших школярів і методики їх застосування у процесі навчання української мови.

У дидактиці існують різні підходи трактування поняття «компетентність». Ми поділяємо думку науковців про те, що *компетентність* – це здатність застосовувати знання, вміння, досвід ефективно й творчо в різних життєвих ситуаціях. Компетентнісний підхід у системі початкової мовної освіти

передбачає спрямованість змісту навчання української мови на формування і розвиток *комунікативної* компетентності молодших школярів. Комунікативна компетентність – це сукупність знань про спілкування в різноманітних умовах і з різними комунікаторами, а також знань вербальних і невербальних засад інтеграції, умінь їх ефективного застосування у конкретному спілкуванні в ролі як адресанта, так і адресата. (Ф.С.Бацевич). [1].

Отже, відповідно до теоретичних досліджень найважливішими складовими комунікативно-мовленнєвого розвитку у роботі педагогів-логопедів вважається: мовна компетенція (здатність розуміти і продукувати необмежену кількість правильних повідомлень); дискурсивна (мовленнєва) компетенція (здатність поєднувати повідомлення у зв'язні дискурси); соціолінгвістична компетенція (здатність розуміти і продукувати мовлення у конкретному соціолінгвістичному контексті спілкування); соціокультурна компетенція (уміння використовувати соціокультурний контекст: звичаї, норми, ритуали, соціальні стереотипи).

Список використаної літератури:

1. Бацевич Ф.С. Основи комунікативної лінгвістики [Текст] і підручник / Ф.С. Бацевич. – К.: Академія, 2009. – 346 с.
2. Дидактико-методичне забезпечення контролю та оцінювання навчальних досягнень молодших школярів на засадах компетентнісного підходу: монографія / О.Я. Савченко, Н.М. Бібік, Т.М. Байбара, О.В. Вашуленко, Н.С. Коваль, О.В. Онопрієнко, К.І. Пономарьова, О.Ю. Прищепа. – К.: Педагогічна думка, 2012. – 191 с.
3. Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої освіти / Міністерство освіти і науки України. – 2016. – С. 11–12 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/reforms/ukrainska-shkola-compressed.pdf>.

*Коваленко Тетяна Миколаївна
студентка I курсу магістратури
спеціальності 011 «Освітні, педагогічні науки»*

*Науковий керівник:
кандидат педагогічних наук, доцент
Щербина Дар'я Володимирівна*

«Емпатія та її роль у ефективності педагогічного спілкування з дітьми дошкільного віку у професійній діяльності вихователя»

У педагогічній діяльності вихователя закладу дошкільної освіти спілкування набуває функціональний і професійно значимий характер, яке виступає як інструмент впливу на розвиток особистості дитини та її емоційного здоров'я. Сьогодення сфери сучасної дошкільної освіти відзначається переосмисленням світоглядних позицій, пріоритетів, переорієнтацією цінностей; унікальності та найвищої цінності особистості кожного вихованця; увага до збереження його фізичного та психічного здоров'я; створення сприятливих умов для повноцінного розвитку, творчої самореалізації та як найповнішого розкриття здібностей. В особистісно-орієнтованій моделі дошкільної освіти дитина постає повноцінним рівноправним учасником навчально-виховного процесу. Ефективність педагогічного спілкування вихователя залежить від того, наскільки повно і адекватно педагог відображає особистість дитини, бачить притаманні саме їй риси, визначає її психічний стан, аналізує не лише результати, а й мотиви її дій та вчинків.

Сучасна українська дитина живе на зламі епох; є свідком утвердження матеріалістичного світогляду і занепаду моральних цінностей; бойових подій на сході нашої країни; сприймає потік агресивної інформації з комп'ютерних ігор, телебачення, мережі Інтернет, що призводить до підвищеного рівня тривожності, неврозів, появи

страхів. Важливо, щоб педагог помічав і вмів нейтралізувати емоційне напруження дитини. Тому актуальним питанням є наукове дослідження перцептивних якостей вихователя, серед яких важливо виділити емпатію - здатність емоційно реагувати на переживання іншого, співчувати, що дозволяє ліквідувати бар'єри у педагогічному спілкуванні та знаходити найбільш ефективні способи виховного впливу на дитину.

Дослідженню ролі емпатії у професійній діяльності педагога присвячено праці Т. Василюшиної, Л. Виговської, О. Кайріс, О. Коваленко, О. Рудницької, Т. Стратан та ін. Аналіз психолого-педагогічної літератури свідчить, що дослідженню феномену емпатії присвячено багато наукових праць, але й досі немає одностайності в поглядах на цю категорію, як вагому роль у професійній діяльності вихователя дітей дошкільного віку та підвищенні ефективності педагогічного спілкування з дітьми-дошкільниками.

Педагогічна робота вихователя з дітьми будується за законами спілкування і передбачає паралельний процес міжособистісного розуміння - соціальної перцепції.

Дитина постає перед педагогом не тільки як суб'єкт певного віку, статі, а й як особистість. Розкриття її характерологічних властивостей, вольових та інтелектуальних рис і становить головне завдання міжособистісного розуміння. Пізнання вихователем дитини супроводжується також емоційною оцінкою, спробою зрозуміти її вчинки, спрогнозувати зміни в її поведінці та на основі цього змодельовати власну поведінку, що значно покращить ефективність педагогічного спілкування з дошкільником.

Емпатію як процес (механізм) розглядає М. Обозов, включаючи в нього когнітивні, емоційні та дієві компоненти. Вищою формою, яка включає когнітивний, емоційний і поведінковий компоненти, характеризується реальними поведінковими актами з надання допомоги і підтримки партнераві по спілкуванню, є дієва емпатія [2]. Що відповідає і самій структурі педагогічного спілкування. А емпатійність і здатність вихователя до емпатійного спілкування розглядаються як одні з найважливіших у структурі професійних якостей педагогів, зокрема, вихователів дітей дошкільного віку.

Отже, ми бачимо, що емпатія - надзвичайно складне, багатогранне поняття, яке трактується не тільки як психічний процес, а й як дія педагога-дошкільника, яка допомагає особливим чином побудувати спілкування з усіма учасниками навчально-виховного процесу і спрямована на встановлення сприятливого, психологічного клімату, психологічну оптимізацію діяльності і стосунків, що впливає на ефективність педагогічного спілкування з дітьми дошкільного віку.

Емпатію як специфічне новоутворення у структурі професійно-педагогічних властивостей педагога досліджено Т. Василюшиною. Науковцем доведено, що між рівнем сформованості у педагога здатності до емпатії і особливостями розгортання ним комунікативної взаємодії існує тісний взаємозв'язок. Відтак, емпатія виступає системоутворюючим фактором у складі чинників, що детермінують ефективність педагогічного спілкування [1] і підвищують його ефективність у діяльності вихователя закладу дошкільної освіти.

Список використаної літератури:

1. Василюшина Т.В. Емпатія як фактор ефективності педагогічного спілкування: автореф. дис. ... канд. психол. наук: 19.00.07 / Т.В. Василюшина; Ін-т психології імені Г.С. Костюка АПН України. – К., 2000. – 20 с.

2. Обозов Н.Н. Психология межличностных отношений / Н.Н. Обозов. – К.: Либидь, 1990. – 192 с.

*Кондаурова Поліна Сергіївна,
Студентка I курсу,
Спеціальності «Менеджмент
соціокультурної діяльності»*

*Науковий керівник:
доктор філос. наук, професор
Кочубей Наталія Василівна*

«Волонтерство як соціокультурний феномен»

Волонтерський рух, волонтерська діяльність – надзвичайно важливі явища, особливо сьогодні, тому що змінити світ можна лише зробивши щось самостійно. Волонтер – це людина, яка, працюючи безоплатно, прагне внести свій внесок в реалізацію соціально значущих проєктів. Волонтерська діяльність – це широке коло діяльності, включаючи традиційні форми взаємодопомоги та самодопомоги, офіційне надання послуг та інші форми громадської участі, яка здійснюється добровільно на благо широкої громадськості, причому грошова винагорода не є головним мотивом.

Існують дві гіпотези виникнення феномену волонтерства.

1. Як суспільний рух волонтерство виникло на Заході, а першими волонтерами були самаритяни, які надавали допомогу усім, хто її потребував.

Більш впевнено можна говорити про виникнення феномена волонтерства вже з середини ХІХ століття. 1859 рік вважається роком виникнення волонтерського руху у світі. Саме в цей період Анрі Дюран, відомий французький письменник-журналіст, вражений наслідками кривавої битви при Сольферіно, запропонував створити Червоний Хрест – організацію, яка б працювала на волонтерських засадах і надавала першу медичну допомогу полоненим та пораненим. Принципами, сформульованими Анрі Дюраном, до цього часу керуються волонтерські організації усього світу.

Отже, в сучасному розумінні Волонтер (від фр. *volonte* - бажання, воля) – особистість, яка добровільно і безкорисливо бере участь у реалізації відповідних громадських ініціатив та починань (соціальна робота, культурно-просвітницька діяльність тощо) [1].

2. Слово «волонтер» має латинське походження: «*voluntarius*» (доброволець) або «бажаючий»). До Великої французької революції 1792 року в склад королівської армії входили виключно найманці. Французька Комуна стала причиною її розпаду. Але досить скоро Франції знадобилися військові – до кордонів держави підійшли австрійські війська. В результаті, чоловіче населення добровільно записувалося в ряди захисників батьківщини. Саме тоді це слово увійшло в побут. Селян, робітників і ремісників, що за власним бажанням надягли військові сюртуки, стали називати волонтерами. Цікавим є той факт, що солдати самі призначали собі військового командира. А у випадку невдоволення його роботою, могли звільнити зі служби.

Першим волонтерським, в сучасному розумінні, проєктом стало відновлення зруйнованих Першою світовою війною ферм поблизу Вердена (Франція). Нині волонтерство майже не пов'язане із військовою службою. Воно розвивається, орієнтуючись на надання допомоги усім, хто її потребує.

У світовій практиці найголовнішою ознакою волонтерства є те, що волонтер частину свого вільного (особистого) часу, сил, енергії, знань, досвіду добровільно (без примусу та вказівок «згори») витрачає на здійснення діяльності, яка є корисною людям і суспільству загалом. Волонтерська робота допомагає людям досягти більшого впливу на власне життя. Зокрема участь у волонтерській діяльності людей, які самі потребують допомоги зарекомендувала себе як шлях, що допомагає їм змінити своє життя на краще.

Список використаної літератури:

1. Глушко В. П. «Словник іншомовних соціокультурних термінів» – Шостка ТТП «Зодіак», 2004.
2. Історія волонтерства [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://moeobrazovanie.ru/istoriya_volonterstva.html

*Крамаренко Людмила Євгенівна,
студент II курсу магістратури,
Спеціальності «Менеджмент організацій»*

*Науковий керівник:
кандидат економічних наук, доцент
Седляр, Михайло Олегович*

«Роль SEO-аналізу для дослідження ринку»

SEO-аналіз має за мету оцінити зміст на предмет відповідності та оптимізувати його відповідно до цілей аналізу. Тобто, здійснюючи такий аналіз, наприклад сайту, проводиться моніторинг відповідності статей та інформації на сайті щодо його основної мети створення та функціонування.

Якщо ми говоримо про SEO-аналіз для дослідження ринку, то визначимо ким би він міг застосовуватись:

- Проектні організації, які тільки збираються увійти на ринок
- Організації, які вже певний час функціонують на ринку
- Статистичні та консалтингові організації
- ФОП-и

Незалежно від групи, 90% досліджень за методом SEO-аналізу буде спрямовано на вивчення та аналіз конкурентів. Суть цього дослідження буде полягати у пошуку найголовніших конкурентів, порівнянні їх сайтів та визначенні спільних і відмінних рис, аналізі їх структури, контенту, зворотних посилань та ключових слів.

Визначаючи ці показники, можна звести дані у порівняльну таблицю (для статистичних та консалтингових організацій), або порівняти показники з показниками сайту своєї організації (ФОП-и та функціонуючі організації). Проектні організації можуть створити матрицю SWOT і таким чином порівняти власний потенціал з силами конкурентів, визначити власні переваги та слабкі сторони а також визначити приховані можливості. Отже, залежно від цілей, SEO-аналіз може на практиці використовуватись різними суб'єктами ринку для дослідження конкурентів.

Якщо при дослідженні ринку потрібно визначити потенційних конкурентів, можна здійснити SEO-аналіз за такою схемою:

1. Визначення потенційних SEO-конкурентів. Можливо здійснити через: пошук сайтів довготривалих конкурентів, ТОП сайтів у вашому сегменті ринку, конкурентів в органічному пошуку (тобто ті, сайти яких є популярними не завдяки проплаченій рекламі, а завдяки переходам самих потенційних клієнтів). Завдяки синтезу цих трьох категорій отримаємо список потенційних SEO-конкурентів.

2. Підтвердження правильності вибору потенційних SEO-конкурентів. Потрібно порівняти власні ключові слова з тими, які використовують потенційні SEO-конкуренти. Якщо ключові слова співпадають, то це і є SEO-конкуренти. Щоб зміцнити власні позиції, потрібно за допомогою програмних інструментів перевірити і підібрати ключові слова, які могли залишитись поза увагою.

3. Порівняння себе з SEO-конкурентами. Виконується за допомогою порівняння ключових слів, популярності ранжувальних сторінок, ранжувального контенту та доповнення результатами щодо ключових слів. Отримуємо список конкурентних даних та SEO-факторів.

4. Вибираємо цільові ключові слова. За основу беремо: релевантність пошукового трафіка та ефективність ключового слова, популярність власного сайту порівняно з конкурентами, позиції у видачі, доступність оптимізації контенту, кількість і тип конкурентів у пошуковій видачі.

Окремо хотілось би розглянути ще можливі аспекти дослідження ринку за допомогою SEO-аналізу. На мою думку до них можуть відноситись:

1. Постачальники. Аналіз постачальників може проводитись для підприємства за аналогією до аналізу конкурентів. Він допоможе відібрати сайти найбільш підходящих постачальників, перевірити їх надійність та популярність в органічному пошуці, релевантність контенту відповідно до запиту тощо.

2. Сегменти ринку. Проаналізувати сегменти ринку для того, щоб вибрати найбільш підходящий, можна, звичайно, не на пряму за допомогою SEO-аналізу, а опосередковано. Якщо зібрати дані сайтів, які відносяться до тих чи інших сегментів і порівняти їх, можна прослідкувати кількість конкурентів у кожному з них, цінову політику, незайняті ніші та шляхи для розвитку власного підприємства.

3. Ринок в цілому. Виконати такий аналіз можливо, якщо проаналізувати основних учасників ринку, їх контент та історію зміни наприклад ключових слів або позицій у видачі. Також відслідковується популярність тих чи інших сайтів, що також може дати картину у напрямку розвитку ринку у той чи інший період часу.

4. Клієнти. SEO-аналіз клієнтів може здійснюватись двома способами. По-перше, виходячи з органічних пошукових запитів та часто вживаних ключових слів можна скласти приблизний портрет клієнта, врахувати його запити та інтереси при створенні власної організації, та її доцільність в цілому. По-друге, застосувати SEO-аналіз можна напряму до потенційних клієнтів, якщо нам відомі адреси їх сайтів. Здійснивши аналіз їх контенту, пошукового трафіку, популярності та оптимізації їх контенту у порівнянні з їх конкурентами можна обрати найбільш підходящих потенційних клієнтів, на яких зосередити напрямки власної діяльності.

Список використаної літератури:

1. Ілляшенко Н.С. Seo-оптимізація як сучасний інструмент інтернет-маркетингу / Н.С. Ілляшенко, О.С. Савченко // Маркетинг і менеджмент інновацій. – 2012. - №. 3. – С. 63-74.

2. Мар'їна О. Інструментальні методи моделювання поведінки користувачів та критеріїв ранжування науково-інформаційних порталів у веб-просторі / Олена Мар'їна, Артур Струнгар // Бібліотечний вісник : науково-теоретичний та практичний журнал / Нац. акад. наук України ; Нац. б-ка України ім. В.І. Вернадського. – Київ, 2014. – № 4 (222). – С. 22-26.

*Лановенчик Олена Сергіївна,
студентка II курсу магістратури
спеціальності «Менеджмент»
(освітня програма «Інноваційний
менеджмент інклюзивного середовища»)*

*Науковий керівник:
доктор філософських наук, професор
Нестеренко Галина Олегівна*

«Соціальна відповідальність менеджменту багатоманітності»

Управління багатоманітністю є актуальним стратегічним завданням для багатьох підприємств, оскільки доведено, що більш різноманітний колектив дає сильніші конкурентні переваги для бізнесу. І якщо в розвинених країнах світу концепція

Diversity Management розвивається та імплементується вже не перше десятиліття, то українські компанії, запозичуючи закордонний досвід, стикаються з багатьма проблемами. Таким же відкритим питанням для них наразі залишається питання соціальної відповідальності менеджменту багатоманітності.

Аналіз публікацій із цієї тематики свідчить про те, що комплексного підходу до вивчення соціальної відповідальності менеджменту багатоманітності ще не було. Тематика не є поширеною у вітчизняних колах, майже всі наявні публікації виконані англійською або німецькою мовами, а тому недоступні широкому загалу.

Зокрема, J. Syed та R. Kramar у статті «Socially responsible diversity management» пропонують концептуальну основу для феномену соціально відповідального менеджменту багатоманітності. Автори обґрунтовують, що організації можуть досягти кращих результатів бізнесу, а також результатів справедливості, пов'язаних з різноманітною робочою силою, шляхом прийняття реляційної, багаторівневої системи управління різноманітністю [5].

М. Starostka-Patyk у статті «Diversity Management as a Part of Corporate Social Responsibility Policy» вказує, що управління соціальною відповідальністю менеджменту багатоманітності дозволяє покращити продуктивність праці, розширити клієнтську базу, шляхом залучення мультикультурних клієнтів та ринків, покращити моральні якості працівника та стійкість виробництва [4, с. 1040].

У підручнику К. Hansen «Corporate Social Responsibility and Diversity Management» [3] акцентується увага на корпоративній соціальній відповідальності на малих та великих підприємствах, враховується досвід таких країн, як Великобританія, Польща, Франція, Австрія та Німеччина. Автор вважає, що бізнес-ситуація соціальної відповідальності менеджменту багатоманітності спрямована на використання сил кожної особи чи підгрупи в інтересах підприємства, оскільки ціле – це більше ніж сума частин і за допомогою цього підходу можна покращити організаційні результати.

Соціальна відповідальність менеджменту багатоманітності на підприємстві передбачає етичне ставлення до всіх зацікавлених сторін, а тому вона містить економічну та екологічну складові й у широкому контексті пов'язана з підвищенням стандартів життя як внутрішніх, так й зовнішніх суб'єктів за умови збереження прибутковості організації [2, с. 257].

Водночас з позиції суспільства, соціальна відповідальність менеджменту багатоманітності на підприємстві є концепцією, яка ґрунтується на паритетності економічних інтересів усіх суб'єктів та відображає їх сподівання щодо ролі корпорацій у розв'язанні його економічних, екологічних і соціальних проблем. Реалізація соціальної відповідальності корпорацією потребує новітніх підходів до управління на основі імплементации принципів соціальної відповідальності менеджменту багатоманітності у підприємницьку діяльність. Соціально відповідальне управління підприємством потребує інформації про економічні, соціальні та екологічні наслідки його господарської діяльності.

Соціально відповідальний підхід до менеджменту багатоманітності означає цілеспрямоване та багаторівневе виконання політики менеджменту багатоманітності на підприємстві, що спрямована на ефективне використання індивідуального потенціалу кожного працівника задля покращення ділових результатів та надання можливості соціальній інклюзії через рівноправні результати зайнятості для різних осіб.

Через багаторівневий та плюралістичний характер цей підхід включає в себе низку переговорів та багатопартійної участі задля ідентифікації та переслідування обмежених в часі цілей та структурних реформ для соціального включення та інтеграції. Крім цього, враховуючи багатопартійну участь, соціально відповідальний підхід може призвести до створення інклюзивних структур та полісів в політиці управління багатоманітністю підприємства. Саме це сприяє створенню адекватних рівнів різноманітності в організації, що

може в свою чергу сприяти позитивним результатам через включення в соціальну та організаційну мережі [1, с. 156].

Загалом, основними перспективними напрямками розвитку соціальної відповідальності менеджменту багатоманітності є:

- створення багаторівневого підходу в рамках макронаціональних, мезоорганізаційних, мікроіндивідуальних втручань з боку країни в цілому та організації;
- покращення соціальних результатів через створення рівних можливостей для працівників та їх соціального включення в колектив організації;
- динамічний, контекстний підхід, який полягає в ідентифікації та включенні груп населення, що заслуговують додаткової уваги;
- здійснення структурних та культурних реформ на багатьох рівнях функціонування організації;
- підвищення соціальної справедливості та створення переваг для конкретної підприємницької діяльності.

Список використаної літератури:

1. Благоев Ю.Е. Корпоративная социальная ответственность: эволюция концепции. Высшая школа менеджмента СПбГУ. СПб.: Изд-во «Высшая школа менеджмента», 2015. 272 с.
2. Коротков Э.М. Корпоративная социальная ответственность. М.: Юрайт, 2013. 445 с.
3. Hansen K. Corporate Social Responsibility and Diversity Management. Towson, 2017. 288 p.
4. Starostka-Patyk M. Diversity Management as a Part of Corporate Social Responsibility Policy. International Conference on Communication, Management and Information Technology. Poland, 2015. P. 1038-1046.
5. Syed J., Kramar R. Socially responsible diversity management. Kent, 2009. Journal of Management & Organization. 2009. № 15(5). P. 639-651.

*Михайліна Надія Вікторівна
студентка I курсу магістратури
спеціальності 011 «Освітні, педагогічні науки»*

*Науковий керівник:
кандидат педагогічних наук, доцент
Щербина Дар'я Володимирівна*

«Проблема тьюторінгу у педагогічній теорії та практиці»

Традиційна педагогічна практика сприймає дитину об'єктом власної освітньої діяльності. Учитель, традиційно, виконує роль “експерта, який завжди правий”, намагаючись підтримувати свій авторитет через другорядну позицію учня – об'єкта навчання, слухача, ретранслятора знань і життєвого досвіду педагога.

Зміна парадигми з “учня – об'єкта” на “учень-суб'єкт” вимагає зміни ставлення до кожного конкретного учня. За цих умов педагог має навчати учня орієнтуватися, творчо опрацьовувати й аналізувати різноманітну інформацію, виділяти головне, робити висновки, застосовувати її на практиці, тобто формувати критично мислячу, компетентно орієнтовану, здатну до самостійного життя особистість.

Поняття тьюторінгу стає дедалі популярнішим у системі освіти. Цьому сприяє принцип гуманної освіти, якій поступово стає притаманним українській школі. Кожна дитина – унікальна особистість, яка має право на розкриття свого потенціалу й індивідуальну підтримку на цьому шляху. Дедалі більше уваги в сучасному світі

приділяється системі цінностей, і учні потребують допомоги у вибудовуванні власних систем цінностей. Освіта повинна підтримувати зростання учня як особистості, сприяти становленню в нього критичного, креативного мислення, емоційного інтелекту, учити навчатися, бути самостійним, робити вибір, приймати рішення, відповідати за свій вибір, власне майбутнє [3].

Позиція педагога, як ретранслятора знань має перетерпіти де-які зміни. Роль педагога в умовах індивідуалізації навчання – наставник, помічник, консультант з питань проектування та реалізації індивідуальної освітньої програми учня, його освітніх здібностей.

Аналіз наукових праць дозволяє стверджувати, що проблема тьюторства в педагогіці розглядається в розрізі таких напрямів: діяльність тьюторів в системі дистанційного навчання, реалізація тьюторства в умовах школи, реалізація технології індивідуального супроводу в рамках профільного навчання. Наукові твори Е. Гордона, І. Дичківської, Н. Клокар, Т. Ковальової, В. Урського, Т. Швець, П. Щедровицького покладені в основу роботи.

З чим працює тьютор? Які інструменти використовує? Специфіка тьюторської діяльності дозволяє повною мірою використовувати весь арсенал методів, прийомів та засобів навчання, виховання й спілкування традиційного навчання у поєднанні із специфічними розробками інноваційних моделей.

Т. Швець виділяє такі важливі принципи тьюторінгу: відкрите варіативне освітнє середовище; індивідуалізація, як основа тьюторінгу; тривалий процес; оцінка можливостей (їхнє розкриття і використання), визначення цілей та їх досягнення; рефлексія (аналіз власних дій та самосвідомість); характер взаємовідносин між тьютором і підопічним (взаємоповага, довіра, віра); співпраця (взаємний вплив та зацікавленість).

Головне в роботі тьютора – це створення освітньої ситуації, коли учень має самостійно розмірковувати над своїми освітніми потребами та діями. Там, де є тьютор, тьюторант має можливість пошуку власного “Я” в умовах супроводу та за підтримки досвідченого тьютора, якій вміє організувати роботу на розробкою траєкторії розвитку [3].

Проблема тьюторського супроводу є особливо актуальною в сучасному освітньому просторі. Випускник освітньої організації, не маючи відповідних компетенцій не зможе оцінити свій потенціал та наявні ресурси для адаптації в соціумі [2].

Чи можливо це в масовій освіті? Наскільки принцип індивідуалізації може бути реалізований у звичайній школі? Тьюторінг не є протилежністю масовій освіті, як і не є панацеєю. У сучасних умовах він може бути суттєвим доповненням. Завдяки наголосу на самостійності, спонуканні до зацікавленості та креативності тьюторінг може дати ефект більш глибокого та влучного використання різних форм масової освіти.

Безперечно, тьюторінг як технологія має суттєві обмеження, які пов’язані як з неможливістю масового охоплення, так і відсутністю достатньої кількості фахівців. Але попри це сьогодні в Україні тьюторінг працює як у приватних закладах освіти, так і у державних. Цікавим для вивчення є досвід польських освітян, де на державному рівні йде підготовка фахівців та впровадження тьюторської технології.

Вже сьогодні проходить всеукраїнський експеримент у рамках Міністерства освіти і науки “Тьюторська технологія як засіб реалізації принципу індивідуалізації в освіті” підсумки якого будуть підведені в 2020 році (наказ № 764 від 16.07.2015 р.)

Звичайно, тьюторінг не вирішує всі проблеми української освіти, але це – методика, у якій саме дитина знаходиться в центрі освітнього процесу.

Список використаної літератури:

1. Дьячкова М.А. Професия тьютор и ее место в образовательном пространстве школы : Сборник статей / М.А. Дьячкова, М.Е. Ланских. – М. : МИОО, 2016. – С. 67-71.
2. Ковалева Т.М. Открытые образовательные технологии как ресурс тьюторской деятельности в современном образовании / Т.М. Ковалева // Тьюторское сопровождение и открытые образовательные технологии : Сборник статей. – М.: МИОО, 2008. – С. 8-16.

3. Швець Т.Е. Тьюторінг. Практики впровадження / Тетяна Швець; упоряд. Ж.Сташко. – Київ : Вид. група “Шкільний світ”, 2017.

*Муравицька Александра Олександрівна
студентка II курсу
Спеціальності «Дошкільна освіта»*

*Науковий керівник:
кандидат педагогічних наук, доцент
Марченко Наталія Вікторівна*

«Психологічні особливості дошкільного віку як сенситивного для розвитку творчих здібностей дитини»

Психологи (Т. Дуткевичта [1] інші) вважають дошкільний вік сенситивним періодом щодо розвитку певних психічних функцій (уяви, сприймання, мислення та ін.) і пояснюють чутливість психіки швидким зростанням і «дозріванням» мозку дитини у цей період.

У контексті дослідження розвитку творчих здібностей дошкільників на заняттях із малювання набуває сенсу вивчення феномену естетичного сприйняття, яке характеризується переживанням краси навколишнього світу, отриманням почуття естетичного задоволення, що є підставою для розвитку естетичних потреб і смаків.

До особливостей художнього сприйняття дитини науковці відносять: здатність до «погляду зсередини» (О. Мелік-Пашаєв [2]); уміння «входити» в уявну ситуацію, переживати красу в житті і мистецтві та емоційно відгукуватися на неї; високий ступінь свободи в побудові асоціативних зв'язків; підвищену емоційну реакцію на безпосередні враження органів чуття – «внутрішню пристрасть дитини»; здатність старших дошкільників до осмислення й узагальнення своїх переживань, викликаних результатами власної художньої діяльності.

Важливим показником емоційного сприйняття твору та інтересу до жанрового живопису є особистісне ставлення до зображуваних у творі явищ. Виокремлюють три рівні естетичного сприйняття дітьми творів мистецтва: на першому рівні дитина радіє зображенню знайомих предметів (оцінювання носить предметний характер); на другому – починає усвідомлювати елементарні естетичні якості, які приваблюють її в картині (оцінює колір, колірні поєднання, форму, окремі композиційні прийоми); на третьому рівні дитина сприймає не тільки зовнішні ознаки зображуваного явища, а й зміст художнього образу.

Важливим психічним процесом, який впливає на розвиток творчих здібностей, є образне мислення.

К. Ушинський, характеризує вікові особливості мислення дітей, визначав: «...дитя мислить формами, фарбами, звуками, почуванням взагалі...».

У дошкільників (від 4 до 7 років) переважає наочно-образний спосіб мислення, який повністю підпорядкований сприйняттю, розумова діяльність опосередковано здійснюється за допомогою зорових, слухових і рухових образів [3].

Віковою особливістю уяви дошкільників є здатність до анімізму (Е. Тейлор) або антропоморфізму (Ж. Піаже), що проявляється в схильності дітей розглядати і оцінювати неживі предмети як живі і відповідно ставитися до них [4, с. 27]. Анімізм виявляється у приписуванні предметам здатності діяти, мислити, переживати (земля спить, небо хмуриться).

Отже, аналіз досліджень дозволяє зробити висновок, що підґрунтям для розвитку творчих здібностей дошкільника є психологічні особливості дошкільного віку: здатність до емоційної чутливості, вміння «входити» в уявну ситуацію, переживати й емоційно

відгукуватися на красу в житті та мистецтві, емоційна щирість, образне мислення, асоціативність, пізнавальна активність, динамічність і яскравість уяви.

Список використаної літератури:

1. Дуткевич Т. В. Дошкільна психологія: навч. посібник / Т. В. Дуткевич. – Київ: Центр учбової літератури, 2007.
2. Мелик-Пашаев А. А. Педагогика искусства и творческие способности / А.А. Мелик-Пашаев. – Москва: Знание, 1981.
3. Павелків, Р. В. Дитяча психологія: навч. посіб. / Р.В. Павелків, О.П. Цигипало. – Київ: Академвидав, 2008.
4. Степанов О. М. Психологічна енциклопедія / О.М. Степанов. – Київ: «Академвидав», 2006.

*Петренко Оксана Миколаїва
студентка I курсу магістратури
спеціальності 011 «Освітні,
педагогічні науки»*

*Науковий керівник:
кандидат психологічних наук, доцент
Смольникова Галина Валентинівна*

«Теоретичний аналіз проблеми поширення передового педагогічного досвіду»

Науково-теоретичні та методичні аспекти передового педагогічного досвіду висвітлювались в роботах: Ю.Бабанського, В. Бондаря, П. Жерносека Г. Ігнат'євої, М. Красовицького, Н. Мельник, Л. Момот, Е. Моносзона, В. Паламарчук, П. Підласого, Г. Смольникової, М. Ярмаченка та інших. Ці автори переконливо доводять, що керівники закладів освіти мають постійно поширювати і впроваджувати кращі зразки педагогічного досвіду освітян.

Аналіз наукової літератури дозволив виокремити основні поняття передового педагогічного досвіду такі, як: «поширення», «дисемінація», «трансляція», «впровадження», «освоєння». Ці терміни не є лексичними еквівалентами, отже вони не несуть однакового термінологічного навантаження. Доцільність їх вживання зумовлене змістом і завданнями кожного етапу реалізації педагогічних ідей, творчого доробку педагогів.

Поширення досвіду — це дії організаційного характеру, спрямовані на популяризацію нової педагогічної ідеї. Переважно його використовують методисти, науковці, керівники закладів освіти, рідше самі автори досвіду. Поширення педагогічного досвіду відбувається за допомогою різноманітних форм: презентації на педрадах, розширених засіданнях науково-методичних рад, методичних об'єднаннях, конференціях, педагогічних читаннях, у статтях, збірниках із досвіду роботи.

У педагогічній науці поняття «дисемінація» трактують як особливий спосіб розповсюдження й освоєння досвіду, адекватного конкретним потребам його реципієнтів, що має характер формування. Дисемінація дозволяє поширити інноваційний досвід у найбільш масову практику педагогічних працівників.

За твердженням Г. Ігнат'євої, явище дисемінації є феноменом, оскільки в ньому знайшли своє відображення досягнення інноваційної освітньої практики (системність нововведень; наявність дослідницької діяльності суб'єктів освітнього процесу; реалізація таких видів діяльності як проектування, програмування, дослідження, експертиза, рефлексивне управління тощо) [1]. Дисемінація передового педагогічного досвіду обумовлює не просто знайомство з ним, а організацію такої діяльності, що стане

імпульсом до певних змін у системі освіти та перетворить запозичену практику в інноваційний ресурс розвитку певної педагогічної системи.

Під «трансляцією педагогічного досвіду» розуміється процес пред'явлення змісту досвіду зацікавленій педагогічній спільноті з подальшим відтворенням його в нових умовах. В основі різних форм трансляції педагогічного досвіду лежать три основних механізми цього процесу: семіотичний, імітаційний, інтерактивний.

Впровадження досвіду — це поєднання власного досвіду з новим у процесі практичної діяльності з метою переконання педагогічних працівників щодо ефективності цього досвіду. Це система роботи, що містить: ознайомлення із принципами та конкретними прийомами новаторської праці, висвітлення її прогресивної суті, практичної ефективності; навчання педагогів у застосуванні сучасних технологій, методів, форм, прийомів; контроль з боку адміністрації за фактичним упровадженням досвіду в практику роботи педагогічного колективу; визначення ефективності нових прийомів і методів праці за основними показниками — рівнем навчальних досягнень учнів, сформованими компетенціями, рівнем вихованості.

Термін «впровадження» відображає обов'язковість дій щодо реалізації педагогічного досвіду. Технологія впровадження педагогічного досвіду в практику може бути стисло виражена в такій послідовності. Перший етап — визначення, обґрунтування і популяризація проблеми, над впровадженням якої працює педагогічний колектив, своєчасне одержання педагогами необхідної інформації про сучасні досягнення науки та передового досвіду. Другий етап — проведення майстер-класів, організація роботи школи педагогічного досвіду, творчої лабораторії за добровільної участі кращих учителів, творчої групи, що вивчає запропонований спосіб розв'язання проблеми та забезпечує його творче впровадження в практичну діяльність. Третій етап — створення банків і баз даних педагогічного досвіду кращих педагогів і закладів освіти [2;3].

Освоєння досвіду — це глибоке, ґрунтовне вивчення змісту досвіду, його суті та трансформація нових ідей досвіду у власну методичну систему [2].

Перспективами подальшого дослідження є вивчення готовності дошкільних працівників м. Києва до впровадження передового педагогічного досвіду.

Список використаної літератури:

1. Игнатъева Г.А., Тулупова О.В. Педагогический опыт в универсуме инновационной культуры / Г.А. Игнатъева, О.В. Тулупова // Передовой и инновационный опыт в региональной системе образования: информационный вестник / Мин-во образования Нижегород. обл. – Н. Новгород: НИРО, 2008. – 128 с.

2. Мельник Н. А. Нові форми впровадження та поширення педагогічного досвіду як важлива умова створення інноваційного освітнього середовища /Н. А. Мельник // Управління школою. – № 34–36 (406–408). – 2013. – С, 88-93.

3. Смольникова Г. В. Особливості вивчення і узагальнення передового педагогічного досвіду в дошкільній освіті / Смольникова Г. В. // Наукова спадщина академіка Івана Зязюна у вимірах сучасності й майбутнього : збірник матеріалів I Міжнародної наук.-практ. конф. (м. Київ, 30-31 березня 2017 р.) / ред. колегія: В.П. Андрущенко, В.Г. Кремень, Н.Г. Ничкало; укл. Н.В. Гузій. – Київ : Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2017. – С. 300-304.

*Петюх Вікторія Юріївна,
студент II курсу магістратури,
Спеціальності «Менеджмент організацій»*

*Науковий керівник:
кандидат економічних наук, доцент
Седляр, Михайло Олегович*

«Моральне та фізичне зношення інтелектуального капіталу»

Одним із складових факторів виробництва за визначенням класичної економічної теорії виступає капітал – це все те, що використовується в процесі виробництва, але не споживається в ньому. Спираючись на сучасні умови господарювання одним із найважливіших напрямків підвищення рівня конкурентоздатності підприємств є ефективне управління капіталом підприємства. Історичний розрив між ринковою та балансовою вартістю на підприємстві пояснюється тим, що основою ринкової оцінки компанії не лише є матеріальні фактори, а також і інтелектуальний капітал, що в свою чергу включає в себе:

- Людський капітал (human capital);
- Структурний капітал (structural capital).

Ці елементи породжені людським знанням та саме їх сукупність визначає латентні джерела високої ринкової оцінки компанії. Як і майже всі види капіталу інтелектуальний капітал, про який буде йти мова в подальшому, підвладний як моральному так і фізичному зношенню. Ступінь зношення визначається двома факторами:

- Старінням людського тіла та притаманним йому фізичним і розумовим здібностям;
- Ступенем старіння знань.

Під час свого використання інтелектуальний капітал на рівні з фізичним має здатність до зношення та амортизації і, незважаючи на свою нематеріальну природу, має власні особливості зносу:

- Інтелектуальний капітал у процесі використання не завжди має тенденцію до зносу тобто втрати власної вартості, іноді він може примножуватись (накопчуватися);
- Термін використання інтелектуального капіталу не впливає на його ступінь зносу.

Варто зазначити, що інтелектуальний капітал підприємства має ряд складових, що будуть застосовуватися нами в подальшому для сукупного розгляду морального та фізичного зношення:

- Людський капітал;
- Організаційний капітал;
- Клієнтський (споживчий) капітал.

Моральний знос – це зношення основних виробничих фондів на стадії розвитку технологічного прогресу [9, 240], або іншими словами на ринку з'являється більш новий, дешевший, ефективніший замітник. Моральний знос є неминучим майже на всіх видах підприємницької діяльності, адже постійно з'являються новітні технології, програмне забезпечення, а також ідеї, що змінюють, або можуть докорінно змінити систему.

З погляду морального зношення інтелектуальний капітал має незначні проблеми, адже постійно з'являється нова інформація, що може бути дешевшою (або взагалі безкоштовною) та досконалішою для підприємства, або повна втрата «вартості» інформації при збереженні її фізичної придатності в зв'язку з створенням нової, є найбільш вірогідним шляхом морального зносу, проте ми вважаємо, що повного морального зношення інтелектуального капіталу не існує. Адже людям в процесі інтелектуальної діяльності притаманно повертатися і переоцінювати інформацію, яка на

той час вже може вважатися застарілою і якщо зі старої інформації можна сформулювати нову, то на нашу думку не можна оговорити про повний моральний знос.

Вважаємо за потрібне розглянути специфіку морального зносу з погляду на складові частини інтелектуального капіталу. З огляду на людський капітал, як частини інтелектуального, спостерігається моральне зношення знань та навичок, які є в арсеналі працівників. Якщо розглядати організаційний капітал то моральний знос може торкнутися застарілого інформаційного, програмного чи технічного забезпечення. Клієнтський (споживчий) капітал може постраждати, якщо інформація про економічних конкурентів, партнерів та споживачів є застарілою.

Фізичний знос - це матеріальне старіння, зношування елементів основного капіталу та їх вибуття з процесу експлуатації. Фізичний знос інтелектуального капіталу є неминучим. Застарілі способи зберігання інформації, фізичне деформування інформаційних ресурсів чи просто створення новітніх «зберігачів» інформації, все це є складовими фізичного зносу інтелектуального капіталу.

Фізичне зношення інтелектуального капіталу на кожній з його складових частин проходить по різному: людський капітал – старіє, втрачається можливість для інформаційної діяльності, організаційний капітал – підвладний фізичному зношенню в програмному забезпеченні, наприклад, коли наявний на підприємстві комп'ютер більш не підтримує новітні програмні засоби, що в свою чергу не дає підприємству достатнього підґрунтя для конкурування, а також споживчий капітал, де фізичний знос інтелектуального капіталу відбувається з застаріванням програмних продуктів з інформацією та знаннями про зовнішнє середовище організації.

Таким чином, незважаючи на вищезазначене, інтелектуальному капіталу притаманне не тільки фізичне та моральне зношення, а й можливе примноження, адже деякі компоненти можуть накопичуватись одночасно із зношенням інших, з огляду на це можемо говорити про багатовекторність руху інтелектуального капіталу, що в свою чергу виступає перешкодою на шляху вимірювання його зношення.

Список використаної літератури:

1. Ніколайчук М. В. Тенденції та закономірності управління людським капіталом суб'єктів господарювання / М. В. Ніколайчук // Економіка розвитку. – 2012. – № 1 (61). – С. 63-68.

2. Карпенко М. Освіта протягом життя: світовий досвід і українська практика: аналітична записка [Електронний ресурс] / М. Карпенко. – Режим доступу : <http://www.niss.gov.ua/articles/252/> (21.04.2013) (назва з екрану).

3. Петрова І. Л. Інноваційна діяльність: стимули та перешкоди: монографія / І. Л. Петрова, Т. І. Шпильова, Н. П. Сисоліна ; за наук. ред. проф. Петрової І. Л. – К. : Дорадо, 2010. – 320 с.

4. Гальчинський А. С. Економічна теорія : підручник / А. С. Гальчинський, П. С. Єщенко. – К. : Вища школа, 2007. – 503 с.

5. Грішнова О. А. Нагромадження людського, інтелектуального і соціального капіталу підприємства як основна форма його капіталізації / О. А. Грішнова // Вісник Донецького університету економіки та права. – 2011. – № 1. – С. 10–13.

6. Грішнова О. Соціальний капітал: сутність та взаємозв'язок з іншими формами капіталу / О. Грішнова, Н. Полив'яна // Україна: аспекти праці. – 2009. – № 3. – С. 19-24.

7. Суценцев А. Науковотехнічний прогрес і підготовка (перепідготовка) виробничого персоналу у приватних компаніях США / А. Суценцев // Проблеми трудової і професійної підготовки. – 2011. – Вип. 16. – С. 56–61.

8. Кузьмін О. Є. Концептуальні засади управління інтелектуальним капіталом підприємства / О. Є. Кузьмін, О. А. Ліпич // Актуальні проблеми економіки. – 2011. – № 11 (125). – С. 137–144.

9. Кулько І. В. Оптимізація використання основних засобів машинобудівних підприємств України // Університетські наукові записки – 2013. – №2 (46). – С. 239-242.

*Сокур Юлія Миколаївна
студентка I курсу магістратури
спеціальності 011 «Освітні, педагогічні науки»*

*Науковий керівник:
кандидат психологічних наук, доцент
Смольникова Галина Валентинівна*

«Робота методичного кабінету закладу дошкільної освіти з питань організації ігрової діяльності дітей»

Методичний кабінет закладу дошкільної освіти має спрямовувати свою роботу на розвиток професійної компетентності й майстерності вихователів з методики керівництва сюжетно-рольовими іграми дітей, організації розвивального ігрового простору в дошкільному закладі.

У ньому мають бути: методичні розробки з організації ігрової діяльності дітей, консультацій для педагогів і батьків; плани проведення семінарів, практикумів, тренінгів, засідань «круглих столів», ділових ігор із означеної проблеми; зразки ігрових та дидактичних матеріалів, посібників; досвід роботи з організації ігрової діяльності дітей у закладах дошкільної освіти міста, району, області, країни (з анотаціями) [2].

Зважаючи на те, що організаційною функцією методичного кабінету є моделювання змісту, форм і методів підвищення фахової кваліфікації, майстерності педагогів закладу дошкільної освіти, на етапі формування експерименту нашого дослідження, ми застосували такі методи: педагогічний ринг, педагогічну дискусію, обговорення проблеми у інтерактивних групах, ділову гру «Телефон довіри», обговорення проблемних педагогічних ситуацій, метод незакінчених речень [3].

Педагогічний ринг. У першій частині рингу 2 команди по черзі відповідали на 8 питань бліц-опитування, щодо організації сюжетно - рольової гри дітей. У другій частині рингу вони мали довести правильність того чи іншого висловлювання шляхом їх колективного обговорення, обґрунтувати важливість сюжетно-рольових ігор дошкільників. «Дітей не потрібно вчити грати!» «Дитячою грою необхідно керувати!» «Грати потрібно, щоб краще розвивати та виховувати дітей!» [1].

У третій частині педагогічного рингу проводився SWOT – аналіз, що вимагав показати сильні та слабкі сторони: в організації предметно-розвиваючого ігрового середовища групи; врахування гендерних особливостей сюжетно-рольових ігор дітей; взаємодії закладу дошкільної освіти з сім'єю щодо організації ігрової діяльності дітей.

Педагогічна дискусія. У процесі дискусії ми пропонували вихователям обговорити такі питання:

1. Які умови сприяють розвитку сюжетно-рольових ігор дітей?
2. Що є передумовами для розвитку тривалої гри дітей ?
3. Як зробити сюжетно-рольову гру дітей більш насиченою і цікавою?
4. Чому вихователі та батьки спокійно жертвують часом для гри на користь будь-якої іншої діяльності?
5. Чому нерідко батьки позбавляють малят можливості грати з однолітками?

Обговорення проблеми в інтерактивних групах. Вихователі за власним бажанням об'єднувалися у 4 групи і мали обговорити особливості проведення сюжетно-рольових ігор у певній віковій групі (другій молодшій, середній та старшій групах) і визначити, які методи та прийоми їм у цьому допомагають, а що заважає при проведенні ігрової діяльності. У кожній групі на столі лежало два мішечки – сірий та червоний. Вихователі писали свої думки на папірцях і вкладали їх у відповідний мішечок (у сірий – те, що заважає при проведенні ігрової діяльності; у червоний – те, що допомагає їй). За 15 хвилин починалося обговорення. Першими виступали вихователі, другої молодшої групи,

до них приєднувалися вихователі середньої та старшої груп. Всі учасники мали можливість доповнити виступ один одного.

Ділова гра «Телефон довіри». На початку проведення гри ми розподілили вихователів на консультантів, які мали відповідати на запитання і педагогів, які потребували методичної допомоги. Вихователі могли самостійно задати запитання або скористуватися заздалегідь підготовленими записками. Наприклад: одного разу в сусідній групі я спостерігала, як діти з цікавістю грали в сюжетно-рольову гру «Дитячий садок». Мені захотілося, щоб і мої діти грали в цю гру. Я зробила атрибути, але це не допомогло і гра не вийшла. Мені доводилося весь час підказувати дітям, що робити далі. Поясніть, будь – ласка, що я зробила не так?

У кінці обговорення ми провели метод незакінчених речень, починали фразу, а вихователі мали її продовжити: «при організації сюжетно-рольових ігор мені здається важливим...»; «організуючи сюжетно-рольові ігри я відчула...»; «я хочу порадити своїм колегам...»; «я хочу порадити батькам наших вихованців...»

Подальшим етапом нашого дослідження стане контрольний експеримент, що дозволить перевірити результативність обраних методів і форм роботи методичного кабінету закладу дошкільної освіти з питань організації ігрової діяльності дітей.

Список використаної літератури:

1. Кудикіна Н.В. Теорія ігрової діяльності: моногр. / Н.В. Кудикіна. - К.: Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2012. - 236 с.

2. Про затвердження Примірною положення про методичний кабінет закладу дошкільної освіти Наказ МОН № 372 від 16.04.2018 року <https://ru.osvita.ua/legislation/doshkilna-osvita/60597/>

3. Смольникова Г. В. Андрагогічні засади навчання вихователів – методистів дошкільних закладів / Г. В. Смольникова // Педагогічний процес: теорія і практика. Збірник наукових праць. Випуск 3.(частина II) К.: Видав. ВД «ЕКМО», 2010 – С. 185-192.

*Сташук Ніна Василівна
студентка III курсу,
Спеціальності «Інформаційна,
бібліотечна та архівна справа»*

*Науковий керівник:
кандидат філософських наук
Воронова Галина Віталіївна*

«Особливості анотаційного та реферативного перекладу»

Реферативні та анотаційні тексти пов'язані унікальним стилем викладення матеріалу, який робить їх повністю особливими та незамінними. При даному розкладі, переклад цих текстів формує додаткові труднощі.

Анотаційний переклад – короткий переклад анотації іноземного походження, який має на меті спростування повного змісту оригіналу для представлення в більш зручній формі. Анотація – це конкретно скорочена характеристика матеріалу, яка заключається в інформації про зазначені питання. Ціллю анотаційного перекладу являється передати змістовне значення тексту, не виконуючи її дослівний переклад, не використовуючи такі прийоми інтерпретації, котрі в повній мірі можуть відобразити тему, предмет і призначення перекладеного тексту. Проте на відміну від анотаційного перекладу реферативний переклад глобальніший, він являється найбільш повним письмовим перекладом наукового першоджерела. Реферативний переклад представляє собою різновид наукового перекладу, під час якого відбувається скорочення основного змісту іноземного видання на одній мові,

засобами іншої, перекладаючої сторони. Реферативний переклад повинен бути значно меншим від оригіналу і містити призначення, тематику, методи дослідження документа – оригіналу, отримані результати. На відміну від анотаційного перекладу, реферативний переклад дозволяє використовувати зображення, схеми, таблиці першоджерела, якщо воно відповідає підготовленим уривкам для остаточного варіанту. Він не має на меті зацікавити користувача з перших слів, реферативний переклад подає складну іноземну інформацію звичайною мовою задля розширення знань читачів. Анотація та реферат відрізняються не тільки по змісту, але і по виконуваним функціям в інформаційному процесі: перші виконують сигнальні функції, другі – пізнавальні функції

Більшість науковців щодо трактування та розуміння понять анотаційного та реферативного перекладу схилиються до класифікації В.Н. Комісарова [1, с. 92]. Згідно з нею анотаційний та реферативний переклад відносять до індивідуального різновиду мовного посередництва, який називається адаптивним транскодуванням, через те, що він передбачає перетворення інформації в делікатну форму, яка встановлюється особливим комунікативним завданням, яке ставиться перед майбутнім завданням перекладача. Як визначає Л. С. Бархударов, готовий переклад в оригінальному вигляді майже не існує, тому зазвичай для перекладу використовується нескінченна кількість перекладацьких трансформацій. Відповідно до цього, складність процесу перекладу разом з редакційним корегуванням становить строгість та послідовність чітко-запланованих кроків [2, с.4].

В процесі перекладу ПК підтримує різні мови, а також проводить роботу з: графіками та їх різновидами, морфологічним аналізом, іноземними конструкціями, аналізом будови тексту (речення, складні словосполучення), робить лексичні перетворення, що дає можливість отримати в результаті відповідність задуму до реальності. Переклад першоджерельного видання українською мовою є відповідальним напрямом роботи ПК, через те що, дана процедура вимагає не перефразування оригінальної мови іншою (замінюючи слова), а детальне викладення думки в повному форматі, з всіма вимогами, тому проблематика автоматизованого перекладу є значною віхою сучасності.

Технології сучасного анотаційного та реферативного перекладу можна вважати історичним проривом в галузі аналітико-синтетичної діяльності, проте виготовлений автоматизований переклад необхідно додатково перевіряти на відповідність власних назв, спеціальних термінів, паронімів, омонімів тощо оригінальному виданню.

Список використаної літератури:

1. Вороніна К. В. Основи перекладацького реферування та анотування текстів різних типів та жанрів: Навчальний посібник / К. В. Вороніна. –Х. : 2013. – 120 с.
2. Зарицький М. С. Переклад : створення та редагування : [Посібник] / М. С. Зарицький. – К. : Парламентське видавництво, 2004. – 120 с.

*Шашук Ольга Василівна
студентка III курсу,
Спеціальності «Інформаційна,
бібліотечна та архівна справа»*

*Науковий керівник:
кандидат філософських наук
Воронова Галина Віталіївна*

«Особливості пошуку інформації в наукометричних базах даних»

Наукометрична база даних це реферативна і бібліографічна база даних, в якій містяться інструменти для відстеження процитованих статей, які були опубліковані у певних наукових виданнях чи працях. Необхідним фактором у розповсюдженні результатів наукового дослідження є інтернет-орієнтовані українські та міжнародні

наукометричні бази даних. Корисним також є введення до баз такого характеру даних із наукових статей або збірників наукових праць, матеріалів, отриманих під час підготовки чи в результаті конференцій, наукових періодичних видань і т.п. Дане введення, загалом, здійснюється відповідними фізичними особами та редакторами після закінчення реєстрації у наукових реферативних базах даних [1, с. 96].

Пошук потрібної для науковця інформації дедалі більше ускладнюється, тому всі працівники наукової сфери мають знати основні методи дослідження інформаційного пошуку. Найбільш доступними для дослідників, не враховуючи Інтернет, є, звичайно, музеї, наукові бібліотеки та наукометричні бази даних. У них науковець зможе користуватися фондами джерел первинної інформації, фондами джерел вторинної інформації, статтями та доробками інших дослідників, а також анотаційними та реферативними працями з цікавої йому теми [3, с.50].

На початку дослідження слід керуватися пошуком та аналізом обраних джерел, що забезпечить науковця конкретизацією теми його наукової роботи, визначення предмету і об'єкту дослідження, також дозволить проробити всі передумови для результату наукової праці. Початковий етап допомагає науковцю визначитися із актуальністю та своєрідністю тематики наукового дослідження. Для того, щоб здійснювати пошук необхідних для дослідження матеріалів, широко розповсюджені спеціальні об'єкти, відомі як наукометричні бази даних, що характеризують спосіб та засіб збереження інформації в цих базах [2, с.7].

Налічуються випадки, коли реферативні та наукометричні бази даних не мають повного викладу інформації з наукової праці, а лише короткі відомості, анотацію та посилання на первинний документ в мережі. Дані відомості називають метаданими публікації (праці), що представляють собою певний аналіз інформації для її індексування, пошуку, оцінювання та управління нею. Налічують також способи для стандартизування метаданих праці для подальшого аналізу та опрацювання відомостей за допомогою автоматизованих засобів [4, с.33].

Отже, стан проблеми пошуку інформації в наукометричних базах даних є доволі запущеним, хоч і розглянутим лише поверхово. Дана проблема вимагає наукової точки зору, аналізу попередніх досліджень з даної теми та порівняльного характеру результатів. Саме ці моменти стануть поштовхом для дослідження особливостей пошуку інформації в наукометричних базах даних.

Список використаної літератури:

1. Коляда, А. С. Автоматизація вилучення інформації із науко метричних баз даних [Текст] / А. С. Коляда, В. Д. Гогунський // Управління розвитком складних систем. – 2013. - № 16. – С. 96 – 99.
2. Гогунський, В. Д. Наукометричні дані наукового видання «Управління розвитком складних систем» [Текст] / В. Д. Гогунський, А. С. Коляда, В. А. Яковенко // Управління розвитком складних систем. – 2014. - № 19. – С. 6 – 11.
3. Коляда, А. С. Сучасні тенденції розвитку систем автоматизації технологічних процесів за наукометричними даними Scopus / А. С. Коляда, В. Д. Гогунський, В. А. Волобоев // Наук.-метод. семінар: „Шляхи реалізації кредитно-модульної системи ”. – Вип. 10. — Одеса : Наука і техніка, 2015. — С. 46 – 52.
4. Коляда, А. С. Латентно-семантичний аналіз інформації із наукометричних баз / А. С. Коляда // Наук.-метод. семінар: „Шляхи реалізації кредитно-модульної системи ”. – Вип. 9. — Одеса : Наука і техніка, 2014. — С. 30 – 36.

*Стогнійчук (Куравська) Яна Романівна
студентка I курсу магістратури,
спеціальності 011 «Освітні,
педагогічні науки»*

*Науковий керівник:
кандидат педагогічних наук, доцент
Дубровіна Ірина Володимирівна*

«Поняття «інновація» в сучасних вітчизняних і зарубіжних дослідженнях»

Поняття «інновація» в сучасних вітчизняних і зарубіжних дослідженнях трактується по-різному. Одні вчені, наприклад Е. Роджерс, зазначають, що інновація – це ідея, яка для конкретної особи є новою, і не має значення є ідея об'єктивно новою чи ні її необхідно визначати в часі, який минув з моменту її відкриття або першого використання [4]. Ф. Брансуїк також вважає, що інновація – це нова ідея, дія, або адаптована ідея, або ті, для яких настав час реалізації. У свою чергу, М. Майлс зазначає, що інновація – дещо принципово нове, від якого чекають ефективності при реалізації систематичних цілей [4].

У монографії «Управління педагогічними інноваціями» А. Ніколс характеризує інновацію як ідею, ціль або практичну діяльність, що сприймаються індивідом як нове; процес, що має життєвий цикл від народження ідеї та створення «нового» до його широкого розповсюдження [4].

Відомий зарубіжний дослідник інновацій П. Друкер досліджує нововведення як таке, що має технічну або технологічну природу, та інновацію як вплив нововведення на спосіб життя людей [3].

Нововведення, як педагогічне поняття, означає введення нового в навчально-виховну, освітню діяльність. Часто воно стосується використання нових методів, способів дій, засобів, нових концепцій, навчальних програм, форм та методів навчання та виховання тощо. Враховуючи різні наукові підходи щодо визначення поняття «нововведення» можна зробити висновок, що нововведення означає зміну, хоча при цьому деякі вчені мають на увазі нові, інші – кількісні, а ще інші – якісні зміни. Поняття **педагогічне нововведення** означає зміни, спрямовані на покращення і розвиток виховання й освіти [2].

Динаміка, результативність, інші особливості процесу нововведення залежать від **інноваційного потенціалу навчального закладу**, який є наслідком творчих прагнень педагогічного колективу, його ставлення до нововведень.

Отже, численні дослідження нововведень призвели до виокремлення нової наукової сфери – **інноватики**. Інноватика, як спеціальна галузь дослідження нововведень, стала одним із наслідків світової економічної кризи 1930-х років, оскільки виникла необхідність у розробленні та впровадженні нових послуг та ідей у зв'язку з орієнтацією організацій на споживачів. Тому спочатку предметом дослідження інноватики були економічні та соціальні закономірності створення та поширення науково-технічних нововведень. Утім, досить швидко інтереси нової наукової галузі стали охоплювати також соціальні нововведення, передусім в організаціях і на підприємствах (зміна структури, способи прийняття рішень, освоєння нової діяльності). Тоді поняття «інновація» визначалося як протилежність традиційним формам дій, мислення та поведінки. Те що виходить за рамки традиції та звичаю,

Список використаної літератури:

1. Даниленко Л. І. Управління інноваційною діяльністю в загальноосвітніх навчальних закладах : монографія / Л. І. Даниленко. – К. : Міленіум, 2004. – 358 с.
2. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології : навч. посіб. / І. М. Дичківська. – К. : Академвидав, 2004. – 352 с.

3. Друкер П. Ф. Эпоха разрыва : ориентиры для нашего меняющегося общества / П. Ф. Друкер. – М. : Вильямс, 2007. – 336 с.
4. Організаційно-педагогічні засади інноваційного розвитку загальноосвітніх навчальних закладів : монографія / Г. Д. Щекатунова, В. В. Тесленко, А. Д. Цимбалару та ін. / за ред. Щекатунової Г. Д. – К. : Педагогічна думка, 2013. – 264 с.
5. Роджерс Е. М. Дифузія інновацій : посібник / Е. М. Роджерс. – New York : Free Press, 2002. – 134 с.

*Цюпка Олена Богданівна
студентка I курсу магістратури
Спеціальності «Педагогічне дорадництво»*

*Науковий керівник:
кандидат психологічних наук, доцент
Смольникова Галина Валентинівна*

«Стратегічне планування в діяльності закладу дошкільної освіти»

Планування роботи закладів освіти становить певну систему, яка знайшла своє теоретичне обґрунтування й відображення в працях Н.О. Аніскіна, В.А. Білоголовського, Л.І.Даниленко, Г.А.Дмитренко, В.І.Маслова, Г.В.Єльнікова, Л. М. Карамушки, І.П.Осадчого, Л.П. Пасечнікова, Л.В. Поздняк, І.А.Романюк, А.А.Румянцевої, А.Г.Соколова, та інших. Науковцями доведено, що сутність і мета планування закладів освіти полягає у визначенні психолого-педагогічних, науково-виробничих та соціально-економічних цілей, змісту, форм, методів, моделей, активізації інноваційної діяльності закладів. У плануванні реалізується не лише цільовий компонент освітнього процесу як система, а й аналіз і прогнозування внутрішнього й зовнішнього середовища закладу, потреб і можливостей вироблення різноманітних концепцій розвитку, самоаналіз їх ефективності.

Відповідно до Закону України «Про дошкільну освіту» діяльність закладу дошкільної освіти регламентується планом роботи, який визначає мету, завдання, а також зміст, форми і методи, засоби досягнення поставлених завдань [1]. Фахівці виділяють три рівні планування: - стратегічне, тактичне та оперативне [3;4].

Стратегічне, або довгострокове, планування – покликане визначити основні стратегічні цілі закладу, а також політику і стратегію отримання та використання ресурсів для досягнення цих цілей. Стратегічне планування — адаптивний процес, за допомогою якого здійснюються регулярна розробка та корекція системи досить формалізованих планів, перегляд системи заходів щодо їх виконання на основі безперервного контролю та оцінки змін, що відбуваються зовні та всередині закладу [5].

Стратегія являє собою комплексний план, покликаний забезпечити здійснення місії закладу та основних цілей його діяльності. Загальний стратегічний план повинен стати програмою, що направляє діяльність дошкільного закладу протягом тривалого часу з урахуванням того, що ділова і соціальна обстановка постійно змінюється і робить коригування нововведень неминучими.

Основними рисами стратегічного планування є: включення в його зміст основних проблем діяльності дошкільного закладу; створення орієнтирів і рамок для детального планування, прийняття поточних рішень; довгостроковий характер (в порівнянні з іншими видами планування); націленість на надання діяльності закладу стрункості внутрішньої єдності; об'єктивна необхідність у даному виді планування, свого роду «обов'язок» керівництва активізувати і модернізувати роботу закладу [3; 4].

У науковій літературі виокремлені такі основні етапи стратегічного планування діяльності закладу освіти: визначення місії; формулювання й коригування цілей; аналіз і оцінювання зовнішнього середовища; дослідження сильних і слабких сторін діяльності

закладу; аналіз стратегічних альтернатив; формування чи вибір стратегії або «стратегічного методу» та розробка заходів щодо їх реалізації; розробка планів (проектів, програм) як інструментів реалізації стратегії, організація їх виконання; коригування заходів щодо виконання планів; облік, контроль та аналіз отриманих результатів; оцінювання стратегії у контексті аналізу соціуму; конструювання нової стратегії у разі потреби. [2]. При стратегічному плануванні варто застосовувати методику SWOT – аналізу, яка дає змоги визначити сильні та слабкі сторони, реально існуючі фактори та передумови для позитивних чи негативних процесів у розвитку закладу.

Аналіз планування роботи дошкільних закладів виявив ряд існуючих проблем: недостатнє усвідомлення керівниками (директорами, завідуючими, вихователями-методистами) значення та сутності планування в системі діяльності дошкільного закладу; труднощі у вдосконаленні механізму планування (визначенні цілей, структури та змісту); необхідності створення нових різновидів планів і технологій планування.

Список використаної літератури:

1. Закон України "Про дошкільну освіту" <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2628-14>
2. Освітній менеджмент: Навчальний посібник / За ред.. Даниленко Л., Карамушки Л.- К.: Шкільний світ, 2003. – 400с.
3. Поздняк Л.В., Лященко Н.Н. Управление дошкольным образованием: Учеб. Пособие для студ. Пед. Вузов. – 2-е изд., стереотип. – М.: Издательский центр «Академия», 2001. – 432.
4. Романюк І.А. Аналіз, планування, контроль як функція управлінської діяльності керівника дошкільного навчального закладу. /І.А. Романюк – Тернопіль: Мандрівець, 2011. – 280с.
5. Шершньова З.Є. Стратегічне управління. / З.Є. Шершньова Підручник. Київ: КНЕУ, 2004. – 699 с.

*Безушко Валерія
Студентка 4 курсу
Спеціальності «Музичне мистецтво»*

*(науковий керівник – к.п.н.,
ст.викл. кафедри теорії
та історії музики Строгаль Т.Ю.)*

ОСОБЛИВОСТІ МУЗИЧНО-ТВОРЧОГО РОЗВИТКУ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

У Державній Національній програмі «Освіта» («Україна ХХІ століття») одним із стратегічних завдань є створення умов для формування творчої особистості, реалізації та самореалізації її природних здібностей та можливостей в освітньому процесі. Це націлює на пошук нових шляхів і засобів, які забезпечуватимуть розвиток творчого потенціалу особистості. [4, с. 135] Цей напрям знайшов своє відображення в одній із ключових компетентностей НУШ (нової української школи) а саме: обізнаність та самовираження у сфері культури. Ця компетентність передбачає «здатність розуміти твори мистецтва, формувати власні мистецькі смаки, самостійно виражати ідеї, досвід та почуття за допомогою мистецтва». [1, с. 12] Власний мистецький досвід починає формуватися в молодшому шкільному віці, адже цей період є найбільш чутливим для музично-творчого розвитку. Музика є тим видом мистецтва, який суттєво впливає на становлення особистості.

Основний принцип творчого розвитку молодших школярів - це оптимальне співвідношення навчання та творчості за допомогою гри. В програмі НУШ зазначено, що «навчання молодших школярів ґрунтується на взаємодії дітей і дорослих – грі, спільній праці, пізнанні, спілкуванні. Поступово дитина стає активним учасником цього процесу. Вона спільно з учителем визначає мету, відкриває нові знання, засвоює навчальні дії, експериментує, відповідає за свою роботу». [5, с. 34]

Спираючись на музичну психолого-педагогічну літературу ми дійшли висновку, що музично-творчий розвиток – це процес формування творчих якостей особистості дитини молодшого шкільного віку в ході навчально-ігрової діяльності, організованої на основі взаємодії різних видів художньої творчості з домінантою музичного мистецтва.

Музично-творчий розвиток починається ще в пренатальний період. Перед батьками, вихователями, а пізніше - вчителями стоїть задача знайти шляхи своєчасного прояву у кожної дитини інтересів, природних задатків, здібностей, створення оптимальних умов для їх розвитку. Це стане ґрунтовним фундаментом для подальшого музично-творчого розвитку молодших школярів.

Психологи та педагоги наголошують, що творчий розвиток має свої психічні особливості, і саме молодший шкільний вік є чутливим періодом для їх формування та розвитку. Дослідники відзначають, що в молодшій школі розвивається емоційна виразність, поповнюється арсенал інтонаційних та мімічних експресивних реакцій, формується спроможність фіксувати власні емоційні переживання [6]. Під впливом учіння у молодших школярів бурхливо розвиваються всі види вищих почуттів – інтелектуальні, естетичні, моральні, які впливають на творчий початок дитини [3, с.86-89]. Діти цього віку активно мріють, фантазують та грають, а музика для них - спосіб вираження почуттів, настрою. Мета вчителя – підтримувати та розвивати творчість у всіх її проявах.

Отже, музично-творчий розвиток молодших школярів, на нашу думку, може бути повноцінним за умови плідної роботи вчителя мистецтва, батьків, а також стимулювання тих видів діяльності, до яких школяр проявляє інтерес.

Список використаної літератури:

1. Концепція Нової Української школи: документ/ за заг. ред. М. Грищенко. – Київ, 2016. – 40 с.
2. Курило Л. Вплив пренатального та перинатального досвіду на психологічний розвиток дитини / Л. Курило, Н. Фылюк, Т. Шах. – Луцьк, 2014. – 63 с. 55с.
3. Лапченко І. О. Психологічні особливості емоційного розвитку молодшого школяра/ І. О. Лапченко // Вчителю про молодшого школяра: психологічний аспект: [збірник статей]. – Київ, 2013. – 86-89

*Мартиненко Вікторія Сергіївна,
студентка V курсу,
Спеціальності «Хореографія»*

*Науковий керівник:
кандидат мистецтвознавства, доцент
Козинко Лілія Леонідівна*

ВИКОНАВСЬКА МАЙСТЕРНІСТЬ В ЦАРИНІ КЛАСИЧНОГО ТАНЦЮ

На сучасному етапі розвитку мистецтва, зокрема хореографічного, до професійної підготовки виконавця ставляться високі вимоги. Окрім володіння різними стилями та техніками танцю, гарного музичного слуху, вміння правдиво передавати художній образ професійний танцівник повинен мати високу виконавську майстерність. Саме цей фактор дозволяє з легкістю відрізнити любителя від спеціаліста у будь-якому виді мистецтва.

Так у класичному танці поняття «виконавська майстерність» досліджували А. Ваганова, С. Головкина, Р. Захаров, А. Мессерер, Ю. Станішевський та інші визначні педагоги і балетмейстери. У музиці - Б. Асаф'єв, В. Ванслов, Л. Келер, Б. Кременштейн, а також інші композитори та мистецтвознавці. У театральному мистецтві це питання вивчали: М. Демидов, В. Мейерхольд, К. Станіславський, М. Чехов і багато інших.

Формування виконавської майстерності це складний багатоплощинний процес. Майстерність уподібнюється з вправністю, ознакою якої є досконала творча обізнаність особистості про предмет діяльності, що характеризується неповторністю, індивідуальністю, унікальністю уміння майстра, оригінальністю вирішення творчих завдань. Знання, уміння, навички у процесі становлення професійної майстерності доповнюється волею, наполегливістю, на яких проростає працелюбність як найвище виявлення людського в людині. Майстерність набувається в процесі діяльності [4].

Виконавська майстерність танцівника вдосконалюється в процесі професійно-хореографічної підготовки, зокрема на заняттях класичного танцю. На думку Б. Асаф'єва [2, с. 58] необхідний синтез техніки і високої духовної культури.

Під час формування виконавських здібностей важливим є розвиток фізичних даних та якостей.

В основі підготовки танцівників використовується, система вправ класичного танцю, у світовій практиці названа «системою А. Я. Ваганової», яка формувалася протягом багатьох століть та увібрала в себе тільки найнеобхідніше та найкорисніше.

Класичний танець – це система рухів, покликана зробити тіло дисциплінованим, рухливим і прекрасним, що перетворює його в чуйний інструмент, слухняний волі балетмейстера і самого виконавця [3].

«Досягнення в танцювальному екзерсисі повної координації всіх рухів людського тіла спонукає в подальшому сповнювати рух думкою, настроєм, тобто надавати йому тієї виразності, яка називається артистизмом» - пишеться в книзі «Основи класичного танцю» А. Я. Ваганової [1, с.12]. Її система направлена на те, щоб навчити «танцювати всім тілом», домогтися гармонійності рухів, розширити діапазон виразності.

Виразність виконання, музикальність, свобода і закінченість жесту, танцювальна техніка - все це є складовими виконавської майстерності.

Де немає точно відпрацьованої техніки танцю, там не може бути мистецтва. І ніякий високохудожній ідейний задум і захоплюючий сюжет не можуть замінити собою точність виконавської техніки. Найменша скутість в русі танцівника не дають йому можливості проявити всю повноту свого обдарування, невзможі повністю розкрити образ. Натомість легкість дає піднесено-струнку, «окрилену» пластику виконавської майстерності, особливо при виконанні поз та обертань.

М'якість руху також є обов'язковим виконавським елементом. Це допомагає збільшити діапазон та амплітуду руху, додати пластичності в танці. Тоді рухи ніби перетікають один з одного [3].

Отже, виконавська майстерність відіграє важливу роль під час занять класичного танцю. Вона є необхідною умовою досягнення професіоналізму. Класичний танець є унікальною системою не тільки фізичного вдосконалення тіла, а також і психологічного: готовність до складних і тривалих фізичних навантажень, робота над художнім образом і т.д. Досконала техніка виконання дає можливість зосередитися на передачі ідейного змісту твору. Адже без цього мистецтво втрачає всю свою красу, все те що насправді вражає. Самі рухи, якими б вони не були віртуозними ведуть лише до їх механічного виконання. Глядача по-справжньому зможе вразити лише той артист, який володітиме всіма складовими виконавської майстерності.

Список використаної літератури:

1. Ваганова А.Я. Основы классического танца. Издание 6. Серия “Учебники для вузов. Специальная литература” — СПб.: Издательство “Лань”, 2000. — 192с.
2. Каган М. С. Музыка в мире искусств / М.С.Каган – СПб.: Ut, 1996. – 232 с.
3. Класичний танець як засіб формування виконавської культури у хореографічних колективах [Електронний ресурс] <https://knowledge.allbest.ru/culture/c-2c0a65635b3ad79b4d43b89421206c27.html>
4. Свещинська Н. Формування виконавської майстерності майбутнього педагога-інструменталіста / Н. Свещинська // Наукові записки [Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка]. Сер. : Педагогічні науки. - 2014. - Вип. 133(1). - С. 173-179. - Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nz_p_2014_133\(1\)_26](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nz_p_2014_133(1)_26).

*Подольчук Галина Юрївна
Студентка IV курсу
Спеціальності «Музичне мистецтво»*

*Науковий керівник:
Доцент Козачук Олена Сергіївна*

Василь Олександрович Барвінський (1888 – 1963) - визначний представник української музичної культури ХХ століття. В її історію він увійшов як композитор, піаніст, музичний критик, педагог, диригент, організатор музичного життя.

Моє перше знайомство з фортепіанною творчістю В. Барвінського відбулося під час роботи лишенад його прелюдією Fis – dur. Цікавою є саме історія написання цієї прелюдії. Опус привабив цікавою мелодичною лінією, “свіжими”, в імпресіоністичному дусі, гармонічними функціями, тонкістю відчуттям фактури. Згодом дізналася про історію написання цієї прелюдії, яка була створена юним митцем під час навчання в празькій консерваторії за декілька годин. Твір увійшов до українського педагогічного

репертуару, посів почесне місце у виконавських програмах професійних виконавців. Усе це дало поштовх для подальшого ознайомлення з фортепіанною творчістю композитора.

Композитор активно працює у різних сферах музичної творчості, найяскравішу сторінку якої становить фортепіанна музика. Фортепіанна спадщина митця представлена у широкій жанровій палітрі – від мініатюр до великої форми. В. Барвінський оновив жанр прелюдії й написав її у варіаційній формі. На формування стилю митця у різний час мали вплив М. Лисенко, П. Чайковський, Ф. Шопен, Е. Гріг, Ф. Шуман та імпресіоністи. Для музики композитора характерний неоромантичний стиль з елементами імпресіонізму, барвистість та свіжість гармонічних та ритмічних сполучень, своєрідність творчої фантазії. Його твори приваблюють шанувальників української фортепіанної музики безпосередністю, надзвичайно теплим колоритом. Митець майстерно використовує можливості фортепіано. Як відзначав видатний український музикознавець М. Грінченко “...у Барвінському відразу чути слов’янську стихію, що зросла на українському народному ґрунті. Прекрасний знавець свого інструмента, він знає всі його ресурси і можливості, - тому всі твори композитора звучать на повний голос, сповнений емоції життя, емоції, барв. Його фортепіано не знає провалів, не знає порожніх місць – воно завжди співає свою щирі пісню, частіше в спокійних, лагідно – прекрасних тонах, лише іноді вибухаючи окремими екстатичними моментами...”

Його “Прелюдії” стали частиною світової фортепіанної літератури. Композитор створив вісім прелюдій (1908), але найбільш вартісними з них, у художньо – образному плані, вважав лише п’ять які і вийшли друком в 1918 році. Також слід згадати про прелюдії які не були видані (Прелюдія F-dur №1, Прелюдія As-dur №2, Прелюдія Cis-dur №6). В своїй статті «Три прелюдії Василя Барвінського» Василь Витвицький зазначає, що «ці прелюдії мають свої власні вартості, і то не тільки піаністичні, але й суто музичні». Дані прелюдії слід рекомендувати до навчально – виховного процесу вищих музичних й музично – педагогічних закладів, адже використання високохудожнього доробку композитора сприятиме пропаганді справжніх перлин української музичної культури.

Надзвичайно популярним став інший фортепіанний цикл композитора - “Шість мініатюр на українські народні теми”. В. Барвінський написав його “...для домашнього вжитку, з метою дати нашій студіюючій молоді твори українського характеру середньої трудності”. Фортепіанні цикли В.Барвінського зберігають своє педагогічне та мистецьке значення і в наш час. Вони ставлять перед виконавцем цікаві завдання інтерпретації і дають прекрасний педагогічний матеріал для вироблення культури інтонування.

Як викладач, Барвінський завжди дотримувався певної поступальності в освоєнні творчої спадщини того чи іншого композитора. Він виховав чудову плеяду відомих піаністів та педагогів: Л. Колеса, Г. Левицька, С. Туркевич, О. Максимов та ін.

Оцінюючи внесок В. Барвінського в українську музичну культуру, зокрема його фортепіанний доробок, слід відзначити міцний зв’язок композитора з традиціями української класичної музики і водночас риси сучасності, що виявляються у поєднанні з яскравим національним елементом.

В. Барвінський – один із небагатьох українських композиторів, музика якого стала відома у світі ще за його життя. На нашу думку, його музика позначена великим талантом, глибокою професійністю, високою майстерністю, тонким смаком та індивідуальними рисами. Його твори заклали фундамент в національній музиці камерно – інструментального жанру і набули широкого визнання в світі. Найкращою даниною пам’яті, любові до митця, глибокої пошани до його особистості слугує проведення обласних конкурсів пам’яті В. Барвінського які щорічно проходять в останню суботу лютого в Тернополі (ці дні пов’язані з часом народження композитора). В 2018 році коли українська громадськість України відзначала 130-річчя від дня народження музиканта – романтика пройшов XV обласний конкурс юних піаністів ім. В. Барвінського.

Список використаної літератури:

1. Барвінський В. “Твори для фортепіано”. - К., “Музична Україна”, 1998. – С.3.
2. Козачук О. Василь Олександрович Барвінський (1888 – 1963). / Козачук О. “Забута музика... Забуті імена”. Нариси про композиторів ХІХ – першої половини ХХ століття (з архівних розвідок) К., “Музична Україна”, 2008. – С. 109 – 133.
3. Павлишин С. “В. Барвінський”. – К., “Музична Україна”, 1990. – С.30.

*Хорунжа Яна
студентка 4 курсу
Спеціалізації «Музичне мистецтво»*

*Науковий керівник:
к.п.н., доцент Миколінська С.І.*

ШЛЯХИ РОЗВИТКУ ЛАДОВОГО ПОЧУТТЯ УЧНІВ МОЛОДШИХ КЛАСІВ НА УРОКАХ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА

Музика як один з видів мистецтва здатна активно впливати на учнів. Важливо залучати школярів до музичної діяльності, щоб вони мали можливість активно імпровізувати, виявляти власну творчість у різних видах музичної діяльності, збагачувати власний досвід, отримувати позитивні враження від взаємодії з музичним мистецтвом. Але учень, який захоплюється музикою і бажає займатись нею – буде неспроможним до цього без розвинутого почуття ладу, особливо у такому провідному виді музичної діяльності, як спів.

Для відтворення мелодії необхідними є музичні уявлення – звуковисотні та метроритмічні і їх єдності. У свою чергу звуковисотні уявлення можуть виникати тільки на основі ладового почуття, яке є основою та невід’ємною складовою музичного слуху.

Тому розвиток почуття ладу є важливим напрямком музичної педагогіки – як одного з основних музичних здібностей.

Питання ладового почуття як основи мелодичного слуху досліджував у своїй науковій праці Б. Теплов. Вчений розглядав ладове почуття як одне з основних музичних здібностей у загальній структурі музикальності. Він зазначав про те, що ладове почуття є здатністю розрізняти ладові функції окремих звуків мелодії, їх стійкість і нестійкість, ступені їх якостей, «тяжіння» звуків один до одного [2].

У 30-і роки ХХ століття утверджується принцип опори на лад у роботі по сольфеджіо. А вже у кінці 40-х рр. цей принцип береться за основу музичної роботи з учнями в загальноосвітній школі.

У 1952р. вийшла «Методика викладання співів у школі» під редакцією Марії Румер. Також треба відмітити роботи В.Белобородової, І.Гейнріхса, книги Т.Беркмана та К.Грищенко (60-і рр.)

Теплов підкреслює, що ладове почуття - це необхідна умова для усіх виявів музичного слуху, серед яких:

- особливості самого процесу сприйняття мелодії;
- впізнавання мелодії;
- відтворення мелодії;
- чутливість в чіткості інтонації.

Варто зазначити, що в учнів можуть виявлятися ознаки нерозвиненості почуття ладу під час співу, у яких є порушення координації між слухом та голосом. Прикладом цього є дослідження Реймерса, згідно з якими учні, котрі відразу помічають будь-яке відхилення ладу при виконанні відомих їм пісень на фортепіано, - самі не можуть

правильно проспівати жодну з цих пісень: під час співу вони постійно зісковзують з однієї тональності в іншу. За висновками Реймерса, очевидно, у цих учнів все ж таки було розвинене ладове почуття, інакше вони б не могли миттєво помічати всі відхилення ладу під час слухання пісні на фортепіано [1].

На уроках музичного мистецтва для розвитку ладового почуття можна застосовувати різноманітні форми роботи, методи та прийоми. Серед них:

- введення елементів методу релятивної сольмізації, розвиток ладового слуху за допомогою спеціальних умовних складів та ручних знаків;
- вправи на різноманітних дитячих звуковисотних музичних;
- ігрові форми діяльності з акцентом на імпровізацію і творчий пошук: перш за все імпровізація - «радість творчості» [3];
- нотне письмо і спів по нотах.

Отже, на уроках музичного мистецтва дуже важливо розвивати почуття ладу у школярів. Це сприятиме покращенню їх інтонування, сприймання музичних творів і загальному музичному розвитку учнів.

Список використаної літератури:

1. Боголюбова Н., Воспитание ладогармонического слуха на основе русской народной песни: Методическое пособие для педагогов детских музыкальных школ / Н. Боголюбова. – 1976. – 28 с.
2. Теплов Б.М. Психология музыкальных способностей / Б.М. Теплов // Избр. труды: В 2-х т. Т. 1. – М.: Педагогика, 1985. – С. 42 - 222 .
3. Асафьев Б.В. Вопросы музыки в школе : Сб. статей под ред. И. Глебова, – 1926.

*Авраменко Наталія Олександрівна
студентка-магістрантка 1 курсу
спеціальності «Початкова освіта»*

*Науковий керівник:
кандидат педагогічних наук, доцент
Коханко Оксана Григорівна*

«Формування у молодших школярів здатності до співпраці засобами Вальдорфської педагогіки»

Сучасне суспільство вимагає виховання самостійних, ініціативних, відповідальних громадян, здатних ефективно взаємодіяти у виконанні соціальних, виробничих і економічних завдань. Виконання цих завдань потребує розвитку особистісних якостей і творчих здібностей людини, умінь самостійно здобувати нові знання та розв'язувати проблеми, орієнтуватися в житті суспільства. Саме ці пріоритети лежать в основі реформування сучасної загальноосвітньої школи, головне завдання якої – підготувати компетентну особистість, здатну знаходити правильні рішення у конкретних навчальних, життєвих, а в майбутньому і професійних ситуаціях.

Проте все частіше спостерігається усамітнення дітей, вони обирають краще віртуальне спілкування, не говорячи вже про співпрацю. Їх наразі важко зацікавити об'єднатися в групи для обговорення якогось питання чи вирішення поставленої задачі. Тому актуальність проблеми дослідження є нагальною.

В Концепції «Нова українська школа» [2] співпраця визначена як одне з наскрізних умінь у розвитку особистості. Реалізувати зазначене вміння можна за умов постійної, активної взаємодії всіх учнів. Це співнавчання, взаємонавчання (колективне, групове навчання в співпраці), що базуються на взаємопорозумінні та взаємодії. Вивченням цього питання займалися відомі психологи та педагоги (О. Артемчук, І. Булах, Л. Василенко, Л. Долинська, Т. Зелінська, Л. Зінченко, Н. Зубалій, Т. Лисянська, З. Огороднійчук, М. Савчин, О. Скрипченко та багато інших).

Дослідження соціальної компетентності в молодшому шкільному віці здійснювали І. Бех, Н. Бібік, М. Гончарова-Горянська, С. Данилейко, О. Кононко, І. Ніколаеску, Т. Поніманська, О. Проценко, М. Степаненко.

Формування соціальної компетентності молодших школярів відбувається у процесі вивчення загальнонавчальних дисциплін, шляхом залучення їх до громадського та суспільного життя.

Аналіз праць Н. Бібік, Т. Байбари, М. Вашуленко, О. Онопрієнко, О. Савченко та інших учених доводить, що початкова ланка освіти як перший обов'язковий щабель загальної освіти – це період системного залучення дитини до громадського життя, який покликаний зробити істотний внесок у процес формування основ соціальної компетентності учнів.

Пріоритетними напрямками розвитку сучасної освіти є її демократизація та гуманізація. Серед гуманістично-орієнтованих систем навчання та виховання школярів саме Вальдорфська педагогіка ставить своїм основним завданням розвиток самосвідомості кожного учня, його соціалізацію.

Вальдорфська педагогіка – гуманістична система навчання та виховання дитини, що була створена на початку 20 століття і на сьогодні є загальноновизнаною в усьому світі. Вальдорфська школа як практична реалізація імпульсів духовно-наукового людинознавства – антропософії Рудольфа Штайнера – будується на концепції, у центрі якої стоять ідеї про сутність людини, про закони розвитку людини та суспільства в цілому.

Навчання у Вальдорфській школі має практичну, життєву спрямованість, його теоретичні аспекти постійно пов'язуються з конкретними життєвими реаліями, що сприяє ефективній соціальній адаптації учнів [5, 6].

Базуючись на принципах Державного стандарту початкової освіти (презумпція талановитості дитини, цінність дитинства, радість пізнання, розвиток особистості, здоров'я та безпека), Вальдорфська освітня програма в українських школах реалізує систему взаємопов'язаних соціофілософських і загальнопедагогічних принципів діяльності Вальдорфських шкіл [3, 4].

Умови навчання у Вальдорфській школі створені так, щоб дитина розвивалася індивідуально. У той же час, навчилася співпрацювати з іншими, соціалізувалася. На формування у дітей здатності співпрацювати працюють різні засоби, методи та форми у Вальдорфській системі. Зокрема, дієвими є такі засоби:

- *свобода вибору дитиною з ким виконувати завдання і як виконувати;*
- *діалог як основа спілкування «вчитель-учень», «учень-учень», «учень-колектив», «учень-батьки», «учитель-батьки» на основі партнерства та взаємної відповідальності;*
- *культ творчості (індивідуальної, колективної, групової);*
- *відсутність критики один одного в будь-яких проявах;*
- *довіра один одному;*
- *право кожного на помилку;*
- *спільні колективні свята.*

Таким чином, можна зробити висновок, що всі педагогічні зусилля Вальдорфських учителів спрямовані на підготовку дітей до самостійного життя, аби допомогти їм стати соціально-зрілими і вільними людьми. Зараз Вальдорфські ініціативи покликані виховувати дітей з любов'ю і повагою до їх особистості, гармонійними, здоровими, радісними, сповненими сил і цікавості до життя – чи не це є підґрунтям для формування здатності до співпраці.

Список використаної літератури:

1. Амонашвили Ш. А. Психологические основы педагогики сотрудничества: кн. для учителя (Текст) / Ш. А. Амонашвили. – К.: Освіта, 1991. – 111 с.
2. Концепція «Нова українська школа» // URL: <http://mon.gov.ua/activity/education/zagalna-serednya> (дата звернення: 6.04.2019).
3. Програми для Вальдорфських шкіл України: 1-9 кл. / МОН України, департамент заг. серед. та дошк. освіти, Ін-т інновац. технологій та змісту освіти, Міжнародна асоціація Вальдорфської педагогіки у Центральній та Східній Європі, Асоціація Вальдорфських ініціатив України. – К.: Генеза, 2009. – 512 с.
4. Програми для Вальдорфських шкіл України: 10-11 класи / під ред. С.Г. Крамаренко. – К.: Генеза, 2012. – 271 с.
5. Штайнер Р. Антропология и педагогика. - М.: Парсифаль, 1997. - 128с.
6. Штайнер Р. Методика обучения и предпосылки воспитания. 5 лекций, прочитанных в Штутгарте 8-11 апреля 1924 г. GA 308. Печатається по одноименному изданию издательства «Парсифаль», М.: 1994. Перевод с немецкого Дмитрия Виноградова. Перевод с издания: Rudolf Steiner. *Die Methodik des Lehrens und die Lebensbedingungen des Erziehens*. Год издания: 2017. - 80 с.

*Андрєєва Анастасія Андріївна,
Студентка 1 курс магістратури
Спеціальності «Дошкільна освіта»*

*Науковий керівник:
Кандидат педагогічних наук, доцент
Алексєєнко –Лемовська Людмила Владиславівна*

«Формування педагогічного артистизму майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти»

Стратегічне завдання підготовки вихователів до професійної діяльності є виховання і навчання фахівців, які володіють високим рівнем готовності до педагогічної взаємодії, творчості, розуміння себе, гармонізації з навколишнім світом, розкриття своїх потенційних талантів, уособлення національної культури. Справжній артистизм – це краса й багатство внутрішнього світу педагога, уміння вирішувати завдання, проектувати майбутнє.

Різноманітні аспекти проблеми формування артистизму майбутнього вихователя знайшли відображення в роботах вітчизняних і зарубіжних дослідників: В. Абрамяна, М. Барахтяна, О. Булатової, Ж. Ваганової, Ю. Єлісовенка, І. Зязюна, М. Лазарєва, Н. Тарасевич та інших.

Серед ключових здібностей, необхідних вихователю сучасного закладу дошкільної освіти для успішного вирішення професійних завдань, педагогічний артистизм займає одну із ключових позицій. Здивувати, захопити та утримати увагу дітей дошкільного віку може вихователь, що не тільки досконало володіє змістом дисциплін психолого-педагогічного циклу та знаннями методик, а й голосом, мімікою та жестикуляцією, використовує риторичні прийоми впливу на дошкільників [5].

Поняття «*артистизм*» (від лат. *artis* – ремесло, мистецтво, майстерність) пов'язується з наявністю у людини обдарованості, витонченості, елегантності, здатності керувати власним психічним станом. Артистичний педагог реалізує у діяльності свою творчу індивідуальність як професійну якість. В академічному тлумачному словнику «артистизм» трактується як «висока майстерність у мистецтві, віртуозність» [2, с. 3].

Артистизм педагогічний, за визначенням Д. Будянського, - це комплекс професійно значущих, взаємозв'язаних та взаємозумовлених якостей особистості викладача, який забезпечує досконале володіння способами педагогічної техніки та навичками перевтілення, виразної, естетично-привабливої передачі навчального матеріалу з метою максимальної реалізації індивідуального потенціалу викладача [1].

Якщо *театр* – це сценічна дія, яка виникає у процесі гри актора перед публікою, *педагогіка* – наука про виховання людини, яка розкриває її сутність, закономірності розвитку і виховання особистості, процес освіти і навчання, то *театральна педагогіка* є шляхом розвитку особистості засобами театрального мистецтва, зокрема, під час залучення до педагогічного процесу елементів сценічної та ігрової дії [4, с. 68].

Так, В. Кан-Калик вважає театральну педагогіку ефективним компонентом освітньо-виховної дидактики, значним та перспективним нововведенням. На його думку, кожен, хто обирає педагогічну професію, стикається з тим, що в теорії педагогіки немає розділу, присвяченого розвитку практичних умінь на підсвідомому рівні, і педагог може дістати відповіді на ці непрості запитання використовуючи надбання театральної педагогіки, зокрема систему К. Станіславського [3, с. 100].

Щоб бути творцем в освітньому процесі і поза ним, педагог, окрім володіння знаннями наукового матеріалу, діалектикою педагогічного процесу, психологією і логікою навчання, має володіти знаннями і вміннями керівництва своїми почуттями, необхідними для творчої праці.

Нами розроблено методичку формування педагогічного артистизму майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти, яка включає комплекс умов, методів і прийомів

театральної педагогіки, спрямованих на оволодіння майбутнім вихователем теоретико-методологічними, методичними, психолого-педагогічними основами навчально-виховного процесу, розвиток і вдосконалення таких творчих здібностей, як: артистизм, рефлексія, комунікабельність, щирість, чарівність, емпатія, уява, увага, емоційність, потреба у самовдосконаленні тощо.

Критерії та показники сформованості педагогічного артистизму у майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти: когнітивний (сформованість повноти знань явищ естетичної дійсності: театру, музики, образотворчого мистецтва, поезії тощо; широта кругозору, наявність знань з фахових психолого-педагогічних дисциплін), художньо-емоційний (ставлення до розвитку артистичних здібностей; уміння створювати творче самопочуття; розвинена увага, уява, емоційна виразність, які проявляються в особливостях мови, жестах, міміці; високий рівень мотивації до професійно-творчої діяльності), діяльнісно-практичний (сформованість умінь використовувати педагогічну техніку, засоби педагогічної режисури; професійне володіння голосом, диханням, пластикою тіла; артикуляційна виразність; готовність діяти в запропонованих обставинах за сценарієм театральної постанови). Рівні: високий, середній, низький.

Отже, педагогічний артистизм майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти – це не тільки вияв чогось, гра в щось. Це, передусім, усеспроможність душі, здатність на певний час не просто бути в образі, а насправді «бути». Театральна педагогіка служить двигуном саморозвитку, засобом успіху у професійній діяльності, здатна ефективно впливати на підвищення рівня професійності майбутнього вихователя, збагачуючи його духовно, розвиваючи його емоційність, формуючи почуття. Тому, на нашу думку, постає нагальна потреба реалізації розробленої методики формування педагогічного артистизму у майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти в освітньому процесі закладу вищої освіти.

Список використаної літератури:

1. Будянський Д. В. Драматизація як засіб формування педагогічного артистизму майбутніх учителів гуманітарних дисциплін // Педагогічні науки. Збірник наукових праць. Суми: Сум ДПУ ім. А. С. Макаренка, 2005. С. 305-311.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. К.; Ірпінь: ВТФ Перун, 2001. - С. 25.
3. Кан-Калик В. А. Как овладеть элементами театральной педагогики / В. А. Кан-Калик // Учителю о педагогической технике / [под ред. Л. И. Рувинского]. – М. : Педагогика, 1987. – С. 87-106.
4. Костюшко Г. О. Педагогічні умови організації театральної самодіяльності / Г. О. Костюшко // Наукові записки : педагогічні та історичні науки. Вип. 57 / М-во освіти і науки України, НПУ ім. М.П. Драгоманова; Укл. П. В. Дмитренко, Л. Л. Макаренко, Редкол. М. І. Шкіль. – Київ : НПУ, 2004. – С. 68–75.
5. Національна доктрина розвитку України у XXI столітті. Міністерство освіти і науки України, Академія педагогічних наук України // [http: zakon4.rada.gov.ua](http://zakon4.rada.gov.ua).

*Андрюшина Ольга Сергіївна,
студентка IV курсу,
спеціальності «Початкова освіта»*

*Науковий керівник:
канд. пед. наук
Григоренко Вікторія Євгенівна*

«Формування у молодших школярів уміння співпрацювати у контексті Концепції НУШ»

Початкова школа – це перший освітній рівень, який закладає фундамент загальноосвітньої підготовки школярів. З огляду на це важливим стає питання вибору методів і технологій, які б максимально сприяли соціалізації учнів, адаптували їх до умов сучасного життя. Сучасний етап розвитку суспільства висуває певні вимоги до особистості. Суспільство потребує людей, здатних до критичного мислення, до самостійного ухвалення рішень, людей комунікабельних, здатних до співпраці, яких можна характеризувати як креативних особистостей.

Вміння співпрацювати – це здатність вступати в комунікацію, бути зрозумілим, невимушено спілкуватися. Вона передбачає комплексне застосування мовних і немовних засобів, уміння змінювати глибину і коло спілкування, а також вміння інтерпретувати невербальні прояви інших людей. Воно формується в умовах безпосередньої взаємодії і є результатом досвіду спілкування між людьми. [1]

Проблему формування вміння співпрацювати досліджувало багато педагогів і психологів. Педагогічні і методичні сторони цього питання розробляли: К. Ушинський, В. Сухомлинський, В. Бадер, О. Біляєв, Т. Ладжинська, Л. Мацько, О. Хорошковська, М. Вашуленко. Психологічні аспекти проблеми формування вміння до співпраці відображені у працях Л. Виготського, М. Жинкіна, І. Синиці, Л. Щерби.

Актуальність проблеми обумовлена тим, що одним із найважливіших завдань удосконалення якості української освіти є формування особистісної готовності дітей до активного життя, до творчої самореалізації в демократичному суспільстві. Нині початкова школа – це школа самореалізації й самоактивізації особистості, а завдання вчителя – не лише дати учням певний обсяг знань і вмінь, а й навчити їх спілкуватися, сформувати людину, здатну творчо мислити, ухвалювати рішення, розв'язувати проблеми, мати свою позицію, брати на себе відповідальність, адаптуватися до умов життя, здатну до мобільності, швидкої зміни соціальних ролей, тобто бути людиною компетентною. Вміння співпрацювати посідає особливе місце серед творчих проявів молодших школярів. Вона вимагає роботи таких складових літературно-творчих здібностей, як сприймання, мислення, творча уява, мовлення, дає змогу одночасно розкритися почуттєвій та інтелектуальній сфері молодшого школяра. Саме у цей період активно розвиваються дар фантазувати, помітно виявляється допитливість, формується вміння спостерігати, порівнювати, критично оцінювати діяльність. [2]

Однією із складових вміння співпрацювати є уміння долати комунікативні бар'єри, які виникають при відсутності розуміння ситуації спілкування або носять психологічний характер. Тому молодших школярів необхідно вчити інтерпретувати невербальні прояви інших людей. Доцільно знайомити дітей з «каталогом жестів» і «словником рухів тіла». Важливий і візуальний контакт: частота обміну поглядами, тривалість погляду, уникання його. Учні при монологічній промові часто дивляться на підлогу або у вікно. На все це треба звертати увагу. Мова завжди є дзеркалом самосвідомості людини. Слово формує особистість дитини, розкріпачує і спонукає до співтворчості, співпраці. Важливо прищеплювати молодшим школярам культуру спілкування, яка виявляється не тільки в доречному використанні формул мовленнєвого етикету, а й в умінні уважно слухати

співрозмовника, призупиняти своє мовлення, щоб дати можливість висловитися іншому; а також в умінні висловити критичне зауваження у такій формі, щоб нікого не образити. [3]

Сучасний стан суспільних процесів дозволяє констатувати той факт, що природне формування вміння співпрацювати не відповідає вимогам соціальної дійсності. Цю проблему дозволяє вирішити цілеспрямоване формування цього вміння в навчально-виховному процесі. Це відкриває нові можливості в розв'язанні проблем особистісного та професійного зростання людини, вимагає не просто відповідних знань, а й уміння застосовувати свої знання в практичній діяльності.

Список використаної літератури:

1. Бех І. Д. Виховання особистості. У 2-х книгах. – К.: Либідь, 2003. – с. 74 – 76.
2. Пентиліук М. Компетентнісний підхід до формування мовної особистості у євроінтеграційному контексті // Українська мова та література в школі. – 2010. - № 2. – с. 2 – 8.
3. Єрмаков І. Г., Пузіков Д. О. Життєві компетенції особистості. Практично зорієнтований посібник. – Донецьк: Каштан, 2007. – с. 122 – 124.
4. Концептуальні засади реформування середньої школи [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://mon.gov.ua/ua/tag/nova-ukrainska-shkola>

*Аношина Анастасія Юрївна,
студентка IV курсу,
спеціальності «Початкова освіта»*

*Науковий керівник:
кандидат педагогічних наук, доцент
Бернацька Олена Володимирівна*

«Формування навичок читання на основі використання матеріалу казок на уроках іноземної мови в початковій школі»

Необхідність розгляду проблеми навчання англійської мови в початковій школі продиктована сучасною тенденцією залучення молодших школярів до вивчення англійської мови. Теоретичні основи формування навичок читання молодших школярів на уроках англійської мови були досліджені такими вченими: П. Бех, М. Денисенко, К. Онищенко, О. Бігич, О. Карпюк, Т. Сірик, В. Плахотник тощо. Успішність навчання техніки читання значною мірою забезпечується завдяки системі вправ, у якій враховують психологічні особливості учнів, закономірності навчання, важливість послідовності вправ [1., С. 110 - 116]. Методи навчання зарубіжних та вітчизняних вчених мають схожі та відмінні риси. Найпопулярнішими вітчизняними методами є: метод цілих слів (з опорою на правило-інструкцію, з опорою на ключове слово), звуковий (транскрипційний) метод та цілих речень. Різноманітність методів та сформовані класифікації методів, врахування труднощі навчання іноземною мовою є теоретичною основою формування навичок читання молодших школярів на уроках англійської мови [6, С. 330].

Особливості навчання іншомовного читання молодших школярів на основі використання матеріалу казок досліджували такі вчені: Дж. Брюстер, Д. Ліпман, Е. Тейлор (введення казок у структуру уроку), Н. Гез, Н. Гальскова (типи автентичних текстів), О. Осіянова (важливість казки в навчанні дітей молодшого шкільного віку іноземними мовами) [4, С. 141-143]. У процесі навчання необхідно сформувати вміння читання на комунікативно достатньому рівні. Під час роботи з такими текстами використовують рецептивні, рецептивно-репродуктивні та продуктивні вправи [3, С. 50 - 64].

Поza всяким сумнівом, використання казки поліпшить процес навчання всіх видів мовленнєвої діяльності учнів на уроках англійської мови. Засоби формування компетентності у читанні на уроках англійської мови у дітей початкової школи є

важливим аспектом навчання дітей. У педагогічній літературі пропонують різноманітні варіанти класифікації засобів навчання читанню [2, С.230-234].

Казку, як і інші тексти ми вивчаємо за частинами (етапами): 1) підготовчий; 2) сприйняття казки при первинному прочитанні; 3) контроль розуміння основного змісту; 4) розвиток мовних навичок і вмій усного мовлення. Або такі етапи: 1. Pre –reading, 2. Reading, 3. Monitoring/Control перевірка розуміння загального змісту казки. 4. Post – reading [7, С. 24].

Експеримент складається із трьох частин: констатуюча, формуюча та контрольна частини. Експеримент показав, що при застосуванні казок англійською мовою рівень знань учнів значно підвищується. Особливо цінним є те, що зникає кількість учнів з низьким рівнем знань (0 – 6 балів). В учнів експериментальної групи значно підвищився інтерес до вивчення іноземної мови, вони активніше брали участь на уроці, читацька діяльність була більш вмотивована та цікава для молодших школярів.

Список використаної літератури:

1. Басіна А. Методика викладання іноземної мови в початковій школі / А. Басіна. – К.: Шк. світ, 2007. – 128 с.
2. Безкоровайна Ю. Унаочнення як засіб формування іншомовної лексичної компетенції учнів / Ю. Безкоровайна // Студентський науковий альманах факультету іноземних мов. – 2009. – № 1(6) – С. 230-234.
3. Бігич О.Б. Вправи з навчання техніки читання та письма англійською мовою на початковому ступені. – К.: Ленвіт, 2000. – 64 с. «Бібліотечка журнал “Іноземні мови”, вип. 1/2000.
4. Гудкова Л.М. Стихи и сказки на уроках английского языка в начальной школе. – М.: Астрель. Профиздат, 2005. – 329 с.
5. Денисенко М.В. Використання «кольорового» читання англійською мовою в початкових класах школи / М.В. Денисенко // Іноземні мови. – 2001. – № 3. – С. 36-37.
6. Котенко О.В. Методика навчання іноземних мов у початковій школі: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / О.В. Котенко, А.В. Соломаха [та ін.] – К. : Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2015. – 356 с.
7. Лінінська Ю.Л. Використання казки на уроках іноземної мови ваочаткових класах: посібник для вчителів англійської мови / Ю.Л. Лінінська. – Полонне, 2015. – 37 с.
8. Навчальні програми з іноземних мов для загальноосвітніх навчальних закладів і спеціалізованих шкіл із поглибленим вивченням іноземних мов 1-4 класи, затверджені наказом МОН України від 05.08.2016 №948 «Про затвердження змін до навчальних програм для 1 - 4 кл. ЗНЗ».
9. Bunton J. Phonics Fun (Level 3). Teacher’s Guide. Pearson Longman, 2006. – 42 p.
10. Henninger H. The Didactic Functions of Storytelling in the Primary School Classroom / H. Henninger. – Munchen: GRIN Verlag, 2005. – 36 p.

*Бабич Аліна Анатоліївна
студентка 4-го курсу
спеціальності «Практична психологія»*

*Науковий керівник:
канд.психол. наук, доцент
Каськов Ігор Васильович*

«Психологічні особливості впливу самооцінки на поведінку у підлітковому віці»

Проблема самооцінки розглядалась багатьма авторами в руслі філософських, соціально-психологічних та психологічних досліджень. Інтерес до проблеми самооцінки викликаний її особливою роллю, як провідного компонента у структурі самосвідомості.

В психологічних словниках «самооцінка» має визначення як оцінка особистості самої себе, своїх можливостей, місця серед інших.

Теоретичні та методологічні підходи до вивчення самооцінки висвітлені у вітчизняній психології у працях Б. Г. Ананьєва, Г. С. Костюка, Л. І. Божович, І. С. Кона, М. І. Лісіної, А. І. Липкіної, В. В. Століна, Ч. Кулі, в зарубіжній – В. Джеймса, Дж. Міда, Е. Еріксона, Р. Бернса та ін. Цими вченими досліджувались такі питання, як онтогенез самооцінки, її структура, функції та закономірності формування.

Першим, хто ввів поняття “самооцінка”, був Уільям Джеймс – “образ самого себе” у структурі особистості. Самооцінка визначає взаємини людини з її оточенням, її критичність, вимогливість до себе, відношення до успіхів і невдач. Тим самим вона впливає на ефективність діяльності людини і розвиток її особистості [1, с. 47].

На нашу думку, самооцінка – це елемент самосвідомості, що характеризується емоційно насиченими оцінками самої себе як особистості, власних здібностей, етичних якостей і вчинків.

Формування самооцінки – тривалий процес внутрішньо особистісної й міжособистісної взаємодії. До факторів, що впливають на цей процес, відносять: взаємини з батьками та іншими членами сім'ї, авторитетне становище серед однолітків і друзів, успіхи в навчанні та ставлення вчителів, фізіологічні дані (зовнішність), особливості характеру [3, с. 68]. Підтримка сім'ї, прийняття дитини і її устремлінь батьками найбільше сприяють формуванню позитивної емоційної цілісності, впливають на рівень загальної самооцінки підлітка. Тепле, уважне ставлення батьків є основною умовою формування і подальшого підкріплення позитивної самооцінки підлітків. Жорстке, негативне ставлення батьків має зворотню дію: такі діти, як правило, сфокусовані на невдачах, вони бояться ризикувати, уникають участі в змаганнях, крім того, їм притаманні такі риси характеру, як агресія і грубість, а також високий рівень тривожності [4, с. 56].

Традиційно виділяють три основних параметри самооцінки: адекватність, висота, стійкість. Самооцінка може бути адекватною і неадекватною. Адекватна самооцінка дозволяє особистості ставитись до себе критично, передбачає рівне визнання своїх переваг і недоліків. Неадекватна самооцінка свідчить про необ'єктивну оцінку людиною самої себе. [2, с. 97].

Підозрілість, упертість, агресивність, недовіра, безтактність, грубість, надмірна вразливість, конфліктність, нетерпимість до зауважень – ознаки неадекватно завищеної самооцінки. Невпевненість у собі, тривожність, негативні настрої й емоції, втрата почуття власної гідності, хворобливе ставлення до невдач пов'язані з неадекватно заниженою самооцінкою [5, с. 78].

Ми провели емпіричне дослідження використавши такі методики: «Визначення рівня своєї самооцінки», «Визначення загальної самооцінки», «Діагностика рівня конфліктності особистості», «Визначення інтегральних форм комунікативної агресивності», «Шкала тривожності».

За результатами емпіричного дослідження впливу самооцінки на поведінку у підлітковому віці нами отримані такі результати: за методикою «Визначення рівня своєї самооцінки»: адекватна самооцінка спостерігається у 52% досліджуваних, занижена у 28 %, а завищена у 20 %;

Для дослідження впливу самооцінки на конфліктність, агресивність та тривожність підлітка, що є провідними складовими поведінки підлітка нами були застосовані психологічні методики та отримані такі показники: методика «Діагностика рівня конфліктності особистості» ми отримали такі результати: середній рівень конфліктності у 53 %, низький рівень у 25 %, високий рівень у 22 %. підлітків; методика «Визначення інтегральних форм комунікативної агресивності», отримали такі показники: середній рівень агресивності у 45 %, високий рівень у 30 %, низький рівень у 25 % ; методика «Шкала тривожності», отримали такі показники: середній рівень тривожності у 52%, високий рівень тривожності у 30%, низький рівень тривожності у 18% підлітків.

Таким чином, дані емпіричного дослідження підтверджують вплив самооцінки на поведінку підлітка: високий рівень конфліктності та агресивності переважає у підлітків, які мають завищену самооцінку, високий рівень тривожності присутній у підлітків, які мають занижену самооцінку, середній рівень конфліктності, агресивності та тривожності притаманний підліткам, які мають адекватну самооцінку.

Список використаної літератури:

- 1.Заброцький М. М. Вікова психологія: Навч. посібник. / М. М. Заброцький. – К.: МАУП, 2002. – 92 с.
- 2.Загурська І. С. Розвиток самооцінки у підлітковому віці/ І. С. Загурська// Практична психологія і соціальна робота. – 2010. – №6 – 14 с.
- 3.Колесов Д. В. Психологія підлітка / Д. В. Колесов, І. Ф. Мягков // Завуч. – 2001. – №22 (серпень). – С. 6 – 9.
- 4.Кононко О.Л. Соціально-емоційний розвиток особистості (в дошкільному дитинстві) : навч. посіб. для вищ. навч. закладів / О. Л. Кононко. – К. : Освіта, 1998. – 255 с.
- 5.Мартинюк І. Психологічні особливості підліткового віку // І. Мартинюк // Психолог. – 2007. – №1. – 32 с.

*Бабичева Галина Сергіївна,
студентка III курсу,
спеціальності «Практична психологія»*

*Науковий керівник –
доктор психологічних наук, професор
Приходько Юлія Олексіївна*

«Вплив темпераменту на навчальну успішність молодшого школяра»

Відомо, що індивідуальні особливості поведінки людини великою мірою зумовлені типом її нервової системи, кожен з яких відповідає чотирьом типам темпераменту: сангвінічному, холеричному, флегматичному, меланхолічному.

Г.С. Костюк трактує темперамент як індивідуальні особливості людини, що виявляються у певній її збудливості, емоційній вразливості, врівноваженості і швидкості перебігу її психічної діяльності [1]. Темперамент являє собою динамічну характеристику поведінки людини. Відомий дослідник проблеми темпераменту людини В. Небиліцин, розглядає його як характеристику індивіда з боку динамічних особливостей його психічної діяльності, тобто темпу, швидкості, інтенсивності психічних процесів і станів, які складають цю діяльність [2].

Л. Пожарська, характеризуючи типи темпераменту, стверджує, що його ознаки є сталими порівняно з іншими особливостями людини. Динаміка психічного життя людини залежить від мотивів, інтересів, емоційних станів тощо. На відміну від них, якості темпераменту виявляються незалежно від різних психічних станів. Чисті типи темпераменту майже не трапляються, існує багато проміжних форм. Під впливом зовнішнього середовища тип темпераменту загострюється чи, навпаки, пом'якшується [3].

Метою нашого експериментального дослідження було вивчення впливу типу темпераменту на успішність навчальної діяльності дітей молодшого шкільного віку. Нами була сформульована наступна гіпотеза: тип темпераменту впливає на навчальну успішність молодшого школяра.

Дослідження проводилось на базі київської приватної школи «Афіни». В дослідженні брали участь 31 учень 3-х класів. Дослідження здійснювалось опитувальником Айзенка, адаптованим для молодших школярів [4].

Аналіз отриманих результатів засвідчив, що серед вибірки досліджуваних 51,6% становили сангвініки, 35,4% – холеріки і по 6,4% – флегматики і меланхоліки.

Таким чином, серед вибірки досліджуваних простежується переважання сангвініків та холериків. Дослідженням встановлено, що серед вибірки сангвініків високий рівень навчальної успішності мають 37,5% учнів, достатній – 50%, середній – 12,5%. Серед холериків високий рівень мають 45,4% учнів, достатній і середній – по 27,2%. Усі 100% флегматиків навчаються на достатньому рівні. 50% меланхоліків мають достатній рівень, а інші 50% – середній. Учні з низьким рівнем навчальної успішності виявлено не було.

Кількісний аналіз отриманих даних здійснено на основі визначення успішності, що прийнято нині у сучасній українській школі. До високого рівня були віднесені досліджувані, що навчалися на 10-12 балів, до достатнього – на 7-9 балів, до середнього – на 4-6 балів, до низького – на 1-3 бали.

Переважає більшість сангвініків навчається на високому (37,5%) та достатньому (50%) рівнях успішності. Високу навчальну успішність сангвініків ми схильні пояснювати тим, що в дітей сангвінічного темпераменту легко утворюються та залишаються стійкими тимчасові зв'язки, вони легко засвоюють новий матеріал. Відповіді сангвініків вирізняються обдуманістю, аргументованістю. Сангвініки характеризуються високою швидкістю реакції на те, що відбувається навколо них у процесі навчальної діяльності. Вони мають стабільний рівень працездатності.

Майже половина з вибірки холериків навчається на високому рівні (45,4%). Інші діти-холеріки порівно розподілились на достатньому і середньому рівнях навчальної успішності (по 27,2%). Учні з холеричним типом темпераменту зазвичай швидко реагують на запропоновані завдання, але відповідають часто необмірковано, не гальмують себе, виявляють нетерпіння. Те, що більшість таких дітей навчається на високому рівні, на нашу думку, можна пояснити високою мотивацією до навчання.

Що ж до учнів з флегматичним типом темпераменту, то їх було лише двоє з усієї вибірки, обидва навчаються на достатньому рівні. Це можна пояснити високим рівнем врівноваженості флегматиків, що допомагає зосередитися саме на учбовому матеріалі. Учні-флегматики мають високу працездатність, але повільно реагують на все, що відбувається навколо них. Вони міцно запам'ятовують усе засвоєне і довго зберігають у пам'яті вивчений матеріал.

Учні меланхолічного типу темпераменту також було лише два. Один з них навчається на достатньому рівні, а інший – на середньому. Меланхоліки мають слабку нервову систему і підвищену чутливість, тому, опинившись у ситуації несподіваного питання, можуть впасти у «ступор», розгубитися, навіть у разі знання навчального матеріалу. Вони швидко втомлюються і втрачають працездатність, мають занижену самооцінку, невпевнені в собі, хоча багато хто з них має яскраво виражені художні та інтелектуальні здібності.

Висновки. У ході дослідження частково підтверджено гіпотезу, що тип темпераменту впливає на навчальну успішність молодшого школяра. Було встановлено, що учні з однаковим типом темпераменту можуть мати різні рівні навчальної успішності. Наші спостереження засвідчили, що на успішність молодшого школяра впливає багато чинників. Серед них основними є: ставлення до учіння, уміння вчитися та особливості мислення. Результати теоретичного аналізу свідчать, що не варто відкидати такі фактори як: мотивація дітей до навчання, індивідуальний тип діяльності, інші психологічні фактори, втручання у процес навчання з боку батьків. Планується продовжувати досліджувати дану тему, розширюючи вікову вибірку школярів.

Список використаної літератури:

1. Психологія. Підручник для пед. вузів. За ред. дійсного члена АПН СРСР Костюка Г.С. – К.: Рад. школа, 1968. – 572с.
2. Небылицын В. Д. Темперамент // Психология индивидуальных различий. Тексты / Под ред. Ю.Б. Гиппенрейтер, В.Я. Романова. – М.: Изд-во МГУ, 1982. – С. 153-159

3. Пожарська, Л. В. Як врахувати особливості темпераменту в навчально-виховному процесі / Л. В. Пожарська // Шкільному психологу. Усе для роботи. – 2015. – № 1. – С. 14–21.

4. Айзенк // Діагностика темпераменту. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://nsportal.ru/vuz/psikhologicheskie-nauki/library/2018/01/13/test-ayzenka-na-temperament-detskiy-variant>

*Бай Цзішен
студент IV курсу
Спеціальності «Дошкільна освіта»*

*Науковий керівник:
кандидат педагогічних наук, доцент,
Алексєєнко-Лемовська Людмила Владиславівна*

«Розвиток системи дошкільної освіти в КНР»

В КНР впродовж останніх років відбувається перебудова змісту та структури дошкільної освіти у напрямі демократизації та гуманітаризації освіти, переходу від традиційної моделі навчання до моделі всебічного розвитку та виховання «Сучасної цзяоюй» [1, с. 318]. Як зазначив міністр освіти Китаю Чень Баошен, реформа дошкільної освіти в даний час відображає величезні зміни в попиті на ринку освітніх послуг і аспекти попиту саме дошкільної освіти в нову еру. Розробляється Закон про дошкільну освіту [3].

Передумови, чинники, напрями та хід реформування освіти у КНР в кінці ХХ – на початку ХХІ ст. досліджували такі відомі українські та зарубіжні синологи та компаративісти, як Н. Боревська, Ван Динхуа, Гу Мінюань, Ван Динхуа, О. Заболотна, Лі Цзихуа, С. Сисоєва, А. Сбруєва, Сяо Су, Уюнтена, О. Шпарик та інші. Проблеми освіти в Китаї на сучасному етапі розглядають китайські науковці: Й. Вей, Й. Гу, М. Джу, Х. Йоу, Р. Ян тощо. У ході реформування заклад дошкільної освіти перестає бути авторитарним, зорієнтованим лише на потреби державної економіки. Поступово на передній план виступають інтереси дитини, повага до її особистості, гідності, гуманізація взаємин між вихователями та вихованцями. У процесі модернізації встановлюються нові взаємовідносини між учасниками освітнього процесу, відбувається перехід від авторитарної педагогіки до педагогіки співробітництва, партнерства і взаємодії [2, с. 65].

Китай – перенаселена країна. Китайська держава проводить жорстку політику в галузі регулювання народжуваності. Обмеження на кількість дітей в сім'ї позначається і на ставленні батьків до дитини. У китайських сім'ях про єдину дитину дуже піклуються, балують, намагаються дати гарну освіту. Дошкільна освіта вважається важливим «щепленням» проти дитячого егоїзму. У Китаї вважають, що навчитися регулювати свої бажання, підпорядковувати їх ритму групи корисно і правильно. Група тільки тоді група, коли в ній є дисципліна і порядок. Згідно з ученням великого китайського філософа Конфуція, діти не народжуються з правильною поведінкою: їх характер формується в досвіді, а вчитель відповідальний за виховання самообмеження і правильної поведінки.

Китайську систему дошкільного виховання критикують за суворість, відсталість, урегульованість. Вихователі занадто обмежують і контролюють поведінку дітей, занадто регламентують їхню гру. Діти на заняттях покірні волі дорослого, підпорядковані дисципліні. Але батьки вважають, що вихователі – освічені професіонали, які не мають емоційної залежності від дітей, і виховують їх краще, ніж батьки. Вони вірять: що добре для Китаю, добре і для дітей. Уявлення про користь держави превалюють над приватними інтересами. І особисті здібності людини повинні бути підпорядковані вимогам держави. У китайському дитячому садку у вихователя і дітей немає вільного часу. Головне завдання – завантажити дітей, повністю їх зайняти. Вільне проведення часу вважається безцільним.

В даний час дошкільна освіта є початковою сходинкою системи освіти в Китаї, призначеної для дітей від народження до 6 років в місті і до 7 років у селі та здійснюється в дошкільних закладах різних типів [4]. Основною формою дошкільної освіти та виховання в Китаї є дитячий садок. Функціонують такі вікові групи: молодша, середня, старша. У молодшій групі виховуються 25 дітей, в середній – 30, а в старшій – 35.

Зазвичай в кожній групі працюють два вихователі, які проходять спеціальну підготовку і атестацію, а також один помічник вихователя.

Заклади дошкільної освіти працюють за чітко визначеним режимом дня, переважають колективні форми роботи з дітьми. Існують і інші форми дошкільної освіти: центри пренатальної освіти; дитячі ясла; комбіновані дитячі садки; благодійні освітні установи для дітей з інвалідністю; «SOS - дитячі села».

Дитячі садки в Китаї діляться на державні, відомчі та приватні. В даний час зростає число недержавних закладів. Це відбувається завдяки тому, що держава заохочує на їх створення підприємства різного типу, громадські організації та окремих осіб. Так, наприклад, мережа приватних закладів «Хунін» - це понад 200 дитячих садків в більш ніж 90 містах. Організатором мережі є Ван Хунін, ініціатор створення наукової комісії, члени якої розробляють концепцію організації та розвитку освіти в дошкільних закладах. В системі управління і навіть в інтер'єрі кожного садочка дотримуються принципів стандартизації, науковості, модернізації та ін. В мережу входять фабрики, на яких виробляються посібники, іграшки, комп'ютерні програми для дитячих садків.

Всі дошкільні заклади працюють за єдиною програмою освітньої роботи – Директивною програмою з дошкільної освіти. Ця Програма затверджена Міністерством освіти і складена на основі теорій Л.С. Виготського, Ж. Піаже, Г. Гарднера і китайського педагога Дао Сичжи [5, с. 78].

Таким чином, дошкільна освіта в Китаї має свою історію, а сучасна система розвивається аналогічно світового освітнього простору. Існування різноманітних типів дошкільних закладів, збагачення предметно-розвиваючого середовища, вдосконалення системи підготовки педагогічних кадрів свідчать про активний розвиток дошкільної освіти. Повага прав дитини, пристосування до процесу глобалізації і збереження культурних особливостей є основними тенденціями розвитку дошкільної освіти в Китаї. Однак в цій системі існує ряд проблем: брак коштів, відсутність системи юридичного забезпечення дошкільної освіти та ін.

Список використаної літератури:

1. Боровская Н. Е. Образовательное законодательство и управление образованием в Китае / Н. Е. Боровская, Л. М. Гудошников // Образовательное законодательство и образовательные системы зарубежных стран. – М. : Academia. – 2007. – С. 316–370.
2. Ли Ян. Зони освітніх технологій в Китаї: пошук, проблеми // Проблеми Сходу. – 2013. – № 4. – С. 61–68.
3. Міністерство освіти КНР. Офіційний сайт [Електронний ресурс] - www.moe.gov.cn.
4. Чжен Чжилян. Модернізація китайської освіти як модернізація китайської культури // Традиції та сучасна ситуація в галузі освіти і культури. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://Downloads/modernizatsiya-kitayskoy-kultury>.
5. 卢答答。教育在中国的发展。 – 北京 : 工业出版社。 – 2011. – 163页。 // Лу Дадао. Развитие образования в Китае. – Пекин : Торговое вид-во, 2017. – 163 с. (кит. мовою).

«Актуальність проблеми правового виховання дітей старшого дошкільного віку в процесі взаємодії закладу дошкільної освіти та сім'ї»

Однією із провідних концептуальних ідей ХХІ століття є правове виховання людини, що набуло широкого розповсюдження у світовому співтоваристві, та зумовило завдання виховання нового типу молодого покоління, яке знає свої права, уміє їх відстоювати, а також поважати права інших.

В умовах інтегрування України до європейського освітнього простору формування соціально зрілої, вільної особистості, яка володіє правовими знаннями, поважає право і законність, уважає їх вищими соціальними цінностями, реалізовує власну громадянську активність у правомірній поведінці, є стратегічним напрямом державної політики. Це відображено в державних документах: Конституції України, Сімейному і Цивільному кодексах, Законах України «Про громадянство України», «Про охорону дитинства», «Про попередження насильства в сім'ї», «Про освіту», «Про дошкільну освіту», Концепції виховання дітей та молоді у національній системі освіти, Концепції громадянської освіти та виховання в Україні, Концепції національно-патріотичного виховання дітей та молоді, Національній програмі правової освіти населення, Державній соціальній програмі «Національний план дій щодо реалізації Конвенції ООН про права дитини» на період до 2021 року тощо.

Державним стандартом дошкільної освіти України (БКДО) - окреслено завдання правовиховної роботи з дошкільниками, що полягають у прищепленні їм елементарних правових знань, формуванні найпростіших навичок правової поведінки. Окрім того, у Базовому компоненті дошкільної освіти України визначено що одним із критеріїв, який характеризує дошкільну зрілість і психологічну готовність до систематичного навчання у школі є орієнтування дитини у своїх основних правах і обов'язках [1, с. 5]. У документі в освітній лінії «Особистість дитини» у контексті розвитку самосвідомості дитини також конкретизовано результати правовиховної роботи з дітьми дошкільного віку – орієнтується у своїх основних правах і обов'язках, усвідомлює їх значення та відмінності.

У змісті чинних освітніх програм, правове виховання дітей дошкільного віку ускладнюється відповідно до вікових і психологічних особливостей дітей з урахуванням принципів доступності та систематичності навчального матеріалу, що спрямований на правове виховання, виступає основою життєвої компетентності дітей дошкільного віку [2; 5; 6].

Теоретичні засади дослідження правового виховання дітей старшого дошкільного віку в процесі взаємодії закладу дошкільної освіти та сім'ї у вітчизняній науці представлено працями багатьох вчених, а саме: педагогічні основи політико-правової, громадянської, суспільствознавчої освіти в Україні (В. Арешонков, В. Андрейцев, Т. Ліхневська та ін.); правової культури, громадянської свідомості, правового менталітету, їх взаємозв'язок і значення в педагогічному процесі (В. Денисов, В. Годованець, В. Головченко, О. Прудникова та ін.); правова культура в сучасних умовах розбудови демократичного суспільства (Є. Аграновська, М. Горшенєва, І. Іванніков, О. Костенко, Н. Плахотнюк, Д. Проков'єва, В. Сальніков, О. Скакун, В. Тацій, Є. Федика, В. Федорін та ін.); сутність і специфіка правової освіти й культури дітей (В. Дубровський, Г. Давидов, В. Квасов, І. Котюк, В. Оржеховська, М. Подберезський, О. Пометун, Т. Ремех, Л. Твердохліб, Н. Ткачова, М. Фіцула, М. Щербань та ін.).

Аналіз наукового фонду з досліджуваної проблеми засвідчив, що правове виховання тлумачиться як цілеспрямований постійний вплив на дитину з метою формування в неї правової культури й активної правомірної поведінки [3]. Основна мета правового виховання – дати дитині необхідні в житті юридичні знання, навчити її шанувати закони і підзаконні акти і дотримуватися їх, тобто сформувати досить високий рівень правової культури, здатний значно зменшити кількість правопорушень. Кожна людина, знаючи свої права та обов'язки, може грамотно себе захищати від незаконних дій зі сторони юридичних органів, що застосовують право [4].

Таким чином, результати представленого аналітичного дослідження засвідчують, що правове виховання дітей дошкільного в цілісному освітньому процесі сучасного закладу дошкільної освіти необхідно розглядати з урахуванням вікової періодизації та забезпечення педагогічних умов (створення правового розвивального середовища в закладі дошкільної освіти; педагогічний супровід освітньої роботи з правової освіченості дітей дошкільного віку; просвітницька робота педагогів із формування правового світогляду батьків).

Список використаної літератури:

1. Базовий компонент дошкільної освіти : [наук. кер. А. М. Богуш ; авт. кол. : Богуш А. М., Беленька Г. В., Богініч О. Л. та ін.]. - Київ : [б. в.], 2012. - 26 с. 11.
2. Дитина : Освітня програма для дітей від двох до семи років / наук. кер. проекту В. О. Огнев'юк ; авт. кол. : Г. В. Беленька, О. Л. Богініч, Н. І. Богданець-Білоskalенко [та ін.]. - Київ : Київський ун-т ім. Б. Грінченка, 2016. - 304 с.
3. Задорожна Г. Правове виховання особистості дитини: поняття, сутність, особливості / Г. Задорожна // Педагогічний часопис Волині. - 2017. - № 4 (7). - С. 12-17.
4. Карпенко Л. А. Краткий психологический словарь / Л. А. Карпенко ; под ред. А. В. Петровского, М. П. Ярошевского. - Ростов-на-Дону : Феникс, 1998. - 512 с.
5. Програма розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі» (нова редакція). У 2 ч. Ч. II. Від трьох до шести (семи) років / Аксьонова О. П., Аніщук А. М., Артемова Л. В. [та ін.] ; наук. кер. О. Л. Кононко. - Київ : ТОВ «МЦФЕР-Україна», 2014. - 452 с.
6. Програма розвитку дитини дошкільного віку «Українське докільця» / О. І. Білан, Л. М. Возна, О. Л. Максименко та ін. - Тернопіль : Мандрівець, 2012. - 264 с.

*Булах Анастасія Андріївна
студентка II курсу,
Спеціальності «дошкільна освіта»*

*Науковий керівник:
кандидат пед. наук, ст. викладач
Печка Лариса Євгенівна*

«Формування здорового способу життя дітей дошкільного віку як важливе завдання сучасної дошкільної освіти»

Формування здорового способу життя дошкільників підтверджується тим фактом, що за останні роки дуже зросло число дітей з порушеннями психічного здоров'я, постави, зору, органів травлення, збільшується число дітей які мають спадкові хвороби, а також хвороби, пов'язані з екологією. Від ставлення людини до здоров'я багато в чому залежить його збереження і зміцнення. Навчити дітей берегти і зміцнювати своє здоров'я – одне з найважливіших завдань сучасних дошкільних навчальних закладів.

Заклади дошкільної освіти та сім'я мають створити сприятливі умови для оптимального фізичного розвитку дитини, отримання знань про людський організм, опанування санітарно гігієнічних навичок. У період дошкільного дитинства закладається фундамент здоров'я, формується життєво необхідні рухові навички, вміння, розвиваються

важливі фізичні якості, що свідчить про необхідність правильного фізичного виховання, яке має сприяти оздоровленню і повноцінному розвитку дитини.

Теоретичний аналіз філософської і психолого-педагогічної літератури з проблеми формування здорового способу життя в системі освіти показав, що в наш час дана проблема є актуальною і недостатньо розробленою в практичному плані. У Законах України «Про освіту», «Про дошкільну освіту» одним із пріоритетних завдань визначено виховання людини з відповідальним ставленням до власного здоров'я і здоров'я оточуючих як до найвищої індивідуальної та суспільної цінності. Про визначальне значення процесу формування, збереження і зміцнення здоров'я дітей дошкільного віку неодноразово наголошено в працях вітчизняних вчених. Зокрема, Т. Андрющенко, Л. Лохвицька, Л. Печка досліджували аспект формування в дітей ціннісного ставлення до власного здоров'я та особливості надання знань про основи здоров'я, починаючи з дошкільного віку. Проблеми збереження здоров'я, формуванню основ здорового способу життя, культури здоров'я дітей дошкільного віку приділяють увагу Є. Вільчковський, О. Дубогай та ін. Організаційні питання валеологічної освіти дошкільників висвітлено в роботах Т. Бабюк, О. Богініч, Е. Єрмоєнко, В. Оржиховської та ін.

Дошкільний вік – безцінний етап у формуванні здорового способу життя. Успішне вирішення проблеми можливе за умови створення в дошкільних закладах ефективної системи роботи з пропаганди здорового способу життя, метою якої є: зміцнення морального та фізичного здоров'я дітей; спрямування уваги дошкільників на власне здоров'я та розвиток умінь і навичок його збереження; постійна пропаганда принципів здорового способу життя; інформування дітей про негативні наслідки шкідливих звичок; залучення батьків та громадськості до утвердження принципів здорового способу життя.

Критеріями формування позитивної мотивації на здоровий спосіб життя є: прагнення фізичної досконалості, ставлення по власного здоров'я як до найвищої цінності, фізична розвиненість, загартованість організму, дотримання раціонального режиму дня, виконання вимог особистої гігієни, правильне харчування; відповідність пізнавальної діяльності віку дітей, розвиненість довільних психічних процесів, наявність саморегуляції; узгодженість загальнолюдських та національних морально-духовних цінностей, почуття прекрасного в житті, у природі, мистецтві; сформована відповідальність за наслідки нездорового способу життя, доброзичливість у ставленні до людини тощо.

Мотивація на здоровий спосіб життя – це система ціннісних орієнтацій, внутрішніх спонук до збереження, відновлення і зміцнення здоров'я.

Аналіз особливостей фізичного, психічного, соціального розвитку дитини в період дошкільного віку дозволяє зробити висновок про те, що даний період є сенситивним для формування основ здорового способу життя. Система закладів дошкільної освіти має широкі й різноманітні можливості для його забезпечення.

Список використаної літератури:

1. Базовий компонент дошкільної освіти. / Наук.кер. А. Богуш. – Київ, 2012
2. Богініч, О. Л. *Фізичне виховання основи здоров'я та безпеки життєдіяльності дітей старшого дошкільного віку: навч.-метод. посібник*. Київ: Генеза, 2013.
3. Вільчковський Е. С. Організація рухового режиму у дошкільному навчальному закладі. Тернопіль: Мандрівець, 2008.
4. Денисенко Н.Ф. Формування свідомого ставлення до здоров'я // Дошкільне виховання. – 2008. – № 9. – С. 68–85.
5. Єрмоєнко Е, Остряньська О. Перспективність і наступність у реалізації змісту з основ здорового способу життя у старших дошкільників та молодших школярів (на прикладі програми «Хортинг для здоров'я, наполегливості, злагоди дитини». *Науковий часопис КНПУ ім. М. П. Драгоманова*, 13 (40), 2013.
6. Закон України «Про дошкільну освіту» Редакція від 28.09.2017, підстава 2145-19., ст. 11, п. 2. Взято з: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2628-14>

7. Закон України «Про освіту» (Відомості Верховної Ради (ВВР), від 05.09. 2017, № 2145-VIII).

8. Освітня програма для дітей віком від 2 до 7 років «Дитина» (нова редакція) / Наук.кер. В. Огнев'юк. – Київ. – Київський університет імені Бориса Грінченка, 2016. – 304 с.

9. Печка, Л. Є. Теоретичний аспект формування ціннісного ставлення до власного здоров'я дітей 6-7 року життя. *Педагогічні науки: зб. наук. праць Херсонського державного університету*, (В. LXXIV), 2017. – Т. 2, С. 59–63.

10. Програма розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі» (нова редакція) / Наук.кер. О. Кононко. – Київ. – «ТОВ МЦФЕР-Україна», 2014. – 204 с.

Буцко Юля
студентка ІУ курсу,
Спеціальність «Практична психологія»

Науковий керівник:
доктор наук, професор
Марусинець Мар'яна Михайлівна

«Психологічна характеристика феномена «зاذрощі»

Становлення особистості сучасного підлітка проходить у складних соціально-економічних, політичних умовах та інтенсивних інноваційних процесах. Це актуалізує потребу вивчення деструктивних моделей поведінки підлітка, пов'язаних із самоставленням та самоповагою, соціальними ролями, міжособистісним спілкуванням тощо. Натомість серед навчально-виховних впливів відсутня належна увага звичним психологічним явищам, до яких відносять заздощі, ревності, лінощі тощо. Однак, саме вони в особистості дитини дуже часто є глибинною причиною уповільнення саморозвитку, конфліктності з оточенням, незадоволеності собою.

Основними характеристиками заздощів є: дуалістичний вияв; соціальна наближеність до суб'єкта заздощів; сумління або провина; морально-етичні відомості та соціальних стереотипів; дестабілізація життєдіяльності, орієнтація на стан (вольова регуляція); незадоволення провідних (вітальних, вищих) потреб.

Психологічна природа заздощів неможлива без вивчення їх видів та форм вияву. У контексті досліджуваної якості представляє інтерес класифікація Р. Спіелмена щодо виявлення базових заздощів: 1) заздощі-змагання (захоплення іншою людиною, бажання зрівнятися з нею, наслідувати або навіть перевершити її); 2) нарцисична образа (відчуття приниженості власної гідності, неадекватності досягнень); 3) жадібність; 4) злість (у легкій формі може виявлятися як незадоволеність; у помірній – недоброзичливість; у важкій – це злість, ненависть, бажання нашкодити, завдати болю; у крайній – пов'язана з бажаннями знищити бажаний об'єкт).

Вивчення заздощів у сенсі поведінкових виявах передбачає аналіз деструктивної, асоціальної поведінки. За К. Муздибаєвим, удаючись до девіацій (вербальної, невербальної агресії, пліток, самогубства), вважає, що заздрісники мають тенденцію розширювати межі дозволеної поведінки [1]. Цю дослідницьку позицію автор розвиває в трьохкомпонентній структурі заздощів та їх диференціації за двома формами (злісні, або деструктивні, та незлісні, або конструктивні). Деструктивні заздощі є там, де присутні почуття неповноцінності, несправедливості, атрибуція негативних рис характеру (когнітивний критерій). Їх афективний критерій має опис негативних переживань депресивного, фрустраційного і агресивного змісту (образа, туга, злість, ненависть, смуток). Поведінковий критерій передбачає різні деструктивні акти та дії заздрісника, які спрямовані на оточення і (або) на себе. Конструктивні заздощі сприяють зростанню мотивації на досягнення, усвідомлення власної конкурентоспроможності, практично

постаючи внутрішнім стимулом до активації діяльності. Їх когнітивний аспект також базується на почутті неповноцінності, яке, однак, менш інтенсивне і короткочасне. Водночас, перехід від порівняння до рефлексії однаково передбачає створення атрибуції позитивного ставлення до об'єкта заздрощів і до себе. За афективним критерієм конструктивним заздрощам невластиві ворожі почуття до їх об'єкта. Вони можуть супроводжуватися неінтенсивними почуттями (нудьга, жаль) і також переживаннями радощів і захоплення. Поведінковий критерій вказує на «сутність деструктивних потягів і, водночас, прагнення до самовдосконалення зміщення бажаного фантазіями. Виокремлюють, зазвичай, дві форми заздрощів: 1) деструктивні (злісні), різновидом яких можуть бути ворожі заздрощі; 2) конструктивні (незлісні), які уособлюються, наприклад, у вигляді заздрощів-суперництва, заздрощів-конкуренції. Їх внутрішньо-особистісні чинники складні за структурою, оскільки розгортаються у свідомості та самосвідомості, виявляючись на рівні морального егоцентризму, егоїзму, депривації, необхідності у визнанні, практицизмі, реформованому почуття гуманності, честолюбстві, ворожості, корисливості, комплексі неповноцінності, деформованому почутті провини, суб'єктивній загрози і цілісності Я, відсутності емпатійності, жадібності (все це створює незаперечну і амбівалентну характеристику досліджуваного явища: амбівалентних заздрощів).

Взаємодія об'єктивних і суб'єктивних чинників у формуванні заздрощів можуть спричинити відносно стійкі новоутворення на рівні самосвідомості, зокрема: афективну, девіантну поведінку, неврози, брехливість, що призводять до суспільно неприйнятних форм поведінки (наклепи, крадіжки, плітки, чутки тощо). За О. Прохоровим, важливою функцією станів і нерівноваги, до яких потенційно належать заздрощі, є зумовленість ними і формування особистісних новоутворень (чим глибша нерівновага, тим активніше і відбувається формування) [3, 4]. На думку Є. Ільїна, депресивні заздрощі є тими почуттями, які складаються під впливом почуття власної неповноцінності, розуміння переваги оточення та усвідомлення власного безсилля. Неодноразове утворення таких переживань сприяє накопиченню внутрішньо-особистісних суперечностей як першопричин депресивного неврозу, який підкріплюється комплексами неповноцінності або зверхності. Цілком вірогідно, що остача активності, лінощі, жадібність і прагнення домінувати у міжособистісних стосунках можуть викликати перехід від «заздрощів як почуття» до «заздрощів як психічного стану» особистості. [2].

Отже, заздрощі – це інтегративно-світоглядне переживання, яке характеризується екстерналізацією внутрішньої незадоволеності на діяльність, виявляючись в індивідуально-групових тенденціях реагування. Їхній механізм формування охоплює три сфери психічної діяльності (ціннісно-смилова, емоційно-вольова та потребо-мотиваційна), полягаючи в реакціях раціоналізації, псевдо-пояснення та перенесення відповідальності за власні дії на інших суб'єктів, об'єктів або обставин.

Список використаної літератури:

1. Муздибаєв К. Завистливість личности. Психологический журнал. - 2002. Т.23.-№6. - с.37-51
2. Ильин, Е. П. Эмоции и чувства Питер, 2001.752 с.
3. Практикум по психологии состояний / Под ред. проф. А. О. Прохорова. - СПб: Речь, 2004. - 608 с.
4. Прохоров А. О. Образ психического состояния: феноменологические особенности и личностные корреляты [Электронный курс] // Психологическое исследование: электрон. науч. журн. 2011. N3(17).

*Варга Інна Миколаївна
Студент 1 курсу ОС «Магістр»
Спеціальності «Початкова освіта»*

*Науковий керівник –
кандидат педагогічних наук, доцент
Севастюк Мар'яна Степанівна*

**«Педагогічні умови формування готовності майбутніх учителів до
впровадження педагогічних ідей В.О.Сухомлинського у практику сучасної
початкової школи»**

Одним із завдань сучасної вищої педагогічної освіти є підготовка висококваліфікованого, конкурентоздатного фахівця із високим рівнем сформованості професійних компетенцій, здатного до ефективної роботи за спеціальністю на рівні світових стандартів, готового до постійного професійного росту, соціальної та професійної мобільності. Одним із шляхів формування інноваційної культури вчителя є звернення до надбань педагогічної спадщини видатного українського педагога, заслуженого учителя України В.О.Сухомлинського, до його досвіду у сфері початкової освіти.

Вивчення педагогічної системи В. О. Сухомлинського завжди було, є і буде актуальним та потребує пошуку шляхів підготовки майбутніх вчителів до вивчення та використання його досвіду у майбутній професійній діяльності. Використання досягнень його творчої роботи допомагає сучасним вчителям початкових класів досягти високої професійної майстерності, зберігаючи і примножуючи безцінний скарб педагогічної мудрості вченого. Важливість кола проблем, що розглядаються видатним педагогом - гуманістом, важко переоцінити. Однак як зазначає О.Я.Савченко, використовувати спадщину В. Сухомлинського необхідно не на рівні широкого цитування, а повного і послідовного запровадження ідей його дидактико-методичної системи розвитку дитини в шкільну практику [1]. А до цього майбутніх учителів необхідно спеціально готувати під час їх професійного навчання.

Готовність вчителів до використання педагогічної спадщини В.О.Сухомлинського у власній професійній діяльності виявляється в усвідомленні суспільної і особистої значущості педагогічних ідей, стійкому інтересі до педагогічної творчості та літературної спадщини педагога, наявності психолого-педагогічних знань з даної проблеми, практичному оволодінні відповідними методами та прийомами педагогічної праці. Тому готовність студентів-майбутніх учителів до використання педагогічної спадщини В.О.Сухомлинського у власній професійній діяльності включає мотиваційний, змістовий та операційний компоненти, які тісно взаємопов'язані між собою [2].

Для ефективного впровадження системи підготовки студентів до використання педагогічних ідей Сухомлинського виділялись педагогічні умови, серед яких найбільш значущими виступають: засвоєння знань про особливості організації навчально-виховного процесу у початковій школі, запропоновані В.О.Сухомлинським, формування інтересу до педагогічної спадщини Сухомлинського, стійких мотивів до її використання в навчально-виховному процесі початкової школи, формування вміння організувати навчально-виховний процес на гуманістичних засадах Сухомлинського.

Реалізація першої умови передбачає збагачення дисциплін «Загальні основи педагогіки», «Історія педагогіки», «Основи педагогічної майстерності», «Методика викладання української мови», «Методика викладання математики», «Методика викладання природознавства, «Педагогічні технології навчання у початковій школі» знаннями про педагогічні ідеї В.О.Сухомлинського, а також реалізацію спецкурсу «Використання ідей В.О.Сухомлинського у педагогічній діяльності сучасного вчителя початкової школи».

Забезпечення формування вмінь організувати навчально-виховний процес на гуманістичних засадах В.О. Сухомлинського та вмінь впроваджувати його ідеї у навчально-виховний процес початкової школи здійснюється через використання різних форм роботи над вивченням педагогічної спадщини видатного педагога, як традиційних, так і нетрадиційних (інноваційних). До них нами були віднесені: конференції за книгами «Як виховати справжню людину», «Сто порад учителю», «Народження громадянина»; дискусії «Сучасний урок, який він?», «Творче використання ідей В.О.Сухомлинського»; година спілкування «В.О.Сухомлинський – видатний педагог ХХ століття»; тематична виставка «Серце, віддане дітям»; тиждень В.О.Сухомлинського; відкриті уроки мислення в природі; утвердження культу матері; свято казки, проведення нетрадиційних уроків; круглий стіл «Що подобається в педагогіці В.О.Сухомлинського?»; конкурс малюнків до казок В.О.Сухомлинського; виставки творчих робіт.

Засвоєння знань про педагогічні ідеї В.О.Сухомлинського та використання різних форм роботи під час вивчення його педагогічної спадщини сприятиме формуванню інтересу до спадщини відомого педагога, стійких мотивів до її використання в навчально-виховному процесі початкової школи.

Отже, підготовка майбутніх учителів до використання ідей видатного педагога у власній практичній діяльності сприятиме формуванню у них творчого, інноваційного підходу до майбутньої педагогічної діяльності, реалізації завдань впровадження ідей нової української школи.

Список використаної літератури:

1. В.О.Сухомлинський у роздумах сучасних українських педагогів: монографія/упоряд. О.В.Сухомлинська, О.Я.Савченко; авт. кол.: .В.Сухомлинська, О.Я.Савченко, В.С.Курило, І.Д.Бех та ін.. – Луганськ: Вид-во ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2012. – 504 с.

2. Севастюк М.С., Макаренко Л.Л. Підготовка майбутніх учителів початкової школи до впровадження педагогічних ідей В.О.Сухомлинського в практику сучасної початкової школи // Наукові записки / Ред. Кол.: В.Ф.Черкасов, В.В.Радул, Н.С.Савченко та ін. – Випуск 172. – Серія: Педагогічні науки. – Кропивницький : «КОД», 2018. – С.136-140.

*Вірченко Василина Василівна
студент 1 курс магістратури
спеціальності «Дошкільна освіта»*

*Науковий керівник:
кандидат філологічних наук, доцент
Поворознюк Світлана Іванівна*

«Особливості формування громадянських почуттів у дітей старшого дошкільного віку»

Ідея громадянськості залишається однією з основоположних під час становлення будь-якої держави. Тому для сучасного дошкільного закладу найактуальнішою є проблема виховання юних громадян, які мають розвинені громадянські цінності та чесноти. І дуже важливо, щоб наші діти були підготовлені до активної участі у цьому процесі.

Дошкільний період – найбільш сприятливий для формування громадянських рис особистості [3, с. 15]. Саме в дошкільному закладі відбувається початковий етап соціальної адаптації дитини до умов життя в товаристві незнайомих людей. У зв'язку з цим перед педагогом постає завдання: формувати первинні прояви майбутнього громадянина, забезпечити входження дитини в природний світ, традиції українського народу.

Громадянське виховання складається з багатьох компонентів, формування яких часто відносять до певних видів виховання: патріотичного, морального, правового,

екологічного тощо[2, с. 4]. Воно має формувати власних патріотів своєї Батьківщини, котрі готові до важливої творчої діяльності, самореалізації, свідомого соціального вибору. Для того, щоб вихователь працював в цій галузі йому потрібно розуміти таку складну сутність, як громадянськість. Отже яким чином вихователь спроможний вплинути на формування громадянських почуттів у дітей?

У кожному закладі дошкільної освіти має бути створена система правового виховання, мета якого: сприяти соціальному зростанню наших дошкільників, утвердженню в її свідомості гуманних принципів, втілених у праві; підвищенню її громадянської активності.

Проблема формування громадянських почуттів є надзвичайно актуальною і водночас складною, оскільки вона зумовлюється необхідністю державотворчих процесів на засадах гуманізму, демократії, соціальної справедливості, що мають забезпечити всім громадянам рівні стартові можливості для розвитку.

Посилюється інтерес і до соціальних аспектів виховання дітей у зв'язку із соціально-політичними змінами в житті суспільства та необхідністю готувати дітей до них. Такі якості, як уміння керувати своєю поведінкою і способами спілкування, здатність вибору адекватної поведінки, орієнтації у нових обставинах, відчуття свого місця серед інших людей, є сферою соціального розвитку дитини.

На основі аналізу понять «громадянськість», «громадянське виховання» можна стверджувати, що громадянські почуття дітей старшого дошкільного віку – це процес формування активної та відповідальної громадянської поведінки дошкільника заснованої на почуттях громадянської гідності, толерантності, поваги та любові до інших, повагою до прав кожної людини[1, с. 12].

Виховання дитини як громадянина держави є багатоаспектним процесом, що охоплює роботу за такими напрямками: патріотичне, правове та моральне виховання особистості дошкільника на засадах гуманізму та демократизму. Реалізація цих напрямів виховної роботи має відповідати загальним принципам освітньо-виховної роботи. Роботу з громадянського виховання дітей необхідно проводити системно та комплексно. Важливим результатом громадянського виховання є здатність дитини до самоактивності й саморегуляції, що впливає на прийняття самостійних рішень; поступово виробляється громадянська позиція особистості, почуття відповідальності за її реалізацію у діях та вчинках.

Список використаної літератури:

1. Поніманська Т. І. Дошкільна педагогіка: Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів / Т. І. Поніманська. – К. : Академвидав, 2006. – 456 с.
2. Сухомлинська О. В. Концепція громадянського виховання особистості в умовах розвитку української державності / О. В. Сухомлинська // Дошкільне виховання. – 2003. – №2. – С.3-8.
3. Тараненко І. Громадянська освіта в Україні: стан та перспективи розвитку / І. Тараненко // Історія в школі України. – 2000. – № 3. – С. 15-18.

*Волошина Наталія Леонідівна,
студентка IV курсу
Спеціальності «дошкільна освіта»*

*Науковий керівник:
кандидат педагогічних наук, доцент,
Алексєєнко-Лемовська Людмила Владиславівна*

«Виховання у дітей старшого дошкільного віку поваги до праці»

Трудове виховання є важливим компонентом виховання дітей дошкільного віку та найдавнішою формою виховання, яке притаманне всім історичним формаціям. Праця

сприяє розвитку усіх психічних процесів, є засобом особистісного розвитку дитини та пов'язана з фізичним, моральним, розумовим та естетичним вихованням. В трудовій діяльності розвиваються вміння, навички дій, формуються ціннісні орієнтації, моральні якості (працелюбність, самостійність, охайність, впевненість, наполегливість), естетичні еталони та смаки. Прагнення дитини зробити щось самостійно є важливим фактором у становленні її особистості.

Науковці зазначають, що праця як вид діяльності незамінна для розвитку дитини, акцентують увагу на підготовці підростаючого покоління до праці (І. Бех, О. Кононко, Р. Кузьміна, Н. Мойсеюк та ін.). Адже все життя людини пов'язане з трудовою діяльністю, тому важливо щоб у дітей були закладені основи знань про працю, сформовані елементарні вміння та позитивне ставлення до праці [6, с. 24]. На думку психологів, необхідність в трудовій діяльності викликана природною пізнавальною активністю та прагненням дитини до самостійності (Д. Ельконін, С. Рубінштейн, О. Запорожець, І. Карабаєва, Ю. Приходько).

Вивчаючи різні аспекти виховання, учені виокремлюють поняття поваги, яке визначають однією з найважливіших якостей особистості (А. Архангельський, О. Дробницький, І. Кон та інші). Проблеми трудового виховання дошкільників досліджували сучасні українські науковці (Г. Беленька, Р. Заїченко, Л. Калуська, О. Кононко, В. Котирло, Н. Кот, М. Машовець, Н. Рогальська та ін.). Так, Г. Беленька підкреслює, що знання про працю дорослих відіграють вирішальну роль у формуванні поваги до праці. «Знання про суспільну значущість праці, її мотиви та спрямування регулюють вчинки дітей, перебудовують їх ставлення до власної трудової діяльності та продуктів людської праці, сприяють формуванню моральних якостей» [2, с. 84].

Головне завдання трудового виховання дошкільників – формування правильного ставлення до праці. Працьовитість, сформована в дошкільника - найважливіша особиста якість. Якщо правильно організувати трудову діяльність дитини, систематично включати дитину в трудову діяльність, у старшому дошкільному віці формується навичка до регулярної праці, потреба працювати [3, с. 63].

Основи працьовитості закладаються в сім'ї. Трудовим вихованням займаються батьки, бабуся і дідусь, важливим може бути і внесок старших братів і сестер. Позитивне відношення до праці, що лежить в основі працьовитості, виникає, якщо батьки і педагоги підтримують прагнення дитини брати участь у житті дорослих і надають їй можливість проявити свою самостійність. М. Машовець, досліджуючи місце трудового виховання сім'ї, зауважує, що це питання недооцінене з боку дорослих [4, с. 51]. Однією з істотних передумов трудового виховання в сучасній сім'ї є систематична трудова діяльність дитини вдома. Для того щоб навчити дитину проявляти повагу до праці, треба дати їй приклад [1, с. 17].

У трудовій діяльності дитини велике значення має її власна творча активність: обдумування майбутньої діяльності, підбір необхідних матеріалів, інструментів, подолання труднощів при досягненні бажаного результату.

У старших дошкільників відсутня системність у наявних знаннях про людську працю, світ професій дорослих, а тому це негативно впливає на трудове виховання, ускладнює його в цілому, зокрема, виховання працелюбності. Більшість професій, якими цікавляться старші дошкільники, з якими їх ознайомлюють, сприяють вихованню культури споживача, натомість не звертається увага на повагу до процесу виробництва, залишається нереалізованою потреба зробити свій внесок у життя дорослих. Покращенню процесу трудового виховання сприятиме ознайомлення старших дошкільників з професіями, де яскраво виражений виробничий аспект, а основні характеристики праці чітко представлені й між ними помітні взаємозв'язки [5, с. 83].

Вихователь повинен ознайомлювати дітей з працею близьких їм людей, звертаючи увагу на її процес, наслідки. Діти спостерігають за працею водія автобуса, трамвая, тролейбуса, за тим, як працюють дорослі на городі, в саду, як доглядають тварин. При

цьому під час ознайомлення дітей з працею дорослих вихователів не обмежується лише спостереженням, повідомленням знань, а й намагається викликати в дітей почуття вдячності за турботу про них, бажання допомагати старшим.

Отже, трудове виховання дошкільників – це цілеспрямований процес формування у дітей позитивного ставлення до праці, бажання і вміння працювати, морально цінних якостей, поваги до праці дорослих. Без плекання шанобливого ставлення, поваги до праці неможливе виховання високих моральних цінностей особистості.

Список використаної літератури:

1. Андрейчик О. Організація співпраці дошкільного навчального закладу і сім'ї з формування самостійності дітей у трудовій діяльності / О. Андрейчик // Вісник Інституту розвитку дитини (додаток) : методичні та практичні матеріали. Вип. 2. – Київ, 2011. – С. 15-22.
2. Беленька Г. В. Зростання дошкільника в праці / Ганна Беленька. – К. : Шкільний світ, 2010. – 112 с.
3. Дитина в дошкільні роки: комплексна додаткова освітня програма / автор. колектив; наук. керівник К. Л. Крутій. – Запоріжжя: ТОВ «ЛІПС» ЛТД. – 2011. – 188 с.
4. Машовець М. А. Дитяча праця в сім'ї: за чи проти / М. А. Машовець // Вихователь-методист дошкільного закладу. – 2015. – № 3. – С. 50-55.
5. Пісоцька Л. Педагогічні умови формування знань про робітничі професії у дітей старшого дошкільного віку // Вісник Інституту розвитку дитини: Вип.3. Серія: Філософія, педагогіка, психологія: Збірник наукових праць // Л. Пісоцька. – К.:НПУ імені М. П. Драгоманова 2009. – С. 81-84.
6. Чекаліна Т. Ідеї В. О. Сухомлинського про працю в роботі дитячого будинку (досвід) / Т. Чекаліна // Дошкільне виховання. – 1974. – № 12. – С. 23 – 26.

*Гомба Ольга Миколаївна
Студент 1 курсу ОС «Магістр»
Спеціальності «Початкова освіта»*

*Науковий керівник:
Кандидат педагогічних наук, доцент
Севастюк Мар'яна Степанівна*

«Організаційно-педагогічні умови формування у майбутніх учителів початкової школи професійного інтересу до вивчення педагогічної спадщини В.О.Сухомлинського»

Останнім часом у багатьох студентів, які отримують професію вчителя, спостерігається недостатньо сформований інтерес до майбутньої спеціальності, що, в свою чергу, знижує якість їх професійної підготовки, а в результаті – школа отримує недостатньо компетентних та конкурентоздатних фахівців, майбутніх вчителів. Тому одним із напрямів якісної підготовки вчителів початкової школи є формування інтересу до педагогічної діяльності, та, зокрема, до вивчення дисциплін педагогічного циклу.

Значно впливає на формування інтересу до педагогічної діяльності вивчення педагогічної системи В. О. Сухомлинського. Однак, як свідчить практика, студенти виявляють інтерес до спадщини В.О.Сухомлинського, але знання його поглядів дуже часто поверхове та декларативне [1]. Замість дослідницького, професійного інтересу, у них сформовано лише зацікавленість, поверхове ставлення до його ідей.

Проблема сутності професійно-педагогічного інтересу та особливостей його формування вивчається у дослідженнях Л.В.Кондрашової, Л.І.Крамаренко, А.Маркової, В.В.Радула, О.Я. Савченко, В.О.Сластьоніна, Г.І.Щукіної. Інтерес студентів до вивчення педагогічних дисциплін розглядається як складне особистісне утворення, що виявляється

в прагненні до оволодіння науковими основами педагогічної теорії і накопичення педагогічного досвіду, формування професійних якостей особистості [2].

В залежності від змісту діяльності інтереси поділяються на: пізнавальні та професійні. Об'єктом пізнавального інтересу є знання, а об'єктом професійного інтересу – вчительська праця. Особливістю інтересу до педагогічних знань є поєднання в його структурі механізмів формування пізнавальних та професійних інтересів. Професійно-пізнавальний інтерес має складну структуру та включає наступні складові: емоційну; інтелектуальну; вольову.

Нами були проаналізовані етапи розвитку інтересу до вивчення педагогічних дисциплін: зацікавленість педагогічними дисциплінами, прояв допитливості під час вивчення педагогічних дисциплін, професійно-пізнавальний інтерес до вивчення педагогічних дисциплін, теоретично-дослідницький інтерес до вивчення педагогічних дисциплін.

Формування професійно-пізнавальних інтересів – це процес тривалий. Він вимагає певних умов і залежить від педагогічного керівництва. Так як інтерес до педагогічних знань поєднує особливості пізнавального та професійного інтересу, то його формування можливе за допомогою різноманітних засобів. До них належать: по-перше, засоби активізації пізнавальної діяльності студентів під час вивчення педагогічних дисциплін, по-друге, включення в навчальну діяльність елементів професійної діяльності через вирішення педагогічних задач, моделювання педагогічних ситуацій.

Розроблені підходи до формування професійно-педагогічних інтересів були використані нами під час читання лекцій та проведенні практичних занять по темі «Педагогічна спадщина В.О.Сухомлинського».

Під час вивчення теми студентам експериментальних груп замість традиційної лекції була прочитана інноваційна лекція з елементами інтерактивної бесіди, обговорення ситуацій. Значно вплинуло на студентів створення позитивної емоційної ситуації на занятті, використання мультимедійної презентації, перегляд кінофільму «Сонце В.О.Сухомлинського»

На семінарському занятті для активізації роботи студентів нами використовувались різні форми роботи: обговорення 14 Законів дружби, правил "Десять не можна", "Дев'ять негідних речей" та ін., інтерактивна гра «Я хочу сказати своє слово», проводився аналіз педагогічних ситуацій із твору В.О.Сухомлинського «Сто порад вчителю» та способів вирішення їх видатним педагогом, круглий стіл «Що подобається в педагогіці В.О.Сухомлинського?»; конкурс малюнків до казок В.О.Сухомлинського.

Таким чином, процес формування професійно-педагогічного інтересу студентів до отримання педагогічних знань, взагалі, та вивчення педагогічної спадщини видатного українського педагога В.О.Сухомлинського, зокрема, буде успішним, якщо дотримуватись наступних умов: посилити прикладне спрямування вивчення педагогічної спадщини видатного педагога, використовувати під час лекційних та практичних занять активні форми навчання.

Список використаної літератури:

1. В.О.Сухомлинський у роздумах сучасних українських педагогів: монографія/упоряд. О.В.Сухомлинська, О.Я.Савченко; авт. кол.: .В.Сухомлинська, О.Я.Савченко, В.С.Курило, І.Д.Бех та ін.. – Луганськ: Вид-во ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2012. – 504 с.

2. Крамаренко Л.І. Формування інтересу до науково-педагогічних знань у майбутніх учителів початкових класів у педагогічному училищі: Автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.04 / Л.І. Крамаренко; Кіровоград. держ. пед. ун-т ім. В.Винниченка. — Кіровоград, 2005. — 20 с.

*Дорошенко Дарина Віталіївна,
Студентка-магістрантка I курсу
Спеціальності «Початкова освіта»*

*Науковий керівник:
канд.пед.наук, доцент
Коханко Оксана Григорівна*

«Підготовка майбутніх учителів до інтеграції змісту початкової освіти»

Багаторічний досвід роботи вчених у галузі початкової освіти дає підстави стверджувати, що розв'язання проблеми особистісно-орієнтованої освіти і її продуктивності пов'язане з інтеграцією змісту освіти. Інтеграція – важлива умова сучасної науки і розвитку цивілізації в цілому. Адже нинішня стадія наукового мислення дедалі більше характеризується прагненням розглядати не окремі, ізольовані об'єкти, явища життя, а їх більш чи менш широкі єдності.

У сучасній психолого-педагогічній науці активно здійснюються дослідження проблеми інтегрованого навчання. Вченими було встановлено, що інтеграція – це процес, який передбачає взаємопроникнення різних частин попереднього цілого, що супроводжується ускладненням, зміцненням зв'язків, що існують між ними, і обов'язковим створенням нових зв'язків [1]. Такий процес веде до утворення нової цілісності. Сучасна педагогічна наука стверджує, що для продуктивного засвоєння учнем знань і для його інтелектуального розвитку важливе значення має встановлення широких зв'язків як між різними розділами курсу, який вивчається, так і між різними дисциплінами в цілому (внутрішньо-предметна і міжпредметна інтеграція). Досвід показує, що інтегроване навчання, за якого матеріал доповнюється та повторюється іншими напрямками, дає набагато кращий результат у порівнянні з традиційним вивченням дисциплін. Інтегрований підхід сприяє виробленню системи знань, розвиває здібності до їх переносу в інші галузі. Саме тому готовність до інтегрованого навчання майбутнього вчителя початкової школи стає актуальною проблемою.

В наші дні перед закладами вищої освіти постало нове завдання – допомогти майбутньому вчителю здійснювати міжпредметну інтеграцію. Було встановлено, що у процесі підготовки майбутнього вчителя початкової школи реалізується така мета – навчити об'єднувати окремі частини різних предметів для викладання як цілого у спільності мети та методів навчання.

Для реалізації цієї мети вищими навчальними закладами було впроваджено різні напрямки діяльності:

- навчання студентів організувати міжпредметні зв'язки на уроках (у процесі вивчення дидактики та методики викладання окремих дисциплін);
- ознайомленні з особливостями проведення інтегрованих уроків, організації та проведення тематичних днів та тижнів (у процесі вивчення дидактики та методики викладання окремих дисциплін, або введенням окремого спецкурсу «Основи інтеграції змісту початкової освіти»);
- упровадженні спецкурсів з підготовки до викладання окремого інтегрованого курсу для початкової школи (наприклад, «Основи викладання освітньої галузі «Мистецтво» (авт.. О.Костюк, Л.Левчук, Л.Масол, О.Рудницька, О.Щолокова та ін.)

Вченими були визначені основні психолого-педагогічні умови, що забезпечують готовність майбутнього вчителя до інтегрованого навчання:

- комплексне вивчення дисциплін психолого-педагогічного та методичного характеру;
- проведення інтегрованих лекцій і спецкурсів з метою вироблення розуміння міжпредметних зв'язків між поняттями;

- вивчення різних форм і методів формування наукових уявлень і понять у процесі інтегрованого навчання, а також можливостей інформаційно-комунікаційних технологій у цьому процесі.

Наш час приніс зміни у процес професійної підготовки вчителя початкової школи, зокрема впроваджується особистісно-орієнтований, компетентнісний та міждисциплінарний підходи до організації навчально-виховного процесу у вищих навчальних закладах [2; 3; 4]. Аналіз періодичної преси, наукових досліджень та програм університету виявили, що система підготовки майбутніх учителів початкових класів спрямована на інтеграцію навчальних дисциплін, на створення спецкурсів, на рівні реалізації міжпредметної взаємодії у вивченні окремих дисциплін психолого-педагогічного та методичного спрямування, на інтенсифікацію практичної діяльності студентів під час навчально-виховного процесу.

Перспективи подальших пошуків у напрямку дослідження вбачаємо у висвітленні питань, пов'язаних з підготовкою вчителя початкової школи до впровадження інтегрованого навчання у сучасній початковій школі, зокрема, педагогічних умов здійснення цього процесу.

Список використаної літератури:

1. Большакова І. О. Підготовка вчителя початкової школи до інтегрованого навчання молодших школярів в Україні (кін. ХХ – поч. ХХІ ст.) // Наукові записки [Ніжинського державного університету ім. Миколи Гоголя]. Сер. : Психолого-педагогічні науки. - 2012. - № 3. - С. 147-149.

2. Бондар В. І. Конкурентноздатність педагог як складова його професійної компетентності // Початкова школа. – 2008. - №7. – С. 22-23.

3. Колесник Н. Є. Інтегровані форми навчання у системі підготовки майбутніх учителів початкових класів до організації художньо-технічної творчості учнів // Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. – 2005. – Вип. 21. – С. 185 – 188.

4. Сінопальнікова Н. М. Педагогічні умови підготовки майбутніх учителів до застосування інтегрованих форм організації навчального процесу в початковій школі : дис. .. канд. пед. наук : спец. 13.00.04 / Сінопальнікова Наталія Миколаївна : Харк. нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди. – Х.: 2010. – 267 с.

*Замбрибор Наталія Геннадіївна
студентка-магістрантка 1 курсу
спеціальності «Початкова освіта»*

*Науковий керівник:
кандидат педагогічних наук, доцент
Коханко Оксана Григорівна*

«Формування пізнавальних інтересів молодших школярів в освітньому процесі засобами педагогіки партнерства»

Проблема розвитку і формування пізнавальних інтересів особистості завжди привертала увагу педагогів. Ця проблема розглядалась у працях Н. Бібик, І. Вікторенко, Б. Друзь, І. Дубровіної, С. Журавель, О. Киричук, Л. Нарочної, О. Савченко, М. Савчин, О. Скрипченко, В. Сухомлинського, І. Шамової, Л. Шелестова, Л. Шушори, Г. Щукіної та інших.

Сьогодні практикуючі вчителі шукають оптимальні педагогічні умови, що сприяли б формуванню пізнавальних інтересів учнів. Педагогіка партнерства – одна з найактуальніших концепцій взаємодії здобувачів освіти з педагогами, де обидві сторони є односторонніми, рівноправними учасниками процесу. На гуманістичному аспекті процесу навчання також наголошено в новій редакції закону України «Про освіту» (2017 р.). Такий

підхід забезпечує найсприятливіші умови для розвитку й самореалізації особистості, зокрема педагогічна взаємодія, суб'єкт-суб'єктні відносини, діалогічне спілкування є важливим підґрунтям для формування пізнавальних інтересів учнів, ініціативності та творчого самовираження.

Новий Державний стандарт початкової освіти побудований з урахуванням пізнавальної активності учнів, що засвідчує цитата: «Цей Державний стандарт початкової загальної освіти, розроблений відповідно до мети початкової школи з урахуванням пізнавальних можливостей і потреб учнів початкових класів...». Серед принципів, на яких він базується, відзначимо принцип «радість пізнання». Цей принцип означає «організацію пізнавального процесу, яка приносить радість дитині, обмеження обсягу домашніх завдань для збільшення часу на рухову активність і творчість дитини; широке використання в освітньому процесі дослідницької та проектної діяльності» [2].

Психологи та педагоги зазначають, що формування пізнавального інтересу, виховання активного ставлення до знань, науки взагалі й до навчальної діяльності зокрема неможливе без розвитку допитливості, потягу до знань, інтересу до пізнання. Суворі, категоричні вимоги, покарання, адміністративні заходи безсилі, якщо в дитини немає потреби навчатися, якщо пізнавальна діяльність для неї позбавлена життєвого змісту.

Формування пізнавальних інтересів учнів молодших класів та підтримка інтересу до навчання протягом усього перебування учня у школі – складне, багатогранне та відповідальне завдання. Розв'язання цього завдання можливо за умови впровадження в освітній процес початкової школи педагогіки партнерства.

Педагогіка партнерства має свою передісторію. Термін «педагогіка співробітництва» з'явився після публікації Маніфесту під такою ж назвою, який був підписаний в 1986 році педагогами-новаторами того часу Ш. Амонашвілі, І. Волковим, Є. Ільїним, В. Караківським, С. Лисенковою, С. Соловейчиком, В. Матвеевим, В. Шаталовим, М. Щетініним [1].

Педагогіка співробітництва, за задумом видатного грузинського педагога-новатора Ш. Амонашвілі, була спрямована проти авторитарності в освіті та навчанні. Мета формувалася так: зробити дитину добровільним соратником, співробітником, одноступенем у своєму ж вихованні, освіті, навчанні, становленні, зробити її рівноправним учасником педагогічного процесу, дбайливим і відповідальним за цей процес, за його результати [1, с.47].

Нормативними документами («Концепція розвитку освіти України на період 2015-2025 років», Концепція «Нова українська школа») пріоритетними напрямками визнано гуманізацію та демократизацію освітнього процесу, побудованого на основі педагогіки партнерства [4].

Отже, в умовах реформування початкової школи в центрі уваги поставлена задача переходу від традиційної до педагогіки партнерства, яка, крім іншого, сприятиме ефективному формуванню пізнавальних інтересів учнів. Основними принципами педагогіки партнерства є повага до особистості; доброзичливість і позитивне ставлення; довіра у відносинах, стосунках; діалог - взаємодія - взаємоповага; розподілене лідерство (проактивність, право вибору та відповідальність за нього, горизонтальність зв'язків) та - принципи соціального партнерства.

Список використаної літератури:

1. Амонашвили Ш. А. Размышления о гуманной педагогике. –М. : Изд. дом Шалвы Амонашвили. 1996. – 496 с.
2. Баранова А. М. Проблема формування інтересу до навчання в учнів початкової школи (друга половина ХХ століття) : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / А. М. Баранова; Харків. нац. пед. ун-т ім. Г.С. Сковороди. – Харків, 2015. – 220 с.
3. Державний стандарт початкової освіти України : затверджено постановою КМУ від 21 лютого 2018 року № 87 // URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/87-2018-п> (дата звернення: 6.04.2019).

4. Концептуальні засади реформування середньої освіти «Нова українська школа»
// URL: <http://mon.gov.ua> (дата звернення: 6.04.2019).

*Золотаренко Тетяна Олександрівна,
студентка III курсу,
Спеціальності «Початкова освіта»*

*Науковий керівник:
кандидат педагогічних наук, доцент
Коханко Оксана Григорівна*

«Формування у молодших школярів умінь критичного мислення в освітньому процесі»

У XXI столітті, періоді мобільних технологій, Інтернету, швидкісних інформаційних потоків, виникає потреба у вмінні самостійно опрацьовувати інформацію та розробляти ефективні алгоритми її застосування. Відповідно до цього можна зробити висновок, що у недалекому майбутньому, та й вже зараз, цінність самої інформації знижується, натомість вміння її використовувати стає надважливим, а навички критичного мислення – запорукою успіху в інформаційному суспільстві.

В умовах традиційної системи освіти досягнути розвитку вміння саме мислити, зокрема мислити критично, надзвичайно важко, адже сама навчальна програма передбачає насамперед запам'ятовування інформації та її використання у стандартних умовах, що абсолютно не відповідає вимогам сучасного світу.

Згідно реформування системи освіти в Україні першочерговим є формування в учнів ключових компетентностей та наскрізних умінь серед яких є здатність учнів критично мислити [2]. У зв'язку з цим, актуальним для педагогів є питання: чи є критичне мислення новим видом мислення, у чому його особливості, якими методами, формами та засобами можна його формувати у молодших школярів.

Ідеї розвитку критичного мислення зародилася у США у працях відомих американських психологів XX ст. У. Джемса та Дж. Дьюї. Хоча проводилися численні дослідження у цьому напрямку та все ж дослідники так і не дійшли спільного визначення, яке б якнайкраще відображало зміст цього поняття.

Дослідженням питання критичного мислення та його розвитку займаються такі вчені як: Д. Брунер, Д. Стіл, Ч. Темпл, С. Уолтер, Д. Халперн, П. Фачоне, а також вітчизняні вчені: В. Кремень, О. Пометун, О. Тягло, О. Чуба.

Отже, що ж таке критичне мислення? Аналіз психолого-педагогічної літератури показав, що під критичним мисленням розуміють особливий тип, спосіб мислення, який поєднує: процеси аналізування, синтезування і обґрунтованого оцінювання достовірності/цінності інформації; здатність людини визначати проблеми, знаходити їхні причини і передбачати наслідки, формулювати альтернативні гіпотези їх розв'язування; генерувати чи змінювати свою позицію на основі фактів і аргументів; приймати зважені рішення. Іншими словами, критичне мислення це по суті, набір розумових стратегій і операцій, опанування яким передбачає вільне використання людиною мисленневих операцій високого рівня, що застосовуються для формування обґрунтованих висновків та оцінок і прийняття рішень [3].

Враховуючи складність самого поняття багато вчителів побоюються включати у свої уроки вправи з критичного мислення. Опитування вчителів-практиків показало, що більшість з них, маючи чималий досвід роботи, все ж не хочуть нічого змінювати. Пояснювально-ілюстративні та репродуктивні методи навчання для них більш передбачувані та зрозумілі, а от методи критичного мислення – потребують додаткового часу та майстерності.

На нашу точку зору, умінням критичного мислення володіє абсолютно кожна людина. Питання тільки у рівні розвитку. Навіть маленька дитина (дошкільник) ставить дуже багато запитань (важливий компонент критичного мислення), які нам здаються інколи примітивними, часом дивними, але саме з цього і починається дослідження світу, нагромадження знань, розширення світогляду. І досить важливо у цей момент не зруйнувати природне бажання дитини пізнавати, а навпаки зацікавити дізнаватися ще більше, мислити, зокрема мислити критично. А що відбувається на практиці? Батьки, вчителі, загалом дорослі вони постійно не можуть знайти час на розмови з дитиною. Багато вчителів на уроках намагаються подати якнайбільше теорії. Наприклад, на уроках математики пояснюють стандартний алгоритм для розв'язування завдання і не дозволяють учням сумніватися у словах дорослих, замість того, щоб стимулювати їх мислення. І як результат - випускникам часом складно довести свою думку, вирішувати нестандартні ситуації.

Основними методами для розвитку критичного мислення у молодших школярів є: дискусія, рефлексія, стратегія «Асоціативний куц», стратегія «Сенкан», «Кубування», «Кероване читання з передбаченням» та ін.

Таким чином, розвиток критичного мислення у молодших школярів передбачає формування у них стійких навичок здійснення мисленнєвих операцій високого рівня, і найголовніше, що потрібно пам'ятати, у вмінні критичного мислення, як і в будь-якій майстерності, дуже важлива постійна практика, бо як стверджував Р. Декарт: «недостатньо мати гарний розум, головне правильно його використовувати».

Список використаної літератури:

1. Кластер Д. Что такое критическое мышление? [Електронний ресурс] // URL: <http://testolog.narod.ru//Other15.html> (дата звернення: 1.04.2019).

2. Концепція «Нова українська школа» // URL: <https://osvita.ua> (дата звернення: 1.04.2019).

3. Путівник з розвитку критичного мислення в учнів початкової школи: методичний посібник для вчителів / автори-укладачі О.І. Пометун, І.М. Сущенко. – Київ, 2017. – 96 с.

*Квак ІннаВасилівна
Студент 1 курсу ОС «Магістр»
Спеціальності «Початкова освіта»*

*Науковий керівник:
доктор педагогічних наук, професор
Марусинець Мар'яна Михайлівна*

«Формування творчих здібностей молодших школярів на уроках читання засобами літературних казок В.О. Сухомлинського»

Одним із основних завдань нової української школи є виховання творчої особистості учня. Відповідно до вимог Державного стандарту початкової освіти серед завдань уроків читання є розвиток творчих здібностей. Новою для вчителів початкової школи є змістова лінія програми «Розвиток творчої діяльності учнів на основі прочитаного» [1]. Її завдання можна реалізувати, читаючи твори різних жанрів. Та найбільшою мірою, на нашу думку, для цього придатні казки. Цей жанр передбачає різні види творчих завдань, які стимулюють розвиток літературно-творчих здібностей учнів.

Проблема розвитку творчих здібностей молодших школярів зараз досить часто розглядається у вітчизняній і зарубіжній літературі. Нею займались психологи В.Роменець, В.Маляко, педагоги А.Матюшкін, А.Лук. Творчість розглядається як створення нового, а творчі здібності як властивості особистості успішно здійснювати творчу діяльність, вирішувати творчі завдання. Психолого-педагогічними передумовами

ефективного розвитку творчих здібностей молодших школярів є розвиток їх емоційної сфери. Значно впливають на емоції дітей – казки.

Термін "казка" походить від слова казати (казки розказуються). Казка – розповідний твір про вигадані особи і події, переважно з участю фантастичних сил. У розвитку дитини вона виконує ціннісно-виховне, навчально-розвивальне, терапевтично-корективне завдання. Казка як окремий жанр літературної творчості має свої особливості. Учені-казкарі поділяють казки на літературні (авторські) та фольклорні (народні).

Серед надбань авторський казок особливо виділяються казки В. О. Сухомлинського. Казки В.О.Сухомлинського зібрані у збірках "Гаряча квітка", "Чиста криниця", "Вічна тополя", "Бути людиною", "Я розповім вам казку...Філософія для дітей " [2].

Одним із найпоширеніших шляхів розвитку творчих здібностей є літературна творчість дитини. Вивчення дітьми казок В.О.Сухомлинського впливає на розвиток їх творчих здібностей. Під час роботи над казкою вчитель повинен дотримуватись етапів складання казок учнями початкової школи: слухання казки, читання казки, виготовлення і добір ілюстрацій до казки, інсценізація казки, творення казки.

Під час творення (складання) казки вчитель може використовувати різні види творчих вправ. Нами були виділені наступні види творчих вправ: 1. Творчі вправи за аналогією. 2. Придумування казок, фантастичних історій. 3. Творчі вправи, пов'язані з перетіленням - учням необхідно "оживити" предмет або перетілитися і розмовляти від його імені. 4. Складання казок за поданими початком, кінцівкою, назвою – спрямовані на розвиток композиційних умінь, закріплюють знання про будову тексту.

Творчі вправи включають виконання учнями різних завдань, а саме: завдання на розвиток фантазії (Як продовжити казку? Як можна продовжити цю історію?), завдання на доповнення та перебудова тексту; завдання на словесне малювання та ілюстрування прочитаного; завдання на складання за аналогією казок. Велику роль у розвитку творчих здібностей належить написання учнями власних роздумів за змістом казки, складання власних казок. Однак лише в ситуації емоційного натхнення дитина може скласти казку. Ці ситуації учитель повинен забезпечувати під час уроків читання.

На основі аналізу підходів до складання казок, нами була розроблена технологічна картка до складання учнями казки. Під час роботи над казкою потрібно працювати не тільки над змістом казки, а й над збагаченням словникового запасу школярів.

Отже, в результаті дослідження встановлено існування безпосереднього зв'язку між використанням казок Сухомлинського та сформованістю в учнів творчих здібностей. Основними педагогічними умовами розвитку творчих здібностей учнів засобами казки В.О.Сухомлинського виступають: створення учнями власних казок, впровадження малювання та інсценування казок Сухомлинського, забезпечення вчителем позитивного емоційного фону на уроках читання.

Список використаної літератури:

1. Державний стандарт початкової загальної освіти.-Режим доступу: <http://www.mon.gov.ua>

2. Сухомлинський В.О. Я розповім вам казку... Філософія для дітей / Василь Сухомлинський; уклад. О.В. Сухомлинська– Х.: ВД «Школа», 2016. – 576 с.

*Кондратюк Руслана Анатоліївна,
студентка IV курсу,
спеціальності «Початкова освіта»*

*Науковий керівник:
канд. пед. наук
Кондратюк Олена Михайлівна*

«Організація групової роботи на уроках математики в початковій школі засобами інтерактивного навчання»

У концепції “Нова українська школа” зазначено 10 ключових компетентностей, серед яких — соціальна та громадянська. Формування цих компетентностей передбачає розвиток в учнів умінь працювати з іншими на результат, попереджати і розв’язувати конфлікти, досягати компромісів. Отже, у Новій школі зросте частка проектної, командної, групової діяльності у педагогічному процесі [4].

Групова форма навчання виникла як альтернатива традиційним його формам — індивідуальній і фронтальній. Її підґрунтям постають ідеї Ж. Руссо, Й. Песталоцці, Дж. Дьюї. На сучасному етапі розвитку освіти значним внеском у розробку загальних принципів організації групової навчальної діяльності стали наукові розвідки В. Дяченко, Г. Цукерман; методичні напрацювання Н. Брегі, І. Добрянської, А. Савицької дослідників [1, 3, 5, 6].

У сучасній інтерпретації «групова робота» це форма організації навчання в малих групах, об’єднаних загальною навчальною метою за опосередкованого керівництва вчителя співпрацею з учнями. Завдяки груповій роботі зміцнюється соціальний контакт між членами групи, формуються такі цінності, як суспільний досвід, задоволення результатами особистої й сукупної роботи, взаємодопомога, взаємоконтроль, змагальність; істотно зростає індивідуальна допомога з боку вчителя та товаришів у групі тим, хто її потребує. На думку науковців, зазначені цінності особистісно зорієнтованої спрямованості досить обмежено формуються й розвиваються в умовах фронтальної та індивідуальної форм навчання [2].

В умовах інтерактивного навчання на уроках математики забезпечуються формування в його учасників передусім таких інтелектуальних умінь, як аналіз, порівняння, виділення головного, а також критичне мислення та здатність приймати відповідальні рішення.

Уроки математики, організовані за інтерактивними технологіями, сприяють розвитку мислення учнів, умінь вислухати товариша і зробити свої висновки, вчитися поважати думку іншого і вміти аргументувати думку свою. Тому, на своїх уроках математики активно застосовую групову навчальну діяльність - модель організації навчання в малих групах, об’єднаних спільною навчальною метою.

На першому етапі нашого дослідження було виявлено рівень сформованості здатності дітей до роботи в групі на уроках математики. Спостереження виявило, що у першокласників ця здатність тільки починає формуватися: діти ще не вміють домовлятися, розподіляти ролі, слухати інших. Тому наступним етапом дослідження стало впровадження групової форми роботи у навчання. Впродовж декількох місяців на уроках математики одні з найголовніших форм навчання стала парна, що, на нашу думку, є важливим та обов’язковим першим кроком до формування умінь працювати в групі. Склад пар визначав учитель, враховуючи симпатії або можливості учнів. Пари мали як постійний (статичні), так і змінний склад (динамічні). Залежно від особливостей навчального матеріалу та мети організовувалася або парна робота виду “учитель-учень”, або виду “контролер-виконавець”. За роботи “учитель — учень” ролі у парі ролі у парі розподіляв учитель, призначаючи одному з учнів роль учителя, таким чином, сенс роботи полягав у допомозі сильнішого учня слабшому, у взаємонавчання. За парної роботи

“контролер-виконавець” учні обмінювалися ролями, кожен в парі виконував як роль контролера, так і роль виконавця, отже, сенсом роботи був взаємоконтроль. Далі ми впроваджували групові форми роботи в класі.

На завершальному етапі дослідження ми спостерігали як швидко і вдало організують учні свою роботу в парі, першокласники почали допомагати один одному, перевіряти і слухати один одного. Підвищилася самостійність груп учнів під час виконання завдань на уроках математики.

Таким чином, аналіз літератури та практичне дослідження засвідчили, що групова форма навчальної діяльності учнів інтерактивними засобами сприяє підвищенню організованості, взаємодопомозі та розвитку їх самоконтроль. Зокрема, це успішне занурення дитини у навчальну діяльність, формування самооцінки та саморегуляції.

Список використаної літератури:

1. Брега Н. Упровадження технології колективно-групового навчання // Сучасна школа України (Шк. Світ) – 2001. – №9.– С. 9– 19.
2. Витковская И. М. Как организовать групповую учебную работу младших школьников // Нач. Школа, 1997.– № 12.– С. 53–56.
3. Добрянська І. Формування груп у молодшому шкільному віці // Початкова школа – 2011.– № 6. – С. 32–34.
4. Концептуальні засади реформування середньої освіти «Нова українська школа» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : mon.gov.ua.– Назва з екрану./ М-во освіти і науки України; упоряд. Л. Гриневич та ін.– Електрон. текст. дані.– Київ : МОНУ, 2016.– 40 с.
5. Савицька А. Ю. Індивідуально-групове навчання молодших школярів: 3 досвіду роботи у класах із малою чисельністю учнів // Початкове навчання та виховання.– 2011.– № 3.– С. 2–19.
6. Цукерман Г. А. Форми учебной кооперации в работе с младшими школьниками / Под ред. В. В. Давыдова. – М., 1985.

*Коростель Ірина Володимирівна,
студентка I курсу магістратури,
спеціальності «Дошкільна освіта»*

*Науковий керівник:
кандидат філологічних наук, доцент
Поворознюк Світлана Іванівна*

«Роль сюжетно-рольової гри у вихованні дітей середнього дошкільного віку»

Провідною діяльністю в дитини дошкільного віку є ігрова. Значення та важливість гри в житті дитини-дошкільника неможливо недооцінити. Це вид діяльності, метою якої виступає сам процес діяльності, а не предметний результат; джерелом якої служить наслідування та досвід. Гра є предметом вивчення в педагогіці, психології, філософії, соціології, етнографії. На думку О.Запорожець та Е. Ельконін, гра є основою вияву активності дитини з перших років її життя. Це змістовна творча діяльність, в якій дитина дошкільного віку ставить свідомі цілі, прагне їх здійснити [4, с. 64].

Е. Смирнова акцентує увагу на тому, що розквіт сюжетно-рольової гри відбувається в середньому дошкільному віці, в ній формується емоційний світ дитини, а ігрові переживання залишають глибокий слід у свідомості. Повторення дій дорослих, наслідування їх моральних якостей впливають на утворення таких же якостей у дитини [6, с. 84].

Дуже важливо, щоб вихователі розуміли роль гри у процесі виховання дитини, особливо сюжетно-рольової. Сюжетно-рольова гра — це образна гра за певним задумом

дітей, який розкривається через відповідні події (сюжет) і розігрування ролей. Дослідженням проблеми організації сюжетно-рольової гри займалися Д. Ельконін [9], Т.Маркова [1], Н.Михайленко [2], Е.О.Смирнова [6], Н.Фролова [8]. Н.Михайленко, Н.Короткова, зазначають, що сюжетно-рольова гра не виникає у дитини спонтанно, а потребує цілеспрямованого формування з боку дорослих [2, с. 52].

У сучасній дошкільній педагогіці традиційно користуються структурою сюжетно-рольової гри, запропонованою Д.Ельконіним, яка містить –такі компоненти: ролі, які беруть на себе діти в процесі гри; ігрові дії, за допомогою яких реалізуються обрані ролі; ігрове використання предметів; реальні стосунки між дітьми, за допомогою яких регулюється розвиток гри. Також вчений пропонує виділяти сюжет та зміст гри.

Він запропонував структуру сюжетно-рольової гри :

- ролі, які перебирають на себе діти в процесі гри;
- ігрові дії, за допомогою яких діти реалізують обрані ролі;
- ігрове використання предметів, за якого реальні предмети замінюють ігровими;
- реальні стосунки між дітьми, які виявляються в різноманітних репліках, зауваженнях, за допомогою яких регулюється розвиток гри.

Зміст кожної гри розкривається завдяки виконанню дітьми обраних ролей. Найчастіше вони обирають роль дорослого, не просто використовуючи ім'я конкретної людини, а й імітуючи її дії [4, с121].

Виховні, розвивальні, навчальні можливості гри неоціненні. В умілого та уважного вихователя вона є дуже ефективним засобом впливу на різні сфери особистості дитини. Основа гри — фантазія і творчість малюка, який сам створює образи, комбінуючи і поєднуючи в уяві те, що бачив або переживав, з тим, що йому читали або розповідали. В процесі гри, особливо сюжетної, дитина планує власну діяльність, ставить запитання та самостійно на них відповідає, описує послідовність виконуваних дій, спілкується з партнерами, що є чудовим підґрунтям для розвитку зв'язного мовлення, збагачення та уточнення словника, вдосконалення звукової виразності мовлення дошкільнят. У грі розвиваються художні здібності та естетичні смаки малечі: граючи, діти залюбки декламують вірші, малюють. Самостійне творення ігрового сюжету відповідно до власного задуму сприяє формуванню цілеспрямованості, самостійності, наполегливості [9, с27].

Сюжетно-рольова гра набуває для дошкільника форми співучасті в діяльності дорослих. У процесі гри різні ролі привчають дітей до дисципліни, до узгодження дій, підвищують самосвідомість, розвивають почуття соціальних взаємовідношень, привчають до самостійності.

Список використаної літератури:

1. Маркова Т. Воспитание трудолюбия у дошкольников: Книга для воспитателя детского сада, 1991
2. Михайленко Н. Я., Короткова Н.А. Организация сюжетной игры в детском саду: Пособие для воспитателя. 2-е изд., испр. -- М.: Издательство «ГНОМ и Д», 2000. - 96 с.
3. Мухина В.С. Возрастная психология: феноменология развития, детство, отрочество / В. С. Мухина. – М., 2000.
4. Поніманська Т.І. Дошкільна педагогіка: підручник / Т.І.Поніманська. 2-ге вид., доповн. – К.: Академвидав, 2013. – 464 с. - (серія «Альма-матер»).
5. Проблемы дошкольной игры: психолого-педагогический аспект/под ред Н.Подъякова ,Н.Михайленко.-М.,1987
6. Смирнова Е.О. Детская психология : учебник / Е.О. Смирнова. — М .: КНОРУС, 2016. — 280 с.
7. Федорова М.А. Сюжетно-рольова гра як засіб виховання моральних цінностей дошкільника / М.А.Федорова // Сталий розвиток : проблеми та перспективи / за заг. ред. О.А.Дубасенюк: зб. наук. праць.– Житомир: вид-во «Полісся», 2015. – С. 164-170.

8. Фролова, О. Т. Формування у дітей дошкільного віку свідомого ставлення до здоров'я / О. Т. Фролова // Таврійський вісн. освіти. – 2011. – № 2. – С. 127–136. – Бібліогр.: 7 назв.

9. Эльконин Д.Б. Психология игры / Д.Б. Эльконин. – М: Педагогика, 2012. – 228 с., с. 38

*Корчан Альона Миколаївна
студентка IV курсу
спеціальності «Практична психологія»
Науковий керівник:
канд.психол. наук, доцент
Каськов Ігор Васильович*

«Подолання психологічних проявів агресивності молодшого підлітка»

Проблема агресивної поведінки особистості перебуває в полі зору наукових розвідок філософів (Г. Зубань, Н. Чеботарьова), правознавців (Б. Дряєв, Д. Жмуров, О. Малахова, О. Храмцов), психологів (О. Кочемировська, І. Ленденєва, Н. Максимова, Л. Петрановська, Т. Румянцева, Л. Семенюк), педагогів (І. Гайдамашко, С. Гончаренко, І. Доброскок, Л. Лохвицька).

Різні особливості проявів агресивної поведінки дітей та підлітків вивчали І. Мазоха, О. Мізерна, О. Тарасова, І. Федух, В. Шебанова; гендерні особливості прояву агресії у дітей досліджувала Н. Сухарєва. Питанням профілактики та корекції агресивної поведінки підлітків присвячені роботи психологів О. Лящ, Н. Малікової, А. Петрової, С. Шебанової.

Поняття «агресія» окреслює велику кількість різноманітних дій, які «порушують фізичну або психічну цілісність іншої людини (або групи людей), спричиняють матеріальні збитки, перешкоджають здійсненню її намірів, протидіють її інтересам або ведуть до їх знищення» [1]. Дослідник гуманістичного спрямування Е. Фром відзначав, що багатозначність слова «агресія» створює плутанину у літературі, адже цим поняттям позначаються також характеристики сексуальної поведінки [2]. Дослідник Дж. Долдарт визначає агресію як акт, метою якого є нанесення шкоди живому організму [3]. Тому агресія завжди має антисоціальний відтінок, і може проявлятися як у дитячій сварці, так і у війнах державного масштабу.

У наукових дослідженнях виділяють наступні типи агресії: відкрита та замаскована, інтраворожа або екстра ворожа, інструментальні, просональні та антисоціальні форми агресії. Загальними рисами агресивності підлітка є: бідність ціннісних орієнтацій, їх примітивність, відсутність захоплень, вузькість і нестійкість інтересів. У цих дітей, як правило, низький рівень інтелектуального розвитку, підвищена навіюваність, копіювання, недорозвиненість етичних уявлень. Їм властива емоційна грубість, озлобленість, як проти однолітків, так і проти дорослих.

У зв'язку з тим, що агресія завжди була глобальною проблемою психологічних досліджень і привертала увагу дослідників різних психологічних шкіл та напрямів, існує декілька теорій дослідження агресії: теорія потягу (або інстинкту), соціального научіння та фрустраційна теорія. В контексті нашого дослідження важливо вказати, що у З. Фрейда теорія мотивації у її завершеному вигляді була сформульована у 1915 р. у роботі «Потяги та їх долі», де внутрішній світ людини представлений як динаміка конфліктів [4]. Агресивність може завдати оточуючим фізичну шкоду або викликати у них негативні переживання, стани напруженості, страху, пригніченості. Рівні агресивності обумовлені негативною соціалізацією, набутим негативним життєвим досвідом у соціальному середовищі [5].

Нами було проведено емпіричне дослідження феномену агресії із застосуванням сукупності із трьох психодіагностичних методик: «Кактус», «опитувальник Басса і Дарки», «тест Ассінгера». Дана сукупність дозволила цілісно та комплексно проаналізувати феномен агресивності у дітей молодшого підліткового віку за рахунок

великої кількості шкал, що пропонуються кожною з методик. Зокрема, нами було досліджено різні типи агресії та форми їх вираження; також було проаналізовано агресивність як особистісну рису тобто визначено ті характеристики, що складають в цілому комплекс агресії як особистісного утворення.

Зокрема, нами було досліджено різні типи агресії та форми їх вираження; також було проаналізовано агресивність як особистісну рису тобто визначено ті характеристики, що складають в цілому комплекс агресії як особистісного утворення. Було проаналізовано результати дослідження форм комунікативної агресивності, які також характеризують агресивність як особистісну рису.

Якісний аналіз показав, що у досліджуваних виявилися підвищеними такі форми і типи вияву агресивності, як дратівливість, непрямая агресія, вербальна та невербальна агресія.

Аналізуючи отримані дані в цілому, а також індивідуальні результати кожного з підлітків, було відмічено певну тенденцію до підвищеного рівня агресивності досліджуваних, що вимагає запровадження відповідних засобів психокорекції.

Список використаної літератури:

1. Конюхов Н. И. Словарь-справочник практического психолога. – Воронеж: НПО «МОДСК», 1996. – 218 с.
2. Фромм Е. Анатомия человеческой деструктивности. – М.: Республика, 1994. – 447 с.
3. Хекхаузен Х. Мотивация и деятельность / Под ред. Б. М. Величковського. – М. Педагогика, 1986. – Т.1. – 408 с.
4. Фрейд З. По ту сторону принципа удовольствия. – Минск: ООО «Попурри», 1997. – 480 с.
5. Методика и технологии работы социального педагога : учеб.пособ. для студ. высш. учеб. зав. / [Б.Н. Алмазов, М.А. Беляева, Н.Н. Бессонова и др.] ; под ред. М.А. Галагузовой, Л.В. Мардахаева. – М. : Академия, 2002. – 192 с.

*Кривогуз Вероніка Вікторівна
студентка I курсу магістратури,
Спеціальності «Дошкільна освіта»*

*Науковий керівник:
кандидат педагогічних наук, доцент
Левінець Наталія Валентинівна*

«Сучасні підходи до трактування поняття „інклюзивна компетентність“ вихователів дітей дошкільного віку»

Враховуючи соціальну значущість якісної професійної підготовки до роботи з дітьми з особливими освітніми потребами, на сьогодні постає об'єктивна потреба у формуванні інклюзивної компетентності вихователів дітей дошкільного віку. Існують різні підходи до трактування поняття «інклюзивна компетентність».

Ю. Д. Бойчук інклюзивну компетентність визначає як інтегративно-особистісне утворення, що обумовлює здатність педагога здійснювати професійні функції в процесі інклюзивної освіти, враховуючи різні освітні потреби дітей, забезпечуючи включення їх у спільне середовище, створюючи умови для їхнього розвитку, повноцінної соціалізації [1].

К. П. Бовкуш вважає, що інклюзивна компетентність педагога має проявлятися в майстерності організовувати спільну діяльність дітей різних категорій, а також обирати відповідні прийоми виховного впливу [2].

Проаналізувавши науковий фонд досліджуваної проблеми, в структуру інклюзивної компетентності дослідниця включає такі компоненти:

1. Діагностична діяльність (спрямована на індивідуальне вивчення вихователем особистості дитини, виявлення рівня сформованості навичок і вмінь тощо).
2. Орієнтовно-прогностична діяльність (полягає в тому, що вихователь ставить конкретні орієнтири, щоб сформувати і розвинути особистість дитини та весь колектив; визначає методiku, зміст, конкретні цілі; прогнозує результати роботи).
3. Конструктивно-проектувальна діяльність (полягає у конструюванні та проектуванні змісту навчально-виховних заходів; вона вимагає від вихователя креативності й творчості, врахування потреб та інтересів дітей, планування системи діяльності з метою розвитку їхніх здібностей).
4. Організаційна діяльність (в цій діяльності важливим є досвід роботи самого вихователя і його колег).

І. Н. Хафізулліна виділяє наступні компоненти інклюзивної компетентності педагога [3]:

1. Мотиваційний компонент можна визначити як здатність на основі сукупності цінностей, потреб, мотивів, що відповідають цілям і завданням інклюзивної освіти, мотивувати себе на виконання певних професійних дій. Він характеризується глибокою особистісною зацікавленістю вихователя, позитивною спрямованістю на здійснення педагогічної діяльності в умовах включення дітей з особливими освітніми потребами в заклади дошкільної освіти, сукупністю мотивів (соціальних, пізнавальних, професійних тощо).

2. Когнітивний компонент визначається як здатність педагогічно мислити на основі системи знань, необхідних для здійснення інклюзивного навчання, і досвіду пізнавальної діяльності; здатність сприймати, зберігати в пам'яті і відтворювати в потрібний момент інформацію, важливу для вирішення теоретичних і практичних завдань інклюзивного навчання.

3. Рефлексивний компонент виявляється в здатності аналізу вихователем власної професійної діяльності, в ході якого здійснюється свідомий контроль за результатами своїх професійних дій, аналіз реальних педагогічних ситуацій.

4. Операційний компонент являє собою засвоєні способи і досвід педагогічної діяльності, що необхідні для успішного здійснення інклюзивного навчання, вирішення педагогічних ситуацій.

Отже, існують різні погляди на структуру інклюзивної компетентності, проте всі дослідники погоджуються з твердженням, що інклюзивна компетентність є складовою професійної компетентності і її формування у вихователів є надзвичайно важливим завданням сучасного суспільства.

Список використаної літератури:

1. Джерело педагогічних інновацій. Інклюзивна освіта: Науково-методичний журнал. – Випуск № 1. – Харків: Харківська академія неперервної освіти, 2013. – 181 с.
2. Бовкуш К. П. Основні засади формування інклюзивної компетентності педагога / К. П. Бовкуш // Молодий вчений. – 2014. – № 7. – С. 158-159.
3. Хафізулліна І. Н. Формирование инклюзивной компетентности будущих учителей в процессе профессиональной подготовки : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.08 / И. Н. Хафизуллина. – Астрахань, 2008. – 22 с.

*Логінова Аліна Андріївна
Студентка IV курсу,
Спеціальності «Практична психологія»*

*Науковий керівник:
канд. пед. наук, доцент
Середюк Тетяна Володимирівна*

«Соціально-психологічні детермінанти суїцидальної поведінки підлітка»

Актуальність теми дослідження визначається тим, що суїцидальний прояв сучасних підлітків, а особливо в пубертатний період, є однією з найбільш актуальних соціально-психологічних проблем суспільства. З 60-х років XX століття суїцидальна поведінка підлітків стала актуальною проблемою в розвинених країнах світу. За останні п'ять років, самогубством покінчили життя 14157 неповнолітніх. Причому все частіше життя самогубством покінчують підлітки.

Проблема суїцидів привертає увагу психологів, психіатрів, соціологів, починаючи з XIX ст. Соціальна робота з профілактики суїцидальної поведінки в нашій країні складається тільки наприкінці XX століття. Серед зарубіжних і вітчизняних вчених, які присвятили свої дослідження проблемі самогубств, слід назвати Е. Дюркгейма, Т. Парсонса, Г. В. Акопова, М. Гурена, В. А. Тихоненко, В. Т. Кондратенко, В.В Рибалки, та ін. Безпосередньо проблемами підліткових суїцидів займалися А.Г. Амбрумова, С.В. Бородин, Л.А Скаковська, І.А Невський. Вивченню життєвих криз особистості присвячені роботи Ф. Василюка, І. Кона, І. Кравченко, Т. Титаренко, Н. Хазратової, Г. Шихі та інші.

Значну увагу до проблем самогубства у молоді приділяли: фізіолог, психолог В. Бехтерев стверджував, що більшість дитячих самогубств пов'язана з недоліками морального виховання; відомий український психіатр І. Сікорський пов'язував суїциди учнів з морально-етичними чинниками. Методологічну та теоретичну основу дослідження склали праці Е. Дюркгейма, А. Амбрумової, Т. Вашека, О. Лісової, В. Мушинського, В. Рибалки та інших

У першому розділі досліджено теоретичний аналіз проблеми суїцидальної поведінки у підлітковому віці. За результатами аналізу наукової літератури ми виявили, що основними мотивами самогубств можна назвати страх перед покаранням, соматичні і душевні хвороби, проблеми вдома, на навчанні та на роботі, сильні емоційні переживання, злидні, перенасиченість життям. Такі теорії та точки зору пояснюють численні фактори, що впливають на вибір людини між життям і смертю. Основними психологічними причинами для суїциду підлітків та юнаків є особистісні якості (імпульсивність, емоційність, високе почуття справедливості, чутливість), особливості мислення (ще не повністю сформоване абстрактне мислення), приналежність до групи (відношення з однолітками і до своїх кумирів). Але самим важливим мотивом, який впливає на вибір між життям і смертю, є емоційний стан підлітка.

В другому розділі дослідження ми отримали цікаві результати, які нам допомагають зрозуміти, які теми є актуальними для підліткового віку, що може вплинути на вчинення суїциду. За висновками 66% підлітків, які приймали участь в дослідженні позитивно ставляться до себе, навколишнього середовища, та задоволені своїм життям.

Для проведення корекційної роботи з підлітками схильними до суїцидальних намірів, а це 18%, ми обрали тренінг спрямований на підвищення самооцінки та усвідомлення своєї неповторності. Формат тренінгу дозволяв нам виконати ряд задач, таких як:

- формування психологічної культури підлітків;
- розвиток навичок спілкування та взаємодії у групі;
- розвиток емоційної саморегуляції;
- зниження рівня тривожності та страху;

- формування позитивної самооцінки;
- формування вміння долати труднощі, досягати успіху.

Проаналізувавши дані, отримані під час експериментального дослідження, ми можемо зробити висновки, що найбільш схильні до суїцидальної поведінки, підлітки з циклоїдною, лабільною, епілептоїдною та сенситивною акцентуаціями, а також гіпертимні та істероїдні підлітки – до демонстративного самогубства. Схильність до самогубства породжують такі якості як вразливість, меланхолійність, дратівливість, афективність емоційних реакцій, вдавання до маніпуляцій. Врахування психологічних особливостей підлітків з даними акцентуаціями є необхідним у роботі з ними як психологу, так педагогам і батькам.

Список використаної літератури:

1. Акопян К. З. Самогубство: проблеми мотивації/К. З. Акопян -психологічний журнал, 1996. №2. с. 16-23.
2. Амбрумова А.Г., Вроно Е.М. О ситуационных реакциях у подростков в суицидологической практике // Журнал невропатологии и психиатрии им. С.С. Корсакова. – 1985. – т. 85, вып. 10. – С. 1558-1560.
3. Вікова психологія: Навч. посібник / О. В. Скрипченко, Л. В. Долинська, З. В. Огороднійчук та ін. - К.: Просвіта, 2001. –С. 213-216.
4. Невський І.А., Колесова Л.С. Підлітки групи ризику у школі. М, 1997. – 67 с.
5. Рибалка В.В. Психологічна профілактика суїцидальних тенденцій в учнівській молоді: Методичні рекомендації. – К.: ІПППО АПН України, КФ ВМУРоЛ “Україна”, ПП Щербатих О.В., 2007. – 68 с.
6. Скаковська Л.А. Практичному психологу про суїцид // Психолог. – 1999. – № 119 (№ 23-24 червня). – С.61-63.

*Людвиченко Наталія Миколаївна
студентка V курсу
Спеціальності «Дошкільне виховання»*

*Науковий керівник
Кандидат педагогічних наук, доцент
Левінець Н.В.*

«Традиції козацької педагогіки як засіб патріотичного виховання в ЗДО»

Педагогічна наука і практика високорозвинених країн світу переконливо доводять, що найраціональнішою школою є власна, національна, побудована на традиціях і звичаях етнопедагогіки, з урахуванням здобутків педагогічної думки в її історичному розвитку. Справжнє виховання є глибоко національним за суттю, змістом, характером та історичним покликанням. Нація - це насамперед система різноманітних природних, психічних, духовних, історично обумовлених ознак характеру, інтелекту, психології певної культурно-історичної спільності людей, яка формується протягом віків, і, які є складовою та невід'ємною частиною її самобутньої матеріальної та духовної культури [5].

У складний і суперечливий період сучасного державотворення система освіти України покликана відродити гуманістичні і демократичні традиції українського народу у справі навчання і виховання підростаючого покоління, які склалися упродовж віків.

Національна ідея є провідною, об'єднуючою в історичному бутті кожного народу, нації (етносу). Вона надихала цілі покоління педагогів на вірне служіння рідному народу. Дослідження витоків, становлення і розвитку національної системи виховання, вітчизняної педагогіки є першорядною проблемою, від розв'язання якої залежить вихід незалежної Української держави на сучасний рівень світових стандартів у галузі освіти.

Творчий підхід до історико-педагогічної спадщини нашого народу дозволяє стверджувати, що чільне місце в ній належить могутньому освітньо-виховному потенціалу, який найдоцільніше назвати українською козацькою педагогікою.

Багатовіковий визвольний козацький рух покликав до життя унікальне явище не лише східнослов'янської, а й світової культури – козацьку педагогіку.

Дослідженням процесів становлення системи освіти запорізьких козаків та козацької педагогіки в цілому, присвячені наукові праці сучасних вчених, а саме: Б.Ф.Ведмедки, В.С.Задунайського, Є.Н.Приступи, В.Г.Кузя, Ю.Г.Руденка, О.Т.Губко, І.Ф.Федоренко, М.Г.Стельмаховича, Б.М.Ступарика і ін.

Творче відродження культурно-освітніх і виховних козацьких традицій – одна з необхідних і найважливіших граней зміцнення незалежності України. Створена козаками педагогіка ввібрала в себе ідейно-моральний, емоційно-естетичний, психолого-педагогічний зміст богатирської епохи в житті наших пращурів, періоду славнозвісної Київської Русі [4].

Козацька педагогіка – це частина народної педагогіки у вершинному її вияві, яка формувала в підростаючих поколіннях українців синівську вірність рідній землі, Батьківщині – незалежній Україні. Це народна виховна мудрість, що своєю головною метою ставила формування в сім'ї, школі і громадському житті козака-лицаря, мужнього громадянина з яскраво вираженою українською національною свідомістю і самосвідомістю [3].

Головна мета козацької педагогіки - формування козака-лицаря, мужнього громадянина, захисника рідної землі з яскраво вираженою українською національною свідомістю та самосвідомістю, дійовим патріотизмом, високим рівнем духовності [2].

Дослідники визначають такі основні завдання козацької педагогіки - готувати фізично загартованих громадян, з міцним здоров'ям, виховувати у підростаючих поколіннях український національний характер, світогляд, національні і загальнолюдські цінності: високі лицарські якості, пошану до старших, жінок, прагнення допомагати іншим, милосердя. Вони носили державницький характер - виховувати таких громадян, які б розвивали національну культуру, економіку та інші сфери життєдіяльності народу самостійної держави до світового рівня [1].

У теперішній час відродження України постає нагальна потреба засвоєння молоддю народних традицій, осмислення їх в контексті національної культури. Лицарська духовність має відображатися, насамперед, у змісті освіти, спрямованої на пізнання козацьких ідей і традицій, цілісної, а не фрагментарної вибраної культурно-історичної, національно-духовної спадщини.

Старших дошкільників доцільно знайомити з історією виникнення Київської Русі, заснування Києва, розповісти про козацьке житло, правила козацького життя, про народних героїв, козаків-оборонців рідної України. Через казки, оповідання, легенди, пісні, забави та ігри, тематичні розваги викликати у дітей інтерес до історичного минулого свого народу. Дітей також необхідно знайомити з історичними місцями, пам'ятниками, музеями.

Відродження ідейно-морального, соціально-педагогічного, історико-культурного змісту богатирської епохи і виховних традицій славнозвісного козацтва - необхідна умова відродження національної системи освіти та зміцнення незалежності України.

Список використаної літератури:

1. Козацька педагогіка // Освіта. – 2007. – № 32. – Спец. вип.
2. Кузь, В. Г. Українська козацька педагогіка і духовність / В. Г. Кузь, Ю. Д. Руденко, О. Т. Губко. – Умань, 1995. – 220 с.
3. Руденко, Ю. Козацька педагогіка: національні пріоритети українського козацтва / Ю. Руденко // Освіта. – 2006. – № 31 (9–16 серпня). – С. 1.
4. Українська педагогіка в персоналіях : навч. посіб. : у 2 кн. / за ред. О. В. Сухомлинської. – К. : Либідь, 2005. – Кн. 1. – 624 с.

5. Федоренко, Д. Мудрість козацької педагогіки / Д. Федоренко // Освіта. – 1999. – № 44 (10–17 листопада). – С. 42–44.

*Макушок Людмила Миколаївна,
студентка I курсу магістратури,
Спеціальності «Дошкільна освіта»*

*Науковий керівник:
доктор пед. наук, професор
Панасенко Еліна Анатоліївна*

«Формування готовності до інноваційної педагогічної діяльності майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти»

В умовах сучасного розвитку соціально-економічних процесів суспільства відбувається перехід до нових освітніх технологій, орієнтованих на варіативність, суб'єктність, творчу індивідуальність, особистісний потенціал фахівців, максимально готових до практичної діяльності, здатних швидко включатись у творчі інноваційні процеси і бути успішним в професійній діяльності і виявляти високий рівень готовності до її виконання. На сьогоднішній день постає необхідність формування інноваційної моделі особистості фахівця галузі освіти, який потребує особливих знань, особливої манери поведінки та різнобічного бачення при розв'язуванні проблем, моделі перспективного педагога, який зможе витримати конкуренцію на ринку освітніх послуг.

Реалізація важливих завдань підвищення якості дошкільної освіти вимагає мобілізації зовнішніх і внутрішніх ресурсів. У Законі України «Про дошкільну освіту», положеннях Національної доктрини розвитку освіти України у XXI столітті визначено сучасні орієнтири розвитку дошкільної ланки освіти, наголошено на необхідності посилення її інноваційного наукового і методичного супроводу, оновлення стандартів, широкого впровадження сучасних освітніх технологій і нового покоління програмно-методичного забезпечення [1, 2]. За цих умов організація інноваційної діяльності в закладі дошкільної освіти набуває першочергового значення.

Процеси реформування освіти в Україні, зокрема, в галузі дошкільної освіти вимагають застосування нових форм роботи у межах традиційної системи. Модернізація освітньої галузі передбачає нові підходи до організації освітнього процесу в закладах дошкільної освіти, створення умов для ефективної професійної діяльності педагогічних працівників, стимулювання педагогічної творчості.

Швидкий розвиток інноваційних технологій стає інноваційним шляхом проведення відповідних досліджень та підготовки майбутніх фахівців, з іншого - сама стає споживачем інноваційних технологій [5].

Готовність до інноваційної педагогічної діяльності формується під час навчання у закладі вищої освіти і однією з важливих якостей сучасного вихователя закладу дошкільної освіти.

Проблемні питання готовності майбутніх вихователів до інноваційної діяльності в системі дошкільної освіти та відсутність на сьогодні комплексних підходів до їх вирішення не дозволяє конкретизувати пріоритетні напрями інноваційного розвитку освітньої сфери; розробити єдиний «банк даних» інновацій у галузі дошкільної освіти; відповідно, підвищити ефективність підготовки майбутніх фахівців галузі дошкільної освіти до інноваційної діяльності; запровадити раціональні форми реалізації інноваційних проектів.

Теоретичним підґрунтям розв'язання проблеми готовності до інноваційної діяльності в закладі дошкільної освіти є праці вчених у галузі менеджменту освітніх інновацій (О. Адаменко, М. Євтух, Л. Карамушка, О. Мармаза, М. Савенков, Є. Хриков та

ін.), інноваційного розвитку закладів освіти (В. Докучаєва, Ю. Конаржевський, В. Лазарєв, О. Лоренсов, О. Моїсєєв, О. Пометун, М. Поташник, І. Сущенко та ін.).

Теоретичні та методичні передумови розробки проблеми підготовки педагогів дошкільної освіти до забезпечення організації і проведення інноваційної діяльності в закладах дошкільної освіти закладено у наукових дослідженнях А. Богуш, І. Дичківської, Т. Люриної, Л. Машкіної, Т. Піроженко, Т. Поніманської та ін. Питання самостійної підготовки студентів до інноваційної педагогічної професійної діяльності висвітлені у працях В. Мусієнко-Репської.

Проте згадані праці порушують тільки окремі питання формування готовності до інноваційної діяльності майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти.

Таким чином, актуальність дослідження зумовлена необхідністю усунення низки *суперечностей* між: вимогою сучасності щодо модернізації процесу формування готовності до інноваційної діяльності майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти на засадах системного підходу та недостатністю теоретичних й експериментальних досліджень цього напрямку; визначенням ролі вихователя сучасного закладу дошкільної освіти в інноваційних перетвореннях педагогічної системи та недостатнім рівнем теоретико-методичного, організаційного та моніторингового супроводження процесу їх становлення як суб'єктів створення і запровадження освітніх інновацій.

Отже, сучасний етап реформування вищої освіти України характеризується інтенсивним пошуком нових підходів у теорії та практиці навчання, активним втіленням нових технологій і освітніх моделей, орієнтацією на розвиток інноваційної особистості майбутнього педагога. Головним у цьому процесі має стати питання підготовки вихователя дітей дошкільного віку, зорієнтованого на інноваційний стиль мислення, здатного творчо підходити до вирішення освітніх та виховних завдань, особистісного та професійного зростання упродовж життя.

Список використаної літератури:

1. Національна доктрина розвитку освіти. Затверджена Указом Президента України від 17.04.2012 р. № 347/2002 [Електронний ресурс] // Офіційний вісник України. – 2012. – № 16. – С. 11. – Режим доступу : <http://www.president.gov.ua/documents/151.html>.
2. Про дошкільну освіту. Закон України від 11.07.2001 № 2628-III (зі змінами від 05.09.2017 р.) [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2628-14>
3. Про інноваційну діяльність : Закон України від 04.07.2002 р. № 40-IV (зі змінами і доповненнями) [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради України. – 2002. – № 36. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/40-15>.
4. Упровадження інноваційної освітньої діяльності у навчальному закладі [текст] // Практика управління дошкільним закладом. – 2016. – № 1. – 29 с.
5. Формування інноваційного простору дошкільної освіти : наук.-метод. посіб. / упоряд. Н. В. Любченко, О. А. Прокопенко; А. С. Виноградова за ред. Є. Р. Чернишової / Ун -т менедж. освіти НАПН України. - К., 2012. - Ч. 1. – 112 с.

*Мостепан Катерина
студентка ІУ курсу,
Спеціальність «Практична психологія»*

*Науковий керівник:
доктор наук, професор
Марусинець Мар'яна Михайлівна*

«Тренінг як один із засобів оптимізації спілкування підлітків»

Спілкування – одна із основних сфер людського життя, процес взаємодії під час якого виникають, виявляються і формуються міжособистісні стосунки; є вирішальною

умовою становлення кожної людини як особистості. Відомо, що жоден інший вік не має такої безпосередньої потреби самоствердження та безоглядної готовності діяти як підлітковий. Це кризовий період у житті дитини, зумовлених низкою протиріч між: соціальною та біологічною зрілістю, потребою бути дорослим і можливістю задовольнити цю потребу, потребою зайняти гідне місце в групі однолітків і способами її задоволення. Труднощі, що виникають у підлітків у процесі взаємодії з іншими, можуть бути зумовлені відсутністю вміння спілкування (елементарним невмінням слухати співбесідника, підтримувати розмову, висловлювати свої почуття, реагувати на критику, критично оцінювати висловлювання та інших); повною або частковою відсутністю того або іншого комунікативного вміння (вміння орієнтуватися та поводитися в конкретній ситуації); недостатнім рівнем самоконтролю одного із суб'єктів цього спілкування (наприклад, через невміння подолати власну Perezбудженість, імпульсивність, агресію тощо).

Одним із ефективних засобів оптимізації спілкування підлітків у роботі шкільного психолога є тренінг[1,3]. Тренінг походить від англійського «to train», що означає навчати, тренувати, дресирувати. Це особлива форма навчання, під час якої людина максимально оволодіває новими знаннями, отримує нові вміння, переглядає власні цінності та пріоритети, коригує, удосконалює та розвиває певні якості та властивості своєї особистості, обирає для себе такі форми та методи поведінки, які відповідають саме її ситуації та індивідуальності. Тобто, це практичний та ефективний метод опанування новими знаннями; спосіб пізнання себе та інших; неформальне, невимушене, конструктивне спілкування; спосіб формування бажаних, більш ефективних умінь і навичок а також більш успішних моделей поведінки; форма розширення власного набутого досвіду, спосіб вийти „за межі” власного звичного сприйняття явищ; спеціальна технологія, яка допомагає краще зрозуміти та усвідомити власний світ, зробити своє життя успішним; керівництво власними бажаннями та діями. Особливістю цієї форми організації заняття полягає у тому, що вихованець не просто засвоює готові знання, а здобуває їх самостійно шляхом активної участі у процесі групової взаємодії. За цих умов у процесі спілкування учасникові надається можливість оцінити свою індивідуальність, навички спілкування і при необхідності внести певні корективи.

Основними ідеями проведення занять методом психологічного тренінгу є: рівність позицій всіх учасників, визнання активної ролі в процесі пізнання, включення в процес взаємодії елементів дослідження, актуалізація потенціалу особистості кожного учасника.

Для підвищення ефективності процесу формування комунікативної компетентності підлітків важливе значення має та особливість тренінгу, яка зумовлена участю у груповій взаємодії з вирішення ситуативно-рольових завдань, де учасники самі роблять для себе відкриття. Такий спосіб отримання знань відрізняється від традиційного і характеризується: поєднанням з практикою, осмисленістю, особистісною зацікавленістю та значущістю, емоційним забарвленням. Тренінг як форма навчання передбачає отримання знань, зазвичай, не в готовому вигляді, а через власне здобування за допомогою керівника і групи.

Система тренінгів формування комунікативної компетентності оснований на реалізації специфічних принципів: рівності позицій, активності, дослідницької позиції, зворотного зв'язку, довірливого спілкування в групі, закритості групи. Комплексна реалізація перерахованих принципів дозволяє досягти мети, створити атмосфери доброзичливості, емоційної комфортності кожного учасника.

Найбільш поширеними методами роботи, які відповідають вимогам тренінгу і віковим особливостям підліткового віку, є ігрові методи (рольова, ділова, творча, імітаційна гра та ін.), метод проблемних ситуацій, мозковий штурм, групова дискусія. Найбільш ефективним методом роботи є гра. Саме в грі процес навчання проходить природно, цікаво; закріплюються нові форми і вміння поведінки, тренуються вербальні та невербальні засоби спілкування. У грі створюються умови для саморозкриття особистості,

прояву щирості, відкритості. На думку вчених, «гра є універсальним методом для дітей і дорослих, вона виступає сильним психокорекційним, психотерапевтичним інструментом, за допомогою якого розв'язуються різноманітні людські проблеми» [1, 2, 3]. У ході проведення вправ «Міміка», «Обличчя», «Поза», «Зобрази емоцію» підлітки вправлялися у майстерності користуватися невербальними засобами спілкування, вмінні визначати емоційний стан інших учасників взаємодії за її жестами, виразом обличчя. Отриманий у процесі рольової гри досвід зберігається довгий час і дає змогу учасникам використовувати досвід у реальних життєвих ситуаціях, адже виконуючи певну роль, учасник отримує досвідне тільки спілкування, а й різноманітні соціально-емоційні моделі поведінки.

Методу проблемних ситуацій (метод кейсів) за якого відбувається ознайомлення із набором обставин, в основі яких лежать реальні чи уявні ситуації. Виділяють три варіанти застосування методу кейсів: діагностика проблеми; діагностика проблеми чи декількох проблем та напрацювання учасниками шляхів їх вирішення; оцінка учасниками існуючих проблем та їх наслідків.

У кожному з варіантів навчання відбувається через викладення інформації у вигляді проблем чи серії проблем за допомогою заздалегідь підготовлених вербальних та візуальних засобів.

Метод кейсів є близьким до методу аналізу конкретних ситуацій. Під час вирішення проблеми підліткам надається можливість оцінювати, обговорювати, пропонувати власні рішення. Вправи будуються таким чином, щоб учасники могли ідентифікувати себе із запропонованими проблемними ситуаціями та шляхами їх вирішення. Підбір ситуацій спрямований на відпрацювання таких елементів поведінки, які є соціально значущими і відповідають реаліям життя. Учасникам пропонується змодельовати ситуації спілкування. Наприклад, їм потрібно продемонструвати вміння вислухати проблему іншого, висловлювати вдячність тощо. Для цього підбирається такий матеріал, що відображає проблеми, з якими учасники можуть зустрітися у реальному житті. Учні вчаться бути уважними слухачами та цікавими співбесідниками, оцінювати власну стратегію психологічного захисту в спілкуванні; під час проведення ігор та вправ з'ясовуються умови, які сприяють якісному спілкуванню.

Список використаної літератури:

1. Гірник А.М. Тренінг комунікативних умінь: методичні матеріали / Практична психологія та соціальна робота. 2001. № 2. – С. 11-16
2. Піроженко Т.О. Спілкування дитини з оточенням як презентація собистісних досягнень / Актуальні проблеми психології: Психолого-педагогічні основи розвитку особистісного потенціалу дитини в сучасному суспільстві. Київ, 2006. – С. 4.
3. Рогов Є.І. Настільна книга практичного психолога: [навчальний посібник: у 2 кн. Кн. 1: Система роботи з дітьми різного віку] М.: ВЛАДОС-ПРЕС, 2002. – 324 с.

*Муріна Ольга Василівна
Студент 1 курсу ОС «Магістр»
Спеціальності «Початкова освіта»*

*Науковий керівник:
доктор педагогічних наук, професор
Марусинець Мар'яна Михайлівна*

«Формування духовних цінностей молодших школярів на уроках літературного читання засобами казок В.О. Сухомлинського»

Формування ціннісних орієнтирів є одним із основних завдань української освіти, про що зазначено в концепції «Нова українська школа» [1]. В новому державному

стандарті початкової освіти однією із галузей початкової освіти визначено громадянську та історичну освіту молодших школярів. Значна роль цінностей у формуванні особистості та недостатній рівень їх розвитку у сучасних дітей обумовили вибір теми дослідження.

Цінності й ціннісні орієнтації поняття далеко не тотожні. Якщо цінності – це уявлення про те, що таке добро і зло, гідність, справедливість, відповідальність тощо, то ціннісні орієнтації – це наше ставлення до цих понять. Значне місце у формуванні ціннісних орієнтацій відводиться початковій школі. Молодших шкільний вік – це сприятливий період для формування моральних цінностей особистості. В цей період діти засвоюють норми, правила поведінки, формуються у них моральні поняття.

Значне місце у моральному вихованні відіграє слово, читання етичних оповідань. Багато таких оповідань та казок на моральну тематику є у Сухомлинського. До них можна віднести казки із збірника «Школи під голубим небом», «Вічна тополя», сучасна книга «Я розповім вам казку...Філософія для дітей» [2]. Авторські казки В. О. Сухомлинського стверджують добро, справедливість, совість, повагу до людей і т.д. У творчості В. О. Сухомлинського казка виконує роль засобу виховання поведінки і формування гуманістичних поглядів на світ.

На основі анкетування за методикою О.Шилової було визначено недостатній рівень сформованості ціннісних орієнтацій молодших школярів. Діти ще недостатньо осмислюють, розуміють, усвідомлюють моральні норми. Над цією проблемою потрібно працювати вчителю.

Можливості виховання закладені в уроках читання, під час яких учні читають та працюють над змістом оповідань на етичну тематику. Значні можливості закладені в казках, які емоційно подобаються дітям, зацікавлюють їх своєю фантастичністю, емоційністю. Педагогічна цінність казки полягає в тому, що в ній завжди перемагає добро, справедливість, вона хвилю дітей, подобається їм..

Аналіз педагогічної спадщини Василя Олександровича дозволив нам виділити основні форми роботи з казкою, які найбільш ефективно сприяють формуванню ціннісних орієнтацій молодших школярів: слухання казок; читання казок; бесіди про казки; виготовлення і добір ілюстрацій до казок; інсценізація казок (театралізація); творення казок. Такий підхід є дійовим засобом впливу казки на формування ціннісних орієнтацій молодших школярів.

Для проведення нашого дослідження з широкого загалу казок та оповідань Сухомлинського були вибрані твори, які несуть у собі ідеї добра, працелюбності, відповідальності. У казці «Сьома дочка» розповідається про любов дітей до матері. По-справжньому виявила любов до матусі лише сьома дочка. Вона «...нічого не сказала. Зняла з ніг матусі взуття і принесла їй води в мисці – помити ноги». Про любов до матері йдеться у «Казці про гуску». «Горбатенька дівчинка» – це зразок того, що тільки любов'ю можна виховати любов, а ще потрібно дорожити вірністю у взаєминах між людьми. У казках «Хризантема і Цибулінка», «Зрубали вербу», «Як білочка дятла врятувала», «Щоб метелик не наколовся» про співчутливе ставлення до навколишнього середовища: квітів, дерев, птахів, звірів.

Під час опрацювання цих казок у 2 класі ми проводили бесіду для оцінки вчинків героїв, визначали мотиви їх поведінки. Учням дуже сподобалось інсценізувати казки. Під час розігрування ролей позитивні якості героїв діти переносили на себе.

Проведене дослідження показало, що вивчення морально-етичних оповідань та казок Сухомлинського позитивно впливає на засвоєння дітьми моральних норм поведінки, понять про дружбу, чесність, працьовитість. Твори, написані видатним педагогом, спонукають школяра до глибоких моральних роздумів, аналізу дій героїв, а також до вияву засвоєних цінностей у власній поведінці.

Під час дослідження нами були виділені основні педагогічні умови ефективного впливу казки на формування духовно-моральних цінностей молодших школярів: визначення ціннісного потенціалу авторських казок Сухомлинського через поглиблений аналіз

тексту, роздуми щодо мотивів і характеристик дійових осіб, використання творчих методів роботи з текстами казок В.О.Сухомлинського: слухання казок; читання казок; бесіди про казки; виготовлення і добір ілюстрацій до казок; інсценізація казок (театралізація); творення казок.

Список використаної літератури:

1. Концептуальні засади реформування середньої освіти «Нова українська школа: простір освітніх можливостей»: [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://mon.gov.ua/Новини%202016/08/17/mon.pdf>
2. Сухомлинський В.О. Я розповім вам казку... Філософія для дітей / Василь Сухомлинський; уклад. О.В. Сухомлинська– Х.: ВД «Школа», 2016. – 576 с.

*Нагірна Діана Олегівна,
студентка III курсу
спеціальності «Практична психологія»*

*Науковий керівник:
Дзюбенко Олена Анатоліївна*

«Проекція особистісних рис та цінностей індивіда у віртуальній симуляції життя»

Поява та широке розповсюдження відеоігор викликала неоднозначні реакції у світовій психолого-педагогічній спільноті, спровокувавши велику кількість досліджень впливу в першу чергу відеоігор, що зображують сцени насилля, на готовність гравців до агресивних когніцій та поведінки, утім, значно менше уваги дослідників було спрямовано на неагресивні жанри відеоігор [2], що можуть мати застосування як у освіті, так і у психології [3; 4]. Симулятори людського життя набули поширення з початку двотисячних років. Найуспішніший продукт цього жанру – серія ігор The Sims, що видається компанією Electronic Arts – було продано більше 200 000 000 разів; гра продовжує оновлюватись та не втрачає популярності.

Було неодноразово помічено, що люди схильні відтворювати аспекти своїх життів під час гри в The Sims, але емпірично ця теза не перевірялася до 2006 року, коли в The International Journal of Computer Game Research вийшла стаття Тадеуша Грібеля «Автопортрет у симульованому житті: проекція цінностей та особистості в The Sims 2», що продемонструвала статистично значущі кореляції між характеристиками особистості і її цінностями з одного боку, та характеристиками її ігрового процесу з іншого [1]. Ця робота додала ваги припущенню, що *віртуальні симуляції життя можуть бути застосовані як проєктивні психодіагностичні методики*, утім, тема досі потребує детальнішої розробки.

Відреплікувавши дослідження Грібеля (з деякими модифікаціями, зумовленими розвитком лінії ігор The Sims з 2006 року) ми теоретично та емпірично дослідили потенціал застосування віртуальної симуляції життя як проєктивної психодіагностичної методики. У результаті обох досліджень було встановлено, що деякі характеристики особистості та деякі цінності особистості таки проєктуються на ігровий процес.

На участь в емпіричному дослідженні зголосилося 15 осіб, 6 з яких не завершили усіх його етапів, тому їхні відповіді не враховано в результати нижче. Стихійна вибірка з 9 осіб, що успішно завершили процедуру, включала 7 жінок та 2 чоловіків віком від 19 до 28 років (середній вік досліджуваних - 23,1 роки), і не є репрезентативною для ширшої populacji. Учасники були запрошені до дослідження на сайті-візитці <http://thesims4research.tilda.ws>, що був створений спеціально для пошуку потенційних досліджуваних та поширювався через соціальну мережу Facebook. Для того, аби формально оцінити різноманітні особистісні характеристики учасників та їх ігровий процес, їм було запропоновано: скорочений варіант опитувальника IPIP (п'ятифакторна

модель) авторства Пола Т. Коста-молодшого та Роберта Маккрея; шкалу цінностей Шварца; опитувальник Тадеуша Грібеля, створений для вищезгаданого дослідження, що збирає загальну демографічну інформацію, а також інформацію про особистісні характеристики та цінності, які не вимірює IPIP); розроблений нами опитувальник "The Sims 4", що є адаптованою версією опитувальника "The Sims 2" авторства Грібеля і збирає інформацію про власне поведінку гравців у симуляції.

Першою гіпотезою цього дослідження було припущення, що деякі особистісні риси індивіда буде спроектовано на ігровий процес. Проаналізувавши отримані дані, було знайдено такі статистично значущі кореляції ($p < 0.05$):

Невротичність особистості негативно корелює з показником важливості придбання дорогих речей для персонажа ($r = -0.81$). У контексті цієї гри такий результат може означати, що особи з низьким показником невротичності ймовірно більше уваги приділяють будівництву, вибору меблів та декоруванню ігрового будинка, що може бути відносно складним творчим процесом, що потребує уважності, натхнення та уваги до деталей, адже гра має дуже багато інструментів та об'єктів режиму будівництва. **Екстраверсія** особистості негативно корелює з увагою до «Забаганок» («Whims») персонажа ($r = -0.75$). Негативна кореляція вказує на те, що екстраверти більш імовірно ігноруватимуть «Забаганки» і гратимуть не слідуючи за підказками гри, а активно, втілюючи власне бачення, бажання, плани для цих персонажів.

Відкритість до нового досвіду позитивно корелює з важливістю того, аби в персонажа була цікава робота ($r = 0.76$), а також з трьома соціальними характеристиками, а саме: «Сімси мають бути ввічливими одне з одним» ($r = 0.85$), «Важливо, аби у моїх персонажів були романтичні стосунки» ($r = 0.69$) і «Мені подобається, коли сімси цілуються» ($r = 0.67$). **Добррозичливість** особистості позитивно корелює з двома характеристиками ігрового процесу: «Важливо, аби в мого сімса були діти» ($r = 0.70$) і «Я хочу, аби в моїх сімсів були цікаві життя» ($r = 0.77$). Сумлінність особистості позитивно корелює з однією характеристикою: «Важливо, аби в мого сімса була цікава робота» ($r = 0.81$).

Аналізуючи дані про відповідності між самохарактеристиками досліджуваних в опитувальнику «The Sims 4» та рисами характеру, що вони задавали персонажам під час створення було з'ясовано, що *відповідний опис себе та риса характеру, яку гравець задає персонажеві під час створення збігаються у 64,5% випадків, у 29% досліджувані вказали, що вони не певні, чи можна їх так описати, і лише 2% припадають на протилежні характеристики.*

Другою гіпотезою є припущення, що деякі цінності індивіда буде спроектовано на ігровий процес. Статистично значущі кореляції ($p < 0,05$) було знайдено для 78,5% цінностей за шкалою Шварца і 84% типових характеристик геймплею.

Висновки. Здійснивши дослідження та проаналізувавши отримані дані на предмет статистично значущих кореляцій, можна стверджувати, що обидві гіпотези цієї роботи отримали підтвердження: деякі особистісні риси та деякі цінності індивідів справді було спроектовано на ігровий процес у віртуальній симуляції життя. У силу малої вибірки ($n = 9$) та того факту, що вона формувалась стихійно (учасники зголошувалися, заповнюючи форму на сайті) ці дані не можна вважати репрезентативними для ширшої популяції. Утім, є підстави обережно стверджувати, що віртуальні симуляції життя мають потенціал бути використані як проєктивні психодіагностичні методики, хоча формалізація такого застосування вимагає додаткових емпіричних досліджень, концептуалізації та валідації.

Список використаної літератури:

1. Griebel T. Self-Portrayal in a Simulated Life: Projecting Personality and Values in The Sims 2 / Thaddeus Griebel. // The International Journal of Computer Game Research. – 2006. – №6.
2. Griffiths M. Violent videogames and aggression: A review of the literature / Mark Griffiths. // Aggression and Violent Behavior. – 1999. – 4/2 – С. 203-212.

3. Prensky M. Digital Game-Based Learning / Marc Prensky. – New York: McGraw Hill, 2000.
4. Stansbury J. Virtual Learning Environments in Social Psychology: Using The SIMs 3 to Teach Self-Related Processes / Jessica A Stansbury. // Teaching of Psychology. – 2017. – №44(2).

*Немировська Вероніка Всеволодівна
Студентка 3 курсу
Спеціальності «Початкова освіта»*

*Науковий керівник:
кандидат педагогічних наук, доцент,
Коханко Оксана Григорівна*

«Формування духовно-моральних цінностей молодших школярів засобами педагогіки партнерства»

Актуальність теми продиктована часом. Для побудови міцної та демократичної держави потрібно виховувати людину з глибокими духовно-моральними цінностями, яка у майбутньому буде все далі і далі розбудовувати країну. Тільки морально вихована людина, людина з високими духовними цінностями здатна позитивним чином впливати на розвиток країни саме на сучасному рівні. Для цього неабиякий акцент робиться на навчально-виховні заклади, які вибудовують фундамент духовно-моральних цінностей. Сучасна освіта, яка, в першу чергу, працює на майбутнє країни, прагне забезпечити національну самобутність, а отже, прагне направити світоглядну місію школи в лоно культури, моральності, духовності і духовно-моральних цінностей [2].

Аналіз психолого-педагогічної літератури свідчить про те, що вихованню духовності було приділено чимало уваги (І. Бех, В. Вернадський, В. Кутішенко, І. Кант, Е. Помиткін, А. Печче, Ж.-П. Сартр, Г.Сковорода, М. Фуко, М. Шилер, Т. де Шарден та ін.).

Проаналізувавши сутність понять «мораль», «духовно-моральне виховання», «моральна культура» та «духовно-моральні цінності», можна констатувати, що науковці назначають такі основні критерії моральності людини: її переконання, моральні принципи, ціннісні орієнтації та вчинки стосовно близьких і незнайомих людей. А духовно-моральні цінності є основою становлення культурної особистості. Відтак їх формуванню варто приділяти особливу увагу в дитинстві, зокрема, у молодшому шкільному віці.

Завдання вчителя – створювати всією системою засобів виховного впливу такі моральні відносини, при яких би дитина переживала задоволення від того, що вона своїми вчинками, своєю поведінкою приносить радість людям, творить добро для них. Це – азбука морального виховання [1].

Педагогіка партнерства (співпраці) – напрям педагогіки, що включає систему методів і прийомів виховання і навчання на засадах гуманізму та творчого підходу до розвитку особистості. Серед її авторів: Ш. Амонашвілі, І. Волков, І. Іванов, В. Караковський, С. Лисенкова, А. Макаренко, В. Сухомлинський, В. Шаталов та інші. Саме вона має всі необхідні засоби для духовно-морального виховання молодших школярів. Розглянемо основні положення партнерської технології:

- Учитель і його учень (учні) – ділові партнери у досягненні мети.
- Основа співробітництва – контракт з точно визначеними обов'язками, термінами, результатами, санкціями і фінансуванням.
- Мета учня – опанувати важливий для нього предмет вивчення.
- Мета педагога – допомогти йому в реалізації мети.
- Відповідальність: 50% відповідальності учня, 50% - педагога.
- Стимули: для учня – його наміри, для педагога – винагорода.

- Організація процесу: максимальна самостійність учня, втручання педагога лише тоді, коли учень потребує допомоги.
- Постійне формування узагальнених алгоритмів вирішення завдань.
- Упровадження дієвих стимулів самомотивації.
- Максимальна опора на індивідуальні особливості.
- Використання найновіших засобів, що можуть сприяти прискоренню процесу.
- Забезпечення нешкідливості процесу та збереження здоров'я учня.
- Забезпечення індивідуального розпорядку дня.
- Створення комфортних умов.

Особливість лише тоді починає набувати стійких моральних якостей, коли цьому сприяють і об'єктивні умови, її позиція у колективі, значимість соціальної ролі, яку вона виконує. Спілкування у діяльності і через спільну діяльність впливає на моральне обличчя дитини, збагачує її моральний досвід, задовольняє потребу у самоствердженні [3].

Таким чином, аналіз ідей педагогіки партнерства (співпраці) дає можливість зробити висновок, що саме вони маю стати в сучасній школі базою для формування духовно-моральної культури особистості зі стійкою системою моральних ідеалів та цінностей.

Список використаної літератури

1. Москвіна, Т. П. (2010) Гуманістича мораль як засіб становлення гуманної особистості. / Матер. XXXV науково-практичної міжвузовської конференції, 2. - рр. – С. 189-190.
2. Бех І. Д. Виховання особистості: Сходження до духовності : наук. видання. — К. : Либідь, 2006. — С. 33-76.
3. Кутішенко В. П. Вікова та педагогічна психологія (курс лекцій): навч. посіб. — К. : Центр навчальної літератури, 2005. — С. 45-67.

Нерух Тетяна Олександрівна
Студентка IV курсу,
Спеціальності «Початкова освіта»

Науковий керівник:
канд. пед. наук, доцент
Бернацька Олена Володимирівна

«Застосування дидактичної гри як засобу формування іншомовної лексики – граматичної компетенції молодшого школяра»

Актуальність теми дослідження визначається тим, що в Україні відбувається реформування і модернізація початкової школи вивчення предмету « Іноземна мова» є обов'язковим з 1 класу, тому необхідно було оновити зміст і завдання викладання іноземної мови, розробити нові стандарти, навчальні програми, програми, сучасні комунікативні орієнтовані підручники, перехід від накопичення традиційних знань до мотивованого вивчення навчальної інформації та навичок реалізації набутих знань на практиці. Тема використання дидактичних ігор на уроках іноземної мови не нова, але в зв'язку з впровадженням НУШ набуває нового змісту і вирішує багато нових задач щодо підготовки молодших школярів:

- 1) Активізація та урізноманітнення навчального процесу, що сприятиме виникненню у дітей інтересу до вивчення іноземної мови, здатність нею спілкуватися;
- 2) Розвиток інформаційно-комунікаційної компетентності;
- 3) Формування культурної компетентності;
- 4) Створення підходящих умов для розвитку творчості молодших школярів;
- 5) Здатність до співпраці в команді, формування партнерських зв'язків як з дорослими, так і з однолітками.

Специфіку застосування дидактичних ігор в початковій школі вивчали: О.І. Близнюк, З.М. Богуславська, І.О. Зимня, Г.О. Квасова, О.Г. Китайгородська, М.В. Кларін, Н.В. Кудикіна, М.А. Майорова, О.І. Олійник, Г.В. Рогова, В.Л. Скалкін, І.Ю. Шехтер, Е.П. Шубін, та ін., серед зарубіжних учених це – Л. Лозанов і його школа в Болгарії, Г.Е. Піфо – в Німеччині, Р. Олрайт, Г. Уїдсон, У. Літлвуд – в Англії, С. Савін'йон – у США та ін.

У першому розділі досліджено теоретичні основи використання дидактичних ігор для формування лексико-граматичної компетентності молодшого школяра. За результатами аналізу наукової літератури ми виявили, що дидактична гра як один із засобів навчання, реалізує такі дидактичні принципи: комунікативного спрямування дидактичної гри, доступності дидактичної гри, мотиваційного забезпечення навчального процесу засобами дидактичної гри, активності, динамічності, зацікавленості, принцип колективності, наочності, зворотного зв'язку, результативності, змагання. Окрім того, нами було виділено функції дидактичної гри в навчальному процесі: розвиток пізнавального інтересу, активізація творчої самостійності, стимулювання процесу пізнання дійсності, виховання почуття колективізму і взаємодопомоги, розвиток логічного та образного мислення.

Другий розділ дослідження описує методику використання дидактичних ігор на уроках іноземної мови. Проаналізувавши зміст, методи і засоби ЛГК молодшого школяра, ми дійшли висновків, що ЛГК формується на основі ЛК і ГК. Лексична компетенція (ЛК) – це здатність людини до коректного оформлення своїх висловлювань і розуміння мовлення інших, а граматична компетенція (ГК) – це здатність людини до коректного граматичного оформлення своїх усних і писемних висловлювань та розуміння граматичного оформлення мовлення. Дослідження доводить, що процес вивчення іноземних мов має особливий характер у порівнянні з іншими предметами шкільного циклу, а дидактична гра, проведена в цих уроках, повинна бути організована, з одного боку, з урахуванням дидактичних принципів виховання, з іншого боку, забезпечити реалізацію іншої групи принципів, що відображають специфіку іноземної мови як предмета дослідження.

Третій розділ дослідження містить опис експерименту, який включав практичну реалізацію теоретичних знань. Експеримент проводився на базі НВК «Всезнайко». Експеримент складався з трьох етапів. На першому етапі вивчався рівень сформованості лексико-граматичної компетентності в учнів 2 – х класів. Для більшої повної і об'єктивної оцінки та одержання інформаційної бази в процесі дослідження ми використовували низку методів: авторську анкету для вчителів, grammar and lexical tests для учнів, педагогічне спостереження. У результаті експерименту виявлено, що 15% контрольної групи мають високий рівень сформованості ЛГ компетентності, а в експериментальній групі лише 11 % з таким рівнем.

Наступний етап передбачав впровадження в експериментальній групі розроблених дидактичних ігор як засобу формування ЛГК молодших школярів засобами дидактичних ігор. Контрольна група працювала за традиційною системою навчання.

На останньому етапі була здійснена повторна діагностика рівня сформованості іноземномовної лексико – граматичної компетенції та виявлено, що показники контрольної групи майже не змінилися, проте у експериментальній групі рівень ЛГК зріс до 22 %.

Проаналізувавши дані, отримані під час експериментального дослідження, ми довели, що використання дидактичної гри на уроках іноземної мови, сприяє формуванню ЛГК молодших школярів, активізує пізнавальну діяльність з опанування лексичних і граматичних одиниць.

Список використаної літератури:

1. Беч П. З позиції комунікативної спрямованості / Бех Петров // Іноземні мови в навчальних закладах. - 2002. - № 1- 2. - С. 34 - 40.

2. Василенко М. Гра - перемога (Використання гри як основний метод викладання іноземної мови на початковому етапі) / Василенко М. // Іноземні мови в навчальних закладах. - 2003. - № 1 - 2. - С. 104-106.

3. Жукова Т.А. Дидактична гра як важливий елемент підготовки фахівців / Жуков Т. // Інновації в освіті. - 2006. - №1. - С. 132 - 137.

4. Коломінова О.О. Зміст соціокультурного аспекту викладання англійської мови в початковій школі / Коломінова О. // Іноземні мови. - 2004 - № 2. - С. 50 - 53.

5. Освітні технології : [навч.-метод. посібник] / О. М. Пехота, А. З. Кіктенко, О. М. Любарська та ін.; за заг. ред. О. М. Пехоти. –К.: А. С. К., 2001. – 256 с.

6. Нова початкова школа : які зміни чекають на першокласників? // 7 днів (Черкаси). - 2018. - 9 трав. (№ 19). — С. 7.

*Ніколаюк Алла Володимирівна
магістрантка І-го року навчання
спеціальності «Дошкільна освіта»*

*Науковий керівник:
кандидат педагогічних наук, доцент
Шулігіна Раїса Андріївна*

«Формування пізнавальної активності дітей старшого дошкільного віку засобом дидактичної гри природничого змісту: аналіз розробленості проблеми»

Проблема пізнавальної активності дошкільників – одна з найактуальніших у теорії і практиці дошкільного виховання, оскільки активність є необхідною умовою формування розумових якостей дітей, їх самостійності та ініціативності, вона перебувала в центрі уваги педагогів з давніх часів. Педагогічна дійсність щодня доводить, що процес навчання проходить ефективніше, якщо дошкільник виявляє пізнавальну активність. Підґрунтям сучасних досліджень з формування пізнавальної активності є праці Л. Виготського, Л. Занкова, В. Мясіщева, С. Рубінштейна, А. Смірнова, Б. Теплова, Д. Узнадзе, Г. Щукіної та інших відомих психологів.

На сторінках педагогічної преси останнім часом з'являється ціла низка публікацій, присвячених пошуку ефективних прийомів і засобів активізації пізнавальної діяльності дошкільників. Так, дослідження Л. Артемової, А. Бондаренко, А. Усової та інших показали, що в дошкільному віці найбільш ефективно засвоєння нових знань і навичок відбувається в дидактичних іграх і близьких до них формах предметно-практичних занять. Ш. Амонашвілі розробляв проблему інтересу у вихованні шестирічок. Зацікавленість злита з усією життєдіяльністю дитини: необережний поворот методу, одноманітність прийому може розхитати інтерес, який ще дуже крихкий [1, 315].

Під **пізнавальною активністю** слід розуміти самостійну, ініціативну діяльність дитини, спрямовану на пізнання навколишньої дійсності (як прояв допитливості) й зумовлену необхідністю розв'язати завдання, що постають перед нею у конкретних життєвих ситуаціях [3, 12]. Пізнавальна активність, жага пошуку має таку психологічну особливість, що вона не терпить примусу. Можна примусити дитину вчитися, проте неможливо примусити її до пізнавальної активності, змусити захопитися процесом пізнання.

Найважливіше джерело мотивації пізнавальної активності – радість, яку переживає особистість в самому процесі пізнавальної діяльності чи після її завершення. Найчастіше авторами А. Венгер, Б. Ананьев, Д. Богоявленська, називаються наступні **показники пізнавальної активності** [7, 201]:

– ініціативність, енергійність, інтенсивність діяльності, позитивне ставлення до діяльності (інтерес, допитливість);

- самодіяльність, саморегуляція, усвідомлення діяльності, воля особистості (наполегливість, завзяття в досягненні мети);
- цілеспрямованість діяльності, творчість.

Оцінюючи дидактичну гру та її роль у системі навчання А. Усова писала: «Дидактичні ігри, ігрові завдання та прийоми дозволяють підвищити сприйнятливості дітей, урізноманітнюють навчальну діяльність дитини вносять цікавість» [7, 233]. В останні роки питання теорії і практики дидактичної гри розроблялися багатьма дослідниками: В. Аванесовою, Є. Батьківщиною, З. Богуславським, А. Бондаренко, Ф. Блехер, Л. Венгером, Є. Іваницькою, А. Сорокіною, Є. Удадьцовою, А. Усовою, Б. Хачапуридзе. Дидактична гра – явище складне, але в ній виразно виявляється структура, тобто основні елементи, що характеризують гру як форму навчання і ігрову діяльність одночасно [5, 8].

Педагогічна мета дидактичної гри природничого змісту полягає у сенсорному вихованні, мовленнєвому розвитку, ознайомленні дошкільників з навколишнім світом, формуванні у них елементарних математичних уявлень тощо. Сутність дидактичної гри – у вирішенні пізнавальних завдань, поставлених в цікавій формі. Дидактична гра має сталу структуру, що відрізняє її від інших видів ігрової діяльності. Основними структурними компонентами дидактичної гри є: «ігровий задум, правила, ігрові дії, пізнавальне зміст або дидактичні завдання, обладнання та результат» [6, 51].

Пізнавальний зміст навчання виявляється в його дидактичних завданнях, які педагог ставить перед дітьми не прямо, як на занятті, а пов'язує їх з ігровими завданнями та ігровою дією. Дидактична мета, прихована в ігровому завданні, стає непомітною для дитини, засвоєння пізнавального змісту відбувається не навмисне, а під час цікавих ігрових дій (приховування і пошуку, загадування і відгадування, елементів змагання у досягненні ігрового результату тощо).

Отже, навчання в дошкільному віці є фундаментом подальшої освіти в школі. Заклад дошкільної освіти має організувати навчання таким чином, щоб набуті дітьми знання поглиблювалися і удосконалювалися в процесі різноманітної практичної діяльності та були міцні.

Список використаної літератури

1. Амонашвілі Ш.А. Особистісно-гуманістична основа педагогічного процесу / Ш.А. Амонашвілі. – Мінськ : Університет, 1990. – 559 с.
2. Артемова Л. Моделі структури дидактичної гри та ігрових стосунків / Л. Артемова // Дошкільне виховання. – 2005. – № 4. – С. 13-15.
3. Брежнева О.І. Формування пізнавальної активності / О.І. Брежнева // Дошкільне виховання. – 1998. – № 2. – С. 12-14.
4. Бондар В. Дидактика як наука. Ціле покладання в дидактику / В. Бондар. – К. : Прецедент, 2005. – 43 с.
5. Рудакова Т.І. Дидактична гра – дієвий засіб активізації пізнавальної активності учнів / Т.І. Рудакова // Початкове навчання та виховання. – 2005. – № 16-18. – С. 7-13.
6. Саюк В. Історико-педагогічний аналіз використання гри у навчальному процесі / В. Саюк // Рідна школа. – 2005. – № 7. – С. 50-52.
7. Усова О.П. Навчання в дитячому саду / А.П. Усова. – М. : Просвещение, 1970. – 445 с.

*Онищук Яна Юрївна
Студентка 1 курсу магістр
Спеціальність «Дошкільна освіта»*

*Науковий керівник:
доцент
Мельничук Оксана Іванівна*

«Психолого-педагогічні передумови виховання толерантності у дітей старшого дошкільного віку в умовах інклюзії»

Сьогодні одним із актуальних завдань виховання молоді є формування гуманного, толерантного ставлення до всіх членів суспільства.

Толерантність – це багатоаспектне поняття, воно може розглядатися з одного боку як ціль і результат виховання, яке супроводжується формуванням певних моральних позицій, а з іншого – моральна якість особистості, яка виявляється у характерній поведінці, вчинках та стосунках з оточуючими.

Формування толерантності у дітей необхідно починати в дошкільному періоді, оскільки він є найбільш сприйнятливим до подібного роду втручань.

Л.С. Виготський, О.М. Леонтєв, С.Л. Рубінштейн, Д. Б. Ельконін, О.В. Запорожець, Л.П. Обухова, Л.А. Венгер та інші вважають дошкільний вік переломним етапом у формуванні довільної регуляції поведінки, що кардинально змінює спрямованість діяльності дітей ззовні (з освоєння предметів і відносин об'єктивного світу) всередину власної психічної організації. Згідно з концептуальним апаратом нейропсихології дитячого віку, розробленим Л.С. Цветкової, А.В. Семенович та іншими на основі концепції про системну і динамічну локалізацію вищих психічних функцій О.Р. Лурія, психічний розвиток дітей найбільш інтенсивний до 7-річного віку.

Психолого-педагогічні передумови виховання толерантності у дітей дошкільного віку розкривають у своїх дослідженнях О.О. Овсянникова, О.О. Конишева, О.О. Іллінська, Е.А. Музенітова, О.М. Подівілова та інші вчені. Зокрема, О.О. Овсянникова виділила основні сутнісні характеристики толерантності дошкільнят по відношенню до однолітків, зокрема: відкритість, заснована на прийнятті іншої людини таким, яким він є; турбота про іншу людину, що виражається в співчуття і бажанні надати допомогу; справедливе ставлення людей один до одного, засноване на засадах рівноправності кожної людини.

У дослідженнях О.Г. Асмолова, Р.Р. Валітова, А.П. Садохіна, Г.В. Безюлевої, А.А. Глібова, М.Уолцера толерантність характеризується комплексом взаємопов'язаних критеріїв (когнітивний, емоційний і практично-дієвий) [2].

На думку С.К. Бондаревой і Д.В. Колесова «існує вроджена толерантність – неагресивність, коли індивід спочатку налаштований на толерантність (в даному питанні, аспекті, ситуації), і придбана (завдяки вихованню) толерантність, коли остання визначається сформованими у нього установками, звичками, світоглядом». На особливу увагу для формування «придбаної толерантності» заслуговує дошкільний вік дітей, який Виготський Л.С. характеризує як вік усвідомлення, розуміння і пояснення власних переживань і емоційних станів інших людей [1].

В умовах сьогодення значний потенціал для виховання толерантності у дітей дошкільного віку має освіта, заснована на реалізації концепції інклюзії. Згідно неї всі діти, незалежно від їх фізичних, психічних, інтелектуальних, культурно-етнічних, мовних та інших особливостей, мають рівні права в тому, щоб бути активним учасником суспільного життя, розвивати свої здібності, задовольняти інтереси, набувати досвіду різних видів діяльності тощо. [3]

Інклюзивна освіта дітей з особливостями розвитку спільно з їх однолітками – це навчання різних дітей в одному класі або групі, а не в спеціально виділеній групі (класі) при навчальному закладі. [5]

Проблематика інклюзивного навчання представлена в роботах А. Колупаєвої, М. Малофєєва, Н. Назарової, С.Шевченко, Н. Шматко, М. Чайковського та ін. Науковці доводять що здорові діти в інклюзивному толерантному освітньому середовищі можуть навчитися цінувати й поважати дітей із особливостями у розвитку. Вони навчаються бачити передусім людину, а не її ваду чи обдарованість та не помічати пов'язаних із ними соціальних ярликів; мають надійніші й триваліші зв'язки з друзями; можуть підвищувати самооцінку та закріплювати знання навчального змісту, виступаючи наставниками для дітей з порушеннями психофізичного розвитку.

Важливим фактором виховання толерантності у дітей дошкільного віку в умовах інклюзії є цілеспрямований педагогічний вплив. Дорослий має демонструвати приклади терпимості і поваги до всіх, організовувати спільну діяльність дітей з різними можливостями здоров'я та психофізичного розвитку, стимулювати й заохочувати прояви співчуття, людяності, приязних дружніх стосунки між дітьми.[4]

Отже, психолого-педагогічні передумови виховання толерантності у дітей дошкільного віку пов'язані з розумінням сутності цієї якості, усвідомленням можливостей дошкільного віку як періоду, сприятливого для становлення основ моральних якостей особистості, можливістю організації взаємодії дітей з різними освітніми потребами і можливостями в умовах освітнього процесу закладу дошкільної освіти.

Список використаної літератури:

1. Виготський Л.С. Свідомість як проблема психології поведінки / Психологія. - К.: ЕКСМО - Прес, 2000. -1008с, с. 489.
2. Асмолов А.Г. Толерантность в общественном сознании России. М., 1998, с. 31.
3. Доронова Т.Н., Карабанова О.А., Соловйова О.В. Гра в дошкільному віці. – М., 2002, с. 35].
4. Кручинин В. А. Психология и педагогика высшей школы: учебно - методическое пособие. Ч. 2 // Нижегород. гос. архитектур. - строит. ун-т. - Н. Новгород: ННГАСУ, 2011. - 171 с, с. 67.
5. Николаева М.А. Становление толерантности в условиях модернизации образования // Воспитание толерантности: взаимодействие различий: Сб. науч. И метод. Тр. Под ред. Н.К. Сергеева, Н.М. Борытко и др. - Волгоград: Изд-во ВГИПК РО, 2004., с. 34.

*Отченко Галина Володимирівна,
студентка I курсу
Спеціальності «Дошкільна освіта»*

*Науковий керівник
кандидат педагогічних наук, доцент
Довбня Софія Олегівна*

«Педагогічні умови формування еколого доцільної поведінки у дітей старшого дошкільного віку під час праці в природі»

Необхідність формування екологічно доцільної поведінки дітей старшого дошкільного віку зумовлена наявністю світової екологічної кризи, причина якої криється у практичній діяльності людини, що обумовлена її антропоцентричною свідомістю. Основи свідомості, екологічної культури, ставлення особистості до світу природи закладаються в дошкільному дитинстві, що підтверджує вагомість використання цього сензитивного періоду для екологічного виховання особистості.

Провідні напрями у формуванні особистості дитини задекларовано в загальнодержавних нормативних документах: Закони України «Про освіту» (нова редакція), «Про дошкільну освіту»[2], Базовому компоненті дошкільної освіти [1] та ін.

Теоретичні засади дослідження формування еколого доцільної поведінки у дітей старшого дошкільного віку під час праці в природі у вітчизняній науці представлено працями багатьох учених: вплив природи на формування особистості (Я. Коменський, Д. Локка, Й. Песталоцці, С. Русова, Ж-Ж. Руссо, В. Сухомлинський, К. Ушинський, Є. Фльорина та ін.); сучасні дослідники цієї проблеми (С. Дерябо, Г. Пустовіт, В. Ясвін); процес формування природничо-екологічної компетентності дитини-дошкільника крізь призму середовищного підходу (Н.Горопаха, О.Кононко, К.Кругтій, Н.Лисенко, Л.Лохвицька, З.Плохій,Н.Рижова, Г.Тарасенко та ін.); формування екоцентричного типу екологічної свідомості як регулятора діяльності людей у природі(Н.Горопаха, Н.Глухова, Н.Кот, Н.Лисенко, С.Ніколаєва, З.Плохій, Н.Рижова, Н.Яришева та ін.).

Аналіз наукового фонду з досліджуваної проблеми засвідчив, що сьогодні ми можемо констатувати, що в Україні існує педагогічна школа, яка відрізняється оригінальними підходами до вирішення проблеми виховання працюючої на основі принципів народності, демократичності, гуманізму, антропологізму, ідей вільного виховання. Питанням трудового виховання дошкільнят були присвячені наукові дослідження З. Борисової, Т. Введенської, В. Павленчик, М. Мельничук, Г. Беленької, М. Машовець та ряду інших.

Проаналізувавши психолого-педагогічну літературу, можемо сказати, що екологічно доцільна поведінка дітей старшого дошкільного віку – це свідоме розуміння взаємозв'язків у природі і правильна коригована та цілеспрямована поведінка у навколишньому середовищі. Ця поведінка може бути сформована у дітей вказаного віку за умови правильно організованої праці педагогом та його небайдужості до навколишнього середовища.

Щоб сформувати таку поведінку у дітей 5(6)-7 років необхідно забезпечити у закладі дошкільної освіти відповідні педагогічні умови, що визначаємо, як зовнішні обставини, що пов'язані з організацією освітнього процесу, у якому відбувається пізнавальна, навчальна, дослідницька та виховна діяльність дошкільників.

Для свого дослідження ми обрали такі педагогічні умови: еколого розвивальне середовище; педагогічний супровід формування еколого доцільної поведінки у дітей старшого дошкільного віку; співпраця з батьками.

Еколого розвивальне середовище – це створення яскравого кутка природи у групі; оранжереї, клумби з красивоквітучими, декоративними квітами; саду з насадженими кущами; створення годівничок для птахів; оздоблення території закладу дошкільної освіти ландшафтом з природних і штучних матеріалів.

Педагогічний супровід формування еколого доцільної поведінки у дітей старшого дошкільного віку включає: форми, методи, які застосовує педагог з дітьми під час праці (виступає засобом) у природі та екологічний проект, що визначав – мету, прийняття і усвідомлення дітьми актуальних для них практичних завдань, творчу діяльність, тобто поетапний рух до мети.

Науково-методична діяльність передбачала проведення з вихователями ряд форм роботи, зокрема: тренінг «Мій ідеальний куток природи», бесіду на тему: «Важливість праці як засобу формування еколого доцільної поведінки», семінар-практикум «Технологія створення екологічно розвивального середовища».

Таким чином, визначені вище зазначені педагогічні умови будуть сприяти ефективному формуванню екологічно доцільної поведінки у дітей 5-6(7) років під час праці в природі.

Список використаної літератури:

1. Базовий компонент дошкільної освіти / [Богуш А. М., Беленька Г. В., Богініч О. Л., Гавриш Н. В. та ін.] наук. кер. : А. М. Богуш. – К. : Видавництво, 2012. – 26 с.
2. Закон України «Про дошкільну освіту» // Дошкільне виховання. – 1998. – № 9. – С. 3–7.

3. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник. / С.У. Гончаренко– К. : Либідь, 1997. – 269 с.
4. Запорожец А. В. Значение ранних периодов детства для формирования детской личности / А. В. Запорожец // Принцип развития в психологии. – М. : Наука, 1978. – С. 243–267.
5. Яришева Н. Ф. Методика ознайомлення дітей з природою: навч. посіб. / Н. Ф. Яришева – К.: Вища школа, 1993. – 255с.

*Осипенко Альона Володимирівна
студентка II курсу
Спеціальність «дошкільна освіта»*

*Науковій керівник:
кандидат пед. наук, ст. викладач
Печка Л.Є*

«Загальні особливості формування фізичних якостей дітей дошкільного віку»

Формувати і розвивати рухові якості необхідно починати ще в дошкільному віці. Тільки за цієї умови можна забезпечити необхідну загально-фізичну підготовленість дитини. Процес формування рухових якостей у дітей дошкільного віку здійснюється відповідно до можливостей функціонування їхнього організму та морфологічних особливостей. При цьому необхідно враховувати вік, стан здоров'я, рухову підготовленість, а також особливості психіки дітей. Термін «фізичні якості» віддзеркалює рухові можливості людини в основі яких лежить її природні задатки.

Засоби фізичного виховання передбачають реалізацію принципу всебічного розвитку особистості дитини, що обумовлює різнобічний вплив на різні сторони її рухової функції, включаючи комплексний розвиток усіх рухових якостей. Виконання основних рухів, загальнорозвиваючих вправ, участь у рухливих іграх, вимагає від дітей одночасного прояву різних рухових якостей.

Всебічна фізична підготовка дітей дошкільного віку передбачає досягнення оптимального розвитку фізичних якостей: швидкості, спритності, гнучкості, витривалості та сили. Рівень їх розвитку значною мірою обумовлює результативність формування навичок рухових дій та успішне їх використання у різноманітних життєвих ситуаціях. Формування рухових якостей обумовлено біологічними і соціальними чинниками. Природне біологічне зростання організму супроводжується збільшенням рухових можливостей дитини, а рухова функція організму виступає як компонент, на який спрямована педагогічна дія, а розвиток його моторики зумовлюється соціальними умовами

Е. Вільчковський, В. Заціорський, О. Курок, А. Пуні та інші у своїх дослідженнях довели, що фізіологічною основою формування рухових якостей (сили, швидкості, гнучкості, спритності, витривалості) є морфологічні і функціональні зміни м'язової системи, а також в нервовій регуляції рухових і вегетативних функцій організму. Зокрема, для прояву цих якостей важливе значення мають координаційна діяльність нервових центрів по регуляції функції м'язового апарату і вегетативних органів

Формування рухових якостей у дитини виникає під впливом двох чинників: режиму рухової активності та природно-вікових змін організму. Процес розвитку рухових якостей у дошкільнят здійснюється з функціональними і морфологічними можливостями організму.

Система засобів фізичного виховання передбачає реалізацію принципу всебічного розвитку дитини, що являє собою різносторонню дію на різні сторони його рухової функції, включаючи комплексний розвиток всіх рухових якостей. Здійснюючи

комплексний підхід до різнобічної фізичної підготовки дошкільників, більшу увагу необхідно приділяти тим якостям, які найбільш активно розвиваються у дошкільному віці.

Швидкість – це здатність людини здійснювати рухові дії з мінімальною для даних умов витратою часу. Основними чинниками прояву швидкості є: а) прихований (латентний) період рухової реакції; б) швидкість одиночного руху; в) частота рухів. На розвиток швидкості у дітей ефективно впливають вправи, які стимулюють дошкільників до виконання швидких рухів, зокрема: біг на короткі дистанції та з максимальною швидкістю, стрибки, загально розвиваючі вправи, які виконуються в швидкому темпі. Проте на прискорення темпу рухів дітей потрібно орієнтувати лише при умові, якщо вони виконують їх легко і вільно.

Спритність – це здатність людини чітко виконувати рухи в складних координаційних умовах. Координаційна складність рухових дій є одним з основних критеріїв спритності. До другого відносять точність рухів, яке включає точність просторових, тимчасових і силових характеристик. Швидкість формування рухових навчочок у прямій залежності від рівня розвитку спритності: чим вище рівень розвитку спритності, тим легше і швидше формується той або інший навч. З психологічної точки зору, спритність залежить від повноцінного сприйняття власних рухів і обставин, від умінь швидко змінювати свою діяльність. Вона має тісний зв'язок з швидкістю і точністю складних рухових реакцій.

Гнучкість – це здатність виконувати рухи з найбільшою амплітудою. Гнучкість характеризує ступінь рухливості в різних ланках опорно-рухового апарату людини. Вона залежить від форми і будови суглобів, еластичності м'язів і зв'язок, а також від функціонального стану центральної нервової системи і рухового апарату. Доведено, що гармонійність фізичного розвитку людини багато в чому залежить від рухливості в суглобах і еластичності м'язово-зв'язкового апарату. Оптимальний рівень розвитку гнучкості забезпечує необхідну свободу рухів дитини в повсякденному житті.

Сила – це здатність людини долати зовнішній опір або протидіяти йому за рахунок м'язових зусиль. Під час виконання різних вікових дій сила вступає у взаємозв'язок з іншими руховими якостями: швидкістю, спритністю, гнучкістю і витривалістю. Тому досить складно виділити "чистий" прояв якості сили у виконанні тих або інших рухів. Слід пам'ятати при цьому, що дошкільникам, особливо молодших груп, не завжди вдається реалізувати свої можливості в силі шляхом максимальної мобілізації м'язових зусиль.

Витривалість характеризує здатність людини до тривалого виконання динамічної роботи на необхідному рівні інтенсивності та здатність протистояти стомленню. Витривалість в цілому забезпечується підвищеними можливостями функціональних систем організму.

Таким чином, дошкільний вік є сензитивним періодом для формування фізичних якостей. Сформовані рухові якості в подальшому будуть сприяти й навчанню в школі. Для їх формування й розвитку можуть бути використані різні варіанти фізичних вправ, а також рухливі ігри.

Список використаної літератури:

1. Богініч О. Л. Фізичне виховання дошкільників засобами гри: навчально-методичний посібник. – К.: Шкільний світ, 2007.
2. Вільчковський Е. С. Організація рухового режиму дітей у дошкільних навчальних закладах: Навчально-методичний посібник – Тернопіль: Мандрівець, 2008.
3. Вільчковський Е. С., Курок О. І. Теорія і методика фізичного виховання дітей дошкільного віку. Навч. посіб. – Суми: ВТД «Університетська книга», 2004.
4. Круцевич Т.Ю. Теорія і методика фізичного виховання. – К.: Кондор, 2008.

5. Освітня програма для дітей віком від 2 до 7 років «Дитина» (нова редакція) / Наук.кер. В. Огнев'юк. – Київ: Київський університет імені Бориса Грінченка, 2016. – 304 с.

6. Провозюк Г. Г. Гра і здоров'я: методичний посібник з питань організації фізкультурної та оздоровчої роботи з дітьми дошкільного та молодшого шкільного віку. – Тернопіль: Мальва-ОСО, 2005.

7. Рунова М. О. Рухова активність дитини в дитячому садку: – Х.: Ранок, 2007.

*Павлишена Марина Олександрівна,
студентка IV курсу,
спеціальності «Дошкільна освіта»*

*Науковий керівник:
кандидат філологічних наук, доцент
Поворознюк Світлана Іванівна*

«Українська народна казка як засіб формування ціннісного ставлення до батьків у дітей дошкільного віку»

Одним із найперших і найважливіших інститутів соціалізації для дитини є сім'я. Це єдине місце для набуття дитиною першого досвіду соціальної взаємодії. Згодом у житті кожного з нас з'являється досвід такої взаємодії в закладі дошкільної освіти, школі, гуртках, студіях, у дворі, на вулиці, в інституті, на роботі. Сім'я протягом усього подальшого життя людини залишається тим тлом, на якому відбувається її особистісне зростання. Саме тому державна політика в галузі освіти обумовила визнання позитивної і провідної ролі сім'ї у вихованні дітей [4, с.5].

Ціннісне ставлення до людини (дорослого, дитини) базується на поняттях «цінність» та «ціннісна орієнтація». Ціннісне ставлення до людини, навколишнього світу належить до моральної категорії. За твердженням І. Бежа, ціннісне ставлення включає в себе почуття цінності іншої людини, її моральної самотності. Науковець наголошує, що дорослі «зобов'язані сприяти дитині в опануванні нею соціальних норм за допомогою роз'яснення їй функціональних елементарних правил, які діють у суспільстві людей, серед яких вона живе» [1, с. 152].

Спілкування в сім'ї є для дитини першою школою громадянства, яка формує її особистість, розвиває в неї почуття власної гідності та виховує ціннісне ставлення до всіх членів родини. Батьки повинні пам'ятати, що найкращі вихователі не зможуть замінити дитині рідних батьків. Щоб виховувати дитину, треба віддавати їй своє серце, любити її, але й цього недостатньо: потрібні почуття відповідальності, терпіння, знання особливостей дитини та вміння виховувати [4, с.5].

Інструментальними цінностями, тобто цінностями-засобами є акуратність, вихованість, високі запити, життєрадісність, старанність, незалежність, непримиренність до недоліків у собі та інших, освіченість, відповідальність, раціоналізм, самоконтроль, сміливість у відстоюванні власної думки, чуйність, терпимість, широта поглядів, тверда воля, чесність [5, с. 54].

Серед засобів впливу на особистість з метою формування ціннісного ставлення до дорослих чільне місце посідають народні традиції, звичаї, усна народна творчість, тобто, національна культура. Підтвердженням цьому слугує педагогічна спадщина видатного педагога К. Ушинського, який надавав великого значення вихованню, що створене народом і побудоване на народних основах. Адже, на його думку, саме таке виховання володіє великою силою виховного впливу, на відміну від тих педагогічних систем, що побудовані на абстрактних ідеях або запозиченні [6, с. 118].

У формуванні такої моральної якості, як ціннісне ставлення до дорослих, потрібен органічний зв'язок знань, тобто правильних уявлень і понять та оцінних відношень (добре, погано, благородно і т.д.), адже, як свідчать результати досліджень, оцінні ставлення та судження є первинним регулятором моральних дій дитини, тому найбільш живий емоційний відгук у дитини викликають емоційні засоби, серед яких провідне місце займає казка [3, с. 74].

Українські народні казки доступні дітям уже з раннього віку як за умов родинного виховання, так і в закладі дошкільної освіти. Оскільки казки різні за змістом, за сюжетом, різняться композиційною будовою, методика їх використання у різних вікових групах також специфічна. Казки повинні насамперед відповідати віковим особливостям дітей. Тут доречним буде застереження І. Франка: «Гола, повна правда життя – то тяжка страва. Старші можуть заживати її, вона для них смачна і здорова. Але дітям не можна давати її так, як старшим, треба приготувлювати її в ріденькім стані, в образках, у байках, і вони так приймають її» [7, с.34].

Казки розкривають національні та загальнолюдські цінності, які народ плекав і передавав нащадкам про непереможність добра, правди, про щасливе життя [2, с. 99].

Цінність казок полягає в тому, що вони спонукають дитину до виявлення бажання віддатись вільній грі словом, вони надають бурхливу силу для фантазування. Слухаючи казку, дитина дізнається про щось нове, порівнює, думає без усіляких неприємних наслідків у комфортному середовищі. Вона може не поспішати і зосередитися на тому, що в цьому випадку для неї особливо актуально.

Завдяки казці дитина закріплює у свідомості не тільки моральні цінності і вчить правила поведінки, а й отримує можливість випробувати почуття власної значущості, розвиває здатність зважувати ситуацію і самостійно приймати рішення. Таким чином, не залишається ніяких сумнівів про те, що казка зможе подолати будь-яку проблему, що виникла у дитини.

Отже, засоби художньої виразності й казкової поетики, стиль мови, система образів та сюжет близькі й доступні сприйманню та розумінню дітей старшого дошкільного віку, що зумовлює вибір казки як засобу формування у дітей старшого дошкільного віку ціннісного ставлення до батьків.

Список використаної літератури:

1. Бех І. Д. Виховання особистості: підручник / І. Д. Бех. – К. : Либідь, 2008. – 848 с.
2. Дунаєвська Л. Ф. Українська народна соціально-побутова казка / Л. Ф. Дунаєвська. – К. : Вища шк., 1987. – 110 с.
3. Люблінська Г. О. Дитяча психологія / Г. О. Люблінська. – К.: Вища школа, 1974. – 355 с.
4. Нападій Н.В. Виховання ціннісного ставлення до родини у дітей старшого дошкільного віку в процесі ознайомлення з творами української дитячої художньої літератури [Електронний ресурс] / Н. В. Нападій. – Режим доступу : file:///C:/Users/007/Downloads/Vird_2014_34_18.pdf
5. Савельєва В. С. Організаційна поведінка: навч. посіб. / В. С. Савельєва, О. Л. Єськов, В. М. Вакуленко – К. : Центр учбової літератури, 2012. – 240 с.
6. Ушинский К. Д. Человек как предмет воспитания: Опыт пед. антропологии. – Избр. Пед.сочинения / К. Д. Ушинский. – М. : Просвещение, 1974. – Т.1. – 328 с.
7. Франко І. Я. Твори: У 50-ти т. – Т. 26. / І. Я. Франко. – К. : Наук. думка, 1981. – 143 с.

*Папуша Анна Віталіївна
магістрантка I-го року навчання
спеціальності «Дошкільна освіта»*

*Науковий керівник :
кандидат педагогічних наук, доцент
Шулигіна Раїса Андріївна*

**«Формування педагогічної культури майбутніх вихователів
на заняття з фахових дисциплін»**

Аналіз наукових досліджень, здійснених Є. Бондаревською, Т. Івановою, В. Кравцовою, Н. Криловою, Н. Мазур, М. Михайліченко, І. Пальшковою, В. Радул, дав можливість сформулювати поняття «педагогічна культура майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти», яка визначається як базова складова їх фахової підготовки, що об'єднує рівень загальної освіти та загальної культури, характеризує міру освіченості і вихованості спеціаліста, його творчої самореалізації у різних видах педагогічної діяльності та педагогічного спілкування. Педагогічна культура розглядається нами як передумова усвідомлення і відчуття майбутнім фахівцем своєї професії і педагогічної діяльності в умовах закладу дошкільної освіти як однієї із вищих життєвих цінностей.

Дослідження доробків різних науковців, дало можливість вивчити їх погляди на порушену проблему. Так, Т. Іванова розглядає педагогічну культуру як багаторівневе комплексне утворення у цілісній структурі особистості майбутнього фахівця проектує його загальну культуру в область педагогічної професії вихователя дошкільного закладу [1, 86]. І. Пальшкова стверджує, що педагогічна культура майбутніх вихователів утворює комплекс глибоких і систематизованих педагогічних знань, спеціалізованих умінь і навичок, світоглядних якостей, які відображають рівень оволодіння фахівцем спеціальною галуззю знань (дошкільна освіта) та знаходять свій прояв у майбутній педагогічній діяльності і є результат їх професіоналізму, який детермінується організацією педагогічної праці [5, 42].

На основі досліджень Л. Кайдалової і Т. Лутаєвої, було виокремлено низку вимог, які висуває суспільство до сучасного фахівця дошкільної освіти:

здатність протягом усього життя бути відкритим до нових знань, уміти використовувати їх у професійній діяльності вихователя;

ефективно впроваджувати сучасні інноваційні освітні технології, усвідомлювати суть та переваги кожної окремої інновації, професійно реалізовувати на практиці оригінальні педагогічні підходи до освітнього процесу в закладі дошкільної освіти;

постійно вдосконалювати вміння шукати власні моделі розв'язання різних ситуацій;

відчувати необхідність нестандартного і творчого мислення в процесі вирішення тих чи інших завдань, які висуває освітній процес закладу дошкільної освіти [4, 119].

Дослідниця О. Кіліченко зазначає, що професійна культура педагога є одним із головних компонентів загальної педагогічної культури майбутнього фахівця, найважливішим показником його професійної майстерності і відповідності світовим стандартам у сфері вищої освіти [2, 72]. Л. Коваленко схильна до думки, що для того щоб майбутній педагог нетрадиційно, по-новому в освітньому середовищі міг професійно виконувати свою педагогічну діяльність, умів викликати в дітей зацікавленість і бажання до навчання, він повинен володіти високим рівнем професійної культури [3, 332]. Наукові пошуки, здійснені О. Власовою, А. Кошель, В. Кошель, А. Міненко дозволили переконатися, що формування у майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти педагогічної культури найбільш успішно здійснюватиметься за певних організаційно-педагогічних умов:

Організація освітнього процесу в закладі вищої освіти, зокрема: викладання фахових дисциплін з урахуванням принципів співробітництва, співтворчості викладача та

студентів; зосередження уваги на розвитку професійно важливих якостей особистості майбутніх вихователів, удосконалення змісту самостійної роботи студентів, створення належних умов і відповідних стимулів.

Систематичного поглиблення теоретичної і практичної бази з фаху та актуалізації особистісного саморозвитку студентів, самоосвіти, самовиховання, саморефлексії; широкого використання методів і прийомів, спрямованих на стимулювання творчої активності студентів спеціальності «Дошкільна освіта».

Проведення постійного педагогічного моніторингу, який полягає в систематичному одержанні викладачем актуальної інформації про хід навчальної діяльності студентів; розвитку кожним викладачем своєї педагогічної культури [5, 73].

Отже, можна стверджувати, що педагогічна культура майбутнього фахівця галузі дошкільної освіти має базуватися на міцній основі – педагогічній підтримці та комплексному супроводі, спрямованих на розвиток індивідуальної освітньої траєкторії кожного студента. Тому важливим завданням закладу вищої освіти є формування творчої особистості, що демонструватиме ключові компетентності, зацікавленість та відповідальність за результати свого навчання і майбутньої педагогічної діяльності.

Список використаної літератури:

1. Іванова Т.В. Професійна культура майбутнього вчителя / Т.В. Іванова // Педагогіка і психологія. – 2000. – № 2. – С. 86-93.
2. Кіліченко О. Шляхи формування професійно-педагогічної культури майбутніх учителів початкових класів шкіл гірського регіону / О. Кіліченко // Гірська школа Українських Карпат. – 2013. – № 8-9. – С. 71-73.
3. Коваленко Л.А. Психологічний зміст професійної культури педагога / Л.А. Коваленко // Проблеми сучасної психології. – 2009. – № 6. – С. 331-339.
4. Лутаєва Т.В. Педагогічна культура: навчальний посібник / Т.В. Лутаєва, Л.Г. Кайдалова. – Х. : НФаУ, 2013. – 156 с.
5. Міненко А.О. До проблеми формування професійної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти в процесі фахової підготовки / А.О. Міненко, А.П. Кошель, В.М. Кошель, О.Б. Власова // Молодий вчений. – 2018. – лютий. – № 2.1 (54.1). – С. 70-73.
6. Пальшкова І.О. Педагогіка: професійно-педагогічна культура вчителя : навчальний посібник / І.О. Пальшкова. – К. : Видавничий Дім «Слово», 2011. – 192 с.

*Патрикєєва Світлана Миколаївна,
магістранта І-го року навчання
спеціальності «Дошкільна освіта»*

*Науковий керівник:
кандидат педагогічних наук, доцент
Шулигіна Раїса Андріївна*

«Проблема формування творчого потенціалу особистості як психолого-педагогічний феномен»

Аналіз проблеми формування творчого потенціалу особистості не є, безперечно, новою ні в педагогіці, ні в психології, адже, творчий потенціал – це необхідна складова особистості, яку слід вивчати, діагностувати та розвивати. Прискорений темп науково-технічного розвитку, перманентність та швидкість змін у всіх сферах людської діяльності, мозаїчність та візуалізація інформації – характерні ознаки соціокультурного простору, загальні тенденції розвитку суспільства зумовлюють стимулювання людської діяльності у різних сферах, необхідність більш успішної реалізації людських ресурсів, в першу чергу творчого потенціалу кожної окремої особистості. Потреба суспільства у всебічній творчій

активності людини зростає і вимагає формування діяльної і духовно багатой особистості, яка здатна творчо розв'язувати безліч різноманітних нагальних проблем, конструктивно працювати в динамічних умовах життя [4].

Точних визначень творчого потенціалу в науковій літературі недостатньо, оскільки він характеризується багатоаспектністю та складністю підходів вчених щодо його визначення. Найширшим є тлумачення творчого потенціалу як сукупності можливостей реалізації нових напрямів суб'єкта творчості. Стосовно окремої особистості творчий потенціал визначають як інтегруючу міру її можливостей ставити і вирішувати нові завдання у сфері її діяльності, яка має суспільне значення [3].

Порушена проблема знайшла відображення у працях багатьох вчених: Б. Ананьєва, Н. Кузьміної, О. Лук, О. Мітюшкіна, В. Моляко, Л. Пономарьова, С. Рубінштейна та ін., де творчий потенціал розглядається як категорійна форма творчої активності особистості. А дослідники Г. Костюк, В. Теплов під творчим потенціалом фактично розуміють обдарованість, як готовність особистості до творчої діяльності [1, 18].

Підходи вчених до визначення сутності, характеру, складових та ролі творчого потенціалу в процесі розвитку особистості є досить неоднозначними. В науці немає єдиної думки щодо якісних і кількісних показників творчого потенціалу. Основною причиною нечіткого визначення поняття і ролі потенціалу в процесі розвитку творчої особистості є, по-перше, його порівняння, а в окремих випадках і повна ідентифікація з поняттями «обдарованість», «талант», «творча особистість» (Д. Богоявленська, В. Моляко, С. Сисоєва); по-друге, вживання та використання поняття «творчий потенціал особистості» в науковій психологічній і педагогічній літературі є подекуди вільним; по-третє, у зміст поняття «творчий потенціал» включають характеристики творчої особистості, творчого мислення, творчих здібностей (О. Лук, П. Кравчук, Н. Посталюк). Визначення сутності потенціалу ускладнюється й багатоплановою системою взаємозалежних характеристик: активності, волі, мети, стилю діяльності, здібностей, мотивів тощо [5].

Узагальнене поняття «творчий потенціал особистості» можна розглядати як інтегральну властивість у вигляді здібностей, що дає змогу особистості здійснювати предметну діяльність. Здатність до творчості знаходить свою реалізацію у праці, результатом якої є конкретні суспільно значущі оригінальні продукти. Адже творчість – це не лише виявлення особистістю себе, а й створення продуктів для суспільства, тобто вона невіддільна від духовності особистості, однією з провідних ознак якої є соціальна потреба жити та діяти «для інших». Творчий потенціал виступає в єдності трьох своїх сторін: духовної, інтелектуальної і трудової [6].

За переконанням науковців творчий потенціал носить комплексний характер і виявляється на всіх рівнях індивідуальності: біопсихологічному, психологічному, соціальному, духовному. Як феномен, що розвивається творчий потенціал має специфічні підструктури, взаємодія яких забезпечує сталість і цілісність творчих проявів людини, його динаміку в цілому. Тому маємо підстави стверджувати, що творчий потенціал – це динамічна структура, яка включає комплекс творчих задатків, що проявляються у творчій активності особистості і обумовлені креативністю.

Творчі здібності демонструють рівень розвитку розумових здібностей, що характеризує ступінь їх відповідності вимогам творчої діяльності і які обумовлюють рівень результативності цієї діяльності, тому логічно припустити, що творчі здібності тісно пов'язані з інтелектом. Для реалізації творчих здібностей потрібен «двигун», який запусить би у роботу механізм мислення для створення нових уявних образів. Таким двигуном є креативність. Креативність – це здатність до творчості і перетворень.

Будь-яка особистість проявляє свої творчі здібності й креативність, тобто творчий потенціал особистості розкривається і через творчу активність зокрема. Основою творчої активності є виникнення і розв'язання творчого завдання, проблемної ситуації, а джерелом – внутрішній саморух особистості до творчої самореалізації та

самовдосконалення [2, 422]. Творчий потенціал дитини, на думку педагогів і психологів (І. Волкова, Н. Лейтеса), має визначатися, розкриватися й розвиватися у процесі спеціально організованої освіти дитини, коли вона набуває і використовує власний досвід творчої роботи, залучається до реальних творчих справ [1, 19].

Таким чином, завдяки активному процесу формування творчого потенціалу, особистість навчається правильно орієнтуватися у довкіллі, нарощує свої творчі здібності в різних видах діяльності. Тож маємо глибокі переконання у тому, що процес формування творчості особистості та реалізація її творчого потенціалу починається з раннього дитинства.

Список використаної літератури:

1. Біла І.М. Психологія дитячої творчості / І.М. Біла. – К. : Фенікс, 2014. – С.18-19.
2. Бабаліч В.А. Педагогіки формування творчої особистості у вищих і загальноосвітніх школах / В.А. Бабаліч. – 2015. – Вип. 45 (98). – С. 422.
3. Мартинюк І.О. Творчий потенціал і самореалізація особистості / І.О. Мартинюк // Психологія і педагогіка життєтворчості. – К., 1996. – С. 792.
4. [Intkonf.org/nazarenko-im-tvorchiy-potentsial-osobistosti-zmist-ta-struktura](http://intkonf.org/nazarenko-im-tvorchiy-potentsial-osobistosti-zmist-ta-struktura).
5. <http://ensure.kspu.edu/handle/123456789/1168>.

*Пахарина Юлія Анатоліївна,
магістрантка I-го року навчання,
спеціальності «Дошкільна освіта»*

*Науковий керівник:
кандидат педагогічних наук, доцент
Шулигіна Раїса Андріївна*

«Експерсія в природу як засіб формування екологічної свідомості старшого дошкільника»

Життя людини тісно пов'язане з природою, яка завжди була для неї джерелом матеріальних і духовних сил. Але сьогодні людство зіткнулося з безліччю проблем, викликаних споживацьким ставленням людини до природи і пов'язаних з низьким освітнім рівнем населення. Наукові оцінки глобальної сучасної екологічної ситуації не оптимістичні. Вони змушують замислюватися кожен розумну людину, яка вболіває за майбутнє своїх дітей, онуків, всієї планети. Саме тому так важливо здійснювати формування основ екологічної компетентності у дітей дошкільного віку, формувати особистість, яка вміє жити в гармонії з природою, відчувати себе її часткою, для якої нормою життя є дбайливе ставлення до неї, починаючи з раннього дитинства. Виходячи з актуальності означеної проблеми, зі всією гостротою постає питання про поліпшення екологічного виховання підростаючого покоління.

Завдання дбайливого ставлення до природи зазначені в Конституції України: “кожен зобов'язаний не заподіювати шкоду природі” [2]. У Державній національній програмі “Освіта. Україна XXI століття” йдеться про те, що необхідно «формувати екологічну культуру людини в гармонії її відносин з природою» [1]. Важливість порушеної для теорії і практики дошкільної педагогіки проблеми спонукало нас до більш глибокого її вивчення та розробки окремих аспектів.

Видатний педагог К. Ушинський писав, що в дошкільників необхідно формувати широке коло знань про неживу природу, рослинний світ, тваринний світ, працю людей у природі. Він закликав розширити спілкування дитини із природою й дивувався тому, що «... виховний вплив природи... так мало оцінений у педагогіці» [4, 121]. На думку В. Сухомлинського, природа лежить в основі дитячого мислення, почуттів та творчості. Він вважав, що формувати в дитини дошкільного віку ставлення до рідного краю як

частки природи слід починати з раннього віку [3]. Уже з дошкільного віку дітям можна і необхідно прищеплювати любов до навколишнього середовища, вміння оберігати «зелених друзів» та примножувати багатства. Екологічне виховання є складовою в системі навчально-виховної роботи з дошкільниками з метою всебічного розвитку дитини, оскільки формування особистості поза світом неможливе.

Екологічна свідомість ми розуміємо як сукупність уявлень (індивідуальних, групових) про взаємозв'язки у системі «людина – природа» і в самій природі, існуючого ставлення до природи, а також, відповідних стратегій і технологій взаємодії з нею. Становлення екологічної свідомості – складний і тривалий процес. Оскільки екологічна свідомість є психологічним явищем, яке, маючи відповідне спрямування, проходить крізь розум і волю дитини й опосередковується ними, вона відбиває ставлення дитини до свого буття, до природного середовища, до знань про нього. Тому, екологічна освіта та виховання починається ще в дошкільні роки. Від того, які знання та навички будуть на даному етапі опановані дитиною, в майбутньому буде залежати подальше її екологічне виховання та освіта. Тому дошкільника потрібно навчити бачити взаємозв'язок всього у природі, формувати відчуття небайдужості до природи, розвивати вміння бачити красу в усьому живому, навчити любити та охороняти природу. Досягти розуміння дитиною того, що вона сама є частиною цієї природи.

Список використаної літератури:

1. Державна національна програма «Освіта» /Україна XXI століття/. – К. : Райдуга, 1994.
2. Конституція України : прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р (зі змінами) // База даних «Законодавство України»/ВР України. URL : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>.
3. Сухомлинський В.О. Серце віддаю дітям / В.О. Сухомлинський // Вибрані твори : У 5 т. – К. : Рад. школа, 1976. – Т. 3 – С. 7-279.
4. Ушинський К.Д. Рідне слово / К.Д. Ушинський // Вибр. пед. твори: у 2 т. – К. : Рад. шк., 1983. – Т. 1. – 121 с.

*Петренко Вікторія Сергіївна
студентка II курсу
спеціальності «Дошкільна освіта»*

*Науковий керівник:
кандидат педагогічних наук
Жукова Галина Вікторівна*

«Організація дослідно-експериментальної діяльності на заняттях з природи з дітьми старшого дошкільного віку»

Експериментальна діяльність – це потужний виховний і розвивальний засіб, що є невід'ємною складовою життя дитини дошкільного віку. Як зазначає Н. Лисенко, елементарна пошукова діяльність як форма і метод ознайомлення з навколишнім світом забезпечує найбільш високий ступінь активності і самостійності дошкільнят. Це дає дітям старшого дошкільного віку змогу в цікавій формі сформулювати уявлення про явища природи, взаємозв'язки і наслідки природних явищ, виявити їх причини [1].

Аналіз наукових джерел засвідчив, що існують різні визначення поняття «дослід». У словнику української мови бачимо таке визначення поняття "Дослід" – 1) відтворення якогось явища в штучних умовах з метою його дослідження, "експеримент". 2) форма пізнання об'єктивної дійсності, один з основних методів наукового дослідження явищ [3, с. 214].

Досліди, поєднуючи в собі виховний і пізнавальний потенціал, є ефективним педагогічним засобом. Психологи і педагоги довели, що для дітей перших семи років життя характерними є наочно-дійове та наочно-образне мислення. Таким чином педагоги повинні будувати процес навчання, щоб основні необхідні відомості діти засвоювали не вербальним шляхом, а за допомогою наочності [2].

Тільки завдяки певній системі пошуково-дослідницька діяльність принесе позитивний результат. Насамперед, робота починається з аналізу природного явища відповідно тих питань, що виникають у дітей у їхній щоденній діяльності. У результаті чого формується проблемне пізнавальне завдання. Воно вимагає встановлення зв'язків і залежностей між явищами природи, причин явищ. Далі вихователь спонукає дітей до висловлення припущень про можливі наслідки, причини того чи іншого явища. Наступним етапом є обговорення висловлених припущень, вибір і розгляд способів їх перевірки. Перевірка припущень займає найважливіше місце серед етапів дослідницької діяльності.

Підбираючи матеріал, вихователь використовує той зміст знань, який можна засвоїти методом експериментальної діяльності. Створивши певні життєві ситуації, він спрямовує дітей на прояв пізнавальної активності та виділення пізнавальних завдань. Аналізуючи ситуації у дошкільнят виникає необхідність співставити наявні знання з тим, що вони безпосередньо сприймають. Пошукова діяльність і починається з усвідомлення того, що діти знають, а що ні. Таким чином діти можуть висувати припущення щодо можливих причин явища, за яким спостерігають [4].

Отже, щоб досягти найефективніших результатів експериментальної діяльності слід створити відповідні умови, а головна з них - забезпечення необхідним обладнанням та матеріалами. Переходячи до організації спільної з дорослим пошукової діяльності дитини досліди мають бути тією ланкою, з якої розпочинається взаємодія педагога і вихованців. Основи гармонійного розвитку особистості закладаються в дошкільному дитинстві і дослідницька діяльність займає в цьому значну роль.

Список використаної літератури:

1. Лисенко Н. Організація і зміст дослідницької діяльності в природі. Методика ознайомлення дітей з природою : Хрестоматія / Н. Лисенко. Укладач Н. М. Горопаха. – К. : Видавничий Дім "Слово", 2015. – 352 с.
2. Підготовка майбутніх вихователів до роботи з дітьми дошкільного віку: компетентнісний підхід : монографія / [Г. В. Беленька та ін. ; за заг. ред. Г. В. Беленької, О. А. Половіної]; Київ. ун-т ім. Бориса Грінченка, Каф. дошк. освіти. – Умань : Сочінський [вид.], 2015. – 206 с.
3. Словник української мови у 20 т. / [наук. кер. проекту В. А. Широков ; голов. наук. ред. В. М. Русанівський]; Нац. акад. наук України, Укр. мов.-інформ. фонд. - К. : Наукова думка, 2010. - Т. 3 : Відставання – гуральня. [уклад. І. В. Шевченко та ін.]. - 2012. – 1119 с.
4. Яришева Н. Ф. Методика ознайомлення дітей з природою : Навч. Посібник/ Н. Ф. Яришева. – К. : Вища шк., 1993. – 255 с.

*Погребняк Валерія Сергіївна,
Студентка IV курсу
Спеціальності «Дошкільна освіта»*

*Науковий керівник:
кандидат педагогічних наук, доцент
Левінець Наталія Валентинівна*

«Програмово-методичне забезпечення з формування родинно-побутової компетенції у старших дошкільників»

Зміст освітньої лінії «Дитина в соціумі» Базового компоненту дошкільної освіти передбачає формування родинно-побутової компетенції, яка має забезпечити: «Обізнаність із нормами та правилами сімейного (родинного) співжиття; здатність їх дотримуватися; уміння підтримувати доброзичливі, дружні, довірливі стосунки в родинному колі, виявляти турботу і любов до рідних та близьких членів родини [1, с. 10].».

Заклад дошкільної освіти, як осередок всебічного розвитку дитини дошкільного віку реалізує формування зазначених в Базовому компоненті дошкільної освіти компетенцій дитини, керуючись чинними програмами розвитку дітей дошкільного віку, зокрема реалізація формування родинно-побутової компетенції дітей старшого дошкільного віку передбачена в таких комплексних («Впевнений старт» [7], освітня програма «Дитина» [8], «Дитина в дошкільні роки» [10], програма розвитку, навчання та виховання дітей дошкільного віку «Соняшник» [3], «Світ дитинства» [14], «Українське дошкілля» [2], «Я у Світі – нова редакція, частина 2» [12]), парціальних («Про себе треба знати, про себе треба дбати» [6], «Україна – моя Батьківщина» [4], «Скарбниця моралі» [5], «Вчимося жити разом» [9]) програмах розвитку дітей дошкільного віку та програмах для дітей дошкільного віку з особливими потребами («Програма розвитку глухих дітей дошкільного віку» [11], «Програма розвитку дітей дошкільного віку з порушеннями опорно-рухового апарату» [13]).

Для прикладу розглянемо завдання націлені на формування родинно-побутової компетенції дітей старшого дошкільного віку у програмі для дітей від 2 до 7 років «Дитина». В розділі «Соціальний світ» зазначено такий зміст педагогічної роботи, щодо забезпечення формування родинно-побутової компетенції дітей старшого дошкільного віку: «Формувати уявлення про сім'ю як цінність в житті людини. Розширювати уявлення про функції сім'ї (виховання дітей, турбота про всіх членів родини, підтримка та допомога старшому поколінню, збереження народних та сімейних традицій). Дати уявлення про щасливу сім'ю як таку, у якій люблять один одного, допомагають, прислухаються, піклуються, роблять приємні речі тощо). Продовжувати прищеплювати шанобливе ставлення до членів родини. Сприяти формуванню авторитетного ставлення до батьків. Виховувати бажання брати участь у родинних справах, спільній діяльності, готовність прийти на допомогу. Вчити розуміти власні потреби, поважати потреби інших членів сім'ї, розуміти можливості компромісу у разі зіткнення інтересів. Формувати бажання підтримувати родинні традиції та звичаї, поглиблювати уявлення про можливості посильної участі дітей у родинних святах (прибирання та прикрашання помешкання, підготовка подарунків, уміння порадувати близьких вітальним словом тощо). Вчити приймати подарунки, дякувати. Виховувати у дітей співчуття, співпереживання до членів родини. [8, с. 167]

Отже, можна зробити висновок, що родинно-побутова компетенція є важливою складовою всебічного розвитку дитини старшого дошкільного віку й обов'язково включена в програми розвитку дітей дошкільного віку.

Список використаної літератури:

1. Базовий компонент дошкільної освіти / Богуш А. М. та ін. Київ : Видавництво, 2012. 26 с.
2. Білан О. І. Програма розвитку дитини дошкільного віку «Українське дошкілля» / за ред. О. В. Низковська. Тернопіль: Мандрівець, 2017. 256 с.
3. Калуська Л. В. Комплексна програма розвитку, навчання та виховання дітей дошкільного віку «Соняшник». Тернопіль : Мандрівець, 2014. 144 с.
4. Каплуновська О. М. «Україна – моя Батьківщина». Парціальна програма національно-патріотичного виховання дітей дошкільного віку / за ред. О. Д. Рейпольської. Тернопіль : Мандрівець, 2016. 72 с.
5. Лохвицька Л. В. Програма з морального виховання дітей дошкільного віку «Скарбниця моралі». Тернопіль : Мандрівець, 2014. 128 с.

6. Лохвицька Л. В. Програма з основ здоров'я та безпеки життєдіяльності дітей дошкільного віку «Про себе треба знати, про себе треба дбати». Тернопіль : Мандрівець, 2014. 120 с.
7. Освітня програма «Впевнений старт» для дітей старшого дошкільного віку / Гавриш Н. В. та ін. ; за ред. Т. О. Піроженко. К., 2017. 80 с.
8. Освітня програма для дітей від 2 до 7 років «Дитина» / Беленська Г. В. та ін. Київ : Київський університет ім. Бориса Грінченка, 2016. 304 с.
9. Піроженко Т. О., Хартман О. Ю. Парціальна програма з розвитку соціальних навичок ефективної взаємодії дітей від 4 до 6–7 років «Вчимося жити разом». К.: Видавництво «Алатон», 2016. 32 с.
10. Програма «Дитина в дошкільні роки» [Електронний ресурс] точка доступу: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/programy-rozvytku-ditey/13programa-ditina-v-doshkilni-roki.pdf>
11. Програма розвитку глухих дітей дошкільного віку / за ред. К. В. Луцько. К.: 2013. 397 с.
12. Програма розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі» (нова редакція). У 2 ч. Ч. II. Від трьох до шести (семи років) / Аксьонова О. П. та ін. К., 2014. 452 с.
13. Програма розвитку дітей дошкільного віку з порушеннями опорно-рухового апарату [Електронний ресурс] точка доступу: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/inkluzyvne-navchannya/rozvitku-ditey-doshkilnogo-viku-z-porushennyami-oporno-rukhovogo-aparatu.doc>
14. Світ дитинства : комплексна освітня програма для дошкільних навчальних закладів / за ред. Л. В. Батліної. Тернопіль : Мандрівець, 2015. 200 с.

*Потеряйко Віталіна
студентка ІУ курсу,
Спеціальність «Практична психологія»*

*Науковий керівник:
доктор наук, професор
Марусинець Мар'яна Михайлівна*

«Чинники, що зумовлюють агресивну поведінку підлітків»

Схильність до агресивної, загарбницької, насильницької поведінки людство дістало від своїх тваринних предків, для яких життєво необхідним було завоювання нових територій, отримання вільного доступу до більш багатих джерел задоволення, потреба контролювати найбільшу кількість членів групи та розпоряджатись їстівними запасами.

Споконвічно людей цікавили феномени агресії та агресивності, особливо представників правлячих класів, що були занепокоєні практикою управління своїми підлеглими та стратегіями спрямованого виховання законослухняних та старанних членів суспільства [5].

«Агресивність – властивість особистості, що полягає у готовності до агресивних дій, або сукупність тенденцій в реальній поведінці та у фантазіях суб'єкта, що спрямована на нанесення шкоди іншій особі, на приниження її, грубе примушення до будь-яких дій, навіть до знищення об'єкта агресії...

Агресія – специфічна форма деструктивних дій або поведінки особистості, що спрямована на застосування сили та нанесення фізичної чи психологічної шкоди людям або предметам, така що суперечить нормам та правилам існування у соціумі» [1].

Агресія розглядається нами як будь-яка фізична чи вербальна поведінка, що навмисне завдає людині болю або засмучує її, яка застосовується з ворожими намірами

або як обдуманий засіб досягнення мети. Агресивність притаманна як людині, що розповсюджує злі плітки, так само й хулігану, який здійснює напад на перехожих.

Чинниками, які викликають агресію є: *вплив засобів масової інформації*. А саме: телебачення через показ різноманітних проявів агресивної поведінки. Л. Берковіц виділив такі фактори, що впливають на вірогідність розвитку агресивності: побачене здається спостерігачу проявом агресії; глядач ототожнює себе з агресором; потенційний об'єкт агресії асоціюється з жертвою агресії на екрані; події, що спостерігаються повинні виглядати “реально” та бути захоплюючими.

Досить ретельно проблему впливу сцен насильства на телеекрані на розвиток агресивності вивчали американські та британські дослідники (Л. Ірон, Р. Хьюсманн, У. Белсон, А. Бандура, Р. Уолтерс та багато інших). Результати їхніх досліджень, отримані з великої кількості експериментів, можна звести до основних висновків: агресивність є наслідком перегляду телепередач із сценами насилля, а не навпаки; перегляд телепередач, що пропагандують насилля, підвищує агресивність глядачів; візуальне сприйняття сцен насилля робить глядачів менш чутливими до насильства, викривлює їхнє сприймання реальності.

Середовище. Проблема факторів, що спричинюють виникнення агресивності, ретельно досліджували А. Бандура та Л. Берковіц, представники біхевіорального підходу в психології. Вони представляють біхевіористський напрямок досліджень агресивності, хоча при цьому враховують роль внутрішньо-психічних факторів. Так, Л. Берковіц вважав, що фрустрація викликає в особистості готовність до агресивних дій. Але чи призведе така готовність до агресивних дій, і які вони будуть за силою, типом та тривалістю, – залежить не лише від внутрішніх мотивів та психічних станів особистості, але й від факторів середовища, тобто які подразники наявні в даній ситуації та наскільки вони значущі для людини. Також Л. Берковіц стверджував, що значна частина агресивних дій не передбачається і не планується, вони є імпульсивними і викликаються як відповідь на стимули середовища. Особлива увага в даних дослідженнях приділялась взаємозв'язку між наявністю в ситуації зброї та виникненням агресивності.

Вплив спільнот та груп. Людина – це суспільна істота, де члени суспільства здійснюють вплив один на одного, і відчуваючи різні емоції з даного приводу, формують певну поведінку. Звичайно, це стосується й агресії. Про взаємозв'язок феноменів агресивності та групи писали представники французької соціологічної школи: Г. Тард, Г. Лебон та С. Московічі. З точки зору Г. Лебона “індивід в натовпі набуває завдяки тільки чисельності усвідомлення непереможної сили, і це усвідомлення дозволяє йому піддатись таким інстинктам, яким він ніколи не дасть волю, коли... буває один... Почуття відповідальності, що стримує завжди окремих індивідів... зникає в натовпі...”. О. Дроздов вказував, що з того моменту, як людина пристає до групи, поглинається масою, вона стає здатною на крайні форми насильства або паніки, ентузіазму або жорстокості. З точки зору соціальної психології, особистість в групі підпадає під дію таких феноменів: деіндивідуалізація, соціальна фасилітація, “зсув до ризику”, конформність. [2]. Здатність групи підсилювати агресивні реакції частково пов'язана також з “розмиванням” відповідальності; це призводить до більш агресивної групової поведінки порівняно з індивідуальною. Численні експерименти для з'ясування факторів, що спричинюють агресивність були спрямовані на визначення впливу присутності сторонніх осіб на агресивність досліджуваних (Бернштайн, Мілграм, Річардсон, Тейлор). Як зауважив Р. Байярд, залежність інтенсивності агресії від присутності сторонніх осіб обумовлена тим, як агресор оцінює відношення даних осіб до агресії. Якщо агресор очікує схвалення – агресія підсилюється, а якщо засудження – агресія може навіть припинитись [1].

Вплив сторонніх осіб на поведінку досліджуваних, зокрема на прояв їхньої агресивності вивчався у відомих експериментах Стенлі Мілграма. Отримані в результаті дані довели: якщо досліджуваним наказують “покарати” іншу людину потужним та потенційно небезпечним для життя розрядом електричного струму, більшість з них (а це звичайні люди: не садисти, не

злочинці, не психопати) підкорюється. Особливо великий процент “слухняності” відмічається, якщо особа, що віддає накази, наділена владними повноваженнями. Цей феномен дістав назву “підкорення авторитету”.

Вплив сім'ї. Різновидом невеликої групи є сім'я, яка одночасно відіграє роль першого інституту соціалізації особистості. Її вплив на розвиток агресивності дитини пояснюється, по-перше, з точки зору теорії навічіння, що вивчає поведінку людини, зорієнтованої на взірць. Встановлено, що у сім'ях з агресивними дітьми агресивні прояви з боку дорослих більше розповсюджені порівняно із сім'ями, де виховуються неагресивні діти. В багатьох дослідженнях були отримані дані про те, що в сім'ях агресивних дітей є поширеним агресивний стиль поведінки між батьками. Тобто, поведінка батьків являє собою модель агресії для їхніх дітей. По-друге, ступінь «алкоголізації» сім'ї теж впливає на ступінь агресивності її членів: у всіх дослідженнях даної проблеми взаємозв'язок «батьки — алкоголь — делінквентна поведінка дітей» знаходив підтвердження. По-третє, значною мірою впливає на розвиток агресивності стиль виховання у сім'ї. Наприклад, Патерсон у 1986 році розробив модель взаємозв'язку стилю виховання та агресивної поведінки дітей, де головним джерелом такої поведінки є незрілі методи регулювання дисципліни з боку батьків, які мають місце у непослідовному стилі виховання.

Список використаної літератури:

1. Байярд Р. Ваш беспокойный подросток : практ. руководство для отчаявшихся родителей / пер. с англ. М. : Просвещение, 1991. – 224 с.
2. Дроздов О. Ю. Проблемы агрессивной поведінки особистості : навч. посіб. Чернівці : ЧДПУ ім. Шевченка, 2000. – 156 с.
3. Кунигель Т. В. Тренинг «Активизации внутренних ресурсов подростка» СПб. : Речь, 2009. – 101 с.
4. Кэррел С. Групповая психотерапия подростков СПб. : Питер, 2002. – 548 с.
5. Роль засобів масової інформації та інших джерел у формуванні здорового способу життя молоді.–К.: Укр. ін-т соціальн. дослідж., 2000. – 548 с.

*Починок Юлія Юрїївна,
студентка I курсу магістратури,
спеціальності «Дошкільна освіта»*

*Науковий керівник:
кандидат філологічних наук, доцент
Поворознюк Світлана Іванівна*

«Психолого-педагогічні аспекти формування ціннісного ставлення до світу в дітей старшого дошкільного віку»

Серед ключових проблем сучасної дошкільної педагогіки є пошук ефективних способів формування ціннісного ставлення до того образу світу, який актуалізується в уявленнях дітей. У порівнянні з іншими засобами художня література в цьому напрямку має широкі можливості. Актуальність дослідження використання художньої літератури як засобу формування ціннісного ставлення дітей старшого дошкільного віку до світу зумовлена важливістю педагогічного забезпечення початкових етапів ціннісного орієнтування для всього психічного, соціального й особистісного розвитку дитини цього віку й існуючою потребою практики в розробці педагогічно доцільних способів його формування.

Не можна не погодитися із К. Карасьовою, що життя дитини у дошкільному віці відрізняється тим, що у ньому відбувається діяльне освоєння загальнолюдських цінностей. Цей процес відрізняється розвитком самосвідомості й моральної свідомості дітей, що дає змогу краще орієнтуватися в оточуючому світі [6, с. 120].

У психолого-педагогічних дослідженнях обґрунтовано два шляхи формування цінностей особистості: ідентифікація й орієнтація. У дошкільному віці оволодіння цінностями відбувається через механізм ідентифікації. Під ціннісною ідентифікацією мається на увазі «зараження», безоцінне прийняття цінностей референтних осіб як особистісно значимих. Ефективність ціннісної ідентифікації залежить від авторитету тих, хто знайомить з цінностями, від їх сили впливу й переконання, від зовнішніх умов, які сприяють або перешкоджають прийняттю цінностей [5].

Аналіз поняття «ставлення» у науковій літературі дозволив виявити, що вчені трактують його як зв'язок суб'єкта й об'єкта дійсності, а у випадку дошкільного віку – як встановлення зв'язку між дитиною-дошкільником і світом з метою взаємодії. Науковці у «ставленні» як окремій категорії визначили декілька аспектів: ставлення до чогось, або установка, і ставлення до когось, тобто міжособистісний зв'язок. Вчені наділяють ціннісні ставлення функцією регулятора поведінки особистості, надаючи ціннісним орієнтаціям мотиваційну роль [5].

У психологічній науці, за словами О. Кононко, Т. Піроженко [с.50], ціннісні ставлення визначають як відображення у свідомості людини цінностей, які визнаються нею у якості життєвих цілей і світоглядних орієнтирів, а також як внутрішню позицію особистості, яка відображає взаємозв'язок особистісних і суспільних значень.

У дошкільній педагогіці І. Бехом [с.16-21], К. Карасьовою [6,с.124] ціннісне ставлення дітей дошкільного віку до світу трактується як стійке особистісне прийняття соціальних об'єктів і явищ, що опирається на усвідомлення їх цінності й практичної значимості для них. Також ціннісне ставлення до світу відрізняється позитивним ставленням до нього, бажанням пізнавати його й взаємодіяти з ним.

На думку провідних науковців у галузі дошкільної педагогіки і психології (Г. Беленька [1,с.17-19], А. Богуш [2,с.304], Н. Гавриш [2,с.304]), ціннісне ставлення дитини до світу формується через організовану діяльність, через знання.

У дослідженнях цих науковців вказується, що освітня робота з дітьми, яка спрямовується на формування ціннісного ставлення до світу, має будуватися на засадах суб'єктності, індивідуальності, активної діяльності, успіху, оптимізму, свободи вибору, зв'язку з життям дітей.

У дослідженнях, проведених, Г. Беленькою [1,с.17-19], А. Богуш [2,с.304], Н. Гавриш [2,с.304], Т. Котик [2,с.304], Г. Ватаманюк [3,с.237-240] В. Вертугіна [4,с.467-471], та ін. виявлено, що художня література є важливим засобом виховання особистості дитини дошкільного віку, методом формування ціннісного ставлення до світу.

Так, на думку Г. Ватаманюк, виховання засобами художньої літератури сприяє розширенню знань дошкільників про предмети і явища, формуванню художніх смаків, умінь сприймати й аналізувати художні твори, відтворювати словесні образи, простежувати і розуміти зв'язки у творі, виникненню співпереживання [4, с. 238].

В. Вертугіна зазначає, що дитина фантазує та виявляє індивідуальність, учиться думати і формувати образи персонажів і ситуацій, у які ці персонажі потрапляють завдяки художній літературі [4, с. 468].

Читання художньої літератури, на думку Г. Беленької, виступає як спосіб оптимізації взаємовідносин між поколіннями, у дитини виникає відчуття значущості своєї особистості, а також цінності своїх думок та інтересів [1, с. 18].

Отже, художня література дозволяє здійснювати виховання дитини у безпечному середовищі, адже так у дитини виникає уявлення про шляхи розв'язання життєвих проблем, розширюється перспектива засвоєння життєвого досвіду, формування ціннісного ставлення до життя, соціального оточення. Грандіозною є роль художньої літератури у формуванні світогляду і цінностей дітей дошкільного віку, адже у процесі читання художньої літератури відбувається формування моделей поведінки дитини дошкільного віку.

Список використаних джерел

1. Беленька Г. Родинні читання: відновимо добру традицію / Г. Беленька // Дошкільне виховання. – 2013. – № 2. – С. 17-19.
2. Богуш А. Методика організації художньо-мовленнєвої діяльності дітей у дошкільних навчальних закладах: [підручник для студентів вищих навчальних закладів факультетів дошкільної освіти] / А. Богуш, Н. Гавриш, Т. Котик – К. : Видавничий дім «Слово», 2010. – 304 с.
3. Ватаманюк Г. Художня література як засіб формування духовного світу дитини / Г. Ватаманюк // Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського держ. університету. Серія педагогічна. – Кам'янець-Подільський, 2007. – Вип. XIII. – С. 237-240.
4. Вертугіна В. М. Особливості сприймання творів художньої літератури дітьми старшого дошкільного віку з відхиленням зору / В.М. Вертугіна // Педагогічна освіта: теорія і практика. – 2012. – Вип. 12. – С. 467-471.
5. Гончаренко С. У. Український педагогічний енциклопедичний словник / С.У. Гончаренко. – Рівне: Волинські обереги, 2011. – 552 с.
6. Карасьова К. В. Характеристика прояву ціннісних орієнтирів старших дошкільників у рольовій взаємодії з однолітками / К.В. Карасьова // Актуальні проблеми психології: зб. наук. пр. Ін-ту психології імені Г.С. Костюка НАПН України / [гол. ред. С. Д. Максименко]. – К. Срібна хвиля. – 2013. – Т. IV. Психологія розвитку дошкільника. Вип. 9. – С. 120–134.

*Родіна Оксана Віталіївна
Студентка 1 курсу магістр
Спеціальності «дошкільна освіта»*

*Науковий керівник
Кандидат педагогічних наук, доцент
Корень Алла Миколаївна*

«Особливості формування впевненості у майбутніх вихователів засобами ділової гри»

На сучасному етапі розвитку вищої освіти підвищилися вимоги до здатності особистості протистояти стресовим станам під час навчальної діяльності, а також відчувати почуття задоволеності собою, почуття власної цінності та значущості. Становлення професіоналів, спроможних до проектування, реалізації, корекції, розвитку власної діяльності та діяльності інших залежить від оптимального рівня впевненості особистості.

Поняття «впевненість» вчені описують через різні психічні явища – установку, здібність до самовираження, самосприйняття, саморегуляцію, самооцінку, інтелектуальну емоцію, інтелектуальний стан.

У «Словнику практичного психолога» С. Головіна зазначено, що впевненість у собі – готовність суб'єкта вирішувати досить складні завдання, причому рівень домагань не знижується лише через одні побоювання невдачі. Якщо рівень здібностей значно нижче необхідного для наміченої дії, то має місце самовпевненість[3].

Узагальнивши матеріали з філософської, психолого-педагогічної і науково-методичної літератури, І. Толкунова подає структуру впевненості, яка містить три компоненти: когнітивний (знання про себе), емоційно-оцінний (самооцінка можливостей), поведінковий (ступінь довіри до себе). Також вказує на фактори, що обумовлюють рівні впевненості: внутрішні (локус-контроль, активність, самовладання, цілеспрямованість, рішучість, рівень власної гідності) та зовнішні (соціальне становище, визнання, здатність висувати вимоги і домагатися їх здійснення).

Впевнений стиль поведінки виключає приниження інших або будь-які прояви неповаги по відношенню до інших.

Візуальними показниками впевненості виступають: спокійний погляд в очі співбесідника з періодичним відведенням погляду в сторону, поза тіла злегка схилившись у сторону співбесідника, жести м'які, усмішка натуральна, голос впевнений, рівний темп мовлення, пряма постава, тверда хода[2].

Беззаперечним є факт ефективності використання ділових ігор у навчально-виховному процесі вищої школи, оскільки вони дають можливість формувати знання та професійні навички майбутніх фахівців, залучаючи їх до інтенсивної пізнавальної, інтелектуальної та творчої діяльності.

Гра допомагає студентам розкрити уяву, проявити особисту індивідуальність, розкрити внутрішні ресурси, а це, в свою чергу, впливає на результативність навчання. Досвід роботи у вищій школі показує, що ділові ігри в порівнянні з традиційним навчанням мають значні переваги: студенти проявляють високу працездатність при вивченні програмного матеріалу, бо гра своєю цікавістю викликає значний інтерес і спонукає до виконання певної професійної ролі. Ділова гра потребує від студента певної системи професійних дій. Імітована в грі система дій виступає для учасників гри як мета пізнання і, як всяка мета, стає безпосереднім змістом його свідомості. Це дає нам підставу зробити висновок, що головна мета ділової гри – сприяти пізнанню системи розумових дій, які приводять до правильних та ефективних результатів. Але при цьому слід пам'ятати, що результативність в цілому всієї гри залежить від того, наскільки активними будуть всі учасники гри і як вони до неї будуть підготовлені [1].

Список використаної літератури:

1. Горпенко Г.О. «ВПЛИВ ДІЛОВОЇ ГРИ НА ФОРМУВАННЯ ПОЗИТИВНОЇ МОТИВАЦІЇ НАВЧАЛЬНО-ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ»
2. Кондратюк С.М. «Впевненість у собі як один з аспектів життєвого успіху студентської молоді»
3. Словарь практического психолога/С.Ю. Головин – Изд-во АСТ, Харвест, 2001. – 554 с.

*Саєнко Юлія Миколаївна,
Студентка 1 курсу магістратури,
Спеціальності «Дошкільна освіта»*

*Науковий керівник
Кандидат педагогічних наук, доцент
Алексєєнко–Лемовська Людмила Владиславівна*

«Педагогічні умови формування естетичних цінностей студенті спеціальності «Дошкільна освіта» вищого педагогічного навчального закладу»

Дослідження естетичних цінностей сучасного суспільства, особливо, студентської молоді є актуальним і невідкладним завданням педагогічної науки і практики.

Зазначене вимагає підготовки естетично компетентних студентів, які здатні орієнтуватися на майбутнє й, водночас, шанувати, збагачувати історико-культурну спадщину свого народу. На забезпечення цього процесу націлені ідеї та положення, які викладені в державних нормативно-правових документах України з проблем освіти, а саме в законах України «Про освіту», «Про вищу освіту», «Про дошкільну освіту», у Державній національній програмі «Освіта» (Україна ХХІ століття), Концепції виховання дітей та молоді в національній системі освіти, Концепції художньо-естетичного виховання у закладах освіти, Національній доктрині розвитку освіти в Україні, Національній стратегії розвитку освіти в Україні на 2012-2021 рр. та ін.

Естетичне як одна з найвищих ознак людської духовності пронизує всі сфери людського буття. Стикаючись з будь-яким природним або соціальним явищем, кожний

індивід має можливість оцінювати його не тільки з позиції користі, прагматичних установок, але й з точки зору його краси, яка може доставляти йому духовну насолоду [4, с. 8]. *Естетичне* – найширша і фундаментальна категорія естетики. Вона відображає те спільне, що притаманне прекрасному, потворному, піднесеному, трагічному та іншим властивостям життя і мистецтва [1, с. 32].

Цінності – це поняття, яке вказує на культурне, суспільне або ж особистісне значення (значущість) явищ і фактів дійсності. Саме тому при розгляді культури її визначають як систему цінностей, які становлять її основу [3, с.17].

Серед духовних цінностей, якими важливо оволодіти молодому поколінню, особливе місце належить естетичним цінностям.

За результатами дослідження сутності поняття цінностей Н. Ткачова доходить висновків, що цінності — це сукупність реальних предметів (знарядь і засобів праці, предметів споживання тощо) і абстрактних ідей, що мають високу значущість для суспільства чи окремої особистості. Цінності виникають під час практичної діяльності людей, коли вони не тільки пізнають властивості природних і соціальних явищ, але й намагаються дати їм оцінку з погляду встановлення їхньої користі для свого життя. Для розвитку особистості вони, з одного боку, є основою для формування індивідуальних життєвих пріоритетів, а з іншого, — виконують функцію регулятора її соціальної взаємодії з іншими людьми. Система індивідуальних цінностей людини є результатом засвоєння нею провідних цінностей суспільства, однак цей процес не може бути механічним перенесенням соціальних цінностей у свідомість людини, а є складним, багатоаспектним процесом [5, с. 35].

Естетичні цінності загальнозначущі, хоча їхнє існування й особливості пов'язані з місцевими умовами життєдіяльності їхніх творців. Специфічно людське почуття прекрасного розвивається й збагачується з розвитком культури, всієї соціальної практики, виступаючи основою для формування усе більше складного й різноманітного естетичного ставлення людини до світу. Естетичне ставлення до дійсності припускає особливий ракурс бачення – сприйняття з погляду прекрасного, законів краси.

У сучасній теорії та практиці науковим підґрунтям для здійснення комплексного дослідження проблеми естетичного виховання є дослідження в галузі: філософських (Г. Васянович, А. Герасимчук, І. Зязюн, В. Кремень, П. Саух та ін.), психологічних (І. Бех, Л. Виготський, Г. Костюк, В. Моляко, В. Рибалка та ін.) наук; професійної освіти (О. Антонова, С. Вітвицька, С. Гончаренко, О. Дубасенюк, А. Лісова, А. Сбруєва, С. Сисоєва); естетичної освіти (В. Бутенко, О. Дем'янчук, Л. Кондрацька, Л. Левчук, Л. Масол, О. Падалка, О. Щолокова та ін.). Проблема формування естетичних ціннісних орієнтацій особистості розглядається також в працях філософів (Є. Басін, М. Бердяєв, М. Волович, М. Каган, М. Колесник, В. Кудін, Л. Столович та інші), психологів (В. М'ясищев, Я. Пономарьов, Б. Теплов), педагогів (В. Кузь, Л. Коваль, Б. Неменський, О. Рудницька, В. Сухомлинський та інші).

Дослідники класифікують цінності по-різному: 1) за об'єктом засвоєння – матеріальні, морально-духовні; 2) за метою засвоєння – егоїстичні, альтруїстичні; 3) за рівнем узагальненості – конкретні, абстрактні; 4) за способом вияву – ситуативні, стійкі; 5) за роллю в діяльності людини – термінальні, інструментальні; 6) за змістом діяльності – пізнавальні, предметно-перетворювальні (творчі, естетичні, наукові, релігійні та ін.); 7) за приналежністю – особистісні (індивідуальні), групові колективні, суспільні, загальнонародні (національні), загальнолюдські [2, с. 33-35].

Отже, поняття «*цінність*» є предметом широких теоретичних досліджень різних наукових спрямувань і не втрачає свою актуальність. Студенти – це та соціальна група, що є духовно-творчим ядром суспільства. Саме студентська молодь є ключовим джерелом енергії та орієнтації на подальше розбудовування суспільства, підняття духовних національних стандартів на нові висоти. У структурі духовних цінностей особистості важливе місце займають *естетичні цінності* та мистецтво, яке є продуктом художньо-

творчої діяльності. Студентська молодь, яка має бути інтелектуальною і морально-естетичною елітою суспільства, особливо потребує уваги до рівня розвитку естетичної та художньої культури, художньо-естетичної вихованості.

Список використаної літератури:

1. Борев Ю. Б. Эстетика / Ю. Б. Борев. – М.: Высшая школа, 2002. – 511 с.
2. Долинська Л. В. Психологія ціннісних орієнтацій майбутнього вчителя: [навч. посіб.] / Л. В. Долинська, Н. П. Максимчук. – Кам'янець-Подільський: ФОП, 2008. – 124 с.
3. Лукашевич М.П. Соціологія. Загальний курс. Підручник / М. П. Лукашевич, М. В. Туленков. – К.: Каравела, 2011. – 408 с.
4. Панченко Л. М. Формування ціннісних орієнтацій молоді в період системної трансформації українського суспільства. Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата філософських наук. Спеціальність: 09.00.03 – соціальна філософія та філософія історії / Леся Панченко. – К., 2003. – 21 с.
5. Ткачова Н. О. Аксиологічний підхід до організації педагогічного процесу в загальноосвітньому навчальному закладі: Монографія / Наталія Олександрівна Ткачова. – Луганськ: ЛНПУ імені Т. Г. Шевченка; Х.: Видавництво «Каравела», 2006. – 300 с.

Сапатюк Ганна Володимирівна
студентка II курсу
Спеціальності «Дошкільна освіта»
Науковий керівник:
канд. пед. наук
Жукова Галина Вікторівна

«Сутність понять «здоров`я» та «здоровий спосіб життя» дітей старшого дошкільного віку»

Одне з важливих завдань сучасного закладу дошкільної освіти – виховати, морально, фізично, духовно, соціально, здорову людину. На сьогодні у великій кількості дітей дошкільного віку відхилення у здоров'ї. Тільки за останні кілька років майже вдвічі збільшилася кількість першокласників, які віднесені за станом здоров'я до спеціальних медичних груп. Люди, в тому числі і батьки дошкільників, сьогодні звикли сподіватися не на захисні сили власного організму, а на могутність нашої медицини. Академік М. Амосов стверджував: «Щоб бути здоровим, потрібні власні зусилля, постійні і значні. Замінити їх не можна нічим» [1, с. 26].

Перш ніж виховувати у дітей свідоме ставлення до власного здоров'я та здорового способу життя включно, потрібно розрізняти такі поняття як «здоров'я людини», «стан здоров'я людини» та «спосіб життя». «Здоров'я – сукупність фізичних, духовних, соціальних якостей людини, що є основною її довголіття і необхідною умовою здійснення творчих планів, умовою високої працездатності, створення міцної сім'ї, народження і виховання дітей» [6, с. 48]. Здоров'я людини – цікаве й складне явище, яке завжди привертало і буде привертати увагу не лише дослідників, але й кожної людини. Це поняття дуже давнє, на всіх мовах світу є слово «здоров'я». Здоров'ям можна означити високу працездатність, гарний настрій, упевненість у собі. Фізичне здоров'я дає гарне самопочуття, бадьорість, силу активним дошкільникам. Психічне здоров'я дарує спокій, чудовий настрій, доброту, веселість дітям. Соціальне здоров'я забезпечує успішність у навчанні, вихованні та розвитку дошкільника. Але забезпечення цих складових не дається легко, щоб зберегти своє здоров'я, треба докладати зусиль, займатися їм і зберігати його.

За однією з теорій щодо стану організму людини є така, що «здоров'я людини залежить на 20% від спадковості, на 10% від рівня розвитку медицини, на 20% від стану довкілля, на 50% від способу життя» [3]. Тому, на нашу думку, справедливими є слова: «Ваше здоров'я у ваших руках». Людина біологічно запрограмована на багато більше

років життя, ніж відводить собі. І. Мечников стверджував: «Людина, яка померла раніше 150 років, вчинила над собою насильство» [4, с. 114].

Суспільство давно переконалося, що на здоров'я впливає багато чинників, і найголовніший з них – це спосіб життя, який можна охарактеризувати як сукупність стійких форм життєдіяльності людини, які визначають життєвий шлях особистості. Сюди відноситься залежність здоров'я дитини, людини від сукупності її звичок. Якщо, людина з дошкільного віку постійно й наполегливо дбає про своє здоров'я, вона в основу функціонування свого організму закладає стійкі корисні звички, навички, поведінку, спосіб мислення, сприйняття оточуючих і себе, які й визначають основний напрям життєдіяльності – шлях здоров'я.

«Здоровий спосіб життя передбачає систематичність та чітке дотримання виконання певних правил, що забезпечують гармонійний розвиток, високу працездатність, духовну рівновагу та здоров'я людини» [5]. В основі здорового способу життя лежить індивідуальна система поведінки й звичок кожної окремої людини, що забезпечує їй потрібний рівень життєдіяльності й здорове довголіття. Здоровий спосіб життя – це практичні дії, спрямовані на запобігання захворювань, зміцнення всіх систем організм й поліпшення загального самопочуття людини.

На нашу думку, для дітей старшого дошкільного віку головним є засвоєння основних аспектів свідомого ставлення до свого здоров'я, розуміння ними наслідків своїх дій щодо особистого здоров'я. У дитини потрібно формувати основи здорового способу життя через формування елементарних знань про свій організм і чинники, які впливають на нього. Чим раніше дитина отримує уявлення про будову свого тіла, важливість фізичного виховання, правильного харчування, сну, тим раніше вона буде залучена до здорового способу життя.

До здорового способу життя також входить моральна вихованість дитини дошкільного віку. Успіх морального виховання дітей багато в чому залежить від характеру суб'єктивного соціального простору, в якому формується особистість дитини. У нього входять відносини і спілкування в колективі, сім'ї, в дитячому садку з товаришами і друзями, батьками, вихователями, ставлення до себе, до природи, до зовнішнього світу, праці, до суспільних вимог [2].

Отже, фізичне здоров'я дитини, соціальне благополуччя, психічна стабільність, моральне виховання є важливими у формуванні свідомого ставлення дитини до свого здоров'я. Саме в дитячому садку починає формуватися свідоме ставлення дітей до свого здоров'я, яке в майбутньому буде майже неможливо змінити і яке забезпечить повноцінний розвиток особистості.

Список використаної літератури

1. Амосов М. М. Здоров'я / М. М. Амосов. - К. : Нива, 1997. – 142 с.
2. Жукова Г. В. Проблеми освіти під час формування морально-компетентнісних якостей особистості / Г. В. Жукова, Т. М. Булгакова // Студентське самоврядування в системі академічної культури. Матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції студентів та молодих учених, 14-15 березня 2019 р. Вищий державний навчальний заклад України «Буковинський державний медичний університет». – Чернівці, 2019. – С. 107–108.
3. Козіброда Л. В. Організаційно-методичні аспекти фізичного виховання дітей старшого дошкільного віку з відхиленнями у стані здоров'я : автореф. дис... канд. наук з фіз. виховання і спорту : 24.00.02 / Л. В. Козіброда ; Львівський держ. ін-т фізичної культури. - Л., 2006. – 20 с.
4. Мечников И. И. Этюды о природе человека / И. И. Мечников. – Киев : Медкнига, 2015. – 223 с.
5. Сущенко Л. П. Здоровий спосіб життя людини як об'єкт соціального пізнання : автореф. дис... канд. філос. наук : 09.00.03 / Л. П. Сущенко ; Запорізький держ. ун-т. - Запоріжжя, 1997. – 25 с.

6. Хаткіна М. О. Головна енциклопедія для дошкільнят / [М. О. Хаткіна ; авт.-уклад. О. В. Зав'язкін ; худож.: Ю. О. Бойко та ін.]. – Київ : КРИСТАЛ БУК, 2016. – 224 с.

*Сербін Дмитро Валерійович,
студент 2 курсу 22 зДмгбпнр,
Спеціальності «Психологія»*

*Науковий керівник:
Кандидат психологічних наук, доцент
Дубініна Катерина Віталіївна*

«Психологічний портрет хімічно залежної особистості»

Теоретичний аналіз літературних джерел засвідчив, що хімічна залежність це - психічний та фізичний стан, що виникає в результаті взаємодії між живим організмом і хімічним реагентом (алкоголем, лікарським препаратом, наркотиком, газотворюючою речовиною тощо), що характеризується поведінковими та іншими реакціями, які включають потребу постійно або періодично приймати хімічний препарат для того, щоб відчувати його психічні ефекти, або з метою уникнення фізіологічного дискомфорту від припинення його вживання (за визначенням А. Ребера).

Хімічна залежність формується в декілька етапів, а саме виникає фізична залежність (зміни в роботі нейронів мозку) та психологічна залежність [2]. Хімічна залежність охоплює чотири основні сфери життя людини: фізичну, психологічну, соціальну та духовну. Найбільших змін, на думку провідних авторів, зазнає саме психологічна сфера залежної людини [1, 2].

Психологічний портрет хімічно залежних людей був охарактеризований низкою авторів (Т. Горські, Е. Савіною, Б. Сегал та ін.), які працювали із хімічно залежними. Так, Т. Горські виділяє наступні психологічні особливості, притаманні хімічно залежним людям. Вживання ПАР (психоактивних речовин) не тільки зупиняє особистісний розвиток людини, а й призводить до її деградації, вона починає ніби психологічно «рости назад». Особистість залежного стає інфантильною (дитячою, нерозвиненою). У залежного формуються такі негативні особистісні характеристики: 1. Нездатність брати відповідальність на себе; 2. Егоцентризм («Я» в центрі світу, «світ обертається навколо мене»); 3. Переважання «дитячих» емоцій (провина, образа, сором, роздратування, депресія, тривога, самотність, нудьга тощо) над «дорослими» (впевненість, цілеспрямованість, повага, смиренність, віра, надія, любов тощо); 4. Коливання самооцінки від повного самознищення до грандіозності та манії величч; 5. Поведінка імпульсивна, непродумана, підпорядкована миттєвим бажанням і емоціям; 6. Переважають бажання за принципом «хочу все і відразу». Нездатність ставити реальні цілі, відкладати бажане на потім; 7. Домінування тілесних потреб, дитячих цінностей, нерозвиненість духовних потреб; 8. Дитячий ідеалізм і почуття справедливості. Нездатність розрізнити ідеальне і реальне; 9. Нездатність до абстрактного мислення, що виявляється у неможливості відсторонитися від проблеми і обдумати її без емоційно; 10. Брехливість. Нездатність бути чесним з собою та іншими [1].

Е. Савіна, яка довгий час теж працювала із хімічно залежними людьми, виділяє наступні їх психологічні особливості: 1. Гіперчутливість. Хімічно залежні люди дуже часто скаржаться на нервозність, дратівливість, напруженість. У них амплітуда коливань емоцій набагато більша. Можна сказати, що алкоголізм чи наркоманія - хвороба емоцій. Якщо людина злиться, то вона готова «рознести весь будинок»; якщо сумує, шкодує себе, то настільки глибоко, що готова вбити себе, а з деякими це відбувається насправді. Якщо алкоголік чи наркоман відчуває радість, підйом, то він забуває про оточуючих, про

проблеми, часто робить неадекватні вчинки; 2. Ідеалізм формується у кожній хімічно залежній особистості. Під ідеалізмом розуміється спотворені, що не відповідають дійсності, уявлення про себе, людей, навколишній світ; 3. Перфекціонізм – прагнення зробити найкращим чином все, за що берешся. Ці три риси хімічно залежної людини як збільшувальне скло вирощують звичайні людські потреби до неймовірних розмірів і перетворюють їх в дефекти характеру [2].

Також Б. Сегал виділяє наступні психологічні особливості осіб з хімічною залежністю: 1. Зниження толерантності до труднощів повсякденного життя, але високий опір кризовим станам; 2. Прихований комплекс неповноцінності, який зовні виглядає як комплекс домінування; 3. Зовнішня соціабельність, що поєднується зі страхом перед стійкими емоційними контактами; 4. Прагнення говорити неправду; 5. Прагнення звинувачувати інших, знаючи, що вони невинні; 6. Прагнення втекти від відповідальності в прийнятті рішень; 7. Стереотипна поведінка; 8. Залежність від думки оточуючих; 9. Тривожність [3].

Отже, провівши теоретичний аналіз літератури провідних авторів, ми можемо чітко визначити психологічний портрет хімічно залежної особистості. А саме, зупинка в особистісному розвитку, інфантилізм, нестійка самооцінка, імпульсивність, нездатність ставити реальні цілі, відсутність абстрактного мислення, брехливість, гіперчутливість, ідеалізм, перфекціонізм, прихований комплекс неповноцінності, зовнішня соціабельність, стереотипна поведінка, залежність від думки оточуючих, тривожність.

Список використаної літератури:

1. Горски Т. Путь выздоровления / Т. Горски. М.: Институт общегуманитарных исследований, 2006. – 345с.
2. Савина Е. Выздоровление от алкоголизма и наркомании. Духовной жаждою томим / Е. Савина. М.: Адрус, 2007 – 368с.
3. Сегал Б. Алкоголизм / Б. Сегал. М.: Медицина, 1967. - 583 с.

*Середюк Вікторія Вікторівна,
магістр 1 курсу
спеціальності «Дошкільна освіта»*

*Науковий керівник
кандидат педагогічних наук, доцент
Корень Алла Миколаївна*

«Формування толерантності у майбутніх вихователів ЗДО»

Зацікавленість до толерантності як до однієї зі сторін соціального життя та людської психіки виникла відносно недавно, що істотною мірою зумовлює факт її малосвідомості. Толерантність - доволі абстрактне поняття, яке важко доступне для спостереження і виміру стандартизованими методами.

Звернемося до аналізу лексичного та етимологічного значення цього слова у наукових словниках.

У "Великому тлумачному словнику сучасної української мови" "толерантність" (від лат. *tolerantia* - терпіння) визначається як, по-перше, здатність організму переносити несприятливий вплив яких-небудь факторів, по-друге, як поблажливість, терпимість до чийось думок, поглядів, вірувань тощо [2, с.125].

Розвиток толерантних якостей майбутнього педагога – це один з напрямів соціалізації особистості, метою якого є її професійне становлення та досягнення певної вершини (акме) в неперервному професійному та духовному зростанні.

Аксіологічний аспект фахової підготовки педагога представляє собою формування сукупності специфічних педагогічних цінностей професійної діяльності, до яких ми відносимо толерантність.

Формування у майбутніх педагогів здатності до міжособистісної толерантності включає три взаємопов'язані складові:

- ◆ професійну, спрямовану на фахову підготовку педагогів, виконання ними професійних функцій, володіння відповідними видами професійної діяльності в контексті особистісно орієнтованої парадигми освіти;

- ◆ особистісну, спрямовану на підготовку майбутніх педагогів до професійного самовизначення, професійної самореалізації та професійної самоактуалізації упродовж життя;

- ◆ технологічну, спрямовану на формування її організаційно-методичних умов.

Структура професійної складової міжособистісної толерантності педагога включає когнітивний, функціональний і діяльнісний компоненти:

- ◆ когнітивний компонент відображає зміст фахової підготовки майбутніх педагогів;

- ◆ функціональний компонент – професійну підготовку майбутніх педагогів до виконання професійних функцій;

- ◆ діяльнісний компонент – професійну підготовку майбутніх педагогів до оволодіння різними напрямками його професійної діяльності[3].

Толерантний педагог має уміти: аналізувати і прогнозувати основні результати власної професійної і комунікативної діяльності; вміти створювати та підтримувати толерантне навчально-виховне середовище; виявляти причини конфліктів в дитячому колективі; оперативно визначати потреби власного психолого-педагогічного вдосконалення та здійснювати їх практичну реалізацію; сприяти толерантним взаємовідносинам між дітьми та їх батьками; координувати (узгоджувати) діяльність усіх ланок і усіх суб'єктів навчально-виховного процесу в навчальному закладі тощо[4].

На основі аналізу зарубіжної й вітчизняної теорії і практики виховання толерантності майбутніх педагогів нами визначені умови ефективного впливу виховної роботи на цей процес: зорієнтованість позааудиторної роботи на розвиток толерантності як якості особистості студентів; створення в освітньому закладі толерантного виховного простору; реалізація виховного процесу на засадах діалогічного підходу; формування у студентської молоді позитивних установок щодо себе та оточуючих людей.

Список використаної літератури:

1. Асмолов А.Г. На пути к толерантному сознанию. М., 2000. С. 7.
2. Бех І.Д. Почуття цінності іншої людини як моральний пріоритет особистості // Початкова школа. – 2001. – №12. 3. Бондырева С.К. Толерантность. Учебно-методическое пособие/ - М.: 2003 – 240 с.
3. Джаран Н.С. Створюємо умови для переходу від авторитарної педагогіки до педагогіки толерантності // Педагогіка толерантності. - 2002. - № 2. - С. 38-40.
4. Швачко О. Толерантність як психолого-соціальний феномен // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. - 2001. - № 2 - С.137-152.

*Сидоренко Юлія Вікторівна
студентка-магістрантка 1 курсу
спеціальності «Початкова освіта»*

*Науковий керівник:
кандидат педагогічних наук, доцент
Коханко Оксана Григорівна*

«Формування в учнів початкової школи самооцінки засобами формувального оцінювання»

В Україні проголошено курс на компетентнісну освіту. В її умовах затребуваним стає такий підхід до оцінювання досягнень учнів, який дає можливість виключити негативні моменти в навчанні, сприяє індивідуалізації навчального процесу, підвищенню навчальної мотивації й самостійності учнів.

Дослідження феномену формування в учнів початкової школи самооцінки засобами формувального оцінювання не проводилось. Проте, проблема оцінювання, оцінки та самооцінки в різних своїх аспектах одержала віддзеркалення в працях вітчизняних і зарубіжних психологів та педагогів (Б. Ананьев, Ю. Бабанській, П. Блонський, Л. Божович, Л. Виготський, Л. Кабан, А. Ліпкина, О. Леонтєв, С. Рубінштейн, А. Захарова, Е. Іванова та ін.). Проблемі самооцінки присвячено численні дослідження зарубіжних учених (Р. Бернс, А. Маслоу, К. Роджерс, З. Фройд та ін.) та вітчизняних (О. Барна, П. Дячук, І. Ковалишин, Н. Морзе, О. Онопрієнко, О. Савченко, С. Чайкіна та ін.).

П. Дячук зазначає, що в учнів початкової школи самооцінка формується, насамперед, під впливом навчання, а також залежить від позитивних або негативних оцінок учителя. Також можна зазначити, що у становленні самооцінки особливе значення мають підстави, на які спирається суб'єкт, оцінюючи себе. У самооцінці відображаються уявлення дитини про вже досягнуте, і про те, до чого вона прагне, проект її майбутнього, нехай ще не здійснений, але який відіграє значну роль у самореалізації її поведінки в цілому і навчальній діяльності зокрема [3].

У значній мірі самооцінка молодшого школяра залежить від його навчальних досягнень та оцінки, яку він отримує від учителя на кожному уроці. Саме тому, оцінювання у школі – поле широкої діяльності. Воно не лише впливає на такі важливі речі, як навчальна мотивація учнів, їх позиція в суспільстві, а й ставлення до себе.

У процесі навчання, зокрема під час оцінювання, вчителю важливо правильно та грамотно використовувати види оцінювання, виявляти доброзичливість, вимогливість поєднувати з індивідуальним підходом саме для того, щоб допомогти учням навчитися вчитися та сформувати адекватну самооцінку про себе та свої можливості. Варто зазначити, що оцінювання як процес веде до результату – оцінки. Оцінка буває двох видів: кількісна (тобто цифра, буква, символ, умовні позначення) та якісна (тобто вербальна, описова) [1]. Виходячи з якісної оцінки і стали виділяти **формувальне оцінювання**, що має мотивувати і надихати дитину до навчального процесу, формування в учня впевненість у собі та дає можливість вчителю побачити динаміку розвитку навчального прогресу учня. Так, наприклад: швейцарський учений Ф. Перрену трактує формувальне оцінювання як «будь-яке оцінювання, яке допомагає учневі навчатися та розвиватися», наголошуючи на активній ролі останнього; новозеландські вчені Б. Коуві та Б. Белл визначають, як «двосторонній процес між учителем та учнем з метою оптимізації процесу навчання», підкреслюючи аспект співробітництва; британський учений П. Блек зазначає, що «діяльність вчителя та учнів, яка надає відомості, які можуть бути використані як зворотній зв'язок для кореляції навчального процесу», підкреслюючи ідею важливості реагування в процесі навчання на запити дитини [4, с.49-57].

І. Фішман і Г. Голуб в своїй роботі «Формувальна оцінка навчальних результатів учнів» вказують на те, що формувальне оцінювання передбачає оцінку досягнень учнів,

виявлення пропусків в засвоєнні елементів змісту задля того, щоб усунути їх із максимальною ефективністю [6, с.142-159].

У Державному стандарті початкової загальної освіти заявлено рекомендацію впроваджувати формувальне оцінювання навчальних досягнень учнів. За формувальним оцінюванням відстежується особистісний розвиток дитини та хід опанування нею навчального досвіду як основи компетентності. Таке оцінювання дозволяє: а) вибудовувати індивідуальну траєкторію розвитку учнів; б) оцінити або визначити досягнення дітей на кожному з етапів освітнього процесу; в) вчасно виявляти проблеми й запобігати їх нашаруванню; г) мотивувати учнів до прагнення здобути максимально можливі результати; д) виховувати ціннісні якості особистості, бажання навчатися, відсутність побоювання помилитися, переконання у своїх можливостях і здібностях [2, 5].

Отже, в сучасній школі змінюється загальна мета оцінювання – вона перестає бути лише інструментом оцінювання успішності учня, а стає засобом навчання для вчителя також.

Список використаної літератури:

1. Бондар В. І. Коханко О. Г. Дидактика: теорія і технологія її вивчення : навч.-метод. посіб. Київ : Вид-во НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2012. 145 с.
2. Державний стандарт початкової освіти України : затверджено постановою КМУ від 21 лютого 2018 року № 87 // URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/87-2018-п> (дата звернення: 6.04.2019).
3. Дячук П. В. Дидактичні умови забезпечення процесу формування самооцінки молодшого школяра. *Педагогіка та психологія : зб. наук. праць Чернівецького нац. ун-ту імені Юрія Федьковича*. Чернівці, 2014. С. 55–61.
4. Морзе Н. В., Барна О. В., Вембер В. П. Формувальне оцінювання : від теорії до практики. *Інформатика та інформаційні технології в навчальних закладах*. 2013. № 6. С. 45–57.
5. Нова українська школа. *Порадник для вчителя : навч.-метод. посіб. / за ред. Н. М. Бібік*. Київ : Плеяди, 2017. 204 с.
6. Фишман И.С., Голубь Г.Б. *Формирующая оценка образовательных результатов учащихся : метод. пособ.* Самара : Изд-во «Учебная литература», 2007. 244 с.

*Сингаївська Вікторія Валентинівна,
студентка I курсу магістратури,
спеціальності «Дошкільна освіта»*

*Науковий керівник:
кандидат філологічних наук, доцент
Поворознюк Світлана Іванівна*

Формування етнокультурної компетентності майбутніх вихователів як педагогічна проблема

На сьогодні тема етнокультурного виховання є надзвичайно актуальною. Причинами цього є складна політична та соціальна ситуація в нашій країні, економічні негаразди. За останні роки з'ясувалося, що питання етнокультурного виховання залишається певною мірою занедбаним. Цей процес надзвичайно важливий, адже ми формуємо в дітей любов до Батьківщини, повагу до звичаїв і традицій українців, їхньої етнокультурної спадщини, готовність в будь-який час оберігати честь і гідність рідної України, докладати всі зусилля для розбудови вільної, незалежної держави. Етнічна культура — це сукупність матеріальних і духовних цінностей, вироблених певним етносом впродовж його історії на його власній території засобами етнічного самовираження (рідна мова, рідна релігія). Ця тема була надто важливою і залишилася актуальною дотепер. Постійно відбувається

формування культурно-ціннісних орієнтацій духовно-етичної основи особистості дитини, розвиток дитячих емоцій, відчуттів, мислення, механізмів соціальної адаптації в суспільстві, починається процес національно-культурної самоідентифікації, усвідомлення дитини в навколишньому світі. Заклад дошкільної освіти у взаємодії з батьками повинен забезпечити й реалізувати всі завдання етнокультурного виховання дітей дошкільного віку за допомогою використання всіх засобів і методів виховного впливу.

Етнокультурна компетентність – це здатність людини вільно орієнтуватися у світі значень культури свого етносу, вільно розуміти мову цієї етнокультури і вільно творити цією мовою [3,183 с.]. Богуш А.[1], Стельмахович М. [5], Філіпчук Г. [6] та інші дослідники розглядають етнокультурну компетентність як засіб передачі культурного досвіду від одного покоління етносу до іншого. Вітчизняні вчені доводять, що етнокультурна компетентність сприяє розвитку національної самосвідомості, вихованню й навчанню людини, спираючись на етнокультурні традиції конкретного регіону. Етнокультурна компетентність майбутнього фахівця розглядається науковцями як необхідна сукупність особистісних якостей, що включають високий професіоналізм, знання, вміння й навички, які дозволяють вільно використовувати етнокультурні засоби в поліетнічному середовищі.

За О. Гуренко, етнокультурна компетентність як результат професійної підготовки студентів – складне інтегроване утворення, яке піддається цілеспрямованому розвитку і вдосконаленню в рамках освітнього процесу закладу вищої освіти [2, 22 с.].

Головним критерієм підготовки студентів до етнокультурної діяльності вважаємо їхню здатність до роботи в полінаціональному середовищі, прагнення до розв'язання та запобігання міжетнічних проблем, гармонізації національних взаємин. Виходячи з того, що студентська наукова діяльність в умовах закладу вищої освіти залежно від кожного конкретного випадку має плановий, добровільний чи ініціативний характер, доцільно всіляко сприяти добровільній участі майбутніх фахівців у конкурсах, олімпіадах, конференціях тощо. Чільне місце у системі їх професійної підготовки належить самостійній пошуково-етнографічній діяльності орієнтовно такого змісту: дослідити особливості української вишивки свого краю; записати легенди та повір'я про працю, пов'язану з народними ремеслами та промислами, визначити їхнє місце у змісті шкільної освіти; зібрати колекцію старовинних господарсько-побутових речей (посуд, рідкісні знаряддя праці, побутове приладдя, декоративні вироби) та здійснити їхній історико-краєзнавчий аналіз; вивчити маловідомі трудові звичаї та обряди конкретного етносу, визначити їхні функції у вихованні сучасних дітей; систематизувати народну гумористичну творчість (пісні, вірші, анекдоти, примовлянки) та проаналізувати їхні виховні можливості. Участь у пошуковій роботі збагатить уявлення студентів про основні елементи наукового дослідження (визначення його об'єкта, предмета, мети, завдань, формулювання гіпотези та ін.), вибір і застосування методів, зокрема спостереження, анкетування, методу рейтингу і самооцінки, експерименту, статистичних методів тощо. Ефективною формою організації творчого пошуку студентів вважаємо етнографічні експедиції в місця компактного проживання різних етнографічних груп (гуцулів, бойків, лемків, подолян тощо) задля збору народознавчого матеріалу; самостійну роботу майбутніх фахівців у плануванні етнокультурної роботи в закладах освіти, проектуванні занять і виховних заходів на етнокультурну тему, підготовці доповідей до мініконференцій, здійсненні пошуково-етнографічної роботи; створення наукового гуртка, що має метою систематизацію народознавчого матеріалу.

Етнокультурне виховання студентів передбачає передусім формування готовності до професійної діяльності в конкретному етнокультурному середовищі.

Список використаної літератури:

1. Богуш А. М. Українське народознавство: Мій рідний край, моя земля / уклад. А. М. Богуш, Г. І. Григоренко, В. О. Інжестойкова та ін. – Запоріжжя : Просвіта, 1993. – 79 с.

2. Гуренко О. І. Впровадження технології формування етнокультурної компетентності студентів у практику роботи педуніверситету [Електронний ресурс] / О. І. Гуренко. – Режим доступу: http://bdpu.org/scientific_published/2005/pedagogics_2_2005/28.
3. Лозко Г. Етнологія України: філософсько-теоретичний та етнорелігієзнавчий аспект: навчальний посібник / Галина Лозко. – К.: Артек, 2001. – 304 с.
4. Маєвська Л. М. Модель підготовки майбутнього учителя до етнокультурного виховання молодших школярів [Електронний ресурс] / Л. М. Маєвська. – Режим доступу: <http://eprints.zu.edu.ua>.
5. Стельмахович М. Г. Українська народна педагогіка / М. Г. Стельмахович. - К. : ІЗМН, 1997. - 232 с.
6. Філіпчук Г. Г. Громадянське суспільство й освіта в контексті глобальних і етнонаціональних процесів / Г.Г. Філіпчук // Розвиток педагогічної і психологічної наук в Україні 1992-2002: 36. наук. праць до 10-річчя АПН України. – Ч. 1. – Харків: ОВС, 2002. –227–241 с.

*Стельникович Віта Григорівна
студентка-магістрантка I курсу
спеціальності «Початкова освіта»*

*Науковий керівник:
кандидат педагогічних наук, доцент
Коханко Оксана Григорівна*

«Впровадження в освітній процес інтелект-карт як ефективного засобу розвитку критичного мислення молодших школярів»

Розвиток критичного мислення – одне з наскрізних умінь, що зобов'язана формувати в учнів нова українська школа [1, 3].

Питання розвитку критичного мислення висвітлено в працях зарубіжних науковців М. Ліпмана, Д. Брунера, Дж. Гілфорда, С. Заір-Бека, А. Кроуфорда, К. Мередіт, С. Метьюза, Д. Рассела, Ф. Станкато, Ч. Темпла, К.Уейда, Д. Халперна, Дж. Чаффа та вітчизняних дослідників – Н. Березанської, В. Бондаря, Т. Воропай, Н. Дайрі, В. Дороз, І. Кожуховської, А. Ліпкіна, О. Пометун, Л. Терлецької, С. Терно, О. Тягло, А. Федорова, Т. Яковенко та ін. Технологія критичного мислення учнів початкової школи розкрито в наукових доробках А. Байрамова, О. Белкіної-Ковальчук, Л. Варзацької, М. Вашуленка, Л. Липкіної, О. Савченко та ін.

Сьогодні науковці у активному пошуку ефективних методів та засобів розвитку даного вміння у в учнів різних освітніх рівнів. Зорієнтованість початкової школи на впровадження інформаційно-комунікаційних технологій в освітньому процесі визначає пошук сучасних динамічних, яскравих, доцільних наочних засобів навчання. Одним із таких засобів є *інтелект-карти*. Застосування карт знань в освітньому процесі може дати позитивні результати, оскільки діти вчаться вибирати, структурувати і запам'ятовувати ключову інформацію, а також відтворювати її в подальшому. Інтелект-карти допомагають розвивати системне, креативне і критичне мислення, пам'ять, увагу школярів, а також зробити процеси навчання цікавішими і результативнішими.

На думку американського вченого Т. Б'юзена, одним з цікавих засобів розвитку вмінь критичного мислення можуть слугувати інтелект-карти (ментальні карти знань). Процес їх створення нагадує креативний процес: визначення теми, породження асоціацій, первинна редакція, інкубація, вторинна реконструкція та ревізія, заключна стадія. Вони дозволяють досліджувати всі сторони певного явища, забезпечують свій погляд на об'єкт, який вивчається, допомагають генерувати ідеї, забезпечують всебічний і послідовний творчий процес, дають змогу комбінувати незвичні елементи, реагувати на естетичний чи

емоційно хвилюючий об'єкт, застосовувати різноманітні коди тощо. Отже, інтелект-карти — це важливий інструмент відображення вербальними й образними засобами процесу, що веде до інтелектуального прориву, сприяє інкубаційному процесу та активізує здатність людини до критичного мислення [2].

Теорія інтелект-карт народилася на початку 70-х років ХХ століття завдяки відомому англійському психологу Тоні Бьюзену. Закінчивши школу на двійки, він серйозно задумався над питанням «Чим я гірший за інших?». Реально вивчивши досвід мислення кращих розумів людства, таких як Леонардо да Вінчі, Альберт Ейнштейн, Томас Едісон, Джеймс Джойс та ін., Бьюзен дійшов висновку, що ці генії максимально використовували усі ментальні можливості свого мозку, на відміну від пересічної людини, яка використовує лише 5% головного мозку. Він вирішив «змусити свій мозок працювати». Поєднавши цей досвід з досягненнями сучасної психології в галузі пам'яті та мислення, Бьюзен розробив технологію мислення та запам'ятовування інформації, яку він назвав «інтелект-карти» («mind maps»). Найцікавіше, що в основі складання інтелект-карт лежить метод асоціацій, який більше 100 років тому почав застосовувати Зігмунд Фрейд для лікування неврозів [4].

Про ефективність інтелект-карти як засобу систематизації та узагальнення знань, умінь та навичок учнів, а також розвитку у них критичного мислення писав Хорст Мюллер. На його думку, записи не завжди допомагають під час обробки значного об'єму інформації, оскільки дуже швидко їх стає занадто багато. До того ж вони погано запам'ятовуються, оскільки залучають в роботу тільки логічне мислення. Малюнки та символи запам'ятовуються значно легше, наш мозок має відповідальну за уяву область, яка дозволяє мислити цілісно, - це права півкуля мозку. Для вирішення таких проблем найбільш підходить метод картування мислення (Mind Mapping). Інтелект-карти (Mind Maps), або ментальні карти, дозволяють графічно відображувати інформацію [5].

Так під час ознайомлення учнів з новим матеріалом (подаючи його блоком) можна на дошці створювати інтелект-карту впродовж уроку, додаючи нові «гілки», малюнки, символи. Такий колаж слугуватиме своєрідним планом і дасть змогу учням легко зробити висновки під час підведення підсумку уроку.

При закріпленні матеріалу учні колективно чи самостійно створюють на дошці інтелект-карту із готових елементів і розміщують малюнки, виконуючи завдання до кожної з підтем. При повторенні матеріалу діти малюють інтелект-карти, працюючи в групах.

При перевірці знань з теми, під час самостійних робіт можна дати сильнішим учням завдання зобразити вивчений матеріал у вигляді карти пам'яті.

Використовувати карти пам'яті можна на уроках вже з 1-го класу, поступово ускладнюючи їх до 4-го. Оскільки, сам автор методу постійно підкреслює, що інтелект-карта є лише ще одним прийомом навчання. На його думку, на основі цього методу можна створити систему навчання, яка озброїть учня найважливішим умінням – умінням самостійно здобувати знання і використовувати їх у своїй діяльності. А це і є, на нашу думку, основою формування умінь критичного мислення.

Список використаної літератури:

1. Большакова І. Критичне мислення // Початкова школа – Київ: «Вид. дім «Перше вересня», 2016. – 144с.
2. Бьюзен Т. Супермышление. – Минск: Поппури, 2003. – 304с.
3. Концепція «Нова українська школа» // URL:: <http://mon.gov.ua/activity/education/zagalna-serednya> (дата звернення: 6.04.2019).
4. Найдьонова А.В. Інтелект-карти як інструмент ефективної роботи з інформацією. Посібник для педагогів та учнів // URL: <https://ru.calameo.com/books/004373434dec4e2bf2b83> (дата звернення: 6.04.2019).
5. Хорст Мюллер. Составление ментальных карт. Метод генерации и структурирования идей. – М.: ОМЕГА-Л, 2007. – 128с.

Теселько Анна
студентка IV курсу,
Спеціальність «Практична психологія»

Науковий керівник:
доктор наук, професор
Марусинець Мар'яна Михайлівна

«Підлітковий алкоголізм: причини та наслідки»

В останні роки кількість підлітків з шкідливими звичками помітно зросла в багатьох країнах світу. Наркоманія, тютюнопаління, алкоголізм, що була предметом психіатрії, стали соціальними та психологічними проблемами. За даними групи експертів Всесвітньої Організації Охорони Здоров'я, у сучасному світі відмічається тенденція до збільшення осіб, які приймають різні алкогольні, тютюнові, наркотичні препарати; зростає показник вживання їх неповнолітніми дітьми.

Підлітковий вік є одним з найбільш складних і проблемних у житті. В цьому віці виникають різноманітні труднощі соціальної адаптації, пов'язані з його психологічними особливостями, що особливо стосується підлітків з акцентуаціями характеру (В. П. Дворщенко, А. Є. Лічко,). Труднощі такого роду нерідко викликають захоплення шкідливими звичками з боку неповнолітніх, яке тільки загострює їх.

Алкоголізм – хвороблива пристрасть до алкоголю, що розвивається внаслідок звичного його вживання і що призводить до втрати людиною соціально цінних духовних і фізичних якостей. Алкоголізм - захворювання, різновид токсикоманії, що характеризується пристрастю до алкоголю (етилового спирту), з психічною та фізичною залежністю від нього. Характеризується втратою контролю над кількістю випитого алкоголю, зростанням толерантності до алкоголю (наростання доз спиртного, потрібних для досягнення задоволення), абстинентним синдромом (похміллям), токсичним ураженням органів, а також провалами пам'яті на окремі події, що відбувалися в період сп'яніння.

Підлітковий алкоголізм – це велика проблема не тільки для родини, а й для суспільства. Невтішні реалії України такі, що вона знаходиться на першому місці у світовому рейтингу ВООЗ по вживанню кількості алкогольних напоїв на душу населення. Найстрашніше те, що алкоголізм молодшає дуже швидкими темпами. За даними соціологічних опитувань Всесвітньої Організації Охорони Здоров'я, один з шести хлопчаків у віці 11-12, вже має практичне уявлення про стан алкогольного сп'яніння. Невтішна статистика дитячого алкоголізму в Україні така: 40% дітей у віці до 18 років регулярно вживають алкоголь; 1% підлітків 12-15 років має стійку сформовану залежність; 90 % тих, що регулярно вживали в шкільному віці стають хронічними алкоголіками; кожна сьома хвора дитина – дівчинка.

Причини, за яких підліток починає «заглядати у пляшку» можна розділити на дві групи. Основою мотивів першої групи є бажання дотримуватися традицій, випробувати нові відчуття і відчутти себе дорослим. Крім того, дуже часто підлітки дивляться на алкоголь, як на спосіб впоратися з сором'язливістю, стати розкутішим і перебороти страх перед спілкуванням з іншими людьми. Ще не спробувавши алкоголь, підліток вважає його легким збудливим засобом, що особливої шкоди не принесе, а лише допоможе розкритися. Але «особисте» знайомство з чаркою обертається гіркотою, печіння у роті і головний біль, після чого бажання його продовжити на деякий час іде. Час йде, неприємні відчуття забуваються, і виникають нові приводи випити – закінчення школи, вдале вступ до ВУЗУ, дні народження. Чарка за чаркою, дитина входить у смак, і тут на сцену виходить друга група мотивів, в основі якої лежить банальна нудьга, невміння зайняти

себе і направити енергію на досягнення правильних цілей. Читання книг, навчання та занять спортом, підліток віддає перевагу вечір у компанії друзів з неодмінним розпиванням спиртного, частіше всього пива. Пивний алкоголізм у підлітків явище дуже поширене, адже пиво в порівнянні з горілкою здається нешкідливим напоєм, не викликає звикання, а купити його набагато легше. Заполонила телевізійні ефіри реклама спиртних напоїв, сцени з фільмів тощо. Розвиток алкоголізму залежить також від періодичності і обсягу вживання спиртного, і звичайно від персональних чинників і особливостей організму. Більшість підлітків схильні до формування алкогольної залежності через своєрідність психічної та емоційної сфери, відповідного соціально-економічного оточення, а також спадкових причин.

З фізіологічної точки зору також є проблеми, оскільки спостерігається затримка психічного й фізіологічного розвитку. Справа в тому, що етилові сполуки спирту, особливо ті, що містяться в пиві, дуже інтенсивно приєднують до себе поживні речовини. Таким чином, вся користь від вживаної їжі виводиться з організму через сечову систему. До того ж, порушується робота травного тракту і, особливо, печінки. Для підліткового періоду це катастрофа, яка в майбутньому обернеться серйозними проблемами зі здоров'ям. Серед негативних наслідків спостерігається: порушення порядку і темпів розвитку; зниження інтелекту, пам'яті; передчасний початок статевого життя (як наслідок – статеві хвороби і рання вагітність); асоціальний спосіб життя.

Отже, чим раніше дитина долучиться до вживання спиртного, тим більш важкими будуть наслідки. Алкоголь згубно впливає на травну систему, печінку, уповільнює статеве дозрівання, але особливо страждає від нього головний мозок і нервова система в цілому. Наслідком вживання алкогольних напоїв дітьми 4-5 років стає олігофренія. Якщо дитина, підліток починає пити пізніше, наслідки не настільки фатальні, але теж досить серйозні. Їх вияв має таку динаміку: у 6-7-річних під впливом алкоголю порушується здатність до цілеспрямованих дій, досягнення результату; в 7-11 років він провокує емоційну нестабільність, часті нервові зриви; у 12-14 років призводить до відставання в розумовому розвитку, можливо його уповільнення і навіть деградація; у питущих підлітків 16-17 років може соціальна адаптація, вони важко вливаються в колектив, відрізняються надмірною категоричністю суджень і неадекватною самооцінкою.

Список використаної літератури:

1. Березин С. В., Лисицкий К. С. Психология ранней алкоголизации. Самара, 2007. – 123 с.
2. Горьковая И.А. Нарушения поведения у детей из семей алкоголиков. М., 2008. – 231 с.
3. Левчук К. О., Романюк Р. Я. Підлітковий алкоголізм: причини, ознаки та наслідки / Збірник наукових праць Дніпродзержинського державного технічного університету. Технічні науки. 2015. Вип. 1. С. 303-308.– Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Znpddtu_2015_1_62
4. Личко. А.Е. Психопатии и акцентуации характера у подростков. М., 2003. – 187с.

*Томчук Альона Олександрівна,
магістрант 1-го курсу,
спеціальності «Дошкільна освіта»
Науковий керівник:
доцент*

Гальченко Вікторія Миколаївна

Формування мотивації до педагогічної творчості у студентів спеціальності «Дошкільна освіта»

Нині творчий підхід студентів до навчання та професійної діяльності є умовою та показником інтенсивного оновлення їх як особистостей. Здатність до творчості є

одним із найголовніших критеріїв сучасного педагога. Сьогодні в умовах докорінної реорганізації системи освіти проблема формування творчості вчителя набуває особливої актуальності.

В останні роки в науковий обіг введено поняття «творчий потенціал особистості» (Є. Адакіна, Л. Кононова, П. Кравчук, О. Листопад, В. Моляко, О. Попель, І. Шпачинський та ін.), який учені розуміють як ресурс творчих можливостей особистості, здатність конкретної людини до здійснення творчої діяльності [1, с.146].

У свою чергу, мотивація є рушієм, який спонукає людину до особистісного та професійного саморозвитку: здобування необхідних знань та умінь і творчого застосування їх на практиці.

Проблему мотиваційної сфери особистості на різних етапах її розвитку розглядають ряд учених: К. Абульханова-Славська, Б. Ананьєв, А. Асмолов, Л. Виготський, Ж. Вірна, П. Гальперін, А. Коваленко, Г. Костюк, Т. Ларіна, О. Леонтєв, С. Максименко, А. Маслоу, В. Мясищев, М. Савчин, В. Столін, В. Якунін та ін. [5].

Актуальність зазначеної проблеми, її соціальна значущість і недостатня розробленість, відсутність наукових досліджень, адекватних актуальним змінам у системі підготовки майбутніх вихователів, об'єктивна необхідність розв'язання наявних суперечностей зумовили вибір нашої теми дослідження.

Відтак, *мотивація* – це циклічний процес безперервного взаємного впливу та перетворень, у якому суб'єкт дії та ситуація взаємно впливають одне на одного, і результатом цього є реально простежена поведінка [4, с. 7].

Розвиток мотиваційної сфери студентів є без перебільшення однією із центральних проблем педагогіки вищої школи, справою суспільної значущості. Її актуальність зумовлена оновленням змісту, вдосконаленням програмно-методичного забезпечення педагогічної освіти, необхідністю формування у майбутніх педагогів прийомів самостійного здобуття знань та професійних інтересів.

Педагогічна творчість – оригінальне та високоефективне вирішення вчителем навчально-виховних завдань, збагачення теорії та практики виховання і навчання [3, с. 34].

Підготовка студентів до педагогічної творчості – це проблема, вирішення якої на сьогоднішній день не припиняється. Дослідженню проблеми приділяється належна увага, але, разом з тим, поняття «педагогічна творчість» трактується неоднозначно, що істотно впливає на розв'язання проблеми формування готовності студентів до неї.

Отже, сутність педагогічної творчості найчастіше розглядають у поєднанні вміння діяти самостійно й адекватно в неповторних навчальних ситуаціях зі здатністю осмислювати свою діяльність у відповідно до науково-теоретичних педагогічних знань. Педагогічна творчість не виникає сама собою. Для її розвитку необхідна сприятлива творча атмосфера, що стимулює середовище. Здатність до постійного професійно-особистісного вдосконалення через реалізацію своїх творчих сил є одним з найважливіших критеріїв нашого експериментального дослідження.

Список використаної літератури:

1. Барановська Л. В. Комунікативна компетентність викладача вузу / Л. В. Барановська // Творча особистість учителя: проблеми теорії і практики: Збірник наукових праць. – К., НПУ, 1999. – С. 146-149.
2. Бех І. Д. Принципи інноваційної освіти / Д. І Бех // Освіта і управління. – 2005. – Т. 8. – С. 7-21.
3. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і голов. Ред. В.Т. Бусел. – К.; Ірпінь : ВТФ Перун, 2001. – С. 25.
4. Деловые игры и педагогические ситуации в развитии творческого потенциала педагога // Методические рекомендации для работников образования. – Запорожье : ЗОИУУ, 1993. – 22с.

5. Кичук Н. В. Формування творчої особистості вчителя / Н. В. Кичук. – К. : Либідь, 1991. – 96 с.

*Циганкова Аліса Андріївна,
магістрантка 1-го року навчання,
спеціальності «Дошкільна освіта»*

*Науковий керівник:
кандидат педагогічних наук,
доцент Шулигіна Раїса Андріївна*

«Відображення у науковій теорії проблеми виховання моральних якостей у дітей старшого дошкільного віку»

Моральне виховання з перших років життя дитини спрямоване на формування моральної позиції, ціннісних орієнтирів, інтересів і потреб. Адже на цьому етапі закладаються основи морального розвитку особистості, розвиваються уявлення, почуття, звички, які спрямовують подальше її вдосконалення. Неувага до морального виховання в дошкільному віці не може бути компенсована у подальші роки. У філософській, психолого-педагогічній літературі через моральне виховання розкривається сутність патріотизму, його конкретний історичний характер, ознаки прояву (Ф. Константинов, В. Афанасьєв, І. Гнатко, Н. Гарпиневи́ч, Ж. Голотвін, А. Леонтєв). Моральному вихованню дошкільників надавали увагу Л. Артемова І. Бех, Р. Буре, Н. Виноградова, Р. Жуковська, С. Козлова, О. Кононко, В. Котирло, Т. Маркова, Т. Поніманська, С. Русова, В. Сухомлинський, К. Ушинський та інші.

Багатогранність і значущість виховання моральних почуттів у становленні особистості зумовили посилену увагу науковців до вивчення цієї проблеми. Це цілком закономірний процес, оскільки мораль як форма суспільної свідомості постійно змінюється під впливом нових чинників, набуває нових якостей; з іншого боку, є спільні риси у моралі різних часів і народів.

Загальновідомим є факт, що казка – найулюбленішим жанр читання дошкільників. Педагогічна спільнота завжди була високої думки про виховне і освітнє значення казок і вказувала на необхідність їх широкого використання у педагогічній теорії. К. Ушинський був про казки такої високої думки, що включив їх до своєї педагогічної системи. Причину успіху казок у дітей К. Ушинський бачив в тому, що простота і безпосередність народної творчості відповідають таким же властивостям дитячої психології. На думку В. Сухомлинського, казка – активне естетичне мистецтво, яке захоплює усі сфери духовного життя дитини: розум, почуття, уяву, волю. Казка оволодіває почуттями дітей, тому що через неї вони пізнають світ не тільки розумом, але й серцем [4]. М. Стельмахович, досліджуючи виховні цінності підростаючого покоління в Україні, підкреслював, що система освіти повинна виховувати високоморальну особистість на засадах національних надбань: «Мудрість нашого народу йде від діда-прадіда, вітця-матері, родини, рідної оселі й материнської мови, землі-годувальниці, від ясного неба й світлого сонця, матінки-природи, від доброго серця й щирої душі, глибоких людських почуттів і переживань, кришталеві чесності й людяності, світлої духовності, сердечної любові до дітей, духу Матері-України» [3]. В. Білоусова розглядала моральне виховання як спеціально організовану міжособистісну взаємодію педагога з вихованцем на основі норм і принципів гуманізму. Під гуманізацією виховання педагог розуміла олюднення відносин, що забезпечить морально-емоційну атмосферу взаємного розуміння, поваги й турботи про іншого, безкорисливого ставлення до кожної особистості не як до засобу досягнення власних інтересів, а як до мети.

Здійснивши аналіз останніх досліджень, ми дійшли висновку, що термін «моральне виховання» розглядається як: «суспільне явище, що підпорядковується законам суспільного розвитку»; «процес, специфічні функції якого здійснюються за своїми власними правилами та закономірностями»; «цілеспрямований вплив старшого покоління на молодше з метою вироблення в нього стійких моральних якостей»; «стрижень гармонійного розвитку особистості»; «форма трансформації досвіду й сфера реалізації людської моральної культури»; «корекція поведінки, виправлення бажань і почуттів, культивування чеснот на рівні мотивів діяльності»; «виховання моральних якостей, вироблення умінь і навичок моральної поведінки, формування гуманних взаємин» [2, 95].

На основі ризнобычного аналізу можна визначити близько ста моральних понять, які характеризують шукані якості. Наприклад, благородство, старанність, смирення, делікатність, піклування, шанобливість, скромність, лагідність і т.ін. У зв'язку з цим відзначимо, що О. Вишневський включав перелік специфічної групи вартостей, серед яких ми виділили моральні якості особистості, що покликані підвищити рівень моральної вихованості: доброта, чесність, справедливість, щирість, гідність, милосердя, любов, прощення, мудрість, вірність, толерантність, гостинність, відкритість, мужність, героїзм, злагода, рішучість, доброзичливість, правдомовність, оптимізм, поміркованість, лагідність, урівноваженість, терплячість, ініціативність, працьовитість, самостійність, шляхетність, ошадливість, самовідповідальність, великодушність [1].

Варто відзначити, що визначення акцентують увагу лише на одному соціальному аспекті виховання, проте, на наш погляд, педагогічні завдання морального виховання не можна обмежувати простим переліком моральних якостей. Ізольовані, абстрактно взяті, вони не здатні слугувати безпосередньою метою морального виховання особистості, тому що ці якості набувають свого розкриття лише в контексті цілісного виховання особистості.

Таким чином, на основі теоретичного аналізу порушеної проблеми ми визначили моральне виховання як складний динамічний процес, який забезпечується безперервним зростанням якісних змін кожної особистості до рівня моральних відносин, відповідних потребам сучасного суспільства, що складає перспективу подальших наукових пошуків.

Список використаної літератури:

1. Базовий компонент дошкільної освіти / Науковий керівник: А.М. Богуш. – К. : Видавництво, 2012. – 21 с.
2. Ляховець О.О. Генеза та концептуальні засади загальнолюдських моральних цінностей особистості. Серія «Педагогічні науки» / О.О. Ляховець, А.С. Рахманіна. – Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького, 2017. – Вип. №2. – С. 93-99. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ped-ejournal.cdu.edu.ua/article/view/1279/1299>
3. Стельмахович М.Г. Українська народна педагогіка / М.Г. Стельмахович. – К. : ІЗМН, 1995. – 232 с.
4. Сухомлинський В.О. Серце віддаю дітям / Василь Олександрович Сухомлинський. – К. : Рад. шк., 1990. – 356 с.

*Цирук Альона Володимирівна,
студентка I курсу магістратури,
спеціальності «Дошкільна освіта»*

*Науковий керівник:
кандидат філологічних наук, доцент
Поворознюк Світлана Іванівна*

«Методи та прийоми формування готовності майбутніх вихователів до виховання культури поведінки в дітей старшого дошкільного віку»

Концепцією гуманізації освіти передбачено істотні зміни в системі професійної підготовки майбутнього вихователя. Її першоосновою є гуманізація освітнього процесу. У цьому контексті більше уваги потрібно приділяти підвищенню загального рівня культури поведінки та гуманітарної культури педагога. Це важливо тому, що об'єктом діяльності вихователя є процес формування і становлення людини, який здійснюється в певному соціальному середовищі.

Узагальнюючи результати огляду наукових досліджень, присвячених проблемі культури майбутнього вихователя та її формуванню в процесі підготовки у ЗВО, можна констатувати, що сьогодні у педагогіці ще не склалося єдиного розуміння природи цього явища, його структури і сутності. Дослідники підходять до проблеми формування культури вихователя з різних теоретико-методологічних позицій, акцентуючи увагу переважно на знанневому забезпеченні цього процесу.

У педагогічному словнику культура поведінки визначається як сукупність сформованих, соціально значущих якостей особистості, повсякденних вчинків людини в суспільстві, заснованих на нормах моральності, етики, естетичної культури [5, с. 182].

С. Петеріна культуру поведінки розглядає як «сукупність корисних для суспільства стійких форм повсякденної поведінки в побуті, у спілкуванні, у різних видах діяльності». Культура поведінки зводиться до формального дотримання етикету. Вона тісно пов'язана з моральними почуттями і уявленнями і, в свою чергу, підкріплює їх [3, с. 119].

І. Курочкіна визначає культуру поведінки як сукупність форм і способів поведінки, що відображають моральні та естетичні норми, прийняті в суспільстві [2, с. 113].

Відомо, що важливими якостями особистості педагога є взаємовідносини між учасниками педагогічного процесу, педагогічна щирість, чесність, стиль і тон, мовленнєва культура, культура поведінки, зовнішній вигляд, педагогічне відчуття форми спілкування, педагогічна міра. Саме вони є основою педагогічної майстерності, важливість якої обґрунтована І. Зязюном [1, с. 39].

З огляду на важливе значення формування культури поведінки у майбутніх вихователів за допомогою психолого-педагогічних дисциплін можна використовувати на семінарських та практичних заняттях такі види театральної діяльності студентів: *пантоміму*, що сприяє розвитку творчого самовираження за допомогою міміки і жесту; успіх навчання залежить від сформованості вмінь спостерігати і запам'ятовувати побачене; *імпровізаційну драматизацію*, до якої вдаються для інсценізації педагогічних ситуацій, коли викладач задає певну сцену, а студенти розігрують її; *відтворення різних типів характеру* – це складний вид театральної діяльності, що допомагає студентам зрозуміти мотиви вчинків, відчуття, поведінку людей, зуміти поставити себе на їх місце [6, с. 299].

Також можна застосовувати сучасні інтерактивні технології навчання. Зокрема, поширеною в сучасній науковій літературі є класифікація інтерактивних технологій О.І. Пометун та Л.В. Пироженко. Автори цієї класифікації диференціюють технології за формами організації навчальної діяльності на чотири групи: 1) інтерактивні технології кооперативного навчання: робота в парах, ротаційні трійки, робота в малих групах; 2) інтерактивні технології колективно-групового навчання: обговорення проблеми в загальному колі, аналіз ситуації (case-метод); розв'язання проблем; 3) технології ситуативного моделювання: симуляції або імітаційні ігри; спрощені судові слухання; громадські слухання; розігрування ситуацій за ролями; 4) технології опрацювання дискусійних питань: метод ПРЕС, дискусія, дискусія в стилі телевізійного ток-шоу; оцінювальна дискусія; дебати [4, с. 10].

О.І. Пометун зазначає, що інтерактивне навчання – «це організація викладачем за допомогою певної системи способів, прийомів, методів освітнього процесу, заснованого на: суб'єкт-суб'єктних стосунках педагога й учня (паритетності); багатосторонній комунікації; конструюванні знань учнем; використанні самооцінки та зворотного зв'язку; постійній активності учня». У контексті інтерактивного навчання

знання набуваються студентами не у вигляді вже готової системи від педагога, а “в процесі власної активності” [4, с. 7].

Отже, тільки за допомогою власної мотивації, активності студент отримає багаж знань і задоволення від навчання, а педагог повинен вміти направити і зорієнтувати, зацікавити.

Список використаної літератури:

1. Зязюн І. А. Краса педагогічної дії / І. А. Зязюн, Г. М. Сагач. – Українсько-фінський інститут менеджменту і бізнесу, 1997. – 303 с.
2. Курочкина И. Современный этикет и воспитание культуры поведения у дошкольников. / И. Курочкина // Дошкольное воспитание, 2003. – №11. – 113-117 с.
3. Петерина С. В. Воспитание культуры поведения у детей дошкольного возраста / С.В. Петерина // Кн. для воспитателя дет. сада. – 2-е изд. – М. : Просвещение, 1986. – 94 с.
4. Пометун О.І. Енциклопедія інтерактивного навчання / О. І. Пометун // 2007. – 144 с.
5. Український педагогічний словник [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.lib.iitta.gov.ua/106820/1/Гончаренко>
6. Хомич Л. Культура – основа професійної підготовки майбутнього вчителя / Л. Хомич // Філософія педагогічної майстерності: збірник наукових праць, 2008. – 293 – 300 с.

*Чернюк Світлана Віталіївна,
студентка IV курсу
Спеціальності «Дошкільна освіта»*

*Науковий керівник:
кандидат педагогічних наук, доцент,
Алексєнко-Лемовська Людмила Владиславівна*

«Виховання патріотичних почуттів у дітей старшого дошкільного віку засобом народної рухливої гри»

Актуальність теми патріотичного виховання дошкільників викликана тим, що у сучасних умовах розвитку нашої держави вкрай необхідним є усвідомлення педагогом потреби та важливості виховання патріотичних почуттів, яке передбачає засвоєння дітьми системи загальнолюдських цінностей, позитивного ставлення до себе та інших, формування національно-свідомої особистості – майбутнього громадянина України.

Серед найважливіших завдань, визначених Законами України «Про освіту», «Про дошкільну освіту», є виховання в дітей поваги до українських народних звичаїв, любові до України, державної та рідної мови, відродження народних традицій. Базовий компонент дошкільної освіти, чинні програми дошкільної освіти висувають вимоги щодо необхідності формування патріотичних почуттів в дітей з поглибленням їхніх знань та уявлень. У закладах дошкільної освіти патріотичне виховання здійснюється відповідно до Концепції національно-патріотичного виховання дітей і молоді (2015 р.) та інших документів, що унормовують діяльність закладів освіти.

Старший дошкільний вік як період становлення особистості має свої потенційні можливості для формування почуття патріотизму, сприятливий для закладання основи цих почуттів, фундаментальних світоглядних понять, моральних цінностей, переконань у свідомості дитини, які необхідно виховувати в процесі освітньої роботи [4, с. 15].

«Почуття патріотизму дошкільника» — це стійка соціально зумовлена та за характером переживання усвідомлена дитиною її емоційна реакція на об'єкти і процеси навколишнього середовища, що мають патріотичне значення. Ця емоційна реакція являє собою структурну складову її патріотичної свідомості, що має активно формуватися, та за рівнем сформованості в межах її індивідуальної «Я-концепції» відповідає етапу раннього

етнічно-територіального самоусвідомлення, яке в майбутньому стимулюватиме її на активні дії щодо захисту інтересів рідної країни [5, с. 55].

Вагоме значення для дослідження проблеми виховання у дітей патріотичних почуттів має етнопедagogічна спадщина українських вчених, діячів культури, педагогів та письменників України: Г. Г. Ващенко, В. М. Верховинця, О. В. Духновича, І. І. Огієнка, А. С. Макаренка, С. Ф. Русової, Г. С. Сковороди, В. О. Сухомлинського, К. Д. Ушинського та ін. Теоретико-методичні засади виховання патріотичних почуттів розкриваються у працях І. Д. Беха, А. М. Богущ, О. Б. Власової, Н. М. Волошиної, О. М. Каплуновської, Л. В. Калуської, В. С. Мусієнко, К. І. Чорної, Л. П. Шкрєбтєнко. Психологічні механізми досліджуваного процесу вивчали М. Й. Боришевський, О. В. Запорожець, В. К. Котирло.

Зміст і методику ознайомлення дітей з українською національною культурою, теоретичні засади народознавства висвітлюють дослідження Л. В. Артемової, Н. В. Гавриш, Н. В. Лисенко, Л. В. Лохвицької, Т. І. Поніманської.

Вплив народної рухливої гри на всебічний розвиток особистості дитини розглядали у своїх наукових працях О. О. Вашак, Е. С. Вільчковський, А. Я. Вольчинський, Н. В. Кудикіна, Н. В. Левінець, В. І. Левків, Є. Н. Приступа, О. В. Слімаковський, Н. В. Труш, А. В. Цюць та ін.

Ігри та забави становлять чималий розділ народної дидактики й охоплюють найрізноманітніші її аспекти: народознавчий, мовленнєвий, математичний, природничий, пізнавальний, розважальний, оздоровчий [1, с. 38].

Характерною для українських народних ігор є свобода застосування всього притаманного їм розмаїття рухів у різних гральних ситуаціях, що створює можливості для виявлення ініціативи й творчості дітей. Оскільки українські народні ігри мають яскраво виражений емоційний характер, то граючи, діти відчувають радість від реалізації своїх фізичних сил і розумових здібностей, що необхідно для їх всебічного розвитку.

Рухливими називаються ігри, в яких яскраво виявлена роль рухів [2, с. 192].

Кожна рухлива гра, меншою чи більшою мірою, впливає на виховання моральних якостей дитини. Під час гри в її учасників формуються навички поведінки відповідно до мети колективних ігор, а емоції, які виникають при цьому, залежно від того, позитивні чи негативні, викликають бажання поводитися так, а не інакше [3, с. 87]. Народна рухлива гра А. Я. Вольчинським розглядається як засіб прилучення сучасних дітей до національної культури, адже з точки зору історії – в іграх віддзеркалюються традиції нашого народу, особливості його культури і побуту, теоретичні судження та кліматичні умови проживання. Все це, на переконання дослідника, створює умови для формування у дошкільників інтересу до національної культури.

Максимальний вплив народних рухливих ігор як засобу гармонійного розвитку особистості в дошкільній ланці освіти залежить від оптимально створених педагогічних умов їх організації: 1) систематичності проведення ігор упродовж дня; 2) оптимального поєднання прийомів і методів педагогічного керівництва грою; 3) використання педагогічних методів, адекватних значенню кожного з етапів керівництва грою.

Отже, народна рухлива гра є складовою національної культури та надзвичайно дієвим засобом виховання патріотичних почуттів, внутрішньої культури, прищеплення старшим дошкільникам традиційних духовних засад.

Список використаної літератури:

1. Богущ А. М. Українське народознавство в дошкільному закладі [Текст]: навч. посібник для студ. вищ. пед. навч. закладів/ А. М. Богущ, Н. В. Лисенко. – 2-ге вид, перероб. і доп. – К.: Вища школа, 2002. – 407 с.

2. Вільчковський Е. С. Теорія і методика фізичного виховання дітей дошкільного віку : навч. посіб. для студентів вищих педагогічних закладів освіти / Е. С. Вільчковський, О. І. Курок. – Суми : ВТД «Університетська книга», 2004. – 428 с.

3. Вольчинський А. Я. Українські народні рухливі ігри в системі фізичного виховання дошкільнят : монографія / А. Я. Вольчинський, Н. О. Вольчинська. – Луцьк : Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2009. – 148 с.

4. Каплуновська О. «Україна – моя Батьківщина». Парціальна програма національно-патріотичного виховання дітей дошкільного віку/ О. М. Каплуновська, І. І. Кичата, Ю. М. Палець; за наук. ред. О. Д. Рейпольської. – Тернопіль: Мандрівець, 2016. – 72 с.

5. Мусієнко В. С. Формування почуття патріотизму в дітей у дошкільних навчальних закладах України (1930-1991 рр.) : дис. канд. пед. наук : 13.00.01 / Мусієнко Вікторія Сергіївна – Херсон, 2018. – 324 с.

*Швець Вероніка Петрівна,
студентка IV курсу
Спеціальності «Дошкільна освіта»*

*Науковий керівник:
кандидат педагогічних наук, доцент
Левінець Наталія Валентинівна*

«Тема дитинства у творчості Т. Г. Шевченка»

Тарас Григорович Шевченко — тонкий, проникливий лірик, поет-громадянин, який залишив нащадкам неоціненну книгу народного життя, відстояв і зберіг національну гідність свого багатостраждального українського народу. Для нас він — таємниця, над розгадкою якої буде працювати ще не одне покоління, криниця з холодною джерельною водою, яка затамовує духовну спрагу народу. Щораз, спілкуючись з нетлінною творчою спадщиною великого сина українського народу, знаходимо щось нове, хвилююче, невідоме досі.

Тяжкі переживання дитячих років на все життя залишилися незагоєною раною в душі Тараса Шевченка. Зі спогадів відомо, що Т. Шевченко при кожній нагоді проводив з дітьми свій вільний час.

Перебуваючи в Орській фортеці, багато побачивши і переживши, Тарас Шевченко все частіше згадує своє дитинство. Смерть матері, знущання мачухи, навчання у п'яниць-дядків, служба козачком у панських покоях - все це припало на долю Тараса. Почуття любові до матері переливається на інші об'єкти та постаті, що гармоніюють із образом матері» [1, с. 15]. Це пояснює, чому Тарас Шевченко у своїй творчості звертається до теми дитинства.

Аналіз переліку поезій цієї тематики, дозволяє поділити його на дві групи:

- першу групу становлять твори, які показують сирітську долю. Це, зокрема, в поезії «Думка» («Тяжко-важко в світі жити...»), «На вічну пам'ять Котляревському», «Добро, у кого є господа...», «Ой умер старий батько...», «На Великдень, на соломі...», «І золотої, й дорогої...», поеми «Катерина», «Гайдамаки», «Тризна» та інших. Об'єднує ці твори спільний персонаж - дитина-сирота, яка повинна сама дати собі лад, заробити на життя;

- другу групу становлять твори, у яких передано щасливе дитинство героїв: всиновлених сиріт і байстрюків та таких, які виростили у щасливих сім'ях.

Це - «Невольник», «Наймичка», «Княжна», «Царі», «У нашім раї на землі...», «І досі сниться: під горою...», «Сон», «На панщині пшеницю жала...».

Розвиваючи тему дитинства, найбільшу і найважливішу роль Тарас Григорович відводив матері. Переоцінити значущість материнської опіки для дитини неможливо, і саме від неї, на думку Шевченка, залежить, ким виросте її дитина. «Мати всюди неоднакова мати. Коли розумна та щира, то й діти вийдуть в люде, хоч попідтинню; а хоч

і одукована, та без розуму, без серця, то й діти виростуть, як ледащо в шинку», - зазначає автор, розкриваючи образ матері в поемах «Наймичка», «Марія» [2, с. 116].

Т. Шевченко показує розподіл виховних обов'язків між батьком та матір'ю, причому в такому вигляді, як вони існували у селян з давніх часів і які, на думку автора, є взірцевими, ідеальними. В обов'язки матері входило навчити дитину молитов, народних пісень, а також хатньому господарству, якщо це дівчинка. Батько ж повинен був навчити грамоті, історії за переказами або за книжками, та ще ремеслу, якщо це був хлопчик [3, с. 94].

Шевченко дуже любив дітей, мріяв про власний сімейний затишок, про свою хатину у вишневому садочку. У поемі "Княжна" знаходимо рядки, сповнені найщирішого почуття:

Ох, діти! Діти! Діти!

Велика Божа благодать!

Особливо важливо, на думку Шевченка, виховувати у дитини любов до рідного слова. Доки живе мова в устах народу, доти живий і народ, вмерла мова — вмер і народ. Ці думки Шевченко стверджував усім своїм життям і творчістю.

Отже, проаналізувавши тему дитинства у творах Т. Г. Шевченка, можна зробити висновок, що в житті поет ставився до діток з великою приязню й ніжністю. Т. Г. Шевченко, як відомо, жагуче бажав звити собі власне кубельце на старість, але, так і помер бурлакою. Така вже доля геніїв — бути на цьому світі найбільш самотніми.

Список використаних джерел:

1. Чавдаров С. Х. Педагогічні ідеї Тараса Григоровича Шевченка. Київ, 1953.
2. Шевченко Т. Г. Повне зібрання творів: у 12 т. Київ, 2001-2004. Т. 1-6.
3. П. Бельченко Т. Г. Шевченко і загальнолюдські ідеали : Тези доп. та повідом. на обл. міжвуз. наук.-практ. конф. Одеса, 1989. Ч. 1. С. 12-104.

*Шевчук Ірина Вікторівна,
магістрант 1 курсу,
Спеціальності «Початкова освіта»
Науковий керівник:
Кандидат педагогічних наук, доцент
Лук'янченко Ольга Миколаївна*

«Толерантність майбутнього вчителя початкової школи як сучасна психолого-педагогічна проблема»

Ідеї толерантності набувають дедалі більшого визнання в сучасному світі. Все більше країн, у тому числі й Україна, запроваджують їх у систему освіти, державно-суспільне життя, розглядаючи їх як засіб утворення злагоди в суспільстві, як запоруку мирного співіснування між народами.

Варто зазначити, що педагогічний аспект феномена толерантності сучасними науковцями розглядається не тільки як характеристика індивідуальної свідомості, але й як особистісна риса, що може бути вихована відповідною педагогічною взаємодією. Відтак, важливе значення у вихованні толерантності відводиться закладам освіти, зокрема, педагогічним вишам, які мають будувати освітній процес таким чином, щоб студенти, майбутні вчителі початкової школи, стали взірцем толерантної поведінки, адже лише толерантний учитель зможе побудувати толерантні стосунки з учнями, батьками та колегами.

Отже, перед закладами освіти України, зокрема вишами, які готують педагогів, стоїть завдання не лише у формуванні майбутнього вчителя, який володіє глибокими професійними знаннями і вміннями, а й в орієнтації всього освітнього процесу на формування загальнолюдських цінностей в умовах полікультурного суспільства України, формування толерантної особистості, здатної налагоджувати конструктивну взаємодію в аспекті порозуміння як з усіма учасниками педагогічного процесу, так і у повсякденному

житті. Сучасне студентство, як майбутня інтелектуальна еліта країни, має стати активним провідником ідей толерантності, гарантуючи цим стабільний розвиток усього суспільства.

Педагогічна толерантність передбачає передусім здатність до сприйняття індивідуальності іншої людини, що має особистісну структуру цінностей, мислення та поведінки.

На думку О. Савченко, витоками педагогічної толерантності є наявність відповідної ціннісної позиції, проявами якої є певний тип поведінки та вчинків, які й створюють освітній простір у шкільному середовищі.

О. Клепцова визначає педагогічну толерантність як сформованість у вчителя системі певних знань, особистісних переконань, умінь і окремих якостей, що актуалізуються в ситуаціях розбіжності поглядів, думок, оцінок, поведінки людей.

О. Швачко у педагогічній толерантності вбачає, насамперед, відкритість особистості до гуманноспілкування та критичного діалогу. Педагогічна толерантність передбачає здатність вчителя до практичної реалізації навичок та вмінь толерантної взаємодії з учнями під час навчального процесу, а саме: емпатійність, довірливість та відкритість у стосунках з ними.

Так, педагогічна толерантність є необхідною умовою реалізації особистісно-орієнтованого освітнього процесу, спрямованого на встановлення діалогічних взаємин з учнями, кожен з яких є унікальною особистістю. Здійснення педагогічної діяльності на високому професійному рівні передбачає здатність вчителя до прийняття іншої людини на суб'єкт-суб'єктному рівні, що вимагає від вчителя розвиненої якості як толерантність.

Зокрема, Т. Білоус наголошує на існуванні декількох послідовних етапів формування педагогічної толерантності, а саме розуміння сутності феномену толерантності, становлення відповідної ціннісної позиції та подальше відпрацювання практичних навичок толерантної взаємодії. Так, толерантність виникає в результаті отримання людиною певного досвіду соціальної взаємодії, що зумовлює відповідні внутрішні зміни, та, в свою чергу, зміни на рівні поведінки. Таким чином, розвиток педагогічної толерантності є послідовним процесом, який бере початок у виникненні відповідної ціннісної та світоглядної позиції, яка потім вже зумовлює поведінку людини, її вчинки, особливості спілкування, особливості професійної реалізації та ін.

Забезпечення формування готовності майбутніх вчителів початкової школи до толерантного виховання учнів, полягає у дотриманні наступних педагогічних вимог: □ розвиток варіативності (виконання завдань, що можуть бути розв'язані за допомогою декількох підходів до проблеми, причому кожен з цих підходів повинен розглядатися у сукупності його переваг і недоліків); □ формування здатності до ситуативності, а саме до вибору того чи іншого варіанту рішення, стратегії або тактики поведінки, що мають оцінюватися з огляду на обставини, в яких вони застосовуються); □ розвиток прогностичних вмінь (здатності передбачати подальший розвиток ситуації); □ формування готовності до застосування індивідуального підходу (сприйняття кожної особистості як унікальності, запобігання авторитаризму та недоречному формалізму); □ розвиток навичок конструктивної взаємодії (здатності до самоконтролю власних емоційних проявів та обґрунтованої оцінки діяльності учнів).

Отже, головними компонентами готовності вчителя початкової школи до толерантного виховання учнів є гуманістичні цінності особистості, розвинений емоційний інтелект, високий рівень соціально-комунікативної компетентності та здатність до рефлексії. Так, головною передумовою здатності вчителя до толерантної взаємодії з учасниками педагогічного процесу є прийняття ним цінностей гуманістичної психології, а саме сприйняття кожного учня як індивідуальності, що має право на вільний розвиток та самовираження. Становлення відповідної ціннісної позиції у майбутніх вчителів відбувається під час тематичних лекцій та дискусій, в процесі яких студентами обговорюються ціннісні настанови й норми та формується власна ціннісна позиція.

Розвиток готовності педагогів початкової школи до толерантного виховання учнів є вкрай актуальним в умовах сучасного українського суспільства, коли питання реалізації індивідуальної внутрішньої сутності кожної дитини, визнання її внутрішньої свободи та права на вільне самовираження набувають особливої важливості та є однією з головних цінностей сучасної педагогічної науки.

Список використаної літератури:

1. Білоус Т. М. Виховання толерантності в студентів вищих педагогічних навчальних закладів у процесі вивчення іноземної мови. автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.07 “теорія і методика виховання”/ Т. М. Білоус. – К, 2009. – 22 с.
2. Андреев М. В. Формування толерантності вчителя загальноосвітньої школи: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.04 “теорія і методика професійної освіти” /М.В. Андреев. – Харків, 2009. – 23 с
3. Савченко О. Вчимося толерантності / О. Савченко, О. Андрусич // Учитель початкової школи : науково-методичний журнал. – 2014. – № 9 (16). – Вересень. – С. 4-8.
4. Швачко О. Толерантність як психолого-соціальний феномен / О. Швачко // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. – 2000. – № 2. – С. 154-170.
5. Герасимов С. А. Педагогические средства воспитания толерантности у детей младшего школьного возраста: дис. канд. пед. наук: 13.00.01 / Сергей Александрович Герасимов. – Архангельск, 2004. – 270 с.

*Шийка Людмила Володимирівна,
студентка-магістрантка 2 курсу,
спеціальності «Початкова освіта»*

*Науковий керівник:
кандидат педагогічних наук, доцент
Коханко Оксана Григорівна*

«Підготовка майбутніх учителів до формування громадянської компетентності молодших школярів у навчально-виховному процесі»

На основі аналізу психолого-педагогічної [2, 3] з проблеми дослідження, а також результатів констатувального експерименту нами було визначено **педагогічні умови формування готовності майбутніх вчителів до роботи з формування громадянської компетентності молодших школярів у навчально-виховному процесі:**

- створення під час навчання студентів – майбутніх учителів початкової школи – емоційно-позитивного середовища для підсилення їх мотивації вивчати проблему формування громадянської компетентності молодших школярів у навчально-виховному процесі;

- засвоєння студентами знань про формування громадянської компетентності молодших школярів через підсилення змісту професійно-орієнтованих дисциплін відповідним матеріалом;

- формування вмінь студентів формувати громадянську компетентність молодших школярів з опорою на їх суб'єктивний досвід та використання інноваційних технологій навчання майбутніх учителів.

Вважаємо, що саме ці педагогічні умови відіграють вирішальну роль у процесі підготовки майбутніх учителів до роботи з формування громадянської компетентності молодших школярів у навчально-виховному процесі. Розглянемо детальніше важливість кожної педагогічної умови.

Першою умовою є створення під час навчання студентів – майбутніх учителів початкової школи – емоційно-позитивного середовища для підсилення їх мотивації вивчати проблему формування громадянської компетентності молодших школярів у

навчально-виховному процесі. Позитивне відношення та інтерес студентів до проблеми необхідності здійснення цілеспрямованої роботи з формування громадянської компетентності молодших школярів у навчально-виховному процесі відіграють визначальну роль.

Реалізація даної педагогічної умови здійснювалася за допомогою використання інноваційних форм, методів та технологій навчання. Зокрема, для розвитку та активізації мотиваційної сфери студентів під час проведення лекційного заняття використовувалась мультимедійна підтримка, за допомогою якої студенти мали змогу поспостерігати фрагменти уроків в початковій школі, на яких проводилась робота з формування громадянської компетентності, цікаві види роботи вчителя з учнями. Також, мотивації майбутніх учителів до діяльності сприяли завдання практичного заняття, що передбачали творче застосування отриманих знань про технології, методи та форми організації роботи з учнями у навчально-виховному процесі початкової школи з громадянського виховання учнів.

Друга умова - засвоєння студентами знань про формування громадянської компетентності молодших школярів через підсилення змісту професійно-орієнтованих дисциплін відповідним матеріалом. Без якісно сформованих знань у студентів з досліджуваної проблеми ми не досягнемо високого рівня діяльнісного компонента їх готовності. Вважаємо, що удосконалення потребує зміст всіх професійно-орієнтованих дисциплін, що вивчаються студентами ЗВО. Зокрема, «Теорія та методика виховання», що вивчається студентами після загальних основ педагогіки та дидактики, і має на меті ознайомити майбутнього вчителя з сутністю та методичними особливостями організації і здійснення виховної взаємодії з молодшими школярами, зокрема, і складовою їх громадянського виховання. Головними завданнями лекційних, практичних та лабораторних занять є: засвоєння студентами знань та формування вмінь планувати та здійснювати роботу з формування громадянської компетентності учнів початкової школи через різні методи та форми виховання.

Третя умова - формування вмінь студентів формувати громадянську компетентність молодших школярів з опорою на їх суб'єктивний досвід та використання інноваційних технологій навчання майбутніх учителів – реалізовувалася на практичному занятті та під час самостійної підготовки студентів. Зокрема, майбутні учителі вчилися розробляти різні форми виховної взаємодії з молодшими школярами на громадянську тематику; аналізували та обґрунтовували дієві методи виховання громадянських цінностей в учнів і т.д.

Запланованими результатами процесу підготовки майбутніх учителів до формування громадянської компетентності молодших школярів в освітньому процесі початкової школи було формування у них таких компонентів готовності:

- мотиваційного, що передбачав стійкий інтерес студентів до розширення знань з означеної проблеми;

- знанневого, який характеризувався глибокими та ґрунтовними знаннями студентів про проблему формування громадянської компетентності учнів початкової школи; про особливості організації роботи з формування громадянської компетентності молодших школярів на уроках та в позаурочний час; про педагогічні умови, форми та методи, технології роботи з формування громадянської компетентності молодших школярів в освітньому процесі;

- діяльнісного, який передбачав оволодіння студентами вміннями формувати громадянську компетентність учнів; прогнозувати результати впровадження різних форм, методів та технологій роботи з молодшими школярами.

Список використаної літератури:

1. Доміна В.В. Формування громадянської компетентності молодших школярів у контексті національно-патріотичного виховання: [методичний посібник] / В.В. Доміна. – Хмельницький: ХГПА, 2014. – 132 с.

2. Дубасенюк О.А. Професійна підготовка майбутнього вчителя до педагогічної діяльності: Монографія. / О.А. Дубасенюк, Т.В. Семенюк, О.Є. Антонова. – Житомир: Житомир. держ. пед. ун-т, 2003. – 193 с.

3. Дурай-Новакова К.М. Формирование профессиональной готовности к деятельности / К.М. Дурай-Новакова. – М., 1983. – 365с.

*Щебан Лілія Вікторівна,
студентка 1 курсу магістратури,
спеціальності «Дошкільна освіта»*

*Науковий керівник:
кандидат філологічних наук, доцент
Поворознюк Світлана Іванівна*

«Особливості використання української народної казки в роботі з дітьми старшого дошкільного віку»

Найпопулярнішим жанром усної народної творчості є казка. Вона рано входить у життя дитини і не тільки розважає її, а й виховує естетично, морально, розумово. Через ставлення дитини до героїв і подій казки складаються основи її моральних почуттів, моральних уявлень. «Народні казки створювалися на зорі людства, коли людина мала труднощі дати пояснення тим чи іншим явищам природи і намагалася описати їх, висловити їх в символах. Символічне мислення властиво і дитині. Ось чому дитині ближчі і зрозуміліші народні казки з їх фантастикою, яка є як би продуктом і вираженням близького дитині, схожого з його власним, мислення і переживання», – відзначає в своєму дослідженні С. В. Снегова [4].

Питання про значення казки в житті дошкільника в науковій літературі висвітлено досить широко. Українські педагоги розглядали казку як засіб морального виховання дитини. Вони зазначали, що людські стосунки у казках прості та зрозумілі, внаслідок чого дитина вчиться співпереживати горю, радіти щастю казкових героїв, перемозі Добра над Злом. Зустріч дитини з казкою викликає почуття емпатії [2].

Для того, щоб казка стала засобом формування моральної поведінки дитини, «сама дитина має на деякий час стати її активним співавтором, вступити з нею в особливий діалог» [1, с. 64]. Цей діалог дитина здійснює разом з казковими героями, в якому «герої казки живуть для дитини своїм особливим життям» [1, с. 113]. Дитина разом з казковим героєм здійснює шлях у світ культури та духу. Саме на цьому духовному шляху «все оживає і як би відкривається у своєму житті для дитини, яка відчуває це життя навіть у незмінних і неживих речах» [1, с. 18]. Цей шлях пов'язаний з випробуваннями, труднощами, через подолання яких затверджуються цінності правди, краси, добра, вірності, формується яскрава особистість.

Через казку легше всього пояснити дитині перші та основні поняття моральності: що таке «добро» і що таке «зло». Казкові герої завжди або хороші або погані. Дитина ототожнює себе з позитивним героєм. Таким чином, казка дітям прищеплює добро.

Щоб використати казку як один із засобів морального виховання дітей старшого дошкільного віку дослідники радять:

- 1) використовувати казки у процесі спілкування з дітьми в різних видах діяльності в контексті виконання завдань морального виховання;
- 2) використовувати наочність у процесі роботи з казкою;
- 3) застосовувати казки у системі: на початковому етапі – використовувати короткі казки, уривки з казок про певні моральні якості; надалі – використання казок більш складного морального змісту, які показують не окрему рису, а певний характер героя, його типаж;

4) підкріплювати отримані знання, уміння та навички читанням казок вдома, тим самим досягаючи єдності позицій педагогів і батьків стосовно використання казок у процесі морального виховання дітей.

Методику використання казок у процесі морального виховання дітей дошкільного віку вчені пропонують реалізовувати у єдності трьох напрямів, а саме: робота з дітьми, робота з вихователями та батьками, що забезпечує повноцінний розвиток моральної свідомості дошкільника. Використання казки як засобу морального виховання здійснюється за допомогою таких методів, як: приклад головного героя казки, наслідування позитивної поведінки головного героя казки, спільна гра (розігрування позитивних ролей головних героїв казки) тощо. При використанні засобів казки у моральному вихованні старших дошкільників необхідно враховувати також специфіку дитячої літератури та дитячого фольклору. Їх доцільний вибір проявляється в яскраво вираженому виховному спрямуванні, відповідності тем, образів, ідей віковим особливостям дітей, поєднанні словесного матеріалу з елементами гри та самостійної дитячої творчості [3, с. 56–63].

Отже, саме за допомогою казки дитині найлегше набути моральної свідомості. У казках відображені усвідомлені і неусвідомлені проблеми людини протягом усього життя, а також показаний процес вирішення цих проблем. Мова казки доступна дитині, саме казка проста і в той же час загадкова. Вона сприяє розвитку уяви, а це необхідно для вирішення дитиною власних проблем. Стель казки зрозумілий дитині. Дошкільник ще не уміє мислити логічно, і казка ніколи не обтяжує дитину якимись логічними роздумами. Дитина не любить настанов, і казка не вчить її напряду. Казка пропонує дитині образи, якими вона насолоджується, непомітно для себе засвоюючи життєво важливу інформацію. Казка ставить і допомагає розв'язати моральні проблеми. У ній всі герої мають чітку моральну позицію.

Список використаної літератури:

1. Богуш А. М. Українське народознавство в дошкільному закладі : навч. посіб. для студ. вищих пед. навч. закл. / А. М. Богуш, Н. В. Лисенко. – 2-ге вид., переробл. і допов. – К. : Вища школа, 2002. – 408 с.
2. Коваленко Є. І. Освітня діяльність і педагогічні погляди С. Русової / Є. І. Коваленко, І. М. Пінчук. – Н. : НДПІ, 1998. – 214 с.
3. Смирнова Е. Співвідношення безпосередніх та опосередкованих побудників моральної поведінки дітей / Е. Смирнова // Питання психології. – 2001. – № 1. – С. 56–63.
4. Снегова С.В. Використання англійської казки в навчанні іноземної мови напочатковому ступені навчання: Дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02. - М., 1994. - 90 с.

Юхименко Аліна Сергіївна
магістр 1 курсу
Спеціальності «Початкова освіта»
Науковий керівник:
кандидат педагогічних наук, доцент
Тесленко Тетяна Василівна

«Підготовка майбутніх учителів початкової школи до впровадження інтерактивних технологій»

Стрімкий розвиток навчальних технологій зумовлює появу нових завдань, що потребують перегляду змісту освіти, форм, методів, прийомів навчання. Серед основних інновацій у галузі освіти вирізняються інтерактивні технології навчання.

Проблеми готовності вчителя до професійної діяльності висвітлені в роботах А. Алексюка, Н. Кузьміної, В. Лугового, В. Моляко, О. Пехоти, Л. Пуховської, М. Савіної та інших дослідників. Проблема технологій навчання, їх застосування та ефективність використання у школі, у закладах вищої освіти порушена в роботах В.Безпалька, В.

Євдокимова, М. Кларіна, О. Пехоти, Г. Селевко, В. Серікова, І. Якиманської. Теоретичні та практичні аспекти нових технологій навчання розкриті у працях В. Безпалька, Л. Буркової, О. Пехоти, Л. Пироженко, О. Пометун, Г. Селевко та інших вітчизняних і зарубіжних учених. Проблемама інтерактивного спілкування присвячені праці Н. Богомолової, Б. Ломова, Р. Немова, Л. Петровської, Л. Уманського та ін. [1].

Готовність студентів до застосування інтерактивних технологій у початковій школі як складова загальної готовності до професійно-педагогічної діяльності містить три основні компоненти: мотиваційно-ціннісний (ставлення і особистісні цілі), когнітивний (знання), операційно-діяльнісний (уміння й навички). Як кінцевий результат процесу підготовки студентів університету до впровадження інтерактивних технологій ми розглядаємо формування готовності студентів до означеної професійної діяльності.

До основних принципів формування і розвитку готовності студентів спеціальності «Початкова освіта» до впровадження інтерактивних технологій належать:

- принцип взаємодії (включення всіх студентів у процес навчання на основі їх позитивної доброзичливої продуктивної взаємодії, взаємонавчання один одного з опорою на суб'єктний досвід кожного з них);

- принцип суб'єкт-суб'єктних відносин (передбачає навчання, яке засноване на діалозі рівних партнерів, зі створенням демократичних відносин у навчанні, де викладач і студент – рівноправні, рівнозначні суб'єкти освітнього процесу, а власне викладач – організатор, помічник, консультант);

- принцип активності (включення студента в процес навчання, заснованого на застосуванні інтерактивних технологій навчання: рольові, ділові ігри, ігри-імітації, симуляції, тренінги, розв'язання педагогічних завдань, дискусійних питань тощо);

- принцип рефлексії (усвідомлення процесу навчання, осмислення його результативності, спрямованості; аналіз власних відчуттів, переживань, особливостей власного мислення і мислення інших учасників взаємодії, власних способів розумової діяльності);

- принцип комфортності (припускає комфортні умови навчання, в яких студент відчує свою інтелектуальну спроможність, атмосферу взаємної емоційної та інтелектуальної підтримки, доброзичливості, співпраці, співтворчості, з проживанням у навчальному процесі ситуацій успіху);

- принцип поєднання колективної, групової та індивідуальної роботи (передбачає побудову навчального процесу на основі застосування чотирьох видів інтерактивних технологій навчання: інтерактивних технологій кооперативного навчання, інтерактивних технологій колективно-групового навчання, інтерактивних технологій ситуативного моделювання, інтерактивних технологій відпрацювання дискусійних питань; поєднання індивідуальної, парної, групової, колективної роботи);

- принцип інтеграції (передбачає зв'язування окремих диференційованих частин отриманих знань, умінь і навичок із застосування інтерактивних технологій навчання в єдине ціле, що має на увазі певну впорядкованість, узгодженість, систематизацію в знаннях.

Педагогічними умовами ефективної підготовки студентів університету до запровадження інтерактивних навчальних технологій у початкових класах було визначено: створення під час навчання емоційно – позитивного середовища; побудова навчального процесу у закладах вищої освіти із включенням інтерактивних технологій навчання під час лекційних, практичних занять та проведення педагогічної практики; переорієнтація навчального змісту методично – педагогічних дисциплін у закладах вищої освіти на підготовку майбутніх учителів до застосування технології інтерактивного навчання; створення у закладах вищої освіти атмосфери співробітництва під час навчальних занять [2].

Висновки. Таким чином, готовність студентів університету до впровадження інтерактивних технологій - це прикінцеве цілісне активне особистісне утворення, що є

синтезом її мотиваційно-ціннісної, когнітивної, операційно-діяльнісної підготовленості до впровадження інтерактивних технологій. Визначення сутності загальної готовності вчителя до впровадження інтерактивних технологій дало можливість розробити критерії, показники та рівні її сформованості.

Список використаної літератури:

1. Комар О. А. Теоретичні та методичні засади підготовки майбутніх учителів початкової школи до застосування інтерактивної технології: дис. д-ра. пед. наук: 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / О.А. Комар; Черкас. нац. ун-т ім. Б.Хмельницького – Черкаси, 2011. - 512с.

2. Павленко Н.О. Підготовка майбутнього вчителя початкових класів до використання інтерактивних педагогічних технологій : автореф. дис. канд. пед.наук: спец.13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / Н. О. Павленко. – К., 2008. - 21с.

**Якимчук Галина Леонідівна,
студентка I курсу,
Спеціальності 012 «Дошкільна освіта»**

**Науковий керівник:
кандидат педагогічних наук, доцент
Довбня Софія Олегівна**

«Формування відповідальності у дітей старшого дошкільного віку: актуальність дослідження»

Шлях розвитку сучасної системи освіти в Україні – це напрям оновлення та стратегічної її переорієнтації. Новими освітніми пріоритетами стають виховання відповідальності, творчої особистості, що усвідомлює потребу в розвитку своїх здібностей і має бажання і вміння вчитися і працювати; особистості, що прагне змінити на краще своє життя і життя своєї країни.

Нормативним підґрунтям для вирішення окресленої проблеми є положення Законів України: «Про освіту» (2017), «Про дошкільну освіту» (2017), Базового компоненту дошкільної освіти в Україні (2012) та інших документів [3, 1].

У контексті обраної проблеми здійснено дослідження з формування у дітей відповідального ставлення до суспільних обов'язків і праці (С. Гагаріна, Л. Краєва), виховання виконавчості і добросовісності (Р. Жумақанова), виховання відповідальності у навчальній діяльності (З. Васильєва), розвитку гуманних почуттів (В. Киричок, М. Юр'єва), гуманістичного виховання (В. Білоусова, С. Карпенчук, Б. Кобзар, А. Сиротенко, К. Чорна, О. Сухомлинська), взаємин батьків і дітей (О. Докукіна, Л. Повалій, В. Постовий), соціалізації особистості (В. Болгаріна, Т. Бутківська, Р. Охрімчук) та ін.

Висвітленню різних аспектів проблеми формування в дітей старшого дошкільного віку відповідальності присвячені роботи Г. Беленької, І. Беха, М. Левківського, Т. Фасолько та ін.

Окремі основи цього питання набули висвітлення у працях, спрямованих на виявлення особливостей прояву відповідального ставлення в процесі трудової діяльності, зокрема організації колективної праці в освітньому процесі закладу дошкільної освіти (Г. Беленька, З. Борисова, М. Машовець, Н. Яришева, В. Ніколаєнко та ін.) [2,4, 6].

Проте, в наукових поглядах фахівців спостерігаються значні відмінності. Ці відмінності та актуальність проблеми зумовлюють необхідність здійснення подальшого наукового пошуку у визначеному напрямі.

У дошкільному дитинстві розпочинається процес становлення особистості дитини, формується підґрунтя всіх моральних якостей, зокрема відповідальності, як усвідомлення особистістю власної повинності, власних обов'язків і розумне їх виконання [5, с.3].

Основи формування цієї якості закладаються в ранньому та дошкільному дитинстві, тож важливо не пропустити момент для здійснення відповідного педагогічного впливу на особистість у цей період її життя та забезпечити умови для розвитку значущих для неї і суспільства особистісних якостей.

Не всі знання дитина дошкільного віку може засвоїти самотужки. Якщо знання про норми поведінки серед людей вона сприймає наочно, закріплює шляхом наслідування і багаторазових вправлянь, то знання про правила організації та здійснення різних видів діяльності, емоції та емоційні стани людей, суспільну значущість праці, обов'язки людей в соціумі, взаємозв'язок і взаємозалежність членів суспільства їй мають надати дорослі.

Розглядаючи особливості формування у дошкільнят почуття відповідальності у різних видах діяльності: ігровій, комунікативній, трудовій, художній, то можна побачити, що процес цей у кожному з перерахованих видів відбувається по різному. На нашу думку необхідно найбільшу увагу приділити трудовій діяльності, а саме впливу колективної праці на формування відповідальності старших дошкільників.

Таким чином, враховуючи вище зазначене визначаємо, що відповідальність є складовою самостійності дитини, її розвиненої самосвідомості, а заклад дошкільної освіти є тим виховним осередком, де розгортається цей процес.

Список використаної літератури:

1. Базовий компонент дошкільної освіти [Електронний ресурс] / [авт. кол-в : Богуш А. М., Беленька Г. В., Богінч О. Л. та ін.]. – К. : Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України), 2012. – 26 с.
2. Беленька Г. В. Зростання дошкільника в праці / Г. Беленька. – К. : Шкільний світ, 2010. – 112 с.
3. Закон України «Про освіту» від 05.09.17 № 2145-VIII : із змінами [Електронний ресурс]. Режим доступу: [http:// zakon.rada.gov.ua/go/2145](http://zakon.rada.gov.ua/go/2145)
4. Ніколаєнко В.М. Екологічне виховання в ДНЗ. 2-6 років. [Текст] / В.М.Ніколаєнко – Х.: «Основа», 2010. – 207 с.
5. Педагогічний словник / За ред. М.Д. Ярмаченка. – К.: Педагогічна думка, 2001. – 159с.
6. Яришева Н. Ф. Методика ознайомлення дітей з природою: навч. посіб. / Н. Ф. Яришева – К.: Вища школа, 1993. – 255с.

*Яткевіч Тетяна Юрївна,
студентка II курсу магістратури
Спеціальності «Практична психологія»
Науковий керівник:
кандидат психол. наук, доцент
Лапченко Інна Олександрівна*

«Теоретичний аналіз проблеми ігрової комп'ютерної залежності у підлітків»

Комп'ютер виконує широкий діапазон функцій, що дає можливість розв'язати безліч завдань. Перед особистістю розкривається новий світ задоволення інтересів, який поступово може «відключити» її від реальності. Поряд з позитивними можливостями взаємодії з комп'ютером часто виникають проблеми, пов'язані з ризиком узалежнення від нього. Причини цього знаходять у соціально-психологічній та індивідуально-психологічній площинах.

Більш залежними від комп'ютера стають діти й підлітки, що живуть у конфліктних сім'ях та мають нестабільні відносини із значущими людьми. Індиферентне ставлення батьків до ігрових пристрастей дитини, відсутність нагляду за користуванням домашнім комп'ютером, дистанціювання батьків від дитини і в цілому порушення батьківських функцій є також причинами надмірного захоплення підлітком комп'ютерними іграми. Він знаходить у віртуальному світі комфортний і безпечний для себе світ, вважає свої успіхи в

комп'ютерній грі достатніми для самоствердження. Тому в цьому контексті проблема комп'ютерної залежності – це, насамперед, проблема втрати довіри. Така особа намагається уникати повторення травмивного досвіду і тому буде вибирає дії, захищені від негативних переживань [1, с. 97].

Для підлітка дуже важливе освоєння особистісного простору, межі якого він підкреслює захоплення молодіжною музикою, підвищеною увагою до своєї зовнішності, своєї кімнати або комп'ютера. Він не визнає життєвого стилю дорослих і створює свій. Він хоче виділитися, заявити про себе, всім своїм виглядом показати, що він дорослий, самостійний і неповторний. Участь у віртуальному світі дозволяє дітям і підліткам розслабитися й абстрагуватися від психологічних проблем у реальному світі, але це відбувається лише на момент перебування у віртуальному просторі. Для ігрового адикта реальний світ нецікавий, повний небезпек, тому що більшість залежних – це люди, що погано адаптуються в соціумі. Внаслідок цього підліток намагається жити у віртуальному світі, де все можливо, все дозволено, де він сам встановлює правила гри. Для самоствердження підлітку вже не треба демонструвати витривалість і фізичну силу звичними методами. Зараз саме компетентність у комп'ютерній сфері визначає статус, визнання й безсумнівний авторитет у середовищі однолітків.

Аналізуючи психологічну літературу, можна виділили індивідуально-психологічні чинники, за якими можна визначити тривале перебування молоді в мережі інтернет: прагнення до ідентифікації; інтимність та приналежність; сепарація від батьків і родини; втеча від фрустрації. Тому можемо припустити й захопленість ігровою комп'ютерною діяльністю від 40% до 90% сучасних дітей і підлітків досягає свого піку розвитку в період від 10 до 13 років [2].

Аналізуючи явище захопленості комп'ютерними іграми, слід розглянути низку основних і взаємопов'язаних компонентів, які об'єктивно притаманні комп'ютерній грі і які супроводжують будь-яку ігрову діяльність. Це переживання збудження, занурення, ідентифікації з персонажем, інтерактивність, азарт, можливість вибору. Саме ці емоційні характеристики гри є привабливими для підлітків, що прагнуть пережити гострі відчуття. З іншого боку, прагнення до досягнення бажаної мети і дух змагання також підтримують інтерес під час гри. У той момент, коли підліток починає відчувати нудьгу, а не роздратування або агресію, виникає бажання завершити гру. Саме тому спокійні, розвиваючі ігри не користуються серед підлітків популярністю, тоді як саме «стрілялки» найбільш часто викликають розвиток ігрової комп'ютерної залежності.

Стійка академічна неуспішність за результатами багатьох досліджень має тісний взаємозв'язок зі ступенем захопленості ігровою комп'ютерною діяльністю, в якій підлітки знаходять сферу для самореалізації і самоствердження. С. Риженко у своєму дослідженні ігрової мотивації молодших підлітків виявила наступні мотиви: ескапізм (бажання піти від проблем і труднощів реального життя), конформізм (прагнення бути прийнятним референтною групою), нудьга (відсутність інших цікавих занять), прагнення до гострих відчуттів і яскравим переживань [2].

Існує також ряд індивідуальних особистісних особливостей, що привертають до захопленості ігровою комп'ютерною діяльністю. Відомо, що підлітки з високим рівнем тривожності більше всього схильні до ігрової залежності. Підлітки зі зниженими адаптивними можливостями, такими як: акцентуації характеру, обмежені фізичні можливості, низька стресостійкість, ригідність, егоцентрична фіксація, порушення ідентичності та самооцінки, несформованість комунікативних навичок, найбільш схильні до надмірного захоплення ігровою комп'ютерною діяльністю.

Таким чином, захопленість сучасних підлітків ігровою комп'ютерною діяльністю має як зовнішні психологічні детермінанти, такі як значення соціальних процесів в суспільстві, групі і в родині, психологічний вплив самої комп'ютерної гри, так і внутрішні психологічні детермінанти, такі як особливості психічного розвитку в цьому віці та особистісні характеристики індивіда.

Список використаної літератури:

1. Войскунский А.Е. Актуальные проблемы психологии зависимости от Интернета / Войскунский А.Е.// Психологический журнал. – 2004. – Том. 25. № 1. – С. 90-100.
2. Риженко С.К. Психологічні детермінанти захопленості ігрової комп'ютерної діяльністю. – Електронний ресурс: <http://psiukrearth.ru/psihologichne-manipuljuvannja/4730-psihologichni-determinanti-zahoplenosti-igrovij.html>. – 20.03.2019

*Яценко Мирослава Броніславівна
студентка V курсу
спеціальності «Дошкільна освіта»*

*Науковий керівник:
кандидат педагогічних наук, доцент
Левінець Наталія Валентинівна*

«Виховний потенціал творів Василя Олександровича Сухомлинського у формуванні дружніх взаємин в інклюзивній групі»

Питанням інклюзивної освіти в останні роки займаються все більше і більше науковців як на теоретичному, так і на практичному рівнях. Сьогодні диктує нові властивості поведінки з людьми, які мають певні особливості психічного чи фізичного розвитку. Усе людське розмаїття, кожен його член виступає як повноправний частина суспільства, відбувається повна інтеграція усіх верств населення в соціум. Такі зміни детерміновані головною метою соціального розвитку – створення «суспільства для усіх».

Питанням «освіти для усіх» цікавляться не так давно, проте, якщо дослідити праці видатного українського педагога Василя Олександровича Сухомлинського, то можна простежити цілу систему поглядів та переконань щодо навчання дітей з особливими потребами.

Аналіз останніх досліджень з проблем інклюзивної освіти дає можливість навчання усіх дітей в умовах загальноосвітнього закладу досить давно став об'єктом дослідження науковців. Вивчали такі вітчизняні науковці як В. Бондар, А. Колупаєва, Т. Євтухова, В. Ляшенко, І. Іванова, О. Столяренко, А. Шевчук, О. Савченко присвячують свої праці дослідженню проблеми залучення дітей з особливими потребами до навчання в загальноосвітніх закладах, їх реабілітації та соціалізації до суспільних норм.

Велику увагу цій проблемі надавав український педагог Василь Олександрович Сухомлинський. Діти з особливими потребами, за переконанням В. Сухомлинського, повинні вчитися і виховуватись у масових закладах, але для цього треба створювати для них такі умови, щоб перебуваючи в атмосфері повноцінного духовного життя закладу, дитина з особливими потребами не відчувала своєї «неповноцінності». Педагог підкреслював, що «виховання таких дітей потрібні особливі заходи, потрібний тонкий, делікатний індивідуальний підхід» [1, С. 25]. Твори, будучи мистецтвом слова, безпосередньо спрямовані на індивідуальне сприйняття і почуття кожної дитини, сприяючи таким чином формуванню у дітей з особливими потребами індивідуальних осмислених образів.

У своїй практичній діяльності В. Сухомлинський не тільки розкрив високу мудрість творів у вихованні дітей з особливими потребами, а й показав найраціональніші способи їх використання в освітньому процесі. Вони є ефективним засобом формування особистості дошкільника, його моральних якостей, взаємин з однолітками. Способи використання творів: *слухання творів, бесіди за темою творів, виготовлення і добір ілюстрацій до творів, інсценізація творів (театралізація), творення казок.*

Такий підхід є дійовим засобом впливу творів на розумовий розвиток, моральні цінності, емоційні почуття і дітей з особливими потребами. Робота з дітьми за творами В.О. Сухомлинського, в яких найбільш яскраво показані наявність чи відсутність *дружніх*

стосунків. Було відмічено, що близькі й зрозумілі приклади поведінки персонажів діти зіставляли з особистим досвідом. Водночас дошкільники переносили мораль літературних творів не тільки на особистий досвід, а й зіставляли вчинки своїх товаришів з мораллю вірша, казки чи оповідання. Твори допомагали формувати у дітей з особливими потребами взаємини, які ґрунтуються на моральних цінностях дитячого колективу. Спілкування дітей, що засноване на співробітництві, взаємній приязні, доброзичливості, сприяє становленню особистості кожного вихованця й водночас впливає на психологічну атмосферу в інклюзивній групі. [2, С.258]. Саме на основі творів В.О.Сухомлинського, спілкування з іншими дітьми формуються моральні якості підростаючої особистості, які визначають її ставлення до людей. Дитина починає відчувати себе членом колективу, справедливо оцінювати дії і вчинки своїх товаришів і свої власні. [3,С. 406] Моральні якості, сформовані на основі творів, впливають на поведінку дитини з особливими потребами в житті, в той же час навички, що склалися в процесі повсякденного спілкування дітей один з одним і з дорослими, отримують подальший розвиток .

Василь Олександрович був переконаний, що читання, розповідання, інсценізація, творення казки – могутній засіб виховання розуму і добрих людських почуттів, формування дружніх взаємин в колективі, а для дітей з особливими потребами це має надзвичайно велике значення. Казкова алегорія, на думку педагога, краса рідного слова, зворушує дитину, будить почуття власної гідності, посилює враження, утворює моральні поняття про добро і зло, дружбу, справедливість і несправедливість, красу і потворність. Сьогодні дитині з особливими потребами, для інтеграції в суспільство, необхідно сформувати загальнолюдські норми моральності, виховати естетично, етично, що і є основними функціями виховного потенціалу творів.

Вивчення феномена виховного впливу творів у педагогічній спадщині В. Сухомлинського дає підстави зробити висновки про доцільність та дієвість використання кращих з них для виховання дітей з особливими потребами.

Список використаних джерел:

1. Засенко В.В. Рівний доступ до якісної освіти дітей з особливими потребами / Кроки до демократичної освіти. – 2002. – №1. – С. 34.
2. Поліщук Ю. Т. Особливості функціонування когнітивного конструкту моральної свідомості в дошкільному віці / Ю. Т. Поліщук // Проблеми загальної та педагогічної психології: Зб. Наукових праць ін-ту психології ім. Г. С. Костюка / За ред. С. Д. Максименка. – К., 2012. – Т. VI. – Випуск 6. – С.222-229.
3. Сухомлинський В. О. Методика виховання колективу / Василь Олександрович Сухомлинський // Вибрані твори в 5т. – К.: Радянська школа, 1976. – Т1. – С. 403 – 654.

*Галенко Тетяна Миколаївна
студентка III курсу
спеціальності «Право»*

*Науковий керівник:
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри теорії та історії держави і права
Вінокур Ольга Ярославівна*

«Домашнє насильство в Україні: суть та шляхи подолання»

Насильство в сім'ї – безумовно складна та гостра проблема, яка потребує уваги, детального вивчення і аналізу. Людині комфортно та добре там, де вона себе почуває в безпеці. На нашу думку, кожен вважає, що найбезпечніше місце для нього безпосередньо вдома, у колі своєї родини, бо довіряє членам своєї сім'ї і найменше чекає від них загрози для свого життя та здоров'я. З кожним роком в Україні все більше чоловіків та жінок страждають від насильства, в тому числі й від домашнього. Корінь цієї проблеми історично закладений давно. Ще за часи коли панувало рабство, до людини могли ставитися як до речі. Минуло вже не одне століття, та таке відношення до особистості, людини, громадянина проявляється і зараз, особливо в сім'ї чи на роботі.

За статистикою Програми розвитку Організації об'єднаних націй від фізичного насильства в Україні страждає приблизно 1,8 мільйона жінок. За повідомленням голови правління благодійної організації Олени Стрижак, відомо, що до поліції звертається лише 10 % жінок, які постраждали від сімейного насильства. Звичайно, що частіше кривдниками виступають чоловіки, але є й такі випадки, коли домінантом є жінка [1].

Варто наголосити й на тому, що насильство в сім'ї може бути не тільки фізичне, а й соціальне (наприклад, коли один подружжя є нижчим за соціальним статусом від іншого), матеріальне (наприклад, якщо жінка не працює, а вдома доглядає за їхньою спільною дитиною, то вона потрапляє в певну матеріальну залежність від чоловіка), духовне, психологічне, емоційне, сексуальне тощо.

Причини такого насильства можуть бути різними. Від особистих факторів людини до складної ситуації в країні. На вирішення цієї проблеми Верховна Рада прийняла Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» від 07.12.2017. Варто зазначити, що за даними засобів масової інформації: «українці стали сміливіше скаржитися в поліції на домашнє насильство» саме після набрання чинності цього закону та більш активного вирішення й обговорення цього питання як на телебаченні, так і в школах, університетах тощо.

Відповідно до закону: «домашнє насильство – це діяння (дії або бездіяльність) фізичного, сексуального, психологічного або економічного насильства, що вчиняються в сім'ї чи в межах місця проживання або між родичами, або між колишнім чи теперішнім подружжям, або між іншими особами, які спільно проживають (проживали) однією сім'єю, але не перебувають (не перебували) у родинних відносинах чи у шлюбі між собою, незалежно від того, чи проживає (проживала) особа, яка вчинила домашнє насильство, у тому самому місці, що й постраждала особа, а також погрози вчинення таких діянь» [2].

З визначення, яке нам дає закон зрозуміло, що вчинення домашнього насильства можуть здійснювати не лише близькі родичі, а й співмешканці або й навіть екс-подружжя. Також насильством вважаються не тільки ті дії, які спричинили шкоди особі, а й погрози вчинити їх.

Основними засадами, які б протидіяли та попереджували насильство, за законодавством України можуть бути:

- перш за все, гарантія від держави в особі її державних органів загально визнаних прав та свобод людини і громадянина: права на життя, свободу та особисту недоторканість, на повагу до приватного та сімейного життя, на справедливий суд, на правову допомогу,

- недопущення приховування фактів домашнього насильства державою, приділення належної уваги тим питанням, які допомагають боротися з цією проблемою;

- дотримання незалежно від гендерного походження особи, соціального статусу та інших ознак, принципів забезпечення рівноправності та можливостей жінок, чоловіків і дітей у ході здійснення превентивних, каральних, виховних заходів у сфері протидії та запобігання домашньому насильству;

- засудження домашнього насильства та визнання його суспільною небезпекою;

- гарантування конфіденційності інформації про постраждалих від домашнього насильства, повага та небайдухе ставлення до них з боку осіб, що здійснюють заходи в сфері протидії та запобігання такого насильства, забезпечення пріоритету прав, свобод та інтересів жертв домашнього насильства при здійсненні заходів спрямованих на його запобігання чи припинення;

- взаємодія органів, що здійснюють заходи щодо запобігання та протидії домашньому насильству із громадськими об'єднаннями, недержавними організаціями, зборами, органами місцевого самоврядування, тощо.

- надання допомоги постраждалим особам чи не допущення вчинення домашнього насильства тільки на добровільних засадах із врахуванням особливих потреб різних людей (наприклад, вагітні жінки, неповнолітні, особи з інвалідністю та ін.);

Отже, нині проблема домашнього насильства складна і актуальна. На жаль, з кожним роком в Україні зростає кількість випадків завдання чи спроби завдання насилля у сім'ї. На подолання цієї проблеми українська влада спрямовує чимало зусиль: завдяки закону «Про запобігання та протидію домашньому насильству» це питання стало менш латентне, з'явилося більше можливостей захистити себе і оточуючих від кривдників, все частіше у засобах масової інформації та в інших комунікаційних системах ми бачимо та чуємо поради та шляхи, що допомагають вирішити цю проблему. З'являється все більше громадських об'єднань, різних благодійних організацій готових дати тимчасовий притулок жертвам, що втекли від людей, які спричиняли насильство, або допомогти морально і матеріально. Не дивлячись на те, що повністю позбутися цієї проблеми ще не вдавалось ще в жодній країні світу, Україна впевнено робить кроки зменшення тенденції вчинення домашнього насильства та подолання цієї проблеми загалом.

Список використаної літератури:

1. Щороку понад 1,8 мільйона українок потерпають через домашнє насильство. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.ukrinform.ua/rubric-culture/2588861-soroku-ponad-18-miljona-ukrainok-poterpaut-cerez-domasne-nasilstvo.html>;

2. Про запобігання та протидію домашньому насильству: Закон України від 07 грудня 2017р. // Відомості Верховної Ради України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19>

*Гарбар Олександр Олександрович,
студент I курсу освітнього ступеня «магістр»
спеціальності «Політологія»*

*Науковий керівник:
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри теорії та історії держави і права
Вінокур Ольга Ярославівна*

«Деякі недоліки загального виборчого права»

Суть загального виборчого права полягає у залученні до процесу виборів максимального числа громадян, що має на меті збільшити легітимність влади. Проте, варто порозмірковувати й над рядом суттєвих вад даної системи.

Серед головних недоліків загального виборчого права варто означити наступні:

1. Рівнозначність голосів обізнаного громадянина з громадянином, який може взагалі мало розумітися в питаннях політики та економіки. Таким чином, право голосу, котрим наділені усі повнолітні громадяни, враховує лише математичну більшість, забуваючи про параметр якості, що ігнорується. За існуючої системи виборів знецінюється важливість якісного людського капіталу у процесі прийняття рішення. Як слушно зауважила Айн Ренд: «Хотіли б ви лікуватися в лікарні, де методи лікування обираються шляхом голосування серед лікарів і пацієнтів?» [3, с. 52]. Перший пункт відкриває нам шлях до наступного недоліку, а саме – можливості здійснення маніпуляцій.

2. Можливість маніпулювати виборцями, котрі не будуть керуватися раціоналізмом, – це одна з основних вад демократії, адже далеко не всі люди достатньо знаються в економічних, правових і соціально-політичних питаннях на належному рівні. Наприклад, згідно з соціологічним опитуванням, яке було проведено Центром Разумкова у 2017р., 60,3% респондентів не надто цікавляться політикою [1]. Цілком очевидно, що відсутність системного інтересу до політики відкриває можливості для маніпуляцій над українськими виборцями, які просто не будуть здатні аналізувати конкретні факти з огляду на відсутність інтересу до політичного життя держави. Варто погодитися зі словами Джорджа Бернарда Шоу: «Демократія не може стати вище рівня того людського матеріалу, з якого складені її виборці» [2, с. 90].

3. Для здобуття влади кандидати або певні партії можуть обіцяти речі, які принесуть перемогу на виборах, проте, практична реалізація обіцяного може зашкодити економіці, наприклад, це може бути нераціональне збільшення об'єму різноманітних соціальних програм, підвищення податків для бізнесу, яке призведе до падіння фактору мотивації праці і т.д. У даного аргументу є цілком логічне продовження – вибори можуть привести до влади демагогів, які, не маючи професійних навичок, будуть допущені до процесів прийняття важливих рішень, що може спричинити руйнівні наслідки.

Виходячи з окреслених нами недоліків, можна сказати, що нині існуюче загальне виборче право потребує реформування. Наприклад, варто було б подумати над створенням тесту для виборця, котрий би складався з питань стосовно політики, економіки, повноважень гілок влади, історії власної держави і т. ін. Даний тест, у разі його успішного проходження, давав би громадянам право голосу на президентських та парламентських виборах. Потрібно робити політичний процес більш елітарним.

Список використаної літератури:

1. 60% українців не цікавляться політикою – опитування [Електронний ресурс] // Українська правда – Режим доступу до ресурсу:

<https://www.pravda.com.ua/news/2017/12/14/7165509/>

2. Власть над людьми и люди у власти / [сост. Э. А. Борохов]. – Москва: Олма Медиа Групп, 2013. – 303 с.

3. Возвращение примитива: Антииндустриальная революция / Айн Рэнд; С добавлением статей Питера Шварца; Пер. с англ. – М.: Альпина Паблишер, 2011. – 347 с.

*Десятнюк Світлана Олександрівна
студентка III курсу,
спеціальності «Політологія»*

*Науковий керівник:
кандидат політичних наук, доцент,
доцент кафедри політичних наук,
публічного управління та адміністрування
Карнаух, Анна Анатоліївна*

«Трансформація громадянського суспільства в Україні»

Становлення громадянського суспільства суверенної національно-демократичної держави Україна — імператив історії. Досвід розвитку цивілізованих країн засвідчує, що формування громадянського суспільства шляхом світової цивілізації тривалий і дуже складний процес.

Сьогодні гостро постала теоретична і практична проблема вироблення перспективного підходу до оцінки української історії і незалежної, самостійної ідеологічної та політичної позиції щодо оцінки шляхів і засобів розвитку України. Демократизація створює можливості для прогресивного розвитку України.

Як цілком правильно зазначає Г. Зеленько, країни Вишеградської групи хоча і успішніші нині, ніж Україна, за сценарієм суспільного розвитку досить схожі на неї з огляду історичних передумов: йдеться про тривалі періоди бездержавності, про їх розвиток у межах імперій та авторитарно-тоталітарних режимів, про недостатній рівень розвитку соціокультурних передумов становлення громадянського суспільства, про подібності конституційних моделей організації влади, геополітичних впливів, проходження фаз процесів демократизації тощо. Вивчення та узагальнення досвіду цих країн дозволить Україні уникнути стандартизованих політичних ризиків і негативних наслідків, які можуть виникнути в результаті розбалансування форм правління і неврахування загально-цивілізаційних тенденцій становлення демократії. Водночас цей досвід (опосередкований національною специфікою України) сприятиме запозиченню позитивних інституційних змін суспільної системної трансформації на шляху до становлення громадянського суспільства [1, с. 186].

Досі в Україні тривають дискусії про вплив держави та про баланс сил державної влади й суспільства. Значна частина населення вбачає в державі чужу, корумповану силу, не довіряє державній владі, хоча і дотримується утопічного погляду, ніби винятково державними засобами можна створити нове громадянське суспільство. Між іншим, це типова утопія, поєднана з надією на мудрого вождя, авторитетного правителя, який, прийшовши до влади, владнає все справедливо й демократично. Державна влада дійсно може сприяти встановленню громадянського суспільства, але без ініціативи народу «знизу» її можливості обмежені [2, с. 38].

Аналізуючи сьогоденні процеси політичного життя України, слід виходити зі специфіки пострадянського суспільства, на фундаменті якого відбувається розбудова нових політичних структур. Крім того, істотним за такого аналізу виявляється врахування й інших параметрів.

По-перше, порівнюючи історичні обставини виникнення інститутів представницької демократії в західних країнах із сучасними українськими, необхідно визначити передумови, наявність або відсутність яких обумовлює плин цього процесу. По-друге, необхідно враховувати сучасний стан і особливості розвитку демократичних інститутів

там, де вони існують вже давно. Так, «приміряючи» відомі з досвіду західних країн ознаки партій, парламентів, виборів, конституцій, опозицій тощо до вітчизняних реалій, необхідно не тільки зосереджуватись на нормативних моделях або на зразках, які не завжди відображають сьогодення західних суспільств. Насамперед нині вони піддаються дуже серйозним змінам, не враховувати які не можна. Крім того, подекуди західні зразки враховуються не тільки в науковому аналізі, але свідомо чи підсвідомо на них орієнтуються діючі політики, які намагаються творити вітчизняні демократичні інститути на кшталт західних. В їх діяльності яскраво проявляється конфлікт між розумінням власної вигоди, доцільністю та уявленням про те, «як повинно бути», що засноване на тому, що було властиво «колишці» демократії в більшості випадків, а не сьогодні[4, с. 135].

«Перехідне суспільство», у фазу якого вступила Україна на початку 1990-х років, висунуло нові правила гри, у зв'язку із чим змінилася сама система пріоритетів громадян. Уже не соціалістична, але ще ж капіталістична вона вимагала дотримання головної умови - економічного виживання в новому соціально-економічному середовищі, збереження і, за можливості, підвищення свого соціального статусу та матеріального добробуту. Решту, по суті, було принесено в жертву цій меті. Упевнено можна говорити, що за багатьма показниками не лише статистично зафіксованими, а й відображеними в результаті соціологічних досліджень установок і настроїв громадян) українське суспільство перейшло у фазу регресу. Логічно, що за таких умов не тільки механізми соціальних змін, а й сама ініціатива до таких перетворень лишилася у правлячих елітних груп. Що, відповідно, перетворює їх на єдиного суб'єкта, який визначатиме напрями можливих модернізаційних змін в Україні[5, с. 247].

Нові умови визначили фактичну безальтернативність способів розв'язання проблем самозабезпечення громадян. Стрімка руйнація старої системи соціальних відносин стимулювала процеси індивідуалізації в українському суспільстві, що виявлялися насамперед у деструкції колективних, групових форм соціальної взаємодії та відповідних їм механізмів взаємодопомоги та взаємопідтримки. Індивідуалізм на сучасному етапі розвитку українського суспільства (кінець ХХ - початок ХХІ ст.ст.) втілювався в його роздрібненості, де громадяни опинилися один на один зі своїми життєвими проблемами, а ареал їхнього соціального життя звузився до локального рівня безпосередньої взаємодії. Парадоксально, але саме деінституціоналізація системи колективізму радянської доби та стрімка індивідуалізація українського суспільства без будь-яких перехідних форм стали одними з потужних чинників, що призвели до встановлення нових форм патерналістських взаємовідносин між державою та громадянами і, відповідно, спричинили гальмування становлення та зміцнення структур громадської взаємодії [3, с. 30].

Список використаної літератури:

1. Іванюк М. І. Інституціоналізація та функціонування громадянського суспільства в західному регіоні України. Луцьк, 2010. 228 с.
2. Качмарський Є. І. Місцеве самоврядування в контексті становлення громадянського суспільства в Україні : дис. ... канд. політ. наук : 23.00.02. Київ, 2010. 215 с.
3. Мельниченко В. Напрями і проблеми становлення громадянського суспільства в Україні // Концептуальні засади реформування політичної системи в Україні. Стан і перспективи розвитку політичних наук. Київ, 2001. С. 30–39.
4. Розвиток громадянського суспільства в Україні: минуле, сучасність, перспективи : [кол.моног.] / [Бондар В. Д. та ін.] ; заг. ред. О. М. Руденко, С. В. Штурхецького. Острог, 2014. 326 с.
5. Суспільні реформи та становлення громадянського суспільства в Україні: Матеріали наук.-практ.конф. / За заг. ред. В.І.Лугового, В.М.Князева. Київ, 2001. Т. 1. 472 с.

*Капля Юлія Сергіївна,
студентка III курсу,
спеціальності «Правознавство»*

*Науковий керівник:
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри теорії та історії держави і права
Вінокур Ольга Ярославівна*

«Булінг у школі. Відповідальність за цькування»

В умовах сьогодення психологічний тиск можна назвати епідемією соціальної хвороби. Таке явище є причиною несприятливого соціально-психологічного клімату у будь-яких відносинах. Особливо гостро ця проблема відчувається серед учасників освітнього процесу, що у свою чергу призводить до зниження навчальних показників та дестабілізації колективу. В Україні відбувається масове розповсюдження інформації на дану тему, в основному, з метою привернення уваги громадськості до проблеми жорстокості і насилля. Хоч термін «булінг» є відносно новим для пересічного громадянина, та на практиці більшість стикалася з цим досить неприємним явищем. Цькування учасників навчального процесу, віднедавна, врегульоване законодавством України, а саме Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії булінгу (цькуванню)» від 18 грудня 2018 року та тягне за собою адміністративну відповідальність.

У законодавстві передбачено значення терміну «булінг», його типові ознаки, а також порядок реагування на виявлені випадки цькування. Так, Кодекс України про адміністративні правопорушення та Закон України «Про освіту» доповнено статтями, де зазначено, що булінг (цькування) це діяння учасників освітнього процесу, які полягають у психологічному, фізичному, економічному, сексуальному насильстві, у тому числі із застосуванням засобів електронних комунікацій, що вчиняються стосовно малолітньої чи неповнолітньої особи або такою особою стосовно інших учасників освітнього процесу, внаслідок чого могла бути чи була заподіяна шкода психічному або фізичному здоров'ю потерпілого.

Аби запобігти цькуванню у школі треба, насамперед, зуміти розрізнити типові ознаки булінгу. Так, доповненою статтею 1 ч.1 п.п.3.1 Закону «Про освіту» визнаються наступні ознаки:

- систематичність (повторюваність) діяння;
- наявність сторін - кривдник (булер), потерпілий (жертва булінгу), спостерігачі (за наявності);
- дії або бездіяльність кривдника, наслідком яких є заподіяння психічної та/або фізичної шкоди, приниження, страх, тривога, підпорядкування потерпілого інтересам кривдника, та/або спричинення соціальної ізоляції потерпілого

Найрозповсюдженіший вид булінгу, коли цькування відбувається серед учнів. В такому разі батьки, опікуни та вчителі у школі повинні помічати, коли дитина відділяється від колективу, проводити бесіди, виявляти причини небажання спілкуватися з однолітками, адже можливою причиною може бути саме булінг. Проте, можливі також випадки цькування учня вчителем та вчителя учнем. Крім того, існує окрема форма цькувань між підлітками – кібербулінг. В цьому випадку «зброєю» булера стають соціальні мережі, розповсюдження фото та відео знущання над іншими, цькування в інтернеті, тролінг, погрози тощо.

Сьогодні в Україні близько 80% учнів стикаються з булінгом, чи то як спостерігач, чи то як булер. Кожна друга дитина стає жертвою цькування. Проте, за дослідженнями UNISEF, 40 % дітей не діляться своїми проблемами навіть з батьками.

Запроваджується адміністративна відповідальність за булінг. Вчинення таких дій неповнолітньої чи малолітньої особи тягне за собою накладення штрафу від до ста неоподатковуваних мінімумів доходів громадян (від 850 до 1700 грн) або виконання громадських робіт від двадцяти до сорока годин. Знущання, вчинені повторно упродовж року або групою осіб каратимуться штрафом у розмірі від 1700 до 3400 грн або громадськими роботами на строк від сорока до шістдесяти годин. У разі цькування неповнолітніми від 14 до 16 років, відповідатимуть його батьки або опікуни. Дуже важливим нововведенням є встановлена відповідальність за приховування фактів булінгу. У разі якщо керівнику було відомо про випадки цькування у відповідному закладі освіти, але ним не було повідомлено поліцію, то такі дії є протиправними та тягнуть за собою накладення штрафу – від 850 грн. до 1700 грн. або призначення виправних робіт на строк до одного місяця з відрахуванням до 20% заробітку.

Отже, важливо проводити ознайомчі лекції для учнів та вчителів, посилаючись на законодавство та життєві приклади щодо притягнення до адміністративної відповідальності. Так, булер зможе усвідомити протиправність своїх дій та припинити цькування, а жертва наважиться розповісти батькам або вчителю про булінг спрямований на неї. Психологічні тренінги та ігри, спрямовані на виявлення та протидію боулінгу, допоможе не тільки викоринити проблему, але й здружити колектив. Слід не забувати, що допомоги потребує не лише жертва, але й агресор. Приниження та цькування – це хвороба будь-якого колективу, а для якнайкращого одужання протидія такому явищу повинна бути всебічною та якісною.

Список використаної літератури:

1. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 7 грудня 1984р.// Відомості Верховної Ради УРСР.-1984.-додаток до №51.-ст.1122 - ст.173-4
2. Про освіту: закон України від 5 вересня 2017 р.// Відомості Верховної Ради України. – 2017.-№ 38-39. - ст. 380
3. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії булінгу (цькуванню): закон України від 18 грудня 2018 р.// Голос України. - 2018.-№11.
4. Ніколаєнко С.М. Виступ Міністра освіти і науки України на спільній колегії МОН, МВС, Мінсім'ямолодьспорт [Електронний ресурс] / С.М. Ніколаєнко // Департамент зв'язків з громадськістю Міністерства внутрішніх справ України. – 2007. – 27 квіт. –
5. Режим доступу: http://mvsinfo.gov.ua/official/2007/04/270407_3.html. – Заголовок з екрану.
6. Лэйн Д.А. Шкільна травля (булінг) // ZipSites.ru : безк. Безкошт.ектрон. інтернет б-ка. – Режим доступа : <http://www.zipsites.ru/psy/psyib/info.php?414>

*Кеба Людмила Анатоліївна
студентка III курсу
спеціальності «Право»*

*Науковий керівник:
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри теорії та історії держави і права
Вінокур Ольга Ярославівна*

«Юридичні та психологічні засади протидії жорстокому поведженню з дітьми»

Захист дітей від жорстокості, попередження злочинів проти них є надзвичайно важливим, соціально значущим і актуальним завданням, вирішення якого носить міждисциплінарний характер. У діяльність щодо припинення насильства повинні

залучатися працівники правоохоронної системи, органів опіки та піклування, представники соціальної та педагогічної спільнот, співробітники медичної і психологічної служб.

Насильство над дітьми – це широке поняття, яке включає різні види поведінки батьків та опікунів, інших родичів, вчителів, вихователів, будь-яких осіб, які старші або сильніші [6, с.12].

У практиці соціально-педагогічної роботи часто використовують поняття «жорстоке ставлення щодо дитини», що включає фізичне насильство, інцест і сексуальне насильство, а також психологічно негативне звернення, що може мати на увазі, наприклад, ігнорування дитини або залучення до насильства між батьками чи іншими членами сім'ї.

Постраждалою дитиною визнається не лише та, яка зазнала домашнього насильства, а й свідок (очевидець) такого насильства [2, с.34].

Через різні причини багато дітей не повідомляють про пережите насильство або булінг. Тому важливу роль у виявленні фактів насильства відіграє спостережливість педагогів та інших працівників закладу освіти, їх уважне ставлення до учнів і здатність вчасно помітити симптоми неблагополуччя в їх поведінці і настрої.

За такими ознаками можна припустити, що дитина знаходиться в стані стресу, можливо, викликаного конфліктами і насильством: пропуски занять або прогули у певні дні або певних уроків; запізнення на заняття, відмова від участі в позаурочних заходах без об'єктивних причин або з надуманих причин; часті скарги на погане самопочуття на заняттях; замкнутість, уникнення друзів, однокласників, самоізоляція або ізоляція з боку інших учнів; зниження успішності, втрата інтересу до навчання та іншої діяльності; недовіра до однолітків і дорослих, низька самооцінка, невпевненість у собі; неухважність, забудькуватість, нездатність концентруватися... Даний список не є вичерпним, але багато з цих ознак є специфічними для насильства. Однак, якщо видно ці ознаки, вчителю спільно з психологом закладу освіти необхідно з'ясувати їх причини – довірливо і конфіденційно поспілкуватися з учнем, його батьками, друзями і зробити це максимально тактовно, щоб своїми діями не погіршити його стан, не нанести додаткову травму [1, с.20].

У положеннях Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» викладено перелік повноважень державних органів та інших структур щодо надання допомоги постраждалим від домашнього насильства та притягненню зловмисників до відповідальності [4, с.1].

Так, відповідно до своїх повноважень, Органи Національної поліції України:

- приймають та розглядають заяви та повідомлення про вчинення домашнього насильства, у тому числі розглядають повідомлення, що надійшли до кол-центру з питань запобігання та протидії домашньому насильству, насильству за ознакою статі та насильству стосовно дітей, вживають заходи для його припинення та надають допомогу постраждалим особам з урахуванням результатів оцінки ризиків у порядку, визначеному центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, спільно з Національною поліцією України;

- інформують постраждалих осіб про їхні права, заходи і соціальні послуги, якими вони можуть скористатися;

- виносять термінові заборонні приписи стосовно кривдників;

- беруть на профілактичний облік кривдників та проводять з ними профілактичну роботу в порядку, визначеному законодавством;

- здійснюють контроль за виконанням кривдниками спеціальних заходів протидії домашньому насильству протягом строку їх дії;

- анулюють дозволи на право придбання, зберігання, носіння зброї та боєприпасів у власників у разі вчинення ними домашнього насильства, а також вилучають зброю та боєприпаси у порядку, визначеному законодавством;

• взаємодіють з іншими суб'єктами, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, відповідно до чинного законодавства [5, с.7].

За останні кілька років було зроблено серйозні кроки щодо протидії насильству. Зокрема: вдосконалення національного законодавства, прийняття національних програм і стратегій, проведення масштабних досліджень ситуації щодо насильства, розроблено і впроваджено в закладах освіти різні моделі профілактики насильства і реагування на його випадки, методичні посібники, інформаційні матеріали, навчання педагогічних працівників.

Список використаної літератури:

1. Методичні рекомендації щодо запобігання та протидії насильству Додаток до листа Міністерства освіти і науки України від 18.05.2018 № 1/11-5480. – К, 2018. – С.28.

2. Методичні рекомендації щодо надання психосоціальної допомоги особам, постраждалим від гендерно зумовленого насильства Департаменту соціального захисту населення Запорізької обласної державної адміністрації. КЗ «Запорізький обласний центр соціально-психологічної допомоги» Запорізької ОДА. – Запоріжжя, 2016. – С. 34-35

3. Мірошниченко А.В. Насильство в сім'ї [Електронний ресурс] / А.В. Мірошниченко // Правова освіта. Сайт Головного управління юстиції у Кіровоградській області. - Режим доступу: http://pravovaosvita.ucoz.ua/publ/nasilstvo_v_sim_39_ji/1-1-0-13

4. Про запобігання та протидію домашньому насильству- Закон України від 7 грудня 2017 року № 2229 // Голос України від 06.01.2018, №4, ст.35.

5. Про національну поліцію: Закон України від 06.08.2015 № 580-VIII // Офіційний вісник України від 18.08.2015 – 2015 р., № 63, стор. 33, стаття 2075, код акта 78051/2015.

6. Розгляд справ стосовно жорстокого поводження з дітьми судами України: аналіз законодавства та практика його застосування /Ахтирська Н.М., Кочемирська О.О., Христова Г.О. та ін. – К.: ТОВ «К.І.С.», 2010. – с.124.

*Міськова Ірина Олександрівна
студентка III курсу,
спеціальності «Право»*

*Науковий керівник:
кандидат юридичних наук, доцент
професор кафедри правознавства та
галузевих юридичних дисциплін
Дубчак Леся Сергіївна*

«Захист прав споживачів»

Актуальність дослідження даної теми полягає у популяризації інформації щодо захисту прав споживачів. На мою думку, проблема – у необізнаності споживачів у власних правах. Адже знати свої права – обов'язок кожного. Вони мають важливе значення, адже перш за все, це права людини та громадянина, які закріплені законодавчо, наприклад, II розділ Основного Закону України присвячений саме їм.

Відповідно до статті 22 Конституції України, конституційні права і свободи гарантуються і не можуть бути скасовані. Статтею 42 Конституції України зазначено, що держава захищає права споживачів, здійснює контроль за якістю і безпечністю продукції та усіх видів послуг і робіт, сприяє діяльності громадських організацій споживачів [1].

Права споживачів та їх захист досліджували у своїх працях Л.М. Іваненко, О.М. Язвінська, Т.О. Кагал, О.В. Зверева, Б.Л. Хаскельберг, О.Н. Зіменкова, Є.Г. Корнілов, Т.Л. Левшина та інші вчені [6; с. 85].

У світі виникнення інституту захисту прав споживачів пов'язується з ім'ям американського президента Дж. Кеннеді, який проголосив перші принципи, що мали бути покладені в основу виникнення і реалізації прав споживача. У своєму зверненні до Конгресу 15 березня 1962 року він проголосив основні права захисту прав споживачів, а саме: право на безпечність, тобто на захист від продажу товарів, які несуть загрозу для життя і здоров'я людини; право на вибір – на забезпечення, в міру можливостей, доступу до різноманітних товарів за доступними цінами; право на достовірну інформацію – на захист від оманливої інформації, реклами, маркування тощо; право бути вислуханим, основна мета якого полягала у тому, щоб інтереси споживачів враховувалися при формуванні урядової політики, а їхні справи неупереджено та оперативно розглядалися судовими установами [5; с. 167-168].

Стаття 1 Закону України «Про захист прав споживачів» (надалі - Закон) надає таке визначення: «споживач - фізична особа, яка придбаває, замовляє, використовує або має намір придбати чи замовити продукцію для особистих потреб, безпосередньо не пов'язаних з підприємницькою діяльністю або виконанням обов'язків найманого працівника» [3].

Відповідно до ст. 4 Закону, споживачі для задоволення своїх особистих потреб мають право на: захист своїх прав державою; належну якість продукції та обслуговування; безпеку продукції; необхідну, доступну, достовірну та своєчасну інформацію про продукцію, її кількість, якість, асортимент, а також про її виробника (виконавця, продавця); відшкодування майнової та моральної шкоди, завданої внаслідок недоліків продукції (дефекту в продукції), відповідно до закону; звернення до суду та інших уповноважених державних органів за захистом порушених прав; об'єднання в громадські організації споживачів (об'єднання споживачів). Споживачі також мають інші права, встановлені законодавством про захист прав споживачів [3].

Відповідно до ч.1 ст. 5 Закону, держава забезпечує споживачам захист їх прав, надає можливість вільного вибору продукції, здобуття знань і кваліфікації, необхідних для прийняття самостійних рішень під час придбання та використання продукції відповідно до їх потреб, і гарантує придбання або одержання продукції іншими законними способами в обсязі, що забезпечує рівень споживання, достатній для підтримання здоров'я і життєдіяльності [3].

Незважаючи на те, що захист прав споживачів гарантується державою на законодавчому рівні, проте це не завжди результативно. Часто споживач залишається наодинці зі своєю проблемою, знаючи, що її вирішення буде складнішим, ніж вагомість порушеного права громадянина, тому що захистити права споживачів не так легко і, зазвичай, проблеми даної категорії залишаються невирішеними.

Через низький рівень правової культури нашого суспільства, покупці не цікавляться своїми правами для захисту власних інтересів через неефективність державного захисту.

Наприклад, якщо в магазині ви ненароком пошкодили товар, то не поспішайте відразу за нього платити. В загальному, поки ви не купили товар, він не є вашою власністю, а є власністю магазину, то відповідно за випадкове пошкодження товару несе відповідальність власник магазину. Згідно із статтею 323 Цивільного кодексу України, ризик випадкового псування майна несе його власник, якщо інше не встановлено договором або законом [2].

Відповідно до Закону України «Про інформацію для споживачів щодо харчових продуктів» від 06.12.2018 року, запроваджено нові правила маркування харчових продуктів. Забороняється застосовувати інформацію, що може ввести споживачів в оману, наприклад, приписувати харчовим продуктам лікувальні властивості [4].

У березні 2019 року Урядом скасовано Книгу пропозицій та відгуків. Це рішення цілком логічне, адже у випадку порушення права споживача, він може звернутися із заявою чи скаргою до Управління захисту прав споживачів, що буде більш ефективно, ніж

записати свою скаргу до Книги, бо навіть і якщо скарга записана, це не означає, що вона буде взята до уваги власником магазину.

Таким чином, головна проблема нереалізованого захисту прав споживачів полягає у байдужості самих людей до своїх прав. Пасивність призводить до гіршого становища. Адже якби люди завжди зверталися із заявами чи скаргами на виробників про надання продукції та товарів неналежної якості, через певний час проблема могла б бути вирішеною. Дане питання актуальне для кожного з нас, тому що за краще майбутнє потрібно боротися кожному її громадянину, а якщо ми нічого не робитимемо, то нічого не зміниться і захист прав споживачів залишиться на тому ж рівні.

Список використаної літератури:

1. Конституція України: закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96 // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
2. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 року // Відомості Верховної Ради України. -2003.-№ 40, ст. 356
3. Про захист прав споживачів: Закон України від 12 травня 1991р.// Відомості Верховної Ради УРСР. – 1991.-№30.-ст.379.
4. Про інформацію для споживачів щодо харчових продуктів: Закон України від 6 грудня 2018 р.//Офіційний вісник України від 15.02.2019. - 2019 р. - №13, ст. 7.
5. Кочин В. П. Правове регулювання державного управління у сфері захисту прав споживачів / Кочин В. П. // Вісник Хмельницького інституту регіонального управління та права. – С. 167–173.
6. Ружицька Є. О. ОСНОВНІ ПРАВА СПОЖИВАЧІВ ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ: ПОНЯТТЯ ТА ХАРАКТЕРИСТИКА / Є. О. Ружицька. // Інститут держави і права імені В.М. Корецького. – 2015. – С. 84–91.

*Рихлюк Анна Віталіїна,
студентка III курсу
Спеціальності «Політологія»*

*Науковий керівник:
кандидат політичних наук, доцент,
доцент кафедри політичних наук,
публічного управління та адміністрування
Карнаух, Анна Анатоліївна*

«Характеристика рівня політичного нігілізму молоді в сучасній Україні»

Поняття «нігілізм» – не нове для історії політичної думки. Ще у 19 ст. Ф.Ніцше характеризує його як захворювання, що притаманне для західної культури та цивілізації. У трактаті «Так казав Заратустра» описується «Остання людина», яка позбавлена, серед усього іншого, ідеалів влади. Це і знаменує занепад Європи і традиційних цінностей: панування ери дріб'язковості та гедоніського індивідуалізму[3]. Окрім Ніцше, до цієї теми звертались Г.Ф. Якобі, М.Хайдеггер, П.Ж.Прудон та інші. Згодом цей напрямок почав розвиватися в російській політичній думці. Поняття політичного нігілізму, беззаперечно, пов'язується з питаннями політичної культури та політичної поведінки. Політичний нігілізм -маргінальний тип політичної поведінки.

Політичний нігілізм виникає на тлі соціальної пасивності та веде до зневіри як у собі, та і у політичній системі, байдужості, розчарування та недовіри, ухиляння від громадянських обов'язків, неповазі до встановлених норм та принципів, демонстративного неприйняття та відчуження.

Політичний нігілізм виявляє себе в умовах сучасних політичних реалій в Україні, зокрема і серед молоді. Про це свідчать численні результати соціологічних опитувань та

експертні висновки. Результати дослідження «Молодь України – 2015», показали, що 12% опитаних взагалі не цікавиться політикою. Викликають інтерес також дані, що стосуються громадянської активності: 20% вказали, що не вірять, що можуть щось змінити, також 20% зазначили, що у регіоні, в якому вони проживають немає організацій чи програм, яким вони б довіряли, 16% не цікавлять подібні акції, окрім цього 35% опитаних не знають про функціонування молодіжних громадських організацій. 17% не вірять, що громадські об'єднання можуть принести певні результати, 14% не бачать у них сенсу, 1% взагалі не мають бажання залучатися до подібних активностей [1].

Подібні результати репрезентує і дослідження 2017 року «Покоління Z: цінності та орієнтири». Цілковиту недовіру до політиків висловлює 49% опитаних, нецікавою політика України є для 35%. Разом з тим, молодь найбільше не довіряє Верховній Раді, політичним партіям, Кабінету Міністрів, судам та Президенту відповідно, лише 4% опитаних готові професійно займатися політикою. Також частина молоді відчуває зневіру у міжнародних організаціях, зокрема 15% - у Європейському Союзі та ООН [5].

Молодь зневірилась в інститутах держави та відчуває невдоволення щодо представлення своїх інтересів у політиці, але, разом з тим, не готова залучатися до творення політики чи просто цікавитися нею. Подібну тенденцію спостерігаємо і в зрізі виборів президента та парламенту 2019 року, соціологічні опитування проведені напередодні показали, що 23% молоді не буде голосувати на парламентських виборах [4].

Політичний нігілізм виявляється і у психологічних аспектах: психолог В.Духневич, аналізуючи ставлення студентської молоді до влади, підкреслює, що найбільшого обурення викликає корупційність. Серед молоді побутують думки про те, що влада зацікавлені в продовженні воєнного конфлікту, їй це вигідно, сама влада блокує розвиток країни. Також студентська молодь переконана, що усі політичні сили – залежні та політикою займаються через корисливість, використовують нечесні шляхи та маніпуляції. Усе це і веде до загального занепокоєння, обурення та тривоги, що психологічно спонукають до визрівання тенденцій політичного нігілізму [2].

Отже, сьогодні в Україні наявні нігілістичні настрої серед молоді, актуальною є тема незалученості до політики. Потрібно впроваджувати методи, що посприяють відновленню політичної довіри, підняттю рівня авторитету інститутів влади та легітимації її в очах молоді. Загалом, для України має бути пріоритетним напрямок подолання політичного нігілізму серед молоді та підняття рівня їхньої політичної культури.

Список використаної літератури:

1. Волосевич І., Герасимчук С., Костюченко Т. Молодь України -2015/ І.Волосевич, С.Герасимчук., Т.Костюченко. – К., 2015. – 88 с.
2. Духневич В. Особливості політико-правової активності в умовах трансформації українського суспільства./В.Духневич // Юридична психологія, 2016. – №1 (18). - С.33 -45.
3. Ніцше Ф. Так казав Заратустра. Жадання влади./Ф.Ніцше. – К.: Основи, 1993.- 415с.
4. Динаміка суспільно-політичних поглядів в Україні/ /К.: Соціологічна група «Рейтинг», 2018. – 73 с.
5. Українське покоління Z: цінності та орієнтири./[ред.К.Зарембо]. – К.: Фонд ім. Фрідріха Еберта, 2017. – 138 с.

*Стан Мирон Ростиславович
студент IV курсу
спеціальності «Право»*

*Науковий керівник:
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри теорії та історії держави і права
Вінокур Ольга Ярославівна*

«Законодавча процедура та законодавчі інституції в УНР»

Доба в історії України, яку іменують Українською революцією 1917-1920 років має істотне значення не лише для істориків, а й для правознавців, адже саме тоді Українська держава здобула свій перший досвід державотворення. Тому дуже важливо знати і розуміти як тогочасні державні органи організовували і реалізовували свою законодавчу діяльність. Якою була законодавча процедура і які законодавчі інституції існували.

Законодавчий процес та окремі його етапи в УНР регламентували спеціальні нормативно – правові акти (закони, постанови, регламенти, статuti, обіжники тощо). Проте більшість законодавчих актів регулювали не законодавчий процес як такий, а діяльність органів які брали безпосередню участь у законодавчому процесі. Такими актами були, наприклад, «Наказ УЦР» 22 - 23 квітня 1917 р., «Розклад роботи Малої Ради і її комісій» 1 серпня 1917 р., Статут «Генерального Секретаріату», закон «Про тимчасовий порядок розпублікування законів» 17 листопада 1917р., закон «Про порядок видання нових законів» 25 листопада 1917р., «Обіжник в справах законопроектних» МВС та ін.

Особливість законодавчого процесу – функціонування в УНР двох органів, які здійснювали функції законодавчої влади, - УЦР (у формі Загальних Зборів) та Малої Ради. Найпоширенішою формою діяльності УЦР були засідання Малої Ради, статус та обсяг повноваження якої поступово наблизилися до Загальних Зборів ЦР.

Кількість стадій законодавчого процесу залежала від суб'єкта законодавчої ініціативи. При внесенні законопроекту Генеральним секретаріатом, а в подальшому Раді Народних Міністрів за власною ініціативою або за дорученням УЦР законодавчий процес розпочинався проектною стадією, зміст якої складала підготовка законопроекту з подальшим обов'язковим внесенням до ЦР.

Розрізнялися законопроекти внесені в порядку законодавчої ініціативи та законодавчої пропозиції. На відміну від законодавчих пропозицій, внесених неуповноваженими особами, які Мала Рада не зобов'язана була розглядати, законопроекти, внесені в порядку законодавчої ініціативи, і підлягали обов'язковому розгляду Малою Радою. Правом законодавчої ініціативи наділялися члени Малої Ради та Генерального секретаріату [1, с. 9].

Серед прорахунків та об'єктивних труднощів законодавчого процесу були: проблема кадрів, відсутність розвинутого апарату управління на місцях, скептичне ставлення лідерів УЦР до необхідності розбудови власних Збройних Сил, правового вирішення земельного питання та ряду інших.

Серед здобутків можна віднести те, що УЦР вдалося розробити основи конституційного, земельного, кримінального, фінансового, родинного, кримінально – процесуального законодавства. Створивши власну систему законодавства, УЦР юридично закріпила основи національного суверенітету [2, с. 10].

Таким чином, можна дійти до висновку, що законодавчий процес в УНР, враховуючи всі перешкоди, та те, що це був перший подібний досвід для українських державотворців, був організований на високому рівні. Функціонували два органи які здійснювали законодавчу функцію – УЦР (у формі Загальних Зборів) та Мала Рада. Також існували стадії законодавчого процесу, та таке поняття, як законодавча ініціатива,

суб'єкти які мали право законодавчої ініціативи. Завдяки гарно відбудованим законодавчим інституціям і злагодженому законодавчому процесу УЦР вдалось за короткий період часу створити власну систему законодавства, тим самим закріпивши основи національного суверенітету.

Список використаної літератури:

1. Іванова А. Ю. Законодавчий процес і законодавча техніка в період центральної Ради, Гетьманату П. П. Скоропадського та Директорії : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юр. наук / Іванова Анастасія Юрїїна – Київ, 2005. – 16 с.
2. Подковенко Т. О. Становлення системи законодавства України в 1917-1920 роках : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юр. наук / Подковенко Тетяна Олександрівна – Київ, 2004. – 21 с.

*Фалюш Ярослав Ігорович,
студент IV курсу,
спеціальності «Право»*

*Науковий керівник:
кандидат юридичних наук, доцент
доцент кафедри правознавства
та галузевих юридичних дисциплін
Жмур Юлія Михайлівна*

«Особа неповнолітнього за кримінальним законодавством іноземних країн»

У сучасному світі, під час бурхливого розвитку засобів масової інформації, різних інформаційних ресурсів, всесвітньої електронної павутини практично жодна держава в світі не може самостійно існувати без активної співпраці з іншими державами та міжнародним співтовариством. Особлива увага приділяється праву, яке повинно бути як формальним, так і фактичним регулятором різних процесів. Гончар Т. О. виділяє два напрями правової інтеграції, такі як уніфікація та гармонізація. Їх метою є пошук найефективніших заходів кримінально-правового впливу. Уніфікація є копіюванням однотипних приписів та створенням юридичних актів з метою спрощення та одноманітного розуміння. Гармонізація розуміється як процес створення єдиних загальних положень та принципів, які сприяють удосконаленню національного законодавства. Цей спосіб найчастіше застосовується для розвитку та удосконалення норм галузей публічного права, у тому числі кримінального права[1, ст. 130].

1. Франція. Чинний Кримінальний кодекс Франції не закріплює вік кримінальної відповідальності. Але це передбачає Ордонанс від 02.02.1945 р. «Про дитячу злочинність», в якому визначені умови, при яких особи старше 13 років можуть бути притягнуті до такої відповідальності. [4].

2. Італія. Загальним віком притягнення до кримінальної відповідальності за Кримінальним кодексом Італії є досягнення особою 14-річного віку. Стаття 98 Кримінального кодексу Італії визначає що, особа, яка не досягла 14 років, буде визнана соціально небезпечною, до неї можуть бути застосовані заходи безпеки, до неповнолітніх у віці від 14 до 18 років передбачається обов'язкове пом'якшення покарання[5].

3. Німеччина. Кримінальний кодекс Федеративної республіки Німеччини вказує, що кримінальна відповідальність неповнолітніх визначається Законом « Про відправлення правосуддя у справах неповнолітніх» від 04. 08. 1953 року. І саме положення цього Закону мають пріоритетне значення у визначенні покарання для неповнолітнього. Окрім цього, стаття 19 Кримінального кодексу ФРН визначає, що особи які, не досягли віку 14 років вважаються неосудними. На неповнолітніх віком від 14 до 18 років розповсюджуються норми Закону « Про відправлення правосуддя у справах неповнолітніх». Особи від 18 до

21 року будуть нести кримінальну відповідальність за Кримінальним кодексом ФРН. Якщо судом буде визнано, що розвиток особи, не враховуючи психічного, зрівнюється з розвитком неповнолітньої особи то в таких випадках можуть застосовуватися норми Закону[6].

5. Росія. Стаття 20 КК РФ визначає, що кримінальній відповідальності підлягають особи, яким на момент вчинення злочину виповнилось 16 років. А особи, яким виповнилось 14 років на момент вчинення злочину будуть відповідати за низку злочинів, таких як умисне вбивство, розбій, грабїж, і так далі. Але, окрім цього частина 3 статті 20 КК РФ передбачає звільнення від кримінальної відповідальності у випадку, якщо неповнолітній досяг віку з якого настає кримінальна відповідальність, але в наслідок відставання в психічному розвитку, не зв'язаному з психічним розладом, під час вчинення суспільно небезпечного діяння не міг повною мірою усвідомлювати фактичний характер діяння і суспільну небезпеку своїх дій[3].

6. Японія. Правовий статус неповнолітнього у Японії, їх відповідальність а також вчинення злочинів щодо неповнолітніх, а саме їх втягнення у злочинну діяльність регулюється Кримінальним кодексом Японії та Законом Японії «Про неповнолітніх осіб» прийнятого у 1948 році. Відповідно до цього Закону, неповнолітнім визнається особа віком від 20 років. Доросла особа – особа, якій виповнилось 20 років або яка є старшою від цього віку. Хоча раніше неповнолітнім вважалася особа, якій виповнилось 18 років. Такі зміни в законодавстві Японії свідчать про те, що влада зацікавлена в захисті дітей[2].

Отже, як бачимо, стан кримінального законодавства в таких країнах як Франція, Італія, Німеччина, Росія, Японія по при досить вагому географічну різноманітність має як спільні так і відмінні риси з кримінальним законодавством України. Наприклад, в Франції, Німеччині та Японії кримінальна відповідальність для неповнолітніх визначається спеціальними законами, коли в Росії та Італії, як і в Україні це визначається Кримінальним кодексом. Тому, на нашу думку, дослідження законодавства іноземних держав, не тільки кримінального а й всього взагалі, дає можливість ширше дивитись на певні процеси, які виникають в країні, та допомагають відносно правильно їх регулювати.

Список використаної літератури:

1. Гончар Т. О. Загальні риси законодавства деяких країн Європи про кримінальну відповідальність неповнолітніх. / Гончар Т. О. // Правова держава. – 2015.
2. Назимко Є. С. Особливості застосування засобів кримінально-правового впливу до неповнолітніх за законодавством Японії. / Назимко Є. С. // Вісник Асоціації кримінального права України. – 2015. – №1, (4) с. 172-184.
3. Уголовный кодекс Российской Федерации. // от 13.06.1996. №63-ФЗ.
4. Code pénal. // Version consolidée au 25 novembre 2018.
5. Codice penale. // R.D. 19 ottobre 1930, n.139.
6. Richtlinien zum Jugendgerichtsgesetz. // vom 18. Juli 1994.

*Антонова Анна Анатоліївна
студентка I курсу,
Спеціальності «Психологія»*

*Науковий керівник:
кандидат психологічних наук, доцент
Бігун, Неля Іванівна*

«Особливості прояву самодостатності особистості»

У періоди стрімких соціальних змін, де на кожному кроці особистість наражається на небезпеку потрапити під вплив зовнішніх обставин, чужих думок та ЗМІ, часто не має права вибору, суспільство висуває нові вимоги щодо розвитку та формування її якостей. Насамперед, особистість має навчитися створювати автономне, неконформне середовище навколо себе, самостійно забезпечувати власні потреби та досягати поставлених цілей. Така людина має бути психологічно благополучною, життєстійкою, чітко розуміти і відстоювати власну позицію, усвідомлювати свої життєві плани та можливості, тобто бути самодостатньою. Саме тому феномен самодостатності є актуальним і набуває все більшої значущості в усіх сферах життя суспільства. Прояви самодостатності є одним із критеріїв формування успішної і психологічно здорової особистості. Відсутність або низький рівень прояву самодостатності є ознакою незрілості особистості, може спричинити до розвитку співзалежної поведінки та різних видів залежностей.

Протягом ХХ століття поняття «самодостатність» почало широко застосовуватися, набувати високої актуальності в різних галузях практичної діяльності, в наукових та суспільних сферах, в тому числі й в психології. У психологічній науці до феномена самодостатності зверталися такі зарубіжні та вітчизняні науковці: А. Адлер, К. Бартоломью і Л. Горовітц, Р. Кеттела, А. Маслоу, Р. Уайт і Н. Уотт, К. Хорні, І.Д. Беха, А.С. Білошицької, О.Є. Гречаник, О.В. Мельник, В.О. Татенко та інших.

Так, один із представників класичної психології Г.Олпорт розглядав самодостатність, як «єдність особистості». Автор зазначав, що критерієм прояву самодостатності є сталість поведінки людини в різних життєвих ситуаціях. Поведінка самодостатньої особистості проявляється в адекватній оцінці певної ситуації і відповідному реагуванні на неї задля отримання очікуваного позитивного результату[4].

Представник гуманістичної психології А. Маслоу охарактеризував самодостатність, як одну з цінностей буття (Б-цінності), що обумовлює самовизначення людської сутності. До рис самодостатньої особистості він відніс автономність, незалежність, вміння бути самим собою без участі інших, самовизначення, вміння піднятися над навколишнім[5].

Загалом, психологи-класики сходяться на тому, що самодостатність особистості проявляється в сталості поведінки під час критичних ситуацій, в почутті особистісної незалежності та самовизначеності. Самодостатня людина не залежить від схвалення збоку інших, адекватно оцінює власні можливості, здатна утримувати здоровий баланс в системі «брати-давати».

Феномен самодостатності особистості привертає увагу сучасних науковців у галузі філософії, соціології, політології, психології. Зокрема, у працях І.А. Ніконової самодостатність розглядається як поєднання внутрішніх якостей особистості, що дозволяють їй успішно реалізовувати себе в різних життєвих сферах, відповідати вимогам суспільства та відчувати задоволення від результатів своєї діяльності[3].

Н.І Бігун вбачає самодостатність особистості у проявах здатності до повноцінного задоволення вікових потреб розвитку, застосування внутрішнього потенціалу та оптимального його використання для успішної адаптації і продуктивної життєдіяльності.

На її думку, кожен історичний період та соціокультурне середовище вимагає певних складових і показників самодостатності особистості, завдяки яким людина здатна бути максимально ефективною, адаптованою та самореалізованою адекватно до вимог часу і простору, у котрому вона живе[1;2].

Здійснений теоретичний аналіз феномена самодостатності особистості дає підстави для висновків про те, що особливостями її прояву є наявність таких якостей, як незалежність, впевненість, автономність, емоційна зрілість, здатність приймати самостійні рішення, наполегливість, завзятість у досягненні успіху в особистому житті та професійній сфері, які допоможуть їй успішно функціонувати в умовах сьогодення.

Список використаної літератури:

1. Бігун Н. І. Генеза та стан категорії самодостатності у сучасній психології. Humanitarium/SHEI «Pereiaslav-Khmelnytskyi Hryhorii Skovoroda State Pedagogical University» - Pereiaslav-Khmelnytskyi (Kyiv reg.) ; Nizhyn (Chernihiv reg.) : Lysenko M. M., 2017/ - Vol. 39, Iss. 1 : Psychologe. P. 7-15

2. Бігун Н.І. Феномен самодостатності особистості у класичній психології / Н.І. Бігун // Науковий часопис НПУ імені М.П.Драгоманова. Серія №12. № 6 (51). Психологічні науки: Зб. Наукових праць. – К.: НПУ імені М.П.Драгоманова, 2017. – С. 17 – 25.

3. Никонова И.А. Определение понятия "самодостаточность личности"/ И.А. Никонова // Вестник Башкирского университета. – 2010. – Т. 15, №3. - С. 767-770.

4. Allport G. Personality. A Psychological Interpretation. N.-Y., 1938. P. 345.

5. Maslow A. H. A theory of metamotivation: The biological rooting of the value-life // Sutich A. J., Vich M. A. (eds). Readings in humanistic psychology. N.Y.: Free Press, 1969. P. 153-199.

*Афанасьєва Ольга Олександрівна
студентка IV курсу
спеціальності «Психологія»*

*Науковий керівник
кандидат психологічних наук, доцент кафедри
Отич, Дарія Дмитрівна*

«Вікові особливості ціннісно-сміслової сфери особистості в юнацькому віці»

Згідно сучасним дослідженням, цінності особистості розглядаються як критерії, які використовуються людьми для вибору і пояснення своїх дій, а також для оцінки інших людей, себе і подій[3]. На формування системи цінностей впливають багато факторів: сім'я та малі соціальні групи, економічні та соціо-культурні відносини, життєдіяльність суб'єкта, стать, вік, умови життя [1].

Кожен віковий етап характеризується зміною соціальної ситуації розвитку і та, чи інша соціальна структура стає домінуючою в формуванні системи цінностей особистості. Зміна соціальної ситуації розвитку в ранньому юнацькому віці, часові рамки якого охоплюють період з 15 до 18 років, обумовлена вибором вектору професійного розвитку (продовжити навчання в школі чи вступити до ВНЗ). Вступивши до ВНЗ, багато юнаків та дівчат опиняються в іншій соціальній ситуації. Особливості системи навчання в університеті, середовище, велика кількість автономних контактів та зниження контролю, соціального регулювання – можуть привести до зміну соціальних цінностей, дезорієнтації, створити ситуацію «морального вакууму». Ці фактори несприятливо впливають на особистість з невизначеною або нестійкою системою цінностей, в результаті чого відбувається абсолютна руйнація раніше сформованих ціннісних орієнтирів.

Вплив нової соціальної ситуації, тобто період навчання особистості у ВНЗ, виразно проявляється в активному розвитку морально-ціннісних орієнтацій, освоєнні нових соціальних ролей, налаштуванні міжособистісних взаємин. Відбувається закріплення або

реконструкція старих та формування нових схильностей та інтересів, визначаються нові перспективи життя та смисложиттєві орієнтації особистості.

Як показують психологічні дослідження, в ранньому юнацькому віці система цінностей молодих людей характеризується високим рівнем динамічності: засвоєння соціальних ролей, прагнення до змін, пошук ідентичності, самовизначення і т.д. Факт такої динаміки розкривається в дослідженнях таких науковців як К. А. Абульханова, Б.С. Братусь, А.Н. Бражникова, М.Р. Грінсбург та інших.

Провідною діяльністю юнацького віку є засвоєння основ професійної діяльності. Б.Г. Ананьєв розглядав студентський вік як сензитивний період для розвитку основних соціогенних потенцій людини[2]. Студентство - це період інтенсивного процесу соціалізації особистості, розвитку вищих психічних функцій, становлення інтелектуальної системи і всієї особистості. Розглядаючи студентський вік через соціально-психологічний аспект, слід підкреслити високий рівень соціальної активності студентів, гармонійне поєднання інтелектуальної і соціальної зрілості, високий рівень освіченості і мотивації, активне споживання культури. своїх можливостей і здібностей.

Особливістю розвитку цінностей в юнацькому віці виступає і спілкування зі значимими людьми. Для юнаків характерний той факт, що цінності вони черпають з культури дорослих, отже, відбувається становлення і утвердження свого я і визначення особистісних смислів.

Отже, новий соціальний статус, нові ролі, атмосфера, умови життя значною мірою впливають на розвиток ціннісно-сміслової сфери студентів і створюють нові умови для подальшого закріплення наявної ціннісної ієрархії особистості, для переосмислення, трансформування системи ціннісних орієнтацій або ж стають підґрунтям для руйнування старих і виникнення нових життєвих установок особистості.

Список використаної літератури:

1. Выготский Л.С. Проблема возраста // Сорб. Соч.: В 6 т. Т.4.М.: Педагогика, 1984.
2. Зимня І.А. Педагогічна психологія/ І.А. Зимня. – М.: Видавництво корпорація «Логос», 2009. – 382 с. – ISBN 978-5-98704-442-1.
3. Психология человека от рождения до смерти /Под ред. А.А. Реана СПб.: прайм-ЕВРОЗНАК, 2001.

*Бабич Антоніна Олександрівна
студентка I курсу,
Спеціальності «Психологія»*

*Науковий керівник:
доктор психологічних наук, професор
Мозгова, Галина Петрівна*

«Загальна характеристика комунікативної діяльності розумово відсталих дітей молодшого шкільного віку»

Психічний стан та розвиток дитини можливо визначити і з розвитку її мовлення, бо мова є не лише засобом комунікації людини, а й займає одне з основних положень у процесі розвитку людини та є основним регулятором вищих психічних функцій. Для будь-якого психолога, чи колекційного педагога, актуальним є питання діагностики у дитини мовних недоліків з розумовою відсталістю, для створення для них більш комфортних та всіх необхідних умов для ефективного навчання та продуктивного розвитку дитини.

Дослідження мовлення у розумово відсталих дітей в працях таких провідних вчених, як А. Р. Лурія, В. Г. Петрової, М. С. Певзнер показали, що дитина з нормальним розвитком інтелекту в 3-4 роки володіє великим словниковим запасом, а її мова має граматично правильну структуру [3]. У той же час, у розумово відсталих дітей і слухове розрізнення, і вимова слів, і конструювання фраз виникає значно пізніше. Їх мова, як і

вербальна так і невербальна, мізерна, має у своєму складі велику кількість граматичних помилок [4].

Загалом, причиною, що зумовлюють у дітей з розумовою відсталістю такий поганий стан мови – це повільне вироблення зв'язків між аналізаторами, що знаходяться у певному мовному центрі. Значну роль у поганому виробленні зв'язків, може відігравати порушення динаміки нервових процесів.

Діти з розумовою відсталістю не здатні чітко диференціювати більшість звуків, що подібні за звучанням. Особливо це стосується приголосних, що подібні між собою за місцем творення – наприклад передньоязикові (д-т, з-с), або губні (в-ф, п-б) тощо. Тому мова, коли вона має слугувати засобом комунікації, у таких дітей вона знаходиться у зовсім нерозвиненому стані [1].

Помітне відставання можна побачити вже в період домовної вокалізації. Якщо враховувати, що в нормі лепет з'являється в період від 4 до 8 місяців, то у розумово відсталих дітей лепет спостерігається значно пізніше – від 12 до 24 місяців. Так наприклад у розумово відсталих дітей з дебільністю, перші слова з'являються не раніше ніж в 3 роки (в нормі – від 10 до 18 місяців). Слідом страждає і фразове мовлення. Мізерні та граматично неправильно побудовані фрази з'являються у таких дітей не раніше ніж в 5-6 років [2].

Дослідження, що були зроблені у дипломній роботі довели, що бідність словникового запасу у розумово відсталих дітей виникає через не сформованість у них інтересів, малий обсяг знань про навколишній світ, через що і виникає зниження потреби у соціальних контактах з оточуючими, слабкість вербальної пам'яті [3].

Під час спостереження за такими дітьми, було виявлено, що в переважній кількості вони використовують іменники у своїй мові, особливо з конкретним значенням. У них майже відсутні узагальнюючі назви предметів (меблі, їжа, одяг). Вони майже не використовують у своїй лексиці дієслова, що позначають переміщення людей чи тварин (повзає, бігає, скаче, літає). В їх лексиконі дуже мала кількість слів, що можуть позначати ознаки предметів (колір, смак, розмір). Тільки в підлітковому віці, вони можуть самостійно групувати прості слова за певними ознаками, допускаючи при цьому незначної кількості помилок (яблуко, груша, слива – фрукти) [4].

У дітей з розумовою відсталістю часто зустрічається неточне вживання слів, парафазії. Спостерігається змішання слів, що відносяться до одного виду. Причинами цього у таких дітей є великі труднощі у диференціації, розрізнення власне предметів та їх позначень. Школярі через слабку диференціацію легше сприймають подібність окремих предметів, ніж їх відмінність, тому вони засвоюють загальні поняття, їх ознаки краще (наприклад призначення окремих предметів) [1]. Відмінності предметів майже не встановлюються, а позначення предметів не розмежовується. Стосовно пасивного словника у розумово відсталих дітей більше активний, але він насилу актуалізується (для відтворення слова потрібне пряме запитання). Труднощі проявляються, з одного боку у гальмуванні в корі головного мозку, а з іншого – у формуванні семантичних полів [3].

Отже, особливості зв'язних висловлювань у розумово відсталих дітей визначаються характером поставлених задач, та формою їх постановки. Часто визначається незрозумілість та невміння встановлювати причинно-наслідкові зв'язки у розповіді. На основі випадкових асоціацій вони і будують власне висловлювання.

Список використаної літератури:

1. Давидов В.В. Психологічні проблеми процесу навчання молодших школярів. / В.В. Давидов - К.: Гардаріки, 2006. - 72-73 с.
2. Кожалієва Ч.Б. Особенности становления образа "Я" у умственно отсталых подростков / Ч.Б. Кожалієва - М.: -1995-16 с.
3. Михайлова І.М. Формування комунікативних умінь молодших школярів з використанням наочності / І.М. Михайлова - М.: Псков. ПДПУ, 2005. - 188 с.

4. Рахімов О.З. Роль морального виховання у формуванні особистості / Рахімов О.З. // Класний керівник. - 2000. - № 6. - 51 с.

*Базаров Сергій Сергійович,
студент III курсу,
Спеціальності «Психологія»*

*Науковий керівник:
кандидат психологічних наук, доцент кафедри
Отич, Дарія Дмитрівна*

«Взаємозв'язок образу Я та соціальної адаптації у осіб з адиктивною поведінкою»

Актуальність вивчення проблеми соціальної дезадаптації у підлітковому віці посилює складна політична, соціальна та економічна ситуація на Сході нашої держави. Вона зумовлює загострення негативних психологічних станів, переживання фрустрації та тривоги, невпевненість у собі у представників груп різного віку. Однак, особливо чутливими до цих негативних суспільних явищ є сучасні підлітки, самосвідомість яких активно формується у таких складних умовах. Сучасні психологи наголошують, що передумовою соціальної дезадаптації є психологічна дезадаптація. Отже, складні внутрішні переживання з часом можуть трансформуватися у негативні особистісні утворення, що і зумовлює дезадаптивну поведінку особистості [5].

Дослідження чинників, критеріїв та показників адаптивності-дезадаптивності висвітлені у наукових працях В.В. Абраменкової, Г.О. Балла, М.Р. Бітянкової, Л.Ф. Бурлачука, І.В. Дубровіної, В.В. Ковальова, Г.С. Костюка, І.В. Крук, С.Д. Максименка, А.А. Налчаджяна, О.М. Прихожан, Г.М. Федоришин та інших. Науковці визначили різновиди соціально дезадаптованої поведінки, зокрема: недисциплінованість, правопорушення, адиктивну поведінку (М.І. Буянов, Г.Л. Лендрет, А.А. Осипова та інші). Детермінанти та особливості процесу становлення соціально дезадаптованої поведінки розкрито у роботах В.С. Бітенського, В.А. Глушкова, С.В. Дворяка, Н.Ю. Максимової, Е.Б. Первомайського, В.М. Синицького, Б.Г. Херсонського [5].

Порушення соціальної адаптації у дітей та підлітків часто визначаються глибинними відхиленнями в розвитку особистості, формуванням симптомокомплексів, які і породжують схильність до девіантної поведінки. Саме у старшому підлітковому віці відбувається біологічна перебудова організму, що супроводжується різко вираженим психоендокринним зрушенням. Тому цей вік є тим «критичним періодом» онтогенетичного розвитку, коли внаслідок зміни загальної і нервової реактивності значно підвищується ризик виникнення різних межових нервово-психічних розладів та спричинених ними поведінкових девіацій (У.А. Абшаїхова, Е.А. Бабаян, М.Х. Гонопольський, Б.Ф. Райський, Н.О. Сирота) [5].

На думку Г.О. Балла, М.Й. Боришевського, І.С. Булах, С.Д. Максименко, В.В. Москаленко, Ю.М. Швалба, Н.В. Чепелевої та інших несформованість образу Я й порушення функціонування самосвідомості головною детермінантою соціальної дезадаптації особистості. Здатність до рефлексії та самоаналізу виступає важливим показником нормального функціонування самосвідомості особи і властива здоровим адаптованим підліткам. Однак, соціально дезадаптовані підлітки не мають бажання вдаватися до самопостереження й аналізу власних дій, переживань та станів [3].

К. Роджерс досліджував розвиток Я-концепції особистості. Автор акцентував увагу на формуванні образу Я з дитячих років. Дитина, яка позбавлена любові батьків, зазвичай має нижчий рівень самоповаги. У неї нестійкий і часто негативний образ Я. Така особа часто не вміє вибудовувати теплі стосунки з оточуючими. Вивчення психологічних особливостей розвитку особистостей, схильних до девіантної поведінки, свідчить про те,

що ця схильність набагато частіше виявляється саме у тих, кому у дитинстві бракувало батьківської турботи. Отже, Образ Я формується саме через взаємодію з оточуючими, які є значимими, наприклад (батьками, братами та сестрами чи іншими родичами). У міру того, як дитина сприймає соціальні процеси, які її оточують, її Я-концепція дедалі більше розвивається, ускладнюється та поділяється. Таким чином, Образ Я людини є продуктом процесу її соціалізації [1; 3].

У більш сучасних концепціях проблематика «Я» вивчалася досить глибоко і послідовно. Створення образу Я розглядається як процес інтеграції індивідуальних біологічних факторів з факторами виховання і соціокультурного оточення.

З'ясовано, що адиктивна поведінка (addiction — схильність) — є однією з форм деструктивної поведінки і виражається в прагненні до відходу від реальності шляхом зміни свого психічного стану за допомогою прийому деяких речовин або постійної фіксації уваги на певних предметах або активностях (видах діяльності, Інтернет, тощо). Це супроводжується розвитком інтенсивних емоцій. Означений процес настільки захоплює особу, що вона вибудовує свої життя навколо нього. Людина стає безпорадною перед своєю пристрастю. Вольові зусилля слабшають і не дають можливості протидіяти адикції. Тобто з'являються психологічні особливості, які є свого роду «слабкою ланкою» в процесі соціалізації особистості, і саме вони провокують «відхід від реальності» при зіткненні з життєвими труднощами [2; 4].

Отже, залежна поведінка особистостей підліткового віку є симптомом більш загального особистісного неблагополуччя. Психологічна готовність до вживання речовин, що викликають залежність, хоча формується поступово, може швидко реалізуватися в разі виникнення сприятливих для цього обставин у житті школяра. Варто зазначити, що готовність до виникнення залежності формується ще в дитинстві, а в підлітковому віці вона виявляється у поведінці. Таким чином, особистість практично ніколи не починає зловживати психоактивними речовинами випадково, ситуативно. Адиктивна поведінка є логічним завершенням соціальної дезадаптації особистості[4].

Таким чином, дефіцитарне формування образу Я у дітей підліткового віку призводить до деструктивної соціальної адаптації, яка стає причиною їх адиктивної поведінки.

Список використаної літератури

1. Бондарчук О.І. Психологія девіантної поведінки: курс лекцій. / О.І. Бондарчук. — К.: МАУП, 2009. — 186 с.
2. Бордюженко Т. А. Адиктивна поведінка підлітків як педагогічна проблема / Т.А. Бордюженко // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми. - 2013. - Вип. 36. - С. 12-17. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Sitimn_2013_36_5
3. Кантарьова Н. В. Образ-Я як психологічна категорія / Н. В. Кантарьова // Вісник Одеського національного університету. Серія : Психологія. - 2015. - Т. 20, Вип. 1. - С. 58-63. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vonu_psi_2015_20_1_9
4. Максимова Н. Ю. Психологія адиктивної поведінки: навчальний посібник / Н.Ю.Максимова. — К. : «Київський університет», 2012. — 308 с.
5. Грись А.М. Психологічні чинники соціальної дезадаптації підлітків / А.М. Грись, В.О. Голубнюк [Електронний ресурс] — 2016. - Режим доступу: <http://lib.iitta.gov.ua/705197/1/%D0%93%D1%80%D0%B8%D1%81%D1%8C.PDF>

*Базарова Лідія Вадимівна
студентка II курсу
Спеціальності «Психологія»*

*Науковий керівник:
кандидат психологічних наук, доцент
Федоренко, Алла Федорівна*

«Теоретичні засади вивчення взаємозв'язку рівня амбівалентності та деструктивних залежностей у молоді»

Амбівалентності особистості, як психологічному явищу притаманні свої особливості. Вона має вираження у всіх ситуаціях, яке у свою чергу може бути конкордантним, тобто узгодженим або дисконкордантним – неузгодженим [1].

Експериментальні дослідження Т. Н. Лук'яненко домогли виявити рівні особистісної амбівалентності: високий - дисконкордантно-дезінтегрований, середній - дисконкордантно незбалансований і низький - конкордантно – збалансований. [1]. Стійка негативна спрямованість оцінок і реакцій характеризує високий та середній рівень амбівалентності особистості. Збалансований прояв позитивних і негативних оцінок і реакцій особистості притаманний у свою чергу низькому рівню.

Т. М.Зелінська зазначає, що для осіб з високим рівнем вираженості амбівалентності характерні вияви адикцій, як процес психологічного регресу, унаслідок чого людина стає рабом когось або чогось. Деструктивна залежність (адикція) є суперечливим, амбівалентно-неузгодженим утворенням особистості; викривленням норми, не адекватним подоланням високої напруги особистості [1, с. 49]. Адикції серед молоді (наркотики, алкоголь, тощо) є надзвичайно гострою проблемою сьогодення на території України.

Утворення адикцій у особистостей з високим рівнем прояву амбівалентності можна розглядати як наслідок суперечностей між почуттям страху, що не усвідомлюється та потребами, які є усвідомленими. Інтенсивна особистісна амбівалентність безумовно впливає на підсвідоме і підсилює останнє. В результаті цього проявляються такі якості особистості як імпульсивність та агресивність, яку важко стримувати [1]. Особистостям з адикціями притаманні спрощенні емоції, неспроможність підтримувати довготривалі стосунки з оточуючими, схильність до ізоляції. Адикти майже ніколи не знаходять балансу між егоцентризмом та самовіддачею, вони очікують допомоги і в той же час зверхньо нехтують нею. Суперечності високоамбівалентних особистостей завдають їм психологічних страждань і захищаються вони від них використовуючи деструктивні залежності. Отже, можна сказати, що адикції напряму пов'язані з дисконкордантно-дезінтегрованою особистісною амбівалентністю.

Важливо зазначити, що жертви інтенсивної стресової амбівалентності стають живими трупами, вони не сподіваються бути щасливими, і ніби застрягають між життям і смертю: хочуть залишитися в живих, аде живуть так, щоб померти. Пасивно-амбівалентне самознищення – самостійне порушення, яке не залежить від інших деструкцій, але пов'язане з ними (залежність від алкоголю та наркотиків) [2, с. 46-47]. Високоамбівалентні особистості, згідно Т.М. Зелінської, уникають усвідомлення своєї моделі поведінки повсякденного життя, яка має ознаки стабільного пасивного суїциду. Бажання жити у даних осіб не настільки переважає не бажання жити щоб вони ціннісно спрямувались на вирішення конкретних життєвих ситуацій.

Ми приєднуємося до поглядів Т. М.Зелінської і розглядаємо високоамбівалентну особистість як таку, що має комплекс якостей, що визначає її загальну схильність до деструктивних залежностей [1, с.48].

Список використаної літератури:

1. Зелінська Т. М. Амбівалентність особистості: Теорія, діагностика і психокорекція: навч. посібник/ Т. М. Зелінська. – К. Кааравела, 2010. -256 с.
2. Зелінська Т. М.: Монографія «Психологія особистісної амбівалентності в юнацькому віці»./ Т. М. Зелінська.- Суми: Університетська книга, 2013.- 432 с.

*Балабат Олександра Миколаївна
студентка II курсу
Спеціальності «Психологія»*

*Науковий керівник:
кандидат психологічних наук, доцент
Ханецька, Тетяна Іванівна*

«Теорії та концепції розвитку невротичних розладів»

Темп сучасного життя та безмірне розмаїття стресу не залишаються в остронь. Фобії, панічні атаки, нервові виснаження, а як наслідок невротичні- непереборна проблема для багатьох людей.

Проблемою невротичних розладів займалися такі вчені: Фрейд З., 1924; Мясищев В.М, 1960; Карвасарський Б.Д., 1980, 1982; Свядоц А.М., 1982; Олександровський Ю.А., 1976; Адлер А., 1997; Хорні К.,1997; Бек А., 2003; Роджерс К., 1994 та ін.

Єдиної думки про те, коли вперше було вжито термін «невроз» немає. Шотландський лікар Куллен в 1776 році спробував обґрунтувати запропоновану ним класифікацію всіх відомих нервових захворювань. Під неврозом він розумів «нервові розлади, які не супроводжуються підвищенням температури тіла і не пов'язані з місцевим ураженням одного з органів, а обумовлені загальним стражданням, від якого спеціально залежать рух і думка» [3; 4].

К. Хорні називала причиною появи неврозів не "Едипів комплекс", а базальне відчуття тривоги, що породжує невротичні потреби. Головні з них - рух до людей, рух від людей і рух проти людей [7]. На основі цієї класифікації автор виділила три групи невротичних особистостей: перша група невротиків характеризується надмірною залежністю від схвалення і уваги інших людей. Для невротиків другої групи характерна оцінка власного Я. Їх особливостями є почуття неповноцінності, переконаність у власній некомпетентності, непривабливості. Невротики третьої групи мають проблеми з самоствердженням власного Я: вони не здатні висловити свої бажання, планувати своє життя [2].

В.М. Мясищев [1] стверджував, що величезне значення у формуванні неврозів має минуле людини, його дитинство, тип виховання. Так, причиною розвитку неврозу нав'язливих станів він вважав батьківську гіперопіку, яка сприяє формуванню особистості, не готовою протистояти життєвим труднощам. Істеричний невроз - наслідок протилежної поведінки батьків: дитині надають повну свободу дій, всі можливості для задоволення бажань [5]. Як наслідок, це може привести до уразливості і розчарувань. Якщо дитині навіюється, що вона завжди і в усьому повинна бути першою, це може привести до завищеного рівня домагань, невміння долати життєві труднощі і, як наслідок, - до розвитку неврастенії.

Список використаної літератури:

1. Мясищев, В. Н. Личность и невроты / В. Н. Мясищев. – Л.: Изд-во Ленингр. ун-та, 1960.
2. Патопсихология. Хрестоматия. Сост. Н. Л. Белопольская. М.: «Когито-Центр», 2000.
3. Петрушин, В. И. Невроты большого города / В. И. Петрушин. – М.: Академический проект, 2004. – 367 с.
4. Свядоц А.М. Невроты и их лечение. – М.: Медицина, 1990. – 324с

5. Столяренко Л. Д. Основы психологии. — Ростов-на-Дону: «Логос», 1995.
6. Фенихель, О. Психоаналитическая теория неврозов / О. Фенихель; перевод А.Б. Хавина. — М.: Академический Проект, 2013. — 620 с.
7. Хорни К. Невротическая личность нашего времени. // Издательство «Питер», 2002. — 224 с

*Березовська Валентина Миколаївна
студентка II курсу,
Спеціальності «Психологія»*

*Науковий керівник:
доктор психологічних наук, професор
Снівак, Любов Миколаївна*

«Психологічні чинники міжособистісних конфліктів у молодого подружжя: засоби їх профілактики і подолання»

Проблема подружніх конфліктів у молодій сім'ї є на сьогодні дуже актуальною. Адже дослідження психологів дозволяють стверджувати про наявність кризи, в якій опинилась сьогодні українська сім'я як елемент соціальної системи суспільства. Ознаками такої кризи є: високий рівень незадоволеності подружнім життям, дисфункційний розвиток взаємин у шлюбі, конфліктність, нездатність досягти злагоди тощо. Зазначене призводить до погіршення психічного здоров'я у молодих сім'ях.

Тому метою статті стало теоретичне визначення основних психологічних чинників міжособистісних конфліктів у молодого подружжя та засобів їх профілактики і подолання.

Конфлікт – це зіткнення протилежно спрямованих і несумісних цілей, інтересів, позицій, думок, поглядів суб'єктів взаємодії, які супроводжуються негативними психологічними проявами. До найбільш поширених конфліктів належать міжособистісні. Чинники міжособистісних конфліктів різноманітні й багатозначні.

Молода сім'я – це мала соціальна група зі складною системою стосунків між подружжям (шлюбні). Міжособистісні конфлікти у молодій сім'ї – це протиставлення між членами сім'ї на основі зіткнення протилежно спрямованих поглядів та інтересів.

Є.В. Цуканова визначила ряд ознак, які свідчать про проблеми у сімейному спілкуванні. До них належать такі, як: зменшення кількості взаємних звернень один до одного; спілкування стає більш коротким, небагатослівним; все менше демонструється бажання вислухати свого партнера; зростання негативного ставлення до партнера [5].

У молодих сім'ях конфлікти зумовлені такими чинниками як необдуманий вибір партнера; відсутність трансактного обміну в родині; невміння молодого подружжя знаходити компромісні рішення та конструктивно вирішувати конфлікти із застосування відповідної стратегії поведінки [3].

При аналізі міжособистісних конфліктів у молодій сім'ї важливо враховувати кризові періоди в розвитку сім'ї. Перший кризовий період у розвитку сім'ї спостерігається в перші роки подружнього життя [2].

За умови виникнення конфлікту важливим для його подальшого перебігу і наслідків, є вибір методу керування конфліктом. У психології виділяють п'ять основних стилів поведінки у конфліктній ситуації: 1) суперництво; 2) співробітництво; 3) компроміс; 4) уникнення; 5) пристосування. У сімейних стосунках одним з найбільш вдалих способів вирішення складних життєвих ситуацій може бути компроміс, який використовується в поєднанні з співробітництвом. При раціональній поведінці подружжя сімейний конфлікт – це нормальний компонент здорового перебігу їхнього життя, який грає конструктивно-творчу роль [4].

Молодому подружжю важливо знати такі психологічні засоби виходу з конфлікту: пом'якшити чи навіть заперечити можливу провину партнера; спробувати усунути чинник

конфлікту; внести конструктивні пропозиції щодо дій партнера і способів ваших взаємин; надайте партнерові можливість розрядитися і висловитися [1].

Досить важливим є питання попередження конфліктів. Попередити конфлікт – означає завчасно збагнути можливість його виникнення та усунути чинник [6].

Отже, основними шляхами попередження конфліктів у молодого подружжя є побудова сімейних стосунків на засадах рівноправності, взаємної відповідальності, довіри і пошани.

Існують різні методи вирішення конфліктів, та всі вони мають на меті відновлення взаєморозуміння між опонентами та досягнення максимально вигідного для обох сторін результату. Одним із способів врегулювання подружніх конфліктів є психологічне консультування, сутність якого полягає у виробленні рекомендацій зі зміни негативних психологічних факторів, що ускладнюють життя подружжя і викликають конфлікти.

Проблема міжособистісних конфліктів молодого подружжя в значній мірі врахована психологами, однак багато питань вимагають поглибленого вивчення й тривалого дослідження. Тому актуальними перспективними напрямками роботи у цьому питанні є визначення заходів та інструментів щодо профілактики міжособистісних конфліктів у молодій сім'ї.

Список використаної літератури:

1. Комісарова С. М. Як досягти сумісності у шлюбі // Поради молодим сім'ям ; за ред. А. К. Дмитренка / С. М. Комісарова. – Чернівці: Прут, 2001. – С.18-21.
2. Ложкін Г. В. Психологія конфлікту : теорія і сучасна практика : навч. посібн. для студ. вищ. навч. закладів / Г. В. Ложкін, Н. І. Пов'якель. – К. : Професіонал, 2006. – 416 с.
3. Сысенко В. А. Супружеские конфликты / В. А. Сысенко. – М. : Мысль, 1989. – 173 с.
4. Херсонский Б. Г. Психология и психопрофилактика семейных конфликтов / Б. Г. Херсонский, С. В. Дворяк. – К. : Здоровье, 1991. – 191 с.
5. Цуканова Е. В. Психологические трудности межличностного общения / Е. В. Цуканова. – К. : Вища школа, 1986. – С. 54-55.
6. Шуман С. Г. Конфликты в молодой семье : причины, пути устранения / С. Г. Шуман, В. П. Шуман. – Минск : Университетское, 1989. – 80 с.

*Бондар Інна Миколаївна
студентка IV курсу
Спеціальності «Психологія»*

*Науковий керівник:
кандидат психологічних наук, доцент
Ханецька, Тетяна Іванівна*

«Статева ідентичність як чинник вибору стилю поведінки у конфлікті в юнацькому віці»

Сучасне суспільство характеризується зміною ціннісно-моральних орієнтацій у сфері відносин між хлопцями і дівчатами. Відбувається розподіл меж між жіночими та чоловічими соціальними ролями, відзначається вплив негативного інформаційного фону, провокуючого агресію і конфліктність у хлопців і підвищену конфліктність у дівчат.

У складних умовах нашого сьогодення хлопці та дівчата часто не впевнені у своєму майбутньому, нерідко переживають негативні емоційні стани та внутрішньоособистісні конфлікти. Вивчення різноманітних видів конфліктів необхідно не тільки для теоретичної розробки даного питання, але й для практичного дослідження, яке потребує виконання адекватних методик для виявлення та вирішення конфліктів, програм (психокорекційних та психотерапевтичних), спрямованих на їх розв'язання та попередження у майбутньому [2].

Проблемою статевої ідентичності у конфлікті в юнацькому віці займалися багато видатних психологів і вчених, такі як Еріксон Е.Г., Божович Л.І, Альошина Ю.Е., Виготський Л.С., Дружинін В.В., Леонтьєв О.М. та ін. Останнім часом більшість дослідників почали приділяти увагу статевим особливостям поведінки у конфліктних ситуаціях [3].

Науковці зазначають, що конфліктну ситуацію частіше осмислюють дівчата, а хлопці більше схильні, розпочинати конфлікт, дівчата, в свою чергу намагаються швидше його закінчити. Хлопцям властива агресія (фізична та вербальна), а дівчатам – плітки, жарти тощо. Помста є головним атрибутом дівчат, але сам конфлікт вони закінчують мирно. Перемога в конфліктах частішою є у хлопців та певну корисливість від конфліктної ситуації вони оцінюють вище [1].

У осіб юнацького віку, підвищується почуття обов'язку та критичність до самих себе, самоконтроль і непохитність суджень щодо своїх відносин в групі. Честь для них – перш за все. Звідси збільшується тяжіння до вдосконалення свого «Я», намагання стати повноцінним членом суспільства. Але це не так вже й легко. На їх почуття та настрої впливає занадта емоційність, агресивність та конфліктність [4].

Для визначення конфліктності у осіб юнацького віку, було проведено експериментальне дослідження з використанням таких методик: методика діагностики схильності особистості до конфліктної поведінки К.Томаса (адаптація Н.В.Гришиної), «Конфліктна особистість» Н.А. Литвинцева.

За результатами методики «Конфліктна особистість» було виявлено, що більше половини (53%) дівчат юнацького віку мають низький рівень конфліктної поведінки, а 72% хлопців цього ж віку мають високий рівень конфліктної поведінки.

За методикою «Діагностика схильності особистості до конфліктної поведінки» більшості досліджуваним дівчатам юнацького віку притаманна стратегія уникнення (33%), що характеризується відсутністю прагнення до співпраці, а у хлопців найвищим показником виявлено стратегію суперництва (61%).

Отже, результати дослідження показали, що хлопці юнацького віку значно конфліктніші ніж дівчата. Тому подальше дослідження проблеми статевої ідентичності як чинник вибору стилю поведінки у конфлікті в юнацькому віці потребує впровадження програми психокорекції конфліктної поведінки у осіб юнацького віку, що допоможе юнакам та дівчатам обирати у майбутньому конструктивні стратегії вирішення конфліктних ситуацій.

Список використаної літератури

1. Грибок О.П. Київський національний університет імені Тараса Шевченка, к. пед.н. Психологічні особливості конфліктної поведінки студентів вищих навчальних закладів / О.П. Грибок – Київ, Логос, 2012. – 88-124.
2. Гришина Н.В. Психология конфликта / Н.В. Гришина – [2- изд.] – СПб.:Питер, 2008. – 544 с.
3. Коберник Л.О. Конфліктні форми поведінки: виникнення та подолання в юнацькому віці: Методичні рекомендації / Л.О. Коберник – Умань: Алмі, 2009. – 77с.
4. Кон И.С. Психология юношеского возраста. – М.: Просвещение, 1979. – 175 с.

Бондаренко Олена Михайлівна
магістр природничо-географічної
освіти та екології Дауді Аміна,
магістр факультету психології

Науковий керівник:
доктор психологічних наук, професор
Грись, Антоніна Михайлівна

«Особливості суб'єктивного сприйняття відповідальності майбутніми фахівцями»

В діяльності педагога важливою проблемою є прийняття на себе відповідальності за інших людей, зокрема за дітей, які знаходяться на території навчального закладу. Саме тому важливо перевіряти готовність індивіда до прийняття своєї ролі людини, яка прийматиме рішення, наглядатиме за учнями, здійснюватиме виховний вплив. При реалізації завдань освіти важливо розуміти, що вчитель повинен підпорядковуватися певним правилам, зокрема виконувати ustaleni норми, відповідно до букви закону [2].

Одним із видів юридичної відповідальності є дисциплінарна. У сфері використання найманої праці вона полягає в обов'язку працівника дотримуватися певних норм, які прописані у статуті або усно узгоджені в колективі [2]. Крім юридичної відповідальності важливим для педагога є сприйняття своєї ролі в житті інших людей – учнів, які впродовж тривалого часу перебувають під його наглядом [1]. Для якісної реалізації освітньої мети вчитель має турбуватися про своє здоров'я, вчасно звертати увагу на сигнали свого організму, відпочивати, вести здоровий спосіб життя [3]. Саме тому нам стало цікаво чи розуміють педагоги свою відповідальність стосовно себе, стосовно інших і який рівень їх дисциплінарної відповідальності загалом.

Об'єктом дослідження є відповідальність.

Предметом – суб'єктивне сприйняття відповідальності.

Метою дослідження є перевірка суб'єктивного сприйняття відповідальності майбутнього педагога-психолога.

Для реалізації мети було поставлено такі завдання:

1. Виявити рівень відповідальності серед магістрів
2. На основі отриманих результатів намітити перспективи розвитку відповідальності майбутнього фахівця.

Для проведення дослідження ми використали методику «Суб'єктивне сприйняття відповідальності» (М.А. Осташева). В опитуванні брали участь 25 респондентів одного віку, спеціальностей «Хімія» та «Біологія».

В результаті дослідження встановлено, що відповідальність за дисциплінарні злочини, правопорушення і проступки педагогами сприймається найбільш чітко (таблиця 1). Вони розуміють значення своєї поведінки для реалізації виховного компоненту в освітній діяльності. Відповідальність за себе та за інших в загальній більшості досліджуваних на середньому рівні.

Таблиця 1

Рівень відповідальності магістрів факультету природничо-географічної освіти та екології

Вид відповідальності	Кількість	Середнє арифметичне
Дисциплінарна відповідальність	28, 35, 27, 33, 21, 23, 24, 27, 28, 30, 22, 29, 25, 26, 27	27
Відповідальність за себе	29, 23, 30, 21, 20, 23, 32, 21, 24, 15, 12, 24, 22, 26, 23	23
Відповідальність за	25, 23, 21, 23, 22, 28, 23, 23, 18, 19, 17, 12,	21

інших	23, 20, 21	
-------	------------	--

При аналізі результатів було встановлено, що не всі педагоги сприймають відповідальність за себе та за інших так само старанно як дисциплінарну (рис. 1). Це може свідчити про те, що поведінка педагогів є показовою, оскільки відповідальність за себе підпорядковується внутрішніми мотивам, і не підкріплюється зовнішніми. За проступок викладач може отримати зауваження, що може проявитися у вигляді зменшення авторитетності, а робота без вихідних, навіть при явній шкоді своєму здоров'ю на діяльність і рейтинг вчителя на першій етапах роботи вплине лише позитивно. В подальшому це призведе до професійного вигорання, втрати бажання працювати та розвиватися, а може і до втрати сенсу життя.

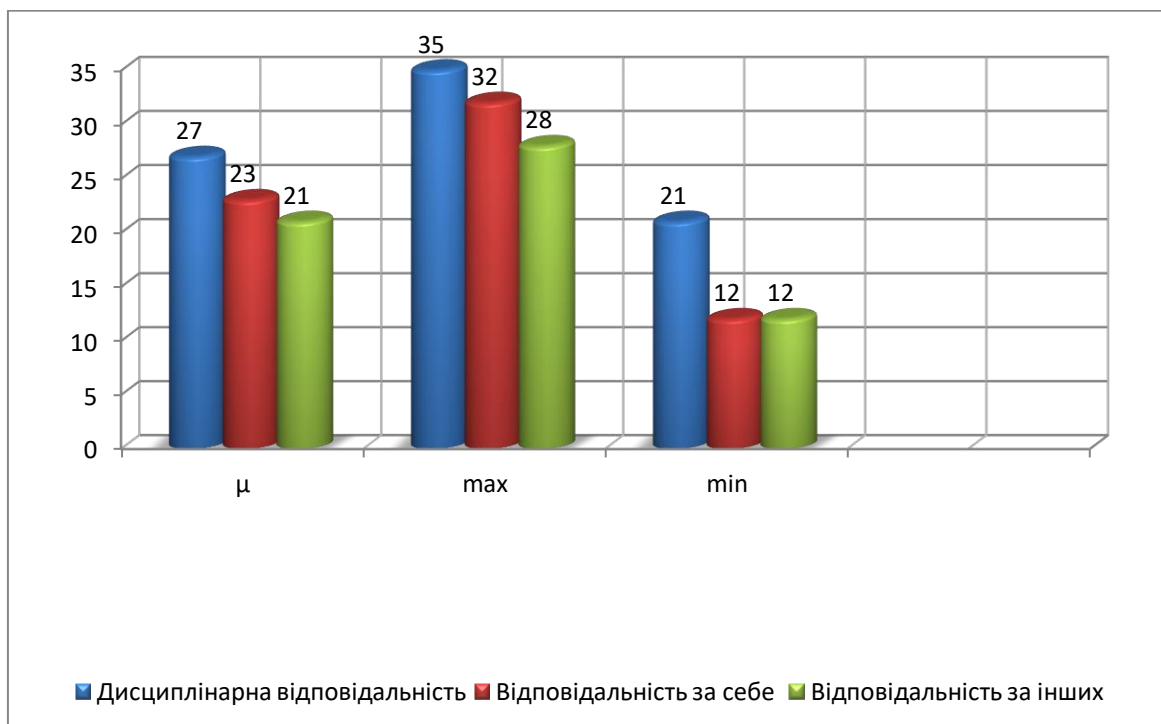

Рисунок 1 «Середнє, мінімальне та максимальне значення показника суб'єктивного визначення рівня відповідальності»

Отже, педагоги мають уявлення про значення своєї діяльності в житті учня. Хоча й деякі з вчителів і не усвідомлюють наскільки важливо дбати про себе для якісного виховного та навчального впливу на учнів.

Список використаної літератури:

1. Внутрішні та зовнішні мотиви і мотивація трудового колективу [Електронний ресурс] // Організаційна поведінка – Режим доступу до ресурсу: https://pidruchniki.com/1212012459010/menedzhment/vnutrishni_zovnishni_motivi_motivatsiy_a_trudovogo_kolektivu.

2. Прищак М. Д. Відповідальність як методологічна основа етики та психології управління організаціями [Електронний ресурс] / М. Д. Прищак, О. Й. Лесько // Аксіологічні основи управління в організації – Режим доступу до ресурсу: https://web.posibnyku.vntu.edu.ua/icgn/1lesko_psiholog_upravlin_organizaciyi/421.html

3. ПСИХОЛОГІЯ ВЧИНКУ [Електронний ресурс] // Основи психології – Режим доступу до ресурсу: https://pidruchniki.com/13150910/psihologiya/psihologiya_vchinku.

*Бурдун Олена Вікторівна,
студентка IV курсу,
Спеціальності «Психологія»*

*Науковий керівник:
кандидат психологічних наук, доцент кафедри
Поліщук, Світлана Петрівна*

«Емоційні взаємини студентів як чинник становлення особистості майбутнього вчителя»

Емоційні взаємини відіграють величезну роль в житті людини, їх універсальне значення є очевидним. Події і враження навколишнього життя знаходять відображення у різних та різноманітних емоційних станах людини. Формування і розвиток емоційної сфери людини – одна з актуальних проблем психологічної науки.

На той факт, що емоційний стан і соціальна поведінка дітей та молоді залежить від загальної соціальної ситуації і, особливо, від емоційного комфорту в стосунках з близькими дорослими і однолітками, вказували О.О. Бодальов, Л.І. Божович, Г.М. Бреслав, Л.С. Виготський, Н.А. Кряжева та ін. Емоційні стани виявляються у настроях, що розрізняються по мірі інтенсивності та афективних станах, забарвлюють усю психічну діяльність людини і роблять вплив на її поведінку, діяльність і взаємовідносини. Емоційний стан і сила емоційної реакції визначає здібність до лідерства. Такі емоційні стани, як депресія, високий рівень фрустрації і тривожність дезорганізують діяльність і поведінку людини, негативно позначаються на її взаємовідносинах із оточенням.

Микитюк Г.Ю. на основі вивчення психологічних досліджень встановила, що емоційні взаємини учасників педагогічного навчального закладу характеризуються складною внутрішньої структурою, компонентами якої є: 1) мотиваційний; 2) когнітивний; 3) емоційний; 4) поведінковий [2].

Емоційний аспект в освітньому процесі виконує наступні функції: стимулює пізнавальний інтерес і пізнавальну активність; забезпечує умови погодженої взаємодії студентів при груповій роботі, теплі взаємовідносини, створює ефект хорошої ділової згуртованості і працездатності групи; допомагає стимулювати творчу позицію в ситуаціях зацікавленого спілкування [1]. Принцип емоційного наповнення освітнього процесу забезпечує свідоме і міцне оволодіння студентами системою знань, навичок і умінь, необхідних їм у подальшій професійній діяльності. Він реалізується через зміст, форми, технології, особистість педагога і орієнтований на розумову активність студентів, їх творчий потенціал і переживання.

Термін "взаємовідносини" означає різні зв'язки і сторони взаємодії між людьми. До основних функцій взаємовідносин студентів у групі відносяться: обмін інформацією; взаємодія; взаєморозуміння; вплив на емоційні переживання. Взаємовідносини у групі можуть бути: офіційними; неофіційними; діловими; особистими; раціональними; емоційними. Взаємовідносини між студентами можуть розрізнятися по етапах їх розвитку. Перший етап – це байдужі взаємовідносини (студенти, що не знають один одного або мало знають, не можуть мати певних відношень). Другий етап – це взаємовідношення адаптації, коли студенти упізнають один одного. Третій етап – зміцнення взаємовідносин, коли стабілізуються стосунки між членами групи, і як результат зміцнюються взаємовідносини усередині неформальних малих груп. Порушення взаємовідносин між студентами може привести до конфліктної ситуації і зрештою до конфлікту. Студентська група за час свого існування розвивається від офіційно створеної дирекцією до згуртованого колективу.

Студентський колектив як цілісність характеризують такими психологічними явищами: громадська думка, груповий настрій, соціальне самовизначення і

самоствердження, колективні традиції та ін. Група здатна розв'язувати виховні завдання через механізми впливу групи на її членів [3].

Вироблення у студентів установки на позитивні емоційні взаємини, встановлення партнерських взаємовідносин між викладачем і студентами на основі взаємної поваги, організація творчої взаємодії, створення атмосфери психологічного комфорту, знання особливостей групи, створення ціннісно-особистих стосунків є умовами емоційного стимулювання, які позитивно впливають на процес розвитку особистості майбутніх педагогів.

Емоційні взаємини значною мірою впливають на характер протікання процесів внутрішньогрупової взаємодії, виступають безпосередніми регуляторами поведінки. Емоційний компонент містить переживання, які відчуває особистість у процесі учбово-професійної діяльності. Оптимальними є позитивні емоційні взаємини, які сприяють самоствердженню особистості й розвитку студента як майбутнього вчителя; створюють атмосферу психологічної захищеності, зниження внутрішнього емоційного напруження; формують позитивне взаємне оцінювання один до одного; передбачають взаємообмін окремими рольовими функціями в дидактичній взаємодії; забезпечують активну участь і співтворчість у спільній навчально-професійній і науково-пошуковій діяльності. Результат сформованості у студентів позитивних емоційних взаємин визначається успішним регулюванням взаємовідносин, оптимальним виконанням професійних і життєвих завдань.

Список використаної літератури:

1. Гозман Л. Я. Психология эмоциональных отношений. Москва: Издательство Московского университета, 2001. 168 с.
2. Микитюк Г.Ю. Взаємини викладачів і студентів як чинник становлення особистості майбутнього вчителя. Автореф. дис... канд. психолог. наук: 19.00.07 / Національний педагогічний університет ім. М.П. Драгоманова. Київ. 2003. 19 с.
3. Орбан-Лембрик Л. Е..Соціальна психологія: посібник. Київ: Академвидав, 2003. 446 с.

*Воробей Ігор Геннадійович,
студент другого курсу,
спеціальності «Психологія»*

*Науковий керівник:
кандидат педагогічних наук, доцент
Вольнова, Леся Миколаївна*

«Проблеми мотивації молодших школярів»

Формування мотивації до навчальної діяльності дітей молодшого шкільного віку — це вирішення проблеми виховання та розвитку особистості. Мотиваційна сфера є, швидше, динамічною, ніж пізнавальною й інтелектуальною. В мотивації відбуваються швидкі зміни, що свідчить про динаміку процесу. Однак динамічність мотивів та їх рухливість приховує у собі небезпеку, саме тому, якщо не керувати мотивацією, може відбутися, і, здебільшого, відбудеться такий негативний процес, як процес зниження рівня мотивації. У такому разі мотиви, які працювали раніше, втрачають свою ефективність.

Цю проблему вивчали такі видатні вчені як: К.Д. Ушинський; також психологічний аспект дослідженнями мотивації представлений Л.В. Занковим, І.М. Соловйовим, Ж.І. Шиф, Б.І. Пінським, Г.М.Дульньовим, В.Г. Петровою, М.М. Нудельманом, М.П. Феофановим та іншими вченими.

Л. С. Виготський наголошує, що під час вивчення динаміки віку ключовим постає питання про генезис його центральних новоутворень. На думку вченого, «після встановлення соціальної ситуації розвитку (яка визначається відносинами дитини й

середовища) на початку вікового періоду, треба визначити, як з життя дитини у певному соціальному середовищі виникають новоутворення, властиві цьому віку» [1, с.56].

Як зазначає Д. Б. Ельконін, «головною характерною рисою шкільного навчання є те, що зі вступом до школи дитина починає здійснювати (можливо, уперше у своєму житті) суспільно корисну й суспільно оцінену діяльність – учбову діяльність, і це ставить її в цілковито нову позицію щодо всіх оточуючих» [3, с. 343]. Д. Б. Ельконін вважає, що саме «навчальна діяльність, суспільна за змістом, сенсом, формою здійснення, постає провідною в молодшому шкільному віці, тобто в період її формування. А провідним внутрішнім чинником регулювання активності особистості школяра у учбовій діяльності постає мотивація» [3, с.354].

А. С. Макаренко теж надавав великого значення вихованню в школярів мотивів, зокрема широкої часової перспективи. Характеризуючи природний процес розвитку дитини в цьому плані, він писав про те, що «виховати людину – це значить виховувати в ній перспективні шляхи. Чим старшим є вік дитини, тим далі відсувається обов'язкова межа найближчої оптимістичної перспективи» [2, с.65]. У своїх працях А. С. Макаренко акцентував на значенні трудової діяльності, яка одночасно є й педагогічною цінністю, й ефективним засобом впливу на розвиток особистості дитини у навчальних закладах.

А.В. Хуторський особливе значення у формуванні мотивації надавав освітньому середовищу, тобто «природне або штучне створюване соціокультурне оточення учня, що охоплює різні види засобів і змісту освіти, здатні забезпечувати його продуктивну діяльність» [4,с.52].

Підсумовуючи, слід зазначити про мотивацію як про одну з найважливіших умов, які забезпечують успіх при формуванні знань, тому що впливає на отримання якісно нової інформації та активує осмислення цієї інформації, сприяє розвитку мовлення та розумінню матеріалу самостійно. Зазначимо зв'язок мотиву до навчання та позитивної оцінки успіхів дитини дорослими. Адже успіх є рушійною силою почуття задоволення, формує впевненість у своїх силах. Моменти успіху у справі виконання навчальних завдань в майбутньому утворюють перехід до якісно нового та вищого рівня мотивації до навчання.

Список використаної літератури:

1. Выготский Л. С. Педагогическая психология / Л.С.Выготский / Под ред. В.В. Давыдова. – М.: Педагогика-Пресс, 1999. – 536 с.
2. Макаренко А. С. Сочинения : в 7 т. / А. С. Макаренко. – Т. 5. – М. : АПН, 1958. – 558с.
3. Эльконин Д. Б. Детская психология: учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений / Д. Б. Эльконин; ред.-сост. Б. Эльконин. – 4-е изд., стер. – М. : Издательский центр «Академия», 2007. – 384 с.
4. Хуторской А. В. Методика личностно-ориентированного обучения. Как обучать всех по-разному? Пособие для учителя. – М.: Изд-во ВЛАДОС-ПРЕСС, 2005. – 383с.

*Ганенко Євген Вікторович,
студент V курсу,
Спеціальності «Психологія»*

*Науковий керівник:
кандидат психологічних наук,
Поліщук, Світлана Петрівна*

«Проблема вивчення особистісної зрілості у психології»

Розмаїття різних наукових поглядів про особистість, її особистісну зрілість обумовлює відсутність єдиної теорії, здатної з необхідною повнотою висвітлити розвиток особистості, становлення її особистісної зрілості.

Стосовно розвитку людини «зрілість» трактується у фізіологічному або психологічному аспекті. «Зрілість» визначається як стан повного розвитку особистості, цілковитої її готовності до чого-небудь. Зрілість (дорослість) – це найбільш довготривалий період онтогенезу, який характеризується тенденцією до досягнення найвищого розвитку духовних, розумових і фізичних здатностей особистості. Основними рисами зрілої особистості називають: почуття відповідальності, потребу в піклуванні про інших людей, здатність до активної участі у житті суспільства; ефективного використання свого досвіду; здатності до інтимності; конструктивному вирішенню різних життєвих проблем на шляху до повної самореалізації. С.Ю. Головіним доповнюється характеристика зрілості (дорослості) поняттям стану, до якого приходить організм у кінці періоду розвитку. Хронологічні рамки періоду зрілості достатньо умовні і визначаються завершенням юності і початком періоду старіння. Є спроби розподілу зрілості стадії: молодість, розквіт, особистісна зрілість та ін. [1].

Особистісну зрілість О. Штепа визначає як «живу рухому системну цілісність, яка розгортає, вдосконалює, розвиває себе у соціально значимій сукупній діяльності, що реалізує багатоманітні соціальні стосунки» [6, с. 64].

Представники структурного підходу розглядають найбільш вагомими структурні компоненти особистісної зрілості, серед яких: розширення почуття Я, теплота у стосунках до інших, емоційна безпека (прийняття себе), реалістичне сприйняття, самооб'єктивація – розуміння, гумор, єдина філософія життя (за Г.Олпортом); А. Маслоу називає аналогічні риси: безпристрасне сприйняття реальності; простота і природність поведінки; прийняття себе та інших людей; незалежність від культури і оточення; суспільний інтерес, супротив окультурюванню [2, с.86].

К. Роджерс для визначення людей, які рухаються у напрямі самовдосконалення, ввів поняття «повноцінно функціонуюча людина» і наділив її основними особистісними характеристиками: відкритість до досвіду; прагнення жити повно і насичено в кожному хвилину існування; довіра до свого організму, що проявляється у довірі до своєї інтуїції і власного досвіду; емпірична свобода, яка виявляється у прагненні бути самостійною і відповідальною за власні дії; креативність [4].

А.О. Реан виділяє такі базові складові особистісної зрілості, навколо яких групуються багато інших рис: відповідальність, терпимість, саморозвиток, позитивне мислення [3].

У дослідженні Р.М. Шаміонова вказується, що особистісна зрілість є досить складним структурним утворенням, яке включає в себе характеристики відповідальності у різних галузях діяльності, емоційної зрілості, самоконтролю поведінки, самостійності, адекватності самовідображення, високого рівня реалізованості подій життя, адекватності цілепокладання. Окрім того, дослідник вважає, що особистісна зрілість входить до загальної структури особистості і виявляється взаємопов'язаною із цілим рядом особистісних особливостей, таких як комунікабельність, дтримання соціальних норм, м'якість, довірливість, радикалізм, упевненість у собі, природність [5].

Отже, особистісна зрілість визначається науковцями як ключове новоутворення юнацького віку, що корінним чином змінює попередню соціальну ситуацію розвитку, як психологічне новоутворення. Вона є одночасно критерієм особистісного зростання та виявом особистісного потенціалу людини.

Список використаної літератури

1. Головін С.Ю. Словарь практического психолога. Минск: Харвест. 1997. 800 с.
2. Маслоу А.Г. Мотивация и личность. СПб.: «Евразия», 1999. 478 с.
3. Реан А.А. Локус контроля деликвентны личности // Психологический журнал. 1994. Т.15. №2. С. 52-56.
4. Роджерс К. Взгляд на психотерапию. Становление человека: Пер. с англ / Общ. ред. и предисл. Е.Исениной. Москва: Изд. гр. "Прогресс", "Универс", 1994. 480 с.

5. Шамионов Р.М Личностная зрелость и профессиональное самоопределение в подростковом и юношеском возрасте: автореф. дис. на соискание ученой степени канд..психол. наук: спец.19.00.13 СПб, 1997. 19 с.

6. Штепа О. Феномен особистісної зрілості // Соціальна психологія. 2005. №1 С.62-77.

*Герасимова Ольга Костянтинівна,
студентка I курсу,
Спеціальності «Психологія»*

*Науковий керівник:
викладач кафедри
Кушмирук, Євгенія Сергіївна*

«Діджитал залежність. Хвороба 21 сторіччя»

В сучасному світі життя людей перенасичене цифровими технологіями. Гаджети легко ввійшли в буденність суспільства і непомітно захоплюють місце в системі цінностей окремих індивідів. За статистикою, кожен 5 українець користується всесвітньою мережею Інтернет постійно. Серед інших важко уявити персону, яка б жодного разу не чула про існування чи користь новітніх інформаційно-комунікаційних розробок.

Все це свідчить про інтенсивність незворотного технічного прогресу, що підкреслює очевидну залежність людини від останніх винаходів, без яких не можна уявити сьогодення. Якщо раніше зміни відбувались досить поступово, аби організм міг встигнути пристосуватись до виживання у мінливих умовах: нині людина миттєво адаптує середовище за власними потребам, натомість рахунки за комфорт сплачує свободою, адже не може існувати поза складними технологіями [2, с. 19-24].

Проблемі інтернет-залежності у своїх працях приділяють увагу чимало вітчизняних (Білоус О.В., Вакуліч Т.М., Кочарян О.С., Посохова В.В.) та закордонних вчених (Войскунський А.Є., Асмолов О.Г., Соколова І.В., Шпітцер М., Кардарас Н., Уайброу П. Альтер. А.).

Технічна революція створює виклики суспільству, серед яких нові захворювання, як от «діджитал залежність». Все частіше у засобах масової інформації можна спіткати цей термін, який краще розшифрувати «цифрова залежність». Нині він набирає популярності в Україні, проте для розвинених країн Заходу та Сходу вже давно не є новиною. Вперше термін було використано 2007 р. у Південній Кореї для опису ранньої масової деменції пов'язаної з використанням смартфонів [3]. Особливого впливу зазнали діти та підлітки, подальшим дослідженням теми займались: Німеччина, Японія, США та Європа.

Науковці відзначають, що представники так названого «цифрового покоління» починають страждати: втратою пам'яті, когнітивними порушеннями, розладами уваги, пригніченістю, низьким рівнем самоконтролю та високим тривожності - що відповідає змінам в роботі мозку у людей похилого віку.

Наш мозок функціонує аналогічно до м'язів. Допоки його функція реалізується в активній роботі нейронних структур він розвивається, втім, за протилежних обставин ситуація змінюється. Дослідження закордонних вчених аргументовано підтверджують думки фахівців різних галузей: якщо не тренувати мозок, то його нейронні мережі з часом погіршуватимуться, що призводитиме до негативних наслідків [3].

Проблему такого масштабу не можна ігнорувати, оскільки вона напряму пов'язана з нашим майбутнім. Що очікує нас попереду, якщо діти перестануть мислити і задавати

питання? Без критичного осмислення, синтезу і аналізу, жодна інформація з пошукової системи не зможе бути використана максимально продуктивно.

Саме зараз живучи в максимально безпечно і розвинену епоху, яка відкриває перед нами безмежний світ інформації та можливостей. Інтернет покликаний об'єднати всю інформацію в єдину бібліотеку, познайомити культури, розширити горизонти, спростити безліч видів діяльності, але реальна небезпека чатує на розі долі дитини і підлітка, що найбільше сприймають подібні впливи.

Залежність від «інформаційного шуму», потреба отримувати інформацію короткими спалахами, як ми до того звикли за допомогою стрічок соціальних мереж, небажання відмовити собі у смартфоні на протигагу реальності становлять ризик для періоду становлення особистості [1].

Світ не готовий відмовитись, або протистояти технічному прогресу. Це невід'ємна частина нашого буття, але ми маємо нести відповідальність за технології та їх мудре використання, організовувати просвіту населення, вимагати об'єктивного ставлення до проблеми від політиків, медиків, психологів та акторів, що виступають перед масами.

Важливо пам'ятати, що години проведені за гаджетами – час викрадений у життя! Відсутність самоконтролю призводить до залежності, а вона, в свою чергу, виходить за рамки норми, становить загрозу і може трансформуватись в хворобу 21 сторіччя. І тільки нам вирішувати скільки часу проводити за різними видами діяльності та чи варта спокуса «інформаційного вікна» змарнованого життя і здоров'я. Якщо обираємо не ми, то хтось точно обрав за нас.

Список використаної літератури:

1. Алекс Сучжон-Ким Пан. Укращеніе цифровой обезьяны. Как избавиться от интернет-зависимости/ Алекс Сучжон-Ким Пан; пер. Юлия Жизненко, Олег Кутуев. - Москва: Издательство АСТ, 2014. – 320 с. [електронний ресурс] <http://flibusta.is/b/375302>
2. Харарі Ю. Ной. Людина розумна. Історія людства від минулого до майбутнього/ Ной Ювал Харарі; пер. с англ. Я. Лебеденко. – Харків: Книжковий клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2014. – 544 с.
3. Шпицер М. Антимозг. Цифровые технологии и мозг/ Манфред Шпицер; пер. с нем. А. Г. Гришин. – Москва: Издательство АСТ, 2014. – 288 с. [електронний ресурс] <http://flibusta.is/b/350340>

*Гладюк Наталія Петрівна
студентка IV курсу,
Спеціальності «Психологія»*

*Науковий керівник:
кандидат психологічних наук, доцент
Дьоміна, Ганна Анатоліївна*

«Психологічні особливості дітей молодшого шкільного віку в процесі адаптації до навчання»

Питання адаптації першокласників до навчання у школі стало більш очевидним у зв'язку зі спостережуваним зростанням нервово-психічних захворювань і функціональних розладів, а також порушенням успішності, поведінки і міжособистісних відносин серед дітей молодшого шкільного віку. Практика показує, що несвоєчасне розпізнання даних проблем, відсутність спеціальних коригувальних програм призводить не тільки до хронічного відставання, а й до вторинних порушень психосоціального розвитку дитини, до різних форм відхилення від норм поведінки.

Початок навчання в школі – складний і відповідальний етап у житті дитини. Вступ у школу погано підготовленої дитини має несприятливі наслідки для її подальшого

розвитку. Ми вважаємо, що однією з найважливіших умов готовності дитини до навчання у школі є психологічна готовність.

Психологічна готовність до методичного та цілеспрямованого навчання у школі – підсумок всього попереднього розвитку дитини у її дошкільні роки. Вона формується поступово і залежить від умов, в яких відбувається розвиток організму. Готовність до навчання у школі передбачає певний рівень розумового розвитку, а також сформованість необхідних якостей особистості [2].

У нашій роботі ми виявили, що для того щоб адаптаційний період був ефективний, необхідні наступні етапи його організації:

- 1) розробка психологом школи варіанту програми для кожної групи класів;
- 2) прийняття конкретними класними керівниками ідеї адаптаційного періоду і усвідомлення його сенсу;
- 3) створення класними керівниками адаптаційного періоду з урахуванням власних можливостей на основі базової програми;
- 4) забезпечення директором і його заступником організаційних умов для проведення адаптаційного періоду (наказ по школі, зміна розкладу, надання кабінетів для роботи і т.ін.);
- 5) залучення до проведення адаптаційного періоду інших фахівців для проведення підсумкових колективних творчих справ;
- 6) проміжний аналіз і коригування програми психологом і класними керівниками, відповідно до виявлених психологічними особливостями дітей;
- 7) узагальнення класними керівниками матеріалів індивідуальної роботи дітей та представлення результатів класу і батькам;
- 8) проведення батьківських зборів для з'ясування очікувань батьків у зв'язку з навчанням їхньої дитини в школі і ознайомлення з підсумками та матеріалами адаптаційного періоду;
- 9) підсумковий аналіз результатів адаптаційного періоду психологом, класними керівниками.

Для успішної організації роботи старших дошкільників та їх підготовки до навчання у школі слід враховувати такі:

–необхідно під час формування психологічної готовності до школи слід враховувати, що ігрова, продуктивна та навчальна діяльності у подальшому будуть об'єднані;

–для ефективного навчання необхідно сформувати в дитини позитивне ставлення до занять в цілому;

–під час проведення занять у першому класі необхідно дотримуватися наступності у стилях педагогічного спілкування;

–більше часу приділяти роботі у гуртах;

–розвиток вміння рольового та особистісного спілкування як головної умови у змінах провідної діяльності;

–врахуванню під час формування психологічної готовності до навчання у школі індивідуально-психологічних особливостей, що проявляються у рівні знань та темпі їх засвоєння, відношенні до інтелектуальної діяльності, емоційної сфери та вольової регуляції власної поведінки [1].

Результати проведеного нами дослідження, що включає як теоретичний аналіз різних аспектів проблеми соціалізації в молодшому шкільному віці, так і психолого-педагогічний аналіз основних факторів і умов соціального становлення особистості учнів початкових класів, дозволяє зробити такий висновок, що в категорію дезадаптованих, перш за все потрапляють діти з порушеним ходом психічного розвитку або діти соціально і педагогічно запуснені, і симптоми шкільної дезадаптації виступатимуть в ролі вторинних ознак цих порушень.

Список використаної літератури:

1. Мухина В.С. Возрастная психология. Феноменология развития.– Учебник для студ. высш. учеб. заведений / В. С. Мухина. – 10-е изд., перераб. и доп. – М.: Издательский центр «Академия», 2006. – 608 с. – С. 187-210

2. Урунтаева Г.А. Детская психология : учебник для студ. сред. учеб. заведений / Г.А.Урунтаева. – 6-е изд., перераб. и доп. – М. : Издательский центр «Академия», 2006. – 368 с. – С. 340-341.

*Голуб Марія Олегівна,
студентка I курсу,
Спеціальності «Психологія»*

*Науковий керівник:
кандидат психологічних наук, доцент
Виходцева Ольга Анатоліївна*

«Особливості застосування методів кризового консультування при роботі з онкохворими пацієнтами та їх родичами».

В наш час спостерігається тенденція зростання кількості пацієнтів, які мають онкологію. Тому все більш актуальним стає вивчення особливостей кризового консультування онкологічних хворих та їх родичів з метою адаптації до змін, які відбуваються в їх житті після постановки складного діагнозу. Вітчизняні психологи ситуацію онкозахворювання розглядають як екстремальну та кризову. Тому сам пацієнт та його найближче соціальне оточення мають спрямовувати сили на відновлення психофізіологічної та психічної рівноваги, на розв'язанні низки особистісних та екзистенційних проблем, на пошук ресурсів, які допоможуть побороти хворобу [4].

Практичні підходи до надання психологічної допомоги та підтримки онкохворим пацієнтам та їх родичам на різних етапах перебігу хвороби почали формуватися ще з середини минулого сторіччя. Духовні та екзистенціальні потреби онкохворих стали важливим напрямком роботи для соціально-психологічних служб таких країн, як Великобританія, Німеччина, Японія, Польща. Ефективність психотерапевтичної роботи з людьми, що мають онкологічний діагноз, підтверджена в світовій практиці, а також отримує підтвердження і в роботі вітчизняних психологів, що працюють в даній області [2]. Роботу психолога з онко-пацієнтами можна описати як пошук психологічних ресурсів пацієнта, його близьких та родичів, персоналу та лікарів, а також самого психолога. Одним із найважливіших завдань роботи консультанта є подолання негативних переживань, що пов'язані з ситуацією онкологічного захворювання, а також розпізнавання та використання ресурсів пацієнта для підтримки якості його життя. Взаємодія з онкохворими потребує від психолога великої кількості професійних та комунікативних навичок, вона включає також в себе розуміння переживань та психічного стану пацієнта, знання специфіки психічних станів онкологічних хворих та закономірності їх розвитку [3].

Задля покращення ефективності медикаментозного лікування психолог має застосовувати різноманітні методи (зокрема, психотерапевтичні та психокорекційні), що добираються в результаті попередньої бесіди та діагностики психічного стану хворого. Робота психолога в клініках, що працюють з онкологічними захворюваннями, сприяє подоланню хворими та їх близькими негативних поведінкових та емоційних наслідків захворювання на різних його етапах [4].

У роботі психолога існує декілька форм роботи з онкохворими та їх близькими; зазвичай це індивідуальна та групова форми. Індивідуальна форма роботи передбачає бесіду психолога з клієнтом наодинці, в ході якої відбувається обговорення певної проблематики та питань, що турбують близьких онкохворого чи його самого. В ході індивідуального консультування клієнт починає усвідомлювати ситуацію глибше,

отримує можливість поглянути на неї з іншого боку. Вибір індивідуального консультування не виключає використання також і групових форм роботи. Задля підвищення психоконсультативного та психотерапевтичного ефекту обидві форми (як групова, так і індивідуальна) можуть застосовуватися у комплексі [3].

Групова форма роботи з клієнтами передбачає включеність у консультативний або терапевтичний процес не одного, а декількох учасників, яких турбують схожі проблеми. Групова робота доволі часто застосовується в процесі консультативної взаємодії з близькими онкохворого. Її метою є усвідомлення того, що вони (родичі пацієнта) не єдині у своїй проблемі, що існують і інші люди, які перебувають у схожій ситуації. Значний терапевтичний ефект має обговорення переживань у групі, загальний пошук рішень, наявність взаємної допомоги та підтримки. *Дебрифінг* відноситься до екстрених заходів надання психологічної допомоги та підтримки. Він проводиться з метою емоційного відреагування на стресову ситуацію (наприклад, постановка онкологічного діагнозу) та дає змогу попередити виникнення подальших ускладнень психічного стану пацієнтів [3].

Одним з елементів кризового консультування родичів онкохворих пацієнтів є *метод арт-терапії*. Арт-терапевтична робота є досить ефективною у ході кризового консультування, під час надання психологічної підтримки, а також при корекційній та профілактичній роботі з онкологічними пацієнтами та їх родичами. Її позитивний вплив зумовлений тим, що в ході занять арт-терапією хворі та їх близькі отримують можливість дистанціюватися від травматичних переживань за рахунок їх об'єктивації та утримання у візуальних, пластичних образах. Завдяки поєднанню вербальної та невербальної експресії зміцнюється «Я» клієнта та підвищується ефективність арт-терапевтичних занять та кризового консультування в цілому [1].

Підсумовуючи сказане вище, слід зазначити, що, на жаль, у зв'язку з інтенсивним та виснажливим процесом лікування, зазвичай проведення повноцінного консультативного процесу стає неможливим. В такому випадку психологи у своїй роботі вимушені обмежуватися наданням лише психологічної підтримки, що допомагає на певний час покращити морально-психологічний стан онкохворого та його близьких.

Список використаної літератури

1. Киселева, М.В. Арт-терапия в психологическом консультировании / М.В. Киселева. - М.: Речь, 2016. - 458 с.
2. Костина Н.И., Кропачева О.С., Психологическая помощь пациентам с онкопатологией и их близким на этапе оказания стационарной помощи // Злокачественные опухоли. — 2016. — № 4, спецвыпуск 1.- С. 59–63.
3. Мерліч, С. В. Організація роботи з родиною як етап комплексного медико-психологічного супроводу онкохворого / С.В. Мерліч. - С.13-15
4. Піонтковська, О. В. Загальні засади медико-психологічного супроводу онкологічних хворих / О. В. Піонтковська // Медицинская психология. — 2015. — т.10, № 3. — С.29-31.

*Гурба Аліна Андріївна,
студентка I курсу
Спеціальності «Психологія»*

*Науковий керівник:
викладач
Кушмирук, Євгенія Сергіївна*

«Функціональні перебудови організму при старінні»

Тема старіння є актуальною завжди: древні алхіміки шукали філософський камінь, а сучасні вчені досліджують можливості продовження активного життя людини. У наш час поширилась увага до людей похилого віку тому, що ставлення до них погіршилось.

Однією з причин є відсутність поваги та уваги до літніх людей. Більшість з них відчують себе непотрібними, чекаючи подачки від держави, благодійних фондів та соціальних служб.

Похилий вік – заключний період онтогенезу, його яскравим виявом є старіння. Воно властиве усім формам живої матерії та є універсальним, поступовим і руйнівним процесом. Важливо розуміти, що старіння неминуче і свідчить про обмеження адаптаційних можливостей організму, збільшення ймовірності смерті та скорочення тривалості життя. Так як старість – це спадкове запрограмоване явище, то вплинути позитивно на його розвиток ми можемо лише будучи молодими, коли ще не думаємо про це. Тому, людям похилого віку, варто усвідомити і прийняти прожиті життя і особистостей, як внутрішньо необхідної та єдино можливої умови існування. Д.Бромлей доводить, що здорова людина похилого віку, виходячи зі своїх потреб та інтересів може займатись культурною, професійною, громадською та спортивною сферою [1, с.38]. Старість не повинна бути пасивною вегетацією, вона має стати подальшим етапом реалізації прагнень людини, задоволення її потреб бути значущою та самостійною. А навколишнє середовище має надати допомогу людині похилого віку, не створюючи бар'єрів.

Старіння у кожної людини відбувається по різному, це залежить від багатьох факторів. Найбільш помітні зміни в органах чуття: знижується гострота зору і чутливість ока, невпевненість ходи, потреба яскравішого освітлення. У людини похилого віку час реакції на звук збільшується, на думку Дж.Біррена ця особливість є найбільш універсальною ознакою процесу старіння. Літні люди сприймають і утримують інформацію значно менше, ніж молодь. Це пов'язано з тим, що гірше працюють зорова та слухова системи. Вони мають менший запас енергії та сил, нездатні витримувати тривалі фізичні та нервові навантаження, втрачають еластичність тканин організму, що пов'язано із зменшенням кількості води в них. Вікове зневоднення призводить до всихання шкіри та затвердіння суглобів. Кількість функціональних клітин у всіх органах зменшується, замість них утворюється сполучна недіюча тканина. Через це менше виділяється шлунковий сік та кишкові ферменти. Крім того, уповільнюється процес проходження їжі по травному тракту, як наслідок – їжа може застоюватись, активізувати процеси бродіння та гниття у кишечнику. Завдяки раціональному харчуванню можна не допустити такі важкі діагнози: інсульт, інфаркт, діабет, ожиріння, захворювання суглобів. Згідно даних ВООЗ в Європі близько половини випадків передчасної смерті у віці до 65 років спричинені хворобами, зумовленими неправильним харчуванням [2].

Що стосується емоційної сфери, то вона багато в чому залежить від успішності проходження вікової кризи, ступеня вирішення вікових завдань. М.Єрмолаєв виділяє дві основні стратегії емоційного старіння. Перша припускає можливість подальшого особистісного росту, інша – спрямована на збереження себе, як індивіда. Оскільки фізіологічні можливості і потреби повільно згасають, то друга стратегія не забезпечує задоволеності життям і позитивного емоційного фону [3 с. 103]. Люди похилого віку стають більш вразливими, вимагають більш чуйного ставлення до себе. Також на емоційний стан впливає наявність психосоматичних проблем, які зумовлені переживаннями протягом життя. Літнім людям боляче звертатись до свого минулого, тому вони уникають осмислювання, витісняють почуття та думки, які призводять до апатії, розпачу, а також знаходять вираз у різних соматичних захворюваннях.

Підбиваючи підсумки, слід вказати, що для збереження активності і продовження довголіття необхідно, щоб індивід розвивався протягом всього свого життя, як соціально активна особистість, для того, щоб мати високий рівень самоорганізації і свідомої саморегуляції життєдіяльності в цілому. Люди похилого віку мають віднаходити сенс життя та зберігати узгодженість з власною ідентичністю. Вирішення вікових завдань може бути здійснено за умови використання такого внутрішнього ресурсу, як мудрість,

реалізації потреб духовно-пізнавального, творчого характеру, бажання до змін, розвитку умінь і навичок до встановлення соціальних контактів [4 с.268].

Список використаної літератури:

1. Єфремова Н.Ф. Методологічні аспекти гуманізації вищої освіти в Україні / Н. Ф. Єфремова, Н.І. Маляр // Гуманізація і гуманітаризація вищої технічної освіти : Збірник наукових праць / Всеукраїнська науково-методична конференція. – Харків, 2000. – с. 38.
2. Їжа молодості [електронний ресурс] <https://ubr.ua/leisure/health/ja-molodost-220341>
3. Кузьмич В. Вікові особливості людей похилого віку / В. Кузьмич // Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України. – Полтава, 2016. – 103 с.
4. Мижеріков В. А. Введення в педагогічну діяльність / В.А.Мижеріков. – М. : Педагогічне суспільство Росії, 2002. – 268 с.

*Гусак Дарія Андріївна,
студентка VI курсу
Спеціальності «Психологія»*

*Науковий керівник:
доктор наук, доцент
Гріньова, Ольга Михайлівна*

«Психологічні особливості професійного спілкування продавців-консультантів з клієнтами»

Сучасна ринкова ситуація відрізняється нестабільністю, ускладненням зовнішнього організаційного середовища, прискоренням темпів його змін, посиленням конкуренції між торговельними підприємствами, підвищенням вибірковості споживачів, перенасиченням товарами і послугами [1].

Є.В. Харченко зазначав, що завдяки ринковим відносинам і численності товарів і послуг, якість яких практично однакова, все частіше в якості основного критерію купівельного вибору виступає «мовне оформлення» процесу придбання [5].

Свідоме управління спілкуванням, прогнозування результатів контакту, створення умов для оптимальної взаємодії з співрозмовником стає в комунікативних професіях не просто нагальною необхідністю, а якістю, за якою оцінюють рівень не тільки конкретного фахівця, а й усієї організації в цілому. Саме ефективне міжособистісне спілкування часто стає конкурентною перевагою, що дозволяє підвищити попит з боку споживачів в тих сферах, де якість, ціна і асортимент товарів і послуг все більшою мірою дублюються [4].

Якість спілкування відіграє в торгівлі ключову роль і є головним індикатором, що впливає на успіх торговельного підприємства.

Невід'ємною складовою будь-якої трудової діяльності є професійне спілкування. Оскільки спілкування є провідною діяльністю продавця, від нього вимагається володіння комунікативною компетентністю [7].

До комунікативної компетентності продавця належать вміння орієнтуватися в ситуаціях професійного спілкування та його особливості; сукупністю специфічних комунікативних вмінь, навичок встановлення контакту з покупцем та застосування конкретних стратегій поведінки відповідно ситуації; вмінням виявляти інтерес до внутрішнього світу співрозмовника, вмінням вірно ідентифікувати свою професійну роль та функціональні обов'язки [4].

Як зазначав Е.Е. Лінчевський, взаємодія між продавцем і покупцем має свої специфічні особливості: епізодичність, знеособленість, короткочасність, низький рівень взаємозначимості учасників торговельного процесу. Тому важливим завданням є зробити його максимально якісним та професійним та отримати емоційний відгук у споживача [3].

Важливою психологічною особливістю взаємодією продавців і покупців є те, що їх відношення один до одного опосередковується предметом. Це значною мірою впливає на стосунки сторін, які складаються під час акту купівлі-продажу. Таким чином система “продавець-покупець” перетворю-

ється на систему “продавець-угода-покупець” [2].

В.М. Цехновичер підкреслював, що взаємодія людей, задіяних в торгівельному процесі, не зводиться лише до акту купівлі-продажу. Це стосунки і продавців один з одним, покупця з продавцем, покупця з покупцем і, нарешті, ставлення продавця до самого себе [6].

Таким чином, здійснений ґрунтовний аналіз фахових літературних джерел дає нам можливість зробити висновки про те, що вміння професійно спілкуватися зі споживачами зумовлюється: встановленням міцних і тривалих стосунків з клієнтом; отриманням оперативної та достовірної інформації про якість надаваних послуг; виявленням і вивченням нових потреб і запитів клієнта; уникненням конфліктів, розбіжностей і непорозуміння сторін; переконанням співрозмовника у правильності зробленого вибору; встановленням довірчих стосунків; збільшенням обсягів продажів і закріпленням на ринку.

Список використаної літератури:

1. Бутенко Н.В. Основи маркетингу: навчальний посібник / Н.В. Бутенко. – К. : Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2004. – 140 с.
2. Захарова К.А. Психологические условия эффективного взаимодействия в диаде "продавец-покупатель": Дис. ... канд. психол. наук: 19.00.13 Тамбов, 2004. —200 с. РГБ ОД, 61:04-19/703
3. Линчевский Э.Э. Социальная психология торговли М.: Экономика, 1981. – 152с.
4. Рыбкин И.В. Психологическая подготовка продавца[Текст]/И.В. Рыбкин . – М.:Институт общегуманитарных исследований, 2006. – 160с.
5. Харченко, Е.В. Речевые модели поведения в профессиональном общении. Челябинск, 2003. — 336 с.
6. Цехновичер В.М. Психологическая служба торговли: проблемы и перспективы // Психологический журнал 1985. т.4. С.09-113.
7. Черевко В.П. Формування комунікативної компетентності майбутнього менеджера у процесі професійної підготовки [Текст]: автореф. дис... канд. психол. наук: 19.00.07 /Черевко Валентина Петрівна; Нац. пед. ун-т ім. М.П.Драгоманова. — К., 2001. — 20 с.

*Данильченко Ірина Вікторівна,
студентка II курсу,
Спеціальності «Психологія»*

*Науковий керівник:
кандидат психологічних наук, доцент
Алексєєва, Юлія Аркадіївна*

«Специфіка розвитку професійної мотивації у студентів-психологів»

Сучасний ринок праці вимагає нової концепції професійної підготовки фахівців, яка ґрунтується на його тісній взаємодії з ринком освіти. На сьогодні дана проблема є досить актуальною, тому що сучасні умови вступу абітурієнтів до ВНЗ інколи призводять їх до несвідомого і несамостійного вибору фаху. Тому процес формування професійної мотивації у студентів потребує глибокого вивчення для подальшої корекції та інтенсифікації з боку викладачів.

На думку відомих психологів (О.Ф. Бондаренко, О.А Бодальова, В.І.Ковальова та ін.), процес підготовки майбутніх фахівців у психологічній галузі має передбачати не

тільки засвоєння теоретичних знань, а й розвиток професійно важливих рис особистості фахівця [1,2].

Психологічна підготовка студентів до самостійної діяльності передбачає формування соціальної та професійної зрілості майбутнього психолога. Як відомо, під психологічною готовністю молодих працівників до самостійної професійної діяльності розуміють цілісні якості особистості з відповідною даному виду діяльності структурою та оптимальним рівнем проявлення теоретичних знань, практичних навичок та умінь, соціального досвіду, а також психофізіологічних функцій і психічних процесів, особистісних якостей, що забезпечують успішне виконання даної діяльності.

Як підкреслюють вчені, в розвитку особистості майбутнього фахівця детермінує потреба в учбово-професійній самореалізації, яка має мотиваційне вираження, тобто опрідметнюється у мотивах учбової і професійної самореалізації.

Метою нашої статті є презентація результатів дослідження специфіки розвитку професійної мотивації у студентів-психологів. Для проведення дослідження були використані такі методики: методика «Вивчення мотивації професійної діяльності» запропонована К. Замфір (модифікована О. О. Реаном), анкета «Професійна мотивація майбутніх психологів», автор Г.Дьяконов, методика «Вивчення мотивації навчання у ВУЗі», розроблена та адаптована Т.І. Ільїною і методика «Визначення мотивації навчання студентів», автор В.Г. Каташев.

В дослідженні приймали участь 60 респондентів (студенти-психологи другого та четвертого курсів), які навчаються в НПУ ім. Драгоманова на факультеті психології у м. Києві.

Узагальнені результати методик дали змогу зробити наступні висновки. При вивченні мотивації навчання студентів було виявлено, що для більшості студентів (58%) характерний середній рівень мотивації навчання у ВНЗ. Це пояснюється їх невпевненістю у виборі професії, у недостатній кількості знань та навичок, але, разом з цим, вони мають мету працювати в певних напрямках психології. Високий рівень мотивації навчання констатовано у 19% студентів. Для цих студентів характерна спрямованість на учбово-професійну діяльність, на розвиток самоосвіти і самопізнання, висока потреба в збереженні власної індивідуальності, прагненні до незалежності від інших і бажанні зберегти неповторність, своєрідність власної особи, своїх поглядів і переконань, свого стилю життя, прагнучи якомога менше піддаватися впливу масових тенденцій. Низький рівень мотивації навчання спостерігається у 23 % студентів, для яких характерний низький рівень бажанням засвоювати науковий матеріал та вивчати його. Деякі з цих студентів більш налаштовані на практичні навички та оволодіння саме психологічними техніками роботи з клієнтами. Інші студенти мають на меті змінити спеціальність, тому немає і інтересу до процесу навчання.

Результати дослідження професійної мотивації майбутніх психологів за питанням анкети показують, що найбільша кількість студентів (62%) хочуть реалізувати себе в сфері психології; 10% досліджуваних говорять, що вони хочуть застосувати свої знання на практиці. Деякі студенти (9%) не хочуть працювати за спеціальністю, але є і студенти (11%), які хочуть працювати за спеціальністю, тому що хочуть допомогти людям у рішенні їх проблем. Найменша кількість (8%) відповідей належить студентам з різними мотивами: одні не хочуть працювати за спеціальністю, тому що вважають цю професію неперспективною; інші хочуть розглянути й інші можливості для покращення майбутнього.

Дослідження мотивації навчання у вузі дозволило виявити, що студенти другого курсу у більшій мірі націлені на набуття знань, а студенти четвертого курсу на отримання диплому. Але всі студенти мають на меті оволодіння професією.

Таким чином, результати проведеного дослідження показали, що більшість сучасних студентів-психологів мають на меті оволодіння професією психолога, незважаючи на те, що особливості професійної мотивації відрізняються на другого та

четвертого курсу. У студентів другого курсу домінують потреби в досягненні соціального престижу і поваги з боку інших, можливість найбільш повної самореалізації саме у сфері психології та прагнення уникнути критики з боку керівника або колег. Студенти четвертого курсу орієнтовані на грошовий заробіток, прагнення до кар'єрного зростання, задоволення від самого процесу і результату роботи.

Список використаної літератури:

1. Бондаренко О. Ф. Психологічні особливості сучасної студентської молоді та проблеми професійної підготовки психологів-практиків / О. Ф. Бондаренко // Практична психологія та соціальна робота, 2003. – № 4. – С. 8-11.
2. Ковалев В. И. Мотивы поведения и деятельности / В. И. Ковалев [отв. ред. А.А. Бодалев]. – М.: АН СССР, Институт психологии, 1988. – 191 с.

*Достатня Олександра Андріївна
студентка II курсу,
Спеціальності «Психологія»*

*Науковий керівник:
кандидат психологічних наук, доцент кафедри
Ляшенко, Олексій Андрійович*

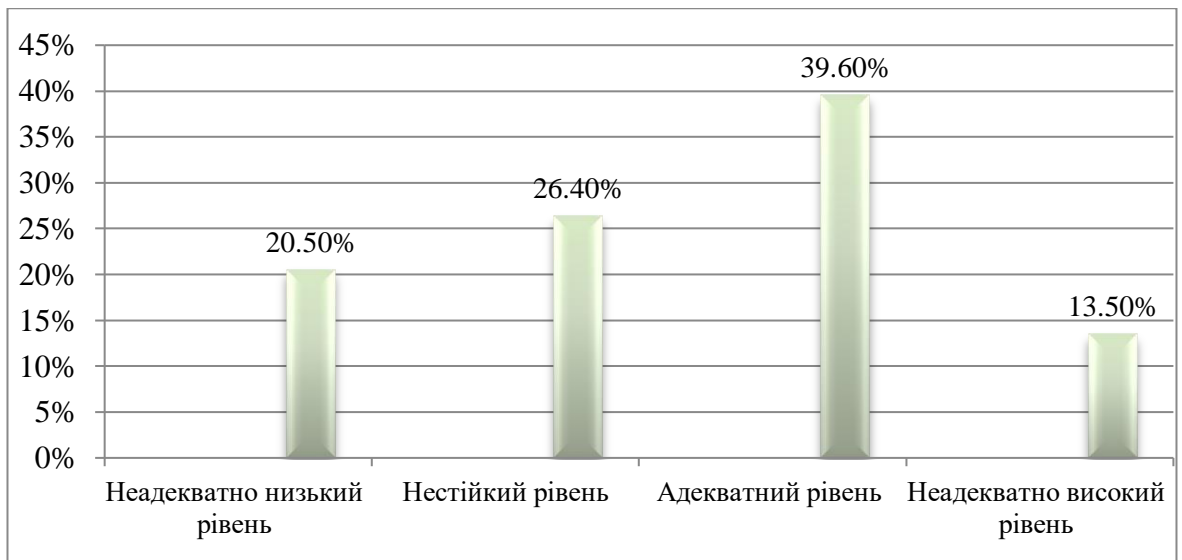
«Чинники професійного самовизначення особистості в юнацькому віці»

Проблема самовизначення в юнацькому віці є актуальною і до сьогодні набуває особливого значення, оскільки навчання в вищих-навчальних закладах вимагає від майбутнього студента особистісної зацікавленості до майбутньої професії, що сприятиме підвищенню активності у теоретичній та практичній підготовці студента до виконання професійної діяльності.

Саме в юнацькому віці самовизначення стає афективним центром соціальної ситуації молодих людей, а рівень самооцінки є одним з найефективнішим чинником становлення професійного самовизначення особистості в юнацькому віці.

Самооцінка характеризується впевненістю у собі, яка пов'язана з емоційною стабільністю та рівнем розвитку вольових якостей. Самооцінка тісно пов'язана з рівнем домагань, з рівнем важкості завдань, які людина вважає важливими для себе. Особистість співвідносить вибір цілей з рівнем самооцінки якостей, які є важливими для успішності виконання поставлених задач. Самооцінка є оцінкою свого потенціалу. Чим адекватніше юнаки будуть оцінювати свої можливості, тим краще це впливатиме на становлення професійного самовизначення.

В ході емпіричного дослідження, яке було спрямоване на виявлення рівня самооцінки в респондентів за методикою «Самооцінка» (Л. Столяренко). Було виявлено, що у більшості 53,4% досліджуваних середній рівень самооцінки, вище середнього – 12,5%, високий 20,3%, низький 7,4%, та неадекватно низький, неадекватно високий 6,4%. Можна говорити, що більшість респондентів поважають себе, знають свої слабкі сторони і прагнуть до самовдосконалення та саморозвитку. (Рис.1.)

Рис. 1. Рівні самооцінки особистості в юнацькому віці за методикою «Самооцінка» (Л. Столяренко) (у %)

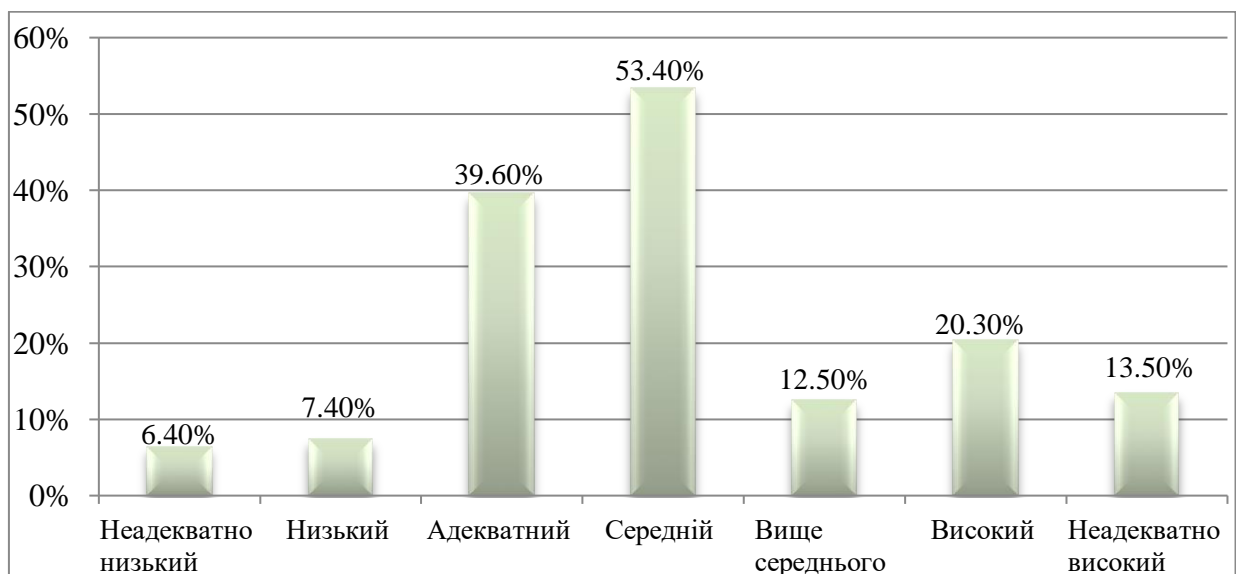
Також для виявлення самооцінки, самоставлення, саморозуміння, особистісного сприйняття самого себе, ми обрали Тест «Хто Я?» (М.Кун, Т.Макпартленд; модифікація Т.Румянцевої) Після обробки результатів тестування, було виявлено чотири рівня самооцінки:

Неадекватно низький – 20,5% характеризується невпевненістю в собі, учні за цим рівнем відрізняються надмірною вимогливістю до своїх дій та вимогливістю до близького оточення.

Нестійкий рівень – 26,4% опитуваних, характерний для невпевнених в своїх можливостях, діях, вчинках.

Адекватний рівень – 39,6 % учнів правильно зіставляють свої можливості та здібності, критично ставляться до себе та ставлять перед собою реальні завдання.

Неадекватно високий рівень прослідковується у 13,5% респондентів, у такого типу учнів з'являється неправильна уява про свою особистість також виникає ідеалізований образ своєї особистості, яка переоцінює свої можливості, яка орієнтована на успіх та ігнорування невдач. (Рис.2.)

**Рис. 2. Рівні самооцінки особистості в юнацькому віці за методикою «Хто Я?»
М.Кун, Т.Макпартленд, модифікація Т.Румянцевої (у %)**

Таким чином можна стверджувати, що потрібна цілеспрямована соціально-психологічна підтримка молодим людям, які переживають труднощі в становленні професійного самовизначення. Така підтримка передбачає формування стійкої позитивної самооцінки, підвищенню рівня самоствалення, розширення знань про свої особистісні якості, здібності та переосмислення власного професійного буття.

1. Азарин А.С. Самооценка личности // Психологические исследования. – 2003. - № 11. – 7-8 с.
2. Бударкин И.В., Кадышкин О. Г. Роль самооценки в самовоспитании личности // Практическая педагогика и психология. – 2003. - № 2. – 11-12 с.
3. Климов Е.А. М Психология профессионального самоопределения.: Академия, 2004 - 304 с.
4. Пряжников Н.С. Профессиональное и личностное самоопределение. – М.; Воронеж, НПО «МОДЭК», 1996. – 256 с.
5. Формирование личности старшеклассника / Под ред. И.Ф. Дубровиной. – М: Педагогика, 1989. – 168 с.

*Дорош Ірина Мар'янівна
студентка IV курсу,
Спеціальності «Психологія»*

*Науковий керівник:
доктор психологічних наук, доцент
Гріньова Ольга Михайлівна*

**«Вивчення ціннісного ставлення до батьківства чоловіків ранньої
дорослості»**

Актуальність дослідження. Існують прикрі статистичні показники, за якими кількість розлучень серед українських сімей склала понад 61%, що визначає перше місце в Європі за кількістю розлучень (станом на 2016 р.). Одним з ключових чинників цих розлучень є неможливість пари мати дітей. Це визначає значущість вивчення ціннісного ставлення до батьківства у чоловіків ранньої дорослості, адже становлення ціннісного ставлення особистості до батьківства значною мірою обумовлює її готовність забезпечувати благополуччя своїх дітей та приймати на себе відповідальність за їх розвиток та виховання.

Батьківство як психологічне утворення, за Р. В. Овчаровою, відображає індивідуальні когніції та переконання людини щодо особливостей прояву власного «Я» в соціальній ролі батька чи матері [2]. При цьому усвідомлене батьківство згідно з науковою позицією О. Р. Лемещенко, являє собою більш конкретні когніції, які виявляється у батьківському, а саме відповідальному ставленні до своїх дітей [1].

А. В. Погорелов зазначав, що ціннісне ставлення до батьківства включає безумовне прийняття та емоційне переживання молоддю батьківства як «надзвичайної цінності соціального життя», потреби в продовженні свого роду [3].

Розвиток ціннісного ставлення чоловіків ранньої дорослості до батьківства сприяє їх особистісному зростанню, а саме – актуалізує процеси їх самоідентифікації, підвищує самооцінку, впевненість у власній життєвій компетентності, задоволеність життям в цілому [4], сприяє оптимізації взаємин з дружиною та залученості до раннього виховання своїх дітей [6]. Однак, як слушно зазначив Р. В. Хавула, розвиток ціннісного ставлення чоловіків до батьківства передбачає їх офірування незалежністю в соціальній взаємодії,

схильністю задовольняти лише свої потреби, можливість автономно приймати особистісно значущі життєві рішення [5].

Сімейні цінності, а саме цінності народження та виховання дітей для особистості ранньої дорослості мають високу значущість. Ставлення молодої людини до батьківства включають наявні в ній уявлення та переконання як про роль і місце батьківства в житті сучасної людини в цілому, так і у власному. Феномен усвідомленого батьківства включає більш конкретні уявлення особистості про власне «Я» в соціальній ролі батька/матері. Високий рівень розвитку усвідомленого батьківства в сучасній психологічній науці проінтерпретовано як відповідальне батьківство, точніше, готовність молодої людини докладати значні зусилля для створення гармонійних взаємин та забезпечення благополуччя своїх дітей. Важливою детермінантою становлення відповідального батьківства особистості ранньої дорослості є її ціннісне ставлення до батьківства в цілому, до себе як батька/матері та до своїх дітей. Ціннісне ставлення до батьківства актуалізує привабливість потреби в продовженні роду та готовність до реалізації себе в соціальній ролі батька або матері особистості ранньої дорослості. Усе це сприяє розвитку ціннісного ставлення особистості ранньої дорослості до батьківства. Розгортання цього психологічного утворення у чоловіків підвищує їх самооцінку, впевненість у собі як батька (або майбутнього батька) та сприяє задоволеності своїм життям в цілому.

Список використаної літератури:

1. Лемещенко О. Р. Соціально-психологічні умови формування у старшокласників готовності до усвідомленого батьківства: автореф. дис. ... канд. психол. наук: 19.00.05 / О. Р.Лемещенко. – К., 2016. – 23 с.
2. Овчарова Р. В. Родительство как психологический феномен /Овчарова Р.В. - М.: Московский психолого-социальный институт, 2006. - 496 с.
3. Погорелов А. В. Характеристика сутності та структури поняття «ціннісне ставлення студентської молоді до батьківства / А.В.Погорелов // Проблеми сучасної педагогічної освіти. – 2000. – Вип. 40. – Ч. 1. – С. 27-31.
4. Протопопов С. С. Проблемы современного отцовства / С.С.Протопопов // Психологический журнал. – 2007. – №185. – С. 273-275.
5. Хавула Р. М. Особливості психологічної готовності юнаків до батьківства: автореф. дис. ... канд. психол. наук: 19.00.07 / Р. М. Хавула. – К., 2014. – 20 с.
6. Fagan J. Pathways to paternal engagement: Longitudinal effects of risk and resilience on nonresident fathers / J. Fagan, R. Palkovitz, K. Roy, D. Farrie // Developmental Psychology. - 2009. - Vol. 45(5). – P. 345.

*Жежеря Олександра Сергіївна
студентка III курсу.
Спеціальності «Психологія»*

*Науковий керівник:
викладач кафедри
Кушмирук, Євгенія Сергіївна*

«Дослідження відповідальності особистості в рамках гуманістичної психології»

У сучасному суспільстві людина все більш відходить від ідеї, що світом керує певне невідоме, надприродне та більше акцентує увагу на тому, що вона сама створює своє життя. Усвідомити самостійний вплив на власні життєві обставини допомагає таке психологічне явище як відповідальність.

Тому вивчення цього поняття можна вважати актуальним, адже саме воно допомагає зрозуміти, що зріла особистість в сучасності є джерелом своїх подій у житті.

Основним завданням роботи є розкриття поняття відповідальності у різних поглядах психологів гуманістичного та екзистенціального напрямів, адже саме у цьому контексті його буде доцільніше розглядати.

По-перше, в цьому напрямі закладений принцип, який дозволяє визначити людину як самостійно мислячого і діючого індивіда, що здатний сам створювати свій життєвий план і нести відповідальність за нього.

Прикладом такої думки може свідчити ставлення до цього поняття відомого психолога гуманістичного напрямку К.Роджерса, який вважав, що відповідальність має особистісну характеристику. Це означає, що індивід повинен діяти відносно власних цінностей та переживань, а не орієнтуватися на очікування інших [4, с.374].

По-друге, прийняття відповідальності є необхідною детермінантою особистісного зростання та саморозвитку з метою покращення життєвих умов.

Яскравим прикладом цієї думки є погляд засновника гуманістичної психології А.Маслоу на відповідальність як один із шляхів до самоактуалізації. Згідно з цим, він рекомендує не намагатися мати гарний вигляд чи задовольняти своїми відповідями інших, а шукати відповіді всередині себе.

Також, необхідно зазначити, що психологічною передумовою відповідальності може слугувати можливість вибору, тобто свідомо перевага певної лінії поведінки. Для особистості особливу значимість представляє проблема вибору свого «Я»: «бути чи не бути» або «бути чи здаватися». Для людини «бути» означає бути особистістю, яка здатна відстоювати свої життєві позиції і нести за них відповідальність. Вибір «здаватися» може означати відмову від неї.

Відомо, що питання вибору посідає важливе місце в екзистенціальній психології, яка є відокремленою галуззю напрямку гуманістичної психології. Узагальнено кажучи, відповідальність за цим напрямом означає глибоку усвідомленість вибору особистості і його можливих наслідків [1].

Так, за поглядами відомого екзистенційного філософа Ж.П. Сартра людина є автором власного життя, яка за результатом самостійного вибору визначає свої дії, що допомагають створювати її навколишній світ [3]. Цієї ж думки дотримується інший психолог-екзистенціаліст І. Ялом, який стверджує, що через усвідомлення своєї відповідальності виникає усвідомлення творення свого «Я». Таким чином, за думкою цих діячів, відповідальність це визнання особистістю авторства свого життя.

Однак інший представник даного напрямку В. Франкл визначає, що відповідальність це можливість враховувати увесь спектр можливостей та усвідомлювати, що тільки одна з них буде реалізована у життя [5, с.26].

Ще один представник екзистенційної психології Р.Мей стверджував, що в основі відповідальності присутні такі явища як сила та невинність. За цим слідує, що сила заключається в тому, що особистість бере на себе відповідальність за наслідки здійсненого нею вибору, а невинність у прагненні втікти від неї [2, с.14].

Підсумовуючи викладене можна зробити висновок, що відповідальність це невід'ємна складова зрілої особистості, яка здатна здійснювати вибір та приймати всі його можливі наслідки. У гуманістичній психології вона має особистісну спрямованість, що дозволяє людині йти шляхом до самореалізації, більше акцентуючи увагу на власні переживання, а в напрямі екзистенційної психології відповідальність означає усвідомлення та визнання особистістю авторства свого життя.

На мою думку, це дуже важливе явище. Адже приймаючи його особистісно, людина почуває себе господарем свого часу та життя. І тільки беручи відповідальність перед собою за власні переживання, поведінку, думки можна розвиватися та мати можливість для того, щоб реалізувати свій потенціал. До чого і прагне зріла особистість.

Список використаної літератури:

1. Кокоева Р.Т. Актуальные проблемы экзистенциальных категорий в современной психологии// Кокоева Р.Т., Багаева З.Г, Дзагоев С.Г. // Фундаментальные

исследования. – 2014 [Електронний ресурс: <http://www.fundamental-research.ru/ru/article/view?id=34335>]

2. Мей Р. Сила и невинность. - СПб.: Смысл, 2001. - 577 с.
3. Сартр Ж.-П. ЭКЗИСТЕНЦИАЛИЗМ – ЭТО ГУМАНИЗМ // в кн.: Сумерки богов. М. "Политиздат". – 1989 [Електронний ресурс: <http://psylib.org.ua/books/sartr01/index.htm>]
4. Райгородский Д.Я. Психология личности: Хрестоматия. - Т.1 изд. - Самара: Ред.-сост., 2008. - 445 с.
5. Франкл В. Психотерапия на практике. - СПб.: Речь, 2000. - 90 с.

*Задорожна Наталія Анатоліївна,
студентка II курсу,
Спеціальності «Психологія»*

*Науковий керівник:
кандидат філософських наук, доцент кафедри
Якимчук, Оксана Іванівна*

«Феномен загальної задоволеності життям у зв'язку з рівнем самовідношення і відчуттям суб'єктивного благополуччя»

Нам пощастило жити у дивовижній епосі, ми є свідками, блискавичних змін у найрізноманітніших сферах життя. Народжуються нові професії, з'являються неймовірні винаходи, розкриваються глибокі знання про оточуючий світ, які ще третину століття були не доступні для більшості. Можливість спілкування між людьми з будь яких куточків нашої планети і обмін життєвим, соціальним і науковим досвідом стало чимось буденним, звичайним. Але на фоні цих позитивних перетворень у людини збільшується нестача часу та рівень стресу [3]. Випадки депресії і самогубств не зменшуються, соматичні та психологічні розлади здоров'я продовжують зростати. Тому, дуже гостро постає питання про розгляд такого феномена, як задоволеність життям [2].

На сьогоднішній момент цьому багатоспектральному питанню присвячена велика кількість робіт як зарубіжних, так і вітчизняних авторів. Серед факторів, що впливають на задоволеність життям більшість науковців виділяють: здоров'я та вік людини, особисту і сімейну безпеку, відносини з іншими людьми, самореалізацію, роботу, соціальний статус, матеріальне становище, соціальну та економічну стабільність в країні та ін.[3].

В деяких теоріях говориться, що задоволеність життям пов'язана з досягненнями людини і залежить від її внутрішніх характеристик, таких як віра у власні сили, вміння оцінювати наслідки своїх дій, планування свого життя і часу, постановка реальних цілей і їх досягнення [1]. Задоволеність життям безпосередньо пов'язана з самооцінкою самоцінністю особистості.

Вивчаючи питання глибше, ми можемо побачити ще кілька дивних феноменів поняття «задоволеність життям». Перший з них - це легковажне відношення до життя і до власних обов'язків, низька амбіційність, відсутність будь яких планів на майбутнє і тверезого розуміння наслідків своїх вчинків. Яким би дивним не виглядало зараз це твердження, та на деякий час воно може створити загальне позитивне сприйняття життя і відчуття задоволеності. Найчастіше, така поведінка проявляється у підлітковому віці [1]. Але всім знайомі випадки, коли людина психологічно наче застрягає на все життя у юнацькому віці й не дивлячись на це відчуває себе відносно задоволеною.

Другий феномен - люди, які не залежно від особистих і соціальних обставин дивляться на життя оптимістично. Вони мають позитивне ставлення до оточуючих, до самих себе і життєвих ситуацій вбачаючи в усьому глибинний позитивний зміст [3]. Але як у них виходить бачити світ саме з позитивної сторони? Можливо, на їх рівень

задоволеності життям впливає інший тип мислення і індивідуальні особистісні характеристики.

Отже, підсумовуючи ці феномени, ми бачимо, що саме у психологічному благополуччі людини доцільно виділяти когнітивний і емоційний компоненти.

Когнітивний компонент виникає при наявності у людини цілісного світосприйняття. Емоційний являє собою позитивні переживання, що об'єднують в собі почуття всіх частин складної особистості суб'єкта які спільно і гармонійно функціонують.

Ми також можемо визнати, що загальний рівень задоволеності життям, хоч і має перелік конкретних характеристик в контексті якості соціального і особистого життя та усвідомлення самоцінності, але більше залежить від суб'єктивного сприйняття своєї особистості і оточуючого світу, яке тісно пов'язане з уявленнями і поняттями про щастя і являє собою складну багатокомпонентну структуру як узагальнене переживання, що має велику значимість для особистості[4].

Задоволеність життям є частиною суб'єктивного благополуччя, але покликана не просто служити індикатором того наскільки людина занурена у власні негативні чи позитивні переживання. Вона має відповісти на питання, чому одна людина відчувається щасливішою за інших в одних і тих же життєвих обставинах [2].

Один з сучасних дослідників питання задоволеності життям Ед Дінер (Ed Diener), професор психології в Університеті Іллінойс, США, працюючи в напрямку позитивної та гуманістичної психології визначив, що особистість, яка має високий рівень самоцінності в компоненті з суб'єктивним благополуччям, то в більшості випадків відчуватиме задоволення від життя, і тільки в окремих ситуаціях переживатиме неприємні відчуття, такі як, наприклад, роздратованість або гнів [2].

Він посилається на дані, які підтверджують, що більшість респондентів вважають, що рівень задоволеність життям тісно пов'язані з самовідношенням, а суб'єктивне благополуччя є бажаним станом.

Список використаної літератури:

1. Крайг Г., Бокум Д. Психология развития. — 9-е изд. — СПб.: Питер, 2005. — 940 с.
2. Бюллетень Всемирной организации здравоохранения 2011;89:246–247. doi:10.2471/BLT.11.020411.
3. Джидарьян И. А. Психология счастья и оптимизма. Изд. «Институт психологии РАН». М., 2013.
4. Куликов Л.В. Руководство к методикам диагностики психических состояний, настроений и сферы чувств. - СПб 2003

*Закатюра Катерина Петрівна,
студентка IV курсу,
Спеціальності «Психологія»*

*Науковий керівник:
доктор психологічних наук, професор
Кузьменко, Віра Ульянівна*

«Психологічні особливості розвитку міжетнічної толерантності старшокласників»

Актуальність теми дослідження зумовлена тим, що в умовах сучасного світу, де є змішування культур, індивідуалізація людини, розмаїття релігійних й ідеологічних переконань з новою силою постає проблема щодо формування та виховання толерантності у підростаючого покоління поміж громадянами різного етнічного походження у межах однієї держави.

При проведенні теоретичного аналізу нас зацікавили думки О.І. Конюха, який вважає, що передумовою міжетнічної толерантності є позитивне усвідомлення власної приналежності до певної етнічної спільноти. Також висловлювання М.В. Хараджи про важливість адекватного співвідношення юнаками власних індивідуально-психологічних можливостей з соціальним контекстом, у якому проявляється міжетнічна толерантність. Та не прийняття швидких стереотипних рішень, на думку О.В. Кихтюка є важливим компонентом запобігання інтолерантної соціальної поведінки. У нашій науковій роботі ми поділяємо погляди З.Ф. Мубінової, яка розглядає феномен міжетнічної толерантності як певний процес, який постійно розвивається і включає у себе: власне емоційно-психічні норми, почуття по відношенню до інших національностей; широкий набір знань, інформаційних уявлень про інші культури, мови; власне поведінкові установки, світоглядні погляди стосовно інонаціонального.

Виходячи з вище сказаного ми дійшли до висновку, що міжетнічна толерантність - складний соціально-психологічний феномен життєдіяльності сучасного суспільства, який необхідно вивчати всебічно. На нашу думку, міжетнічна толерантність є якістю особистості, яка є найбільш ефективною у формуванні взаєморозуміння і взаємоповаги до іншої нації, етносу, культури, раси, тощо.

Таким чином структура міжетнічної толерантності утворюється за рахунок комплексу емоційного, когнітивного та поведінкового компонентів. Тож при підборі методів дослідження ми керувалися можливістю детального дослідження компонентів міжетнічної толерантності у старшокласників.

Мета нашого дослідження - теоретично та емпірично дослідити психологічні особливості розвитку міжетнічної толерантності у старшокласників. Саме установки нинішніх старшокласників, їх погляди через кілька років будуть реально впливати на міжетнічну ситуацію в нашій країні (і світі). Тому важливо виявити фактори, які формують ставлення сьогоднішніх підлітків і юнаків до своєї національності і до представників інших етнічних груп, оскільки така інформація є основою створення готовності підростаючого покоління до ефективного міжетнічного взаємодії.

Нами було проведено емпіричне дослідження, в якому 33 особи старшого шкільного віку з Броварської гімназії ім. С. І. Олійника та Центру соціально-психологічної реабілітації дітей № 1 пройшли наступні методики: 1) Методика «Експрес-опитувальник «Індекс толерантності» (за Г.У. Солдатовою, О.О. Кравцовою, О.Є. Хухлаєвим, Л.А. Шайгеровою); 2) Методика діагностики загальної комунікативної толерантності (за В. В. Бойко); 3) «Типи етнічної ідентичності» (Г. Солдатова, С.Рижова); 4) Опитувальник для вимірювання толерантності (авт. В.С. Магун, М.С. Жамкочьян, М.М. Магура).

У результаті проведеного дослідження ми виявили: що у 66,7% досліджуваних наявний високий рівень етнічної толерантності. Та 33,3% мають досить не визначене ставлення до інших націй, етносів. Рівень нетерпимості до інших загалом є низький у 66,7% досліджуваних, що є позитивною тенденцією. Позитивну етнічну ідентичність має 81,8% осіб старшого шкільного віку, що поєднує в собі позитивне ставлення до своєї етнічної групи з позитивним ставленням до «інших» і є своєрідною нормою, для 12,1% характерна етнічна індиферентність, що свідчить про розмитість етнічної ідентичності для особи, 6,1% демонструють етнотілізм, що являє собою відхід від власної етнічної групи і пошук стійких соціально-психологічних ніш не за етнічним критерієм. За рівнем міжетнічної толерантності 54,5% опитаних мають середній рівень, а низький 30,3%.

Отже, результати дослідження показують, що у більшості досліджуваних наявний високий або середній рівень міжетнічної толерантності, у більшості наявна позитивна етнічна ідентичність, тож змішування культур, індивідуалізація людини, розмаїття релігійних й ідеологічних переконань не є перешкодою формуванню та вихованню толерантності у старшокласників. Необхідно займатися просвітницькою діяльністю задля попередження стереотипності мислення та сприймання людей іншої культури.

Список використаної літератури:

1. Конюх О. І. Чинники етнічної толерантності студентів / О. І. Конюх // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Психологічні науки. Випуск 2. Том 2. – Херсон, 2014. – С. 37-41.
2. Кихтюк О. В. Психологічні особливості міжетнічних стосунків крізь призму толерантності / О. В. Кихтюк // Психологічні перспективи. Випуск 23. – 2014. – С. 126-137.
3. Перепелкин Л. С. Этносоциология: учеб. пособие / Л. С. Перепелкин, С. В. Соколовский. – Новосибирск, 1995. – 365 с.
4. Хараджи М. В. Соціально-психологічні контексти міжетнічної толерантності / М. В. Хараджи // Міжнародний науковий форум: соціологія, психологія, педагогіка, менеджмент: зб. наук. пр. – К.: Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова. – 2011. – Вип. 6. – С. 141-159.

*Залозна Ольга Сергіївна,
студентка IV курсу
Спеціальності «Психологія»*

*Науковий керівник:
кандидат психологічних наук, професор
Бушуєва, Тетяна Володимирівна*

«Психологічні особливості розвитку оптимізму у студентів юнацького віку»

Оптимізм як феноменологічний стрижневий елемент соціуму завжди виступав в якості основи всіх його напрямків, структурував гуманістичні прагнення і надихав продуктивну культуротворчу та соціальну діяльність людства.

Незважаючи на значний прогрес в сучасній психологічній науці, деяких актуальних проблема не приділяється належної уваги. Зокрема, маловивчене в психології залишається проблема оптимізму-песимізму, тоді як в філософії їй відводиться досить почесне місце.

Оптимізм же, будучи способом практичної орієнтації людини, дозволяє людям очікувати від майбутнього виконання бажань і домагатися досягнення запланованих результатів діяльності. В рамках даної роботи в якості основного ми обрали соціально-психологічний підхід до понять «оптимізм» і «песимізм». Відповідно до даного підходу, оптимістами називаються люди з гармонійним, пропорційним розвитком усіх психічних процесів, життєрадісним світоглядом, вірою в людей, їх сили і можливості, з упевненістю в прогресі суспільства, з вірою у власні сили і можливості як суб'єкта діяльності; Песимісти - люди з світовідчуття, перейнятим зневіру, безнадією, невіри в краще майбутнє, зі схильністю у всьому бачити тільки погане. До того ж крайні, «ідеальні» типи як оптимізму, так і песимізму не є сприятливими для досягнення успіху.

Бажаним є баланс «оптимізму-песимізму», гармонійне поєднання оптимістичній і песимістичній стратегій, адекватний вибір цих стратегій згідно навколишнього індивіда реальності (М. Селігман «Нова позитивна психологія»). За даними зарубіжних досліджень (М. Селігман), схильність людини до оптимізму-песимізму істотно залежить від віку. Так, позитивний погляд на життя в більшій мірі характерний для молодих людей у віці від 20 до 30 років і притаманний студентам вищих навчальних закладів. У студентські роки оптимізм є однією з головних рушійних сил становлення особистості, і його вимір і визначення характеру зв'язку з іншими психологічними категоріями може виявитися корисним при наданні психологічної підтримки у вирішенні закономірних проблем студентського віку, таких як твердження самостійності (сепарація від батьківської сім'ї, створення власної), формування моральної свідомості, самовизначення, вибір професії і т.д. Темп сучасного життя не дає людині часу на планомірне досягнення цілей. Тому сучасному студентіві-оптимісту властиво орієнтуватися на миттєве отримання вигоди, тобто на удачу, везіння. Найчастіше це перешкоджає розвитку здатності тривалий час

докладаючи свідомі зусилля для реалізації життєвих планів, а також призводить до розвитку в студентів таких якостей, як інфантилізм, споживацьке ставлення до батьків, відчуття «легкості буття».

Залежно від розвитку оптимізму чи песимізму особа набуває позитивних або негативних соціальних установок, які в подальшому будуть впливати на все її життя. Через це вивчення психологічних особливостей розвитку та вияву оптимізму в ранній юності набуває особливої теоретичної і практичної актуальності.

Список використаної літератури:

1. Абоносимова Е. В. Оптимизм как явление культуры : дис. канд. филос. наук : 24.00.01 / Абоносимова Екатерина Валерьевна. — Тамбов, 2004. — 171 с.
2. Зелінська Т. М. Психологія особистісної амбівалентності в юнацькому віці : монографія / Т. М. Зелінська. — Суми : Університетська книга, 2013. — 432 с.
3. Крюкова Т. Л. Оптимизм/пессимизм в совладающем поведении субъекта: межпоколенческий аспект // Психологическое исследование теории, методология, практика сборник материалов II Сибирского психологического форума / Т. Л. Крюкова. — Томск. Томский государственный университет, 2007. — С. 236-242.
4. Пезешкіан Н. Психосоматика і позитивна психотерапія / Н. Пезешкіан. - М.: Медицина, 1996. -186 с.
5. М. Селігман Нова позитивна психологія/ М. Селігман. – Софія, 2006. – 87с.

*Інкіна Софія Володимирівна
студентка IV курсу,
Спеціальності «Психологія»*

*Науковий керівник:
кандидат психологічних наук, доцент
Виходцева, Ольга Анатоліївна*

«Основні мотиви альтруїстичної та егоїстичної поведінки людини»

Термін «альтруїзм» (altruism) був запропонований французьким філософом, засновником позитивізму Огюстом Контом для висловлення принципу життя, що є протилежним до егоїстичних стосунків. Цей принцип Конт назвав «revile pour outre», що в перекладі означає - «живи для інших» [2]. В наш час альтруїзм розглядають як продукт і пізнавально-духовної, і практичної діяльності людей.

А. Шопенгауер першим почав розглядати сутність альтруїзму через протиставлення його егоїзму. Філософ аналізував альтруїзм як один з основних принципів міжособистісних взаємин, в яких благо іншої людини стає в пріоритеті, порівняно з особистісним благом. Філософ висунув гіпотезу, що саме співчуття людей один одному, що ґрунтується на переживанні спільності власної природи, запускає механізм взаємної ідентифікації, який сприяє альтруїстичній поведінці [5].

До питання порівняння егоїзму та альтруїзму звертався О. Суворов; він розглядав егоїзм як людяність стосовно своєї особистості, за рахунок нелюдяності до інших, а альтруїзм як людяність стосовно інших, за рахунок нелюдяності до себе; тобто альтруїзм являє собою людяність стосовно одних людей за рахунок нелюдяного ставлення до інших [3].

Аналізуючи співвідношення альтруїзму та егоїзму, А. Швейцер зробив висновок про можливість існування між ними трьох видів зв'язку:

- 1) перетворення егоїзму в свідомості індивіда на альтруїзм внаслідок послідовного розмірковування;
- 2) альтруїзм спершу виникає в мисленні суспільства, а надалі стає переконанням індивіда;
- 3) взаємне існування альтруїзму та егоїзму в людській природі [4].

Альтруїстична поведінка проявляється у формі надання добровільної допомоги іншій людині, незважаючи на ризик або жертви, які можуть спіткати альтруїста під час надання такої допомоги. На відміну від егоїстичної поведінки, альтруїстична поведінка не пов'язана з мотивом кращого пристосування і може бути спрямована на досягнення безпеки та поліпшення життя інших при одночасному ризику для себе. Джерелом альтруїстичних вчинків можна вважати емпатію, здатність співчувати іншим. Наприклад, батьки зазвичай альтруїстично ставляться до дітей, прагнуть їх захистити та підтримати. Також відомо, що люди більше співчують та схильні надавати допомогу тим, кого вважають «своїми», до кого ставляться толерантно; тут спрацьовує так зване «Ми-почуття». Коли людина турбується про благо інших, вона підвищує самоповагу, духовно зростає. Але варто враховувати, що не завжди дії та вчинки, які виглядають як альтруїстичні, насправді спрямовані на благо інших [1]. Наприклад, якщо людина робить добрі справи, аби покращити свій імідж, то це не благодійність і не допомога, то по суті реклама власної особистості чи бізнесу. Виходцева О.А. зазначає, що до альтруїстичних вчинків можуть бути схильні люди, які прагнуть допомагати час від часу, які не мають активної соціальної позиції, а можуть діяти імпульсивно, емоційно (наприклад, коли стало шкода чужу дитину, то купили або віддали їй деякі необхідні речі). Також можуть виникати ситуації на кшталт «я не турбувався про старенького родича за його життя, але тепер допомагаю людям похилого віку і так «відпрацьовую» свої гріхи» [1]. Якщо розглядати волонтерів, то альтруїстичний мотив, який в ідеалі має бути основним мотивом волонтерської діяльності, також буває нестійким, оскільки завжди підкріплюється бажанням людини отримати щось більше (наприклад, моральне задоволення, розширення кола спілкування, усвідомлення власної потреби суспільству).

До свідомого надання соціальної підтримки людей спонукають соціальна відповідальність та «Ми-почуття», в той час як менш соціально відповідальні люди більше керуються егоїстичною мотивацією на кшталт «я допоможу тільки тим, кому зобов'язаний допомогти, а інші хай самі вирішують власні проблеми». Також відомо, що емпатія може спонукати людину з переважно егоїстичною мотивацією до надання допомоги, але то буде радше імпульсивна дія, аніж свідоме бажання опікуватися благом іншого [1].

Список використаної літератури:

1. Виходцева О. А. Соціальна відповідальність та альтруїзм як складова мотивації волонтера / О. А. Виходцева // Актуальні проблеми психології: Збірник наукових праць Інституту психології імені Г.С.Костюка НАПН України. – 2017. – Том XI: Психологія особистості. Психологічна допомога особистості. – Випуск 15. – С. 53-62.
2. Кейсельман (Дорожкін) В.Р. Грани альтруїзму. – (рос. мовою) – Київ: Фенікс, 2016. – 320 с.
3. Суворов А. В. Человечность как фактор саморазвития личности / А. В. Суворов // Мир психологии. — 1996. — № 2.
4. Швейцер А. Культура и этика / А. Швейцер. — М. : Прогресс, 1973. — 340 с.
5. Шопенгауэр А. Свобода воли и нравственность / А. Шопенгауэр ; [общ. ред., сост., вступ. ст. А. А. Гусейнова и А. П. Скрипника]. — М.: Республика, 1992. — 448 с.

*Казьмірук Анна Василівна
студентка I курсу,
Спеціальності «Психологія»*

*Науковий керівник:
доктор психологічних наук, професор
Ставицька, Світлана Олексіївна*

«Зниження тривожності молодших підлітків методами тілесно-орієнтованої терапії»

У процесі навчальної діяльності підліток переживає психоемоційне напруження, яке через ряд психофізіологічних особливостей підліткового віку спричиняє появу високого рівня тривожності й агресивності і, як наслідок, виникнення конфліктних ситуацій, психосоматичних захворювань, порушення системи соціальних зв'язків. Все це призводить до зниження адаптивності молодшого підлітка до умов навчальної діяльності та соціального середовища. Відповідно, актуалізується проблема розвитку стресостійкості підлітків, оскільки саме ця риса допоможе їм пережити труднощі, що виникатимуть у процесі дорослішання і розвитку особистості.

Тривожність як стан і як рису, яка виникає у процесі адаптації до середовища та виконання різних видів діяльності, вивчали Ю.А. Александровський, А.Б. Леонова, Ю.Л. Ханін. Вплив самооцінки та рівня домагань на розвиток тривожності вивчали Л.В. Бороздіна, А.М. Прихожан, О.Т. Соколова. У ряді досліджень із проблем профілактики і корекції тривожності значна увага приділялась прийомам зняття нервово-м'язової напруги (М.І. Буянов); прогресивної релаксації (Ш.К. Левіс); прийомам психогімнастики (Ю.Н. Ємельянов); аутогенного тренування (А.В. Алексєєв, В.Л. Леві); методам соціально-психологічного навчання (В.В. Петровський, К.О. Роджерс, Т.С. Яценко). Окремі питання прояву та корекції тривожності молодших школярів розглядалися С.В. Васківською (1994); І.В. Дубровіною (1995); С. О. Ставицькою (1999), Р.В. Овчаровою (1996) [3].

Однак, на сьогодні, ситуація в країні, зокрема економічна і соціальна напруженість, військові дії на сході України, а також реформування системи освіти викликає тривожні та стресові стани дорослих - батьків і вчителів й, відповідно, впливає на підлітків. Окрім того, у результаті вікової кризи їх емоційна сфера нестабільна, а навчальна перевантаженість ще більше актуалізує необхідність розвитку емоційної стійкості. Одним з найбільш ефективним напрямом її формування у молодших підлітків ми вважаємо методи тілесно-орієнтованої терапії [1].

У стресових ситуаціях нервова система часто реагує за принципом «бий, біжи, замри». Тобто діти або «завмирають», зажимаючи себе і, примножуючи негативні (інколи, стресові) стани, або неконтрольовано «біжать», що призводить до гіперактивності. Оскільки тіло виробляє гормони стресу, а психологічний контакт зі стресовим станом не відбувається, то закріплюється така активна форма уникнення стресу [4].

Щоб розслабити тіло та вийти із стресового стану спеціалісти напряму тілесно-орієнтованої терапії радять використовувати дихальні вправи із подовженим видихом, але для їх застосування у людини уже повинен бути досвід впізнавання власних емоцій і станів. Чого підлітків ще потрібно навчити.

Тому зниження рівня тривожності у підлітків передбачає реалізацію певних завдань психокорекційної роботи: формування навичок аналізу свого емоційного та фізичного стану, розвиток здатності до опору стресовим ситуаціям, зниження емоційної напруги та створення позитивного емоційного фону життєдіяльності, допомога у подоланні негативних переживань, замкненості у собі тощо.

Аналіз результатів пілотажного дослідження дозволяє нам запропонувати алгоритм занять із використанням психокорекційних вправ, спрямованих на зниження рівня тривожності молодших підлітків [2]:

1) допомога дитині у розумінні того, що із нею відбувається на емоційному та фізичному рівнях, формування емоційної грамотності та здатності аналізувати свій емоційний і фізичний стан;

2) вироблення в учнів необхідних знань, навичок та умінь, які дозволять впоратися із зайвим хвилюванням, підвищеною тривожністю, створити своєрідний резерв емоційної рівноваги та стійкості;

3) розвиток стресостійкості та підвищення адаптивності молодших підлітків до нових навчальних умов.

Перспективою дослідження буде апробація розробленого заняття, що дозволить розширити принципи психокорекційної роботи у навчальних закладах, віднайти нові методи вирішення проблеми зниження тривожності молодших підлітків, що базуватимуться на тілесно-орієнтованому підході.

Список використаної літератури:

1. Лоуен А. Биоэнергетика. Терапия, которая работает с телом. – СПб.: Речь, 2000. – 272 с.
2. Психологический тренинг с подростками / Л. Ф. Анн. – СПб.: Питер, 2003. – 271с.
3. Психологічна енциклопедія / Автор-упорядник О.М. Степанов. – К.: Академвидав, 2006. – 424 с.
4. Фоминова А.Н. Жизнестойкость личности/ А. Фоминова. – М.: Прометей, 2012. – 121с.

*Кафлюк Майя Сергіївна,
студентка IV курсу,
Спеціальності «Психологія»*

*Науковий керівник:
кандидат психологічних наук, доцент
Сидоренко, Ольга Борисівна*

«Самосвідомість як чинник становлення професійної ідентичності студентів-психологів»

У кризовий період розвитку сучасного українського суспільства збільшується попит на фахівців-психологів, які усвідомлено прийшли до вибору своєї професії та готові працювати в умовах нестабільності сьогодення. Надання якісної психологічної допомоги передбачає не лише стійку мотивацію допомагати іншим, але й розуміння власної особистості як основного інструменту роботи. Усвідомлення індивідом своїх можливостей, потреб та бажань відбувається за допомогою самосвідомості. Саме вона забезпечує професійне самовизначення особистості та є головним чинником становлення професійної ідентичності майбутнього фахівця.

У сучасній психологічній літературі самосвідомість трактується як усвідомлене ставлення людини до самої себе, своїх переживань та думок, потреб та здібностей, потягів та мотивів поведінки [4]. Самосвідомість особистості складається із трьох структурних компонентів: по-перше, когнітивного, який містить сукупність знань людини про себе, по-друге, емоційно-оцінного, що характеризує систему самооцінок та по-третє, поведінкового, який поєднує характеристики перших двох елементів у реальній поведінці індивіда. Змістове наповнення цих компонентів відбувається протягом усього життя людини, однак періодом підвищеної самосвідомості вважається ранній дорослий вік. Саме на цьому етапі розвитку особистості відбувається процес становлення професійної ідентичності, суть якого полягає в ототожненні людини та професії, прийнятті себе як професіонала та усвідомленні усіх своїх професійно важливих якостей [5].

Для вивчення самосвідомості як чинника становлення професійної ідентичності студентів-психологів було проведено емпіричне дослідження на базі Національного

педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Загальну вибірку склали 50 студентів IV курсу (5 юнаків та 45 дівчат) спеціальності «Психологія». Для дослідження різних аспектів самосвідомості особистості були обрані такі методики: «Тест-опитувальник самоставлення» В. Століна, С. Патлелєєва [1], методика «Вимірювання самооцінки» Дембо-Рубінштейн (у модифікації А. Прихожан) [3]. Для дослідження рівня професійної ідентичності була обрана «Методика вивчення статусів професійної ідентичності» А. Азбель [2].

У результаті проведення емпіричного дослідження були отримані дані про рівень розвитку окремих компонентів самосвідомості досліджуваних, а саме самоставлення та самооцінки, а також актуальний статус їх професійної ідентичності. Було встановлено, що особи, які добре ставляться до себе, усвідомлюють свої потреби та бажання та характеризуються високою адекватною самооцінкою мають сформований статус професійної ідентичності. Ці досліджувані зробили свідомий вибір професії на основі знань про себе та впевнені у своєму професійному майбутньому. Респонденти, для яких характерний високий інтерес до власної особистості, своїх думок та переживань, які схильні до критичної оцінки своїх можливостей у поєднанні із середнім рівнем самооцінки мають статус мораторію професійної ідентичності. Тобто, такі особи переживають кризу професійного вибору, вони не мають точного уявлення про майбутню діяльність, а лише активно шукають альтернативні варіанти свого подальшого професійного визначення. Студенти, які мають занижену самооцінку, загалом нормально відносяться до себе, але не мають стійких інтересів, не схильні приймати самостійні рішення, не усвідомлюють свої потреби та бажання мають нав'язаний статус професійної ідентичності. Ці досліджувані визначилися із майбутньою професією, але не через усвідомлення себе та прийняття самостійного рішення, а прислуховуючись до думки авторитетних для них осіб, наприклад, батьків або друзів. Респонденти, для яких характерна низька самооцінка, невпевненість у собі та нерозуміння власної особистості мають невизначений статус професійної ідентичності. Такі студенти не мають стійких професійних планів та не усвідомлюють важливість професійного самовизначення.

Отже, за отриманими результатами можна зробити висновок, що існує взаємозв'язок між рівнем розвитку самосвідомості людини та її професійною ідентичністю. Чим вищий рівень розвитку таких компонентів самосвідомості як самоставлення та самооцінка, тим вищою є професійна ідентичність особистості. Тому, самосвідомість можна розглядати як один із найголовніших чинників становлення професійної ідентичності студентів-психологів.

Список використаних джерел:

1. Бодалев А.А., Столин В.В., Аванесов В.С. Общая психодиагностика / А.А. Бодалев, В.В. Столин, В.С. Аванесов. - СПб.: Изд-во «Речь», 2000. - С. 378 - 382.
2. Диагностика профессионального самоопределения: учеб. - метод. пособие / сост. Я.С. Сунцова. - Ижевск: Издательство «Удмуртский университет», 2009. - 112 с.
3. Прихожан А.М. Применение методов прямого оценивания в работе школьного психолога // Научно-методические основы использования в школьной психологической службе конкретных психодиагностических методик / Под ред. И.В. Дубровиной. - М., 1988, - С. 110-128.
4. Рубинштейн С.Л. Самосознание личности и ее жизненный путь / С.Л. Рубинштейн // Основы общей психологии. – СПб.: Питер, 1998. – С. 634–644.
5. Шнейдер Л.Б. Профессиональная идентичность: монография / Л.Б. Шнейдер. - М.: МО-СУ. - 2001. - С. 210-217.

*Кирик Олександр Анатолійович
Студент I курсу,
Спеціальності: «Психологія»*

*Науковий керівник:
кандидат психологічних наук, доцент.
Лупийко, Людмила Василівна*

«Соціально-психологічна адаптація працівників до нових умов діяльності»

Однією з сучасних методик соціально-психологічної роботи з працівником в умовах нової діяльності є адаптація. Пристосовуватися до певної ситуації – це означає змінюватись набувати певних рис, вмінь та навичок, що дають активно показувати себе в певній трудовій діяльності як креативну особистість, яка спрямована на результат.

На сьогодні недостатньо досліджень, що дали б змогу розкрити характер механізму соціальної та психологічної адаптації та її різновиди. Адаптивний механізм дуже часто характеризується як сума засобів, за допомогою яких активується і самореалізується потенціал працівника для відновлення порушеної рівноваги в робочому середовищі. Механізм адаптації включається, коли відбувається ситуація, що дає змогу вивести співробітника із зони комфорту. Дискомфорт, що створюється в середині і напруга в момент виявлення дисгармонії у відносинах різних рівнів або проявів невирішених протиріч на індивідуальному рівні вимагає від нього пошуку різних виходів з незручної ситуації. У таких випадках, Н. Гартман, говорить, що людська ініціатива не тільки ситуативно визначена, а й ситуаціоналізована. Працівник мусить щось робити в незручній для нього ситуації, бо тільки вона є примусом до дії, тим самим, створює для нього потребу в адаптації [1. 120с.].

Потреба характеризується як стан, що спускається сперечанням біологічних вимог організму, соціальних умов (праця, спілкування) чи духовних умов (креатив, творчість), та є необхідним фактором для нормального життя. Потреба це внутрішній мотиватор людської діяльності в цій проблемі.

Потреба в адаптації- пристосування працівника до подолання дискомфортної ситуації, загартування його шаблонів поведінки відповідно до змінених умов соціального середовища, а саме робочої діяльності, що дозволить досягти нових цілей. Тому предметом соціально-психологічної адаптації є працівник. Тісна взаємодія таких складових, як екологічні умови, об'єктивні соціальні умови (соціальне походження, освітній рівень) і, звичайно ж, особистість, сприяють більш ефективному розвитку механізмів адаптації в новій діяльності.

Процес адаптації досить тісно пов'язаний з соціалізацією людини, пристосуванням нового співробітника до робочого колективу, що передбачає активну участь як у споживанні, так і в передачі соціально значущих норм і цінностей існуючого та минулого середовища. По суті, соціально-психологічне пристосування є найважливішим механізмом і специфічною формою соціалізації нового працівника.

Не менш важливо, якщо процес соціалізації людини проходить через накопичення і засвоєння попереднього досвіду, то механізм пристосування є більш швидким: необхідно у відносно короткий термін активно видалити встановлені соціальні прецеденти.

Формування засобів соціально-психологічної адаптації працівника переходить у три основні етапи: активність, спілкування, самосвідомість. Ці фази характеризують соціальну сутність формування механізмів пристосування працівників до нової діяльності. Це не просто зміна зовнішньої реальності, а й розкриття та нормалізація її прихованих потенціалів, які допомагають повністю інтегруватися в процеси трудового функціонування.

Процес пристосування людини до нових умов праці включає наступні складові:

1) психологічна адаптація, а саме прийняття нових умов, усвідомлення позитивних моментів і переваг робочої діяльності.

2) фізіологічна адаптація, нові умови праці часто призводять до зменшення або повної відсутності фізичної активності, в такому випадку здійснюються зміни ритму і способу життя;

3) соціальна адаптація, включає сформування життєвого простору, наповнення соціальними контактами, які спонукають людину до виконання соціальних ролей і відповідних функцій діяльності [2, с. 13-14].

Дуже важливо врахувати та сприяти належній колективній атмосфері, усвідомити важливість пристосування для будь-яких категорій людей, оскільки, якщо є правильна оцінка діяльності, то не важко знайти правильне рішення по оптимізації процесу адаптації. Обов'язково потрібно врахувати індивідуальність в кожному підході, а також усвідомлювати потреби та особливості конкретного працівника. Не менш важливим є пошук певних закономірностей процесів і модельних рішень, які необхідно враховувати.

Список використаної літератури:

1. Н. Hartmann, Ego psychology and the Problem of adaptation. NY., 1958. International University Press. p. 160

2. А.А. Налчаджян. Соціальнопсихічна адаптація особистості (форми, механізми і стратегії), Єреван., АН Вірменської РСР. 1988. 69 с.

Web-джерела:

3. http://acs.pollub.pl/pdf/v8n1/58_%20vol_8no_1_2012.pdf

4. http://www.armyacademy.ro/reviste/rev1_2014/NEKORANEK.pdf

5. <https://hr-portal.ru/article/psihoanaliticheskaya-koncepciya-adaptacii-lichnosti-g-gartman>

6. <https://content.wisestep.com/employees-adapt-to-change/>

7. <http://www.gramota.net/eng/materials/1/2016/2/14.html>

*Костюшко Антон Станіславович,
студент II курсу,
Спеціальності «Психологія»*

*Науковий керівник:
кандидат історичних наук, доцент
Панченко Маргарита Валеріївна*

«Теоретичний аналіз тривожності в наукових джерелах»

Поєднання негативних факторів породжує у людини стан тривожності. Тому, збереження психологічного здоров'я – це одна з головних проблем, яка стояла і стоїть в даний час перед суспільством.

Мета дослідження провести теоретичний аналіз проблеми тривожності у вітчизняній та зарубіжній психологічній думці.

Проблема тривожності турбує людство ще з античних часів. [9] В сучасній вітчизняній та зарубіжній науковій психологічній думці існує безліч підходів та концепцій дослідження тривожності.

У своїх наукових працях З. Фрейд вперше поставив і піддав спеціальному розгляду проблему тривожності. [9] В роботах Хорні найбільш значущим є виділення незадоволення потреби в міжособистісній безпеці, надійності як основного джерела тривожності. [6] С. Салліван першим почав досліджувати стан занепокоєння. [9] А. Адлер говорив про цілісність індивідуальності і відзначав, що управління невротизацією - це ключ до повноцінної соціальної значущості. Тривожність як деяку емоційну реакцію на внутрішньо особистісне протиріччя, на конфлікт між Я-реальним та Я-ідеальним, у своїх працях розглядав К. Роджерс. [6]

Вивчаючи проблему тривожності вітчизняні науковці у своїх дослідженнях пов'язують її з такими змінними як міжособистісна взаємодія, пізнавальна активність особистості, поведінкові реакції, емоційні прояви, а також параметри соціального середовища та інші.

Радянські вчені також приділяли особливу увагу вивченню проблеми тривожності. Так, Ф.Б. Березін створив тривожний ряд; вплив тривожності на діяльність як "зону оптимального функціонування" розглядав Ю.Л. Ханін; Л.М. Аболін присвятив свої дослідження змісту і особливостям емоційного досвіду людини. [4]

Як схильність людини переживати тривогу розглядав тривожність Рубінштейн; переживання емоційного дискомфорту, передчуття небезпеки, прояви незадоволення - тривожність за визначенням Г.М. Прихожан [1]; Тривожність за В.М. Астаповим - результат складного процесу, що включає когнітивні, афективні та поведінкові реакції на рівні цілісної особистості; оригінальність підходу Л.І. Божовіч в дослідженні тривожності полягає в тому, що тривожність поділяється на два види.[10]. І.В. Імедадзе пов'язує стан тривоги з передчуттям марного очікування. [3]; Л. Ф. Обухова та Р.С. Немов вказують тривожність як постійну або ситуативну властивість людини. [7]

Можна зробити висновок, що існує безліч точок зору на визначення і походження стану тривожності і його взаємозв'язку з іншими психічними характеристиками.

Список використаних джерел

- 1.Булах І.С., Кузьменко С.В. Психологічні особливості шкільної тривожності школярів Міжнародний науковий форум: соціологія, психологія, педагогіка, менеджмент. – Вип. 7 : збірник наукових праць. – Київ 2011 : Вид-во НПУ імені М.П.Драгоманова
2. Вікова та педагогічна психологія: Навч. посіб. / О.В.Скрипченко, Л.В.Долинська, З.В.Огороднійчук та ін. - К.: Просвіта, 2001.
3. Войнович І. Деякі проблеми формування альтернативного мислення старшокласників // Історія України. -2006. - 10-12с.
- 4.Гринечко А. Я. Співвідношення рівнів самооцінки та тривожності сучасної молоді / А. Я. Гринечко // Молодіжна політика: проблеми та перспективи: Збірник матеріалів VI Міжнародної науково-практичної конференції, Дрогобич, 15 – 16 травня 2009 року / Наук. Ред. С.А. Щудло. – Дрогобич: Редакційно-видавничий відділ ДДПУ ім. Івана Франка, 2009. – С. 272-276.
- 5.Гринечко А. Я. Типологія проявів тривожності в онтогенезі особистості / А.Я. Гринечко // Освіта регіону : збірник наукових праць Рівненського інституту ВНЗ "Відкритий міжнародний університет розвитку людини "Україна". – 2011. – № 2. – С. 282–287.
- 6.Коноводів О.А. Нові напрямки дослідження тривожності: автореф. дис.на здобуття наук. ступеня кан. псих. Наук: спец. «Педагогічна Психологія» –М.-2011.- 103с.
7. Меднікова Г. І Структура самооцінки та рівня домагань особистості і її урахування у виховному процесі // Педагогіка та психологія: Зб. наук. праць. - Харків: ХДПУ, 2001. - Вип. 19. - Ч.2. - 66-70с.
8. Мілютіна К.Л. Теорія та практика психологічного тренінгу. - К.: МАУП, 2004. - 192 с.
- 9.Степанов С. С. Популярная психологическая энциклопедия: — М.: Изд-во Эксмо, 2005. - 672 с.
- 10.Чиньова І.І. Особливості впливу тривожності на розвиток соціального інтелекту студентів: дис. Канд. Псих. наук:19.00.05 «Соціальна Психологія; Психологія соціальної роботи / Східнонаціональний

*Кравченко Віта Сергіївна,
студентка IV курсу,
Спеціальності «Психологія»*

*Науковий керівник:
кандидат психологічних наук, доцент
Сидоренко, Ольга Борисівна*

«Психологічні особливості почуття гумору як чинника обрання стратегії поведінки в конфліктних ситуаціях у ранньому дорослому віці»

На сучасному етапі розвитку суспільства проблема конфліктів виступає об'єктом підвищеної уваги багатьох вчених в різних наукових галузях. Щоденне збільшення кількості різного роду конфліктних ситуацій, які супроводжують всі сфери життя людини, говорить про необхідність вивчення альтернативних засобів ефективного управління ними. Особливо значущим це є в період ранньої дорослості, коли перед людиною постає проблема прийняття життєвоважливих рішень, що максимально підвищує рівень особистісної відповідальності за своє майбутнє. Тому, індивід має бути емоційно стабільним та володіти навичками переведення конфліктів в конструктивне русло з подальшим використанням позитивних можливостей для свого розвитку, які в них закладені.

У конфлікті завжди наявне протиріччя, зіткнення протилежних поглядів, інтересів, потреб, мотивів. Проте сутність конфлікту полягає не стільки у появі і наявності протиріччя, скільки в самому способі його вирішення [3]. Одним з ефективних засобів звільнення від негативних емоцій є гумор. У сучасній психологічній літературі гумор розглядається як здатність особистості виявляти, фіксувати та осмислювати комічне у навколишній дійсності та емоційно на нього реагувати [1]. Він визначається як один з найбільш дієвих захисних механізмів, засобів особистісної регуляції та емоційної розрядки, а також способів адаптації в умовах агресії та стресу.

З метою вивчення почуття гумору як чинника обрання стратегії поведінки у конфліктній ситуації осіб раннього дорослого віку нами було проведено емпіричне дослідження на базі Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Вибірку склали 50 студентів IV курсу (5 юнаків та 45 дівчат) спеціальності «Психологія». Для визначення домінуючих стратегій поведінки у конфлікті осіб раннього дорослого віку були використані такі методики: методика «Оцінки стратегій поведінки в конфліктних ситуаціях» К. Томаса в адаптації Н. Гришиної та методика «Стратегії поведінки в конфліктній ситуації. Як ви дієте в умовах конфлікту?» А. Казанцева, В. Підлісних, Л. Серової [4]. Для виявлення стилів гумору осіб у ранньому дорослому віці була використана методика Р. Мартіна «Опитувальник стилів гумору» [2].

В результаті проведення емпіричного дослідження ми отримали дані про певні психологічні особливості конфліктної поведінки осіб раннього дорослого віку. Було виявлено, що особи з афіліативним, підтримуючим стилем гумору, спрямованим на інших, найчастіше обирають конструктивні стратегії поведінки в конфлікті, направлені на задоволення інтересів обох сторін. Вони розглядають конфлікт як спосіб покращення стосунків, за рахунок зниження емоційної напруги між опонентами. Індивіди, які характеризуються самопідтримувальним стилем гумору здатні успішно формувати міжособистісні стосунки, позитивно налаштовані на майбутнє, в конфлікті можуть пожертвувати частиною власних інтересів задля його вирішення, готові до отримання нового досвіду, намагаються знайти рішення, яке буде максимально задовольняти прагнення обох сторін. Чим вищий в людини показник агресивного гумору, тим більше вона застосовує агресивну стратегію поведінки в конфліктних ситуаціях, що проявляється у високій оцінці лише власних інтересів, схильності використовувати маніпуляції та зверхнє ставлення для задоволення своїх бажань на шкоду опоненту. Особи раннього

дорослого віку, які мають самопринизливий, деструктивний стиль гумору найчастіше схильні уникати конфліктних ситуацій або пристосовуватись до них, жертвуючи своїми інтересами. Це проявляється в небажанні співпрацювати, низькій оцінці своїх бажань та бажань опонента, прагненні вийти з конфлікту без шкоди для себе.

Отже, спираючись на отримані результати можна зробити висновок про те, що існує взаємозв'язок між стилем гумору особистості та тим, які способи поведінки в конфліктах вона обирає. Тому, ми можемо розглядати гумор як один з визначаючих чинників обрання стратегій поведінки в конфліктних ситуаціях.

Список використаних джерел:

1. Simpson J. A. The Oxford English Dictionary / J. A. Simpson, E. S. C. Weiner. – Oxford: Clarendon Press; Oxford; New York: Oxford University Press, 1989.
2. Мартин Р. Психология юмора: пер. с англ. / Р. Мартин // Под ред. Л. В. Куликова. – Спб.: Питер, 2009. – С. 247 – 250.
3. Мириманова М. С. Конфликтология / М. С. Мириманова – Москва: Знание, 2004. – С. 67 – 89.
4. Райгородский Д. Я. Практическая психодиагностика. Методики и тесты [Учебное пособие] / ред. сост. Д. Я. Райгородский. – Самара: Бахрах-М, 2011. – 672 с.

*Криворука Єлізавета Вікторівна,
студентка II курсу
Спеціальності «Психологія»*

*Науковий керівник :
кандидат психологічних наук, доцент
Лупійко, Людмила Василівна*

«Психологічні чинники академічної прокрастинації у студентів»

Прокрастинація, або відкладання важливих справ на потім, є актуальною проблемою сьогодення. Вивченням цього питання займалися такі зарубіжні та українські вчені Я. Варваричева, Н. Карловська, К. Мей, С. Мохова, А. Шиліна, Н. Якуб. Студентська прокрастинація заважає навчанню, успіху, планам на майбутнє. Вона найчастіше спостерігається серед студентів, що неправильно обрали фах та навчальний заклад, мають низький рівень мотивації до навчання. Крім того, академічна прокрастинація часто є причиною виникнення тривоги, почуття провини, низької успішності [2]. Схильність студента до прокрастинації позначається не лише на якості навчання, а й на його психофізіологічному стані.

У дослідженнях Е. Ротблюма відмічається, що наслідки академічної прокрастинації негативно впливають на психологічне благополуччя студентів. Так, 46 - 95% студентів вищих навчальних закладів визнають у себе наявність прокрастинації і потребують професійної психологічної допомоги [5]. У зв'язку з цим, надзвичайно важливим є дослідження психологічних чинників академічної прокрастинації з метою покращення освітнього процесу, а також організації навчально-виховної та психологічної роботи зі студентами із групи ризику.

Пояснення тенденції до відтермінування справ і прийняття рішень можемо знайти в роботах по вивченню механізмів психологічних захистів, а також у концепції уникнення виконання завдань. Відповідно до цієї концепції, люди не виконують певні справи і уникають їх, тому що вони становлять загрозу для Его. Коли Его визнає існування загрози з боку будь-якої задачі, спрацьовує захисний механізм уникнення виконання завдань [1].

Представники психодинамічного підходу тісно пов'язують особистість людини з її дитячими переживаннями. Ґрунтуючись на цьому положенні, прокрастинація розуміється як наслідок дитячих травм і проблем у відносинах з батьками. Міссілдайн зазначив, що на

розвиток академічної прокрастинації впливають нереалістичні установки і вимоги батьків, а також дефіцит уваги і емоційного контакту з дитиною [4]. Академічна прокрастинація виявляється сильніше, якщо студенти мають низьку самооцінку та більше орієнтовані на схвалення з боку однолітків, у них відсутній інтерес до навчальної діяльності і низька академічна успішність. Міссілдайн також вважав, що ліберальний або авторитарний стиль виховання підсилює схильність дитини до прокрастинації.

Л. Макдональд визначила ряд психологічних чинників прокрастинації: недостатній рівень мотивації, відсутність або низький рівень здатності до самоконтролю, страхи. У своїх дослідженнях вона зазначає, що прокрастинація властива студентам, які не мають навичок тайм-менеджменту та не вміють поділяти виконання завдань на термінові і ті, виконання яких може зачекати [3].

Розглянувши дослідження вчених, можемо відмітити, головними психологічними чинниками академічної прокрастинації є: вплив батьків на дитину, їх емоційний контакт; відсутність навичок тайм-менеджменту і самоорганізації; низький рівень мотивації та інтересу до навчання; невпевненість у своїх силах, неясність головних життєвих цілей. Прокрастинація призводить до зниження рівня якості успішності, підвищення рівня тривожності, іноді – до відмови від подальшого навчання. Допомогти знизити рівень академічної прокрастинації можуть такі заходи: надання студенту більшої самостійності у всіх видах навчальної діяльності, простору для творчості та ініціативності, проведення бесід, тренінгів з формування у студентів часової компетентності, поінформованості щодо прийомів та методів ефективної самоорганізації та управління часом.

Список використаної літератури:

1. Бабатіна, С. І. Явище прокрастинації серед студентства / С. І. Бабатіна // Психосоціальний вимір буття особистості в сучасному суспільстві: матер. наук.-прак. конф. (м. Львів, 14 квітня 2016 р.) / Національний університет «Львівська політехніка». – Львів : Видавництво НУ «Львівська політехніка», 2016. – С. 31-35.
2. Дворник М.С. Практики відтермінування як соціальнопсихологічний конструкт / М.С. Дворник // Науковий часопис НПУ ім. М. П. Драгоманова : зб. наук. пр. Сер. №2. Психологічні науки. – К. : НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2012. – № 37 (61). – С. 53-57.
3. Macdonald L., «Learn to make time» Duncan Baird Publishers, 2006 – p.160.
4. Missildine W. Perfectionism – If you must strive to «do better» // You rinner child of the past (Missidline W., ed.). New York, 1963. Pocket Books. P. 75–90.
5. Rothblum E.D. Academic procrastination: frequency and cognitivebehavioral correlates. Journal of counseling psychology, 1984, vol. 31, pp. 503–509.

*Кучера Катерина Валентинівна
студентка IV курсу,
Спеціальності «психологія»*

*Науковий керівник:
кандидат психологічних наук, доценткафедри
Ляшенко, Олексій Андрійович*

«Теоретичні засади дослідження адаптації у молодшому підлітковому віці»

У сучасному світі питання адаптації особистості піднімається досить часто. Дослідження пов'язані із адаптацією дитини до навчання у закладі дошкільної освіти, адаптацією у молодшій школі, при переході до середньої та старшої школи, адаптація першокурсників до навчального процесу. Окремо розглядаються питання адаптації дитини у прийомних родинах, адаптація внутрішньо-переміщених осіб до нових умов. Водночас, у психології не має чіткого визначення та розуміння зазначеного поняття.

На думку З.Фрейда, основним адаптивним механізмом стає вміння діяти свідомо, відповідно до соціальних очікувань, щоб не тільки досягти бажаного задоволення, але й зберегти вже існуючі відносини з важливими людьми в житті, займати таку позицію під час процесу комунікації, щоб можна було співпрацювати і досягати успіху під час спільної діяльності. Це можливо завдяки засвоєнню моральних і естетичних стандартів. [3, с. 59].

Думка представника гуманістичного напрямку в психології, К. Роджерса, теж свідчить про важливість адаптації для успішного перебігу нашого життя. Він стверджував, що для організації ефективних умов функціонування і успішного протікання адаптаційних процесів, людина мусить прийняти себе як особистість.

Один із найважливіших етапів адаптації в житті людини – це адаптація учнів до освітнього процесу. Вона завжди була важливим об'єктом дослідження для психологів та педагогів, яких цікавило успішне пристосування дітей до нових умов навчання. Таке пристосування особливо важливо, враховуючи, що навчальна діяльність є провідною у молодшому шкільному віці, а від особливостей її протікання буде залежати психічний та особистісний розвиток дитини. Серед основних чинників адаптації до школи варто розглянути такі як: особливості протікання сімейних взаємин, особливості самопочуття дитини у школі, психологічна атмосфера у шкільному класі, характер взаємин учня з класним керівником та вчителями та ін. [4]

Коли дитина приходить до школи її життя зазнає суттєвих змін. У неї змінюється режим дня, зменшується частота та кількість часу спілкування з батьками, висувається багато нових вимог стосовно поведінки, комунікації з однолітками, а стиль спілкування педагогів відрізняється від того, до якого дитина звикла раніше. Все це звалюється на маленьких учнів і без підтримки батьків їм буде дуже важко з цим впоратися. Так як під час пристосування до нових умов, у дітей можуть виникати стани тривожності, вони частіше хворіють і погано сплять. Тому адаптацію вважають тривалим процесом, який впливає на весь організм. [5, с. 53]

М.В. Матюхіна дослідила, що освітню діяльність у молодшому шкільному віці регулюється багаторівневими мотивами. Якщо вони не сформовані, то адаптація до не буде менш успішною. Також стверджувала, що від того, на скільки сильним у молодшого школяра буде бажання вчитися, залежить його подальша успішність у навчанні. [2, с. 2]

Коли відбувається перехід від молодшої школи до середньої, а саме до п'ятого класу, діти стають більш неслухняними, бешкетниками, а батькам стає важче знаходити засоби впливу [1]. Проте підтримка та супровід батьків в період переходу у середню школу відіграють одну з провідних ролей для адаптації.

Адаптація дітей молодшого підліткового віку може ускладнюватися тим, що в середній школі зростає кількість навчальних предметів, підвищується обсяг завдань, які постають перед учнями, збільшується кількість вчителів (а тому і стилів взаємодії з ними), що може провокувати стресові ситуації, підвищувати тривожність та зменшувати погіршити успішність та суттєво впливати на самооцінку дитини.

Отже, враховуючи вищезазначене, варто відзначити, що процес адаптація супроводжує нас на різних етапах життя: дитячий садок, школа, університет, робочий колектив та ін. Водночас адаптація у молодшому підлітковому віці суттєво впливає на розвиток особистості дитини у процесі дорослішання та становлення у неї самостійності. Серед основних чинників варто виділити особливості взаємин дитини із однолітками, батьками, вчителями та загальну задоволеність навчанням. Саме вплив цих чинників, на нашу думку, не достатньо досліджений, а тому це стане предметом нашого подальшого дослідження.

Список використаної літератури:

1. Аблитарова А. Р., Бекирова Н. Р. Адаптация детей старшего дошкольного возраста к школе средствами сказкотерапии [Текст] // Теория и практика образования в

современном мире: материалы VI Междунар. науч. конф. (г. Санкт-Петербург, декабрь 2014 г.). — СПб.: Заневская площадь, 2014. — С. 52-55.

2. Баранова Н. Н. Адаптация пятиклассников к новым условиям учёбы [Электронный ресурс] // Слово : православный образов. портал. - [б.м], 2010. - URL: <http://www.portal-slovo.ru/pedagogy/37952.php> (18.03.19)

3. Люленкова О. Ю. Факторы адаптации детей к школе [Текст] // Современная психология: материалы Междунар. науч. конф. (г. Пермь, июнь 2012 г.). — Пермь: Меркурий, 2012. — С. 84-87

4. Соловьева Д.Ю.. Факторы адаптации первоклассников к школе. // Вопросы психологии. – М., 2012. – № 4 – С. 23-32.

5. Столяренко Л. Д. Основы психологии / Л. Д. Столяренко. – [5-е изд., перераб и доп.]. – Ростов-на-Дону : Феникс, 2002. – 672 с.

*Кушнір Анастасія Ігорівна,
студент IV курсу,
Спеціальності «Психологія»*

*Науковий керівник:
кандидат психологічних наук, доцент
Дьоміна, Анна Анатоліївна*

«Роль сім'ї у формуванні самооцінки підлітка»

Актуальність теми дослідження обумовлена тим, що в сучасному світі багато факторів, таких як оточення, навчання, стосунки з однолітками та родиною, впливають на формування самооцінки підлітка. Сім'я - головний інститут виховання; її важливість зумовлена тим, що дитина перебуває в ній значну частину свого життя, і сім'я є єдиним інститутом виховання, який триває значний час життя людини. У ній закладаються основи особистості дитини, і до вступу в школу вона вже більш ніж наполовину сформувалася як особистість.

Самооцінка, а точніше її формування, закладається виключно в сім'ї з самого раннього віку дитини. Ставлення до себе у дитини залежить від того, як складаються її стосунки з батьками, і яке місце займає вона в цих відносинах. Часте невинуватене захвалювання, підкреслення уявних або реальних переваг дитини, призводить до того, що у неї формується завищений рівень домагань. Якщо батьки з недовірою ставляться до прояву самостійності, до можливостей дитини, категорично пригнічують будь-яку незгоду дитини з їх думкою, то це може привести до стійкого відчуття своєї слабкості, неповноцінності. Самооцінка підлітків залежить від думки значущих для них дорослих і, в першу чергу, від оцінки батьків.

Адекватна самооцінка підтримує гідність і дає моральне задоволення. У міру формування і зміцнення самооцінки зростає здатність до утвердження і відстоювання своєї життєвої позиції. Досить висока самооцінка проявляється в тому, що людина керується своїми принципами, незалежно від думки оточуючих на їх рахунок. Якщо самооцінка не надто завищена, то вона може позитивно впливати на самопочуття, так як породжує стійкість до критики. Занижена самооцінка проявляється в підвищеній тривожності, постійному остраху негативної думки про себе, підвищеної вразливості, що спонукає людину скорочувати контакти з іншими людьми.

Сімейне виховання - найважливіший етап в житті кожної людини. На формування особистості впливають багато факторів. Звичайно, дитина росте і розвивається не тільки в родині. Вона виховується в дитячому садку, потім здобуває освіту в школі, але більшою мірою діти, а потім і підлітки, звичайно ж, взаємодіють зі своїми батьками та іншими родичами. Тому, саме сім'я дуже багато важить і необхідна для правильного розвитку особистості підлітка, тому що саме в сім'ї, в підлітковому віці починає закладатися основа особистості. Сім'я - та основна, початкова структурна одиниця суспільства, в якому

підлітку доводиться жити і виховуватися. Виховання всередині сім'ї - один з найголовніших методів взаємодії батьків підлітків, в процесі якому відбувається вплив поведінки батьків на розвиток особистості підлітка. Результати такого впливу, позитивного або негативного, простежуються в стилях сімейного виховання: демократичному, авторитарному та ліберальному. Сімейне виховання формує основу сприйняття підлітком навколишнього світу. Форма взаємодії і стиль взаємодії з іншими людьми, сприйняття себе і свого оточення, так само є результатом процесу виховання. Батьки при цьому відіграють головну роль в процесі становлення підлітка як особистості. Як наслідок, виховання найважливіший аспект в духовному і моральному розвитку і процвітанні підлітка. Протягом свого життя підліток вивчає себе і збирає про себе знання, які в подальшому і складуть змістовну частину його уявлень про себе. Причому ці самі знання важливі і емоційно значимі для нього. Те, що приховано в цих знаннях, стає об'єктом його емоцій, оцінок, і предметом його стійкого самоствавлення.

Виходячи з вище сказано ми дійшли до висновку, що батьки та стосунки у сім'ї мають велике значення у формуванні самооцінки підлітка, адже на дітей має значний вплив ставлення батьків, їх емоційний прояв та стиль спілкування.

Проблемою сімейного виховання і взаємин у сім'ї займалися такі вчені, як: К. Д. Ушинський, В. О. Сухомлинський, А.В.Запорожец, А.С.Макаренко, Г.М.Андреева, Я.Л. Коломенський, А.А. Реан, Е.А. Аркін, А.Н.Леонтьев, С. Холл, І.В.Фокіна.

Мета нашого дослідження - теоретично та емпірично дослідити взаємозв'язок стилю батьківського виховання, його сприйняття дітьми і рівня самооцінки підлітка.

Список використаної літератури:

1. Божович Л. И. Личность и ее формирование в детском возрасте / Л. И. Божович. – М. : Просвещение, 1968. – 464 с.
2. Лисина М. И. Общение, личность и психика ребенка – М. : Московский психолого-социальный институт, Воронеж : НПО "МОДЭК", 2001. – 320 с.

*Куюн Поліна Дмитрівна,
студентка IV курсу,
Спеціальності «Психологія»*

*Науковий керівник:
кандидат психологічних наук,
Поліщук, Світлана Петрівна*

Мотивація до навчання як чинник оптимальної соціалізації студентів

У психологічних дослідженнях проблема формування мотивації навчальної діяльності розглядалася у працях багатьох дослідників, у яких обґрунтовано поняття «мотив», «мотивація», «мотиваційна сфера».

Термін «мотивація» використовується в усіх галузях психології, де досліджуються цілеспрямованої поведінки людини.

Мотивація (від лат. moveo – рухаю) – свідомі чи несвідомі психічні фактори, що спонукають до здійснення певних дій; наявність причинно-наслідкового зв'язку між діями, вчинками, явищами [4, с. 372].

Мотивація може не збігатися з реальним мотивом з наступних причин: людині, особливо підростаючій особистості, часто буває важко усвідомити реальний мотив; деякі люди свідомо маскують реальний мотив; говорять про нереальний мотив, аби краще виглядати перед оточуючими.

Досліджуючи мотиви учбової активності школярів як свідомо здійснюваної діяльності М.І. Алексеева зазначає, що вони є надзвичайно різноманітними. Мотиви є наслідком психологічної переробки дитиною тих впливів, які надходять від сім'ї, школи, громадських установ і зумовлюються усвідомлюваним чи недостатньо усвідомлюваним

ставленням до них залежно від вікових та індивідуальних особливостей дитини. Тому класифікація мотивів є одним із найскладніших і, в той же час, дискусійних питань педагогічної психології [1].

Розрізняють три види мотивації:

- внутрішня мотивація – мотивація, яка спонукає індивіда до дії, щоб досягти впевненості й незалежності;
- зовнішня мотивація – мотивація, пов'язана з метою діяльності;
- мотивація досягнення успіху – це різновид мотивації діяльності, пов'язаної з: потребами учня (студента), учителя (викладача); досягти успіху; уникнути невдачі; прагненням до успіху в усіх видах діяльності [3, с. 307].

Мотивація навчальної діяльності студентів є полісистемною, її особливістю є наявність декількох об'єктивно і суб'єктивно значущих детермінант: життєзабезпечення, особистісного розвитку, навчальної діяльності, соціальної взаємодії, професійного становлення. Ряд дослідників у навчальній мотивації розрізняють пізнавальні мотиви, пов'язані зі змістом навчальної діяльності та процесом її виконання; а також соціальні мотиви, обумовлені різними соціальними відносинами з іншими людьми.

У психології процес набуття людиною соціальних знань визначається поняттям «соціалізація» і в своїй сутності розповсюджене досить широко. Соціалізація розглядається не просто як набуття соціальних знань, але і як набуття нею своєї сутності шляхом залучення до всезагального. Такий підхід характерний для суспільної психології, в якій соціалізація майже повністю ідентифікується з поняттям соціальної сутності людини і її існуванням в циклі неперервних перетворень статусу, ролей, цінностей, еталонів, норм поведінки, установок та інших соціальних характеристик особистості [2].

Під соціалізацією зазвичай розуміють: а) постійний процес активного пристосування індивіда до умов соціального середовища; б) результат цього процесу. При цьому виділяють основні типи процесу соціалізації: 1) тип, який характеризується перевагою активного впливу на соціальне середовище; 2) тип обумовлений пасивним, конформним прийняттям цілей і ціннісних орієнтацій групи [2].

Процес соціалізації особистості відбувається під дією різноманітних впливів, що походять або від макро-, або від мікро середовища. Якщо мати на увазі психологічні впливи, що діють на рівні найближчого оточення індивіда, то це – механізми соціалізації.

Специфіка соціалізації відображається через неповторність соціальних умов, багатоманітність змістовних і процесуальних сторін, механізмів. Це складне багатаспектне соціальне явище. У загальному розумінні соціалізація є процесом присвоєння соціального, життєвого досвіду, показником і результатом якого є включення соціального у структуру особистості.

Формування навчальної мотивації можна назвати центральною проблемою сучасної освіти, а рівень сформованості мотивів навчання є провідним показником результативності роботи будь-якого навчального колективу. Від мотиву, який присутній у студентів при навчанні, залежить їхнє ставлення до навчання, їхня успішність, зацікавленість, а в подальшому і їхній професіоналізм. Відповідно до отриманих результатів дослідження студенти не мотивовані на оволодіння вибраною професією, вони значно більше мотивовані на набуття знань.

Список використаної літератури:

1. Алексєєва М.І. Мотиви навчання учнів: Посіб. для вчителів. Київ: Рад. шк., 1974. 120 с.
2. Поліщук С.П. Соціалізація особистості та проблеми її вивчення у психології // Проблеми загальної та педагогічної психології: збірник наукових праць Інституту психології ім. Г.С.Костюка АПН України / За ред. С.Д.Максименка. Київ. 2006. Т. VIII, Ч. 9. С. 265-273.

3. Скрипченко О.В., Падалка О.С., Скрипченко Л.О. Психолого-педагогічні основи навчання: Навчальний посібник для викладачів психології і педагогіки, аспірантів, студентів педагогічних та курсантів військових навчальних закладів. Київ: Український Центр духовної культури, 2008. 420 с.

4. Словник іншомовних слів: 23 000 слів та термінологічних сполучень / Укл. Л.О.Пустовіт, С.І.Скопенко, Г.М.Сюта, І.В.Цимбалюк. Київ: Довіра, 2000. 1018 с.

*Ліхтецька Анастасія Олегівна,
студентка IV курсу,
Спеціальності «психологія»*

*Науковий керівник:
кандидат філософських наук, доцент
Чернова, Людмила Павлівна*

«Умови формування лідерських якостей підлітків»

Сучасному суспільству потрібні громадяни, здатні по-новому поглянути на нагальні проблеми, вести за собою. На перший план виходять такі важливі людські якості як мобільність, конкурентоспроможність. Підлітку особливо важко визначити себе в такому динамічному світі, для нього саме цей час є ключем до становлення і розвитку, так як в цьому віці, основи лідерства формуються і далі розвиваються в зрілому віці. Для власної успішності в соціумі підлітку необхідні знання та вміння, за допомогою яких він зможе не тільки заявляти власну життєву позицію, а й активно реалізовувати її в рамках певної діяльності. Лідерські якості, як важлива характеристика особистості, стають особливо актуальними для будь-якої цілеспрямованої людини в складних умовах сучасної політики, протиріччях динамічних соціальних змін, обстановці, яка склалася в нашій країні.

Для держави і для кожного з нас зараз головною цінністю має стати людина. Таким чином, сучасна психологічна допомога повинна стати носієм ціннісної реалії щодо розвитку лідерських якостей, які відображають психологічні й соціальні особливості самоствердження молоді в суспільстві. Після багатьох сучасних психологічних досліджень про лідерство виявилось, що лідером є людина, яка є чіткою людською індивідуальністю. Ця людина здатна взяти на себе ініціативу, відповідальність і показати приклади своїх дій. У вирішенні проблем соціальної освіти велике значення має пропаганда лідерства. Керівники впроваджують механізм управління таким чином, щоб лідери займали ключові посади в державних установах, молоді та громадських організаціях. Тому вивчення молодіжного лідерства має особливе значення, оскільки в цьому віці основи лідерського потенціалу розвиваються і формуються пізніше у дорослому житті.

Наші дослідження в шкільному сегменті, молоді та її соціальному оточенні. Мета дослідження: вивчити лідерські навички молоді. Щоб з'ясувати, які реальні здібності лідера, необхідно з'ясувати, як інші члени групи сприймають лідера. Вплив лідера на групу також не є постійним, при певних обставинах можливості лідерства можуть збільшитися, в той час як інші зменшуються.

Дане дослідження було побудовано на застосуванні методу тестування і включені методики, спрямовані на діагностику: лідерських здібностей, мотиву афіліації, уникнення невдач, визначення основних потреб і мотиву влади.

Після аналізу досліджень стало зрозумілим, що підлітки досить слабо прагнуть до влади. Таким чином, можемо припустити, що у дівчата і хлопці не хочуть керувати своїми однолітками, їх заохочувати або карати, підлітки вважають, що своє соціальне оточення не потрібно, при відсутності бажання, примушувати до вчинення певних дій, контролювати їх дії. Отже, та мета заради якої бажать влади: бажання і можливість відчувати задоволення від повної влади над іншими людьми, від можливості карати та

оцінювати, встановлювати свої слова, як закон, норму або правило – не цікавить підлітка. Отримані результати свідчать про те, що підлітки знаходяться в соціальній групі, яка служить для них своєрідним стандартом, а це змушує їх проявляти не бажання виділятися з компанії.

Список використаної літератури:

1. Волков Б.С. Психология подростка. М.: Изд. Педагогическое общество России, 2011. - 340с.
2. Гоулман Д. Емоційне лідерство: Мистецтво управління людьми на основі емоційного інтелекту., 2012. - 301с
3. Кон І.С. Психологія підлітка., 2014. - 178с.
4. Платонов Ю.П. Путь к лидерству. СПб.: Речь, 2011. - 348с.
5. Васильчук Є. О., Чернова. Л. П. Субкультурний молодіжний радикалізм : монографія / Є. О. Васильчук, Л. П. Чернова. – Харків : «Діса плюс», 2016. – 128 с

*Лічканенко Олена Станіславівна
студентка I курсу,
Спеціальності «Психологія»*

*Науковий керівник:
кандидат психологічних наук, доцент
Ляшенко, Олексій Андрійович*

«Теоретичні основи становлення професійної ідентичності у майбутніх психологів»

Наше суспільство постійно розвивається та потребує кваліфікованих спеціалістів, які можуть відповідати усім вимогам, тенденціям та компетенціям сьогодення. Інтерес до проблеми професійної ідентичності пов'язаний із сучасними змінами в різних сферах життя. При підготовці майбутніх психологів рівень відповідальності досить високий, адже та система теоретичних знань та практичних навичок-технік, які засвоюються під час навчання, сформуєть фундамент для самореалізації студентів у майбутньому як спеціалістів. Однак, на нашу думку, успіх професійної діяльності також залежить від особистісних характеристик: самосвідомості, самоаналізу, психологічної культури, сформованої системи цінностей, когнітивних здібностей тощо. Тому, разом із методологічною та методичною складовою професійної підготовки майбутніх психологів, особливого значення набуває особистісний компонент такої підготовки, метою якої є формування професійно значущих якостей особистості, здатності до професійної ідентифікації, психологічної культури та спрямованості майбутніх психологів.

Питання ідентичності розглядали в своїх працях такі психологи як Е. Еріксон, А.Ваттерман, Н.Жигінас, Ю.Поваренков В.Волошина та ін.. Вчені часто виділяли особистісну, соціальну, професійну, гендерну ідентичності та інші [1]. В свою чергу професійна ідентичність полягає в усвідомленні особистістю себе як суб'єкта конкретної професійної діяльності і зумовлюється оцінкою власних індивідуальних психологічних якостей, протиставлення їх зі своїми можливостями та з вимогами до професії; О.Міненко виділяє проблему професійної ідентичності – часткову деперсоналізацію особистості студентів, яка є наслідком заформалізованості навчального процесу та недостатності особистісно-орієнтовних форм навчання у ЗВО[6]. В свою чергу І.Дружиніна виділяє чинники розвитку професійної ідентичності студентів-психологів, серед яких професійні знання, уміння, навички та інші якості фахівця, такі як ідеальний образ професії, вольові якості та екстравертованість особистості, можливості соціальних перспектив, сформованість образу «Я» та його професійної складової. [2]

Професійна ідентичність студентів-психологів обумовлена усвідомленням своїх професійних якостей та себе у порівнянні з представниками професії. Орієнтацію студентів психологів у світі професії можлива лише за умови сформованості професійної

ідентичності, що дозволяє особистості реалізувати свій професійний потенціал та окреслити перспективи своєї успішності у майбутній професії[3]. О.Ляшенко вказував, що показники розвитку професійної ідентичності вже на третьому курсі можуть як розширюватися за змістовим і мотиваційним навантаженням, так і звужуватись за їх обсягом. Такі зміни відбуваються завдяки усвідомленню майбутніми спеціалістами складності обраної професії та якісно новому розумінні вимог, що до неї висувуються [4]. На думку О.Леонтєва, період професійного становлення майбутнього фахівця має свою специфіку, яка полягає у розвитку особистості суб'єкта шляхом смислової перебудови свідомості. Тому навчальний матеріал для студентів повинен підбиратися з врахуванням адекватного особистісного смислу для студента та внутрішньо мотивувати його діяльність [5].

На сьогоднішній день майбутній психолог являє собою не тільки образ представника з професійними якостями та здібностями, але й суб'єкта відповідального за формування, застосування цих якостей і здібностей, а це можливо при осмисленому ставленні до себе в контексті учбово-професійної діяльності, свідомому ставленні до самої діяльності, в свою чергу всі ці аспекти досить складно осмислити, набути без успішної професійної ідентифікації себе.

Список використаної літератури:

1. Волошина В.В. Аксіопсихологія професійної підготовки майбутнього психолога у вищих педагогічних закладах освіти: монографія / В.В.Волошина.- Вінниця: ТОВ «Нілан ЛТД», 2014.-274с
2. Дружиніна І. А. Дослідження динаміки розвитку структурних компонентів професійної ідентичності майбутніх практичних психологів / І. А. Дружиніна // Актуальні проблеми психології. – Київ : ДП "Інформаційно-аналітичне агентство", 2008. – Т. 10, Вип. 9. – С. 120.
3. Іванова.І.Ф Професійна ідентичність та практична підготовка студентів-психологів // Збірник наукових праць : Психологічні науки .Том 2, випуск.9 – 118с
4. Ляшенко О.А. Розвиток професійної ідентичності як чинника становлення психологічної позиції рівності майбутніх викладачів / О.А.Ляшенко // Науковий часопис НПУ ім. М.П. Драгоманова. Серія № 12. Психологічні науки: НПУ ім.М.П.Драгоманова, 2015. - № 2 (47). – С. 109-115.
5. Леонтєв А. Н. Современные проблемы обучения и психического развития / А. Н. Леонтєв // Психология в вузе. – 2003. – № 1–2. – С. 232–241.
6. Міненко О.О. Особистісне змінювання в процесі професійної підготовки студентів-психологів : автореф. дис. ... канд. психол. наук : 19.00.07 / О. О. Міненко ; Нац пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. - Київ, 2004. - 20 с.

*Любач Сергій Юрійович,
студент II курсу,
Спеціальності «Психологія»*

*Науковий керівник:
кандидат педагогічних наук, доцент
Вольнова, Леся Миколаївна*

«Вплив складних життєвих ситуацій на особистість»

Соціальний, емоційний та психологічний комфорт і здоров'я кожного індивіда тією чи іншою мірою зумовлені політичними відносинами, соціально-економічною нестабільністю у суспільстві, обстановкою на роботі та в сім'ї тощо. Як зауважує С.Горбач, «складна життєва ситуація, як об'єктивна сукупність елементів середовища, має зумовлюючий, стимулюючий і корегувальний вплив на людину. Для того, щоб зрозуміти

сутність поведінки людини, необхідно з'ясувати смислове та змістовне поле ситуацій, які складають її життєдіяльність» [1, с.2].

Загалом, якщо аналізувати складні життєві ситуації, то вони можуть бути викликані різними явищами, як от: 1) розбалансованістю в системі відносин особистості та її оточення (сімейного, професійного тощо); 2) невідповідністю між цілями, прагненнями особистості та наявним рівнем умінь та здібностей, щоб досягти бажаного результату; 3) надмірно завищеними або ускладненими вимогами до вмінь і навичок людини, її природних можливостей, а також її особистісних ресурсів. З іншого боку, такі ситуації, а саме їх неоднозначність та суперечливість, і стимулюють активність індивіда. З огляду на це, багато вчених (І.Д. Зверєва, М. Магомед-Емінов, Ж.В. Петрочко та ін.) розглядають складні життєві ситуації у ракурсах невіддільної складової процесів соціалізації. Це пов'язано із тим, що по-перше, такі ситуації, хоча часто і є конфліктними, стресовими, однак не завжди травмують особистість. Також такі ситуації можуть володіти і конструктивним потенціалом, оскільки сприяють досягненню нових форм збалансованості відносин із зовнішнім середовищем, допомагають здобуттю нового поведінкового досвіду, сприяють особистісному розвитку, в тому числі стресостійкості.

Одне з питань, яке найчастіше перед собою висувають і теоретики, і практики ситуаційного підходу у психології, таке: що ж провокує кризову ситуацію? Проблема співвіднесення внутрішніх проблем, які накопичуються, певних негативних якостей чи характеристик особистості (тривожність, агресивність, конфліктність чи, навпаки, надмірна пасивність тощо) та, з іншого боку, несприятливих зовнішніх обставин (сімейних, робочих, середовищних), залишається відкритою і донині. Дотепер немає однозначно та чіткої відповіді на це запитання. Справді, кризова ситуація може спричинити невірноваженість індивіда, посилити його чутливість до зовнішніх впливів. Однак саме від індивіда залежить, на які ж чинники він буде реагувати. У випадку вродженої нестійкості нервових процесів, надмірної вразливості навіть відносно слабкі подразники навколишнього середовища, як от, підвищений голос начальника, можуть провокувати значні відгуки, призводити до афективних станів.

Отже, кризова ситуація – це не фініш, а можливість зробити людині вибір, переосмислити життєві завдання, побачити інші шляхи, пригадати власний минулий і теперішній досвід і у такий спосіб змодельовати ймовірне майбутнє, усвідомивши їхній нерозривний зв'язок та зв'язок одне з одним.

Список використаної літератури:

1. Горбач С. Феноменологічний аналіз категорії «Складна життєва ситуація» // Додаток до електронного журналу «Теорія та методика управління освітою». – 2010. – Вип. №1. – С.2-9. – http://tme.umo.edu.ua/docs/Dod/1_2010/Gorbach.pdf

*Майстренко Оксана Миколаївна,
студентка IV курсу,
Спеціальності «Психологія»*

*Науковий керівник:
кандидат психологічних наук, доцент
Виходце,ва Ольга Анатоліївна*

«Сутність батьківства як психологічного феномену»

Ми дотримуємося думки, що *батьківство* варто розглядати як інтегральне психологічне утворення, яке містить в собі ціннісні орієнтації подружжя, батьківські установки й очікування, ставлення, почуття, відповідальність і стиль сімейного виховання. Дані компоненти, а точніше їх унікальне поєднання, створюють своєрідну для кожної сім'ї психологічну атмосферу, в якій народжується і розвивається людина [1].

В усвідомленні феномена батьківства поєднуються дві його складові – материнство та батьківство; при цьому увага тут акцентується на біологічних і соціальних зв'язках між членами подружжя та дітьми; обов'язково враховуються ті зв'язки, що стосуються народження та виховання дітей, залучення їх до культурних і духовно-моральних цінностей суспільства. Також взаємозв'язки дітей і батьків включають психологічний вимір, тобто психологічну підтримку та допомогу, сприяння психічному й особистісному розвитку тощо.

Зазвичай образ матері ідеалізується; існує певна думка, що материнський інстинкт є вродженим і що саме він сприяє тому, аби жінка була здатна проявляти чуйність, емпатію, ласку, інтуїтивно розуміти потреби дитини та адекватно реагувати на них. Щодо образу батька, то його часто уявляють як людину, дещо відсторонену від діади «матір-дитина». Однак, в реальному житті складається так, що батько не лише здатен успішно виконувати функції матері, але й часом навіть краще за жінку може відчувати й задовольняти психологічні та фізіологічні потреби дитини, отримуючи від цього задоволення. Отож, поняття «батьківство» ми розглядаємо як надіндивідуальне ціле, яке виходить за межі індивіда [4].

Батьківство як психологічне явище є достатньо складною структурою, тому дослідниця Р.В.Овчарова пропонує розглядати його з точки зору системного підходу [2]. Користуючись принципами системного підходу можна зауважити наступне:

1. Феномен батьківства є відносно самостійною системою, при цьому будучи підсистемою стосовно системи родини.

2. Феномен батьківства є багатогранним. Тож його можна розглядати в двох рівнях:

- як складну комплексну структуру індивіда;

- як надіндивідуальне ціле.

Обидва ці рівні є етапами формування батьківства.

3. Феномен батьківства водночас постає в декількох планах, різні сторони яких розкривають складну структуру його організації:

- план індивідуально-особистісних особливостей чоловіка чи жінки, які впливають на батьківство;

- план, що охоплює обох членів подружжя в єдності їх ціннісних орієнтацій, батьківських позицій, почуттів, тобто аналіз батьківства щодо сімейної системи;

- план, що фіксує батьківство у взаємозв'язку безпосередньо з батьківськими сім'ями;

- план, що розкриває батьківство стосовно системи товариств.

4. Фактори, що впливають на формування батьківства, можна відобразити на декількох рівнях:

- макрорівень – рівень суспільства;

- мезорівень – рівень батьківської сім'ї;

- мікрорівень – рівень власної сім'ї та рівень конкретної особистості [2].

Варто також зазначити, що психологічними формами прояву батьківства є певні емоційні, когнітивні та поведінкові аспекти. Когнітивним компонентом є усвідомлення батьками родинних стосунків з дітьми, уявлення про себе як про батька/матір, уявлення про ідеального батька/матір, образ чоловіка/дружини як батька/матір спільної дитини, знання батьківських функцій. Емоційним компонентом є суб'єктивне відчуття людини себе як батька/матері, батьківські почуття, ставлення до дитини, ставлення до себе як до батька/матері, ставлення до чоловіка як до батька спільної дитини. Поведінковим компонентом є певні навички та діяльність батька/матері по догляду, матеріальному забезпеченню, виховання та навчання дитини, стиль сімейного виховання тощо [3]. Таким чином, можна зробити висновок, що батьківство як психологічний феномен є досить складною системою, що має багатопланову структуру.

Список використаної літератури:

1. Ермихина М.О. Формирование осознанного родительства на основе субъектно-психологических факторов: дис. ... канд. психол. наук. Казань, 2004.

2. Овчарова Р.В. Психология родительства. - М.: Академия, 2005.
3. Овчарова Р. В. Родительство как психологический феномен: учебное пособие. - М.: Московский психолого-социальный институт. - 496 с. 2006
4. Яценко Л.В. Сутнісні характеристики готовності до відповідального батьківства / Л.В. Яценко // Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді : зб. наук. праць. — Кіровоград: ІмексЛТД. — 2013. — Вип. 17, кн. 2. — С. 513-521.

*Маликіна Надія Ігорівна,
студентка IV курсу,
Спеціальності «Психологія»*

*Науковий керівник:
кандидат філософських наук, доцент кафедри
Якимчук Оксана Іванівна*

«Психологічні чинники виникнення агресивної поведінки у осіб раннього юнацького віку»

Проблема агресії та агресивної поведінки цікавила науковців та досліджувалась на протязі багатьох століть і розглядалась з різних позицій. Наприклад: питання агресивності у ранньому юнацькому віці розглядається у психологічній та соціально-педагогічній літературі такими дослідниками як: А. Адлер, М. Коба, І. Фурман, З.Фройд, Е. Фром та інші; у віковому аспекті цю проблему вивчали: В. Ф. Моргун, Г.Паренс, І. А. Фурман; із ворожістю агресію пов'язують: А. Бас та К. Е. Ізард; із конфліктністю пов'язують – Є. П.Ільїн, Н.С.Неймарк; агресію, що виникає в наслідок психічних розладів, досліджували А. А. Александров та А. Кернберг; питання профілактики й корекції агресивності розглядали К. Бютнер, А. П. Ляц та К. Фопель; агресію розглядають також у взаємозв'язку з тривожністю В. М. Крайнюк та С.О.Ставицька [1; 2; 3].

Ворожість, жорстокість та інші негативні прояви з кожним роком все більше поширюються серед осіб раннього юнацького віку. Трансформація колишньої соціально-політичних системи, високий рівень протестних настроїв, події на сході України, радикальна зміна цінностей і змушена переорієнтація поведінки призвели до сплесків агресії, зростання насильства і злочинності, жорстокості людей у поводженні. [2;4].

У ранньому юнацькому віці агресія може використовуватись з метою впливу на іншу людину, на її поведінку, дії або з метою «наполягти на своєму», отримати владу над іншими, прагнення контролювати ситуацію та інших людей на свою користь. [3].

Існує декілька типів причин виникнення агресивного ставлення у осіб юнацького віку: сімейні (неприйняття дитини, наприклад: дитина не бажана, дефіцит любові і її проявів, гіперконтроль та надмірний догляд, незацікавленість до життя підлітка); особистісні (страх, очікування найгіршого, невпевненість у безпеці, відчуття своєї провини в чомусь, усвідомлення ізольованості) та ситуативні (знесилення в наслідок фізичного і інтелектуального навантаження, неправильний раціон харчування, комп'ютерна залежність) [4].

Варто зазначити що агресія може мати і позитивні якості, вона може бути передумовою в досягненні мети та дій що будуть мати позитивні наслідки. Адже, завдяки агресії люди досягають своїх цілей. Наприклад діти приходять до своєї мети в навчанні або в спорті, де агресія у такому контексті звичайно потрібна.

Переважає більшість дослідників все ж таки визначають агресивну поведінку як форму поведінки яка націлена на те, щоб заподіяти комусь або собі фізичну або психологічну шкоду і відповідно є руйнуючою. Агресивна поведінка за звичай супроводжується негативними емоціями у зв'язку з чим можуть прийматись імпульсивні, необдумані, кардинально неправильні рішення. В наслідок цього можуть руйнуватися

взаємини з іншими людьми і це може призводити до фатальних наслідків що може навіть зруйнувати життя юнака.

Агресивна поведінка також негативно впливає на наше самопочуття і може бути причиною виникнення деяких соматичних порушень, наприклад це може спровокувати порушення серцево-судинної системи і як наслідок виникнення інсульту, інфаркту та інших захворювань. [1].

Підсумовуючи, можна зазначити, що у ранній юності існує 3 основні причини виникнення агресії у підлітків: сім'я, особистісні та ситуативні фактори. Агресивність у юнацькому віці може виконувати як деструктивні прояви (самоствердження, підвищення статусу, встановлення контролю, психологічної дистанції, помста, розвіювання нудьги, ідентифікація з деструктивною групою, зняття емоційної напруги в деструктивних діях), так і конструктивні функції (відстоювання почуття власної гідності і значущості, спроби позитивно впливати на ситуацію, регулювання відносин, вирішення конфліктної ситуації, вдосконалення себе і інших, досягнення мети, захист себе і близьких, власних поглядів та ідеалів), що підкреслює відмінності за функціональною ознакою деструктивної і конструктивної агресивності.

Список використаних джерел:

1. Бандура А. Подростковая агрессия. Изучение влияния воспитания и семейных отношений / А. Бандура, Р. Уолтерс; пер. с англ. – М.: Апрель Пресс, ЭКСМО-Пресс, 1999. – 512 с.
2. Бреслав Г.Э. Психологическая коррекция детской и подростковой агрессивности: учеб. пособие для специалистов и дилетантов / Г.Э. Бреслав. – СПб.: Речь, 2006. – 144 с.
3. Аронсон Э. Человеческая агрессия / Э. Аронсон // Общественное животное: Введение в социальную психологию: пер. с англ. – М., 1998. – Гл. 6. – С. 256 – 301.
4. Завражин С.А. Агрессивные фантазии в детском и подростковом возрасте // С.А. Завражин // Вопросы психологии. – 1993. – №5–6. – С. 43 – 49.

*Надточій Юлія Юрійвна
студентка IV курсу,
Спеціальності «Психологія»*

*Науковий керівник:
кандидат психологічних наук, доцент
Дупійко, Людмила Василівна*

«Поняття «гендер» в зарубіжних і вітчизняних дослідженнях»

У минулому столітті, у 70-х роках в таких країнах як: США, Канада, Великобританія, Нідерланди, Скандинавські країни, Австралія, Італія, Франція починають з'являтися дослідження, спрямовані на вивчення гендеру, в яких вчені розрізняють поняття «гендер» і «стать».

В іноземній літературі для визначення поняття «стать» використовують два терміни «sex» і «gender». «Sex» означає біологічну стать, тобто фізіологічні ознаки. Щодо поняття «gender», то, як наголошує Д.Лорбер, воно стало науковим терміном завдяки розвитку теоретичних засад фемінізму, а дещо пізніше – гендерних досліджень [2]. Також, зарубіжні вчені, такі, як: Г.Рубін, Р.Унгер, А.Річ, Ш.Ортнер запропонували використовувати категорію «sex» лише у тих випадках, коли йдеться про біологічні ознаки людини, а поняття «гендер», щоб охарактеризувати людину з психологічної, соціальної, культурної сторін. Це дає змогу говорити про різні стереотипи, характеристики, норми та ролі, які характерні тільки для чоловіків або для жінок.

Узагальнюючи зарубіжні праці, можна сказати, що поняття «гендер» визначається як сукупність соціальних проявів, а також як прихований культурний зміст статі.

В.В. Очкур розглядає поняття «гендер» як організовану модель соціальних взаємин між жінками та чоловіками, що характеризує не лише спілкування в сім'ї, а й визначає їх соціальні відносини в основних державних інститутах [4, с. 3].

В Україні гендер досліджувався такими вченими, як: І. Бондаревська, О.Гомілко, К.Корсак, В. Кравець, Л.Малес, В.Очкур, А.Палій, М.Свідло, А. Фесенко, Л. Штильова та інші. В.Очкур виділяє сім складових гендерного виховання: моральну, національну, сімейну, правову, фізичну, трудову та інтелектуальну.

Національна складова визначається як знання історичного минулого, а саме розвитку жіночої та чоловічої історії, усвідомлення ролі жінок і чоловіків, а також у формуванні національної свідомості громадянина. Особливості міжособистісних стосунків дітей різних статей, а також гендерні особливості формування культури інтимних почуттів визначає моральна складова. Сімейна складова – роль батька і матері в гендерній соціалізації дитини, формування рис фемінності та маскулінності особистості. Формування фізичної культури дошкільників, особливості спортивних інтересів дітей різної статі – це фізична складова. За правове забезпечення гендерної рівності чоловіків та жінок відповідає правова складова. Трудова складова відповідає за місце чоловіків і жінок на ринку праці, гендерні особливості вибору майбутньої професії, гендерна профорієнтація [4].

Як зазначає українська вчена Н. Кутова, багато відмінностей у поведінці жінок та чоловіків є соціокультурним утворенням, а не біологічними відмінностями. «Розуміння того, що дихотомія статей змодельована продовжує моделюватися культурою, є ключовим положенням, яке ставить під сумнів правомірність сучасного стану речей, який проголошує стать онтологічною категорією та виправдовує надання різних можливостей для розвитку чоловіків і жінок» [1, с. 56].

Отже, гендерні питання цікавили вчених усього світу ще у минулому сторіччі. Гендерні дослідження почали з'являтися завдяки ролі жінки у суспільстві. У психології жінки та чоловіки виконують рівноправні ролі. Але, насправді, було так не завжди, і жінкам довелось певним чином виборювати право бути на рівні з чоловіками. Також у суспільстві є статеві типи (андрогеми, фемінні чоловіки та мускулінні жінки). Ці типи свідчать те, що не фемінним чоловікам і мускулінним жінкам можна суворо не дотримуватись своїх наявних гендерних стереотипів.

Сучасні дослідження спрямовані більше на дослідження відносин між чоловіками та жінками, а саме: вивчення їх, характеристик, ролей, позицій, статусів. Також вивчаються проблеми, ситуації і фактори міжособистісних відносин, що можуть ускладнити самореалізацію чоловіка та жінки.

Список використаних джерел:

1. Кутова Н. Гендерні ініціативи в педагогічній освіті //Вісник Житомирського педагогічного Університету. Вид. 6. – Житомир: Видавничий Центр ЖДПУ. – С. 54-58
2. Лорбер Дж. Пол как социальная категория / Дж. Лорбер // THESIS. Женщина, мужчина, семья. – М., 1994. – № 6. – С. 127-136.
3. Мунтян І. С. Визначення феноменів «гендер» і «гендерна педагогіка» у науковій літературі / І. С.Мунтян // Вісник Одеського інституту внутрішніх справ : науковий журнал. – Одеса, 2003. – № 4. – С. 224-228.
4. Очкур В. В. Гендерна стратегія виховання та гендерний підхід у розвитку дітей дошкільного віку / В. Очкур // Дошкільний навчальний заклад. Сучасний погляд. – 2012. – №4 (64), С. 3-9.

*Назарова Іванна Володимирівна,
студентка V курсу,
Спеціальності «Психологія»*

*Науковий керівник:
кандидат психологічних наук, доцент кафедри
Отич, Дарія Дмитрівна*

«Психологічні особливості саморегуляції студента-психолога»

Саморегуляція є достатньо складним та багатозначним психічним явищем, яке пов'язується зі свідомістю людини. Воно реалізується через роботу певних нервових центрів, що дозволяють людині свідомо відображати дійсність.

Термін «саморегуляція» використовують, як стосовно аналізу роботи мозку (коли мозок розглядається як система, що може налаштовувати себе самостійно), так і – для характеристики психічних процесів людини. Так, згідно з формулюванням В.М.Панкратова, який визначає поняття саморегуляція як «свідомий вплив людини на властиві їй психічні явища (стани, процеси, властивості), виконуваних нею діяльність, власну поведінку для підтримки або зміни характеру їх функціонування», суб'єктом саморегулювання є сама людина, а об'єктом можуть виступати її поведінка або притаманні їй психічні явища [3, с. 17].

Людина є цілісною системою, об'єднанням психічної, тілесної та особистісної організації. Залежно від початкового стану, особистість буде готовою або не готовою виконувати певний вид діяльності. Для роботи із власними станами необхідно вміння відчувати, виокремлювати, розрізняти те, що відбувається всередині і зовні, що означає розвивати здатність регулювати, тобто вчасно бачити, чути і усвідомлювати [4].

Т.В. Кириченко виділяє такі механізми процесу саморегуляції: рівень домагань, локус контролю, ціннісні орієнтації, мотивація схвалення, потреби у досягненні успіху [5]. При цьому, автор вказує на те, що всі ці механізми перебувають у постійній взаємодії. Психологічні механізми складають інтегративну сукупність психічних властивостей індивіда, що визначають рух до регуляції та контролю його дій, вчинків, поведінки і групуються на зразках, еталонах, цінностях індивідуального та суспільного характеру.

У структурі саморегуляції виділяють наступні психологічні чинники: пізнавальна сфера (пізнавальні психічні процеси), емоційно-вольова сфера (емоції, почуття, переживання, вольові якості, вольова регуляція), індивідуально-типологічна сфера (темперамент, здібності, характер), ціннісно-смилова сфера (мотивація, спрямованість, система цінностей), рефлексивна сфера (самопізнання, самоконтроль, самоаналіз), духовна сфера (духовність, моральні якості, релігійні уподобання).

Саморегуляція виконує низку функцій. Серед них можна виділити ті, що є домінуючими. Аксиологічна функція полягає в контролі й оцінюванні особистістю власної поведінки щодо її моральних принципів міжособистісних взаємин. Функція «самосуб'єктивного впливу», тобто впливу індивіда на власні психічні процеси й стани з метою їх покращення, відповідає за витримку та емпатію. Функція планування та прогнозу передбачає реалізацію потреб, мотивів, інтересів. Селективна функція передбачає надання переваги певній поведінці у взаємозв'язку з особистісно-значущими принципами, нормами й іншими ціннісними еталонами. Корегувальна функція полягає в перебудові власної поведінки з метою подолання протиріч між наявними й можливими наслідками певної поведінки та реальною моральною ситуацією. Функція забезпечення процесів самотворення (творення індивідом себе як особистості), самовиховання, якому належить вирішальна змістовно-інструментальна роль [2].

Недостатня сформованість умінь саморегуляції є основною причиною труднощів як на шляху професійного становлення, так і під час засвоєння вимог цієї професійної діяльності, оволодіння необхідними в ній уміннями та знаннями. Достатній рівень

сформованості саморегуляції є фактором, який покращує і стабілізує процес становлення професіонала [1]. Професійно важливі якості психолога розвиваються не на порожньому місці, а є наслідком взаємодії особистісних особливостей студентського віку і соціальних вимог, норм, які ставить перед ними суспільство.

Таким чином, дослідження саморегуляції є однією з базових умов самовдосконалення індивіда на особистісному та професійному рівнях. Саморегуляція є провідним процесом всіх видів активності та життєдіяльності особистості, оскільки вона забезпечує відповідність діяльності її предмету, завданням, умовам, засобам та методам реалізації. Саморегуляція здійснюється як єдиний процес, який забезпечує мобілізацію та інтеграцію психологічних особливостей особистості.

Список використаної літератури:

1. Барановский А.Б. Система методов профессиональной ориентации. Основы профессиональной ориентации : учебно-методическое пособие / А.Б. Барановский, Г.М. Потапенко, Г.В. Щекин. – К., 1991. – 164 с.

2. Боришевський М.Й. Дорога до себе. Від основ суб'єктності до вершин духовності / М.Й. Боришевський. – Київ «Академвидав» 2010. – 158 с.

3. Панкратов В.Н. Саморегуляція психического здоров'я : Практическое руководство / В.Н. Панкратов. – М. : Изд-во Института психотерапии, 2001. – 352 с.

4. Плахотникова И.В. Развитие личностной саморегуляции : методическое пособие / И.В. Плахотникова, В.И. Моросанова. – М. : Вербум, 2004. – 48 с.

5. Кириченко Т.В. Психологічні механізми саморегуляції поведінки підлітків : автореф. дис. канд. психол. наук : 19.00.07 / Т. В. Кириченко ; наук. кер. І. С. Булах ; Нац пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. - Київ, 2001. - 20 с.

*Неміш Болеслав Богданович,
студент IV курсу,
Спеціальності “Психологія”*

*Науковий керівник:
доктор психологічних наук, доцент,
Волошина, Валентина Віталіївна*

«Теоретико-методологічні основи розвитку проблеми особистісної ідентичності»

Проблема особистісної ідентичності знаходиться в центрі уваги сучасних вчених з моменту появи самого концепту ідентичності, виділення основних її складових, акценту науковців на виділенні особистісної природи цього феномену. Також актуальність дослідження цього питання зумовлена постійно змінюваними умовами, в яких відбувається формування та розвиток ідентичності особистості на сучасному етапі. Зазначені зміни викликані розширенням особистісної свідомості, виходом за межі національних, культурних уявлень та стереотипів з огляду на умови розвитку інформаційного суспільства [3].

В рамках теорій сучасної психоаналітичної традиції ідентичність розглядається як показник зрілості особистості, як почуття особистісної тотожності й історичної безперервності. Згідно Е. Еріксону, ідентичність включає в себе усвідомлення власної часової тривалості, що забезпечує наступність всіх аспектів власного «Я» в минулому, сьогоденні і майбутньому; відчуття глибокої функціональної єдності, унікальності та неповторності власної особистості, яка зумовлює почуття безперервної самототожності; почуття спільності соціальних ідеалів і цінностей тієї групи, до якої відносить себе особистість, почуття соціальної підтримки і визнання (Е. Еріксон, 1997) [2]. Автор статусного підходу Дж. Марсія [4] в дослідженні ідентичності визначив даний феномен, як внутрішньо структурований компонент Его спроможний до самовідтворення, має

динамічну організацію потреб, здібностей, переконань та індивідуальної історії, яка феноменологічно виявляється через спостережувані патерни "вирішення проблем".

В контексті нашого дослідження актуальним є визначення категоріального апарату щодо сутності поняття особистісної ідентичності: 1) в межах традиційного трактування особистісної ідентичності з опорою на процес розвитку основних компонентів особистості; 2) з позиції протиставлення особистісної ідентичності соціальної; 3) окреслити досліджуване поняття в рамках системного виділення ознак особистості, закладених в трьох окремих видах її ідентичності; 4) варто визначити методологічні основи трактування особистісної ідентичності в рамках розгляду останньої як структурної складової соціальної ідентичності [1].

Стосовно наявності трьох окремих видів особистісної ідентичності варто звернутися до поглядів І. Гофмана. На переконання вченого розвиток і самодетермінація особистості відбувається в процесі переживання на різних етапах власного життєтворення, окремих форм самоотождення, зокрема:

- соціальна ідентичність як типізація особистості іншими людьми на основі атрибутів соціальної групи, до якої індивід належить;

- особистісна ідентичність, яка будується на основі індивідуальних ознак людини, що включають: 1) всі унікальні ознаки людини (наприклад, відбитки пальців); 2) унікальну комбінацію фактів і дат історії її життя;

- Я-ідентичність як суб'єктивне відчуття індивідом власної життєвої ситуації, своєї безперервності і своєрідності.

Таким чином, за результатами теоретичного аналізу можемо констатувати, що в основу розуміння поняття «особистісна ідентичність» покладені положення особистісно орієнтованого підходу Е. Еріксона, які розкривають його через особливості розвитку особистісних компонент людини та їх вплив на її становлення в контексті зв'язку з іншою складовою загальної ідентичності – соціальною.

Список використаної літератури:

1. Гофман І. Стигма: Заметки об управлени и испорченной идентичностью. Дата оновлення: 09.12.2018. <https://www.twirpx.com/file/493851/> (дата звернення: 09.12.2018).

2. Эриксон Э. Идентичность: юность и кризис / пер. с англ.; общ. ред. В. Толстых. М.: Прогресс, 1997. 340 с.

3. Cooley С.Н. Human Nature and the Social Order. New York: Charles Scribner's Sons, 1922. 460 p.

4. Marcia J. E. Identity in Adolescence. In J. Adelson (Ed.), Handbook of Adolescent Psychology. New York: Wiley, 1980. P. 109-137

*Новікова Вікторія Олександрівна
студентка II курсу
Спеціальність «Психологія»*

*Науковий керівник:
кандидат психологічних наук, доцент
Ханецька, Тетяна Іванівна*

«Вплив сімейного виховання на формування особистості молодшого школяра»

Сім'я – це інститут, що відіграє надважливу роль у формуванні та розвитку дитини, а особливо в молодшому шкільному віці. Із самого початку життя вона починає розвиватися як соціальна істота. Батьки від народження являються найважливішими фігурами в житті дитини, але від них в буквальному сенсі залежить життя дитини, спочатку в фізичному аспекті, а потім і в психологічному, з кожним наступним днем потреба дитини в любові та увазі батьків стає незамінною. У стосунках з батьками дитина

черпає не лише увагу та любов, а й зразки статево-рольової поведінки, навички спілкування для подальшого наслідування. Характер стосунків між батьками має не менше значення для формування особистості молодшого школяра, якщо стосунки між батьками доброзичливі, теплі, пронизані взаємодопомогою та взаємоповагою, то такі стосунки неодмінно чинять позитивний вплив на молодшого школяра, в свою чергу дитина буде так само ставитися до людей, що її оточують, адже має такий зразок поведінки. Якщо ж атмосфера в сім'ї панує переважно ворожа, то і діти поведуться так само, постійно конфліктують через лідерство тощо. [3]

Для молодшого школяра сім'я – це цілий світ, в якому він розвивається, вчиться як поводитися в тій чи іншій ситуації, засвоює певні правила та обов'язки, спостерігає та засвоює певні приклади поведінки. Саме в сім'ї дитина вчиться радіти, любити, співчувати, а іноді й сумувати, тут вона засвоює умовні правила взаємодії з соціальним середовищем, в сім'ї дитина здобуває свій перший негативний та позитивний досвід. Дитина постійно знаходиться у взаємодії зі своїми батьками і як наслідок це чинить на неї вплив, як позитивний так і ні. Саме від мікроклімату в сім'ї, від характеру стосунків та особливостей внутрішніх взаємин залежить якою сформується особистість молодшого школяра – доброю, з позитивним сприйняттям довколишнього світу чи навпаки буде дивитися на світ через призму негативного досвіду.

Молодший шкільний вік – це завершальний період дитинства. В цьому віці дитина опановує новий для себе вид діяльності – навчання, але попри це, молодші школярі ще дуже багато часу та енергії приділяють такій знайомій для себе грі. Ці види діяльності є дуже важливими для формування особистості дитини, адже тут демонструються стосунки з ровесниками та дорослими. У цих видах діяльності формуються новоутворення, що дає можливість дітям виходити на новий рівень пізнання світу та пізнання себе. Психічний розвиток молодшого школяра, формування його особистості є біологічно і соціально зумовленим процесом. На думку Г.С.Костюка, «онтогенез людського організму визначається біологічною спадковістю, онтогенез особистості — соціальною спадковістю» [6].

Багатьма вченими піднімалися питання типології сімей, їх особливості, домінуючі проблеми сімейного виховання, стилі сімейного виховання та їх вплив на розвиток особистості молодшого школяра, зокрема: А. Адлером, Е. Берном, М. Боуеном, О.І. Бондарчуком, Ю.В. Борисенком, К. Вітакером, Д. Віткіним, Л. Виготським, Е. Еріксоном, О.І. Захаровим, Є.Г. Ейдемільлером, М. Ламб, У. Огборн, Ф. Педерсоном, В. Сатир, Г. Фігдором, З. Фройдом, К. Хорні, К. Юнгом тощо [2].

Не можна не згадати важливість впливу стилю сімейного виховання на становлення особистості молодшого шкільного віку. Існує багато визначень стилю сімейного виховання, загалом – це поєднання батьками вимог і контролюючих заходів по відношенню до дитини. Від обраного стилю, зазвичай, як наслідок, походить і вся подальша система виховання, яка включає в себе не тільки застосування певних методів і прийомів виховання, а й враховує допустимість цих методів відповідно до ситуації, також система виховання враховує в себе завдання, цілі та принципи виховного впливу, які є досить мінливими.

Багато вчених працювали над виділенням типів сімейного виховання, але найбільший внесок у цей процес було зроблено Д. Баумрінд. У класифікації Д.Баумрінд було визначено такі три основні патерни поведінки або стилю, що демонструють комбінацію з таких рис, як зрілість вимог, контроль, комунікативність і освітній ефект, що утворюють ліберальний, авторитарний і авторитетний стилі батьківського виховання. [5]

В свою чергу ця класифікація була доповнена такими вченими як Е.Маккобі та Дж.Мартін. Вони додатково виділяли два основні показники: загальний параметр прийняття – відкидання і рівень контролю або вимог. В поєднанні цих двох систем утворився ще один стиль - необачливий (Індиферентний) стиль.

В результаті типологія стилів батьківського виховання включала в себе чотири стилі та стала виглядати так: авторитетний, авторитарний, ліберальний і індивідуальний. [8]

Розглянемо ці стилі трохи детальніше:

Авторитетний стиль виховання характеризується досить високим рівнем вимог, але враховує заохочення дитини до самостійності та саморозвитку, супроводжуються переважно теплим мікрокліматом в родині та емоційним прийняттям дитини. Стиль спілкування зазвичай демократичний, не підвищуючи тон, авторитетний батько готовий до зміни правил, якщо це йде на користь дитини. Основна стратегія такого стилю виховання – співробітництво.

Ліберальний стиль виховання на противагу попередньому демонструє низький рівень вимог до дитини, домінують всюдозволеність і всепрощення, дитина приймається з усіма своїми особливостями. Правила виховання цьому стилю практично не притаманні. Під впливом такого стилю виховання висока вірогідність розвитку завищеної самооцінки та надмірного егоцентризму в дитини.

Авторитарний стиль виховання – такий при якому спостерігається низький рівень прийняття дитини, завищений рівень контролю та вимог по відношенню до дитини. Стиль спілкування директивний. Правила та система тут є неодмінним ригідним та незмінним атрибутом виховання. Жорстокість, накази та постійне пригнічення гідності можуть призвести до підвищення рівня агресивності, надмірної тривожності та розвитку інших деструкцій у формуванні особисті молодшого школяра

Індивідуальний стиль виховання характеризується недостатньою включеністю батьків у розвиток дитини, між батьками та дитиною наявна велика дистанція, сімейні стосунки досить холодні і стримані. Батьки майже не мають емоційного контакту з дитиною. Єдині потреби, що задовольняються – матеріальні. Таким чином батьки намагаються відгородити дитину від можливих труднощів чи турбот. Існує висока вірогідність розвитку надмірного інфантилізму в дитини в процесі дорослішання.

Вироблення єдиної стратегії та стилю виховання в сім'ї має дуже важливе значення. При невдалій спробі зайняти певну виховну позицію по відношенню до дитини, сімейний вплив може сприяти розвитку деструктивних рис особистості в дитини. Неправильне ставлення батьків до дитини може впливати на підвищення тривожності, агресивності та зниження самооцінки у молодшого школяра, утрудняє можливості його самореалізації, актуалізуючи тим самим необхідність надання сім'ї психологічної допомоги.

Список використаної літератури:

1. Азаров Ю.П. Семейная педагогика/ Азаров Ю.П.. – М.: Просвещение, 2002. – 685 с.
2. Анзорг Л. Дети и семейный конфликт: Пер. с нем/ Анзорг Л. – М.: Просвещение, 2007. – 490 с.
3. Андрищенко Т. Ю., Захарова А. В. Исследование самооценки младшего школьника в учебной деятельности // Вопросы психологии, 2003, № 4. – С. 10-15.
4. Андрищенко Т. Ю. Психологические условия формирования самооценки в младшем школьном возрасте // Вопросы психологии, 2003, № 4.- С. 5-7.
4. Божович Л.И. Личность и ее формирование в детском возрасте / Л.И Божович. -- М., 1998.
5. Бондарчук О.І. Сім'я як осередок соціалізації дитини // Проблеми соціальної захищеності дітей в ринкових умовах. - К.: АЛД, 1998. - 165 с. 14. Бороздина Л, В. Что такое самооценка? // Психологический журнал, 1992, № 4. – С. 10-17
6. Бреслав Г.М. Эмоциональные особенности формирования личности в детстве / Г.М. Бреслав. -- М., 1990.
7. Бурбо Л. Отношения родитель – ребенок / Л. Бурбо . -- Киев, 2002.
8. Буянов М.И. Ребенок из неблагополучной семьи / М.И. Буянов. -- М., 1998.

9. Дружинин В.Н. Психология семьи / В.Н. Дружинин. - Екатеринбург: Деловая книга, 2000.
10. Костюк Г.С. Навчально-виховний процес і психічний розвиток особистості / Г.С. Костюк / За ред. Л.Н.Проколієнко. – К.: Рад. школа, 1989. – 608 с.

*Пахолка Дар'я Дмитрівна
студентка IV курсу
Спеціальності «Психологія»*

*Науковий керівник
кандидат наук, доцент
Алексєєва, Юлія Аркадійвна*

«Психологічні детермінанти навчальної успішності підлітків»

Дипломна робота ставить своєю метою дослідження психологічних детермінант академічної успішності підлітків на базі статистичного аналізу об'єктивних кількісних даних і перевірку гіпотези про наявність кореляційної залежності між психологічним станом підлітка і академічною успішністю. Актуальність дослідження зумовлюється необхідністю у пошуку нових засобів та стратегій оптимізації якості шкільної освіти у контексті діяльності не лише педагогічних працівників, а і соціального педагога-психолога навчального закладу.

Огляд наукової літератури на тему академічної успішності підлітків та психологічних факторів, що на неї впливають, дозволив зробити висновок щодо того, що низька шкільна успішність є глобальною педагогічною проблемою, яка залишається актуальною на сьогоднішній день і має негативні наслідки як для окремих особистостей, так і для національної системи освіти та підготовки кадрів у цілому [1, 2]. У той же час, специфіка підліткового віку, що супроводжується появою нової мотивації – глобального інтересу до власної особистості, особистісної рефлексії як здатності до самоаналізу власних якостей [3], зумовлює високу питому вагу психологічних детермінант у структурі факторів, що впливають на результати навчальної діяльності.

З метою перевірки гіпотези про наявність кореляційної залежності між психологічним станом підлітка і академічною успішністю та визначення питомої ваги різних психологічних детермінант було виконано емпіричне дослідження на базі середнього загальноосвітнього навчального закладу. Методика виконаного емпіричного дослідження полягала у проведенні психодіагностичної роботи [4] з учнями навчального закладу з метою вимірювання ряду параметрів психоемоційної, вольової [5] та комунікативної сфери, а саме: рівню шкільної тривожності, локусу контролю, соціальних стосунків з ровесниками та стосунків у родині. Паралельно с цим були отримані об'єктивні дані щодо навчальної успішності учнів, які взяли участь у дослідженні, шляхом вивчення шкільних табелів успішності за останній навчальний семестр. Результати психодіагностичного дослідження були піддані статистичному аналізу з метою виявлення прямої або зворотної кореляційної залежності між суб'єктивними психологічними параметрами та об'єктивними результатами початкової діяльності.

Результати виконаного дослідження дозволили виявити пряму кореляційну залежність між середнім балом табелю навчальної успішності і ступенем інтранальності локусу контролю, індексом соціометричного статусу члена групи і ступенем якості взаємодії батьків та учнів, а також зворотною кореляційну залежність між середнім балом табелю та діагностованим рівнем шкільної тривожності. При цьому, найбільш вагомою психологічною детермінантою в рамках дослідження виявився негативний фактор шкільної тривожності, здатний нівелювати позитивний вплив інших факторів, що прямо корелюють з якістю результатів навчальної діяльності.

За результатами емпіричного дослідження були розроблені рекомендації щодо стратегії корекції незадовільною шкільної успішності за допомогою усунення психологічних чинників, здатних чинити несприятливий вплив на шкільну успішність, та розвитку психологічних якостей, які позитивно корелюють з академічною успішністю підлітків.

Подальші дослідження на цю тему можуть включати у себе більш детальні статистичні дослідження с математичним кореляційним аналізом, розробку детальної стратегії та програми підвищення ефективності шкільної освіти через оперування психологічними детермінантами, розробку методик об'єктивного вимірювання ефективності результатів роботи шкільного психолога з точки зору академічної успішності учнів, а також експериментальні дослідження з контрольною групою на базі шкільних закладів з метою визначення найбільш ефективних стратегій у даному полі.

Список використаної літератури:

1. Курепіна А. В. Історико-педагогічне дослідження проблеми неуспішності школярів / А. В. Курепіна // дис. канд. пед. наук – 2003 – 191 с.
2. Виноградов О. Г. Академічна успішність: комплексний підхід до побудови передбачувальних моделей / О. Г. Виноградов // Наукові записки НаУКМА. Педагогічні, психологічні науки та соціальна робота. – 2016. - Т. 188. - с. 46-49.
3. І.С. Булах (О.В.Скрипченко). Психологія особистості підлітка // Вікова і педагогічна психологія: Навч. посібн. 2-ге вид. – К.:Каравела, 2007. С.131-172.
4. І.С. Булах (О.В.Скрипченко).Вольова активність особистості// Загальна психологія. / Підручник. Рек. МОН України. – К.: Каравела, 2009. С. 121-130.
5. Алексеева Ю.А., Артемчук О.Г., Шишова О.М. Психодіагностика дітей та підлітків (Для психодіагностичної практики студентів) // Навч.-метод. посіб. – К.: Вид-во НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2011. – 140 с.

*Пожидаєва Наталія Леонідівна,
студентка II курсу,
Спеціальності «Психологія»*

*Науковий керівник:
кандидат психологічних наук, доцент
Федоренко, Алла Федорівна*

«Особливості розвитку мотиваційної сфери особистості у ранньому дорослому віці»

У нашому професійному і особистісному житті важливе місце займає мотивація. Вона представляє собою психологічний феномен, що включає сукупність особистісних мотивів. А спонукання, спрямоване на задоволення значимої для людини потреби в психологічній літературі називають мотивом. Він зумовлює формування намірів особистості прийняти рішення чи вчинити певні дії або утриматись від них для досягнення поставленої мети [4,5].

Будь-яка людська діяльність зазвичай полімотивована, тобто визначається не одним, а кількома мотивами, що знаходяться у відповідній ієрархії між собою. Така система мотивів утворює мотиваційну сферу або мотивацію. Вона являє собою феномен, який відповідає за процес вибору і прийняття рішення в результаті оцінки особистістю різноманітних поведінкових спонукальних актів [5].

Варто підкреслити, що мотивація тісно пов'язана з емоційними станами і знаходиться у постійному розвитку впродовж усього життя. Так, значущі для людини життєві події завжди мають яскраве емоційне забарвлення, а емоції відіграють важливу роль у регулюванні динамічної сторони мотивації протягом онтогенезу [4].

Зауважимо, що незважаючи на те, що мотиваційна сфера знаходиться у постійному русі та розвитку, мотивація може збільшуватися або зменшуватися. Також змінюється підпорядкування мотивів та їх постійність у різні вікові періоди по-різному. Зокрема, саме на етапі ранньої дорослості відбуваються зміни у спонукальній сфері особистості, спричинені основними показниками вікової періодизації цього вікового періоду, такими як: соціальна ситуація розвитку, провідна діяльність, основні новоутворення, особливості психофізіологічного розвитку нервової системи та головні протиріччя життєвого етапу. Окремо можна виділити особистісні особливості пов'язані з унікальними віковими перетвореннями в організмі, викликаними соціально-психологічними чинниками [1].

Також у ранньому дорослому віці мотиваційна сфера може істотно перетворюватися через події у житті, які трапляються незаплановано та неочікувано. Серед них можна виділити такі: смерть рідних людей, одного із подружжя, дітей, втрата роботи, крах кар'єри, тяжка хвороба, негативні соціально-економічні та політичні події у країні, що не можуть не впливати на кожного з нас тощо. Такі явища нерідко спонукають дорослу людину до нелогічних, неусвідомлюваних, деструктивних вчинків, які її дезадаптують та радикально впливають на подальше особистісне і професійне життя та психофізіологічний розвиток. Крім цього на етапі ранньої дорослості суб'єкти намагаються реалізовувати плани, сформовані у юнацькому віковому періоді розвитку. Тому одними із найважливіших мотиваційних цілей є узгодження та підпорядкування запланованого з реалізованим, які не завжди вдається досягнути [2].

В цілому, можна констатувати, що в ранньому дорослому віці зріла особа знаходиться перед необхідністю вирішення багатьох питань, серед яких найголовнішими і найневідкладнішими є укладання шлюбу, створення родини з дітьми, їх виховання і забезпечення якісного життя, будівництва професійної кар'єри. Такі події у житті вимагають від людини розробку і впровадження важливих рішень, які повідомляють про підтримку, доповнення чи зміну раніше існуючих спонукань, створення нових потреб і поведінкових мотиваційних актів.

Таким чином, варто підкреслити, що період раннього дорослого віку є етапом початку свідомого життєвого шляху, який, як правило, відповідає створеним у юнацькому віці планам і поставленим цілям щодо особистісно-професійного зростання. Тому, одним із найважливіших завдань мотиваційної сфери в цей віковий період є створення відповідності юнацьких мрій з реальністю, запланованого і виконаного [4].

Отже, можна зробити висновок, що саме у ранньому дорослому віці особливо важливим є розвиток і формування мотивацій стосовно основних спонукальних поведінкових дій цього вікового етапу, таких як: вибір особистісного і професійного життєвого шляху, реалізація раніше запланованих планів тощо.

Список використаних джерел:

1. Ананьев Б.Г. Некоторые проблемы психологии взрослых / Б. Г. Ананьев // Психология развития. – СПб.: Питер, 2001. – С. 298–329.
2. Васильева С.В. К проблеме ценностей в психологии. Материалы научно-практической конференции «Ананьевские чтения - 2005». - СПб.: Изд-во СПб университета, 2005.
3. Климов Е. А. Общечеловеческие ценности глазами психолога-профессиоведа//Психол. журн. - 1993. -Т.24. - № 4. - С.230-136.
4. Нюттен Ж. Мотивация, действие и перспектива будущего / Пер. с англ. - М.: Смысл, 2004. - 60 с.
5. Рубинштейн С.Л. Основы общей психологии,- Санкт Петербург, 1998,- 704с.

*Пономаренко Тетяна Ігорівна,
аспірантка I курсу,
спеціальності «Психологія»*

*Науковий керівник:
кандидат психологічних наук, доцент
Зеленін, Всеволод Володимирович*

«Особливості професійної зрілості майбутніх психологів»

Сьогодні наша країна переживає значні зміни в соціальній, економічній, політичній та психологічній сферах. Наразі спостерігаємо активне впровадження реформ (медичної, пенсійної, освітньої та ін.), що стосуються чи не всіх аспектів суспільного життя людини. У зв'язку з цим виникає необхідність залучити висококваліфіковані кадри, підготовка яких починається ще на етапі навчання у ВНЗ. Зокрема нагальною є потреба у фахівцях-психологах різної направленості. Професійна ідентичність цих спеціалістів є одним із головних компонентів ефективної професійної діяльності, адже забезпечує становлення професійної зрілості.

Проблему професійної ідентичності особистості активно досліджують зарубіжні вчені (С.Алвес, Ф.Блас, Ф.Ворел, Н.Газола, М.Еббі, А.Едвардс, А.Марголіс, Н.Перінская, Д.Ролок, І.Субботін, Л.Шнейдер). Дослідженням професійної ідентичності психологів займаються Р.Верлінг, Р.Волфе, П.Джеймс, Б.Дуглас, Н.Євтешина. Окрім того, феномену професійної ідентичності присвячені праці українських вчених (В.Дундюк, І.Іванової, О.Іщук, Л.Коняєвої, Л.Романишиної, Т.Шахрай). А дослідженням професійної ідентичності психологів займаються А.Борисюк, І.Дружиніна, І.Корнієнко, М.Федорко та ін. Професійна ідентичність особистості є актуальною проблемою як у вітчизняних, так і в зарубіжних дослідженнях, але особливості професійної ідентичності саме майбутніх психологів не є достатньо вивченими.

Проаналізувавши праці вітчизняних та зарубіжних дослідників, ми з'ясували, що професійна ідентичність є багатокомпонентним утворенням, до її структури належать: високий рівень мотивації та оволодіння професією, у змісті якої домінують не лише пізнавальні, а й емпатійні мотиви співпраці із людьми, оптимістична націленість на позитивний результат психологічного впливу, збалансована система екзистенційно-гуманістичних цінностей і цілісних орієнтацій і високий рівень здатності до релаксації та самопізнання [6]; результат процесів професійного самовизначення, персоналізації і самоорганізації, що виявляється в усвідомленні себе представником певної професії і професійного співтовариства [5]; різновид соціальної ідентичності, зумовлений специфікою протікання процесів ідентифікації-відчуження [4].

Традиційно в психологічній літературі виділяють три складові професійної ідентичності особистості [5; 6]:

- когнітивна складова (професійні знання і професійні вміння);
- емоційна складова (емоційно-оцінне ставлення до професійних переконань і знань, до самого себе як «діяча»);
- поведінкова складова (відповідна реакція, яка, зокрема, може виражатися в поведінці).

Професійна ідентичність психолога виконує також ряд функцій, серед яких слід виділити пізнавальну, регулятивну та інтегральну. За допомогою пізнавальної функції розвивається професійна компетентність психологів. Регулятивна функція професійної ідентичності полягає в розвитку професійно-важливих якостей фахівця. Інтегративна функція здійснює формування професіоналізму шляхом з'єднання професійної компетентності і професійно-важливих якостей [3].

Таким чином, ми бачимо, що формування професійної ідентичності майбутніх психологів відбувається ще на етапі навчання у ВНЗ. А результати останніх досліджень [1; 2; 4; 6] свідчать про низький рівень сформованості професійної ідентичності випускників вишів. Це проявляється в низькій усвідомленості себе як представника професії та професіонала, а також у слабкій готовності до самостійної професійної діяльності. На нашу думку, це пов'язано з відсутністю практико-орієнтованого навчання.

Висновки. Професійна ідентичність психолога являє собою рівень оволодіння знаннями, уміннями і навичками професійної діяльності та ідентифікацію себе як представника своєї професії. Професійна ідентичність психолога має трикомпонентну структуру, яка включає когнітивний, емоційний та поведінковий компоненти. Наявність сформованої професійної ідентичності забезпечує орієнтацію студентів-психологів у світі професії, професійному середовищі, дозволяє більш повно реалізувати особистісний потенціал у професійній діяльності та досягти професійної зрілості в своїй галузі. Професійна ідентичність є одним із основних чинників успішної професійної діяльності, а також професійної зрілості майбутнього психолога, тому перспективи для подальшої діяльності ми вбачаємо в дослідженні особливостей професійної зрілості студентів та розробці психолого-педагогічних рекомендацій для викладачів щодо формування професійної зрілості в студентів-психологів ще під час навчання у ВНЗ.

Список використаних джерел:

1. Антонова Н. О. Психологічні детермінанти готовності до професійної діяльності психолога [Текст] / Н.О. Антонова // Науковий вісник Миколаївського державного університету імені В.О. Сухомлинського: зб. наукових праць / за ред. С.Д. Максименка, Н.О. Євдокимової. – Т. 2. – Вип. 6. – Миколаїв, 2011. – С. 26–35.
2. Балл Г. О. Становлення ідентичності фахівця : [монографія] / Г. О. Балл, В. Л. Зливков, С. О. Копилов [та ін.] ; за ред. В. Л. Зливкова. – К.-Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2014. – 260 с.
3. Евтешина Н. В. Профессиональная идентичность психологов: Учебное пособие. – Рязань: Ряз. гос. ун-т имени С.А. Есенина, 2012. – 106 с.
4. Субботин И. Б. Развитие профессиональной идентичности офицеров воспитательных структур в процессе подготовки в ВУЗе: дис. канд. псих. наук : 19.00.03 / Субботин Игорь Борисович – Москва, 2003. – 210 с.
5. Шнейдер Л. Б. Профессиональная идентичность : теория, эксперимент, тренинг / Л. Б. Шнейдер. – М. : Издательство Московского психолого-социального института, 2004. – 600 с.
6. Alves S. Professional Identity: A Qualitative Inquiry of Experienced Counsellors L'identité professionnelle de conseillers et conseillères expérimentés : Une étude qualitative [Електронний ресурс] / S. Alves, N. Gazzola // Canadian Journal of Counselling and Psychotherapy. – 2011. – Режим доступу до ресурсу: <https://files.eric.ed.gov/fulltext/EJ944808.pdf>.

*Посипайко Діана Вікторівна
студентка IV курсу
Спеціальності «Психологія»*

*Науковий керівник:
кандидат психологічних наук, доцент
Дупійко, Людмила Василівна*

«Використання народних казок у процесі морального розвитку старших дошкільників»

Моральне виховання є важливою складовою частиною розвитку особистості. Моральність особистості складається з суб'єктивно освоєних моральних принципів, якими вона керується в системі відносин. Моральне почуття є системоутворюючим початком людської моральності, те, що суспільство визначає як соціально значущі цінності, завдяки яким моральна свідомість, знання норм поведінки, звичні вчинки набувають морального сенсу. Відомо, що дошкільний вік – це період найбільш інтенсивного становлення моральних установок і почуттів, тому моральне виховання дітей набуває особливої значимості. Моральне виховання включає формування у дитини відповідних переконань, моральних схильностей, почуттів, звичок, стійких моральних якостей особистості.

Одним із кращих способів залучення дитини до соціально значущих моральних якостей є народна казка, адже у дітей старшого дошкільного віку переважає художній тип мислення, що висуває особливі вимоги до важливої для розвитку інформації, яка сприймається легше, якщо представлена в яскравих образах [1, с.35].

З казки починається знайомство дитини з навколишнім світом та світом людських взаєностосунків. Ціннісно-моральні поняття – чесність, доброта, дружелюбність, що яскраво представлені в образах героїв, закріплюються в реальному житті та взаєностосунках з близькими людьми, перетворюючись на моральні еталони, якими регулюються бажання і вчинки дитини.

Сьогодні потреба в казці є особливо великою. У нескінченному потоці моральних виборів між бажанням і обов'язком, добром і злом, співчуттям і жорстокістю, любов'ю і ненавистю, правдою і брехнею, егоїзмом і колективізмом формуються риси характеру та моральні якості особистості. Зробити цей складний вибір дитині допомагає саме казка, адже у ній всі герої мають чітку моральну орієнтацію. Вони або цілком хороші, або цілком погані. Це дуже важливо для визначення симпатій дитини, для упорядкування її власних складних і амбівалентних почуттів [3].

Ще з дошкільного віку треба намагатися вчити дітей слухати, сприймати й розуміти казку, тому що: по-перше, казки допомагають дитині адаптуватися у світі. Завдяки тому, що казка викладає уроки не у вигляді моралей, а в доступній, цікавій формі, її вплив на формування світогляду дитини виявляється досить сильним. Як би ми не переконували дитину, що треба допомагати один одному, це не завжди може бути зрозуміло їй, але прослухавши казку «Ріпка» вона отримує наочний приклад взаємодопомоги [2, с. 137]; по-друге, казка розвиває у дитини здатність до рефлексії в обставинах, що її оточують, хоча вона ще не усвідомлює мотиви своєї поведінки і не вибудовує їх у систему за ступенем значущості. У внутрішньому світі дитини лише починається формуватися визначеність і стійкість. Необхідно підкреслити, що, хоча дорослі мають вирішальний вплив на створення внутрішнього світу дитини, все ж не відбувається безпосереднього внеску в дитину свого ставлення до людей, до речей, не відбувається передачі своїх способів поведінки [1, с.36]. У свою чергу казки багаті варіантами поведінки та відносин між людьми. Наприклад, закінчення казок показує, що буде відбуватись, якщо людина не враховує інтереси інших, якщо думати тільки про себе, а то й співчувати й не допомагати ближньому («Півник і двоє мишенят»).

Отже, психолого-педагогічний вплив казок на рівні з іншими факторами, наприклад, соціальним середовищем, різними видами діяльності, провідними типами спілкування, статево-рольовими відмінностями дітей, впливає на формування моральних якостей особистості дошкільників. Таким чином, додатковим джерелом цілеспрямованого формування стійких моральних властивостей особистості дитини можуть стати народні казки.

Список використаної літератури

1. Вареца Е.С. Нравственное воспитание дошкольников средствами сказки // Вестник Адыгейского государственного университета. Серия 3: Педагогика и психология. 2014. №4 (146) с.34-38

2. Мельникова Е.А. Воспитание ребенка с помощью сказок // Вопросы науки и образования. 2018. №1 (13) с.137-138
3. Обухова Л.Ф. Дитяча (вікова) психологія: підручник. М., 1996. 374 с.

*Родіонова Оксана Андріївна,
студентка II курсу,
Спеціальності «Психологія»*

*Науковий керівник:
кандидат психологічних наук, доцент кафедри
Отич, Дарія Дмитрівна*

«Психологічні особливості мобінгу у підлітковому віці»

Актуальність дослідження мобінгу як соціально-педагогічної і психологічної проблеми обумовлена поширеністю явища в більшості учнівських колективів та недостатнім її опрацюванням у соціально-психологічних теоріях та практичному досвіді розв'язання проблеми. Існують лише окремі дослідження, які можуть бути використані як теоретична основа в процесі вивчення даного явища.

Вивченню проблеми мобінгу у підлітковому віці присвячені дослідження Л. Гайнеман, О. Матвійчук та І. Філіпової. Специфіку його проявів у шкільному колективі вивчав К. Дамбач. Мобінг на робочому місці вивчали Х. Лейманн, К. Коллодей. Як значиму загрозу життєдіяльності людини мобінг досліджували Г. Гогіташвілі й В. Лапін [5].

Вперше мобінг описав Х. Лейманн. Науковець схарактеризував його як психологічний терор, що включає систематично повторюване вороже й неетичне поведіння одного чи групи людей, спрямоване проти іншої людини. За останні десятиліття мобінг також є предметом наступних цінних досліджень А. Ваніорек, Л. Ваніорек, Р. Здибела, К. Клечка-Барана, Р. Поздзіка, А. Шалковські та ін. Наразі вивченням мобінгу займаються Т.Ф. Алексеєнко, О.О. Корабльова, І.В. Лагутіна, А.І. Маренич, Н.Г. Мехеда, О.І. Сердюк, О.В. Сорока та ін [6].

За оцінками фахівців, найбільш суттєвою характеристикою явища мобінгу є те, що він визначається тільки тоді, коли має неодноразові, а систематичні, регулярно повторювані вияви в поведінці й ставленні, які виходять за межі доброзичливих чи соціально схвалювальних норм.

Проблема мобінгу викликає особливий науковий інтерес і потребує осмислення як самого явища в його сутнісних характеристиках, так і можливих адекватних шляхів подолання.

Слово «мобінг» походить від англійського «mob»: 1) натовп, юрба; 2) біднота, чернь; 3) ватага злочинців; 4) здійснювати напад юрбою, оточувати [1]. Поняття «мобінг» не є новим у контексті професійної діяльності, хоча останнім часом його значення конкретизувалося. Як науковий термін «мобінг» ввів К. Лоренц. Він використовував англійське слово «mobbing» для характеристики поведінки одних тварин щодо інших. Гайнеманн опублікував статтю, де порівнював жорстоку поведінку дітей стосовно інших дітей з агресивною поведінкою тварин. Це і сприяло популярності цього поняття за кордоном у 60-тих роках ХХ століття [2].

Х. Лейманн структурував своє визначення у вигляді анкети, до якої включив 45 мобінг-дій. Він вважає, що мобінг являється якщо хоча б раз на тиждень жертва переживає утиск, який може виражатись у будь-якій формі, протягом півроку і більше [6]. Інструменти мобінгу – утаювання інформації, цькування, ізолювання, «поливання брудом», критикування, поширення пліток, висміювання, окрики тощо.

Варто виокремити причини виникнення мобінгу, які можна розглядати на рівні колективу – залежні від особливостей суб'єкта мобінгу і на рівні особистості – залежать

від особливостей об'єкта мобінгу. На рівні колективу розглядаються причини, які зумовлені особливостями спілкування, функціонування колективу, процесів, які відбуваються в групі тощо. На рівні особистості розглядають характерні особливості людини, яка може стати жертвою мобінгу [3; 4; 5].

В підлітковому віці проблема мобінгу значно загострюється. Саму протягом цього вікового періоду особа обирає ролі та випробовує їх в процесі особистісного формування. Оскільки більшість дітей цього віку мають не сформовану особистість, у них не сформовані власні принципи та переконання. Такі школярі схильні до конформізму, враховують думку й оцінку ровесників. Вони не можуть протистояти впливу колективу через те, що механізми самозахисту власної індивідуальності є несформованими. Самозбереження особистості підлітків відбувається за рахунок прийняття ідентифікації себе з шкільним колективом. Значний вплив також здійснює бажання школяра самоствердитися, що найлегше зробити за рахунок когось. Зазвичай жертвою обирається слабший від усіх, бо в порівнянні з ним процес самоствердження буде проходити швидко і з помітними результатами [5]. Саме тому в цьому віковому періоді найчастіше спостерігається мобінг.

Важливі соціально-психологічні чинники виникнення мобінгу у шкільному колективі зумовлені особливостями колективу. Вони виявляються у процесах групової динаміки шкільного колективу. Зокрема при процесі розподілу статусів у групі часто виникає статус відторгнутого. При наявності несприятливого соціально-психологічного клімату підсилюється наявністю примітивних реакцій у спілкуванні. Для підлітків також характерним є посилення стадного інстинкту. У цьому віці мобінг може бути спровокований психологічними особливостями розвитку школяра та його низьким культурним та моральним рівнями. Важливою психологічною особливістю цієї залежності є те, що відсутність одного або кількох причин не виключає появу явища, а наявність усіх – не є гарантом його виникнення [3; 4; 5].

Також існують причини виникнення мобінгу, які залежать від особливостей його жертви: соціальна, фізична, психологічна несхожість на інших членів колективу, неадекватне сприйняття власної особистості (завищення або заниження самооцінки, комплекс неповноцінності або реально існуючі переваги); неадекватне сприймання групи, акцентуації характеру, слабкий тип нервової системи, некоректний стиль виховання у сім'ї, який зумовив неуспішну соціалізацію, фізична слабкість, пасивна роль у конфліктах тощо.

Отже, мобінг зумовлюється групою причин, які залежать як від соціально-психологічних особливостей шкільного колективу, так і від психологічних особливостей всіх членів учнівського колективу. Вважаємо, що результатом подальших наукових розвідок має стати розробка технології соціально-психологічної профілактики мобінга у шкільному колективі.

Список використаної літератури

1. Англо-український та українсько-англійський словник. – 2-е вид., випр. та доп. – К., 2006. – 632 с.
2. Белых-Силаев Д.В. Проблема моббинга в работах зарубежных исследователей / Д.В. Белых-Силаев // Юридическая психология. – 2008. – № 1. – С. 46–48.
3. Гуцало Е. У. Від теорії – до практики : дослідження малої соціальної групи (класу) студентами- практикантами педагогічного університету : [навчально-методичний посібник] / Е. У. Гуцало. — Кіровоград: РВВ КДПУ імені Володимира Винниченка, 2011. – 92 с.
4. Колодей К. Моббинг. Психотеррор на рабочем месте и методы его преодоления / К. Колодей ; [пер. с нем.]. – Харьков : Изд-во «Гуманитарный Центр», 2007. – 368 с.
5. Корабльова О. О. Причини виникнення мобінгу як соціально-педагогічної

проблеми школярів підліткового віку / О. О. Корабльова // Збірник наукових праць Хмельницького інституту соціальних технологій Університету «Україна». - 2011. - № 4. - С. 66-69. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Znpkhist_2011_4_16

6. Качмар О. В. Мобінг як різновид психологічного насильства в трудовому колективі / О.В. Качмар // Актуальні проблеми філософії та соціології. - 2016. - Вип. 14. - С. 58-61. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/aprfc_2016_14_16

*Сафончик Вікторія Вікторівна
студентка II курсу,
Спеціальності «Психологія»*

*Науковий керівник:
доктор психологічних наук, професор
Кузьменко, Віра Ульянівна*

«Індивідуально-психологічні особливості розвитку дошкільників з внутрішньо-переселених сімей та учасників АТО»

Політичне протистояння, яке відбувається в Україні, трагічна загибель великої кількості людей породили гострі стресові ситуації та докорінно змінили спосіб життя значної частини українських громадян. Особливо вразливою верствою населення є діти із соціально незахищених категорій, сім'ї, члени яких загинули або були поранені в ході АТО. Надзвичайну увагу варто приділяти дітям з огляду на обмеженість їх життєвого досвіду, вразливість та незрілість дитячої психіки.

Діти, переселені з родинами чи без них з зони гострого воєнного конфлікту підпадають під низку додаткових стресових факторів – зміна місця проживання, зміна звичного найближчого оточення (у випадку неповного переселення родини), зміна звичного кола друзів, невизначеність майбутнього, невизначеність перспектив повернення звичного середовища тощо. Саме у таких дітей спостерігається посилена травматизація, і вони у першу чергу потребують всебічного психологічного супроводу.

Зарубіжними та вітчизняними психологами здійснено вагомий внесок у дослідження проблем стресу та психологічних травм у дорослих та дітей дошкільного віку. Значний внесок в розвиток даної теми зробили: Н.П. Бочкор, М.С. Буянов, О.Г. Захаров, В.Є. Кага, В.У. Кузьменко, І.Г. Малкіна-Пих, В.Г. Панок, Н. Пезешкіан, Г. Сельє, Н.В. Тарабрина, Т.С. Титаренко, О.М. Тохтамиш та інші.

Об'єктом нашого дослідження є розвиток дітей дошкільного віку з внутрішньо-переселених сімей та учасників АТО, **предмет** дослідження – індивідуально-психологічні особливості розвитку дітей дошкільного віку з внутрішньо-переселених сімей та учасників АТО. **Метою** є теоретично обґрунтувати та емпірично дослідити індивідуально-психологічні особливості розвитку дошкільників з внутрішньо-переселених сімей та учасників АТО. У процесі констатуючого експерименту використовувалися такі методики: Опитувальник для психологів ДНЗ, Анкета для батьків «Вивчення особливостей та умов сімейного виховання», Опитувальник для батьків «Особливості родинного спілкування з дитиною», Програма спостереження за проявами індивідуальних особливостей розвитку та виховання дитини, Методика вивчення особливостей емоційного розвитку дітей з родин учасників АТО та ВПО, Рисункова методика «Людина під дощем», методика «Страхи в будиночках».

У ході дослідження встановлено, що дошкільники, які мають травмуючий досвід, проявляють низьку здатність регулювати емоційні, мовленнєві та поведінкові реакції адекватно до ситуації. Їхній настрій постійно змінюється. Це має відповідний прояв і в поведінці. Аналізуючи тривожні особливості дошкільників, можна сказати, що 70% дітей є пасивними, замкненими, сором'язливими, мають багато страхів. Результатом важких травмуючих подій та тяжкого психологічного клімату у сім'ї є порушення сну, апетиту та

настрою. Різниця індивідуально-психологічних особливостей розвитку дітей з родин ВПО та родин, в яких є учасник АТО полягає у наявних страхах. Дошкільники із сімей ВПО мають найчастіші страхи – «несподівані, різкі звуки, коли щось раптово впаде та стукне» «інші незнайомі люди», «страх темноти», що, можна припустити, має причину пережитих дитиною вибухів та ночівлю у бомбосховищах. Також у дошкільників був виявлений страх «війни» та «страшних снів», останній в свою чергу має під собою причини пережитих подій, які постійно проявляється у сновидіннях. Тобто ці страхи сформовані на основі пережитого дошкільником досвіду. Найчастіші страхи у дошкільників родин, в яких є учасник АТО – «страх бути покинутим» «страх самотності», «страх темноти», що, можна припустити, має причину змін психологічного клімату у сім'ї, а саме різке переключення уваги матері на батька та важким морально-психологічний стан батька. Решта страхів у дошкільників є типовими для цього віку, наприклад: «Баби Яги», «уколів», «павуків» і т.д.

Перспективою нашої роботи є розробка індивідуальних освітніх програм, зміст яких передбачає урахування виявлених індивідуальних особливостей розвитку дітей дошкільного віку та створення необхідних саме для цієї дитини умов виховання та навчання.

Список використаної літератури:

1. Акмалова А. А. Социальная работа с мигрантами и беженцами: учеб. пособие / А.А. Акмалова, В.М. Капицын; [отв.ред. П.Д. Павленко]. – М.: ИНФРА-М, 2008. – 220 с. – (Высшее образование).
2. Каневська Ю. Особливості соціалізації дитини у сім'ї військовослужбовця // Ю. Каневська // Наукові записки ТНПУ ім. В. Гнатюка. Серія: Педагогіка. – Тернопіль, 2007. – Вип.5. – С. 42-44. – Соціальна педагогіка.
3. Кузьменко В.У. Діагностика індивідуально-психологічних особливостей розвитку дітей дошкільного віку з родин учасників АТО та внутрішньо переміщених осіб//Науковий часопис національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Серія №12. Психологічні науки: Збірник наукових праць. – К.: НПУ імені М.П. Драгоманова, 2017.- № 6 (51).- С. 243-249.
4. Холковська І.Л. Діагностичний інструментарій соціального педагога. – Вінниця: ВДПУ імені М. Коцюбинського, 2009. – 256с.

*Сокур Дарія Сергіївна,
студентка V курсу,
Спеціальності «Психологія»*

*Науковий керівник:
кандидат філософських наук, доцент кафедри
Якимчук Оксана Іванівна*

«Загальна характеристика адиктивної поведінки як однієї з форм аутодеструктивної поведінки»

Аутодеструктивна поведінка - це поведінка, яка не збігається із психологічними нормами, часто навіть медичними, загрожуючи цілісності і розвитку особистості. У даному випадку мова йде про суїцидальну поведінку, адиктивну (залежну) поведінку, віктимну поведінку [3].

У спеціалізованій літературі для визначення залежної поведінки застосовується термін «адиктивна поведінка» (англ. addiction – схильність, шкідлива звичка, пристрасть), а людина, що перебуває у залежності від чогось чи когось – адикт [1]. Під терміном «адиктивна поведінка» розуміють поведінку особистості, що перебуває у залежності від вживання певних речовин. Основною причиною виникнення такої залежності є прагнення до втечі від реальності за допомогою штучної зміни власного психічного стану. Цей ефект

досягається залежною людиною за допомогою вживання психоактивних речовин або постійної фіксації уваги на певних видах діяльності, що спрямована на розвиток і підтримання інтенсивних емоцій. Така людина не знаходить бажаного – здатного викликати емоційний відгук, надовго привернути увагу – у реальному світі. Життя видається їй буденним, одноманітним. Єдине, що її цікавить, приносить задоволення – концентрація на предметі залежності (наркотики, алкоголь), або діяльності (комп'ютерні ігри, Інтернет-залежність, трудоголізм, колекціонування, музика – хобі, що стають єдиним сенсом життя). Розвиток залежності супроводжується поступовим звуженням соціальних зв'язків, страхом перед реальністю, бажанням втекти від буденності у світ фантазій. Адиктивну особистість не цікавить традиційне життя із його розміреністю та прогнозованістю. Ситуації кризи із їх ризиком, непередбачуваністю та вираженими афектами є для адикта підґрунтям, яке сприяє надбанню впевненості у собі, самоповаги та почуття власної гідності.

Згідно із концепцією адиктивної поведінки Ц. П. Короленко, існують спільні механізми, притаманні різним формам адикції, хімічного та нехімічного походження [2]. При цьому спостерігається зниження рівня вимогливості та критики до себе та оточуючих, що може супроводжуватись поступовою деградацією особистості. Основним мотивом поведінки стає активне прагнення до зміни незадовільного психічного стану, що є нудним, одноманітним, монотонним. Реальні події не викликають зацікавленості і не є джерелом приємних вражень та відчуттів. Основою формування залежної поведінки є чергування емоційної напруги і позитивних емоцій, що виникають у результаті використання агента залежності та фіксації позитивного зв'язку з даним агентом як зі шляхом подолання труднощів. В результаті даної фіксації формується надцінне емоційне ставлення до об'єкта залежності і відбувається перетворення об'єкта залежності на ціль залежної поведінки [4].

Втеча від реальності шляхом зміни психічного стану може бути здійснена різними способами. Для реалізації цієї цілі людина розробляє індивідуальні підходи, що стають звичками, стереотипами. Елементи адиктивної поведінки властиві будь-якій людині, що з тієї чи іншої причини тікає від реальності шляхом зміни свого стану. Проблема адикції постає тоді, коли прагнення до втечі від реальності починає домінувати у свідомості, стає центральною ідеєю. [2]

Підсумовуючи, слід зауважити, що у сучасному суспільстві кризові явища проявляються у різних сферах суспільного життя. Соціально-економічні умови України не задовольняють громадян та у значній мірі впливають на сприйняття реальності. Разом із потужним розвитком суспільства відбувається різка зміна стереотипів, ускладнюється фінансове положення. Відкритим для багатьох громадян залишається житлове питання. Це лише деякі із багатьох наявних факторів, які сприяють втраті почуття безпеки у людей. Страх перед дійсністю породжує прагнення до втечі від реальності. Цей страх здебільшого переживають люди із низькою стресостійкістю та низькими адаптаційними здібностями. Для того, щоб його приглушити, захистити себе від перенапруження та дискомфорту, ці люди часто застосовують стратегії адиктивної поведінки.

Список використаної літератури:

1. Виничук Н.В. Психологія аномального поведіння. - Учебное пособие.- Владивосток: ТИДОТ ДВГУ, 2004. - 198 с. – С.81-101.
2. Короленко Ц.П. Аддиктивное поведение. Общая характеристика и закономерности развития. – Обозр. психиат. и мед. психол., 1991/1, с.8-15.
3. Короленко Ц.П., Донских Т.А. Семь путей к катастрофе. – Новосибирск, 1990.
4. Котляров А.В. Другие наркотики или Homo Addictus: Человек зависимый . - М.: Психотерапия, 2006.

*Субота Катерина Олександрівна,
студентка IV курсу,
Спеціальності «Психологія»*

*Науковий керівник
доктор психологічних наук, професор
Мозгова, Галина Петрівна*

«Ціннісні орієнтації як чинник готовності сучасної молоді до шлюбу»

В українському суспільстві відбулися певні соціально-економічні перетворення, що підіймають проблему психологічної готовності до вступу у шлюб сучасної молоді. В свою чергу низка суб'єктивних і об'єктивних чинників, можуть вплинути на готовність до подружнього життя та створення сім'ї молодими людьми. Омолодження шлюбів, недостатня економічна і соціальна захищеність, загальне послаблення моральних норм у суспільстві – суб'єктивні чинники які впливають на готовність до шлюбу. Об'єктивними чинниками які можуть ускладнювати процес формування готовності до сімейного життя може бути небажання мати дітей або відкладання цього акту на невизначений термін, раннє фізіологічне дозрівання дівчат та хлопців.

В зв'язку з погіршенням матеріального становища більшої половини населення України збільшується кількість розлучень (переважно з ініціативи жінок) і зростає відсоток неповних сімей та дітей, які виховуються лише одним з батьків. Як наслідок цінність сімейного життя та почуття на яких будуються подружні стосунки стають менш важливими [2].

Готовність до сімейного життя, як важливого виду діяльності, висвітлено в працях М.І. Алексеевої, Т.В.Говорун, І.В.Гребеннікова, З.Г.Кісарчук, С.В.Ковальова, В.А.Сисенка, М.Г.Стельмаховича, І.А.Трухіна, О.М.Шарган та інших [3].

Система соціальних та психологічних установок, що визначає емоційно-психологічне відношення до цінностей шлюбу та способу життя є одним з факторів стабільності молодого подружжя.

Готовність до шлюбу включає в себе цілий комплекс чинників: здатність до самовідданості партнеру; готовність особистості прийняти обов'язки свого шлюбного партнера (розподіл ролей між подружжям); нормальне функціонування сім'ї з узгодженістю темпу життя жінки та чоловіка; емпатію, тобто особистісні якості, пов'язані з умінням вирішувати суперечки та конфлікти мирним шляхом, сприймати людину «такою, яка вона є»; здатність до саморегуляції особистої поведінки і психіки [1].

Отже, основним завданням сучасної молоді є їх готовність до шлюбу та подружнього життя. На даний момент, ця проблема є більш істотною ніж декілька років тому. Сучасні юнаки і дівчата уявляють свій шлюб таким, який істотно розрізняється з їхніми батьками. Ці уявлення є досить і досить суперечливі. Можливість визначити особистості, що для неї важливо й значимо у шлюбному і сімейному житті дає система ціннісних орієнтацій. Ціннісними орієнтаціями подружжя як сімейними так і життєвими отриманими на шляху створення і функціонування сім'ї, відіграють важливу роль в особливостях взаємин між батьками та їх дітьми, подружніх стосунках та складанні типу сімейної системи. Отож, головними цінностями, які повинні бути в сім'ї є: кохання, яке ми реалізуємо для своїх духовних потреб, піклування про свого партнера, сексуальна задоволеність, спільні діти й продовження свого роду, здоров'я, цікаво проводити час один з одним, фінансова підтримка, спільна турбота про родину, відпочинок як тілом, так і душею.

Список використаної літератури:

1. Голубкова О.А. Ценностные ориентации в системе высшего образования // Сборник материалов конференции. Серия «Symposium», выпуск 29. - СПб.: Санкт-Петербургское философское общество, 2003.

2. Карасевич А.П. Формування готовності студентської молоді до створення сім'ї [Текст]; автореф. дис... канд.пед.наук: 13.00.07 \ А.П. Карасевич; Ін-т пробл. виховання АПН України. – К., 2009. – 21с

3. Малахов В.А. Ценность как категория культуры // Философская мысль, 2002. №5.

*Тепер Анна Анатоліївна
студентка II курсу магістратури,
Спеціальності «Психологія»*

*Науковий керівник:
доктор психологічних наук, професор
Снівак, Любов Миколаївна*

«Психологічні чинники конфліктів у діловому спілкуванні керівників з працівниками підприємств»

Більшу частину свого життя сучасна людина проводить на роботі. Багато людей працюють у колективах і ведуть соціальний спосіб життя. Робота з людьми – це дуже складна та багатогранна діяльність, яка має займати одне з перших, пріоритетних, місць у діяльності будь-якого керівника. Тому проблема психологічних чинників виникнення конфліктів між керівництвом та підлеглими на підприємстві є актуальною і соціально значущою.

Кожен керівник прагне, щоб його підприємство функціонувало продуктивно, економічно стабільно з примноженням фінансового капіталу, а в колективі панувала психологічно здорова атмосфера. Для цього керівник має розуміти і добре знати, як саме виникає конфлікт, які є типи та види конфліктів, помічати той момент, коли конфлікт на підприємстві знаходиться на стадії зародження. Керівник обов'язково має або сам володіти різними методами та методиками вирішення конфліктної ситуації, знати яким чином можна подолати напругу в атмосфері колективу, або мати штатного психолога, який може допомогти у вирішенні наявних конфліктних ситуацій і попередити можливе виникнення конфлікту на підприємстві.

Метою статті стало теоретичне визначення психологічних чинників конфліктів у діловому спілкуванні керівників з працівниками підприємств.

Досягненню поставленої мети сприяло першочергове встановлення сутності поняття «конфлікт». У роботі Н.В. Грішиної подано таке визначення цього поняття: «Конфлікт – це стан дисгармонії в стосунках між людьми, ідеями чи інтересами; зіткнення протилежностей» [1, с. 13].

Психологи виокремлюють такі види конфліктів, як: внутрішньоособистісний, внутрішньогруповий, груповий, внутрішньоорганізаційний і міжособистісний конфлікт. Останній найчастіше є чинником конфліктів інших видів [2].

Для успішного управління підприємством, керівнику варто розуміти, чим може бути обумовлено появу і розвиток конфліктних ситуацій. Виникнення та розвиток конфліктів зумовлюється дією чотирьох груп чинників: 1) об'єктивних; 2) організаційно-управлінських; 3) соціально-психологічних; 4) особистісних. Для ефективного управління конфліктом керівник повинен бути конфліктологічно компетентним: він повинен розрізняти види конфліктів, розуміти, яким саме чином конфлікти зароджуються та розвиваються, як їх можна подолати та розуміти і передбачати можливі негативні або позитивні наслідки розв'язання конфліктів. Однак важливо також знати, що на вирішення конфлікту вплинуть і чинники конфлікту, структура управління, тип організації й метод вирішення конфлікту. Тому засоби розв'язання мають підбиратися індивідуально для кожного типу конфлікту [3].

При розгляді теми конфліктів між керівниками та підлеглими було виявлено те, що на виникнення і розвиток конфліктів на підприємстві вплив має фактор гендеру й віку. Зокрема О.Г. Сорокіна [2] у своїй праці наголосила на тому, що численні дані свідчать про вплив віку і статі на характер конфліктів. Отже, існування певних вікових криз впливає не тільки на підвищений ризик виникнення конфліктної ситуації, а й на тип конфлікту. Чинник цього конфлікту може безпосередньо корелювати саме з віковими особливостями життєдіяльності особистості. У багатьох дослідженнях емпірично було встановлено те, що вікові кризи мають вплив на виникнення міжособистісних конфліктів не тільки у робочому колективі, а й у сімейних стосунках [там само].

Дослідження на цю тематику є актуальними і проводяться як зарубіжними, так і вітчизняними вченими. Наприклад, у результаті дослідження Н.В. Грішиної [1] конфліктних ситуацій між керівниками та підлеглими емпіричним шляхом з'ясовано, що є певні відмінності в кількості виникнення конфліктних ситуацій, які зароджуються у колективі, що складається з різних вікових груп. У цій ситуації особливо яскраво виділяється група працівників, яка є молодшою. У наймолодших працівників конфлікти, які виникають, зазвичай є пов'язаними з такою проблемою, як адаптація цих підлеглих до стилю керівництва, що панує на даному підприємстві. Також за результатами дослідження Н.В. Грішиної очевидно, що чинник гендеру теж має значний вплив на зародження та протікання конфліктної ситуації. Психологом показано певні відмінності в чинниках та умовах виникнення та попередження конфлікту на підприємстві в залежності від переважаючої статі працівників [1].

У підсумку зазначимо, що задля попередження виникнення конфліктних ситуацій на підприємстві варто надавати увагу проблемі психологічної просвіти і керівників, і працівників підприємств. Ґрунтовний аналіз і коректне вирішення конфлікту уможлиблюється лише за умови зрілості та наявності досвіду керівника у роботі з підлеглими. Така конструктивність у вирішенні конфлікту буде сприяти створенню атмосфери щирості в колективі, що є надзвичайно важливою умовою для успіху компанії загалом.

Список використаної літератури:

1. Гришина Н. В. Психология конфликта / Н. В. Гришина. – СПб. : Питер, 2008. – 544 с.
2. Сорокина Е. Г. Конфликтология в социальной работе : учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений / Е. Г. Сорокина. – М. : Издательский центр «Академия», 2009. – 208 с.
3. Обран-Лембрик Л. Е. Основи психології управління : монографія / Лідія Ернестівна Обран-Лембрик. – Івано-Франківськ: «Плай», 2002. – 426 с.

*Терлига Тетяна Миколаївна,
студентка III курсу,
Спеціальності «Психологія»*

*Науковий керівник:
кандидат психологічних наук, доцент
Виходцева, Ольга Анатоліївна*

«Батьківська прихильність та депривація як чинники емоційного розвитку дошкільника»

Дошкільне дитинство є важливим періодом в розвитку особистості людини, адже в цей час закладаються основи розвитку самосвідомості та світобачення індивіда. Велику роль в розвитку особистості дошкільника відіграють батьки. Значимість спілкування з дорослими для психічного розвитку дитини підтверджується випадками глибокого і незворотного недорозвинення дітей, які виростили в ізоляції від людського суспільства за

умови нестачі виховного впливу дорослого. Під час дитячо-батьківської взаємодії відбувається соціалізація дитини, засвоєння нею певної системи цінностей, норм, знань, національної та загальнолюдської культури. Втрата звичного способу життя, розлука з батьками, відсутність можливості отримати турботу та піклування призводять до соціальної та психологічної дезадаптації дитини. Обмін емоціями, враженнями, можливість отримати схвалення та підтримку є важливими регуляторами поведінки людини, які суттєво впливають на особистісний розвиток.

За умови наявності батьківської *депривації*, коли дитина виховується в дитячих установах, коли дитина тривалий час змушена проводити в лікарнях (без піклування батьків), або коли в сім'ї батьки нехтують вихованням дитини та піклуванням про неї, як наслідок можуть виникати порушення розвитку, невротичні та афективні розлади, страхи, агресивність, недовіра до інших людей. На відміну від дитини, яка позбавлена материнської турботи з моменту народження, особистісний розвиток дитини, що мала матусю, але втратила її, має неврологічний тип: вступають в дію різні захисні механізми; розрив з матір'ю призводить до виникнення важких емоційних переживань дитини.

З перших місяців життя дитини між нею та матір'ю утворюється особливий стан взаємності і нерозривності, яке Д. Віннікот назвав нормальним симбіотичним зв'язком, Р.Сірс вважав діадою, Дж. Боулбі - прихильністю, Е. Еріксон назвав довірою, М. Міллер вважав кінестетичною емпатією [1]. Завдяки такому зв'язку мати адекватно реагує на потреби немовляти; така здатність називається чуйністю. Дитячо-батьківська прихильність сприяє формуванню у дитини впевненості у власних силах, появі адекватної самооцінки, соціально прийнятних форм поведінки. Ми пропонуємо розглядати прихильність як тривалий емоційний зв'язок між двома суб'єктами соціальної взаємодії, що спонукає прагнути взаємної близькості та отримувати задоволення від спілкування. Формування такої прихильності є життєво необхідним для розвитку дитини, вона дає дитині відчуття безпеки, сприяє розвитку позитивного образу Я та нормальній соціалізації. Уважні, чуйні, турботливі батьки сприяють формуванню у дитини почуття базового довіри до світу; допомагають створити позитивну «Я-концепцію», що суттєво полегшує соціалізацію. Дисгармонійні стосунки, навпаки, переконують дитину в тому, що соціальне оточення не є надійним, йому не можна довіряти [2]. Всі ті труднощі, з якими дитина стикається в дошкільному віці, за умови батьківської депривації стають підґрунтям для розвитку неврозів, що негативно впливає на гармонійний розвиток особистості.

Список використаної літератури:

1. Боулбі Дж. Привязанність / Дж. Боулбі.- М.: Гардарики, 2003. – 477 с.
2. Гура Е.І. Психічні та поведінкові розлади у дітей, позбавлених батьківського піклування (клініка, діагностика, реабілітація): дис. на здобуття наук. ступеня канд. медичних. наук: спец. 14.01.16 "Психіатрія" / Е.І. Гура. – Дніпропетровськ: Нов акнига, 2007. – 179 с.

*Ткач Маргарита Олегівна,
студентка I курсу,
Спеціальності «Психологія»*

*Науковий керівник:
кандидат психологічних наук, доцент
Лупійко, Людмила Василівна*

«Взаємозв'язок уявлень про справедливість та моральну самосвідомість особистості»

Моральна самосвідомість – утворення індивідуальної психіки, що є відносно самостійною сферою моральної свідомості, в якій зафіксовано уявлення про себе як суб'єкта моральності. Самосвідомості особистості приділялось багато цікавих праць у теорії особистості, серед яких вирізняються роботи Б. Ананьєва. Як стверджує автор,

провідна функція самосвідомості – це саморегуляція поведінки особистості. Саме сукупність уявлень про себе і оцінка цих уявлень являє психологічну основу поведінки особистості [1].

Найбільше робіт, присвячених моральним системам, розглядаються в парадигмі аксіології – теорії, що вивчає філософські питання моральних цінностей. У цій парадигмі постулюється, що моральні принципи, які представляють ціннісні орієнтації людей, забезпечують функціональну єдність всієї структури моральної свідомості, будучи системоутворюючим фактором. У різний час на роль критеріїв вищих цінностей автори етичних концепцій висували абсолютне благо, добро, удосконалення світу, самовдосконалення, істину, красу, прогрес, соціальну справедливість, суспільну користь, інтереси держави, народу, класу [4].

Шматова О.П. у своїй програмі формування моральної самосвідомості у студентів – майбутніх педагогів виділила такі критерії сформованості моральної самосвідомості: адекватне саморозуміння і самоповагу; знання сутності категорій моралі та моральності і їх ціннісне осмислення; усвідомлення місії сучасного вчителя та ступеня важливості зразково-морального впливу на особистість учня; адекватна моральна самооцінка і прагнення до вдосконалення своєї особистості відповідно універсальним принципам справедливості; навичка рефлексивного аналізу власних вчинків, здатність до самоврядування, відповідальність за свою поведінку і діяльність [5].

У сучасній вітчизняній психології справедливість розглядається як соціальне явище і моральна категорія. Психологічна складова цього поняття привертає увагу соціологів та психологів, коли визначається роль справедливості у соціальній взаємодії. У тому числі робляться спроби досліджувати дане явище у площині взаємодії учасників навчально-виховного процесу в школі та вузі. Вивчення справедливості у такому векторі актуальне, оскільки завданням психолого-педагогічної науки є віднаходження шляхів і механізмів оптимізації стосунків учителя й учнів, де важлива роль відводиться справедливості як регулятору взаємин і як прикладу морального ставлення до іншого.

Теоретичний аналіз наукових досліджень показав, що до структури моральної свідомості та самосвідомості (О. Дробницький, М. Савчин, О. Титаренко) можна віднести: інтелектуальні компоненти, емоційно-оцінні механізми, духовно-моральні орієнтації та моральні дії. Моральну свідомість та самосвідомість особистості слід розглядати в єдності їх змісту і функцій. У змістовій площині вони охоплюють моральні уявлення і поняття про добро і зло, благо і не благо, справедливість і несправедливість, моральні цінності, норми, ідеали і принципи, що усвідомлюються у нерозривній єдності з буттям конкретної людини та власним „Я” [3].

Отже, можна зробити висновок, що уявлення про справедливість є компонентом моральної самосвідомості. Тому для розвитку та корекції уявлень про справедливість необхідно розвивати моральну самосвідомість в цілому.

Список використаної літератури:

1. Ананьев Б. Г. О проблемах современного человекознания / Б. Г. Ананьев. – СПб.: Питер, 2001. – 272 с.
2. Булах І.С., Алексеева Ю.А. Развитие моральной самосвідомості особистості підлітка: Навчально-методичний посібник. – К.: НПУ імені М.П.Драгоманова, 2003. – 73 с.
3. Клочек Л. В. Справедливість у психолого-педагогічному вимірі / Л. В. Клочек // Міжнародний науковий форум: соціологія, психологія, педагогіка, менеджмент. - 2015. - Вип. 17. - С. 130-141
4. Стрижов Е.Ю. Моральные и универсальные ценности в системе нравственной надежности личности // Вестник Томского государственного педагогического университета. 2009. № 1(79). С. 84-88.

5. Шматова Е.П. Програма формування морального самосознання у студентів – будучих педагогів // Современные проблемы науки и образования. – 2015. – № 1-1.

*Тусь Ганна Григорівна
студентка II курсу
Спеціальності «Психологія»*

*Науковий керівник
доктор психологічних наук,
Співак Любов Миколаївна*

«Психологічні аспекти професійного спілкування фотографів з клієнтами»

Спілкування займає пріоритетну роль у житті та професійній реалізації кожної людини. Саме через комунікацію професіонал будує свої відносини з іншими людьми, що є передумовою успіху як у професійному розвитку, так і соціальному житті. Спілкування забезпечує людині можливість задовольнити свої власні потреби, набути та засвоїти досвід, виконувати професійні обов'язки. Будь-яка спільна діяльність, і передусім професійна, не може здійснюватися успішно, якщо між тими, хто її виконує, не налагоджені відповідні контакти та взаєморозуміння.

Тому метою статті виступило висвітлення психологічних аспектів професійного спілкування фотографів з клієнтами.

Н. Волкова [1, с.27-28] визначила спілкування як багатфункціональне явище, що забезпечує обмін інформацією, співпереживання, пізнання особистості, самоствердження, продуктивну взаємодію і виконує такі функції: контактну, інформаційну, спонукальну, координаційну, пізнавальну, експресивну, управлінську, встановлення взаємин.

С. Максименко [2, с.5] охарактеризував спілкування як складне сплетіння перцептивних, комунікативних, інтерактивних компонентів, суб'єкт-об'єктної та суб'єкт-суб'єктної форм, спілкування репродуктивного й продуктивного, особистісного та рольового.

Можемо зробити висновок, що спілкування – це складний процес встановлення і розвитку контактів між людьми, який передбачає обмін інформацією, взаємний вплив, сприймання і розуміння співрозмовників.

Професійне спілкування фотографа відбувається в рамках різноманітних професійних дій типу «людина-людина». А саме: спілкування з клієнтами, які звернулися з метою проведення фотосесії; консультативна бесіда з усіма учасниками процесу зйомки; бесіда з фахівцями, які можуть бути залучені до зйомки – декораторами, стилістами, візажистами з питань вибору локації та створення образу, які зможуть максимально відтворити атмосферу, очікувану клієнтом; спілкування з колегами, ретушерами тощо. Додатком до цього є те, що професія фотографа поєднує в собі, з одного боку специфіку професії «людина-техніка», адже фотографу необхідно вміло користуватися камерою, об'єктивами, різними спалахами для отримання гарного зображення. А з іншого – вона передбачає спілкування з людьми компетентними і в питанні техніки. Тому професійне спілкування фотографів є специфічною формою взаємодії фотографів з представниками різних професій.

Важливою особливістю спілкування є регуляція стосунків між людьми у процесі спільної діяльності. У психологічному словнику за редакцією А.Петровського та М.Ярошевського [3, с.244] поняття «спілкування» визначено як багатоплановий процес встановлення й розвитку контактів між людьми, що породжується їх потребами у спільній діяльності.

Ефективне спілкування фотографів з клієнтами неможливе без правильного сприйняття, виявлення потреби клієнта та взаєморозуміння. У процесі ділової взаємодії фахівці творчої професії повинні враховувати не лише мотиви, потреби та установки

одного клієнта, а й всіх людей, які беруть участь у зйомці. Обов'язковими принципами професійного спілкування фотографів є уважне ставлення до емоційного стану клієнта, повага до нього, культура і такт.

Знання психологічних особливостей професійної комунікативної діяльності фотографів забезпечують високий рівень обслуговування клієнтів, дають можливість уникати помилок у повсякденній роботі з відвідувачами фотостудій і людьми, які прийшли на зйомку. Тому у фотографа має бути сформована компетентність у спілкуванні (тобто комунікативна компетентність як складова його загальної професійної компетентності), яка передбачає наявність розвинутої адекватної орієнтації людини у самій собі – власному психологічному потенціалі, потенціалі клієнта, у ситуації та завданнях спілкування.

Перспективним для вивчення є питання оптимізації професійної діяльності фотографів за допомогою сучасних психологічних технологій.

Список використаної літератури:

1. Волкова Н. П. Професійно-педагогічна комунікація : навч. посіб. / Н. П. Волкова. – К. : ВЦ «Академія», 2006. – 256 с.
2. Максименко С. Д. Технологія спілкування (комунікативна компетентність учителя : сутність і шляхи формування) / С. Д. Максименко, М. М. Заброцький. – К. : Главник, 2005. – 112 с.
3. Психологія : Словарь / [под ред. А. Петровського, М. Ярошевського]. – 2-е изд., испр. и доп. – М. : Политиздат, 1990. – 494 с.

*Хмілевська Юлія Андріївна
студентка VI курсу,
Спеціальності «Психологія»*

*Науковий керівник:
кандидат психологічних наук, доцент
Зайчикова, Тетяна Вікторівна.*

«Феномен креативності як об'єкт наукового дослідження»

Креативність відіграє важливу роль в житті людини та багато в чому є запорукою її успіху. Адже інноваційні рішення є рухомою силою розвитку суспільства та особистості зокрема. Дане поняття усе частіше зустрічається в наукових роботах майбутніх педагогів, психологів, мистецтвознавців, соціологів, культурологів та інших. У словниках виділяють різні трактування терміну «креативність». Так, за версією А. Ребера креативність характеризується як розумові процеси, які призводять до нових міркувань, вирішення проблемних питань, створення оригінальних форм та теорій, що є принципово «новими» і неповторними [1, с. 95].

У поглядах А. В. Петровського та М. Г. Ярошевського креативність трактується як рівень творчого розвитку, здатності до художньої діяльності, що складає міцну характеристику особистості [2, с. 63].

На думку В. М. Копоруліної креативність описується як здатність створювати нові ідеї, уникати традиційні схеми мислення та стрімко вирішувати проблемні питання [3, с. 83].

У вивчення сутності креативності немає однозначності, проте виділяють підходи, які найбільш часто зустрічаються в наукових джерелах.

Аналіз літератури виділяє два напрямки у вивченні креативності: як психічний процес і як творче ставлення до життя. Зарубіжні психологи виділяють наступні основні підходи до вивчення даного поняття [4, с. 74]:

1. Креативність як здатність. П. Торренс трактує креативність як дисонанс між вразливістю до проблеми та нестачею знань. Натомість Х. Гейвін описує креативність як здатність нестандартним способом отримувати незвичайний продукт;

2. Креативний продукт. С. Мессик і П. Джексон виділяють чотири критерії креативного продукту: оригінальність (статистична неповторність); осмисленість (винятковий спосіб користування звичайним предметом); трансформація (рівень трансформації початкового матеріалу на базі подолання перехресних обмежень); об'єднання (вираз нової ідеї, через створення єдності і пов'язаності елементів досвіду).

3. креативна особистість.

Вітчизняні дослідження феномена креативності відзначають декілька підходів.

На думку Я. О. Пономарьова для креативної людини найважливішу роль відіграють побічні результати її діяльності, щось унікальне та нове; для не креативної людини – найголовніше це досягнута ціль. Крім того, як визначальна якість особистості, що сприяє творчій діяльності він відзначає силу творчої мотивації, яка підтримує мотивацію до пошуку нового під час невизначеної, психологічно фрустраційної ситуації. Дане прагнення утримує людей від стрімкого виходу зі стану творчості [5, с. 356].

В. М. Дружинін, розглядає роботу психіки як систему, що обробляє отриману інформацію та описує креативність як здібність до перетворення знань (пов'язане із фантазією та уявою) [6, с. 83].

Також як підхід можна виділити концепцію Д. Б. Богоявленської. Вона вважає, що креативність – це кумулятивна характеристика особистості, обумовлена співпрацею когнітивно-інтелектуального та мотиваційно-особистісного фактора. Д. Б. Богоявленська ввела термін «креативна активність особистості». На її думку ця активність є певною психічною структурою, що характерна для креативного типу особистості. А творчість є ситуативною, що проявляється в старанні вийти за межі даної проблеми [7, с. 13].

Отже, нами були розглянуті головні підходи до вивчення терміну креативності. З вище сказаного, зрозуміло, що представники різних підходів по різному трактують дане поняття і розглядають його з різних сторін. Таким чином, креативність – це складне, багаторівневе, системне явище, що проявляється в великій кількості практичних та теоретичних напрямків в її вивченні.

Список використаних джерел

1. Немов Р. С. Психологічний словник / Р. С. Немов. – М. : ВАЛДОС, 2007. – 560 с.
2. Маслоу А. Психологія буття / А. Маслоу – М. : б.в., 1999. – 304 с.
3. Дружинін В. М. Психологія загальних здібностей: / В. М. Дружинін – 2-е вид. – СПб. : Пітер, 2000. – 359 с.
4. Роджерс К. До теорії творчості: погляд на психотерапію. Становлення людини / К. Роджерс – М. : Прогрес, 1994. – С. 74-79.
5. Пономарьов Я. О. Психологія творчості: школа Я. О. Пономарьова / Під ред. Д. В. Ушакова. – М. : Інститут психології РАН, 2006. – 624 с.
6. Дружинін В. М., Хазратова Н. В. Експериментальне дослідження формує впливу середовища на креативність / В. Н. Дружинін, Н. В. Хазратова // Психологічний журнал, 1999. № 4. С. 83-93.
7. Богоявленська Д. Б. Психологія творчих здібностей / Д. Б. Богоявленська – М. : Academa, 2002. – 316 с.

*Чевельча Тетяна Романівна,
студентка II курсу,
Спеціальності «Психологія»*

*Науковий керівник:
викладач кафедри
Кушмирук, Євгенія Сергіївна*

«Сім'я як фактор психосоматичних хвороб»

Велику роль у формуванні майбутньої особистості відіграє сім'я – це найперший соціальний інститут у який потрапляє новонароджений. У XXI столітті дедалі частіше спостерігається проблема виникнення хвороб психологічного характеру в ранньому віці. Таким чином, ми розглядаємо вплив сім'ї як основний фактор первинної появи та розвитку психосоматичних хвороб у дітей.

У психології поняття «психосоматичні розлади» визначають як захворювання органів та систем, що обумовлені психологічними та емоційними порушеннями, у зв'язку з численним впливом психогеннотравмуючих чинників при певній особистісній диспозиції [3, с.15]. Проблема дитячо-батьківських відносин та їх впливу на органічні психосоматози була об'єктом вивчення вчених різних галузей, лікарів та психологів: Ф.Александера, Е.К.Айламазяна, І.В.Давидовського, Н.Л.Гармашевої, Н.О. Батанової, Н.Ю.Дмитрієвої, Д.М.Ісаєва та інших. Сучасні науковці розглядають дану проблему здебільшого у підлітковому віці, а менше уваги звертають на період раннього дитинства. Саме тому варто проаналізувати причини виникнення та різноманітність психосоматичних хвороб у новонароджених.

Новонароджений часто поза власної волі переносить на собі всі специфічні складнощі століття, які тиснуть на його батьків. Це обумовлено тим, що коли дитина народжується її біоенергетичне поле та психіка надзвичайно вразливі і будь-який позитивний та негативний вплив зовнішнього середовища викликає у неї різні реакції. Перші емоційні напруження малюк відчуває ще у пренатальний період від мами, оскільки у цей час зв'язок з неї фіксується на психічному, енергетичному та фізичному рівнях. Будь-які порушення у протіканні фізіологічних та нервово-психічних процесів у жінки (стреси, хвилювання, емоційне та психічне виснаження тощо) здійснюють негативний вплив на особливості становлення психічних функцій новонародженого у майбутньому. Таким чином, мати формує дитину як особистість, яка зможе боротися зі стресом та протистояти змінам середовища. Проте, у ранньому віці несприятливі дії чи сімейні умови, виступають виключно у ролі патогенного фактора на який дитина реагує органами та системами тіла, він визначає неминучі соматичні розлади, які по суті є психосоматичними: порушення сну, харчової поведінки, больові симптоми тощо.

Прояви психологічних розладів у ранньому віці різноманітні, їх діагностика надзвичайно складна, що пов'язано з невираженими змінами та тим, що вони можуть мало чим відрізнитися від розладів фізіологічного походження. Н.Ю.Дмитрієва описує різні види дитячих психосоматичних порушень, які ми поділили на три групи за симптоматикою: 1. прості, або моносимптомні (дитяча коліка, регуртація, аерофагія, зригування, енкопрез), 2. більш складні за клінічною картиною або мультисимптомні (синдром порушення розвитку неорганічного генезу, сепараційна тривога, дитяча нервова анорексія), 3. тривалі або ті, які повністю формуються в наступні періоди життя дитини за несприятливих умов (невропатія) [1, с.110-118]. Д.М.Ісаєв пише, що найчастіше психосоматичні реакції у немовлят виникають при емоційній нарузі, хвилюванні або страху і пов'язані з психосоматичними захворюваннями ШКТ (гастроудоденіт, хронічний гастрит або панкреатит), моторно-рухові розлади (судороги), ендокринні порушення (дитяча анорексія або ожиріння), шкіряні прояви (екземи, дерматити, уртикарія, поява невусів) [2, с. 60-71].

Підбиваючи підсумки, слід вказати, що психосоматичні розлади у дитини в першу чергу відбуваються при емоційному переживанні тривоги, зовнішніх дій з боку батьків чи перебуванні у несприятливих ситуаціях. Також, однією із причин є порушення у близьких стосунках «мати-дитина» або «батько-дитина» внаслідок чого у ранньому дитинстві ускладнюється почуття беззахисності, яке породжує стійкі негативні реакції дитини. Тобто, сім'я є основним фактором впливу, що стимулює появу та розвиток стійких психосоматичних розладів у дітей. Сім'я – це той соціальний інститут, який повинен звертати увагу на будь-які психологічні зміни дитини, тому що вона сама не може впоратися із негативними переживаннями, емоціями або реакціями, відчуттям душевного дискомфорту. Діти дошкільного віку не розуміють що з ними відбувається і як це пояснити оточуючим, тому лише відчувають незадоволеність в чомусь. Ситуація також може ускладнюватися тим, що діти не вміють знімати психологічну напругу, їм не доступні ті способи, які зазвичай використовують дорослі. Але цього можна запобігти: єдність з дитиною, тісний контакт, прив'язаність малюка до батьків оптимізує його психічний стан та може стати надійним бар'єром від хвороб психосоматичного характеру.

Список використаної літератури:

1. Детская психосоматика. Почему болеют наши дети? / Н.Ю. Дмитриева. – Изд. 2-е – Ростов н/Д: Феникс, 2016. – 152с. – (Психология).
2. Исаев Д.Н. Психологический стресс и психосоматические расстройства в детском возрасте. СПб., 1994, 82 с.
3. Малкина-Пых И.Г. Психосоматика: Справочник практического психолога. – М.: Изд-во Эксмо, 2005. –992 с.

*Чевельча Тетяна Романівна,
студентка II курсу,
Спеціальності «Психологія»*

*Науковий керівник:
старший викладач
Снівак, Дмитро Мирославович*

«Психологічні особливості політиків та лідерів за класифікацією М.Вебера»

Сучасне суспільство – це складна система, створена із багатьох підсистем: економічної, духовної та політичної. Остання, як правило, найбільш широка у своєму розумінні, бо сфера її впливу розповсюджується на всі інші складові. Політичне лідерство як важлива складова політики в цілому, виступає як елемент соціального та державного устрою, що відрізняється складністю та різноманіттям структур і внутрішніх зв'язків. Зважаючи на це, в науковій та психологічній літературі можна зустріти багато класифікацій політичного лідерства, зокрема цією проблемою займалися: З.Фройд, Г.Лассуелл, Г.Лебон, Г.І.Авцинова, М.Херманн, Є.Й.Вятр, Ж.Блондель та інші.

Макс Вебер пише, що «політика» це, перш за все, прагнення особистості до участі у здійсненні влади між державами, або між громадянами цих держав [1, с. 39]. Він відстоює думку, що влада здійснюється виключно через панування людей над людьми. Це свідчить про те, що повинна бути головна фігура в державі – політик за покликанням або політик за професією, який здійснює основні функції, громадяни та підлеглі йому або особистий штаб управління. Вчений зазначає, що деякі займаються «політикою» – вони є політичними лідерами, які намагаються чесно впливати на розподіл влади всередині держави, інші – є політиками «за випадком», які сприймають «політику» виключно як професію, і перебувають у ній через власну економічну вигоду. У процесі аналізу цієї класифікації ми звертаємо увагу перш за все на психологічні особливості політиків та лідерів, для того аби чітко розмежувати їхні індивідуальні властивості, якості, здібності, прагнення та порівняти між собою.

У класифікації лідерства М.Вебера лежить типологія авторитету та легітимності влади, серед яких він виділяє: 1. традиційних лідерів (які перебувають при владі за «правом походження», приналежністю до еліти); 2. раціонально-легальних лідерів (які стають лідерами з допомогою бюрократичних структур, а не через власні особливі якості); 3. харизматичні лідери (які перебувають при владі маючи покликання до політики). Представники першого типу зазвичай ототожнюються з вождями, вони намагаються швидко діяти та вирішувати нагальні проблеми держави, як правило, мають сильне бажання бути на чолі влади, тому готові до боротьби та змін. Такі політики відрізняються від інших стійкістю та впевненістю у собі, керуються здебільшого стійкими традиціями та звичаями, прагненням до збагачення свого престолу. До другого типу відносять тих, які добре володіють методами психологічного впливу (зараження, навіювання, переконання), вміють чинити професійний вплив на інших. Такі лідери навчені триматися на публіці, їх дії відслідковують та корегують, а до влади вони приходять через бюрократичні структури. Представники третього типу істотно відрізняються від двох попередніх, бо вони є лідерами за покликанням. Харизматичні лідери завжди з гарячим запалом та впевненістю проголошують власні ідеї, «гіпнотизують» суспільство індивідуально-психологічними особливостями, мають добре розвинені ораторські та особистісні здібності. Вони викликають емоційну довіру до себе, здатні переконувати у своїй правоті інших, їм притаманні якості щирості, героїзму, відвертості, рішучості, відповідальності, стриманості у вирішенні політичних проблем. Такий лідер завжди має ціль і йде до неї будь-якими шляхами (етичними та неетичними), він проявляє особливе відношення до суспільства та політичної системи в цілому, викликає до себе довіру та фанатичну відданість інших. Загалом культивується велич самої особи, що сприяє визнанню чинної влади всім населенням. У цьому М.Вебер бачить найголовнішу відмінність цього типу лідерства від двох інших. Воно має більшу тенденцію до вирішення політичних проблем мирним шляхом та стабілізації соціальної системи власними переконаннями.

Таким чином, слід вказати, що перші два типи можна віднести до політиків за професією, бо їхні дії скеровуються не лише інтересами держави, але й особистими – економічними. Про те, вони відрізняються своєю впевненістю та послідовністю і раціональністю у діях, такі «вожді» держави опираються на традиції та звичаї або дотримуються чітких настанов бюрократичних систем, але не проявляють себе як герої. Їм притаманний «холодний» розум та чіткість у політичних ідеях. Харизматичних політиків ми визначаємо як лідерів за покликанням, які реально та всією душею відчувають відповідальність за наслідки своїх політичних рішень. Вони керуються не матеріальним збагаченням, а, в першу чергу, відчуттям обов'язку, що ґрунтується на залежності дій лідера від думки маси. Таким чином, харизма як унікальний особистий дар виступає проти застійної традиційності влади, але претендує при цьому не на принципові зміни, а лише на «прорив буденності». Це свідчить про те, що на чолі держави можуть бути як традиційні, раціонально-легальні політики, так і харизматичні – вони змінюють один одного відповідно до різних політичних режимів та кризових ситуацій в країні. Стати справжнім політичним лідером – не так просто, для цього потрібно багато часу приділити тренуванню власних індивідуально-психологічних особливостей та компетентностей. Лідер та його оточення будує свій авторитет щоденними зусиллями та бажанням отримати владу.

Список використаної літератури:

1. Політична психологія: хрестоматія/ авт. кол.: Т.В. Андрущенко (голова), Н.П. Іванченко, В.В. Зеленін, ст. викл. Ю.В. Романова, ст. викл. Д.М. Співак, Ю.В. Романова [та ін.]. – Київ: Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2015. – 360 с.

*Чередніченко Тетяна Володимирівна
студентка IV курсу,
Спеціальності «Психологія»*

*Науковий керівник:
кандидат психологічних наук, доцент
Лупійко, Людмила Василівна*

«Роль мотивації в навчальній діяльності студентів»

Ознайомлюючись з навчальною діяльністю студентів, можна помітити, що у великій кількості студентів вимоги до неї занижені, і діють за принципом «запам'ятав – відтворив – забув». Вивчення і знання специфіки психологічних факторів, що впливають на ефективність самоорганізації в навчальній діяльності студентів, може сприяти більш успішному вирішенню завдань підвищення якості освіти у вищих навчальних закладах і розвитку самостійності як найважливішої властивості особистості в ході професійно-особистісного розвитку [4].

Різноманітні дослідження показують, що будь-яка діяльність проходить успішніше та дає кращі результати за наявності глибоких мотивів, які викликають бажання активно діяти, долаючи перешкоди. Звичайно, це стосується і навчальної діяльності. Мотивація навчання – це певні причини, які спонукатимуть студента до опанування та засвоєння знань, щоб у майбутньому він зміг їх застосовувати на практиці. Загалом, до навчального матеріалу має бути позитивне ставлення, предмет засвоєння повинен бути цікавим та активізувати у студента пізнавальний інтерес. Тому особистість викладача та його підхід до організації навчальної діяльності відіграє важливу роль у формуванні мотивації студента до навчання.

В умовах безперервної освіти вже недостатньо просто навчити людину чому-небудь. Важливо навчити його засвоювати знання протягом усього свого життя, а це можливо лише в тому випадку, якщо в ході навчання буде вирішуватися завдання виховання в учнів безкорисливої спраги пізнання [3]. Від цього залежать успіхи студента в майбутній професійній діяльності.

Численні дослідження психологів (А.К. Маркової, М.І. Мешкова, А.О. Реана, В.А. Семиченко, В.О. Якуніна та ін.) показують, що фактор мотивації для успішного навчання є сильнішим у порівнянні з фактором інтелекту. При цьому виявлено, що висока позитивна мотивація може відігравати роль компенсуючого фактора в разі недостатньо високих здібностей; проте у зворотному напрямку цей фактор не спрацьовує – ніякий високий рівень здібностей не може компенсувати відсутність навчального мотиву або низьку його вираженість, не може привести до значних успіхів у навчанні [1].

Відомо, що навчальна діяльність, як і будь-яка діяльність людини, полімотивована, побуджується не одним, а одночасно декількома мотивами, один з яких є провідним [3]. Багато вчених поділяють ці мотиви на два типи: зовнішні (екстринсивні) та внутрішні (інтринсивні). При зовнішній мотивації у студентів виявляється споживацьке ставлення до учіння, тобто, навчальний матеріал засвоюється для близьких цілей (відповісти на семінарі, скласти залік, отримати хорошу оцінку) і після відтворення швидко забувається. При внутрішній мотивації навчально-професійної діяльності у студента на першому місці професійні та пізнавальні інтереси, які спрямовані на перспективу, засвоєння навчального матеріалу відбувається свідомо та цілеспрямовано [2].

Таким чином, ми можемо сказати, що найбільш ефективним засвоєння знань є тоді, коли студент сам організовує процес свого навчання, а саме: ставить цілі своєї пізнавальної діяльності, організовує її та оцінює ефективність. Навчання для студентів має набути особистісного життєвого сенсу, який поєднує розум, почуття і волю та виявляється у спрямуванні творчої пізнавальної активності на життєве самовизначення і

професійне самоствердження, на оволодіння професією і розвиток своїх потенційних можливостей [2].

Список використаної літератури:

1. Ильин Е. П. Мотивация и мотивы. / Е.П. Ильин. – СПб.: Питер, 2002 – 512 с.
  2. Подоляк Л.Г. Психологія вищої школи: Навчальний посібник для магістрантів і аспірантів / Подоляк Л.Г., Юрченко В.І. – К.: ТОВ “Філ-студія”, 2006. – 320с.
  3. http://referatwork.ru/uchebnaya_deyatelnost/section-5.html
  4. <file:///D:/downloads/motivatsiya-uchebnoy-deyatelnosti-i-samoregulyatsiya-studenta.pdf>.
- Т.А.Дворникова- Вестник СПбГУ. Сер. 12. 2011. Вып. 3

*Чудненко Катерина Євгенівна,
студентка II курсу
Спеціальності «Психологія»*

*Науковий керівник:
кандидат психологічних наук, доцент кафедри
Отич, Дарія Дмитрівна*

«Оптимізм, як чинник копінг-стратегій осіб, що належать до ЛГБТ-спільноти»

Оптимізм є передумовою активного проблемно-фокусованого та соціально-орієнтованого стилю копінг-поведінки особистості, в основі якої є позитивна переоцінка ситуації. Оптимізм негативно пов'язаний з непродуктивним копінгом. Песимізм, навпаки, – сприяє емоційно-фокусованому копінгу, та негативно пов'язан з копінг-стратегіями поведінки, орієнтованої на вирішення проблеми.

Оптимізм є копінг-ресурсом, який дозволяє особистості конструктивно опанувати складні життєві ситуації. Однак, в певних обставинах, які не піддаються особистому контролю, більш ефективною є певна доля песимізму особистості. Інакше кажучи, оптимісти легше долають труднощі, а песимісти легше переживають та примирюються з ними на емоційному рівні.

Цей висновок також підтверджується результатами нашого емпіричного дослідження, згідно якого оптимізм як чинник копінг-стратегій осіб, що належать до ЛГБТ спільноти, має позитивну кореляцію з таким показниками як проблемно-орієнтований копінг; пошук соціальної підтримки; конструктивність поведінкових копінг-стратегій.

Також оптимізм має негативну кореляцію з емоційно-орієнтованою копінг-поведінкою. Автор концепції атрибутивного оптимізму М. Селігман, зауважує, що оптимізм може бути вірною стратегією якщо:

1) Особистість знаходиться в ситуації успіху (треба впоратися зі складним завданням; перемогти в спортивному змаганні);

2) Якщо складна життєва ситуація схильна затягуватися у часі, та впливає на стан здоров'я;

3) Якщо людина бажає бути лідером, та надихати інших.

Втім, є випадки в яких спиратися на оптимізм не рекомендовано:

а) Якщо людина планує щось ризиковане;

б) Якщо треба проявити співчуття до тривог або проблем інших людей – не треба починати з оптимізму, втім, в майбутньому, після того як довіру буде встановлено, оптимізм може бути корисним.

Згідно до М. Селігмана, основний принци, який дозволяє вирішити коли слід або не слід користуватися оптимізмом полягає в тому, що особистість запитує себе, якою буде ціна невдачі у конкретній ситуації. Якщо ціна невдачі висока, то оптимізм – не вірна стратегія. Але якщо ціна невдачу невисока, оптимізмом слід користуватись

Теорія роботи з когнітивною сферою спирається на досвід психотерапевтичної роботи та результати психологічних досліджень, які доводять, що у людей, які відчувають депресію частіше зустрічаються різного роду ригідні, нереалістичні, ірраціональні, одномірні, глобальні, інакше кажучи – неконструктивні уявлення на зразок «Якщо я не можу зробити все ідеально – я невдаха», «Якщо я не подобаюсь усім – я нікчема». Конструктивний оптимістичний Атрибутивний Стиль безпосередньо пов'язан з конструктивним уявленням про себе, світ на інших людей. Особистісно зрілі та психологічно благополучні люди схильні к більш багатомірним, гнучким та реалістичним роздумам при оцінці важких життєвих обставин. Наприклад, оптиміст може сказати: «На кожного, кому ти подобаєшся, випадає людина якої ти не подобаєшся», «Кохання дорогоцінне, але рідке».

Песимістичне, або негативне мислення (як психологічна реальність, протилежна оптимістичному мисленню) стало предметом роботи когнітивних терапевтів, оскільки воно безпосередньо пов'язано з виникненням різноманітних емоційних та поведінкових розладів.

Песимістичний атрибутивний стиль, є невід'ємною частиною депресії, піддається корекції. А. Бек, А. Еліс, М. Селігман, П. Столц, С. Холлон, А. Фрімен та інші дослідники розробили та випробували на практиці серію методик, які дозволяють людині змінити свої деструктивні реакції на обставини життя.

Змінюючи ірраціональні думки та песимістичний атрибутивний стиль, психолог навчає клієнта наступним навичкам:

1) розпізнавати та відстежувати автоматичні думки, тобто звичні фрази, які виникають у свідомості та зазвичай залишаються непоміченими;

2) аналізувати, ставити під сумнів та спростовувати деструктивні автоматичні думки та інтерпретації.

3) робити так звані *реатрибуції*, шукати альтернативні пояснення та використовувати їх в дискусії зі своїми автоматичними думками.

Так поступово людина отримує навички конструктивного мислення, яке характеризується гнучкістю, реалістичністю, позитивністю та зрілістю.

Сучасні данні щодо ролі оптимістичного пояснення позитивних обставин в психологічному благополуччі та досягненнях в діяльності свідчать про те, що психологічну роботу слід проводити як на матеріалі корекції пояснень негативних життєвих обставин, так я на матеріалі пояснення позитивних обставин, як на вміння оптимістично пояснювати успіхи.

Список використаної літератури:

1. Замышляева М. С. Оптимизм и пессимизм в совладающем поведении в юношеском возрасте : дис. канд. псих. наук / Замышляева Марина Сергеевна – Костромской Государственный Университет им. Н.А.Не, 2006.

2. Леонтьев Д.А. (ред.) Личностный потенциал: структура и диагностика М.: Смысл, 2011

*Шамрай Олена Олександрівна
студентка II курсу
Спеціальності «Психологія»*

*Науковий керівник
кандидат психологічних наук, доцент,
Федоренко, Алла Федорівна*

«Психологічні особливості взаємостосунків дітей підліткового віку під час навчального процесу»

На сучасному етапі розвитку української освіти, впроваджується проект «Нової

української школи», метою якого є розвиток основних компетентностей учня для його особистої реалізації, розвитку, активної громадянської позиції. Однією із десяти ключових компетентностей є соціальна, що передбачає формування навичок ефективної та конструктивної взаємодії із соціумом, вміння працювати з іншими на результат.

Підлітковий вік являє собою перехідний етап від дитинства до дорослості, провідною діяльністю стає інтимно-особистісне спілкування, яке передбачає бажання до постійної соціальної взаємодії з однолітками. Під час навчання підлітки переважну частину часу проводять у школі, де знаходяться у тісному контакті з однокласниками. Для підлітка дуже важливо бути визнаним членом референтної групи, цінності якої він приймає, це дає почуття захищеності.

Існує безліч думок щодо місця міжособистісних стосунків у життєдіяльності людей, В. Мясіщев зазначав, що визначальним для особистості є ставлення до людей, тобто наявність взаємовідносин [1].

Психологічний словник визначає міжособистісні стосунки, як зв'язки між людьми, що суб'єктивно і об'єктивно виявляються в характері й способах міжособистісної взаємодії, тобто взаємних впливів людей один на одного в процесі їхньої діяльності та спілкування. Поєднує в собі систему установок, орієнтацій й очікувань, стереотипів та інших диспозицій, через які люди сприймають і оцінюють один одного [4].

В цей період інтенсивно засвоюються стереотипи поведінки, пов'язані з усвідомленням своєї статевої приналежності. Молодші підлітки (10-11), в ході спілкування та встановлення міжособистісних стосунків, орієнтовані на спілкування з однолітками своєї статі, а у старшому підлітковому віці (15-16) виникає зацікавленість у представниках протилежної статі, що безпосередньо якісно впливає на особливості протікання та встановлення взаємин [3].

Виховний вплив колективу залежить від становища учнів у системі міжособистісних взаємин. Соціально-психологічну основу всіх взаємостосунків, що складаються у групі, складають прийняті в ній моральні цінності та норми. З моральних цінностей зазвичай виникають ті норми, якими у своїх взаєминах керуються члени групи. В керуванні діяльністю групи норми виконують ряд функцій: регулятивну, оціночну, санкціонуючу та стабілізуючу [2].

З метою дослідження міжособистісних взаємостосунків молодших та старших підлітків в умовах загальноосвітнього навчального закладу було проведено емпіричне дослідження. Експериментальною базою було обрано загальноосвітню школу I-III ступенів №249 Деснянського району м. Києва. У дослідженні взяли участь молодші підлітки, а саме учні 5-А та 5-Б класів, віком 10-11 років, у кількості 25 та 24 особи, та старші підлітки 8-А та 8-Б класів, віком 13-14 років, у кількості 19 і 21 осіб.

Для вивчення психологічних особливостей міжособистісних стосунків шкільних колективів підлітків, нами було підібрано діагностичний інструментарій: методики «Соціометрія» (Дж. Морено), «Діагностика міжособистісних відносин» (Т. Лірі) та «Методика оцінки психологічної атмосфери у колективі» (Ф. Фідлер).

Аналіз результатів виявив, що серед молодших підлітків переважають односторонні вибори, а серед старших – обопільні. Ставлення до оточення, при включенні в систему міжособистісних стосунків, діти 10-11 років схильні проявляти «покірність» та «підозріливість», що може бути зумовлено періодом адаптації до нових умов навчання. Серед учнів 13-14 років переважає «авторитарний» та «товариський» тип ставлення. У колективі дітей молодшого підліткового віку спостерігається сприятливий психологічний клімат, а серед дітей старшого підліткового віку – початковий рівень несприятливості.

Отже встановлено, що новоутвореннями підліткового віку є: становлення самосвідомості та розвиток почуття дорослості. Провідною діяльністю стає інтимно-особистісне спілкування. Підлітковий вік починається з переходу від орієнтації на спілкування з дорослими до направленості на спілкування з однолітками. Нові умови розвитку підлітків зумовлюють нову соціальну ситуацію, яка характеризується змінами

мотивів взаємодії із соціальним оточенням. Формування особистості може бути реалізовано тільки в системі колективного виховання.

Здійснене нами дослідження дає підстави стверджувати про наявність відмінностей у психологічних особливостях побудови міжособистісних взаємовідносин у молодших і старших підлітків.

Список використаної літератури:

1. Андреева Г.М. Социальная психология / Г.М. Андреева – М.: Аспект-Пресс, 2002.
2. Бех І. Колектив як чинник створення унікальної ситуації виховання особистості / І. Бех // Директор школи. – 2002. – № 6. – С. 8-11.
3. Райс Ф. Психология подросткового и юношеского возраста / Ф. Райс, К. Долджин. – СПб. Питер, 2012. – (серия «Мастери психологии»).
4. Словник з соціальної педагогіки. / Авт.-сост. Л.В. Мардахаев. – М.: Академія, 2002. – 368с.

*Шеляг Інна Андріївна
студент IV курсу
Спеціальності «Психологія»*

*Науковий керівник:
кандидат психологічних наук, доцент кафедри
Отич, Дарія Дмитрівна*

«Психологічні особливості взаємозв'язку самооцінки та рівня домагань у ранньому юнацькому віці»

Велике значення в ранньому юнацькому віці відіграє саме самооцінка та рівень домагань, рівень яких впливає на розвиток людини в соціальній сфері, допомагає адаптуватися до нових умов соціуму. Як соціальний аспект життя особистості, самооцінку та рівень домагань вивчали такі психологи як Р. Бернс, Л.І. Божович, Л.В.Бороздіна.

Окремо самооцінку розглядали як складову самосвідомості та можливість зв'язку з рисами особистості. Подібні дослідження представляються найперспективнішими. На сьогоднішній день активно вивчають положення самооцінки в структурі самосвідомості особистості, вікову динаміку самооцінки, намагаються визначити її компоненти.

Будучи регулятором поведінки людини, оцінка особистістю самої себе, своїх можливостей, якостей і себе, як складової суспільства впливає на ефективність діяльності цієї особистості [3]. Рівнем домагань часті називають потенційну самооцінку. Рівень домагань формується під впливом суб'єктивних переживань успіху або невдачі в діяльності людини. Зазначається, що з віком учні реальніше оцінюють свої можливості і відповідно планують навчання, при цьому співставляючи свій рівень домагань у відповідність того, що самооцінка стає більш адекватною.

Дослідження проблеми становлення самооцінки та рівня домагань особистості в процесі розвитку її свідомості та самосвідомості розкриті в працях українських та зарубіжних вчених Л.І. Божович, Б.Г. Ананьева, І.С. Булах, І.Д. Беха, Д. Бернс, І.С. Кон [2]. Зазначається не тільки зв'язок між самооцінкою та рівнем домагань, але й відсутність конгруентності між ними. Дослідження взаємозв'язку між цими складовими особистості зосереджені в різних вікових періодах.

Розвиток самої особистості, її здатність до самоаналізу та саморегуляції в значній мірі залежить від характеру взаємозв'язку самооцінки і рівня домагань. Необхідність подальшого вивчення взаємозв'язку цих складових зумовлюється їх складністю, специфікою впливу на розвиток особистості, самосвідомості, процесів саморегуляції й загалом поведінки і діяльності особистості. Сучасні наукові погляди акцентують свою

увагу на розвиток та функціонування самооцінки та рівня домагань саме як динамічне та структурне об'єднання в єдине ціле, в динамічну систему.

Можна підвести, що самооцінка є автономно надзвичайно важливим, якщо не ключовим елементом самосвідомості, який в значній мірі може детермінувати особистісний комфорт або дискомфорт, виражений в ступені самосприйняття суб'єкта, його задоволеності собою [1].

Список використаної літератури

1. Бороздина Л. В. Притязания и самооценка / Л. В. Бороздина, Л. В. Видинская // Вестн. Моск. ун-та. Серия 14. Психология. – 1986. – №3.
2. Дмитрієва С.М. Психологічні особливості самооцінки та рівня домагань старшокласників / С.М.Бмитрієва, Л.П. Бутузова // "Наука і освіта", №5, 2016
3. <http://eprints.zu.edu.ua>

*Шмарай Анастасія Олегівна,
студентка IV курсу,
Спеціальності «Психологія»*

*Науковий керівник:
кандидат наук, доцент
Зайчикова, Тетяна Вікторівна*

«Вплив типів сімейного виховання на розвиток акцентуацій характеру»

Вік підлітка вважається одним із найбільш складних часових проміжків онтогенезу. Підлітковий період є переходом від дитинства до дорослості. Це час, в якому відбувається потужне становлення розумових якостей, відчуттів і прагнень, готовності підлітка жити і взаємодіяти з навколишнім світом на рівні дорослого.

Система понять відносин дітей та батьків є доволі широкою і багатозначною: настанови батьків і ті види поведінки, що їм відповідають; соціальні позиції батьків; стилі їхнього ставлення; стиль відносин між матір'ю та дитиною; види позитивного та негативного авторитету батьків; стилі дитячого виховання; особливості патогенних видів виховання; налаштування процесу виховання; положення дитини у сім'ї; типи спілкування, які пропонують дорослі в сім'ї та школі [6, с.140].

Щонайкраща позиція батьків повинна відповідати трьом головним вимогам: адекватності, гнучкості і прогностичності.

Головною особливістю родинного виховання можна назвати стиль. Це є типовою для членів сім'ї сукупністю відносин, а також характер взаємодії у системі «батьки-діти». Наприклад, владний стиль виховання базується на прагненні матері та батька підкорити власним амбіціям та взагалі впливу своїх дітей. Це може проявлятися у пригніченні дитячих ініціатив, жорсткому контролю над дотриманням власних вимог, повному контролю поведінки, зацікавленні та бажань. Демократичний стиль діє на противагу - це прагнення батьків запровадити м'які відносини з дитиною. Такі батьки залучають свою дитину до пошуку відповіді на проблемні питання, підтримують бажання та ініціативи. При ліберальному стилі виховання також є протилежність авторитарному. Такі батьки повністю або майже не ставлять обмежень для поведінки дитини. Однак, дитина практично позбавляється керівництва дорослих. Такі батьки мають душевне та тепле відношення до дітей, діти приймаються ними якими ті є [1, с.198]. Е.Маккобі і С.Мартін описали ще інакший стиль поведінки батьків – індиферентний. Для цього типу характерним є низький контроль дітей. Також при ньому майже відсутня сердечність та душевність до них.

Найтипівішими помилками у родинному вихованні можна назвати такі як нестача позитивних розмов між батьками та підлітками; наявність власних стійких негативних

моралей у батьків; тотальне нерозуміння та небажання батьків дізнатися внутрішній світ своєї дитини.

Крайню інтенсивність певних рис людини називають їх акцентуацією. Акцентуація рис характеру виробляється за суспільних умов життя під впливом суспільної спрямованості інтересів, специфіки контактів у сім'ї, колективі, але, як свідчать дослідження, основоположними для них є своєрідні природжені індивідуальні особливості, що і створюють ґрунт для виникнення акцентуації за відповідних соціальних умов.

Існують дві класифікації типів акцентуації характеру. Перша запропонована Карлом Леонгардом (лабільний, нестійкий, емотивний, демонстративний, над пунктуальний, ригідно-афективний, некерований, інтравертний, боязливий, неврастенічний) [5, с. 251] і друга – А.Є. Личко (лабільний циклоїд, лабільний, істероїдний, психастенічний, епілептоїдний, шизоїдний, сенситивний, антеро-невротичний, конформний, нестійкий, гіпертимний, циклоїдний) [7, с. 313].

Збереження комфортних взаємин батьків і дитини буде сприяти профілактиці посилення акцентуованої поведінки і, як наслідок, психічних відхилень і розладів.

Проведений теоретичний аналіз дозволив визначити, що в психологічній науці сформована концепція взаємозв'язку типу акцентуації характеру і типу дитячо-батьківських відносин, які формуються на основі стилів сімейного виховання (К. Леонгард, Л. Юстіціс та ін.). Певні відносини в родині при певних умовах або їх недотриманні можуть впливати на розвиток акцентуацій характеру дитини і, як вже було сказано, особливо у підлітковому віці.

Так, наприклад, гіпопротекція, недолік уваги, відсторонення дитини, емоційне відкидання і т. п. можуть привести до формування нестійкого, конформного типу, а також сприяти в подальшому розвитку психологічної травми підлітка. Домінуюча гіперпротекція, що виявляється як надмірна опіка, тотальний контроль, заборона на самостійні дії і рішення посилюють у підлітка реакції неслухняності, протесту і призводять до формування гіпертимно-нестійкого типу при можливості розвитку психоастенічної, сенситивної, астено-невротичної акцентуації. Потураюча гіперпротекція визначає формування істероїдної акцентуації і проявляється в таких особливостях відносин як надмірне звеличення, захоплення нерідко уявними достоїнствами, необґрунтованим наділенням прав і свобод підлітка, що не засвоїв норми поведінки в суспільстві і т. д. А жорстокі взаємовідносини, в процесі яких, як правило, розвиваються ознаки психічних травм, є особливо згубними для епілептоїдного і конформного типів.

Отже, у підлітковому віці, коли акцентуації характеру проявляються особливо яскраво, фактори дитячо-батьківських взаємин можуть сприяти розвитку так званого слабкого місця, яке відноситься до відповідної акцентуації і є найбільш уразливим, що може спровокувати ризик соціальної дезадаптації підлітка. Збереження комфортних взаємин батьків і дитини буде сприяти профілактиці посилення акцентуованої поведінки і, як наслідок, психічних відхилень і розладів.

Список використаної літератури

1. Бандура А., Уолтерс Р. Подростковая агрессия. Изучение влияния воспитания и семейных отношений. М.: Апрель - Пресс, изд- во ЭКСМО - ПРЕСС, 1999, с. 295.
2. Виготський Л.С. Динаміка та структура особистості підлітка. М.: Міжнародна Педагогічна Академія, 1994, с. 303.
3. Дружиніна В.Н. Психологія сім'ї. М.: КСП, 1998.
4. Левітов Н.Д. Психологія характеру. М., 1969.
5. Леонгард К. Акцентуированные личности. М.: Высшая школа, 1989, с. 374.
6. Личко А.Е. Психотерапия и акцентуации характера. 1979, с. 467.
7. Личко А. Е. Психопатии и акцентуации характера у подростков. // Психология индивидуальных различий. М., 1982, с. 609.

«Попередження конфліктності дитячо-батьківських стосунків»

Сім'я – це один із головних соціальних інститутів людини. Саме в сімейному вихованні часто батьки та діти не можуть дійти спільної думки чи рішення. Це відбувається через вікові розбіжності, різні характери, типи темпераменту тощо.

Питання конфліктів в сімейній структурі є актуальним, проте досліджений не в повній мірі. Дуже часто батьки звертаються до психолога із тривогою, що не можуть знайти спільну мову із власною дитиною, а дитина в цей час скаржиться на своїх батьків друзям, або дорослим, яким довіряє.

Технології розвиваються щосекунди, тому батькам дуже важко встигати за власними дітьми, через що часто виникають конфліктні ситуації. Тому проблема профілактики, а, за необхідності, і подолання конфліктності дитячо-батьківських стосунків є завжди на часі і вимагає постійної уваги фахівців, які працюють з сім'ями: соціальних педагогів та психологів.

Конфліктність між членами сім'ї розглядали такі педагоги та психологи як: Ю. С. Альошина, Т. В. Андрєєва, Ю. А. Бакуліна, Л. І. Божович, С. В. Ковальов, О. М. Леонтєв, А.В. Петровський, В. А. Сисенко, В. В. Столін та ін. Активно вивчав питання проблем взаємовідносин в сім'ї, зокрема згуртованість членів родини відомий науковець Е. Р. Ейдемільер. Ряд авторів таких як Е. Еріксон, Т. Харіс, Ф. Лайн, А. Френч мали на увазі, що головним у виникненні конфліктних ситуацій в родині є особливості фрустрації, яку переживають діти у стадії формування власного «Я».

Автори зазначають що, вміст внутрішньо особистісних конфліктних ситуацій визначається тим, чи змогла дитина в потрібний момент свого особистісного розвитку правильно реалізувати свої головні психологічні потреби: у довірі, любові, у визнанні, і повазі, взаєморозумінні, самоствердженні. Тому внутрішній конфлікт є одним із чинників, що спричиняють неврози та класифікує на конфлікт потреб, інтересів, потягів та можливостей (За[2]). В. І. Ішмуратов визначив конфлікт, як суперечність, яка сприймається людиною як значуща для неї психологічна проблема, яка потребує свого вирішення і викликає активність, направлену на розв'язання суперечностей [1].

Отже, поняття «конфлікт» - це ситуація, в якій дві сторони, які не можуть знайти спільного вирішення, мають різні погляди на ситуацію, та не хочуть вислуховувати опонента та йти на компроміс. Така, тобто конфліктна ситуація, особливо руйнуюче впливає на дитячо-батьківські стосунки, тому вимагає постійної уваги щодо профілактики конфліктності.

Багато конфліктних ситуацій можна було б уникнути, якби батьки та діти могли ставити себе на місце іншого. Батькам варто не завищувати свій авторитет, а іноді використовувати метод «рівний-рівному», тоді діти будуть поважати своїх батьків і зникне багато інших міжособистісних проблем.

Список використаної літератури:

1. Ішмуратов В.А. Конфлікт і злагода. /В. А. Ішмуратов.– К.: Наукова думка, 1999. - 191с.
2. Ковальов С. В. Психология семейных отношений /С. В. Ковальов. СПб: ЕВРОЗНАК, 2001. – 320с.

*Хайленко Анна Олександрівна,
студентка VI курсу
Спеціальності «Психологія»*

*Науковий керівник:
кандидат психологічних наук, доцент
Федоренко, Алла Федорівна*

«Психологічні особливості прояву агресивності у молодшому юнацькому віці»

Термін «агресивність» широко використовується та несе в собі як деструктивний (соціально-негативний), так і конструктивний (соціально-позитивний) сенс. Агресивність є однією з найістотніших властивостей особистості, що впливає на її соціалізацію [2]. Є. В. Рогов інтерпретує агресивність як відносно стійкий емоційний стан, властивий особистості, який виявляється у гніві, злості, роздратованості і є передвісником агресії. Агресія – специфічна форма деструктивної поведінки, яка характеризується завданням шкоди предмету чи предметам, людині чи групі людей [1].

Молодший юнацький вік – надзвичайно складна, суперечлива стадія життєвого шляху, яка закладає ціннісний фундамент особистості, це завершальний етап формування особистості. Старшокласники стають стриманішими, врівноваженішими порівняно з підлітками. У цьому віці, порівняно з попередніми та подальшими віковими етапами, проявляється схильність до афективного агресивного реагування. Агресивність в ранній юності виступає своєрідним засобом, що дозволяє старшокласникам долати внутрішні проблеми. У цей період відбувається перехід до типових дорослих чоловічих та жіночих моделей агресивності [3].

Метою нашого дослідження було вивчення психологічних особливостей прояву агресивності у молодшому юнацькому віці. Дослідження проводилося на базі середньої загальноосвітньої школи № 195 ім. В. І. Кудряшова Дніпровського району м. Києва та навчально-виховного комплексу № 176 (спеціалізована школа I ступеня з поглибленим вивченням іспанської мови – суспільно-гуманітарна гімназія) Дніпровського району м. Києва. В дослідженні взяли участь 50 респондентів (з них 25 хлопців та 25 дівчат), віком 15-18 років (учні 9-11 класів). Для діагностики психологічних особливостей прояву агресивності у молодшому юнацькому віці було підбрано 4 психодіагностичні методики, які досліджують різні компоненти агресивності та агресивної поведінки.: опитувальник А. Баса та А. Дарки «Діагностика стану агресії»; тест А. Ассінгера (оцінювання агресивності у стосунках); опитувальник агресивності Л. Г. Почебут; методика «Агресивна поведінка» (Є. П. Ільїн та П. А. Ковальов).

Аналіз результатів дослідження юнаків та дівчат за методикою А. Баса та А. Дарки «Діагностика стану агресії» виявив, що переважаючим проявом агресивності в молодшому юнацькому віці є вербальна (середній показник – 60,8, що відповідає підвищеному рівню агресивності), а найменше молодші юнаки схильні до образи (середній показник – 27,3, що відповідає середньому рівню агресивності). Аналіз результатів дослідження юнаків та дівчат за методикою «Тест А. Ассінгера (оцінювання агресивності у стосунках)» виявив, що 68% досліджуваних продемонстрували середній рівень агресивності при соціальних контактах (помірна агресивність); 20% – низький; і лише 12% молодших юнаків продемонстрували високий рівень агресивності. Аналіз результатів дослідження юнаків та дівчат за методикою «Опитувальник агресивності Л. Г. Почебут» виявив, що 86% досліджуваним притаманний середній рівень агресивності; 14% – низький та 0% – високий рівень агресивності. Аналіз результатів дослідження юнаків та дівчат за методикою «Агресивна поведінка» (Є. П. Ільїн та П. А. Ковальов) виявив, що 52% досліджуваних мають низький ступінь нестриманості. У таких осіб переважає невідступне та свідоме панування розуму над пристрастями й іншими недобрими поривами. У 48% старших школярів середній рівень прояву нестриманості.

Отже, результати проведеного дослідження показали, що загальний рівень агресивності молодших юнаків на середньому рівні. Домінуючим проявом агресивності в даному віці є пряма вербальна агресивність, а найменше молодші юнаки схильні до прояву фізичної та предметної агресивності. У соціальних контактах молодші юнаки є помірно агресивними та мають високий ступінь стриманості (витримки).

Список використаної літератури:

1. Райгородский Д. Я. Практическая психодиагностика. Методики и тесты. Учебное пособие / Райгородский Д. Я. – Самара, 2001. – с.180-184.
  2. Федух І. С. Психологічні особливості проявів агресивності в ранньому юнацькому віці: дис. канд. психол. наук: 19.00.07 / Федух Ірина Сергіївна. – К., 2007. – 264 с.
- Шапарь В. Б. Новейший психологический словарь: словарь 3-е изд / Шапарь В. Б., Россоха В. Е. – Ростов-на-Дону: Феникс, 2007. – 639 с.

ФАКУЛЬТЕТ УКРАЇНСЬКОЇ ФІЛОЛОГІЇ ТА ЛІТЕРАТУРНОЇ ТВОРЧОСТІ ІМЕНІ АНДРІЯ МАЛИШКА

---

*Андрієнко Валерія Олександрівна,
студентка II курсу,
спеціальності «Філологія
(українська мова та література)»*

*Науковий керівник:
кандидат філологічних наук, професор
Осьмак Ніна Дмитрівна*

«Авторська інтерпретація свята Івана Купала у творі Миколи Гоголя «Вечір проти Івана Купала»

Українська культурна ментальність неможлива без міфологічних істот, які живуть у світі старих обрядів. Так сталося, що слов'янське християнство міцно переплелось з язичництвом, об'єдналося звичаєво-традиційне підґрунтя з біблійними іменами та концепцією релігії, різне світобачення наклалося одне на одне, породивши український конфесійний синкретизм. Наші предки-язичники вибудовували власний паралельний світ, який існував поряд із людиною і вдень, і вночі. Саме про такі вірування, згубу людської душі нечистю досить вдало розповідає у своїй повісті «Вечір проти Івана Купала» М. Гоголь.

П. Куліш, досліджуючи біографію письменника, зазначає, що любов до фольклору розвивали його бабуса Тетяна Семенівна та мати Марія Іванівна [2], а також відвідини Магерок – передмістя Ніжина, подорож Полтавщиною, де записував різні небилиці, розповіді про нечисту силу, пісні й обряди, традиції. Із 1826р. розпочинає вести «Книгу всякої всячини, або підручну Енциклопедію», яка укладалася протягом кількох років (до 1830р. включно). Більша частина записів – це фольклорні матеріали, які він використав у повістях збірок «Вечори на хуторі поблизу Диканьки» та «Миргород».

Неабияке значення М. Гоголь приділив дослідженню вірувань свята Івана Купала, які він інтерпретує у творі з циклу «Вечори на хуторі поблизу Диканьки». Уперше повість «Вечір проти Івана Купала» надрукована у книжках «Вітчизняних записок» за 1830р., без підпису автора, вона мала назву «Басаврюк, или Вечер накануне Ивана Купала. Малороссийская повесть (с народного пересказа), рассказана дядьком Покровской церкви». Письменник зобразив лише одну частину народного свята. Він лишив поза увагою життєдайний зміст обрядодійства. Ритуал очищення М. Гоголь реалізував жертвним вбивством дитини, кров якої падає на почуття й пам'ять головного героя і його родини. Зображаючи саме свято, автор використовує типові містичні вірування. У повісті папороть квітне опівночі з тріском та полум'ям. Автор описує чари квітки так: «цветок не упал прямо, но долго казался огненным шатриком посреди мрака и, словно лодка, плывал по воздуху; наконец потихоньку начал спускаться ниже и упал так далеко, что едва приметна была звездочка, не больше макового зерна» [3,40]. Процес добування квітки супроводжується різними перепонами, які створює нечиста сила. «Смотрит, тянутся из-за него сотни мохнатых рук также к цветку, а позади его что-то перебегаёт с места на место», «послышался свист, от которого захолонуло у Петра внутри, и почудилось ему, будто трава зашумела, цветы начали между собою разговаривать голоском тоненьким, будто серебряные колокольчики; деревья загремели сыпучею бранью» [7,39]. Також є образ відьми-яги та традиційного уявлення її житла – будинок на курячих ніжках. Відьма зберігає властивість трансформації в тварин: собаку та кішку. У подібних метаморфозах нечисті виявлені уявлення про чари на Івана Купала. Валерій Войтович зазначає, що поява собаки чи kota якраз і символізувала прибуття відьом [1,264].

Головною засадою ритуального дійства у повісті є вбивство, а саме пролиття невинної, чистої крові. Таким «джерелом» є маленький хлопчик Іван, брат коханої Петра. Поява Івася – це чітке розмежування між добром і злом, між гріхом і спокутою, між Петром і хлопчиком. Досить тонко психологічно та, з притаманним для слов'янських уявлень, гріхопадіння, зближенням зі злим описує письменник сцену після вбивства: «Дьявольский хохот загремел со всех сторон. Безобразные чудища стаями скакали перед ним. Ведьма, вцепившись руками в обезглавленный труп, как волк, ила из него кровь. Все покрылось перед ним красным цветом. Деревья, все в крови, казалось, горели и стонали. Небо, раскалившись, дрожало» [3,40]. Час минає, проте нечиста сила не полишає того, хто був з нею в Купальську ніч. Петро назавжди втратив життєдайну енергію, гармонію та щастя, бо те, що добуто гріхом ніколи не несе добра, не залишає тих, хто був із дияволом у спільній справі. Так М. Гоголь подальшу долю персонажа: «Вся хата полна дыма, и посередине только, где стоял Петрусь, куча пеплу, от которого местами подымался еще пар...В тот самый день, когда лукавый припрятал к себе Петруся, показался снова Басаврюк» [3,43–44]. Це авторське розгортання сюжету ще раз відтворює вірування в циклічність свята: Петро зникає в переддень Івана Купала і знову з'являється Басаврюк. Це ніби втілення того самого близького потойбіччя, яке весь час знаходиться поряд, а злі сили так само весь час намагаються спокусити, особливо на Івана Купала, коли межі між світами майже не існує.

«Вечір проти Івана Купала» зображає позиції протистояння добра і зла, трагедію людини, що порушує, прийняті народом, традицій і закони. Письменник описав трагічний момент, коли зло втручається у природний перебіг подій і руйнує долі. Людина, що зробила крок у бік зла, не залишається одна, вона обов'язково тягне за собою у безодню інших, зазвичай найдорожчих. Народний зміст свята як духовного очищення і перемоги над злом у повісті М. Гоголя набув протилежного змісту. Головний герой втратив душу, обміняв її на диявольські скарби, за що поплатився.

Список використаної літератури:

1. Войтович В. Українська міфологія. – К.: Либідь, 2002. – 664 с.: іл.
2. Кулиш П. Записки о жизни Николая Васильевича Гоголя, составленные из воспоминаний его друзей и знакомых и из его собственных писем. Том первый. – СПб.: В типографии Александра Якобсона, 1856.
3. Гоголь Н. Вечера на хуторе близ Диканьки. Миргород. – Х.: Прапор, 1987. – 347 с.: ил.

*Бартошук Богдана Тарасівна,
студент І курсу
спеціальності «Філологія
(українська мова і література)»*

*Науковий керівник:
кандидат філологічних наук, професор
Осьмак Ніна Дмитрівна*

«Фемінна сутність як підсвідомий спосіб маскулінної самореалізації у романі Валер'яна Підмогильного «Місто»

Валер'ян Підмогильний – письменник-інтелектуал, творчий стиль якого формувався на національній та європейській класиці й відзначався філософським заглибленням у пізнання світу і людини. Творчий доробок Валер'яна Підмогильного незмінно спрямовано на пізнання людини.

Для письменника основним було пізнати психіку особистості, яка в безкінечних пошуках себе болісно сприймає навколишній світ, зятято здобуває перемоги ціною

кривавих поразок, проте хоче за будь-яку ціну сягнути глибин свого ества і відчутти себе органічною частиною великої системи буття. Правда дійсності мимохідь вела до позиції застереження – отих філософських сумнівів, якими був переповнений світ А. Франса, загалом європейської літератури» [3, с. 7–8].

Місто зустріло головного героя роману вороже, хоча, насправді, Степан Радченко сам сприйняв цю зустріч так, а подальші події тільки утверджували його в цій думці (проблеми з поселенням, складнощі у пошуках роботи тощо). Єдиною відродою були думки про Надійку, за рахунок якої, сам того не підозрюючи, хлопець самостверджувався, «саме ім'я її було надією, і він повторював його, як символ перемоги» [4, с. 325]. Вона стала тим найпершим і найважливішим, що треба було здобути у місті, запорукою його майбутнього успіху.

Роль Надійки у романі «Місто» є взірцем пасивної ролі об'єкта у товарних відносинах чоловічого світу. Дівчина є звичайним крамом, позбавленим самодостатності, що оцінюється набором певних достоїнств, корисних саме для чоловічого вжитку. Жінка сприймається виключно як річ, яку беруть, віддають, яка належить чоловікові як частина його власності.

Другою жінкою стає Тамара Василівна. У цих стосунках Валер'ян Підмогильний акцентує увагу спочатку на фізіологічному аспекті, для Степана Радченка первинною тут виступає жага задоволення пекучої спраги тіла. У його голові виникає неусвідомлена думка, що «володіння цією пишною, вищою за нього, дозрілішою за нього жінкою могло б зміцнити йому дух, впевнити волю, як буває по перемозі, що самому героєві показує його вартість» [4, с. 372]. Тобто Тамара Василівна стає для студента тим джерелом, звідки він зможе черпати насагу для реалізації своїх егоїстичних бажань, і тому здобути її було метою його самолюбства.

Епізод з Мусінською (Тамара Василівна просила так себе називати) у долі Степана мав вирішальне значення. По-перше, він відіграв роль «роману виховання почуттів». Жінка навчила його культури почуттів, культури сексуальних стосунків. По-друге, стосунки з нею є першим кроком героя у напрямку міста: поки що він утвердився лише у передмісті, але тим самим остаточно відокремив себе від сільської культури.

Образ Зоськи, наступної обраниці, Степана надзвичайно неоднозначний, вона постає у двох іпостасях. Зоська-дитина, що підкреслюється її інфантильною поведінкою («Вона була вередлива, і чудні, несвітські бажання її охоплювали. За один тільки вечір вона могла хотіти політати аеропланом, постріляти з гармати, бути музикою, професором, будь-яким, до речі, мореплавцем і чабаном» [4, с. 421]), зовнішнім виглядом («Мале на зріст – йому якраз під пахви, худеньке, в плескуватому капелюшкові» [4, с. 411]) та ігровою атрибутикою (соска, стек, капелюшок). Проте в той же час вона виступає і як типова міська дівчина: Зоська палить і носить коротку зачіску, любить кіно, театри та оперу, читає лише газети і журнали, гордовито поводить з чоловіками. Вона постає як примхлива та вередлива кругілка.

Цікавою особливістю є й те, що в цих стосунках усе починається з гри, у якій дівчині щастить, а хлопцю ні. Саме тут гра тексту і гра як сюжетний елемент глибоко проникають одна в одну і проектується у взаємини Степана і Зоськи. Вона спочатку грає з ним на «ти», а він ставить собі за мету – отримати цей трофей. Після досягнення цілі хлопець пропонує одружитися, проте швидко змінює своє рішення й покидає дівчину.

Ще однією жінкою у житті Степана Радченка стає елегантна, таємнича і екзотична Рита, з якою він знайомиться на вечірці. У випадку Рити за античною класифікацією можна говорити про любов-філію. Любов-дружба, яка заснована на взаємній приязні індивіда до іншої людини, більш духовне та спокійне почуття, зумовлене соціальними зв'язками та особистим вибором. «У греків філія з'єднувала не тільки закоханих, але і друзів, і саме вона була зведена на вищий щабель у вченні про любов Платона» [2, с. 79].

Але цікавими постають деякі натяки Валер'яна Підмогильного щодо цих стосунків. У шпильки, який можна трактувати як майбутню сердечну рану: «Він дав руку й відразу ж

вирвав, кинувшись від гострого болю. Вона безжально вколола його в долоню» [4, с. 503]. По-друге, саме ім'я дівчини Рита (скорочена форма імені Маргарита) пов'язане з грецькою богинею кохання Афродітою. Моряки приносили їй в якості жертви перлини. Можливо, Стефан Радченко принесе в жертву почуттям свій майбутній шедевр. Проте фінал роману відкритий і, можливо, жертвою у стосунках Степана і Рити стане вже не жінка.

Проаналізувавши вплив жіночих образів роману «Місто» на головного героя, можна зробити висновок, що Степан Радченко має амбівалентну природу, яка складається з двох опозиційно-протилежних начал – янгольського (розум) і тваринного (тіло). За допомогою жіночих образів юнак проходить процес становлення маскулітності через своєрідну ініціацію в урбанізованому середовищі. Кожна представниця протилежної статі належить до певної соціальної групи і наділена відповідним рівнем міськості (Надійка – селянка, Мусінька – жителька передмістя, Зоська – представниця міста, Рита демонструє відкритий стиль життя), який, зрештою, здобуває й сам герой. У підсвідомості Степана Радченка жінка – це обов'язковий елемент успіху, своєрідне джерело натхнення, адже самореалізація себе як чоловіка сприяє найвищим соціальним, культурним і мистецьким досягненням у свідомості героя роману.

Список використаної літератури:

1. Борисюк І. В. Міфологічна матриця роману В. Підмогильного «Місто» / І. В. Борисюк // Наукові записки Національного університету «Києво-Могилянська академія». Філологічні науки / наук. ред. В. П. Моренець. – ВПЦ НАУКМА, 2011. – Т. 124. – С. 32–37.
2. Кучера Т. М. Онтологічні та морально-екзистенційні виміри любові / Т. М. Кучера // Університетська кафедра. – 2013. – № 2. – С. 74–89.
3. Мельник В. О. Валер'ян Підмогильний : [передмова] / В. О. Мельник // Валер'ян Підмогильний : оповідання, повість, романи / [упоряд., вступ. ст. В. О. Мельника; ред. тому В. Г. Дончик]. – Київ : Наукова думка, 1991. – С. 5–25.
4. Підмогильний В. П. Оповідання. Повість. Романи / В. П. Підмогильний; упоряд. В. О. Мельника; ред. тому В. Г. Дончик. – К. : «Наукова думка», 1991. – 800 с.

*Головченко Катерина Вадимівна,
студентка I курсу,
спеціальності «Середня освіта
(українська мова ту література)»*

*Науковий керівник:
кандидат філологічних наук, професор
Гальона Наталя Павлівна*

Семантико-стилістичні функції назв музичних інструментів у поетичних творах сучасних виконавців

Музичне мистецтво є значним шаром культурної та історичної спадщини українського народу і зберігає в собі не тільки національні етнічні риси, але й особливості функціонування мовної системи на різних етапах її розвитку, фіксує запозичення в галузі мистецтва, що свідчить про динамічний характер розвитку мови. Через постійні зміни в музичних напрямках і, відповідно, у зовсім іншому підході до номінацій музичних інструментів, цей клас лексем потребує постійного переосмислення, що зумовлює актуальність статті.

Мета статті – на матеріалі поетичних текстів сучасних українських виконавців з'ясувати семантико-стилістичні функції лексем на позначення музичних інструментів.

Музичні назви як невід'ємна частина лексичного складу мови є відкритою системою, що постійно перебуває в динаміці, вона «досить рельєфно віддзеркалюється перед нами чи то появою нових слів, чи то виходом окремих лексичних одиниць з ужитку (через втрату своєї комунікативної здатності), чи то зміною значення слів (у бік його розширення чи звуження)» [6; с. 3]. Різні народи світу долучилися до створення музичних назв упродовж багатьох віків. Тому в українській музичній терміносистемі наявні нашарування різних історичних епох і значна кількість запозичень.

У сучасних текстах лексику на позначення музичних інструментів часто використовують не з метою номінації предмета, який призначений для виконання музики, а як архетипний образ певної нації.

Свого часу під назвою «ліра» розуміли кілька струнних інструментів, різних структурою, принципами звукодобування, тембром тощо. Найбільш відомі серед них чотири типи ліри. Перший – це старогрецька ліра, яка зовнішнім виглядом нагадувала кіфару. На відміну від інших типів лір вона є струнним щипковим інструментом, який колись широко використовували на Близькому Сході, в Греції та Римі [9; с. 17].

До автентичних українських музичних інструментів також належить трембіта – гуцульський народний духовий музичний інструмент у вигляді довгої дерев'яної труби без вентилів і клапанів [10; с. 129].

Обов'язковим атрибутом українського музичного поетичного тексту є назви струнної групи інструментів. Найуживанішими є гітара, скрипка, віолончель. Синкретизм культур – неодмінна запорука їх розвитку, що спонукає сучасних українських виконавців до використання у своїх текстах екзотичних інструментів.

Отже, лексику музичного мистецтва слід трактувати як частовживану в сучасних поетичних текстах. Вона може набувати ознак двомовності, метафоризуватися та активно взаємодіяти із новітніми течіями мистецтва – виникнення нових жанрів, переосмислення старих підходів до термінологічної музичної системи.

Походження назв музичних інструментів часто пов'язане із характером звуку, який видає той чи той інструмент, його формою чи подібністю до певних предметів, або (найчастіше це стосується давніх інструментів) етимологію походження назви відстежити не вдається.

Список використаної літератури:

1. Огієнко І. Українська культура: коротка історія культурного життя українського народу // І. Огієнко. – К. : Довіра, 1992. – 141 с.
2. Паламарчук Л. Лексико-семантичний розвиток мови / Л. Паламарчук // Мовознавство. – 1982. – № 4. – С. 3 – 7.
3. Сідлецька Т.І. Практична культурологія. Історія народнооркестрового виконавства: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://posibnyky.vntu.edu.ua/narodniy_rkestr/zmist.html
4. Шекера М.Г. З історії назв музичних інструментів /кобза, бандура, ліра, волинка// Українська мова і література в школі. – 1991. – № 1 – С. 87 – 89
5. Юцевич Ю. Музика. Словник-довідник. // Юрій Юцевич – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2003. – 352 с.

*Гудована Наталія Юрївна,
студентка IV курсу,
спеціальності «Українська мова та література,
літературна творчість»*

*Науковий керівник:
кандидат філологічних наук, професор
Осьмак Ніна Дмитрівна*

Гендерні аспекти прози Володимира Даниленка

Поруч із «вічною» темою протиборства між життям та смертю не втрачає актуальності тема стосунків між чоловіком та жінкою. Цю тему намагалися розтлумачити митці різних епох, кожен із них шукав нові нюанси та виділяв свої інтонації, але вона досі залишається невичерпною.

В. Даниленко у своїй прозі створює дійсність, яка більше схожа на страшний сон, адже у ній «владарюють фатальні жінки і слабкодухі чоловіки» [2]. Письменник поступово розмиває гендерні межі та формує гендерні ролі: жінка, потрапляючи в складні життєві обставини, набуває маскулітних ознак, а чоловік, вражений сильним жіночим началом, поступово витісняється із своєї ролі та набуває фемінних рис. Все це дає підстави говорити про вплив на його творчість модерністських віянь та феміністичного руху, які сколихнули стереотипні уявлення та спричинили дискусію про становище жінки.

У багатьох романах та повістях автор переосмислює свій погляд на проблему статі, передусім на відтворення аспекту вічного протистояння між чоловіком та жінкою, а також виділяє такі елементи проблеми: дисгармонія сімейних стосунків, зрада близькій людині, нерозділене кохання, пошуки ідеального партнера, сексуальні патології та інші [3, с. 51].

У збірці «Сон із дзьоба стрижа» феміністичні образи, які змальовує В. Даниленко, різнобічні, що ускладнює можливість характеризувати жінку односторонньо, за усталеною моделлю, чи винятково крізь призму концепції «чоловік-жінка», де жінка постає здебільшого у негативному образі.

В оповіданнях відтворені такі типи жіночих образів: жінка самотня («У промінні згасаючого сонця», «Пізня шпанка», «Нічний коханець»), жінка нереалізована («Посмішка Савула»), жінка непередбачувана («Жовті півники»), жінка розчарована («Його джмелиний баритон»), жінка зраджена («Далекий голос саксофона»), жінка загадкова («Зачаровані ходю»), «Свято гарбузової княгині», «Віолетта з драндулета», «Солом'яний пан») та інші [5].

Жінка у Даниленка, зокрема, у романі «Кохання в стилі бароко», – це своєрідний фермент демонологічної сили, місія якого досягнути фатального результату – смерті чоловіка, або абсолютного оволодіння ним.

На думку Григорія Грабовича, висвітлення в літературі теми жіночого демонізму репрезентує одну з найскладніших проблем – «планомірну й нещадну війну патріархального суспільства проти жінки, тобто не кожної жінки, а власне жіночого начала» [1, с. 19].

Потяг до демонічної жінки в «Тінях з маєтку Тарновських» трактується не так її особистими рисами, як травмою у психіці її «жертв», тобто якщо у хлопчиків у дитинстві сформувався страх перед жінкою, то у дорослому віці це проявиться підсвідомим бажанням підкорятися морально сильнішій особі. Власне надміру великий страх фемінного як страх жінки і світу робить чоловіка нездатним конкурувати чи проявляти свою маскулітність.

Давні греки класифікували кохання, виділяючи Ерос – пристрасне, чуттєве кохання; Сторге – любов-дружбу; Людус – любов-метелик із частою зміною сексуальних партнерів; Прагму – кохання з розрахунку, коли чоловік обирає дружину, з якою йому буде зручно жити [6].

У повісті «Тіні в маєтку Тарновських» В. Даниленко такий тип кохання, як Прагму. Головні героїні після подружніх зрад роблять висновок, що життя не може бути пісним, а шлюб не будується «на розрахунку». Головний герой повісті був «із греко-католицької родини, де шанували сімейні цінності. Йому потрібна була інтелігентна жінка з традиційної

української сім'ї без радянських рудиментів» [6, с. 90]. Фраза «потрібна була» вдало відтворює «споживацьке» ставлення до жінки, яке сформувалось у головного героя через комплекси і страхи в дитинстві: «Я в усьому мав бути кращим за інших. Моя сім'я з міцними національними традиціями не могла дозволити собі мати неуспішну дитину» [4, с. 106].

Така модель виховання в сім'ї забезпечила страх перед жінкою як повноцінною, «рівною чоловіку» істотою, а це, безперечно, мало б наслідком кризи в подальшому подружньому житті Тадея. Це пояснює те, чому йому набрид «успішний» шлюб з Аллою, яка здавалася йому надто ідеальною у всьому.

Натомість Алла – дружина Тадея, прожила непросте життя, сповнене розчарувань від першого шлюбу, невпевненості в собі, заздрості і образ, які полонили її в дитинстві. З дитинства вона більше довіряла батькові, аніж матері, що пов'язане зі зрадою останньої, свідком якої і стала Алла. Цей комплекс згодом трансформувався у неконтрольовану заздрість і страх перед жінками, «для яких немає «чужих чоловіків». Підсвідомість відіграла важливу роль у розкритті характеру героїні, бо саме вона «керувала» її вчинками і поведінкою.

У повісті «Сонечко моє чорне й волохате» В. Даниленко заявляє про раціоналістичні та інтелектуальні проблеми любові та стосунків між чоловіком та жінкою. Родина, яку зобразив автор, є яскравим відображенням гендерних проблем сучасних сімей, чоловіка та жінки зокрема, вони потопують у буденності і головний недолік полягає в тому, що вони банально поділили ролі: вона – працює на кількох роботах, аби утримувати сім'ю, він – музикант, митець від Бога, відданий мистецтву, якому властиві всі позитивні і негативні риси таких індивідів. На думку письменника, чоловік шукає у шлюбі вічного свята, а жінка – вічного захисту.

Отже, містична сутність жінки, її сакральність та профанність, чоловічі уявлення про жінку, еротизм як невід'ємний компонент буття, маскулінізм та фемінізм, зображення самотніх, незадоволених життям жінок – є головними гендерними аспектами прози В. Даниленка, які висвітлюються через художню реалізацію концептів «жіночої тілесності», «гендерних масок», «маскулінного цинізму» тощо.

Список використаної літератури:

1. Грабович Г. Кохання з відьмами // Критика. 1998. №2 (4). С. 19–24.
2. Даниленко В. Рівень національної літератури визначають аристократичні проекти. Спецкор. Дніпропетровськ, 2008. URL: http://spetskor.dp.ua/art_767.php.
3. Даниленко В. Суспільство у сумному дзеркалі новелістики (Психологічні тенденції української малої прози 80–90-х років ХХ століття) // Українська мова й література в середніх школах, гімназіях та колегіумах. 2000. № 5. С. 46–54.
4. Даниленко В. Тіні в маєтку Тарновських. Львів: Піраміда, 2012. 180 с.
5. Жорнокуй У. В. Демонічна жінка як альтернатива трактування фемінних персонажів у збірці «Сон із дзьоба стрижа» Володимира Даниленка. URL: [nvpau_fil.n_2015_215\(1\)_18%20\(1\).pdf](http://nvpau_fil.n_2015_215(1)_18%20(1).pdf).
6. Шнайдер В. Демони кохання в маєтку Тарновських // Даниленко В. Тіні в маєтку Тарновських: повісті. Львів: ЛА «Піраміда», 2012. С. 165–178.

*Денисюк Софія Василівна ,
студентка II курсу,
спеціальності «Середня освіта
(українська мова та література, літературне редагування)»*

*Науковий керівник:
кандидат філологічних наук, професор
Осьмак Ніна Дмитрівна*

Образна система у бестселері «Називай мене Мері...» Андрія Кокотюхи

Новий твір відомого українського письменника Андрія Кокотюхи «Називай мене Мері...», вважають чи не єдиним справді технологічним автором бестселерів у сучасній літературі. Дослідниця І. Тартаковська зазначає, що «бестселер є доволі складним і цікавим соціальним і літературним явищем, ключем до сучасної поп-культури...» [3], а Ю.Ковалів, що «...книга, яка видається масовим тиражем, враховуючи невибагливий читацький попит чи комерційні інтереси, часто зумовлені модою, сенсаційною темою; зазвичай має м'яку обкладинку» [1, с. 125], отже, у сучасному літературознавстві відбувається цікава дискусія щодо жанру. У творі «Називай мене Мері...» динамічна образна система і якби продублювати рух дійових осіб стрілками, то постане перед нами неймовірно складана схема. Автор змалював розмаїття різних психологічних і соціальних типів. Усі вони є носіями певної ідеології та ролі.

«Віра Холод, у дівочтві – Юрченко...» [2, с. 90] – головний жіночий образ роману. Вона була красунею, але, за словами автора, «належала до тих жінок, кого обтяжує власна врода», бо «обрала для себе професію, котра вважається питомо чоловічою» [2, с. 90]. Як все це витримують слабкі дівочі плечі? Відповідь схована в словах Головка: «У жінок із Донецька чоловічі характери» [2, с. 87]. Знову згадка про гарячі точки і жахливі події: війну впустила в себе і реалії були страшними – прийняти не могла. Справлятися з усіма стресами, тяжкою роботою та політичними настроями допомагає сталева витримка, тому не дивно, що про себе чула і таке: «жінка-вовкодав» [2, с. 94]. Отримавши надто складне діло, Юрченко зрозуміла: «на неї скинули безнадійну справу, скориставшись нагодою», бо жінка, а не чоловік, та не була б це Віра Холод, якби не довела цю заплутану історію з купою вбивств до кінця ...» [2, с. 90]. Допоміг зробити це – слідчий Олег Кобзар, або ж Лилик. Йому властиве критичне мислення, швидка реакція в стресових ситуаціях, а ще він страшенно любив жінок. Це стає зрозумілим чи не відразу: ще незнайомка ввечері стає пристрасною коханкою вночі. Якби ж знав Олег, що Мері, яка так швидко потрапила до нього в ліжку, помре цієї ночі. Герой тяжко спить, йому не дають заспокоїтися страшні картини з його життя, бо «безсоння – міська хвороба» [2, с. 194]. Лилика важко розуміти, йому тяжко прощати, адже усвідомлюєш, що він є досить холоднокрівною людиною, бо вбив давнього знайомого Дмитра Свистуна і, як пише автор, «насправді бажав йому смерті». Можливо, це все роки складної професії та війна, але ж хіба можна так жорстоко чинити. Є ще інші чоловічі образи, які своїми діями та вчинками допомагають головному герою або заплутують його. Дмитро Свистун, із якого все почалося, Ігор Пасічник, або Ведмедик, який «вирізнявся гострим розумом, умінням розробляти стратегії, ризикувати й приймати нестандартні рішення» [2, с. 30], Тимур Нагорний, Артем Головка, особливий Гліб Ярило, бо «не кожного за життя називають сонечком» [2, с. 30], Леонід Донцов, на прізвисько Вампір, який «щонайменше п'ятнадцять останніх років вважається одним із беззаперечних злочинних авторитетів» [2, с. 128], Ваня Золотий, Андрій Верига та Верига-Старший (Анатолій Васильович), Юрченко та Чубук – всі вони не просто так у романі. Хтось із них блогер, у когось власне СТО, хтось підпільно допомагає Україні, когось убили, хтось найкращий криміналіст, а когось видають у злочині надто прості особливості... Це ж можна сказати і про жінок: Мілена, Зоя, Мері, яка «життям вже побита», Наталя Малахова, Галина Чуднівська, Людмила Токмакова, Яночка, Тетяна

Данилець, Ольга, Інна, Аліса Зайцева, Людмила Григорівна Христенко, Алла та Анна, які постають і фотомоделями, і жертвами, і матерями, і офіціантками, і секретарками, і навіть філологами – ні, вони зовсім не другорядні персонажі. Кожна з них вимальовує неймовірну канву цього заплутаного діла.

Герої у творі не тільки творять історію. Словами власних персонажів Андрій Кокотюха звертає увагу читачів на безліч болючих питань. Наприклад, автор пише про проблему книг: герої їх не читають, бо «в книжках все складно написано» [2, с.11]. Автор звертає увагу на питання працевлаштування. Так, героїня Ольга бідкається, що вона, «філолог за освітою», роботи не має, тому й живе «з городу» [2, с. 243]. Письменник пише про певний, та все ж утиск прав лівш: «Він чесно старався, але правою не виходило писати гарно. За каракулі вчителі гнівалися, постійно знижували оцінку, навіть якщо все буде правильно», – описує Кокотюха Нагорного [2,141]. Водночас найвагомішою проблемою, яку порушує автор, є війна та всі її наслідки. Так, у творі думки героїв про неї різні: для когось це «пропаганда» [2, с. 11], хтось вірить, що все швидко закінчиться, для когось – вигідний шанс заробити, бо «крадуть» [2, с. 11], а комусь ця війна поставила хрест на житті, а тому слабка стать стає дівчатами легкої поведінки, жінки ледь мають змогу виховувати дітей, бо всі намагаються втекти від того, від чого насправді ніхто з нас не втече. Актуальність проблем у нуарі надзвичайна.

Отже, образна система у нуарі «Називай мене Мері..» представлена широкою палітрою персонажів. Герої сучасного бестселеру виступають і творцями сюжету, і висвітлюють основні проблеми, а ще своїми діями виплітають канву подій заплутаного вбивства не однієї дівчини.

Література:

1. Бестселер // Літературознавча енциклопедія: У двох томах. Т. 1 / Авт.-уклад. Ю.І. Ковалів. – К.: ВЦ «Академія», 2007. – С. 125.
2. Кокотюха Андрій Роман / Київ : Нора-Друк, 2018. – 352 с. – (серія «Морок»).
3. Тартаковская И.Н. Феномен бестселлеров и массовая культура. Обзор исследований по социологии чтения / Ирина Наумовна Тартаковская // Социологический журнал. – 1994. – №1 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://sj.obliq.ru/article/>

*Енгстрем Наталія Миколаївна,
студентка I курсу,
спеціальність «Філологія
(українська мова та література)»*

*Науковий керівник:
кандидат філологічних наук, доцент
Воловенко Ірина Володимирівна*

Шляхи запозичення англіцизмів та особливості їх функціонування в сучасній українській мові

Актуальність дослідження полягає в тому, що розгляд проблем, пов'язаних з теорією і практикою запозичень, важливий в сучасних умовах, оскільки сьогодні спостерігаємо в українській мові засилля запозичень з англійської мови, які можуть призвести до знецінення українського слова.

Англійська мова стала справді світовою мовою. Нею володіє близько півтора мільярда осіб. Вісімдесят відсотків наукових досліджень у світі вперше публікується англійською. Англійською друкується близько п'ятдесяти відсотків зі 10 000 щоденних газет [5, с. 241]. До числа процесів, які активно діють у сучасній українській мові, належить процес запозичення іншомовної лексики, специфіка якого, безумовно, не вичерпується тільки його інтенсивністю.

У кінці ХХ – на початку ХХІ ст. більшу частину запозичень, які вільно використовуються в газетах й інших засобах масової інформації, становлять англіцизми, і це є характерним не тільки для української мови [1, с. 3]. Якщо не брати до уваги фахову термінологічну лексику, то у популярному вжитку англіцизми зустрічаються у найрізноманітніших тематичних групах: економіка, банківська справа, фінанси, кіно, телебачення, музика, розваги, комп'ютерна техніка та технологія, спорт, побутова техніка, сервіс, політика, страви та напої, тварини, медицина, одяг, тканини, канцелярське приладдя, офісна техніка, назви осіб. Численні новітні англійські запозичення, які тематично співвідносяться з економікою, банківською справою і фінансами, зумовлені великими змінами в цих сферах життя і впровадженням ринкової економіки в Україні, а з нею і виникненням потреби в найменуванні нових явищ, які вже мають інтернаціональні (переважно на ґрунті англійської мови) назви.

Серед найважливіших причин запозичень науковці визначають: 1) потребу в найменуванні нового об'єкта; 2) потребу в розмежуванні змістовно близьких, проте нетотожних понять; 3) потребу в спеціалізації поняття в тій, чи іншій сфері; 4) наявність у мові, яка запозичує, сформованих терміносистем, що мають традиційні джерела запозичення термінів; 5) соціально-психологічні причини – сприйняття іншомовного слова як більш престижного [3, с. 241].

Англіцизм, як і будь-яке інше позичене слово, доречний, якщо він позначає поняття, що з різних причин ще не номіноване в українській мові, або в ній відсутній рівновартісний відповідник. Масово проникаючи в нашу мову, коли в ній для позначення багатьох наукових понять існують питомі або позичені терміни, англіцизми витісняють їх без належного опору [4, с. 433].

Представники наймолодшого і середнього покоління українських учених залюбки вводять у наукові тексти модні англомовні замітники загальноновживаних слів: *креативний* замість *творчий*; *латентний* – *прихований*, *неявний*; *варіабельний* – *змінний*; *інтерація* – *взаємодія* тощо. Почасти це данина моді і сподівання на приховування думки без достатньої глибини проникання в суть аналізованої проблеми, почасти це своєрідний науковий жаргон, засіб упізнання своїх, а нерідко ще й невміння перекласти українською англомовні слова чи словосполучення [4, с. 435].

Уживання чужомовної лексеми в українській мові завжди потребує певної адаптації до власних мовних законів. Численні англіцизми, що сьогодні вживаються у нашому усному та писемному мовленні проходять певні етапи адаптації. На сьогодні в усній та писемній українській мовній практиці (частіше – у мові засобів масової інформації та реклами) все активніше використовуються гібридні композити, перша основа яких становить іншомовну лексему в неадаптованій формі (часто – в іншомовній графіці). Це різновид вкраплень – уживання у тексті з певною змістовою або стилістичною метою слів у звуковій та графічній формі мови-джерела [3, с.119].

Англіцизми переважно усвідомлюються мовцями як чужорідний елемент і зберігають ознаки свого походження: фонетичні (*джем*, *імідж*), словотвірні (*смокінг*, *маркетинг*), семантичні (*яструби* – політики, прихильники жорстокого агресивного курсу у різних країнах). Низка англіцизмів позначають національні реалії: *Скотланд-Ярд* (англійська реалія), *діснейленд* (американська реалія), а також предмети і явища в галузі спорту, техніки, економіки, політики [2, с.139].

Сьогодні проблема вживання англіцизмів є досить актуальною. Враховуючи, що українська мова збагачується і розвивається за рахунок інших мов, виникає потреба у доцільному використанні запозичень. Філологи повинні звернути увагу на проблему витіснення україномовних слів англіцизмами.

Список використаної літератури

1. Архипенко Л. М. Іншомовні лексичні запозичення в українській мові: етапи і ступені адаптації (на матеріалі англіцизмів у пресі кінця ХХ – початку ХХІ ст.) / Л. М.

Архипенко; Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна. – Спеціальність 10.02.01: українська мова Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук. – Харків, 2005. – 23 с.

2. Білодід І. К. Сучасна українська літературна мова. Лексика і фразеологія / І. К. Білодід. – Київ: 1973. – 422 с.

3. Дьолог О. С. Процес адаптації ноавітніх англійських запозичень у сучасному українському мовленні / О. С. Дьолог // Ученые записки Таврического национального университета им. В. И. Вернадского Серия «Филология. Социальные коммуникации». – 2011. – Том 24 (63). № 4. Часть 2. – С.118-121.

4. Радчук В. Плекаємо укрлиш... Для кого? / В. Радчук // Урок української. – 2003. – № 8-9.

5. Чернікова Л.Ф. Англіцизми в сучасній українській мові / Л. Ф. Чернікова, Т. І. Смілик // Вопросы духовной культуры. Сер. Филологические науки – С. 129-133.

*Заїчко Владислава Валеріївна,
студентка IV курсу
спеціальності «Українська мова та література»*

*Науковий керівник:
кандидат філологічних наук, доцент
Йолкіна Лариса Віссаріонівна*

«Феміністичні погляди Ольги Кобилянської у романі «Апостол черні»

У наш час набуває актуальним є переосмислення фемінізму як руху жіноцтва. Це складне явище поєднує в собі риси філософії, політичного руху та культурної критики. На думку О. Гомілко: «Фемінізм – соціальний, політичний, культурний та інтелектуальний рух, спрямований як на досягнення рівних прав жінок, так і на встановлення нового порядку, в якому стандарт не визначався би чоловічими мірками. Фемінізм виростає на ґрунті фундаментальної констатації маскулінного характеру існуючої культури та цивілізації, доводячи, що умовою можливості бути в культурі людиною є буття чоловіком» [1, с. 123].

О. Кобилянська виступала борцем за гендерну рівність. У своїх творах вона здебільшого зображувала яскраві жіночі образи, переосмислювала суспільну роль жінки. Письменниця часто наділяла жінок традиційними чоловічими рисами. У її творах жінка домінує. У дослідженнях С. Павличко зазначено те, що чоловіки у творах О. Кобилянської стали заручниками самоствердної патріархальної системи цінностей, набули в описі рис слабкості, слабодухості, інертності [5, с. 81]. Такий підхід сприяв рості суспільної ролі жінки, підкреслив її силу. На межі століть чоловіки досягали певного статусу в суспільстві, а жінкам це було заборонено, тому на жінок чинився психологічний тиск, зокрема силою патріархальних канонів. Жінка в О. Кобилянської впевнена, незламна, здатна боротися. Чоловіки, хоч і не позбавлені мужності, але презентує ці риси не першопланово. Жінка не лише мужньо долає життєві виклики, а й зберігає фемінні ознаки: чуттєвість, емоційність, інтуїтивність.

Критики зазначають, що О. Кобилянська гаряче відстоювала права жінки. «Жіночий голос, жіноче питання, жіночий погляд на світ стали визначальними у літературній творчості О. Кобилянської», – підкреслює у своїй статті М. Хмелюк [6, с. 50]. Зокрема це стосується перших творів: «Людина», «Царівна», «Щоденники» та інші. Головними героїнями в них були жінки з сидьними характерами. Як зазначає сама О. Кобилянська у «Щоденниках»: «Адже ж справжнє покликання жінки – виховувати й виводити в люди дітей. Жінка має бути помічницею чоловіка. Я не проти жіночого питання, бо воно допоможе багатьом незабезпеченим жінкам знайти самостійний

заробіток, – але й тільки» [4, с. 73]. Увиразнюється сам погляд авторки на сутність ролі жінки в суспільстві та сім'ї. «Кобилянська визнавала не перевагу жінки над чоловіком, а гармонію подружнього життя та любов», – підкреслює Х. Ільчук [2, с. 14].

За радянських часів через рельєфно виражені ідейні ознаки українського націоналізму прихований був роман О. Кобилянської «Апостол черні». У ньому, на відміну від попередніх творів, риси фемінізму виявляються інакше. Так, значна роль віддається чоловічим образам, зокрема це Максим Цезаревич, Юліан Цезаревич, отець Захарій. У цьому творі авторка показує нам харизму й рівність як чоловічих, так і жіночих образів. Центральний персонаж – чоловік Юліан Цезаревич. Його доля зводить з двома дівчатами. В образ кожної вкладено феміністичні сентенції. Юліан мав харизму і сильний характер, у той же час поважав жінок. Спочатку авторка вводить сюжетну лінію Юліана та Еви. Еву зображено як дівчину провінціалку, яка ніби любить свою батьківщину, але коли їде навчатися за кордон, то змінює свої погляди: «У поглядах Ева змінилася. Перед своїм від'їздом вона була запальна патріотка-націоналістка, а тепер вона ніби охолола від того...» [3, с. 291-292]. Тобто Ева перестала підтримувати Юліана, підхопивши «бациль космополітизму».

Надалі в життя Юліана входить Дора, що зображується як цілісна особистість та жінка, що має силу духу й безмежну любов, яку проявляє до Цезаревича. У фіналі роману Юліан і Дора вибороли собі щастя. Заключний діалог подружжя – ключовий: «– Але ж ти став твердий чоловіче, – усміхнулась Дора, глянувши на нього. Він відповів їй теж усміхом: – Твердий, але не для тебе. А коли я вже такий, то цього вимагає наша теперішня доба» [3, с. 382].

Отже, О. Кобилянська в романі «Апостол черні» зобразила дві ключові жіночі постаті, які можна вважати антиподами – це Ева та Дора. Ева – це людина, яка змінює свою позицію, а Дора – це образ жінки борця за справедливість, за своє щастя. Ставлення до сім'ї – лакмусовий папірець, що визначає сутність кожної з них.

Список використаної літератури:

1. Гомілко О. Є. Фемінізм. Філософія освіти. Київ : Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2018. С. 123-127.
2. Ільчук Х. Чи була Ольга Кобилянська феміністкою? *Українська мова та література*. 2005. №46 (грудень). С.14.
3. Кобилянська О. Апостол черні. Чернівці : Букрек, 2012. 432 с.
4. Кобилянська О. Слова зворушеного серця. Щоденники. Автобіографії. Листи та спогади. К.: Дніпро, 1982. Т. 1.
5. Павличко С. Теорія літератури. К.: Основи, 2002. 679 с.
6. Хмелюк М. Пошуки жіночого самовираження у ранній творчості Ольги Кобилянської. *Дивослово*. 2013. №2. С.49-53.

*Катола Катерина Володимирівна,
студентка І курсу,
спеціальності «Середня освіта
(українська мова та література, англійська мова)»*

*Науковий керівник:
кандидат філологічних наук, професор
Ліпницька Інна Миколаївна*

Становлення жанру ходіння в українській літературі

У статті здійснена наукова спроба з'ясувати основні причини виникнення жанру ходіння як літературно-естетичного компонента мандрівної літератури. На підставі

вивчення базових праць сформульовано висновок щодо функціональних особливостей жанру на етапі зародження.

Ключові слова: жанр ходіння, мандрівна література, мандри до святих місць, функціональні особливості ходінь, літературні та поза літературні причини становлення жанру, типологія ходінь.

Мандрівна проза, зокрема жанр ходіння, є малодосліджуваним літературним явищем. Ходіння досі не виокремлюється літературознавцями як особливий жанр давнього письменства, а отже, не вважається своєрідним філософським, релігійним, історичним чи літературним феноменом. У сучасній медіавістиці відсутні ґрунтовні праці, предметом вивчення яких є жанри мандрівної літератури, їх парадигма від витоків до сьогодення. Першу спробу дослідити жанрові ознаки ходіння здійснив П. Білоус у монографії «Тяжіння Святої Землі: українська паломницька проза», в якій представив частину текстів ходінь українських авторів та виокремив спільні формальні особливості цих творів. Вивченню становлення та функціонування жанру ходінь присвячені студії М. Прокоф'єва «Русские хождения XII-XV вв.» та В. Данилова «О жанровых особенностях древнерусских хождений», автори яких вперше сформулювали теоретико-літературну основу жанру.

Метою цієї статті є наукова спроба дослідити причини виникнення жанру ходіння як базового літературно-естетичного компонента мандрівної літератури та проаналізувати особливості його функціонування в давньоруській літературі. Досягнення мети передбачає вирішення таких завдань:

- дослідити основні причини виникнення жанру ходіння;
- визначити структурні особливості та охарактеризувати функціональні особливості означеного жанру на етапі становлення.

Зародження мандрівної літератури сягає близько III ст. Базовим для формування цього виду текстів став жанр ходіння. Український літературознавець, автор низки праць про розвиток української паломницької прози, П. Білоус розмежовує позалітературні та літературні причини виникнення жанру ходінь. Позалітературні полягають не тільки у прагненні «молодої руської церкви» безпосередньо контактувати із християнським Сходом, утверджуючи таким чином як внутрішній, так і зовнішній авторитет. Ходіння тієї пори належали до жанрів, які пропонували тлумачний варіант сакрального тексту. Більше того, це спершу і було основою жанру, а за умов Київської Русі, коли Біблія була перекладена лише частково, і то – для літургійних потреб, ходіння у цікавій формі подавали біблійну історію, надаючи їй забарвлення живих топографічних вражень і розкваних апокрифічних трактувань [1, 37].

Щодо суто літературних причин виникнення жанру, то, на думку дослідника, варто виділити принаймні дві. По-перше, вплив греко-візантійської традиції, яка культивувала «мотив подорожі» у різноманітних жанрах, починаючи від Гомера і закінчуючи Косьмою Індикоплевстом. У потоці першого південнослов'янського впливу на Русь були твори як про християнські (Христос, апостоли), так і світські (географічні та військові) мандри, які певним чином формували художню концепцію подорожньої белетристики, не чужо у самому зародку і паломницькій прозі. По-друге, у розгалуженій системі східнослов'янського фольклору ще до християнізації функціонували твори, у художню структуру яких закладено ідею руху взагалі й ідею руху до святих зокрема (казки, легенди, билини). Але через «камерність» язичницької космології у ній не сформувався жанр мандрівок до чужих країв, тому цю функцію відразу ж узяв на себе паломницький жанр [1, 37-38].

Тексти подорожного характеру спочатку функціонували в усній формі, виключно як практичний матеріал для мандрівників. Такі подорожі зазвичай не мали чітко визначеної мети і здійснювалися суто для отримання нових вражень та емоцій від побаченого: пам'яток архітектури, релігійних святих чи екзотичних пейзажів. З часом сформувалася мета подорожі, пов'язана з дипломатичною та науковою діяльністю,

військовими справами, торгівлею чи релігією. Важливою для розуміння становлення жанру ходіння є згадка про першу подорож святої Єлени до Палестини на початку IV століття, з метою розшукати гробницю Ісуса Христа. Паломники прагнули зафіксувати побачене та власні враження від відвідування екзотичних місць. Так з'явилися перші мандрівні тексти.

П. Білоус виділив спільну ознаку текстів раннього етапу розвитку паломництва – належність ходінь до «обрядових» жанрів. Мандрівка до святих місць, поклоніння Гробу Господньому – це розтягнута в часі і просторі обрядодія, проща і самопожертва, зорганізовані у певний сценарій-схему, яку паломник наперед знає і послідовно виконує [2, 36]. Спираючись на дослідження Ю. Полежаєва, видяємо такі типологічні риси ходінь: 1) правдивість; 2) документальна достовірність; 3) об'єктивність; 4) фактографічність; 5) послуговування справжніми іменами, датами, географічними назвами. Втім, стійкі закони жанру не зупинили поступу, а тільки розвинули його [4, 91].

Білоруська дослідниця, історик, літературознавець Е. Дюкова, детально вивчаючи паломницьку літературу слов'ян, зауважує, що з часом твори жанру ходіння набували оповідного характеру. Зокрема називає п'ять жанрових груп ходінь, сформульованих М. Прокоф'євим: 1) документально-мистецький нарис; 2) «путники» – короткі практичні вказівки маршрутів; 3) «скаски» – записи усних оповідок русичів, що були за кордоном чи мандрували по Русі; 4) статейні списки – звіти послів; 5) легендарні чи навмисно вигадані з публіцистичною метою розповіді про мандри [3, 60].

Варто виокремити і той факт, що у давньоруській літературі тексти жару ходіння мали свою особливу структуру: вступ, у якому автор запевняв читача в тому, що все у розповіді – істина, а все розказане мандрівник бачив на власні очі. В частині творів у вступі вказувалося ім'я мандрівника і повідомлялося, куди і навіщо він подорожував. Деякі вступи містили детальну інформацію про автора, обставини, за яких відбувалася подорож, причини, що спонукали автора написати твір; ланцюг описів або замальовок, зрідка супроводжуваних стриманими ліричними вставками або короткими, мізерними оціночними зауваженнями. Основна увага автора спрямована на об'єктивний опис подій, предметів і осіб. Послідовність описів ґрунтувалася, як правило, на одному з двох принципів – просторовому або часовому.

В історії жанру ходіння чільне місце посідає один із перших відомих паломницьких творів в українській літературі – «Житіє і ходіння Данила, Руської землі ігумена». Автор «Житія...» першим розробив принципи створення подорожніх нарисів (ходінь зокрема) і формальні компоненти цього жанру. Вся подальша давньоукраїнська література подорожей розвивалася в тому напрямі, який був окреслений Данилом: писати так, щоб читання твору замінило саму подорож.

Отже, в процесі дослідження жанру ходіння були з'ясовані позалітературні та літературні причини його появи. Завдяки такій чіткій розмежованості ми маємо змогу ширше охопити поняття жанру, розглянути його як суто біблійний елемент, мета створення якого полягала у трактуванні сакрального тексту, та показати досліджуваний жанр у літературному ключі. Щодо функціональних особливостей ходінь на етапі зародження було охарактеризовано факт усного побутування жанру, виключно як практичного матеріалу для мандрівників. Однак цей формат існував недовго: з часом мандрівники почали вести записи, що мали чітку структуровану форму. Отже, ходіння розвивалося згідно канонів літературного жанру.

Список використаної літератури:

1. Білоус П. Паломницький жанр в історії української літератури. – Житомир, 1997. – 160 с.
2. Білоус П. Тяжіння Святої Землі: українська паломницька проза: монографія / П. В. Білоус. – К.: Академвидав, 2013. – 208 с.

3. Дюкова Е. Паломницький жанр на перехресті культурних традицій центральної і західної Європи XVI-XVII ст.: «Апологія» Мелетія Смотрицького, «перегринажія» Миколая Криштофа Радзивіла, анонімне «Слово про якогось там старця» / Дюкова Е. // Слово і час. – 2010. – № 7. – С. 59 – 70.

4. Кірносорова Н. Паломницька проза у контексті перегляду традицій / Н. Кірносорова // Східний Світ. – 2003. – № 1. – С. 133–141.

5. Полежаєв Ю. Паломницька література (ходіння) я прообраз тревел-журналістики / Полежаєв Ю. // Держава та регіони. – Серія: Соціальні комунікації. – 2013. – № 1 (13). – С. 89 – 94. – Режим доступу: file:///C:/Users/user/Downloads/drsk_2013_1_20.pdf

In the article a scientific attempt is made to find out the main causes of the emergence of the genre of walking as a literary and aesthetic component of travel literature. Based on the study of basic works, a conclusion is drawn regarding the functional features of the genre at the stage of origin.

Key words: *genre of walking, traveling literature, formation of the genre, travel to holy places, functional features of walking, interpretation of sacred text.*

**Ковган Аліна Олексіївна,
студентка I курсу
Спеціальність «Філологія
(українська мова та література)»**

**Науковий керівник:
кандидат філологічних наук, доцент
Воловенко Ірина Володимирівна**

«Інфінітив у функції другорядних членів речення»

Однією з найважливіших особливостей інфінітива порівняно з іншими частинами мови є можливість виконувати різні синтаксичні функції в реченні.

У сучасній українській мові він виступає в ролі підмета, присудка, додатка, означення та обставини. Правда, ці функції інфінітива бувають не зовсім виразними, тому набували визнання вони в суперечливих думках багатьох мовознавців. Зокрема, К.Г. Городенська та С.О. Соколова розглядають інфінітив з різних аспектів, вивчають і синтаксичні функції неозначеної форми дієслова в реченні.

Досить поширеною в лінгвістиці є думка про те, що «праслов'янський інфінітив, що виконував у реченні роль непрямого додатка чи обставини, лише згодом набув здатності, подібно до особового дієслова, керувати прямими відмінками іменників», що сприяло формуванню в інфінітивів властивості «групувати навколо себе комплекси другорядних членів речення» [3, с. 35].

Останнім часом набуває поширення новий підхід до витлумачення природи інфінітива, який аргументовано обґрунтував І.Р. Вихованець. Лінгвіст доводить необхідність розглядати інфінітив як «специфічну міжчастиномовну форму, позбавлену чітких морфологічних характеристик і використовувану двома центральними частинами мови іменником і дієсловом» [2, с. 81].

Як другорядний член інфінітив найчастіше виступає в ролі додатка. Здебільшого таку функцію виконує об'єктний інфінітив, залежний від дієслів із значенням волевиявлення, прохання, навчання, а також від дієслів деяких інших семантичних груп, зокрема від дієслів дати, подати, нести, допомагати, заважати, мати [1, с. 52], наприклад: *Хлопець попросив Марійку підійти ближче і допомогти йому перев'язати рану (О. Слісаренко).*

Інфінітив у функції додатка більш чітко проявляється у сполученні його з дієсловами волевиявлення, дія яких спрямована на об'єкт-предмет, а інфінітив не виражає дії цього ж дієслова, бо знаходиться з ним в об'єктних відношеннях [1, с. 52].

Інфінітив у позиції додатка переважає в текстах художнього стилю, де він допомагає виразити волю, бажання певного персонажа. Інфінітив не тільки чітко окреслює предмет розмови, але й допомагає під час емоційно-експресивних моментів твору надати ще більшого напруження, відчуття тривоги тощо.

Безсумнівним є те, що залежні від іменників інфінітиви в переважній більшості випадків бувають означеннями.

Хоч неозначена форма і має досить слабкі атрибутивні властивості, бо не узгоджується з жодним членом речення, зате здатна виступати означальним словом при іменниках та особовій формі дієслова. Саме в цьому і проявляється суттєва особливість інфінітива. Прилягаючи до іменника, інфінітив найчастіше показує властивість предмета, його внутрішній зміст.

Питання обставинної функції інфінітива певною мірою зв'язане з суб'єктним і об'єктним уживанням його. Суб'єктний інфінітив разом з дієвідмінюваною дієслівною формою збігається в особах, синтаксична функція таких інфінітивів залежить від семантичної повнозначності особової форми дієслова із значенням [4, с. 26], наприклад: *«Команда шикуватись вивела Маковея з важкого забуття» (О. Гончар)*.

Обставинна функція інфінітива зумовлена семантичним значенням дієслова та залежного від нього інфінітива, відношеннями, які виникають між цим дієсловом та інфінітивом, змістом самого речення і наявністю інших другорядних членів в реченні [6, с. 37], наприклад: *Порозпрягали хлопці коні та й полягали спочивать (Ліна Костенко)*. Інфінітив виконує функцію обставини мети у реченнях, де предикати виражені процесуально-локативними дієсловами.

Отже, інфінітив у сучасній українській мові характеризується здатністю виконувати різноманітні синтаксичні функції, що зумовлюються як його граматичною природою, так і особливістю походження та роллю в історії розвитку деяких дієслівних конструкцій.

Функцію додатка може виконувати як об'єктний, так і суб'єктний інфінітив, причому продуктивнішим є перший тип. Щоб з'ясувати роль інфінітива як члена речення, потрібно зважати на те, суб'єктним він є чи об'єктним, з якою частиною мови пов'язується в реченні, врахувати характер і повноту лексичного значення цього слова, а також брати до уваги загальний зміст речення.

У мові художніх творів представлено інфінітиви в різних функційних виявах, що прогнозує перспективу подальших наукових пошуків.

Список використаної літератури:

1. Безпояско О.К. Інфінітив у функції другорядних членів речення // Укр. мова і літ. в шк. – 1984. – № 3. – С. 51-53.
2. Вихованець І.Р. Нариси з функціонального синтаксису української мови. – К.: Наук. думка, 1992. – 224 с.
3. Історія української мови. Синтаксис / Арполенко Г.П., Грищенко А.П., Німчук В.В. та ін. К.: Наукова думка, 1983. – 504 с.
4. Сич В.Ф. Синтаксичні функції інфінітива // Укр. мова і літ. в шк. – 1972. – № 3. – С. 24-31.
5. Слинко І.І. Синтаксис сучасної української мови : Проблемні питання / І.І. Слинко, Н.В. Гуйванюк, М.Ф. Кобилянська. – К. : В. шк., 1994. – 670 с.
6. Швець І.Р. Синтаксичні функції інфінітива в сучасній українській літературній мові / І.Р. Швець. – Одеса : Вид-во ун-ту, 1972. – 58 с.

*Кузнєцова Анастасія Сергіївна,
студентка II курсу,
спеціальності «Середня освіта
(українська мова та література, літературне редагування)*

*Науковий керівник:
кандидат філологічних наук, старший викладач
Урись Тетяна Юрїївна*

Дружні послання Тараса Шевченка до митців

Мотив митця і мистецтва прослідковується у всій творчості Тараса Шевченка, і послання не стали винятком. До жанру поетичного послання поета зверталися В. Назарець, Н. Чамата, В. Смілянська, С. Попель, О. Кривуляк. Предметом їх розгляду було ідейне-тематичне спрямування послань, їх образність, виокремлення різновидів тощо. Проте вияв мотиву митця і мистецтва у дружніх посланнях до адресатів-митців детально не аналізувалось. Тож *мета* розвідки – здійснити художній аналіз дружніх послань Тараса Шевченка та визначити у них особливості звернень до адресатів-митців, зокрема і через осягнення своєрідності вияву мотиву митця і мистецтва у цих творах.

В. Назарець виокремив чотири жанрово-тематичні різновиди послань: громадянське, дружнє, родинне та любовне. У свою чергу, дружні послання можна погрупувати за адресатами, серед яких переважною більшістю у Т. Шевченка будуть друзі-митці: художники, письменники, поети, архітектори, музикознавці. У цих творах поет звертається до своїх друзів-інтелігентів, тих, чия думка була для нього важливою, серед таких – І. Котляревський, Г. Квітка-Основ'яненко, Марко Вовчок, М. Маркевич, В. Штернберг, М. Гоголь, М. Щепкін, Ф. Черненко та М. Костомаров. Поет звертається саме до них, бо відчуває з ними спільність поглядів щодо минулого та майбутнього України.

Переважна більшість послань має зовнішнє зображення адресата, тобто, власне у самому творі подається характеристика конкретної людини, а у заголовку вказано його/її ім'я. Наприклад, «На вічну пам'ять Котляревському» – послання написане з приводу смерті «батька» нової української літературної мови І. Котляревського. Тут автор шукає підтримки від нього, хоче почути, що не один, що всі його думки та бажання про незалежність України не марні. «До Основ'яненка» поет написав під враженням нарису «Головатий (Матеріал для истории Малороссии)» Г. Квітки-Основ'яненка. У цьому посланні, як і в попередньому, з'являється образ батька, який може захистити та підтримати добрим словом бентежні думки свого сина. У посланні «На незабудь Штернбергові», присвяченому близькому другу, з яким він орендував квартиру, розділяв думки і погляди на світ та мистецтво під час навчання у Петербурзькій академії мистецтв, поет давав настанови художнику перед його від'їздом до Італії. Твір «Гоголю» є посланням-сповіддю, де поет висловлює свої переживання та занепокоєння з приводу національної байдужості. Захоплюючись національно-патріотичними настроями свого друга М. Маркевича, його зацікавленістю фольклором, етнографією й історією, Т. Шевченко присвятив йому послання «Н. Маркевичу», де згадав його як бандуриста, що «має крила», «силу» і йому «є коли літати» [6, 39].

Існує також група дружніх послань із внутрішнім зображенням адресата: послання «Заворожи мені, волхве...» (наявні роздуми поета стосовно майбутнього України, які турбують його душу та не дають спокійно жити), «Ой по горі роман цвіте» (вважає, що доля захована у скрині дівчини, тобто справжнє життя у родинному затишку і рідній хатині) та «Веселе сонечко ховалось» (де приходиться до висновку, що не хотів би розділити своє життя, сповнене трагічних сторінок, таких, як заслання, зі своєю родиною). Про те, що адресатами цих послань є Михайло Щепкін, Федір Черненко та Микола Костомаров відповідно, можна здогадатись лише після ознайомлення з біографічними даними Т. Шевченка або ж із присвяти до послання.

Митець у суспільстві виконує роль не тільки творця чогось прекрасного, а й людини, яка пробуджує людську свідомість, звідси – ідея служіння народові та спроби за допомогою мистецтва покращити національне становище України. З митцями, до яких звертається у своїх дружніх посланнях, він відчував духовний зв'язок та уособлення тих ідей, які підтримував та пропагував.

Список використаної літератури:

1. Зайцев П. Життя Тараса Шевченка. 2-е вид. К.: Обереги, 2004. 480 с.
2. Крутікова Н. Марко Вовчок і Тарас Шевченко// Академія наук УРСР, Інститут літератури ім. Т. Шевченка. Збірник праць восьмої наукової Шевченківської конференції. К. Вид-во АНУРСР, 1960.
3. Меркулова В. Очерки по русской народной номенклатуре растений. 1967. с. 103.
4. Чамата Н. Жанр поетичного послання у творчості Шевченка. *Слово і час*. 2014. № 3. с. 51 –56.
5. Чамата Н. Гоголю // Смілянська В., Чамата Н., Структура і смисл: спроба наукової інтерпретації поетичних текстів Тараса Шевченка. К., 2000.
6. Шевченко Т. Кобзар. Х.: Школа, 2015. 352 с.

*Лінько Юлія Олексіївна,
студентка I курсу,
спеціальності « Журналістика»*

*Науковий керівник:
кандидат філологічних наук, доцент
Харчук Олена Василівна*

Жанр рецензії - джерелознавчий фундамент дослідження

Жанр рецензії впродовж останнього десятиріття зазнав значних трансформаційних зрушень. Ці зміни призвели до того, що рецензія фактично перетворилася на гібридний жанр, який не тільки поєднує особливості публіцистики, літературної критики й аналітики, а й вбирає особливості жанрів художньої літератури. Проникнення елементів публіцистики в текст рецензії зумовлюється тим, що автор застосовує не лише послідовне та конструктивне доведення тих чи інших наукових положень, а й переконання, адже рецензент прагне не тільки інформувати читача, а й зацікавити, спонукати в такий спосіб до прочитання рецензованого матеріалу.

Рецензія має надзвичайно потужний потенціал подальшого розвитку та еволюції. Однією з її унікальних особливостей (яка і є одним з основних будівельних матеріалів видової різноманітності цього жанру) є існування на межі таких великих сфер функціонування тексту, як публіцистика, аналітика та літературна критика [9, с. 11].

Рецензування набирає обертів з розвитком книгодрукування і переходом від екстенсивного читання до інтенсивного. Інтенсивний спосіб читання якраз і спричинює появу оцінювання творів людей. Цікаво, що з розвитком журналістики, з появою в журналах постійного розділу критики та аналітики рецензія стала здебільшого журнальним жанром [8, с. 96].

Жанр рецензії у різних його аспектах вивчали такі дослідники, як М. Балаклицький, М. Василенко, О. Голік, Т. Гринівський, О. Гуманенко, О. Дупак, В. Жадько, В. Здоровага, О. Іванова, К. Кузьменко, О. Кушнір, І. Левчук, Л. Монич, М. Наєнко, А. Погрібний, М. Тимошик, Г. Філіп, О. Харитоненко, В. Шкляр та інші.

За допомогою рецензій відбувається первинна структуризація літературного (мистецького) процесу. Якщо не намагатися структурувати та систематизувати велику

кількість текстів, яку несе за собою інтенсивне читання, то в голові у реципієнта виникне хаос. Ю. Борєв з цього приводу говорить, що критика є організатором художнього процесу, її мета – впливати на всі ланки художнього процесу: дійсність – митець – твір – публіка – дійсність [1, с. 266].

Місцю рецензії в українських друкованих ЗМІ, трансформації жанру в процесі історичних, соціальних, економічних та культурних перетворень у державі присвячена стаття О. Дупака «Літературна рецензія в українських друкованих ЗМІ: особливості трансформації жанру». Головний акцент – на розгляді індивідуальних рис жанру та виділенні модифікованих форм рецензії, що зустрічається на шпальтах видань [4].

Л. Монич у статті «Рецензія як специфічний жанр на сторінках літературно-художніх журналів» розглядає жанр рецензії, його представлення у спеціалізованих літературно-художніх виданнях України та простежує видове розмаїття матеріалів такого формату [6].

Спроба проаналізувати різні підходи до визначення рецензії як жанру здійснена у статті дослідника К. Кузьменка «Тональність та міра критики в критичній статті (на прикладі сучасних українських рецензій)» [5].

У монографії О. Голік «Взаємодія та взаємозбагачення жанрів: новітні тенденції розвитку журналістської творчості» вперше здійснено комплексний аналіз жанрової структури української суспільно-політичної преси з використанням статистичних методів опрацювання та інтерпретації даних; подано визначення поняття «взаємодія жанрів» та охарактеризовано жанрові інновації з урахуванням цього явища [3].

Незважаючи на те, що жанр рецензії на сьогодні описано і проаналізовано в науці ґрунтовно, відкритими лишаються деякі важливі питання. Так, зокрема, мало уваги приділяється диференціації різновидів рецензій. Крім того, сучасність диктує нові вимоги до рецензентів. Як результат – жанр постійно змінюється, модифікується. Усі ці трансформації потрібно фіксувати і аналізувати.

М. Василенко, який у своїй праці «Тенденції розвитку аналітичних матеріалів у сучасній журналістиці» заглиблюється в особливості розвитку сучасної аналітичної журналістики, принагідно торкаючись і рецензії. Але основну увагу дослідник фокусує на співвідношенні публіцистичності та інформативності в аналітичній літературі [2]. Погоджуючись із твердженням В. Пельта, що до основних видів аналітичних жанрів газетної публіцистики варто відносити кореспонденцію, статтю, рецензію, огляд, огляд преси, лист (як певний епістолярний жанр), науковець зосереджується на репортажі та інтерв'ю, аналітичний елемент яких розширився з огляду на історичні традиції та менталітет читачів української періодики, тимчасом як класичний аналітичний жанр рецензії автоматично залишається поза увагою [7, с. 16]. Такі випадки ігнорування жанру рецензії не поодинокі.

Рецензія – це гібридний жанр і може мати риси огляду, статті, відгука, коментаря, есе чи нарису. Усе залежатиме від ідеї автора. Поза сумнівом, рецензія, у якій би формі вона не поставала перед читачем, має допомогти авторові рецензії, авторові твору та читачеві засвоїти текст, залучаючи при цьому певну систему знань (мистецтвознавство) та цінностей (власний досвід).

Список використаної літератури

1. Борєв Ю. Б. Естетика: науковий посібник. – М. : Вищ. шк. – 2002. – С. 511.
2. Василенко М. Аналітична проблемна стаття на сучасному етапі розвитку преси // Наукові записки Інституту журналістики : [наук. зб. / за ред. В. В. Різуна] ; К. : Нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. – 2006. – С. 97-112.
3. Голік О. В. Взаємодія та взаємозбагачення жанрів: новітні тенденції розвитку журналістської творчості : дис. ... канд. наук із соціальних комунікацій, спец. 27.00.04 – «Теорія та історія журналістики». – : КНУТШ. – 2009. - 283 с.

4. Дупак О. Літературна рецензія в українських друкованих ЗМІ: особливості трансформації жанру // Ученые записки Таврического национального университета им. В.И.Вернадского / «Филология. Социальная коммуникация». Том 21 (60). – №1. – 2008. – С.50-55
5. Кузьменко К. О. Тональність та міра критики в критичній статті (на прикладі сучасних українських рецензій). [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://journalib.univ.kiev.ua/index.php?act=article&article=2294>
6. Монич Л. Рецензія як специфічний жанр на сторінках літературно-художніх журналів // Наукові записки інституту журналістики. Т. 53. – 2013. – С. 87-90.
7. Пельт В. Д. Дифференциация жанров газетной публицистики : учеб.-метод. пособ. для студ. ф-тов и отд-ний журналистики гос. ун-тов. – М. : Изд-во МГУ, 1984. – 48 с.
8. Levchuk Iryna. Communicative peculiarities of review discourse. – Studia Ukrainica Posnaniensia. – Uniwersytet Adama Mickiewicza. – №1. – 2013. – s. 97-105.
9. Żydek-Bednarczyk U. Akty mowy i strategie pragmatyczne w recenzji naukowej, w kn.: Język – człowiek – kultura, pod red. B. CzopekKorciuch, Piotrków Trybunalski. – 2000. – s. 11-20.

*Максименко Олександра Андріївна
студентка III курсу,
спеціальність «Журналістика»*

*Науковий керівник:
кандидат філологічних наук, доцент
Харитоненко Олена Іванівна*

Жанр поради і його різновиди в сучасних засобах масової інформації (на матеріалі публікацій електронних ресурсів «Все просто», «Tochka.net»)

Порада – це жанр журналістики, який містить підкріплене авторитетом експерта коротке або розгорнуте повідомлення про можливі шляхи вирішення проблем читача. Може відноситися як до інформаційних, так і до інформаційних жанрів. Для поради дуже важливими є інформативність (правильною є своєрідна формула: більше фактів, менше «води»), актуальність, авторитетність, аргументованість, лаконічність, доступність.

Вона вивчалася в працях таких науковців, як Ів Аньєс, Л. Бондаренко, К. Доценко, Н. Дрозд, Р. Зайні, А. Іващук, Л. Лободенко, М. Мельник, Л. Рехтін, Г. Соловійова, О. Тертичний, О. Шутова. Однак відзначаємо, що в працях цих науковців порада розглянута переважно як різновид замітки, рекламного повідомлення, виробничої інструкції. Як самостійний жанр журналістики вона досі охарактеризована не вповні, що і визначає актуальність цього дослідження.

Метою роботи є опис жанрових різновидів електронних ресурсів «Все просто» (<https://ehow.com.ua>) і «Tochka.net» (<https://tochka.net>) і спроба максимально повної класифікації порад, здійсненої за цілою низкою критеріїв.

Результати дослідження. Ів Аньєс, Л. Бондаренко, Г. Соловійова, О. Тертичний визначили низку жанрових підвидів поради. На основі аналізу порад видань «Все просто» і «Tochka.net» доповнюємо їхні спостереження і узагальнюємо за допомогою за певних критеріїв:

- ✓ за характером опрацювання інформації і способами її викладення – *інформаційні та аналітичні поради*;
- ✓ за обсягом – *міні-поради і розгорнуті*;
- ✓ за спорідненістю з мовленнєвими жанрами та характером емоційної складової у викладі – *поради-рекомендації* (передбачають представлення читачеві цілої низки варіантів вирішення проблеми); *поради-консультації* (націлені на інформування

читача про той чи інший предмет із опорою на думки експертів); *поради-застереження* (попереджають про небезпеку); *поради-натяки* (читачеві натякають на шкоду чи користь від чогось, але напряду нічого не рекомендують); *поради-пропозиції* (автор подає пораду, здебільшого посилаючись на свій досвід); *поради-співчуття* (вагомим тут є емоційне ставлення до людини, яка потрапила в скруту), *поради-заклики* (вмотивовують читача до якоїсь конкретної дії);

✓ за ставленням автора до інформації і до її впливу на реципієнта – *поради серйозні; іронічні; пряомолінійні; делікатні; дратівливі; дружні;*

✓ за типом текстотворення (використання діалогічного мовлення, класифікаційних списків тощо) – *власне поради, поради-номенклатури* (колонка порад, добірка порад, текст, поділений на фрагменти, кожен із яких містить перелік конкретних дій, які треба виконати), *поради типу «запитання – відповідь»;*

✓ за цільовою читацькою аудиторією – для широких кіл читацької аудиторії чи спеціалізовані поради для вузького кола людей, які стикаються з певною проблемою в межах своїх професійних зацікавлень чи хоббі;

✓ за характеристиками автора – *аматорські і професійні поради;*

✓ за предметом опису – *поради побутові* (стосуються повсякдення) *і галузеві* (пов'язані з певною сферою діяльності людини);

✓ за метою – *поради-повідомлення* (інформують), *поради-інтерпретації* (показують читачеві під новим кутом речі, які він помічає щодня), *поради-переконання* (переконують читача у правильності певної думки та підштовхують його до певних дій).

✓ за спорідненістю з іншими жанрами – *поради-замітки (жанр у якому лаконічно, стисло описується екстрена новина та певні поради з переліком дій які необхідно вжити), поради – життєві історії* (автор ділиться своїм позитивним чи негативним досвідом, ні до чого не спонукаючи читача, однак читач із цього тексту може отримати багато рекомендацій), *поради-статті (зазвичай присвячена проблемній темі, до вирішення якої залучають експертів), поради-інструкції* («імітують» виробничі інструкції);

✓ за способом відображення (відтворення) інформації – *текстові поради, відео- і аудіопоради.*

Отже, в електронних виданнях «Все просто», «Точка.net» використовується максимально широка палітра жанрових різновидів поради.

Список використаної літератури:

1. Бондаренко Л. И. [Совет в системе жанров современных СМИ: некоторые жанровые и языковые особенности](file:///C:/Users/Admin/Downloads/vdumo_2008_16_14_12%20(1).pdf) / Лариса Бондаренко // Вісник Дніпропетровського університету. Серія: Мовознавство. – 2008. – Випуск 14. – С. 55-60. – Режим доступу: [file:///C:/Users/Admin/Downloads/vdumo_2008_16_14_12%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/Admin/Downloads/vdumo_2008_16_14_12%20(1).pdf)

2. Доценко К. О. Специфіка жанрової палітри реклами брендів у пресі (на прикладі журналу «Кореспондент») / К.О. Доценко, М.В. Мельник // Наукові записки Інституту журналістики. – 2013, жовтень-грудень. – Том 53. – С. 64-67.

3. Соловьева А. А. Речевой жанр «совет» в разных типах дискурса (на материале современного английского языка) : Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата филологических наук: 10.02.09 (теория языка) / Анна Александровна Соловьева; Волгоградский государственный педагогический университет. – Волгоград, 2007. – 20 с.

*Мокієнко Катерина Русланівна,
студентка II курсу,
спеціальності «Середня освіта
(українська мова та література, літературне редагування)*

*Науковий керівник:
кандидат філологічних наук, старший викладач
Урись Тетяна Юріївна*

Психологія поведінки людини у стресовій ситуації у романі Макса Кідрука «Де немає Бога»

Віддавна письменників цікавлять особливості природи особистості, її внутрішнього світу, поведінки. Саме за допомогою прийомів та засобів психологізму авторам вдається продемонструвати протиріччя особистості, розкрити духовний світ героїв та єдність свідомого і підсвідомого. За останні десятиліття поняття «психологізм» (перейшовши, власне, з психології) значно поширилось у літературознавстві, а з ним і ціла низка термінів, зокрема: «характер», «підсвідоме», «свідоме», «психічний стан», «психологічні особливості» та ін., які стають «інструментом» аналізу психологізму в художньому творі. Предметом наукового розгляду він став для Василя Фащенко, Миколи Кодака, Юрія Кузнєцова та ін. Проте об'єктом для їх дослідження ставала переважно проза XIX – поч. XX ст. Нині ж з'являється багато сучасних творів, які з погляду вияву у них психологізму є не менш цікавими. До таких відноситься і роман Макса Кідрука «Де немає Бога». Кожен із його героїв має свою історію, свої турботи і проблеми, вважаючи їх найгіршим, що могло з ними статися. А чи будуть ці проблеми й далі здаватися такими важливими, коли вони опиняться за крок до смерті?

Метою розвідки є дослідження психологічних особливостей поведінки головних персонажів роману «Де немає Бога» в умовах екстремальних ситуацій та, зрештою, визначення, коли ж саме біологічне починає переважати над соціальним у поведінці людини.

Поняття «стрес» найчастіше розуміється як щось несприятливе, що негативно впливає на організм через певні стрес-фактори. Щоб побороти стан непевності, який вони викликають, людина використовує адаптаційні механізми, своєрідні способи подолання цих стрес-факторів. Вони бувають різні і по-різному виявляються у героїв роману (в залежності від їх психотипу, характеру, темпераменту тощо). Наприклад, у Єгора Парамонова, професійного пілота, що підмінив свого колегу на цьому рейсі, – це заборона на визнання загрози. Він не йме віри, що така катастрофа могла статися саме з ним, вважаючи все це «якимсь дурнуватим фарсом» [1, 231]. Крім цього, Єгор використовує гумор як захисну реакцію. За своїм психотипом він холерик, а отже імпульсивний, невірноважений та нестриманий, тому й обрані механізми захисту відповідні. На противагу йому виступає спокійний священик Апшоу. У нього спосіб подолання стресової ситуації – оптимістичне мислення. Він був богобоязкою людиною і не мав права сумніватися у тому, що Господь їх врятує. Кожен із героїв згадує свої спогади, починає аналізувати своє минуле і думати про скоєні помилки. Найпершим його згадав росіянин Парамонов, адже схожа ситуація відбулася колись і з його батьком-альпіністом. У змушеному відході у світ власних спогадів головну роль відіграє придушення думок про можливу небезпеку. Анну Янголь певний період часу мало турбувала відсутність води, нестерпний холод і ситуація в цілому, адже вона думала про те, що може не встигнути врятувати сина з полону, і саме тоді почала згадувати, в який же момент вона втратила «зв'язок» зі своєю дитиною. Ще одним найпоширенішим засобом у стресовій ситуації – «відхід у молитву» – скористався священик, адже занурення, звертання по допомогу до вищих сил через молитву сприяє відчуттю віри та захисту. Наступним був Парамонов,

який хоча з самого дитинства вважав релігію маячною, але ситуація, що загрожувала власному життю змусила переглянути відношення до багатьох речей, зокрема і до поняття віри та існування Бога, до якого, зрештою, звернувся зі словами: «*Я помилюся.. пробач... я хочу жити... змилюся*» [1, 383].

Найскладніша ситуація виявилася в Олівера Моргенштерна, успішного політика, який втратив дружину, а з нею і сенс свого існування. У нього майже відразу виявилася гірська хвороба, якщо його не спустити вниз – він помре. Психологічно напруженим видається епізод, коли напівживий, майже сліпий Олівер намагається відкрити кришечку, аби випити хоч трохи води, і бачить очі маленької дівчинки Лейли, яка втратила у цій авіакатастрофі маму і яку так само мучить спрага. Яскравий вияв соціального у людині проявився тоді, коли політик, майже не думаючи, віддає дитині останні ковтки води: «*Пий, – німичний голос тонкими пасмами сотався із нечутливого, затерплого горла*» [1, 319]. Так само свою людськість виявив і Єгор Парамонов, коли балон з киснем майже закінчився, він все ж розділив його з Олівером. Навіть в екстремальних умовах, коли, здавалося б, кожен мав дбати про своє виживання, переваги біологічного (тваринного) над соціальним (людським) у людині не спостерігається, адже кожен із персонажів роману намагався допомогти одне одному: Анна Янголь взяла відповідальність за чужу дитину, Єгор Парамонов намагався взяти ситуацію під власний контроль, Дюк Апшоу продовжував молитися за їхнє спасіння та слідкував за станом Лейли і т.д.

Список використаної літератури:

1. Кідрук М. Де немає Бога: роман. Харків: Книжковий клуб «Клуб сімейного дозвілля», 2018, С. 480.
2. Кодак М. П. Психологізм соціальної прози. К.: Наукова думка, 1980. 163 с.
3. Кузнецов Ю. Б. Розвиток психологізму в українській прозі кінця ХІХ— початку ХХ ст. // Проблеми історії та теорії реалізму української літератури ХІХ— початку ХХ ст. К.: Наукова думка, 1991. С.221-249.
4. Осьодло В. І. Особистісні чинники подолання стресових ситуацій в особливих умовах. *Проблеми екстремальної та кризової психології*. 2013. Вип. 14(1). С. 242-252.
5. Фащенко В. В. У глибинах людського буття. Етюди про психологізм літератури. К.: Дніпро, 1981. 278 с.

*Мостепан Ксенія Олегівна,
студентка ІІІ курсу,
спеціальність «Журналістика»*

*Науковий керівник:
кандидат філологічних наук, доцент
Харитоненко Олена Іванівна*

«Мозаїчний» і «детективний» типи побудови сучасних журналістських розслідувань (на матеріалі передач «Українські сенсації», «Схеми: корупція в деталях»)

Нині чи не кожен засіб масової інформації пропонує своїм читачам чи глядачам журналістські розслідування. Природно, привертає цей жанр увагу і науковців. Багато для його вивчення зробили М. Василенко, Л. Василик, О. Глушко, Л. Мочарська, М. Нетреба, Н. Нікітіна, В. Полушкіна, О. Тертичний, А. Торбіч, І. Хоменко, А. Яковець та ін. Журналісти-практики, зокрема експерти ресурсу «Детектор медіа», розробили і описали методику аналізу журналістських розслідувань [2], постійно публікують результати своїх моніторингів.

Актуальність дослідження. На жаль, найменш дослідженою поки що залишається композиція журналістських розслідувань. Однак саме будова творів у цьому жанрі багато в чому визначає, наскільки знайдений журналістами фактичний матеріал зможе зацікавити реципієнта, буде зрозумілим і, крім того, сприятиме маніпулюванню чи унеможливить його.

Мета і основні завдання дослідження – описати і порівняти особливості композиційних схем сучасних журналістських розслідувань телепроектів «Українські сенсації» та «Схеми: корупція в деталях».

Результати дослідження. Ґрунтовно дослідили структуру журналістського розслідування О. Хоменок, О. Бурмагін, К. Іванова, Є. Рибка та С. Томіленко. Вони виділили два типи побудови матеріалу-розслідування: детективний (розслідування-репортаж), та мозаїчний (розслідування-панорама). Обираючи детективний сюжет, журналіст детально описує, «як шукав ті чи інші відомості, як спілкувався з людьми, і якими є результати кожного етапу його пошуків» [1, с. 20-21]. Цей метод фахівці радять застосовувати у телевізійних розслідуваннях. Пишучи розслідування-панораму, журналіст зіставляє слова людей та їх вчинки, різні версії події, факти та документи, виявляє та показує між ними зв'язки.

Продемонструймо, як ці типи функціонують у сучасних розслідувальних телепрограмах.

Композиційно випуски телепередач журналістських розслідувань «Українські сенсації» та «Схеми: корупція в деталях» складаються зі вступної, основної та завершальної частин. Вступна частина в обох передачах починається з передісторії того, про що буде йти мова, а закінчується постановкою головних запитань розслідування. Відмінності полягають у тому, що в «Українських сенсаціях» усе це подається закадровим голосом на фоні супроводжувального відеоряду, а в «Схемах» глядачів з темою сюжету знайомить ведуча.

В основній частині в обох випадках вагоме значення мають інтерв'ю журналіста з різними особами. Крім них, в «Українських сенсаціях» масово використовуються архівні відео з інших журналістських або приватних матеріалів. До таких прийомів рідко вдаються журналісти у програмі «Схеми», а натомість часто використовують елементи репортажу та інфорграфіку. В обох телепередачах на екран, за необхідності, виводять витяги з документів, фотографії інтернет-сторінок, які пояснюють або доповнюють розповідь.

Завершальні частини суттєво відрізняються в аналізованих телепередачах. В «Українських сенсаціях» вони, як правило, представлені особистою думкою-коментарем журналіста або сторонньої особи, рідше – відповіддю на одне з ключових питань або порадами для глядачів. На завершення у програмі «Схеми: корупція в деталях» подають вичерпні висновки проведеного розслідування.

Загалом, композиція «Українських сенсацій» «мозаїчна», тобто складається з величезної кількості підтем, які розкриваються в строкатому калейдоскопі відеосюжетів із життя героїв, міні-інтерв'ю, закадрових коментарів. Вона підпорядкована єдиній, заздалегідь продуманій ідеї, розрахована на емоційне сприйняття і утруднює раціональне, критичне осмислення матеріалу. Композиція «Схем» створюється за типом «детективного» розслідування, демонструє класичний перехід від невідомого до відомого, від очевидних джерел до прихованих, містить більше аналітики і розрахована на вдумливе сприйняття.

Список використаної літератури:

1. Журналістське розслідування: навчальний посібник для початківців / О. С. Хоменко, О. О. Бурмагін, К. Б. Іванова, Є. М. Рибка, С. А. Томіленко; за заг. ред. О. О. Хоменка. – Мелітополь: Ін-т розвитку регіональної преси, 2008. — 182 с.

2. Хоменюк О. Методологія оцінювання якості журналістських розслідувань / Олег Хоменюк, Ірина Негреєва // Детектор медіа. – 4 жовтня (вівторок) 2016. – Режим доступу: <https://detector.media/monitoring/article/119360/2016-10-04-metodologiya>

*Омельченко Яніна Вікторівна,
студентка II курсу,
спеціальності «Середня освіта
(українська мова та література, психологія)»*

*Науковий керівник:
доктор філологічних наук, професор
Бикова Тетяна Валеріївна*

«Риси експресіонізму у творчості Василя Стефаника»

Василь Стефаник – перший письменник, що започаткував експресіонізм в українській літературі.

Експресіонізм — літературно-мистецький потік авангардизму, що сформувався в Німеччині на початку XX століття. Головними рисами експресіонізму є: зацікавленість глибинними психічними процесами; заперечення як позитивізму, так і раціоналізму; оновлення формально-стилістичних засобів, художньої образності та виразності, часом непокінчених між собою, як глибокий ліризм і всеохоплюючий пафос; суб'єктивізм і зацікавленість громадянською темою. Вище згадані ознаки експресіонізму яскраво показані новелістиці Василя Стефаника.

Найкраще вираження рис даного напрямку зустрічаємо у антивоєнних творах В.Стефаника. Наприклад новела «Сини» - де одним із прийомів експресіонізму є зображення внутрішнього переживання, емоційний монолог головного героя. Сюжет новели, на перший погляд, є реалістичним, але він зображений не у хронологічній послідовності і має на меті показати внутрішні переживання героя на основі зовнішніх подій, які впливають на Максима (головний герой твору). Читаючи цей твір, ми бачимо наскільки реально і майстерно В.Стефаник показує емоції Максима у його різких репліках: «Ти, Босаку, ти не є жаден кінь, ти пес, ти всі плечі мені обгриз, знак на знакові, скусав а скусав. Не сіпай хоть ти мене, бо так ні жите насіпало, що ледви на ногах стою. Я тобі досвіта сиплю овес, ще сам нічого не ївши; я тебе вічісую: я тебе старими сльозами поливаю, а ти кусаєш»[2,173]

Також новели «Діточа пригода», «Пістунка», «Марія» мають антивоєнний характер. У цих творах автор майстерно змалював трагедію народу, емоційно несподіване бачення світу, через психологію дітей, селян-наймитів.

Метою В.Стефаника було змусити читця, разом з героями новел, переживати найскладніші моменти їхнього життя, тому автор не вдається до розлогих відступів і спонукає до того, щоб ми, на основі прочитаного уявляли показану картину. А для експресіонізму сюжет, його форма має підпорядковане значення. І головне – це форма впливу подій у творі на емоції та внутрішній стан читача.

Читаючи твори В.Стефаника часом стигне кров, сльози ллються рікою вже на початку твору. Слушними будуть слова О.Кобилянської, які вона написала в листі до В.Стефаника після прочитання новели «Камінний хрест»: «Страшно сильно пишете Ви. Так, якби-сьти витесували потужною рукою пам'ятник свого народу...Гірка, пориваюча, закривавлена поезія Ваша, котру не можна забути...» [1,270]

Стефаника-експресіоніста вочевидь цікавила імовірність реальності болю в слові. Тому його стиль такий напружений, рельєфний. «У хатині, що лізе під горб, як перевернутий хрущик»[2,32], - такими рядками починається новела "Сама-саміська".

Увесь твір пульсує болем немічної старої, що відчуває його на порозі смерті лише як окремі рефлекси.

Як зрозуміло, творчі зацікавлення Стефаніка закорінені значно глибше побутово-етнографічної чи соціальної площин. Його художня дійсності співвідноситься, з одного боку, основним ознакам експресіонізму: світ жорстокий, несправедливий, приречений на страждання, злидні. Однак його твори також зображені і в найяскравіших виявах національної ментальності. Тому, наділені любов'ю митця і його духом, вони заперечують зло. Герої новел Стефаніка, несучи свій хрест, приховуючи в грудях пекучий біль втрати, живуть любов'ю. Любов'ю до Бога, до людей, до Батьківщини.

Отже, завданням новеліста, було зобразити біль, страждання, любов батьків до своїх дітей, злидні, з якими не має сил боротися – все це дає нам можливість осмислити сенс нашого існування, сенс буття.

Список використаної літератури:

1. Біла А. Український літературний авангард: пошуки, стилістичні напрямки /83.3(4Укр)6 А. Біла. – К. : Смолоскип, 2006. – 464 с. Б61 С. 256-274: Василь Стефанік у колі предтеч експресіонізму.
2. Василь Стефанік. Камінний хрест. Новели – Харків, 2006. – 256 с.

*Писаренко Юлія В'ячеславівна,
студентка I курсу,
спеціальності «Середня освіта
(українська мова та література)»*

*Науковий керівник:
кандидат філологічних наук, професор
Гальона Наталя Павлівна*

Особливості ефірного мовлення українських ЗМІ

Мета дослідження полягає у з'ясуванні особливостей ефірного мовлення українських ЗМІ як різновиду усного публічного мовлення.

Актуальність роботи зумовлена тим, що сучасні ЗМІ не лише суттєво впливають на свідомість громадян, а й визначають напрями подальшого виховання молоді.

Є рекомендації та правила, за якими має будуватися мовлення в передачі того чи того телевізійного або радіожанру, проте вони наразі втратили актуальність. Дослідження ефірного мовлення здійснюють за допомогою комплексного підходу, який передбачає докладний розгляд мовних і стилістичних особливостей, співвідношення зображення та тексту в телепередачах різних жанрів, а також впливу на ефірне мовлення безлічі екстралінгвістичних чинників [2, с. 112].

Сучасне телевізійне та радіомовлення має свої особливості.

Телевізійне мовлення є різновидом публічного мовлення. Усне публічне мовлення від розмовного відрізняється цілою низкою ознак: підготовленістю (на відміну від спонтанності розмовної мови); офіційністю обстановки, у якій відбувається комунікація; відсутністю прямих контактів між мовцем і адресатом мовлення. Однак усне публічне мовлення, зберігаючи переважно кодифіковану основу використання мовних засобів, може мати деякі розмовні компоненти [2, с. 185].

Дослідження показують, що найбільш негативно сучасний радіослухач реагує на фонетичну некомпетентність ведучого, яка може бути зумовлена його поганою професійною підготовкою, недостатньою мовною культурою або просто відсутністю

природних даних (наприклад, дефектами мовлення або негарним тембром). Неприйняття диктора неодмінно виражається в негативній оцінці передачі, а часом – і формату радіостанції [5, с. 47].

Особливо проблемною буває ситуація, коли особистість ведучого й принципи редакції не відповідають вимогам грамотного, культурного ефірного діалогу. Так, журналісти переймають тон, стиль, лексику спілкування люмпенізованих або кримінальних груп. Таке часто трапляється у ведучих молодіжних музичних програм, особливо на комерційних радіостанціях. Негативним є те, що цей стиль спілкування переходить і в державне мовлення.

Найпоширенішим типом лексичної помилки в радіоефірі є вживання слова в невласивому йому значенні, наприклад, «учасники «Блакитного коридору» організували невелику сцену» або «він став колоністом» (слово «колоніст» вжито в значенні «ув'язнений»). Нерідко виявляються контамінації, здебільшого змішання ідіом або фразеологізмів, наприклад, «задовольняти сучасним вимогам» (змішуються поєднання «задовольняти вимоги» і «відповідати потребам»); «завершити зобов'язання» («завершити план», «виконати зобов'язання»); «приділити значення» («надавати значення», «приділити увагу»); «поліпшити рівень» («поліпшити якість», «підвищити рівень»).

Отже, сьогодні суттєво зменшилась відстань між ефірним ЗМІ та слухачем, що виявляється у збільшенні кількості різних реаліті-шоу, ток-шоу, у навмисному допущенні до мікрофона непрофесіоналів. Навіть ведучі інформаційних програм перестали бути тільки «головами, що говорять» і почали спілкуватись із глядачем, розповідати йому про останні новини, а не читати прес-релізи уряду. Іноді такий підхід виправдовує себе, бо сприяє залученню аудиторії і піднімає рейтинг програм.

Список використаних джерел

1. Вишняк О. Мовна ситуація та статус мов в Україні: динаміка, проблеми, перспективи (соціологічний аналіз). К.: Інститут соціології НАН України, 2015. 176 с.
2. Гоян В. В. Журналістська творчість на телебаченні: монограф. К., 2011. – 319 с.
3. Заліпська І. Я. Комунікативні ознаки української мови у прямому радіо- і телеефірі: автореф. дис.. канд. філол. наук:10.02.01. К., 2013. – 20 с.
4. Мовна політика та мовна ситуація в Україні: Аналіз і рекомендації. – Вид. 2-ге. – К.: Видав. дім «Києво-Могилянська академія», 2010. 363 с.
5. Мовна ситуація в Україні: між конфліктом і консенсусом. К.: ІШЕНД ім. І.Ф. Кураса, 2014. 390 с.

*Поночовна Оксана Олександрівна,
студентка II курсу;
спеціальність: «Середня освіта
(українська мова й література, психологія)*

*Науковий керівник:
кандидат філологічних наук, доцент
Йолкіна Лариса Віссаріонівна*

«Наратологічний простір роману С. Бута «Листи з того світу»

Наратологія як окрема галузь літературознавства виникла відносно недавно, у середині ХХ ст. На сучасному етапі становлення наука набула доволі широкого зацікавлення серед дослідників (О.М. Капленко, В.Г. Сірук, О.М. Ткачук та ін.).

Наше завдання полягає в дослідженні наратологічного простору роману С. Бута «Листи з того світу».

Вдаючись до вивчення зазначеної проблеми, маємо враховувати, що «Наратив – це розповідання однієї чи більше дійсних або фіктивних подій, які повідомляються одним, двома чи кількома нараторами» [2, 73]. Аналіз оповідної структури твору допомагає заглибитись у смислову глибину тексту і його функціональну складову.

У романі Сергія Бута роль наратора виконує Андрій (головний герой твору). За функціональною ознакою можемо визначити, що це гомодієгетичний тип наратора, адже Андрій сам є безпосереднім учасником подій, а також оповідь ведеться від його імені: «Я з рюкзаком за плечима і новою знахідкою поспішав до головних воріт» [1, 15]. Наратор у досліджуваному творі виконує активну роль, завжди перебуває у вирі подій і часто є рушієм цих подій.

Зазначимо, що події в романі відбуваються нелінійно. У творі фіксується історія минулого, яка проростає в сучасність і передається через сьогодення: головний герой твору, розкриваючи таємниці, часто апелює саме до минувшини, ділиться з реципієнтами згадками дитинства, розповідає про спогади зі свого життя й інтерпретує епізоди життя Ельзи Олександрівни (жінка з «листа з того світу»). Зокрема це засвідчує спогад про дитинство героїні: «Пам'ятаю, я смикала її за рукав, бо хотіла знати, хто той дядько, але мама нічого не сказала» [1, 124].

У романі автор використовує різні форми нарації, а саме: діалоги, монологи, листи тощо. Наративну будову роману «Листи з того світу» розкриває розповідь головного героя про «лист з того світу», який він знайшов на Личаківському кладовищі та в якому йшлося про загадкове зникнення дівчинки. Маючи великий інтерес до минулого, а саме до різноманітних речей, які юнак знаходив під час археологічних досліджень, Андрій починає власне розслідування, він чіпляється за кожну ниточку, яка веде його до розгадки таємничої історії, викладеної лише частково в старому документі: «Усе, що було пронизане духом старовини, привертало мою увагу» [1, 18].

У романі С. Бута наявні й містичні події: ворожіння, спиритичні сеанси, незвичні події, які переслідують головного героя. Духовний простір твору реалізується за допомогою яскравих образів, емоційний стан яких супроводжується за допомогою просторових об'єктів.

Наративну структуру твору утворюють спомини, переживання, почуття героїв. Паралельно з розслідуванням загадкового злочину минулого, буденності, Андрій часто заглиблюється у власні думки, він усе обмірковує та осмислює події. Значну роль автор відводить описам Львова. Наратор у творі захоплено розповідає про красу та величність міста, яке у свою чергу допомагає в розкритті його внутрішнього стану.

Отже, ми розглянули наратологічний простір роману С.Бута «Листи з того світу», а саме: розкрили роль наратора у творі, виявили наративну структуру та форми нарації, що вживаються в романі, звернули особливу увагу на переплетіння часових площин твору.

Список використаної літератури:

1. Бут С. Листи з того світу : роман/ С. Бут – Харків : Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2018 – 304 с.
2. Ткачук О. Наратологічний словник / О. М. Ткачук. – Тернопіль : Астон, 2002. – 173 с.

*Холодовська Наталія Олександрівна
студентка II курсу
Спеціальності «Середня освіта
(українська мова та література)»*

*Науковий керівник:
кандидат філологічних наук, професор
Осьмак Ніна Дмитрівна*

Образ Злиднів у романі Віталія Климчука «Рутенія. Повернення відьми»

У фольклорі зі Злиднями зустрічаємося досить часто, на відміну від інших персонажів нижчої демонології, зазвичай, у прислів'ях та приказках, таких як: *«Йог озлидні обсіли»*, *«Просилися Злидні на три дні, та чорт їх і довіку викишкає»*, *«Багатство дочасне, а Злидні довічні»* [2, с. 191; 6, с. 197]. Образ злиднів у народній творчості негативний. Їх називають дітьми Недолі: *«Не сама біда ходить, а з дітками»* [2, с. 191]. У слов'янському фольклорі образ Злиднів виступає антиподом Долі. Доля – позитивний персонаж, що безвідривно пов'язаний з людиною. Злидні ж, на відміну від Доли, діють самостійно й незалежно від людини. Хоча у деяких переказах та легендах спостерігаємо, як Злидень чіпляється за шию і відірвати його неможливо. Приклад знаходимо в казці *«Горе»*, записаній у Новгородському повіті: *«Як мовив він "не хочу!", то усі Злидні й кинулись до нього на шию. Рознімав він їй руки, рознімав – нічого не вдіє»* [1, с. 209]. У романі Віталія Климчука *«Рутенія. Повернення відьми»* злидні зображені зовсім у нетиповій манері. Спочатку ми їх бачимо як типових Злиднів з приказок: *«Усі в лахмітті, маленькі на зріст, майже іграшкові. Але їхні очі світилися зовсім не іграшковою люттю»*[5, с. 12]. Але далі автор наводить історію Злиднів і розшифровує причини зникнення магії у світі: *«Наші предки захопилися силою, так само, як і ви. Зрозуміли, що її можна використовувати для збагачення, здобуття влади...»* [5, с. 55]. Ватажок Злиднів Бось дбає не про власне збагачення чи владу, а про добробут власного народу. До Ахрумана Злидні звернулися тільки тому, що той пообіцяв для них *«краще життя»*.

Звернімося до образу Бося, як одного з головних героїв твору. Ім'я походить з французької мови, де істота *Bosj* є аналогом українських Злиднів. У французів навіть є казка про те, як один розумний чоловік зміг заховати Бося у глечик з водою і закопати біля річки. Більш того, ця казка має мандрівний сюжет, оскільки у Маріупольському повіті існує оповідка про те, як один чоловік закопав баклагу зі Злиднями біля річки: *«Тільки-но відіткнув його, а Злидні звідтіля й вискочили і вчепилися в нього»*[1, с. 210]. Зовнішність Бося цілком відповідає стереотипному баченню Злиднів. Їх зазвичай зображали маленькими замореними істотами, домовими карликами. Вони плодяться гуртами, поодинокі майже не трапляються. Лише в деяких оповідках Новгородського повіту трапляється образ одного Злидня. Найкраще образи Злиднів в українській літературі описано у *«Лісовій пісні»* Лесі Українки: *«Злидні – малі, заморені істоти, в лахмітті, з вічним гризким голодом на обличчі»*[4]. У романі автор наводить такий опис: *«Було видно його маленьку лису голову, вкриту зморшками і брудом»*[5, с. 53].

Характер Бося абсолютно відрізняється від типового погляду на Злиднів. По-перше, він дуже «олюднений». Бось дуже гарний оратор, він вміло керує своїми підлеглими і дбає про свій народ: *«Вдруге з рахманських часів ми стали разом, пліч-о-пліч, забули сварки і негразди!»*[5, с. 53]. Але, все одно, Бось має деякі звички Злиднів, власне, як і його підлегли, чим дуже влучно скористалися Віт та Рутенія: *«Жоден злидень не втримається, коли його запросити до хати. І злидні скопом кинулися до відчинених дверей, де їх хапали Віт з Рутенією й кидали у глибокий льох»* [5, с. 54].

На самому початку твору Бось намагається всіляко завадити групі дійти до місця призначення. Він злиться на них усіх, оскільки Рутенія взяла його в полон. Бось навіть йде на те, щоб завдати шкоди Віту, але йому це не вдається: *«Рутенія відштовхнула Віта, і*

злидню не вдалося його скинути. Тепер злидень висів на мотузці» [5, с. 59]. Але за час їх спільної підземної подорожі Бось кардинально змінив думку про свої супутників. Він, ризикуючи собою, пробрався до Добровіна, щоб повідомити йому про прихід Рутенії. Оскільки це суперечить його внутрішній природі, йому це вдається дуже важко: «**РУТЕНІЯ!** – немов долаючи внутрішній супротив, нарешті спромігся просто у вухо Добровіну вигукнути злидень» [5, с. 135]. У свідомості Бося відбувся переломний момент у підземеллі, коли він захистив подорожніх від дикої сили Рутенії і зробив перший крок до сторони Добра: «Ну, я і плигнув у неї, збив тебе з ніг...і все припинилося. Ти трішки пручалася, а потім прийшла до тями» [5, с. 78].

Цікавим є те, що у романі Віталія Климчука «Рутенія. Повернення відьми» Злидні не прикріплені до певного місця проживання, вони можуть вільно рухатися, а за батьківщину мають усю Орію. У народних оповідках Злидні можуть існувати тільки співвідносно з домом (якщо їх звідти не вижене Домовик). Вони з'являються у так званих «поганих» місцях, на яких побудовано будинки: перехрестя доріг, сховище тваринних трупів, місце, на якому стояло всохле або побите блискавкою дерево (за народними віруваннями, коли блискавка влучала в дерево, то вона замикала в ньому демона, тому чіпати такі дерева категорично заборонялося; якщо ж дерево після удару блискавкою продовжувало квітнути і зеленіти, то демон зміг звільнитися). Автор виводить нетипову кількість Злиднів (зазвичай, їх дванадцять: «...а було їх там аж дванадцятро...» [1, с. 208]). Злидні виступають як окремий народ зі своїми звичаями, культурою, бажанням створити державу. У романі вони зображуються, як месники, що приходять лише до тих, хто цього заслуговує. Прикладом може слугувати селище, через яке проходили подорожні. Злидні прийшли туди, коли селяни стратили невинну дівчину, звинувативши у тому, що насправді робив упир.

Список використаної літератури:

1. Булашев В. Український народ у своїх легендах, релігійних поглядах і віруваннях. Київ. 2003. С. 181–188
2. Войтович В. Українська міфологія. Київ : Либідь. 2015. 664 с.
3. Дмитренко М. Українські міфи, демонологія легенди. Київ: Муз. Україна, 1992. 144 с.
4. Леся Українка. «Лісова пісня». Київ: Основа. 2014. 152 с.
5. Климчук В. Рутенія. Повернення відьми. – Вінниця : Теза; Харків : Фоліо, 2011. 376с.
6. Скуратівський В.Т. Русалії. Київ. 1996. С. 180-203

**Шевцова Софія Вадимівна,
студентка II курсу,
спеціальності «середня освіта
(українська мова та література, психологія)»**

**Науковий керівник
кандидат філологічних наук, доцент
Йолкіна Лариса Віссаріонівна**

«Ідейно-тематична спрямованість роману «І прибуде суддя» В. Лиса»

Художній текст складний та багатошаровий. Завдання його інтерпретації – вибрати максимум закладених в нього думок і почуттів. Усі, хто бере текст до рук є інтерпретаторами твору. Але далеко не всі вміють читати, вибираючи з тексту всі закладені в ньому багатства. Реципієнт має відтворити світ, що змодельований

письменником і побачити все, що лежить на поверхні твору та в його глибині. Та для того, аби зануритись у глибину сутності твору, треба окреслити його тему та ідею, або ж по-іншому – визначити ідейно-тематичну спрямованість. Тема – це ті події, ті життєві явища, які митець представляє в художньому тексті, органічно пов'язуючи з проблематикою, що з них народжується й осмислюється реципієнтом. Тема внутрішньо пов'язана з образним мисленням, вона точкою опору сюжету як розвитку подій, у яких беруть участь персонажі. Ідея художнього твору має емоційне забарвлення, містить пафосну спрямованість писання і являє собою провідну думку, «ядро задуму» автора [1].

За жанром твір Володимира Лиса є психологічно-містичним романом. Провідна тема твору – зображення еволюції образу головного героя Георгія Лашука. Тематика другого ряду являє собою висвітлення близьких стосунків Георгія з Валерією, Нілою та Глорією, завдяки яким, власне, інтерпретований психологізм у творі. У романі також змальовано містичне життя Старої Вишні, до особливостей якого відносимо й функціонування образу «жебрак», котрий міг несподівано з'явитися, зникати та «передбачати» події, які мали спіткати Лашука; а також зсув у часі (дії наче відбуваються у двох часових вимірах: вчора і сьогодні). Психологізм роману розкривається через несподівані смерті жінок, з якими в Георгія були близькі стосунки (наприклад, Ніла), і через лицемірний образ Глорії Ранюк. Коли ця особа з'являється у творі як нічим не примітна, кульгава й бідолашна жінка, вона викликає лише співчуття. А тільки потім розкривається її підступність (заява на Георгія про вигадане звалтування і нічні гулянки з чоловіками попри кохання до судді).

Таке нагромадження образів, містика, випробовування, що супроводжували Лашука, сприяють розкриттю ідейного задуму автора. Цей задум пов'язаний з піднесенням ще з дитинства душевних переживань головного героя, з його намірами стати суддею задля творіння справедливості в цьому світі. Автор не схвалює думку про те, що люди не вміють сумніватися, не аналізують свої плани й учинки. «Людина мусить сумніватися, аби не закам'яніти, як та смола, що тисячоліттями лежить» [3, 52], людина має вести боротьбу із самою собою, зі своїми недоліками й бажаннями, що суперечать правилам доброчесного співіснування. Звідси впливає і конфлікт роману – соціально-психологічний, що пов'язаний із суперечностями у світогляді персонажа, викликаними негараздами в суспільному житті.

Отже, моделюючи сучасний світ, Володимир Лис вдається до містифікації, щоб розкрити суперечності людської сутності, відкрити потаємні куточки людської душі. Найбільшою проблемою твору постає розуміння того, то світ може змінити особистість. Уміння аналізувати свої бажання і вчинки – найважливіша риса особистості, яка прагне реалізувати свої життєві плани.

Список використаної літератури:

1. Електронний посібник Кухаренко В. А. Інтерпретація тексту: Навчальний посібник для студентів старших курсів факультетів англійської мови. Видавництво: Нова Книга, 272 с.
2. Літературознавчий словник-довідник. Друге видання. Київ, видавничий центр «Академія», 2007. 753 с.
3. Лис В. І прибуде суддя. Харків: Книжковий клуб «Клуб сімейного дозвілля», 2018.

*Шерстюк Дарія Віталіївна,
студентка I курсу,
спеціальність «Видавнича справа
та редагування. Журналістика»*

*Науковий керівник:
кандидат філологічних наук, доцент
Йолкіна Лариса Віссаріонівна*

«Модель світу романі Любка Дереша «Трохи пітьми»

Модель світу є невід'ємною частиною будь-якого епічного твору. «Модель або картина світу – складно структурована цілісність, що включає три головні компоненти – світогляд, світосприйняття та світовідчуття. Ці компоненти об'єднані в картині світу специфічним для певної епохи, етносу чи субкультури чином» [4, с.14]. Формують картини світу і окрема людина, і різні групи (соціальні, національні, релігійні та ін.).

Модель світу в літературному творі має дві сторони аналізу: соціальну та хронотопну. Соціальний аспект полягає в дослідженні соціуму як елемента сюжетного розвитку. Загалом, суспільство – самодостатня соціальна система, основою якої є взаємні стосунки людей, що складаються в процесі реалізації особистих потреб кожного. Крім окремих людей членами суспільства є їхні об'єднання: спільноти, громади, общини, товариства та співтовариства, асоціації, союзи тощо [2; 5]. У романі Любка Дереша «Трохи пітьми» соціум є різнорідним, тож цікавим для дослідження.

Є Герман – «старший, років 30-32, смаглявий, чорний... Колись він захоплювався наркотиками, опіатами» [3, с.24]. Крім того, у нього було щире кохання з дорослою жінкою, вбивство, ненависна робота. Звісно, що там, за лаштунками фестивалю. Але таке було. Разом з ним існує різнорідний люд: панки, неформали, растамани. А ще є Мукта та король Даян, які підкреслюють винятковість цієї «країни свободи і швидкої смерті» [3, с.34]. Та доля зводить Германа з людьми зовсім невластивими тому оточенню, у якому він жив. Спочатку з'являється Віка – «темні кільця довкола очей, зачіска «каре»... Волосся помальоване начорно... Віка – типово наш персонаж. Тобто одна з тих, хто погодився зустрітись під червоною шматою» [3, с.17]. Але якщо Герман дійшов сам до самогубства, то на Віку впливали обставини: життя з бабусею, хлопець-ідіот Вітас і постійний страх за нього. Далі – цікавіше. Наче випадково виникає Алік – персона зовсім неочікувана у цих умовах. «... низький огрядний чоловічок з круглим обличчям, колись брונет, а тепер капітально лисіючий суб'єкт» [3, с.57]. Алік тяжіє до молоді, але не забуває пізнаного за життя; вірить у магію, знає обряди й по-батьківськи жартує. Але життя штовхає його в безодню. Навіть на фестивалі Аліка не сприймають як серйозну особу: чисто собі смішний дядечко в радянських спортивних штанцях.

Іншою групою у цьому суспільстві самогубців постають Жанна, Лорна та Йостек. Здається, це друзі, хоча й випадкові: «Між собою вони не знайомі, здибались у Воловці... З їхніх слів випливає що допіру в автобусі вони перебороли цнотливість і навзаєм перезнайомились. Хлопець представився Мар'яном, але порадив називати себе Йостеком. Він високий, вугластий блондин... Зеленоока дияволиця, темно-руда і довгокоса (привабливість на межі фолу), назвалася Лорною... Ну а на третє – тоненька кучерява скромниця з лякливими очима. Цю звати Жанна...» [3, с.45]. Вони мають різні життєві шляхи. Мар'ян – хлопець небідний і розумний. Любить Жанну, терпить провал за провалом. І лише Творцю відомо про причини його приїзду сюди. Лорна ж може легко обляяти, каже всю правду в очі і має камінь на душі. Мати була жорстокою до неї, а життя часто жартувало. А ще вона теж любила Жанну. Жанна ж просто не знала про себе нічого. Стримана, скромна й зовсім залякана консерватизмом своєї родини, вона була чесною з Йостеком і щиро захоплювалася Лорною.

Що ж до хронотопу, то тут ситуація особлива: якщо ми говоримо про час, то це приблизно 2005-2006 рр., епоха кризова і складна; а місце – тихі карпатські схили, де лише чути шум водоспаду й гомін учасників фестивалю. Лейтмотив роману – одвічна проблема української нації: невміння жити вільно й спокійно серед прекрасної природи. Величні й могутні гірські глиби Карпат є символом спокою і єдності природи та людиною. Люди ж цю єдність заперечують; живуть у містах, творять безлад, оточують себе непотребом. У Карпати їдуть для того, щоб позбавитись намулу цивілізації. Певний зв'язок намагається підтримати Алік: він насаджує цю думку молоді. Спочатку всім смішно від його балачок, адже ні Купала, ні нявок у магазині не купиш і на зупинці не зустрінеш. Та природа дає очищення майже у всім. Особливо яскравим був спалах у Германа: «Я знаю, що треба робити, аби спокутувати вину... Я йду в гори. Сам. Голий і босий. Це буде тривати десять днів... Вмирати. Якщо природа захоче, за цей час вона встигне забрати мене. І це буде моя пожертва» [3, с. 102]. Герой відчув себе нижчим за природу і дав їй вирішувати свою долю.

Отже, модель світу у романі «Трохи п'ятьми» Любка Дереша є важливим елементом, адже складає не лише підґрунтя для сюжетного розвитку, а й утворює певний лейтмотив роману. Якщо соціальна складова моделі світу буде певний світогляд, побудований на тлі тогочасних подій і розкриває істинні обличчя епохи, то хронотоп, якщо спиратися на базиси Бахтіна, заперечує усю печаль подій, дає певний подих свободи. Здається, що Любка Дереш навмисно підкреслює тезу, яку подає в назві: п'ятьма хоч і є, але її трохи. І саме модель світу підкреслює цю навмисно створену «трошки тьмяну» сюжетну лінію.

Список використаної літератури:

1. Бахтин М. Вопросы литературы и эстетики / М. Бахтин. – М.: Худ. лит., 1975.
2. Дем'янова С. Інтермедіальні стратегії в українських та польських драматичних жартах кінця ХІХ - початку ХХ століття / С. К. Дем'янова // Bibliotekarz podlaski. - Białyсток, 2014. - Rocznik XV nr.1 (XXVIII). - С. 157-169
3. Дереш Л. Трохи п'ятьми, або На краю світу / Любка Дереш. – Харків : Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2007.
4. Жидков В., Соколов К. Искусство и картина мира / В. Жидков, К. Соколов. – СПб.: 2003. – С.69.
5. Ніконова В.Г. Художній концепт : процедури реконструкції та моделювання / В.Г. Ніконова // Вісник КНЛУ. Сер. Філологія. – 2011. – Т. 14. – № 2. – С. 113–122.

*Ярошенко Мирослава Юрївна,
студентка І курсу,
Спеціальності «Середня освіта
(українська мова та література)»*

*Науковий керівник:
кандидат філологічних наук, доцент
Марчило Лариса Миколаївна*

«З ІСТОРІЇ БОГОСЛУЖБОВО-ОБРЯДОВОЇ ЛЕКСИКИ В УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ»

Фольклорні тексти є важливим джерелом вивчення традиційно-побутової культури народу. Зокрема, у паремійному фонді збережено відомості про обряди річного календарного кола, сімейного побуту українців тощо.

У збірнику М. Номиса «Українські приказки, прислів'я і таке інше» зафіксовано такі лексеми та словосполучення на позначення обрядовості християнського свята

Водохреща: *Водохреща, Богоявленський празник, Йордан, водосвяття, хреститися, святити, свята вода* тощо.

У сучасній українській мові лексема **Водохреща** (або форма множини **Водохрещі**) використовується у значенні «церковне свято 19 січня у пам'ять про хрещення Ісуса Христа в річці Йордан» (СУМ-20, 517). Як синонімічні поняття в українській мові вживаються й інші лексичні одиниці: **Водохрестя** (СУМ-20, 517), **Йордан** (ССУМ, I, 297).

Вперше лексема **Водохрещѣ** зі значенням «свято Богоявлення або Хрещення» зафіксована в «Іпатіївському літописі» у записі 1148 р. (СДЯ, I, 454). У пам'ятках XIV-XV ст. також засвідчується слово **Водохрещі** як «назва релігійного свята, також календарна дата» у документі 1393 р. (ССУМ XIV-XV, I, 184). Б. Грінченко у «Словнику української мови» фіксує слово у значенні «праздникъ Богоявлення» (Грінч., I, 247).

У значенні християнського свята слово вжито у таких пареміях: *Трици, не трици, вже минули Водохрещі* (Ном., № 516, 63), *Чудасія на Водохрещі* (№ 7829, 353), *Прибравсь, як чорт на Водохрище* (№ 11217, 495).

У паремії *На Богоявленський празник стріляють – очищення од грїх миру извіщають* (Ном., № 514, 63) лексему **Водохреща** заступає синонімічне поняття **Богоявленський празник (Богоявлення)**. На синонімічні відношення відповідних одиниць вказують автори лексикографічних праць (Б. Грінченко (Грінч., I, 247) та В. Жайворонок (Ж., 45)).

Ще однією назвою **Водохреща** у пареміях виступає **Йордан** у варіантах **Йорданка, Ордань** (як іменники жіночого роду): *Хлеснула біла Йорданки (невдача)* (Ном., № 1816, 118), *Як люде дрань, то така їх ордань* (№ 7126, 327). У сучасній українській мові Йордан (Йордань) – «1. Місце на річці, озері (звичайно ополонка), де за християнською традицією святять воду на Водохреще. 2. Те саме, що **Водохреще**» (СУМ-20, 1257).

Також в аналізованих текстах уживається як синонімічне до **Водохрещів** слово **водосвяття**, про що свідчать відповідні статті у досліджуваних лексикографічних джерелах для дефініції лексеми **Водохреща**.

До одиниць, що належать до лексико-семантичного поля обрядодійства, можна віднести також такі, як **хреститися** та **свята вода**.

Слово **хреститися** вживається у сучасній українській мові у таких значеннях: «1. Зазнавати обряду хрещення. / Переходити в християнську віру через обряд хрещення. 2. Рухом правої руки зображувати знак хреста, звернений на себе» (СУМ, XI, 141). У «Словарі української мови» за редакцією Б. Грінченка відповідна лексема зафіксована зі значеннями: «1) Креститься, приймає крещеніє. 2) Креститься, осѣняє себя крестнымъ знаменіємъ» (Грінч., IV, 413). У паремійному збірнику лексему вжито в першому з наведених значень: *А де ви тоді були, як Ісус Христос на Йордані христивсь? (кажуть на вовків, як здибає само у лісі: вовки повтікають)* (Ном., № 271, 49).

Як синонімічні вжито у паремійному збірнику поняття **святиена вода** і **свята вода**, що пов'язано з обрядом освячення води: *Товпляця так (або: Пхається), як до свяченої води* (Ном., № 3158, 172), *Найшло, як по воду святую* (№ 7683, 347).

Отже, лексема **святий** уживається у значенні «Пов'язаний з релігією, богом, наділений божественною силою / заст. Освячений» (СУМ, IX, 101), маркованому як застаріле, а **святий** – «Над яким було здійснено обряд освячення / Те, над чим було здійснено обряд освячення» (СУМ, IX, 106). На думку В. Жайворонка, до наведених понять синонімічним є **йорданська вода** (Ж., 264).

Слово **святий** та всі спільнокореневі, на думку укладачів «Етимологічного словника української мови», беруть початок від праслов'янського *svęť. Простежуючи значення в особових назвах (Святополк, Святослав), науковці дійшли висновку, що первісною дефініцією лексеми була «сильний», а церковного значення вона набула у слов'янських та балтійських мовах лише під впливом християнства (ЕСУМ, V, 200).

Отже, серед одиниць зазначеної лексико-семантичної групи переважає питома українська лексика, лише зрідка трапляються запозичення. У складі паремій виступають фонетичні варіанти (**Водохрещі – Водохрище – Водохріща, Йордань – Ордань**), словотвірні (**Йордань – Йорданка**), синонімічні одиниці (**Водохреща, Богоявленський празник, Йордань**). Більшість лексем, зафіксованих у збірнику, продовжує вживатися у сучасній українській мові, що свідчить про збереження давніх церковно-релігійних традицій як важливої сфери духовного життя нашого народу.

Список умовних скорочень:

Грінч. – Грінченко Б. Д. Словник української мови / уряд. з дод. власн. матеріалу Б. Грінченко. – К.: Наук. думка, 1996–1997. – Т. I–IV.

Ж. – Жайворонок В. В. Знаки української етнокультури: Словник-довідник. – К.: Довіра, 2006. – 703 с.

ЕСУМ – Етимологічний словник української мови: В 7 т. / Редкол. О. С. Мельничук (головний ред.) та ін. – К.: Наук. думка, 1982–2012. – Т. I–VI.

Ном. – Українські приказки, прислів'я і таке інше. Уклав М. Номис / Уряд., приміт. та вступна ст. М. М. Пазяка. – К.: Либідь, 1993. – 768 с.

СДЯ – Словарь древнерусского языка: В 10-ти тт. – М.: Русс. язык, 1988. – Т. I. – 528 с.

СУМ – Словник української мови: В 11-ти т. – К.: Наук. думка, 1970–1980. – Т. I–XI.

СУМ-20 – Словник української мови. У 20-ти т. / Український мовно-інформаційний фонд НАН України; за ред. В. М. Русанівського. – К.: Наук. думка, 2010–2019. – Т. I–IX.

ССУМ – Словник синонімів української мови: В 2 т. / А.А. Бурячок, Г.М. Гнатюк, С.І. Головащук та ін. – К.: Наук. думка, 1999–2000. – Т. I. – 1028 с.

ССУМ XIV–XV – Словник староукраїнської мови XIV–XV ст.: У 2 т. / Укл.: Д. Г. Гринчишин, У. Я. Єдлінська, В. Л. Карпова, І. М. Керницький, Л. М. Полюга, Р. Й. Керста, М. Л. Худаш. – К.: Наук. думка, 1977–1978. – Т. I–II.

*Ярошук Валентина Юріївна,
студентка IV курсу
Спеціальність «Українська мова
та література, англійська мова»*

*Науковий керівник:
кандидат філологічних наук, доцент
Йолкіна Лариса Віссаріонівна*

«Інтелектуальний простір поезії Павла Вольвача»

Інтелектуалізм доволі поширене явище в українській літературі. Він з'являється як стильова манера письма таких митців, як Ліна Костенко, Андрій Малишко, Олександр Горобець, Олексій Кононенко, Павло Вольвач та інші.

Зокрема у поезії Павла Вольвача інтелектуалізм виражається через постійне прагнення ліричного героя до самопізнання та самоідентифікації, через рефлексію героя на події та настроєві зміни міста, автор вводить у тексти ті постаті, що відіграли важливу роль у його житті, були його вчителями та наставниками, вивели його у вище коло спілкування, допомогли розкрити талант, були просто хорошими друзями, безперечно, важливо зауважити, що й сам ліричний герой — непересічна особистість, він житель міста, він обізнана людина, яка знає і розуміє, що є навколо нього, він рефлексує місту, вивчає його архітектуру, знається на своїй історії, а також виявляє своє емоційне наповнення, спричинене життям у мегаполісі.

Модус самоідентифікації себе як частини свого народу, як людини усвідомленої, кому не байдуже його оточення прослідковується через настроєву палітру поезії Вольвача: «...сповнені насторожених скошених свідків», «... Осіннє сонце», «... тіні...з обох берегів Дніпра». Герой перебуває в напруженні майже весь час, він слідкує за зміною часу, помічає найменші нотки природи, що виражає його переживання. Автор знається на історії та архітектурі Києва, тому його поезія – філігранна робота, а його ліричний герой ходить тими самими вуличками і мешкає в тій самій квартирі, де раніше був і сам поет. Крізь призму його творчості можна прослідкувати життєві перепетії і самого автора: «...в напівтемній кімнаті вікна якої виходять у київський дворик з трьома каштанами і дикою грушею», «...П-е-е-а-а-вел! – кричить хазяйка». Вольвач практично не відокремлює себе від свого ліричного героя: «хлопець...Це – я», що свідчить про сприйняття автором себе, як інтелектуала, як мешканця міста, знавця і людину [1, 14; 25; 44].

Ліричний герой постійно думками звертається до тих, хто важливий для нього, хто має для нього авторитет: «...брови Штоня», «...Я читав що пише едуард», «...Еліот так – якийсь Штонів знайомий». Вольвач, який вбачає себе у своєму ліричному героєві, постійно наголошує на важливості тих, хто його створив як митця: «...Там Поет вінгранний з Миколаєм в головах», «Немає змін і вінграну заміни...лиш обпіка веніамінич», — він сумує і страждає від того, що його наставник Вінграновський, який став для нього справжнім другом вже не з ним, бо не буде йому заміни [1, 9; 10; 15; 16].

Отже, Павло Вольвач створює у своїй поезії картинку розвиненого великого міста і його мешканця — інтелектуально та емоційно сформовану особистість, що не просто безцільно снує вулицями багатомільйонника, а здатна відчувати найменші зміни життя людей навколо, вловлювати ритми Києва (безпосередньо поезія збірки) та рефлексувати. Ліричний герой постійно прогне до самоідентифікації та самопізнання, у цьому йому допомагає колористика та звукове наповнення топологічної картини у поезії.

Список використаної літератури:

1. Вольвач П. Триб: Поезії / Павло Вольвач. – К. : Факт, 2009. – 124с. – (Серія «Зона Овідія»).

*Артемчук Олена Романівна
студентка 1 р. н. магістратури,
спеціальності «Математика»*

*Науковий керівник:
доктор фізико-математичних наук, професор
Працьовитий М.В.*

**ПРО ТОПОЛОГІЧНУ СТРУКТУРУ МНОЖИН НЕПОВНИХ СУМ РЯДІВ
ДЕЯКОГО КЛАСУ**

Розглядається додатний ряд

$$\sum_{n=1}^{\infty} u_n = u_1 + u_2 + u_3 + \dots + u_n + \dots \quad (1).$$

Множина $E\{u_n\} \equiv \{x: x = \sum_{n \in M} u_n, M \in 2^{\mathbb{N}}\}$ називається множиною неповних сум ряду (1).

Теорема 1 (про топологічну класифікацію множин неповних сум [1, С.324]).

Множина неповних сум ряду (1) є однією з наступних:

- 1) скінченним об'єднанням відрізків;
- 2) гомеоморфною класичній множині Кантора C ;

- 3) гомеоморфною множині $T \equiv C \cup \bigcup_{n=1}^{\infty} G_{2n-1} = [0,1] \setminus \bigcup_{n=1}^{\infty} G_{2n-1}$,

де G_k - об'єднання всіх 2^{n-1} центральних інтервалів, що вилучаються з відрізка $[0;1]$ на k -му кроці побудови множини C .

Для того, щоб множина $E\{u_n\}$ була скінченним об'єднанням відрізків, достатньо, щоб $\exists n_0$ таке, що нерівність $u_n \leq r_n$ виконується для $\forall n \geq n_0$, причому, якщо $n_0 = 1$, то множина $E\{u_n\}$ є суцільним відрізком, де $r_n = u_{n+1} + u_{n+2} + \dots$ - n -тий залишок ряду.

Далі розглядається додатний ряд (1) з n -тим членом $u_n = \frac{a_n}{b_n}$, де (a_n) - арифметична прогресія з першим членом $a_1 > 0$ та різницею прогресії $d > 0$, (b_n) - геометрична прогресія з першим членом $b_1 > 0$ та знаменником прогресії $q > 0$.

Лема 1. Ряд є збіжним при $q > 1$ і його сума

$$S = \frac{a_1 q}{b_1(q-1)} + \frac{dq}{b_1(q-1)^2} . \square$$

Лема 2. Для даного ряду нерівність $u_n \leq r_n$ рівносильна нерівності $a_n \geq \frac{dq}{(q-1)(q-2)}$.

Теорема 2. При $q > 1$ множина $E\{u_n\}$ є скінченним об'єднанням відрізків. Для того, щоб $E\{u_n\}$ була відрізком, достатньо, щоб $q \in (1; 2]$ або $a_n \geq \frac{dq}{(q-1)(q-2)}$ ($q \neq 2$).

Список використаних джерел:

1. Guthrie J.A., Nymann J.E. The topological structure of the set of subsums of an infinite series // *Studia Math.* – 1988. – 55, No2. – С. 323-327.
2. Працьовитий М.В., Савченко І.О. Множина неповних сум числового ряду з однією нелінійною властивістю однорідності // *Буковинський математичний журнал.* — 2014. — Т.2, № 2–3. — С. 196–202.

*Білоусова Віолетта Павлівна
студентка I Мп (1.4),
Спеціальності «Математика»*

*Науковий керівник:
кандидат фізико-математичних наук, доцент
Божонок Катерина Валеріївна*

ПРИКЛАДНІ ЗАДАЧІ НА ВЛАСНІ ЗНАЧЕННЯ МАТРИЦЬ

Цілий ряд задач в різних галузях фізики та техніки ([1], С. 267) зводяться до розгляду систем рівнянь, що мають єдиний розв'язок лиш у тому випадку, коли відоме значення деякого параметру. Цей параметр називається характеристичним, або власним значенням системи.

Вибір найбільш ефективного методу визначення власних значень або власних векторів для даної задачі залежить від багатьох факторів ([2]). Ітераційні методи зручні для розв'язування часткової проблеми. В той же час, точні методи, що є більш громіздкими, дозволяють визначити всі власні значення і власні вектори ([3], С. 257).

В нашій доповіді буде розглянуто безпосереднє практичне застосування задач на власні значення, насамперед до лінійних коливальних систем.

Приклад. Нехай три одиничні маси підвішені на пружинах з коефіцієнтом пружності (протидіюча подовженню сила на одиницю подовження) c_1, c_2, c_3 відповідно, як показано на рис.1. Обчислити основні частоти та форми коливань для випадків $c_1 = 8, c_2 = 3, c_3 = 11$ і вказати інші трійки коефіцієнтів пружності, що приводять до раціональних рішень.

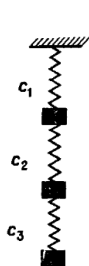

рис.1

Якщо позначити сили, що діють на маси через K_i , а відхилення від положення рівноваги через $y_i, (i = 1,2,3)$, то отримаємо рівняння:

$$\begin{aligned} -y_1 &= K_1 - K_2 = c_1 y_1 - c_2 (y_2 - y_1), \\ -y_2 &= K_2 - K_3 = c_2 (y_2 - y_1) - c_3 (y_3 - y_2), \\ -y_3 &= K_3 = c_3 (y_3 - y_2). \end{aligned} \quad (1)$$

Припустимо, що $y = \sin \omega t$, отримали задачу на власні значення

$$Cx = \lambda x, \text{ де } C = \begin{pmatrix} c_1 + c_2 & -c_2 & 0 \\ -c_2 & c_2 + c_3 & -c_3 \\ 0 & -c_3 & c_3 \end{pmatrix} \text{ і } \lambda = \omega^2. \quad (2)$$

Звідси, для $c_1 = 8, c_2 = 3, c_3 = 11$ маємо характеристичний многочлен:

$$\lambda^3 - 36\lambda^2 + 299\lambda - 2 \quad (3)$$

і власні значення $\lambda_1 = 1, \lambda_2 = 11, \lambda_3 = 24$.

З (2) отримуємо відповідні вектори з точністю до довільного амплітудного множника:

$$x_1 = \begin{pmatrix} 3 \\ 10 \\ 11 \end{pmatrix}, x_2 = \begin{pmatrix} 11 \\ 0 \\ -3 \end{pmatrix}, x_3 = \begin{pmatrix} 3 \\ -13 \\ 11 \end{pmatrix}. \quad (4)$$

Для знаходження власних значень та власних векторів задачі (2) можна застосувати різні методи. В нашій роботі був використаний найбільш застосовний для симетричних матриць – метод обертань (метод Якобі). Крім того, була розглянута реалізація методу Лєвер'є-Фадєєва.

Список використаної літератури:

1. Коллатц Л. Задачи на собственные значения (с техническими приложениями) / Л. Коллатц. – М.: Наука, 1968. – 504 с.
2. Самарский А.А. Численные методы математической физики/ А.А. Самарский, А.В. Гулин. – М.: Научный мир, 2003. – 316 с.
3. Фаддеев Д.К. Вычислительные методы линейной алгебры / Д.К. Фаддеев, В.Н.Фаддеева. – М.: Физматлит, 1963. – 736 с.

*Бублик Аліна Сергіївна
магістрант 1 року навчання
Спеціальності «Математика»*

*Науковий керівник:
кандидат фізико-математичних наук, доцент
Шаповалова Наталія Валентинівна*

ВИКОРИСТАННЯ ВЛАСТИВОСТЕЙ ГЕОМЕТРИЧНИХ ФІГУР ТА ПЕРЕТВОРЕНЬ ПРИ СТВОРЕННІ ГЕОМЕТРИЧНИХ ОРНАМЕНТІВ

Важливою стороною вивчення геометричного орнаменту є не тільки виявлення структури і композиційних особливостей, але і розкриття семантичного тлумачення окремих його складових. Деякі дослідники стверджують, що геометричний орнамент виник в первісну епоху і висловлював якусь абстрактну ідею. Люди своєрідно відображали свої уявлення про навколишній світ за допомогою знаків, зображених на різних побутових предметах і на стінах печер[1, С.82].

У первісних орнаментальних композиціях часто зустрічаються зображення геометричних фігур-символів: кола – сонця, квадрата – землі, трикутників – гір (або лісу); спіралі, що виражає ідеї нескінченності буття, постійного розвитку або вічного руху. У кожній значимій культовій системі – язичницькій, християнській, буддійській, індуїстській, мусульманській та інших – з'являлися власні парадигми, що визначали семантику геометричних фігур в орнаментальних композиціях.

➤ Коло, що не має початку і кінця, нескінченне і всеосяжне, було універсальним символом. У багатьох традиціях коло уособлювало солярний культ, представляло собою вселенський простір, Космос. Іноді інші зображення – яйце, черепаха, диск, годинник – мали те ж смислове навантаження, відображали космогонічні сутність кола. Основна функція кола (або кулі) – символічно зображати небесні тіла. У світовій художній практиці коло було неодмінним атрибутом єгипетського бога сонця Атона. Крилатий диск містився над головою могутнього божества. Прикладом тому можуть служити сонячна колісниця Аполлона, колісниці індійських божеств. Перуанський бог Сонця зображувався особою у вигляді золотого кола, китайською аналогією Неба. У християнському культі коло пов'язане з поняттям світу і нескінченності, небесного сйива, небесної сфери та ін. , у мусульман коло – це всевидюче око Аллаха.

➤ Квадрат був основою орнаментального декору багатьох стародавніх культур – Стародавньої Індії, Америки, Китаю, Греції; широко використовувався майстрами мозаїчного мистецтва в Середні століття. У відповідності з давніми уявленнями квадрат символізував основи світобудови, тобто чотири сторони світу. Всі кути квадрата (ромба) співвідносилися із територіальними уявленнями. Індіанці Північної Америки публо, коли «вказували» напрям, вживали кольорове значення і напрям, апелюючи при цьому до квадратної форми. Квадрат (іноді прямокутник) служив також позначенням орної землі, будучи ключовою фігурою землеробського культу. Квадрат, заповнений усередині точками або лініями, позначав у слов'янських племен засіяне поле. У китайців прямокутний блок «цзун» з отвором всередині, як і візерунок з перехресних ромбів, символізував багату урожаєм землю. У греко-римській традиції квадрат був символом Афродіти, означаючий жіночу, родючу силу.

➤ Зигзагоподібний і спіралевидний мотиви, часто зустрічалися на побутових і культових предметах Греції, доколумбової Америки, Китаю, Індії, африканських племен, умовно позначали або море, або блискавку (у китайців цей візерунок носив назву «лей вень»). Саме гроза (блискавка) символізувала появу Небесного дракона – покровителя води і небесно-водних стихій. Спіралевидний орнамент являв собою як би прототип руху деяких небесних тіл.

➤ Появу трикутника пов'язували з магічним числом три або триєдністю понять. У християнстві і юдаїзмі рівносторонній трикутник вершиною вгору був знайомий вищого божества. У середні століття трикутник сприймався як уособлення Трійці: Бог Отець, Бог Син і Бог Дух Святий. У давньокитайській традиції трикутник – майже завжди символ жіночого начала.

Геометричні фігури та їх побудови, сполучення та закономірні криві використовуються з давнини до сьогодення в орнаменті [3, С.93].

Доцільність дослідження полягає в постійному розширенні сфер застосувань орнаментального мистецтва в сучасному світі і не лише в геометрії, але й в архітектурі, живописі, хімії, фізиці, техніці, легкій промисловості, ювелірному мистецтві, глибинному зв'язку його з історією розвитку людства [2, С.164].

Список використаної літератури:

1. Шаповалова Н. В., Панченко Л. Л. Орнаменти на площині: їх види, властивості і застосування [Електронний ресурс] // Математика в сучасному технічному університеті. – 2015. – Номер 1 (1). – С. 80-92. – Режим доступу: http://mmtu.in.ua/issues/1/MMTU_Iss1_10.pdf

2. Шаповалова Н. В., Слободенюк І. І. Геометрія в мистецтві створення орнаментів // Матеріали VI Міжнар. наук.-практ. конф. «Математика в сучасному технічному університеті», Київ, 28—29 грудня 2017 р. — Київ: КПІ ім. Ігоря Сікорського, 2018. – С. 164-169. – Режим доступу: <http://matan.kpi.ua/public/files/2017/mvstu6/MSTU6.pdf>

3. Шаповалова Н. В., Бублик А. С. Геометричні перетворення фігур на площині та їх використання при створенні орнаментів // Інноваційні пріоритети у розвитку науки, XXVII Міжнародна науково-практична інтернет-конференція. – м. Вінниця, 18 лютого 2019 року. – Ч.4. – С. 92-96. – Режим доступу: <http://el-conf.com.ua/wp-content/uploads/2019/02/4-%D0%A7%D0%90%D0%A1%D0%A2%D0%98%D0%9D%D0%90.pdf>

4. Shapovalova N., Panchenko L. Plane geometrical ornaments: types, features and application / N. Shapovalova, L. Panchenko // Theory and practice of social, economic and technological changes. Monograph. – Prague: Nemoros s.r.o., 2018. – P. 172-182. – Режим доступу: <http://sried.in.ua/uploads/images/exw/monograph.pdf>

*Власюк Вікторія Вікторівна,
магістрантка II року навчання
Спеціальності «Математика»*

*Науковий керівник:
канд. фіз.-мат. наук, доцент
Требенко Оксана Олександрівна*

ВЛАСТИВОСТІ ПОДІЛЬНОСТІ В РІЗНИХ КІЛЬЦЯХ МАТРИЦЬ

В роботі [1] було виділено кільця матриць, які є областями цілісності, але при цьому не є полями, розглянуто та доведено деякі властивості подільності в кільцях. У цій роботі ми виділимо нові області цілісності та розглянемо їхні властивості.

На множинах матриць з цілими елементами розглядаємо звичайні операції додавання та множення матриць.

Нагадаємо, що областю цілісності називають комутативне кільце з одиницею без дільників нуля [2, с.266].

Означення. Ціле число називається вільним від квадратів, якщо воно не ділиться на жоден квадрат простого числа. Іншими словами, це ціле число, канонічний розклад якого має вигляд: $n = p_1 p_2 \dots p_s$, де $p_1, p_2, \dots, p_s$ – різні прості числа [3, с.329].

У ході дослідження автором було отримано наступні нові результати.

Теорема 1. Множина K матриць виду $\begin{pmatrix} a & b \\ -b & a \end{pmatrix}$, де $a, b \in \mathbb{Z}$, є областю цілісності, але не є полем.

Теорема 2. В кільці $\langle K; +, \cdot \rangle$, де K – множина матриць виду $\begin{pmatrix} a & b \\ -b & a \end{pmatrix}$, $a, b \in \mathbb{Z}$:

1. Дільниками одиниці є матриці $E = \begin{pmatrix} 1 & 0 \\ 0 & 1 \end{pmatrix}$, $B = \begin{pmatrix} -1 & 0 \\ 0 & -1 \end{pmatrix}$, $C = \begin{pmatrix} 0 & 1 \\ -1 & 0 \end{pmatrix}$ та $D = \begin{pmatrix} 0 & -1 \\ 1 & 0 \end{pmatrix}$ і лише вони;

2. Ідемпотентами є матриці $E = \begin{pmatrix} 1 & 0 \\ 0 & 1 \end{pmatrix}$ та $O = \begin{pmatrix} 0 & 0 \\ 0 & 0 \end{pmatrix}$ і лише вони;

3. Простими елементами є матриці виду:

1) $A_1 = \begin{pmatrix} 1 & 1 \\ -1 & 1 \end{pmatrix}$, $A_2 = \begin{pmatrix} -1 & 1 \\ -1 & -1 \end{pmatrix}$, $A_3 = \begin{pmatrix} 1 & -1 \\ 1 & 1 \end{pmatrix}$, $A_4 = \begin{pmatrix} -1 & -1 \\ 1 & -1 \end{pmatrix}$;

2) $P_1 = \begin{pmatrix} p & 0 \\ 0 & p \end{pmatrix}$, $P_2 = \begin{pmatrix} 0 & p \\ -p & 0 \end{pmatrix}$, $P_3 = \begin{pmatrix} 0 & -p \\ p & 0 \end{pmatrix}$, $P_4 = \begin{pmatrix} -p & 0 \\ 0 & -p \end{pmatrix}$, де p – простий елемент кільця $\mathbb{Z}$ такий, що $p \equiv 3 \pmod{4}$;

3) $P = \begin{pmatrix} a & b \\ -b & a \end{pmatrix}$ для кожного розкладу $p = a^2 + b^2$, $a, b \in \mathbb{Z}$, де p – простий елемент кільця $\mathbb{Z}$ такий, що $p \equiv 1 \pmod{4}$.

4. Єдиним нільпотентом є $O = \begin{pmatrix} 0 & 0 \\ 0 & 0 \end{pmatrix}$;

5. Інволютивними елементами є: $E = \begin{pmatrix} 1 & 0 \\ 0 & 1 \end{pmatrix}$ та $B = \begin{pmatrix} -1 & 0 \\ 0 & -1 \end{pmatrix}$ і лише вони.

Теорема 3. Множина K матриць виду $\begin{pmatrix} a & bd \\ -b & a \end{pmatrix}$, де $a, b \in \mathbb{Z}$, $d \in \mathbb{N}$, d – вільне від квадратів, є областю цілісності, але не є полем.

Теорема 4. В кільці $\langle K; +, \cdot \rangle$, де K – множина матриць виду $\begin{pmatrix} a & bd \\ -b & a \end{pmatrix}$, де $a, b \in \mathbb{Z}$, $d \in \mathbb{N} \setminus \{1\}$, d – вільне від квадратів:

1. Дільниками одиниці є матриці $E = \begin{pmatrix} 1 & 0 \\ 0 & 1 \end{pmatrix}$ та $V = \begin{pmatrix} -1 & 0 \\ 0 & -1 \end{pmatrix}$ і лише вони;
2. Ідемпотентами є матриці $E = \begin{pmatrix} 1 & 0 \\ 0 & 1 \end{pmatrix}$ та $O = \begin{pmatrix} 0 & 0 \\ 0 & 0 \end{pmatrix}$ і лише вони;
3. Єдиним нільпотентом є $O = \begin{pmatrix} 0 & 0 \\ 0 & 0 \end{pmatrix}$;
4. Інволютивними елементами є: $E = \begin{pmatrix} 1 & 0 \\ 0 & 1 \end{pmatrix}$ та $V = \begin{pmatrix} -1 & 0 \\ 0 & -1 \end{pmatrix}$ і лише вони.

Теорема 5. В кільці $\langle K; +, \cdot \rangle$, де K – множина матриць виду $\begin{pmatrix} a & 2b \\ -b & a \end{pmatrix}$, $a, b \in \mathbb{Z}$, простими елементами є матриці виду:

$$1) A_1 = \begin{pmatrix} p & 0 \\ 0 & p \end{pmatrix}, A_2 = \begin{pmatrix} -p & 0 \\ 0 & -p \end{pmatrix}, A_3 = \begin{pmatrix} 0 & p \\ -p & 0 \end{pmatrix}, A_4 = \begin{pmatrix} 0 & -p \\ p & 0 \end{pmatrix}, \text{ де } p - \text{ просте непарне число і } (-1)^{\frac{(p+1)(p+3)}{8}} = 1.$$

$$2) \begin{pmatrix} a & 2b \\ -b & a \end{pmatrix}, \text{ якщо } (a, b) = 1 \text{ і } |a^2 + 2b^2| - \text{ просте число.}$$

Список використаної літератури:

1. Власюк В. В. Властивості подільності в деяких областях цілісності // Студентські фізико-математичні етюди. — Київ: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова. — 2017. — № 16. Т.1. — с.6-11.
2. Требенко Д. Я., Требенко О.О. Алгебра і теорія чисел: У 2 ч. — К.: НПУ імені М. П. Драгоманова, 2009. — Ч.1. — 420 с.
3. Бухштаб А. А. Теория чисел. — Москва: Просвещение, 1966. — 386 с.

*Гордійчук Мирослава Романівна
студентка I курсу магістратури (1 Мм(1,4)),
спеціальності «Математика»*

*Науковий керівник
доктор фізико-математичних наук, професор
Працьовитий Микола Вікторович*

ПРОСТІР ПОСЛІДОВНОСТЕЙ НУЛІВ ТА ОДИНИЦЬ І МАТЕМАТИЧНІ СТРУКТУРИ В НЬОМУ

Нехай $A = \{0; 1\}$. Множина $L = A \times A \times \dots \times A \times \dots$ називається простором послідовностей нулів та одиниць. Її елементи позначатимемо через $\bar{u} = (u_n)$.

Множина L відносно операції додавання $\oplus$, означеної рівністю

$$(a_n) \oplus (b_n) = (c_n): c_n = a_n \oplus b_n = \begin{cases} 0, & \text{якщо } a_n = b_n, \\ 1, & \text{якщо } a_n \neq b_n, \end{cases}$$

утворює комутативну групу, нейтральним елементом якої є нуль-послідовність $\bar{0} = (0, 0, \dots, 0, \dots)$ і кожна послідовність є симетричною сама собі.

Введемо натуральну функцію $k = k(\bar{x}, \bar{y})$ двох змінних $\bar{x}, \bar{y}$ на просторі L , де натуральне число k – визначається умовами $x_k \neq y_k$, коли $x_i = y_i$ при $i < k$.

Простір послідовностей нулів та одиниць можна по-різному метризувати. Розглянемо кілька метрик:

$$\rho_1(\bar{x}, \bar{y}) = \sum_{n=1}^{\infty} \frac{|x_n - y_n|}{2^n} = \sum_{n=1}^{\infty} \frac{x_n \oplus y_n}{2^n};$$

$$\rho_2(\bar{x}, \bar{y}) = \begin{cases} \frac{1}{k(\bar{x}, \bar{y})}, & \text{коли } \bar{x} \neq \bar{y}, \\ 0, & \text{коли } \bar{x} = \bar{y}. \end{cases}$$

Циліндром рангу n з основою $c_1 c_2 \dots c_n$ у просторі L називається множина $\Delta_{c_1 \dots c_n}^L$ всіх послідовностей $\bar{u} = (u_n)$ таких, що $u_1 = c_1, u_2 = c_2, \dots, u_n = c_n$. Циліндри мають властивості:

- 1) $\Delta_{c_1 \dots c_n}^L = \Delta_{c_1 \dots c_n 0}^L \cup \Delta_{c_1 \dots c_n 1}^L$;
- 2) $\Delta_{a_1 a_2 \dots a_n}^L \cap \Delta_{c_1 c_2 \dots c_n}^L = \begin{cases} \emptyset, & \text{якщо існує } i : a_i \neq c_i, \\ \Delta_{c_1 c_2 \dots c_k}^L, & \text{якщо } a_k = c_k, i = \overline{1, k}; \end{cases}$
- 3) $\Delta_{a_1 a_2 \dots a_k a_{k+1} \dots a_n}^L \cap \Delta_{b_1 b_2 \dots b_k}^L = \begin{cases} \emptyset, & \text{коли } \exists b_i \neq a_i \text{ при } i \leq k, \\ \Delta_{b_1 b_2 \dots b_k}^L, & \text{коли } b_i = a_i, i = \overline{1, k}; \end{cases}$
- 4) $\bigcap_{m=1}^{\infty} \Delta_{a_1 a_2 \dots a_m}^L = \Delta_{a_1 a_2 \dots a_m \dots}^L = (a_1, a_2, \dots, a_m, \dots)$.

У метричному просторі (L, ρ_2) колом з центром $\bar{c} = (c_k)$ і радіусом $r = \frac{1}{k}$ ($k \in N$) є циліндр $\Delta_{c_1 c_2 \dots c_{k-1} [1-c_k]}^L$ рангу k , а кругом з цими ж центром і радіусом є об'єднання циліндрів

$$\Delta_{c_1 \dots c_{k-1} [1-c_k]}^L \cup \left[\bigcup_{i=0}^{\infty} \Delta_{c_1 \dots c_{k-1} c_k \dots c_{k+i} [1-c_{k+i+1}]}^L \right] \cup \Delta_{c_1 \dots c_k \dots}^L.$$

У доповіді пропонуються результати дослідження різних об'єктів метричного простору (L, ρ_2) , зокрема фрактальних множин, функцій, мір, розподілів ймовірностей, а також динамічних систем.

Список використаної літератури:

1. *Працьовитий М.В.* Геометрія класичного двійкового зображення дійсних чисел. – Київ. Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2012. – 68 с.

Горulyко Катерина Олександрівна
магістрант 1-го року навчання
Спеціальності «Прикладна математика»

Науковий керівник:
кандидат фізико-математичних наук, доцент
Шаповалова Наталія Валентинівна

СИМЕТРИЯ В КОМП'ЮТЕРНІЙ ГРАФІЦІ

Значна частина розуміння навколишнього світу базується на сприйнятті та визнанні спільних або повторюваних структур, а також на нашому відчутті краси.

Симетрія – це грецьке слово, яке перекладається як «співрозмірність». Уявлення про симетрію широко розповсюджене у повсякденному житті. Симетричними ми називаємо тіла, які складаються з рівних, однакових частин, що мають закономірне повторення. Ці частини можуть суміщатися одна з одною [5, с.2].

Сьогодні симетрія поширена як в природному, так і в техногенному середовищі. У людей є вроджена здатність сприймати і користуватися симетрією у повсякденному житті, але не зовсім очевидно, як автоматизувати та впровадити ці знання в комп'ютерні

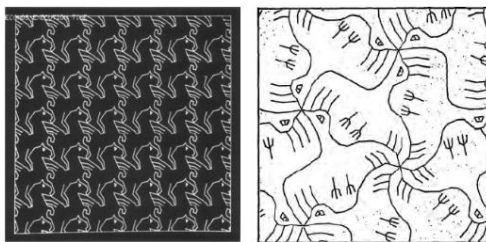
технології. Впровадження комп'ютерів створює складні завдання для машинного представлення та міркування щодо симетрії та теорії груп [3, с.310].

Очевидно, що розробка надійних алгоритмів виявлення симетрії для різних наборів даних реального світу породжує список безпосередніх завдань.

Симетрія особливо цікава для комп'ютерної графіки, або машинного інтелекту в цілому через її розповсюдженість: як фізичний, так і цифровий світ заповнюються різними формами симетрії, близькою симетрією і викривленими моделями симетрії: розпізнавання симетрій - це перші ступені, що мінімізують надмірність, що часто призводить до різкого скорочення обчислень.

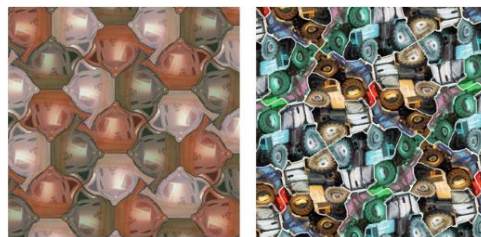
Незважаючи на деякий досвід, ми досі не маємо надійного, широко застосовного «детектора симетрії» для реальних зображень. Проте симетрія вже знайшла широке застосування в світі комп'ютерної графіки, особливо в генерації шаблонів і текстур. Деякі аспекти симетрії настільки натуральні і інтуїтивно зрозумілі, що їх можна знайти наявно в багатьох графічних методах.

Для створення візуалізації візерунків шпалер, фрагментів мозаїк, текстур, калейдоскопічних і фрактальних зображень, та навіть скульптур використовують спеціальні програмні засоби комп'ютерної графіки, які базуються на створенні планарних симетричних зображень. При створенні шпалер, текстур реплікують лінії, сегменти, використовуючи ієрархію рекурсивних функцій, що виводяться назовні в відображенні даних: кожна пряма і відтворена орієнтація сегмента малюється в кожному відображенні, перш ніж перейти до наступного [6, с. 247]. Або ж фрагменти текстур, мозаїк – це набір метрик, в якій всі елементи є конгруентними для однієї форми, що називається прототипом. Звичайно, елементи являють собою конструкцію в площині з асоційованою групою симетрії. З іншого боку, вони мають просту структуру і повністю класифіковані. Вони потрапляють у розрізнені комбінаторні типи, що ґрунтуються на відношеннях між елементами (фрагментами мозаїк, текстур) та їх сусідніми елементами (в свою чергу є споріднені типи фрагментів, які відрізняються внутрішніми симетріями), і допускають ефективну програмну реалізацію.

Також використовують таку систему, в якій користувач описує ребра, що складають половину периметра, і ще, можливо, додають декоративні маркування. Комп'ютер заповнює іншу половину фрагмента і покриває з нею область в цілому, як це показано на малюнку.

Цікавою для відтворення симетричних фрагментів передбачена система на основі Java, яка показує, що фрагменти можуть бути параметризовані таким чином, що алгоритм оптимізації може шукати простір фрагментів для тих, чий прототипи найбільш нагадують форму цільової фігури, яку надає користувач. Фрагменти порівнюються з формою цільової фігури, використовуючи метрику з найменшими квадратами [1, с.86].

Багатогранні симетричні групи є сприятливим ґрунтом для створення симетричних скульптур у трьох вимірах. Ці твори мистецтва мають бездоганний математичний ефект і спонукають глядача оцінити те, що можна назвати «геометричною естетикою». За допомогою 3D-моделювання та програмного забезпечення створюється необхідна форма, потім використовують програму (наприклад Surface Evolver), яка мінімізує площу поверхні, що підлягає обмеженням положення та симетрії. [6, с. 240]

Деякі наукові роботи були зроблені на візуалізації фракталів в інших просторах чи на основі інших груп симетрії. Зображення фракталів з використанням комп'ютерної графіки набули визнання з того часу, як комп'ютери та растрові дисплеї вперше

дозволили візуалізувати ці складні системи. Їх безмежна різноманітність, нескінченні деталі та непередбачуваність роблять їх відкритим джерелом комп'ютерних зображень.

Симетрія – захоплююча тема у багатьох різних галузях, включаючи науку, техніку та мистецтво. Виявлення симетрії, як чисте інтелектуальне прагнення до програмувального сприйняття, або як практичний інструмент для стиснення даних використовується в комп'ютерних програмах і комп'ютерній графіці.

Список використаної літератури:

1. Тотосько О.В., Микитишин А.Г., Стухляк П.Д. Комп'ютерна графіка: навчальний посібник : в 2-х кн.1. – Тернопіль : Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя, 2017 – 304 с.
2. Маценко В.Г. Комп'ютерна графіка: Навчальний посібник. – Чернівці: Рута, 2009 – 343 с.
3. Introduction to Computer Graphics, copyright 2002, by Tata McGraw-Hill Publishing Company Limited, p. 315
4. MaxPlankResearch, published by the Science and Corporate Communication, copyright 2006, p.79;
5. Symmetry in Geometry (MathBitsNotebook.com)
6. Computational symmetry, Yanxi Liu The Robotics Institute, Carnegie Mellon University, Pittsburgh, PA 15213, U.S.A.

*Даниленко Марина Сергіївна,
студентка 2 курсу
Спеціальності «Математика»*

*Науковий керівник:
кандидат фізико-математичних наук, доцент
Требенко Оксана Олександрівна*

Історія виникнення комплексних чисел

«Поза волею і навіть супроти волі того чи іншого математика, уявні числа знову і знову з'являються у викладках, і лише поступово, у міру того як виявляють користь від їх використання, вони знаходять все більш і більш широке поширення».

Ф. Клейн [1, с.85].

Квадратні корені були відомі ще у давньому Вавилоні, проте всі автори того часу або взагалі не розглядали квадратні корені з від'ємних чисел, або ж просто зазначали, що рівняння не має коренів. Прийнято вважати, що комплексні числа виникли з потреб розв'язати квадратні рівняння на зразок $x^2 + 1 = 0$. Насправді таке уявлення є хибним, а історія комплексних чисел є набагато цікавішою та ширшою.

Як було встановлено, поява комплексних чисел була зумовлена пошуком розв'язків кубічного рівняння, алгоритм розв'язування якого відкрив на початку XVI століття Шіпіоне дель Ферро [2, с.10]. Нам ці результати відомі як формула Кардано:

$$\sqrt[3]{-\frac{q}{2} + \sqrt{\frac{q^2}{4} + \frac{p^3}{27}}} + \sqrt[3]{-\frac{q}{2} - \sqrt{\frac{q^2}{4} + \frac{p^3}{27}}} = y. \quad (1)$$

Хоча насправді про метод розв'язування кубічних рівнянь Джероламо Кардано дізнався від іншого математика, — Нікола Фонтани, який, як вважає більшість, винайшов його незалежно від Шіпіоне дель Ферро.

Наведена формула дає розв'язки рівняння $x^3 = px + q$, однак за певних значень коефіцієнтів можна натрапити на так званий незвідний випадок, коли рівняння має дійсні корені, але їхнє обчислення за формулою (1) вимагає добування квадратного кореня з від'ємного дійсного числа.

Першим, кому вдалось розв'язати проблему «незвідного» випадку кубічного рівняння, був, скоріше за все, Рафаель Бомбеллі [2, с.10]. У 1572 р. вийшло перше видання його праці «L'Algebra». Саме в цій книзі вперше описано правила дій над числами, які ми зараз називаємо уявними.

Рафаель Бомбеллі розглядав рівняння $x^3 = 15x + 4$. Це рівняння, як легко переконатися, має корінь 4 (достатньо підставити замість x число 4). Однак обчислення за формулою Кардано зводиться до обчислення кореня 3-го степеня $\sqrt[3]{2 + \sqrt{-121}}$.

Рафаель Бомбеллі зауважив, що до кубічних коренів $\sqrt[3]{-\frac{q}{2} + \sqrt{\frac{q^2}{4} + \frac{p^3}{27}}}$ і $\sqrt[3]{-\frac{q}{2} - \sqrt{\frac{q^2}{4} + \frac{p^3}{27}}}$ вираз $\sqrt{-121}$ входить із різними знаками, і припустив, що їх можна подати у вигляді комплексно спряжених чисел. Числа $a + bi$ та $a - bi$, де $a, b \in R$, сьогодні так і називають, комплексно спряженими. Неважко показати, що $2 + \sqrt{-121} = (2 + i)^3$, $2 - \sqrt{-121} = (2 - i)^3$.

Проте насправді для того, щоб уявні числа стали відомими та звичними компонентами математики, виявилось потрібно ще понад 200 років. У 1659 році термін «уявний» увів Рене Декарт у своїй праці «Геометрія». Під уявними числами він розумів розв'язки рівняння, які є комплексними, але не є дійсними.

Багато результатів, що стосуються комплексних чисел, встановив і обґрунтував Леонард Ойлер. Крім того, він навів приклади застосування теорії функції комплексної змінної (зокрема, у гідродинаміці). Л. Ойлер також є автором позначення i для уявної одиниці, яке він уперше запропонував у 1777 році. Вважають, що це позначення стало загальноживаним завдяки Карлу Гаусу, який використав його в праці «Disquisitiones arithmeticae» [2, с.11].

У цей період було використано й геометричну інтерпретацію комплексних чисел. Уперше цю спробу зробив Каспар Вессель у 1797 році, виступаючи перед Данською Королівською Академією з доповіддю на тему «Про аналітичне зображення напрямків». Близько 1800 р. Карл Гаус також розвинув ідею зображення комплексного числа на площині, однак ці результати він тоді не опублікував. Незалежно від Каспара Весселя до аналогічних висновків щодо геометричної інтерпретації комплексних чисел прийшов у 1806 р. Жан-Робер Арган.

У 1833 р. Вільям Гамільтон запропонував аксіоматичний підхід до побудови елементів комплексних чисел. При цьому компоненти чисел він розглядав як упорядковані пари дійсних чисел, так звані «алгебраїчні пари». Жан ле Рон д'Аламбер був одним із перших, хто фактично започаткував дослідження функцій комплексної змінної і дослідив умови, за яких функція є аналітичною. Сьогодні ці умови відомі як умови д'Аламбера–Ойлера–Коші–Рімана, або просто Коші–Рімана. Результати Огюстена Луї Коші та Георга Рімана, фактично, означають початок нового розділу математики комплексних чисел, а саме, комплексного аналізу.

Як бачимо, історія появи комплексних чисел була досить тривалою, але надзвичайно цікавою. У даній доповіді розглянуто лише основні моменти.

Сьогодні комплексні числа використовуються не лише в математиці, а й поза її межами. За допомогою теорії функцій комплексної змінної було розв'язано багато проблем аеро- та гідродинаміки, теорії пружності, радіотехніки. Але з'явилися і нові

сучасні застосування, зокрема, комплексні числа успішно використовуються в комп'ютерній томографії, цифровій фільтрації, а також для забезпечення додаткової криптостійкості системи кодування методом побудови нероздільних хааро-подібних вейвлетів та алгоритмів декомпозиції сигналів і вивчення складних фрактальних об'єктів і моделювання хаосу (див. в [3, с. 45]).

Список використаної літератури:

1. Клейн К. Ф. Элементарная математика с точки зрения высшей. Том 1. Арифметика, алгебра, анализ. — М.: Наука, 1987. — 431 с.
2. Піх С. С., Попель О. М., Ровенчак А. А., Тальянський І. І. Методи математичної фізики. — Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2011. — 404 с.
3. Цибульська Н.М. Бінарно-тернарні канонічні та квазіканонічні системи числення в уявних кільцях $Z[\sqrt{d}]$ // Студентські фізико-математичні етюди. — Київ: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова. — 2017. — № 16. Т. 1. — С. 39-46.

*Дончик Альона Миколаївна
магістрантка 2 року навчання
Спеціальності «Математика»*

*Науковий керівник:
кандидат фізико-математичних наук, доцент
Требенко Оксана Олександрівна*

ЛАГРАНЖЕВІ ГРУПИ, КОМУТАНТ ЯКИХ МІСТИТЬСЯ В ЦЕНТРИ

Дослідження груп з тими чи іншими обмеженнями для підгруп становлять один з важливих напрямків в загальній теорії груп.

Виділяючи в довільній групі ту чи іншу систему підгруп (визначальну систему підгруп) і накладаючи на них ті чи інші обмеження, можна отримати різноманітні класи груп [5]. На початку ХХ ст. Міллер і Морено (див., напр. [4]) вивчали скінченні неабелеві групи, всі власні підгрупи яких абелеві. Пізніше, ця вимога була послаблена О.Ю.Шмідтом [6]-[8], який ввів у розгляд скінченні нільпотентні групи, всі власні підгрупи яких нільпотентні. Вагомий внесок в розвиток груп з наперед заданими властивостями зробили також А.Г.Курош [2, С.489], С.М.Черніков, Ф.Холл, А.І.Мальцев, М.С.Черніков, В.М.Глушко, Р.Бер, Б.А.Верфріц, Д.І.Зайцев [1], Ю.І.Мерзляков, В.С.Чарін, О.Кегель, Б.І.Плоткін, Д.Ю.Робінсон, А.В.Рожков, В.І.Сущанський, М.Томкінсон та ін.

В сучасній загальній теорії груп і досі є багато відкритих питань. Одним із таких питань є проблема класифікації скінченно-породжених груп, у яких комутант G' лежить в центрі $Z(G)$, тобто $G' \subseteq Z(G)$. В 70-х роках ХХ століття над проблемою класифікації скінченно-породжених груп, в яких $G' \subseteq Z(G)$, працювали Ф.Грюнвальд, Д.Сегал, Н.Сесекін, В.Сергійчук. На даний момент таку класифікацію було отримано лише за дуже великих обмежень. Більше того, задача класифікації навіть лише всіх скінченних груп із умовою $G' \subseteq Z(G)$ взагалі є нерозв'язною.

В доповіді дана задача розглядатиметься для лагранжевих груп порядків p^2 , p^3 , p^4 , $p_1 p_2 \dots p_s$, де p_i – деякі прості числа, $s \in \mathbb{N}$.

Нагадаємо, що центром $Z(G)$ групи G називають множину її елементів, що є переставними з усіма елементами цієї групи: $Z(G) = \{g \in G \mid gx = xg, \forall x \in G\}$.

Комутатором елементів a і b групи G називається елемент $[a,b] = a^{-1}b^{-1}ab$.
 Комутантом G' групи G називають підгрупу $G' = [G,G]$, породжену всіма комутаторами цієї групи: $G' = \langle [a,b] | a,b \in G \rangle$ [3, С.63].

Автором встановлено наступний результат.

Теорема 1. Групи порядку p^4 , в яких $G' \subset Z(G)$ вичерпуються групами наступних типів:

- 1) Група $G = \langle a \rangle$ із визначальним співвідношенням $a^{p^4} = 1$.
- 2) Група $G = \langle a,b \rangle$ із визначальними співвідношеннями $a^{p^3} = 1, b^p = 1, ba = ab$.
- 3) Група $G = \langle a,b \rangle$ із визначальними співвідношеннями $a^{p^2} = 1, b^{p^2} = 1, ba = ab$.
- 4) Група $G = \langle a,b,c \rangle$ із визначальними співвідношеннями $a^{p^2} = 1, b^p = 1, c^p = 1, ba = ab, ca = ac, bc = cb$.
- 5) Група $G = \langle a,b,c,d \rangle$ із визначальними співвідношеннями $a^p = 1, b^p = 1, c^p = 1, d^p = 1, ba = ab, ca = ac, bc = cb$.
- 6) Група $G = \langle a,b,c \rangle$ із визначальними співвідношеннями $a^{p^2} = 1, b^p = 1, c^p = 1, c^{-1}bc = ba^p, b^{-1}ab = a, c^{-1}ac = a$.
- 7) Група $G = \langle a,b \rangle$ із визначальними співвідношеннями $a^{p^2} = 1, b^{p^2} = 1, b^{-1}ab = a^{1+p}$.
- 8) Група $G = \langle a,b,c \rangle$ із визначальними співвідношеннями $a^{p^2} = 1, b^p = 1, c^p = 1, c^{-1}bc = b, a^{-1}ba = b, c^{-1}ac = a^{1+p}$.
- 9) Група $G = \langle a,b,c \rangle$ із визначальними співвідношеннями $a^{p^2} = 1, b^p = 1, c^p = 1, c^{-1}bc = b, b^{-1}ab = a, c^{-1}ac = ab$.
- 10) Група $G = \langle a,b,c \rangle$ із визначальними співвідношеннями $a^4 = 1, b^4 = 1, c^2 = 1, a^2 = b^2, b^{-1}ab = a^{-1}, c^{-1}bc = b, c^{-1}ac = a$.
- 11) Група $G = \langle a,b,c,d \rangle$ із визначальними співвідношеннями $a^p = 1, b^p = 1, c^p = 1, d^p = 1, d^{-1}cd = ca, d^{-1}bd = b, d^{-1}ad = a, c^{-1}bc = b, c^{-1}ac = a, b^{-1}ab = a$.

Теорема 2. Групи порядків $p^2, p^3, p_1p_2\dots p_s$ в яких $G' \subset Z(G)$, вичерпуються групами наступних типів:

- 1) Група $G = \langle a \rangle$ із визначальним співвідношенням $a^{p^2} = 1$.
- 2) Група $G = \langle a,b \rangle$ із визначальними співвідношеннями $a^p = 1, b^p = 1, ab = ba$.
- 3) Група $G = \langle a \rangle$ із визначальним співвідношенням $a^{p^3} = 1$.
- 4) Група $G = \langle a,b \rangle$ із визначальними співвідношеннями $a^{p^2} = 1, b^p = 1, ab = ba$.

- 5) Група $G = \langle a, b, c \rangle$ із визначальними співвідношеннями $a^p = b^p = c^p = 1$, $ba = ab$, $ca = ac$, $bc = cb$.
- 6) Група $G = \langle a \rangle$ із визначальним співвідношенням $a^{p_1 p_2 \dots p_s} = 1$, де $s \in \mathbb{N}$, $p_1, p_2, \dots, p_s$ – різні прості числа.

Отримані результати можуть бути використані в подальших дослідженнях з теорії груп.

Список використаної літератури:

1. Зайцев Д.И., Каргаполов М.И., Чарин В.С. Бесконечные группы с заданными свойствами подгрупп // Украинский математический журнал. – 1972. – Т. 24, № 5. – С. 618-633.
2. Курош А.Г. Теория групп. 3-е изд., М.: Наука, 1967. – 648 с.
3. Холл М. Теория групп. – М.: Издательство иностранной литературы, 1962. – 466 с.
4. Черников С.Н. Исследование групп с заданными свойствами подгрупп // Украинский математический журнал. – 1969. – Т.21. – С. 3-4.
5. Черников С.Н. О группах с ограничениями для подгрупп // Группы с ограничениями для подгрупп. – Киев: Наукова думка, 1971. – С. 17-39.
6. Шмидт О.Ю. Группы, все подгруппы которых специальные // Матем. сб. – 1924. – Т.31. — С. 366-372.
7. Шмидт О.Ю. Группы, имеющие только один класс неинвариантных подгрупп // Матем. сб. – 1926. – Т.33. – С. 161-172.
8. Шмидт О.Ю. Группы с двумя классами неинвариантных подгрупп // Труды Семинара по теории групп. – 1938. – С. 7-26.

*Зубко Ольга Сергіївна,
студентка I курсу,
Спеціальності «Прикладна математика»*

*Науковий керівник:
кандидат фізико-математичних наук, доцент
Божонок Катерина Валеріївна*

АЛГОРИТМ КУСКОВО-ПОЛІНОМІАЛЬНОЇ АПРОКСИМАЦІЇ РОЗВ'ЯЗКІВ ІМПУЛЬСНИХ ДИФЕРЕНЦІАЛЬНИХ РІВНЯНЬ НА ОСНОВІ а-МЕТОДУ В.К.ДЗЯДИКА

Системи, на які впливають короткочасні, але істотні зовнішні сили, доцільно описувати диференціальними рівняннями з імпульсним впливом [1-2]. У роботі вивчаються питання застосування апроксимаційного методу В.К. Дзядика до кусково-поліноміальної апроксимації розв'язків задач із імпульсним впливом. Відповідний алгоритм ([3], С. 169) розглянутий на прикладі.

Приклад. Далі буде розглянуто імпульсне диференціальне рівняння

$$y' = \frac{1}{1+x}, \quad y(0) = 0,$$

$$y(\xi) = \ln\left(\frac{3}{2}\right), \quad \xi \in [0; 1].$$

1. Згідно з алгоритмом, наближений розв'язок будемо шукати у вигляді полінома:

$$y_1(x) = \begin{cases} C_0 + C_1 x, & \text{якщо } 0 \leq x \leq \xi, \\ C_2 + C_3 x, & \text{якщо } \xi \leq x \leq 1. \end{cases}$$

Розглянемо два випадки: $\xi = \frac{1}{2}$ – фіксований момент; ξ – невідомий момент імпульсної дії.

2. Зведемо початкову задачу до еквівалентного інтегрального рівняння типу Вольтерра.

3. Отриманому інтегральному рівнянню поставимо у відповідність наближені рівняння для знаходження C_0, C_1 і C_2, C_3

$$(1+x)(C_0 + C_1x) = \int_0^x (C_0 + C_1t)dt + \tau_1 T_2 \left(\frac{2x-\xi}{\xi} \right),$$

$$(1+x)(C_2 + C_3x) = (1+\xi) \ln \left(\frac{3}{2} \right) + \int_{\xi}^x (C_2 + C_3t)dt + x - \xi + \tau_2 T_2 \left(\frac{2x-(1+\xi)}{1-\xi} \right),$$

де τ_1, τ_2 – невідомі допоміжні параметри, $T_2 \left(\frac{2x-\xi}{\xi} \right)$ і $T_2 \left(\frac{2x-(1+\xi)}{1-\xi} \right)$ – многочлени Чебишова другого степеня, зміщені з відрізка $[-1; 1]$ на відрізки $[0; \xi]$ і $[\xi; 1]$ відповідно.

В результаті розв'язання отриманих систем маємо:

У першому випадку, коли $\xi = \frac{1}{2}$ – фіксований момент імпульсної дії,

$$y_1(x) = \begin{cases} \frac{1}{80} + \frac{4}{5}x, & 0 \leq x \leq \frac{1}{2}, \\ -\frac{47}{168} + \ln \left(\frac{3}{2} \right) + \frac{4}{7}x, & \frac{1}{2} \leq x \leq 1, \\ \tau_1 = \frac{1}{80}, & \tau_2 = \frac{1}{112}, \end{cases} \quad \text{або}$$

$$y_1(x) = \begin{cases} 0,0125 + 0,8x, & 0 \leq x \leq \frac{1}{2}, \\ 0,1257032033 + 0,5714285714x, & \frac{1}{2} \leq x \leq 1, \\ \varepsilon \approx 0,0125 \end{cases}$$

У другому випадку, коли ξ – невідомий момент імпульсної дії,

$$y_1(x) = \begin{cases} 0,0120427671 + 0,8032888300x, & 0 \leq x \leq \xi, \\ 0,1310383111 + 0,5731045773x, & \xi \leq x \leq 1, \\ \xi \approx 0,489764485, \\ \tau_1 = 0,0120427671, \quad \tau_2 = 0,009325137835, \\ \varepsilon \approx 0,01212549162. \end{cases}$$

Список використаної літератури:

6. Импульсные дифференциальные уравнения с многозначной и разрывной правой частью / Н. А. Перестюк, В. А. Плотников, А. М. Самойленко, Н. В. Скрипник. – К.: Институт математики НАН Украины, 2007. – 428 с.

7. Lakshmikantham V. Theory of impulsive differential equations / V. Lakshmikantham, D. D. Bainov, P. S. Simeonov. – World scientific, 1989. – 273 с.

8. Біленко В. І. Кусково-поліноміальні наближення розв'язків імпульсних диференціальних рівнянь / В. І. Біленко, К. В. Божонюк, С. Ю. Дзядик // Український математичний журнал. – 2019. – Т.71, №2. – С. 168-179.

Ненужна Яна Олександрівна,
студентка I курсу,
Спеціальності «Прикладна математика»

Науковий керівник:
кандидат фізико-математичних наук, доцент
Божонок Катерина Валеріївна

НАБЛИЖЕННЯ МНОГОЧЛЕНАМИ ЕЛЕМЕНТАРНИХ ФУНКЦІЙ, ЗАДАНИХ ДИФЕРЕНЦІАЛЬНИМИ РІВНЯННЯМИ

Елементарні функції такі, як

$$(1+x)^\alpha, \sin x, \cos x, e^x, \operatorname{sh} x, \operatorname{ch} x, \operatorname{arctg} x, \operatorname{arcsin} x, \ln(1+x), \ln \frac{1+x}{1-x}$$

можна подати у вигляді розв'язку диференціальних рівнянь 1-го та 2-го порядків виду

$$a_0(x)y^{(k)}(x) + a_1(x)y^{(k-1)}(x) + \dots + a_k(x)y(x) = f(x), \quad x \in [-h; h],$$
$$y^{(j)}(0) = y_j, \quad j = \overline{0, k-1}, \quad (1)$$

де $a_j(x)$ і $f(x)$ – многочлени, при цьому $\forall x \in [-h; h], a_0(x) \geq c > 0$ ([1, С. 962]).

Щоб побудувати многочлен доброго наближення для $y(x)$ найчастіше використовують многочлени Тейлора $t_n(x)$. Але як відомо, многочлени Тейлора є досить поганим апаратом для наближеного розв'язку рівняння (1), оскільки похибка, отримана в результаті обчислень, є досить значною.

В роботі розглянуто на конкретному прикладі алгоритм досить простого, але ефективного апроксимаційного методу В.К. Дзядика [2], який дає можливість побудувати алгебраїчний многочлен найкращого наближення розв'язку рівняння (1). Результат порівняно з наближенням розв'язку многочленом Тейлора того ж порядку.

Приклад. Розглянемо функцію:

$$y = \operatorname{arctg} x, \quad x \in [-1; 1].$$

Оскільки $y' = \frac{1}{1+x^2}$, то функція $y = \operatorname{arctg} x$ задовольняє диференційному рівнянню

$$(1+x^2)y' - 1 = 0, \quad y(0) = 0. \quad (2)$$

За апроксимаційним методом алгоритм наближення даної функції передбачає перехід до еквівалентного інтегрального рівняння

$$(1+x^2)y(x) = x + 2 \int_0^x ty(t)dt.$$

Замінімо отримане інтегральне рівняння наближеним операторним рівнянням виду

$$(1+x^2)y_5(x) = x + 2 \int_0^x ty_5(t)dt - \varepsilon(x),$$

де $y_5(x) = c_1x + c_3x^3 + c_5x^5$, $\varepsilon(x) = \tau T_7(x) = \tau(64x^7 - 112x^6 + 56x^3 - 7x)$.

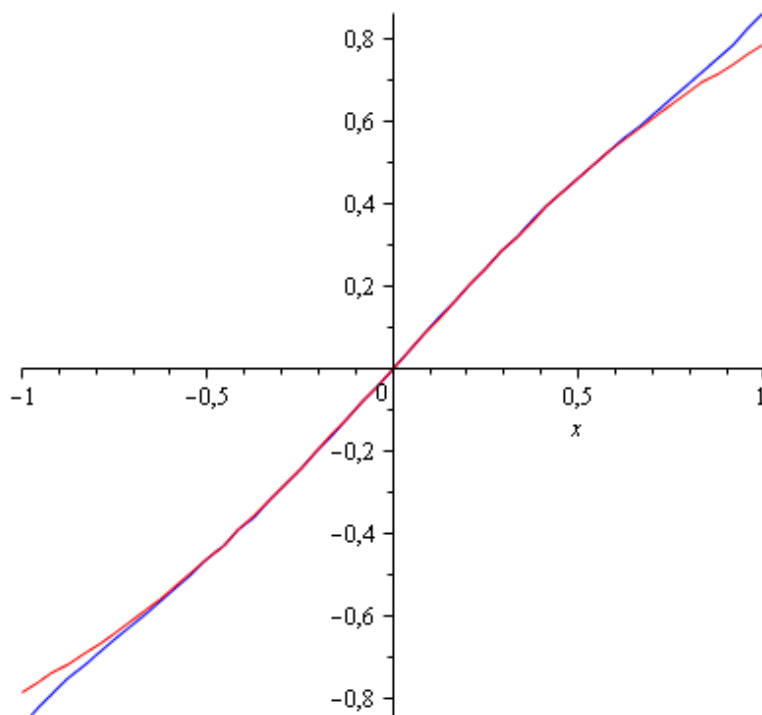
Реалізація а-методу дає $c_1 \approx 0,994083, c_3 \approx -0,284024, c_5 \approx 0,075740$.

Для цього методу похибка в точці $x = 1$:

$$|\operatorname{arctg} 1 - y_5(1)| = \left| \frac{\pi}{4} - y_5(1) \right| \approx 0,000401.$$

Для порівняння, многочлен Тейлора $t_5(x) = x - \frac{x^3}{3} + \frac{x^5}{5}$ наближає функцію $y = \operatorname{arctg} x$ в точці $x = 1$ таким чином, що похибка становить $\frac{\pi}{4} - \frac{13}{15} \approx 0,081269$.

Проілюструємо графічно розв'язок даного рівняння, де крива синього кольору – розв'язок рівняння (2) за допомогою многочленів Тейлора, крива червоного кольору – апроксимаційним методом В.К. Дзядика.

Зазначимо, що представлений алгоритм зручний для реалізації в системах комп'ютерної алгебри ([3]).

Список використаної літератури:

1. Дзядык В.К. Аппроксимационный метод приближения алгебраическими многочленами решений линейных дифференциальных уравнений / В. К. Дзядык // Изв. АН СССР. Сер. матем. – 1974. – Т. 38, № 4. – С. 937-967.
2. Дзядык В.К. Аппроксимационные методы решения дифференциальных и интегральных уравнений / В. К. Дзядык. – Киев : Наук. думка, 1988. – 304 с.
3. Летичевский А.А. Реализация численно-аналитических методов приближения функций, заданных обыкновенными дифференциальными уравнениями / А. А. Летичевский, П. Н. Денисенко, В. И. Биленко, В. А. Волков // Кибернетика и системный анализ. – 1997. – №1. – С. 108-112.

*Рижик Ольга Павлівна
магістрант 1 року навчання
Спеціальності «Математика»*

*Науковий керівник:
кандидат фізико-математичних наук, доцент
Шаповалова Наталія Валентинівна*

ВИДИ ГЕОМЕТРИЧНИХ МОЗАЇК ТА ЇХ ВЛАСТИВОСТІ

Мозаїка – це нескінченне сімейство багатокутників, що покриває площину без просвітів і подвійних покриттів. Створення мозаїк тісно пов'язане з вивченням і застосуванням властивостей багатокутників, оскільки існують різні види мозаїк, а саме: *правильні паркетти* – це паркетти, які складаються з правильних багатокутників і навколо кожної вершини багатокутника розташовані одним і тим же способом (рис. 1). Існує лише три види правильних мозаїк.

Рис. 1. Види правильних мозаїк

Напівправильні мозаїки – це мозаїки, які складаються з правильних багатокутників з різною кількістю сторін, однаково розташованих навколо кожної вершини. Існує лише вісім видів напівправильних мозаїк. У статті [1, С.135] наведена таблиця значень кутів напівправильних паркетів та види напівправильних паркетів.

Мозаїки не обмежуються правильними багатокутниками. Можна створювати мозаїки з криволінійних фігур, або з неправильних багатокутників [1, С.135-136].

Різні способи створення мозаїк описані у статті [2, С.138-139].

Але правильно і красиво зобразити мозаїки на дошці чи в зошиті досить важко. Тому дуже корисним є розгляд різних способів утворення мозаїк із застосуванням комп'ютерних програм, які відкривають широкі можливості для особистої творчості та створення нових паркетів і мозаїк. У доповіді [3] нами було розглянуто використання програми «PowerPoint», яка входить в стандартний пакет Microsoft Office, для створення паркетів і мозаїк.

Для більш емоційного і яскравого сприйняття мозаїк доцільно розглянути різнокольорові та сюжетні мозаїки,

Необхідність продовження подальших досліджень обумовлена широкими можливостями застосувань не лише в геометрії, але й в архітектурі, живописи, легкій промисловості, ювелірному мистецтві, дизайнерській справі.

Пошук і класифікація нових мозаїчних багатокутників є однією з актуальних задач у сучасній комбінаторній геометрії і триває в даний час.

Список використаної літератури:

5. Шаповалова Н. В. Паркети, мозаїки і заощення площини у реалізації прикладної направленості вивчення багатокутників у курсі геометрії / Н. В. Шаповалова, Л. Л. Панченко // Тези доповідей Всеукраїнської науково-практичної конференції «Актуальні проблеми методології та методики навчання фізико-математичних дисциплін», 18 січня 2018 року, м. Київ, Україна – К.: НПУ імені М. П. Драгоманова, 2018. – С. 134-138. – Режим доступу:

<http://www.enpuir.npu.edu.ua/bitstream/123456789/17847/1/gorbachuk-85.pdf#page=135>

6. Шаповалова Н. В., Процак Л. В. Способи створення паркетів, мозаїк та заощення площини // Матеріали VII Міжнар. наук.-практ. конф. «Математика в сучасному технічному університеті», Київ, 28—29 грудня 2018 р. — Київ: КПІ ім. Ігоря Сікорського, 2019. – С. 137-140. – Режим доступу:

<http://matan.kpi.ua/public/files/2018/mvstu7/%D0%9C%D0%A1%D0%A2%D0%A37.pdf>

7. Шаповалова Н. В., Рижик О. П. Створення геометричних паркетів за допомогою комп'ютерної програми PowerPoint // Сучасні інформаційні технології в освіті і науці: II Всеукраїнська наукова Інтернет-конференція [27-28 березня 2019 р.]. – Умань : Візаві, 2019. – С. 159-163.

*Свистун Анна Сергіївна
магістрант 1 року навчання
Спеціальності «Математика»*

*Науковий керівник:
кандидат фізико-математичних наук, доцент
Шаповалова Наталія Валентинівна*

ЗАСТОСУВАННЯ МЕТОДУ КООРДИНАТ В ПРОЕКТИВНІЙ ГЕОМЕТРІЇ

Розвиток аналітичних методів звичайної проективної геометрії та побудова на її базі комплексної проективної геометрії (Е. Картан) поставили завдання про залежність тих чи інших проективних властивостей від того тіла, над яким побудована геометрія. У вирішенні цього питання великих успіхів домоглися А.Н. Колмогоров і Л.С. Понтрягін. У ХХ столітті питаннями вивчення і навчання студентів проективної геометрії займалися М.І. Кованцов, О.Ф. Семенович, О.В. Мантуров, М.В. Васильєва, Т.В. Ломаєва.

Існують два підходи до вивчення проективної геометрії – аналітичний і конструктивний. При аналітичному підході виводяться рівняння всіх геометричних образів в деякій наперед заданій проективній системі координат. Проективні властивості цих образів доводяться шляхом дослідження їх рівнянь. Великою перевагою такого підходу є те, що студенти можуть за аналогією використовувати для цього координатний метод, який вивчається раніше в курсі аналітичної геометрії.

Застосування методу координат в проективній геометрії дає можливість записувати рівняння прямих, кривих, використовуючи однорідні координати точок, що полегшує дослідження питань взаємного розміщення геометричних образів. Студенти навчаються знаходити зв'язок між неоднорідними та однорідними координатами точок і прямих на проективній площині та в проективному просторі. Використання методу координат полегшує доведення теорем проективної геометрії та знаходження простих та складних або подвійних відношень чотирьох точок та чотирьох прямих на проективній площині та в проективному просторі.

Лише в поєднанні побудов геометричних образів та вивченні властивостей їх конфігурацій за допомогою апарату алгебри можна досягти бажаного результату. Однак, аналітичний підхід не вирішує проблему формування у студентів мислення образами проективної геометрії, що є головним завданням вивчення будь-якої з неевклідових геометрій.

Для вирішення цієї проблеми більш доцільним є конструктивний підхід. При конструктивному підході перевага надається побудові геометричних образів, алгоритму чи правила-орієнтиру такої побудови. Він забезпечує наочність, формування просторової уяви та образного мислення студентів[1, С.136].

Доцільність дослідження полягає в тому, що проективна геометрія – це перша неевклідова геометрія, яку вивчають студенти в курсі геометрії у вищих педагогічних навчальних закладах, тому вона є найбільш зручним вихідним пунктом для пояснення сутності не лише геометрії Лобачевського, а й інших геометричних систем.

Список використаної літератури:

8. Шаповалова Н. В. Проективна геометрія у формуванні професійних компетентностей майбутніх вчителів математики / Н. В. Шаповалова, Л. Л. Панченко // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Серія 3. Фізика і математика у вищій і середній школі: Зб. наукових праць. – К.: НПУ імені М.П. Драгоманова, 2012. – № 9. – С. 132-140. – Режим доступу: <http://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/2976>
http://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/123456789/2976/1/Shapovalova_Panchenko.pdf

9. Щербаков Р.Н., Пичурин Л.Ф. От проективной геометрии – к неевклидовой (вокруг абсолюта): Кн. для внеклассного чтения. IX, X кл. – М.: Просвещение, 1979. – 158 с.

*Смілянець Ярослав Андрійович,
студент 3-го курсу,*

*Спеціальності «ЗІМСОФ» чи
«014середня освіта»?*

*Науковий керівник: кандидат
фізико-математичних наук, доцент Шаповалова
Н. В*

ПРОБЛЕМАТИКА ВИВЧЕННЯ ДРОБІВ

Проаналізувавши коментарі та власні додаткові заняття з математики (репетиторство) можна виявити основні проблеми вивчення шкільного курсу математики. Першою серйозною проблемою є усвідомлення поняття «число» з чим зазвичай успішно допомагають батьки та вчитель початкової школи. Наступною проблемою стає множення та ділення натуральних чисел, тут як вважає більшість достатньо вивчити таблицю множення. Звичайно вона важлива але на першому місці стоїть саме розуміння цих операцій, з чим також може впоратися рядовий вчитель. Тут проблемою зазвичай є недостатність практики множення та ділення в усному форматі, що з часом виливається в неможливість якісного вивчення подальшого матеріалу, а саме – дробів та операцій над ними.

З переходом в 6-й клас ми намагаємося вивчити розділ «Подільність натуральних чисел». І з перших же кроків зустрічаємо проблему, а саме знаходження дільників та кратних числа. *Далеко не всі усвідомлюють: що таке дільник та кратне*, хоча це старанно пояснюється. Наприклад: «Запиши всі дільники числа 60». Давши таке завдання ми, зазвичай, не побачимо у відповіді навіть половини переліку, може бути навіть випадок «ну воно тільки само на себе та на один ділиться» (у випадку якщо було вдало узагальнено що серед дільників числа a завжди є 1 і a , якщо $a \neq 0$). Зазвичай ситуація покращується якщо вчитель вирішує розказати теорію, потім розглянути подільність чисел на 2,5,3,9; потім повертається до практичних завдань. І вже вирішивши достатньо багато завдань на пошук дільників та кратних приходять розуміння. При вивченні простих та складених чисел чекає така ж проблема.

При вивченні НСД та НСК основною проблемою є розуміння того що таке простий множник що з ним робити та навіщо він потрібний (з розкладом на прості множники зазвичай немає значних проблем).

Далі ми зустрічаємо основну властивість дробу, але не усвідомлюємо що таке **дріб**. Коли ми розуміємо що таке дріб основна властивість не є проблемою. Також часто діти не знають що таке чисельник та знаменник або плутають їх, що тягне за собою неможливість зрозуміти подальші правила з книжки. Це питання необхідно підняти на самому початку вивчення дробів та приділити достатньо уваги.

Основною проблемою являється зведення дробів до найменшого спільного знаменника. Виною тому є зразу низка факторів:

1) Тут використовуються: НСК, допоміжні позначення, множення. Що складно використовувати одночасно для більшості учнів 6-го класу.

2) Майже весь попередній матеріал доволі легко пояснювався прикладами з реального життя, зараз же пояснення на порядок складніше, як наслідок діти не розуміють що саме вони роблять і для чого. (Як варіант можна провести заняття де на практиці показати, що собою являє зведення до спільного знаменника та як це використовується)

З додаванням та відніманням дробів з різними знаменниками немає проблем коли їх немає зі зведенням до спільного знаменника. Мішані дробі не є проблемою, якщо розуміти: що таке дріб, вказати, що $a\frac{b}{c} = a + \frac{b}{c}$ та пояснити, що $a = \frac{d}{1}$. Для перетворення звичайного дроби в десятковий достатньо вільно ділити в стовпчик з остачею, та зрозуміти як продовжити ділити остачу.

В знаходженні дроби від числа, множенні дробів, діленні дробів, знаходження числа за його дробом, зазвичай діти вивчають правило та виконують дії, при цьому не розуміють що саме вони роблять.

Отже:

- 1) Потрібно акцентувати увагу саме на усній арифметиці (виконувати дії в умі).
- 2) Потрібно домогтися розуміння правил.
- 3) Максимально розвивати абстрактне мислення.
- 4) На протязі всього року максимально виконувати вправи з дробами.

*Сорока Сергій Олександрович
магістрант 1-го року навчання
Спеціальності «Середня освіта (Математика)»
НПУ імені М.П.Драгоманова*

*Науковий керівник:
кандидат фізико-математичних наук
доцент Требенко Дмитро Якович*

ВИВЧЕННЯ ЕЛЕМЕНТІВ КРИПТОГРАФІЇ З ВІДКРИТИМ КЛЮЧЕМ В СИСТЕМІ ГУРТКОВОЇ РОБОТИ В СЕРЕДНІЙ ШКОЛІ

В сучасному світі життєво необхідною для функціонування всіх без виключення підприємств, органів державної влади та й для особистого життя людей є швидка, надійна та безпечна доставка інформації. Одним з елементів цього являється шифрування інформаційних повідомлень, забезпечення їх цілісності, автентичності. Цими питаннями займається криптографія.

Криптографії в залежності від способів шифрування ділиться на ряд типів. В даних тезах розглядається можливість вивчення учнями середньої школи елементів криптографії з відкритим ключем.

Відповідно до [1, С.5] криптографічним ключем називається параметр, що використовується разом з криптографічним алгоритмом для шифрування-дешифрування тексту.

Згідно принципів Керкгоффа [2, С.12] безпека повинна забезпечуватися лише секретністю ключа, а не самою системою шифрування. У кожного учасника є два види ключів – закритий (приватний) та відкритий (публічний). В процесі обміну відкритими ключами учасники створюють спільний закритий ключ. Найпростіша початкова реалізація використовувала мультиплікативну групу лишків за модулем певного простого числа p та його первісного кореня g [3, С.649].

На даний час індустріальним стандартом шифрування у всьому світі є RSA-криптографічний алгоритм, що базується на обчислювальній складності задачі факторизації великих цілих чисел, тобто розкладу їх на прості множники.

Базовим принципом роботи RSA є конгруенція $(m^e)^d \equiv m \pmod{n}$ [4, С.6]. Знаючи лише e і n надзвичайно важко знайти d .

Таким чином, бачимо, що для того, щоб зрозуміти ідею криптографії з відкритим ключем, учень повинен бути знайомим з поняттям мультиплікативної групи кільця за

простим модулем, первісного кореня, вміти знаходити обернені елементи, розв'язувати конгруенції, знаходити найбільший спільний дільник кількох цілих чисел, знати властивості взаємно простих чисел. Теорію чисел вивчають учні 8-х класів з поглибленим вивченням математики.

Тому вивчати елементи криптографії з відкритим ключем в школі в системі гурткової роботи можна з учнями, наприклад, 10-го класу з поглибленим вивченням математики.

Список використаної літератури:

1. Barker, Elaine (2017). NIST Special Publication 800-57 Part 1 Revision 4: Recommendation for Key Management. Gaithersburg, MD 20899-8930: National Institute of Standards and Technology (NIST). P.160.
2. Auguste Kerckhoffs, La cryptographie militaire, Journal des sciences militaires, vol. IX, pp. 5–38, Jan. 1883, pp. 161–191, Feb. 1883.
3. Diffie W., Hellman M. E. New Directions in Cryptography // IEEE Trans. Inf. Theory / F. Kschischang — IEEE, 1976. — Vol. 22, Iss. 6. — p. 644–654.
4. Rivest R., Shamir A., Adleman L. MIT. A method for obtaining digital signatures and public-key cryptosystems. 1978. p.15

*Ткаченко Лілія Олександрівна,
Магістрантка 2-го року навчання
Спеціальність «Математика»*

*Науковий керівник:
Кандидат фізико-математичних наук, доцент
Требенко Оксана Олександрівна*

ДЕЯКІ УМОВИ ДОТИКУ КРИВИХ

Під дотику двох кривих розуміють властивість їх мати в деякій точці спільну дотичну. Ця точка називається точкою дотику.

Відомо, що точка $M(x_0, y_0)$ є точкою дотику

у кривих $f(x) = 0$ і $g(x) = 0$, якщо $f'(x_0) = g'(x_0)$ і $f(x_0) = g(x_0)$ [1, С. 542].

В даній роботі розглядається питання дотику еліпса і кола.

Твердження. Точка $M(x_0, y_0)$ є точкою дотику еліпса з колом тоді і тільки тоді, коли виконується умова:

$$-\frac{x_0}{\sqrt{r^2 - x_0^2}} = -\frac{x_0 a}{b \sqrt{a^2 - x_0^2}},$$

де a – велика піввісь, b – мала піввісь еліпса, r – радіус вписаного кола.

Теорема 1: Еліпс і коло мають:

1. безліч точок дотику, якщо $a = b = r$;
2. 4 точки перетину, якщо $b < r < a$ або $a < r < b$;
3. 2 точки перетину і 1 дотику, якщо $\begin{cases} b = r, \\ x_0 = \pm r; \end{cases}$ або $\begin{cases} a = r, \\ y_0 = \pm r; \end{cases}$
4. 2 точки перетину, якщо $b = r < a$ або $a = r < b$;
5. 0 точок перетину $\begin{cases} a > b, \\ r > a; \end{cases}$ або $\begin{cases} a < b, \\ r < a; \end{cases}$

де a – велика піввісь, b – мала піввісь еліпса, r – радіус вписаного кола.

Будемо говорити, що коло — вписане в еліпс, якщо коло лежить у еліптичному диску і має з еліпсом дві точки дотику.

Теорема 2: Нехай $\frac{x^2}{a^2} + \frac{y^2}{b^2} = 1$ — еліпс, де a — велика піввісь, b — мала піввісь. $M(x_0, 0)$ — центр вписаного кола. Тоді r — радіус вписаного кола можна знайти за формулою

$$r = \sqrt{b^2 - x_0^2 \cdot \frac{b^2}{a^2 - b^2}}.$$

Теорема 3: Нехай $\frac{x^2}{a^2} + \frac{y^2}{b^2} = 1$ — еліпс, де a — велика піввісь, b — мала піввісь. $M_1(x_1, 0), M_2(x_2, 0)$ — центри двох вписаних кіл, які дотикаються. Тоді для радіусів r_1, r_2 першого та другого кола відповідно справедливо:

$$r_2 - r_1 = \frac{b^2}{a^2 - b^2} (x_2 + x_1).$$

Теорема 4: Два кола з однаковими радіусами можна вписати в еліпс тоді і тільки тоді, коли

$$x_1 = -x_2 \text{ і } r = \varepsilon b,$$

де b — мала піввісь еліпса, ε — ексцентриситет еліпса, x_1 та x_2 — абсциси центрів першого та другого кола відповідно.

Нагадаємо, що центром еліпса називають точку перетину осей еліпса [2 С. 8].

Теорема 5: Пряма, що проходить через центр еліпса і точку дотику $M(x, y)$, є перпендикулярною до дотичної в точці дотику лише у випадку, коли $a = b$, де a і b — велика і мала піввісь відповідно.

Розглянуті властивості можуть мати практичне застосування, наприклад, при розгляді задач аварійної діагностики об'єктів різної природи [3].

Список використаної літератури

1. *Г.М.Фихтенгольц* Курс дифференциального и интегрального исчисления. — Москва: Государственное изд.-во физ.-мат. литературы, 1962. — 600 с.
2. *Драч К.Д Шугайло О.О.Ямпольський О.Л.* Канонічна теорія кривих другого порядку. — Харків:Харківський Національний університет ім. В.Н. Каразіна, —2015. — 30 с.
3. *Подвальный С.Л.* Информационно-управляющие системы мониторинга сложных объектов [Текст]. — Воронеж: Научная книга, 2010. — 164 с.

Федорчук Юлія Сергіївна
магістрантка 2-го року навчання
Спеціальності «Математика»

Науковий керівник: кандидат фізико-математичних наук,
доцент Требенко О.О

ВИВЧЕННЯ ОСНОВ ТЕОРІЇ ГРУП БАКАЛАВРАМИ МАТЕМАТИКИ В РАМКАХ ВИБІРКОВОЇ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Студенти старших курсів університетів мають можливість обирати дисципліну відповідно до власних інтересів. Це переважно дисципліни, які дозволяють спеціалізуватися та поглиблювати знання з обраної спеціальності. Так, студентам спеціальності «Математика» бакалаврату НПУ імені М.П.Драгоманова серед інших спеціалізованих математичних дисциплін пропонується курс «Основи теорії груп», в якому доцільно більш детально ознайомити з сучасною теорією груп, історією

виникненням, розвитку та застосуванням в різних професіях та науках.

В даній доповіді автором пропонується зміст такого курсу, його тематичне планування і розподіл годин, виділяються результати навчання студентів, виокремлюються особливості вивчення теоретичного матеріалу та особливості добору практичних завдань.

Пропонований курс може бути адресований двом аудиторіям. З одного боку, він містить весь матеріал, який зазвичай включається в базовий курс вищої алгебри, що читається на 1-2 курсі студентам математичних спеціальностей (математика, прикладна математика, теоретична інформатика) (див., наприклад, [1]-[2]). Основні ідеї теорії груп вивчаються студентами і в рамках таких фундаментальних математичних дисциплін як «Проективна геометрія та методи зображень», «Аналітична геометрія», «Числові системи» тощо. Це дозволяє систематизувати знання студентів, поглибити їх, ознайомити із сучасним рівнем наукових досліджень в теорії груп. Такий курс для математиків може допомогти визначитись із вибором подальшого вектора навчання у магістратурі.

З іншого боку, в силу прикладного значення, знайомство з основами теорії груп може бути корисне багатьом фізикам, хімікам, геологам і інженерам, і вивчення курсу дасть їм можливість ознайомитися з необхідними розділами теорії груп без проходження повного курсу алгебри для математиків. В курсі для «нематематиків» слід виділити більше годин на розгляд базових понять (група, підгрупа, нормальна підгрупа, факторгрупа, гомоморфізм та ізоморфізм груп) і розглянути більше прикладів з відповідної галузі наук.

Основною метою курсу є розширення знань з теорії груп; формування умінь і навичок застосування вивчених теорем в доведеннях нових теорем та для побудови прикладів груп; розширення математичного світогляду студента, підвищення загального рівня розвитку, посилення інтересу до математики, наукової творчості, вибір напрямку для самостійних творчих досліджень в магістратурі.

Для успішного освоєння курсу будуть необхідні знання з таких дисциплін, як «Лінійна алгебра», «Алгебра та теорія чисел», «Математичний аналіз».

Курс розрахований на 36 годин (**2 години на тиждень протягом семестру**).

В даному курсі коротко спочатку розглядаємо базові означення та теореми теорії груп. Потім вводимо студентів в область сучасної теорії груп через виклад результатів останніх десятиліть. Особливо докладно зупиняємось на прикладах груп і групах з додатковими умовами для підгруп.

В якості основних посібників можна взяти [3]-[5].

У межах даного курсу розглядається велика кількість задач різного рівня складності: від задач «на означення» до задач, розв'язування яких вимагає використання комплексу результатів, теорем, інших задач, різних технічних прийомів і немалої частки математичної фантазії. Крім того, варто згадати і про застосування ЕОМ для розв'язування задач теорії груп (зокрема, перевірки всіх аксіом групи, циклічності групи, нормальності підгрупи тощо).

Таким чином, пропонований курс «Основи теорії груп» є досить актуальним, цікавим, потрібним для студентів різних спеціальностей.

Список використаних джерел

1. Завало С.Т. Курс алгебри. – К.: Вища шк., 1985. – 503 с.
2. Требенко Д.Я., Требенко О.О. Алгебра і теорія чисел. Ч.1. – К.: НПУ імені М.П.Драгоманова, 2009. – 420 с.
3. Каргаполов М.И., Мерзляков Ю.И. Основы теории групп. – М.: Наука, 1982. – 367 с.
4. Курош А. Г. Теория групп. – Москва: Изд-во «Наука», 1907. – 648 с.
5. Холл М. Теория групп. – М.: Иностранная литература, 1962. – 468 с.

*Франчук Катерина Вікторівна,
студентка II курсу
Спеціальності «Математика»
Науковий керівник:
кандидат фізико-математичних наук, доцент
Требенко Дмитро Якович*

ПОРІВНЯЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА АРИФМЕТИКИ КІЛЕЦЬ Z , $Z[i]$, $Z[w]$

Кільце Z цілих чисел евклідове, є кільцем головних ідеалів і факторіальне.

Кільце $Z[i] = \{a + bi \mid a, b \in Z\}$ називається кільцем цілих гаусових чисел на честь К.Ф.Гауса, який перший вивчав його арифметичні властивості. Кільце $Z[i]$ також є евклідовим, кільцем головних ідеалів і факторіальним.

Розглянемо рівняння $x^3 = 1$. Оскільки $x^3 - 1 = (x - 1)(x^2 + x + 1)$, то коренями цього рівняння будуть $1, \frac{-1 \pm \sqrt{3}}{2}$.

Нехай $w = \frac{-1 + \sqrt{3}}{2}$. Тоді $w^2 = \frac{-1 - \sqrt{3}}{2}$ і $1 + w + w^2 = 0$. Тоді множина

$$Z[w] = \{a + bw \mid a, b \in Z\}$$

є кільцем. Вперше це кільце розглядав Айзенштайн. Воно є евклідовим, кільцем головних ідеалів, факторіальним.

Для здійснення порівняльної характеристики цих кілець вивчимо дільники одиниці цих кілець і прості елементи в них.

Кільце Z є евклідовим з нормою, наприклад, $Nr(n) = |n|$, де $n \in Z$. Дільниками одиниці є: $1, -1$.

Кільце $Z[i]$ є евклідовим з нормою $Nr(a + bi) = a^2 + b^2$. Дільниками одиниці є: $1, -1, i, -i$. Число $a + bi$ є дільником одиниці тоді і тільки тоді, коли $Nr(a + bi) = 1$.

Кільце $Z[w]$ є евклідовим з нормою $Nr(a + bw) = a^2 - ab + b^2$. Число $a + bw$ є дільником одиниці тоді і лише тоді, коли $Nr(a + bw) = 1$. Дільниками одиниці є: $1, -1, w, -w, w^2, -w^2$.

Оскільки в кільцях Z , $Z[i]$ і $Z[w]$ різна кількість дільників одиниці, то вони не ізоморфні.

Твердження 1. Якщо простий елемент $p \in Z$ можна записати у вигляді $p = \pm(a^2 + b^2)$, де $a, b \in Z$, то $p = \pm(a + bi)(a - bi)$ – складений елемент в $Z[i]$.

Твердження 2. Нехай $z \in Z[i]$ або $z \in Z[w]$, $Nr(z) = p$ – простий елемент в Z . Тоді Z – простий елемент в $Z[i]$ і в $Z[w]$.

Список використаної літератури:

1. Айерлэнд К., Роузен М. Классическое введение в современную теорию чисел: Пер. с англ. С.П. Демушкина. Под ред. А.Н. Паршина. — М.: Мир, 1987. — 415 с.
2. Требенко Д.Я., Требенко О.О. Алгебра і теорія чисел: У 2 ч. — К.: НПУ імені М.П. Драгоманова, 2009. — Ч.1. — 420 с.
3. Завало С.Т. Курс алгебри: — К.: Вища шк., 1985. — 503 с.

*Халена Катерина Петрівна,
студентка II курсу магістратури,
Спеціальності «Середня освіта (математика)»
Інституту неперервної освіти НПУ імені М.П.Драгоманова*

*Науковий керівник:
кандидат фізико-математичних наук, доцент
Требенко Дмитро Якович*

ПРО ВВЕДЕННЯ ПОНЯТТЯ ЗВИЧАЙНОГО ДРОБУ

Досвід вчителів математики середньої школи свідчить про те, що тема «Звичайні дроби» є найважчою в курсі математики 5-го класу. Цей факт одноставно відзначають і методисти. Однією з причин цього є й те, що поняття звичайного дроби – важке поняття. Головна складність у його сприйнятті – це синтез двох його істотних рис: кількості і розміру.

Розуміння ролі чисельника, сприймання поняття кількості рівних частин не викликає в учнів ускладнень, бо до сприймання цього поняття вони підготовлені всім попереднім процесом вивчення цілих чисел протягом чотирьох років навчання в школі. Усвідомлення ж ролі знаменника дроби викликає значні труднощі. На перших уроках вивчення дробів необхідно з'ясувати роль знаменника дроби як характеристики розміру частини. Це надалі застереже від грубих помилок, наприклад, від додавання окремо чисельників і окремо знаменників при додаванні дробів. Помилки такого типу найчастіше зумовлюються тим, що учні не уявляють собі конкретної ролі знаменника як характеристики розміру частин [2, С. 212].

У 5 класі доцільніше вводити дробове число як результат вимірювання. Треба дослідно пояснити учням, що в практичній діяльності людини числа застосовуються в двох операціях: 1) при лічбі предметів, 2) при вимірюванні величин. При вимірюванні величин може статись так, що, наприклад, метр не вміщується ціле число разів. Якщо, скажімо, довжина столу більша за 1м, але менша ніж 2м, то жодним цілим числом не можна виразити, скільки метрів має довжина столу [2, С. 213].

Отже, виявляється, що цілих чисел не досить, щоб виразити результат вимірювання числом. Тому виникає потреба, крім відомих нам натуральних чисел, вводити нові числа, за допомогою яких можна виразити результат вимірювання числом. Нехай, наприклад, при вимірюванні довжини столу виявилось, що коли метр поділити на п'ять рівних частин, то таких частин вміщується в даній довжині сім. Тоді кажуть, що довжина столу містить сім п'ятих частин одиниці довжини (метра). Отже, щоб виміряти довжину столу і виразити результат числом, потрібно два цілих числа (в даному разі 7 і 5). Одне число (5) показує, на скільки частин поділено одиницю довжини (метр), тобто розмір кожної частини, друге число (7) показує, скільки таких частин міститься в вимірюваній довжині. Роль цих двох чисел різна. Щоб розрізняти ці числа одне від одного, їм дають різні назви, пишуть їх у різних місцях і вимовляють по-різному. Після таких міркувань можна ввести назви членів дроби і подати звичайний запис дроби [2, С. 213].

Обмежуватись у 5 класі лише трактуванням дроби як результату вимірювання не можна. Треба поступово розкривати перед учнями й інше трактування дроби як частки. Треба пояснити, що до введення дробових чисел ділення двох натуральних чисел не завжди було можливим. Наприклад, 3 поділити на 4 не можна було. Якщо треба 3 яблука поділити порівну на 4 дітей. Учням легко збагнути, що можна кожне яблуко порізати на 4 частини і тоді кожна дитина отримає три чверті або $\frac{3}{4}$ яблука. Отже, частку від ділення 3 на 4 будемо вважати новим числом – дробом $\frac{3}{4}$. На цьому етапі можна пояснити учням, що кожне число можна подати у вигляді дроби із знаменником 1, наприклад, $4 = 4:1 = \frac{4}{1}$ [1,

С. 155]. Доречним було б також показати, що $1 = 5 : 5 = \frac{5}{5}$ і що це буде справедливим і якщо поділили ціле на 5 частин і взяли 5 з них і як результат ділення 5 на 5.

Потрібно домогтися, за допомогою різноманітних вправ, щоб в учнів при трактуванні дробу як частки, створились міцні асоціації між чисельником і діленим та між знаменником і дільником [2, С. 215].

Важливо також навчити учнів зображувати дріб точками на координатному промені. Пізніше це допоможе порівнювати дроби та усвідомити основну властивість дробу [1, С. 156].

Перш ніж приступити до перетворень і дій над дробами, треба дати учням можливість глибше вивчити природу дробового числа. Занадто швидкий перехід до дій над дробами, коли поняття дробового числа ще не викристалізувалось у свідомості учнів, негативно відбивається на якості засвоєння ними наступного матеріалу. Тому доцільно вимагати від учнів з'ясувати на кожному окремому конкретному прикладі роль знаменника і чисельника дробу.

При трактуванні дробу як частки слід наприкінці спинитися на тому, що, скажімо, дріб $\frac{2}{3}$ можна уявляти, як третю частину двох, а $\frac{4}{5}$ – як п'яту частину чотирьох і т.д. На початку вивчення звичайних дробів учням було б важко зрозуміти це. Для учнів 5-го класу спочатку значно простіша звичайна концепція поняття дробу – початковий поділ на 3 рівні частини і наступне відокремлення двох таких частин.

Недостатнє усвідомлення учнями поняття про дробове число може призвести до формального сприйняття наступних перетворень і дій над звичайними дробами, результатом чого буде поверховість отриманих знань.

Список використаної літератури:

1. Бевз Г.П. Методика викладання математики: Навч. посібник. – 3-тє вид., перероб. і допов. – К.: Вища шк., 1989. – 367 с.
2. Маєргойз Д.М., Дубинчук О.С., Методика викладання арифметики в V-VI класах восьмирічної школи. – К.: Радянська школа, 1966. – 396 с.

Кафедра математичного аналізу та диференціальних рівнянь

***Балицька Надія Олександрівна,
студентка II курсу магістратури,
Спеціальності «111 Математика»***

***Науковий керівник:
доктор фізико-математичних наук, професор
Торбін Григорій Мирославович***

ФРАКТАЛЬНІ ВЛАСТИВОСТІ РОЗПОДІЛІВ ВИПАДКОВИХ ВЕЛИЧИН, ПОРОДЖЕНИХ СУБГЕОМЕТРИЧНИМИ РОЗКЛАДАМИ КАНТОРА

Як відомо [1], для заданої послідовності $\{n_k\}$ натуральних чисел ($n_k \geq 2$) і для кожного дійсного числа $x \in [0,1]$ існує послідовність

$$\alpha_k = \alpha_k(x) \in \{0, 1, \dots, n_k - 1\}$$

така, що

$$x = \sum_{k=1}^{\infty} \frac{\alpha_k(x)}{n_1 \cdot n_2 \cdot \dots \cdot n_k} = \Delta_{\alpha_1 \alpha_2 \dots \alpha_k \dots}^C \quad (1)$$

Розклад (1) називається розкладом Кантора. Властивості розкладів Кантора та пов'язаних з ними ймовірнісних мір вивчалися багатьма дослідниками як зарубіжними, так і українськими (М.В. Працьовитий, Г.М.Торбін, М.В. Лебідь, О.В. Слущкий та ін. (див., напр., [2,3])).

У даній доповіді розглядаються субгеометричні розклади Кантора, тобто розклади, для яких послідовність $\{n_k\}$ задовольняє умову

$$n_k \leq C_0 \cdot q^k, q \in \mathbb{N}, q \geq 2.$$

Нехай Φ – сім'я циліндричних відрізків розкладу Кантора, а $dim_H(\cdot, \Phi)$ – розмірність Хаусдорфа – Безиковича відносно Φ .

Теорема 1. Сім'я циліндрів Φ , породжена субгеометричним рядом Кантора, є довірчою для обчислення розмірності Хаусдорфа – Безиковича на $[0,1]$, тобто

$$dim_H E = dim_H(E, \Phi), \forall E \subset [0,1]$$

Теорема 2. Нехай

$$\xi = \sum_{k=1}^{\infty} \frac{\xi_k}{n_1 \cdot \dots \cdot n_k},$$

де незалежні випадкові величини ξ_k набувають значень $0, 1, \dots, n_k - 1$ з імовірностями $p_{0k}, p_{1k}, \dots, p_{n_k-1,k}$ відповідно. Якщо існує $q \geq 2$ таке, що

$$n_k \leq q^k, \forall k \in \mathbb{N},$$

то розмірність Хаусдорфа – Безиковича ймовірнісної міри μ_ξ обчислюється за формулою:

$$dim_H \mu_\xi = \lim_{k \rightarrow \infty} \frac{H_k}{\ln(n_1 \cdot \dots \cdot n_k)},$$

де

$$H_k := h_1 + \dots + h_k$$

$$h_j := - \sum_{i=0}^{n_j-1} p_{ij} \ln p_{ij}$$

Список використаної літератури:

1. Cantor G. Über die einfachen Zahlensysteme // Zeitschrift f. Math and Physik. – 1869. – Vol. 14. – P.121-128.
2. Лебідь М.В., Торбін Г.М. Про DP-перетворення, породжені випадковими величинами з незалежними С-символами // «Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія 1. Фіз.-мат. науки». – 2013, № 14. – с.240-252.
3. Balytska N., Torbin G. On geometric Cantor series expansions and fractal properties of related probability measures // Proceedings of VI International Conference on Analytic Number Theory and Spatial Tessellations. Kyiv, Ukraine, September 24-28, 2018.

*Богдан Анастасія Василівна,
студентка I курсу магістратури,
Спеціальності «014 Середня освіта (математика)»*

*Науковий керівник:
кандидат фізико-математичних наук, професор
Колесник Тамара Всеволодівна*

ОСОБЛИВОСТІ ВВЕДЕННЯ ПОНЯТЬ ГРАНИЦЯ ТА НЕПЕРЕРВНІСТЬ ФУНКЦІЙ В ШКІЛЬНОМУ КУРСІ МАТЕМАТИКИ

Поняття границі функції є фундаментальним як в курсі математичного аналізу, так і в шкільному курсі математики. Це пояснюється тим, що такі поняття як неперервність, похідна та інтеграл, які вивчаються в курсі шкільної математики всіх рівнів, ґрунтується на основі цього поняття [1]. Тому успішність оволодіння учнями початками математичного аналізу великою мірою визначається тим, наскільки глибоко вони усвідомлюють суть поняття границі.

Учителю слід роз'яснити учням загальне призначення курсу початків аналізу, його структуру, подати цей розділ як єдине ціле, взаємообумовлену систему, в якій кожне нове поняття має цілком певне призначення. Мотивація введення того чи іншого поняття, місце його в загальній системі курсу, звернення до історичних відомостей про розвиток цих понять у математичній науці допоможе учителю підтримувати інтерес і активність учнів.

Труднощі засвоєння математичних понять учнями полягають передусім у невмінні виділяти суттєві та несуттєві властивості об'єктів, що належать до цього поняття. Педагогічний досвід показує, що формалізовані або точні словесні означення понять є недоступними для учня, якщо він не засвоїв їх спочатку на інтуїтивному рівні. Це стосується усіх етапів навчання в школі. Чим абстрактніше поняття, чим складніша логічна структура його означення, тим гостріша потреба у попередньому введенні цього поняття спочатку на інтуїтивному рівні, з поясненням його властивостей на конкретних прикладах з використанням наочних образів та ілюстрацій. Необхідно звертати увагу учнів на логічну структуру означення, насамперед чітко виділяти його суттєві властивості та характер їх зв'язку (кон'юнкція, диз'юнкція або обидві одночасно).

Для встановлення належності об'єкта до певного поняття необхідно перевірити наявність у нього сукупності необхідних і достатніх властивостей цього поняття. Якщо при цьому виявиться відсутність хоча б однієї з властивостей, то цей об'єкт до даного поняття не належить. В основі застосування понять до розв'язання складніших задач і доведення теорем лежить прийом розумової діяльності, який називають аналіз через синтез, тобто переосмислення змісту задачі або теореми з точки зору різних понять. У процесі застосування понять в учнів формується така важлива розумова дія, як конкретизація, оскільки застосування знань в практичних ситуаціях пов'язане з переходом від загального до конкретного.

Основні поняття математичного аналізу пов'язані з ідеєю граничного переходу, для адекватного виразу якого в математиці вироблено спеціальні мовні конструкції, складність і своєрідність яких є причиною труднощів в засвоєнні цих понять. Саме тому при введенні поняття границі та неперервності функцій в школі слід почати із змістовного їх тлумачення, тобто створення уявлення про кожне з цих понять на наочно-інтуїтивному рівні з широким використанням геометричних ілюстрацій [2]. Оцінка рівня засвоєння поняття границі і неперервності функції повинна проводитися на рівні «розпізнавання», тобто вміння в конкретних випадках відповісти на запитання, чи має функція границю в точці, чи ні, чи є вона неперервною, чи ні? Цим можна обмежитись в класах рівня стандарту.

Перехід від наочно-інтуїтивного уявлення до формального строгого означення границі і неперервності функції в точці – це другий етап у формування стійкого уявлення про ці поняття, який можна здійснити у класах профільного рівня та з поглибленим вивченням математики. Поняття границі і неперервності функції в шкільному курсі математики носять службовий характер і використовуються для введення поняття похідної та інтеграла, які мають важливе застосування при розв'язанні прикладних задач.

У роботі пропонується комп'ютерна навчальна програма для візуалізації процесу існування та неіснування границі числової послідовності і границі функції в точці. Такий підхід до вивчення теорії границь сприяє активізації навчальної діяльності учнів, збагачує традиційно усталені методичні підходи до вивчення теорії границь, запобігає формальному сприйманню та засвоєнню абстрактних математичних понять.

Список використаної літератури:

1. Начальна програма для 10-11 класів загальноосвітніх навчальних закладів. Режим доступу: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-dlya-10-11-klasiv>
2. Слєпкань З. І. Методика навчання математики: Підручник/ Зінаїда Слєпкань .- 2-ге видання. – Київ: Вища школа, 2006.- 582 с.

*Борецька Галина Василівна,
студентка I курсу магістратури,
Спеціальності «014 Середня освіта (Математика)»*

*Науковий керівник:
кандидат фізико-математичних наук, професор
Колесник Тамара Всеволодівна*

ПРИКЛАДНА СПРЯМОВАНІСТЬ ВИВЧЕННЯ ТЕМИ «ПЕРВІСНА ТА ІНТЕГРАЛ» В ШКІЛЬНОМУ КУРСІ МАТЕМАТИКИ

Елементи математичного аналізу значно збагачують зміст шкільного курсу математики, суттєво розширюють його застосування, що однаково корисно як для шкільних дисциплін, що використовують математику, так і для самої математики [1]. Вивчення початків аналізу допоможе учням старшої школи зрозуміти на новому етапі, як в математиці відбувається перехід від спостережень до узагальнення, як формалізація на перший погляд очевидних фактів дозволяє будувати логічно бездоганні та корисні для прикладних задач висновки.

Введення нового математичного апарату дозволяє розглянути цілий ряд задач, які не можна розв'язати елементарними методами.

Зокрема, поняття первісної та інтеграла є важливими і не тільки як предмет вивчення в шкільному курсі математики, а і як ефективний засіб розв'язування багатьох важливих і цікавих для учнів задач. Такими, зокрема, є прикладні задачі, які розв'язуються за допомогою інтегрального числення.

Математика є мовою науки і техніки, за її допомогою вивчаються та прогнозуються явища і процеси, що відбуваються у природі і суспільстві.

Зв'язок математики з її застосуваннями здійснюється за допомогою математичних моделей. Математичними моделями прийнято називати системи математичних співвідношень, які описують досліджуваний процес або явище за допомогою математичних символів. Одна і та сама математична модель може описувати з певним наближенням властивості дуже далеких одне від одного за своїм конкретним змістом

реальних явищ. В цьому полягає загальність та універсальність математичних методів дослідження для пізнання світу та вивчення його закономірностей.

Математичне моделювання, як метод пізнання, включає три основні етапи: формалізація або побудова математичної моделі (формулювання задачі мовою математики); дослідження і розв'язання математичної задачі в межах побудованої моделі; аналіз одержаних результатів відповідно до змісту розв'язуваної задачі та висновки.

Усі ці етапи тісно пов'язані між собою та присутні при розв'язанні прикладних задач при вивченні інтегрального числення в шкільному курсі математики.

Прикладні задачі у процесі навчання математики до того ж виконують певні дидактичні функції, основними з яких є навчальна (формування системи математичних знань, умінь і навичок на різних етапах засвоєння); виховна (формування наукового світогляду, пізнавального інтересу та самостійності, а також моральних якостей особистості); розвивальна (розвиток логічного мислення, оволодіння ефективними прийомами розумової діяльності)[2].

Розгляд прикладних задач при вивченні шкільного курсу математики сприятиме формуванню в учнів вмінь математичного моделювання реальних процесів і явищ та вихованню правильного погляду на практичний зміст математики і можливості її використання у природознавстві і техніці.

Разом з тим прикладні задачі сприятимуть посиленню мотивації учнів до вивчення математики, спонукатимуть до здобуття нових знань, оволодінню новими вміннями, збагачують їх знаннями з інших галузей науки і техніки.

В роботі розроблено систему прикладних задач з різними дидактичними функціями на застосування інтегрального числення в шкільному курсі математики.

Список використаної літератури

1. Навчальні програми з математики для учнів 10-11 класів загальноосвітніх навчальних закладів. <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-dlya-10-11-klasiv>.
2. Слєпкань З.І. Методика навчання математики: Підручник. - 2-ге вид., допов. і переробл. – К.: Вища шк., 2006. – 582 с.

*Буткова Аліна Ігорівна,
студентка I курсу магістратури,
Спеціальності «111 Математика»*

*Науковий керівник:
кандидат педагогічних наук, доцент
Пихтар Микола Петрович*

ПРО ДЕЯКІ ЗАСТОСУВАННЯ ЧИСЛОВИХ ПОСЛІДОВНОСТЕЙ В ГЕОМЕТРІЇ

Нам знайомі деякі застосування теорії послідовностей в геометрії. Наприклад, в шкільному курсі математики площа круга, об'єм циліндра, конуса і кулі були визначені, а потім і обчислені як відповідні границі. Проте, використання теорії послідовностей, в тому числі рекурентні послідовності при розв'язуванні деяких задач геометричного змісту належного представлення ще не знайшли, навіть в програмах факультативних занять. В останній час такого роду задачі все частіше зустрічаються в математичних змаганнях школярів. Область застосувань теорії послідовностей широка – вона використовується не тільки в курсі вищої математики, а й у шкільному курсі математики при доведенні нерівностей, подільності, при обчисленні сум та добутоків, при виведенні деяких формул в

геометрії. На наш погляд, роль теорії послідовностей в елементарній геометрії є недооціненою. Існують достатньо природні геометричні задачі, розв'язання яких ґрунтуються на використанні властивостей певних числових послідовностей.

Наведемо приклади.

Задача 1. Бісектриси $\Delta A_1 B_1 C_1$ продовжено до перетину з описаним навколо нього колом відповідно в точках A_2, B_2, C_2 . Бісектриси $\Delta A_2 B_2 C_2$ продовжено до перетину з описаним навколо нього кола відповідно в точках A_3, B_3, C_3 і так далі. Знайти кути $\Delta A_n B_n C_n$ [3].

Розв'язання. Нехай $A_n A_{n+1}, B_n B_{n+1}, C_n C_{n+1}$ – бісектриси кутів $\Delta A_n B_n C_n$. Тоді

$$\angle A_{n+1} = \angle B_{n+1} A_{n+1} C_{n+1} = \angle B_{n+1} A_{n+1} A_n + \angle A_n A_{n+1} C_{n+1} = \angle B_{n+1} B_n A_n + \angle A_n C_n C_{n+1} = \frac{1}{2} \angle B + \frac{1}{2} \angle C.$$

Але $\frac{1}{2} \angle B + \frac{1}{2} \angle C = \frac{\pi}{2} - \frac{1}{2} \angle A$, тому $\angle A_{n+1} = \frac{\pi}{2} - \frac{1}{2} \angle A_n$. Така послідовність (в нашому

випадку послідовність кутів) в теорії послідовності називають арифметико – геометричну прогресію, яка в загальному випадку задається співвідношеннями: $u_1 = a, u_{n+1} = qu_n + d$,

де q, d – знаменник і різниця прогресії [1]. Аналітична формула арифметико –

геометричної прогресії наступна $u_{n+1} = q^k a + \frac{d(1-q^k)}{1-q}$. Таким чином, в нашому випадку

$q = -\frac{1}{2}, d = \frac{\pi}{2}$, а тому

$$\angle A_{n+1} = \frac{\pi}{2} \frac{1 - \left(-\frac{1}{2}\right)^{n-1}}{1 + \frac{1}{2}} + \angle A_1 \left(-\frac{1}{2}\right)^{n-1} = \frac{\pi}{3} \left(1 - \left(-\frac{1}{2}\right)^{n-1}\right) + \angle A_1 \left(-\frac{1}{2}\right)^{n-1}.$$

Аналогічно знаходяться два інші кути $\Delta A_n B_n C_n$.

Задача 2. На колі розташовано а) 20 точок; б) 2020 точок. Ці а) 20 точок попарно з'єднуються 10 хордами, б) 1010 хордами, що не мають спільних кінців та не перетинаються. Скількома способами це можна зробити?

Розв'язання. Нехай a_n – кількість способів з'єднати $2n$ точок на колі n хордами, що не мають спільних точок. Тоді очевидно, що $a_1 = 1$ і $a_2 = 2$. Покажемо, що

$a_n = a_{n-1} + a_{n-2} \cdot a_1 + a_{n-3} \cdot a_2 + \dots + a_1 \cdot a_{n-2} + a_{n-1}$. Фіксуємо одну з даних $2n$ точок. Хорда,

що виходить з неї, ділить коло на дві дуги, причому на кожній дугі розташовано парне число даних точок. Якщо на одній дугі розташоване $2k$ точок, то на іншій – $2(n - k - 1)$

точок; ці точки можна з'єднати неперетинаючими хордами (не перетинають першу хорду)

$a_{n-k-1} \cdot a_k$ способами. Залишилося знайти суму по k від 0 до $(2n-2)$.

Отже,

$$а) a_3 = 2a_2 + a_1^2 = 5, a_4 = 2a_3 + 2a_1 a_2 = 14, a_5 = 2a_4 + 2a_1 a_3 + a_2^2 = 42, \dots, a_{10} = 16796.$$

Зауваження. Формула $a_n = \sum_{k=0}^{n-1} a_k \cdot a_{n-k-1}$, де $a_0 = 1$ і $n \geq 1$ означає рекурентне

співвідношення чисел Каталана. Загальну формулу для їх обчислення прочитати в [2].

Числа Каталана задовольняють співвідношенню $a_n = \frac{1}{2n-1} \cdot C_{2n-1}^{n-1} = \frac{(2n-2)!}{(n-1)!n!}$.

б) Для остаточного розв'язання цього пункту навряд чи можливо без знання або доведення наступного факту: якщо послідовність починається так $a_1 = 1$, $a_2 = 2$, $a_3 = 5$,

то загальним числом Каталана буде $a_n = \frac{(2n)!}{(n+1)! \cdot n!}$.

Зазначимо, що таке розширення знань про застосування теорії послідовностей в геометрії доцільно розглядати на факультативних заняттях або на гуртку з математики в Малій академії наук (МАН).

Список використаної літератури:

1. Суконник Я. Н. Арифметико-геометрическая прогрессия // Квант. — 1975. № 1. — С. 36 – 39.
2. Гарднер М. Числа Каталана. Квант, 1978. №7.
3. Бродский Я.С., Слипченко А.К. Производная и интеграл в неравенствах, уравнениях, тождествах. – К.: Высшая школа, 1988. – 120 с.

*Ворошук Ольга Василівна,
студентка I курсу магістратури,
спеціальності «113 Прикладна математика»*

*Науковий керівник:
кандидат фізико-математичних наук, доцент
Пафук Сергій Петрович*

ПОБУДОВА ЗАГАЛЬНОГО РОЗВ'ЯЗКУ НЕЛІНІЙНОГО СИНГУЛЯРНО ЗБУРЕНОГО ДИФЕРЕНЦІАЛЬНОГО РІВНЯННЯ 1-ГО ПОРЯДКУ

Розглянемо нелінійне сингулярно збурене диференціальне рівняння 1-го порядку вигляду

$$\varepsilon \frac{dy}{dt} = a(t; \varepsilon)y^2 + b(t; \varepsilon)y + c(t; \varepsilon), \quad (1)$$

у якому $y(t, \varepsilon)$ - шукана функція, $a(t; \varepsilon)$, $b(t; \varepsilon)$, $c(t; \varepsilon)$ – відомі функції, визначені на відрізку $[0; T]$, ε - малий параметр, $\varepsilon \in (0; \varepsilon_0]$, $\varepsilon_0 \ll 1$.

Рівняння (1) досліджено при виконанні умов:

1) функції $a(t; \varepsilon)$, $b(t; \varepsilon)$, $c(t; \varepsilon)$ представляються у вигляді асимптотичних розвинень за степенем малого параметра ε , тобто

$$a(t; \varepsilon) \sim \sum_{k \geq 0} \varepsilon^k a_k(t), b(t; \varepsilon) \sim \sum_{k \geq 0} \varepsilon^k b_k(t), c(t; \varepsilon) \sim \sum_{k \geq 0} \varepsilon^k c_k(t); \quad (2)$$

2) коефіцієнти $a_k(t)$, $b_k(t)$, $c_k(t)$ розвинень (2) нескінченно диференційована на $[0; T]$.

3) рівняння $a_0(t)\lambda^2 + b_0(t)\lambda + c(t) = 0$ має лише прості корені $\lambda_1(t)$, $\lambda_2(t)$,

Вдалося побудувати формальний розклад рівняння (1), а також довести, що він є асимптотичним розвиненням точного розв'язку рівняння (1) при $\varepsilon \rightarrow 0$.

Список використаної літератури:

1. Самойленко А.М. Лінійні системи диференціальних рівнянь з виродженням: Навч. посіб.
2. А.М. Самойленко, М.І. Шкіль, В.П. Яковець. – Київ: Вища школа, 2000.-294 с., іл..
Гантмахер Ф. Р. Теория матриц. - Москва: ФИЗМАТЛИТ, 2010. - 560 с.

3. Шкіль М.І. Асимптотичні методи в диференціальних рівняннях/Микола Шкіль.- Київ: Вища школа, 1971.-227 с.

*Говорадло Настя Вікторівна,
студентка II курсу магістратури,
Козакова Наталія Вікторівна,
студентка I курсу магістратури
спеціальності «111 Математика»*

*Науковий керівник:
кандидат фізико-математичних наук, доцент
Пафик Сергій Петрович*

ПОБУДОВА РОЗВ'ЯЗКУ ЗАДАЧІ КОШІ ДЛЯ ЛІНІЙНОЇ СИНГУЛЯРНО-ЗБУРЕНОЇ СИСТЕМИ ДИФЕРЕНЦІАЛЬНИХ РІВНЯНЬ ДРУГОГО ПОРЯДКУ

Розглянуто задачу Коші

$$\varepsilon^2 \frac{d^2 x}{dt^2} + \varepsilon A(t; \varepsilon) \frac{dx}{dt} + B(t; \varepsilon)x = f(t; \varepsilon) \cdot \exp\left(\varepsilon^{-1} \int_0^t \alpha(\tau) d\tau\right), \quad (1)$$

$$x(0; \varepsilon) = x_0(\varepsilon), \quad \left. \frac{dx(t; \varepsilon)}{dt} \right|_{t=0} = x_1(\varepsilon), \quad (2)$$

в якій $x(t; \varepsilon)$ - шуканий, а $f(t; \varepsilon)$ – відомий n -вимірні вектори, $A(t; \varepsilon)$, $B(t; \varepsilon)$ - відомі квадратні матриці n -го порядку, $t \in [0; T]$, ε - малий дійсний параметр, $\varepsilon \in (0; \varepsilon_0]$, $\varepsilon_0 \ll 1$.

При виконанні нижче зазначених умов, вдалося побудувати формальний розв'язок початкової задачі (1), (2):

1. Матриці $A(t; \varepsilon)$, $B(t; \varepsilon)$ і вектор $f(t; \varepsilon)$ допускають на відрізку $[0; T]$ рівномірні асимптотичні розвинення за степенями малого параметра ε :

$$A(t; \varepsilon) \sim \sum_{k=0}^{+\infty} \varepsilon^k A_k(t), \quad B(t; \varepsilon) \sim \sum_{k=0}^{+\infty} \varepsilon^k B_k(t), \quad f(t; \varepsilon) \sim \sum_{k=0}^{+\infty} \varepsilon^k f_k(t). \quad (3)$$

2. Коефіцієнти матриць $A_k(t)$, $B_k(t)$ і функція $\alpha(t)$ нескінченно диференційовні на відрізку $[0; T]$.

3. Квадратична в'язка матриць

$$P(t, \lambda) = \lambda^2 E + A_0(t) \cdot \lambda + B_0(t) \quad (4)$$

має на відрізку $[0; T]$ $2n$ різних власних значень $\lambda^{(i)}(t)$, $i = \overline{1, 2n}$.

4. Вирази $x_0(\varepsilon)$, $x_1(\varepsilon)$ представляються у вигляді асимптотичних розвинень за степенями ε , тобто

$$x_0(\varepsilon) \sim \sum_{k=0}^{+\infty} \varepsilon^k x_0^{(k)}, \quad x_1(\varepsilon) \sim \sum_{k=0}^{+\infty} \varepsilon^k x_1^{(k)}.$$

Встановлено, що при виконанні і ще умови:

5. $\operatorname{Re} \lambda_0^{(i)}(t) < 0, \forall t \in [0; T], i = \overline{1, 2n}$,

побудований формальний розв'язок є асимптотичним розвиненням точного розв'язку задачі Коші (1), (2) при $\varepsilon \rightarrow 0$.

Також було виведено відповідні асимптотичні оцінки.

Список використаної літератури:

1. Самойленко А.М. Лінійні системи диференціальних рівнянь з виродженням: Навч. посіб./ А.М. Самойленко, М.І. Шкіль, В.П. Яковець. – Київ: Вища школа, 2000.-294 с., іл.
2. Гантмахер Ф. Р. Теория матриц. - Москва: ФИЗМАТЛИТ, 2010. - 560 с
3. Шкіль М.І. Асимптотичні методи в диференціальних рівняннях/Микола Шкіль.- Київ: Вища школа, 1971.-227 с.

*Дорош Ольга Петрівна,
студентка II курсу магістратури,
спеціальності «111 Математика»*

*Науковий керівник:
доктор фізико-математичних наук, професор
Торбін Григорій Мирославович*

ПРО ДЕЯКІ НОВІ РЕЗУЛЬТАТИ В ТЕОРІЇ ЗБУРЕНИХ МНОЖИН ЗБУРЕНИХ МНОЖИН КАНТОРА, ПОВ'ЯЗАНИХ З Q^* - РОЗКЛАДАМИ

У доповіді висвітлюються результати дослідження властивостей «збурених» множин Кантора, тобто множин виду:

$$1) C[Q_3^*; \{V_k\}] = \{x : x = \Delta_{\alpha_1 \alpha_2 \dots \alpha_k}^{Q^*}, \alpha_k \in V_k\},$$

$$\text{де } V_k = \{\beta_k, \gamma_k\}, \beta_k \neq \gamma_k, \beta_k \in \{0, 1, 2\}, \gamma_k \in \{0, 1, 2\},$$

$$Q^* = \|q_{ik}\|, \sum_{i=0}^2 q_{ik} = 1, \lim_{k \rightarrow \infty} q_{ik} = \frac{1}{3}, q_{ik} > 0, \forall i \in \{0, 1, 2\}. \quad (1)$$

$$2) S[Q_3^*; \{T_k\}] = \{x : x = \Delta_{\alpha_1 \alpha_2 \dots \alpha_k}^{Q^*}, \alpha_k \in T_k\},$$

$$\text{де або } T_k = \{\beta_k, \gamma_k\}, \beta_k \neq \gamma_k, \beta_k \in \{0, 1, 2\}, \gamma_k \in \{0, 1, 2\}, \text{ або } T_k = \{0, 1, 2\},$$

$$Q^* = \|q_{ik}\|, \sum_{i=0}^2 q_{ik} = 1, \lim_{k \rightarrow \infty} q_{ik} = \frac{1}{3}, q_{ik} > 0, \forall i \in \{0, 1, 2\}.$$

Теорема 1. При довільному виборі послідовності $\{V_k\}$ та матриці Q^* , що задовольняє умову (1), множина $C[Q_3^*; \{V_k\}]$ є ніде не щільною множиною нульової міри Лебега.

Її розмірність Хаусдорфа-Безиковича обчислюється за формулою:

$$\dim_H(C[Q_3^*; \{V_k\}]) = \log_3 2.$$

Теорема 2. Нехай

$$N_- = \{k : T_k = \{\beta_k, \gamma_k\}, \beta_k \neq \gamma_k, \beta_k \in \{0, 1, 2\}, \gamma_k \in \{0, 1, 2\}\},$$

$$N_+ = \{k : T_k = \{0, 1, 2\}\},$$

$$N_-(n) := N_- \cap \{1, 2, \dots, n\},$$

$$N_+(n) := N_+ \cap \{1, 2, \dots, n\}.$$

$$\text{Припустимо, що існує } \lim_{n \rightarrow \infty} \frac{N_+(n)}{n} = \nu_+. \quad (2)$$

Тоді при довільному виборі матриці Q^* , що задовольняє умову (1), та довільному виборі послідовності $\{T_k\}$, що задовольняє умову (2), розмірність Хаусдорфа-Безиковича множини $S[Q_3^*; \{T_k\}]$ обчислюється за формулою:

$$\dim_H(S[Q_3^*; \{T_k\}]) = \nu_+ + (1 - \nu_+) \log_3 2.$$

Наслідок. При виконанні умови (2), розмірність Хаусдорфа-Безиковича «збуреної» множини Кантора $S[Q_3^*; \{T_k\}]$ співпадає з розмірністю Хаусдорфа-Безиковича класичної множини Кантора тоді і тільки тоді, коли частота збурень дорівнює нулю, тобто коли $\nu_+ = 0$.

Список використаної літератури:

- 1) P. Billingsley. Hausdorff dimension in probability theory II. Ill. J. Math. 5 (1961), – p. 291-298.
- 2) Falconer K. Fractal Geometry: Mathematical Foundations and Applications. Second Edition. – University of St. Andrews, UK, 2003. – 337 p.
- 3) Дорош О.П. Про розмірність Хаусдорфа-Безиковича «збурених» множин Кантора // Студентські фізико-математичні етюди, Т. 1.– К: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова., 2016. – № 15 – С. 25-29

*Зоря Марина Василівна,
студентка I курсу магістратури,
Спеціальності «014 Середня освіта (математика)».*

*Науковий керівник:
кандидат фізико-математичних наук, професор
Колесник Тамара Всеволодівна*

ЗАСТОСУВАННЯ ВЛАСТИВОСТЕЙ ФУНКЦІЙ ДО РОЗВ'ЯЗУВАННЯ ЛОГАРИФМІЧНИХ І ПОКАЗНИКОВИХ РІВНЯНЬ І НЕРІВНОСТЕЙ

Однією з важливих змістових ліній, що складають основу шкільної математичної освіти є функції. Поняття функції – одне з фундаментальних понять математики, безпосередньо пов'язаних з реальною дійсністю. Закономірності багатьох процесів та явищ навколишнього світу можна охарактеризувати за допомогою функцій. Математичні методи дослідження функцій залежать тільки від виду функцій і не залежать від конкретної природи явища, якому ця функція відповідає. Ця особливість математичних методів робить їх універсальними і дає можливість застосувати їх до дослідження різних за своєю природою процесів.

Функції розглядаються протягом всього курсу математики загальноосвітньої школи, причому вивчення властивостей функцій має різний ступінь строгості – від наочних міркувань з використанням графіків в основній школі до проведення строгого аналітичного дослідження з використанням похідної, яке передуює побудові графіка функції, у старшій школі[1].

Вивчення функцій та їх властивостей важливе не тільки для формування умінь та навичок математичного моделювання, а й для реалізації іншої не менш важливої змістової лінії шкільного курсу математики «Рівняння і нерівності».

У навчально-методичній літературі та шкільній практиці під функціональною змістовою лінією часто розуміють дослідження елементарних функцій та побудову їх

графіків. Це значно знижує роль функції і віддаляє від поняття функції на сучасному етапі навчання. Застосування поняття функції до інших розділів математики, де це можливо, значно розширює мислення та уявлення учнів. Вони можуть простежувати різні зв'язки та вибирати раціональний спосіб розв'язування різних задач.

Взаємозв'язок поняття функції з поняттями рівняння і нерівності зі змінними може бути успішно використано при вивченні властивостей цих понять. В ряді випадків точне розв'язання рівняння(нерівності) за відомими методами викликає труднощі в учнів, однак, якщо звернути увагу на деякі властивості функцій, що визначають рівняння(нерівність), то відразу розв'язується питання про наявність розв'язків або з'являється найбільш раціональний спосіб їх знаходження.

Рівняння та нерівності розглядаються при вивченні кожної теми шкільного курсу математики. Одним з важливих засобів формування системи основних математичних знань, умінь і навичок в процесі навчання математики є задачі. Найбільш поширеною у шкільному курсі математики є задача «Розв'язати рівняння або нерівність». Програмою передбачено вивчення різних методів розв'язування алгебраїчних та трансцендентних рівнянь і нерівностей[1].

На особливу увагу заслуговують способи, засновані на використанні властивостей функцій, зокрема, властивостей показникової і логарифмічної функцій.

Розв'язування рівнянь та нерівностей цими способами можна розглядати як при вивченні функцій та їх властивостей, так і при вивченні різних типів рівнянь та нерівностей. Особливо ефективним буде розгляд цих способів при заключному повторенні, під час якого можна розглянути різні способи розв'язування одного і того самого рівняння або нерівності. Мова йде про формування узагальнених прийомів навчальної діяльності, які забезпечують досягнення важливої цілі сучасної освіти – розвиток продуктивного, евристичного мислення учнів при вивченні математики[2].

У роботі пропонується система вправ на застосування властивостей показникової та логарифмічної функцій до розв'язування рівнянь і нерівностей.

Список використаної літератури:

1. Начальна програма для 10-11 класів загальноосвітніх навчальних закладів. Режим доступу:<https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-dlya-10-11-klasiv>
2. Слєпкань З. І. Методика навчання математики: Підручник/ Зінаїда Слєпкань .- 2-ге видання. – Київ: Вища школа, 2006.- 582 с.

*Киричук Алла Анатоліївна,
студентка I курсу магістратури,
спеціальності «111 Математика»*

*Науковий керівник:
кандидат фізико-математичних наук, доцент
Нікіфоров Роман Олексійович*

НІДЕ НЕДИФЕРЕНЦІЙОВНІ ФУНКЦІЇ

В останні роки значно зріс інтерес до недиференційованих функцій. Зараз такі функції знаходять своє застосування в найрізноманітніших галузях людських знань. В теорії недиференційованих функцій особливо гостро поставлена проблема їх аналітичного задання. Разом з тим класичні приклади недиференційованих функцій узагальнюються.

Після відкриття диференціального числення інтуїтивно склалась думка, що кожен функцію можна диференціювати будь-яке число разів. В 1806 році Ампер зробив спробу

теоретично довести це переконання на чисто аналітичній основі в рамках концепції Лагранжа. Одні математики переконання Ампера переносили на функції, неперервні в теперішньому розумінні, інші, вважали його фундаментом всього диференціального числення. Але в 1830 році Б. Больцано в рукописі «Вчення про функції» будує перший приклад ніде не диференційовної функції. Його робота лиш через сто років з'явилася у друку.

Пізніше Вейерштрасс побудував, як прийнято вважати у 1861 році, свою відому функцію

$$f(x) = \sum_{n=1}^{\infty} a^n \cos(b^n \pi x),$$

(2)

де $1 < a < 1, b > 1, ab > 1 + \frac{3\pi}{2}$, a – додатне число, b – довільне непарне число.

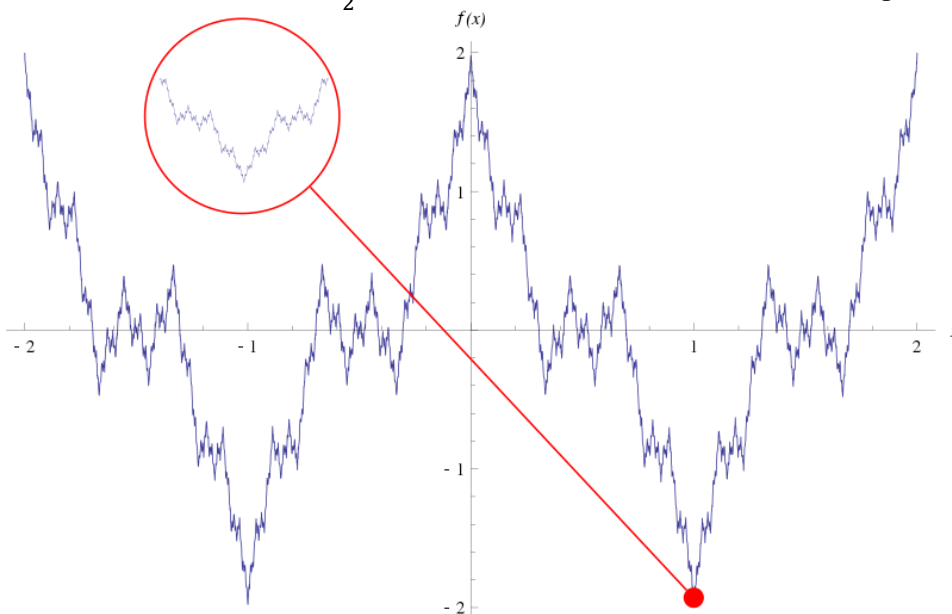

рис.1 Функція Вейерштрасса з параметрами $a = 3, b = \frac{1}{2}$ на проміжку $[-2, 2]$

У доповіді планується оглянути деякі відомі приклади побудови ніде недиференційовних функцій та їхні властивості.

**Кравченко Альона Олександрівна,
студентка I курсу магістратури,
спеціальності «113 Прикладна математика»**

**Науковий керівник:
кандидат фізико-математичних наук, доцент
Нікіфоров Роман Олексійович**

ДІАГРАМИ ВОРОНОГО

Нехай $P = \{p_1, p_2, \dots, p_n\}$ – множина точок в евклідовій площині. Нехай $H(p_1, p_2)$ – півплощина з визначеним набором точок, рівновіддалених до p_1 і p_2 , то $V(p_i, P) = \bigcap_{p_j \in P \setminus \{p_i\}} H(p_i, p_j)$ є областю Вороного. p_i . Область $V(p_i, P)$ називається многокутником Вороного, яка відповідає точці p_i . Діаграма Вороного розбиває площину на такі області, що кожна область містить рівно одну точку.

Діаграми Вороного широко використовують у сучасній науці й техніці: у комп'ютерній графіці, дизайнерських проектах, геометричному моделюванні, конструюванні роботів, розпізнаванні образів, створенні штучного інтелекту, побудові географічних інформаційних систем тощо. Метод Вороного розбиття певного об'єму на частини дозволяє створювати максимально міцні структури з використанням мінімальної кількості матеріалу.

Принципи апроксимації діаграми Вороного для довільних об'єктів. Нехай $C = \{c_1(t), c_2(t), \dots, c_n(t)\}$ – множина неперервних кривих, що не перетинаються, заданих параметрично. $P_{c_1}, P_{c_2}, \dots, P_{c_n}$ – розбиття кривих множини C . $P = P_{c_1} \cup P_{c_2} \cup \dots \cup P_{c_n}$ – об'єднання розбиттів. Побудуємо апроксимацію діаграми Вороного $Vor(C)$ для множини кривих C . Для початку побудуємо діаграму Вороного для точок розбиття кривих P :

$$Vor(P) = \{V(p) | p \in P\}$$

Введемо функцію $l: P \rightarrow N_+$, визначену наступним чином: $l(p) = i \stackrel{def}{\iff} p \in P_{c_i}$. Тоді діаграму Вороного для C можна апроксимувати наступним чином:

$$Vor(C) \cong \left\{ \bigcup_{l(p)=i} V(p) \mid i = \overline{1, n} \right\}$$

У доповіді планується огляд основних результатів теорії діаграм Вороного та деяких відкритих проблем.

*Мар'яненко Вікторія Юрївна,
студентка I курсу магістратури,
Спеціальності «014 Середня освіта (математика)»*

*Науковий керівник:
Кандидат педагогічних наук, доцент
Пихтар Микола Петрович*

СИСТЕМА ЗАДАЧ З ТЕМИ "ФУНКЦІОНАЛЬНІ СПІВВІДНОШЕННЯ В ШКІЛЬНОМУ КУРСІ МАТЕМАТИКИ"

Необхідність вивчення на практиці залежностей між змінними різної природи привели до поняття функції в математиці, а залежність між функціями різних аргументів до функціонального рівняння. Досвід показує, що на олімпіадах різного рівня досить часто зустрічаються завдання на функціональні співвідношення про парність, складеність, періодичність, оборотність, функціональні рівняння та нерівності, які необхідно розв'язувати нетрадиційними способами, але в шкільних підручниках не приділяється належної уваги методам їх вирішення.

Метою даної статті є не стільки ознайомити зацікавленого читача з основними підходами і методами розв'язування задач, в яких фігурує функціональні співвідношення про парність, складеність, періодичність, оборотність, а скоріше допомогти вчителю скласти таку систему задач такого типу, яка дозволить логічно підійти до вивчення теми «Функціональні рівняння».

Розглянемо найбільш виразні із складеної системи задач на про функціональні співвідношення парності, складеність, періодичність, оборотність функцій.

1. Відомо, що функція f – непарна і при будь-якому $x \in R$ має місце рівність: $f(x) - f(-x) + f(|x|) = x^2 + 2x|x| + 2|x| + 4x$. Знайдіть функцію $f(x)$ та задайте її однією формулою.

2. Знайти всі функції, які є одночасно парними і непарними.
3. Чи існує така функція $f: [-1; 1] \rightarrow R$, що при всіх $x \in R$ виконується рівність:
 $f(\sin x) = \sin 2020x$?
4. Про функцію $y = f(x)$ відомо, що $D(f) = R$ і для деякого $k \neq 0$ виконується рівність: $f(x+k) \cdot (1-f(x)) = 1+f(x)$. Доведіть, що f – періодична.
5. Про функцію $y = f(x)$ відомо, що $D(f) \in R$ і $\forall x \in R$ виконується рівність:
 $f(x+2) = \frac{f(x)}{5f(x)-1}$. Знайти $f(2020)$, якщо $f(0) = 2$.
6. Функція f для всіх дійсних x задовольняє умові: $f(x+2) = 1 + \sqrt{2f(x) - f^2(x)}$. Чи є періодичною така функція?
7. Знайти $f_2(x) = f(f(x))$, $f_3(x) = f(f(f(x)))$, ..., $f_n(x) = \underbrace{f(f(\dots(f(x))))}_n$ і $f_{2020}(5)$,

$$f_{2019}(1), \text{ якщо: } 1) f(x) = \frac{a}{x} \quad (a \neq 0); \quad 2) f(x) = \frac{1}{1-x}; \quad 3) f(x) = \frac{1}{\sqrt[3]{1-x^3}} [1].$$

Розв'яжемо задачу 7 пункт 3). Нехай x – довільне число, відмінне від 0 та 1, тоді
 $f(f(x)) = \frac{1}{\sqrt[3]{1-f^3(x)}} = \sqrt[3]{1-\frac{1}{x^3}}$, а $f(f(f(x))) = x$.

$$\text{Тепер зрозуміло, що } f_4(x) = f_3(f(x)) = f(x) = \frac{1}{\sqrt[3]{1-x^3}},$$

$$a) f_n(x) = \begin{cases} x, & \text{якщо } n = 3k \\ \sqrt[3]{1-\frac{1}{x^3}}, & \text{якщо } n = 3k-1, \text{ де } k \in N. \\ \frac{1}{\sqrt[3]{1-x^3}}, & \text{якщо } n = 3k-2 \end{cases}$$

Оскільки 2020 і 2019 при діленні на 3 дає в остачі 1 та 0 відповідно, то
 $f_{2020}(5) = \frac{1}{\sqrt[3]{1-125}} = -\frac{1}{\sqrt[3]{124}}$, $f_{2019}(1) = 1$.

8. Нехай $f(x) = x^2 - 2$, а $f_k(x) = f(f_{k-1}(x))$ ($k = 2, 3, \dots$). Доведіть, що корені рівняння $f_n(x) = x \quad \forall n \in N$ дійсні і різні [2].

Зазначимо, що вище зазначені задачі не просто цікаві, розв'язування деяких з них надзвичайно красиві і не виходять за рамки шкільної програми, оскільки можуть бути вирішені шкільними методами. Тому вивчення школярами даної тематики покращує закріплення пройденого матеріалу, сприяє розвитку інтересу до предмета, дозволяє відпрацювати різні способи розв'язування задач при підготовці до ЗНО, олімпіад різного рівня. Сподіваємося, що підібраний і систематизований нами матеріал, а також максимально докладний його виклад буде корисно як вчителям, так і школярам.

Список використаних джерел:

1. Пихтар М.П. Функціональні співвідношення//Математика в школі. – 2006. – № 2. – С. 39–44.
2. Кузнєцова Г. М. Международные математические олимпиады / Г. М. Кузнєцова, А. А. Фомин. – М., 1998.

*Оначенко Тетяна Олександрівна,
студентка I курсу магістратури,
Спеціальності «I Ммзсо (математика)»*

*Науковий керівник:
Кандидат педагогічних наук, доцент
Пихтар Микола Петрович*

НЕТРАДИЦІЙНІ ПІДХОДИ ДО РОЗВ'ЯЗАННЯ ЗАДАЧ З ПАРАМЕТРАМИ В ШКІЛЬНОМУ КУРСІ МАТЕМАТИКИ

Інтерес до задач із параметрами зростає з кожним роком. За свідченням науковців та методистів, до середини 60-х років минулого століття такі задачі зустрічались у шкільній практиці та пропонувались до розв'язування на вступних іспитах епізодично. Згодом такі задачі почали з'являтися на іспитах, конкурсах та в текстах зовнішнього незалежного оцінювання (ЗНО). Переважна більшість задач з параметрами, які пропонуються в останні роки на олімпіадах різних етапів містять нестандартні прийоми щодо їх розв'язування, але не виходять за рамки шкільної програми. До нестандартних підходів будемо відносити, наприклад такі: розглядати параметр як рівноправну змінну, тобто розв'язувати задачу відносно параметра; використовувати метод інваріантності; використовувати метод нерухомої точки або вигідної точки. Такі підходи можна розглядати як на уроках математики при вивченні відповідних тем, так і на факультативних заняттях з учнями.

Покажемо, як властивості інваріантності дозволяють вирішувати певний клас задач з параметрами.

1. При всіх значеннях параметра a розв'язати рівняння $a^2 \cdot x^3 + (a-1)x + 1 = 0$ [1].

Розв'язання. Оскільки маємо кубічне рівняння з параметром відносно невідомої x , то зрозуміло, що традиційними методами розв'язати його досить складно. Розглянемо задане рівняння як квадратне відносно параметра a : $a^2 \cdot x^3 + (a-1)x + 1 = 0 \Leftrightarrow x^3 \cdot a^2 + xa + 1 - x = 0$. Зауважимо, що $x=0$ не є розв'язком при жодному значенні параметра. Знайдемо дискримінант виразу у лівій частині одержаного рівняння: $D = x^2 - 4(1-x)x^3 = (2x^2 - x)^2$.

$$\text{Тоді } a = -\frac{-x - 2x^2 + x}{2x^3} = -\frac{1}{x} \Leftrightarrow ax = -1$$

$$\text{або } a = -\frac{-x + 2x^2 - x}{2x^3} = \frac{x-1}{x^2} \Leftrightarrow ax^2 - x + 1 = 0.$$

Якщо $a=0$, то перше рівняння розв'язків не має, а з другого матимемо $x=1$. Нехай $a \neq 0$, тоді $ax = -1 \Leftrightarrow x = -\frac{1}{a}$. Друге рівняння матиме розв'язки $x = \frac{1 \pm \sqrt{1-4a}}{2a}$, якщо його дискримінант $D = 1-4a$ буде невід'ємним, тобто $a \leq \frac{1}{4}$. Таким чином, об'єднуючи всі випадки запишемо відповідь.

Відповідь: якщо $a \in (-\infty; 0) \cup \left(0; \frac{1}{4}\right)$, то розв'язками рівняння будуть $x = \frac{1 \pm \sqrt{1-4a}}{2a}$

або $x = -\frac{1}{a}$; якщо $a = 0$, то $x = 1$; якщо $a = \frac{1}{4}$, то $x = -4$ або $x = 2$; якщо $a \in \left(\frac{1}{4}; +\infty\right)$, то

$$x = -\frac{1}{a}.$$

2. При яких значеннях параметра a рівняння $a^2(1+2|x|) = 6 - 5a \cos \pi x$ має єдиний розв'язок? Знайти цей розв'язок [2].

Розв'язання. Функція $f(x) = a^2(1+2|x|) - 6 + 5a \cos \pi x$ при всіх значеннях параметра a є парною відносно x , $x \in \mathbb{R}$ (парна функція, що задана на всій числовій прямій, може бути визначена як функція, яка інваріантна щодо заміни x на $(-x)$). Тобто це означає, що якщо число x_0 є розв'язком даного рівняння, то $(-x_0)$ також буде його розв'язком. Отже, єдиним може бути розв'язок $x = 0$. Знайдемо значення параметра a , при яких рівняння не має інших розв'язків, крім $x = 0$. Якщо $x = 0$, то $a^2 + 5a - 6 = 0$, звідки $a = -6$ або $a = 1$. Якщо $a = -6$, то $30 \cos \pi x = 30 + 72|x| \Leftrightarrow \cos \pi x = 1 + \frac{12}{5}|x|$. Це рівняння інших коренів, крім $x = 0$, не має, оскільки $\cos \pi x \leq 1$, $1 + \frac{12}{5}|x| > 1$ при $x \neq 0$. Якщо $a = 1$, то дане рівняння має вигляд $\cos \pi x = 1 - \frac{2}{5}|x|$ і останнє має інші корені, крім $x=0$, наприклад $x = \pm \frac{5}{2}$. Тому значення $a = 1$ не задовольняє умову задачі.

Відповідь: $a = -6, x = 0$.

Наявність тієї чи іншої властивості інваріантності у математичного об'єкта дозволяє встановити деякі загальні якісні властивості цього об'єкта.

Список використаної літератури:

1. Балан В.Г., Лавренюк В.І., Шарова Л.І. Квадратний тричлен з параметром на вступних іспитах. –К.,1999.–80 с
2. Пихтар М.П. Функціональні співвідношення //Математика в школі. – 2006. – № 2. – С. 39–44.

*Посудевський Владислав Борисович,
студент II курсу магістратури,
спеціальність «111 Математика»*

*Науковий керівник:
кандидат фізико-математичних наук, доцент
Пафук Сергій Петрович*

ПОБУДОВА АСИМПТОТИКИ ЗАГАЛЬНОГО РОЗВ'ЯЗКУ КРАЙОВОЇ ЗАДАЧІ ДЛЯ ЗБУРЕНОЇ СИСТЕМИ ЛІНІЙНИХ ДИФЕРЕНЦІАЛЬНИХ РІВНЯНЬ ДРУГОГО ПОРЯДКУ У НЕКРИТИЧНОМУ СТІЙКОМУ ВИПАДКУ

Розглядається крайова задача для збуреної системи лінійних диференціальних рівнянь другого порядку

$$\varepsilon^2 \frac{d^2 x}{dt^2} + \varepsilon A(t, \varepsilon) \frac{dx}{dt} + B(t, \varepsilon)x = f(t, \varepsilon), \quad (1)$$

$$\begin{cases} M_1 x(0, \varepsilon) + N_1 x(T, \varepsilon) = d_1(x), \\ M_2 x'(0, \varepsilon) + N_2 x'(T, \varepsilon) = d_2(x). \end{cases} \quad (2)$$

де $x(t, \varepsilon)$ – шуканий розв’язок, $A(t, \varepsilon)$, $B(t, \varepsilon)$, M_1, M_2, N_1, N_2 – відомі матриці, $f(t, \varepsilon)$ – відомий вектор, $t \in [0, T]$, ε – малий параметр, $\varepsilon \in (0, \varepsilon_0]$, $\varepsilon_0 \ll 1$.

Крайову задачу 1), 2), було розв’язано при виконанні наступних умов:

1) коефіцієнти задачі (1), (2) представляються у вигляді розвинень

$$A(t, \varepsilon) = \sum_{k=0}^{+\infty} \varepsilon^k A_k(t), B(t, \varepsilon) = \sum_{k=0}^{+\infty} \varepsilon^k B_k(t), f(t, \varepsilon) = \sum_{k=0}^{+\infty} \varepsilon^k f_k(t), \quad (3)$$

$$d_1(\varepsilon) = \sum_{k=0}^{+\infty} \varepsilon^k d_1^{(k)}(t), d_2(\varepsilon) = \sum_{k=0}^{+\infty} \varepsilon^k d_2^{(k)}(t);$$

2) коефіцієнти розвинень (3) нескінченно диференційовані на відрізку $[0, T]$;

3) квадратична в'язка матриць

$$P(t, \lambda) = \lambda^2 E + A_0(t) \cdot \lambda + B_0(t) \quad (4)$$

має на відрізку $[0; T]$ $2n$ різних власних значень $\lambda^{(i)}(t)$, $i = \overline{1, 2n}$;

4) $|M_1| \neq 0, |M_2| \neq 0$;

5) $Re \lambda^{(i)}(t) < 0, i = \overline{1, 2n}$.

В результаті при виконанні умов (1 - 5) вдалося побудувати формальний розв’язок задачі 1), 2) у вигляді

$$x(t, \varepsilon) = \sum_{i=1}^{2n} U_i(t, \varepsilon) \exp(\varepsilon^{-1} \int_0^t \lambda_i(\tau, \varepsilon) d\tau) c_i(\varepsilon) + q(t, \varepsilon)$$

де $U(t, \varepsilon)$ – n – вимірний вектор, $\lambda(t, \varepsilon)$ – скалярна функція, $q(t, \varepsilon)$ – n – вимірний вектор

Коефіцієнти яких рекурентним чином визначаються через матриці A, B, M_1, M_2, N_1, N_2 і вектори f, d_1, d_2 .

Доведено, що при виконанні умови 5), побудований формальний розв’язок є асимптотичним розвиненням точного розв’язку крайової задачі 1), 2) при $\varepsilon \rightarrow 0$.

Список використаної літератури:

1. Самойленко А.М. Лінійні системи диференціальних рівнянь з виродженням: Навч. посіб./ А.М. Самойленко, М.І. Шкіль, В.П. Яковець. – Київ: Вища школа, 2000.-294 с., іл.
2. Гантмахер Ф. Р. Теория матриц. - Москва: ФИЗМАТЛИТ, 2010. - 560 с
3. Шкіль М.І. Асимптотичні методи в диференціальних рівняннях/Микола Шкіль.- Київ: Вища школа, 1971.-227 с.

*Рудніцький Іван Володимирович,
студент I курсу магістратури,
спеціальності “111 Математика”*

*Науковий керівник:
кандидат фізико-математичних наук,
доцент кафедри математичного аналізу
та диференціальних рівнянь
Деканов С.Я.*

РЕКУРЕНТНІ ПОСЛІДОВНОСТІ ТА ЇХ ТВІРНІ ФУНКЦІЇ

Нехай $a_0, a_1, a_2, \dots$ – довільна нескінченна послідовність чисел. Твірною функцією (твірним рядом) для цієї послідовності називають вираз виду:

$$a_0 + a_1x + a_2x^2 + \dots = \sum_{n=0}^{\infty} a_n x^n.$$

Якщо всі члени послідовності, починаючи з деякого місця, рівні нулю, то твірна функція називається твірним многочленом [1, с. 81]. Припустимо, що перші k членів послідовності $\alpha = (a_n)_{n \in \mathbb{N}_0}$ задано явно, а для всіх інших задано закон F , який дозволяє за номером елемента або деякими попередніми елементами знайти довільний інший, тобто $a_i = F(i, a_{i-1}, \dots, a_1, a_0)$ для всіх $i \geq k$. Якщо закон F лінійний і використовує тільки номер елемента та k попередніх елементів послідовності, то послідовність α називають рекурентною [2, с.13].

Розглянемо послідовність чисел Фібоначчі: $a_0 = a_1 = 1, a_n = a_{n-1} + a_{n-2}$ при $n > 1$. Виявляється, що можна знайти формулу, яка явно виражатиме значення a_n через n . Для цього спочатку знаходять твірну функцію послідовності (a_n) . Нехай

$$S(x) = \sum_{n=0}^{\infty} a_n x^n.$$

Виразимо два перших доданки, а в інші підставимо $a_n = a_{n-1} + a_{n-2}$. Дістанемо

$$\begin{aligned} S(x) &= a_0 + a_1x + \sum_{n=2}^{\infty} (a_{n-1} + a_{n-2})x^n = 1 + x + \sum_{n=2}^{\infty} a_{n-1}x^n + \sum_{n=2}^{\infty} a_{n-2}x^n = \\ &= 1 + x + x \sum_{n=2}^{\infty} a_{n-1}x^{n-1} + x^2 \sum_{n=2}^{\infty} a_{n-2}x^{n-2}. \end{aligned}$$

Дві останні суми можна виразити як $(S(x) - 1)$ і $S(x)$ відповідно. Матимемо:

$$S(x) = 1 + x + x(S(x) - 1) + x^2S(x) \Rightarrow S(x) = \frac{1}{1 - x - x^2}.$$

Далі знову розкладемо твірну функцію у степеневий ряд. Позначимо через x_1 і x_2 корені рівняння $x^2 + x - 1 = 0$, тобто $x_1 = -\frac{\sqrt{5}+1}{2}$, $x_2 = \frac{\sqrt{5}-1}{2}$. Тоді $S(x) = \frac{A}{x-x_1} + \frac{B}{x-x_2}$. Знайшовши $A = \frac{1}{\sqrt{5}}$, $B = -\frac{1}{\sqrt{5}}$, дістанемо:

$$S(x) = -\frac{A}{x_1} \left(1 - \frac{x}{x_1}\right)^{-1} - \frac{B}{x_2} \left(1 - \frac{x}{x_2}\right)^{-1} = -\frac{A}{x_1} \sum_{n=0}^{\infty} \left(\frac{x}{x_1}\right)^n - \frac{B}{x_2} \sum_{n=0}^{\infty} \left(\frac{x}{x_2}\right)^n.$$

Спираючись на властивість єдиності степеневого ряду, звідси визначимо

$$a_n = -\frac{A}{x_1^{n+1}} - \frac{B}{x_2^{n+1}} = \frac{1}{\sqrt{5}} \left[\left(\frac{\sqrt{5}+1}{2}\right)^{n+1} + (-1)^n \left(\frac{\sqrt{5}-1}{2}\right)^{n+1} \right].$$

Отже, за допомогою твірної функції $S(x)$ дістали просту, а головне – зручну формулу для обчислення чисел Фібоначчі.

Цим показано метод відшукування твірних функцій і метод знаходження явних формул для рекурентних послідовностей. Ми ставимо завдання розв'язати аналогічні задачі для інших послідовностей (a_n) деяких типів.

Наприклад, якщо $S_n = \sum_{k=0}^n k^2$, то $S_{n+1} = S_n + (n+1)^2$, $S_0 = 0$. Тоді твірною функцією для S_n буде $f(x) = \frac{x+x^2}{(1-x)^4}$, $|x| < 1$. Розкладаючи $f(x)$ знову в степеневий ряд, дістанемо формулу: $S_n = \frac{n(n+1)(2n+1)}{6}$.

Аналогічно можна спростити суму кубів: $\sum_{k=0}^n k^3 = \frac{n^2(n+1)^2}{4}$.

Список використаної літератури:

1. Ландо С. К. Лекции о производящих функциях. – 3-е изд., испр.. – М.: МЦНМО, 2007. – 144 с.

*Сакун Анжеліка Русланівна,
студентка I курсу магістратури,
Спеціальності «111 Математика»*

*Науковий керівник:
Кандидат педагогічних наук, доцент
Пихтар Микола Петрович*

ЗАСТОСУВАННЯ РЕКУРЕНТНИХ РІВНЯНЬ ПРИ РОЗВ'ЯЗУВАННІ ФУНКЦІОНАЛЬНИХ РІВНЯНЬ

Рекурентні співвідношення зустрічаються в шкільному курсі математики у вигляді визначень арифметичної, геометричної прогресії і послідовності чисел Фібоначчі.

Однак саме поняття рекурентного рівняння не вводиться. Зауважимо, що тема «Рекурентні співвідношення та рівняння» вивчається в вищих навчальних закладах в різних напрямках вузівського курсу. Тема дослідження є актуальною, оскільки рекурентні формули з давніх пір і по теперішній час широко використовуються в різних сферах математики, економіки, криптографії і т.д.

У даній статті розглянуті основні поняття теорії рекурентних співвідношень, а також описано застосування рекурентних рівнянь для розв'язання деяких класів функціональних рівнянь.

Нехай розглядається функціональне рівняння виду

$$F(x, f_1(x), f_2(x), \dots, f_n(x)) = 0, \quad (1)$$

де $f(x) = f_1(x)$ - шукана функція, $f_k(x)$ - її k -та ітерація ($k = 1, 2, \dots, n$). При цьому покладають $x = u_t$, $f(x) = u_{t+1}$. Тут перехід від x до $f(x)$ здійснюється шляхом заміни t на $t+1$ у функції u_1 . Така заміна дає можливість звести рівняння (1) до рівняння в скінчених різницях n -го порядку:

$$F(u_t, u_{t+1}, \dots, u_{t+k}) = 0 \quad (2)$$

Розв'язок рівняння (2) дає вираз для функції u_1 через t і довільні періодичні функції $C_k = C_k(t)$ ($k = 1, 2, \dots, n$) з періодом, рівним одиниці. Розв'язок функціонального рівняння (1) в загальному вигляді задається такою системою рівнянь:

$$u_1 = x = \varphi(t, C_1, C_2, \dots, C_n), u_{t+1} = f(x) = \varphi(t+1, C_1, C_2, \dots, C_n), \quad (3)$$

де $u_1 = \varphi(t, C_1, C_2, \dots, C_n)$ - розв'язок рівняння.

Із системи (3) випливає, що одержати явний загальний розв'язок рівняння (1) в елементарних функціях у загальному вигляді неможливо. Але якщо накласти певні обмеження на C_i , то з (3) можна виключити t і отримати частинні розв'язки рівняння (1) в явному вигляді [1].

Приклад. Знайти загальний розв'язок функціонального рівняння

$$f(f(x)) - 3f(x) + 2x = 0.$$

Розв'язання. Нехай $x = u_t$. Звідси $f(x) = u_{t+1}$, $f(f(x)) = u_{t+2}$. Маємо рівняння в скінчених різницях другого порядку: $u_{t+2} - 3u_{t+1} + 2u_t = 0$. Йому відповідає характеристичне рівняння: $\lambda^2 - 3\lambda + 2 = 0$, яке має корені $\lambda_1 = 1$ і $\lambda_2 = 2$. Тому загальний розв'язок рівняння має вигляд:

$$u_t = x = C_1 \lambda_1^t + C_2 \lambda_2^t = C_1 + C_2 \cdot 2^t, \quad u_{t+1} = f(x) = C_1 \lambda_1^{t+1} + C_2 \lambda_2^{t+1} = C_1 + C_2 \cdot 2^{t+1},$$

де C_1, C_2 - довільні періодичні функції від змінної t з періодом, рівним одиниці.

Якщо покласти, що C_1 і C_2 – довільні сталі, то виключивши t , дістанемо розв’язок $f(x) = 2x + C$, де C – довільна стала. У випадку $C_2=0$ одержуємо $f(x) = x$.

Отже, функції $f(x) = 2x + C$, $f(x) = x$ задають у явному вигляді розв’язки даного функціонального рівняння.

Питання про розв’язання функціональних рівнянь – одна з найстаріших проблем математичного аналізу. Найвидатніші математики (в їх числі Ейлер, Даламбер, Гаусс, Коші, Абель і Дарбу) приділяли багато уваги розробці методів їх розв’язання. Протягом останніх років число робіт з цих питань значно збільшилося. Дана стаття покликана допомогти вчителю у проведенні позаурочної роботи з учнями, які бажають досконало підготуватися до участі в математичних олімпіадах та інших математичних змаганнях. Зазначимо, що таке розширення знань про рекурентні співвідношення та рівняння о доцільно розглядати на факультативних заняттях або на гуртку з математики в Малій академії наук (МАН). Це дозволить учням гуртка МАН бути більш компетентними в питаннях теорії різницевого рівняння, де можна знайти чимало проблем дослідницького характеру [2].

Список використаної літератури:

1. Волков Ю.І., Войналович Н.М. Елементи дискретної математики. Кіровоград, РВЦ КДПУ, 2000 – 173с.
2. Пихтар М. П. Методична система розвитку математичних здібностей школярів – членів Малої академії наук України: Навчально-методичний посібник. – Чернігів, 2014 – 224 с.

*Чеберяко Катерина Михайлівна,
студентка I курсу магістратури,
Спеціальності «111 Математика»*

*Науковий керівник:
Кандидат педагогічних наук, доцент
Пихтар Микола Петрович*

ПРО ДЕЯКІ НЕТРАДИЦІЙНІ ЗАСТОСУВАННЯ ЧИСЛОВИХ ПОСЛІДОВНОСТЕЙ ПРИ РОЗВ’ЯЗУВАННЯ ОЛІМПІАДНИХ ЗАДАЧ В ШКІЛЬНОМУ КУРСІ МАТЕМАТИКИ

Числові послідовності є одним з основних об’єктів в математичному аналізі. Відомі традиційні застосування числових послідовностей в теорії чисел, при обчисленні границь та інтегралів, визначників, сум рядів, а також в біології, хімії, фізики, економіки, криптографії тощо. Стаття присвячена застосуванню числових послідовностей при розв’язуванні деяких олімпіадних задач в шкільному курсі математики. В основу покладено найважливіші властивості числових послідовностей, зокрема рекурентних. В останній час задачі, що пов’язані з числовими послідовностями завуальовано, все частіше зустрічаються в математичних змаганнях школярів. Існують достатньо природні олімпіадні задачі, розв’язання яких ґрунтуються на використанні специфічних властивостей числових послідовностей.

Наведемо приклади.

Задача 1. Монету кидають 10 разів. Знайдіть ймовірність того, що жодного разу не випадуть два герба поспіль.

Розв’язання. Загальна кількість випадків при десяти підкиданнях монети дорівнює 2^{10} . Знайдемо число комбінацій, де немає двох гербів підряд. Нехай монету кидають n раз, $f(n)$ – число варіантів підкидань без двох гербів підряд, $f(n-1)$ – число допустимих

комбінацій, в яких на останньому місці стоїть цифра, $f(n-2)$ - число допустимих комбінацій, в яких на останньому місці стоїть герб, бо перед гербом на передостанньому місці обов'язково повинна стояти цифра. Таким чином, $f(n) = f(n-1) + f(n-2)$. Оскільки $f(1) = 2, f(2) = 3$, то послідовно обчислюємо, що $f(3) = 5, f(4) = 8, \dots, f(10) = 144$. Отже,

шукана ймовірність дорівнює $\frac{144}{2^{10}} = \frac{9}{64}$.

Зауважмо, що числа $2, 3, 5, 8, \dots$ є членами послідовності чисел Фібоначчі [1].

Задача 2. Довести, що якщо a, b, c – додатні дійсні числа, то виконується нерівність

$$\frac{a}{b+c} + \frac{b}{a+c} + \frac{c}{a+b} + \frac{b+c}{a} + \frac{a+c}{b} + \frac{a+b}{c} \geq 6.$$

Розв'язання. Застосуємо до розв'язання цієї нерівності односторонність. Оскільки

$$\frac{a+b}{c} + \frac{a+c}{b} + \frac{b+c}{a} + \frac{a}{b+c} + \frac{b}{a+c} + \frac{c}{a+b} = \left[\begin{array}{cccccc} a+b & a+c & b+c & a & b & c \\ \frac{1}{c} & \frac{1}{b} & \frac{1}{a} & \frac{1}{b+c} & \frac{1}{a+c} & \frac{1}{a+b} \end{array} \right]$$

і послідовності $(a+b, a+c, b+c, a, b, c)$ та $(\frac{1}{c}, \frac{1}{b}, \frac{1}{a}, \frac{1}{b+c}, \frac{1}{a+c}, \frac{1}{a+b})$ односторонні, то виконується:

$$\left[\begin{array}{cccccc} a+b & a+c & b+c & a & b & c \\ \frac{1}{c} & \frac{1}{b} & \frac{1}{a} & \frac{1}{b+c} & \frac{1}{a+c} & \frac{1}{a+b} \end{array} \right] \geq \left[\begin{array}{cccccc} a+b & a+c & b+c & a & b & c \\ \frac{1}{a+b} & \frac{1}{a+c} & \frac{1}{b+c} & \frac{1}{a} & \frac{1}{b} & \frac{1}{c} \end{array} \right],$$

тобто $\frac{a}{b+c} + \frac{b}{a+c} + \frac{c}{a+b} + \frac{b+c}{a} + \frac{a+c}{b} + \frac{a+b}{c} \geq 6$.

Зауважимо, що застосування теорії односторонніх послідовностей при доведенні числових послідовностей більш детально можна ознайомитися в [2, стор.77-81].

Як бачимо подібні застосування числових послідовностей при розв'язуванні олімпіадних задач можна вважати нетрадиційними, що підтверджує необхідність вивчення даної теми на факультативних заняттях в шкільному курсі математики, а значить і на гуртковій роботі для студентів педагогічних університетів.

Список використаної літератури:

1. Вороб'єв Н. Н., Числа Фібоначчі, "Наука", Гл. ред. физ.-мат. лит., Москва, 1992.
2. Пихтар М. П. Методична система розвитку математичних здібностей школярів – членів Малої академії наук України: Навчально-методичний посібник. – Чернігів, 2014. – 224 с.

*Ярмоленко Марина Іванівна,
студентка I курсу магістратури,
Спеціальності «014 Середня освіта (математика)»*

*Науковий керівник:
Кандидат педагогічних наук, доцент
Пихтар Микола Петрович*

**ПРО ДЕЯКІ НЕТРАДИЦІЙНІ ЗАСТОСУВАННЯ ІНТЕГРАЛА
ДО РОЗВ'ЯЗУВАННЯ ОЛІМПІАДНИХ ЗАДАЧ
В ШКІЛЬНОМУ КУРСІ МАТЕМАТИКИ**

Нам відомі деякі застосування інтегрального числення в геометрії (обчислення площ фігур, об'ємів тіл, довжин дуг), фізиці (обчислення пройденого шляху, швидкості), економіці (обчислення обсягу продукції, реалізації та попиту, собівартості) тощо. Наприклад, в шкільному курсі математики прослідковується питання політехнічного навчання і міжпредметних зв'язків алгебри і початків аналізу та фізики за допомогою спеціально підібраної рівневої системи задач, яка має зіграти велику роль у розвитку в учнів навичок застосування на практиці теоретичних знань, одержаних при вивченні первісної та інтеграла. Проте, використання інтегрального числення при розв'язуванні деяких олімпіадних задач належного представлення ще не знайшли, навіть в програмах факультативних занять. Область застосувань інтегрального числення широка – вона використовується не тільки в курсі вищої математики, а й у шкільному курсі математики при обчисленні границь, обчисленні сум та добутків, доведенні нерівностей, виведенні деяких формул в геометрії, фізиці. На наш погляд, роль нетрадиційного застосування інтегрального числення в шкільному курсі є недооціненою. Існують достатньо природні задачі, розв'язання яких ґрунтуються на використанні властивостей інтегрального числення.

Приклад 1. Спростити вираз $tgx + 2tg2x + 4tg4x + 8tg8x - ctgx + 16ctgx$ [1].

Використання тригонометричних формул для розв'язування даної задачі є традиційним підходом. Використаємо інший метод. Позначимо даний вираз через $A = tgx + 2tg2x + 4tg4x + 8tg8x - ctgx + 16ctgx$.

Нехай $f(x) = tgx + 2tg2x + 4tg4x + 8tg8x$. Тепер обчислимо її первісну:

$$F(x) = \int f(x)dx = \int \frac{\sin x}{\cos x} dx + \int \frac{2\sin 2x}{\cos 2x} dx + \int \frac{4\sin 4x}{\cos 4x} dx + \int \frac{8\sin 8x}{\cos 8x} dx =$$

$$= -\ln|\cos x| - \ln|\cos 2x| - \ln|\cos 4x| - \ln|\cos 8x| + C = -\ln|\sin 16x| + \ln|\sin x| + \ln 16 + C.$$

Отже, $f(x) = F'(x) = -16ctg16x + ctgx$,

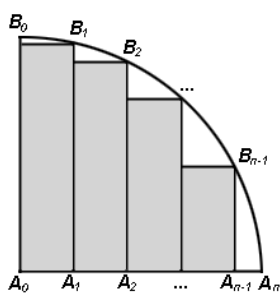
а тому $A = -16ctg16x + ctgx - ctgx + 16ctgx = 0$.

Таким чином, $tgx + 2tg2x + 4tg4x + 8tg8x - ctgx + 16ctgx = 0$.

Приклад 2. Довести нерівність

$$\sqrt{n^2 - 1^2} + \sqrt{n^2 - 2^2} + \dots + \sqrt{n^2 - (n-1)^2} < 0,79n^2, \quad \text{де}$$

$$n \geq 2.$$

Доведення. В колі одиничного радіусу розглянемо сектор, який обмежений двома перпендикулярними радіусами A_0B_0 та A_0A_n (див. мал.). Точками $A_1, A_2, \dots, A_n$ поділимо відрізок A_0A_n

на частини довжиною $\frac{1}{n}$. Нехай $B_k, 1 \leq k \leq n-1$, точки на колі,

для яких точки A_k є проєкціями на A_0A_n . Тоді довжина A_kB_k

дорівнює $\sqrt{1 - \frac{k^2}{n^2}}$. Площа прямокутника, трьома вершинами якого

є A_{k-1}, A_k, B_k , а четверта знаходиться очевидним чином, дорівнює $\frac{1}{n} \sqrt{1 - \frac{k^2}{n^2}}$.

Тому сума площ всіх пофарбованих прямокутників дорівнює:

$$\frac{1}{n^2} \left(\sqrt{n^2 - 1} + \sqrt{n^2 - 2^2} + \dots + \sqrt{n^2 - (n-1)^2} \right). \quad \text{Отже,} \quad \lim_{n \rightarrow \infty} \sum_{k=1}^{n-1} \frac{1}{n} \sqrt{1 - \frac{k^2}{n^2}} = \int_0^1 \sqrt{1 - x^2} dx = \frac{\pi}{4}, \quad \text{а}$$

тому $\frac{1}{n^2} \left(\sqrt{n^2 - 1} + \sqrt{n^2 - 2^2} + \dots + \sqrt{n^2 - (n-1)^2} \right) < \frac{\pi}{4} < 0,79$. Звідки отримуємо дану нерівність.

Зазначимо, що таке розширення знань про застосування інтегрального числення доцільно розглядати на факультативних заняттях або на гуртку з математики в Малій академії наук (МАН) [2].

Список використаної літератури:

1. Барановська Г., Ясінський В. Практикум з математики (тригонометрія). К., 1997–108 с.
2. Пихтар М. П. Методична система розвитку математичних здібностей школярів – членів Малої академії наук України: Навчально-методичний посібник. – Чернівці, 2014. – 224 с.

Кафедра загальної та прикладної фізики

Банак Віталій Данилович
студент IV курсу
Спеціальності «Фізика»

Науковий керівник:
кандидат фізико-математичних наук, доцент
Рокицький Максим Олександрович

ЧОРНІ ДІРИ, ТЕМНА МАТЕРІЯ ТА ГРАВІТАЦІЙНІ ХВИЛІ – РОЗРОБЛЕНО НОВУ ТЕОРІЮ ЯКА ЇХ ПОВ'ЯЗУЄ

Останніми роками фізика поповнилася багатьма важливими відкриттями. Одним із таких відкриттів було відкриття гравітаційних хвиль у 2016 році, які були обґрунтовані з теоретичної точки зору ще більше 100 років тому. У 2017 році група вчених націлилася на створення єдиної теорії чорних дір, гравітаційних хвиль та темної матерії.

Гравітаційних хвиль представляють собою коливання просторово-часового континууму, що породжуються найбільш енергетичними подіями у Всесвіті. Після їх виявлення вчені LIGO (Laser Interferometer Gravitational-Wave Observatory) задумалися про природу їх походження. Відповідно до нової теорії – джерелом гравітаційних хвиль є ті частинки, з яких може складатися темна матерія, що є основну частину матерії у Всесвіті.

За повідомленням Маші Бар'яхтар (Masha Baryakhtar), вченої із Інституту теоретичної фізики (Perimeter Institute for Theoretical Physics), Канада – подальші дослідження команди будуть направлені на пошуки частинок нового виду з використанням чорних дір, особливо на пошуки аксіона, найголовнішого кандидата на роль частинки темної матерії.

У процесах, які відбуваються поблизу чорних дір беруть участь величезні кількості енергії

З точки зору нової теорії чорні діри є свого роду ядрами величезних «гравітаційних атомів» а роль електронів в цьому випадку грають аксіони – частинки, маса яких менша за розміри електрона приблизно в мільярд мільярдів раз. При цьому наявність сильно розігрітої звичайної матерії не грає ніякої ролі на процеси які відбуваються адже аксіони ніяк не взаємодіють із звичайною матерією – як через тертя так і через електромагнетизм.

Обертання чорної діри в центрі «атома» призводить до спотворення навколишнього простору та відповідно утворення великої кількості аксіонів. Цей процес отримав назву

«суперсвітіння» - в результаті нього навколо чорної діри може виникнути 10 у 80 ступені аксонів (приблизна кількість звичайних атомів у всьому Всесвіті)

Нажаль сьогоднішні можливості LIGO ще не дозволяють реєструвати гравітаційні хвилі в достатній кількості, наприклад слабкіші з них, які і породжують аксіони. Для того щоби підтвердити існування аксонів потрібно сильно збільшити чутливість датчиків для сприймання слабких гравітаційних хвиль, які і будуть доказом.

Основним недоліком нової теорії є те, що згідно з даними теоретичних розрахунків, гравітаційні «атоми» разом із чорними дірами, можуть виробляти Аксіон тільки з певними значеннями маси та енергії, які не відповідають масам аксонів, які є кандидатами на частинки темної матерії.

Єдиним варіантом виправити недоліки є безпосереднє спостереження за реальними подіями. За словами Маші Бар'яхтар - уже незабаром можна буде почати реєструвати перші сигнали, складених з тисяч певним чином накладених аксіон-гравітаційних сигналів, що є свого роду звуком чорної діри.

Список використаної літератури:

1. <https://www.dailytechinfo.org/news/9083-razrabotana-novaya-model-soglasno-kotoroy-68-percentov-vselennoy-fakticheski-ne-suschestvuet.html>
2. <https://www.dailytechinfo.org/news/9083-razrabotana-novaya-model-soglasno-kotoroy-68-percentov-vselennoy-fakticheski-ne-suschestvuet.html>
3. <https://newatlas.com/dark-energy-existence-questioned/48708/>

*Віржанський В.В.
студент II курсу магістратури,
спеціальності «Фізика та астрономія»*

*Науковий керівник:
академік НАПН України,
доктор фізико-математичних наук, професор
Шут Микола Іванович*

ДОСЛІДЖЕННЯ АКУСТИЧНИХ ВЛАСТИВОСТЕЙ НАПОВНЕНИХ ПОЛІМЕРІВ

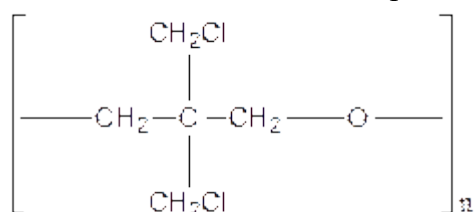
За останні роки із осучасненням новітньої технології зріс інтерес до досліджень полімерних матеріалів і їх властивостей. Дослідження полімерів і їх композитів має велике значення для фізики та техніки, можливість використання цих матеріалів в житті.

Поведінка полімерних композиційних матеріалів під впливом ультразвукових коливань характеризується акустичними властивостями.

Акустичні властивості визначають здатність полімерного композиційного матеріалу до перенесення і поглинання енергії ультразвукових коливань (понад 20 кГц).

В якості зразка для дослідження акустичних властивостей використали полімерний композиційний матеріал на основі пентапласту та дисперсного наповнювача йодиду срібла [1].

Пентапласт (пентон, полі-3, 3-біс[хлорметил]оксациклобутан) – безбарвний термопластичний лінійний полімер.

Пентапласт стійкий до дії розчинників, а також характеризується високою теплостійкістю. Має високу хімічну стійкість та стійкий до дії концентрованих мінеральних кислот при нагріванні до 100°C.

Наповнювач AgI – жовто-зелена кристалічна речовина, яка погано розчиняється у воді. Помітно розчиняється в концентрованих розчинах йодидів лужних металів, особливо при нагріванні.

Йодид срібла AgI – типовий представник твердих електролітів. Цей клас речовин має ряд унікальних властивостей: в більшості – це діелектрики, при нагріванні яких до температур, значно нижчих від температур плавлення, стрибкоподібно (на 2 – 5 порядків) збільшується їх електропровідність за механізмом іонної провідності.

З урахуванням властивостей як наповнювача, так і полімерної структури, було виготовлено циліндричні зразки для дослідження швидкості поширення та поглинання ультразвуку діаметром 20 мм і висотою $6 \div 7$ мм. [2]

Дослідження акустичних властивостей твердого тіла можна здійснити деякими із перелічених імпульсних методів: ехо-імпульсний, імпульсно-фазовий, водоімерсійний [3].

Сутність будь-якого імпульсного методу вимірювання коефіцієнта поглинання ультразвуку полягає в порівнянні амплітуд імпульсів, що пройшли в досліджуваному зразку різний акустичний шлях, і в обчисленні за формулою:

$$\alpha = \frac{1}{x} \ln \frac{A}{A_0}, \text{ де } x - \text{відстань, яку пройшла ультразвукова хвиля у середовищі.}$$

Вимірювання швидкості ультразвуку зводиться до вимірювання часу пробігу акустичного імпульсу в досліджуваному зразку і вимірюванню довжини акустичного шляху [4].

Дослідження акустичних властивостей проводили імпульсно-фазовим методом при кімнатній температурі. Для реалізації імпульсного фазового методу використовували вимірювач швидкості та поглинання ультразвуку “УС-12-ИМ”, ультразвукові випромінювач та приймач із буферними стержнями. [5]

Із результатів дослідження зразка, було з’ясовано, що існує залежність швидкості поширення ультразвуку від вмісту наповнювача в системі пентапласт-AgI. Також, можна ознайомитись із залежностями поглинання ультразвуку.

Аналіз концентраційних залежностей швидкості та поглинання ультразвуку дозволяє, в певній мірі, пояснити динаміку зміни структури та розмірів структурних неоднорідностей системи пентапласт – AgI. Також, дає нам можливість оцінити перспективи практичного використання цього матеріалу.

Список використаної літератури:

1. Мулин Ю.А., Ярцев І.К., Пекур А.Х., Богданов В.П. Наповнений пентапласт // Пластичні маси. – 1972. – №2. – С. 63-67.
2. Шут М.І., Рокицький М.О., Рокицька Г.В., Шут А.М., Левандовський В.В. Фізико-механічні властивості полімерних композиційних матеріалів на основі пентапласту та дисперсного йодиду срібла // Фізика аеродисперсних систем. – 2013. – Вип. 50. – с. 23-32.
3. Перепечко І.І. Акустичні методи дослідження полімерів / І.І. Перепечко – Москва: Хімія, 1973. - 297 с
4. Загальна фізика. Спеціальний фізичний практикум: навчальний посібник / Шут М.І., Левандовський В.В., Січкара Т.Г., Янчевський Л.К – Київ: НПУ імені М.П. Драгоманова, 2017. – 190 с.
5. Інструкція до вимірювача швидкості поширення і коефіцієнта поглинання ультразвуку «УС-12-ИМ».

Вовк Сергій Петрович
магістрант 2 року навчання,
спеціальності «Середня освіта (Фізика)»
Науковий керівник
кандидат педагогічних наук, доцент
Козеренко Сергій Іванович

ВИКОРИСТАННЯ ЕОМ В РАДІОЕЛЕКТРОНІЦІ, ЯК ЗАСІБ ПІДВИЩЕННЯ ФАХОВИХ ЗНАНЬ З ФІЗИКИ

Інформаційні технології в навчанні дозволяють по-новому вирішити багато педагогічних завдань. На даний час розроблено досить багато навчальних програм, що дозволяють вивчати і повторювати матеріал по темі. Інші програми дозволяють "побачити" той матеріал, який важко уявити учням.

Переваги комп'ютера як засобу підтримки навчального процесу досить широкі (наочність, швидкість доступу до великих обсягів інформації тощо.) [1, С.50].

Під час підготовки до уроків незамінним помічником учителя (викладача) фізики може виявитися додаток **PowerPoint**. програма дозволяє вчителю самостійно за власним сценарієм підготувати інтерактивний мультимедійний посібник до уроку з будь-якої теми з мінімальними тимчасовими витратами [1, С.55].

Зокрема, для занять з електроніки також розроблено багато програм.

1. Початки ЕЛЕКТРОНІКИ - мультимедійний додаток представляє із себе електронний конструктор, в якому учень може «збирати» різні електричні схеми і спостерігати за сталим режимом їх роботи, підключаючи різні джерела постійного або змінного струму [3, С.271-280].

2. Калькулятор опору резисторів дозволяє розраховувати опір і допуск опору резисторів з кольоровим маркуванням у вигляді 4 або 5 кольорових кілець. Резистор необхідно розташувати так, щоб кільця були зрушені до лівого краю або широка смуга була зліва [3, С.151-160].

3. QuickPic SchemCreator - растровий графічний спрайтовий редактор. Поставляється з бібліотекою спрайтів-радіодеталей для малювання принципових електричних схем [2, С.201].

4. Програма інвентаризації контрольно-вимірювальних приладів. Основним призначенням програми є облік контрольно-вимірювальних приладів. У програмі передбачена можливість друку відомості з показами вимірювальних приладів, що позбавляє від нудного заповнення вручну [2, С.178].

5. Віртуальний осцилограф. Містить багатофункціональний осцилограф, аналізатор спектру, генератор сигналів, вимірювач ємності, характерограф АЧХ. Працює через звукову карту комп'ютера. Не вимагає покупних пристроїв для підключення [3, С. 251-260].

Список використаної літератури

1. Акатов Р.В. Компьютерные измерения: Аналого-цифровой преобразователь. /Акатов Р. В. — Учебная физика. — 2006. — N 3. — 48-64 с.
2. Извозчиков В.А.. Электронно-вычислительная техника на уроке физики в средней школе. / Извозчиков В.А., Ревунов А.Д. — М. Просвещение, 1999. — 239 с.
3. Збірник програмних засобів з енергетики, електрики, та радіоелектроніки [Електронний ресурс]//сайт Energo Soft. – Режим доступу: http://energosoft.info/soft_electronika_101_110.html, вільний.

*Гавижа Світлана Ігорівна,
студентка II курсу магістратури,
Спеціальності «Середня освіта (Фізика)»*

*Науковий керівник:
академік НАПН України,
доктор фізико-математичних наук, професор
Шут Микола Іванович*

ФРОНТАЛЬНИЙ ЕКСПЕРИМЕНТ З ФІЗИКИ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ДОСЛІДНИЦЬКИХ УМІНЬ УЧНІВ

Розвиток освіти в Україні у XXI столітті орієнтується на перехід від репродуктивної форми навчання до продуктивної. Тобто основною метою школярів не є запам'ятовування та відтворення певної інформації, а процес особистісного та розумового розвитку. Також значну увагу приділяють творчому розвитку школярів. Адже творчі учні – це національний скарб будь-якої країни.

У процесі вивчення фізики ми часто шукаємо розв'язки різних пізнавальних задач за допомогою дослідів. Дослідницькі вміння постають сукупністю систематизованих знань, умінь і навичок особистості, поглядів і переконань, які визначають функціональну готовність учнів та студентів до творчого пошукового розв'язання пізнавальних задач.

У наш час стрімко розвиваються інформаційно-комунікаційні технології (ІКТ). Це дозволяє вчителю перекласти частину своєї роботи на ПК – дає змогу підвищувати ефективність засвоєння учнями складних наукових понять. Проте, важливо пам'ятати, що для формування дослідницьких умінь школярів недостатньо проводити лише демонстраційні експерименти чи лабораторні роботи на комп'ютерах. Адже внаслідок цього учні не мають можливості зробити дослід “своїми руками”. Це призводить до того, що школярі не набувають умінь і навичок, достатніх для практичної роботи з приладами. Після закінчення школи їм важко самостійно втілити свої знання у практику.

Найкращим способом сформувати ці вміння в школярів є проведення фронтальних експериментів.

Фронтальний експеримент унаочнює процес навчання, формує самостійність мислення та особистісні якості школярів, забезпечує зв'язок навчання з життям, підвищує в школярів стійкий пізнавальний інтерес до вивчення фізики, стимулює пізнавальну активність.

Саме завдяки фронтальному фізичному експерименту ефективно формуються вміння застосовувати теоретичні знання у практиці: складати установку, проводити досліди і вимірювання, виконувати обчислення значень величин і межі похибок вимірювання, робити висновки.

Отже, під час вивчення фізики необхідно проводити фронтальні експерименти. Вони мають розкривати якомога ширшу сферу практичного використання набутих знань в різних сферах суспільного життя і вказувати межі їх застосування. Завдяки цим умінням учні зможуть самостійно розв'язувати пізнавальні завдання засобами фізичного експерименту.

Список використаної літератури:

1. Є.В. Коршак, Б.Ю. Миргородський «Методика і техніка шкільного фізичного експерименту» К. «Вища школа» 1981 – 278 с.
2. Войтків Г. Навчальний фізичний експеримент як основне джерело активізації пізнавальної діяльності учнів з фізики / Г. Войтків // Наукові записки. – Випуск 82. – Серія: Педагогічні науки. – Кіровоград: РВВ КДПУ ім. В. Винниченка. – 2009. – Ч.2. – С. 303-307.

3. Шульга М.С. Методика і техніка демонстраційних дослідів з фізики у 6-7 класах середньої школи. Посібник для вчителів. – К.: Радянська школа, 1969. – 275 с.

*Гомонюк Лідія Юріївна
студентка VI курсу,
Спеціальності «Фізика та астрономія»*

*Науковий керівник:
академік НАПН України,
доктор фізико-математичних наук, професор
Шут Микола Іванович*

ТЕПЛОФІЗИЧНІ ВЛАСТИВОСТІ ЕПОКСИДНИХ МАТЕРІАЛІВ

Полімери – це високомолекулярні речовини, молекули яких складаються з повторюваних структурних елементів - ланок, з'єднаних у ланцюжки хімічними зв'язками, в кількості, достатній для виникнення специфічних властивостей. До специфічних властивостей слід віднести такі здібності: здатність до значних механічних оборотним високоеластичними деформацій; до утворення анізотропних структур; до утворення високов'язких розчинів при взаємодії з розчинником; до різкої зміни властивостей при додаванні нікчемних добавок низькомолекулярних речовин [2, С. 51-52].

У світовій практиці широкого розповсюдження набули способи тверднення епоксидних композитів із застосуванням струмів високої частоти, електронного опромінення та інфрачервоного нагріву. Підтверджено факт інтенсивного розвитку реакції синтезу і збільшення ділянок упорядкування у разі тверднення полімерного в'язучого з використанням силових полів, порівняно з конвекторним нагрівом, що відбувається без якісної зміни кінцевих продуктів реакції. Це пов'язано з тим, що під впливом опромінення у процесі синтезу енергія активації сприймається молекулами безпосередньо, а не за рахунок теплопровідності системи [3, С. 56].

Характерним для полімерів є наявність довгих ланцюгових молекул з різким розходженням характеру зв'язків вздовж ланцюга і між ланцюгами. Полімери, у яких спостерігаються досить інтенсивні крутильні коливання, називаються гібкоцепні, а полімери, у яких повороти однієї частини ланцюга щодо іншої утруднені – жорстколанцюгові [5, С. 30-32].

За походженням полімери діляться на природні (біополімери), наприклад білки, нуклеїнові кислоти, смоли природні, і синтетичні, наприклад поліетилен, поліпропілен, феноло-формальдегідні смоли. Полімери, молекули яких складаються з однакових мономерних ланок, називаються гомополімерами (наприклад полівінілхлорид, полікапроамід, целюлоза) [5, С. 30-32].

Полімери, макромолекули яких містять кілька типів мономерних ланок, називаються сополімерами. Сополімери, у яких ланки кожного типу утворюють досить довгі безупинні послідовності, що змінюють один одного в межах макромолекули, називаються Блоккополімери. До внутрішніх (неконцевим) ланкам макромолекули однієї хімічної будови можуть бути приєднані одна чи кілька ланцюгів іншої будівлі. Такі сополімери називаються щепленими [6].

Полімери, у яких кожен чи деякі стереоізомери ланки утворюють досить довгі безупинні послідовності, що змінюють один одного в межах однієї макромолекули, називаються стереоблоксополімерами. Полімери, макромолекули яких поряд з вуглеводневими групами містять атоми неорганогенних елементів, називаються елементоорганічні. Окрему групу полімерів утворюють неорганічні полімери, наприклад пластична сірка, поліфосфонітрілхлорид [7].

Лінійні полімери мають специфічний комплекс фізико-хімічних і механічних властивостей. Найважливіші з цих властивостей: здатність утворювати високоміцні анізотропні високоорієнтованих волокна і плівки, здатність до великих, довгостроково розвиваються оборотним деформаціям; здатність у високоеластичному стані набухати перед розчиненням; висока в'язкість розчинів. Деякі властивості полімерів, наприклад розчинність, здатність до в'язкого плинину, стабільність, дуже чутливі до дії невеликих кількостей чи домішок добавок, що реагують з макромолекулами. Так, щоб перетворити лінійний полімер з розчинного в цілком нерозчинний, досить утворити на одну макромолекулу 1 – 2 поперечні зв'язки [4, С. 87].

Найважливіші характеристики полімерів - хімічний склад, молекулярна маса і молекулярно-масовий розподіл, ступінь розгалуженості і гнучкості макромолекул, стереорегулярність та інші. Властивості полімерів істотно залежать від цих характеристик [1, С. 33-35].

Список використаної літератури:

1. Лебедев С. В. Композиційні полімерні матеріали / В. Є. Лебедев, М. І. Шандрук, О. В. Зінченко та ін. – 2002. – 24, №1 – С. 33-35;
2. Дринь А. П. Кинетика переноса теплоты в эпоксидных системах при их отверждении / А. П. Дринь, В. П. Дущенко, Т. Г. Сичкарь, Н. И. Шут – С.51-52;
3. Дринь А. П. Процессы переноса теплоты и вещества /А. П. Дринь и др.- Киев: Наукова думка, 1985. – 56 с;
4. Сичкарь Т. Г. Промышленная теплотехника /Т. Г. Сичкарь и др. – 1983, т. 5, №5. – 87 с;
5. Штурман А.А. Ускоренное отверждение эпоксидных компаундов в поле ТВЧ // Пластические массы / А. А. Штурман, А. Н. Черкашина - 1987. – №6. – С. 30-32;
6. Загальна характеристика полімерів [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://studopedia.org/1-3743.html>;
7. Полімери [Електронний ресурс]. – 2018. – Режим доступу до ресурсу: <https://vseosvita.ua/library/tvorca-robot-na-temu-polimeri-35095.html>.

*Гордієнко Юлія Олегівна,
студентка II курсу магістратури,
Спеціальності «Середня освіта (Фізика)»*

*Науковий керівник:
академік НАПН України,
доктор фізико-математичних наук, професор
Шут Микола Іванович*

ВИКОРИСТАННЯ ПЛАТФОРМИ GOOGLE CLASSROOM ПРИ ВИВЧЕННІ ФІЗИКИ В ОСНОВНІЙ ШКОЛІ

Сучасний вчитель, маючи у своєму арсеналі інтернет, може створити віртуальний кабінет будь-якої тематики. Найбільш прийнятним для вчителів є використання вже готових освітніх серверів.

Нині, існують різноманітні безкоштовні сервіси для вчителів, які можна використовувати при організації навчально-пізнавальної діяльності в умовах класно-

урочної системи. Одним з таких сервісів є освітня платформа Google Classroom. Google Classroom є унікальним додатком Google оскільки розроблена саме для освітніх потреб.

Google Classroom – це новий інструмент від Google Apps for Education, за допомогою якого вчителі можуть швидко створювати й упорядковувати завдання, надавати результати перевірок і легко спілкуватися зі своїми учнями. Завдяки Google Класу студенти можуть зберігати свої робочі файли й виконувати завдання на Google Диску [2].

Платформа Google Classroom є зручна і дуже проста у використанні. Її можна використовувати під час організації навчання учнів на уроках фізики, домашньої роботи учнів, підготовки, виконання та захисту лабораторних робіт та під час дистанційного навчання. Дана платформа дає можливість індивідуалізувати навчання і широко використовувати групові форми роботи. Також сервіс надає платформу для проектної роботи, тобто самостійної роботи учнів над конкретним завданням.

Google Classroom робить навчання більш продуктивним: він дозволяє зручно публікувати і оцінювати завдання, організувати спільну роботу і ефективну взаємодію всіх учасників процесу. Створювати курси, роздавати завдання і коментувати роботи учнів - все це можна робити в одному сервісі. Крім того, клас інтегрований з іншими інструментами Google, такими як Документи і Диск [2].

Матеріали розміщені на платформі Google Classroom учень має змогу переглядати вдома для повторення вивченого на уроці. Для засвоєння матеріалу кожен учень матиме змогу підібрати темп сприйняття, обробки та засвоєння інформації.

На етапі актуалізації опорних знань або під час проміжного контролю знань вчитель може запропонувати учням завдання у тестовій формі за допомогою сервісу Форми Google. Після виконання завдання учнями, вчителю відразу надходять результати. Інформація по зданих роботах оновлюється в реальному часі і викладач може оперативно перевірити всі роботи, поставити оцінки, додати свої коментарі.

Використання даного сервісу можливе на будь-якому гаджеті, що має вихід в Інтернет, що спрощує роботу педагога та підвищує зацікавленість учня.

Отже, доступність та простота у використанні сервісу Google Classroom дає можливість вчителю фізики організувати ІКТ-підтримку різних форм навчання, підвищити в учнів мотивацію до навчання. Сам процес навчання фізики в середній школі переходить на більш якісний та сучасний рівень.

Список використаної літератури:

1. Державний стандарт базової і повної середньої освіти [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://mon.gov.ua/content/Osvira/derj-standart.pdf>.
2. Google Клас [Електронний ресурс] // Справка-Клас. . – Режим доступу : <https://support.google.com/edu/classroom/answer/6149237>.

*Конончук Наталія Олександрівна,
магістрантка 2 року навчання,
Спеціальності «Середня освіта (Фізика)»*

*Науковий керівник:
доктор педагогічних наук, професор
Благодаренко Людмила Юрївна*

ОСОБЛИВОСТІ ПРОЕКТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ З ФІЗИКИ В ОСНОВНІЙ ШКОЛІ

В освітньому процесі школярів все частіше зустрічається, такий, вид діяльності як «навчальний проект», але виникає безліч запитань пов'язаних з цим видом діяльності:

1. *Що ж таке проект? Проект* – це форма організації діяльності у взаємозв'язку її теоретичних та практичних аспектів.
2. *Для чого ми використовуємо проектну діяльність?*

Для надання відповіді на останнє запитання ми повинні розглянути, які ж є особливості проектної діяльності учнів в основній школі.

Особливостей проектної діяльності учнів в основній школі можна виділити безліч, але звернемо увагу на основні з них при вивченні фізики :

1. Проектна діяльність дозволяє залучити до навчальної діяльності з фізики всіх учнів класу, що створює оптимальні умови для формування предметної компетентності з фізики. Адже досвід показує, що в умовах традиційних форм організації навчання залучити до ефективного пізнання всіх учнів не можливо.
2. В умовах проектної діяльності створюються найефективніші умови для забезпечення комунікацій між усіма учасниками проекту.
3. При опануванні навчальної інформації, що входить до змісту проекту, рівень її засвоєння значно зростає. Це пояснюється тим, що частину цієї інформації учні опановують самостійно, а частину в умовах колективної діяльності.
4. Якщо зміст проекту стосується прикладних питань фізики, то при виконанні проекту в учнів з'являється більше можливостей для формування практичних вмінь. Це пояснюється тим, що виконання проекту виходить за межі шкільних кабінетів фізики, у яких в більшості випадках немає відповідного обладнання.
5. Проектна діяльність забезпечує найкращі умови для розвитку творчої діяльності, тому, що виконання проекту передбачає задіяння індивідуальних особливостей кожного учня.
6. Навчальні проекти експериментального характеру забезпечують найкращі умови для формування в учнів експериментальних умінь, що не завжди вдається ефективно виконати під час фронтальних лабораторних робіт, фронтального експерименту або лабораторного практикуму.
7. В умовах проектної діяльності забезпечуються оптимальні умови для формування в учнів як фізичного, так і загального наукового світогляду. Оскільки такий вид діяльності передбачає осмислення та усвідомлення шляхів наукового пошуку.
8. Проектна діяльність забезпечує можливість здійснення неперервного пізнання, оскільки діти можуть виконувати проект навіть під час карантину або знаходження вдома з інших причин.

Очевидно, що всі зазначенні особливості проектної діяльності з фізики дозволяють значно підвищити рівень предметної компетентності з фізики.

Список використаної літератури:

1. Благодаренко Л.Ю. Місце і роль навчально-методичних комплексів в освітньому процесі з фізики / Л.Ю. Благодаренко, В.В. Чернявський //Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П.Драгоманова. Серія 5: Педагогічні науки: реалії та перспективи : [збірник наукових праць] / М-во освіти і науки України, Нац. пед. ун-т ім.М.П. Драгоманова. – К. : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2013. – Вип. 40.–С. 15-21.
2. Благодаренко Л.Ю. Особливості вивчення фізики в основній школі / Л.Ю. Благодаренко // Інновації в навчанні фізики та дисциплін технологічної освітньої галузі: міжнародний та вітчизняний досвід: збірник наукових праць Кам'янець-Подільського державного університету. – Серія педагогічна. – Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський державний університет, 2008. – Випуск 14. – С. 117-120.

*Пустова Світлана Олександрівна
студентка III курсу
Спеціальності «Середня освіта (Фізика)»*

*Науковий керівник:
кандидат фізико-математичних наук, професор
Січкач Тарас Григорович*

ПРЕСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОЇ КОСМОНАВТИКИ

Космонавтика – це як теоретична, так і практична складова дослідницької роботи з вивчення Всесвіту в позаземному просторі за допомогою космічних апаратів і їх систем.

В середині ХХ століття стрімкий розвиток космонавтики залежав скоріше від конкуренції великих держав – «космічної гонки», а не від їх співпраці.

Необхідно наголосити на тому, що успіхи у цій гонці Радянського Союзу були б неможливі без вагомого внеску українського конструкторського бюро «Південне» та діяльності низки видатних науковців і творців космічної техніки. Саме їх дослідження й інноваційні ідеї мали фундаментальне значення в майбутньому освоєнні космічного простору.

З 1998 року, а саме початку експлуатації Міжнародної космічної станції (МКС), космонавтика в цілому зазнала досить суттєвих позитивних змін. Зокрема, науковий обмін і міжнародна співпраця дали потужний поштовх до створення і модернізації великої кількості космічних програм. Останні десятиліття незалежності стали складними як для галузі ракетобудування, так і для всієї космонавтики в Україні. Але, наразі за даними ДКАУ, ситуація дещо стабілізувалася, адже нашій країні вдалося заручитися підтримкою західних партнерів в сфері ракетобудування тощо.

З дані того ж таки ДКАУ, відомо, що лише в 2017 році вже п'ять, спроектованих і виготовлених українською стороною ракет-носіїв стартували. А загалом, з 2014 року в космос таких ракет вирушило зо два десятки.

«Українські підприємства беруть участь у декількох великих міжнародних проектах. Наприклад, в американській програмі Antares – це постачання вантажів на МКС. Для цієї ракети українські підприємства розробили і виготовляють першу ступінь. Європейська ракета-носіє Vega легкого класу, для цієї ракети ми розробили, виготовляємо і серійно постачаємо двигун четвертого ступеня. Саме цей двигун відповідає за точність виведення супутників на орбіту», – розповідає голова ДКАУ Павло Дегтяренко[1].

Зазначимо, що 22 березня 2019 року о 03:50:35 за київським часом було виконано успішний запуск ракети-носія Vega з українським двигуном із космодрому Куру (Південна Америка) [2].

З нашою країною розпочала співпрацювати приватна британська компанія Skyrora (один з науково-дослідних центрів якої розміщений у м. Дніпро), яка спеціалізується на запуску суборбітальних ракет (Skyrora-1 тощо), призначених для виведення в космічний простір наносупутників.

Важливо зазначити, що Україна – держава з повним циклом виготовлення ракет-носіїв, проте ми ще й досі не маємо власного космодрому для їх відправлення. І цілком можливо, що космодром у Новій Шотландії може стати ще однією сходинкою до повномасштабного відновлення української космонавтики.

Мова йде про спільну україно-канадську програму з компанією Maritime Launch Services. Намір якої полягає у побудові пускового комплексу в Новій Шотландії (Канада), для виведення в позаземний простір дітища українських підприємств «Південмаш» та КБ «Південне» – ракети-носія «Циклон-4М». Крім того, в цій програмі бере участь і український космонавт Ярослав Ігорович Пустовий – дублер Леоніда Каденюка.

Список використаної літератури:

1. <https://naglyad.org/uk/2018/02/19/zahmarni-perspektivi-yak-ukrayina-opanovuye-rinok-kosmichnih-poslug/>
2. <https://itc.ua/news/sostoyalsya-13-y-uspeshnyiy-zapusk-raketyi-vega-s-ukrainskim-dvigatelem/>
3. <https://nv.ua/akademija-nauk-ljudina-u-kosmosi-hist-jaroslav-pustovij-efir-vid-12042018--2464574.html>

*Ротозій Анастасія Олегівна,
магістрантка 2 курсу,
спеціальності «Фізика та астрономія»*

*Науковий керівник:
доктор педагогічних наук, професор
Благодаренко Людмила Юрївна*

ПРОБЛЕМА КОНФАЙНМЕНТА КВАРКІВ

У фундаментальній фізиці, на відміну від математики, є всього три основні невирішені проблеми, якими займаються практично всі вчені з цієї області науки, - це проблема космологічної сталої, проблема конфайнмента кварків і проблема квантової гравітації.

Відомо, що ядро складається з протонів та нейтронів. Вони взаємодіють один з одним за допомогою ядерних сил. Якщо зіштовхувати протони, нарощуючи енергію, ми побачимо народження величезного різноманіття нових частинок – адронів.

Всі адрони описуються одним способом: вони складаються із кварків. Це спостерігають, розсіюючи електрон на протоні при дуже високих енергіях. Виявляється, що при цьому електрон розсіюється практично так само, як і альфа – частинки на атомах.

Це явище було вивчене Резерфордом на початку ХХ століття: він побачив, що альфа – частинка розсіюється на дуже концентрованому центрі ядра, яке має дуже маленький розмір. Виявляється, що точно так само електрон розсіюється на протоні, але з однією поправкою: у протона ніби як є три центра з відповідними зарядами.

Всередині протона дійсно знаходяться три кварка. Але з незрозумілих причин окремо ці кварки ми отримати не можемо, ми завжди їх бачимо тільки в складі адронів. Теорію кварків ми знаємо, і це квантова хромодинаміка, яка описує кварки та глюони. Останні переносять взаємодії між кварками, точно так само як фотони між електричними зарядами. Квантову хромодинаміку ми добре розуміємо при високих енергіях. Тоді вона дійсно описує фізику адронів. Але при низьких енергіях електрон розсіюється на адронах як на цілому. Чому кварки не існують по окремоті? Це питання є суттю проблеми конфайнмента.

Якщо казати про гіпотезу кварків, то вона була висунута Гелл- Манном і Цвейгом в 1964 році. Ця гіпотеза зберегла принципи класифікації за симетрією, які були в моделі Сакати, але нові «субелементарні» частинки – кварки, із яких складаються всі адрони у підході Гелл-Манна-Цвейга, виявились наділеними багатьма незвичайними властивостями:

1. Дробовий електричний заряд $\pm 1/3, \pm 2/3$;
2. Дробовий баріонний заряд(баріонне число) $1/3$;
3. Наявність кольору;
4. Існування шести сортів (ароматів) кварків у трьох поколіннях.

Конфайнмент і квантова теорія

Стверджується наступне: для пояснення гіпотетичних кварків передбачалось, що гіпотетично «кольоровий» заряд, яким, як припускалось, володіють кварки, має

властивість так званого антиекранування. Гіпотетичне антиекранування, як припускається, відбувається через те, що переносники гіпотетично сильної взаємодії, якій піддаються гіпотетичні кварки – гіпотетичні глюони, самі володіють гіпотетичним «кольоровим» зарядом і в процесі руху ніби «породжують нові гіпотетичні глюони із вакууму» і ти підсилюють взаємодію. У результаті гіпотетичні кварки притягуються тим сильніше, чим далі вони знаходяться одне від одного.

Конфайнмент і польова теорія елементарних частинок

Польова теорія елементарних частинок категорично заперечує будь-які математичні маніпуляції із законами природи і приписує елементарним частинкам властивість створювати нові елементарні частинки із вакууму. Елементарні частинки можуть створюватись тільки із електромагнітної енергії і в відповідності із законами природи, шляхом перетворення електромагнітного поля елементарних частинок - а всі математичні маніпуляції над законами природи підходять тільки для «теорій» не бажаючих рахуватися з реальністю.

Нова фізика – конфайнмент – висновок

Конфайнмент не може існувати в природі, оскільки, даний механізм ігнорує закон збереження енергії – фундаментальний закон природи. Введення нової «математичної казки» знадобилось для пояснення відсутності в природі гіпотетичних кварків у вільному вигляді, без яких Стандартна модель неминуче загине.

У новій фізиці - фізиці 21 століття не має місця для «математичної казки» під назвою «Конфайнмент». Верховенство законів природи повинно бути визначальним для Фізики- Науки.

Список використаної літератури:

1. Огава С. Составные модели элементарных частиц / С. Огава, С. Савада, М. Накагава. – Москва: Мир, 1983. – 384 с.
2. Райдер Л. Элементарные частицы и симметрии / Л. Райдер. – Москва: Наука, 1983. – 320 с.
3. Окунь Л. Б. Лептоны и кварки / Л. Б. Окунь. – Москва: Наука, 1990. – 346 с. – (3)
4. Клоуз Ф. Кварки и партоны: введение в теорию / Ф. Клоуз. – Москва: Мир, 1982. – 440 с.
5. Общие принципы квантовой теории поля / Н. Н.Боголюбов, А. А. Логунов, А. И. Оксак, И. Т. Годоров. – Москва: Наука, 1987. – 616 с.
6. Иванов М. Г. Как понимать квантовую механику / М. Г. Иванов. – Москва-Ижевск: НИЦ «Регулярная и хаотическая динамика», 2012. – 516 с.
7. Висоцький В. І. Квантова механіка та її використання у прикладній фізиці: підручник / В. І. Висоцький. – Київ: Видавничо - поліграфічний центр "Київський університет", 2008. – 367 с.
8. Гончаренко С.У. Фізика: Пробн навч посібник для 11-х кл ліцеїв і гімназій природничо-наукового профілю: Рекомендовано Міністерством освіти України. - К.: Освіта, 1995. - 448 с.

*Савчук Анатолій Анатолійович
студент II курсу магістратури
Спеціальності «Середня освіта (Фізика)»*

*Науковий керівник:
кандидат педагогічних наук, доцент
Козеренко Сергій Іванович*

Сучасний етап розвитку науки характеризується швидким зростанням розвитку електроніки у всіх сферах людської діяльності. Життя сучасного суспільства практично неможливе без електронних засобів. Радіомовлення, телебачення, телефон, телеграф, телетайп, радіолокація, промислова, медична та аграрна електроніка – далеко не повний перелік електронних засобів, які широко використовуються у нашому житті.

Щодня ми користуємось пристроями радіоелектроніки і навіть не замислюємося, за яким принципом вони працюють. Цю проблему розглядає особлива галузь науки й техніки – радіоелектроніка.

Фундамент електроніки був закладений за допомогою праць науковців у XVIII – XIX ст. [1, С.7]. Термін «радіоелектроніка» з'явився в 50-х роках XX століття і є до певної міри умовним. **Радіоелектроніка** – галузь науки і техніки, яка охоплює теорію, методи створення та використання пристроїв для передавання, приймання та перетворення інформації. В основі їх функціонування лежить рух заряджених частинок та електромагнітних хвиль у різних середовищах. Радіоелектроніка охоплює радіотехніку і електроніку, в тому числі напівпровідникову електроніку, мікроелектроніку, квантову електроніку, інфрачервону техніку, хемотроніку, оптоелектроніку, акустoeлектроніку, кріоелектроніку та ін. Вона тісно пов'язана, з одного боку, з радіофізикою, фізикою твердого тіла, оптикою і механікою, а з іншого - з електротехнікою, автоматикою, телемеханікою і обчислювальною технікою.

Внесок українських вчених у розвиток радіоелектроніки висвітлюється у багатьох навчальних посібниках та науково-методичних статтях. Але незважаючи на це, дане питання залишається і надалі актуальним, оскільки здобутки українських вчених є значними і потребують подальшого дослідження [2, С.67].

Серед вітчизняних учених особливо відзначилися своїми дослідженнями у галузі радіотехніки та електроніки:

- Іван Павлович Пулюй (1845-1918) удосконалив технологію виготовлення розжарювальних ниток для освітлювальних ламп, був причетний до розвитку телефонних мереж та будівництва електростанцій;
- Микола Дмитрович Пільчиков (1857–1908) винайшов спосіб керування різними механізмами й пристроями по радіо;
- Борис Павлович Грабовський (1901-1966) у 1924 р. винайшов катодний комутатор, що став основою побудови передавальної телевізійної трубки;
- Вадим Євгенович Лашкар'єв (1903 – 1974) експериментально відкрив *p-n* перехід у закисі міді (1941 р.).
- Семен Якович Брауде (1911-2003) брав участь у розробці перших у світі потужних багаторезонансних магнетронів надвисокочастотних коливань; провів успішну бойову перевірку трикоординатного імпульсного радіолокатора із довжиною хвилі 64 см; у 1950-і роки заснував новий науковий напрям — радіо океанографію; разом з колегами і учнями він створив найбільші радіоастрономічні системи декаметрових хвиль, унікальні за своєю чутливістю і роздільною просторовою здатністю — радіотелескоп УТР-2 і радіоінтерферометри УРАН.
- Олександр Якович Усиков (1904-1993) розробляв магнетрони дециметрового діапазону з багатосегментним анодом, які генерували рекордні на той час потужності від 30 до 100 Вт в безперервному режимі; уперше помітив явище переривистої генерації в магнетронах і застосував його для створення потужних імпульсних магнетронних генераторів.
- Завдяки працям Миколи Григоровича Находкіна (нар. 1925) створено новий носій інформації, за яким визначають радіостанції в ефірі та моментально і безпомилково встановлюють їхні параметри.
- Володимир Мефодійович Яковенко (нар. 1934) в рамках теоретичної радіофізики сформував новий напрям — плазменні явища в провідних твердих тілах.

Список використаної літератури

1. Чешко І. В. Вступ до спеціальності «Електроніка» : навчальний посібник / І. В. Чешко. – Суми : Сумський державний університет, 2017. – 148 с.
2. Корсун І. В. Внесок українських вчених у розвиток квантової фізики / І. В. Корсун // Український фізичний журнал. - 2017. - Т. 62, № 1. - С. 67-79

*Столярова Світлана Сергіївна,
магістрант 2-го року навчання,
Спеціальності «014.Середня освіта (фізика)»*

*Науковий керівник:
кандидат фізико-математичних наук, доцент
Рокицький Максим Олександрович*

МОДИФІКУЮЧИЙ ВПЛИВ НАПОВНЮВАЧІВ НА СТРУКТУРУ І ТЕПЛОФІЗИЧНІ ВЛАСТИВОСТІ ПОЛІМЕРІВ

Одним з перспективних напрямків модифікації полімерів є введення в них різних твердих дисперсних і волокнистих наповнювачів неорганічної та органічної природи.

Вплив наповнювачів на властивості полімеру і утвореної при цьому композиції визначається тим, що, по-перше, наповнювачі впливають на процес формування структури полімеру, по-друге, їх присутність у вже сформованому полімерному матеріалі позначається на його поведінці при різних впливах [1,2]. До найважливіших характеристик наповнювачів, що впливає на структуру і властивості полімерів, слід віднести хімічну природу, форму, розмір часток, фазовий стан, спосіб введення, характер розподілу, концентрацію, а також адсорбційні властивості домішок.

При малих концентраціях наповнювачі поведуться як штучні зародки структуроутворення (ШЗС). З ростом концентрації наповнювач робить складний вплив на структуру і властивості полімеру. Механізм дії малих добавок наповнювача як ШЗС полягає в упорядкуванні полімерних ланцюгів у поверхні наповнювача в результаті адсорбції [2]. Введення ШЗС в полімер може призводити до зміни характеру і морфології надмолекулярних структур, яка також залежить від хімічної природи домішки [3].

Істотну роль у формуванні структури полімеру грає форма частинок ШЗС [4]. Ступінь кристалічності наповнених полімерів може як зменшуватися, так і збільшуватися. Ця зміна обумовлена дією наповнювача на процес кристалізації і винятком частини полімеру, що знаходиться в граничному шарі, з цього процесу. При цьому змінюється і щільність упаковки макромолекул. Збільшення щільності упаковки спостерігається в разі структуроутворюючої дії наповнювача.

Зміни в структурі полімерів, що відбуваються при їх наповненні, а також ефекти структуроутворення наповнювачів спричиняють зміни теплофізичних властивостей. Термічний опір теплового потоку в наповнених полімерах визначається внеском полімеру-матриці, а також додатковим розсіюванням фононів на частинках наповнювача і межах їх розділу з полімерним сполучним. На значення коефіцієнта теплопровідності впливає ряд факторів, в тому числі: природа, форма, розміри частинок наповнювача.

Результати дослідження структури і теплофізичних властивостей пентапласту, наповненого графітом і технічним вуглецем різної дисперсності, наведені в роботах [4]. Показано, що введення в пентапласт невеликих кількостей всіх наповнювачів знижує щільність полімерної матриці. В області першого мінімуму щільності спостерігався максимум значень c_p , мінімум λ і $T_{пл}$, і. При підвищенні концентрації наповнювачів

виникали максимуми щільності, положення яких залежало від адсорбційних властивостей добавок. Авторами відзначено, що, незалежно від дисперсності і структури наповнювачів, максимальна щільність полімерної матриці в наповненому пентапласт визначається адсорбційними властивостями наповнювачів.

Список використаної літератури:

1. Елецкий А.В. Механические свойства углеродных наноструктур и материалов на их основе // Успехи физических наук. – 2007. – Т. 177, №3. – С. 233–274.
2. Перепечко И.И. Введение в физику полимеров. - М.: Химия, 1978. — 310 с.
3. Смола В.Н. Исследование влияния некоторых факторов, определяющих процесс кристаллизации, на теплофизические свойства и молекулярную подвижность полиэтилена: Автореф. дисс... канд. физ.- мат. наук: 10.054 / Киев, пед. ин-т. - К., 1974 - 20 с.
4. Ярцев И.К., Барановский В.М., Корсаков В.Г., Алесковский В.Б. О роли адсорбционных потенциалов углеродных наполнителей в процессе структурообразования в наполненном пентапласте // Журн. прикладной химии. - 1978. - Т.50. - Вып.9. - С. 1969-1972.

Кафедра експериментальної і теоретичної фізики та астрономії

*Агоста Ірина Василівна
студентка I курсу магістратури,
спеціальності 014 «Середня освіта (фізика)»*

*Науковий керівник:
Кандидат педагогічних наук, доцент
Кириленко Олена Іванівна*

ІСТОРІЯ ВІДКРИТТЯ КОСМІЧНИХ ПРОМЕНІВ

Космічні промені - природна радіоактивність космосу, являє собою потік заряджених часток високих енергій, який подає на Землю з космічного простору (первинні промені), а також потік вторинних частинок, що народилися в реакціях у верхніх шарах земної атмосфери [1].

Космічні промені були відкриті в 1910 році німецьким фізиком і священником-езуїтом Теодором Вульфом. Він використовував електрометрії (детектор для виявлення заряджених частинок високих енергій) для відстеження рівня радіації біля підніжжя Ейфелевої вежі і на її вершині. Якби джерело випромінення знаходилося на Землі, то в міру підйому було б зафіксовано падіння рівня радіації. На подив ученого, виявилось, що радіація на вершині більша, ніж могло б бути при земному походженні її джерела [2].

Існування космічних променів довів 1912 року австро-американський фізик Віктор Франц Гесс. Під час затемнення Сонця на висоту 5300 м. на повітряній кулі було піднято три електрометри. Швидкість їх розрядки виявилася вчетверо більшою, ніж на поверхні. Оскільки випромінення Сонця було усунено, Гесс зробив висновок про існування в космосі променів, які мають велику іонізаційну здатність. За ці дослідження він отримав Нобелівську премію з фізики 1936 року [3].

Космічні промені помітно охрестили «вбивцями з космосу» – вважається, що вони, ймовірно, вносять свій згубний внесок у більш ніж 100 000 смертей від раку щорічно. У них також достатньо енергії, щоб пошкоджувати інтегральні мікросхеми і псувати дані,

що зберігаються в пам'яті комп'ютера. Дуже цікаві космічні промені найвищих енергій, оскільки напрямок їхнього прильоту не завжди вказує на конкретне джерело [2].

На початку 20 століття було відкрито елементарні частинки, які з часом почали досліджувати більш детально. Про їх будову на даний момент мало що відомо, але їх вивчення продовжується в багатьох лабораторіях світу.

Вивчення будови атомів, атомних ядер, процесів у космічному випроміненні, реакцій на швидких заряджених частинках, які дістають у прискорювачах, дало змогу встановити існування великої кількості частинок, які названо елементарними.

До застосування потужних прискорювачів заряджених частинок єдиним джерелом частинок з енергією, достатньою для утворення мезонів і гіперонів, було космічне випромінення [4].

У 1952 р. в Брукхейвені (США) введено в дію перший синхрофазотрон, на якому можна одержувати протони набагато більшої енергії (до 3 ГеВ), ніж давали прискорювачі, що існували до цього часу. Енергія в 3 ГеВ — це вже енергія первинного космічного випромінення. Тому брукхейвенський синхрофазотрон дістав назву космотрона. З появою прискорювачів космічне випромінення втратило своє виняткове значення при вивченні елементарних частинок. Проте воно залишається єдиним джерелом частинок надвисоких енергій [4].

Експерименти на прискорювачах елементарних частинок поки не дали доказів існування яких-небудь субчастинок. Можна припустити, що досягнута на прискорювачах енергія не перевищує енергії зв'язку субчастинок усередині елементарної частинки, і тому їх не можна виділити [4].

У 1958 р. під час перших польотів штучних супутників Землі і космічних ракет було виявлено навколосемні радіаційні пояси. Існування поясів радіації зумовлене захопленням і утриманням заряджених космічних частинок магнітним полем Землі. При дослідженні космічного випромінення було зроблено багато принципово важливих відкриттів. Так, 1932 р. К. Андерсон відкрив у космічному випроміненні позитрон, а 1937 р. К. Андерсон і С. Неддермейер відкрили μ -мезони і визначили тип їхнього розпаду. В 1947 р. С. Пауелл відкрив μ -мезони. У 1955 р. в космічному випроміненні було виявлено К-мезони, а також важкі нейтральні частинки з масою, що перевищує масу протона, — гіперони [4].

Список використаної літератури:

1. Космічні промені [Електронний ресурс]. — Режим доступу до ресурсу: <http://wdc.org.ua/uk/book/export/html/65>
2. Моя освіта. Космічні промені [Електронний ресурс]. – 2015 — Режим доступу до ресурсу: <http://mojaosvita.com.ua/fizuka/kosmichni-promeni-konspekt/>
3. Вікіпедія [Електронний ресурс]. — Режим доступу до ресурсу: <https://uk.wikipedia.org/wiki/>
4. Фізика елементарних частинок [Електронний ресурс]. — Режим доступу до ресурсу: <https://subject.com.ua/physics/cholpan/190.html>

*Андрєєва Анастасія Михайлівна
студентка III курсу,
спеціальності 014 «Середня освіта (фізика)»*

*Науковий керівник:
кандидат педагогічних наук, доцент
Кириленко Олена Іванівна*

ДРУГИЙ ПРИНЦИП ТЕРМОДИКАМІКИ: ІСТОРИЧНИЙ АСПЕКТ

Другий закон термодинаміки визначає напрям протікання природних процесів. Природні процеси самостійно, без зовнішніх впливів, можуть протікати лише в певному напрямі. Дослідження теплоти в першій половині XIX століття проводились з метою практичного вдосконалення парової машини.

Англійський винахідник Джеймс Уатт (1736 - 1819) поставив питання: скільки потрібно вугілля, щоб отримати певну роботу та яким способом, при відомій величині роботи, можна звести до мінімуму кількість витраченого пального [1]?

Дослідити практичну проблему вдалося Саді Карно (1796 -1832) – французькому фізику та військовому інженеру. У 1824 році в праці «Роздуми про рушійну силу вогню і про машини, які здатні розвивати цю силу» вчений вперше сформулював ідею другого закону термодинаміки. В основу уявного експерименту покладено неможливість створення вічного двигуна. За С. Карно: максимальний термічний коефіцієнт корисної дії (ККД) теплової машини не залежить від роду робочої речовини, а визначається лише границями температур нагрівника і холодильника [2, С. 403].

В 1849 році Вільям Томсон, отримавши згодом титул лорда Кельвіна (1824 - 1907), займався розрахунками потужності теплового двигуна, поклавши в основу теорію С. Карно та використавши нові дані з вимірювання теплових величин газів та пари, отримані французьким вченим Реньо [3, С. 23].

Означення другого принципу термодинаміки (У. Томсон): в циклічно діючій тепловій машині неможливий процес, єдиним результатом якого було б перетворення в механічну роботу всієї кількості теплоти, отриманої від єдиного теплового резервуару.

В наступному 1850 році, Рудольф Клаузіус (1822 - 1888) розглядає питання про роботу парової машини, здійснення теплотою роботи з нової точки зору. Всупереч думці Саді Карно Клаузіус вважає, що не вся кількість теплоти, яка взята у нагрівника, передається холодильнику. Частина цієї теплоти витрачається на здійснення машиною певної роботи [3, С. 23].

В своїй праці, яка була опублікована у 1854 році, Рудольф Клаузіус уточнює формулювання другого принципу термодинаміки: теплота самостійно може переходити лише від більш нагрітого тіла, до менш нагрітого [1].

Другий закон термодинаміки визначає також шляхи вдосконалення теплових машин, або ефективність перетворення теплоти в роботу. Окрім, Уільяма Томсона та Рудольфа Клаузіуса, до деяких основних понять термодинаміки прийшов Ранкін. Він в 1850 році розглядав роботу теплової машини так само, як і Р. Клаузіус. Пізніше Ранкін робить висновок, що величина $\frac{dQ}{T}$ – повний диференціал для оборотних процесів, і назвав її термодинамічною функцією [3, С. 26-27].

Отже, другий закон термодинаміки: в ізольованій системі мимовільно протікають тільки такі процеси, які ведуть до збільшення неупорядкованості системи, тобто до росту ентропії [4].

У загальному вигляді аналітичний вираз другого закону термодинаміки має наступний вигляд:

$$dS \geq \frac{dQ}{T},$$

де $\frac{dQ}{T}$ – зведена теплота, відношення кількості теплоти, якою обмінюється система/робоче тіло, з резервуаром теплоти, до абсолютної температури цього резервуару; dS – ентропія, або міра неупорядкованості системи [2, С. 406].

Список використаної літератури:

1. Второй закон термодинамики – Энергетика: история, настоящее и будущее. [Електронний ресурс] Режим доступу до ресурсу: <http://energetika.in.ua/ru/books/book-2/part-2/section-2/2-4>

2. Кучерук І.М. Механіка. Молекулярна фізика і термодинаміка/ І.М. Кучерук, І.Т. Горбачук, П.П. Луцик – К.: Техніка, 2006, — 532 с.

3. Спасский Б.И. История физики. / Б.И Спасский — Ч.П. М.: Высшая школа, 1977. – Глава XIII, §51, С.309
4. Другий закон термодинаміки. Ентропія. [Електронний ресурс] Режим доступу до ресурсу: <https://helpiks.org/8-24646.html>

*Галабіцька Тетяна Валентинівна
студентка I курсу магістратури,
Спеціальності 014 «Середня освіта (фізика)»*

*Науковий керівник:
кандидат фізико-математичних наук, доцент
Павлова Наталія Юріївна*

МОЛЕКУЛЯРНА ФІЗИКА В СТАРШІЙ ШКОЛІ

В старшій школі молекулярна фізика вивчається в 10 класі при вивченні розділу молекулярна фізика і термодинаміка [1]. Вивчення фізики відбувається за програмою профільного рівня, або рівня стандарт [2]. В основі молекулярно-кінетичної теорії лежать три основні твердження з яких і починається вивчення шкільного курсу молекулярної фізики:

- Речовина складається з частинок (молекул);
- Молекули перебувають в безперервному хаотичному русі;
- Молекули взаємодіють між собою.

Загальні поняття молекулярної фізики вивчаються в основній школі, їх вивчення продовжується та поглиблюється в старшій школі.

Учні ознайомлюються з основними положеннями МКТ, розглядають властивості тіл в залежності від їх будови та особливостей молекулярного руху, починаючи з не складних для вивчення понять «молекула», «атом», «кількість речовини», «молярна маса», «стала Авогадро», оскільки учні вже ознайомилися з ними на уроках хімії. Варто наголосити, що на відміну від хімії, де молекулярна маса в таблиці Менделєєва подається в г/моль, у фізиці дотримуються одиниць системи СІ – кг/моль.

Щоб продемонструвати існування молекул учням, слід показати фотографії великих молекул і окремих атоми, які отримані за допомогою іонних та тунельних мікроскопів. Підтвердженням постулату про рух молекул є явище дифузії в газах, рідинах і твердих тілах.

Складними для розуміння учнів є розуміння температури як не теплової, а енергетичної характеристики. Окремого пояснення потребує термін «термодинамічна температура» (абсолютна) – як функція стану термодинамічної системи [3].

У підручниках за редакцією В.Д. Сиротюка та В.Г. Бар'яхтара, що пропонуються для вивчення фізики за рівнем стандарт не достатньо конкретних фактів про досягнення молекулярної фізики і їх інтеграцію в інші науки про природу, зокрема хімію та біологію.

Особливістю вивчення молекулярної фізики є те, що поряд вивченням молекулярно-кінетичної теорії газів, властивостей газів та газових законів розглядаються властивості пари, поверхні рідини, та твердих тіл.

Вже не актуальними є формальні, прості знання та уміння, звичайне відтворення вивченого [4]. Тож подання матеріалу молекулярної фізики має спонукати знаходити наукове пояснення фізичних процесів та явищ на якісно новому рівні, описувати їх теоретично чи графічно.

Варто звернути увагу на екологічну грамотність [5]. Молекулярно кінетичне вчення дозволяє визначити потенційну загрозу та на побутовому рівні запобігти шкоді, яку може спричинити безвідповідальне використання матеріалів різного типу, наприклад пластмас, целюлози, поверхнево-активних речовин.

Адже саме при вивченні молекулярної фізики можна і варто донести до відома учнів рівень забруднення ґрунту та водою поверхнево-активними речовинами.

Список використаної літератури:

1. Навчальні програми з фізики для 10-11 класів загальноосвітніх навчальних закладів [Електронний ресурс]. – 2016. – Режим доступу до ресурсу: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-dlya-10-11-klasiv>.

2. Інструктивно-методичні рекомендації щодо викладання фізики та астрономії у 2018/2019 навчальному році. №б/н від 03.07.2018. — Міністерство освіти і науки України. — 20 с.

2. Засекіна Т.М., Засекін Д.О., Фізика (рівень стандарту): Підручник для 10 кл. закладів загальної середньої освіти. – К.: УОВЦ "Оріон", 2018р. – 123 с.

3. Методика вивчення молекулярної фізики на основі особистісно орієнтованої технології в умовах профільного навчання : автореф. дис. канд. пед. наук : 13.00.02 / С. М. Стадніченко ; наук. кер. М. І. Садовий ; Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. — Київ, 2007. — 20 с.

4. Методика навчання фізики у старшій школі. Навчальний посібник за ред. проф. В.Ф. Савченка. – К.: ВЦ «Академія», 2011. — 296с.

*Журавель Галина Сергіївна,
студент I курсу магістратури,
спеціальність 014 «Середня освіта (фізика)»*

*Науковий керівник:
кандидат фізико-математичних наук, доцент
Павлова Наталія Юріївна*

ЗАКОНИ ДИНАМІКИ В КУРСІ ФІЗИКИ СТАРШОЇ ШКОЛИ

Динаміка – розділ механіки, що вивчає закони руху тіл під дією прикладених до них сил.

В старшій школі розділ динаміка вивчається в 10 класі після вивчення кінематики [1].

Основними поняттями, яким необхідно приділити увагу при вивченні динаміки є «інерція», «інертність», «інерціальна система відліку», «маса», «сила», «гравітаційні сили», «сила пружності», «сила тертя»[2]. При вивченні динаміки за програмою рівня стандарт доцільно використовувати підручник з фізики за редакцією В.Г. Баряхтара [3].

Основними в динаміці є три закони Ньютона. Вперше їх було сформульовано і записано Ісааком Ньютоном ще в 1687 році. Три закони класичної механіки дозволяють учням записати рівняння руху для будь-якої механічної системи, коли відомі силові взаємодії тіл, які утворюють систему.

Перший закон Ньютона постулює існування інерціальних систем відліку. З попередніх уроків з фізики діти вже мають певні знання та уявлення про інерцію та інертність. Інерція – це властивість тіла зберігати свою швидкість незмінною (і за напрямком, і за величиною), коли на тіло не діють ніякі сили. А інертність – це властивість чинити опір зміні швидкості тіла, при дії на нього сторонньої сили. При вивченні цих понять у сьомому класі, діти досить часто плутають їх. Тому варто на етапі вивчення першого закону Ньютона звернути увагу на поняття інерція та інертність, аби впевнитись в розумінні учнів.

Другий закон Ньютона, – прискорення матеріальної точки прямо пропорційне силі, що діє на неї і направлене в бік дії сили [3]. У шкільному курсі фізики прийнято запис даного закону формулою:

$$\vec{a} = \frac{\vec{F}}{m}$$

де $\vec{a}$ – прискорення, м/с², $\vec{F}$ – сила, яка діє на тіло, Н, m – маса, кг.

Основне рівняння динаміки: якщо на тіло діють декілька сил, то геометрична сума усіх зовнішніх сил дорівнює добутку маси тіла на прискорення, з яким рухається тіло під впливом усіх сил [4].

$$\vec{F}_1 + \vec{F}_2 + \dots + \vec{F}_n = m\vec{a}$$

При вивченні другого закону Ньютона варто ще раз нагадати, що таке маса. І повертаючись до першого закону згадати про інертність, таким чином, повторюючи і взаємопов'язуючи ще раз фізичні поняття і закони. Також, на етапі вивчення другого закону варто наголосити на тому, що маса – фізична величина, яка є мірою інертності та мірою гравітації тіла.

Третій закон Ньютона говорить про те, що сили, які виникають при взаємодії двох тіл є рівними за модулем і протилежними за напрямком дії. При вивченні третього закону Ньютона, учні старшої школи вже досить добре знайомі з поняттям сили і взаємодії сил. Тому, на даному етапі важливо приділити значну частину практичним заняттям і розв'язуванню конкретних задач.

Спираючись на другий та трій закон Ньютона можна вирішити деякі досить складні на перший погляд задачі. Наприклад найзручнішим методом вимірювання маси є – зважування. Проте, використати цей метод при визначенні маси Місяця або молекули – неможливо. У таких випадках, використовується той факт, що маса – міра інертності [3]. Якщо на два тіла масами m_1 та m_2 , діють однакові сили, то порівняти маси цих тіл можна, якщо визначити прискорення, набуті тілами в результаті дії цих сил:

$$\frac{m_1}{m_2} = \frac{a_2}{a_1}$$

Після вивчення законів Ньютона розглядається закон всесвітнього тяжіння, що також супроводжуємо розв'язуванням задач [1]. Також Ньютон відкрив закон всесвітнього тяжіння. Згідно з цим законом, всі матеріальні тіла притягуються одне одним. При цьому сила тяжіння не залежить від хімічних і від фізичних властивостей тіл, а залежить від маси тіл та відстані між ними. На всі тіла, що знаходяться на Землі діє сила тяжіння самої нашої планети, під назвою – гравітація.

Подальше вивчення сил пружності та тертя дозволяє навчити використовувати закони Ньютона на практиці, при розв'язуванні задач [1].

Список використаної літератури

1. Навчальні програми з фізики для 10-11 класів загальноосвітніх навчальних закладів [Електронний ресурс]. – 2016. – Режим доступу до ресурсу: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-dlya-10-11-klasiv>.
2. Методика навчання фізики у старшій школі. Навчальний посібник. [За ред. Савченко В. Ф.]. — К.: Академія, 2011, 296 с.
3. Підручник Фізика, 10 клас. [В.Г. Бар'яхтяр, С. О. Довгий, Ф. Я. Божинова, О. О. Кирюхіна]. – К.: Ранок, 2018, 272 с.
4. Навчальні матеріали з фізики. [Електронний ресурс]. Режим доступу до ресурсу: <https://formula.kr.ua/fizika/mehanika/>

*Коржан Наталія Петрівна
студентка I курсу магістратури,
спеціальність 104 «Фізика та астрономія»*

*Науковий керівник:
кандидат фізико-математичних наук, професор
Грищенко Геннадій Опанасович*

ВІДКРИТТЯ ДРУГОГО ЗАКОНУ ТЕРМОДИНАМІКИ

Другий початок термодинаміки встановлює наявність в природі фундаментальної асиметрії, тобто однонаправленості всіх мимовільних процесів, що відбуваються в ній.

Другий закон термодинаміки, так само як і перший, сформульований на основі досвіду. Прослідкуємо шлях, який привів фізиків до відкриття цього закону.

Найбільш важливі дослідження теплоти у першій половині XIX століття проводились з практичною метою покращити роботу парової машини. Англійський винахідник Джеймс Уатт (1736–1819) з найбільшою практичністю сформулював завдання: скільки вугілля вимагається для одержання певної роботи і якими засобами при заданій величині роботи можна звести до мінімуму кількість пального, що витрачається? За дослідження цієї практичної проблеми взявся молодий інженер Саді Карно.

Саді Карно був сином свого часу. Його теоретичні дослідження відповідали на конкретне питання, поставлене промисловістю, що розвивалась: як зробити тепловий двигун більш економічним. Результати своїх досліджень він підсумував у праці, що вийшла у 1824 р. «Роздуми про рушійну силу вогню і про машини, здатні розвивати цю силу». Поява цієї невеликої роботи стала початком нового етапу в історії фізики не лише завдяки одержаним в ній результатам, але і завдяки застосовуваному методу, який пізніше використовувався безліч разів. В основу свого розгляду Карно поклав неможливість здійснення вічного двигуна.

Своє дослідження Карно розпочинає із звеличення парових машин. Він констатує, що теорія теплових машин розвинута дуже погано, і відмічає, що для того, щоб вдосконалити її, потрібно дещо відірватись від чисто прикладного аспекту і розглянути рушійну силу вогню в загальному вигляді.

За допомогою уявного експерименту Карно довів, що якщо виходити з неможливості вічного двигуна, то для одержання роботи необхідно мати в машині два тіла з різними температурами, до того ж теплота має переходити від тіла з більш високою температурою до тіла з більш низькою. У 1824 році Карно висловив думку: для одержання роботи в тепловій машині необхідна різниця температур, необхідні два джерела теплоти з різними температурами. Як підкреслює Карно, холодильник – такий же необхідний елемент, як і котел, до того ж, якщо у машині не передбачений спеціальний охолоджуючий елемент, то його роль відіграє навколишнє середовище. Все це і є суттю «принципу Карно», або другого закону термодинаміки, як він став називатись пізніше, після того як цьому розділу фізики було надано аксіоматичну побудову.

Клаузіусу довелось захищати принцип Карно (другий закон термодинаміки). Він вивів його з іншого постулату, який уявляється інтуїтивно більш очевидним, ніж прийнятий Карно. Новий постулат Клаузіуса говорить, що теплота не може самочинно переходити від більш холодного тіла до більш гарячого без участі третього тіла. Постулату Клаузіуса незабаром були надані інші еквівалентні формулювання: явища природи необоротні; явища відбуваються так, що енергія завжди вироджується тощо.

У найбільш загальному вигляді другий закон термодинаміки може бути сформульований наступним чином: будь-який реальний самочинний процес є необоротним. Всі інші формулювання другого закону термодинаміки є частковими випадками цього найбільш загального формулювання.

У. Томсон (лорд Кельвін) запропонував у 1851 році наступне формулювання другого закону термодинаміки: неможливо за допомогою неживого матеріального агента одержати від якої-небудь маси речовини механічну роботу шляхом охолодження її нижче температури найхолоднішого із навколишніх предметів.

Макс Планк дав таке формулювання: неможливо побудувати періодично діючу машину, всі дії якої зводились би до піднімання деякого вантажу і охолодження теплового джерела. Під періодично діючою машиною слід розуміти двигун, що безперервно (у циклічному процесі) перетворює теплоту у роботу. Насправді, якби вдалось побудувати тепловий двигун, який просто забирав би теплоту від деякого джерела і безперервно (циклічно) перетворював її у роботу, то це б суперечило сформульованому раніше положенню про те, що робота може здійснюватись системою лише тоді, коли в цій системі відсутня рівновага (зокрема, відповідно до теплового двигуна, коли у системі є різниця температур гарячого і холодного джерел).

Німецький фізикохімік В.Ф. Освальд (1853–1932) назвав процес який міг би продовжуватись до того часу, поки вся внутрішня енергія океану не була б перетворена у роботу - вічним двигуном другого роду (на відміну від вічного двигуна першого роду, що працював би всупереч закону збереження енергії). У відповідності зі сказаним формулювання другого закону термодинаміки, запропоноване Планком, може бути змінене наступним чином: здійснення вічного двигуна другого роду неможливе.

Історія відкриття другого закону термодинаміки являє собою, можливо, одну з найбільш вражаючих, повну драматизму, розділів загальної історії науки, останні сторінки якої ще далеко не дописані.

Список використаної літератури:

1. Базаров І.П. Термодинаміка / І.П. Базаров - М.: Вища школа, 1991. — 376 с.
2. Вейник А.І. Термодинаміка / А.І. Вейник - 2-е видання. М.: Вища школа, 1965. — 375с.
3. Гокінг С. Коротка історія часу: Від великого вибуху до чорних дір / Стівен Гокінг — Переклад з англійської: колективний. Київ: К. І. С., 2015. — 201 с.

*Мірошник Ірина Леонідівна
студентка I курсу магістратури,
спеціальність 104 «Фізика та астрономія»*

*Науковий керівник:
доктор філософських наук, професор
Вернидуб Роман Михайлович*

ВІДКРИТТЯ КОСМІЧНИХ ПРОМЕНІВ

Космічні промені - одне з найцікавіших явищ природи, вивчення якого дало значні результати і становить винятковий інтерес в зв'язку з актуальними проблемами ядерної фізики і астрофізики. Космічні промені були відкриті на початку ХХ століття в експериментах Кольхерстера, Гоккеля, Гесса. Останній висловив гіпотезу про існування особливого проникаючого, іонізуючого випромінення, що йде зверху і послаблюється внаслідок поглинання атмосферою в міру проникнення в нижні шари [1, С. 132].

В експериментах Кольхерстера з використанням повітряної кулі (1913-1914 р.р.) було вивчено зростання іонізації до висот 9000 метрів. Експерименти показали позаземне походження цього виду випромінення. Надалі в експериментах Міллікена (1922-1925 р.р.) реєструюча апаратура піднімалась на висоту 15.5 км на кулях-зондах. Протягом довгого часу до 1929 року іонізаційна камера залишалася єдиним детектором при дослідженні космічних променів. В результаті експериментів, виконаних за допомогою іонізаційних камер, було встановлено зміну іонізаційного ефекту залежно від глибини рівня

спостереження, і визначено коефіцієнт поглинання космічного випромінювання в атмосфері [2, С. 658].

Природу космічного випромінювання досліджували використовуючи в якості детектора камеру Вільсона, і найбільш детально, коли її помістили в магнітне поле.

Тривалий час космічні промені були основним джерелом частинок високих енергій для вивчення процесів, що відбуваються при їх взаємодіях з атомними ядрами, поки не вступили в дію прискорювачі частинок, що дозволили значно точніше вивчати ці явища.[3, С. 493]

Космічні промені - заряджені частинки високих енергій з космічного простору. Приблизно 90% від загальної кількості частинок складають протони, 9% - ядра гелію (альфа-частинки) та близько 1% - електрони (бета-мінус частинки). Слово "промені" в назві явища не слід сприймати буквально, оскільки частинки потрапляють в атмосферу Землі окремо, а не у вигляді напрямленого пучка частинок чи променів. Назва походить з часів відкриття явища і є більше даниною історії, аніж описом суті явища.

Більшість частинок первинного космічного випромінювання має енергію більше $1 \cdot 10^9$ еВ (1 Гев), а енергія окремих частинок досягає 10^{20} - 10^{21} еВ (але можливо і більше). До створення потужних прискорювачів заряджених частинок космічні промені були єдиним джерелом частинок високих енергій. У космічних променях були вперше виявлені багато невідомих раніше елементарних частинок та отримані перші дані про їх розпади і взаємодії з атомними ядрами. Хоча сучасні прискорювачі (особливо прискорювачі на зустрічних пучках) дозволяють проводити ретельне вивчення процесів взаємодії частинок аж до енергій 10^{11} - 10^{12} еВ, космічні промені як і раніше є єдиним джерелом відомостей про взаємодії частинок при ще більш високих енергіях. Переважна частина первинних космічних променів приходить до Землі ззовні Сонячної системи - з навколишнього її галактичного простору (Галактики), і лише невелика їх частина, переважно помірних енергій (<1 Гев), пов'язана з активністю Сонця. Слід зауважити, що в періоди високої сонячної активності можуть відбуватися короткочасні сильні зростання потоків сонячних космічних променів в міжпланетному просторі. Частинки найвищих енергій ($> 10^{17}$ еВ) мають, можливо, позагалактичне походження (приходять з Метагалактики) [5, С. 675].

Загальний потік енергії, принесеної космічними променями на Землю (0,01 ерг на 1 см^2 в 1 сек), надзвичайно малий у порівнянні з випромінюваним на Землю потоком сонячної енергії і порівняно з енергією видимого випромінювання зір. Однак не виключено, що в далекому минулому космічні промені зіграли певну роль в прискоренні еволюції життя на Землі [2, С. 677].

У фізиці космічних променів виділяються 2 основних напрями досліджень: ядерно-фізичний (взаємодія космічних променів з речовиною; генерація, властивості та взаємодії елементарних частинок) та космо-фізичний (склад і енергетичний спектр первинних космічних променів; генерація і поширення сонячних і галактичних космічних променів; зміна з часом інтенсивності космічних променів і взаємодія з магнітосферою Землі, з сонячним вітром і ударними хвилями в міжпланетному просторі) [4, С.125].

Джерелом сонячних космічних променів є наше Сонце. Джерелом галактичних космічних променів є зорі, головним чином, так звані наднові зорі нашої Галактики. Метагалактичні космічні промені приходять до нас з інших Галактик. Їх інтенсивність істотно менша, ніж галактичних променів, але вони містять частинки дуже великих енергій.

Слід зазначити, що сонячні космічні промені проявляють себе епізодично, після великих хромосферних спалахів в період великої активності Сонця. Енергія сонячних космічних променів порівняно невисока, вона дорівнює десяткам мільйонів електронвольт, хоча і досягає іноді гігаелектронвольт, тобто лежить в діапазоні 10^7 - 10^{10} еВ. Проте сонячні космічні промені грають істотну роль в житті Землі, про що буде сказано далі.

На сьогодні з розвитком експериментальної техніки дослідження космічних променів виконується за межами атмосфери (на супутниках) і на великих висотах в атмосфері Землі з використанням куль-зондів. Процеси, що відбуваються в земній атмосфері, досліджувалися за допомогою чисельних експериментальних установок, розташованих як на поверхні Землі, так і в підземних лабораторіях [6, С. 67].

Багаторічні дослідження зондування сонячних космічних променів показали, що магнітне поле Сонця на відміну від магнітного поля Землі періодично змінює свій напрям. Причина цього явища поки що не встановлена.

Список використаної літератури:

1. Развитие астрономии в СССР: 1917-1967. М.: Наука, 1967. С. 132.
2. Physics of Particles and Nuclei, v.34, No. 3, 2003, p.285-347 (ЭЧАЯ, t.34, №3, 2003, С.565-678).
3. THE EUROPEAN PHYSICAL JOURNAL C. Particles and Fields. Zeitschrift fur Physik C. v.15, No.1-4, 2000. – С.496
4. Добротин Н. А. Космические лучи / Добротин Н.А. - М.: Изд. АН СССР, 1963. – 125с.
5. Дорман Л.И., Экспериментальные и теоретические основы астрофизики космических лучей / Дорман Л.И. - М.: Наука, 1975. – 675с.
6. Мирошниченко Л.И., Космические лучи в межпланетном пространстве / Мирошниченко Л.И. – М.: Наука, 1973. -196 с.

*Мельник Аліна Богданівна
студентка II курсу магістратури,
спеціальності 104 «Фізика та астрономія»*

*Науковий керівник:
кандидат педагогічних наук, доцент
Кириленко Олена Іванівна*

КОСМІЧНІ ПРОМЕНІ

Космічні промені — заряджені частинки високих енергій з космічного простору. Майже 90% від загальної кількості частинок складають протони, 9% — ядра гелію та близько 1% — електрони. Слово «промені» в назві явища не слід сприймати буквально, оскільки частинки потрапляють в атмосферу Землі окремо, а не у вигляді напрямленого пучка [0].

При дослідженнях радіоактивності було відмічено, що в йонізаційній камері спостерігається деякий незначний струм, навіть при відсутності радіоактивних препаратів. Наявність цього струму доводила, що якесь випромінення постійно створює в камері йонізацію, що отримала назву залишкової йонізації. Подальші дослідження підтвердили позаземне походження цього випромінення. Звідси випливало, що випромінення випускається не яким-небудь окремим небесним тілом, а приходить рівномірно зі всіх напрямів світового простору. Випроміненню, що викликає залишкову йонізацію, було дано назву космічного випромінення або космічних променів [2].

Природа космічного випромінення виявилася дуже складною. Лише у 50х роках, вдалося скласти відоме уявлення про картину цього явища в цілому. За сучасними даними первинне космічне випромінення, тобто випромінення, що приходить зі світових глибин в земну атмосферу, складається з швидкорухомих позитивно заряджених часток - протонів - і в меншому числі - β -часток та інших ядер. Енергія первинних частинок космічного випромінення величезна - вона вимірюється мільярдами еВ, а в деяких випадках доходить

навіть до значень 10^{21} еВ; при цьому: чим більша енергія частинки, тим менше зустрічається таких частинок в первинній компоненті. Відносно механізму прискорення, шляхом якого у Всесвіті утворюються частинки такої величезної енергії, існує ряд припущень, дослідження яких продовжується.

З первинного космічного випромінення лише мала доля доходить до поверхні Землі. Переважна частина первинних частинок ще у верхніх шарах атмосфери зіштовхується з ядрами атомів, що входять до складу повітря. Зважаючи на величезну енергію первинних частинок такі зіткнення приводять до розщеплювання атомних ядер з випусканням швидких нейтронів, протонів і α -часток. Крім того, зіткнення частинок великої енергії з ядрами супроводжуються утворенням нових частинок - різних мезонів і гіперонів. Залежно від вигляду гіперони перетворюються на мезон і нуклон (нейтрон або протон). Мезони перетворюються на електрони, позитрони або γ -кванти [3].

Отже, в результаті зіткнення швидкої первинної частинки з атомним ядром утворюється значна кількість вторинних частинок меншої енергії - протонів, нейтронів, α -часток, різних гіперонів і мезонів, електронів, позитронів, γ -квантів. Вторинні частинки, просуваючись, в атмосфері, у свою чергу «розмножуються» за рахунок ядерних розщеплень та інших процесів, прикладом яких служить утворення електронно-позитронних пар γ -квантами.

Разом з «розмноженням» частинок в атмосфері відбувається їх поглинання, аналогічно тому, як відбувається поглинання α -, β - і γ -частинок при проходженні через речовину. У верхніх шарах атмосфери переважаючим процесом є «розмноження», і число частинок космічного випромінення наростає аж до висоти ~ 20 км. над рівнем моря. Нижче за цей кордон головну роль відіграє поглинання, і інтенсивність випромінення падає.

На висотах вище 50 км. присутня лише первинна компонента космічного випромінення, що приходить зі світового простору, і інтенсивність випромінення не залежить від висоти. Нижче 50 км. інтенсивність спочатку збільшується за рахунок утворення вторинних частинок, а потім падає за рахунок зростаючого поглинання в атмосфері.

Космічні промені є цікавим явищем природи і, як все в природі, воно тісно пов'язане з іншими процесами в зоряних об'єктах, в нашій Галактиці, на Сонці, в геліомагнітосфері і в атмосфері Землі. Людина вже багато що знає про космічні промені, але такі важливі питання, як причини їх прискорення, у тому числі до настільки гігантських значень як $E \sim 10^{20}$ еВ, хімічний склад при $E > 10^{14}$ еВ, кількісний опис процесів поширення частинок в Галактиці і в навколосонячному просторі, прискорення частинок в спалахах на Сонці залишаються доки невирішеними.

Дослідження космічного випромінення привело до відкриття позитрона і ряду мезонів. Можна думати, що і в майбутньому вивчення космічного випромінення приносить «коштовні» дані про елементарні частинки, особливо у зв'язку з використанням космічних лабораторій (супутників). Все більше зростає роль космічного випромінення як джерела астрофізичної інформації, тобто відомостей про процеси, що відбуваються в далеких областях Всесвіту, де випромінення зароджується і поширюється.

Список використаної літератури:

1. Климишина І. А. Астрономічний енциклопедичний словник / І.А. Климишина, А. О. Корсунь. – Львів, 2003. – 548 с.
2. Вальтер А. К. Ядерная физика / А. К. Вальтер. – Х.: Основа, 1991.
3. Фундаментальные космические исследования / под ред. Г.Г. Райкунова . – М : ФИЗМАТЛИТ, 2014. – 452 с.
4. Элементарный учебник физики: Учеб, пособие. В 3 т. / Под ред. Г.С. Ландсберга: Т. 3. Колебания и волны. Оптика. Атомная и ядерная физика. — 12-е изд. — М.: ФИЗМАТЛИТ, 2001. — 656 с.

*Морозова Оксана Валеріївна
студентка I курсу магістратури,
спеціальність 104 «Фізика та астрономія»*

*Науковий керівник:
кандидат фізико-математичних наук, професор
Грищенко Геннадій Опанасович*

ТЕОРІЯ ВІДНОСНОСТІ І АСТРОНОМІЯ

На початку 20 ст. фізики зіткнулися з досить великою проблемою. Ісаак Ньютон не лише узагальнив принцип відносності Галілея, а й сформулював три закони, які стали основою класичної механіки. І здавалося б, вона пояснює усе, з чим ми стикаємося у повсякденному житті, тобто придатна для світу малих швидкостей. Але, як виявилось пізніше, для швидкостей, близьких до швидкості світла потрібна нова, нестандартна теорія. Вона не має перекреслити теорію Ньютона, а лише доповнити її.

У 1864 році Джеймс Максвелл опублікував систему рівнянь, з яких випливало, що швидкість світла у вакуумі – величина стала і визначається за формулою:

$$c = \frac{1}{\sqrt{\epsilon_0 \mu_0}} = 3 \cdot 10^8 \text{ м/с}$$

В чому ж полягала проблема?

Якщо використати класичну формулу додавання швидкостей Ньютона для двох тіл, які рухаються зі швидкостями, близькими до c (уявимо собі таку ситуацію), отримаємо значення більше за максимальне. З цього протиріччя фізики і почали шукати вихід.

У 1905 року Альберт Ейнштейн опублікував статтю, ідея якої змінила наші погляди на світ, а окремо, на простір і час. Згодом вона була повністю сформована у спеціальну теорію відносності (СТВ), основу якої складають два постулати – принцип відносності та інваріантності швидкості світла. Швидкість світла відіграє тут головну роль, оскільки вона є максимальною швидкістю для поширення будь-чого. Світло або випереджає інше явище, або, в крайньому випадку, доходить з ним одночасно. [3, С.46]

З останнього і випливають здавалося б, неймовірні висновки. А саме:

- Відносність одночасності;
- Відносність інтервалів часу;
- Релятивістське скорочення довжини;
- Релятивістський закон додавання швидкостей.

Ці висновки вже підтверджені експериментально, тому і використовуються у астрономії. Наприклад був підтверджений ефект сповільнення часу. Тобто, що справджується формула:

$$\tau = \frac{\tau_0}{\sqrt{1 - \frac{v^2}{c^2}}}$$

Тому в супутникових системах, таких як GPS та ГЛОНАСС за допомогою даного ефекту корегується різниця в часі.

Обмеження виникали і в ньютонівській теорії тяжіння. Багато вчених намагалися створити скалярну теорію для опису гравітаційної взаємодії тіл, швидкість яких наближається до c . І знову, вирішення запропонував Ейнштейн у 1915 році. Вчений дійшов висновку, що інертна та гравітаційна маси рівні, згодом цей висновок отримав назву “принцип еквівалентності”. СТВ усуває ще один недолік класичної механіки: інерція і тяжіння виглядають як зовсім різні, незалежні один від одного явища, хоча вони обумовлені однією сталою – масою. [5, С.158]

Ця проста, на перший погляд думка і стала основою загальної теорії відносності (ЗТВ), яка по суті базується на нових інтерпретаціях простору та часу. Основна ідея теорії така: насправді немає сили тяжіння як такої. Поняття простору та часу об'єднуються в одне – метрику простору – часу. А масивні тіла (такі як Сонце) своєю масою викривляють цю метрику, тому нам здається що існує деяка сила, яка притягує нас. Тобто простір навколо нас викривлює об'єкт будь-якої маси.

Зрозуміло, що для всієї наукової спільноти це все залишалось лише “ грою розуму”, але до перших експериментальних підтверджень. А саме: зміщення перигелія орбіти Меркурію, видиме зміщення положення зір відносно Сонця та гравітаційна затримка сигналу.

Сучасна астрономія зараз знаходиться на етапі, коли висновки СТВ та ЗТВ необхідно застосовувати у різних її розділах. Точність спостережень таких супутникових систем як GPS, ГЛОНАСС та ін. досягає 1 ms, а майбутні астрометричні місії обіцяють до 10 μ s. Астрофізика, астрометрія ну і звісно, космологія використовують ЗТВ для пояснення даних спостережень.

Космологія – наука, про будову та еволюцію Всесвіту, яка вивчає його на найбільших просторово-часових відрізках його існування. Звісно, в такому масштабі головну роль відіграє гравітація. Тому сучасна космологія базується не тільки на даних отриманих зі спостережень, але і використовує ЗТВ як теорію тяжіння.

Список використаної літератури:

1. Борн М. Эйнштейновская теория относительности / М. Борн. – М.: Мир,. – 1975. – 112 с.
2. Боулер М. Гравитация и относительность / М. Боулер. – М.: 1979. – 218 с.
3. Ландау Л.Д. Что такое теория относительности / Л.Д. Ландау, Ю.Б. Румер. —М.: Сов. Россия. — 1975. — 112 с.
4. Терлецкий Я.П. Парадоксы теории относительности. — М.: Наука, 1966. — С. 40—42.
5. Эйнштейн А. Собрание научных трудов в четырех томах. Работы по теории относительности / А. Эйнштейн. - М.: Наука, 1966. – 700с.

*Мосюк Тетяни Іванівни
студентки I курсу магістратури,
спеціальність 104 «Фізика та астрономія»*

*Науковий керівник:
доктор філософських наук, професор
Вернидуб Роман Михайлович*

МЕТОДИ РАДІАЦІЙНОГО ВПЛИВУ НА НАПІВПРОВІДНИКОВІ СТРУКТУРИ БІНАРНИХ СПОЛУК

Протягом багатьох років, відділ радіаційної фізики проводив наукові дослідження з радіаційної фізики атомарних і бінарних напівпровідників. Було отримано ряд фундаментальних прикладних результатів.

На атомному реакторі ВВР-М відділ радіаційної фізики проводить наукові дослідження по вивченню радіаційних ефектів у кремнії та бінарних напівпровідниках. Вивчається кінетика перебудови дефектно-домішкових комплексів при радіаційно-термічних обробках кремнію і бінарних напівпровідників.

При комплексному дослідженні природи і поведінки дефектів, наведених швидкими і тепловими нейтронами реактора в моноатомних та бінарних сполуках ($A^{III}B^V$, $A^{II}B^{VI}$), за допомогою електрофізичних, оптичних, ядерно-фізичних, рентгенівських і електронно-мікроскопічних методів одержано дані про природу радіаційних дефектів, зміну їх властивостей, перебудову та їх поведінку залежно від домішкового складу кристалів, величини потоку нейтронів, режиму термообробки кристалів [3].

Найбільший науковий і практичний інтерес представляють бінарні сполуки, що у даний час є найважливішими матеріалами напівпровідникової оптоелектроніки.

Перш за все, це біля 30 кристалів сполук трьох та п'ятивалентних елементів $A^{III}B^V$, з яких найбільш важливим є арсенід галію $GaAs$, а також $InSb$, $AlAs$, та інші. Відомі також кристали групи $A^{II}B^{VI}$ – $ZnCd$, $HgTe$ і т. д., їх також біля 30.

- Сполуки типу $A^{III}B^V$
- Напівпровідники $A^{II}B^{VI}$
- Сполуки типу $A^{IV}B^{VI}$

Це найбільш важливі сполуки серед бінарних напівпровідників. Вони є найближчими електронними аналогами кремнію і германія. Кристали $A^{III}B^V$ утворюються в результаті взаємодії елементів III підгрупи періодичної таблиці (бора, алюмінію, галію, індію) з елементами V підгрупи (азотом, фосфором, миш'яком і сурмою).

Напівпровідники групи прийнято класифікувати по металоїдному елементі. Відповідно, розрізняють нітриди, фосфіти, арсеніди й антимоніди. За винятком нітридів усі сполуки $A^{III}B^V$ кристалізуються і ґратці цинкової обманки кубічного типу сфалериту. У ґратках того й іншого типів кожен атом елемента III групи знаходиться в тетраедричному оточенні чотирьох атомів елемента V групи і навпаки [2].

Цілеспрямовані зміни електрофізичних властивостей під дією радіації вивчалися і досліджуються в даний час у складних напівпровідниках, які є перспективними для електронної техніки: $GaAs$, $CdTe$, CdS , $InSb$.

Запропоновано чутливі й швидкодіючі датчики на основі $GaAs$ Для побудови карт радіаційних полів.

Створено перспективну наукову школу по радіаційній фізиці напівпровідників та напівпровідникових детекторів ядерних випромінювань.

Список використаної літератури:

1. Воздействие радиации на GaAlAs — GaAs- и InGaAsP — InP-лазеры О. В. Журавлева, В. Д. Курносов, В. И. Швейкин

Научно-исследовательский институт "Полус" им. М. Ф. Стельмаха, г. Москва;

2. Поплавко Ю.М., В.І. Ільченко, Воронов С.А., Якименко Ю.І. Фізичне матеріалознавство. Частина IV. Напівпровідники: Навчальний посібник. Київ, видавництво «Політехніка» Національного Технічного університету України, 2010. — 342 с.

3. Радіаційна фізика напівпровідників на реакторі ВВР-М – Доступ за адресою: https://inis.iaea.org/collection/NCLCollectionStore/_Public/32/054/32054551.pdf

Півень Максим Володимирович
студент I курсу магістратури,
спеціальність 104 «Фізика та астрономія»

Науковий керівник:
кандидат фізико-математичних наук,
доцент Павлова Н.Ю.

СОНЯЧНІ БАТАРЕЇ ТА ЇХ ВИКОРИСТАННЯ

Кожний день на Землі споживається дуже велика кількість енергії. Людству потрібна енергія, причому потреби в ній збільшуються з кожним роком. Разом з тим запаси традиційних природних палив (нафти, вугілля, газу і інш.) є обмеженими. Тому людство цікавлять альтернативні джерела енергії. Одним з таких альтернативних джерел є сонячна енергія. За рік на поверхню Землі потрапляє $1,8 \cdot 10^{17}$ кВт·год сонячної енергії. Ця величина в 10^4 перевищує сучасні світові потреби в енергії [1]. Перетворювати сонячну енергію в електричну вчені навчилися за допомогою сонячних батарей. Сонячна батарея складається зі сполучених послідовно і паралельно фотоелементів. Сонячні батареї складаються з сонячних елементів. Кожен такий елемент – це фотодіод великої площі, структура якого оптимізована для перетворення сонячного випромінювання в електричну енергію. Принцип роботи фотоелементів базується на фотогальванічному ефекті. Цей ефект відкрив Беккерель в 1839 році. Згодом роботи Ейнштейна в області фотоэффекту дозволили пояснити це явище, за що він був відзначений Нобелівською премією у 1905 році. Дослідження Беккереля показали, що енергію сонця можна трансформувати в електрику за допомогою напівпровідників.

Фотоелементи на основі напівпровідників складаються з двох шарів, які мають різну провідність. До кожного з них приєднують контакти, які використовуються для підключення до зовнішнього кола. Роль катода відіграє шар з n-провідністю (електронна провідність), а роль анода р-шар (діркова провідність). Струм в n-шарі створює рух електронів, які при попаданні на них світла вибиваються за рахунок фотоэффекту. Відповідно струм в р-шарі створюється рухом дірок. На стику шарів з n і р- провідністю створюється n-p-перехід. Утворюється свого роду діод який створює різницю потенціалів за рахунок потрапляння на нього променів світла [2].

Перші сонячні батареї з'явилися в 1954 році в США. Коефіцієнт корисної дії цих батарей становив лише 4%. Розвитку технологій виробництва сонячних панелей сприяли потреби космічної галузі. З 1958 року сонячні панелі активно почали використовуватися НАСА для встановлення їх на супутниках, космічних обсерваторіях, станціях.

Фотоелементи можна поділити на три види: монокристалічні, полікристалічні та аморфні, які мають різну технологію виготовлення.

Найчастіше в сонячних елементах використовують кремній. Найбільшу квантову ефективність (від 17% до 22%) мають елементи на основі монокристалічних пластин кремнію, але вони досить дорогі. Дешевшими є панелі з полікристалічного кремнію, але їх ККД складає 12-18%. Ще дешевшим є використання сонячних елементів з аморфного кремнію з ККД порядку 9,5%.

В сучасних фотоелектричних перетворювачах ККД значно вищий за рахунок використання гетеропереходів, фокусування сонячного світла та ін.

Наприклад ККД фотоелектричного перетворювача на основі GaInP/GaAs/Ge – 32%. У 2013 році компанія Sharp створила фотоелемент на індієвий-галій-арсенідній основі з ККД 44,4%.

Незважаючи на необхідність використання досить великих площ, неможливість роботи вночі, малу ефективність в вечірні години, використання при виробництві досить токсичних речовин (кадмію, галію, свинцю та ін.), зниженні ККД з ростом температури, сонячні батареї мають гарні перспективи як перетворювачі сонячної енергії в електричну. За оцінками Європейської Асоціації фотовольтаїки, до 2020 року вартість електроенергії, що виробляється сонячними батареями, буде менше 0,10 € за кВт год для промислових установок і менш 0,15 € за кВт год для побутових споживачів.

Завдяки сонячним батареям можливо забезпечити електроенергією і тепловими ресурсами місця, де традиційне постачання неможливе або ускладнене. Сонячні батареї активно використовуються для забезпечення енергією власних будинків, фермерських господарств та віддалених від енергопостачання будівель. Все частіше їх можна зустріти на автомобілях, ліхтарях що освітлюють вулиці та лавках.

Список використаної літератури:

1. Грундман М. Основы физики полупроводников. Нанопизика и технические приложения. – М.: ФИЗМАТЛИТ, 2012. – 772 с.
2. Принцип роботи: Сонячні батареї [Електронний ресурс] // ecost.lviv. – Режим доступу до ресурсу: http://ecost.lviv.ua/ua/sonce_prunc_work_son_batter.html.

*Пустова Світлана Олександрівна
студентка III курсу
спеціальності 014 «Середня освіта (фізика)»*

*Науковий керівник:
кандидат педагогічних наук, доцент
Кириленко Олена Іванівна*

ПАРАДОКСИ ТЕОРІЇ ВІДНОСНОСТІ

Сьогодні, вченим зі всього світу вдається прорахувати з високою точністю фізичні процеси у Всесвіті, оперуючи лише двома групами фізичних законів. Окремо одна від одної, ці дві теорії працюють з неймовірною точністю. З'єднавши їх, нарешті, вдається отримати повну картину світу. Однак, поки що це не вдалося нікому. Мова йде про квантову теорію і теорію відносності.

Особливістю теорії відносності (спеціальної та загальної) є те, що вона постулює швидкість світла як гранично можливу у всьому Всесвіті та розкриває природу однієї з фундаментальних взаємодій – гравітації. Гравітація, в свою чергу, розглядається як побічний ефект викривлення матерією простору і часу. Тому не дивно, що таке незвичайне припущення має низку процесів, які підтверджені розрахунками, але суперечать класичній моделі. Такі процеси і називаються парадоксами. Для розвитку наукового і творчого мислення учнів, є цілком доцільним використовувати їх як проблемні завдання під час вивчення теорії відносності в курсі фізики.

Загальновідомими парадоксами, які яскраво ілюструють особливості теорії є парадокс скорочення рухомих масштабів, парадокс подорожі в майбутнє, парадокс Білкера, парадокс швидкості гравітації тощо. В деяких джерелах вони можуть мати інші назви такі як: парадокс субмарини, парадокс жердини і сараю, парадокс близнюків тощо. Деякі з них є уявними експериментами, але їх підтвердження впливає із логічного алгоритму мисельних припущень з використанням принципів теорії відносності.

Щоб повністю усвідомити хід розв'язання поставленої проблеми в будь-якому з парадоксів, учням необхідно ознайомитися з основними поняттями, такими як принцип відносності, релятивістський закон додавання швидкостей та зв'язок енергії і маси.

Деякі речі, які здаються цілком «очевидними», в рамках спеціальної теорії відносності можуть і не бути такими, або ж навпаки. Наприклад, всі парадокси скорочення рухомих масштабів (Lorentz contraction) зв'язані з симетрією і залежать від величини швидкості руху. З чого можна зробити висновок, що цей ефект необхідно враховувати лише при великих швидкостях.

Зокрема, для продовження теми, можна розглянути парадокс субмарини, або парадокс Сапплі. Він також стосується зміни розмірів тіла при близько світлових швидкостях, однак роз'яснення є досить складним, і його можна пояснити і з точки зору спеціальної теорії відносності (Джеймс Сапплі) і з точки зору загальної (Джордж Матсас).

Крім того, як окремий випадок, можна розглянути і парадокс Ейнштейна-Подольського-Розена, вирішення якого в свою чергу, говорить про те, що квантово-механічний опис фізичної реальності не може бути повним. Висновком чого є необхідність пошуку загальної теорії всього.

Розуміння роз'яснень парадоксів теорії відносності є необхідним у вивченні курсу фізики. Адже воно є наочним і чудово ілюструє поняття відносності.

Список використаної літератури:

1. Аверін Г.В. Сутність логічних парадоксів спеціальної теорії відносності / Г.В. Аверін // Геотехнічна механіка. – 2014. – №114. – С. 261-271.
2. Яковлева О.М. Методика вивчення теорій простору і часу у курсі фізики / О.М. Яковлева // Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. – 2013. – №2 (28). – С.331-341.
3. Лейзер Д. Создавая картину Вселенной / Д. Лейзер – Москва, 1988. – 330 с.

*Пучко Анастасія Володимирівна
студентка I курсу магістратури,
спеціальність 104 «Фізика та астрономія»*

*Науковий керівник:
кандидат педагогічних наук, доцент
Кириленко Олена Іванівна*

ЗАКОН ЗБЕРЕЖЕННЯ І ПЕРЕТВОРЕННЯ ЕНЕРГІЇ: ІСТОРІЯ ВІДКРИТТЯ

Витоки відкриття закону збереження енергії сягають глибокої давнини. «З нічого не буває нічого» - так стародавні греки виражали ідею збереження.

Першим у відкритті закону збереження енергії був Рене Декарт, який сформулював в 1644 році, в своїй праці: «Начало філософії», закон збереження кількості руху: «коли одне тіло зіштовхується з іншим, воно може передати йому лише стільки руху, скільки саме одночасно втратить, чи забрати у нього лише стільки, наскільки воно збільшить свій власний рух».

Христіян Гюйгенс (нідерландський механік, фізик, математик, астроном і винахідник), досліджуючи удар куль, показав, що зберігається не арифметична, а векторна сума їх кількостей руху.

Готфрід Лейбніц (німецький філософ, логік, математик, фізик, мовознавець та дипломат) в своїх трактатах: «Доказ пам'ятної помилки Декарта» (1686 році) і «Нарис динаміки» (1695 році) ввів поняття «живої сили». Після чого допустив, що втрачена частина «живої сили» переходить до атомів: «те, що поглинається найдрібнішими атомами, не втрачається, безумовно, для всесвіту, хоча й втрачається для загальної сили тіл, що зіштовхуються».

Томас Юнг (фізик, механік, лікар, ботанік, астроном, філолог і сходознавець) в 1808 році ввів поняття кінетичної енергії. Під словом «енергія» розумів «здатність тіла виконувати роботу внаслідок придбання швидкості».

В 1748 році Михайло Ломоносов (російський учений-натураліст, геохімік, поет) сформулював «загальний закон природи»: Усі зміни, що відбуваються у природі, мають таку властивість, що скільки чогось у одного тіла забирається, стільки додається до іншого, так якщо десь зменшиться кількість матерії, то додається в іншому місці.

В 1838 році Роберт Майер (німецький лікар та фізик) отримав ступінь доктора медицини, і працюючи лікарем на торговому судні, зробив відкриття, яке змінило все його життя. Майер, виконуючи кровопускання, помітив, що венозна кров людини набагато червоніша в тропіках, ніж в помірних широтах. Він робить висновок, що в тропіках, де жарко, організму треба менше енергії для підтримання температури тіла. Це привело Майєра до формулювання закону збереження енергії в якісній формі: «Рух, тепло, і, як ми намагаємось показати в майбутньому, електромагнетизм, виражають явища, які можуть бути зведені до єдиної сили, які замінюють і переходять одне в одне». У 1845 році після того, як англійський фізик Джеймс Джоуль точно виміряв кількість теплоти, яка виділяється при перетворенні механічної роботи в теплову енергію, і уточнив результат,

який раніше отримав Майєр, вони одночасно зробили відкриття, яке принесло перше експериментальне підтвердження кінетичного характеру тепла і можливість переходу одного виду енергії в інший. В 1851 році виходить брошура Майєра: «Зауваження про механічні еквівалентні теплоти». Незадовго до його смерті, в 1874 році, вийшло зібрання його праць під назвою «Механіка тепла». Майєр не був фізиком, але дав узагальнене розуміння закону збереження енергії [2].

У 1843 році, незалежно від Майєра, Джеймс Джоуль (англійський фізик) прийшов до відкриття еквівалентності теплоти і роботи, а потім до закону збереження і перетворення енергії. В тому ж році Джоуль опублікував роботу «Тепловий ефект електромагнетизму і механічна цінність теплоти». Починаючи з 1841 року він проводив багато дослідів на застосування теплоти в фізичних процесах. В 1847 році він виконав дослід з вимірювання механічного еквівалента теплоти. Відкриття механічного еквівалента теплоти, яке привело Джоуля до відкриття закону збереження і перетворення енергії [1, С.311-312, 314].

Більш точне формулювання закону збереження і перетворення енергії дав Герман Гельмгольц в 1847 році. Німецький фізик, фізіолог та психолог працюючи над проблемою: «які відносини мають бути між різними силами природи, якщо прийняти, що *perpetuum mobile* взагалі неможливий?», прийшов до відкриття закону збереження і перетворення енергії. На відміну від своїх попередників Гельмгольц пов'язував закон з неможливістю існування вічних двигунів. Закон збереження і перетворення енергії цих сил був їм сформульований в наступному вигляді: «у всіх випадках, коли відбувається рух рухомих матеріальних точок під дією сил тяжіння і відштовхування, величина яких залежить тільки від відстані між точками, зменшення сили напруги завжди рівне збільшенню живої сили, і навпаки, збільшення першої призводить до зменшення другої. Таким чином, завжди сума живої сили і сили напруги постійна» [1, С.314; 2].

Сучасне формулювання закону збереження і перетворення енергії: енергія не виникає і не зникає, вона лише переходить з одного виду в інший [3, С. 171].

Список використаної літератури:

1. Спасский Б.И. История физики [Електронний ресурс] / Борис Иванович Спасский // Высшая школа. – 1977. – 320 с. – Режим доступу до ресурсу: http://alexandr4784.narod.ru/spass_1.htm

2. Великий закон природы и его авторы [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://fis.wikireading.ru/6435>.

3. Коршак С. В. Фізика 9 клас підручник для загальноосвітніх навчальних закладів / С. В. Коршак, О. І. Ляшенко, В. Ф. Савченко. – Київ; Ірпінь: 2-ге видання, перероблене та доповнене, 2005. – 200 с. – (ВТФ «Перун»).

*Терещук Вікторія Миколаївна,
студентка II курсу магістратури,
спеціальності 104 «Фізика та астрономія»*

*Науковий керівник:
кандидат фізико-математичних наук, професор
Грищенко Геннадій Опанасович*

МОДЕЛЬ АТОМА: ІСТОРІЯ І СУЧАСНА ТЕОРІЯ

Ще з давніх часів мислителі, філософи припускали, що все суще, матерія, повітря, вода, все складається з таких собі дрібних частинок – атомів. Основоположником атомарної теорії будови світу був давньогрецький філософ і вчений Демокріт, хоча, швидше за все не він був першим автором цієї ідеї.

Новий інтерес до атомів, основних відомостей про їх будову вже виник в ХІХ столітті, часу нового розквіту науки і техніки. Так вже з практичними дослідженнями вченим

стало зрозуміло, що атом не є неподільним, а в 1860 році було сформульовано академічне поняття атома і молекули [1].

Одна з перших моделей структури атома була запропонована в 1904 році Томсоном. Згідно Томсону, Z електрони, кожен з яких має зарядом $-e$, знаходяться в деяких рівноважних положеннях всередині неперервно розподіленого по об'єму атома позитивного електричного заряду $+Ze$, утворюючи електрично нейтральну систему. Електрони можуть коливатися навколо своїх рівноважних положень і випускати і поглинати електромагнітне випромінювання. У складному атомі електрони розподілені по кільцям різного радіуса, що визначає періодичність хімічних властивостей атома. Однак через декілька років було виявлено, що уявлення про неперервно розподілений всередині атома позитивний електрон, яке лежить в основі даної моделі, помилкове [2].

Модель атома Томсона 1904 року була спростована в експерименті з розсіювання альфа-частини на золотій фользі в 1909 році, який був проаналізований Ернестом Резерфордом в 1911 році, який припустив, що в атомі є дуже мале ядро, що містить дуже великий позитивний заряд (в разі золота, достатній, щоб компенсувати заряд близько 100 електронів), що призвело до створення планетарної моделі атома Резерфорда [3].

Недоліком планетарної моделі була її несумісність із законами класичної фізики. Якщо електрони рухаються навколо ядра як планети навколо Сонця, то їхній рух прискорений, і отже, за законами класичної електродинаміки вони повинні були б випромінювати електромагнітні хвилі, втрачати енергію й падати на ядро [1].

Творцем квантової теорії є Нільс Бор. Історія подбала про те, щоб творець квантової моделі атома попрацював спершу з автором першої моделі атома, а потім приїхав до автора планетарної моделі, щоб на основі цієї моделі створити теорію атома Резерфорда - Бора. Відома стаття Бора, в якій були укладені основи цієї теорії, починалася з вказівки на моделі Резерфорда і Томсона і обговорення їх особливостей і відмінностей.

У 1922 році Бор отримав Нобелівську премію з фізики. У прочитаній ним 11 грудня 1922 року в Стокгольмі нобелівській доповіді він розгорнув картину стану атомної теорії до цього часу. Одним з найбільш істотних успіхів теорії було знаходження ключа до періодичної системи елементів, яка пояснювалася наявністю електронних оболонок, що оточують ядра атомів [3].

Однак, квантова модель також була недосконалою. Тому з'явилися інші моделі атома. Наприклад, квантово-механічна модель атома. Восени 1927 року Н. Бор прочитав лекцію «Квантовий постулат і новітній розвиток атомної теорії». Квантова механіка дає уявлення про електрон, як би розмазаний навколо ядра у вигляді так званої електронної хмари. Розрахунки в квантовій механіці проводять за допомогою запропонованого в 1926 році австрійським вченим Е. Шредінгером рівняння, яке є математичним описом електронної будови атома в тривимірному просторі [4].

Поява нових ідей викликала гостру дискусію в фізиці і філософії. Єдиної точки зору ще не досягнуто до сих пір. Однак закони квантової механіки приймаються всіма фізиками як основні закони природи. Розбіжності починаються у філософській інтерпретації цих законів [3].

Список використаної літератури:

1. Білий М.У. Атомна фізика / М.У. Білий - К: Вища школа, 1973. – 188 с.
2. Ширков Д.В. Фізика мікромира. Маленькая энциклопедия / Д.В. Ширков, Н.Г. Семашко – М: Советская энциклопедия, 1980. – 527 с.
3. Кудрявцев П.С. Курс истории физики: Учеб. пособие для студентов пед. ин-тов по физ. спец. / П.С. Кудрявцев - 2 изд., испр. и доп. - М. : Просвещение, 1982. - 448 с.
4. Мингулина Э.И. Курс общей химии / Мингулина Э.И., Масленникова Г.Н., Коровин Н.В., Филиппов Э.Л. - 2-е изд., перероб. и доп. – М:Высшая школа, 1980. – 466с.

*Челнокова Софія Миколаївна,
студентка I курсу магістратури,
спеціальність 104 «Фізика та астрономія»*

*Науковий керівник:
кандидат педагогічних наук, доцент
Кириленко Олена Іванівна*

ТЕРМОЕЛЕКТРИЧНІ ЯВИЩА: ВІД ВІДКРИТТЯ ДО ПРАКТИЧНОГО ЗАСТОСУВАННЯ

Термоелектричні явища — ряд фізичних явищ, обумовлених взаємозв'язком між електричним струмом та потоками тепла в речовинах і контактах між ними. До термоелектричних явищ належать: ефект Зеебека – виникнення електрорушійної сили в неоднорідно нагрітому провіднику; ефект Пельтьє – нагрівання чи охолодження контакту двох провідників при проходженні через нього електричного струму; ефект Томсона — виділення або поглинання тепла при проходженні електричного струму через неоднорідно нагрітий провідник.

Явище виникнення напруги в металевому бруску, кінці якого мали різну температуру, відкрив (випадково) у 1821 р. Томас Зеебек. У 1823 р. він встановив, що в колі, яке складається з двох провідників різних родів, виникає електрорушійна сила, якщо контакти цих провідників підтримуються при різній температурі. Ця електрорушійна сила називається термоелектрорушійною силою (термо-е.р.с.) [1, С. 89].

Ефект Пельтьє. Уявимо коло, яке складається з різнорідних провідників. В місцях контакту цих провідників, виділяється джоулеве тепло. В місцях з'єднання тотожних провідників ця теплота є єдиною і, з цієї точки зору, контакт нічим не відрізняється від інших ділянок кола. А от у місцях контактів різнорідних провідників окрім джоулеві тепла виділяється або поглинається (в залежності від напрямлення струму) додаткова теплота, що викликає у першому випадку нагрівання, а в другому – охолодження контакту. Це явище було відкрито у 1834 р. Ж. Пельтьє. Додаткова теплота, що виділяється або поглинається називається теплотою Пельтьє.

Між ефектами Пельтьє та Зеебека існує безпосередній зв'язок: різниця температур викликає в колі, що складається з різнорідних провідників, електричний струм, а струм, що проходить через таке коло, створює різницю температур. Кількісно цей зв'язок був встановлений У. Томсоном. Ефект Пельтьє виникає внаслідок різниці середніх енергій електронів провідності в різнорідних матеріалах, що приведені у контакт [1, С. 115].

Ефект Томсона. У. Томсоном було передбачено, що в однорідному провіднику, уздовж якого існує градієнт температури та протікає струм, окрім джоулевого тепла має виділятися або поглинатися (в залежності від напрямку струму) додаткова кількість теплоти. Цю теплоту називають теплотою Томсона. В провіднику в якому струм тече у напрямку, що співпадає з напрямком переміщення електронів від гарячого краю провідника до холодного, «нагріті» електрони віддають градієнту надлишок енергії і викликають тим нагрівання провідника. При оберненому напрямку струму провідник охолоджується [1, С. 128].

Довгий час ефект Зеебека застосовувався лише для вимірних цілей – в якості термопар. Однак з відкриттям напівпровідників виявилось можливим використання ефекту Зеебека для прямого перетворення теплової енергії в електричну. Пристрої такого роду називають термоелектрогенераторами. Основну роль в їх розробці та відкритті широкому загалу зіграв радянський фізик академік А.Ф. Йоффе [2, С. 195]. В середині 70-х років з'явилися термоелектрогенератори, які використовують теплоту, що виділяється при радіоактивному розпаді хімічних елементів. Вони призначені для живлення радіоелектронної апаратури автоматичних радіометеорологічних станцій, штучних

супутників Землі тощо [3, С. 157]. Ведуться роботи по створенню сонячних термоелектрогенераторів, що використовують теплову енергію сонячного випромінювання. На жаль, ККД навіть кращих сучасних експериментальних термоелементів не перевищує поки 8% [4, С. 123].

Широке практичне застосування отримує явище Пельтьє. Воно використовується головним чином для різного роду охолоджуючих приладів – домашніх холодильників, пристроїв для охолодження бортової радіоелектронної апаратури, мікрохолодильників для біологічних цілей, всіляких термоелектричних термостатів, мікроскопних столиків з охолодженням і нагріванням тощо. Також елементи Пельтьє застосовуються для охолодження пристроїв із зарядним зв'язком в цифрових фотокамерах. За рахунок цього досягається помітне зменшення теплового шуму при тривалих експозиціях (наприклад в астрофотографії). Багатоступінчасті елементи Пельтьє застосовуються для охолодження приймачів випромінювання в інфрачервоних сенсорах. Недоліком елемента Пельтьє є більш низький коефіцієнт корисної дії, ніж у компресорних холодильних установок на фреоні, що веде до великої споживаної потужності для досягнення помітної різниці температур [4, С. 122].

Озираючись на багатогранний «багаж» розробок, створених на початку ХХ століття в області термоелектричних пристроїв, ми можемо тільки фантазувати над новими винаходами. Так, українські студенти фізико-енергетичного факультету ХНУ ім. Каразіна у 2012 р. розробили експериментальний пристрій для зарядження телефону. Він працює на основі елемента Пельтьє, який приєднується до перетворювача сигналу, а той, в свою чергу, до телефону. Елемент Пельтьє має бути закріплений над багаттям одним своїм боком, на інший ставиться ємність з водою. Приклад такого простого використання термоелектричного явища доводить, що перепоною до винаходів та нових підходів до застосування давно винайдених ефектів служить тільки рівень технологічного розвитку людства та кордони людської фантазії.

Список використаної літератури:

1. Эпифанов И. Г. Физика твердого тела: Учебное пособие / И.Г. Эпифанов. – Санкт-Петербург: Лань, 2011. – 288 с.
2. Иордашвили Е.К. Термоэлектрические источники питания / Е.К. Иордашвили. – М.: Советское радио, 1968. – 257 с.
3. Иоффе А.Ф. Термоэлектрическое охлаждение / А.Ф.Иоффе, Л.С. Стельбанс, Е.К. Иорданишвили, Т.С. Ставицкая. – М.: АН СССР, 1956. – 385 с.
4. Шостаковский П. В. Современные решения термоэлектрического охлаждения для радиоэлектронной, медицинской, промышленной и бытовой техники / П.В. Шостаковский. // Компоненты и технологии. – 2009. – №12. – С. 120–126.

*Шмагун Марія Андріївна
студентка II курсу магістратури,
спеціальності 104 «Фізика та астрономія»*

*Науковий керівник:
кандидат педагогічних наук, доцент
Кириленко Олена Іванівна*

ІНСТРУМЕНТ «GOOGLE CLASSROOM» ЯК ВЗАЄМОДІЯ ВИКЛАДАЧА І СТУДЕНТА

Світовий процес переходу від індустріального до інформаційного суспільства, а також соціально-економічні зміни, що відбуваються в Україні, вимагають суттєвих змін у

багатьох сферах діяльності держави. В першу чергу це стосується реформування освіти [1, 2].

Нині великої популярності серед абітурієнтів набуває **дистанційна форма навчання**. З року в рік кількість вищих навчальних закладів (ВНЗ), що вводять дистанційну форму навчання, зростає, також збільшується і кількість спеціальностей з такою формою навчання. Проте, брак технічного, кадрового і фінансового забезпечення стримує процес розвитку. Поряд з класичними формами навчання (денна, заочна), дистанційна має **ряд переваг**, що забезпечує її актуальність [3].

Інформаційно-комунікаційні технології (ІКТ) займають одне з ключових місць в управлінні освітніми процесами. За останнє десятиріччя інформатизація освіти стала проблемою, на вирішення котрої спрямовано досить багато зусиль та ресурсів. Основною метою залишається розробка нових освітніх технологій, здатних модифікувати традиційні форми представлення інформації для підвищення якості навчання [3, 4].

Можна виокремити декілька основних сучасних тенденцій розвитку ІКТ в освітньому процесі. Одна з провідних – створення єдиного освітнього простору [3, 4].

Google Classroom - це безкоштовний сервіс для навчальних закладів та некомерційних організацій. Також він доступний всім, хто має особистий обліковий запис Google. Для роботи над сервісом розробники залучили викладачів, тому можна стверджувати, що завдяки інструменту Google Classroom спілкування студентів та викладачів виходить на новий рівень - тепер це не обмежується межами аудиторії [5].

Основні можливості Google Classroom [5, 6]:

1. Налаштування класу. Для кожного «Класу» створюється свій ключ доступу, який студенти та викладачі використовують для приєднання до навчального курсу. Викладач, використовуючи розсилку, може розіслати запрошення до свого навчального курсу студентам, які через отриманий лист, натиснувши кнопку «Приєднатися», автоматично стають учасниками «Класу».

2. Інтеграція з Google Диском. Коли викладач використовує Google Classroom, папка «Клас» автоматично створюється на його робочому Google Диску. Для студентів також створюється папка «Клас» з вкладеними папками для кожного «Класу», до якого вони приєднуються.

3. Різноманітні можливості для створення та розповсюдження завдань. Всі записи в «Класі» відображаються як у блозі - стрічкою. Вчитель отримує можливість використовувати в «Класі» дописи 4-х типів:

- **«Створити оголошення».**
- **«Створити завдання»** - призначений для створення індивідуальних завдань.
- **«Створити запитання»** - призначений для створення запитання з короткою відповіддю або запитання, яке має варіанти відповіді.
- **«Використати наявний допис»** - дає можливість викладачу використати завдання чи запитання створене в іншому «Класі» (в своєму чи тому до якого він має доступ).

4. Управління часом. При створенні завдань викладач може вказати термін здачі роботи. Коли студент здає завдання до завершення терміну виконання, на його документі з'являється статус «Перегляд», що дозволяє викладачеві перевірити роботу. Після перевірки викладач може повернути завдання студенту для доопрацювання.

5. Контроль виконання завдань і оцінювання. За усіма завданнями можна спостерігати одночасно і контролювати роботу над окремим завданням одночасно в декількох «Класах». Оцінювання можна виконувати вручну або автоматизовано. Система оцінювання може бути адаптована під будь-яку кількість балів (автоматично 100 балів).

6. Комунікація в «Класі». Завдяки поєднанню можливостей сервісу «Оголошення» і коментування завдань в «Класі», викладачі та студенти завжди підтримують зв'язок і слідкують за станом виконання/перевірки кожного завдання.

Простота у використанні, безкоштовність та високий рівень доступності **Google Classroom** та інших сервісів Google, які цифровий гігант Google постійно оновлює та вдосконалює, дає можливість викладачам організовувати ІКТ підтримку звичайних форм навчання [5].

Список використаної літератури:

1. Кухаренко В.І. Дистанційне навчання та умови застосування / В.І. Кухаренко, О.В. Рибалко, Н.Г. Сиротенко. – Х., 2002. – 320 с.
2. Концепція розвитку дистанційної освіти в Україні [Електронний ресурс] // Освітній портал – Режим доступу до ресурсу: <http://www.osvita.org.ua/distance/pravo/00.html>.
3. Дистанційне навчання у ВНЗ України [Електронний ресурс] // Abiturients.info – Режим доступу до ресурсу: <https://abiturients.info/uk/vuzy/distanciynе-navchannya-u-vnz-ukrayini>.
4. Рафальська О.О. Технологія змішаного навчання як інновація дистанційної освіти / О.О. Рафальська. // Комп'ютерно-інтегровані технології: освіта, наука, виробництво. – 2013. – №11. – С. 128–133
5. GOOGLE CLASSROOM – ЕФЕКТИВНИЙ ІНСТРУМЕНТ СУЧАСНОГО ВЧИТЕЛЯ [Електронний ресурс] // XII Хмурівські читання - кафедра ТiМСО – Режим доступу до ресурсу: <http://timso.koippo.kr.ua/hmura12/2016/10/16/google-classroom/>.
6. Что нового в Google Классе [Електронний ресурс] // Справка- Класс. – 2019. – Режим доступу до ресурсу: <https://support.google.com/edu/classroom/answer/6149237>.

*Якобчук Євгеній Миколайович,
студент II курсу магістратури,
спеціальності 104 «Фізика та астрономія»*

*Науковий керівник:
кандидат фізико-математичних наук, професор
Грищенко Геннадій Опанасович*

ЕВОЛЮЦІЯ ХІМІЧНИХ ЕЛЕМЕНТІВ

Протягом багатьох століть людина вивчає різні явища природи, відкриває один за іншим її закони. Однак на сьогодні існує багато наукових проблем, про вирішення яких люди давно мріяли. Одна з проблем - походження хімічних елементів, з яких складаються всі навколишні нас тіла. Крок за кроком людина пізнає природу хімічних елементів, будову їх атомів, а також поширеність елементів на Землі та в інших космічних тілах. Але загадка народження атомів до самого останнього часу залишається не цілком вирішеною.

В даний час дані, отримані зі штучного перетворення елементів, свідчать про те, що атоми всіх хімічних елементів, знайдених на Землі, могли утворитися в результаті протікання ядерних реакцій. Однак залишався невирішеним одне з основних питань природознавства: коли і де утворилися хімічні елементи в природних умовах? Очевидно, що в умовах, які були на Землі з часу її утворення, синтез елементів не міг протікати. Тому, природно, виникло питання про пошуки інших космічних тіл, що існують зараз або існували до утворення Всесвіту, в яких могли б відбуватися процеси синтезу хімічних елементів [1, С.31].

В основі сучасних уявлень про характер еволюції Всесвіту лежить так звана стандартна космологічна модель (Великого вибуху), згідно з якою Всесвіт розширювався і продовжує розширюватися з деякого над стиснутого і надгарячого стану, що існував приблизно 15-20 мільярдів років тому. Експериментальну основу моделі Великого вибуху становлять спостереження на базі червоного зсуву розширення Всесвіту, початковий синтез легких елементів і космічне мікрохвильове фонове випромінювання (що виник в момент формування атомів через приблизно 300 тис. Років після Великого вибуху).

Вимірювання поширеності елементів в нашій Галактиці показали, що приблизно 92% атомів припадає на частку водню, 8% - на частку гелію і тільки один атом з тисячі - це атом важкого елемента. Така різка невідповідність між поширеністю водню та іншими елементами нашою на думку що речовини спочатку існували в формі найпростішого елемента - водню, а потім ядерні реакції привели до перетворення малої частини цієї речовини в більш важкі елементи. З цієї точки зору, наша планета Земля, яка втратила більшу частину свого водню, який випарувався через слабе поля тяжіння, є просто частинка домішки [4, С. 57].

З точки зору моделі Великого вибуху формування хімічних елементів почалося з першого і з самого важливого етапу - початкового ядерного синтезу. Тобто створення з вільних нуклонів легких елементів – водню. Початковий синтез ядер мав місце на самій ранній стадії розвитку гарячого Всесвіту. До цього часу вже вільні нейтрони і протони покинули стан хімічної рівноваги і енергія γ -квантів впала нижче рівня руйнування створеного раніше дейтерію [5, С. 181].

Вважається, що всі інші важкі елементи були створені в зірках. Злиття ядер під час гідростатичного горіння важких зірок - це другий важливий процес в створенні елементів, в результаті якого формуються елементи періодичної системи, аж до заліза. Однак оскільки серед всіх елементів залізо володіє найбільшою енергією зв'язку в розрахунку на один нуклон, створення більш важких елементів в результаті злиття ядер стає вже неможливим. Так як в охолодженому Всесвіту внаслідок збільшення кулонівських бар'єрів важчі елементи не можуть вже створюватись в достатній кількості в процесі участі заряджених частинок. Подальше формування елементів відбувається в середині зірок і безпосередньо пов'язано з їх еволюцією і генерацією ними енергії шляхом злиття легких ядер групи заліза. Отже, масивні зорі найперших поколінь завершуючи свою еволюцію викидують в космічний простір величезну кількість речовин які синтезують у своїх надрах і саме вони є головним джерелом спостережуваного різноманіття ізотопів в нашому Всесвіті [7, С. 84].

Список використаної літератури:

1. Клапдор-Клайнротхаус Г.В, Цюбер К. Астрофізика елементарних частинок видавництво УФН, 2000. 304 с.
2. Клапдор-Клайнротхаус Г. В., Штаудт А. Неприскорена фізика елементарних частинок. Наука 1997. – 207 с.
3. Ядерная астрофизика / Под ред. Ч. Барнса и др. М.: Мир, 1986. 519 с.
4. Рыжов В.Н. Эволюция Вселенной и происхождение атомов. Саратов: МВУИП "Сигма-плюс", 1998. 64 с.
5. Шкловский И.С. Звёзды: их рождение, жизнь и смерть. – М.: Наука, Главная редакция физико-математической литературы, 1984. – 384 с.
6. Лютостанский Ю. С. Нейтронадлишкові ядра, нуклеосинтез і проблеми астрофізики Мир 1988. 85с.
7. Фізика космоса Під ред. Р.А. Сюняева Сов. Енцикл. 1986. – 300 с.
8. Тейлер Р.Дж. Происхождение химических элементов. М.: Мир, 1975. 232 с.

*Богомольний Юрій,
студент ІМСОн групи
Спеціальності "Математика Середня освіта" (1,9)*

*Науковий керівник:
доктор педагогічних наук, кандидат фізико-математичних наук, професор
Шкільний Олександр Володимирович*

СИСТЕМИ ОНЛАЙН – ТЕСТУВАННЯ ТА ЇХ РОЛЬ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ МАТЕМАТИКИ В ШКОЛІ

Комп'ютерні технології стали важливою складовою сучасної української школи. На мою думку, вирішальною причиною цього є те, що вони допомагають оптимізувати процес навчання. Одним з інструментів, таких технологій є системи онлайн тестування. Не зважаючи на багаторічний досвід їхнього використання у світі, в Україні вони не досить популярні. Можна знайти багато різних причин цього явища, але основними з них є недооцінка та нерозуміння доцільності їхнього використання.[1]

Системи онлайн-тестування – це системи, які знаходяться в певній комп'ютерній мережі і дають можливість провести контроль навчальних досягнень в межах цієї мережі. Головне в такій системі, те що вона об'єднує певну кількість комп'ютерних пристроїв, дозволяючи проводити обмін даними. Слово «Онлайн» означає бути в підключеним до мережі. Одним з видів мережі є інтернет, крім нього може існувати закрита шкільна мережа.

Інтернет – це всесвітня мережа об'єднання комп'ютерних пристроїв. Закрита шкільна мережа – це мережа, яка охоплює тільки комп'ютерні пристрої школи. В подальшому ми будемо розглядати характеристики систем онлайн-тестування, в світові мережі. В загальному, переваги та недоліки таких систем пов'язані з пристроями, які вони об'єднують.

У більшості сучасних шкіл України, немає достатнього технічного забезпечення для використання систем онлайн-тестування в освітньому процесі, тому на даному етапі розвитку, можна використати особисті комп'ютерні пристрої вчителів та учнів. Основна проблема (недолік) в тому що не всі, учасники освітнього процесу, мають такий пристрій, а отже не мають доступу до мережі.[1]

На уроках математики, важливим є кожен етап вивчення предмету. Пропустивши один урок чи тему, учневі буде складніше зрозуміти наступні теми. У математиці, на мій погляд, послідовне вивчення грає вирішальну роль. Наприклад, не знаючи дробів подальше вивчення тем в яких вони використовуються, не матиме сенсу. У сучасному житті багато факторів впливають на учня: на його емоційний стан, увагу, здоров'я. Тому не завжди учні успішні при вивченні теми. Вчитель повинен відслідковувати, як учні зрозуміли навчальний матеріал. Для цього традиційно проводяться короткі самостійні роботи, вони в свою чергу забирають час з вивчення нової теми і в подальшому час учителя на перевірку цих робіт. Системи онлайн-тестування дозволяють спростити, моніторинг навчальних досягнень учнів. Вчитель створює тест готуючись до уроку, учні його проходять, вдома чи в школі, залежно від ролі цього тесту, та мають результат (оцінку), такий підхід економить час та сили затрачені на оцінку досягнень учнів.

Отже системи онлайн-тестування, маючи свої переваги та недоліки, необхідні сучасній школі як зручний інструмент моніторингу навчальних досягнень учнів. Стратегія розвитку «Концепція Нової Української школи» передбачає впровадження інноваційних технологій та нових підходів під час навчання математики. На нашу думку, системи онлайн-тестування сприятимуть реалізації принципів НУШ у навчальному процесі.[2]

Список використаної літератури:

1. Гулак Олена Андріївна: Роль сучасних комп'ютерних та педагогічних технологій підвищенні ефективності та результативності урочної діяльності учнів [Електронний ресурс]/Гулак Олена – Режим доступу: http://osvita.ua/school/lessons_summary/edu_technology/44358

2. Концепція «Нова українська школа»[Електронний ресурс] –Режим доступу:<https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/reforms/ukrainska-shkola-compressed.pdf>

*Воробйова Тетяна Ігорівна,
студентка II курсу магістратури,
Спеціальності «Середня освіта (математика)»*

*Науковий керівник:
доктор педагогічних наук, професор
Бевз Валентина Григорівна*

“ФОРМУВАННЯ В УЧНІВ ОБІЗНАНОСТІ ТА САМОВИРАЖЕННЯ У СФЕРІ КУЛЬТУРИ НА ОСНОВІ ВИКОРИСТАННЯ ІСТОРИЧНИХ ЗАДАЧ”

В концепції «Нова українська школа» [1] вказано 10 ключових компетентностей Нової української школи, серед яких “Обізнаність та самовираження у сфері культури”. Дана компетентність передбачає свідоме розуміння власної національної ідентичності як фундамент відкритого ставлення та поваги до розмаїття культурного вираження інших народів.

Формування математичної культури є невід’ємною складовою загальної культури і культури навчальної діяльності учнів. До її компонентів належать: математичний словник і математичні знання, уміння виділяти математичну ситуацію з безлічі інших; філософія математики (цілісне усвідомлення математичного знання, світогляд, цінності); використання людиною усього розмаїття засобів математики; готовність до творчого саморозвитку. Якщо проводити навчальний процес у відповідних педагогічних умовах, то розвиток складових математичної культури призведе до підвищення рівня загальнокультурної компетентності учня.

Важливим методом формування загальної культури в учнів та активізації навчання математики є ефективна організація і керування навчальною діяльністю учнів у процесі розв’язання різноманітних задач, у тому числі історичних.

Математичні задачі, збережені історією, дають можливість сучасникам оцінити рівень розвитку математики в різні часи, отримати додаткову теоретичну інформацію, допомагають з’ясувати роль і місце математики в практичній діяльності людей, пробуджують інтерес та любов до предмета, потяг до самостійної творчості, прояв ініціативи і кмітливості, критичного ставлення до нових фактів. Ряд задач сприяють естетичному вихованню учнів, дають можливість учителю врахувати інтереси і нахили окремих учнів, проводити диференційований підхід до навчання. Під час розв’язування таких задач буде доречним проведення невеличких історичних екскурсів.

Свідомо є те, що розв’язання історичних задач – один із засобів, що сприяє кращому засвоєнню математики і підвищенню математичної культури учня. За їх допомогою учні чіткіше розуміють зміст математичних понять, теорем, математичних перетворень. Історичні задачі активізують розумову діяльність учнів, розвивають увагу, кмітливість, спостережливість, пам’ять, підвищують інтерес до матеріалу уроку.

Крім цього, у процесі розв'язування математичних задач з історичним змістом в учнів природним чином можуть бути сформовані риси, що властиві творчій особистості.

Використовуючи історичні задачі, ми відтворюємо історичну і культурологічну картину епохи, зв'язки математики з конкретними практичними потребами певної епохи і країни, зв'язки математики з розвитком інших наук, зокрема, з гуманітарними науками, з економікою, із соціальною структурою суспільства, які мали і мають значний вплив на розвиток науки, мистецтва, духовного життя, адже історичні задачі були поставлені потребами практики і розв'язувалися ще 2000 років до нашої ери, про що нам свідчать єгипетські папіруси. Крім того, розв'язуючи історичні задачі, учні зустрічаються з невідомими для них поняттями – стародавніми одиницями виміру тощо, які зараз не використовуються тому, що світ бачиться крізь призму шкільних підручників, він чітко обумовлений і в ньому немає місця тій історичній спадщині, що, крім усього, демонструє внесок окремих народів і вчених у певні епохи. Буває, що пошук розв'язку історичної задачі викликає серед учнів великі труднощі, і це не дивно, бо деякі такі задачі відображають шлях, пройдений людством за широкий проміжок часу, іноді довжиною у людське життя [2].

Розглянемо для прикладу історичну задачу, яка на практиці задовольняє потребу у формуванні й розвитку загальнокультурної компетентності учнів і може бути використана вчителем на уроці математики в 6 класі під час вивчення теми “Множення дробів”.

Вимір трикутного поля. Є трикутне поле шириною в $5\frac{1}{2}$ бу, прямою довжиною в $8\frac{2}{3}$ бу. Питається, яке поле?

Задача із давньокитайського трактата “Математика в дев'яти книгах”, в якому для вимірювання трикутних полів дається таке правило: “Половину ширини помнож на пряму довжину”. Тут необхідно зауважити, що під назвою “пряма довжина” стародавні китайці розуміли висоту трикутника. Тоді, згідно з правилом, задача вирішується легко:

$$\left(\frac{1}{2} \cdot 5\frac{1}{2}\right) \cdot 8\frac{2}{3} = \frac{10+1}{2 \cdot 2} \cdot \frac{24+2}{3} = \frac{11}{4} \cdot \frac{26}{3} = \frac{286}{12} = 23\frac{10}{12} = 23\frac{5}{6} \text{ (бу) [3].}$$

Список використаної літератури:

1. Нова Концепція української школи / Л. Гриневич, О. Елькін, С. Калашнікова, І. Коберник, В. Ковтунець та ін // За заг. ред. М. Грищенко. – Режим доступу: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/reforms/ukrainska-shkola-compressed.pdf>
2. Євтушенко Н.В., Коваленко О.І. Історичні задачі як засіб формування і розвитку загальнокультурної компетенції. Навчально-довідковий посібник. Вид. 1-е. – Чернівці: ЧОППО імені К.Д.Ушинського, 2011. – 56 с.
3. Чистяков В.Д. Сборник старинных задач по элементарной математике с историческими экскурсами и подробными решениями – Минск, 1962. - 201с.

*Даценко Іванна Олегівна,
студентка ІМСОн групи
Спеціальності "Середня освіта (Математика)"*

*Науковий керівник:
доктор педагогічних наук, кандидат фізико-математичних наук, професор
Шкільний Олександр Володимирович*

ІСТОРИЧНИЙ АСПЕКТ ТА АКТУАЛЬНІСТЬ ТЕХНОЛОГІЇ ПЕРЕВЕРНУТОГО НАВЧАННЯ

У більшості шкіл України використовують такий стиль навчання: на уроках подається теоретичний матеріал, а під час виконання домашніх завдань відбувається усвідомлення теоретичного матеріалу та формування вмінь і навичок розв'язування задач. В ідеалі на уроках має бути і пояснений теоретичний матеріал, і проведено закріплення знань. Але, як показує практика, вчитель через нестачу часу не встигає поєднати обидва згадані завдання, а отже, змушений давати частину матеріалу на самостійне опрацювання.

"Перевернутий клас" – це один із видів змішаного навчання (див., наприклад, [1]), де ознайомлення школярів із теоретичним матеріалом відбувається вдома, а на уроках виділяється час на виконання завдань, вправ, проведення лабораторних і практичних досліджень тощо.

Засвоювати теоретичний матеріал школярі можуть різними способами (на вибір учителя): короткі відео-лекції, аудіо-лекції, короткі конспекти тощо. Найбільш поширеним методом виконання домашнього завдання є розгляд теоретичного матеріалу за допомогою відео-лекцій.

Розглянемо історію технології "перевернутий клас". Часто у вчительській практиці є учні які не встигають за процесом навчання, через причини: хвороби, сімейні обставини, лень. Схожа ситуація виникла у двох вчителів хімії Джонатана Бергмана (Jonathan Bergman) та Аарона Семса (Aaron Sams) у США. Вони в 2007 році придумали, як забезпечити своїми лекціями спортсменів, які часто пропускають заняття, а тільки згодом розвинули ідею в новий освітній напрям. При цьому їм допомогли публікації в американських газетах та журналах, одна з яких: в журналі Times за 10 лютого 2006 року стаття "Як витягнути наші школи з 20-го століття".

Як згадує Бергман: "Весною 2007 року Аарон показав мені статтю про програмний продукт, який дозволяє створювати слайд-шоу в PowerPoint, що включає в себе і запис голосу і любі текстові записи. Потім це все конвертується у відео-файл, який легко розповсюдити онлайн. Ми зрозуміли, що саме це може дозволити нашим студентам пропускати заняття, не пропускаючи навчання! Якщо чесно, ми записували наші лекції не через студентів, а через самих себе. Ми дуже багато часу витрачали на проведення повторних уроків для студентів, які пропустили заняття. Записи лекцій дозволили нам не проводити повторні уроки." [2]

У 2010 році Clintondale High School у місті Детройті, США стала першою "перевернутою школою" яка повністю перейшла на принцип "перевернутого навчання". Свого роду першим в математиці по використанню перевернутого навчання не в класі, а індивідуальних уроках став Салман Хан. Американський підприємець та викладач, який заснував першу безкоштовну онлайн платформу "Академія Хана", де є багато відео уроків з різних предметів. Почалося все з того, що його сестра, живучи в Індії, потребувала деяких роз'яснень з математики, але Салман навчався в США. Він вирішив записувати короткі відео з поясненнями, вони з'явилися на YouTube та набрали великої популярності. Всі ролики спочатку створювалися виключно для математики, але згодом з'явилася і для інших предметів. [3]

В Україні почали впроваджувати технологію "перевернутого" класу приблизно з 2014 року. У Києві існує школа, де використовують "перевернуте навчання" – КМДШ (Креативна Міжнародна Дитяча Школа). Її директор – вчитель-методист, кандидат педагогічних наук Буковська Оксана Іванівна, яка активно створює відповідні матеріали з математики.

У сучасній освіті України відбувається реформа "Нова українська школа". Головна мета цієї реформи – створити школу, в якій буде приємно навчатись і яка даватиме учням не тільки знання, а й вміння застосовувати їх у житті. На мою думку, перевернуте навчання – це саме та технологія яка зможе задовольнити більшість завдань концепції НУШ: зацікавити учнів новими технологіями, виховувати відповідальність за свої дії тощо.

Список використаної літератури:

1. Змішане навчання [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/Змішане_навчання
2. [Полина Фирсова](#) Перевернутый класс: технология обучения XXI века [Електронний ресурс]/Полина Фирсова – Режим доступу: <https://www.ispring.ru/elearning-insights/perevernutyi-klass-tekhnologiya-obucheniya-21-veka>
3. Khan Academy [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/Khan_Academy

Твердун Марія Олегівна
студентка 6 курсу
спеціальності «Середня освіта (Математика)»

Науковий керівник:
доктор педагогічних наук, доцент
Шкільний Олександр Володимирович

КОМПЕТЕНТНІСНІ ЗАДАЧІ В КУРСІ МАТЕМАТИКИ ОСНОВНОЇ ШКОЛИ (5-6 КЛАСИ)

Для ХХІ століття характерними є наступні особливості: глобалізація, перехід до ринкової економіки, демократизація та технічний прогрес. Вони не лише внесли нові стандарти життя, але й вимагають змін у сучасній освіті. Тому виникає потреба у постійному оновленні освітньої системи.

На сьогодні впровадження концепції Нової української школи в навчальний процес передбачає залучення сучасних інноваційних методик. На передній план виходить розвиток пізнавальних інтересів та творчої активності, формування ключових компетентностей. Саме компетентнісно-орієнтований підхід, який покладено в основу Нової української школи, дає змогу підготувати учня до реалій сучасного життя.

Отримуючи математичну підготовку, учні мають здобути не лише знання й уміння предметного характеру, але й досвід їх практичного застосування, значно розвинути природне математичне бачення та інтуїцію, здобути первинні уміння й навички несуперечливо і доказово міркувати, навчитись обирати кращий шлях для розв'язання певної проблеми в умовах їх варіативності. Іншими словами, кінцевим результатом навчання математики має стати сформована предметна математична компетентність учнів, зокрема уміння: наводити приклади; пояснювати зміст понять; формулювати означення, властивості математичних об'єктів; записувати та пояснювати вираз (формулу, рівняння тощо); застосовувати; розв'язувати; класифікувати; характеризувати; знаходити на малюнках та зображувати; вимірювати та обчислювати; обґрунтовувати і т. ін. [1]

Науковцями доведено, що навчальна діяльність реалізується через систему навчальних задач. Сам термін «задача» з погляду психології розглядається як мета та спонукання до міркувань, а з дидактичної — як форма втілення навчального матеріалу й засіб навчання.

Результатом розв'язування навчальної задачі має бути усвідомлення суб'єктом суперечностей між відомою метою й невідомими шляхами її досягнення. Це саме актуально і для математичних навчальних задач. Що ж до компетентнісно-орієнтованих задач, то вони формують не лише математичну компетентність, а й інші ключові компетентності. Якщо бути уважними, то можна прослідкувати, який зв'язок між окремими математичними задачами та різними компетентностями.

Пропонуємо розглянути компетентнісно-орієнтовані задачі в сучасному курсі математики основної школи, зокрема в 5-6 класах. Не можна сказати, що раніше їх взагалі не було в курсі математики, адже так звані прикладні задачі розглядаються в шкільному курсі досить давно. Порівнюючи підручники з математики 2018 року видання з попередніми,

можна легко помітити, що в останніх компетентнісно-орієнтовані задачі почали окремо виділяти та позначати. Наприклад, у підручнику Математика 5 клас авторів: Н.А. Тарасенкова, І.М. Богатирьова, О.П. Бочко, О.М. Коломієць, З.О. Сердюк міститься більше 100 задач позначених як ті, що пов'язані з іншими ключовими компетенціями. Задачі про Україну, про фінансові розрахунки, про збереження здоров'я (розпорядок дня, поживні речовини, харчування тощо), екологічні, на рух та його безпеку. Крім цього після кожної теми наявна добірка задач з реального життя: «Застосуйте на практиці», яка починаючи з 6 розділу змінюється на - «Проявіть компетентність».

Ось одна з таких задач, пов'язана з фінансовими розрахунками:

Задача 1. Страховий агент одержує 5% від продажу страхових полісів. На яку суму продав полісів страховий агент, якщо він одержав 900 гривень прибутку? [2]

Даною задачею вплив на формування фінансової компетентності здійснюється за допомогою сформульованої умови. Для задачі 1 та ось такої задачі: «знайдіть число, 5% від якого становить 900» розв'язання, з точки зору математики, буде аналогічним. Але саме правильно сформульована умова змушує учня для початку зрозуміти зміст та побудувати математичну модель.

Можлива ситуація, коли лише розв'язавши задачу, учень може побачити її зв'язок з конкретною математичною теорією. Ось приклад такої задачі:

Задача 2. Зубчаста передача верстата складається з трьох шестерень різного діаметра; дві з них мають 15 і 25 зубців. Скільки зубців повинна мати третя велика шестерня, щоб при одному її оберті інші повернулись ціле число разів?[3]

Розв'язання. До чисел 15 і 25 підберемо кратні їм числа. Дістаємо запис:

На 15 діляться 15, 30, 45, 60, 75, 90, 105... .

На 25 діляться 25, 50, 75, 100, 125... .

Найменше число, яке ділиться на 15 і 25 – це 75. Отже, велика шестерня повинна мати 75 зубців, щоб при одному її оберті кожна з малих повернулась ціле число разів.

Розв'язування задачі зводиться до знаходження НСК чисел 15 і 25.[4]

Крім того, що дана задача розвиває компетентності, пов'язані з технічними спеціальностями, вона мотивує учнів до вивчення теми та розкриває зв'язок математики з реальним життям.

Питання мотивації учнів 5-6 класів на сьогодні постає досить гостро. Адже при переході з початкової школи до основної у більшості учнів нелегко проходить процес адаптації. Після зустрічі з певними труднощами у деякого зникає інтерес до навчання, адже воно стає серйознішим та важчим. Від того наскільки зацікавлений школяр у вивченні того чи іншого предмета частково залежить і його успішність. Зважаючи на те, що тема «Подільність чисел» має важливе значення в курсі математики необхідно зацікавити учнів у її вивченні та показати її практичне застосування. Саме компетентнісно-орієнтовані задачі допомагають учням прикладати зусилля для вивчення нового матеріалу.

Загалом, для учнів 5-6 класів дуже важливо включати компетентнісно-орієнтовані задачі в курс математики. Оскільки крім того, що вони формують різні компетентності, вони підтримують інтерес школяра до навчання. Для учнів 5 класу застосування таких задач допомагає швидше адаптуватися, адже вони сприймають математику як вже знайомий предмет. Розв'язування таких задач, допомагає школярам усвідомлювати цілісну картину світу, а не накопичувати фрагментарні теоретичні знання.

Список використаної літератури:

1. Засоби перевірки математичної компетентності в основній школі / Н.А.Тарасенкова, І.М. Богатирьова, О.М. Коломієць, З.О. Сердюк.// Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology. – 2015 – № 3. – С. 21– 25.
2. Математика. 5 кл.: підруч. для закладів загальної середньої освіти / [Н. А. Тарасенкова, І. М. Богатирьова, О. П. Бочко та ін.]. — [2-ге вид.]. — Київ: Видавничий дім «Освіта», 2018. — 240 с.

3. Чекмарьов Я.Ф. Методика навчання арифметики в школах робітничої молоді / Чекмарьов Я.Ф. – Київ: “Радянська школа”, 1961. – 166 с.
4. Овчар О. М. Методи розв’язування прикладних задач на уроках математики / О. М. Овчар // Молодь і ринок. – 2010. – №10. – С 145.-150.

*Шинкарчук Альона Русланівна
студентка 2 курсу магістратури
Спеціальності «Математика»*

*Науковий керівник:
кандидат педагогічних наук, професор
Швець Василь Олександрович*

ЗАСТОСУВАННЯ КОМПЛЕКСНИХ ЧИСЕЛ ДО РОЗВ’ЯЗУВАННЯ ФІЗИЧНИХ І МАТЕМАТИЧНИХ ЗАДАЧ

Комплексні числа використовують не тільки в математиці, а й в інших науках. Загальновідоме їх застосування, наприклад, в геометрії, тригонометрії, алгебрі. Вони є основним апаратом для розрахунків в електротехніці, в розв’язаннях задач з механіки, фізики, у виготовленні проектів ракет і літаків, під час виготовлення креслень географічних карт, в дослідженнях потоку води, а також в інших галузях людської діяльності. Розглянемо можливість застосування комплексних чисел, як методу, для розв’язування задач шкільного курсу фізики та алгебри.

Задача 1. Коло змінного струму містить два ланцюги, що з’єднанні паралельно. По них проходить струм, сила якого виражається відповідно формулами $I_1(t) = 2\sin(\omega t + \frac{\pi}{6})$ і $I_2(t) = 1\sin(\omega t + \frac{7\pi}{6})$. Знайти загальну силу струму в електричному колі. [1, С.5]

Розв’язання: Оскільки обидві формули $I_1(t) = 2\sin(\omega t + \frac{\pi}{6})$, та $I_2(t) = 1\sin(\omega t + \frac{7\pi}{6})$ містять функції синус, то введемо, для розв’язання задачі два комплексних числа:

$$z_1 = 2(\cos(\omega t + \frac{\pi}{6}) + i\sin(\omega t + \frac{\pi}{6})) \text{ та } z_2 = \cos(\omega t + \frac{7\pi}{6}) + i\sin(\omega t + \frac{7\pi}{6}).$$

Уявна частина в обох числах відповідно є $I_1(t)$ та $I_2(t)$. Запишемо введені комплексні числа у показниковій формі: $z_1 = 2e^{i(\omega t + \frac{\pi}{6})}$, $z_2 = e^{i(\omega t + \frac{7\pi}{6})}$. Додаючи ці числа, одержимо:

$$\begin{aligned} z_1 + z_2 &= 2e^{i(\omega t + \frac{\pi}{6})} + e^{i(\omega t + \frac{7\pi}{6})} = e^{i\omega t} \left(2e^{i\frac{\pi}{6}} + e^{i\frac{7\pi}{6}} \right) = e^{i\omega t} \left(2 \left(\cos\frac{\pi}{6} + i\sin\frac{\pi}{6} \right) + \right. \\ &+ \left. \left(\cos\frac{7\pi}{6} + i\sin\frac{7\pi}{6} \right) \right) = e^{i\omega t} \left(2 \left(\frac{\sqrt{3}}{2} + \frac{1}{2}i \right) - \frac{\sqrt{3}}{2} - \frac{1}{2}i \right) = e^{i\omega t} \left(\frac{\sqrt{3}}{2} + \frac{1}{2}i \right) = e^{i\omega t} \left(\cos\frac{\pi}{6} + \right. \\ &+ \left. i\sin\frac{\pi}{6} \right) = e^{i\omega t} \cdot e^{i\frac{\pi}{6}} = e^{i(\omega t + \frac{\pi}{6})} = \cos\left(\omega t + \frac{\pi}{6}\right) + i\sin\left(\omega t + \frac{\pi}{6}\right). \end{aligned}$$

Уявною частиною суми $z_1(t)$ і $z_2(t)$ є $\sin\left(\omega t + \frac{\pi}{6}\right)$. Тому загальна сила струму в електричному колі дорівнює $I_1(t) + I_2(t) = \sin\left(\omega t + \frac{\pi}{6}\right)$.

Відповідь: $I(t) = \sin\left(\omega t + \frac{\pi}{6}\right)$.

У даній задачі комплексні числа відіграли роль засобу для розв’язання фізичної задачі.

Задача 2. Знайти суму ($x \neq \pi k, k \in Z$):

- 1) $\sin x + \sin 3x + \sin 5x + \dots + \sin(2n-1)x$,
- 2) $\cos x + \cos 3x + \cos 5x + \dots + \cos(2n-1)x$. [2, С.34]

Розв’язання. Розглянемо комплексне число $z = \cos x + i\sin x$ і піднесемо його відповідного степеня $k = 3, k = 5, k = 7 \dots k = 2n - 1$. Скориставшись формулами Муавра матимемо:

$$z = \cos x + i \sin x; z^3 = \cos 3x + i \sin 3x; z^5 = \cos 5x + i \sin 5x; \dots$$

$$z^{2n-1} = \cos(2n-1)x + i \sin(2n-1)x.$$

Додамо почленно отримані рівності:

$$z + z^3 + z^5 + \dots + z^{2n-1} =$$

$$= (\cos x + \cos 3x + \cos 5x + \dots + \cos(2n-1)x) + i(\sin x + \sin 3x + \sin 5x + \dots + \sin(2n-1)x)$$

Ліва частина рівності – сума n -перших членів геометричної прогресії ($b_1 = z$, $q = z^2$)

$$z + z^3 + z^5 + \dots + z^{2n-1} = \frac{z(z^{2n} - 1)}{z^2 - 1} = \frac{z^{2n+1} - z}{z^2 - \cos 0} = \frac{\cos(2n+1)x + i \sin(2n+1)x - \cos x - i \sin x}{\cos 2x - 1 + i \sin 2x} =$$

$$= \frac{(\cos(2n+1)x - \cos x) + i(\sin(2n+1)x - \sin x)}{(\cos 2x - 1) + i \sin 2x} = \frac{-2 \sin(n+1)x \sin nx + 2i \sin nx \cos(n+1)x}{-2 \sin^2 x + 2i \sin x \cos x} =$$

$$= \frac{-\sin nx (\sin(n+1)x - i \cos(n+1)x)}{-\sin x (\sin x - i \cos x)} = \frac{\sin nx (\sin(n+1)x - i \cos(n+1)x) (\sin x + i \cos x)}{\sin x (\sin x - i \cos x) (\sin x + i \cos x)} =$$

$$= \frac{\sin nx (\sin(n+1)x \sin x - i \cos(n+1)x \sin x + i \sin(n+1)x \cos x + \cos(n+1)x \cos x)}{\sin x} =$$

$$= \frac{\sin nx ((\sin(n+1)x \sin x + \cos(n+1)x \cos x) + i(\sin(n+1)x \cos x - \cos(n+1)x \sin x))}{\sin x} =$$

$$= \frac{\sin nx (\cos nx + i \sin nx)}{\sin x} = \frac{\sin nx \cos nx}{\sin x} + i \cdot \frac{\sin^2 nx}{\sin x}.$$

Враховуючи означення рівності двох комплексних чисел, маємо:

$$\cos x + \cos 3x + \cos 5x + \dots + \cos(2n-1)x = \frac{\sin nx \cos nx}{\sin x} = \frac{\sin 2nx}{2 \sin x};$$

$$\sin x + \sin 3x + \sin 5x + \dots + \sin(2n-1)x = \frac{\sin^2 nx}{\sin x}, \text{ де } n \in \mathbb{N}.$$

Наведені приклади, вказують на те, що комплексні числа так само як координатний, векторний та інші методи є ще одним окремим способом (засобом) для розв'язання задач не тільки з математики, а й з суміжних наук. З цим потрібно знайомити учнів, що сприяє розвитку їх математичної компетентності.

Список використаної літератури

1. Бродський Я. Про електричний струм, похідну та комплексні числа / Яків Бродський, Анатолій Сліпенко // У світі математики. – 2002. – Вп. 1. – С. 1-8.
2. Буковська О.І. Комплексні числа. – Х.: Вид. група «Основа», 2004. – 112 с. – (Б-ка ж. «Математика в школах України»; Вип.9 (21)).

СЕКЦІЯ МЕТОДОЛОГІЇ ТА МЕТОДИКИ НАВЧАННЯ
ФІЗИКО-МАТЕМАТИЧНИХ ДИСЦИПЛІН У ВИЩІЙ ШКОЛІ

Андросенко Алла Миколаївна,
магістрант I курсу
спеціальності «Середня освіта (фізика)»

Науковий керівник:
кандидат технічних наук, доцент
Луценко Вадим Юрійович

ЦЕНТР МАС СИСТЕМИ МАТЕРІАЛЬНИХ ТОЧОК У ФІЗИЧНИХ ТА
МАТЕМАТИЧНИХ ЗАДАЧАХ

Центр мас – це точка, у якій перетинаються лінії дії сил, під дією яких тіло рухається поступально. Поступальним називають рух, при якому всі точки тіла рухаються однаково, тобто будь-яка пряма проведена через довільні точки тіла, під час руху тіла перемішатиметься паралельно сама собі.

Центр мас існує у будь-якого тіла, тим більше – у будь-якій системі тіл. Він володіє чудовими властивостями. Почнемо з визначення положення центру мас. Розглянемо систему (1) матеріальних точок з масами $m_1, \dots, m_n$. Як, знаючи їх координати, знайти координати цієї «найважливішої точки»? Відповідь виглядає так:

$$x_{\text{цм}} = \frac{m_1 \cdot x_1 + m_2 \cdot x_2 + \dots + m_n \cdot x_n}{m_1 + m_2 + \dots + m_n} \quad (1).$$

Аналогічним чином визначаються координати $y_{\text{цм}}, z_{\text{цм}}$. Таким чином, в основі визначення центру мас лежать його динамічні властивості [1].

У ході проведеного дослідження розглянуто ряд фізичних властивостей центру мас системи матеріальних точок та проведено аналіз їх особливостей.

1) У випадку двох точок з масами m_1 і m_2 координата $x_{\text{цм}}$ мас наочний фізичний сенс: центр мас лежить між точками, ближче до тої, у якої маса більша.

2) Всі матеріальні точки «беруть участь» у визначенні положення центра мас абсолютно рівноправно. Отже, якщо положення мас симетричне відносно будь-якої точки, то ця точка і буде центром мас.

3) Положення центра мас не зміниться, якщо виділити якусь частину системи, що розглядається, і зосередити всю масу цієї частини в одній точці – її центрі мас.

4) Якщо всю масу системи умовно зосередити в центрі мас, то імпульс цієї уявної точки буде дорівнювати імпульсу системи.

5) Центр мас рухається так, начебто в ньому зосереджена вся маса системи і до нього прикладені всі зовнішні сили.

6) В системі відліку, яку зв'язана з центром мас, повний імпульс системи тіл дорівнює нулю.

У той же час для розв'язання ряду геометричних задач з використанням поняття центр мас визначення центра мас за допомогою «підвішування на ниточці» є непридатним. Тому доцільно з'ясувати точний математичний сенс поняття центра мас за допомогою геометричних термінів, що безумовно впливає на коректність застосування відповідного методу аналізу [2]. Наприклад, при розв'язуванні геометричних задач барицентричним методом, на початковому етапі точки геометричної фігури наділяють

масами. Подальший аналіз ґрунтується на використанні властивостей центрів мас системи отриманих матеріальних точок, або частин цих матеріальних точок. Такий підхід дозволяє отримати розв'язки, ряду задач, для яких традиційні методи є неефективними. У той же час застосування барицентричного методу в певному сенсі є мистецтвом, оскільки вимагає вдалого виділення окремих точок та надання їм мас, що дозволить суттєво спростити подальший розв'язок [1,2].

Список використаної літератури

1. Черноуцан А. Задачи на центр масс // Квант. – 1996. – № 2. – С. 43-45.
2. Балк М.Б., Болтянский В.Г. Геометрия масс. – М.: Наука, 1987. – 160 с. – (Библиотечка «Квант». Вып. 61).

*Андрощук Тетяна Іванівна,
магістрант I курсу
спеціальності «Середня освіта (математика)»*

*Науковий керівник:
кандидат педагогічних наук
Сушко Олександра Сергіївна*

ВИВЧЕННЯ ЛОГАРИФМІЧНОЇ ТА ПОКАЗНИКОВОЇ ФУНКЦІЙ В УМОВАХ РІВНЕВОЇ ДИФЕРЕНЦІАЦІЇ

Актуальність дослідження полягає в тому, що тема «Показникова і логарифмічна функції» є однією з основних тем шкільної програми з математики в старшій школі. Вивченню цієї теми приділяється велика кількість навчального часу від 16 до 36 годин в залежності від рівня вивчення математики в закладі середньої освіти. Метою вивчення логарифмічної та показникової функцій є систематизація, узагальнення і поглиблення знань про степені і корені та їх властивості, засвоєння поняття показникової і логарифмічної функцій, їх властивості та графік, формування навичок та вмінь виконувати тотожні перетворення виразів показникової та логарифмічної функцій, розв'язувати показникові і логарифмічні рівняння й нерівності та їх системи.

На сьогодні вивчення математики в школах реалізується за чотирма рівнями: рівень стандарту, академічний, профільний та поглиблений рівні.

У доповіді буде представлено особливості вивчення логарифмічної та показникової функцій у закладах середньої освіти.

Розглянемо для порівняння змістове наповнення теми на рівнях стандарту та поглибленому рівнях та вимоги до знань, вмінь та навичок учнів.

Рівень вивчення	Кількість годин на вивчення теми	Змістове наповнення	Навчальні досягнення учнів
Рівень стандарту [1].	16	Тема 4. ПОКАЗНИКОВА ТА ЛОГАРИФМІЧНА ФУНКЦІЇ Властивості та графіки показникової функції. Логарифми та їх властивості. Властивості та графік	Учень (учениця): розпізнає і будує графіки показникової і логарифмічної функцій; ілюструє властивості показникової і логарифмічної функцій за допомогою графіків;

		логарифмічної функції. Показникові та логарифмічні рівняння і нерівності.	застосовує показникову та логарифмічну функції до опису реальних процесів; розв'язує найпростіші показникові та логарифмічні рівняння і нерівності.
Для класів з поглибле ним вивчення м математи ки [4].	36	Тема 8. ПОКАЗНИКОВА ТА ЛОГАРИФМІЧНА ФУНКЦІЇ Степінь із дійсним показником. Показникова функція. Логарифми та їх властивості. Логарифмічна функція. Показникові та логарифмічні рівняння і нерівності <i>та їх системи, зокрема з параметрами.</i> Похідні показникової і логарифмічної функцій. <i>[Нерівність Коші як наслідок нерівності Йенсена.]</i> Застосування показникової та логарифмічної функцій у прикладних задачах.	Учень (учениця): формулює означення показникової і логарифмічної функцій та їх властивості; формулює означення логарифма та властивості логарифмів; будує графіки показникових і логарифмічних функцій; перетворює вирази, які містять логарифми; знаходить похідні показникових, логарифмічних, степеневих функцій і застосовує їх до дослідження цих класів функцій; розв'язує показникові та логарифмічні рівняння і нерівності та їх системи, зокрема з параметрами.

Під час вивчення обраної теми на академічному рівні чи рівні стандарту питання набуття учнями вмінь розв'язувати рівняння та нерівності з модулями чи параметрами не постає, в зв'язку з обмеженою кількістю годин. Але цю проблему можливо вирішити, організувавши додаткові чи факультативні (гурткові) заняття із схематичним зображенням графіків показникових та логарифмічних функцій з модулями та параметрами, розв'язуванням нескладних рівнянь та нерівностей, що містять знак модуля та параметри.

Список використаної літератури:

1. Начальна програма для 10-11 класів загальноосвітніх навчальних закладів з математики: рівень стандарту [Електронний ресурс]. // Міністерство освіти і науки України. Режим доступу: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-dlya-10-11-klasiv>.
2. Начальна програма для 10-11 класів загальноосвітніх навчальних закладів з математики: академічний рівень [Електронний ресурс]. // Міністерство освіти і науки України. Режим доступу: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-dlya-10-11-klasiv>.
3. Начальна програма для 10-11 класів загальноосвітніх навчальних закладів з математики: профільний рівень [Електронний ресурс]. // Міністерство освіти і науки України. Режим доступу: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-dlya-10-11-klasiv>.
4. Начальна програма для 10-11 класів загальноосвітніх навчальних закладів з математики: рівень поглибленого вивчення [Електронний ресурс]. // Міністерство освіти і науки України. Режим доступу: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-dlya-10-11-klasiv>.

*Богатиренко Борис Петрович,
магістрант I курсу
спеціальності «Середня освіта (фізика)»*

*Науковий керівник:
кандидат фізико-математичних наук, професор
Горбачук Іван Тихонович*

ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНІ МЕТОДИ ВИМІРЮВАННЯ ШВИДКОСТІ СВІТЛА

Світло поширюється у просторі не миттєво і долає відстані протягом певного часу. Швидкість світла дуже велика. Тому за короткі проміжки часу промені світла проходять великі відстані. Щоб експериментально виміряти швидкість світла потрібно мати або можливість використання досить великих відстаней або можливість вимірювати дуже короткі проміжки часу. Ці вимоги і лягли в основу методів вимірювання швидкості світла. Одним із них є метод О. Ремера.

В 1676 році датський астроном О. Ремер (1644-1710) для визначення швидкості світла використовував спостереження затемнення одного із супутників Юпітера (рис.1). Завдяки одним спостереженням, а потім таким які повторювались через півроку виявилось, що проміжок часу затемнення між першим і другим спостереженням різняться на 22 хвилини. Ця розбіжність була пояснена О. Ремером так: «Земля перейшла з точки М у точку N (рис.2), світлу довелося проходити більший шлях на довжину відрізка MN, який дорівнював діаметру земної орбіти. Отже, запізнення на 22 хвилини відбулося тому, що в другому випадку світло проходить додатково відстань, яка дорівнює діаметру земної орбіти. За цими даними Ремер розрахував швидкість світла

$$c = \frac{d}{t},$$

де c – швидкість світла, $d = 3 \cdot 10^8$ км – діаметр земної орбіти, $t = 22$ хвилини = 1320 с – проміжок часу між першим і другим затемнення. Швидкість світла виявилась рівною 227 000 км/с.

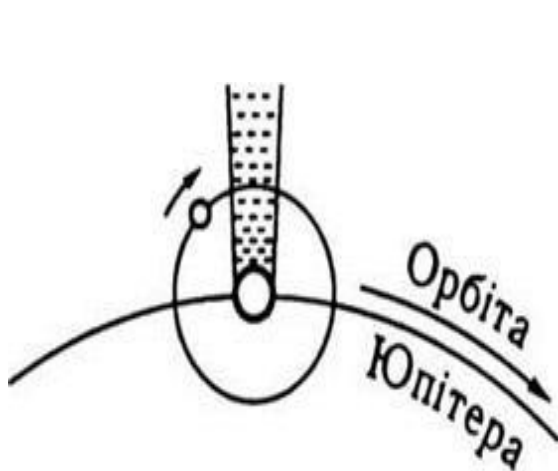

Рис.1.

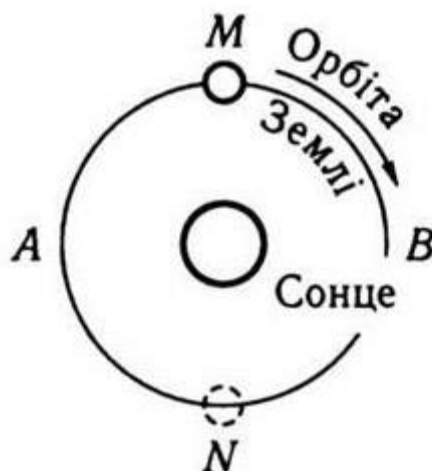

Рис.2.

У 1849 р. французький фізики А.Фізо визначив швидкість світла у лабораторних умовах. Він використав метод зубчастого колеса (рис.3), у якому під час обертання між зубцями проходило світло. Він розрахував, що швидкість світла становить $c = 315\,000$ км/с. Удосконалюючи метод Фізо М. Корню у 1876 отримав результати, що $c = (300\,000 \pm 300)$ км/с.

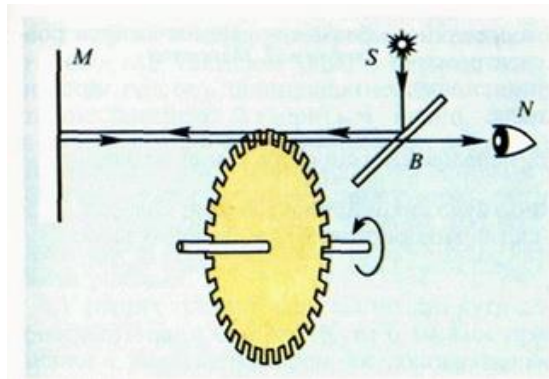

Рис.3.

У 1860 році французький фізик Ж. Фуко вдосконалив методику вимірювання швидкості світла в лабораторних умовах. Для цього замість коліщатка із зубцями для модуляції світлового пучка він використовував восьмигранне дзеркало, що оберталося. Ж. Фуко завдяки своїм дослідом отримав результат $c = (298\,000 \pm 500)$ км/с. Вимірювання за допомогою лазерної техніки дали змогу в 1973 році Генеральній асамблеї Міжнародного комітету з числових даних для науки і техніки прийняти рішення, що швидкість світла у вакуумі становить $c = (299\,792\,458 \pm 1,2)$ м/с. На підвищення точності вимірювань швидкості світла впливало удосконалення самої техніки.

Список використаної літератури:

1. Кучерук та ін.. Загальний курс фізики: У 3 т./ За ред. М.І. Кучерука. – 2-ге вид., випр.. – К.: Техніка, 2006. Т.3: Оптика. Квантова фізика / І.М. Кучерук, І.Т. Горбачук. – 518 с.

*Богданець Анна Леонідівна,
магістрант I курсу
спеціальності «Середня освіта (фізика)»*

*Науковий керівник:
кандидат фізико-математичних наук, професор
Горбачук Іван Тихонович*

КВАНТОВО-ПОЛЬОВА КАРТИНА СВІТУ

Сучасна картина світу базується на фундаментальних ідеях квантової механіки та ідеї корпускулярно-хвильового дуалізму. Квантова механіка – наука, яка встановлює методи описання і закони руху мікроскопічних частинок: молекул, атомів, ядер, елементарних частинок тощо.

Перша елементарна частинка відкрита англійським вченим Дж. Дж. Томсоном у 1897 році, а першу гіпотезу про квантування енергії світла висловив німецький фізик М. Планк. Він припустив, що енергія атомів може змінюватись дискретно, окремими порціями – квантами, енергія яких пропорційна частоті та визначається формулою

$$E = h\nu,$$

де $h = 6,626176(36) \cdot 10^{-34}$ Дж·с – стала Планка, ν – частота світла. На основі гіпотези квантів А. Ейнштейн у 1905 році пояснив явище зовнішнього фотоелектричного ефекту, а Н. Бор у 1913 році використав ідею квантів для пояснення станів воднеподібних атомів і спектрів їх випромінювання.

Французький фізик Луї де Бройль у 1924 році сформулював гіпотезу про корпускулярно-хвильовий дуалізм будь-яких матеріальних частинок, яка була підтверджена експериментально К. Девіссоном та Л. Джермером у 1927 році. Зазначені факти послугували основами для становлення в 1925-1928 роках квантової механіки. В. Гейзенберг розробив матричну теорію кінематики і динаміки мікроскопічних частинок (квантова механіка), а Е. Шрідінгер використав ідеї Луї де Бройля і в 1925 році вивів основне диференціальне рівняння квантової механіки (хвильова механіка Шрідінгера). У ці ж роки були сформовані принципи невизначеності Гейзенберга і принципи Пауля, М. Борн довів тотожність хвильової механіки Шрідінгера і квантової механіки Гейзенберга.

На основі зазначених вище теоретичних і експериментальних розробок була сформована сучасна квантово-польова фізична картина світу, а саме:

- світло має двоїсту характеристику: воно має одночасно і корпускулярні, і хвильові властивості – діалектична єдність протилежностей;
- корпускулярно-хвильовий дуалізм має універсальний характер, що особливо проявляється у мікросвіті;
- будь-який мікрооб'єкт, маючи дуальні властивості, не має визначеної траєкторії руху і його місцезнаходження визначається статистично;
- відносність простору–часу в цій картині світу призводить до невизначеності координат і швидкості в даний момент часу;
- поведінка кожної мікрочастинки підпорядковується не динамічним законам, а статистичним;
- картина реальності з точки зору квантово-польової картини світу є не тільки картиною об'єкта, а й картиною процесу його пізнання;
- особливістю елементарних частинок є їх універсальна взаємоперетворюваність;
- нова картина світу включила в себе спостерігача, від якого залежить результат дослідження (так званий антропний принцип).

Список використаної літератури:

1. Вишинська Г.В. Дидактичне застосування наукової картини світу. // Фізика та астрономія в школі. – № 3 (21) – 2001. – С. 35-37.
2. Опанасюк А.С., Опанасюк Н.М. Конспект лекцій “Сучасна фізична картина світу”. – 4 1. Мегасвіт. – Суми: Вид-во Сум ДУ, 2002. – 47 с.
3. Опанасюк А.С., Опанасюк Н.М. Конспект лекцій “Сучасна фізична картина світу”. – 4 2. Мікросвіт. – Суми: Вид-во Сум ДУ, 2003. – 61 с.
4. Сергієнко В.П. Формування світоглядних, методологічних і загальнонаукових уявлень про фізику як науку // Наукові записки: Зб. наук. ст. НПУ імені М. П. Драгоманова / Укл. П.В. Дмитренко, О.Л. Макаренко, В.П. Сергієнко. – К.: НПУ, 2001. – 298 с. – С. 15-23.

*Грищенко Ольга Сергіївна,
магістрант II курсу
спеціальності «Середня освіта (фізика)»*

*Науковий керівник:
кандидат технічних наук, доцент
Луценко Вадим Юрійович*

ВИЗНАЧЕННЯ ХАРАКТЕРИСТИК ТЕРМОЕЛЕКТРОГЕНЕРАТОРА В ПЕРІОДИЧНОМУ ПЕРЕХІДНОМУ РЕЖИМІ РОБОТИ

Поява нових матеріалів, удосконалення технології їх отримання, екологічні та енергетичні проблеми в останні роки стали причинами підвищеної цікавості до питання термоелектрики. Особливе місце серед відомих на сьогодні термоелектричних пристроїв займають термоелектрогенератори – ТЕГ, що дозволяють перетворювати теплову енергію в енергію електричного струму. Можливість застосування цих пристроїв для утилізації «теплових відходів», відсутність в їх складі механічних частин, мала інерційність і габарити визначають перспективність цього напрямку альтернативної енергетики. У той же час для ТЕГ характерним є низьке значення ККД перетворення. На сьогодні серійно випускаються ТЕГ, у яких значення ККД не перевищує 2,5-4%, у той час як результати ряду досліджень вказують на можливість створення пристроїв з ККД $\sim 10-15\%$. Підвищення ККД ТЕГ в першу чергу пов'язують з отриманням нових матеріалів, що характеризувались низькими значеннями коефіцієнта теплопровідності та питомим опором. Отримати якісні матеріали з такими характеристиками вдається в окремих випадках, при цьому мова іде, як правило, про лабораторні зразки. У випадку застосування напівпровідників, які на сьогодні є основним матеріалом для виготовлення ТЕГ, одночасно задовольнити цим вимогам в переважній кількості випадків не вдається [3].

Підвищити ефективність термоелектричного перетворення енергії пропонується здійснити при переході до перехідного режиму роботи, для якого характерним є модуляція зовнішнього теплового потоку, в якому знаходиться ТЕГ. Періодичний перехідний режим роботи реалізується у ході періодичної зміни місцями нагрівача та холодильника, при цьому в середині ТЕГ виникає нестационарний тепловий потік, а вихідна напруга ТЕГ набуває знакозмінного виду з характерним максимумом. Поява максимуму у вихідній напрузі ТЕГ обумовлює збільшення генерованої потужності, при цьому з'являються підстави очікувати підвищення ККД [1]. Поява характерних особливостей функціонування в періодичному перехідному режимі роботи пояснюється різницею в швидкостях протікання електричних і теплових процесів всередині ТЕГ [2]. Подальше вивчення періодичного перехідного режиму роботи ТЕГ потребує розробки його математичної моделі.

У ході проведеного дослідження розроблено математичну модель перехідного режиму роботи ТЕГ, в основі якої лежать рівняння теплового балансу в диференціальній формі [1]. Після чергової зміни напрямку зовнішнього теплового поля по відношенню до спаїв ТЕГ маємо для спаїв, що приведені в тепловий контакт з нагрівачем, температура якого T_{HEAT} :

$$cdT_1 = k_0(T_{HEAT} - T_1)dt - \frac{k_M \varepsilon}{\alpha} dt - \alpha T_1 \frac{\varepsilon}{R_M + R_H} dt \quad (1)$$

Аналогічний тепловий баланс має місце для спаїв, що мали початкову температуру T_2 ($T_2 > T_{COLD}$) та були приведені в контакт з холодильником, температура якого T_{COLD} :

$$cdT_2 = -k_0(T_2 - T_{COLD})dt + \frac{k_M \varepsilon}{\alpha} dt + \alpha T_2 \frac{\varepsilon}{R_M + R_H} dt \quad (2)$$

Комбінація (1) та (2) дозволяє отримати диференціальне рівняння відносно сигналу термо-ЕРС – $\varepsilon(t)$:

$$\frac{d\varepsilon}{dt} + a(t) \cdot \varepsilon = b \quad (3)$$

де
$$a(t) = \frac{k_0}{c} \left[1 + 2 \frac{k_M(t)}{k_0} + \frac{2\alpha^2}{k_0} \langle T \rangle \cdot \frac{1}{R_M + R_H} \right];$$

$$\langle T \rangle = \frac{T_1 + T_2}{2};$$

$$b = k_0 \frac{\alpha}{c} (T_{HEAT} - T_{COLD}).$$

В основі визначення параметрів запропонованої моделі – коефіцієнту теплопровідності комутаційних пластин, що з'єднують окремі термоелектричні гілки, k_0 ; теплоємності спаїв c , коефіцієнта теплопровідності термоелектричних гілок $k_M(t)$, лежить аналіз вихідного сигналу ТЕГ, через який від зовнішнього джерела протягом часу $\frac{T}{2}$ пропускається імпульсний струм I_0 з періодом T_i ($T_i \ll T$). Напрямок протікання струму I_0

співпадає з напрямком термоструму. Під час наступного інтервалу $\frac{T}{2}$ відбувається зміна як напрямку зовнішнього теплового потоку так і полярності імпульсів струму. Описаний алгоритм функціонування є періодичним.

Для визначення коефіцієнту k_0 значення струму I_0 вибирається таким, щоб для досить великих T вихідна напруга ТЕГ $\varepsilon(t)$ прямувала до свого сталого значення рівного нулю. За таких умов кількість теплоти, що отримується від нагрівача та віддається холодильнику, дорівнює теплоті Пельтьє, яка поглинається/виділяється в спаях. Тоді значення k_0 дорівнює:

$$k_0 = \frac{2\alpha I_0(T)}{T_{HEAT} - T_{COLD}} \quad (4)$$

Для визначення коефіцієнту c значення струму I_0 вибирається таким, щоб вихідна напруга ТЕГ $\varepsilon(t)$ змінювала свою полярність на протилежну. В цьому випадку похідна $\frac{d\varepsilon}{dt}$ в точці де $\varepsilon(t) = 0$ буде дорівнювати:

$$\frac{d\varepsilon}{dt} = k_0 \frac{\alpha}{c} (T_{HEAT} - T_{COLD}),$$

звідки

$$c = \frac{k_0 \alpha (T_{HEAT} - T_{COLD})}{\frac{d\varepsilon}{dt}}. \quad (5)$$

Значення k_M визначається в умовах, коли струм через ТЕГ відсутній, для сталого значення $\varepsilon(t) = \varepsilon_{st}$ (критерієм такої ділянки на вихідному сигналі ТЕГ є $\frac{d\varepsilon}{dt} \rightarrow 0$). У цьому випадку має місце рівність теплових потоків через комутаційні пластини і термоелектричні гілки, що дозволяє визначити k_M :

$$k_M = \frac{k_0 \alpha}{2} \left(\frac{T_{HEAT} - T_{COLD}}{\varepsilon_{st}} - 1 \right) \quad (6)$$

Таким чином, запропоновано математичну модель перехідного режиму роботи ТЕГ та методику визначення її параметрів. Розроблена математична модель дозволяє провести чисельні розрахунки ККД для ТЕГ, що працює в перехідному режимі, та визначити напрямки подальшої оптимізації.

Список використаної літератури:

1. Snarskii A. A. Rotating thermoelectric device in periodic steady state / A. A. Snarskii. // Applied Thermal Engineering. – 20 January 2015 – №94. – P. 103–111.
2. Nguyen Q. Nguyen. Behavior of thermoelectric generators exposed to transient heat sources / Nguyen Q. Nguyen, Kishore V. Pochiraju. // Applied Thermal Engineering.. – 2013. – №51. – P. 1–9
3. Луценко В. Ю. Экспериментальное исследование периодического переходного режима работы термоэлектрического генератора / В. Ю. Луценко, А. С. Жагров.. // Термоелектрика. – Чернівці: Інститут термоелектрики НАН України. – 2016. – С. 66–73
4. Самойлович А. Г. Термоэлектрические и термомагнитные методы превращения энергии. / А. Г. Самойлович. // URSS. – 2007. – С. 226.
5. Анатычук Л.И. Термоэлектрические преобразователи энергии / Л.И. Анатычук. // – Черновцы: Институт термоэлектричества НАН Украины.. – 2003. – С. 386.

*Іванова Тетяна Віталіївна,
магістрант I курсу
спеціальності «Середня освіта (математика)»*

*Науковий керівник:
кандидат філософських наук
Новіцька Таміла Валентинівна*

ВИКОРИСТАННЯ ЗАДАЧ ПРИКЛАДНОГО ЗМІСТУ ПРИ ВИВЧЕННІ МАТЕМАТИКИ В 5-6 КЛАСАХ

Математика виникла з потреб людей і розвивалась у процесі їхньої практичної діяльності. Розвиток математики тісно пов'язаний з тим, що спочатку практика, а потім і теорія висували перед нею нові завдання та задачі.

Основну роль, звичайно, відігравали задачі, поставлені життям. Вони насамперед примушували вчених розробляти нові алгоритми, виявляти нові закономірності, створювати нові методи дослідження.

Погоджуюсь з думкою О.П.Сидорової, що зацікавити вивчати математику можна продемонструвавши, що ті чи інші поняття цієї дисципліни зустрічаються і в інших предметах. Наприклад, уроки математики інтегрую з уроками трудового навчання в такому поєднанні: «Формули. Побудова креслень одягу»; з уроками географії так: «Масштаб. Побудова плану шкільної території» тощо. Інтегровані уроки мають яскраво виражену прикладну спрямованість і тому викликають беззаперечний пізнавальний інтерес учнів [2, с.16].

На прикладі добре складених задач прикладного змісту учні переконуються у значенні математики для різноманітних сфер людської діяльності, в її користі і необхідності для практичної роботи, бачать широту можливих застосувань математики, розуміють її роль в сучасній культурі.

Прикладна задача повинна відповідати таким вимогам: питання задачі формулюється так, як воно зазвичай формулюється у житті; розв'язок задачі демонструє практичне застосування математичних ідей у різних галузях [1, с. 58].

Зміст задачі повинен викликати в учнів пізнавальний інтерес; дані та шукані величини задачі мають бути реальними, узятими з життя [1, с.58].

В 5 класі діти вивчають дробові числа та дії над ними. Пропонуємо розглянути ряд розроблених нами задач Вони дозволять учням побачити зв'язок математики безпосередньо з нашим буденним життям.

Наприклад, в магазині нас часто запитують чи давати нам пакет і на яку вагу. Пропоную розв'язати наступну задачу.

Задача 1. Маша купила в магазині 1 кг 600 г печива, а цукерок в 1,05 рази більше. Її пакет розрахований на вагу 3,5 кг. Чи зможе Маша донести свою покупку в цьому пакеті?

Розв'язання задачі

1) $1 \text{ кг } 600 \text{ г} = 1,6 \text{ кг}$

2) $1,6 \cdot 1,05 = 1,68 \text{ (кг)}$ – вага цукерок;

3) $1,6 + 1,68 = 3,28 \text{ (кг)}$.

Відповідь: пакет витримає її покупку

Якщо ми розглянемо розв'язання задачі, то діти мають пригадати, як перетворити грами в кілограми, застосувати правила множення і додавання десяткових дробів, а також їх порівняння.

До цієї ж теми можна скористатись дослідженнями вчених, які у відсотковому відношенні встановили кількість часу на різний вид діяльності. До цих даних можна

попросити дітей спланувати правильно розпорядок дня і запитати чи залишився час і на що його можна ще витратити .

Можна поспілкуватись з дітьми про сімейний бюджет і чи варто його економити, які вони можуть придумати способи?. Наприклад, з'ясувати яка лампочка найекономніша і провести дослідження, взявши реальні ціни з інтернет сайту

Інша тема, яка актуальна на сьогодні – збереження води. Запропонуємо провести *лабораторну роботу*, де треба виміряти скільки витрачається води при чищенні зубів. Після цього поставити ряд запитань і провести відповідні розрахунки.

Ця задача змушує учнів замислитись, як іноді людська недбалість приводить до значних втрат такого дорогоцінного ресурсу як вода [2, с.33].

Як зазначає Лук'янова С.М., використання прикладних задач має на уроках математики в 5-6-х класах важливе значення перш за все для виховання стійкого інтересу до математики. Завдяки різним задачам прикладного характеру учні будуть переконуватися в значенні математики для різних сфер діяльності людини; зрозуміють, що повноцінна освіта сучасної людини неможлива без належної математичної підготовки, оскільки математика є опорним предметом при вивченні суміжних дисциплін [3, с.225].

Зважаючи на вище зазначене, та на проблему нерозуміння учнів як і де використати, отриманні знання, стимулювання їх до навчання в школі, вважаємо, що дана тема, використання прикладних задач в процесі навчання математики є досить актуальною сьогодні.

Список використаної літератури:

1. Розв'язування прикладних задач як засіб формування ключових компетентностей у студентів : зб. ст. учасників шістнадцятої всеукраїнської практично-пізнавальної інтернет-конференції / «Наукова думка сучасності і майбутнього», 26 грудня 2017р.-10 січня 2018р. – Дніпро : Вид-во НМ, 2018. – 60с.

2. Сидорова О.П. Використання задач прикладного змісту при вивченні математики в основній школі [Електронний ресурс]. / О.П. Сидорова / Методичні об'єднання вчителів м. Тернівка. – Режим доступу : <http://ternivka-mo.edukit.dp.ua/>

3. Лук'янова С.М. Роль прикладної спрямованості в навчанні математики учнів 5-6 класів. / С.М. Лук'янова // Didactics of mathematics: Problems and Investigation. – К., 2007. – С.222-227.

4. Мерзляк. А. Г. Математика. 5клас : підруч. Для закладів загальної середньої освіти / А. Г. Мерзляк, В. Б. Полонський, М. С. Якір. – Вид. 2-ге, доопр. відповідно до чинної навч. програми. – Х. : Гімназія, 2018. – 272 с.

5. Навчальна програма для учнів 5—9 класів загальноосвітніх навчальних закладів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://mon.gov.ua/content/Освіта/programma-matematika-5-9.pdf>.

*Дяченко Олена Андріївна,
магістрант I курсу
спеціальності «Математика (фінансова математика)»*

*Науковий керівник:
кандидат фізико-математичних наук, доцент
Гончаренко Яніна Володимирівна*

АНАЛІЗ ДЕЯКИХ ПОКАЗНИКІВ ФІНАНСОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ РАЙФАЙЗЕН БАНКУ АВАЛЬ

Застосування математичних методів для моделювання різноманітних банківських операцій сьогодні є достатньо розповсюдженим і актуальним. Метою мого дослідження було на основі статистичних даних проаналізувати деякі показники фінансової діяльності Райфайзен Банку Аваль за період 2008-2017 років.

Для аналізу основних фінансових показників діяльності банку використовують ряд коефіцієнтів. Я розглянула їх на прикладі показників Райфайзен Банку Аваль за 2016-2017 роки.

1. *Коефіцієнт надійності* характеризує рівень залежності банку від залучених коштів: $K_H = \frac{K}{Z_k}$, де K – власний капітал, Z_k – залучені кошти. Розрахуємо для нашого прикладу станом на 2016-2017 роки: $K_{H2016} = 0,206$, $K_{H2017} = 0,209$.

Протягом 2016-2017 років, коефіцієнт надійності лишився майже однаковим, хоча його рівень достатньо високий (оптимальним є значення не менше 5%), що свідчить про певну стабільність банку.

Аналогічно, до першого, в моїй роботі розшифровано і проаналізовано наступні коефіцієнти:

2. Коефіцієнт фінансового важеля;
3. Коефіцієнт участі власного капіталу у формуванні активів – достатність;
4. Коефіцієнт мультиплікатора капіталу [2].

Моделювання залежності основних показників фінансової діяльності банку

Щоб проаналізувати залежність капіталу від результатів різних сфер діяльності Райфайзен Банку Аваль, досліджено шість економічних показників, між якими існує певний зв'язок [1]. В якості незалежних показників (факторних) обрано:

X1 – активи (тис. грн.),

X2 – зобов'язання перед кредитними установами (тис. грн.),

X3 – зобов'язання перед клієнтами (тис. грн.),

X4 – заборгованість кредитних установ (тис. грн.),

X5 – кредити клієнтам (тис. грн.).

Залежний показник (результуючий) Y – усього капітал (тис. грн.).

Одним з методів, які використовуються для обчислення параметрів рівняння лінійної регресії, є метод найменших квадратів (МНК) [3].

Згідно з МНК, нам необхідно побудувати регресійну модель. Для випадку, який ми розглядаємо вона має вигляд:

$$\hat{y} = -709558,3429 + 1,15534076x_1 - 1,14192037x_2 - 1,346070373x_3 + 0,677050928x_4 + 0,017263939x_5.$$

Провівши необхідні обчислення отримуємо дані, які відображено на рис. 1.

Для перевірки адекватності обраховано стандартну похибку:

$$\frac{\sigma_y^2}{\sigma_e^2} = 17,39.$$

Той факт, що її значення більше п'яти, свідчить про адекватність рівняння.

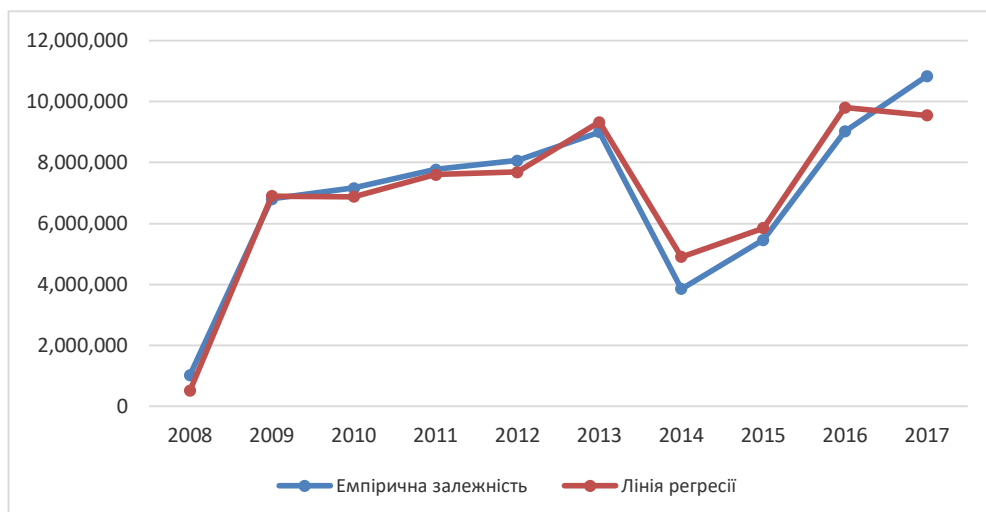

Рис. 1. Теоретичні та емпіричні значення капіталу банку за період 2008-2017 років

Щоб оцінити зв'язок між показниками, які досліджуються в статті, побудовано і проаналізовано кореляційну матрицю.

У роботі, в якості вхідних даних, використано основні показники фінансової діяльності Райфайзен Банку Аваль, проаналізовано коефіцієнти: надійності, фінансового важеля, участі власного капіталу у формуванні активів, мультиплікатора капіталу. Отримані результати свідчать про достатній рівень фінансової стабільності банку в Україні.

На основі аналізу активів, зобов'язань перед кредитними установами, зобов'язань перед клієнтами, заборгованості кредитних установ, кредитів клієнтам було побудовано модель залежності капіталу від перерахованих факторів. Отримана модель дає змогу прогнозувати та оптимізувати діяльність банку. Зокрема, для Банку Аваль найперспективнішими сферами діяльності виявилися робота з фізичними особами та їх кредитування.

Список використаних джерел:

1. Фінансова звітність «Райфайзен Банк Аваль» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.aval.ua/ru/about/bank_reports/
2. Разумова Г., Соколова Д. Теоретичні та прикладні аспекти фінансової стійкості комерційного банку / Г. Разумова, Д. Соколова // Світ фінансів. – 2014. – Вип. 2. – С. 73-77.
3. Економетрія: навч. посіб. /Н.С. Бобровнича, Є. Г.Борисевич. – Одеса: ОНАЗ ім. О.С. Попова, 2010. – 180 с.

*Кліщ Ірина Миколаївна,
магістрант I курсу
спеціальності «Математика»*

*Науковий керівник:
кандидат педагогічних наук Сушко
Олександра Сергіївна*

АНАЛІЗ ПОКАЗНИКІВ ЛІКВІДНОСТІ БАНКУ

За останні роки багато банків було закрито або наразі знаходяться на стадії ліквідації по причині неплатоспроможності. Актуальність даної теми полягає в тому, що у сучасних складних, кризових умовах в Україні є досить важливим для клієнтів знати чи є банк надійним, фінансово стійким і з достатнім рівнем ліквідності для своєчасного виконання вимог щодо своїх зобов'язань.

У доповіді будуть представлені результати дослідження різних показників ліквідності на прикладі банків Приватбанк та Укресімбанк за період фінансової звітності з 2013 року до 2017 року включно.

Аналіз даних за 2013-2017 роки показав, що обидва банки виконали нормативи Національного банку України по миттєвій, короткостроковій та поточній ліквідності. В деяких роках спостерігається надлишкова ліквідність, що говорить про наявність великої частки високоліквідних активів, які не приносять доходи, тим самим зменшуючи прибутковість банку[1].

Коефіцієнт загальної ліквідності, який характеризує здатність банку погасити свої зобов'язання, використовуючи всі активи за даний період, перевищили норму в 100%, крім 2016 року для Приватбанку і 2015 року для Укресімбанку [2, с 25].

Коефіцієнт генеральної ліквідності, який характеризує можливість банку погасити свої зобов'язання за рахунок реалізації майна та високоліквідних активів, для обох банків набув достатнього значення [2, с 25].

На основі значення питомої ваги високоліквідних активів в загальній сумі активів та результату розрахунку співвідношення суми високоліквідних активів і доходних активів банку можна було прослідкувати, що ці показники почали спадати для Приватбанку після 2016 року, а для Укрексімбанку після 2015 року, що свідчить про недостатньо ефективне управління активами цих банків.

Було проаналізовано коефіцієнти концентрації активів, що вказують на те, яку частку дана група активів займає в обсязі активів загалом.

Результати дослідження для Приватбанку свідчать про таке: коефіцієнт концентрації грошових коштів та їх еквівалентів коливався в межах від 0,07 до 0,15, при рекомендованому значенні 0,3. Показник по наданим кредитам у 2013-2015 роках тримався на рівні 0,75, а з 2016 року почав знижуватися і в 2017 досяг 0,15, що більше, ніж вдвічі менше необхідного рівня. Коефіцієнт вкладення в цінні папери у 2013-2015 роках був майже на нульовому рівні, а з 2016 року різко зріс до 0,31 і на 2017 рік в 5 разів перевищив норму, що говорить про зменшення ризикованості діяльності банку і збільшення кількості високоліквідних цінних паперів. Показник по основним коштам і нематеріальним активам в середньому дорівнює 0,015, що є недостатнім, при рекомендованому значенні 0,17-0,18. Коефіцієнт по інших активах поступово зростав і в 2017 році перевищив норму в 8 разів.

Результати дослідження для Укрексімбанку свідчать про таке: коефіцієнт концентрації грошових коштів та їх еквівалентів коливався в межах від 0,1 до 0,17, що теж не відповідає рекомендованому значенню. Вимоги щодо наданих кредитів виконувалися і даний показник в середньому дорівнював 0,4, що є нормою. Коефіцієнт вкладення в цінні папери за досліджувані роки поступово зростав, значно перевищуючи норму в 0,10-0,12. Показник по основним коштам і нематеріальним активам в середньому дорівнював 0,02, що як і в випадку Приватбанку є недостатнім. Коефіцієнт інших активів коливався в межах 0,02-0,06, що незначно перевищує рекомендоване значення.

На основі цих даних можна зробити висновок, що обидва банки потребують оптимізації структури активів, оскільки показники по статтям активів різко відрізняються від рекомендованих значень, що підвищує ризикованість діяльності банків.

Виходячи з отриманих даних було проведено таксономічний аналіз і графічно (рис.1) показано динаміку інтегральних показників ліквідності Приватбанку та Укрексімбанку.

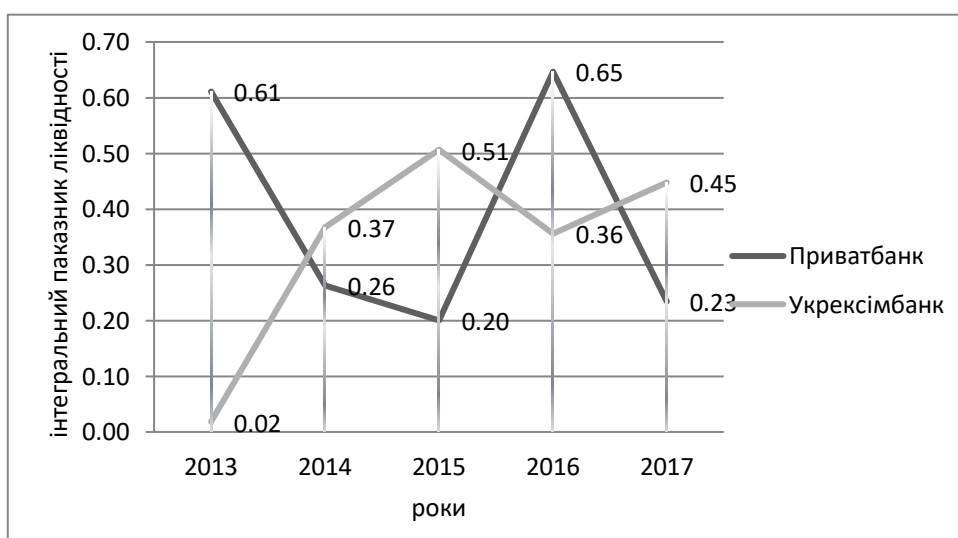

Рис.1

Для Приватбанку на період 2013-2015 років спостерігалось зниження показника ліквідності до значення 0,20, що визначається як низький рівень. В 2016 відбувається зростання до 0,65 – середній рівень, що пов'язане з націоналізацією банку і до 2017 року показник знову знизився до низького рівня.

Для Укресімбанку на період 2013-2015 років навпаки спостерігалось зростання до значення 0,51 і за наступні досліджувані роки показник ліквідності незначно коливався, при цьому залишаючись в рамках середнього рівня.

Таким чином, можна зробити висновок, що за досліджуваний період ні один з банків не досягнув високого рівня інтегрального показника ліквідності, що вказує на необхідність покращення системи управління активами.

Список використаної літератури:

1. Шийко В.І. Оцінювання управління ліквідністю банківських установ // Інвестиції: практика та досвід. – 2018. – № 12. – С.68-74.

2. Ліквідність банку: окремі аспекти управління та світовий досвід регулювання і нагляду: Науково-аналітичні матеріали. Вип. 11 / В.С. Стельмах, В.І. Міщенко, В.В. Крилова, Р.М. Набок, О.Г. Приходько, Н.В. Гришук. – К.: Національний банк України. Центр наукових досліджень. 2008. – 220 с.

*Кньовець Юлія Вікторівна,
магістрант II курсу
спеціальності «Середня освіта (математика)»*

*Науковий керівник:
кандидат педагогічних наук Сушко
Олександра Сергіївна*

ОСОБЛИВОСТІ ВИВЧЕННЯ КУРСУ «МАТЕМАТИЧНЕ ПРОГРАМУВАННЯ» У ПЕДАГОГІЧНОМУ УНІВЕРСИТЕТІ

Згідно Закону України «Про освіту» освіта виступає основою інтелектуального, культурного, духовного, соціального, економічного розвитку суспільства і держави. При цьому метою освіти є всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, розвиток її талантів, розумових і фізичних здібностей, виховання високих моральних якостей, формування громадян, здатних до свідомого суспільного вибору, збагачення та підвищення на цій основі інтелектуального, творчого, культурного, освітнього рівня громадян, забезпечення народного господарства кваліфікованими фахівцями [2].

Однією з актуальних проблем науково-технічного розвитку освіти сьогодні є проблеми розвитку, удосконалення і широкого впровадження в повсякденну практику інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ), використання яких дозволяє значно збільшити ефективність практичних занять в педагогічному закладі [3].

Математичне програмування поєднує в собі математичний апарат розв'язання задачі та використання ІКТ. Ця дисципліна важлива і потрібна для широкого кола спеціальностей, зокрема для математичних, економічних та ІТ-спеціальностей.

НПУ імені М.П. Драгоманова готує бакалаврів напрямку підготовки 111 «Математика» (додаткова спеціалізація *фахівець математичної економіки*) та 014 Середня освіта «Математика» (додаткова спеціалізація *вчитель економіки*) для яких, згідно з навчальною програмою факультету, викладається курс «Математичне

програмування». На вивчення цієї варіативної дисципліни виділяється 3 кредити загальною кількістю аудиторних годин – 33 год. (лекції – 11 год., лабораторні – 22 год.).

Донедавна вивчення цього курсу передбачало проведення лекційних та практичних занять. Тому особливо актуальним постає питання розробки відповідного навчального та дидактичного наповнення лабораторних робіт з математичного програмування.

У доповіді автором будуть представлені власні розробки лабораторного комплексу з курсу «Математичне програмування» для студентів 4-го курсу Фізико-математичного факультету НПУ імені М.П. Драгоманова за такими темами занять: 1. Графічний метод розв'язання задач лінійного програмування. 2. Симплексний метод розв'язання задач лінійного програмування. 3. Двоїстість у задачах лінійного програмування. 4. Транспортна задача. 5. Цілочисельне програмування. 6. Дробово-лінійне програмування. 7. Елементи теорії ігор. 8. Нелінійне програмування. 9. Динамічне програмування. 10. Стохастичне програмування [2].

Значна частина лабораторних робіт передбачає використання *табличного процесора Excel*, але автором будуть представлені і інші види прикладних програм. Так, при вивченні теми графічний метод розв'язання задач лінійного програмування можна використовувати і такі програмні продукти, як *Gran1*, *Gran-2D*, *Optimal1_4*. При вивченні симплексного методу можна скористатися безкоштовною програмою *Simplex*. У процесі розв'язування задач цілочисельного програмування можна користуватися програмними пакетами *QSB* (Quantitative Systems for Bussines). Пакети моделювання математичних систем *Mathcab* і *Simulink* можна використовувати при вивченні динамічного програмування.

Математичне програмування відіграє дуже важливу роль як в подальшій математичній освіті студентів, так і в їх майбутній професійній діяльності, оскільки дозволяє вирішувати багато управлінських, організаційних задач оптимальним чином, саме тому вивчення цієї дисципліни включають до навчальних планів не тільки педагогічних спеціальностей.

Список використаної літератури:

1. Робоча програма з навчальної дисципліни «Математичне програмування» для студентів галузі знань 11 Математика та статистика спеціальності 111 Математика Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. – К.: 2018. – 10 с.

2. Закон України «Про освіту» від 23 трав. 1991 року № 1060-XII [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/>.

3. Методичні системи навчання математики з використанням ікт у процесі підготовки майбутніх учителів у галузі геометрії [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://ite.kspu.edu/webfm_send/769

*Ковтун Вікторія Миколаївна,
магістрант II курсу
спеціальності «Математика (фінансова математика)»*

*Науковий керівник:
кандидат фізико-математичних наук, доцент
Гончаренко Яніна Володимирівна*

МОДЕЛЮВАННЯ ВВП ТРАНСПОРТНОЇ ГАЛУЗІ УКРАЇНИ В РІЗНИХ УМОВАХ ОПОДАТКУВАННЯ

Метою даної роботи є моделювання та прогнозування ВВП транспортної галузі України в різних умовах: звичайного та пільгового оподаткування; аналіз отриманих

результатів та обґрунтування економічної ефективності створення пільгових умов оподаткування для розвитку окремої галузі та економіки України в цілому.

Побудова виробничої функції на основі емпіричних даних.

Нехай Y – валовий внутрішній продукт у фактичних цінах (ВВП) обраної галузі. Позначимо через x_i фактори, що впливають на ВВП. Такими факторами оберемо x_1 – обсяг перевезених вантажів (ОПВ), x_2 – операційні витрати (ОВ) та x_3 – обсяг ВВП за попередній період часу обраної галузі.

Для вхідних значень використаємо дані Державної служби статистики України [1], за 2011-2017 роки.

Для встановлення аналітичного виразу стохастичної залежності між досліджуваними ознаками використаємо багатфакторний регресійний аналіз.

Розглянемо лінійну трифакторну функцію, для визначення невідомих параметрів якої використаємо узагальнений метод найменших квадратів.

Визначено невідомі параметри і отримано результуюче рівняння регресії:

$$Y = -99631,5267 + 157,1117 \cdot x_1 + 0,2660 \cdot x_2 + 0,3815 \cdot x_3.$$

Для перевірки адекватності моделі було обчислено коефіцієнт кореляції $R \approx 0,9746$, коефіцієнт детермінації $R^2 \approx 0,9498$ та відношення $\frac{\sigma_Y^2}{\sigma_e^2} \approx 6,6460$, що вказує на адекватність побудованої моделі.

Далі створену модель застосуємо до прогнозування приросту обсягів ВВП на наступні три роки. Фактори, що впливають на ВВП, розглядатимемо як функції, які залежать від часу. В якості моделі оберемо логістичну функцію, яка задається рівнянням $y = (\alpha \cdot \beta^x + \gamma)^{-1}$. Для пошуку невідомих коефіцієнтів було використано метод трьох точок.

Результуюче рівняння, що характеризує динаміку ОПВ транспортної галузі України

$$y = (-0,0025 \cdot 0,2356^t + 0,0016)^{-1}.$$

Результуюче рівняння, що характеризує динаміку ОВ транспортної галузі України має вигляд

$$y = (0,0000121 \cdot 0,5415851^t + 0,0000018)^{-1}.$$

Розглянемо вплив зміни податку на прибуток підприємств на обсяги ВВП транспортної галузі України. При зниженні ставки податку розмір ВВП збільшується на «неоподаткований» обсяг чистого доходу обраної галузі. Для моделювання даної ситуації були використані прогнозовані обсяги чистого доходу транспортної галузі України на 2018-2020 роки [2].

Результати обчислень наведено в таблиці 1.

Таблиця 1

Рік	Теоретичні значення обсягів ВВП, млн. грн.	Обсяги ВВП, при 9% ставці податку, млн. грн.	Приріст обсягів ВВП, млн. грн.	Обсяги ВВП, при 0% ставці податку, млн. грн.	Приріст обсягів ВВП, млн. грн.
2018	204490,2	239398,4	34908,3	274306,7	69816,5
2019	215139,6	262367,3	47227,7	309595,1	94455,5
2020	222199,7	277253,8	55054,2	332307,9	110108,3

Природно, що у разі такої зміни податкового навантаження відбуватиметься тимчасове недоотримання коштів державним бюджетом України. Але, в свою чергу, пільгове оподаткування створюватиме сприятливі умови для розвитку обраної галузі, що приведе до швидкого зростання її ВВП і, як наслідок, зростання ВВП держави та забезпечуватиме формування передумов, необхідних для структурної перебудови національної економіки.

В доповіді будуть представлені всі результати виконаних обчислень та отримані висновки.

Список використаної літератури:

1. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ukrstat.gov.ua/>
2. Ковтун В.М. Математичні моделі державного регулювання економіки / В.М. Ковтун // – Студентські фізико-математичні етюди. – К.: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова. — 2017. — № 16. Т. 1. — 233 с. – С.55–63.

*Колеснікова Каріна Валеріївна,
магістрант I курсу
спеціальності «Математика (фінансова математика)»*

*Науковий керівник:
кандидат фізико-математичних наук, доцент
Гончаренко Яніна Володимирівна*

ОПТИМІЗАЦІЙНІ МОДЕЛІ БАНКІВСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НА ПРИКЛАДІ УКРСИББАНКУ

Стратегічною метою діяльності банку є мінімізація ризикованості та максимізація його доходів. Максимізувати доходи банку можна за рахунок збалансування статей активів.

Доповідь присвячена побудові та аналізу оптимізаційних моделей фінансової діяльності УкрСиббанку. Вхідні значення використано з офіційного сайту УкрСиббанку [1]. за 2009-2017 роки.

В якості досліджуваних показників було обрано кредити, цінні папери в банку на продаж, інвестиції в асоційовані й дочірні компанії, процентні доходи, що отримані за кредитами та депозитами та активи в тис.грн.

Для побудови оптимізаційної моделі, в якості цільової функції розглянуто величина активів. Було встановлено аналітичний вигляд функції $z = f(x_1, x_2, x_3, x_4)$. При цьому змінні x_i $i=1,2,3,4$ і показники представлені в частках до всіх активів. Використовуючи методи багатофакторного лінійного регресійного аналізу [2]. та дані відповідних показників, провівши деякі розрахунки, отримали таке рівняння:

$$z = -40161727 + 116972014x_1 + 127939399x_2 - 1909453210x_3 \rightarrow \max \quad (1)$$

Систему обмежень, було складено виходячи з наступних міркувань:

- кожне значення x_i $i=1,2,4$ за наступний період не повинно бути меншим за попередній рік роботи банку і його зростання не повинно перевищувати 10%;
- значення показника x_3 за наступний період повинно бути не більшим за дані попереднього року, а його очікуване зменшення не повинно перевищувати 10%.

$$\begin{cases} 0,775448 \leq x_1 \leq 0,852992 \\ 0,11197 \leq x_2 \leq 0,123167 \\ 0,010887 \leq x_3 \leq 0,012097 \\ 0,100485 \leq x_4 \leq 0,110533 \\ \sum_{i=1}^4 x_i = 1 \end{cases} \quad (2)$$

Цільова функція (1) і система обмежень (2) утворюють математичну модель оптимізації фінансової діяльності УкрСиббанку.

Розв'язавши дану задачу за допомогою програмного засобу Microsoft Excel та перетворивши отримані результати у грошові одиниці, отримаємо наступні результати: при даних обмеженнях очікуване максимальне значення величини активів становить

44235130 тис.грн. Для досягнення такої величини необхідно, щоб значення показників кредитів та процентних доходів залишалися незмінними, а значення показника цінних паперів в банку на продаж зріс на 34662 тис.грн. та інвестиції в асоційовані й дочірні компанії зменшилися на 34678 тис.грн.

Аналогічно було розглянуто іншу математичну модель (3) і (4), в якій показники виражені в грошових одиницях.

$$z = 1633739 + 0,8534x_1 + 1,9616x_2 + 26,8001x_3 + 0,8226x_4 \rightarrow \max \quad (3)$$

$$\begin{cases} 22221404 \leq x_1 \leq 24443544 \\ 3208650 \leq x_2 \leq 3529515 \\ 346658 \leq x_3 \leq 381324 \\ 2879518 \leq x_4 \leq 3167469 \end{cases} \quad (4)$$

Розв'язавши дану задачу за допомогою програмного засобу Microsoft Excel, отримасмо наступні результати:

	X ₁	X ₂	X ₃	X ₄	Z
	244435	352951	381324	316746	422433
44	5		9	52	

Побудовані моделі можна узагальнити за рахунок введення нових показників, а також додаткових обмежень, пов'язаних із зменшенням ризиків від певних видів банківської діяльності.

Список використаної літератури

1. Офіційний сайт УкрСиббанку [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://my.ukrsibbank.com/ua/>
2. Лещинський О.Л. Економетрія: Навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / О.Л. Лещинський, В.В. Рязанцева, О.О. Юнькова. – К.: МАУП, 2003. – 208 с.

*Кононенко Олена Олександрівна,
магістрант I курсу
спеціальності «Математика (фінансова математика)»*

*Науковий керівник:
кандидат фізико-математичних наук, доцент
Гончаренко Яніна Володимирівна*

МЕТОДИ МОДЕЛЮВАННЯ ВИРОБНИЧИХ ФУНКЦІЙ ТА ЇХ ЗАСТОСУВАННЯ

У доповіді розглянуто економіко-математичну сутність та методи моделювання виробничих функцій. Дослідження проведено на основі статистичних даних по Україні за період з 2010 по 2017 р. одних з найважливіших галузей народного господарства – будівництва та транспорту. Відповідно встановлення невідомих параметрів моделі та процес моделювання відбувався в табличному процесорі пакету Microsoft Office Excel. Проаналізовано групи факторів в залежності від особливостей виробничої галузі, які необхідні для побудови моделей виробничих функцій. Визначено основні недоліки та переваги, які впливають на вибір методу моделювання виробничих функцій.

Сучасний світ зазнає хаотичних безперервних фінансово-економічних змін, в тому числі й Україна. Тому щоб уникнути ризиків та втрат виробничих галузей необхідно максимально підвищувати інформованість галузей про стан макроекономічних показників у межах держави для можливості прийняття ними раціональних ефективних рішень. Щоб прийняти правильне рішення потрібно обрати напрямок із реально існуючих. В умовах ринкової економіки виникає потреба передбачення можливих економічних ситуацій та

інформаційне забезпечення управлінських рішень, що зумовлює необхідність розвитку економічного прогнозування. Останні десять років найбільш використовуваними є економіко-статистичні моделі системи методичних прийомів в теоретичних та прикладних дослідженнях. Особливо широкого застосування набуває інструментарій різноманітних методів моделювання виробничих функцій (ВФ).

Рівняння ВФ складається з компонентів, що є основними складовими економічної теорії – створення економічних благ, які поєднують три фактори виробництва: засоби праці, робочу силу та предмети праці. Звідки і виникла потреба у встановленні взаємозв'язку між результатами виробництва та елементами виробництва, їх дослідженні та аналізі.

Вперше ВФ була побудована американськими дослідниками Коббом і Дугласом у 1928 році на основі двадцятирічних даних переробної промисловості США, що є прикладом класичного моделювання в економетрії [1, с. 162]. Для практики використовуються наступний вигляд ВФ Кобба-Дугласа:

$$Y = a_0 K^{a_1} L^{a_2}$$

У роботі запропоновано модифікацію для побудови наступної виробничої функції:

$$Y = \alpha x_1^{\beta_1} x_2^{\beta_2} x_3^{\beta_3} x_4^{\beta_4},$$

$$Y = 4,97 x_1^{-0,21} x_2^{-0,28} x_3^{0,99} x_4^{0,02}$$

де Y – ВВП кожної галузі, x_1, x_2, x_3, x_4 – кількість зайнятого населення, основні засоби, оплата праці і податки на виробництво та імпорт (рис. 1.) Статистичні дані наступних виробничих галузей України з 2010 по 2017 роки, а саме будівництво та транспорт, було отримано з джерела [2].

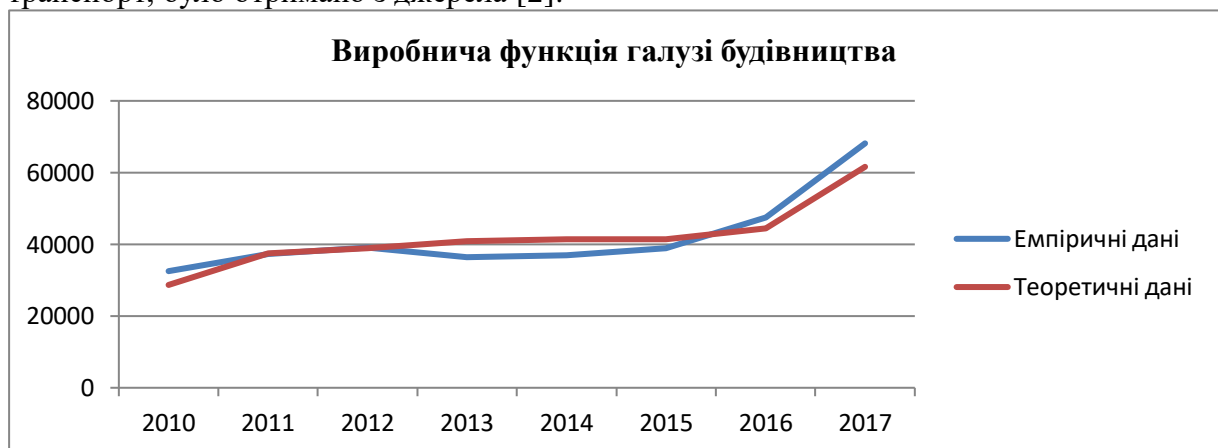

Рис. 1. Графіки теоретичної та емпіричної залежності

Побудована модель є адекватною, про що свідчить стандартна похибка, яка становить $\delta=0,14$. Адекватність за критерієм Фішера підтверджено з рівнем надійності 0,85, що дозволяє використовувати отриману модель для аналізу та прогнозування показників.

Одержано висновки, які дають можливість в умовах нестабільності й невизначеності знизити ризик прийняття управлінського рішення. Оскільки в результаті перевірки встановлено адекватність даної моделі, то її можна застосовувати при аналізі та управлінні виробничими ресурсами країни в межах даних галузей.

Список використаної літератури:

1. Вітлінський В.В. Моделювання економіки: навч. посібник. – Київ: КНЕУ, 2003. – 408 с.
2. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. : [Офіційний веб-сайт]. – Електронні дані. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

*Копилов Станіслав Володимирович,
магістрант I курсу
спеціальності «Математика»*

*Науковий керівник:
доктор фізико-математичних наук, професор
Кондратьєв Юрій Григорович*

ГІДРОДИНАМІКА ЛАМІНАРНОГО ПОТОКУ НЕНЬЮТОНІВСЬКОЇ РІДИНИ В ДВОЗВ'ЯЗНІЙ ОБЛАСТІ

Визначення кінематичних і динамічних характеристик потоку неньютонівської рідини на гідродинамічній початковій ділянці в двозв'язній області являється актуальною задачею для цілого ряду галузей промисловості. Існуючі дослідження не в повній мірі враховують особливості умов входу та зміщення максимуму епюри швидкостей. В роботі проведено математичне моделювання такої течії. В основу моделювання покладені рівняння руху [1]. :

$$u \frac{\partial u}{\partial z} + v \frac{\partial u}{\partial y} = -\frac{1}{\rho} \frac{dP}{dz} + \frac{1}{\rho y} \frac{\partial}{\partial y} (y\tau),$$

$$\frac{\partial(r, u)}{\partial z} + \frac{\partial(r, v)}{\partial y} = 0, \quad \tau = -\kappa \left(\frac{\partial u}{\partial y} \right)^n,$$

де κ – консистентна постійна;

z, y – координати;

τ – дотична напруга;

$\chi\varepsilon$ – положення максимуму епюри швидкостей;

u, v – проекції векторів швидкостей;

r – радіус внутрішньої труби;

n – індекс течії.

Граничні умови: $u = v = 0$ при $r = 1, z > 0$;

$u = v = 0$ при $r = 0, z > 0$;

$v = 0, \tau = 0$ при $r = \lambda\varepsilon$.

При цьому припускаємо, що $v_z = u v_{zcc}$; $v_z = v / v_{zcc} \text{Re}^{-1}$; $P = p / 0.5 \rho v_{zcc}^2$;

$$\tau = (k v_{zcc}^n / R_2^{-n}) / \tau_{rz}; \quad r = z R_2; \quad \text{Re} = \frac{V_{zcc}^n R_2^n \rho}{k},$$

де R_2 – радіус зовнішньої труби.

На інтервалі $\chi\varepsilon \leq r \leq 1$ рівняння для визначення $b(z)$:

$$\frac{d}{dz} \left\{ (1 - \lambda^2 \varepsilon^2) \frac{[b(z) + 2]^2}{[2b(z) + 1][b(z) + 1]} \right\} = -\frac{1}{2\rho} \frac{(1 - \lambda^2 \varepsilon^2)(-1)^{n+1} 2^n [b(z) + 2]^n}{(1 - \lambda^2 \varepsilon^2)^{n+1}} \times$$

$$\times [2nb(z) - n + 1 - (n + 1)\lambda^2 \varepsilon^2] + \frac{(-1)^{n+1} 2^n [b(z) + 2]^n}{(1 - \lambda^2 \varepsilon^2)^n} \frac{1}{\rho} =$$

$$= \frac{1}{\rho} \frac{(-1)^{n+1} 2^n [b(z) + 2]^n}{(1 - \lambda^2 \varepsilon^2)^n} \left\{ -\frac{1}{2} [2nb(z) - n + 1 - (n + 1)\lambda^2 \varepsilon^2 + 1] \right\} =$$

$$= \frac{1}{\rho} \frac{(-1)^n 2^{n-1} [b(z) + 2]^n}{(1 - \lambda^2 \varepsilon^2)^n} [2nb(z) - (n + 1)(1 + \lambda^2 \varepsilon^2)]$$

Для інтервалу $\lambda\varepsilon \leq r \leq 1$

$$v_r = \frac{b(z)+c}{b(z)} \left[1 - \left(\frac{r^2 - \lambda^2 \varepsilon^2}{1 - \lambda^2 \varepsilon^2} \right)^{b(z)} \right],$$

для інтервалу $\varepsilon \leq r \leq \lambda \varepsilon$

$$v_r = \frac{b(z)+c}{b(z)} \left[1 - \left(\frac{\lambda^2 \varepsilon^2 - r^2}{\varepsilon^2 (1 - \lambda^2)} \right)^{b(z)} \right].$$

Розроблена математична модель руху рідини враховує, крім сил в'язкого тертя, дію сил інерції від конвективного прискорення і на основі цієї моделі вперше одержані результати по розрахунку епюр швидкостей як для ньютонівських, так і для неньютонівських рідин з врахуванням кривизни поверхні.

Список використаних джерел

1. Лойцянский, Л.Г. Механика жидкости и газа / Л.Г. Лойцянский. – Учебник для вузов. — 7-е изд., испр. — М.: Дрофа, 2003. — 840 с, 311 ил., 22 табл.

*Кравчук Аліна Леонідівна,
магістрант II курсу
спеціальності «Середня освіта (математика)»*

*Науковий керівник:
кандидат філософських наук
Новіцька Таміла Валентинівна*

ЗОЛОТИЙ ПЕРЕТИН ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ МАТЕМАТИЧНОЇ КУЛЬТУРИ У СТУДЕНТІВ МАТЕМАТИЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ

Формування математичної культури – це ціленаправлений процес математичної підготовки, який здійснюється з перших днів в школі. Вчитель закладає основи знань, здійснює вплив на інтереси та здібності учнів. Від нього багато в чому залежить рівень залучення учнів до культури математичної діяльності, як складової частини загальної культури. Саме тому формування математичної культури майбутнього вчителя – одне із завдань його підготовки у ЗВО.

Під математичною культурою розуміють певний рівень сформованості математичного мислення, вміння грамотно викладати і пояснювати всі виконувані дії, наявність уявлень про поняття і операції, які специфічні для математики, можливості математики для сучасної науки і практики, а також розуміння внутрішніх зв'язків між різними розділами математики [1, С. 1].

Важливою складовою математичної культури є математична мова. Цілком погоджуємося із думкою Г. Михаліна, який наголошує, що використання математичної мови дає змогу виражати думки ясно, чітко і точно; бути стислим і цілком визначеним; охопити усі необхідні можливості; повідомляти ідеї і факти в однозначному вигляді, виключаючи різні тлумачення, які суперечать одне одному; бути досить універсальним; стискувати записи повідомлень, робити їх легкими для сприйняття та зручними для наступного опрацювання; кодувати і декодувати повідомлення; автоматизувати дії, необхідні для одержання висновків [2, С.6].

Формування математичної культури властиво не лише тільки в процесі шкільного або ж університетського періоду вивчення індивіда, а й протягом усього життя. Особливе значення формування математичної культури займає у процесі підготовки студентів

фізико-математичних спеціальностей, бо саме вони нестимуть елементи цієї культури в суспільство.

Процес формування математичної культури у студентів математичних спеціальностей здійснюється в ході навчання загалом і зокрема під час вивчення окремих тем, які розширюють їх кругозір. Однією з таких тем для здійснення професійної діяльності у руслі формування математичної культури є вивчення «золотого перетину». Більш детально зосередимо свою увагу на цьому понятті та його суті.

Золотий перетин (гармонійна поділ, поділ у крайньому і середньому відношенні) – поділ відрізка на дві нерівні частини так, що довжина всього відрізка відноситься до довжини більшої його частини, як довжина більшої частини до довжини меншої.

Провівши опитування серед студентів 1 курсу Фізико-математичного факультету НПУ імені М.П. Драгоманова (спеціальність «111 Математика», «014 Середня освіта (математика)») з'ясувалося, що більшість з них не знайомі з поняттям «золотого перетину», а незначна частина про це поняття лише чула, але його сутності не знають.

Як зазначає А.П. Стахова, в математиці ідеї гармонії і «золотого перетину» вважаються результатом «нестримної і дикої фантазії» піфагорійців. І тому вивчення «золотого перетину» вважається заняттям, негідним серйозного математика [3, С.6].

Золотому перетину в математиці не надають серйозного значення, але його вивчення збагачує математичну культуру студентів, покращує математичне мислення, допомагає удосконалювати математичні знання, вміння та навички та дозволяє подивитися на предмети навколо нас під іншим кутом, крізь призму математичної гармонії.

В рамках нашого дослідження питань математичної культури ми запропонували вивчити тему «Золотий перетин» студентам-математикам I курсу в межах дисципліни «Вступ до спеціальності «Математика»» наступним чином: в одній групі (1 МСО) ми провели лекцію з презентаційним матеріалом у якій розглянули поняття «золотого перетину», історичний аспект його виникнення, його математичну сутність та навели ряд прикладів; в другій групі (1 М), лише означили поняття «золотий перетин» та показали його математичну інтерпретацію. В обох групах провели практичне заняття, попередньо розбивши кожну групу на шість підгруп і давши завдання кожній підгрупі, відповідно підготувати доповідь-презентацію (золотий перетин: в математиці, в музиці, в літературі, в природі, в мистецтві, в архітектурі).

На практичному занятті, провівши вікторину-тестування та спостерігаючи протягом пари за студентами, можна стверджувати, що та група у якій попередньо проводилась лекція показала вищий рівень знань, ґрунтовніше підійшла до підготовки практичного заняття та показала кращі результати у вікторині-тесті.

Отже, безперечно, вивчення «золотого перетину» є необхідною складовою процесу формування математичної культури у студентів математичних спеціальностей, оскільки дана тема не лише збагачує студентів новими знаннями, але й дає можливість побачити, що математика тісно пов'язана з усім що нас оточує.

Список використаної літератури:

1. Ілляшенко В. Я. Формування математичної культури вчителя математики [Електронний ресурс]. / В. Я. Ілляшенко, В. М. Кремінь. – Режим доступу : <http://www.pdaa.com.ua/np/pdf/22.pdf>

2. Михалін Г. О. Формування основ професійної культури вчителя математики у процесі навчання математичного аналізу : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня док. пед. наук : спец. 13.00.04 „Теорія і методика професійної освіти” / Г. О.Михалін. – К.: 2004. – 39 с.

3. Стахов А. П. «Стратегические ошибки» в развитии математики [Електронний ресурс]. / А. П. Стахов // «Академия Тринитаризма». – М., 2007. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.trinitas.ru/rus/doc/0232/004a/02321074-45.pdf>.

*Крохмаль Альона Ігорівна,
магістрант I курсу
спеціальності «Математика (фінансова математика)»*

*Науковий керівник:
кандидат фізико-математичних наук, доцент
Гончаренко Яніна Володимирівна*

ВПЛИВ ОБСЯГІВ ФІНАНСУВАННЯ ОСВІТИ, МЕДИЦИНИ, НАУКИ ТА ІННОВАЦІЙ НА ЗМІНУ ВВП УКРАЇНИ

У сучасному світі освіта, наука та інновації відіграють важливу роль у розвитку держави і суспільства, забезпеченні потреб та якісного життя людей. Стратегічні плани та проекти на перспективу, що розробляються більшістю країн – світових лідерів, спираються на знання та здобутки науки. Освіта і наука у ХХІ столітті є стратегічним ресурсом держави, найголовнішими чинниками зростання якості людського капіталу, генерації нових ідей, запорукою побудови інноваційної та конкурентоспроможної економіки [1].

Не менш важливу роль відіграє фінансування охорони здоров'я як однієї з соціально значущих галузей економіки. Особливо в умовах катастрофічного зниження середнього рівня здоров'я нації та зростання кількості важких захворювань.

За таких умов актуальним стає питання про вплив фінансування вище названих галузей на економіку країни та рівень зростання ВВП України.

Для з'ясування наявності цього впливу було проаналізовано зв'язок між фінансуванням освіти, медицини, науки та інноваційної діяльності та значенням ВВП України та побудовано відповідну математичну модель, встановлено очікувану зміну ВВП при збільшенні фінансування обраних галузей.

За допомогою методу найменших квадратів [2]. було знайдено матрицю коефіцієнтів і отримано наступне рівняння регресії ВВП, яке залежить від перерахованих вище галузей:

$$y = -481984 + 43x_1 - 24x_2 - 13x_3 + 43x_4,$$

де y – ВВП, x_1 – витрати на освіту, x_2 – витрати на охорону здоров'я, x_3 – витрати на професійну та наукову діяльність, x_4 – витрати на інноваційну діяльність (млн.грн.).

Адекватність побудованої моделі було перевірено за допомогою стандартної похибки та критерію Фішера.

Також було змодельовано ситуацію, яка полягала у збільшенні фінансування освіти, медицини, наукової та інноваційної діяльності, та обчислено як зміниться ВВП України після таких змін. Прогнозоване значення ВВП знайдено на основі таких даних: витрати на освіту та на інноваційну діяльність збільшено на 15% у порівнянні з 2017 роком, на охорону здоров'я – на 20%, а витрати на наукову діяльність обчислено, користуючись їхнім рівнянням регресії (було використано експоненційну модель).

В результаті отримано наступні очікувані значення факторних показників:

- витрати на освіту (x_1) 138017 млн. грн.;
- витрати на охорону здоров'я (x_2) 76666,80 млн. грн.;
- витрати на наукову та професійну діяльність (x_3) 47361 млн. грн.;
- витрати на інноваційну діяльність (x_4) 10485 млн. грн.

Підставивши вказані значення змінних у лінійне рівняння регресії ВВП та, виконавши необхідні обчислення, знайдено його значення у розмірі 3486747 млн. грн.

Отримане значення на 502865 млн. грн. більше, ніж значення ВВП у 2017 році, що становить 16,8% зростання.

Зауважимо, що отримане очікуване зростання ВВП в грошових одиницях пояснюється, зокрема, і зростанням рівня інфляції. Оскільки при побудові моделі використовувалися показники, виміряні в грошових одиницях за період 2008-2017 рр., за який інфляція зросла майже на 200% [3]., то відповідне зростання досліджуваних показників відбулося в тому числі і за рахунок інфляції, що й відобразилось в моделі.

Якщо здійснювати прогнозування на основі відсоткових показників, то моделювання методом найменших квадратів показує тенденцію до спадання рівня фінансування обраних галузей, що суперечить намірам уряду. Тобто спостерігається закономірність зростання видатків на освіту, медицину, науку та інноваційну діяльність у грошових одиницях, але, водночас, у перерахунку у відсотку до ВВП ці показники зменшуються. Ще одним підтвердженням такої ситуації є показники кореляційних зв'язків між ВВП та обраними галузями у абсолютних та відносних величинах. Коефіцієнти кореляції, обчислені в абсолютних величинах, вказують на існування суттєвого прямого зв'язку між розміром ВВП та фінансуванням цих галузей. Тоді як коефіцієнти кореляції, обчислені між тими ж показниками, вираженими у відсотках від ВВП, не дають підстав робити висновок про наявність значущого зв'язку, вони набувають від'ємних значень, що дозволяє висувати гіпотезу про існування несуттєвої зворотної залежності.

Тому, на мою думку, потрібно визначати обсяги збільшення фінансування таких соціально-значущих галузей народного господарства не в грошових одиницях, а у відсотках до ВВП України.

Список використаної літератури:

1. Постанова Верховної Ради України «Про рекомендації парламентських слухань на тему: «Про стан та проблеми фінансування освіти і науки в Україні». – Відомості Верховної Ради (ВВР), 2017, № 34. – С.374.
2. Лук'яненко І.Г., Краснікова Л.І. Економетрика: Підручник. — К.: Товариство «Знання», КОО, 1998. — 494 с.
3. Індекс інфляції [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/index/inflation>

*Куцяк Олеся Анатоліївна,
магістрант II курсу
спеціальності «Середня освіта (фізика)»*

*Науковий керівник:
кандидат фізико-математичних наук, професор
Горбачук Іван Тихонович*

ІСТОРІЯ РОЗВИТКУ ЕЛЕКТРОЕНЕРГЕТИКИ В УКРАЇНІ

Галузь електроенергетичного господарства України належить до найстаріших в Україні. Згадка про водяний млин та використання енергії річок в Україні припадає на 1292 р., а застосування електрики пов'язують з 1878 р., коли інженер О.П. Бородін обладнав цех київських залізничних майстерень чотирма електричними ліхтарями. 1886 року в саду Шато-де-Флер (нині стадіон «Динамо») в Києві було встановлено перше електричне освітлення, а в 1891 р. була запущена в дію перша центральна електрична станція, яка освітлювала театр і Хрещатик. На початку ХХ ст. в Україні працювали невеликі електростанції потужністю три тисячі кВт., що виробляли щорічно 0,5 млрд. кВт/год електроенергії. Такі станції розміщувалися переважно на Донбасі та Придніпров'ї.

Перша державна районна електростанція Штерівська ДРЕС введена в дію 1926 р, а в 1932 році завершилось будівництво Дніпрогесу. Вже в 1940 році діяло 173 електростанції потужністю 3,23 млн. кВт. Лінії електропередачі напругою 35 кВ мали довжину більше 4 млн. км. Виникли енергосистеми «Київенерго», «Донтрансенергія», «Харківенергія» та інші. Під час війни енергогосподарство України було знищено. Однак уже у 1950 році електростанції мали потужність 3,4 млн. кВт. Поступово електроенергетика України стала потужною галуззю, до якої входили теплові, гідро- та атомні електростанції. У 1991 році загальна потужність електростанцій України становила 54,4 млн. кВт і вироблялося електроенергії 278,7 млрд. кВт/год. У 2001 році потужність електростанцій становила 52,8 млн. кВт, а виробництво енергії становила 172,0 млрд. кВт/год.

До сьогодні у виробництві електроенергії перевага надається тепловим і атомним електростанціям. Однак робота таких електростанцій пов'язана з використанням вугілля, газу та ядерного палива, що веде до забруднення оточуючого середовища та створює проблеми безпеки при експлуатації.

Останнім часом у розвинених країнах все більше уваги приділяють альтернативним джерелам енергії: сонячній, вітровій, енергії річок, припливів та іншим джерелам так званої «зеленої» електрики. За 30 років (до 2050 року) частка «зеленої» електрики, головним чином, за рахунок сонця і вітру, може сягнути на планеті 86%. У Європейському Союзі за цей час з нинішніх 17% частка «зеленої» електрики має збільшитись до 70%. У Німеччині вже на сьогодні за рахунок Сонця і вітру добувають 40% електроенергії. В Україні також останнім часом швидко зростає відсоток сонячної і вітрової енергетики. Майбутнє за відновлювальними джерелами енергії.

Список використаної літератури:

1. Заблоцький Б.Ф. Розміщення продуктивних сил України: Національна макроекономіка: Посібник. – К.: Академ.видав, 2002. – 368 с. (Альма-матер).
2. Чернюк Л.Г., Клиновий Д.В. Розміщення продуктивних сил України. Навчальний посібник. – К.: ЦУЛ, 2002. – 470 с.

*Мельник Валентин Федорович,
студент I курсу
спеціальності «Фізика та астрономія»*

*Науковий керівник:
кандидат фізико-математичних наук, професор
Горбачук Іван Тихонович*

ІЛОН МАСК – ШЛЯХ ДО КОСМОСУ

Ілон Маск народився в 1971 році в Південно-Африканському місті Преторія. Батько був приватним підприємцем, а мати ще з 15 років займалася кар'єрою моделі. У школі Маск був не самою успішнішою дитиною в класі. Однак він зміг визначити найголовніші для себе навчальні предмети і відкинути зайві. На десятий рік народження Маску батьки подарували комп'ютер, якому він дуже зрадів. Завдяки комп'ютеру він швидко опанував програмування і створив свою власну гру, яку незабаром продав за 500 доларів. Ці кошти вклав у акції фармацевтичної компанії. На зароблені на акціях гроші він їде до Канади. Через багато років у своєму інтерв'ю Ілон Маск згадує, що саме в Канаді відчув, що таке безгрошів'я. У Канаді він почав навчання у місцевому університеті, однак незабаром покинув. Свою першу компанію Маск заснував разом з братом. Компанія займалася розробкою програмного забезпечення, яке дозволяло розміщувати інформацію в інтернеті друкованим новинним виданням, згодом цю компанію викупила COMPAQ.

Частка Маска з продажу склала 22 000 000 \$. У березні того ж року Маск став одним із засновників компанії X.com, яка згодом стане всесвітньою платіжною системою PAYPAL. Маск був проти такої назви, за що був відсторонений рішенням ради директорів. У 2002 році PAYPAL була продана EBAY за 1 500 000 000 \$, частка Маска склала 165 000 000 \$. Згодом Ілон заснував SPACEX, в яку вклав 100 000 000 \$. Він поставив перед собою мету зменшити витрати в декілька разів на запуск ракет у космос. Через 6 років йому це вдається і NASA підписує контракт з його компанією на 1 600 000 000 \$ на 12 запусків ракето носіїв до міжнародної космічної станції. У той час коли розвивалася компанія SPACEX, Маск дав початок таким проектам, як TESLA MOTORS, в який вклав 70 000 000 \$, та зміг залучити таких інвесторів як: засновників GOOGLE, президента компанії EBAY та автомобільну компанію TOYOTA. У 2006 році його кузен і кузена за його підтримки заснували компанію SOLAR CITY, яка вже через рік стала лідером в сфері своєї діяльності. У майбутньому Ілон Маска планує реалізувати такі проекти: акумуляторні батареї та вакуумний потяг HYPER LOOP. На цьому історія успіху Ілона Маска не закінчується.

Список використаної літератури:

1. Ешлі Венс – Ілон Маск tesla, spacex і шлях у фантастичне майбутнє – М.: Олімп бізнес, 2018. – 176 с.

*Моргун Анна Василівна,
магістрант I курсу
спеціальності «Математика»*

*Науковий керівник:
кандидат педагогічних наук Сушко
Олександра Сергіївна*

МОДЕЛЮВАННЯ ПОДАТКОВИХ НАДХОДЖЕНЬ В УКРАЇНІ

Провідна роль податкових надходжень до бюджету полягає у забезпеченні виконання державної функції щодо регулювання економічних процесів. Зважаючи на складну політичну та економічну ситуацію в країні, питання наповнення Державного бюджету для України постає більш гостро [1]. Тому, дослідження сучасних тенденцій податкових надходжень до державного бюджету є актуальними.

Метод ковзної середньої найчастіше використовують для короткотермінового прогнозування. Згладжування часових рядів за допомогою ковзної середньої є одним із найпростіших методів побудови тренду. Застосування цього методу передбачає наступне:

початкові рівні часового ряду y_t замінюють його середніми (згладженими) величинами $\hat{y}_t$, розрахованими для певної кількості рівнів ряду. Одержані значення стосуються середини обраного інтервалу. Потім інтервал зсувають на одне спостереження, і розрахунок повторюють. Інтервали визначення середньої весь час є однаковими. Таким чином, у кожному інтервалі згладжена середня оцінює середню точку цього інтервалу. В процесі згладжування часового ряду ковзною середньою участь у розрахунках беруть усі рівні ряду. Чим ширший інтервал ковзання, тим гладкішим виглядає тренд [2].

У доповіді будуть представлені результати дослідження моделювання податкових надходжень до бюджету України за 2014-2017рр. за допомогою методу ковзної середньої.

Для наочності дані надано у вигляді діаграми (рис. 1):

Рис. 1. Динаміка щомісячних надходжень податків по Україні (млн. грн.)

Моделювання податкових надходжень здійснювалося з використанням як адитивної, так і мультиплікативної моделей ковзного середнього. Відповідні результати можна побачити на наступних графіках (рис.2а – адитивна модель, рис.2б- мультиплікативна модель).

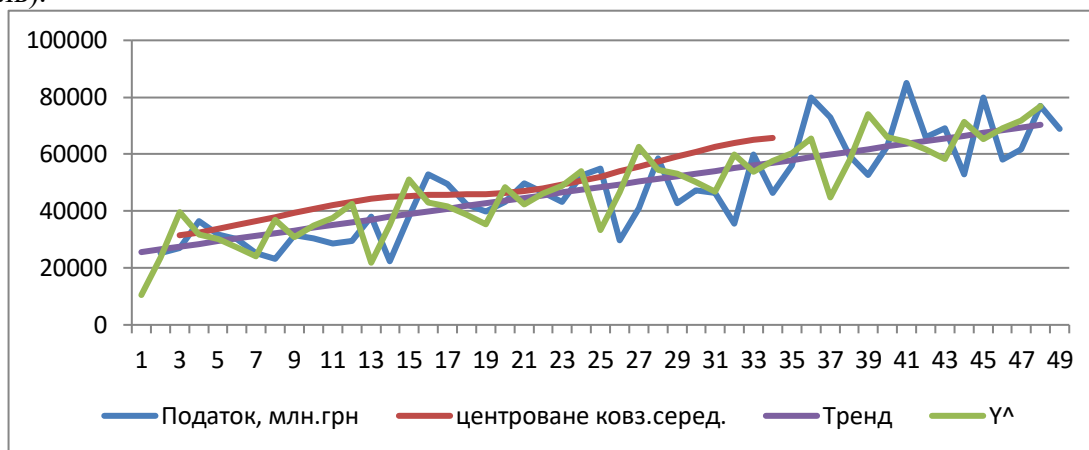

Рис. 2а. Реалізація методу ковзного середнього (адитивна модель)

Рис. 2б. Реалізація методу ковзного середнього (мультиплікативна модель)

Економіко-математичний аналіз рядів динаміки податкових надходжень дозволив побудувати математичну модель та здійснити прогнозування обсягів цих надходжень на наступний період у розмірі 56174,97 млн. грн. Результати прогнозування підтвердились фактичними даними (55186,6млн.грн.).

Список використаної літератури:

1. Глухова В.І. Аналіз податкових надходжень до державного бюджету України в сучасних умовах/ В.І. Глухова//Міжнародний науковий журнал "Інтернаука". – 2017. – № 5. – С. 111-114.
2. **Присенко Г. В., Равікович Є. І.** Прогнозування соціально-економічних процесів: Навч. посіб. — К.: КНЕУ, 2005. — 378 с.

*Морозова Оксана Валеріївна,
магістрант I курсу
спеціальності «Фізика та астрономія»*

*Науковий керівник:
кандидат фізико-математичних наук, професор
Горбачук Іван Тихонович*

ГОЛОГРАФІЧНИЙ МЕТОД ЗАПИСУ ІНФОРМАЦІЇ

В сучасному житті голографія популярна не лише у вузьких колах спеціалістів цієї галузі. Широкі можливості голографії високо оцінюються фахівцями і науковою спільнотою різного профілю. Розглянемо в чому полягає суть голографічного методу і які переваги він має, порівняно із фотографією?

Дослідження методу голографії почалося в 1948 році, коли Деніс Габор припустив, що запис крім амплітуди ще й фази дозволить відтворити об'ємне зображення. Так і народилася голографія як новий спосіб запису інформації. Особливо бурхливого розвитку голографія набрала після відкриття лазера. Становлення голографії ще пов'язують з ім'ям українського вченого Юрія Денисюка – основоположника об'ємної голографії.

Голографія – це інтерференційний метод реєстрації світлових хвиль, який стає можливим в результаті дифракції їх на об'єкті, що освітлюється когерентним світлом. Голограму отримують в результаті інтерференції двох пучків світла: предметного (пучок розсіяний об'єктом) та опорного (падає на голограму, обходячи предмет) [1, С.6]. На цьому етапі на голограмі виявити зображення об'єкта ще неможливо, однак вона вже несе відповідну інформацію про нього і є цілком достатньою для подальшого отримання зображення.

Тому переходять до другого етапу – просвічують голограму опорним пучком. Відбувається відновлення записаного хвильового фронту.

Внаслідок накладання двох хвиль амплітуда результуючого коливання може бути записана так:

$$E_0^2 = E_{01}^2 + E_{02}^2 + 2E_{01}E_{02}\cos(\alpha_2 - \alpha_1)$$

В цій формулі міститься амплітудна і фазова інформація [3, С.147].

Унікальною особливістю методу є збереження інформації про фазу. Фотографія дозволяє зберегти тільки просторовий розподіл інтенсивності світла, яке формує зображення предмета. Ще однією особливістю є те, що голографічний метод можна застосувати до будь-якого типу хвиль, за наявності їх когерентності.

Оскільки голографія представляє собою загальний метод запису і відтворення інформації, то вона широко використовується в різних галузях людської діяльності: в медицині, криміналістиці, машинобудуванні, спектроскопії, оптотехніці, лініях зв'язку, для захисту інформації та ін. Тривимірне зображення дає більше інформації, тому і має великі перспективи, особливо в разі використання ультразвукової голографії для діагностичного розгляду внутрішніх органів, оскільки ультразвукову голограму можна відтворити видимим світлом. Тому загальна картина використання цього методу ще досі не до кінця сформована.

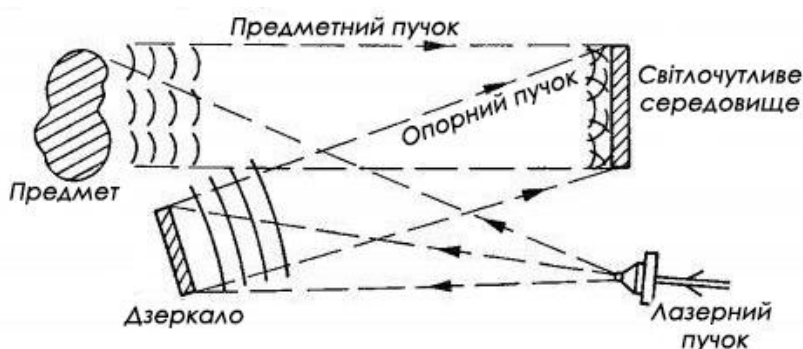
Список використаної літератури

1. Гинзбург В.М., Степанова Б.М. Голографія. Методи и апаратура. – М.: «Сов. радио», 1974. – 376 с.
2. Кольер Р., Беркхард К., Лин Л. Оптическая голография – М.: Мир, 1973. – 686 с.
3. Кучерук І.М., Горбачук І.Т. Загальний курс фізики – К.: Техніка, 2006. – Т.3 – 518 с.
4. Ландсберг Г.С. Оптика — М.: ФИЗМАТЛИТ, 2003. – 848 с.

*Півень Максим Володимирович,
магістрант I курсу
спеціальності «Середня освіта (фізика)»*

*Науковий
керівник:
кандидат фізико-
математичних наук,
професор
Горбачук Іван
Тихонович*

ФОТОЕЛЕКТРИЧНЕ ПЕРЕТВОРЕННЯ СОЛЯЧНОГО

ВИПРОМІНЮВАННЯ

Кожного дня людьми на планеті Земля споживається велика кількість енергії. Однак викопні ресурси нафта, газ, вугілля, торф та інші є кількісно обмеженими і тому виникає необхідність шукати інші шляхи вирішення цієї проблеми. На сьогодні – це так звані альтернативні (відновлювальні) джерела енергії: енергія води, вітру, Сонця та інших.

Сонце – це гігантський природний термоядерний реактор в якому відбуваються реакції між атомами водню та тритію:

В першій реакції (1) взаємодіють атоми водню та тритію і утворюються атоми гелію та виділяється досить значна енергія в кожному акті синтезу цих ядер. Дефект маси реакції:

$$\Delta m = (\Delta m_{\text{H}} + m_{\text{T}}) - m_{\text{He}} = (1,007825 + 3,016049) - 4,002603 = 0,021271 \text{ a. o. m.}$$

Він є позитивним тому реакція екзотермічна, тобто відбувається виділення енергії в кількості $\Delta E = \Delta m c^2 = 19,8 \text{ MeV}$. У реакції (2) взаємодіють дейтерій і тритій та утворюється також атом гелію. При цьому виділяється енергія $\Delta E = 17,6 \text{ MeV}$. Щосекунди на Сонці з 564 млн тон водню утворюється 560 млн тон атомів гелію. Дефект мас

становить 4млн тон і утворюється енергія частина якої надходить до земної поверхні і яка може бути перетворена в електричну.

Фотоелектричний метод перетворення сонячної енергії в електричну є в даний час найбільш розробленим в науковому та практичному плані.

Механізм перетворення сонячного світла в електрику відрізняється від інших способів отримання електрики. На сьогодні існує декілька технологічних способів добування цієї енергії .

Застосування фотоелектричного методу отримання електричної енергії не потребує механічних переміщень деталей конструкції. Він заснований на властивостях напівпровідникових матеріалів та їх взаємодії зі світлом. У фотоелектричному елементі вільні носії утворюються в результаті взаємодії напівпровідника зі світлом, а розділяються під дією електричного поля, що виникає всередині елемента. Практично всі фотоелементи виготовлялися з кристалічного кремнію, проте зараз все більш широке застосування знаходять і інші матеріали [690].

Пристрої для безпосереднього перетворення сонячної енергії в електричну називаються фотоелектричними перетворювачами (ФЕП). На сьогодні використовують: перетворювачі із зовнішнім фотоелементом, із внутрішнім фотоелементом і фотогальванічні перетворювачі (рис1.).

Робота сучасних ФЕП заснована на явищі фотоелекту, відкритому Г.Герцем та дослідженому О.Г.Столетовим. Теорію фотоелекту у 1905 році створив А.Ейнштейн, за це відкриття він був відзначений Нобелівською премією. Фізична суть ефекту полягає в тому, що кванти сонячного світла з енергією, більшою від ширини забороненої зони напівпровідника, поглинаються напівпровідником і створюють пари носіїв струму: електрони в зоні провідності та дірки у валентній зоні.

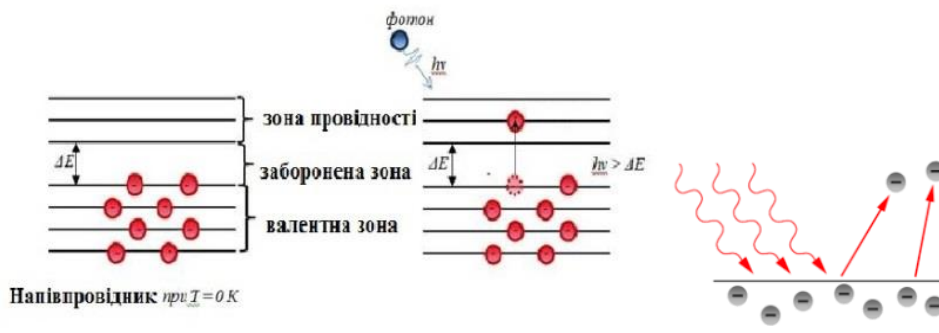

Рис.1. Внутрішній та зовнішній фотоелект

Сучасні промислові ФЕП мають ККД в межах 10 – 30%. При середньому надходженні сонячного випромінювання ФЕП можуть виробляти за день від 1 до 2 кВт·год електроенергії на 1 м² робочої поверхні. Сонячні елементи генерують електричний струм прямо пропорційно інтенсивності сонячного випромінювання. Фотоелектричне перетворення сонячної енергії є одним із пріоритетних напрямів використання сонячної енергії. Це обумовлюється такими перевагами:

- можливістю отримання електроенергії практично в будь-якому місці земної поверхні;
- екологічною чистотою перетворення енергії;
- значним терміном роботи;
- невеликими затратами на обслуговування;
- незалежністю ефективності перетворення сонячної енергії від встановленої потужності.

Потенціал можливостей сонячної енергії на території України величезний. За один середньорічний світловий день нашої країни можна отримати 4 кВт·год/м², а в літні дні – 6-7 кВт·год/м², тобто близько 1,5 тисячі кВт·год/м² за рік.

В лабораторії спеціального фізичного практикуму для магістрів кафедри ММНФМДВШ було проведено дослідження (експеримент) використовуючи

полікристалічну сонячну панель на 12 V розмірами 15×12 см. За допомоги аналого-цифрового перетворювача (АЦП) протягом 75 годин у замкненому електричному колі на споживачі вимірювалися чотири параметри: сила струму(мА), напругу(В), освітленість (Лк) та кут нахилу панелі. Протягом трьох днів місяця лютого 2019 року в залежності від часу світлового дня показники струму були від 0,90-2,15 мА,напруги 5-8,48 В при освітленості 4000-16000 Лк. Виміри проводилися з дискретністю один вимір у хвилину та синхронно відбувався запис на відеокамеру.

Аналізуючи результати вимірювань ми підтвердили уже відомий факт що сила струму та напруга на досліджувальній панелі збільшується зі збільшенням освітленості яка потрапляє на неї протягом світлового дня. Експериментальні дані представлені на рис.2.

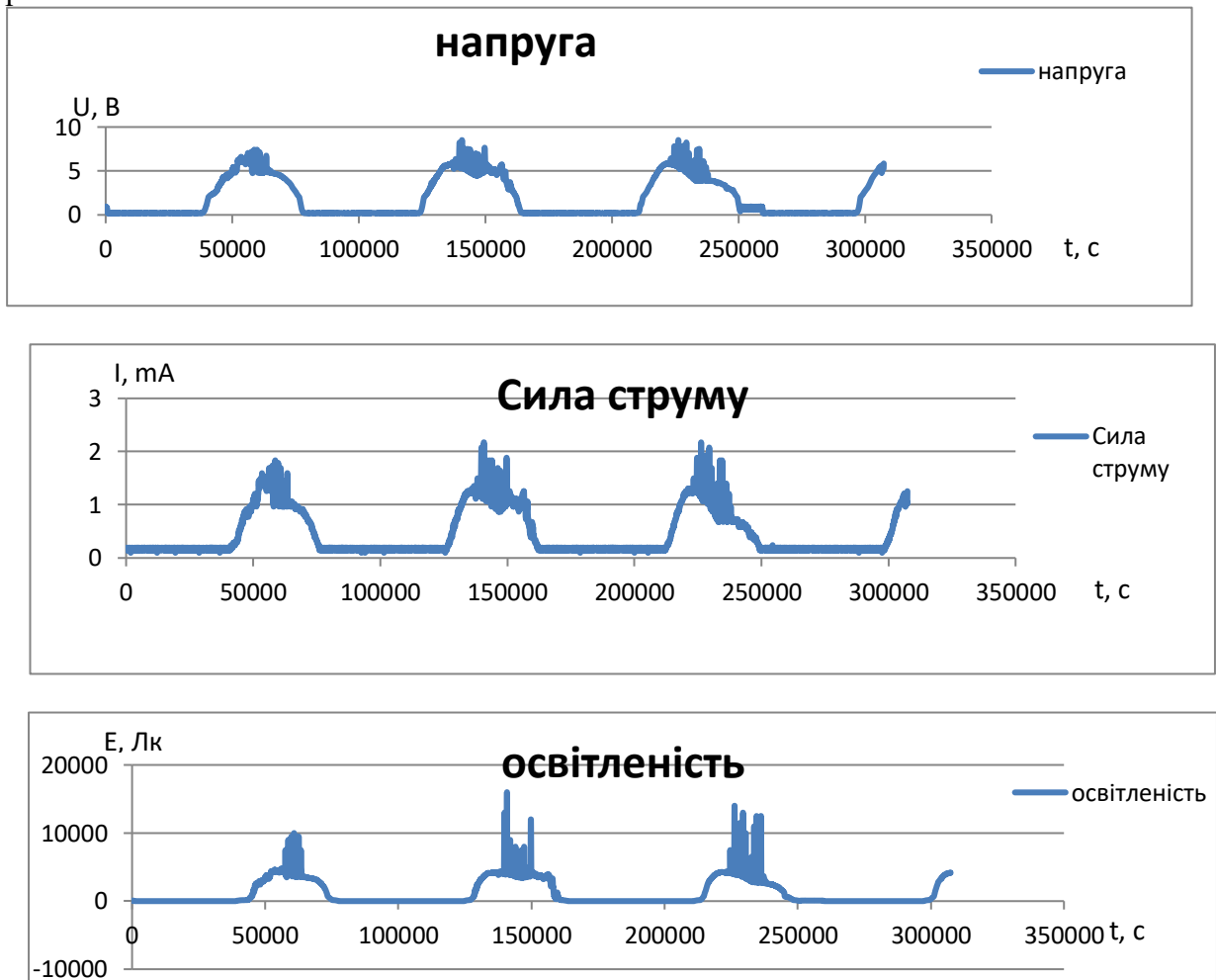

Рис. 2. Експериментальні дані дослідження панелі на 12 V розмірами 15* 12см.

Список використаної літератури:

1. Кучерук та ін.. Загальний курс фізики: У 3 т./ За ред. М.І. Кучерука. – 2-ге вид., випр.. – К.: Техніка, 2006. Т.2: Електрика і магнетизм / І.М. Кучерук, І.Т. Горбачук, П.П. Луцик. – 452 с.
2. Сиротюк М.І. Поновлювальні джерела енергії: Навч. Посібник/ За ред. С.І.Кукурудзи-Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка,2008. – 248 с.
3. Алексеев В. В., Чекарев К. В. Солнечная энергетика (перспективы развития). – М.: Знание, 1991. – 64 с. – (серия «Физика» 12/1991).

*Сербіна Світлана Іванівна,
магістрант I курсу
спеціальності «Середня освіта (математика)»*

*Науковий керівник:
кандидат філософських наук
Новіцька Таміла Валентинівна*

ВПРОВАДЖЕННЯ ЕЛЕМЕНТІВ STEM-ОСВІТИ НА УРОКАХ МАТЕМАТИКИ

На сьогодні Stem-освіта в усіх на вустах. Це бренд, на який покладаються величезні надії. Аббревіатура STEM розшифровується з англійської мови як: science (природничі науки), technology (технологія), engineering (інженерія), mathematics (математика) [1, С. 4]. В чому ж перспективи даного способу навчання?!

З року в рік на ринку праці зростає потреба в ІТ-фахівцях, програмістах, тощо. Саме STEM–освіта покликана стати основою підготовки таких фахівців, яким необхідні ґрунтовні знання з математичних, природничих, технічних наук та інженерії.

Як зазначає **Ботузова Ю.В.**, реалізація STEM у системі шкільної освіти відбувається шляхом інтеграції традиційних навчальних предметів і курсів математики, фізики, хімії, біології, географії, астрономії, технології на кожному з етапів навчання:

Початкова школа. Основне завдання – стимулювання допитливості, зацікавленості, мотивації до самостійних досліджень, створення простих приладів, конструкцій тощо.

Середня школа. Основне завдання – викликати у дитини стійку цікавість до природничо-математичних наук, дати сукупність практично важливих знань, необхідних для подальшого життя людини у техносфері, глибокого розуміння екології і природи в цілому. Залучення до дослідництва, винахідництва.

Старша школа. Основне завдання – сприяння свідомому вибору подальшої освіти STEM профілю, поглиблена підготовка з групи предметів STEM, освоєння наукової методології [1, С. 5].

Не можемо не погодитись з думкою Р. Тищенко, що потрібно гейміфікувати освіту та зробити її міждисциплінарною. Вчителі мають навчати не лише хімії чи історії, а показувати, що історія пов'язана з психологією, психологія — з біологією, а біологія — з хімією. Тоді учні розуміють деякий предмет не абстрактно, а в його зв'язку з усією природою [3]. На нашу думку яскравим прикладом такого взаємозв'язку можуть виступати такі навчальні предмети як математика та біологія.

Проаналізувавши підручник Карташової І.І. з рядом біологічних задач, стає зрозуміло, що не досить знати лише біологію для того щоб їх розв'язати, а потрібно ще й володіти математичним апаратом.

Наведемо декілька прикладів таких задач:

1. Визначте масу крові у своєму організмі, якщо відомо, що вона становить 1/13 маси тіла людини.

2. У 100 г крові людини міститься в середньому 16,7 г гемоглобіну. Визначте його масу у вашій крові.

Розв'язок. Припустимо, що ваша маса становить 52 кг, яку необхідно перевести в грами, маємо: $52 \cdot 1000 = 52000$ г.

Далі залишається знайти скільки всього гемоглобіну у вашій крові:

$52000 \cdot 16,7 = 868,7$ г.

Відповідь: 868,7 г маса гемоглобіну.

3. В аорті, переріз якої становить 8 см², кров рухається зі швидкістю 20 см/с. Яка швидкість крові в капілярах, якщо їхній загальний переріз становить 3200 см²? Під час інтенсивної роботи швидкість руху крові в аорті зростає в 2 рази. Чому дорівнюватиме

швидкість руху крові в капілярах? Пояснить одержані результати, керуючись законом збереження енергії [2, С.16].

Отже, основною ідеєю STEM-навчання є інтегровані уроки, які спрямовані на встановлення міжпредметних зв'язків, дають змогу творчо підходити до освітнього процесу, стимулюють інтерес до вивчення дисциплін, сприяють формуванню в учнів цілісного, системного світогляду.

Список використаної літератури:

1. Ботузова Ю. В. Особливості використання stem-технологій в навчанні математики / Ю. В. Ботузова // Наукові записки [Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка]. Серія : Проблеми методики фізико-математичної і технологічної освіти. – 2016. – Вип. 12(1). – С. 3–8.
2. Карташова І. І. Біологічна задача: зміст, розв'язання, методика використання : Навчально-методичний посібник / І.І.Карташова. – Херсон : ПП. Вишемирський В.С., 2015. – 104 с.
3. Тищенко Р. Яким має бути сучасний вчитель [Електронний ресурс]. / Р. Тищенко // «Освіторія». – Режим доступу до ресурсу : <https://osvitoria.media/experience/yakym-maye-buty-suchasnyj-vchytel/>.

Сидоренко Вікторія Вікторівна
магістрант I курсу
спеціальності «Математика»

Науковий керівник:
кандидат фізико-математичних наук, доцент
Гончаренко Яніна Володимирівна

ЗАСТОСУВАННЯ МЕТОДІВ АНАЛІЗУ ЧАСОВИХ РЯДІВ ДЛЯ ДОСЛІДЖЕННЯ ЦІН НА ЗОЛОТО В УКРАЇНІ

У доповіді розглядається аналіз ціни на золото в Україні за період з березня 2018 року по березень 2019 року, побудова математичної моделі процесу зміни ціни в залежності від часу за допомогою методів послідовних наближень функції. Також здійснюється кореляційний аналіз часового ряду ціни на золото та курсу долара в Україні, а також ціни на золото в Україні та в США за відповідний період часу. За допомогою аналізу похибки визначається адекватність побудованої математичної моделі, а також зв'язки та залежності, які вдалося виявити під час аналізу часових рядів.

У сучасному світі для успіху будь-якої країни необхідною складовою є її економічний розвиток. Визначення певних закономірностей та залежностей різних економічних явищ одне від одного, грамотний аналіз та створення математичної моделі, правильне та своєчасне регулювання фінансово-економічних процесів – всі ці чинники, безумовно, є запорукою гідного життєвого рівня країни. Для аналізу та створення математичних моделей економічних процесів та явищ, подальшого їх прогнозування доцільно використовувати різні методи аналізу даних.

Важливою складовою валютної політики країни є її золотовалютні резерви, ефективно використання яких, дає можливість забезпечувати валютне регулювання в країні, та, за потреби, стабілізацію національної валюти. Саме тому предметом дослідження у статті було обрано ціни на золото в Україні. Мета ж полягає у побудові математичної моделі

зміни ціни на золото в залежності від часу, встановлення зв'язку між зміною ціни на золото в Україні та в США, а також залежності курсу долара від зміни ціни на золото в Україні.

У доповіді розглянуто часовий ряд, утворений статистичними даними, а саме, цінами на тройську унцію золота в Україні (в доларах) за період з 02.04.2018 по 01.04.2019. Статистичні дані взято з сайту Національного Банку України [2].

Процес аналізу часового ряду необхідно починати з вивчення графіку зміни ціни на золото в залежності від періоду часу. За допомогою графіка часового ряду можна визначити наявність тренду та його характер, розподіл даних тощо. У випадку часового ряду цін на золото, дані носитимуть нелінійний характер, що підкреслюється певною періодичністю, яку видно при побудові графіка.

Тобто при побудові математичної моделі доцільно використати модель з періодичними коливаннями. В такому випадку спочатку необхідно побудувати лінійний тренд: $y = 1292,6 - 0,98t$.

Після побудови лінійного тренду, методом послідовних наближень можна прийти до моделі з періодичними коливаннями виду:

$$y = 1292,6 - 0,98t + 91,45 \sin t + 34,82 \cos t,$$

де t – номер елемента часового ряду.

Порядок такої моделі може залежати від багатьох факторів, наприклад, від наперед заданої точності стандартної похибки рівняння або коли ітераційний процес є розбіжним тощо. В деяких випадках, можна наблизити теоретичні результати до емпіричних за допомогою використання перетворень тригонометричної моделі, вводячи такі показники, як: амплітуда коливань, коефіцієнт паралельного перенесення, коефіцієнт стиску (розтягу). У випадку часового ряду цін на золото було використано перетворення за допомогою коефіцієнту розтягу $k = \frac{1}{8}$, тому модель набула вигляду:

$$y = 1292,6 - 0,98 \frac{t}{8} + 91,45 \sin \frac{t}{8} + 34,82 \cos \frac{t}{8}$$

Також у доповіді розглянуто зв'язок зміни ціни на золото в Україні та США за допомогою методів кореляційного аналізу. Оскільки США є найбільшим світовим постачальником золота та країною, що має досить великий вплив на світову економіку, то зміна ціни в США буде свідчити про зміну ціни і у нашій державі в найближчому майбутньому, про це свідчить і коефіцієнт кореляції, що дорівнює 0,97, тобто зміна ціни на золото в Україні тісно пов'язана зі зміною ціни в США.

За допомогою кореляційного аналізу також визначено зв'язок між курсом долара та курсом ціни на золото в Україні. Цікавим та водночас дивним стало те, що зв'язок між зміною курсу долара та зміною ціни на золото дуже слабкий, що підтверджує коефіцієнт кореляції який дорівнює 0,12. Така ситуація негативно характеризує стан економіки України. Слабкий зв'язок між цими величинами може свідчити про неефективне використання золотовалютних резервів або їх дефіцит, чи про тіньову економіку та спекуляції з боку уряду нашої країни, що звісно ж погіршує її рейтинг у світовій економічній системі.

Список використаної літератури:

1. Бідюк, П. І. Аналіз часових рядів : навчальний посібник [Текст]. / П. І. Бідюк, В. Д. Романенко, О. Л. Тимошук ; НТУУ «КПІ». – Київ : НТУУ «КПІ», 2010. – 317 с.
2. Сайт Національного банку України: [Електронний ресурс]./ <https://bank.gov.ua>.

*Степанюк Марія Юрїївна,
магістрант I курсу
спеціальності «Середня освіта (математика)»*

*Науковий керівник:
кандидат педагогічних наук Сушко Олександра Сергїївна*

ЕЛЕМЕНТИ ПРИКЛАДНОЇ МАТЕМАТИКИ В ОСНОВНІЙ ШКОЛІ

Школа має першочерговим завданням підготувати дитину до реалій сучасності, тобто навчити вирішувати різні питання, з якими ми зіштовхуємося у повсякденному житті. Учитель же не тільки навчає, а й вмотивовує школярів до вивчення предмету. Нині багато учнів вважають, що якщо вони не збираються пов'язувати своє подальше життя з математикою (наприклад, хочуть бути лікарем, художником, істориком чи спортсменом тощо), то математика їм зовсім не потрібна і це якийсь другорядний предмет для вивчення. Але насправді математика посідає чільне місце у розвитку логічного, алгоритмічного мислення, вмінні чітко, точно й аргументовано висловлювати свою позицію.

Викладаючи математику, учитель намагається показати учням її місце і можливості. Це можна зробити ознайомивши учнів з розв'язанням деяких типів прикладних задач у процесі вивчення відсотків, пропорції, лінійної функції, елементів прикладної математики, арифметичної та геометричної прогресій.

У доповіді на основі власного досвіду автора будуть представлені різні типи прикладних задач з курсу математики основної школи.

Прикладні задачі шкільного курсу математики [1] поділяє на такі типи: 1) прикладні задачі з математики; 2) задачі на пропорціональні величини; 3) задачі, які розв'язуються складанням рівнянь або системи рівнянь; 4) оптимізаційні задачі; 5) задачі на знаходження відсоткових розрахунків, знаходження прибутків, нагромадження капіталу; 6) прикладні задачі з використанням похідної; 7) задачі, які використовуються в процесі вивчення показникової та логарифмічної функції; 8) прикладні задачі у сімейному бюджеті; 9) задачі в комбінаториці та в теорії ймовірності; 10) задачі й міжпредметні зв'язки; 11) задачі на розчини та суміші, 12) прикладні задачі, які розв'язуються за допомогою формул прогресій.

Розв'язання прикладних задач формує в учнів систему знань, вмінь та навичок, систематична робота з ними розвиває вміння застосовувати здобуті знання у практичній діяльності, робити певні порівняння та висновки.

Кожна людина у житті має бути гарним господарем, уміти розпоряджатися фінансами й природними ресурсами, причому робити це раціонально та економно. Саме тому на уроках слід приділяти увагу задачам економічного змісту.

Наприклад, у 6 класі під час узагальнення теми «Відсоткові розрахунки» можна використати таке завдання.

Важливо: Якщо щосекунди з крана падає всього одна краплина води, то щороку ми марно витрачаємо 3 т. А якщо тече цівка води товщиною з сірник, то за кожну добу витрати становитимуть 70 відер води.

Задача. Учень 6-го класу Богдан вранці о 8 годині, збираючись йти до школи, погано закрив водопровідний кран і вода цівкою (товщиною з сірник) текла аж поки він не повернувся додому (о 15 год). Порахуйте, скільки літрів води марно витекло і скільки коштів доведеться додатково сплатити батькам Богдана за його неухажливість? (оплата за воду 1 куб.м.=10,569 грн.).

Список використаної літератури:

1. Овчар Ольга. Методи розв'язуванням прикладних задач на уроках математики [Текст]./ О.Овчар// – Молодь і ринок. – 2010. – №10 (69) – с. 145-149.
2. Дмитренко В.І. Інтегрований урок «Задачі економічного змісту в математиці» [Текст].:конспект уроку [Електронний ресурс]. /І.В. Дмитренко, О.В. Переверзева // – м. Дніпропетровськ. – Режим доступу: http://old2.mdi.org.ua/files/file/.../Dn_school_134_zvit1_urok_matem_6_kl.pdf

*Ткачова Вікторія Миколаївна,
магістрант I курсу
спеціальності «Середня освіта (фізика)»*

*Науковий керівник:
кандидат технічних наук, доцент
Луценко Вадим Юрійович*

БАРИЦЕНТРИЧНИЙ ТА КІНЕМАТИЧНИЙ МЕТОД РОЗВ'ЯЗУВАННЯ ФІЗИЧНИХ ТА МАТЕМАТИЧНИХ ЗАДАЧ

Цікавим, а інколи несподіваним, прикладом застосуванням властивостей механічних систем для розв'язку задач в інших галузях науки є барицентричний метод, основним поняттям якого є барицентр або центр мас. Перша згадка про застосування цього методу для розв'язку геометричних задач пов'язана із ім'ям видатного давньогрецького мислителя Архімеда. Застосувавши підхід, в основі якого лежить визначення положення центру мас системи матеріальних точок, Архімеду вдалося довести відомий факт про те, що медіани трикутника перетинаються в одній точці та діляться у співвідношенні 2:1, відраховуючи від вершини.

Використання барицентричного методу дозволяє просто і показово з'ясувати ряд питань планіметрії: чи перетинаються декілька прямих в одній точці або належать задані токи прямій чи площині. Барицентричні побудови довели свою ефективність і в доведеннях ряду нерівностей [1].

Ясність і потужність барицентричного методу обумовлена тим, що наша увага концентрується на певних точках – центрах мас систем матеріальних точок, які в свою чергу відображають геометричну задачу, що підлягає розв'язку. Із позицій механіки поява цих точок є виправданою і природною, у той час як геометрично доцільність їх вибору не є тривіальною. У підсумку виявляється, що такий підхід дозволяє швидко і наочно знайти розв'язок складних геометричних задач.

Застосування барицентричного методу до основних положень механіки обертового руху також супроводжувалось винайденням нових способів доведення складних геометричних фактів. Виявилось, що властивості моменту інерції (формули Лагранжа і Якобі) мають тісний зв'язок із властивостями центру мас, а відповідно з'являється можливість нових геометричних інтерпретацій [2].

Новим і водночас цікавим результатом дослідження барицентричних розв'язків геометричних задач стало створення барицентричної системи координат. Ця система відмінна від декартової чи полярної, у той же час для неї характерний багатий спектр геометричних застосувань [3].

Геометрична інтерпретація барицентричного методу успішно адаптована також для розв'язку ряду задач хімії розчинів, металургії, кольорового зору, топології, популяційної генетики.

Ще одним методом фізики, який знайшов застосування у розв'язку геометричних, є кінематичний метод. Цей метод базується на властивостях векторних величин. Під час

розв'язку ряду геометричних задач, пов'язаних з визначенням відстані між перехресними прямими, знаходженням положення перпендикуляра до перехресних прямих, визначення периметра перетину різних геометричних тіл площинами, продуктивним виявився підхід оснований на аналізі стану елементів геометричної фігури за умови, коли її певні точки почнуть рухатися. Незважаючи на те що залежності між мірами кутів, чи відрізків в геометричних фігурах є більш складними порівняно із зв'язками між швидкостями зміни цих величин в процесах деформації фігур, аналіз останніх може надати розв'язку наочності та очевидності.

Таким чином, застосування барицентричного та кінематичного методів дозволяє розв'язувати широке коло математичних і фізичних задач, що визначає доцільність їх вивчення в тому числі і при підготовці учнів до участі в фізичних та математичних олімпіадах.

Список використаної літератури

1. Балк М.Б., Болтянский В.Г. Геометрия масс. – М.: Наука, 1987. – 160 с. – (Библиотечка «Квант». Вып. 61).
2. Працьовитий М.В., Одинець Ю.А. Геометрія мас і барицентричний метод розв'язання планіметричних задач // Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології, 2016, №3 (57). – С.327 – 340.
3. Беликов Б.С. Решение задач по физике. Общие методы: Учебное пособие для студентов вузов. – М.: Высш. шк., 1986. – 256 с.

*Урзан Оксана Олександрівна,
магістрант I курсу
спеціальності «Середня освіта (математика)»*

*Науковий керівник:
кандидат філософських наук
Новицька Таміла Валентинівна*

ФОРМУВАННЯ ОСНОВ ПЕДАГОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ МАТЕМАТИКИ

Під загальною педагогічною культурою вчителя математики розумію сукупність його знань та умінь, пов'язаних із загальною теорією навчання і виховання у процесі навчання.

Актуальність даної проблеми зумовлюється загостренням низки суперечностей у забезпеченні належного рівня математичної освіти, яка обумовлена найширшими можливостями розвитку логічного мислення, уяви, культури обґрунтування тверджень, моделювання різноманітних процесів, при навчанні математики. Зіставно-порівняльний аналіз наукових досліджень показав, що поняття «математична культура» не має однозначного тлумачення і стрункої структури. Проблема формування основ загальної педагогічної культури майбутнього вчителя математики розв'язується, в основному, в процесі навчання загальних педагогічних дисциплін [1]. Проте лише за допомогою цих курсів повністю розв'язати проблему, на жаль, неможливо, оскільки викладачі загально-педагогічних дисциплін часто не повністю усвідомлюють специфіку професії вчителя математики. Тому робота щодо формування загальної педагогічної культури вчителя математики має систематично здійснюватися у процесі навчання фахових математичних дисциплін та в курсі методики навчання математики.

Професійна культура вчителя математики як сукупність його практичних, матеріальних і духовних надбань, що визначають якість його професійної діяльності, тісно пов'язана з його математичною культурою, загальною педагогічною і психологічною, методичною і інформаційною, мовною і моральною культурою. Вона передбачає допитливість і працьовитість, творчий підхід до справи, вміння постійно вчитися, підвищувати свою кваліфікацію, орієнтуватися у величезному потоці інформації, яка стосується, зокрема і сфери його професійної діяльності [3, с. 10 – 18].

Погоджуємося з думкою Т.Г. Захарова, який визначає математичну культуру особистості як професійний компонент професійної культури спеціаліста-математика. Її структурними складовими є: математичні знання; виділення особистістю саме математичної ситуації із всього різноманіття ситуації в довкіллі; наявність математичного мислення; використання всього спектру засобів математики; готовність до творчого саморозвитку, рефлексії [2, С. 19].

Найголовніша риса у вчителя, як і сто років тому, — це любов до дітей. Вони навчаються в того, кого люблять. Друга, і не менш важлива риса — здатність відійти від авторитарного формату і бути на рівні з дітьми. Це вирізняє класного вчителя. Якщо сприймати дітей на одному рівні із собою, то можна навчитися від них не менше, ніж вони навчаться від вас. Місія сучасного вчителя — навчити дітей бути гнучкими у змінах. Також — легко адаптуватися і вміти навчатися впродовж усього життя. Щоб це вдалося, самому треба бути зразком.

Отже, формування математичної культури — це цілеспрямовано організований процес, оволодіння системою математичних знань, умінь, навичок; набуття досвіду математичної, пізнавальної, комунікативної, творчої, емоційно-вольової, педагогічної діяльності, необхідних для успішного навчання і виховання учнів відповідно до їх цілей і завдань, а також самостійного оволодіння новими математичними і професійними знаннями вміннями [1].

Список використаної літератури:

1. Галета Я. В. Математична культура майбутнього вчителя математики [Електронний ресурс]. / Я. В. Галета. – Режим доступу : https://revolution.allbest.ru/pedagogics/00922298_0.html.

2. Захарова Т. Г. Формирование математической культуры в условиях профессиональной подготовки студентов ВУЗа : автореф. дис. к-та пед. наук : 13.00.08 / Гос. образов. уч-е высшего проф. образования «Саратовский государственный университет им. Н. Г. Чернышевского». – Саратов, 2005. – 24 с.

3. Михалін Г. О. Професійна підготовка вчителя математики у процесі навчання математичного аналізу / Г.О. Михалін. — Київ : НПУ імені М.П. Драгоманова, 2003. — 320 с.

*Христинч Аліна Ігорівна,
магістрант I курсу
спеціальності «Математика»*

*Науковий керівник:
кандидат педагогічних наук Сушко
Олександра Сергіївна*

APPLE ЧИ MICROSOFT: ЩО КРАЩЕ ОБРАТИ ІНВЕСТОРОВІ?

В наш час Apple і Microsoft є лідерами в технічній сфері. З року в рік вони ведуть боротьбу за перше місце на ринку ІТ-технологій.

Конкуренція двох найуспішніших компаній Apple і Microsoft зародилася досить давно. У боротьбі за інвесторами, дивіденди компаній були заохочувальними. Незважаючи на те, що Microsoft з'явився раніше в технічній сфері, ніж Apple, компанія Apple стрімко обійшла конкурента і, в першу чергу, завдяки сфері мобільних телефонів і операційних систем до них. Microsoft у відповідь конкуренту створила мобільну ОС Windows. У гонці за лідерські позиції в технічній сфері спробуємо в доповіді на основі проведеного дослідження дати відповідь на питання: яка з компаній більш вигідна інвестору?

Показники фінансової звітності двох компаній просто шокують. Діяльність цих компаній можна порівняти хіба що з роботами, які виробляють гроші. Але, все ж, проаналізуємо діяльність цих компаній за останні 4 роки.

Дохід компанії Apple збільшувався приблизно на 10% щороку. Експерти вважають, що наступні п'ять років прибуток на акції двох компаній також буде зростати приблизно 12,37% – для Apple [1] і близько 11,45% – для Microsoft [2]. Показники не набагато відрізняються, щоб надати перевагу в інвестиціях комусь з них.

Отже, розглянемо фінансові потоки доходів та інвестицій в компанії Apple та Microsoft як відповідні інвестиційні проекти, та оцінимо їх ефективність. Традиційно оцінка ефективності інвестиційних проектів здійснюється за такими чотирма показниками: чиста поточна вартість проекту; внутрішня норма доходності; термін окупності проекту та індекс прибутковості.

Чиста поточна вартість проекту (NPV) – це поточна вартість чистого грошового потоку проекту за відсотковою ставкою i . Вона визначається за формулою: $NPV(i) = \sum_{t=1}^n \frac{NCF_t}{(1+i)^t}$, де NCF_t – чистий грошовий потік, який визначається, як різниця грошових потоків від операційної діяльності без урахування відсотків за кредитами та грошових потоків від інвестиційної діяльності. Результати показника чистої поточної вартості проектів подано в табл.1 та табл.2.

Таблиця 1. Показник NPV компанії Apple

Рік	2015	2016	2017	2018
Інвестиції, тис. дол.	11647	405	4923	34694
Загальні доходи, тис. дол.	53394	45687	48351	59531
NCF, тис. дол.	41747	45282	53274	24837
NPV, тис. дол.	132 364,51			

Таблиця 2. Показник NPV компанії Microsoft

Рік	2015	2016	2017	2018
Інвестиції, тис. дол.	1513	610	4876	20467
Загальні доходи, тис. дол.	12193	20539	25489	16571
NCF, тис. дол.	10680	19929	20613	-3896
NPV, тис. дол.	39 005,17			

Користуючись критерієм максимального значення NPV, можна стверджувати, що компанія Apple є більш інвестиційно привабливою.

Крім того, нами було досліджено, що терміни окупності (за розглянутими періодами) обох проектів становлять 2 роки, що за даним показником урівнює їх шанси, але показник індексу прибутковості у компанії Apple становить 4,26, а у компанії Microsoft 3,0, а це, в свою чергу, піднімає на кращі позиції компанію Apple в порівнянні з Microsoft.

Тому, як підсумок, можна сказати наступне, що за загальноприйнятими показниками оцінки ефективності інвестиційних проектів в компанію Apple значно вигідніше інвестувати кошти, ніж в компанію Microsoft.

Список використаної літератури:

1. Звіт про рух грошових коштів APPLE [Електронний ресурс]. / Режим доступу: <https://ru.investing.com/equities/apple-hospitality-reit-inc-cash-flow>
2. Звіт про рух грошових коштів MSFT [Електронний ресурс]. / Режим доступу: <https://ru.investing.com/equities/microsoft-corp-cash-flow>

*Чобітько Таміла Олександрівна
магістрант II курсу
спеціальності «Математика»*

*Науковий керівник:
кандидат фізико-математичних наук, доцент
Гончаренко Яніна Володимирівна*

МОДЕЛЮВАННЯ ПРОЦЕСУ ВИБОРУ ОПТИМАЛЬНОЇ СТРАТЕГІЇ ЗА ДОПОМОГОЮ УЗАГАЛЬНЕНОЇ МАТРИЧНОЇ ГРИ

Нехай, суб'єкт прийняття рішень (СПР) має n стратегій, при цьому зовнішнє економічне середовище (ЗЕС) може перебувати в m різних станах.

В теорії прийняття рішень розрізняють наступні види інформаційних ситуацій в яких може перебувати СПР:

- I_1 – СПР не володіє будь-якою інформацією щодо стану ЗЕС і не схильний до ризику;
- I_2 – СПР володіє інформацією щодо розподілу ймовірностей станів ЗЕС $q_1, q_2, \dots, q_m, 0 \leq q_i \leq 1, \sum_{i=1}^m q_i = 1$;
- I_3 – відома міра схильності до ризику СПР, а сама ймовірність з якою СПР може приймати рішення, яке максимізуватиме прибуток не зважаючи на ризик $\lambda \in [0; 1]$.

Означення 1. Платіжною матрицею гри назвемо матрицю виду

$$F = \begin{pmatrix} a_{11}(t) & a_{12}(t) & \dots & a_{1m}(t) \\ a_{21}(t) & a_{22}(t) & \dots & a_{2m}(t) \\ \vdots & \vdots & \dots & \vdots \\ a_{n1}(t) & a_{n2}(t) & \dots & a_{nm}(t) \end{pmatrix},$$

де $a_{ij}(t)$ – функція виграшу СПР для випадку, коли він обирає i -ту стратегію при j -ому стані ЗЕС, $i = \overline{1, n}, j = \overline{1, m}, t \in [0; T], T \in R$.

Традиційно, в літературі приймається, що $a_{ij}(t)$ – деяка стала. Однак, це не відповідає дійсності, оскільки ЗЕС володіє властивістю динамічності, що зможе суттєво змінити виграш СПР чи загалом результат гри.

Розглянемо випадок, коли $a_{ij}(t)$ – деякі визначені неперервні на проміжку $[0; T]$ функції.

Зрозуміло, що гра сформульована таким чином не має сідлової точки в традиційному розумінні, а тому розв'язку в «чистих» стратегіях гра може й не мати. Оптимальний розв'язок даної задачі знайдемо йдучи шляхом «змішаних» стратегій, що є певними комбінаціями «чистих». В даному випадку поняття верхньої та нижньої ціни гри вимагають уточнення, тому введемо наступні означення.

Означення 2. Нижньою ціною гри назвемо число

$$\alpha = \max_i \left\{ \min_j \left\{ \min_{t \in [0; T]} a_{ij}(t) \right\} \right\}, i = \overline{1, n}, j = \overline{1, m},$$

де $a_{ij}(t)$ - неперервні диференційовні на $[0; T]$ функції.

Означення 3. Верхньою ціною гри назвемо число

$$\beta = \min_i \left\{ \max_j \left\{ \max_{t \in [0; T]} a_{ij}(t) \right\} \right\}, \quad i = \overline{1, n}, j = \overline{1, m},$$

де $a_{ij}(t)$ - неперервні диференційовні на $[0; T]$ функції.

Зауваження. Якщо $a_{ij}(t) = a_{ij}, \forall t \in [0; T]$, то дане нами означення співпадає з класичними означеннями верхньої та нижньої ціни гри.

Позначимо частоти реалізації кожної стратегії СПР, як деякий набір

$$X = (x_1, x_2, \dots, x_n), \quad \sum_{i=1}^n x_i = 1, x_i \geq 0, i = \overline{1, n},$$

а ймовірності тієї чи іншої ЗЕС через

$$Y = (y_1, y_2, \dots, y_n), \quad \sum_{i=1}^n y_i = 1, y_i \geq 0, i = \overline{1, n}.$$

Тоді змішані оптимальні стратегії визначають вектори X^*, Y^* , і дають змогу отримати виграш $v, \alpha \leq v \leq \beta$, де α і β – відповідно нижня і верхня ціна гри.

Розглянемо детальніше розв'язання сформульованої задачі для всіх можливих інформаційних ситуацій.

1. Інформаційна ситуація I_1 .

В даному випадку матрична гра розв'язується при застосуванні модифікованого критерію Вальда [2].

Припустимо, що СПР застосовує свою оптимальну стратегію, а ЗЕС перебуває в деякому стані j , тоді середній виграш гравця становитиме:

$$a_{1j}(t)x_1^* + a_{2j}(t)x_2^* + \dots + a_{nj}(t)x_n^*.$$

При цьому, виграш гри не має бути меншим ніж ціна гри v .

Отже, отримуємо наступну систему

$$\begin{cases} a_{11}(t)x_1^* + a_{21}(t)x_2^* + \dots + a_{n1}(t)x_n^* \geq v \\ a_{12}(t)x_1^* + a_{22}(t)x_2^* + \dots + a_{n2}(t)x_n^* \geq v \\ \vdots \\ a_{1m}(t)x_1^* + a_{2m}(t)x_2^* + \dots + a_{nm}(t)x_n^* \geq v \end{cases},$$

де $\sum_{i=1}^n x_i = 1, x_i^* \geq 0, t \in [0; T], i = \overline{1, n}$.

Поділимо всі нерівності системи обмежень на v , та введемо позначення $u_i^* = \frac{x_i^*}{v}$, маємо:

$$\begin{cases} a_{11}(t)u_1^* + a_{21}(t)u_2^* + \dots + a_{n1}(t)u_n^* \geq 1 \\ a_{12}(t)u_1^* + a_{22}(t)u_2^* + \dots + a_{n2}(t)u_n^* \geq 1 \\ \vdots \\ a_{1m}(t)u_1^* + a_{2m}(t)u_2^* + \dots + a_{nm}(t)u_n^* \geq 1 \\ u_i^* \geq 0, t \in [0; T], i = \overline{1, n} \end{cases}.$$

За умовою $x_1^* + x_2^* + \dots + x_n^* = 1$, тому $u_1^* + u_2^* + \dots + u_n^* = \frac{1}{v}$.

Оскільки виграш СПР необхідно максимізувати, то це можливо коли v набуватиме максимального значення, або що рівносильно $\frac{1}{v}$ мінімального.

В результаті отримуємо оптимізаційну параметричну задачу:

$$\begin{cases} f = u_1^* + u_2^* + \dots + u_n^* = \frac{1}{v} \rightarrow \min \\ a_{11}(t)u_1^* + a_{21}(t)u_2^* + \dots + a_{n1}(t)u_n^* \geq 1 \\ a_{12}(t)u_1^* + a_{22}(t)u_2^* + \dots + a_{n2}(t)u_n^* \geq 1 \\ \vdots \\ a_{1m}(t)u_1^* + a_{2m}(t)u_2^* + \dots + a_{nm}(t)u_n^* \geq 1 \\ u_i^* \geq 0, t \in [0; T], i = \overline{1, n} \end{cases}.$$

Якщо $a_{ij}(t)$ - лінійні на $[0; T]$ функції, то отриману задачу можна розв'язати симплекс-методом з параметричною оптимізацією, шляхом введення додаткових рядків і стовпців в симплекс таблицю.

В інших випадках отримуємо нелінійну оптимізаційну задачу, яку можна розв'язати за допомогою чисельних методів.

Провівши розв'язання знаходимо значення $u_i^*, i = \overline{1, n}$, а також величину $\frac{1}{v}$, звідки обраховуємо значення $x_i^* = v \cdot u_i^*, i = \overline{1, n}$, що й буде оптимальним шуканим розв'язком в «змішаних» стратегіях.

2. Інформаційна ситуація I_2 .

При наявності інформації щодо розподілів ймовірностей станів ЗЕС $q_1, q_2, \dots, q_m$ опорний розв'язок будемо шукати використовуючи модифікований критерій Байєса.

Отриманий виграш v будемо знаходити наступним чином:

$$v = \max_i \left\{ \max_{t \in [0; T]} \sum_{j=1}^m a_{ij}(t) \cdot q_j \right\},$$

де $0 \leq q_i \leq 1, \sum_{i=1}^m q_i = 1, i = \overline{1, n}$.

Фактично, задача зводиться до відшукування найбільшого значення класу функцій $\varphi_i(t) = \sum_{j=1}^m a_{ij}(t) \cdot q_j, i = \overline{1, n}$ на проміжку $[0; T]$.

3. Інформаційна ситуація I_3 [3].

Оскільки відома міра схильності до ризику СПР, то оптимальну стратегію можна встановити застосовуючи модифікований критерій Гурвіца.

Введемо позначення:

$$F_{\min} = \left\| \min_{t \in [0; T]} a_{ij}(t) \right\|, F_{\max} = \left\| \max_{t \in [0; T]} a_{ij}(t) \right\|,$$

де $a_{ij}(t)$ - неперервні диференційовні на $[0; T]$ функції, $i = \overline{1, n}, j = \overline{1, m}$.

Оптимальним виграшем СПР з мірою схильності до ризику $\lambda \in [0; 1]$, будемо вважати наступну величину:

$$v = \max_i \left\{ \lambda \cdot \max_j F_{\max} + (1 - \lambda) \cdot \min_j F_{\min} \right\}.$$

4. Інформаційна ситуація $I_2 \cup I_3$ [3].

При наявності інформації щодо розподілів ймовірнісних станів ЗЕС $q_1, q_2, \dots, q_m$ та міри схильності СПР до ризику $\lambda \in [0; 1]$, оптимальну стратегію будемо визначати користуючись модифікованим критерієм Ходжеса-Лемана. При цьому виграш v становитиме:

$$v = \max_i \left\{ \lambda \cdot \max_j F_{\max} + (1 - \lambda) \cdot \left\{ \max_{t \in [0; T]} \sum_{j=1}^m a_{ij}(t) \cdot q_j \right\} \right\}$$

Висновок. Моделювання процесу вибору оптимальної стратегії за допомогою узагальненої матричної гри є важливим та пріоритетним завданням для сучасного суспільства. Оскільки зовнішнє середовище володіє властивістю динамічності, то врахування фактору є однією з основних причин точності, стійкості та коректності оптимальної стратегії тієї чи іншої гри. В результаті проведеного аналізу та дослідження узагальнено матричну гру в її традиційному розумінні, поняття «верхньої» та «нижньої» ціни гри; узагальнено критерії прийняття оптимальних рішень в різних інформаційних ситуаціях, а саме критерій Вальда, критерій Байєса, критерій Гурвіца та критерій Ходжеса-Лемана.

Список використаної літератури:

1. Сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. / Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
2. Гончаренко Я.В. Математичне програмування. — К.: НПУ імені М.П.Драгоманова, 2010. — 184 с.
3. Васильєва Т. А., Леонов С. В., Кривич Я. М. **Економічний** ризик: методи оцінки та управління: навч. посібник / – Суми : ДВНЗ “УАБС НБУ”, 2015. – 208 с.
4. Мельников С.В. Равновесие Штакельберга-Нэша в модели линейного города // Математическая Теория Игр и ее Приложения, т.10, в.2, с. 27–39. – Режим доступу: <https://www.academia.edu/37890825/>

*Щотова Вікторія Вікторівна
магістрант I курсу
спеціальності «Середня освіта (математика)»*

*Науковий керівник:
кандидат філософських наук
Новіцька Таміла Валентинівна*

ДИДАКТИЧНІ ІГРИ НА УРОКАХ МАТЕМАТИКИ В 5-6 КЛАСАХ

Підходи до навчання математики в 5 – 6 класах спрямовані на адаптацію учнів, перехід від молодшої до середньої школи, на формування логічного мислення та прикладних знань. Навчання учнів із використанням дидактичних ігор сприяє цьому. Тобто відбувається так звана адаптація до вивчення математики, зокрема започаткована НУШ – гра, що є провідною діяльністю у молодшому шкільному віці, завдяки якій у психіці дитини відбуваються значні зміни, формуються якості, які готують перехід до нового, вищого рівня розвитку, продовжується і у середній школі. В ігровій діяльності розвиваються й перебудовуються пізнавальні психічні інтереси, зароджуються нові види діяльності, з'являються елементи навчання.

У своїй роботі П. Щербань відмічає, що в іграх розпочинається невимушене спілкування дитини з колективом класу, взаєморозуміння між учителем і учнем. У процесі гри у дітей виробляється звичка зосереджуватися, працювати вдумливо, самостійно, розвивається увага, пам'ять, жадоба до знань. Задовольняючи свою природну невсипущу потребу в діяльності, в процесі гри дитина «добудовує» в уяві все, що недоступне їй у навколишній діяльності, в захопленні не помічає, що вчиться – пізнає нове, запам'ятовує, орієнтується в різних ситуаціях, поглиблює набутий раніше досвід, порівнює запас уявлень, понять, розвиває фантазію [1, С. 18].

Використання ігор у навчанні робить недоречною авторитарну позицію вчителя в спілкуванні з дітьми. Адже, щоб зацікавити дітей майбутньою діяльністю, внести у навчання ситуації несподіванки, вільного вибору, яскраві позитивні емоції, педагог повинен сам стати учасником гри [2, С. 48].

Гра, як зазначається в психологічному словнику, – це довільна діяльність, яка відображає у специфічній умовно-узагальненій формі ставлення людини до світу, людей, до самої себе і має за мету самовираження індивіда, формування у нього певних типів соціальної поведінки та активізацію біологічних та інтелектуальних можливостей особистості [3, с. 98].

Вважаємо найбільш актуальним завданням сучасної школи – виховання всебічно розвиненої людини. Важливою складовою частиною цього завдання є боротьба за високу якість знань і вмінь учнів, формування в них навичок самостійної розумової праці, виховання творчої особистості.

В реальному навчальному процесі дидактичні ігри використовуються епізодично або взагалі не використовуються. Багато вчителів не достатньо володіє методикою використання дидактичних ігор на уроках. Причиною цього, на наш погляд, є відсутність науково обґрунтованої системи використань дидактичних ігор, методики використання такої системи [1, с.19 – 20].

Доречно в 5-6 класах, коли учні адаптуються до середньої школи на деякому етапі уроку застосувати гру. Наведемо декілька прикладів. Наприклад, це може бути гра «*математичний ланцюжок*» кожна команда отримує картку з прикладом. Кожен учень з команди виконує лише один логічний крок і передає сусіду і т. д. Перемагає та команда, яка швидше поверне вчителю картку з розв'язаним прикладом. Ця гра допоможе вчителю перевірити, як діти засвоїли теми «виконання прикладів на всі дії», а в 6 класі це

«розв'язування вправ на всі дії з раціональними числами». І дітям цікавіше буде зіграти в гру, чим традиційно сидіти та розв'язувати приклади. Також підійде гра «**злови помилку**» (знайти приклад, у розв'язанні якого допущено помилку), яку можна дати посеред уроку на декілька хвилин, щоб діти відволіклися. Гра «**зниклі цифри**» учням пропонуються картки, де приклади із зниклими цифрами як на множення, так і на ділення. Ця гра буде розвивати логічне мислення і заодно перевірить як діти засвоїли теми множення і ділення натуральних чисел [2, с.51].

Використання дидактичних ігор в процесі навчання математики учнів 5 – 6 класів це той інструмент, що розвиває інтелектуальні здібності учня, інтуїцію, пам'ять, вчить керувати собою, дотримуватися правил поведінки.

Список використаної літератури:

1. Щербань П. Дидактичні ігри в навчально-виховному процесі / П. Щербань // Початкова школа. – 1997. – №9. – С. 18 – 20.
2. Микитинська М. І. Ігрова діяльність учнів на уроках математики / М.І.Микитинська, Н. Д. Мацько // Початкова школа. – 1980. – №9. – С. 45 – 53.
3. Петровський А. В. Психологія: словник / А. В. Петровський. – Москва, 1990. – 494 с.

*Шклярська Валерія Юріївна,
студентка I курсу
спеціальності «Середня освіта (фізика)»*

*Науковий керівник:
кандидат фізико-математичних наук, професор
Горбачук Іван Тихонович*

АЛЬТЕРНАТИВНА ЕНЕРГЕТИКА, ВІТРОЕНЕРГЕТИКА

Вже у наш час людство стикається з глобальними проблемами – це нестача енергоресурсів та забруднення навколишнього середовища. Ці проблеми, переважно, викликані тим, що майже вся енергія, яку використовує людство, виробляється з викопних джерел: ліс, торф, вугілля, нафта, газ, уран тощо. Ця енергія використовується у величезних кількостях до того ж рівень ефективності використання її дуже низький. Розвіданих запасів викопних джерел залишається в середньому лише на 60-80 років, а їх видобуток пов'язаний з сильним забрудненням ґрунту і водою. Вже зараз це призводить до серйозних екологічних катастроф. Аварії на Чорнобильській і Фукусімській АЕС показали, що так званий “мирний атом” небезпечний. Одним із варіантів вирішення цієї проблеми є перехід на використання альтернативних джерел енергії.

Альтернативні джерела енергії – це невикопні джерела, що існують в природі постійно, або є відновлювальними, наприклад: енергія Сонця, води, вітру, геотермальні, гідротермальні, аеротермальні, енергія хвиль, припливів – відливів, біогазів тощо. Розглянемо один із цих видів – вітроенергетику.

Вітроенергетика ґрунтується на використанні енергії руху потоків повітряних мас і перетворення кінетичної енергії руху мас повітря в електричну енергію. Цей рух земної атмосфери викликаний перепадами температури через нерівномірне нагрівання Сонцем поверхні землі, води тощо.

Ідея використання вітру була відома давно. Одним із способів використання вітру був вітряк, про який є згадки ще у п'ятому тисячолітті до н.е.. Наприклад, Герон

Александрійський у першому сторіччі н.е. винайшов вітряне колесо – першу вітроенергетичну машину в історії. У 20-х роках минулого століття Майкл Фарадей виявив зв'язок між електричним і магнітним полями, фактично заклав фізичні основи роботи електричного двигуна. Пізніше він також відкрив зворотне явище електромагнітної індукції, можливість перетворення механічної енергії у електричний струм. У наш час цікавість до використання вітру, як джерела електричної енергії, значно зросла.

Вітрогенератор перетворює кінетичну енергію руху мас повітря в механічну енергію обертання ротора генератора, а механічна енергія в генераторі перетворюється у електричний струм.

В лабораторії спеціального фізичного практикуму для магістрів кафедри методології та методики навчання фізико-математичних дисциплін вищої школи фізико-математичного факультету за допомогою АЦП проводяться дослідження потужностей лабораторних вітрогенераторів, які зібрані на базі різних електродвигунів. Студенти набувають практичних навиків освоєння відновлювальних джерел енергії

Переваги вітроенергетики: Вітрова енергія є екологічно-чистою. Виробництво її не створює викидів шкідливих газів. Ці установки займають мало місця. Енергію вітру, на відмінну від викопного палива, можна використовувати у будь-який час, у довільних областях країни.

Недоліки вітроенергетики: Нестабільність сили вітряних потоків, значна вартість устаткування, (вартість установки потужністю 1 МВт становить до 1 мільйона доларів), «шумове забруднення» тощо.

Список використаної літератури:

1. Сидоров В.І. – Технології гідро- та вітроенергетики. – М.: Вертикаль, 2016. – 165 с.
2. Кучерук І.М. та ін. Загальний курс фізики: У 3 т. / За ред.. І.М.Кучерука. – 2-ге вид., випр. – К.: Техніка, 2006. – Т. 2: Електрика і магнетизм / І.М.Кучерук, І.Т. Горбачук, П.П.Луцик. – 452 с.

*Баско Людмила Сергіївна,
студентка IV курсу,
Спеціальності «Соціальна педагогіка»*

*Науковий керівник:
кандидат психологічних наук,
доцент кафедри соціальної педагогіки
Ясточкіна Ірина Анатоліївна*

«Соціальна адаптація дітей з сімей внутрішньо переміщених осіб як психолого-педагогічна проблема»

Соціальна адаптація, як і адаптація загалом, для будь-якого індивіда є досить складним процесом. Особливо це не простий етап у житті дітей із сімей внутрішньо переміщених осіб. Причиною внутрішнього переміщення або переселення нами розглядається військово-політичне зіткнення, що стало розгортатися в Україні на початку 2014 р. Велику частину внутрішньо переміщених осіб складають діти.

За даними Міністерства соціальної політики станом на 26.01.2017 року обліковано 1 641 895 внутрішньо переміщених осіб, 1 322 216 сімей, в яких виховуються 240 675 дітей [3].

У вітчизняній науковій думці проблемам соціальної адаптації присвячені праці А. Бондаренка, Є. Головахи, В. Євтуха, А. Кавалерова, Л. Коваль, Н. Паніної, І. Попової, та ін. На думку О. Безпалько, будь-яка адаптація, у тому числі й соціальна, це – складова соціалізуючого процесу, яку необхідно розглядати в діалектичній єдності двох діяльностей: зовнішньої – матеріально-духовної, яка спрямована переважно на зміну умов зовнішнього середовища, та внутрішньої - суб'єктивно-психічної, спрямованої перш за все на перетворення внутрішнього світу суб'єкта. Тому важливий компонент соціальної адаптації – це узгодженість оцінок, особистих можливостей і прагнень індивіда з цілями, цінностями соціального середовища [1, с.25].

В.Васильєв вважає, що соціальна адаптація – це активне взаємоприспосовування особи, яка формується і розвивається, та оточуючого соціального середовища, яке швидко змінюється [2].

Поняття «переселенець» стосується особи, яка переселилась, переселяється на нове місце проживання або переселена куди-небудь. Це поняття не передбачає якихось трагічних обставин, які б спричинили масове переселення населення, на відміну наприклад від визначення ООН – внутрішньо переміщені особи (ВПО) – люди або групи людей, які були змушені рятуватися втечею або покинути свої будинки або місця проживання, через або для того, щоб уникнути наслідків збройного конфлікту, ситуації загального насильства, порушень прав людини або стихійних лих, техногенних катастроф, і які не перетнули міжнародно визнаний державний кордон країни [7].

За даними УКВБ ООН (Агентство ООН у справах біженців), найбільша кількість ВПО розміщена у районах, що безпосередньо оточують зону, охоплену конфліктом, – у мирних районах Донецької та Луганської областей, а також у Харківській, Дніпропетровській та Запорізькій областях. Після припинення вогню деякі переселенці починають повертатися в свої домівки, якщо є куди повертатися, але більша частина залишається жити на території, яка підконтрольна Україні [7].

Аналізуючи соціально-психологічний портрет дітей з сімей внутрішньо переміщених осіб потрібно пам'ятати, що дитина та родина – це одне ціле, а отже проблеми та потреби будуть такими, якими саме через вміння, бажання та внутрішній ресурс сім'ї вони будуть вирішуватися або навпаки накопичуватися.

Люди, які змушені були виїхати з окупованих територій, зіткнулися з численними проблемами, починаючи від пошуку тимчасового житла, отримання медичної допомоги, до вирішення інших соціальних питань, влаштування дитини до школи або дитсадка.

Важливо зазначити, що допомога у вирішенні матеріальних та побутових проблем є лише частиною всього комплексу заходів, покликаних допомогти повною мірою повернутися до нормального життя дітям ВПО та адаптуватися до нових соціальних умов проживання. Не менш важливими у цьому комплексі заходів є соціально-педагогічна та психологічна підтримка дітей із сімей внутрішньо переміщених осіб та виявлення перепон у адаптації до нових умов проживання. Діти, які стали вимушеними переселенцями, отримали психологічні травми, стали жертвами військових дій потребують соціально-педагогічної підтримки, з метою успішної адаптації у нових місцях поселення на державному рівні та на рівні приймаючої громади.

Список використаних джерел

1. Безпалько О. В. Соціальна педагогіка: схеми, таблиці, коментарі: навч. посіб. [для студ. вищ. навч. закл.] / О. В. Безпалько — К.: Центр учбової літератури, 2009. — 208 с.
2. Васильєв В.В. Соціальна адаптація особистості до професійної діяльності / В.В. Васильєв // Вісник Дніпропетровського університету. – 2006. – Вип. 14. – С. 215-221.
3. Жданович Ю. М., Особливості адаптації дітей вимушених переселенців. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.google.com.ua/url?sa>
4. Євтух В. Б. Етнічність : енциклопедичний довідник / В. Б. Євтух ; Нац. пед. ун-т імені М. П. Драгоманова, Центр етноглобалістики. – К. : Фенікс, 2012. – 396 с. 14.
5. Переміщені особи, [Електронний ресурс]. : Вікіпедія. – Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/Переміщені_особи
6. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення соціального захисту внутрішньо переміщених осіб. Закон України від 05.03.2015 р. № 245-VIII [Електронний ресурс] : Верховна Рада України. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/245-19>
7. Сайт УВКБ ООН в Україні, [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://unhcr.org.ua/en/contact/2-uncategorised/1293-vnutrishno-peremishcheniosob>

*Бикович Марія Романівна
студентка 1 курсу ОС «Магістр»,
Спеціальності «Соціальна робота»*

*Науковий керівник:
доктор педагогічних наук, професор
Карпенко Олена Георгіївна*

«Підготовка фахівців соціальної сфери в контексті реалізації європейських стандартів»

Євроінтеграція зумовлює необхідність усвідомлення й вироблення нових теоретичних засад для змін та забезпечення ефективного функціонування системи професійної підготовки майбутніх соціальних працівників. Зміни в підготовці фахівців з вищою педагогічною освітою зумовлені взаємозв'язком і взаємодією різноманітних факторів.

Україні притаманна своєрідність процесу становлення професії соціального працівника і соціального педагога: офіційне визнання професій «соціальна робота» і «соціальна педагогіка» скоріше можна назвати юридичним оформленням того, що було вже нагромаджене практикою, теорією, історією нашого народу. У цьому полягає особлива складність соціальної ситуації, в якій формується професія соціального педагога і соціального працівника в Україні, а значить і система підготовки відповідних фахівців.

Теоретико-методологічні аспекти соціальної роботи як наукової теорії, навчальної дисципліни і професійної діяльності знайшли в останні 10-12 років відображення у наукових працях як вітчизняних, так і зарубіжних вчених, зокрема: В.Андрущенко, В.Бочарової, Л.Гуслякової, І.Зверєвої, І.Зимньої, А.Капської, О.Карпенко, І.Козубовської, І.Миговича, Л.Мищик, С.Толстоухової та ін..

Сьогодні в нашій країні, як і в інших країнах світу питання стоїть так: навчання соціальної роботи не може тільки пасивно відображати соціальний розвиток, воно повинно вести активний пошук шляхів вирішення соціальних проблем, що з'являються. Професіоналів для соціальної сфери потрібно готувати таким чином, щоб вони були здатні змінити, усунути і коректувати негативні соціальні прояви у суспільстві. А це можливо лише у закладах освіти, які будують навчання на нових позиціях і враховують тенденції розвитку соціальної політики в країні.

Таким чином, актуальність дослідження умов інституціалізації соціальної роботи в Україні визначається, по-перше, реальними запитами соціальної політики у зв'язку з її реформуванням у руслі європейських стандартів та поширенням соціальних проблем; по-друге, невідкладністю наукових узагальнень для потреб широко розгорнутої професійної освіти; по-третє, необхідністю розмежування сфер діяльності спеціалістів суміжних "допомагаючих" професій, які активно розвиваються на сучасному просторі; по-четверте, потребою у поглибленні знань про роль інституту соціальної роботи у зв'язку із сучасною концепцією національної безпеки.

Важливою науковою проблемою залишається маргінальний статус соціальної роботи як професійної діяльності, наукового знання та інституту, адже вітчизняні теоретико-методологічні розробки, здійснені переважно в рамках історичного і культурологічного підходів, не виробили чітких концептуальних положень з цих питань

Існує ціла система в різних країнах психологічних вимог до особистості майбутнього фахівця соціальної сфери і його загального. Цікавим для нас може бути досвід сусідньої Польщі, яка в недавньому минулому більше, ніж будь-яка інша держава світу, була схожою з нашою країною. До бажаючих поступити на навчання з метою опанувати фах соціального працівника пред'являється ціла система вимог: претендент повинен бути врівноваженою людиною, добре ставитись до інших людей, цікавитись їх проблемами і бути здатним працювати з ними. Він (претендент) повинен володіти: здатністю незалежно мислити і адекватно оцінювати ситуацію, приймати вірне рішення і бути посередником у вирішенні соціальних проблем, мати відповідні моральні якості і бути чесним, мати програму-направлення і характеристику-рекомендацію від своїх роботодавців.

В Австрії, наприклад, при всіх школах соціальної роботи є підготовчі курси; одночасно крім загальноосвітнього критерію закон санкціонує психологічний допуск. Процедура психологічного допуску включає в себе інтелектуальні і особистісні тести, групову дискусію, анкетування або інтерв'ю зі штатним працівником школи і консультацією психолога.

В Україні дане питання тільки починає розроблятися, проте окремі вищі заклади освіти мають певні надбання.

Чисельні теоретичні та прикладні дослідження особливостей використання інформаційних технологій у навчальній діяльності студентів стверджують, що саме такий підхід є відповіддю на соціальний запит, потреби студентської молоді, він сприяє досягненню високих результатів у навчанні та формуванні професійної компетентності майбутніх фахівців. Використання інформаційних технологій у житті та навчанні студентів європейських країн із ступеня експериментального впровадження перейшло на ступінь повсякденної реальності, і тепер є об'єктом експериментальних досліджень, де вивчається роль інформаційних технологій у житті молоді, їх цільове використання, вплив інформаційних технологій на навчальну діяльність, світогляд, особистісні цінності та когнітивні здібності студентства. Такі дослідження дозволяють скоординувати дії стосовно організації навчальної діяльності задля досягнення оптимальних результатів у

формуванні професійної компетентності майбутніх фахівців з використанням інформаційних технологій та дистанційних форм навчання.

Наступний лейтмотив контексту міжнародного досвіду полягає в тому, що далеко не всі претенденти можуть і повинні опанувати фах соціального працівника чи соціального педагога. Формування контингенту студентів у Школах соціальної роботи не може бути таким, як у будь-яких інших вузах через особливості цієї професії. Завдання закладів освіти полягає в тому, щоб залучити до опанування спеціальністю саме тих студентів, які прагнуть і можуть зробити життя людини кращим і які свої особисті прагнення, власні духовні цінності вкладають в свою професію, в справу, якій вони навчаються і будуть служити.

У зв'язку з цим проблема відбору абітурієнтів і допрофесійної (довузівської) підготовки спеціалістів, їх "вирощування", починаючи з дитячого віку: включення дітей і молоді в доступні їм форми соціальної допомоги як волонтерів – є однією із ключових, якщо ми хочемо звести до мінімуму помилки у забезпеченні системи соціальних служб якісними кадрами професійних соціальних працівників.

Список використаної літератури:

1. Вища освіта України: методологічні та соціально-виховні проблеми модернізації. Монографія/ Під заг.ред. Андрущенко В.П., Михальченка М.І., Кременя В.Г.// Соціальна робота. Книга 6.- К.:ДЦССМ; Запоріжжя: ЗДУ, 2002.-С.244-260.

2. Карпенко О.Г.Професійна підготовка соціальних працівників в умовах університетської освіти: науково-методичний та організаційно-технологічний аспекти: Монографія./За ред. С.Я.Харченко.- Дрогобич: Коло, 2007. – 374 с.

3. Карпенко О.Г. Теорія та практика соціальної роботи : навч. посібник для студ. ВНЗ / О.Г.Карпенко, Н.Ф.Романова. – К. : «Слово», 2015. – 402 с.

*Богач Вікторія Ігорівна,
студентка 5 курсу,
Спеціальності «Соціальна педагогіка»*

*Науковий керівник:
доктор педагогічних наук, професор
Вайнола Ренате Хейкїївна*

«Соціальна реклама, як чинник формування готовності до відповідального батьківства старшокласників»

Сім'я як важливий інститут соціалізації реалізує політику держави через збереження та передачу життєвого досвіду народу, його морально-етичних цінностей. У ній закладаються перші уявлення дитини щодо виконання ролей чоловіка/жінки, батька/матері. Лише материнська і батьківська любов, піклування є гарантом та основною умовою психічного, фізичного, духовного розвитку дитини, адже її самопочуття визначається задоволенням у сім'ї найголовніших потреб: любові та довіри, самостійності, самоствердження та визнання. Саме таке батьківство є відповідальним і усвідомленим.

Актуальність вивчення проблеми формування відповідального батьківства обумовлена протиріччями між гостротою демографічних проблем, які пов'язані з падінням народжуваності, великою кількістю сімей, що розпадаються, лавиноподібним збільшенням кількості дітей-сиріт при живих батьках та недостатньою розробленістю програм соціальної та психологічної допомоги молоді, яка є потенційними батьками [6, с. 38]. Аналіз соціологічних досліджень доводить недостатню підготовленість молоді до батьківства, показниками чого є:

- дуже висока частка розлучень в Україні (на 100 укладених шлюбів 18 було розірвано, що становить відповідно 18%);

- високий відсоток абортів (за даними Міністерства охорони здоров'я, зі 100% зареєстрованих вагітностей 14% закінчилися абортами);

- народження дітей молодими жінками, які не перебувають у шлюбі.

Такі тенденції повинні насторожувати соціальних педагогів, оскільки вони не тільки суперечать давнім українським традиціям, сімейним цінностям, ролі виховання дітей у повноцінній сім'ї, але й можуть привести до низки соціально-педагогічних проблем і упущень у виховному процесі.

Батьківство сучасні дослідники визначають як соціально-психологічний феномен, що являє собою сукупність знань, уявлень та переконань стосовно себе у батьківській ролі, які реалізуються у всіх проявах поведінкової складової. Р. Овчарова зауважує, що «...основним критерієм для виділення батьківства з навколишнього середовища служить її цільове призначення – це народження та виховання дітей» [5, с. 5].

Натомість І.Братусь в поняття «батьківство» вкладає комплекс соціальних, психологічних, медичних та інших умов, що дозволяють родині мати стільки дітей, скільки вона бажає [1, с.37].

У свою чергу поняття «відповідальне батьківство» трактується науковцями [2; 3; 6; 7] як духовно-етична і соціальна потреба особистості, її орієнтація на свідоме й добровільне ухвалення відповідальності за власну поведінку в сім'ї і за членів сім'ї, готовність до забезпечення та виховання дітей; позитивних когнітивних, емоційних і поведінкових відносин у сім'ї; суб'єктивне відчуття себе батьком або матір'ю й усвідомлене формування ціннісних установок батьківства.

Соціальна реклама виступає в якості дієвого чинника соціальної політики держави, пов'язаної з вирішенням проблем дітей та молоді. Особливостями соціальної реклами відповідального батьківства є її конструктивність, популяризація позитивних зразків батьківської поведінки, сімейних та родинних цінностей, альтернативних форм сімейної опіки та піклування щодо дітей-сиріт.

Ефективними рекламно-інформаційними технологіями у формуванні у готовності старшокласників до відповідального батьківства є: рекламно-інформаційні кампанії, що передбачають комплексне застосування таких видів впливу, як: реклама у ЗМІ, вулична соціальна реклама, реклама на транспорті, на комп'ютерних терміналах, в соціальних мережах, рекламні акції з розповсюдженням паперової продукції (буклети, брошури, листівки, календарі тощо).

Список використаної літератури:

1. Братусь І. Гулевська-Черниш А., Лях Т. Формування навичок усвідомленого батьківства та ранній розвиток дитини (методичні матеріали). Практична психологія та соціальна робота. 2002. № 5. С. 36-49.

2. Вязнікова О.В. Формування навичок усвідомленого батьківства у старшокласників. Психологічна газета. 2006. № 16. С. 13-16.

3. Максимовська Н. Формування культури материнства в соціально-педагогічному середовищі вищого навчального закладу. Соціальна педагогіка: теорія та практика. 2006. № 4. С. 45-54.

4. Обрисько Б. А. Реклама і рекламна діяльність: Курс лекцій. К: МАУП, 2002. 240 с.

5. Овчарова Р.В. Психологическое сопровождение родительства. М.: Изд-во Ин-та психотерапии, 2003. 319 с.

6. Педагогічний словник для молодих батьків. К.: ДЦССМ, 2002. 348 с.

7. Яценко Л. В. Педагогічні умови підготовки старшокласників до сімейного життя в процесі гендерного виховання : дис... канд. пед. наук : 13.00.07; Переяслав-Хмельницький педагогічний ун-т ім. Григорія Сковороди. Переяслав-Хмельницький, 2006. 312 арк.

*Богомаз Людмила Анатоліївна
студентка ІмСЗ групи
спеціальності: «Соціальне забезпечення»
НПУ імені М.П. Драгоманова*

*Науковий керівник:
кандидат філософських наук, доцент
Ткач Іванна Яремівна*

«Сімейні форми опіки дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування»

На жаль, в Україні, як і в інших країнах світу, є діти, які живуть у несприятливих умовах і потребують особливої уваги. До такої категорії дітей належать і діти-сироти та діти, позбавлені батьківського піклування. На сьогоднішній день в Україні в умовах економічної кризи, політичної і соціальної нестабільності, існує тенденція до збільшення кількості таких дітей.

За даними Державної служби статистики станом на 1 січня 2016 року в Україні було зареєстровано 73 тис. 182 дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування. Із загальної кількості таких дітей лише 20-23% – сироти, решта діти, батьки яких позбавлені батьківського піклування, тобто сироти при живих батьках[1].

Сімейним Кодексом України визначено 5 форм влаштування дітей у сім'ї для повноцінного та гармонійного виховання: усиновлення(як найпріоритетніша); опіка і піклування; патронат; прийомна сім'я; дитячий будинок сімейного типу[8].

Усиновлення (удочеріння) – це юридичний процес, під час якого рішенням суду створюються нові, постійні відносини між батьками та дитиною, і який полягає у передачі батьківських прав та обов'язків від однієї родини до іншої, це прийняття у сім'ю дитини на правах народженої, з усіма правами та обов'язками, як з боку дорослих так і з боку дитини[7].

Опіка і піклування – це форма влаштування дітей з метою їх утримання, виховання та освіти, а також для підтримки їх прав та інтересів. Відмінність опікунських прав та обов'язків від батьківських полягає у тому, що вони дещо вужчі за обсягом і перебувають під суворим контролем органу опіки та піклування. Також виплачується допомога на дитину, що становить 2 прожиткових мінімуму для дитини відповідного віку.

Патронат над дитиною (сімейний патронат) – це комплексна послуга, яка передбачає тимчасовий догляд, виховання та реабілітацію дитини в сім'ї патронатного вихователя у період подолання дитиною, її батьками складних життєвих обставин та/або у період прийняття рішення щодо подальшої долі дитини патронатному вихователю виплачують соціальну допомогу, розмір якої становить два прожиткових мінімуми для дітей відповідного віку на місяць та грошове забезпечення[3]

Прийомна сім'я – це сім'я або особа, що не перебуває в шлюбі, яка добровільно взяла на виховання та спільне проживання від 1 до 4 дітей-сиріт опіка чи піклування над дитиною здійснюються за договором, що укладається між органом опіки та піклування і прийомними батьками на термін, зазначений в цьому договорі, утримання прийомної дитини в сім'ї фінансується державою[6]

Дитячий будинок сімейного типу – це окрема сім'я, що створюється за бажанням подружжя або окремої особи, яка не перебуває у шлюбі, які беруть на виховання та спільне проживання не менш як 5 дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування[5]. Батькам-вихователям дитячих будинків сімейного типу виплачується грошове забезпечення, яке визначено у розмірі 35% від соціальної допомоги на кожну дитину, що становить два прожиткових мінімуми для дітей відповідного віку

Отже, найбільш пріоритетними формами влаштування дітей є сімейні форми. Адже, сім'я – це найбільш сприятливе середовище для розвитку, здорової особистості, так як має серйозні переваги в соціалізації дитини завдяки особливій психологічній атмосфері любові, ніжності, турботи і поваги, розуміння і підтримки, які потребує кожна дитина. Важливість сімейних форм виховання обумовлена тим, що лише в сім'ї дитина може отримати позитивний досвід сімейного життя та те піклування, яке вона так потребує.

Список використаних джерел:

1. Державна служба статистики України, 1998-2019, URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
2. Кольчевська О. П. Державна підтримка сімей, які усиновили дитину з числа дітей-сиріт або дітей, позбавлених батьківського піклування. Українська Гельсінська спілка з прав людини. 2016. URL: <https://helsinki.org.ua/advice/derzhavna-pidtrymka-simej-yaki-usynovyly-dytynu-z-chysla-ditej-syrit-abo-ditej-pozbavlenyh-batkivskoho-pikluvannya/>
3. Порядок створення та діяльності сім'ї патронатного вихователя, влаштування, перебування дитини в сім'ї патронатного вихователя: Постанова Кабінету Міністрів України від 16 березня 2017 р. № 148. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/148-2017-p>
4. Про державну допомогу сім'ям з дітьми: Закон України від 21.11.92 № 2811-12. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2811-12>
5. Про затвердження Положення про дитячий будинок сімейного типу: Постанова Кабінету Міністрів від 26 квітня 2002 р. N 564. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/564-2002-p>

*Вільхова Наталія Сергіївна,
студентка 4 курсу,
Спеціальності «Соціальна педагогіка»*

*Науковий керівник:
доктор педагогічних наук, професор
Вайнола Ренате Хейкіївна*

«Профілактика наркоманії підлітків у соціально-педагогічній роботі закладів загальної середньої освіти»

Сьогодні в нашій країні пріоритетною є турбота про розвиток сучасного покоління, стан його здоров'я. Проте проблеми, пов'язані з наркотизацією молодіжного середовища, різними проявами адитивної поведінки підлітків, стали загрозливим викликом для сучасної соціально-педагогічної роботи.

Найбільш уразливою групою щодо вживання наркотиків виявляються підлітки, адже саме в цьому віці проходить процес становлення особистості, виникає прагнення чинити опір батькам, педагогам, прийнятим суспільним нормам. Наркотики руйнують психіку

дітей, провокують відмову від позитивних настановлень на здоровий спосіб життя, породжують мотиви прийняття хибних рішень, які приводять до негативних наслідків.

Розуміння важливості збереження здоров'я підростаючого покоління відображено у творчому доробку науковців по аналізу: причин виникнення та основних етапів наркоманії (А.Бойко, П.Гусак, І.Зверева, Г.Золотова та ін.), шляхів розвитку наркотичної залежності у підлітків (О.Безпалько, Р.Вайнола, А.Капська та ін), змін, що відбуваються в соматичному, психічному (зокрема, характерологічному), фізичному статусі осіб, які вживають наркотичні речовини, та попередження такого вживання (Н.Бурмака, І.Кон, Н.Максимова, В.Менделевич, В.Мухіна та ін.). Значущими в плані пошуку ефективних шляхів профілактики наркоманії і пов'язаних із нею правопорушень підлітків є, на наш погляд, дослідження В.Грибан, Т.Журавель, В.Лютото, Н.Пихтіної та ін.

Загалом у цих дослідженнях відзначаються причини підвищення інтересу неповнолітніх до психоактивних речовин, що пов'язується зі змінами, які відбуваються в суспільстві та молодіжній субкультурі.

Метою даних тез стало теоретичне обґрунтування сутності та визначення особливості соціально-педагогічної профілактики наркоманії молодших підлітків в умовах закладу середньої освіти

У нашій роботі особливу увагу ми приділяємо первинній профілактиці, адже вона спрямована на попередження наркоманії у молодших підлітків. Відзначимо, що даний тип профілактики, є масовим і найбільш ефективним. Він базується на комплексному системному дослідженні впливу умов і чинників природного середовища, соціального оточення на здоров'я підлітків.

На першому етапі профілактичної роботи профілактика наркотизації спрямовується перш за все на підлітків, у яких ще не сформувались наркогенні звички. Починати її доцільно в молодшому підлітковому віці, оскільки виховувати здорові звички і намагатися позбавитися поганих необхідно якомога раніше. Якщо до 11-12 річного віку у дитини сформовані звички здорового способу життя та поведінки, то вони вже досить стійкі до спроб їх змінити. Натомість старші підлітки потребують корекції поведінки та звичок, а профілактична робота з ними акцентується на формуванні вмінь долати конфлікти і кризові ситуації, усвідомлено обирати модель поведінки, що не шкодить здоров'ю, справлятися з емоційними проблемами без шкоди для себе як особистості.

Другий етап профілактичної роботи – допомога у зміцненні адекватної самооцінки й усвідомлення цінності власного здоров'я. Щоб організувати ефективну профілактичну роботу, необхідно визначити психосоціальні фактори, що впливають на механізм виникнення відхилень. Серед них найсуттєвішими є: соціальне неблагополуччя родини, що розвиває почуття соціальної неповноцінності, несправедливості; висока матеріальна забезпеченість родини, що дозволяє вести спосіб життя «золотої молоді» і придбати наркотики; наявність у найближчому оточенні осіб, які вживають наркотики; втрата позицій у соціально значущій групі тощо [1].

Провідна роль у профілактиці наркоманії серед підлітків належить освітнім закладам. Суб'єктом такої роботи є соціальний педагог, але до неї варто залучати вчителів, оскільки вони спілкуються з усіма дітьми і можуть виявити тих підлітків, які схильні до вживання наркотиків і вимагають більш пильної уваги. Профілактика наркоманії охоплює достатньо широке коло напрямів діяльності соціальних педагогів, вчителів, батьків [2].

Аналіз результатів проведеного нами опитування дозволив визначити, що більшість підлітків спираються на авторитет учителя, соціального педагога при виборі щодо здорового життя, тому ми вважаємо, що форми педагогічної просвіти допоможуть ефективній профілактиці наркоманії молодших підлітків соціально-виховній діяльності закладів середньої освіти в закладах середньої.

Саме тому ми вважаємо просвітницьку діяльність важливим чинником ефективності профілактичної роботи є, що здійснюється безпосередньо у закладі, або опосередковано

через засоби масової інформації, що повинна містити пропаганду здорового способу життя й інформування про досягнення і позитивний досвід профілактичної роботи.

Список використаної літератури:

1. Грибан В.Г. Валеологія: Навчальний посібник. К.: Центр навчальної літератури, 2005. 256 с.
2. Технології соціально-педагогічної діяльності: навчальний посібник для студентів напряму підготовки «Соціальна педагогіка» За заг. ред. Н.В. Заверико Запоріжжя: Запорізький національний університет, 2013. 281с.

*Гаврик Валерія Михайлівна,
Студентка III курсу 34СД групи,
Спеціальності «Соціальне забезпечення»*

*Науковий керівник:
Кандидат філософських наук,
доцент кафедри соціальної політики
Ткач Іванна Яремівна*

«Технології соціального захисту безробітних в Україні»

Проблема зайнятості населення є однією з найгостріших соціальних проблем сьогодення. Безробіття призводить до бідності значних верств населення, їх духовної, моральної деградації. Тому вирішення зазначеної є одним з найважливіших завдань у будь-якій цивілізованій країні.

Такий висновок знайшов своє юридичне закріплення в 1948 року у «Загальній Декларації прав людини», де підкреслюється, що кожна людина має право на працю, вільний вибір роботи, на справедливі і сприятливі умови праці та право на захист від безробіття.

Проблеми й тенденції рівня безробіття та шляхів його мінімізації розглядали такі українські вчені, як: А. Вольська, А. Казановський, В. Кос-тиков, О. Котляр, І. Маслова, П. Нікіфоров, І. Петрова, О. Рузавіна, В. Федоренко та інші. Проблема безробіття знаходить своє широке відображення у працях таких відомих зарубіжних учених, як Фр. Кене, Дж. Мілль, У. Петті, Д. Рікардо, Ж.-Б. Сея, А. Сміт [6].

Безробіття (незайнятість) є явищем, властивим певній стадії товарного виробництва. Перехід до ринкових відносин неминує викликає значне зростання безробіття, про що свідчить, зокрема, досвід східноєвропейських країн. Це підтверджує і практика соціально-економічних змін в Україні.

Ринок, як будь-яка соціальна інституція, має позитивні й негативні сторони. З одного боку, ринок є одним з регуляторів громадських відносин, необхідним у товарному виробництві; сприяє розвитку конкуренції. З іншого, – має негативні наслідки: посилення диференціації у суспільстві, орієнтація не так на виробництво соціально необхідних товарів, як на задоволення запитів груп населення, які мають гроші [7].

Безробіття являє собою макроекономічну проблему, що суттєво впливає на життя кожної людини. Втрата роботи для більшості людей означає зниження рівня життя і завдає серйозної психологічної травми.

На процес безробіття впливають різноманітні чинники: науково-технічний прогрес обумовлює скорочення, передусім, працівників ручної праці; структурні зміни у економіці викликають зменшення кількості зайнятих окремими галузями виробництва; підвищення продуктивності праці також веде до зменшення числа зайнятих; скорочення живого праці

сприяє дію цього закону економії часу; загострюються екологічні проблеми. Ці чинники є об'єктивними і не залежать від соціально-економічної системи країни.

Економісти вивчають безробіття для визначення її причин, а також для вдосконалення заходів державної політики, що впливають на зайнятість. Деякі з державних програм, наприклад, програми з професійної перепідготовки безробітних, полегшують можливість їхнього майбутнього працевлаштування. Інші, такі як програми страхування по безробіттю, пом'якшують окремі економічні труднощі, з якими стикаються безробітні. Ще цілий ряд державних програм впливає на рівень безробіття побічно. Зокрема, більшість економістів вважає, що закони, що передбачають високу мінімальну заробітну плату, ведуть до зростання безробіття. Виявляючи небажані побічні наслідки тієї чи іншої державної політики, економісти можуть допомогти політикам оцінити альтернативні варіанти вирішення різних проблем.

Відіграючи активну роль у проведенні соціальної політики, держава у ринковій економіці не перетворюється у відділ соціального забезпечення. Організація системи соціального захисту забезпечує зворотній зв'язок між рівнем соціальних послуг та інтенсивністю і результатами праці окремого працівника, загальними економічними результатами виробництва та комерційно-фінансової діяльності господарських організацій.

Безробітні – це громадяни працездатного віку, які з не залежних від них причин не мають заробітку через відсутність відповідної роботи, зареєстровані в державній службі зайнятості, бажать працювати і знаходяться в пошуках роботи [5]. Тобто суть безробіття полягає в тому, що: частина економічно активного населення не може застосувати свою робочу силу (здатність до праці) на ринку праці через відсутність відповідних робочих місць; позбавляється можливості на різний за тривалістю строк працювати і отримувати трудовий дохід; позбавляється заробітної плати як основного джерела необхідних засобів до життя;

Піддається загрози:

- втрати кваліфікації і професії,
- зниження соціального статусу,
- погіршення життєвого рівня.

У реальному економічному житті безробіття виступає як перевищення робочої сили над попитом на неї. У багатьох розвинених країнах безробіття може стати, як правило, наслідком зростання ефективності виробництва і його структурної перебудови в результаті науково-технічного прогресу, скорочення виробництва якого-небудь товару через його неконкурентоспроможності, що веде до скорочення зайнятості населення.

Соціальний захист - це система економічних, соціальних та організаційних заходів, які здійснюються державою для підтримки незахищених верств населення - пенсіонерів, інвалідів, ветеранів війни, багатодітних сімей та інших малозабезпечених громадян, а отже і безробітних [2].

Учені по-різному трактують поняття соціального захисту. На думку Н. Болотіна, соціальний захист – це діяльність держави, спрямована на забезпечення формування й розвиток повноцінної особистості, виявлення й нейтралізація негативних факторів, що впливають на неї, створення умов для самовизначення і ствердження у житті [1]. Система соціального захисту в широкому розумінні – це система законодавчих, соціально-економічних і політичних гарантій, які надають умови для забезпечення працездатними громадянами засобами до існування соціально незахищених верств. У вузькому розумінні соціальний захист – це система законодавчих, соціально-економічних і морально-психологічних гарантій, засобів і заходів, завдяки яким утворюються рівні для всіх членів суспільства умови, що забезпечує гідну та соціально прийнятну якість їхнього життя. Особливістю сфери соціального захисту є те, що в загальному вигляді обов'язки щодо організації та надання соціального забезпечення й соціального захисту покладаються на

державу. Держава виконує соціально-захисну функцію, тобто затверджує й забезпечує права і свободи людини (ст.3 Конституції України) [3].

Основними завданнями соціального захисту в Україні є:

- забезпечення мінімального рівня заробітної плати, її індексації згідно з прожитковим мінімумом, встановленим Верховною Радою України;
- задоволення належного рівня охорони здоров'я та освітньо-культурних потреб задля всебічного розвитку особистості;
- захист купівельної спроможності малозабезпечених громадян;
- вирівнювання рівнів життя окремих категорій населення тощо.

Технологія щодо соціальних процесів і явищ — це сукупність, система засобів організації та впорядкування доцільної практичної діяльності відповідно до мети, специфіки і навіть логіки процесу перетворення і трансформації того чи іншого об'єкта.

Соціальні технології — це специфічний соціальний інститут інновацій і соціальної творчості, організації і самоорганізації різних видів соціальної діяльності і соціальної взаємодії, прогнозування і діагностики параметрів соціальних процесів.

Отже, технології соціального захисту безробіття – це сукупність методів, економічних, соціальних та організаційних заходів, щодо підтримки безробітних.

Поняття «повна зайнятість» насилу піддається визначенню. На перший погляд його можна трактувати в тому сенсі, що всі самостійне населення, тобто 100% робочої сили, має роботу. Але це не так. Під повною зайнятістю Дж. Кейнс розумів таку зайнятість, при якій попит на працю дорівнює його пропозиції, тобто це не 100-відсоткова зайнятість. Він вважав, що коли зайнятість перевищує такий нормальний рівень, то виникає інфляція. Певний рівень безробіття вважається нормальним, виправданим. Це називається «природний рівень безробіття» [4].

Залежно від причин, що викликали її, безробіття приймає різні форми. Економісти виділяють головним чином три види безробіття: фрикційне, структурне і циклічне.

Отже, в системі соціального захисту працівників інституту соціального захисту є організаційно-правові структури, призначені виконувати цільові функції захисту відповідно до чітко визначених юридичним статусом і економічними можливостями (обов'язкового і добровільного соціального страхування, соціальної допомоги, державного соціального забезпечення).

Серед тих, хто вже не зараховує себе до числа робочої сили, є немало бажаючих працювати, які втратили надію на знаходження роботи після довгих і безнадійних її пошуків. Тільки зараз наша влада оцінила гостроту цієї проблеми і взялась за здійснення програм для забезпечення повної зайнятості. Уже зараз практично в кожному місті створенні Служби зайнятості, які дозволяють знайти роботу, а також різноманітні комерційні та некомерційні організації, діяльність яких пов'язана із проблемами зайнятості. Це являється кроком на шляху до подолання безробіття та покращення економічного становища держави.

Список використаної літератури

1. Болотіна Н. Право людини на соціальне забезпечення в Україні: проблема термінів і понять / Н. Болотіна // Право України. – 2000. - №4. – С. 36.
2. Законодавство про соціальний захист // Юридична енциклопедія : [в 6-ти т.] / ред. кол. Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) [та ін.] — К. : Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана, 1998. — Т. 2 : Д — Й. — 744 с. — ISBN 966-7492-00-8.
3. Кельдер Т.Л. Поняття соціального захисту і його основні напрямки в сфері праці [Електронний ресурс] / Т. Л. Кельдер // Економіка праці. — Режим доступу : <http://slv.com.ua/bookz/123/3351.html>.
4. Природний рівень безробіття. Закон Оукена / BukLib.net: Наукова бібліотека «Буковина»http://buklib.net/component/option,com_jbook/task,view/Itemid,36/catid,180/id,7658/

5. Про зайнятість населення : Закон України від 05.07.2012 р. № 5067 // Офіційний вісник України. – 2012. – № 63. – Ст. 17.
6. Чернін Т. Україна: Аспекти праці / Т. Чернін. – 2006. – № 3.
7. Чернявська, О. В. - Ринок праці: навч. посіб. / О. В. Чернявська. – 2-ге вид., переробл. та доповн. – К. : ЦУЛ, 2013. – 522 с.

*Ганенко Ольга Олександрівна,
студентка 1 курсу ОКР «магістр»
Спеціальності «Соціальна робота.
Соціальна педагогіка»*

*Науковий керівник:
кандидат психологічних наук,
доцент кафедри соціальної педагогіки
Ясточкіна Ірина Анатоліївна*

Багатодітна сім'я як об'єкт соціально-педагогічної роботи

Багатодітна сім'я є важливим соціальним інститутом суспільства, а величезний діапазон і унікальність засобів впливу такої сім'ї на дітей роблять її потужним, незамінним засобом соціалізації та соціального становлення особистості. Проте, останніми роками, у суспільстві все частіше з'являється думка, що багатодітна сім'я – потенційно неблагополучна або асоціальна сім'я. На нашу думку, цей стереотип не є правильним, тому що за сучасної соціально-економічної ситуації багатодітним сім'ям живеться доволі важко, часто вони отримують статус малозабезпечених сімей і саме через це потребують суттєвої допомоги від держави [1, с. 97].

Ідеологія пріоритету багатодітної сім'ї, визнання її цінності для життя та розвитку не тільки конкретної людини, але й суспільства у цілому, закріплена в багатьох нормативних документах нашої країни. Згідно із Законом України «Про охорону дитинства» від 26.04.2001 р. № 2402-III, після внесення ряду змін визначено, що багатодітна сім'я – це «сім'я, у якій подружжя (чоловік та жінка) перебувають у зареєстрованому шлюбі, разом проживають та виховують трьох і більше дітей, у тому числі кожного із подружжя, або один батько (одна мати), який (яка) проживає разом з трьома і більше дітьми та самостійно їх виховує» [2].

Грунтовну теоретичну розробку проблеми надання соціальної допомоги багатодітним родинам здійснили такі науковці у сфері соціальної роботи, соціальної педагогіки, як А. Й. Капська, О. В. Безпалько, Л. І. Мигович, С. В. Толстоухова, І. М. Трубавіна та ін.

Соціально-педагогічна робота з багатодітною сім'єю має базуватися на таких принципах:

- визнання автономності сім'ї та особистості, яка отримує допомогу, її права на вільний вибір свого шляху розвитку (якщо її стиль життя не загрожує життю та здоров'ю дітей і найближчого оточення);
- індивідуальний підхід з опорою на реально існуючі можливості та ресурси, використання позитивних можливостей розвитку сім'ї без штучного нав'язування чужої волі;
- об'єктивна оцінка потреб сім'ї та надання їй допомоги у вирішенні власних проблем, яка базується на усвідомленні членами сім'ї тих труднощів, які мають місце;
- визнання первинності реального соціального оточення та життєдіяльності сім'ї та вторинності соціально-педагогічної допомоги [6, с. 488].

Соціально-педагогічна робота з сім'єю може бути визнана досить ефективною, якщо вона сприяє підтримці, збереженню та позитивному розвитку сім'ї як цілісного утворення, зокрема здійснює виховання і соціальне становлення рідних чи прийомних дітей.

На даний час багатодітна сім'я, як об'єкт дослідження, потребує допомоги, підтримки та особливої уваги фахівців-практиків, науковців, суспільних інституцій та повинна стати пріоритетним зразком для створення сучасної сім'ї. Сьогодні тенденції розвитку інституту сім'ї потребують постійного вдосконалення системи надання соціальних послуг багатодітним сім'ям, реформування діючої системи соціального захисту багатодітних сімей. Багатодітна сім'я фактично ще не стала об'єктом узагальнюючого наукового осмислення, об'єктом системних досліджень у сучасній педагогіці.

Список використаної літератури:

1. Корж І. А., Романова Н. Ф. Багатодітна сім'я як об'єкт соціальної роботи. Соціальна робота в Україні: теорія і практика – К.: 2015 – 97 с.
2. Сім'я. Міністерство соціальної політики. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.msp.gov.ua/content/simya.html>
3. Годлевська А. І., Шпалерчук Н. В. Проблеми багатодітних сімей в Україні, окремі аспекти соціально-педагогічної роботи з ними. – К.:2015. - 35-37 с.
4. Капська А. Й. Соціальна робота : навч. посіб. / А. Й. Капська. – К. : Центр навчальної літератури, 2005. – 328 с.
5. Ніколаєнко З. П. Сім'я як об'єкт соціальної роботи. – Харків: 2013. [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://otherreferats.allbest.ru/sociology/00342497_0.html
6. Соціальна педагогіка: Підручник: 4-те вид. випр та доп. / За ред. проф. А. Капської. – К.: Центр учбової літератури, 2009. – 488 с.

*Данилюк Ірина Миколаївна
студентка 4 курсу спеціальності
«Соціальне забезпечення»*

*Науковий керівник : старший
викладач Свиницька Ірина Юріївна*

Досвід соціальної допомоги безробітним в Україні та за кордоном

Зрушення, що відбулись на сучасному етапі в економіці України, призвели до суттєвих негативних змін на ринку праці, зокрема, до досить значних обсягів і рівня безробіття серед населення і, як наслідок, до неефективного використання робочої сили. При цьому, слід визнати, що нинішній розвиток підприємництва, малого бізнесу та інші ринкові перетворення ще не в змозі на належному рівні вирішити проблеми забезпечення ефективності зайнятості населення, створення нових робочих місць, підвищення якості життя населення і т. ін. Одним з негативних наслідків на ринку праці стало формування значного рівня вимушеної неповної зайнятості, що перетворилось на характерну тенденцію сучасного періоду функціонування економіки.

Проведений аналіз стану ринку праці свідчить, що в останні роки проявилась позитивна тенденція щодо певного скорочення обсягів і рівня безробіття в Україні і за окремими групами населення, що пов'язано з початком стабілізації та економічного зростання.

Загалом в Україні у 2018 р. обсяги безробіття порівняно з 2017 р. у розрахунку на повний обсяг руху робочої сили скоротились на 8,4%, або на 215 тис. осіб. Останнім часом спостерігається зближення показників безробіття, розрахованих за методологією МОП, і

реєстрованого ринку праці. Так, якщо у 1995 р. співвідношення показників обсягів реєстрованого безробіття до розрахованих за методологією МОП становили лише 8,8%, у 1996 р. - 17,6%, 1997 р. - 27,3%, 2008 р. - 34,1%, 2013 р. - 43,5%, то у 2018 р. вже - 45% [2, с. 20-23].

Наведене свідчить, що відбуваються і набирають сили зміни системи соціального захисту безробітних щодо соціальних умов ринкових перетворень.

Вихід людини з кризової ситуації, її реалізація, гідне життя в суспільстві є основою соціальної роботи з безробітними, спрямованої на підвищення здатності адаптуватися до нових і складніших життєвих умов.

Соціальний працівник постає як посередник між державою та клієнтом і покликаний бути захисником прав громадян.

Необхідність такого посередництва зумовлена тим, що держава завжди є тією інстанцією, що гарантує правовий і гідний способи існування людей. Зворотною реакцією людини, яка не отримує гідних гарантій у стабільності робочого місця, виплаті зарплати, є відчуження, асоціальна поведінка, психологічна криза. За такої взаємодії страждають обидві сторони: і творча людина, і держава. Соціальний працівник з урахуванням знання соціальних закономірностей і різної форми їх практичної реалізації адаптує інтереси держави та людини.

Допомога соціального працівника спрямована безпосередньо на захист прав та інтересів безробітного, поліпшення умов його життя, зняття небажаних психічних станів. Опосередковану допомогу надають через роботу в соціальному оточенні безробітного (сім'я, друзі, родичі), через різні державні фонди й організації.

Становлення України як соціальної, правової демократичної держави, проголошення курсу на перехід до соціально-орієнтованої ринкової економіки ставить перед країною певні завдання, які потребують свого вирішення. Одним із найбільш складних, якщо не найскладнішим завданням є формування в Україні цивілізованого ринку праці. Досвід його функціонування в країнах з розвинутою ринковою економікою показує, що він здатний в значній мірі підвищити ефективність використання трудового потенціалу. В той же час, ринкові стосунки в сфері працевлаштування, формування попиту і пропозиції на робочу силу неминуче породжують цілий ряд негативних соціальних наслідків, серед яких безробіття.

Важливим для України є досвід високорозвинених країн у вирішенні проблем зайнятості. Він демонструє, що в умовах ринкової економіки життєздатність підприємств і ефективність вирішення проблем зайнятості населення територіальних громад в значній мірі були зумовлені саме державним регулюванням. Реалізація зарубіжного досвіду щодо регулювання розвитку підприємств малого бізнесу в Україні допоможе удосконалити процес розвитку малого підприємництва, визначити пріоритетні галузі залучення трудового потенціалу в сферу малого бізнесу регіону, забезпечить його фінансову та матеріально-технічну підтримку, суттєво посилить роль підприємництва у вирішенні проблем зайнятості населення.

Значну роль у реалізації політики зайнятості відіграє регіональна політика в країнах ЄС, яка зорієнтована на зменшення розриву між рівнями розвитку різних регіонів, ліквідацію відставання розвитку "депресивних" європейських територій (як правило, це периферійні зони, віддалені сільські та гірські території).

Дослідники виокремлюють п'ять моделей регулювання зайнятості та ринку праці: американська (США), скандинавська (скандинавські країни), англосаксонська (Великобританія, Канада, Ірландія), континентальна або німецька (Німеччина, Австрія, Бельгія, Нідерланди, Швейцарія, частково Франція), японська [3, с. 548].

США традиційно мають досить високий рівень безробіття. Стосовно цього показника необхідно зауважити, що на його рівень істотно впливає фрикційне безробіття. Це цілком зрозуміло при широкому та динамічному ринку праці, на якому працівники активно змінюють не тільки місце роботи, а і професію.

Державна політика США, перш за все, спрямована на стимулювання зростання зайнятості та збільшення кількості робочих місць, підготовку та перепідготовку працівників, сприяння найму робочої сили. У практиці європейських держав та США накопичений значний досвід створення та функціонування агентств регіонального розвитку, які в значній мірі сприяють вирішенню проблем зайнятості населення.

Особливо важливим є досвід Швеції, де політиці у сфері зайнятості приділяється велика увага. На заходи, пов'язані з її проведенням, витрачається майже 3% ВВП і 7% бюджету. Успіх Швеції у досягненні повної зайнятості був здійснений саме завдяки активній політиці зайнятості [1,с13].

Головною особливістю цієї політики у сфері зайнятості є те, що 70% коштів тут витрачають на проведення:

- професійної підготовки і перепідготовки осіб, які залишилися без роботи, чи тих, кому загрожує безробіття;
- створення нових робочих місць, в основному у державному секторі економіки;
- забезпечення географічної мобільності населення і робочої сили;
- забезпечення населення інформаційними послугами на базі комп'ютерних банків даних про вакантні місця по регіонах країни;
- заохочення розвитку дрібного підприємництва шляхом надання державних кредитів і субсидій.

У Швеції діють державні регіональні компанії, які беруть дольову участь у реконверсії підприємств і організації виробництва нових товарів, підтримують малі і середні підприємства, що в значній мірі сприяє вирішенню проблем зайнятості.

Японською моделлю передбачаються гарантії зайнятості працівникам протягом усього трудового життя, збільшення усіх видів виплат залежно, насамперед, від стажу роботи. Рівень безробіття в Японії протягом останніх років становить 3 - 3,5%. Однак вітчизняні науковці зауважують, що це модель, яка може бути реалізована у специфічному ментальному середовищі [4,с.370], зважаючи на те, що умови життя відрізняються від західноєвропейських та українських стандартів. Система трудових відносин в Японії ґрунтується на "пожиттєвому наймі". Щодо скорочення трудових витрат на робочу силу, то в японських фірмах це здійснюється завдяки переміщенням у середині підприємства чи між підприємствами, а не за рахунок звільнення працівників, як це здійснюють американські фірми.

Ринок праці Японії характерний тим, що молодих людей приймають на роботу в першу чергу, а людей старшого покоління примусово звільняють. Роль державної служби зайнятості має зростати насамперед в прогнозуванні структурних зрушень в економіці регіону і розробці відповідних потребам регіону програм працевлаштування.

Отже, розробка заходів щодо подолання безробіття має включати передусім виявлення його причини. Призначення допомоги з безробіття, організація громадських робіт — це вже боротьба з наслідками незайнятості населення. Вживаючи певних вчасних заходів, можна запобігти таким втрагам.

Джерела:

1. Транченко Л.В. Економіка праці та соціально-трудові відносини: Посібник / Л.В. Транченко . - К.: "Ліра-К", 2008.-184с.
2. Про внутрішнє та зовнішнє становище України в 2012 році: щоріч. послання Президента України до Верховної Ради України.- К. : НІСД, 2012. – 256с.).
3. Лібанова Елла. Ринок праці та соціальний захист: навч. посіб. із соц. політики /Е. Лібанова, О. Палій//. - К.: Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2004. - 491 с

4. . Яценко С. Безробіття та шляхи його подолання в Україні // Фінанси, №2, 2006р., - с.10-14.

*Дорошенко Марина Миколаївна
студентки 4 курсу,
Спеціальності «Соціальна педагогіка»*

*Науковий керівник:
кандидат педагогічних наук, доцент
Міхеєва Оксана Юріївна*

Характеристика діагностики проявів у підлітків конфліктної поведінки

Проблема вивчення конфліктності серед підлітків набуває особливої актуальності. Це викликано не тільки необхідністю вирішувати та корегувати прояви конфліктності, а й попереджувати їх виникнення, тобто здійснювати профілактику та впроваджувати форми по застереженню та запобіганню конфліктів серед підлітків.

Особливістю конфліктів в підлітковому віці є те, що цей період характеризується бурхливою психологічною та фізіологічною перебудовою, зміною дитячих уявлень про навколишній світ. У цей час відбувається становлення якісних новоутворень, трансформація спілкування з дорослими та однолітками, освоєння нових способів соціальної взаємодії, а також закладаються основи свідомої поведінки. Вираження активності, яка спрямована на самоствердження, самореалізацію, отримання високого статусу в групі входить у протиріччя з відсутністю життєвого досвіду, з розходженням ідеалів з реальністю. Це може призвести до невдоволеності, імпульсивних вчинків до емоційних сплесків, які можуть призвести до конфліктів з однолітками[1]. Почуття дорослості, бажання матинові права поширюються на всю сферу взаємин з дорослими, що проявляється в причинах конфліктів з ними. Саме протест та непокору підліток використовує як засіб, за допомогою якого він хоче змінити тип стосунків з дорослими [2].

В ході нашої роботи для визначення конфліктності серед підлітків ми використовували наступні діагностичні методики: тест «Оцінка рівня конфліктності»(Ложкин Г.В., Повякель Н.И.);методика К. Томаса діагностики схильності особистості до конфліктної поведінки (адаптована Н. В. Гришиною);анкета для виявлення особливостей міжособистісних конфліктів підлітків [3].

За результатами проведеного дослідження було виявлено, що у підлітків проявляється середній рівень конфліктності – 30%, але 15% учнів 6-го класу мають високий рівень конфліктності, та 21% мають рівень конфліктності вищий середнього. Це свідчить про те, що підлітки часто готові до боротьби, живуть в очікуванні конфлікту і тим самим провокують його.

Також ми виявили, що більш типовими стратегіями реагування у конфлікті є суперництво та компроміс, найменш розповсюдженою є стратегія уникнення. Для тих підлітків у яких високий та вищий середнього рівень конфліктності притаманним є стиль суперництва, тобто вони роблять все, щоб задовольнити власні потреби і досягти перемоги в ситуації, яка склалась. Підлітки для яких притаманний середній рівень конфліктності демонструють різні способи поведінки у конфліктних ситуаціях. Для підлітків з низьким та нищим за середній рівнем конфліктності найчастіше притаманна стратегія реагування в конфліктній ситуації уникнення та поступливість, тобто вони прагнуть вийти з конфлікту шляхом ігнорування власних інтересів перед іншою стороною.

Причини виникнення конфліктів в учнівському колективі підлітків полягають, насамперед, у суперечності між умовами життєдіяльності та можливостями підлітків. Тому профілактика конфліктності має важливе значення в підлітковому віці.

Список використаної літератури:

1. Ложкин Г. В. Практическая психология конфликта: Учеб. Пособие / Г. В. Ложкин, Н. И. Повякель. – К.: МАУП, 2002. – 256с., с.167
2. Накопичена О. В. Конфліктність як чинник міжособистісних стосунків / О. В. Накопичена // Вісник Київського Національного Університету ім. Т. Шевченка. Соціологія. Психологія. Педагогіка. – 2003. – №15-1
3. Психологія конфлікту: Навчально-методичний посібник для підготовки магістрів усіх форм навчання/ В.Ф.Орлов, О.М.Отич, О.О.Фурса. – К.: ДЕДУТ, 2008. – 422 с.

*Дудка Олександра Сергіївна
студентка V курсу
Спеціальності «Соціальне забезпечення»*

*Науковий керівник:
канд.. пед.. наук., професор
Харламенко Валентина Борисівна*

«Діяльність громадських організацій інвалідів в Україні»

Актуальність теми. Громадяни з інвалідністю є серед усіх верств населення будь-якого суспільства. Це люди з такими вадами здоров'я, як ураження опорно-рухового апарату та центральної і периферичної нервової системи; психічними захворюваннями та розумовою відсталістю; ураженнями органів слуху та зору; ураженнями внутрішніх органів; онкологічними захворюваннями. Кількість осіб з особливими потребами постійно зростає, хоча причини і наслідки інвалідності можуть бути різними: зумовленими як неоднаковими соціально-економічними обставинами, так і різним ступенем забезпечення державами добробуту своїх громадян. Нині можна говорити про глобальний характер проблеми інвалідності - в усьому світі ті чи інші можливості обмежено приблизно в кожній десятій людини (650 млн людей), з них майже 470 млн осіб працездатного віку. Для України проблема соціального захисту інвалідів є особливо значущою у зв'язку зі стійкою тенденцією до зростання частки інвалідів у загальній структурі населення. Якщо на початку 90-х рр. минулого століття загальна чисельність інвалідів в Україні становила близько 3% усього населення, або 1,5 млн осіб, то в 2008 р. їх чисельність дорівнювала 2,65 млн осіб, у тому числі 122,6 тис. дітей-інвалідів, тобто частка осіб цієї категорії в загальній структурі населення становить 5,3% усього населення, відповідно їх кількість зросла майже в 1,6 разів [2]. Особи з обмеженими можливостями були позбавлені доступу до багатьох соціальних благ нарівні зі здоровими людьми. Інваліди й досі стикаються зі зневагою, забобонами і страхами, які впродовж історії людства стримували соціальний розвиток цієї категорії членів суспільства та ізолювали їх від нього. Перехід до ринкових відносин та побудова соціальної держави в Україні детермінували нові підходи до соціального захисту інвалідів, які полягають у створенні цілісної системи на сучасних принципах. Наше суспільство поступово усвідомлює, що саме йому потрібно пристосовуватись до потреб інвалідів, а не навпаки. На сьогоднішній день, на жаль, недостатньо уваги приділяється моніторингу потреб і проблем як окремих громадян, вразливих груп населення. Закономірно, на рівні держави недостатньо здійснюються заходи щодо усунення проблем і задоволення потреб.

На сьогодні існує певний теоретико-науковий доробок з різних аспектів соціального захисту інвалідів. Серед вітчизняних науковців та практиків слід виділити М. Авраменка, С. Богданова, Н. Борецьку, Е. Лібанову, О. Макарову, С. Мельника, К.

Мищенко, В. Скуратівського, В. Сушкевича та ін. Значний внесок у дослідження цієї проблеми роблять також фахівці Інституту соціальної роботи та управління Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова, Державної установи НДІ соціально-трудова відносин, Всеукраїнського центру професійної реабілітації інвалідів, Національної Асамблеї інвалідів України, Фонду соціального захисту інвалідів та Департаменту у справах інвалідів Міністерства праці та соціальної політики України.

Отже, об'єктивна суспільна проблема збільшення кількості людей з інвалідністю зумовлене суперечливим соціально-економічним розвитком українського суспільства та її практична значущість зумовили вибір теми дослідження «Діяльність громадських організацій інвалідів в Україні».

Метою нашої роботи є – розкриття теоретичних і практичних засад створення та діяльності громадських організацій інвалідів в Україні та компаративному аналізі функціонування громадських організацій інвалідів в Україні та за кордоном.

Згідно із зазначеним Законом мета державної політики щодо інвалідів полягає у створенні правових, економічних, політичних, соціально-побутових і соціально-психологічних умов для задоволення їх потреб у відновленні здоров'я, матеріальному забезпеченні, посиленій трудовій і громадській діяльності.

Як правило, громадські організації інвалідів мають статус неприбуткових організацій. Водночас чинне законодавство не забороняє таким організаціям здійснювати господарську діяльність з метою отримання прибутку, який підлягає оподаткуванню.

Метою створення громадської організації інвалідів є надання соціальних послуг, здійснення громадського контролю за дотриманням прав інвалідів, представництво інтересів та захист прав інвалідів. Діяльність підприємств та організацій громадських організацій інвалідів та основи соціальної захищеності інвалідів в Україні регулюються Законом № 875, яким визначено, що громадські організації інвалідів та спілки громадських організацій інвалідів створюються з метою здійснення заходів щодо соціального захисту, реабілітації інвалідів, залучення їх до суспільно корисної діяльності, занять фізичною культурою і спортом та мають право користуватися пільгами і преференціями, передбаченими законодавством.

Тобто діяльність громадських організацій інвалідів передбачає здійснення заходів у наданні допомоги інвалідам щодо розвитку культури, освіти, охорони здоров'я, вирішенні питань соціального значення, залученні їх до активного суспільного життя[1].

Список використаної літератури:

1. Ministry of Justice of Ukraine. URL:https://minjust.gov.ua/m/str_11521
2. Koliadenko, N.V. (2014) *Teoretyko-metodychni osnovy ta instrumentarii spriannia rozvytku trudovoi aktyvnosti i konkurentospromozhnosti invalidiv na rynku pratsi: monohrafiia* [Theoretical and methodological foundations and tools to promote labor activity and competitiveness disabilities in the labor market: monograph], IPK DSZU, Kyiv, Ukraine.

*Кірічек Анастасія Вячеславівна,
студентки IV курсу,
Спеціальності «Соціальне забезпечення»*

*Науковий керівник:
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри соціальної політики
Сушицька Наталія Валеріївна*

Проблеми розвитку законодавства щодо правового захисту людей похилого віку

Суттєвим недоліком закону «Про основні засади соціального захисту ветеранів праці та інших громадян похилого віку в Україні» є відсутність понятійно-категоріального апарату системи соціального захисту осіб похилого віку, зокрема нормативного трактування таких понять, як «соціальний захист», «соціальний захист осіб похилого віку», «гарантії соціального захисту осіб похилого віку», також детального нормативного уточнення потребують складники соціального захисту, які передбачені цим нормативно-правовим актом.

Аналізуючи законодавство у сфері соціального захисту осіб похилого віку, неможливо оминати питання пенсійного забезпечення. Суттєвим недоліком сучасної системи пенсійного забезпечення є надмірна кількість нормативно-правових актів, які регулюють зазначену сферу. Пенсійне забезпечення на загальних умовах регулюється Законом України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування», у якому передбачено три види пенсійного забезпечення: пенсії за віком, пенсії за інвалідністю та пенсії у зв'язку з втратою годувальника. Найпоширенішим видом пенсійного забезпечення за старістю є пенсії за віком, які призначаються у випадку досягнення 60 років та наявності не менше ніж 15 років страхового стажу.

Законодавчим актом у частині соціального захисту старшої вікової групи є Закон України «Про соціальні послуги», окремі аспекти якого, зокрема в частині соціально-обслуговуючих прав, частково дублюються з нормами закону «Про основні засади соціального захисту ветеранів праці та інших громадян похилого віку в Україні». Отже, цей нормативний акт передбачає право на соціальні послуги, які надаються державними та комунальними суб'єктами на безоплатній основі громадянам, які не здатні до самообслуговування у зв'язку з похилим віком і не мають рідних, які повинні забезпечити їм догляд і допомогу. У ст. 5 регламентовано форми надання соціальних послуг, а саме матеріальну допомогу та безпосередньо соціальне обслуговування. Матеріальна допомога надається у вигляді грошової або натуральної допомоги, а саме: продуктів харчування, засобів санітарії і особистої гігієни тощо. Соціальне обслуговування, відповідно до вищезазначеного документа, здійснюється: за місцем проживання особи (вдома); у стаціонарних інтернатних установах та закладах; у реабілітаційних установах та закладах; в установах та закладах денного перебування; в установах та закладах тимчасового або постійного перебування; у територіальних центрах надання соціальних послуг; в інших закладах соціальної підтримки (догляду).

При цьому необхідно звернути увагу на ст. 48 Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування», якою передбачено, що під час перебування пенсіонера на повному державному утриманні у відповідній установі (закладі) йому виплачується 25 % призначеної пенсії. У випадках, якщо розмір його пенсії перевищує вартість утримання, виплачується різниця між пенсією і вартістю утримання, але не менше ніж 25 % призначеної пенсії. З цього приводу хочемо висловити деякі зауваження: по-перше, утримання пенсії за проживання в будинку-інтернаті суперечить ст. 7 Закону України «Про соціальні послуги», якою передбачено безоплатне надання соціальних послуг державними та комунальними суб'єктами громадянам, не здатним до самообслуговування у зв'язку з похилим віком. По-друге, такий нормативний підхід виглядає сумнівно, оскільки, як бачимо, за проживання в будинку-інтернаті літня людина сплачує 75 % отримуваної пенсії, однак при цьому законодавець вважає, що остання перебуває на державному утриманні. Зазначені зауваження потребують додаткового законодавчого уточнення.

Діюче законодавство передбачає механізм надання одноразової соціальної допомоги на поховання особи похилого віку. Правове регулювання цієї допомоги здійснюється двома нормативними актами залежно від правового статусу особи похилого віку - законами України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» та «Про

державну соціальну допомогу особам, які не мають права на пенсію, та інвалідам». Так, у першому випадку допомога призначається на поховання пенсіонера, який на момент смерті отримував пенсійну виплату із солідарної системи. Виплата здійснюється особам, які його поховали, у розмірі двомісячної пенсії, яку отримував пенсіонер на момент смерті.

У другому випадку допомога призначається на поховання осіб, які на момент смерті отримували державну соціальну допомогу особам, які не мають права на пенсію. Допомога виплачується особам, які здійснили поховання, у розмірі двомісячної суми державної соціальної допомоги особам, які не мають права на пенсію, встановлену на день смерті одержувача цієї допомоги. При цьому виплата здійснюється на поховання осіб, які досягли 63 роки, тобто в разі смерті особи у віці 60 - 63 роки, яка не мала права на пенсію із солідарної системи, ця допомога виплачуватися не буде. На наш погляд, варто знизити віковий ценз призначення і виплати цієї допомоги на поховання осіб, які не отримували пенсію за життя до 60 років.

Таким чином, проведене узагальнення нормативно-правового забезпечення державної політики у сфері соціального захисту осіб похилого віку дає підстави стверджувати, що зазначена галузь занадто переобтяжена великою кількістю законодавчих документів з питань пенсійного забезпечення, державних соціальних допомог, соціального обслуговування тощо. Кожна складова частина системи соціального захисту літніх громадян регулюється окремим нормативно-правовим актом, що ускладнює правозастосовну практику в окресленій сфері.

Список використаної літератури:

1. Закон України «Про основні засади соціального захисту ветеранів праці та інших громадян похилого віку в Україні» : від 16.12.1993 № 3721-XII (Редакція від 01.01.2015)
2. Закон України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» : від 09.07.2003, № 1058-IV (Редакція від 01.01.2019)
3. Закон України «Про соціальні послуги» (Із змінами та доповненнями) // Відомості Верховної Ради. – 2003. - №45 - с.358.
4. Закон України «Про державну соціальну допомогу особам, які не мають права на пенсію, та інвалідам» : від 18 травня 2004 року, № 1727-IV (Редакція від 25.07.2018)

*Корельчук Іванна
студентка IV курсу
Спеціальності «Соціальна педагогіка»*

*Науковий керівник:
канд.пед.наук, доцент
Вакуленко Олена Василівна*

Народні фізично-оздоровчі техніки як ефективний механізм ФЗСЖ підлітків в умовах ЗЗСО

У сучасному суспільстві життя і здоров'я людини визначаються як найвищі цінності. Навчання умінь та навичок здорового способу життя спрямоване на забезпечення основних прав людини, включених до Конвенції про права дитини, особливо права щодо найвищого, якого можна досягти, стандарту здоров'я та права на освіту задля здоров'я. У Національній доктрині розвитку освіти України XXI століття головними

завданнями освіти визначаються: збереження та зміцнення здоров'я учнів; формування свідомої орієнтації на здоровий спосіб життя, навичок дбайливого ставлення як до власного здоров'я, так і до здоров'я та життя інших; вмінь своєчасно приймати відповідальні рішення щодо запобігання шкідливих звичок. Вченими доведено, що здоров'я людини більш як наполовину залежить від способу життя людини. Не випадково формування у дітей та підлітків умінь та навичок здорового способу життя визначено першочерговим освітнім завданням.

Найбільшу занепокоєність фахівців викликає погіршення здоров'я дітей підліткового віку, зважаючи на особливості підліткового віку. Криза періоду дорослішання може стати причиною різних форм відхилень поведінки: агресії, аутоагресії (суїцидальна поведінка), девіації статевої поведінки, зловживання речовинами, що викликають стани зміненої психічної діяльності: алкоголь, наркотики, тютюн, порушення харчування та інше. У зв'язку з цим, першочерговим завданням системи освіти є пошук механізмів збереження і зміцнення здоров'я підростаючого покоління, формування відповідального ставлення до свого здоров'я як до найвищої особистісної і суспільної цінності.

Дослідження багатьох філософів, педагогів, соціологів, психологів, медиків та передовий педагогічний досвід навчальних закладів України та ближнього зарубіжжя присвячені вивченню проблем фізичного, гігієнічного, валеологічного, екологічного виховання та формування культури здоров'я. Педагогічні аспекти проблеми формування культури здоров'я дітей та учнівської молоді стали предметом наукових пошуків О. Ващенко, С. Кириленко, С. Кондратюк, С. Лапаєнко, Т. Шаповалової, І. Ящук. Соціально-педагогічний аспект проблеми формування здорового способу життя розглядали Г. Голобородько, Н. Зимівець, А. Капська, С. Лапаєнко, С. Омельченко, Н. Романова та ін. Важливе значення мають роботи, присвячені таким аспектам як формування здорового способу життя у підлітковому віці (О. Вакуленко), обґрунтування напрямів виховної роботи в школі по формуванню здорового способу життя (Г. Власюк, В. Кузь, С. Свириденко).

Українські народні традиції здорового способу життя є теоретичним і практичним досвідом, системою ідеалів, прагнень, знань, установок, правил поведінки та принципів, сукупністю поглядів і звичок українців, що склалися історично й передаються, закріплюючи й відтворюючи в нових поколіннях типи мислення і поведінки задля збереження та зміцнення здоров'я. Народні традиції, ігри, розваги належать до визначальних факторів виховання тілесних і духовних складових людини, формуванню традиційним способом життя здорової нації. Використання багатотисячолітньої системи народного оздоровлення в освітньому навчальних закладів, відіграє важливу роль у формуванні у підлітків здорового світогляду, основ культури здоров'я, активної оздоровчої життєвої позиції [3].

Український науковець Н. Деделюк наголошує про цінність методик, які використовуються дотепер ще з часів Київської Русі. Вона пише, що у ХХІ столітті найбільш поширеними масовими фізкультурноспортивними заходами є „Богатирські ігри”, „Ігри патріотів”, „Форт Буаярд”, „Лицарські турніри”, „Козацькі забави”, „Дні спорту”, фестивалі, спартакиади закладів освіти та трудових колективів, футбольні турніри, масові гуляння з нагоди державних та регіональних свят і т.д. Такого роду заходи є не тільки засобом формування здорового способу життя, але й потужним засобом виховання патріотизму й національної цілісності. Їх обов'язково потрібно застосовувати у школах [2].

Аналіз дослідження експериментальної роботи бакалаврської роботи дозволив визначити, що народні фізично-оздоровчі техніки є досить важливими у житті підлітків в умовах ЗЗСО. Нажаль, у школах проводить мало роботи щодо здорового способу життя, у дітей малий обсяг знань та низька активність. Важливим завданням соціального педагога, класних керівників є ознайомлення учнів з поняттям народних фізично-оздоровчих

технік, здоровим способом життя, задіювати та проводити заходи які будуть направлені на зміцнення здоров'я учнів та осмислення того, що їм це потрібно протягом життя.

Список використаних джерел

1. Виховний потенціал українського народного мистецтва, фольклору, обрядовості та звичаїв у роботі навчально-виховних закладів: матеріали Всеукр. наук.-метод. семінару, 12 берез. 2008 р. / Хмельниц. гуманіт.-пед. акад., Ін-т мистецтвознав., фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського НАН України [та ін.]. - Хмельницький : ХГПА, 2008. - 290 с.

2. Деделюк Н. «Організація масових фізкультурно-оздоровчих спортивних заходів з використанням національних традицій фізичного виховання» Луцьк 2008. – 71 с.

3. Костюшко Г.О. Українські національні традиції фізичного виховання та їх вплив на підростаюче покоління / Г.О. Костюшко // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія № 11. Соціологія. Соціальна робота. Соціальна педагогіка. Управління: збірник наукових праць. – Випуск 8. – К.: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2008. – С. 85-89.

*Коробцова Софія Сергіївна,
студентка III курсу,
Спеціальності «соціальна робота»*

*Науковий керівник:
Кандидат економічних наук, доцент Сандугей В.В.*

Проблеми банківської системи в Україні

На сьогоднішній день в банківській системі України відбувається переломний період. Проблема від минулих криз, які не були вирішені, економічні та політичні проблеми, які безпосередньо негативно впливають на банківську систему, внаслідок роблять її функціонально неефективною, нестійкою, вразливою до дрібних змін в країні. Важливість питання полягає й в тому, що високі ризики, неякісні активи та низька результативність діяльності банків обмежують можливості її позитивного впливу на розвиток економіки України. Останнім часом більшість банків були визнані неплатоспроможними і стоять в черзі ліквідації, а частина з них закрились самостійно [1].

Від стабільної, потужної роботи банківської системи залежить ефективний, сталий розвиток економіки в країні. На сучасному етапі банківська система в Україні характеризується такими особливостями: – недостатній рівень капіталізації банківської системи; – відсутність в банках ефективних механізмів та інструментів управління ризиками, планування та стратегії розвитку – низький рівень банківського менеджменту та корпоративного управління; – низька рентабельність активів через загальну низьку якість активів, високу питому вагу неприбуткових активів у загальних активах банків та невиправдано високу вартість ведення бізнесу; – недостатня ефективність банківського нагляду, зокрема в частині нагляду на основі оцінки ризиків банківської діяльності та ін. [2].

Ці особливості зумовлені такими зовнішніми чинниками, які негативно впливають на розвиток банківської системи України є: - повільні темпи ринкової трансформації та реструктуризації реального сектору економіки; - слабкий та недостатньо прозорий фінансовий стан значної частини суб'єктів господарювання, низька платіжна дисципліна; надмірний податковий тиск та існування численних податкових пільг для суб'єктів господарювання; - слабкість законодавчого захисту прав кредиторів, включаючи серйозні

недоліки правозастосування та ін. поряд з цим, розвиток банківської системи України на сучасному етапі стримується і за рахунок проблем, які притаманні суто банківській системі, серед яких є А) недостатній рівень капіталізації банківської системи; Б) відсутність в банках ефективних механізмів та інструментів управління ризиками, планування та стратегії розвитку; В) низький рівень банківського менеджменту та корпоративного управління; низька рентабельність активів через загальну низьку якість активів, високу питому вагу неприбуткових активів у загальних активах банків та невиправдано високу вартість ведення бізнесу.

На теперішній час існує ситуація на кредитно-депозитному ринку України, у якій банки намагаються подолати фактор недовіри за допомогою підвищення процентної ставки за вкладними (депозитними) операціями. Комерційний банк пропонує відсоткову ставку за вкладами (депозитами) у національній валюті строком розміщення коштів на один рік в розмірі до 26,5%. Стандартна маржа при наданні кредитів історично склалася в розмірі від 4% від ставки за вкладними (депозитними) операціями. Тобто банк може видати кредит на рік з процентною ставкою від 30,5% річних. При цьому юридична особа, клієнт цього банку, що оформить кредит, повинен врахувати у своєму виробництві можливість погашення цього кредиту за ставкою 30,5% річних. Це означає, що у вартості продукції буде враховано і цей кредит [3].

Отже, банківська система відіграє вагоме значення у розвитку як економіки, як і України загалом. На сьогодні банківська система проходить такі етапи як очищення, реформування та стабілізування, хоча показники далекі від бажаних. Для відродження банківського сектора потрібен тривалий час, оскільки система має заново пройти етап апробації. Відновлення ж довіри підприємств до банківської системи можливе лише в разі зміни підходів НБУ до розуміння функції захисту інтересів вкладників і кредиторів, що передбачає перебудову ідеології, засудження технології «очищення» як помилкової та розвитку інструментарію реструктуризації, фахового управління. Щодо державних банків, то вони суттєво послабляють фінансову систему країни

Список використаної літератури:

1. Банківська система України: виклики і перспективи- [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=14741673>
2. Банківська система: підручник / [М. І.Крупка, Є.М.Андрущак, Н.Г. Пайтра та ін.]; за ред. д-ра екон. наук, проф. М.І. Крупки.- Львів: ЛНУ імені Франка, 2013. - 556 с.
3. Основні показники діяльності банків України на 1 січня 2018 року // Вісник НБУ. – 2018. – №2. – с. 59.

*Кучерява Олена Сергіївна,
студентка IV курсу
Спеціальності «Історія та правознавство»*

*Науковий керівник:
кандидат економічних наук, доцент
Красман Наталія Велеріївна*

Вплив офшорних зон на економіку України

В умовах сучасної глобальної економічної ситуації, для якої характерна глобалізація світового економічного простору, прискорення темпів науково-технічного прогресу, міграційних процесів, зміна ресурсного забезпечення та виробничих технологій глобальної економіки, зміною функцій держави невідповідність їх національній

економічній системі породжує проблеми, в результаті яких виникають стимули до застосування офшорних юрисдикцій для відмивання коштів та уникнення оподаткування на території країни, що трансформується. Надзвичайно високий рівень концентрації капіталу наприкінці XIX — на початку XX ст. сприяв його переходу за національні межі. [4, с. 54].

Економічна та політична нестабільність, швидко змінюване законодавство, недовіра до влади, а також низький рівень розвитку інфраструктури фінансового ринку роблять Україну не вигідною для ведення бізнесу та залучення інвестицій. Внаслідок цього інвестори віддають перевагу розміщенню коштів у бізнес-середовищі інших країн, які характеризуються більш сприятливими умовами. Зважаючи на цей факт, можна відмітити, що вирішення проблеми відтоку капіталу через офшорні зони лежить не тільки і не стільки в сфері регулювання цієї сфери, як в площині перебудови економічної системи України [7, с. 59].

Позитивні сторони функціонування офшорних зон: створення сприятливих інвестиційних умов, що є наслідком підвищення кількості та розмірів інвестиційних вкладів; зменшення податкового тиску, за рахунок чого активізується соціально-економічна діяльність цих країн у світовій економіці; зниження інвестиційного ризику та забезпечення права власності, що сприяє більш стабільному розвитку; сплата необхідних зборів до державного бюджету під час реєстрації офшорного підприємства; офшорні фірми для досягнення своїх цілей активно користуються інфраструктурою країни; стимулювання конкурентоспроможності підприємств, надання їм можливості створювати стратегії розвитку, які є більш гнучкими порівняно з конкурентами; зміцнення міжнародних стосунків; можливість виступати полігоном для застосування провідних управлінських технологій з-за кордону, перш за все інформаційних у сфері банківської справи та засобів зв'язку. Негативні сторони діяльності офшорних зон: уникнення оподаткування, наслідком чого є недобросовісна податкова конкуренція; дестабілізація економіки, оскільки офшорні зони в перспективі акумулюють великі обсяги капіталу, а особливо спекулятивного; створення сприятливих умов для відтоку капіталу; зростання тінізації економіки та стимулювання «відмивання» коштів, одержаних злочинним шляхом; вплив на соціальний стан в державах-донорах, що пов'язане з ухиленням від сплати податків; невиправдано великі обсяги вкладання коштів в організацію офшорної юрисдикції порівняно із закордонними інвестиціями, оскільки досить часто офшорні центри слугують для нього лише транзитною базою тощо [3, с. 155].

В Україні розвиток нормативної бази в регулюванні офшорного бізнесу займає особливе місце, оскільки саме офшорні юрисдикції виступають основними суб'єктами інвестування в економіку країни. У Розпорядженні Кабінету Міністрів України (від 23 лютого 2011 р. № 143-р) «Про віднесення держав до переліку офшорних зон» із змінами від 27.12.2018 подано держави, які віднесені до переліку офшорних зон, а саме: Британські залежні, Близький Схід, Центральна Америка, Європа, Карибський регіон, Африка, Тихоокеанський регіон, Південна Азія [5].

Україна як держава, яка ще не приєдналась до ЄС, може зайняти нішу офшорної зони з вкрай вигідним географічним положенням та широкими зв'язками з азіатськими ринками, які активно розвиваються. Україна має ресурси, розвинуту інфраструктуру, трудовий потенціал тощо. Тому створення сприятливих умов для ведення бізнесу дасть можливість звернути на себе увагу інвесторів, відповідно, наблизить країну до капіталу та дозволить у майбутньому стати потужним центром розподілення світових фінансових потоків [6]. Так, за даними Держслужби статистики України обсяг залучених з початку інвестування прямих іноземних інвестицій (акціонерного капіталу) в економіку України зростав з 2010 року з 39 млрд. дол. США до 2014 року до 53,7 млрд. дол. США. З 2015 року знизився до 40,7 млрд. дол. США та 36,2 млрд. дол. США у 2016 році. З 2017 року відбулося зростання до 37,5 млрд. дол. США. Інвестиції спрямовуються у вже розвинені сфери економічної діяльності. Станом на 31.12.2017 найвагоміші обсяги надходжень

прямих інвестицій були спрямовані до установ та організацій, що здійснюють фінансову та страхову діяльність – 26,1% та підприємств промисловості – 27,3 %. До основних країн-інвесторів належать Кіпр – 25,6 %, Нідерланди – 16,1%, Російська Федерація – 11,7%, Велика Британія – 5,5%, Німеччина – 4,6%, Віргінські Острови (Брит.) - 4,1%, і Швейцарія – 3,9% [1].

Офшорна зона – це обов’язкова складова світового економічного простору в глобалізованому світі, яка проявляється через створення державою сприятливого середовища для іноземних інвесторів. Основними напрямками вирішення проблеми офшорних зон можуть бути активні дії української держави щодо: тісного міжнародного співробітництва з іншими країнами з метою створення спільної законодавчої бази та гармонізації податкової системи; законодавчого закріплення системи штрафів для скорочення відтоку капіталу з держави; продовження реформування податкової системи (спрощення значної кількості податкових інструкцій); формування нормативно-правової бази для ефективного функціонування офшорного бізнесу, який дасть поштовх до зростання власних податкових надходжень, нових робочих місць, активізує банківську та аудиторську сфери, налагодить співпрацю щодо міжнародних угод, надасть доступ до світового науково-технічного обміну; скасування валютних обмежень, що стосуються взаємодії українських підприємств з іноземними контрагентами; створення ефективної стратегії для розвитку бізнес-структур і покращення підприємницького середовища з урахуванням світових інтеграційних процесів.

Список використаної літератури:

1. Державна служба статистики України – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
2. Карлін М.І. Фінансові офшори: навч. посіб. для студ. ВНЗ III–IV рівнів акредитації / М.І. Карлін, О.В. Борисюк. – Луцьк: Вежа-Друк, 2016. – 240 с.
3. Мартиненко В.О. Аналіз функціонування офшорних зон та шляхи подолання наслідків їх негативного впливу на економіку України // Економіка і суспільство.- Випуск № 15. – 2018. – с. 154-160.
4. Марченко К. В. Практика та механізми застосування офшорних зон для оптимізації оподаткування ТНК [Електронний ресурс] / К. В. Марченко // Економіка та держава. - 2014. - № 7. - С. 54-58. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecde_2014_7_13
5. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 23 лютого 2011 р. № 143-р «Про віднесення держав до переліку офшорних зон» зі змінами від 27.12.2018 [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/143-2011-%D1%80>
6. Сідненко М. В., Попович М.І. Міжнародний офшорний бізнес: принципи ведення та світовий досвід для України // Ефективна економіка. – 2018.-№5. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/5_2018/46.pdf
7. Чеберяко О. В. Сутність офшорної фінансової діяльності та її вплив на економіку України [Електронний ресурс] / О. В. Чеберяко // Актуальні проблеми міжнародних відносин. - 2014. - Вип. 118(2). - С. 46-59. - Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/apmv_2014_118\(2\)_7](http://nbuv.gov.ua/UJRN/apmv_2014_118(2)_7)

*Литвиненко Анастасія Леонідівна,
студентка IV курсу,
Спеціальності «Соціальне забезпечення»*

*Науковий керівник:
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри соціальної політики
Агапова Марина Борисівна*

Сучасний стан надання соціальної допомоги внутрішньо переміщеним особам в Україні

В Україні внаслідок анексії Кримського півострова та збройного конфлікту в деяких районах Донецької і Луганської областей з'явилася велика кількість внутрішньо переміщених осіб (далі – ВПО), що загострило соціальну та економічну ситуацію в країні.

Різні аспекти зазначеної проблеми досліджували О. Балакірева, Н. Гусак, К. Дубич, Е. Лібанова, О. Позняк, Т. Семигіна та інші науковці.

Однак, на жаль, в Україні не накопичено достатньо досвіду щодо дій, необхідних для ефективного вирішення ситуації, у якій опинилися її громадяни. Актуальність проблеми потребує її подальшого дослідження.

У зв'язку із зазначеним, *метою* тез є на основі аналізу сучасного стану виявити основні проблеми щодо надання соціальної допомоги внутрішньо переміщеним особам, що в подальшому дозволить окреслити найбільш ефективні шляхи їх вирішення.

Зауважимо, що процес соціального забезпечення ВПО регулюється прийнятим у 2014 р. Законом України «Про забезпечення прав та свобод внутрішньо переміщених осіб» [3], а також іншими законодавчими і нормативними актами. Однак, як показала практика, ці документи не змогли повністю охопити всі проблеми, пов'язані з переселенцями. Так, за статистичними даними, отриманими громадською організацією “Донбас SOS”, найбільше звернень було зафіксовано з питань роз'яснення процедури перетину кордону, реєстрації ВПО та документації [2]. Гострою проблемою ВПО є їхня зайнятість. Сьогодні Україна переживає глибоку економічну кризу, що значно знижує попит на робочу силу. До того ж, особи з Донбасу мали специфічні професії, і в місцях тимчасового перебування вимушені пройти професійну підготовку або перепідготовку. Водночас, внутрішня міграція населення загострює проблему доступності отримання якісних освітніх послуг в деяких регіонах країни.

Як виявилось, державні структури виявилися неготовими до оперативного реагування на нову соціальну проблему, хоча переселенці очікували насамперед допомоги від держави [1]. Значну частину роботи із допомоги біженцям взяли на себе волонтери і громадські організації, частково підтримані міжнародними партнерами. Це привернуло увагу до аналізу діяльності соціальних служб щодо допомоги і підтримки внутрішньо переміщеним особам, що дозволив виявити ряд про при оформленні, отриманні та про їм щомісячної адресної допомоги для витрат на проживання, в тому на оплату житлово-комуналь послуг. Ці проблемні пов'язані як досить неякісно прописаними положеннями деяких нормативно-правових так і особливостями їх практичної реалізації у регіонах. Зокрема: незаконні відмови призначенні (продовженні) адресної допомоги які не «продовжили» строк дії довідки при взяття на осіб, які пере з тимчасово території України, проведення АТО чи населених розташованих на зіткнення; незаконні у призначенні (продовженні) виплати адресної особам, які взяті на облік до 18 березня 2015 року, у їхніх відсутня відмітка про реєстрацію місця проживання ДМС; процедура не зменшення суми адресної допомоги які досягли максимальної суми отримання . У ситуації опинилися сім'ї дітьми, в яких (або один з хто виховує дітей) не працював.

Це неповний перелік питань і проблем, що потребують вирішення з боку держави. Хоча доцільно зазначити, що, зважаючи на виникнення неврахованих обставин, у 2016 р. набрав чинності Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо посилення гарантії дотримання прав і свобод внутрішньо переміщених осіб».

Таким чином, українська держава, перебуваючи в стані військового конфлікту та несприятливих економічних умовах, намагається забезпечити соціальних захист внутрішньо переміщених осіб. Але проведений аналіз засвідчив про неготовність державних соціальних служб до переорієнтації на нові групи клієнтів і бюрократизм управлінської системи.

Список використаної літератури:

1. Балакірева О. Спектр проблем вимушених переселенців в Україні: швидка оцінка ситуації та потреб [Електронний ресурс] / Ольга Балакірева // Матеріали круглого столу «Вимушені переселенці в Україні: питання термінового та середньострокового реагування» (9 липня 2014 року). – Режим доступу: <http://www.uisr.org.ua/news/36/83.html>

5. Статистичні дані по зверненнях на гарячу лінію для внутрішньо переміщених осіб (ВПО) Donbass SOS [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.iom.org.ua/sites/default/files/infographics_for_july_ukreng_0.pdf

6. Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб : Закон України від 20 жовт. 2014 р. № 1706-VII. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1706-vii>.

*Марків Ірина Василівна,
студентка IV курсу,
Спеціальності «Соціальна педагогіка»*

*Науковий керівник:
кандидат психологічних наук,
доцент кафедри соціальної педагогіки
Ясточкіна Ірина Анатоліївна*

Сімейне консультування як вид соціально-педагогічної допомоги

Сучасна сім'я як соціальний інститут, з яким пов'язуються подальші суспільні перетворення в країні, потребує уважного вивчення та постійного глибокого аналізу її основних проблем і потреб, а звідси і пошуку оптимальних шляхів їх вирішення. Розв'язанню цих завдань сприяє надання допомоги сім'ї, зокрема послуга сімейного консультування.

Консультування як процес є предметом дослідження різних галузей наук, в тому числі соціально-педагогічної (Л.Завацька, А.Капська, Г.Раковська, В.Сорочинська, Т. Шишковець та ін), соціальної роботи (І.Грига, М.Гуліна, В.Лютий, Т. Семигіна).

Консультування в соціально-педагогічній діяльності А. Капська визначає як вид соціальної послуги клієнту. Консультативні послуги, на її думку, мають сприяти поліпшенню взаємин клієнта з соціальним середовищем, створенню психологічного комфорту в соціумі [5]. Соціально-педагогічне консультування – це кваліфікована порада, допомога людям, що мають різні проблеми, з метою їхньої соціалізації, поновлення й оптимізації їх соціальних функцій, вироблення соціальних норм спілкування [4].

Одним із важливих напрямків роботи соціального педагога є сімейне консультування. Сімейне консультування – короткотривалий процес, спрямований на

допомогу і підтримку сім'ї у вирішенні актуальних, усвідомлюваних проблем, які нещодавно проявились [2]. Сімейне консультування ставить своєю метою вивчення разом з консультантом запиту або проблеми члена (членів) сім'ї для зміни рольової взаємодії в сім'ї та забезпечення можливості особистісного зростання.

Змістом консультування є суб'єктивні проблеми сім'ї та її членів відповідно до об'єктивних проблем розвитку сім'ї на різних її етапах, реалізації особистості в стосунках «батьки – діти», «діти – діти», «батько – мати», «чоловік – дружина», «сім'я – суспільство».

Сімейне консультування вкрай необхідне в таких видах роботи, як:

- обслуговування сім'ї (коли розв'язуються поточні проблеми сім'ї);
- супровід (коли розв'язуються складні проблеми неблагополучної чи прийомної сім'ї, коли сім'я вчиться долати труднощі, які сама не в змозі подолати);
- реабілітація (коли сім'я, яка знаходиться в кризі з приводу різних причин, не в змозі адекватно оцінити свої проблеми, її необхідно «наштовхнути» на шляхи розв'язання проблеми);
- профілактика сімейних негараздів, негативних явищ, неблагополуччя (коли сім'я є благополучною, але не готується до виконання завдань наступного етапу свого розвитку, та не передбачає виникнення можливих проблем) [4].

Виділяють такі типи сімейного консультування:

- конкретне: окремої особистості, сім'ї, групи з проблем їх соціального функціонування, особистісного зростання та ін. Консультант спонукає людину до самостійних дій у розв'язанні її проблем, здійснення вибору можливих варіантів дій, оцінки наслідків цих варіантів;
- програмне консультування – це двобічний процес розв'язання проблем з метою аналізу і поліпшення діяльності установи, організації через надання окремим особам соціальних послуг;
- поєднання перших двох типів у конкретних випадках [1].

Вищезазначене характеризує сімейне консультування як процес, спрямований на позитивні зміни у сім'ї, на її благополуччя за допомогою та участю як соціального педагога, так і членів сім'ї через спілкування.

Таким чином, можна стверджувати, що сімейне консультування є фасилітатором: тобто людина, яка розвиває, допомагає, стимулює, створює умови для найповнішої реалізації особистості клієнта, опосередковано впливаючи власними особистісними якостями [3].

Сімейне консультування, у свою чергу, вимагає знання соціальним педагогом-консультантом суті сімейних проблем, способів їх вирішення.

Список використаної літератури:

1. Васьківська С. В. Основи психологічного консультування: Навчальний посібник. – К.: Четверта хвиля, 2004. – 256 с.
2. Зверева І. Д. Соціальна робота в Україні / І. Д. Зверева, Г. М. Лактіонова. – К.: Науковий світ, 2003. – 448 с.
3. Кравченко Т. В. «Життєві сценарії» сім'ї та їхній вплив на соціальний розвиток особистості / Т. В. Кравченко // Педагогіка і психологія. – 2002. – № 1 – 2. – С. 61 – 67.
4. Пальчевський С. С. Соціальна педагогіка / С. С. Пальчевський. – К.: Либідь, 2005. – 454 с.

5. Словник-довідник для соціальних працівників та соціальних педагогів / За заг ред А.Й.Капської, І.М.Пінчук, С.В.Толстоухової. – К. : УДЦССМ, 2000. – 260 с.

6. Харченко С. Я.Соціально-педагогічне консультування : наук.-метод. посіб.для студ. вищ. навч. закл. / С. Я. Харченко, Н. П. Краснова, Я. І. Юрків ; Держ. закл. „Луган. нац. ун-т імені Тараса Шевченка”.– Луганськ : Вид-во ДЗ „ЛНУ імені Тараса Шевченка”, 2011. – 403 с.

*Марчук Марина
студентка 4 курсу ОС «Бакалавр»,
43 СР групи,
Спеціальності «Соціальна робота»*

*Науковий керівник:
кандидат педагогічних наук, доцент
Голубенко Тетяна Олександрівна*

Особливості розвитку громадянського суспільства і держави загального добробуту

На сьогодні основоположним центральним питанням громадянського суспільства є захист прав людини в усіх сферах її життєдіяльності. Однак навіть досить зріле громадянське суспільство не володіє всебічними механізмами забезпечення прав і свобод. Структури і принципи громадянського суспільства не в змозі впоратися з наростаючою диференціацією й ускладненням соціально-економічного життя. Оскільки сама ринкова економіка здатна координувати лише економічну активність, але не в змозі вирішувати завдання соціальної інтеграції, то вирішення завдань примирення суспільства відбувається за допомогою втручання інститутів держави. Зокрема, прийняття у 1996 році Конституції України із законодавчим закріпленням таких принципів правового регулювання соціальних відносин, як правова рівність всіх суб'єктів соціальних відносин, ефективний соціальний захист населення і соціально-правове забезпечення економічної безпеки суб'єктів соціальних відносин – все це виражає реальну тенденцію єдності і взаємопроникнення держави загального добробуту і громадянського суспільства. Більше того, сучасне громадянське суспільство характеризується оформленням не тільки в правову, а і в соціальну державу.

Водночас це конституційне положення поставило перед суспільними науками і, в першу чергу, перед соціальною роботою актуальне завдання: визначити й дослідити сутність, завдання, ознаки та функції держави загального добробуту, обґрунтувати її загальнотеоретичну характеристику, визначити шляхи побудови такої держави в Україні. Останнє завдання, а воно логічно випливає з попередніх, видається особливо важливим. Та цілком зрозуміло, що без чіткої й цілісної науково-теоретичної концепції держави загального добробуту неможливо забезпечити її становлення та функціонування.

Багато науковців досліджують сутність концепції держави загального добробуту, пропонують різні варіанти досягнення добробуту, розглядають фактори, які впливають на перерозподіл суспільних благ у державі, але мало уваги приділяється концептуальним змінам соціальної політики взагалі.

Особливості держави загального (соціального) добробуту вивчає ряд дослідників (В. Бабкін, В. Горбатенко, О.Карпенко, О. Скрипнюк, В.Скуратівський, А. Сіленко, Т.Семигіна та ін.).

Провідні дослідники держави добробуту Т. Маршалл, К. Еспін-Андерсен, Т. Тілтон, Н. Ферніс у 70-ті роки ХХ ст. зробили спробу уточнити зміст цього поняття, зробити його історичну класифікацію.

Існує твердження, що підґрунтям ідеології держави загального добробуту значною мірою стала теза Дж. Кейнса про те, що соціальні видатки здатні стимулювати сукупний попит. На заміну класовій боротьбі й конфронтації приходять громадянська згода, система тристоронніх угод, або трипартизму – участь у розробці та запровадженні програм соціального захисту представників роботодавців, працівників і держави.

На сучасному етапі розвитку України, коли в результаті певних об'єктивних та суб'єктивних обставин ще повною мірою не сформувалось громадянське демократичне суспільство, історичну відповідальність за добробут громадян має нести держава як соціальний інститут організації життя людей. Держава виступає як гарант упевненості громадян у задоволенні потреб організації суспільства, забезпечуючи стійкість зв'язків та відносин в межах цієї організації. Держава як головна соціальна інституція повинна спрямовувати свої зусилля:

- на реалізацію базових потреб суспільства у сфері культури, науки, освіти, охорони здоров'я та ін.;

- на забезпечення матеріальної життєдіяльності, інтеграцію соціальних груп і колективів, підтримку та збереження духовних цінностей тощо.

Держава загального добробуту – це концепція державного управління, в котрій держава відіграє ключову роль у захисті та розвитку економічного і соціального благополуччя своїх громадян. Вона заснована на принципах рівних можливостей, справедливого розподілу багатства і відповідальності суспільства за тих, хто не може самостійно забезпечити собі мінімальні умови для гідного життя [2].

Вітчизняні вчені категорію "держава загального добробуту" визначають з позиції справедливого розподілу та забезпечення добробуту кожного члена суспільства, а поняття "соціальна держава" розглядають як правову демократичну державу, що проводить сильну соціальну політику і розвиває вітчизняну соціальну ринкову економіку, спрямовану на стабільне забезпечення високого життєвого рівня та зайнятості населення, реальне здійснення прав і свобод громадян, створення сучасних і доступних всім громадянам систем освіти, охорони здоров'я, культури, соціального забезпечення і обслуговування, підтримки незаможних верств населення [3; 4].

Таким чином, задоволення соціальних потреб населення, створення в суспільстві сприятливого соціального клімату, поліпшення стану соціальної сфери в цілому в процесі переходу від державної і суспільної благодійності стосовно різних верств населення щодо вироблення загальнодержавних систем соціального захисту визначає необхідність вдосконалення шляхів реалізації ідеї держави загального добробуту.

Список використаної літератури:

1. Голубенко Т.О. Правові засади соціального захисту людей похилого віку / Т.О. Голубенко// Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Сер. 11. Соціальна робота. Соціальна педагогіка: зб. наук. пр. – К.: Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2011. – Вип. 13. – С. 23-34.

2. Енциклопедія для фахівців соціальної сфери. – 2-е видання / за заг. ред. проф. І.Д. Звереві. – К.; Симферополь: Універсум, 2013. – 536 с.

3. Кривоконь Н.І. Проблеми соціальної роботи та соціальної політики в Україні: навчальний посібник / Н.І. Кривоконь: Чернігів: Чернігівський державний технологічний університет, 2012. – 320 с.

4. Модернізація державного управління та європейська інтеграція України: наук. доп. / авт. кол.: Ю. В. Ковбасюк, К. О. Ващенко, Ю. П. Сурмін та ін. ; за заг. ред. докт. наук з держ. упр., проф. Ю. В. Ковбасюка. К., 2013. – 142 с.

*Мищак Людмила Михайлівна
студент IV курсу
Спеціальності «Соціальна педагогіка»*

*Науковий керівник:
канд.. пед.. наук., доцент
Костюшко Ганна Олексіївна*

Характеристика форм соціально-педагогічної роботи з соціальної адаптації студентів першокурсників до умов великого міста

Актуальність теми. Соціалізація являє собою процес становлення особистості, поступове засвоєння вимог суспільства, придбання соціально значимих характеристик свідомості і поведінки, які врегулюють взаємини із суспільством. Нині проблема соціалізації є однією з найбільш значущих, оскільки вона визначає це ґрунтується на принципах актуалізації можливостей особистості, створенні певних умов для реалізації збереженого потенціалу молодої людини. У процесі соціалізації формуються соціальні якості, знання, вміння, відповідні навички, що дає людині змогу стати дієздатним учасником соціальних відносин. Процес соціалізації реалізується через систему певних соціальних інституцій, що мають корегувати процес формування соціальних якостей особистості відповідно до суспільно значущих цінностей, обмежувати чи активізувати вплив окремих соціальних факторів або, навпаки, нейтралізувати їх.

Проблема адаптації особистості відтворюється у психологічних дослідженнях (Д. Андерсева, С. Анонова, Г. Балл, О. Кайріс, Л. Константинова, В. Кузьміна, А. Налчаджян, І. Сингаївська, Н. Хазратова та ін.) зокрема у таких її аспектах, як психологічна адаптація: студентів до навчання у закладах вищої освіти (А. Авдеєнко, З. Касимова, А. Реан та ін.); студентів-першокурсників (Л. Бура, І. Верченко, К. Гриньова, І. Добрянський, І. Кузнецова, З. Новікова, О. Похвалітова, К. Созаєв, А. Чабанюк та ін.).

Соціально-педагогічні аспекти соціалізації студентів відображено в працях О. Безпалько, Р. Вайнола, М. Васильєва, І. Зверева, А. Капська, Л. Міщик, С. Харченко та ін.

Метою нашої роботи є – виявлення форм соціальної адаптації в соціально-педагогічній роботі з студентами першокурсниками щодо підвищення рівня їх адаптивності до умов великого міста.

О. Мороз розрізняє такі форми адаптації студентів-першокурсників:

- адаптація формальна (обізнаність з новими реаліями студентського життя, пристосування до умов навчального закладу, структури вищої школи, усвідомлення своїх прав і обов'язків);
- адаптація соціально-психологічна (пристосування до нового соціального оточення: викладачі, однокурсники, соціальна структура великого міста, сусіди у гуртожитку);
- дидактична адаптація (готовність опанувати нові форми, методи навчання, працювати з великим обсягом навчального матеріалу, готовність опанувати складну мову наукових текстів) [1]

Проведений нами експеримент показав, що на даному етапі лише невелика кількість студентів повністю адаптувались до навчального закладу та великого міста. Більшість студентів, ще не зовсім освоїлись в місті. Тому нами запропоновані такі форми соціально-педагогічні роботи, для підвищення рівня адаптації та угрупували їх у три модуля:

І Психологічний модуль, в якому представлені такі форми роботи:

- бесіда «Стрес, і як з ним боротися».
- заняття з використанням інтерактивних технік на зближення групи.
- вправа «Я дорослий, і вмію розподіляю свій час».

- вправа «Мої корисні риси».

II Соціальний модуль, у якому були реалізовані такі форми роботи::

- екскурсії містом, тематичні екскурсії.
- тренінгове заняття «Знайомство з моїм мікрорайоном»
- розробка пам'ятки «Довідник для студентів: як вижити у великому місті і не здатись»

III Комунікативний модуль, що містив такі форми роботи:

- вправа «Емоційно заряджені ситуації»
- вправа «Стилі поведінки у конфлікті».
- вправа «Чарівна скринька».
- вправа «Різні чи подібні».

Аналіз результатів експериментальної роботи дозволив визначити, що адаптація є досить важливим аспектом у житті студентів першокурсників. Важливим завданням кураторів першокурсників є допомога влитися в самостійне доросле життя в умовах великого міста, а перелічені вище форми соціально-педагогічної роботи допоможуть їм в цьому.

Список використаної літератури:

1. Мороз О.Г., Падалка О.С., Юрченко В.І. Педагогіка і психологія вищої школи: Навчальний посібник /За заг. ред. О.Г. Мороза. - К.: НПУ, 2003. - 267с.

*Ошурко Олександр Валентинович
Студента 1 курсу,
Спеціальності «Соціальна робота»
Магістр*

*Науковий керівник:
канд. пед. наук, доцент
Міхеєва Оксана Юрївна*

Особливості адаптація студентів-першокурсників в умовах закладів вищої освіти

Професійне формування особистості перспективного спеціаліста починається у вищому закладі освіти, де формуються його професійно-значущі риси, уподобання, потреби, професійні здібності, зростає загальний рівень культури. Складнощі у пристосуванні абітурієнтів на першому етапі навчання у закладі вищої освіти обумовлені низкою проблем. У закладах вищої освіти система навчання характеризується великим обсягом матеріалу, самостійністю і відповідальністю студентів. Особливості переходу зі школи до закладу вищої освіти пов'язані не тільки з перебудовою провідного типу діяльності, але і з входженням особистості в новий колектив.

Дослідження актуалізує проблему адаптації студентів як майбутніх спеціалістів до умов професійної діяльності на етапі вищої освіти. Розкрито сутність професійної адаптації як багатовимірного інтегративного процесу. Цей процес здійснюється через різноманітні заходи на всіх етапах навчання і подальшого працевлаштування. Науковцями аналізуються характеристики та переваги технології case-study у розвитку особистісних особливостей студентів, що забезпечує їх готовність до професійної діяльності та, як наслідок, успішної професійної адаптації. Дана технологія може використовуватись у навчальному процесі.

Розвивати навички професійної адаптації, методи саморозвитку та кар'єрного росту майбутнього фахівця соціальної роботи слід використовувати дві методики, що дозволяють визначити три групи мотивів у межах зовнішньої та внутрішньої мотивації

навчання: способи, фактичні та професійні мотиви, професійно-педагогічні причини. Експериментальні дані щодо впливу використання кейсів на розвиток мотивації студентів, які є показником ефективності застосування цієї технології в процесі професійної адаптації показують, що проблема адаптації студентів першого курсу до середовища закладу вищої освіти широко обговорюється в системі вищої освіти, адже від успішності цього процесу багато в чому залежить подальша професійна кар'єра та особистісний розвиток майбутнього фахівця. Поняття адаптації можна розглядати як процес пристосування індивіда до нових умов, входження до нового соціального середовища, засвоєння норм такого середовища та вироблення нової моделі поведінки. [1].

Джерельною базою створення сприятливого середовища для повноцінної позитивної адаптації студентів-першокурсників є їхня позанавчальна діяльність. З огляду на її організаційно-технологічну специфіку, вона має найбільший адаптаційний потенціал. Для успішної адаптації студентства, позанавчальна діяльність організована і здійснювана в умовах вищого навчального закладу, має насамперед спрямовуватися на налагодження міжособистісних стосунків першокурсників, формування їхнього вміння цінувати особистість іншої людини, виховання почуття єдності колективу, створення умов отримання інформації відповідно до життєвих уподобань та запитів, для творчого самовизначення і самореалізації тощо.

У роботах В.А.Сластєніна встановлено, що перший навчальний рік у закладі вищої освіти - «це особливий етап соціально-психологічної адаптації студентів до нових умов життя і діяльності» [3, с. 84]. Вчений підкреслює, що на характер і мотивацію навчання сильно впливає організація навчально-пізнавальної діяльності студентів-першокурсників. Відсутність наступності в формах і методах роботи при переході зі школи до вишу, створює перешкоду для взаєморозуміння студентів і викладачів, внаслідок чого, процес навчання не має діалогу, який необхідний для ефективного розвитку особистості студента. У психологічному плані це веде до того, що частина здібних студентів втрачає віру в свої сили, процес адаптації сповільнюється.

Ф.В. Повшєдний, досліджуючи проблеми професійного самовизначення майбутніх фахівців, зазначає, що студенти, які прийшли сьогодні до закладу вищої освіти, належать до нового покоління, вони незалежні, вільно і відверто висловлюють свою думку, відкриті в діалозі з викладачем, вимагають поваги до своєї позиції. Сучасні студенти з позиції ринкової економіки відносяться до явищ повсякденного життя і при цьому орієнтовані на здоровий глузд і загальнолюдські цінності [2, с. 36]. У той же час, в дослідженнях вчених (А. Вербицький, Ф.В. Повшєдний та ін.) встановлено, що, попри такі серйозні зміни в студентському середовищі, найчастіше студенти-першокурсники слабо знають себе, свої схильності, часто не впевнені в тому, чи потрібна їм та професія, для навчання якої вони прийшли до вищого закладу освіти.

Отже, професійна адаптація студентів-першокурсників передбачає, в першу чергу, набуття професійних навичок за спеціальністю та усвідомлення їх як визначальний фактор свого подальшого професійного життя. На першому етапі формування ціннісної орієнтації до своєї професії необхідно остаточно визначити свій професійний орієнтир та адаптуватися так, щоб надалі бути успішним у даній галузі.

Список використаної літератури:

1. Абрамова А.В. Управлене соціально-педагогічної адаптації жінок групи соціального ризику: автореферат дис. ... канд. Пед. Наук. Юж.-Ур. Гос. Ун-т. Челябинск, 2011. 25 с.
2. Повшєдний Ф.В. Методологічні основи професійного самоопределення майбутнього вчителя. - Н. Новгород: НГПУ, 2002. 166 с.
3. Сластєнін В.А. Формирование личности учителя советской школы в процессе профессиональной подготовки. - М.: Просвещение, 1976. 160 с.

*Пархоменко Людмила Андріївна
Студентка IV курсу
Спеціальності « Соціологія»*

*Науковий керівник:
кандидат педагогічних наук,
професор Чугаєвський Віталій Григорович*

Соціалізація дитини в сучасних і традиційних сім'ях

Сім'я - один з найважливіших інститутів соціалізації особистості. Вона є персональним середовищем життя та розвитку підростаючих поколінь[7].

Важливість сім'ї у соціалізації дитини спричинюється тим, що вона постає як головний передавач культурних норм і цінностей, що робить можливим їх сприйняття в інших референтних групах – серед товаришів по іграх, у дитячих вікових колективах, неформальних об'єднаннях, членами яких вона стає або на які просто орієнтується у власному житті. Отже, сім'я є тією „первинною матрицею, всередину якої сягає коріння особистості й звідки постають її витoki” [1].

Індивід народжується з генетично заданим переліком фізіологічних потреб, але це народження відбувається в різних типах сімей (сімейних ситуаціях), які по-різному позначаються на його становленні як особистості. І це визначає персональний світ дитини, зміст, яким наповнюється її соціалізація [3]. Значущість внутрішньосімейних відносин для соціалізації дитини зумовлена, по-перше, тим, що вони є початковим специфічним зразком суспільних відносин, з якими дитина стикається від самого народження, а по-друге, тим, що в них фокусується і набуває „своєрідного мініатюрного вираження всього багатства суспільних відносин, створюючи можливості для раннього залучення зростаючої особистості до їх системи” [4].

Дана тема буде актуальною і не втрачатиме своєї новизни ніколи, адже саме в сім'ї починається формування майбутньої особистості, індивіда. Тому дуже важливо, аби батьки розуміли свою відповідальність у вихованні дитини і не ухилялись від своїх прямих обов'язків.

Що стосується сучасної сім'ї, то її можна синонімізувати із молодією демократичною сім'єю, яка законодавством України визначена, як подружжя, в якому вік чоловіка та дружини не перевищує 35 років, або неповна сім'я, в якій мати (батько) віком до 35 років[6].

Характерною особливістю сучасних сімей є розпад патріархального уставу і відсутність чіткого поділу обов'язків між жінкою та чоловіком. Всі сімейні справи вирішуються спільно [2]. Методи виховання сучасної дитини різноманітні, тому складно вибрати оптимальний варіант. Сьогодні діток навчають вже з народження. Оточують картинками і написами, стимулюючи інтелект. Потім деяких дітей відправляють у центр раннього розвитку, де професіонали, використовуючи певну методику, продовжують формувати маленьку особистість. Крім того, сучасні підходи до виховання дітей можна розділити на чотири типи:

- деспотичний стиль виховання;
- ліберальний стиль виховання;
- стиль виховання – байдужість;
- демократичний стиль виховання [5].

Традиційна сім'я, на відміну від демократичної, характеризується прихильністю до вікових підвалин, виділенням чоловіка, як глави сім'ї, який забезпечує, захищає і приймає рішення. В такій сім'ї жінка повністю присвячує себе чоловікові та дітям, пораючись по дому та створюючи затишок. Одним із основних недоліків виховання дитини в традиційній сім'ї є те, що діти, будинок і побут – тільки жіноче завдання, і це свідчить про нерівномірний розподіл обов'язків між подружжям.

Отже, можна сказати, що в сім'ях традиційного типу розподіл справ між батьками є нерівним. З цього слідує, що батько бере меншу участь у вихованні дітей, його основним обов'язком є матеріальне забезпечення. Тоді як майже вся відповідальність за дітей і їхній розвиток лежить на матері.

З усього вище вказаного і з власних спостережень ми можемо зробити висновок, що традиційний тип сімей стає все менше і менше поширеним у суспільстві. Поступово більш розповсюдженим зараз є сучасний тип сім'ї з різними стилями виховання, найоптимальнішим з яких вважається демократичний. Саме цей метод дає змогу не утискати думку дитини і в той же час не надавати їй цілковитої свободи дій.

Таким чином, можна стверджувати, що « здорова » (сім'я, де кожен із батьків розуміє свою відповідальність і важливість у вихованні дитини) сім'я є початковим і найголовнішим осередком, де формується самодостатня, цілеспрямована і пристосована до життя в суспільстві особистість.

Список використаної літератури:

1. Ахмадеев А. А. Социальная адаптация в контексте семьи: социально-философский анализ / Алим Ахатович Ахмадеев, Анина Альтафовна Ширяева. – Уфа :БГУ, 2001. – 102 с.
2. Буніна Л. М. Формування у молодих сімей навичок усвідомленого батьківства засобами соціально-педагогічної підтримки в північній Ірландії : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. УДК 37.013.42 / Буніна Лариса Миколаївна – Луганськ, 2005.
3. Болкун Т. А. Опорний конспект лекцій [Електронний ресурс] / Т. А. Болкун. – 2007. – Режим доступу до ресурсу: <https://studfiles.net/preview/5184060/>.
4. Кравченко Т.В. Соціалізація дитини у контексті внутрішньо сімейних відносин, К., 2012 - 12 с.
5. Що таке традиційна сім'я: ознаки і особливості [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://kika.in.ua/shho-take-traditsijna-sim-ya-oznaki-i-osoblivosti.html>.
6. Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні [Електронний ресурс]. – 411. – Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2998-12>.
7. Особливості соціалізації дітей у неповних сім'ях [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://studexpo.ru/200999/sotsiologiya/vstup#399>.

Пацьора Яна
студентки 4 курсу,
Спеціальності «Соціальна педагогіка»

Науковий керівник:
кандидат педагогічних наук, доцент
Міхеева Оксана Юрївна

Особливості соціалізації молодших школярів засобами театрального мистецтва

Суспільні процеси в сучасній Україні висувають перед її громадянами вимоги постійного поповнення знань, оволодіння новими вміннями і навичками для забезпечення належної самореалізації й самоствердження себе в соціумі. У той же час важливим є оволодіння людиною способами захисту від техногенного й інформаційного навантаження, яке постійно зростає, підвищуючи ризик руйнування особистісної цілісності. Отже, постає необхідність формування високого рівня соціалізації особистості, яка могла б адекватно впоратися з викликами та загрозами нинішнього соціального світу і, водночас, якнайповніше використовувати можливості, пропоновані ним, для власного

розвитку. Це передбачає пошук ефективних засобів соціально-виховного впливу на молоде покоління, залучення школярів до таких видів діяльності, які сприяють гармонізації їхніх стосунків з іншими, збагачують соціально-культурний досвід, активізують творчі сили, забезпечують релаксацію й емоційне відновлення. Дієвим способом пізнання індивідом людського світу, усвідомлення ним ціннісної основи буття, джерелом розвитку емоцій, почуттів, комунікативних здібностей завжди слугувало мистецтво, зокрема театральне. Використання потенціалу театального мистецтва у підвищенні рівня соціалізації учнів в період суспільних негараздів та соціально-психологічної напруженості, посилені екстремальними подіями, що відбуваються в Україні і світі останніми роками, є надзвичайно актуальним.

Можемо погодитися з поглядами Г. Андрєєвої, що соціалізація – двобічний процес, який містить, з одного боку, засвоєння індивідом соціального досвіду шляхом входження в соціальне середовище, систему соціальних зв'язків; з іншого боку, процес активного відтворення індивідом систем соціальних зв'язків за рахунок його активної діяльності, активного включення в соціальне середовище [1, с. 176].

У наш час зростає роль театру у соціалізації особистості, її самовизначенні; особливо наголошується на соціально-терапевтичній функції театру, що відображає його можливості у знятті фрустрацій, перезавантаженості, десоціалізованості соціально-психологічними і художніми засобами.

За законодавством України «Театральне мистецтво» – вид мистецтва, особливістю якого є художнє відображення життя за допомогою сценічної дії акторів перед глядачами [3].

Театральне мистецтво – це специфічний вид мистецької діяльності, який поєднує в собі можливості багатьох художньо-зображувальних засобів, експресії; воно створює образи, розвиває мовлення, мислення, регулює поведінку тощо. Соціально-педагогічні форми роботи з елементами театального мистецтва можуть бути ефективними в організації не лише навчального та виховного процесу в початковій школі, а й засобом адаптації першокласника до нових умов співіснування з оточуючими, засобом трансформації соціального досвіду, пізнання однолітків та дорослих, розвитку та презентації власних творчих можливостей тощо. Такі форми роботи стимулюють розвиток образного мислення, соціальної уяви, соціального інтелекту, створюють умови для того, щоб усвідомити чужі потреби і бажання і потреба в діяльності, самоосвіті та самовихованні [2].

Список використаної літератури:

1. Андрєєва Г. М. Социальная психология / Г. М. Андрєєва. – М.: АспектПресс, 1996. – 376 с.
2. Безгін І. Д. Театр і глядач в сучасній соціокультурній реальності / І. Д. Безгін, О. М. Семашко, В. І. Ковтуненко / Київ. держ. інститут театр. мист-ва ім. І.К.Карого. – К. : КФ НВК "Наука", 2002. – 336 с.
3. Про театри та театральну справу: Закон України від 09.02.2006р. №3421-IV URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2605-15/ed20060303#n12>

*Пісковець Марія Григорівна
студентка II курсу,
Спеціальності «Соціальне забезпечення»*

*Науковий керівник:
кандидат педагогічних наук, доцент
Ткач Іванна Яремівна*

«Кризова сім'я – це також сім'я, яка має право на існування»

Актуальність теми. Кризова сім'я розглядається як приклад соціально вразливої категорії населення, в процесі життєдіяльності якої спостерігаються певні дисфункційні характеристики, що знаходять своє відображення в порушенні реалізації усталених функцій сучасної сім'ї.

Мета: виявити проблеми, що загрожують розвитку та життю дітей, які живуть в кризових сім'ях.

Говорячи про кризу сім'ї, матимемо на увазі дисфункційні прояви в її життєдіяльності. Аналіз життєдіяльності сучасної сім'ї реалізуються через дослідження функцій сучасної сім'ї.

Групування функцій сучасної сім'ї дозволяє виокремити наступні «сфери діяльності сім'ї» або ж ролі:

- 1) репродуктивна (кількісне відтворення населення);
- 2) виховна, соціалізація (якісне відтворення);
- 3) економічна, матеріальний добробут, життєзабезпечення членів сім'ї.

Типологія неблагополучних сімей, перспективи розвитку моногамної сім'ї, сімейна політика держави відображена в роботах В. Болотової, С. Вакуленко. Аналіз співвідношення ціннісних орієнтацій сім'ї і механізмів соціальної адаптації особистості в полікультурному середовищі знаходить своє відображення в роботах Є. Головахи, Н. Паніної.

Відома дослідниця Елізабет Рудинеско у своєму дослідженні «Розладнана сім'я» пропонує звернути увагу на філософські, соціально-психологічні та навіть психосоціальні проблеми сучасної сім'ї. Питання природи сім'ї та її перспектив цікавило багатьох філософів ще з античної історії [6, 248-251] аж до мрій про можливість скасувати сам інститут сім'ї. Інші заперечують: «Без батьківського порядку, без символічного закону знівечена сім'я постіндустріальних суспільств виявляється, як кажуть, викривленою в самій своїй функції базового осередку суспільства» [2, 13].

Соціально вразливими категоріями населення, в широкому розумінні, є представники вразливих верств населення, а саме: індивіди або соціальні групи, що мають більшу, ніж інші, ймовірність зазнати негативних впливів соціальних, екологічних факторів або дістати хвороби.

Серед осіб та груп осіб, які можна ідентифікувати як соціально вразливі категорії населення, об'єктом аналізу оберемо сім'ї, які опинилися в складних життєвих обставинах, або ж так звані «кризові сім'ї».

Сучасні молоді люди описують «нормальну» сім'ю як таку, що:

- 1) забезпечує якісне відтворення людини в сім'ї (любляча(ий) дружина (чоловік, здоров'я, любов, хороша робота);
- 2) матеріальні умови відтворення життя (гроші і житлові умови);
- 3) кількісні характеристики сім'ї (наявність дітей у сім'ї).

Аналізуючи дисфункції сім'ї (а саме вони призводять до руйнування устрою сім'ї та поступово призводять до її деградації, тобто, по суті, неналежне виконання або невиконання функцій сім'ї є дисфункціями, що сприяють руйнуванню сім'ї як малої соціальної групи та соціального інституту), розпочнемо з аналізу проблеми якісного відтворення сім'ї. Ця соціальна роль сім'ї реалізується в процесі виховання підростаючого покоління та функції соціалізації.

Що стосується економічної функції сім'ї, то слід відзначити складність її проявів і причин дисфункції. Згадані вище проблеми зумовлені, по-перше, тим, що економічна функція в деяких сучасних сім'ях, займаючи пріоритетне місце, витісняє інші. Дуже часто батьки задля того, щоб забезпечити достойне матеріальне життя для своїх дітей вирушають на заробітки за кордон. Внаслідок цього порушується інша функція сім'ї – соціалізаційна.

Наслідком порушення соціально-економічної функції сім'ї є поява так званої соціально неповної сім'ї. Зрозумілою видається і та обставина, що виникнення таких

сімей зумовлене не біологічними чи особистісними факторами, а низькими прибутками членів сім'ї, а також високим рівнем безробіття.

Разом з тим, характерною ознакою кінця ХХ – початку ХХІ століття стало позбавлення колишньої сакральності шлюбу, який зараз перебуває у стані занепаду й став способом ефективного подружнього життя, яке члени подружжя, інколи зовсім не бажаючи бути батьками, використовують для захисту від безладу зовнішнього світу.

Криза сім'ї виявилася як очевидна проблема. Вона проявилася у ряді процесів, які деструктивно вплинули на класичний сімейний образ: рівень розлучень став надзвичайно високим, поширення неповної сім'ї, рівень народження дітей стає нижчим від необхідного рівня відтворення населення, з'являються нові форми сімейних відносин. Переважна більшість сучасних світових дослідників сім'ї погоджується з думкою про кризу сім'ї, прослідковуючи причиннонаслідкові зв'язки цього явища: «прояв її тим яскравіше, чим вище загальний рівень соціально-економічного розвитку суспільства та рівень життя й матеріального благополуччя людей» [5, с. 99].

Дослідник сім'ї А. Антонов визначає кризу сім'ї як «...ціннісний конфлікт особистості і суспільства стосовно народження та соціалізації дітей, який виливається у невиконання репродуктивної і соціалізуючої функції сім'ї і супроводжується послабленням сім'ї як союзу родичів (процес нуклеаризації), союзу батьків та дітей (процес кон'югації і девальвації сім'ї, дітей, батьків), союзу подружжя (процес індивідуалізації, автономізації «Я»), послабленням триєдності батьківства – дитинства – подружжя через зникнення сімейного виробництва, сумісної діяльності батьків і дітей (процес заміни сім'єцентризму егоцентризмом)» [1, с. 111–112].

У сучасному світі з його високим соціальним темпом і надмірним засиллям політики через ЗМІ важливо те, що родина перетворюється у засіб відновлення своїх психічних і фізичних сил. Інституційні критерії довіри, які закладає родина, проявляються в спілкуванні із представниками різних організацій.

Загальновідомо, що діти з неповних сімей, вступаючи в шлюб, спочатку виражають тверде рішення не наслідувати своїх батьків у родинних відносинах. Однак минає час, і вони кидають свої сім'ї через відсутність моральних обов'язків стосовно власних дітей, оскільки до них самих ці обов'язки не були виконані. Раніше вважалася альтернативно нормальною неповна сім'я.

Попри всі негативні тенденції у шлюбно-сімейних стосунках, не можна забувати й про позитивні. Зокрема, у сучасному суспільстві вибір партнера для створення сім'ї добровільний, сучасна сім'я є егалітарною, тобто такою, де утверджується рівність становища чоловіка і жінки та взаємин між ними. Крім того, в сучасному суспільстві створені всі умови для запровадження особистісного росту подружжя, зростання рівноправ'я в родині.

Проте сучасні дослідники у сфері історичної соціології сім'ї вважають поширення егалітарної сім'ї (рівноправної сім'ї, в якій немає лідера) однією з причин кризи. Таким чином, індивідуалізація жінки розглядається як шкідливе явище, що є неприпустимим у сучасних умовах, коли ідеали рівності мають пріоритетне значення.

У сім'ї і через сім'ю формуються первинні ціннісні орієнтації і соціальні установки людини. Окрім того, сім'я є основою становлення такого стійкого об'єднання, як громадянське суспільство, й умовою функціонування особистості з високою культурою довіри. Саме така особистість є і соціально активною, і законослухняною. Міцна родина є джерелом економічного розвитку держави.

Висновок. Таким чином, велика кількість проблем у сфері шлюбно-сімейних стосунків наштовхує на думку щодо невідкладності багатоаспектного, міждисциплінарного дослідження цього соціального інституту. Проте у вирішенні цього питання не досить тільки наукового зацікавлення, важливим є долучення соціологів до розробки концепції соціальної політики та вироблення відповідних рекомендацій щодо

реформування соціальної політики держави у регулюванні шлюбно-сімейних відносин, вивчення шляхів подолання «кризовості» української сім'ї.

Список використаної літератури:

1. Антонов А. И. Социология семьи / А. И. Антонов, В. М. Медков. – М. : Изд-во МГУ : Изд-во Международного университета бизнеса и управления («Братя Карич»), 1996. – 304 с.
2. Елізабет Рудінеско. Розладнана сім'я / пер. з фр. – К.: Ніка-Центр, 2004. – 232 с.
3. Закон України. Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення щодо врегулювання питання відповідальності за вчинення насильства в сім'ї Закон України від 12 лют. 2015 р. №187 // Голос України. - 2015. - 4 берез. (№ 39). - С.18.
4. Закон України. Про внесення змін до Сімейного кодексу України щодо особливостей усиновлення окремих категорій дітей : Закон України від 19 трав. 2011 р. №3381-VI // Голос України.- 2011.- 11 черв. (№106).- С.5. Україна. Закон. Про внесення змін до Сімейного кодексу України щодо майна, що є приватною власністю дружини, чоловіка : Закон України від 17 трав. 2012 р. №4766-VI // Уряд. кур"єр. – 2012. – С.4.
5. Закон України. Про внесення змін до деяких законів України щодо вдосконалення порядку надання допомоги сім'ям з дітьми, малозабезпеченим верствам населення та покращення їх соціального захисту : Закон України від 16 черв. 2011 р. № 3526-VI // Уряд. кур"єр. - 2011. - 19 лип. (№ 129). - С.11.
6. Однополые браки: 8 научных фактов за и против [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://gaypress.eu/2014/11/17/odnopoly-e-braki-8-nauchny-h-faktov-za-i-protiv/>
7. Платон. Государство / собрание сочинений в четырех томах. Том 3. – Москва : Мысль, 1994. (Научноисследовательское издание библиотеки «Философское наследие» в 117 т. / общая редакция Лосева А. Ф., Я. Ф. Асмуса, А. А. Тахо-Годи.

*Порхун Оксана
Студентка 1 курсу,
Спеціальності «Соціальна робота»
Магістр*

*Науковий керівник:
канд. пед. наук, доцент
Міхеева Оксана Юрївна*

«Профілактика комп'ютерної залежності молодших підлітків у закладі загальної середньої освіти»

На сьогоднішній день проблема взаємодії людини й комп'ютера є однією з актуальних, адже можливості спілкування, проведення дозвілля та пошуку інформації в Інтернеті стають все більш комфортними і привабливими для масового користувача, вони можуть замінити живе спілкування і безпосереднє пізнання світу. Через це у людини може виникнути «комп'ютерна» або «Інтернет-залежність». Основною групою ризику є молодші підлітки, тому що саме цей період розвитку є кризовим, під час якого починають формуватися важливі якості особистості та здатність до самовираження, за рахунок різних комунікативних практик, завдяки яким молодші підлітки мають можливість реалізувати свій потенціал.

А. Голдберг визначає «комп'ютерну залежність» як аномальний потяг до перебування в мережі, що характеризується згубною дією переважно на всі сфери діяльності [1].

Проаналізувавши літературні джерела з даного питання, серед основних **видів** комп'ютерної залежності ми можемо виділити: комп'ютерну ігromанію [5]; залежність від

соціальних мереж [4]; сетеголізм; нозофобія [2]; надмірна залежність пошуку інформації або «нав'язливий-серфінг».

Також нами були виявлені та описані причини формування комп'ютерної залежності у молодших підлітків, до них ми можемо зарахувати індивідуально-психологічні особливості молодшого підліткового віку, тяга до опору, протесту, боротьби проти виховних авторитетів, прив'язаностей, не пов'язаних з комп'ютером тощо [7].

Отже, визначивши причини формування комп'ютерної залежності у молодших підлітків ми можемо назвати декілька стадій формування комп'ютерної залежності: стадія легкої захопленості; стадія захопленості; стадія прихильності [3].

Нами було проаналізовано та виявлено наслідки комп'ютерної залежності молодших підлітків: погіршення фізичного та психологічного стану, підвищений рівень тривожності, дратівливість при неможливості перебування в мережі та погане самопочуття тощо [6].

В ході роботи нами були проведені опитування серед молодших підлітків, вчителів та батьків для визначення рівня комп'ютерної залежності на базі Спеціалізованої школі І-ІІІ ступенів №24 ім. О. Білаша з поглибленим вивченням іноземних мов у м. Київ, де серед опитаних 76 учнів 5-6 класів, з них 46% - дівчата (35 дівчат) і 54% - хлопці (41 хлопців).

Нами було обрано методики для визначення комп'ютерної залежності у підлітків: «Спосіб скринінгової діагностики комп'ютерної залежності» (Юр'єва Л.Н. Більбот Т.Ю.), анкета визначення інтернет-залежності (К. Янг), авторський опитувальник для вчителів щодо комп'ютерної залежності, опитувальник батьків щодо безпеки дітей в Інтернеті.

Ми отримали наступні результати опитування: на даний момент 45% молодших підлітків знаходяться на стадії захоплення комп'ютером, у 37% респондентів ми виявили комп'ютерну та Інтернет-залежність. Також визначено, що переважна кількість батьків – 53% байдуже ставляться до питання безпеки дитини в Інтернеті.

Таким чином виявлено, що високий рівень залежності від віртуальної реальності демонструють більшість учнів молодшого підліткового віку. Загалом таких підлітків виявлено 80%. Вони потребують особливої уваги дорослих, спеціалістів, рідних.

Список використаної літератури:

1. Goldberg I. Internet Addictive Disorder [Electronic resource] / I. Goldberg // – [Cited 2010, 8 Dec.]. – Available from: <http://www.psychom.net/iadcriteria.html>
2. Городецкая И.М., Мобильная зависимость как форма зависимого поведения современных студентов / И.М. Городецкая, И.Р. Исламгулов // Вестник Казанского технологического университета. – 2014. - №24.- С. 328 – 330.
3. Евстигнеева, Ю.М. Психологические особенности обращения к компьютерным играм в подростковом возрасте: Дисс. канд. психологических наук Текст. - М.: РГБ, 2003. 171 с.
4. Камінська О. В. Формування та прояви інтернет-залежності від соціальних мереж / О. В. Камінська: мат-лы VIII Междунар. науч.-практ. конф. [«Новости 421 передовой науки»], (Болгария, г. София, 17.05 – 25.05.2013). – София, 2013. – С. 54–57.]
5. Комп'ютерна залежність підлітків: соціологічні аспекти дослідження / О. А. Гузьман, Н. О. Ляшенко // Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ. - 2011. - № 1. - С. 369-380. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKhnuvs_2011_1_51
6. Кураев Г.А., Пожарская Е.Н. Возрастная психология: Курс лекций. - Ростов-на-Дону: УНИИ валеологии РГУ, 2002. - 146 с.
7. Лаврович А.П. Интернет-аддикция в подростковом возрасте / А.П. Лаврович, Т.А. Попкова // Социально-педагогическая работа. 2003. - № 6. - С. 3-19.

*Превор Софія
студентка IV курсу
Спеціальності «Соціальна педагогіка»*

*Науковий керівник:
канд.пед.наук, доцент
Вакуленко Олена Василівна*

«Формування готовності до відповідальної батьківської поведінки студентської молоді в соціально - освітньому середовищі»

Сучасна молодь України має орієнтири, які все більше відходять від орієнтирів на створення сім'ї, заплановане народження та усвідомлене виховання дітей – отримання освіти, професійні та кар'єрні досягнення, соціальна незалежність, самостійно досягнуте соціальне становище, ось на що в першу чергу орієнтується сучасна молодь, не приділяючи своїй ролі, як майбутніх батьків, належної уваги. Як наслідок, вступаючи до шлюбу та народжуючи дитину молодь виявляється неготовою до виконання своєї нової соціальної ролі, виявляється неспроможною створити належні умови для повноцінного розвитку своєї дитини. Саме тому важливо сучасному етапі розвитку суспільства, створити умови для формування відповідальної батьківської поведінки молоді в соціально освітньому середовищі. Саме за допомогою сім'ї, загальноосвітніх навчальних закладів, вищих навчальних закладів, соціального оточення, змістовного дозвілля у молоді формуються певні виховні пріоритети, зразки правильної батьківської поведінки.

Соціально-освітнє середовище – це система взаємодії різних соціальних інститутів, які сприяють накопиченню соціального досвіду індивіда, розвитку особистості як структурної одиниці суспільства. *Батьківство*, в першу чергу, це батьки, тобто – це батько й мати своїх дітей, які мають усі юридичні і моральні права та обов'язки щодо їх матеріального забезпечення та організації освіти й виховання. *Відповідальне батьківство молоді* – це сформоване в молоді усвідомлення власної особистої позиції, щодо батьківства та всіх необхідних навичок для гармонійного розвитку дитини [3].

У сучасній студентській молоді не достатньо сформований і розвинений рівень знань, умінь і навичок для формування відповідальної батьківської поведінки, велике коло проблем спотворюють уявлення молоді про батьківство. Коли в їх батьківській сім'ї існують конфліктні відносини між батьками, пріоритетним є вживання алкоголю та наркотиків чим виховання дітей, високий рівень агресивної поведінки до дітей та проявів насильства в сім'ї, то більша частина засвоєного досвіду відносин в сім'ї переходить у підсвідомість дитини і протягом всього життя формує життєву мету, переконання, цінності та моделі поведінки запозичених у батьків, що і стає причиною сформованості в майбутньому викривленої моделі батьківської поведінки в молоді. Тому, одним із найважливіших етапів, що відіграють ключову роль у формуванні готовності до відповідального батьківства є соціально-виховна робота в середовищі студентської молоді в умовах ВНЗ, адже це саме той період коли молоді люди починають створювати свої сім'ї і планувати народження дітей, але часто перед ними постає проблема в недостатньому багажу знань, щодо виховання дітей та неготовність до батьківства [1].

Одним із головних завдань вищих навчальних закладів освіти є підготовка молоді до сімейного життя, формування відповідального ставлення до батьківства, яка полягає у: формуванні моральних якостей та цінностей, усвідомлення моральних основ шлюбно-сімейних відносин, почуття відповідальності молодої людини за кожний свій вчинок; формуванні у студентів установок на здоровий спосіб життя та збереження репродуктивного здоров'я; формування у студентської молоді відповідальності за дітей та усвідомлення великого значення ролі батьків у житті дитини; вихованні високоморальних уявлень про дружбу і кохання, про честь та гідність у між статевих стосунках; формуванні моральних якостей, необхідних для спільного життя чоловіка та дружини, батька та

матері; озброєнні знаннями про особливості психології міжособистісних відносин молоді, психологічні основи шлюбу та сімейного життя; економічному вихованні молоді, ознайомленні з основами ведення домашнього господарства та розподілу сімейного бюджету. Для реалізації вище зазначених завдань необхідно впроваджувати спецкурси, щодо підготовки студентів до сімейного життя, рекомендується включати окремі теми з даної проблеми до дисциплін соціально-гуманітарного блоку [2].

Отже, *формування готовності до відповідальної батьківської поведінки студентської молоді* – це досить складний і довготривалий процес, який полягає в наполегливій і довготривалій підготовці, а соціально-освітнє середовище ВНЗ відіграє одну із ключових ролей.

Список використаних джерел

1. Кузнєцова О.В., Методичні рекомендації щодо формування сімейних цінностей у студентів методист вищої категорії сектору соціально-педагогічної роботи зі студентами/ О.В Кузнєцова // Інститут інноваційних технологій і змісту освіти МОН України. - Режим доступу: http://bookwu.net/book_socialnaya-pedagogika_990/4_-metodichni-rekomendaci

2. Островська Н. О Усвідомлене батьківство молоді як основа гармонійного розвитку дитини у сім'ї / Н. О. Островська / Збірник наукових праць Хмельницького інституту соціальних технологій Університету «Україна» серія №10, 2015 р.

3. Педагогічний словник для молодих батьків. – К. : ДЦССМ, 2002. – 348 с.

*Прокопенко Євгенія Юрївна,
студентка IV курсу,
Спеціальності «Соціологія»*

*Науковий керівник:
Кандидат педагогічних наук, професор
Чугасєвський Віталій Григорович*

«Феномен моди в контексті сучасного українського суспільства (соціологічний дискурс)»

XXI століття характеризується кардинальними змінами науково-технічного і технологічного характеру, які істотно впливають на соціокультурні умови життя сучасної людини. Одним із механізмів регуляції в структурі соціокультурних відносин є мода. У повсякденній свідомості вона найчастіше сприймається як "поверхневе" явище, що діє в строго обмеженій сфері, однак насправді мода має глибокі соціальні підстави, виконує важливі функції і охоплює найрізноманітніші аспекти соціального життя.

Розглядаючи зміст поняття "мода" виявляється, що не існує єдиної думки щодо її сутності, але спільним у поглядах науковців є те, що мода - явище соціальне і вимагає вивчення [5, с.121].

Мода фіксує динаміку і зміни, інновації, але тією ж мірою вона відображає впорядкованість, лад, систему мір і цінностей культури [3]. Мода доповнює традиційні форми культури через їхнє переломлення сучасністю й конструює на цій основі нове оточення людини і її саму. Мода є засобом спілкування між людьми, формою масової комунікації, пов'язана з основними соціально-психологічними механізмами спілкування. Тобто, проникнувши в усі сфери людського життя, панування моди є тотальним. Мода пронизує особистість, стаючи для неї перепусткою в соціум. Отже, мода – це комплексний феномен.

Актуальність вивчення моди в рамках соціології підтверджують існуючі протиріччя: з одного боку, мода - продукт і джерело соціальної нерівності, з іншого боку, вона є

результатом розвитку соціальної рівності. З одного боку, мода пригнічує індивідуальність, з іншого - сприяє її розвитку [2].

Вивченням феномену моди займалися багато соціологів, розкриваючи соціальну сутність моди такою, якою вона була в певну епоху. Багато дослідників моди давали її тлумачення виходячи з того, що мода пов'язана з правилами масової поведінки. Таким чином, можна стверджувати, що мода – це специфічна і динамічна форма стандартизованої масової поведінки, яка виникає переважно стихійно під впливом домінуючого в суспільстві настрою і швидко мінливих смаків і захоплень [4, с.11].

Мода діє в соціальних системах, для яких характерні: динамічність (коли суспільство прагне до змін, здійснює їх, володіє досить високим інноваційним потенціалом); відвертість (суспільство прагне до всіляких контактів з іншими суспільствами, здійснює їх, володіє розвиненими засобами і каналами комунікації); надмірність (у суспільстві існує розвинена система тиражування матеріальних і духовних благ); соціальна диференціація і мобільність (суспільство неоднорідне в соціальному відношенні, воно розділене на різні класи та інші соціальні групи, між якими нема бар'єрів, вони можуть наслідувати, запозичувати один у одного культурні зразки, в них існує мобільність) [1, с.93].

Сучасна ж мода являє собою специфічний феномен, оскільки постає як індустрія. Мода ХХІ століття являє собою систематичні, масштабні трансформації зовнішнього й внутрішнього світу особистості. Ритм зміни стилів у сучасній моді невинно зростає. Функція сучасної моди полягає в її тенденції до зближення й розмивання національних стилів на основі масової культури й універсального стилю. Специфіка механізмів поширення моди на думку дослідників пояснюється провідною роллю психологічних факторів: наслідування (Г.Лебон), прагненням до власного звеличення (З.Фрейд), «бажання бути значним» (Джон Дьюї), знаходження соціальної опори (Г. Зіммель) [6].

Сьогодні все на світі, в своєму принципі ідентичності, зачеплено впливом моди – її здатністю переводити будь-які форми в стан безвладної повторюваності. Її головна соціальна функція – служити способом виявлення нових культурних зразків. Сучасна мода є специфічним феноменом сучасності та оригінальності, які виражають прагнення до несхожості, індивідуальності, з одного боку, і дотримання загального для всіх «духу часу», з іншого. Відображаючи всі соціально-політичні процеси, мода дає можливість відображувати все, що властиве людині, незалежно від її соціального положення. Те нове, що необхідне людині, швидко входить в моду, а непотрібне відкидається. Таким чином, мода допомагає суспільству пристосуватися до постійно змінних умов існування і визначити свої майбутні потреби.

Висновок: На сучасному етапі розвитку суспільства, виявляється, що мода охоплює не лише зачіски, костюми, меблі, не лише твори живопису, скульптури і архітектури, але й втручається в такі області, як економіка, промисловість, наука і політика. Інакше кажучи, мода охопила не лише деякі сфери життя людини, а й намагається не просто втручатися, а й диктувати свої правила гри. Мода є відображенням своєї епохи, і виконує соціальне замовлення певного суспільства. Мода – це цілком конкретні соціальні відносини, породжені конкретними соціальними потребами

Список використаної літератури:

1. Гофман А. Б. Мода и люди. Новая теория моды и модного поведения / А. Б. Гофман. – Москва, 1994. – 208 с.
2. Гофман А. Б. Мода и люди. Новая теория моды и модного поведения : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. : спец. 22.00.01 "Методология и история социологии" / Гофман А. Б. – Москва, 1994. – 40 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://cheloveknauka.com/moda-i-lyudi-novaya-teoriya-mody-i-modnogo-povedeniya>

3. Ткаченко Л. П. Мода як естетичний феномен: Дис... канд. філос. наук: 09.00.08 / Державна академія легкої промисловості України. - К., 1998. – 203с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://library.nuft.edu.ua/ebook/file/09.00.08%20Tkachenko.pdf>
4. Толстых В. И. Мода как социальный феномен. Мода: за и против / В. И. Толстых. – Москва // Искусство. – 1973. – С. 7–39.
5. Ятина Л. И. Мода глазами социолога: результаты эмпирического исследования // Журнал социологии и социальной антропологии / Ятина Л. И. – М., 1998. - № 2.
6. <https://uk.wikipedia.org/wiki/Мода>

*Роменська Альона
студентка 4 курсу ОС «Бакалавр»,
43 СР групи,
Спеціальності «Соціальна робота»*

*Науковий керівник:
кандидат педагогічних наук, доцент
Голубенко Тетяна Олександрівна*

«Соціальне страхування в Україні в контексті глобальних змін»

Соціально-політична консолідація суспільства – важлива передумова його сталого розвитку та успішного входження України до європейського співтовариства. Розбудовуючи правові демократичні засади громадянського суспільства, держава намагається всебічно поєднувати політику економічних реформ з активною соціальною політикою, перенесенням основних її акцентів насамперед на частину населення, яке працює.

Проблеми розвитку сучасного суспільства пов'язані із погіршенням стану довкілля, поглибленням соціальної нерівності, збереженням значних ризиків бідності, соціальними та військовими конфліктами, поширенням тероризму тощо, що вимагає об'єднання зусиль усього суспільства. Тому сучасну соціальну політику України необхідно розглядати в контексті глобальних змін та викликів.

Основними пріоритетами соціальної політики є зростання рівня добробуту людей, подолання бідності і зміцнення позицій середнього класу, активний розвиток ринку праці та її мотивації, зменшення надмірної диференціації населення за рівнем доходів, перехід до адресної підтримки малозабезпечених верств населення, всебічний розвиток освіти, науки і культури, охорони здоров'я з урахуванням можливостей та потенціалу ринкової економіки.

Від ефективної соціальної політики, покликаної якісно забезпечити потреби людей на рівні сучасних життєвих стандартів, мінімізувати матеріальні та соціальні ризики, пов'язані із закономірностями господарської системи, залежить ставлення населення до влади.

Ефективний розвиток соціальної сфери неможливий при залишковому принципі фінансування її потреб. Така практика негативно позначається на відносинах суспільства та особи, створенні належних умов життя, праці, освіти і відпочинку громадян, формуванні страхових соціальних фондів.

Соціальний захист населення є основною складовою політики будь-якої держави. Рівень його організації та формування безпосередньо впливає на добробут та здоров'я нації.

В більшості країн світу право громадян на соціальний захист визначено в основних законодавчих документах. Не є винятком і Україна. У ст. 46 Конституції України

закріплено право громадян на соціальний захист, що передбачає право на забезпечення їх у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, а також у старості та в інших випадках, передбачених законом.

Для забезпечення права на соціальний захист держави світу виділяють значні фінансові ресурси, які становлять 10–15% ВВП. Ефективність використання цих коштів насамперед залежить від організації системи соціального захисту населення. На даний час сформувалися три основні складові соціального захисту громадян: соціальне забезпечення, соціальна допомога та соціальне страхування. В країнах з ринковою економікою перевага віддається соціальному страхуванню у загальній системі соціального захисту населення.

Сьогодні стоїть завдання побудувати таку систему соціального захисту, яка могла б швидко і якісно підняти рівень життя соціально незахищених верств населення і той же час не гальмувати розвиток економіки. Вирішити це завдання можна тільки шляхом формування гнучких, адаптованих до нових соціально-економічних умов систем управління соціальними ризиками, які рівняються на найкращі світові досягнення та зважають на національні особливості.

У 1999 році був прийнятий Закон України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування» (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1999, № 46-47, ст.403), який вплинув на становлення та розвиток соціального страхування в Україні.

Питання розвитку соціального страхування зводиться до пошуку шляхів досягнення балансу між економічною та соціальною складовими розвитку суспільства, які дозволили б уникнути конфронтації між ними та попередити перетворення соціального захисту населення з механізму управління соціальними ризиками в «баласт». Який є перепорою економічного зростання. Саме в умовах трансформації економічних підвалин суспільства інститут страхування забезпечує не тільки грошові виплати у разі настання страхових випадків, а й створює правові та економічні умови для стимулювання ефективної праці, формується нова система фінансових відносин, необхідність якої об'єктивно впливає із функцій демократичної держави з соціально орієнтованою ринковою економікою.

Соціальне страхування поєднує в собі: персональну відповідальність особистості за своє матеріальне благополуччя і колективну (солідарну) взаємодопомогу, ліберальні і соціал-демократичні установки. Соціальне страхування є продуктом громадянського суспільства (визначальна роль соціальних суб'єктів у фінансуванні та самоврядуванні) і ефективним інструментом його побудови (демократичний характер організації, залучення до нього практично всього працевлаштованого населення, прозорість фінансових потоків).

Таким чином, соціальне страхування – це могутній механізм досягнення соціальної згоди, а ступінь його розвитку свідчить про рівень розвитку країни.

Список використаної літератури:

1. Кривоконь Н.І. Проблеми соціальної роботи та соціальної політики в Україні: навчальний посібник / Н.І. Кривоконь: Чернігів: Чернігівський державний технологічний університет, 2012. – 320 с.
2. Фінансове забезпечення соціальної допомоги : підруч. / Т.В. Калінеску, Т.В. Шаповалова, Г.С. Ліхоносова. – Луганськ: Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2014. – 360 с.

*Савченко Інна Олександрівна
студентка IV курсу
Спеціальності «Соціологія»*

*Науковий керівник:
старший викладач
Пиголенко Любов Вікторівна*

«Суїцид серед військових в умовах бойових дій»

Самогубство – соціальне явище, яке має значне поширення у світі й займає третє місце за смертністю [3]. Згідно з прогнозом Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ) до 2020 року приблизно 1,5 млн людей на землі помруть від суїцидів [2]. Статистика стверджує: щодня в Україні здійснюється близько 500 суїцидальних спроб, у результаті яких гине 35–40 осіб [2]. В Україні від самогубства вмирає людей більше, ніж гине від рук вбивць і під час транспортних аварій. Здавна також існує проблема суїциду в збройних силах: жорстка регламентація та вимогливість військової служби, значні моральні, психологічні та фізичні навантаження, перенесення ряду негативних явищ із суспільства в армійське середовище та інші причини провокують суїцидальну поведінку у військовослужбовців [2]. У нашій країні ситуація із самогубствами серед учасників бойових дій надзвичайно загрозлива. Адже за даними Генштабу, більшість самогубств (близько 66%) трапляються не в зоні АТО, а в пунктах постійної дислокації або вже в мирному житті [1].

Тож сутність соціологічного напрямку у вивченні природи цього явища полягає в доказі того, що суїцид провокується виключно взаємодією між індивідом і навколишнім середовищем [2]. На думку Е. Дюркгейма, автора першого соціологічного дослідження феномену самогубства – самогубством називається будь-який смертний випадок, який прямим чи непрямим чином походить від позитивного чи негативного акту, здійсненого самою жертвою, котра наперед знала можливі наслідки свого вчинку [4]. Він пов'язував самовбивчий акт із зовнішніми причинами, з порушенням соціальних зв'язків, соціальної інтеграції тому зупинив свою увагу на дослідженні соціального середовища. У своєму класичному дослідженні самогубств він класифікує їх таким чином [4]:

Егоїстичні самогубства. Це тип самогубства, коли у людини слабшають або розриваються зв'язки з суспільством, родиною, друзями. Індивід різко протиставляє себе соціальному «я», що є проявом надмірної індивідуалізації – віддаленням індивіда від суспільства, яке перестає впливати на нього як регулятор.

Альтруїстичні самогубства, що скоюються "в благо" та в інтересах будь-яких людей або ідей. До них належать: самогубства осіб похилого віку або хворих, які не бажають обтяжувати життя оточуючим; самогубства, пов'язані зі смертю коханої людини; добровільні масові, передбачені звичаями самогубства; самогубства з релігійних переконань.

Аномічне самогубство є реакцією на життєву кризу (економічну, політичну, сімейну, міжособову тощо). Цей вид самогубства характерний для перехідних етапів життя особистості – неспроможність значної частини населення пристосуватися до нових умов існування при "зламі" способу життя, руйнуванні системи цінностей, падінні рівня життя широких верств населення, тобто тих факторів, що набули поширення в нашій країні.

Фаталістичні самогубства. Цей тип самогубств виникає внаслідок надмірної дії регулятивного чинника – посиленого контролю над індивідом зі сторони суспільства [4].

Таким чином, самогубство Дюркгейм розглядав як соціальне явище, що є результатом впливу на індивіда зовнішніх чинників, окремих соціальних факторів і як наслідок дезінтеграції, розриву соціальних зв'язків, втрати соціальних контактів.

За весь час війни і агресії Росії проти України понад 500 українських воїнів наклали на себе руки в результаті посттравматичного синдрому [5]. Фахівці національного державного інституту соціальної і судової психіатрії МОЗ України підрахували, що майже 85% суїцидів здійснюють учасники АТО у віці до 40 років, більшу частину з них складають особи до 30

років (45,5% від усіх) [5]. Близько половини зафіксованих спроб суїциду в армії, за оцінками експертів, пов'язані з сімейними обставинами; ще частина – це наслідки зловживання алкоголем і наркотиками; третя основна причина пов'язана з командуванням [1]. Тож одним з головних факторів, пов'язаних з суїцидом у військовослужбовців, є стан алкогольного або наркотичного сп'яніння, що був зафіксований у 51% загиблих [5].

Військова практика фіксує також різноманітні спроби суїциду: вогнепальні поранення, самоповішення, самоотруєння, самопорізи, падіння з висоти, самовтоплення, самоспалення, електротравми та ін. [2]. За статистикою найпоширенішими видами суїциду є: поранення від вогнепальної зброї (61%) та повішення (31%) [5].

Вітчизняні та іноземні експерти сходяться в тому, що проблему самогубств у військових ВСУ можна мінімізувати, якщо посилити профвідбір при вступі до війська. Зараз же у ВСУ добре перевіряють хіба що кандидатів у спецназ і зовсім не тестують тих, хто йде в піхоту [1]. Ще одним дієвим інструментом може стати спеціальна програма Міноборони – декомпресія, котру почали застосовувати з осені 2017-го на військовій базі Тисовець [1]. Суть полягає у тому, що перед виведенням із зони бойових дій на пункт постійної дислокації військові підрозділи потрапляють на 3 тижні в реабілітаційний центр. Там вчать бійців "струшувати" війну, входити в соціум, але не втрачати навичок мобілізації та спецнавичок для виконання бойових завдань [1].

Список використаної літератури:

1. Інформаційне агентство Уніан. Самогубства військових: чому Україна випереджає активно воюючі країни за часткою суїцидів в ЗСУ [Електронний ресурс]. / «Новий час» – 2018. - Режим доступу: <https://www.unian.ua/war/10128515-samogubstva-viyskovih-chomu-ukrajina-viperedzhaye-aktivno-voyuyuchi-krajini-za-chastkoyu-sujicidiv-v-zsu.html>

2. Громико О. В., Семенова Д. С. Проблема суїциду і суїцидальної поведінки в армійському середовищі [Електронний ресурс]. / О. В. Громико, Д. С. Семенова // Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого» - 2016. - № 4 (31) – Режим доступу: <file:///D:/%D0%9C%D0%BE%D0%B8%20%D0%B4%D0%BE%D0%BA%D1%83%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D1%82%D1%8B/Desktop/101669-215606-1-PB.pdf>

3. Гриб А. Є. Суїциди в учасників бойових дій [Електронний ресурс]. / А. Є. Гриб // Збірник «Міжрегіональної Академії управління персоналом» – Режим доступу: https://ukrlogos.in.ua/documents/02_02_2016_13.pdf

4. Дюркгейм Еміль Самогубство: соціологічне дослідження / Пер. з фр. Л.Кононович. – К.: Основи, 1998. – 519 с.

5. OBOZREVATEL. Страшна статистика: в Україні названа кількість самогубств серед ветеранів АТО [Електронний ресурс]. / Психологія – 2017. - Режим доступу: <https://www.obozrevatel.com/ukr/health/psychology/strashna-statistika-v-ukraini-nazvana-kilkist-samogubstv-sered-veteraniv-ato.htm>

*Сливченко Ірина Віталіївна,
студентка V курсу
Спеціальності «Соціально-виховна робота
з дітьми та молоддю»*

*Науковий керівник:
канд. пед. наук, доцент
Костюшко Ганна Олексіївна*

«Толерантність старших підлітків: теоретичний аналіз»

Актуальність вивчення питання формування толерантності підлітків зумовленаним рівнем духовності суспільства, який породжує конфліктологічну

проблему нашого часу. Сучасні підлітки опинилися в дисгармонійному світі соціальних стосунків із дійсністю, чим саме ускладнюється процес їхньої адаптації до нових умов. Це період вікової кризи, яку часто зумовлює конфліктність. Тривалі конфлікти негативно впливають на соціально-психологічний мікроклімат у шкільному колективі та на міжособистісні стосунки, а також стають перешкодою для самореалізації дитини. У свою чергу, педагогічні та психологічні науки шукають засоби подолання або зменшення проявів конфліктності підлітків, агресії, які б сприяли поліпшенню особистісного зростання та міжособистісних стосунків у період переходу від дитинства до дорослості.

Дослідженню підлягали такі педагогічні аспекти толерантності, як формування ставлення до толерантності як суспільно значущої цінності особистості (Я. Береговий, І. Бех, О. Вишневський, Т. Гончарук, О. Грива, В. Лекторський, А. Леонтєв, І. Тараненко та ін.). Теоретико-методичні засади підготовки соціальних педагогів до роботи з підлітками висвітлені в працях вітчизняних дослідників Р. Вайноли, О. Безпалько, А. Капської, В. Поліщук, С. Харченка та інших.

Мета: провести теоретичний аналіз проблеми формування толерантності старших підлітків.

Підлітковий вік – це час швидких змін, фізіологічних, психологічних, соціальних. У ході бурхливого зростання та фізіологічної перебудови організму в підлітків іноді виникають відчуття тривоги, підвищена збудливість, занижена самооцінка. В підлітковому віці спостерігається підвищений рівень конфліктності, який обумовлений специфікою протікання даного віку. Крім того, особливістю даного віку є — формування морально-етичних критеріїв оцінки однолітка та пов'язаних із цим вимог до його поведінки, що обумовлюють конфлікти підлітка в стосунках з однокласниками [2].

У Великому Тлумачному словнику [1] «толерантність» (від лат. *tolerantia* - терпіння) визначається як, по-перше, здатність організму переносити несприятливий вплив яких-небудь факторів, по-друге, як поблажливість, терпимість до чийось думок, поглядів, вірувань тощо.

Толерантність означає повагу, прийняття та правильне розуміння багатого різноманіття культур нашого світу, форм самовираження та способів прояву людської індивідуальності. Їй сприяють знання, відкритість, спілкування та свобода думки, совісті та переконань.

Сучасні наукові дослідження категорію «толерантність» трактують як «важливу установку людини, що в умовах етнокультурного плюралізму уможлиблює безконфліктне існування іншостей у соціумі» [4]; як «терпимість стосовно поглядів, звичаїв, думок інших (особистостей, груп, суспільств, держав)» [5].

Як зазначає Г. Костюшко, «толерантність є досить абстрактним, інтегративним, багатовимірним поняттям», що підлягає обов'язковому, цілеспрямованому та постійному вихованню й самовихованню [3].

У нашому дослідженні ми опиралися на думки вчених (Г. Солдатова, Т. Стефаненко, М. Шугай) щодо визначення толерантності як поваги та визнання рівності, відмови від домінування та насилля, визнання багатовимірності й різноманіття людської культури, норм, вірувань і відмови від переваги якої-небудь однієї точки зору над іншою.

З огляду на вищесказане, ми припускаємо, що саме виховання толерантних засад дозволить підростаючій особистості розвиватись із чіткою морально-етичною позицією в руслі збереження та розквіту національної культури, національних пріоритетів, національної свідомості, не принижуючи поваги до інших людей і з усвідомленням власної гідності.

Список використаної літератури:

2. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / Уклад. І голов. Ред. В. Т. Бусел. – Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. – 1728 с.

3. Ільїна, Н. М. Конфлікти в загальноосвітній школі: навчальний посібник / Н. М. Ільїна. – Суми : Університетська книга, 2015. – 183 с.
4. Костюшко Г. О. Сутність та основні характеристики етнічної толерантності: теоретичний аналіз. // Матеріали звітно-наукової конференції викладачів, аспірантів, докторантів і студентів Факультету соціально-психологічних наук та управління / гол. ред. В. Б. Євтух. – Вип. 3. – Київ : ТОВ «НВП «Інтерсервіс», 2017. С. 45-50.
5. Матяш-Заяц Л. П. Соціально-психологічні чинники виникнення міжособистісних конфліктів у ранньому юнацькому віці: автореф. дис. на здоб. наук. ступ. канд. психол. наук : 19.00.07 - педагогічна та вікова психологія /; Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. – К., 2005. – 21 с.
6. Ротар Н. Теоретико-методологічні аспекти формування етнокультурної толерантності/ Н. Ротар// Довідник міжрелігійної толерантності / упор. Н. Ю. Ротар; за ред. А. М. Круглашова. – Чернівці: Букрек, 2011. – С. 10-43.

*Собченко Тетяна Віталіївна,
студентка IV курсу
Спеціальності «Економічна теорія»*

*Науковий керівник:
кандидат економічних наук, доцент
Красман Наталія Валеріївна*

«Мінімальна заробітна плата в Україні та світі»

Заробітна плата є основним джерелом доходів працівників, а також важливим фактором стимулювання підвищення ефективності виробництва й якості роботи. У зв'язку з цим раціональне використання коштів на оплату праці на підприємствах, що його використовують, має велике значення і сприяє ефективній діяльності підприємств. Основою регулювання професійно-кваліфікаційного поділу та руху робочої сили є тарифна сітка, яка застосовується для визначення співвідношення в оплаті праці робітників, які виконують роботи різної складності.

До 1 січня 2018 р. статтею 3 Закону України «Про оплату праці» було встановлено, що мінімальна заробітна плата – це законодавчо встановлений розмір заробітної плати за просту, некваліфіковану працю, нижче якого не може проводитись оплата за виконану працівником місячну, погодинну норму праці (обсяг робіт). Тобто мінімально допустимий рівень заробітної плати забезпечувався лише тарифною частиною. З 1 січня 2018 р. в Україні законодавчо змінилося значення самого терміна «мінімальна зарплата». Ця державна гарантія для працівників тепер стосується не тільки розміру окладу, а й заробітної плати працівника за місяць в цілому. Таким чином, роботодавець зобов'язаний буде щомісяця виплачувати працівнику за повний відпрацьований місяць заробітну плату в мінімальному розмірі, яка може складатися з: окладу, премій, надбавок та інших постійних доплат (окрім доплати за роботу в несприятливих умовах праці та підвищеного ризику для здоров'я за роботу в нічний та надурочний час, роз'їзний характер робіт, премії до святкових і ювілейних дат) [2].

Мінімальна заробітна плата виконує ряд функцій: відтворювальну(забезпечення відтворення робочої сили); еталонну (формування базового орієнтиру у встановленні рівня державної соціальної підтримки і пенсійного забезпечення населення); зарплатоорганізуючу (встановлення мінімальної тарифної ставки найманих працівників за просту, некваліфіковану працю); регулюючу (створення умов для диференціації

трудових доходів і ведення переговорів між найманими працівниками та роботодавцями); соціальну (гарантування задоволення основних життєвих потреб працівників) [5].

Мінімальна заробітна плата тісно пов'язана з прожитковим мінімумом, тому при дослідженні її розміру, варто оцінити співвідношення наведених показників. В 2010 році мінімальна заробітна плата становила 922 грн., а прожитковий мінімум 875 грн., відхилення 47 грн., в 2011 році мінімальна заробітна плата становила 1004 грн., прожитковий мінімум 953 грн., відхилення 51 грн., в 2012 році мінімальна заробітна плата становила 1134 грн., прожитковий мінімум 1095 грн., відхилення 39 грн., в 2013 році мінімальна заробітна плата становила 1218 грн., прожитковий мінімум 1176 грн., відхилення 42 грн., в 2014 році мінімальна заробітна плата і прожитковий мінімум не змінилися, в 2015 році мінімальна заробітна плата становила 1378 грн., прожитковий мінімум 1330 грн., відхилення 48 грн., в 2016 році мінімальна заробітна плата становила 1600 грн., прожитковий мінімум 1544 грн., відхилення 48 грн., в 2017 році мінімальна заробітна плата становила 3200 грн., прожитковий мінімум 1600 грн., відхилення 1600 грн., в 2018 році мінімальна заробітна плата становила 3723 грн., прожитковий мінімум 1853 грн., відхилення 1870 грн., на сьогодні розмір мінімальної заробітної плати становить 4173 грн., прожитковий мінімум 2027 грн., відхилення 2146 грн.. Якщо порівняємо мінімальну заробітну плату в 2010 році і 2019 то побачимо що вона зросла на 3251 грн., а це на 352 % [1].

Таблиця 1

Мінімальна заробітна плата Європейських країн станом на 01.01.2018 року

Країна	Розмір мінімальної заробітної плати, євро
Україна	110
Румунія	275
Литва	380
Чехія	407
Угорщина	412
Словаччина	435
Польща	453
Люксембург	1999

[6, с. 36]

Якщо ж порівнювати розмір мінімальної заробітної плати в Україні з рядом інших європейських країн, то можемо сказати, що найбільшого зростання зазнали мінімальні зарплати в країнах, які стали членами Європейського Союзу після 2000 року. Зокрема, в Латвії за період 2005-2018 років мінімальна зарплата зросла в три рази. У Литві, Словаччині, Естонії, Болгарії, Румунії цей показник зріс більш ніж удвічі. Розмір мінімальної заробітної плати прямо пропорційно пов'язаний з рівнем розвитку економіки країни. Україна ж за рівнем мінімальної заробітної плати у рази відстає від найбідніших країн Європейського Союзу (табл.1)[1]. На сьогодні, серед країн Євросоюзу найвищий рівень мінімальної заробітної плати – 1999 євро на місяць встановлений у Люксембурзі. Ще 4 європейські країни мають середньомісячну мінімальну зарплату у межах 1,5 тис. євро (Великобританія, Нідерланди, Бельгія, Німеччина). Україна за цим показником продовжує відставати від найбідніших країн Європи, незважаючи на те, що з 01.01.2018 р. було прийнято мінімальну заробітну плату на рівні 3200 грн., що за діючим курсом становить приблизно 110 євро.

Формування рівня мінімальної заробітної плати є комплексною системною проблемою макроекономічного рівня, вирішення якої міститься не лише в площині соціальної та економічної політики, а й в політичному векторі розвитку країни загалом. Проте, практика показує, що під час розрахунків мінімальної заробітної плати в Україні практично не враховується прогнозний рівень зростання макропоказників української економіки. Офіційні ставки мінімальної зарплати і прожиткового мінімуму не завжди переглядаються у зв'язку з підвищенням індексу споживчих цін, а також під час її

розрахунків не враховується рівень інфляції. Підвищення мінімальної заробітної плати, яке відбулося з 1 січня 2017 року хоч спричинить зростання номінальних доходів населення, проте може негативно позначитися на зростанні цін, призвести до зрівняння доходів низькокваліфікованих працівників та працівників з вищою кваліфікацією, і зрештою сприятиме скороченню саме некваліфікованих працівників.

Список використаної літератури:

1. Державна служба статистики України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
2. Закон України «Про оплату праці» від 24 березня 1995 року № 108/95-ВР [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/108/95-%D0%B2%D1%80>
3. Закон України «Про прожитковий мінімум» від 15 липня 1999 року №966-XIV [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/966-14>
4. Мельниченко О.А. Мінімальна заробітна плата як засіб державного регулювання трудових доходів населення. / О.А. Мельниченко, Р.Н. Гулій // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://www.dbuara.dp.ua/zbirnik/2013-01\(9\)/13moatdn.pdf](http://www.dbuara.dp.ua/zbirnik/2013-01(9)/13moatdn.pdf);
5. Новак І. Мінімальна заробітна плата: методичні підходи до визначення та вплив на ринок праці // Україна: аспекти праці. – 2012. – № 5. – С. 23–29.
6. Пацула О. І. Мінімальна заробітна плата в Україні: аналіз динаміки та досвід європейських країн [Електронний ресурс] / О. І. Пацула, І. І. Горак, Н. І. Станько // Науковий вісник Херсонського державного університету. Сер. : Економічні науки. - 2017. - Вип. 23(3). - С. 34-37. - Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvkhdu_en_2017_23\(3\)_9](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvkhdu_en_2017_23(3)_9)

*Ткачук Олена Олександрівна
студентка III курсу
Спеціальності «Економічна теорія»*

*Науковий керівник:
кандидат економічних наук, доцент
Красман Наталія Велеріївна*

«Молодіжне безробіття в Україні та шляхи його подолання»

Сучасний стан економіки країни стимулює дослідження найбільш важливої проблеми подальшого розвитку виробничих сил через призму такого загрозливого соціального явища, як молодіжне безробіття. Зниження безробіття серед молоді є основним викликом у багатьох країнах Європи [6, с. 103]. Зідно Ст. 1, Закону України «Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні» молодь - громадяни України віком від 14 до 35 років [3]. У Законі України «Про зайнятість населення» визначено, що безробітний – це особа віком від 15 до 70 років, яка через відсутність роботи не має заробітку або інших передбачених законодавством доходів як джерела існування, готова та здатна приступити до роботи [2].

Протягом січня-березня 2019 року статус безробітного мали 164,5 тис. осіб з числа молоді (33% загальної кількості безробітних) проти 186,9 тис. осіб аналогічного періоду 2018 року (на 22,4 тис. менше показника попереднього року). За сприянням державної служби зайнятості у січні-березні 2019 року знайшли роботу 70,1 тис. молодих громадян, що на 2% більше, ніж у відповідному періоді минулого року. Профорієнтаційними послугами у січні-березні 2019 року було охоплено 147,9 тис. безробітних з числа молоді, що на 22,1 тис. осіб менше аналогічного показника 2018 року. З метою максимального

наближення професійних навичок громадян, які шукають роботу до потреб роботодавців, розширення їх компетенцій та підвищення конкурентності, державною службою зайнятості протягом січня-березня 2019 року здійснено професійне навчання на замовлення роботодавців 18,9 тис. безробітних у віці до 35 років, що на 4% більше, ніж у відповідному періоді минулого року. До громадських та інших робіт тимчасового характеру було залучено 14 тис. осіб з числа молоді. Роботи організовувалися по наступних напрямках: допомога сім'ям учасників АТО (ООС), супровід інвалідів по зору, роботи на об'єктах соціальної сфери, відбудова історичних пам'яток, впорядкування місць поховань. Станом на 1 квітня 2019 року кількість осіб з числа молоді, які мали статус безробітного становила 103,3 тис. осіб, що на 19,3 тис. осіб (16%) менше, ніж на відповідну дату минулого року. Допомогу по безробіттю отримували 80,3 тис. осіб, що на 13,6 тис. осіб (15%), менше ніж на відповідну дату минулого року [1, с. 1].

В розпорядженні Кабінету Міністрів України «Про схвалення Концепції Державної цільової соціальної програми «Молодь України» на 2016-2020 роки» визначено такі проблеми в сфері молодіжного безробіття в Україні як: відсутність у молоді мотивів та навичок до самостійного отримання знань; низький рівень зайнятості молоді на ринку праці за обраною професією та практичних вмінь і навичок молодих фахівців; складність та тривалість переходу молоді від навчання до стабільної та задовільної роботи; повільні темпи розвитку підприємництва серед молоді; недостатнє набуття молодими людьми знань, умінь та навичок поза системою освіти з метою підвищення конкурентоспроможності молоді на ринку праці; низький рівень професійної орієнтації молоді. Задля розв'язання проблеми молодіжного безробіття, держава визначила пріоритет зайнятості молоді, який направлений на створення умов та здійснення заходів, спрямованих на працевлаштування молоді (забезпечення первинної і вторинної зайнятості та самозайнятості молоді). Пріоритет планується реалізувати за чотирма напрямками: 1) профорієнтація (спрямування професійних інтересів молоді за формулою: інформування – навчання – тестування – залучення, формування усвідомлених мотивів вибору певного виду діяльності, що забезпечить задоволення матеріальних і духовних потреб молоді); 2) молодіжне підприємництво (сприяти розвитку молодіжного підприємництва, самозайнятості та ефективного просування молодих людей у підприємницькому середовищі); 3) волонтер (проведення заходів, спрямованих на залучення молоді до волонтерської діяльності); 4) сприяння зайнятості (стажування на робочих місцях та залучення до суспільно значущої діяльності як способу забезпечення вторинної зайнятості) [4].

Причинами безробіття молодів Україні також є: економічна ситуація в світі, відсутність достатньої інформації для молоді, особливо молоді з сімей, які не мають значного соціального капіталу; відсутність навичок, необхідних на наявних робочих місцях; відсутність досвіду з точки зору роботодавців; відсутність контрактних робочих місць, придатних для навичок початкового рівня. Значну частину безробітної молоді становить контингент молодих людей – випускників професійно-технічних і вищих навчальних закладів, які здобули професію (спеціальність) і вперше виходять на ринок праці [5, с. 83]. Протягом січня-березня 2019 року кількість випускників, що отримували послуги державної служби зайнятості становила 5,6 тис. осіб (у т.ч. 4,5 тис. випускників вищих навчальних закладів та 1,1 тис. випускників професійно-технічних навчальних закладів). Серед випускників ВНЗ третина навчалася у галузі соціальних наук, бізнесу та права, 13% – мали інженерну спеціальність, 12% – навчалися у галузі охорони здоров'я та 11% – у галузі гуманітарних наук, мистецтва. Серед випускників ПТНЗ 34% становлять кваліфіковані робітники з інструментом, 33% – працівники сфери торгівлі та послуг (рис.1).

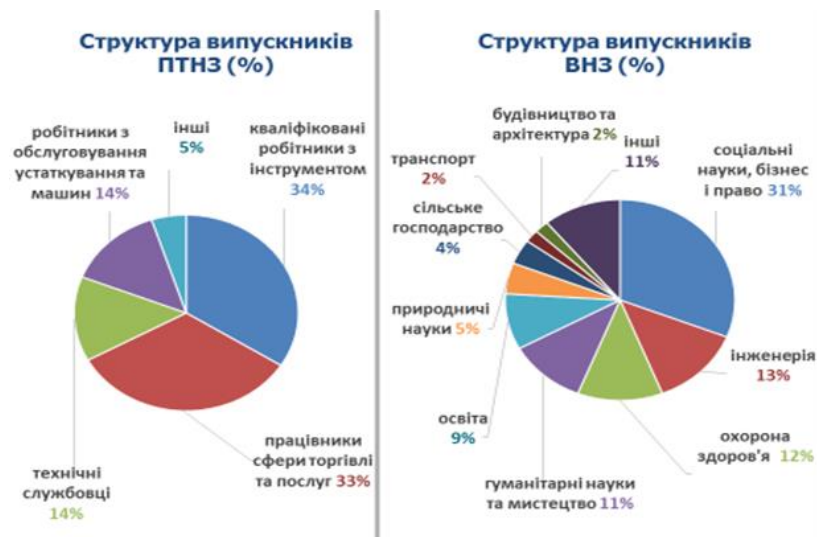

Рис. 1. Структура випускників ПТНЗ та ВНЗ у 2018 році [1, с. 1].

З метою мінімізації негативних наслідків молодіжного безробіття та його зниження необхідно: створити Молодіжну біржу праці; вдосконалити систему стажування студентів та випускників ВНЗ; запровадити обов'язковий міжнародний обмін студентами з метою стажування, виконання волонтерських і тимчасових робіт; запровадити пільгове оподаткування організацій, установ або підприємств, які будуть брати участь у реалізації програми, щодо надання першого робочого місця студентам – випускникам ВНЗ; включити до навчальних програм обов'язкове стажування студентів за кордоном; організувати спеціалізовані тренінги (профорієнтаційні тренінги або тренінги з навчання щодо пошуку роботи) та ін.

Список використаної літератури:

1. Аналітична записка «Молодь у віці до 35 років за січень – березень 2019 року / Державна служба зайнятості – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.dcz.gov.ua/analytics/68>
2. Закон України від 5 липня 2012 року № 5067-VI «Про зайнятість населення» [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5067-17>
3. Закон України від 5 лютого 1993 року № 2998-XII «Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні» зі змінами від 04.11.2018 [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2998-12>
4. Розпорядження КМУ «Про схвалення Концепції Державної цільової соціальної програми «Молодь України» на 2016-2020 роки» № 1018-р від 30.09.2015. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1018-2015-80>
5. [Столбуненко Н. М.](#) Подолання молодіжного безробіття в Україні як один з чинників антикризового управління на підприємстві [Електронний ресурс] / Н. М. Столбуненко, А. Т. Джумачук // [Ринкова економіка: сучасна теорія і практика управління](#). - 2018. - Т. 17, вип. 2. - С. 79-92. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/rectpu_2018_17_2_9
6. Чатченко Т. В. Шляхи подолання молодіжного безробіття: закордонний досвід для втілення в Україні [Електронний ресурс] / Т. В. Чатченко, І. А. Давидова // Причорноморські економічні студії. - 2018. - Вип. 28(1). - С. 103-107. - Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/bses_2018_28\(1\)_23](http://nbuv.gov.ua/UJRN/bses_2018_28(1)_23)

*Топчій Марина Ігорівна,
студентка 4 курсу,
Спеціальності «Соціальна робота.
Соціально-психологічна реабілітація»*

*Науковий керівник:
канд. пед. наук., ст. викладач
Житинська Марія Олександрівна*

«Особливості професійної реабілітаційної роботи з людьми, що мають особливі потреби»

Актуальність. Люди з особливими потребами складають особливу категорію населення, чисельність якої постійно збільшується. Світовою спільнотою, соціальний захист людей з інвалідністю розглядається як проблема першочергової важливості.

Професійна реабілітація осіб з особливими потребами сьогодні є однією з визначальних умов їх максимальної адаптації в суспільне життя. З одного боку, це сприяє їх самозабезпеченню та матеріальній незалежності, з іншого – є засобом самоствердження.

Отож, реабілітація є не тільки лікуванням і поліпшенням стану здоров'я, але і процесом, спрямованим на досягнення людиною максимальної самостійності і готовності до незалежного і рівноправного життя в суспільстві.

Основні проблеми реабілітації людей з інвалідністю, які включають в себе поняття особистості, ставлення суспільства, що виходять за рамки легітимної дискримінації, адаптації як найважливішої умови соціалізації, аналізувалися в роботах А.Й. Ковальнової, В.А. Лукова, Т.В. Склярвої, Е.Р. Смирної, В.Н. Ярьської [2,5].

Актуальні питання медичної та соціальної реабілітації людей з інвалідністю розроблялися С.Н. Поповим, Н.М. Валєєвим, Л.С. Захаровою, А.А. Бірюковим, В.П. Беловим, І.М. Єфімовим. Тенденції взаємодії і соціального партнерства у формуванні єдиного реабілітаційного обслуговування присвячені роботи І.М. Бондаренко, Л.В. Топчій, А.В. Мартиненко, В.М. Черєпова, А.В. Решетнікова, В.М. Фірсова, А.І. Осадчика [4].

Формування вітчизняної політики щодо зайнятості людей з інвалідністю в Україні розпочалося із прийняттям Закону України від 21.03.1991р.№875-ХІІ "Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні" (із змінами).

Остаточно основи вітчизняної політики щодо осіб з обмеженими можливостями було сформовано із прийняттям Державної програми розвитку системи реабілітації та трудової зайнятості осіб з обмеженими фізичними можливостями, психічними захворюваннями та розумовою відсталістю на період до 2011 року [1].

Процес залучення осіб з особливими потребами до праці має значні переваги не лише для них, але й для суспільства та держави. Такі переваги проявляються у: створенні зайнятими інвалідами додаткового обсягу виробництва, прибутку; компенсації витрат держави на реабілітацію та соціальні виплати інвалідам, що утворюються за рахунок податкових надходжень від працюючих інвалідів; задоволенні потреб національного ринку праці у кваліфікованих робітниках та фахівцях із числа інвалідів; підвищенні рівня соціально-економічної захищеності інвалідів та членів їхніх сімей завдяки зростанню їх доходів тощо.

На початку ХХІ ст. комп'ютерні технології ввійшли у щоденне життя практично кожної людини. Зважаючи на те, що тенденція збільшення кількості людей із обмеженими можливостями зберігається надалі, комп'ютерні технології можуть відіграти ключову роль в здобутті освіти, в спілкуванні людей з інвалідністю з іншими людьми, водночас підвищуючи мотивацію до дій та стимулюючи їх більшу активність. З цією метою, нами

був розроблений проект «Школа комп'ютерної грамотності для людей з особливими потребами».

Завдання проекту:

1. залучення бажуючих до занять та навчання людей з інвалідністю.
2. створення умов для отримання необхідних знань з комп'ютерної грамотності (розробка програми).
3. підготовка волонтерів-тьюторів (розробка програми).
4. сприяння покращенню життєдіяльності людей з інвалідністю (підвищення рівня самооцінки та самоактуалізації, зниження рівня тривожності).

Очікувані результати

1. розроблена програма з комп'ютерної грамотності.
2. впровадження курсу навчання волонтерів-тьюторів.
3. підвищення рівня життєдіяльності людей з інвалідністю за допомогою отриманих нових знань.

Список використаної літератури:

1. Державна програма розвитку системи реабілітації та трудової зайнятості осіб з обмеженими фізичними можливостями, психічними захворюваннями та розумовою відсталістю на період до 2011 року [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/716-2007-%D0%BF>.
2. Жулковська Т., Ковальова А.І., Луків В.А. «Ненормальні» в суспільстві: Соціалізація людей з обмеженими інтелектуальними можливостями: Наук. Монографія.- вид-во Моск. гуман. ун-ту.- Москва-Щецин, 2003. - 432 с.
3. Закон України "Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні" №876-ХІІ від 21.03.1991 року [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/875-12>.
4. Осадчик А. І. Керівництво по медико-соціальній експертизі і реабілітації.- М., 1999. - 235 с.
5. Ковальова А.І. Особистість і суспільство: Лекції по соціології: Навчальний посібник / Моск. гуман. - соціальн. академія. Кафедра соціології. - М.: Соціум, 2001. - 104с.
6. Конвенція МОП №159 від 1983 року "Про професійну реабілітацію та зайнятість інвалідів" [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/993_065.
7. Указ Президента України №519/2001 від 13.07.2001 року "Про Національну програму професійної реабілітації та зайнятості осіб з обмеженими фізичними можливостями на 2001-2005 роки" [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/519/2001>.

*Ціось Ангеліна Юрїївна,
студентка 4 курсу, 43 СР групи
спеціальність «Соціальна робота»*

*Науковий керівник:
кандидат психологічних наук
Шишова Ольга Миколаївна*

«Проблема соціальної профілактики сирітства в Україні»

Сьогодні, в умовах глобалізаційних викликів, одним з актуальних завдань в Україні та світі є підвищення ефективності системи профілактики сирітства та запобігання цього суспільного феномена. Проблема соціальної профілактики сирітства є предметом міждисциплінарних досліджень. Адже саме соціальна профілактика – це один із найперспективніших напрямів діяльності щодо розв'язання проблеми дітей-сиріт та дітей,

позбавлених батьківського піклування [3]. Соціальна профілактика - це профілактична діяльність, яка здійснюється на державному рівні через систему заходів щодо підвищення якості життя, мінімізацію факторів соціального ризику тощо[2].

Багато дослідників проблеми сирітства зазначають, що поява цього явища засвідчує про кризу інституту сім'ї та нездатність її протистояти глибинним перетворенням у різних сферах життєдіяльності суспільства. Сучасна українська родина — це наслідок тривалих суспільно-культурних, економічних, політичних, демографічних та інших змін, що зазнав український соціум. Слід зазначити, що українська сім'я сутнісно та кількісно змінилася. Більшість вчених стверджує, що зміни, які розгортаються у сім'ї є глобальними. Ті зміни, які відбулися за недосить великий проміжок цивілізаційного часу вже докорінним чином трансформували уявлення про сім'ю, родину та шлюб.

Слід зазначити, що саме формування сімейних цінностей у суспільстві є одним із основних напрямів соціальної профілактики сирітства. Інститут сім'ї цікавить науковців тому, що саме сім'я є особливим буттям людини. На державному рівні сім'я є фундаментально інституцією, а на мікрорівні виступає особливим життєвим світом, в якому людина народжується, формується, зростає, переживає етапи становлення, соціалізується та вчиться жити за законами людської спільноти. Капська А.Й. вважає, що сім'я - це соціальний інститут, який протягом всього життя особистості є найближчим соціальним середовищем та виступає провідним фактором соціалізації особистості. Сім'я виступає першоджерелом духовного, економічного та суспільного розвитку дитини [1]. Саме тому сім'я володіє набором специфічним і лише їй притаманних функцій. Сім'я виступає ретранслятором культурних традицій, звичаїв, норм як окремого народу, так і людського роду в цілому — в ній діє безперервний процес передачі знань. Тут фокусуються всі необхідні знання, уміння та навички, досвід між поколіннями — в цьому полягає її орієнтація на соціальну приналежність. В умовах глобалізаційних викликів, саме сім'я може виступити зміцнюючим та об'єднуючим фактором, виступаючи для дитини стабілізуючим середовищем існування в нестабільному світі.

Отже, трансформація інституту сім'ї в сучасному соціумі відбувається під натиском реформування держави як політичної одиниці світового простору. Сім'я є важливою перспективою для розвитку будь-якої держави, тому піклування про інститут сім'ї є пріоритетним питанням. В умовах незворотності зміни інституту сім'ї, і сім'ї як суспільного осередку, державна стратегія повинна орієнтуватися на формування та збереження незмінних сімейних цінностей. Тому першочергове завдання української держави щодо запобігання сирітства є підтримка й зміцнення інституту сім'ї та її виховного потенціалу.

Список використаної літератури:

1. Капська А.Й. Технології соціально-педагогічної роботи з сім'ями: навчально-методичний посібник. – К.:Видавничий Дім «Слово», 2015. – 328с.
2. Національна стратегія профілактики соціального сирітства на період до 2020 року. Указ Президента України від 22 жовтня 2012 року № 609/2012. <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/609/2012>.
3. Шепелева Г. Діти-сироти як специфічна соціальна група / Г. Шепелева // Соціальні технології: актуальні проблеми теорії та практики. – 2013.– Вип. 58. – С. 119-122

*Шандар Ірина Михайлівна,
студентка IV курсу,
Спеціальності «Соціальна робота»*

*Науковий керівник:
доктор педагогічних наук, професор
Карпенко Олена Георгіївна*

«Психологічні складові професіограми соціального працівника в міжнародних організаціях»

Молоді люди, які обирають професію соціального працівника, повинні враховувати не лише її престижність на ринку праці, а й власну відповідальність за свої вчинки (або ж, навпаки, бездіяльність). Для кращого розуміння суті даної професії, варто провести аналіз, тобто створити професіограму (модель) даної діяльності. Зокрема, проаналізувати психологічні особливості соціального працівника, наявність яких є важлива у фахівців нашої країни та за її межами.

Питання професійних компетенцій соціального працівника, зокрема психологічні складові, досліджували в своїх працях А.Капська, І.Зверева, І.Ковчина, Л.Вольнова, О.Мельничук, Ю.Швалба та ін. видатні вчені.

Професіограму можна визначати, як метод опису вимог професії до психофізичних можливостей, індивідуальних якостей, знань, умінь та соціально-психологічних особливостей людини-фахівця.

Однією зі складових частин професіограми соціального працівника є психограма, в якій подано психологічний портрет ідеального (типового) фахівця, сформульований в термінах психологічно вимірних властивостей. В ній зазначаються основні психологічні якості професіонала, які необхідні для успішного виконання діяльності. Зокрема, в ній зазначені вимоги, які характерні для психіки людини відповідної професії.

Соціальний працівник – професійно підготовлений фахівець, що має необхідну кваліфікацію у сфері соціальної роботи і надає соціальні послуги [1]. Саме тому для належного виконання своїх обов'язків в організаціях різних масштабів йому необхідно самому бути впевненим в собі та витривалим. Щоб клієнти соціального працівника могли якомога швидше та ефективніше вирішувати свої проблеми, він повинен управляти, перш за все, своїми емоціями. Вчені зазначають, що емоційно-вольова саморегуляція – «система прийомів послідовного самовпливу особистості з метою підвищення емоційно-вольової стійкості в напружених і небезпечних ситуаціях» [2, с.31].

Не менш важливим компонентом професіограми соціального працівника є стресостійкість. Звичайно, витримка соціального працівника до виникнення різних форм стресових реакцій визначається, насамперед, індивідуально-психологічною специфікою і мотиваційною орієнтацією особистості. Проте для аналізу цих особливостей можна застосовувати різноманітні форми та методи [3].

Психіка людини надзвичайно тісно пов'язана з безпекою її життєдіяльності. Саме тому важливим аспектом професіограми (психологічна складова) є здатність людини вирізнити небезпеку для організму серед потенційних зовнішніх подразників, ідентифікувати її та правильно зреагувати на неї, уникнувши шкоди для здоров'я. Для забезпечення «психологічної надійності» характерні критичність, винахідливість, кмітливість, швидкість ц прийнятті рішень тощо.

Зауваження та критика бувають як справедливими, так і недоречними. Проте соціальний працівник для збереження свого здоров'я повинен вміти сприймати критику, якою б вона не була та лаконічно відповідати на шкідливі зауваження, при цьому ігноруючи подразнюючу поведінку. Наприклад, автор книги «Процвітати з радістю» (М., 1993) Н. Енкельман, дотримується думки, що мотивами критики можуть бути: заздрість, помста, зарозумілість, привернення до себе уваги тощо. Й дійсно, клієнтами соціального

працівника, а іноді навіть й колегами, потенційно є люди, які потрапили у складні життєві обставини. І цілком, можливо будуть спершу критикувати фахівця, який має намір допомогти у вирішенні конкретної проблеми. Тому професіоналу необхідно адекватно реагувати на будь-які прояви критики чи зауваження.

Аналізуючи вище сказане, основними складовими професіограми соціального працівника в міжнародних організаціях з психологічного аспекту можна вважати:

- ✓ вироблення внутрішньої стійкості, впевненості в собі;
- ✓ розвиток навичок управління своїми емоціями, вольових якостей;
- ✓ вміння попереджувати та долати стреси;
- ✓ формування в собі якостей «психологічної надійності» та підтримка в належній формі професійно значущих якостей;
- ✓ вміння адекватно сприймати критику та зауваження (зокрема, особливості у етнічних та мовних розбіжностях).

Отже, соціальний працівник у міжнародних організаціях повинен бути психологічно стійким та удосконалювати себе щодня, відповідно до відповідної професіограми.

Список використаної літератури:

1. Закон України «Про соціальні послуги» № 966-IV від 19 червня 2003 року/Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2003, № 45, ст.358;

2. Дзвоник Г.П./Емоційна стійкість як професійна якість фахівця/Materialy XI I mezinarodni vřdecko - prakticka conference «Dny vedy - 2016». - Dil 15. Psychologie a sociologie. Telovychova a sport.: Praha. Publishing House «Education and Science» s.r.o - 88 stran;

3. Сучасні методи і засоби для визначення і діагностування емоційного стресу : монографія / за заг. ред. О. П. Мінцера. – Вінниця : ВНТУ, 2010. – 228 с.

*Якущенко Юрій Юрійович,
студента IV курсу
Спеціальності «Історія та країнознавство»*

*Науковий керівник:
кандидат економічних наук, доцент
Красман Наталія Велеріївна*

«Функціонування державного інвестиційного фонду Норвегії»

На сьогодні, Норвегія є однією із найрозвиненіших країн світу. Передумовою її швидкого економічного зростання став розвиток нафтогазового сектору економіки. Для збереження та управління своїми нафтогазовими прибутками, а також, виконання соціальних гарантій перед майбутніми поколіннями в Норвегії був створений спеціальний інвестиційний фонд, який був остаточно оформлений в 1990 р. На сьогодні, фонд є найбільшим інвестиційним фондом в світі. Ефективне управління державними фінансовими активами є запорукою майбутнього процвітання Норвегії.

Вивчення досвіду та вдалої практичної діяльності інвестиційного фонду Норвегії є важливим прикладом для реформування економіки України. До того ж, потенціал економічної співпраці між Україною та Норвегією посилюється, і цьому сприяє як політичний діалог між країнами, так і розширення сфер економічної взаємодії, яке спостерігається останнім часом. Норвегія – це надійний і послідовний партнер України як в політичній, так і в економічній площині, а норвезькі компанії є одними із найбажаніших інвесторів для

України, зважаючи на їх сучасні технології та високі стандарти ведення бізнесу. Так, товарообіг між Україною та Норвегією у 2017 році склав майже 290 млн доларів, а за 10 місяців 2018 року цей показник зріс на понад 7%. Найбільш перспективними напрямками для двосторонньої співпраці між Україною та Норвегією вважаються такі як: відновлювальна енергетика, програмне забезпечення, ІТ, енергозбереження та захист довкілля, видобуток нафти і газу на шельфі Чорного моря, кораблебудування та освіта [1]. Між Україною та Норвегією проходить фаза активної економічної співпраці з підтримкою на урядовому рівні двох країн та відкритим діалогом за участю бізнесу. Норвезький досвід може слугувати основою для напрацювань власної вдалої економічної стратегії, яка сприятиме ефективній реалізації національних інтересів України.

Інвестиційний фонд Норвегії офіційно на сьогодні має назву Державний пенсійний фонд Норвегії, який об'єднує два суверенні фонди, які управляються Урядом Норвегії. Перший - Державний пенсійний фонд «Глобальний», який є суверенним фондом добробуту, і другий - Державний пенсійний фонд «Норвегія», який виконує функції резервного пенсійного фонду. Державний пенсійний фонд «Глобальний» створений з метою стабілізації бюджетної системи країни, основна мета якого - покриття дефіциту пенсійного фонду, а основна ціль діяльності «Глобального» фонду - збереження прибутків від видобутку нафти для майбутніх поколінь та зниження впливу кон'юнктури світових сировинних ринків на економіку Норвегії. Основним завданням фонду є покриття майбутнього дефіциту пенсійної системи країни, пов'язаного зі старінням населення Норвегії [3, с. 64]. Даний фонд інвестує свої кошти, шляхом купівлі акцій компаній та облигації по всьому світу. Фонд передусім здійснює інвестування коштів за межі Норвегії. На жаль, інвестування коштів фонду всередині країни, може загрожувати перегрівом економіки. Так, уряд Норвегії здійснює максимальну диверсифікацію інвестицій по всьому світу. Однак, частина коштів фонду витрачається в даний період на покриття дефіциту бюджету Норвегії [3, с. 75]. Фонд постійно поповнюється за рахунок нафтових доходів, але лише за наявності обов'язкової умови, профіциту державного бюджету Норвегії.

Державний пенсійний фонд «Норвегія» акумулює активи страхової частини пенсійного забезпечення населення Норвегії. Сукупний обсяг коштів ДПФ «Норвегія» на початок 2013 р. складав близько 25 млрд дол. США, що еквівалентно 5% ВВП Норвегії. Заощадження ДПФ «Норвегія» можуть бути інвестовані в різні види активів, але лише в ті, що торгуються на біржах Норвегії, Данії, Фінляндії та Швеції [3, с. 78].

На сьогодні, уряд Норвегії при управлінні фондом зустрічається з рядом проблем. По-перше це питання етичних принципів при інвестуванні коштів фонду. По-друге, збільшення робітничого персоналу, який забезпечує функціонування фонду, що призводить до швидкого збільшення видатків на утримання всього обслуговуючого персоналу. По-третє, чим більше стає капітал фонду, тим важче стає здійснювати його ефективне управління. До того ж, як зазначає російська дослідниця М. Белякова, фонд знаходиться не в найкращому економічному положенні із-за падіння цін на нафту, вперше в 2016 р. довелося вивести 5,5 млрд \$. на згладжування рецесії [2, с. 327]. Наряду з цим відбувається зниження темпів доходності інвестицій фонду, а також фонд зазнає фінансових втрат. Так зокрема в 2018 р. фонд зазнав збитків в сумі 56,4 млрд \$ [5].

Незважаючи на всі труднощі та ризики, що виникають та загрожують стійкому розвитку ДПФ Норвегії, фонд, як і раніше залишається одним з найкращих суверенних фондів в світі, володіючи 1% світового ринку цінних паперів і майже 2% європейського ринку цінних паперів. Його сильними сторонами є відкритість і прозорість функціонування, високий рівень інформаційної прозорості, та розподілена система інвестування коштів [3, с. 89]. 8 січня 2019 р. міжнародний дослідницький центр Re-Define опублікував аналітичний звіт, присвячений перспективам розвитку Державного пенсійного фонду Норвегії Norway's Government Pension Fund Global, де оцінив сумарну вартість активів фонду в 1 трлн \$ [4].

На сьогодні Норвегія є високорозвинутою країною завдяки наявності великих запасів нафти та застосуванню ефективних механізмів управління нафтовими активами Норвегії.

Головним досягненням Державного пенсійного фонду Норвегії є досягнення успішних результатів в соціальній сфері та примноження капіталу інвестиційного фонду. Державний фонд Норвегії представляє собою комплексну високорозвинену та ефективну структуру управління фінансовими ресурсами Норвегії. Практика ефективного управління державними доходами Норвегії, забезпечує довгострокову стабільність національної економіки та збереження існуючих фінансових ресурсів для майбутніх поколінь. Державний пенсійний фонд Норвегії відіграє роль стабілізаційного фонду, як антикризового резерву економіки. Однак на сьогодні, справжнім викликом подальшого вдалого існування фонду є зниження ціни на нафту та вичерпання паливних ресурсів.

Список використаної літератури:

1. Економічна співпраця між Україною та Норвегією буде посилюватися - [Електронний ресурс] - Режим доступу: <https://www.kmu.gov.ua/ua/news/ekonomichna-spiivpracya-mizh-ukrayinoyu-ta-norvegiyeyu-bude-posilyuvatisya-volodimir-grojsman-pid-chas-zustrichi-z-norvezkim-biznesom>
2. Белякова М.Ю. Основные принципы функционирования суверенных фондов в России и Норвегии // Экономика: вчера, сегодня, завтра. - 2016. - № 12 - С. 325-336.
3. Ибраев Р.Х., Сорокина А.В., Трунин П.В. Анализ опыта функционирования суверенного фонда благосостояния Норвегии / Р.Х. Ибраев, А.В. Сорокина, П.В. Трунин. — М.: Издательский дом «Дело» РАНХиГС, 2015. — 174 с.
4. Международные аналитики рекомендуют Государственному пенсионному фонду Норвегии увеличить объем инвестиций в зеленую энергетику - [Электронный ресурс] - Режим доступа: <https://investinfra.ru/mezhdunarodnaya-praktika/mezhdunarodnye-analitiki-rekomenduyut-gosudarstvennomu-pensionnomu-fondu-norveгии-velichit-obem-investitsiy-v-zelenuyu-energetiku.html>
5. Årsrapport for Statens pensjonsfond Utland for 2018 - [Electronic resource] - Access Mode: <https://www.nbim.no/no/publikasjoner/rapporter/2018/arsrapport-2018/>

Фоміна Тетяна
Студентка 1 курсу ОС «Магістр»
Спеціальності «Економіка»

Науковий керівник:
канд.екон.наук, доцент
Сандугей Валентина Василівна

Економічні наслідки глобалізації

Основним напрямом еволюції світового господарства в другій половині ХХ – початку ХХІ ст. стала його інтернаціоналізація. Протягом другої половини ХХ століття відбувалося постійне підвищення рівня взаємозалежності та інтеграції країн для вирішення спільних завдань. Адже головними для світового співтовариства є збереження миру, соціально-економічний добробут, забезпечення міжнародного економічного порядку, що базується на відкритості економіки, вільній торгівлі та співпраці між державами. Отже, процес інтернаціоналізації поглиблює та розширює взаємовідносини між країнами та міжнародними організаціями, що призводить до формування процесів глобалізації. Вважається слушною позиція вчених з приводу того, що сучасний етап глобалізації є результатом розгортання інформаційної революції і пов'язана з безпрецедентним розвитком інформаційних та комунікаційних технологій [1].

На сьогоднішній день глобалізація справляє рішучий вплив на розвиток усіх держав світу, тому дуже важливо нині визначити яким чином глобалізація впливає на світові економічні процеси та економічне життя кожної окремо взятої країни.

Глобалізація моделює світ 20:80, у якому 80% усіх ресурсів контролює так званий «золотий мільярд», що охоплює лише п'яту частину населення планети (у тому числі, США і країни Західної Європи – 70% світових ресурсів), а решту – 20% – країни, що розвиваються. Процвітаючі 20% країн розпоряджаються 84,7% світового ВВП, на їхніх громадян припадає 84,2% світової торгівлі і 85,5% заощаджень на внутрішніх рахунках [3]. З 1960 року розрив між найбагатшими і найбіднішими країнами більш ніж подвоївся, що статистично підтверджує неспроможність будь-яких обіцянок справедливості у наданні допомоги країнам, що розвиваються. Тож, можемо зробити висновок, що чим більш конкурентоспроможна країна, тим вище її положення у світовій економіці, тим вплив глобалізації на неї буде більш позитивний, та країна зможе максимально використовувати свій потенціал й залучатися до міжнародної економічної діяльності [2].

Вплив глобалізації на економіку складний та багатосторонній, тож визначемо позитивні та негативні ефекти від даного процесу. Позитивні очевидні: по-перше, це можливість брати активну участь в обговоренні режимів регулювання міжнародних економічних відносин, приймати активну участь у вирішенні важливих економічних завдань та проблем, мати своє право голосу та мати сили впливати на політичні рішення на світовій арені. По-друге, відбудеться скорочення витрат на здійснення зовнішньоекономічних операцій, що є дуже важливо, оскільки загальне підвищення цінової конкурентоспроможності українських виробників – найактуальніше питання сьогодення. Цей ефект від глобалізації необхідний для України у процесі євроінтеграції, адже країна отримає можливість захисту національних інтересів та підприємств відповідно до міжнародних форм та процедур, що мінімально залежать від коливання політичних відносин з тією чи іншою країною.

Третьою позитивною рисою глобалізації є вливання іноземних інвестицій в економіку країни та поширення її участі у діяльності ТНК. Забезпечення інвестиційної привабливості України для іноземних інвесторів за рахунок приєднання країни до загальноприйнятих у світі регулятивних норм необхідно, оскільки сучасне становище держави вимагає змін. Іноземні інвестори не довіряють політичній та економічній нестабільності в країні і тому забирають свої капіталовкладення, а це негативно впливає на розвиток виробничої промисловості. Позиція, яку зараз підтримує Україна, приведе до збільшення можливостей входження країни до великих міжнародних коопераційних проектів, що в перспективі можуть забезпечити істотне підвищення конкурентоспроможності та розширити можливості більш вільного доступу до зарубіжних ринків за рахунок зменшення тарифних і нетарифних перешкод. Але для України стратегічно важливою метою має стати стимулювання структурних реформ усередині країни, спрямованих на забезпечення конкурентоспроможності у відкритому ринковому середовищі, що є стратегічно важливою метою.

По-четверте поширення інформаційно-комунікаційних технологій. У XXI столітті це необхідно для швидкого розвитку країни та формування інформаційного суспільства – головної мети людства на сьогоднішній день, оскільки саме воно забезпечує прогрес та стабільність, створює безмежний інформаційний простір, до якого мають доступ усі члени соціуму, що значно підвищить якість життя людства. Однак за даними 2018 року Індекс цифрової конкурентоспроможності України знизився на чотири одиниці та становить 60/63 та Індекс інновацій Bloomberg знизився на одну позицію й становить 46/50, що є вкрай незадовільним.

З іншого боку, глобалізація має серйозні негативні наслідки, серед яких можна виділити наступні.

Міграція робочої сили. Так, поглиблення відносин у міжнародному поділі праці є необхідною умовою для підвищення конкурентоспроможності держави, але коли цей процес відбувається у обидві сторони. Однією з найбільших загроз глобалізаційних процесів багато експертів називають зростання безробіття. Приводяться часом дуже песимістичні оцінки і прогнози. Як зразок таких прогнозів, можна привести

висловлювання з відомої на Заході книги, написаної редакторами щотижневого журналу «Шпігель» Г.-П. Мартіном і Х. Шуманном «Пастка глобалізації: атака на процвітання і демократію». Прогнозується, що для функціонування світової економіки у цьому сторіччі буде досить 20% населення. Більше робочої сили не буде потрібно [1].

Діяльність транснаціональних компаній. Іноземні фірми захоплюють найбільш розвинуті й перспективні сегменти промислового виробництва і науково-дослідних структур приймаючої країни. ТНК, що навіть у періоди потрясінь мають значні фінансові ресурси, активно використовують слабку кон'юнктуру для захоплення інших фірм, мають можливість нав'язувати компаніям приймаючої країни неперспективні напрями в системі розподілу праці в рамках ТНК, несуть із собою небезпеку перетворення приймаючої країни на місце скидання застарілих і екологічно небезпечних технологій. По-друге, ТНК у своїй стратегічній політиці зорієнтовані, як правило, на поглинання місцевих компаній і таким чином спричиняють посилення нестійкості інвестиційного процесу.

Також до негативних наслідків глобалізації можна віднести погіршення клімату та руйнування екології нашої планети, що призводить до незворотних катастрофічних процесів вимирання флори й фауни Землі, підвищення температури атмосфери, появи озонових дир та смогу, що також вкрай негативно впливає на людство.

Отже, метою уряду кожної держави повинно стати підвищення конкурентоспроможності національної економіки, а також вжиття необхідних заходів з метою мінімізації негативних наслідків глобалізації та максимізації позитивних.

Список використаної літератури:

1. Білорус О. Новий тоталітаризм глобальних корпорацій – зростаюча загроза безпеці розвитку у ХХ столітті / О. Білорус // Економічний часопис ХХІ. – 2004. – № 9. – с. 3-7.
2. Василюк В. М. Участь України у діяльності міжнародних організацій. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/16_ADEN_2010/Politologia/68620.doc.htm 10.04.2019 р.

*Яричевська Вікторія
Студентка 4 курсу,
Спеціальності «Соціальна робота»*

*Науковий керівник:
канд. пед. наук, ст. викладач
Житинська Марія Олександрівна*

«Становлення та розвиток паліативної допомоги в Україні»

Демографічна ситуація в Україні характеризується високим рівнем смертності, низьким рівнем очікуваної тривалості життя та високим рівнем старіння.

Згідно з даними різноманітних досліджень, в Україні щороку близько 500 тис. осіб потребують паліативної допомоги. Окрім того, додатково, психологічна та соціальна допомога потрібна їхнім рідним та близьким. Проблеми охорони здоров'я та епідеміологічна картина захворюваності та смертності у світі та в Україні зокрема, обумовлюють необхідність підвищеної уваги держави до соціальної профілактики та допомоги важкохворим людям. Виникає реальна потреба організації та розвитку паліативно - хоспісної допомоги в Україні.

Як зазначає Всесвітня організація охорони здоров'я, паліативна медицина повинна бути невід'ємною, інтегрованою складовою медичного обслуговування та соціальної опіки і входити в структуру національної системи охорони здоров'я [1, 2]

За таких умов, паліативна допомога здатна поліпшити якість життя 80% людям, які страждають на невиліковні хвороби, тобто дати можливість людині в будь-якому віці та стані здоров'я жити кращим життям.

Паліативна допомога має бути доступна для тих, хто страждає від помірного або сильного болю, але серед усіх категорій, ми приділяємо особливу увагу пацієнтам, що хворіють на онкологічні захворювання та СНІД, людям похилого віку, що мають підвищені показники хронічних і невиліковних захворювань та дітям.

Основними завданнями паліативної допомоги, згідно із сучасними міжнародними підходами і стандартами — максимальне зменшення або усунення болю, фізичних і психоемоційних страждань, розладів життєдіяльності та інших тяжких симптомів захворювань, забезпечення професійного догляду, психологічної, соціальної та духовної підтримки пацієнтів і членів їхніх сімей.

Так, слід говорити про застосування цілісного мультидисциплінарного і міжсекторального підходів, за якими лікарі, медичні працівники, немедичні фахівці (соціальні працівники, психологи, юристи тощо) і волонтери, друзі й близькі пацієнта співпрацюють, взаємодоповнюючи один одного, координують між собою всі види допомоги, яку надають пацієнту в термінальний період перебігу хвороби, а також членам його родини [3, 4]. За таких умов особливого акценту набуває професійна підготовка фахівців з паліативної та хоспісної допомоги, розробка навчальних програм підготовки, створення умов для набуття і удосконалення навичок надання паліативної та хоспісної допомоги, в першу чергу, стосовно контролю больового синдрому та інших проявів захворювань.

На сьогодні паліативна допомога має мати обов'язкові чотири складові: 1. медичну, що здатна забезпечити контроль больового симптом та професійний догляд інкрабельних пацієнтів; 2. психологічну, що дозволяє зменшити відчуття тривоги та страху, контролювати депресивні стани у пацієнтів та їх рідних; 3. соціальну, що забезпечує матеріальну підтримку сім'ї; 4. духовну [5].

Отже, паліативну допомогу слід розглядати як комплекс медичних, соціальних, психологічних та духовних заходів, спрямованих на поліпшення якості життя пацієнтів, які мають невиліковну хворобу та обмежений прогноз життя, а також членів їхніх сімей.

Список використаної літератури:

1. Герасименко Н. Світова та вітчизняна практика впровадження паліативної допомоги на дому особам похилого віку / Н. Герасименко // Україна: аспекти праці. – 2013. – № 7. – С. 43–51
2. Князевич В. М. Стан, проблеми і перспективи впровадження Національної стратегії розвитку системи паліативної допомоги в Україні до 2022 р. / В. М. Князевич, А. В. Царенко, І. В. Яковенко // Паліативна допомога в Україні: складові та шляхи розвитку : матеріали науковопрактичної конференції (м. Харків, 18–19 вер. 2014 р.) ; за ред. В. М. Князевича, Ю. І. Губського, А. В. Царенка. – К., 2014. – 92 с.
3. ВОЗ. Паліативна допомога / Под ред. Е. Davies, І. J. Higginson. — Европейское региональное бюро ВОЗ, 2005. — 32 с.
4. ВОЗ. Совершенствование паліативной помощи пожилым людям / Под ред. Е. Davies, І. J. Higginson. — Европейское региональное бюро ВОЗ, 2005. — 40 с
5. ЄАПД. Празька хартія «Отримання паліативної допомоги – право людини». – ЄАПД, 2013 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://eapcspeaksrussian.eu.aspx>.

*Яроленко Олена Володимирівна,
студент IV курсу,
Спеціальності «Соціальна педагогіка»*

*Науковий керівник:
кандидат педагогічних наук
Неїжпапа Людмила Станіславівна*

«Професійне самовизначення старших підлітків в умовах закладу загальної середньої освіти»

Проблема професійного самовизначення учнівської молоді посідає важливе місце у педагогічній науці, оскільки стосується вирішального моменту у життєвому становленні особистості. Особливої актуальності вона набуває у ранньому юнацькому віці. У зв'язку з цим, центральним і досить складним завданням сучасної школи є формування в учнівській молоді здатності до свідомого та самостійного вибору професії і подальшого оволодіння нею. Вирішення цього завдання багато в чому залежить від активної позиції самих учнів, від усвідомленості себе суб'єктом власного життя, прагнення до особистісної самореалізації, вміння виважено і самостійно приймати відповідальні рішення.

В сучасній науці теорія професійного самовизначення є досить дослідженою: проблемами професійного самовизначення сучасних старшокласників займалися Г. Даниленко, А. Швець, Ю. Швець. Підготовкою майбутніх соціальних педагогів до супроводу професійного самовизначення старшокласників засобами впровадження інноваційних технологій займався О. Протас. Проблеми професійного самовизначення майбутніх соціальних педагогів в університеті, фактори професійного самовизначення студентів досліджувала Л. Неїжпапа. Профорієнтацією молоді займалася Л. Горбань.

Мета нашої роботи - полягає в теоретичному обґрунтуванні змісту та визначенні форм забезпечення професійного самовизначення старших підлітків закладу загальної середньої освіти.

Для нас важливою і цікавою у відношенні професійного самовизначення є позиція, яка відображена в дослідженнях Г. Нікова і В. Сафіна, що займаються вивченням психологічних аспектів самовизначення особистості. Характеризуючи особистість, що самовизначається у професійному плані, вони підкреслюють - це «суб'єкт, що усвідомив, чого він хоче (цілі, життєві плани, ідеали), що він є (свої особистісні і фізичні властивості), що він може (свої можливості, схильності, дарування), що від нього очікує колектив, суспільство; суб'єкт, готовий функціонувати в системі суспільних відносин» [4, с. 331].

Професійне самовизначення - це «складний психічний стан особистості, що включає професійну спрямованість (коло інтересів, мотивів, потреб, схильностей, здібностей, ідеалів і установок людини), а також самосвідомість, - коли особистість виступає суб'єктом діяльності, свої відносини до дійсності усвідомлює як особистісні, такі, що визначаються суспільними цінностями» [3, с.33].

Професійне самовизначення старших підлітків — це свідомий і самостійний вибір професії і вузу на підставі розвитку здібностей, інтересів, професійної придатності й інших суб'єктивних чинників в умовах спеціально і цілеспрямовано організованої системи профорієнтації [1, с.11].

Проведений нами експеримент показав, що абсолютна більшість випускників (90%) планує після закінчення школи продовжити навчання у вищих навчальних закладах. Було виявлено, що респонденти по-різному уявляють собі майбутню діяльність, те, чим займатимуться після закінчення школи. Достатньо високий відсоток старшокласників, що не визначилися з вибором професії вказує на недостатню поінформованість цих учнів про світ професій та незнання своєї професійної спрямованості. Той факт, що майже усі респонденти планують продовжити навчання у вищих навчальних закладах, але разом з

тим більше 45% досі сумніваються у виборі майбутнього фаху, а 25% із них не цікавляться і не прагнуть виявити своїх професійних вподобань вказує на те, що вибір старшокласників несвідомий.

Аналіз результатів експериментальної роботи дозволив виділити такі основні недоліки організації профорієнтаційної роботи у загальноосвітньому закладі: низький рівень відповідного матеріально-технічного та інформаційно-методичного забезпечення; недостатня профорієнтаційна підготовка педагогічних працівників; нестача або відсутність про консультантів у штатах загальноосвітніх навчальних закладів; відсутність чіткої взаємодії учасників профорієнтаційного процесу (установ освіти, охорони здоров'я, зайнятості, соціальних служб); професійна орієнтація не є складовою навчально-виховного процесу у школі; відсутність індивідуального, диференційованого підходу до особистості.

Головна мета системи профорієнтаційної роботи полягає у формуванні в учнів готовності до професійного самовизначення. Тому нами запропонована програма соціально-педагогічної роботи, в основі якої інтерактивні методи роботи з учнями: мозковий штурм, рольова гра, робота в групах, а також міні-лекція, методики самопізнання, рефлексії, аналізу історій та ситуацій.

На нашу думку, діяльність соціального педагога зі старшокласниками на етапі вибору професії має полягати не лише у наданні підтримки особистості, але і в ознайомленні учнів з ефективними механізмами подолання труднощів цього процесу, сприянні виробленню відповідального ставлення до професійного самовизначення, допомозі особистості у становленні, як повноцінного суб'єкта майбутньої професійної діяльності.

Список використаної літератури:

1. Беседіна О., Кошакова Т. Проблеми погіршення стану здоров'я дітей та підлітків в умовах навчального закладу - Харків, 2007 – 51 с.
2. Гуцан Л., Лузан М., Мельник О., Морін О., Охріменко З., Пархоменко О., Ткачук І. Побудова кар'єри : комплекс навчальних програм (9, 17, 35, 70 год.) / — Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2014. — 88 с.
3. Поляков В., Чистякова С. Профессиональное самоопределение молодежи / Поляков В., Чистякова С. // Педагогика. - 1993. - № 5.
4. Сафин В. Психологический аспект самоопределения / Сафин В. – М.: Академический Проект, Екатеринбург: Деловая книга, 2000. – 331 с.

*Ящук Юлія Олексіївна,
студентка V курсу,
Спеціальності «Соціальне забезпечення»*

*Науковий керівник:
доктор філософських наук, професор
Ярошенко Алла Олександрівна*

«Роль недержавних організацій в системі соціальної політики України»

Недержавні організації в Україні мають дуже коротку історію, фактично вони почали зароджуватися на початку 1987 року (якщо не брати до уваги період до остаточного встановлення тоталітаризму в 1929 р.). Слід сказати, що в колишньому СРСР також були громадські організації, в тому числі й політичного характеру - Комітет захисту миру, наприклад, і за інтересами: спортивні, аматорські, мисливські тощо; однак їх створювала держава, вони були цілком підвладні державі, і згідно із статтею 6

Конституції СРСР їх завжди очолювали комуністи. З точки зору західного підходу такі організації не були НДО.

Чорнобильська катастрофа стала причиною економічного та морально-політичного послаблення режиму й прискорила всі процеси у суспільстві. За оціночними даними експертів за період 1992-97 рр. в Україні створено близько 800 нових всеукраїнських і тисячі місцевих громадських організацій. У 2001 р. за даними порталу intellect.org.ua кількість офіційно зареєстрованих НДО в Україні сягнула 25000. У 2004 році за експертними оцінками ця цифра збільшилася до 28000 організацій. У порівнянні з країнами Заходу це небагато — одна НДО на 1710 жителів країни, — але водночас суттєво більше, ніж у Білорусі і Російській Федерації. Такий ефект просунутого розвитку українського «третього сектору» можна пояснити традиційним тяжінням українців до демократії, відчуттям природної європейськості. При цьому більшість НДО, як і в інших країнах, зосереджена в столиці та культурно-історичних і промислових центрах.

В Україні відповідно до Звіту про гуманітарний розвиток (Ukraine Human Development Report, 1996) існувало понад 5.000 НДО. Станом на 2018 рік в Україні зареєстровано 81 598 неурядових організацій.

Пристаючи до розгляду недержавних організацій та їх соціальної діяльності, найперше, маємо, визначитися із поняттями «громадська організація» та «недержавна організація». Визначення громадської організації подається в статті третій Закону України «Про об'єднання громадян», де «громадською організацією є об'єднання громадян для задоволення та захисту своїх законних соціальних, економічних, творчих, вікових, національнокультурних, спортивних та інших спільних інтересів».

Недержавна організація (НДО) або неурядова організація (НУО) (англ. Non-governmental organization, скорочено NGO) є легальним підприємством створеним окремо від держави.

Неурядовими організаціями в Україні називаються громадські об'єднання, благодійні організації (благодійне товариство, благодійна установа, благодійний фонд), професійні спілки, їх об'єднання, об'єднання організацій роботодавців, відокремлені підрозділи іноземних неурядових організацій, представництва, філії іноземних благодійних організацій, творчі спілки, їхні територіальні осередки. Найбільша кількість українських НДО припадає на сфери: культури і освіти, здоров'я, інваліди та ветерани, економіка і наука, жінки і діти.

У країнах з розвинутою демократією роль громадських організацій публічно визнається державою. Як правило, громадські організації розцінюються як партнери у вирішенні багатьох соціальних проблем суспільства, а часто грають ключову роль в цьому процесі. Так, у Великобританії в 1997 році був навіть прийнятий офіційний документ, що проголошує основні принципи партнерства між урядом і громадськими організаціями. Важливість ролі громадських організацій підкреслюється також активним реальною участю лідерів держави у таких подіях, як щорічні національні конференції громадських організацій, зльоти добровольців.

Держава розглядає третій сектор як постачальника суспільно значущих послуг, причому значна частина їх фінансується з державних джерел (наприклад, у Великобританії в 1997 році внесок місцевої влади і центрального уряду в економіку третього сектору склав 2 мільярди 340 мільйонів фунтів стерлінгів). Громадські організації успішно конкурують з іншими на певних сегментах ринку в наданні соціальних послуг, охороні здоров'я, науці та освіті, культурі, самоврядування, захисту навколишнього середовища. У таких сферах як правозахист, міжнародна допомога, релігія частка такої активності істотно вище, ніж в інших секторах, і фінансування надходить з різних джерел. Розміщення державних замовлень у даному секторі часто найбільш вигідно, тому що дозволяє досягти оптимального співвідношення "ціна-якість" (best value), а також залучення добровільної праці, додаткових коштів і кваліфікованих

фахівців, адресного підходу до допомоги потребувачим, більш повного врахування потреб конкретних груп населення.

Третій сектор відіграє особливо важливу роль в наданні суспільно важливих благ і послуг, які не співвідносяться з механізмами ринку і з розрахунком у категоріях економічного прибутку. Мова йде, наприклад, про релігійні, суспільні потреби, прагнення до самореалізації, співчутті, почутті солідарності - тобто благах, обмін або надання яких підпорядковується іншим, ніж ринкові, цінностям. Вони мають економічне значення, проте, складно їм приписати певну фінансову цінність - складно їх купити.

Інший категорією неринкових благ і послуг є ті, які можна легко перевести в грошовий еквівалент, але які самі по собі, звичайно, не привабливі для комерційних підприємств: або через невеликий купівельної спроможності клієнтів (наприклад, послуги для бездомних, незаможних), або за причини того, що по праву належать всьому (напр. інформація про права споживачів), або, нарешті, тому що потенційний прибуток від інвестиції буде отримана в далекому майбутньому, і буде неподільної (наприклад, охорона навколишнього середовища). Також у разі цих благ і послуг невидима рука ринку не діє. Незважаючи на те, що є попит на ці блага, вони не надаються.

Громадські організації є, свого роду, реакцією суспільства на ці проблеми. Через свій спонтанного характеру і прихильності місії вони найкраще підходять для боротьби за інтереси економічно слабких груп або груп, непривабливих для ринку з інших причин.

Список використаної літератури:

1. Діяльність громадських організацій: корисні поради [Текст] / П.Жовніренко // Соціальна політика і соціальна робота. Український науковий і громадсько-політичний часопис.-К.-1999.-№34(11-12).-С.140-153.
2. Закон України «Про об'єднання громадян»[Електронний ресурс] / Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua>
3. Громадські об'єднання в Україні[Текст] / За ред. В.М. Бесчастного.- К.: Знання.- 2007.- С.130-131.
4. Галабурда Ю. Молодіжний недержавний сектор у контексті становлення громадянського суспільства в Україні[Текст] / Ю.Галабурда // Соціальна політика і соціальна робота. Український науковий і громадсько-політичний часопис.-К.-2001.-№ 2 (18).- С.19- 33.

Факультет спеціальної та інклюзивної освіти

*Ахмедова Ярослава Анатоліївна,
студентка II курсу,
Спеціальності «Спеціальна освіта (тифлопедагогіка)»*

*Науковий керівник:
кандидат психологічних наук, доцент
Тімакова Юлія Вікторівна*

«Особливості спілкування підлітків з порушенням зору»

Тема нашого дослідження є актуальною для різних галузей психології. Зокрема, тифлопсихологія, як відомо, тісно пов'язана з багатьма психологічними науками: серед них загальна психологія, дає знання про розвиток пізнавальних психічних процесів, їх взаємодію; вікова психологія, розглядає розвиток та особливості спілкування підлітків з порушенням зору, їх поведінку в цей непростий критичний період тощо.

Підлітковий вік- це період, коли дитина переходить у новий стан «дорослішання», переживаючи початок становлення своєї особистості. У цей період відбувається інтенсивний розвиток особистості у двох напрямках:

- 1) прагнення до засвоєння і оволодіння діапазоном соціального простору;
- 2) прагнення до особистої рефлексії на свій внутрішній світ [1].

Пізнання себе, своїх особистісних якостей призводить до формування кількох образів «Я». Різні аспекти «Я», які виникають у самосвідомості підлітка з порушенням зору, відображають різнопланові уявлення про себе - як реальні так і ідеальні. Включаючись у новий колектив, підліток з порушенням зору, проходить певні адаптаційні моменти. У науковій літературі розглядають наступні аспекти адаптації:

- адаптація особистості до предметного світу;
- адаптація особистості до соціального середовища;
- адаптація особистості до власного Я [2].

Кожен із зазначених аспектів, на нашу думку, важливий у розвитку спілкування підлітків з порушенням зору, адже вже на основі здобутих знань та рівня психологічної готовності підліток вступає в контакт з оточуючими.

Оцінка власної зовнішності є важливою складовою частиною інтегративної оцінки самого себе. Дослідження проведене Д. Джервіс, стосовно самооцінки підлітків з порушенням зору показало, що вони схильні відносити себе до вкрай позитивних або вкрай негативних значень на шкалі самооцінки. Або підлітки з порушенням зору вважають себе нездатними до виконання своїх життєвих завдань, або їх самооцінка завищена, що проявляється в ігноруванні факту сліпоти й її наслідків. Для незрячих підлітків особистісно значущим є відносини з однолітками, своїми однокласниками, з близькими дорослими, ставлення до свого дефекту [3].

Слід зазначити, що для незрячих підлітків і при оцінюванні себе по іншим шкалам, особливо за шкалою «щастя», характерна тенденція заниження самооцінки в зв'язку з наявністю у них зорового дефекту. У підлітковому віці значне місце займають усвідомлення провини, страхи і побоювання, а у більшості це «соціальні страхи», пов'язані зі спілкуванням з іншими людьми.

Під час такого переломного вікового періоду життя у підлітка з порушенням зору починає формуватися ставлення до статевого життя. Виникає двоєке ставлення, адже воно пов'язане зі страхами та побоюванням, з усвідомленням провини і є джерелом сильних внутрішніх конфліктів. Аналіз ставлення до свого дефекту показав, що учні порівнюють

себе зі зрячими, хочуть довести, що вони кращі за них, і це також є проявом глибокого внутрішнього конфлікту.

Таким чином, спілкування відбувається у формі монологу, що ускладнює контакти з іншими людьми. Звуженість словникового запасу та уявлень про навколишній світ роблять меншим радіус можливостей при спілкуванні підлітків з порушенням зору. Важливу роль відіграє думка та вплив оточуючих і реалізація своїх власних можливостей, що також додає упевненості при спілкуванні й побудові відносин: ділових чи особистих.

Використовуючи компенсаторні можливості, підлітки з порушенням зору дуже багато уваги приділяють дотиковим відчуттям та слуху, що теж важливо для них при спілкуванні: «У нього гарний голос...», «У неї ніжні руки та обійми...» (такі висловлювання незрячих підлітків свідчать на користь висловленої тези). Формування такого враження веде за собою розвиток почуттів однієї особи до іншої. Виникає думка про своє місце у житті такого партнера і дуже часто невпевненість у своїх можливостях та внутрішньому конфлікті уповільнює процес спілкування та самоідентифікації. Ідентифікація між двома підлітками з порушенням зору виникає тоді, коли двоє «дозріли» психологічно та мають той запас знань, який у них спільний і вони бажають ним поділитися.

Отже, спілкування підлітків з порушенням зору відіграє важливу роль, адже відносить їх «Я» на перше місце. Боротьба внутрішнього конфлікту спричиняє бар'єр на шляху до соціалізації особистості через власний дефект. Сприйняття себе може утворювати дуже хиткі межі між позитивним і негативним, що теж впливає на характер спілкування з оточуючими. Головним завданням має бути постановка цілей на розвиток внутрішніх особливостей, що в подальшому зможе пом'якшити цей непростий період.

Дослідження особливостей спілкування підлітків з порушеннями зору може мати багато граней і всі вони будуть розглянуті нами у подальших наукових розвідках.

Список використаної літератури:

1. Вікова та педагогічна психологія: навч. посіб./ О.В. Скрипченко, Л.В. Долинська, З.В. Огороднійчук та ін. – М., 2009.- 400 с.
2. Литвак О. Г. Сліпота і формування особистості: зб. по реабілітації сліпих. М., 1982.
3. Суславичюс А. Вплив соціальних умов на формування соціальних установок і установки до себе осіб з порушенням зору: автореф. дис...канд.психол.наук. Л., 1988.

*Бабич Людмила Борисівна
студентка IV курсу
Спеціальності «Ортопедагогіка»*

*Науковий керівник:
старший викладач
Льїна Оксана Василівна*

«Розвиток координаційно-вольової сфери у дітей старшого дошкільного віку методами ізотерапії»

Останнім часом у фахівців корекційної освіти збільшився інтерес до використання інноваційних психокорекційних методик, серед яких важливе місце займає арт-терапія. Арт-терапія – це метод корекції та розвитку за допомогою художньої творчості. Одним із різновидів якої є ізотерапія.

Ізотерапія – терапія засобами образотворчого мистецтва: ліпкою, декоративно-прикладним мистецтвом, але в першу чергу, малюванням. Малюнок – не самоціль. Важливим є те, що в процесі роботи дитина розширює свій кругозір і свідомість, що вона

своїми руками створює гарні речі, в ній пробуджується самостійність і активність. Вона стає більш впевненою у собі. Основна мета ізотерапії полягає в гармонізації стану дитини через розвиток здатності самовираження. Ізотерапія значно полегшує інтеграцію дитини в суспільство [3].

У старшому дошкільному віці у дитини починають формуватись основні особистісні характеристики. Для більшості дітей із ДЦП характерна затримка психічного розвитку за типом психічного інфантилізму. Під психічним інфантилізмом розуміємо незрілість вольової сфери особистості дитини. Це пояснюється уповільненим формуванням вищих структур мозку, пов'язаних з вольовою діяльністю.

Воля – властивість психіки до регуляції і організації людиною своєї поведінки та діяльності, спрямована на подолання труднощів при досягненні мети. У дошкільний період воля проходить важливий етап свого розвитку у зв'язку з підготовкою до навчання та праці. Виникають і формуються вольові дії, змінюється роль волі у поведінці, яка набуває довільного характеру, спостерігається саморегуляція власної діяльності дитини.

Несформованість психічних процесів у дітей з ДЦП веде до недостатнього контролю своїх емоційних переживань та реакцій. Незрілість вольової сфери зберігається в старшому дошкільному віці та перешкоджає шкільній, трудовій та соціальній адаптації, так як має дисгармонійний характер. Будь-яка діяльність, що вимагає зібраності, організованості і цілеспрямованості, викликає у таких дітей труднощі.

Психологічні дослідження хворих на ДЦП вказують на недостатній розвиток вольових якостей у вказаній категорії дітей; частково сформовану функцію контролю поведінки. У старшому дошкільному віці довільність поширюється на всі сфери психічної діяльності дитини. Дошкільний вік є віком формування волі як свідомого управління своєю поведінкою, своїми зовнішніми та внутрішніми діями, але, згідно з теорією 3-х функціональних блоків мозку, розробленою О.Р.Лурія, – співіснують з діями ненавмисними, імпульсивними [1].

Уміння планувати свої дії формується у дошкільників тоді, коли вони змінюють ставлення до інструкції дорослого. Молодші дошкільники наслідують і відтворюють окремі дії дорослого, хоч і прагнуть виявити самостійність. Старші ж дошкільники з вказівок дорослого прагнуть дізнатися, як це треба зробити, яким способом, які рухи слід виконувати, щоб вийшло добре і без допомоги.

У дітей із дитячим церебральним паралічем, порівняно із дітьми, які розвиваються нормотипово, формування навичок відбувається значно повільніше. Рухи дітей незграбні та нечіткі. Для того, щоб навчитися виконувати потрібну дію їм потрібно значно більше часу, ніж їхнім здоровим ровесникам. Рухи дітей тривалий час залишаються нерівномірними, хаотичними та повільними. Дуже важливо навчати дитину працювати за зразком, інструкцією, вчити цілеспрямовано планувати свою діяльність. У процесі такої роботи дитина концентрує увагу, розвиває вміння регулювати власну поведінку та зрештою осмислюватиме власну діяльність. Одним із можливих способів формування вміння планувати діяльність та передбачати її результати є поділ роботи на етапи та позначення кожного етапу певним знаком [4].

Використання традиційних методів, прийомів та засобів у вихованні та навчанні дітей з обмеженими можливостями не завжди приносить очікуваний результат. Тому, в комплексному підході, для покращення результату корекційно-розвиткової роботи, варто використовувати методи ізотерапії. Наприклад: методики «Лабіринти»; «Графічний диктант»; вправи «Домалюй»; «Розфарбуй за числами» і т.д. Систематичне використання вказаних та інших методик, сприяє розвитку різних груп м'язів руки, координації рухів, гнучкості, точності та м'язовому контролю; впливає на формування навичок письма та опосередкованим чином, – на загальний інтелектуальний розвиток дітей дошкільного віку з ДЦП [2].

Арт-терапія надає дитині можливість програвати, переживати, усвідомлювати будь-яку проблему найбільш зручним для власної психічної діяльності способом. Арт-

терапевтичні методики дозволяють занурюватися в проблему настільки, наскільки дитина готова до її переживання. Використання арт-педагогічних технологій – важлива та необхідна складова в покращенні розвитково-корекційної діяльності з «особливою» дитиною.

Список використаної літератури:

1. Шипицина Л.М. Детский церебральный паралич / Л.М.Шипицина, И.И.Мамайчук. – СПб.: Дидактика Плюс, 2001. – 272 с.
2. Левченко И.Ю. Артпедагогика и арттерапия в специальном образовании / И. Ю. Левченко. – М.: Изд-во: Академия, 2014. – 248 с.
3. Мардер Л.Д. Арт-терапия с детьми дошкольного возраста [Електронний ресурс] – режим доступу до ресурсу: <http://vunderkind.2x2forum.ru/t186-topic>
4. Сак Т. В. Особлива дитина: Від народження до 6 років: Поради батькам. – К.: Літера ЛТД, 2008. – 144 с., іл.

*Бабіч Олеся Анатоліївна,
студентка IV курсу,
Спеціальності «Спеціальна освіта (тифлопедагогіка)»*

*Науковий керівник:
кандидат педагогічних наук, доцент
Медведок Лілія Григорівна*

«Використання дидактичних ігор в навчальному процесі молодших школярів з порушеннями зору»

Одним із основних завдань навчання та виховання дітей з порушеннями зору є розвиток пізнавальної діяльності і формування інтересу до знань. Серед засобів і методів, які використовують тифлопедагоги, велике місце належить дидактичним іграм. Саме дидактична гра і належить до активних, нетрадиційних, визнаних методів навчання і виховання дошкільників, молодших школярів і підлітків. Цінність цього методу полягає в тому, що в ігровій діяльності освітня, розвиваюча й виховна функція діють у тісному взаємозв'язку. Гра як метод навчання організовує, розвиває учнів, розширює їхні пізнавальні можливості, виховує особистість. У дидактичній грі як формі навчання взаємодіють навчальна (пізнавальна) та ігрова (цікава) сторони.

Дидактичні ігри є і невід'ємною частиною навчально-виховного та корекційного процесів у закладах освіти для дітей з порушенням зору. Ігрова діяльність забезпечує розвиток такого важливого компонента в системі компенсації порушень зору, як формування уявлень та збереження образів предметного світу, а також вміння ними оперувати (Т. Свиридюк, Л. Солнцева, С. Хорош та ін).

Дидактичні ігри широко використовуються, як засіб навчання та виховання в молодшому шкільному періоді. Їх використання зумовлене рядом обставин, зокрема, це пов'язано з тим, що ігрова діяльність в молодшому шкільному віці ще не втратила свого значення. Цінність дидактичної гри полягає в тому, що без особливих труднощів, з інтересом діти вчаться, допомагають і перевіряють один одного. В дидактичній грі створюються такі умови, в яких кожна дитина має можливість діяти самостійно в певній ситуації або з певними предметами, набуваючи власного досвіду. Це дуже важливо для дітей з порушеннями зору, у яких досвід дії з предметами значно бідний, не зафіксований і не узагальнений. Даній категорії дітей для засвоєння способів орієнтації в навколишньому середовищі, для виділення та фіксації властивостей і відношень предметів, для розуміння тієї чи іншої дії необхідне неодноразове повторення. Дидактична гра дозволяє забезпечити необхідну кількість повторів на різному матеріалі при збереженні емоційно позитивного відношення до завдання [1].

Дидактичні ігри побудовані на сукупності прийомів зорової, слухової, рухової діяльності, включають цікаві завдання, загадки, в них використовуються елементи змагання. Все це сприяє активізації мисленевої діяльності дітей з порушеннями зору, розвитку та збагаченню їх чуттєвого досвіду[3].

З метою розвитку у дітей з порушеннями зору збережених аналізаторів, необхідно особливу увагу звертати на використання дидактичних ігор та вправ для розвитку зорового сприймання, гостроти зору, окорухової функції, розвитку бінокулярного і стереоскопічного зору, дотикового та слухового сприймання, формування часових уявлень, на активізацію мовлення та конкретизацію предметних уявлень.

Дидактична гра збагачує чуттєвий досвід дитини, забезпечує розвиток сприймання. Розвиток сенсорних здібностей у дидактичній грі відбувається разом із розвитком логічного мислення і вміння виражати думки словами, адже для розв'язання ігрового завдання дитині доводиться знаходити характерні ознаки предметів і явищ, порівнювати, групувати, класифікувати їх, робити висновки, узагальнення. Виконання цікавих ігрових дій і правил сприяє розвитку спостережливості, довільної уваги, швидкого і тривкого запам'ятовування [3].

Ігри з дидактичними іграшками, природним матеріалом, картинками сприяють естетичному розвитку, оскільки, навчившись розрізняти кольори і форми, дитина починає помічати, оцінювати їх. Цікава дидактична гра викликає позитивні емоції, поліпшує самопочуття. В ній зміцнюються м'язи рук, що сприяє підготовці дітей до письма, образотворчої діяльності тощо.

Під час проведення дидактичних ігор у початкових класах з дітьми, що мають порушення зору необхідно використовувати наочність, роздатковий матеріал, який відповідає особливостям їх зорового сприймання.

Для гри на уроці слід відводити небагато часу, не більше 4-6 хвилин, щоб не втомлювати дитину. Використовуються ігри і як засіб психологічної підготовки учнів до уроку, і як засіб відпочинку після напруженої праці [1].

Отже, дидактичні ігри, ігрові заняття і прийоми підвищують ефективність сприймання дітьми з порушеннями зору навчального матеріалу, урізноманітнюють їхню навчальну діяльність, вносять у неї елемент цікавості.

Список використаних джерел

1. Гребенюк Т. М. Дидактична гра у навчання та вихованні дітей з вадами зору Т. М. Гребенюк // Соціально-психологічні проблеми тифлопедагогіки. Збірник наукових праць. – К.: НПУ імені М.П. Драгоманова, 2005. - Випуск 4. – С. 26-35.
2. Синьова Є. П., Федоренко С. В. Тифлопедагогіка: підручник для студентів вищих навчальних закладів. К.: НПУ імені М. П. Драгоманова, 2009. 325 с.
3. Синьова Є. П. Тифлопсихологія. Психологічні особливості людей з глибокими порушеннями зору: підручник. К.: Знання, 2008. 365 с.

*Баган Олена Володимирівна
Студентка 1 курсу магістратури
Спеціальність «Спеціальна освіта (Логопедія)»*

*Науковий керівник
Доктор психологічних наук, доцент
Мартиненко Ірина Володимирівна*

«Особливості фонетико-фонематичних процесів у дітей дошкільного віку із загальним недорозвиненням мовлення II-го рівня»

Особливості формування фонематичних процесів у дітей із загальним порушенням мовлення є однією з важливих тем дослідження у сучасній теорії та практиці логопедії. Ця

тема охоплює проблеми виховання культури мовленнєвого слуху, розвиток умінь та навичок розпізнавати визначений логопедом звук у слові, формування різних уявлень щодо диференціальних ознак фонем української мови.

Аналіз логопедичної літератури свідчить про те, що розвинені фонематичні процеси є одним із найважливіших факторів становлення мовленнєвої системи дитини дошкільного віку.

Різні порушення фонематичного сприймання ведуть до того, що дитина дошкільного віку не диференціює близькі за звучанням або подібні звуки мовлення, через що у неї порушується звуковимова; у дитини не формується на належному рівні граматична сторона мовлення тощо [1, с. 25].

Дослідники зазначають, що прогалини у розвитку мовлення дітей дошкільного віку є проявом мовленнєвого дизонтогенезу (В.Ільїна, Р.Левіна, Є. Вінарська, Н. Гаврилова, Є. Архіпова, А. Гвоздева, М. Савченко, Є. Соботович, В. Тищенко, Т. Філічева, Н. Чевельова, Г. Чиркіна, М. Фомічева) [1, с. 27].

Дослідженнями Р. Лалаєвої, Р. Левіної, Н. Нікашиної, Г. Каше, Л. Спірової, Г. Чиркіної, К. Ушинського та ін. доведено, що головною умовою успішного виправлення мовленнєвих порушень неодмінно є розвиток сприйняття звуків мовлення. М. Жинкін наголошує, що усунення слухового контролю із механізму мовлення неможливе ні за яких обставин. Отже, формування фонематичного слуху необхідно вважати первинним і дуже важливим завданням початкового етапу навчання рідної мови.

Аналіз науково теоретичних джерел (Є. Вінарської, Е. Данілавічюте, М. Савченко, Є. Соботович, В. Тищенко та інших) виявив, що у дітей фонематичні процеси формуються послідовно від простішого до складнішого: фонематичне сприймання, фонематичне уявлення, фонематичний аналіз та синтез. У розвитку кожного фонематичного процесу можна виділити три етапи: початковий, основний і заключний.

Дослідження даних авторів свідчать про те, що чисельність дітей дошкільного віку з відставаннями у мовленнєвому розвитку з кожним роком невпинно зростає, а самі мовленнєві розлади переходять у різноманітні форми мовленнєвого дизонтогенезу і рівень загального недорозвитку мовлення (надалі по тексті - ЗНМ) стає все складнішим.

При ЗНМ II-го рівня у дошкільників спостерігається значне відставання якісного і кількісного складу словника від вікової норми. Діти не знають значення багатьох слів, замінюючи їх схожими за звучанням. Граматична будова мови не сформована: діти неправильно вживають відмінкові форми, зазнають труднощів в узгодженні частин мови, вживанні однини і множини, прийменників тощо. І спеціальні дослідження виявляють у цих дітей недостатність фонематичного сприймання, несформованість фонематичних уявлень. Діти не підготовлені до оволодіння звуковим аналізом і синтезом слів.

Діагностичними показниками мовлення дітей з II-м рівнем ЗНМ є порушення складової структури. При відтворенні слів різної складової будови спостерігаються такі порушення:

- персеверації звуків у словах (фкаш – шкаф; ловк – вовк);
- додавання складів (шубака – шуба; телеля – теля);
- контамінації – об'єднання складових систем двох слів (ріжом – ріже ножем; капатом – копає лопатою; совіник – совок, віник);
- елізії – скорочення кількості складів (бабан – барабан; паміда – піраміда; ліве – олівець);
- персеверація – перестановка складів (состафол – світлофор; кабажан – баклажан);
- антиципації – уподібнення складів (лалабан – барабан; лелебус – троллейбус) [4].

Помилки складової будови слів зумовлені низьким рівнем фонематичних (сенсорних) та артикуляційних (моторних) можливостей дитини.

Помилки, що проявляються в додаванні, уподібненні складів, перестановці, свідчать про несформованість фонематичного сприймання. Переважна кількість помилок типу

скорочення звуків на злитті приголосних, скорочення кількості складів, вказує на порушення в артикуляційній сфері [3].

Описані помилки вчені пояснюють порушеннями сприймання звуків, темпо-ритмічної сторони мовлення.

Отже, успішний процес формування правильного мовлення у дітей дошкільного віку, із загальним недорозвиненням мовлення II-го рівня зокрема, неодмінно пов'язаний із формуванням і розвитком фонематичного слуху та фонематичного сприймання. Ці процеси є складовими мовленнєвого слуху. Науковці вважають, що саме фонематичний слух відіграє провідну роль у становленні й функціонуванні всіх видів мовленнєвої діяльності, оскільки без уміння чітко диференціювати на слух фонематичні одиниці рідної мови неможливо оволодіти навичками звукового аналізу і синтезу. Водночас, вивчення стану сприймання звуків та складової структури слів у дітей означеної групи викликає значний інтерес і спонукає до експериментальних пошуків.

Список використаної літератури:

1. Радецька В. Й. Формування фонематичних навичок у дітей з мовленнєвими вадами / В. Й. Радецька // Логопед : наук.-метод. журн. – Харків: Основа, 2010. – С. 23-29.
2. Соботович Є. Ф. Вибрані праці з логопедії. – К., 2015. – 308 с.
3. Тищенко В. В. Фонематичні процеси в онтогенезі дитячого мовлення та методика діагностики їх порушень: метод. рек. – К., 2011. – 22 с.
4. Трофименко Л. Новий зміст корекційного навчання з розвитку мовлення дітей середнього дошкільного віку із ЗНМ II-III ступенів // Дефектологія. – 2007. – № 3. – С. 34-40.

*Бадюк Катерина Вікторівна,
Студентка I курсу,
Спеціальності «Логопедія»*

*Науковий керівник:
доктор психологічних наук, доцент
Мартиненко Ірина Володимирівна*

«До проблеми використання мнемотехніки у процесі мовленнєвої підготовки до школи дітей з фонетико-фонематичним недорозвиненням мовлення»

Одним з найпоширеніших мовленнєвих відхилень у дітей дошкільного віку є фонетико-фонематичне недорозвинення мовлення (далі – ФФНМ), яке полягає у порушенні процесів формування вимовної системи рідної мови у дітей із різними мовленнєвими розладами внаслідок порушення сприймання та вимови фонем [6, с.36]. Проблемі навчання та виховання дошкільників із ФФНМ присвячені численні науково-методичні дослідження, в яких розглядаються методи діагностики та корекції фонетико-фонематичних відхилень у дітей (Г. А. Каше, С. В. Коноваленко, О. В. Ревуцька, Ю. В. Рібцун, Т. Б. Філічева, Г. В. Чиркіна, М. К. Шермет та ін.) [6, с.36].

Встановлено, що у дітей з порушеннями мовлення порушується формування мовленнєвої готовності до навчання у школі та подальший процес шкільного навчання. Мовленнєва готовність дітей до школи, за словами А. Богуш, включає основні компоненти: «певну суму знань про навколишню дійсність, змістову сторону мовлення; рівень розвитку мовленнєвих навичок: достатній словник, правильну звуковимову, граматичну правильність мовлення, діалогічне і монологічне мовлення; високу мовленнєву активність дітей; якість мовленнєвих відповідей; оволодіння елементарними оцінно-контрольними діями у сфері мовленнєвої діяльності» [2, с.123].

Дошкільний вік є періодом інтенсивного розвитку мовлення та інших психічних процесів, проте у дітей з фонетико-фонематичним недорозвиненням мовлення можуть

виникати труднощі в процесі їх формування. Головною визначальною ознакою ФФНМ є незавершеність формування процесів вимови і сприйняття фонем, близьких за акустико-артикуляційними характеристикам. Водночас, дітям з мовленнєвими порушеннями властиві певні особливості перебігу психічних процесів: нестійкість довільної уваги, труднощі переключення, звуження обсягу пам'яті, уповільнений темп мислення. Всі ці фактори призводять до серйозних проблем у формуванні мовленнєвої готовності дітей з ФФНМ до навчання у школі як складової частини готовності взагалі.

Аналіз сучасних програм подолання ФФНМ у дітей дозволив встановити, що для формування мовленнєвої готовності найбільш доцільним є використання гри. В ігровій діяльності старших дошкільників існує двосторонній зв'язок між мовою і грою. Але дуже часто традиційні дидактичні ігри чи мовленнєві ігри з шаблонними запитаннями не цікаві для дітей старшого дошкільного віку, оскільки не спонукають до будь-якої ініціативи з їхнього боку, вияву оригінальності думок. Під час таких ігор дошкільники перебувають в пасивному емоційному стані, що не дає змоги накопичити нові знання та здобути мовленнєвий досвід. Особливої актуальності ця проблема набуває стосовно навчання дітей із фонетико-фонематичним недорозвиненням мовлення.

У корекційній роботі з дітьми старшого дошкільного віку із ФФНМ ефективні результати може забезпечити використання нової освітньої технології, яка дозволяє кожній дитині комфортно й легко здобувати нові знання. Ця освітня технологія має назву «мнемотехніка». За С.У. Гончаренком «мнемоніка» (з грец. – мистецтво запам'ятовування) – система засобів, які полегшують запам'ятовування й збільшують обсяг пам'яті. В основі покладено процес створення нових асоціацій між об'єктами, що важко запам'ятовуються. Мнемічні зв'язки підкріплюють запам'ятання матеріалу, але не компенсують його [1, с.212]. Спеціалісти Школи Ейдотехніки України (Чепурний Г.А.) створили єдину класифікацію всіх способів, які покращують засвоєння нової інформації, та надано визначення термінів і понять запропонованих методів і прийомів. Такий системний та узагальнюючий аналіз дає можливість широко впроваджувати і використовувати мнемотехніку для покращення ефективності навчання дітей із психофізичними порушеннями.

Г.А. Чепурний зазначає про особливості розвитку образної пам'яті та образного мислення як у дітей з нормою розвитку, так і психофізичними порушеннями [3, с.109]. Аналіз літератури дає підстави розглядати мнемотехніку ефективним методом розвитку мовлення дошкільників. Завдяки такій методиці дітям цікаво розвиватися, тому що на дитину не діє інформаційне навантаження, вона може ефективно і легко засвоювати інформацію, вона вчиться критичному та образному мисленню, може звернути увагу на потрібні деталі, розвиває увагу, пам'ять. [3, с.111].

На нашу думку, використання методу мнемотехніки є ефективним в роботі з дітьми з фонетико-фонематичним недорозвиненням мовлення. Незвична форма роботи з використанням яскравих образів та схем допомагає дітям швидко та надовго запам'ятати потрібну інформацію. Цей метод залучає цих дітей до активної особистої участі в діяльності з формування правильної звуковимови, корекції та розвитку зв'язного мовлення. Тому ми вважаємо, що упровадження технологій мнемотехніки є дуже важливим та актуальним у корекційно-логопедичній роботі.

Список використаної літератури:

1. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник / С.У. Гончаренко. – Київ: Либідь, 1997. – 375 с.
2. Ільїна Н. Формування мовленнєвої готовності дітей-логопатів до навчання у школі.//<http://www.srw.kspu.edu/?p=1159>
3. Кашуба Л. В. Ейдотика : шляхи інтеграції в початкову освіту шкіл інтенсивної педагогічної корекції / Л. В. Кашуба // Розвиток творчих здібностей особистості – умова успішного навчання : матер. II науково-практич. конф., 22-24 вересня 2005 р. – Вінниця : ВОПОПП, 2005. – С. 109-112.

4. Мартиненко І. В. Особливості комунікативної діяльності дітей старшого дошкільного віку з системними порушеннями мовлення : монографія / І. В. Мартиненко. – К.: ДІА, 2016. – 304 с.
5. Рибалка, Л. І. Розвиток зв'язного мовлення дітей дошкільного віку за допомогою мнемотехніки [Текст] / Л. І. Рибалка // Сучасні проблеми логопедії та реабілітації : матеріали VIII Всеукраїнської заочної науково-практичної конференції, 15 лютого 2019 р., м. Суми
6. Рібцун Ю. В. Характеристика фонетико-фонематичної складової мовлення дітей п'ятого року життя із ФФНМ / Ю. В. Рібцун // Український логопедичний вісник : зб. наук. пр. – Вип. 2. – 2011. – С. 36–53.
7. Чепурний Г.А. Мнемотехніка: технологія ефективного засвоєння інформації в умовах сучасної освіти. Навч.-метод посібник / Г. А. Чепурний. – Тернопіль : Мандрівець, 2014. – 126 с.

*Бараненко Юлія Геннадіївна
студентка 1 курсу магістратури,
спеціальності «Спеціальна освіта (тифлопедагогіка)»*

*Науковий керівник:
кандидат психологічних наук,
доцент кафедри офтальмопедагогіки та офтальмопсихологій
Паламар Олена Михайлівна*

«Корекція психофізичного розвитку дітей зі зниженим зором молодшого шкільного віку засобами ритміки»

Сьогодні не тільки для України, але й для країн всього світу, характерним є збільшення кількості дітей з особливими освітніми потребами, що мають різні відхилення у розвитку. Порушення зорової системи завдає великої шкоди формуванню психічних процесів, руховій сфері, фізичному розвитку дитини, що обумовлює не тільки відставання в фізичному розвитку, але й ускладнює процес розвитку рухових якостей. При порушеннях зору страждають моторні функції: утруднюється орієнтування у просторі, сила, швидкість і координація рухів, точність, витривалість і ритм рухів.

Наявність супутніх захворювань у дітей зі зниженим зором досліджували Л. Вавіна, Л. Вигодський, Т. Головіна, М. Земцова, О. Литвак, Л. Плаксина, В. Синьов, Є. Синьова, Л. Солнцева Б. Шеремет та інші. Науково-практичні здобутки стали провідним орієнтиром у зародженні ідей лікувально-педагогічного та корекційного впливу ритміки на особистість дитини з порушеннями зору.

На сьогодні спеціальними педагогами (А. Андрасян, Т. Геращенко, О. Гребньов, І. Гудим, М. Деркач, О. Єльнікова, В. Єрмаков, М. Земцова, Ю. Картава, З. Колесникова, В. Кручинін, В. Кузнецова, Л. Куненко, Л. Нафікова, Н. Остапенко, Є. Синьова, С. Федоренко, В. Феоктистова, Е. Ютріна та ін.) накопичені дані про корекційний вплив музично-ритмічного виховання на розвиток дітей з порушеннями зору.

Корекційний вплив допомагає перебороти недоліки психічного розвитку, пов'язані із зоровими порушеннями (недоліки відчуття, сприймання, уявлень, мислення, пам'яті, мовлення, уяви та ін.), а також недоліки фізичного розвитку (орієнтування у просторі, постави, моторики, корекції рухів та ін.) [6; 7; 8].

Ритміка – складова частина фізичного і музично-естетичного виховання дітей зі зниженим зором і представляє собою систему фізичних вправ, побудовану на основі зв'язку рухів з музикою. Усі види рухів, що застосовуються на заняттях з ритміки, тісно пов'язані з фізичним вихованням і музичною хореографією: основні рухи (ходьба, біг,

підстрибування), загальнорозвивальні (без предмета і з предметами), стройові вправи (шикування, перешикування, пересування), нескладні елементи танців [1; 2; 3; 4; 5].

На основі типів рухів виділяють види музично-ритмічної діяльності. Всі види музично-ритмічної діяльності, необхідно будувати на максимальному використанні збережених аналізаторів дітей з порушеннями зору з урахуванням таких специфічних особливостей їх моторики, таких як: недостатнє диференціювання і координація рухів, нестійкість темпу рухів, недостатнє переключення, невміння підкорити свої рухи словесним інструкціям [1; 2; 3].

Одним із найважливіших завдань занять з ритміки є корекція й розвиток сенсорно-рухової сфери, а саме: корекція некоординованості рухів, їх аритмічності; вдосконалення життєво необхідних рухових вмінь й навичок; формування моторики, різноманітних якостей руху (легкість, пружність, спритність, точність, швидкість та енергійність), різних видів постав (співочої, танцювальної тощо); розвиток музично-ритмічного відчуття, художньо-творчих та музичних здібностей (емоційної чутливості до музики, слухових уявлень, відчуття ритму тощо), зорово-рухового орієнтування у просторі [2; 3; 5].

Використання вправ на розвиток м'язового відчуття дозволяє формувати у дітей наступні вміння: контролювати свої рухи, оцінюючи і координуючи їх не зором, а м'язовим відчуттям; не лише напружувати м'язи, але й регулювати, змінювати ступінь їх напруження, а іноді й зовсім знімати його (тобто розслабляти окремі групи м'язів); відчувати можливий розмах руху в суглобах, усвідомлювати вагу свого тіла й кінцівок; свідомо переносити вагу тіла вперед (або назад), перед початком ходьби, бігу або інших рухів.

Отже, засоби ритміки є ефективним чинником корекції і розвитку рухової сфери дітей з порушеннями зору та заслуговують на широке застосування в умовах освітніх закладів.

Список використаної літератури

4. Бондаренко Ю. А. Корекційна спрямованість музичного виховання дошкільників зі зниженим зором // Теоретичні питання культури, освіти та виховання: збірник наукових праць Київського національного лінгвістичного університету. К.: Вид. центр КНЛУ, 2017. № 1 (55). С. 127-132.

5. Картава Ю. А. Корекція психофізичного розвитку дітей дошкільного віку з порушеннями зору засобами ритміки: дис. ... канд. пед. наук: 13. 00. 03. К., 2006. 169 с.

6. Куненко Л. О. Формування творчої активності у дітей з особливими потребами розвитку засобами музичного мистецтва // Педагогіка духовності: поступ у третє тисячоліття: мат. між. наук. конф.: 19 квітня 2005. / укл. Л. Л. Макаренко, О. П. Симоненко. Т. 2. К.: НПУ імені М. П. Драгоманова, 2005. С. 42-46.

7. Методичні рекомендації до проведення уроків ритміки в допоміжній школі / [укл. Т. А. Тихоніна, В. А. Липа]. К.: РНМК, 1993. 168 с.

8. Остапенко Н. А. Содержание и методика уроков ритмики в младших классах школы для слабовидящих детей: автореф. дисс. ... канд. пед. наук: спец. 13.00.03 «Коррекционная педагогика». М., 1989. 16 с.

9. Синьов В. М., Синьова Є. П. Загальні та специфічні закономірності психічного розвитку дитини при нормальному і ушкодженому зорі // Соціально-психологічні проблеми тифлопедагогіки: зб. наук. праць. Вип. 1. К.: НПУ імені М. П. Драгоманова, 2003. С. 1-7.

10. Синьова Є. П., Федоренко С. В. Тифлопедагогіка: підручник для студентів вищих навчальних закладів. К.: НПУ імені М. П. Драгоманова, 2009. 325 с.

11. Синьова Є. П. Тифлопсихологія. Психологічні особливості людей з глибокими порушеннями зору: підручник. К.: Знання, 2008. 365 с.

*Білан Ірина Юрійвна,
Студентка III курсу,*

*Науковий керівник:
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри ортопедагогіки,
ортопсихології та реабілітології
Заплатинська, Анна Богданівна*

«Професійна реабілітація осіб з інвалідністю в Україні»

За інформацією Державної служби статистики, станом на 2018 рік в Україні налічується понад 2,6 млн осіб з інвалідністю, частина з них перебуває у працездатному віці і потребує професійної реабілітації й ефективного працевлаштування на відкритому ринку праці відповідно до своїх здібностей, особливостей, стану здоров'я.

Право осіб з інвалідністю на працю закріплено Конституцією України, у статті 43 якої зазначено, що «Кожен має право на працю, що включає можливість заробляти собі на життя працею, яку він вільно обирає або на яку вільно погоджується. Держава створює умови для повного здійснення громадянами права на працю, гарантує рівні можливості у виборі професії і роду трудової діяльності, реалізовує програми професійно-технічного навчання, підготовки і перепідготовки кадрів відповідно до суспільних потреб» [2].

Зокрема, право осіб з інвалідністю на працю гарантовано Кодексом законів про працю України, Законами України «Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні», «Про зайнятість населення», «Про реабілітацію інвалідів в Україні» та іншими нормативно-правовими документами, які не тільки декларують право на працю осіб з інвалідністю, але й передбачають механізм його реалізації, визначають комплекс заходів, спрямованих на вирішення проблем трудової зайнятості осіб з інвалідністю.

Наприклад, у Законі України «Про реабілітацію інвалідів в Україні» N 2249-VIII від 19.12.2017 зазначається, що професійна реабілітація система заходів, спрямованих на підготовку особи до професійної діяльності, відновлення чи здобуття професійної працездатності шляхом адаптації, реадaptaції, навчання, перенавчання чи перекваліфікації з можливим подальшим працевлаштуванням та необхідним соціальним супроводженням з урахуванням особистих схильностей та побажань особи [1].

Становлення в Україні системи професійної реабілітації осіб з інвалідністю, створення мережі відповідних центрів прямо відповідають вимозі «підвищення якості соціальних послуг для наближення їх до європейського рівня та розширення кола надавачів таких послуг», що визначено в засадах розділу щодо соціального захисту населення Програми діяльності Кабінету Міністрів України [3, с. 317].

На даний час в Україні працює Вінницький міжрегіональний центр професійної реабілітації інвалідів «Поділля» (м. Вінниця), Запорізький обласний центр професійної реабілітації інвалідів (м. Бердянськ), Всеукраїнський центр професійної реабілітації інвалідів (Київська обл. с. Лютіж), Міжрегіональний центр соціально-трудової, професійної та медичної реабілітації інвалідів (м. Львів), Комунальна установа «Центр професійної реабілітації інвалідів» (Одеська обл. с. Холодна Балка), Рівненський обласний центр професійної реабілітації інвалідів (Рівненська обл. с. Олександрія), Уманський центр професійної реабілітації інвалідів (м. Умань), Буковинський міжрегіональний центр професійної реабілітації інвалідів (м. Чернівці).

Саме злагоджена взаємодія усіх законодавчих, нормативних документів, державної політики та компонентів системи професійної реабілітації осіб з інвалідністю забезпечує виконання цією системою її головної функції – сприяння повноцінній інтеграції осіб з інвалідністю до суспільного життя завдяки залученню їх до праці.

Сучасна система професійної реабілітації включає в себе такі компоненти:

- оцінка професійних здібностей осіб з інвалідністю та надання їм рекомендацій щодо подальшої професійної діяльності;

- професійна орієнтація;
- професійне (фахове) навчання осіб з інвалідністю;
- раціональне працевлаштування, соціальний супровід працевлаштування та подальша соціально-трудова адаптації осіб з інвалідністю;
- динамічне спостереження за раціональністю працевлаштування та успішністю соціально-трудової адаптації осіб з інвалідністю із їх коригуванням (за необхідності).

Отже, процес професійної реабілітації людей з інвалідністю є комплексним і досить складним на який впливає багато чинників. Насамперед, це: динаміка інвалідності, класифікація інвалідності, здатність людей з обмеженими фізичними можливостями до професійної підготовки і навчання, комплексність самого процесу професійної реабілітації людей, який має супроводжуватися заходами фізичної та соціально-психологічної реабілітації. Таким чином, дослідження питання професійної реабілітації осіб з інвалідністю є актуальним і необхідним для України і зумовлює потребу вдосконалення існуючих і впровадження нових технологій професійної реабілітації

Список використаної літератури:

1. Закон України "Про реабілітацію інвалідів в Україні" [Електронний ресурс] // Верховна Рада України. – 2017. – Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2961-15>.
2. Конституція України [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – Режим доступу до ресурсу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.
3. Праця та зайнятість осіб з інвалідністю в Україні. Національна доповідь / Мінпраці України, держ. установа «Наук.-дослід. ін-т соц.-труд. відносин». К., 2009. – 194 с.

Білуха Дарина
студентка II курсу магістратури, групи 2МСП,
спеціальності «Сурдопедагогіка і практична психологія»

Науковий керівник:
кандидат психологічних наук, доцент
Горлачов Олександр Сергійович

«Застосування мімико-жестового мовлення в процесі навчання дітей з порушеннями слуху в системі інклюзивної освіти»

Проблема спілкування, на сучасному етапі розвитку освіти в Україні, зокрема, інклюзивної, набуває особливого значення в спільноті осіб з порушеннями слуху, так як процес їх міжособистісної комунікації відбувається за допомогою дактильного та мімико-жестового мовлення, як невербальних форм комунікації, що мають, в переважній більшості, побутово-орієнтований характер. Українська інклюзивна освіта ще не містить значних наукових надбань та повноцінно здійснених експериментальних досліджень щодо застосування мімико-жестового мовлення в процесі інклюзивного навчання дітей з порушеннями слуху, а мають місце лише поодинокі спроби деяких науковців та представників громадськості у вивченні даного питання. Всі методики навчання, що застосовуються практиками, запозичуються з системи спеціальної освіти дітей з порушеннями слуху.

На сьогодні сурдопедагогічна практика, яка ґрунтується на науково вивірених теоріях довела, що розвиток дитини з порушеннями слуху пов'язаний перш за все зі словесним мовленням (С. О. Зиков, А. Г. Зікеєв, К. Г. Коровін, А. Ф. Понгільська, Л. І. Фомічова, М. Д. Ярмаченко, Н. В. Яшкова та ін.) [1, 3]. На основі теоретичних та експериментальних досліджень такі сурдопедагоги і сурдопсихологи, як Р. М. Боскіс,

О. С. Горлачов, О. І. Дьячков, С. О. Зиков, Б. Д. Корсунська, Л. О. Малина, Н. Г. Морозова, Т. В. Розанова, Л. І. Фомічова, М. Д. Ярмаченко та інші довели, що продуктивною, з точки зору психічного розвитку (інтелектуального, особистісного), є вербальна форма спілкування [2, 3]. Поява на сьогодні великої кількості освічених осіб з порушеннями слуху, становлення інтелектуальної та художньої інтелігенції є прямим підтвердженням ефективності системи спеціальної освіти дітей і дорослих з порушеннями слуху [1, 2, 3].

Вченими [2, 3] доведено, що відповідно до кола міжособистісних контактів формується особистість дитини, тобто суспільний загал впливає на інтелектуальний розвиток і становлення дитини, як особистості. Складовою частиною чого, в суспільстві осіб з порушеннями слуху, особливо гостро поставлена проблема вибору форми спілкування: вербальної чи невербальної.

Значною проблемою в інклюзивній освіті, щодо невербальної системи комунікації, є те, що не кожен педагог, зокрема, асистент вчителя правильно та повно розуміє і усвідомлює, що являє собою міміко- жестове мовлення осіб з порушеннями слуху і, досить часто, плутає та підміняє зміст понять, змішує і поєднує поняття: «дактильне мовлення», «міміко-жестове мовлення» та «сурдопереклад». В процесі інклюзивного навчання майже не застосовується невербальна форма мовлення. Всі тексти учням з порушеннями слуху вчителями пропонується сприймати невербальною вказівкою переважно в письмовому вигляді, а дактильне та міміко-жестове мовлення мають фрагментарний характер.

Починаючи з правильної та повноцінної оцінки відмінності між даними невербальними формами мовлення і володіння ними, відбувається формування особливих сурдопедагогічних компетенцій, які є необхідними в процесі здійснення інклюзивної освіти щодо дітей з порушеннями слуху.

Отже, в структурі інклюзивного навчання необхідно враховувати, що помічник вчителя, який забезпечує навчально-виховний процес щодо дітей з порушеннями слуху, має досконало володіти всім різноманіттям як педагогічних компетенцій, так і сурдопедагогічних, а проблема застосування міміко-жестового мовлення в системі інклюзивної освіти потребує подальшого наукового дослідження.

Список використаної літератури:

1. Горлачов О. С. Сурдопереклад в житті осіб з порушеннями слуху // Актуальні питання сурдопедагогіки : зб. наукових праць / за ред. Л.І.Фомічової. Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2017. С. 17-28.
2. Зайцева Г. Л. Жест и слово. Научные и методические статьи / И. А. Егорова, А. А. Комарова, Н. А. Чаушьян. Москва : ВТИИ, 2006. 632 с.
3. Ярмаченко Микола Дмитрович та розвиток української сурдопедагогіки : монографія / за ред. Л. І. Фомічової. Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2018. 186 с.

*Бойко Тетяна Максимівна
студентка 1 курсу магістратури,*

*Науковий керівник:
доктор психологічних наук, доцент
Мартиненко Ірина Володимирівна*

«Особливості діагностики перцептивних комунікативних умінь дітей з мовленнєвими порушеннями старшого дошкільного віку»

В сучасних психологічних дослідженнях важливою є проблема комунікативної діяльності індивіда на різних вікових етапах. Актуальність даної проблеми зумовлена особливим значенням цього виду діяльності в розвитку психіки людини, її соціальним походженням і вагомим значенням спілкування в системі міжособистісних відносин і соціалізації людини. Якщо розглядати дітей із загальним недорозвитком мовлення (далі ЗНМ), то їхня соціалізація відбувається специфічно і ця проблема є особливо важливою для них.

Комунікативна діяльність – це складний і багатовимірний процес, який реалізується і в ході взаємодії індивідів, і як інформаційний процес, і взаємини людей, їхні співпереживання і взаєморозуміння. Це взаємодія суб'єктів, в якій відбувається обмін пізнавальною й емоційною інформацією, досвідом, знаннями і вміннями, а також діяльністю та її результатами. Зазначена діяльність є необхідною умовою розвитку і формування особистості та групи. Такі визначення свідчать про системну природу комунікативної діяльності, її поліфункціональність, високу соціальну значущість. (М. І. Лісіна (1985), Г. С. Костюк (1988), О. В. Запорожець, (1989), С. Д. Максименко (1990), О. О. Леонт'єв (1999), Р. Вердербер, К. Вердербер (2003), А.В. Мудрик (2006), І.М. Цимбалюк (2007), В. М. Синьов (2011), І. В. Мартиненко (2016). [1]

Важливими механізмами комунікативної діяльності є достатній рівень розвитку когнітивних процесів, емоційний інтелект. На цій основі формуються перцептивні комунікативні уміння. (В.А. Горяніна (2002), Д. В. Люсін (2004), І. М. Андрєєва (2007), І. В. Мартиненко (2016)).

Аналіз спеціальних психологічних і логопедичних досліджень свідчить про високу актуальність проблеми емоційного інтелекту дітей з порушеннями мовлення. Хоча в ракурсі емоційного інтелекту психічний розвиток цих дітей до сьогодні досліджено недостатньо, їхня емоційна сфера, її взаємозв'язок з мовленням у дітей з мовленнєвими розладами, вченими вивчались. (С.В.Артамонова, О.Є.Грибова, О.В.Ковилова, О.С.Павлова, Л.І.Соловйова, О.Г.Федосєєва, С. Дмитрієва, Р. Мартинова, В. І. Селіверстов, Л. М. Шипіцина, Л. З. Волкова, О. Тихонова, І. Чистоградова, І. В. Мартиненко, І. Кондратенко, Н. Д. Січкачук, Р. О. Язиніна та інші) [2]

Вченими було виявлено низку труднощів в становленні і розвитку експресивно-мімічних комунікативних засобів дітей старшого дошкільного віку, оскільки саме цей вік є перехідним періодом від дошкільного до шкільного навчання, тут відмічається криза 6 років і відповідно формування нової соціальної ситуації розвитку, провідного виду діяльності і психічних новоутворень, встановленні нових соціальних контактів, зміна виду комунікації з дорослими та однолітками, що визначають подальший розвиток дитини. (В. І. Селіверстов Л. М. Шипіцина, Л. З. Волкова, І. В. Мартиненко, У. В. Мамчур, О. П. Таран, О.М. Пилипенко, О.Н. Двуреченська, О.Є. Дмитрієва) [3, 4, 5, 6].

Проте цих даних недостатньо для встановлення повної картини про стан сформованості перцептивних комунікативних умінь і відповідно напрямків корекційно-педагогічної роботи щодо формування повноцінної комунікації дітей із ЗНМ.

Саме тому мета нашого дослідження полягає в теоретичному обґрунтуванні та емпіричному вивченні перцептивних комунікативних умінь дітей старшого дошкільного віку з загальним недорозвитком мовлення, розробці, апробації та впровадженні психокорекційної методики формування перцептивних комунікативних умінь. Відповідно

до нашої мети ми обрали низку експериментальних методик: методика І. О. Кареліної «Вивчення особливостей розуміння дітьми основних емоційних станів», методика А. Д. Кошелевої «Вивчення емоційних проявів дітей при розігруванні сюжетних інсценівок», бесіда на усвідомлення дітьми власних емоцій (Т. А. Даніліна, В. Я. Зедгенідзе, Н. М. Стьопіна, рівнева диференціація І. О. Кареліної), «Методика вивчення мімичної моторики» Г.А. Волкової [7, 8].

У результаті узагальнення отриманих даних ми плануємо отримати характеристику стану перцептивних комунікативних умінь дітей старшого дошкільного віку із ЗНМ.

Список використаної літератури:

1. Мартиненко І.В. Психологічні засади формування комунікативної діяльності дітей старшого дошкільного віку з системними порушеннями мовлення: дис. ... канд. псих. наук. — К., 2016. — С.502
2. Пилипенко О. М. Сучасні погляди на проблему емоційного інтелекту у дітей з порушеннями психофізичного розвитку / О. М. Пилипенко // Логопедія. - 2015. - № 6. - С. 62-67.
3. Мамчур У.В. Психологічні особливості прояву та розпізнавання емоцій у дошкільників із загальним недорозвиненням мовлення / Мамчур У.В., Таран О.П.// Логопедія. — 2015.-№6. — С.62-67
4. [Пилипенко, О. М.](#) Особливості емоційного інтелекту молодших школярів з порушеннями мовленнєвого розвитку / О. М. Пилипенко // Актуальні питання корекційної освіти (педагогічні науки) : зб. наук. пр. / Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова, Кам'янець-Поділ. нац. ун-т ім. Івана Огієнка. - Кам'янець-Подільський : Медобори-2006, 2016. - Вип. 7, Т. 1. - С. 316-327
5. Двуреченская О.Н., Дмитриева Е.Е. Особенности коммуникативного развития старших дошкольников с общим недоразвитием речи // Современные проблемы науки и образования. – 2015. – № 2-1
6. [Мартиненко І. В.](#) Проблема комунікативно-мовленнєвого розвитку дітей дошкільного віку з системними мовленнєвими порушеннями / І. В. Мартиненко // [Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 19 : Корекційна педагогіка та спеціальна психологія.](#) - 2014. - Вип. 26. - С. 342-348.
7. Карелина И. О. Развитие понимания эмоций в период дошкольного детства: психологический ракурс : монография. – Прага : Vědecko vydavatelské centrum «Sociosféra-CZ», 2017. – 178 с.
8. Изотова, Е. И. Эмоциональная сфера ребенка [Текст] / Е. И. Изотова, Е. В. Никифорова. - М. : Издательский центр «Академия», 2004. -164 с.

*Бородін Юлія Миколаївна,
студентка ІV курсу,
Спеціальності «Сурдопедагогіка»*

*Науковий керівник:
кандидат педагогічних наук, доцент
Малина Лариса Олексіївна*

«Вплив сімейного виховання на формування особистості дитини з порушенням слуху»

В. В. Сухомлинський вважав, що реформувати світ означає реформувати виховання. Діти розвиваються під дією взаємопов'язаних зовнішніх і внутрішніх, суспільних і природних, стихійних і організованих сил, прямих і опосередкованих впливів [7].

На сьогоднішній день гостро постає питання про роль і функції сім'ї у вихованні підростаючого покоління. Від взаємин з батьками залежить, наскільки адекватним буде їхня взаємодія з навколишнім середовищем [4].

Теоретичний аналіз загальної та спеціальної літератури свідчить про наявність методологічних основ процесу виховання. До них віднесено принципи виховання, зокрема, народності, демократичності, природовідповідності, гуманізації, неперервності, індивідуалізації та диференціації, єдності виховання і життєдіяльності, етнізації, послідовності і систематичності, культуровідповідності. Кожен компонент зазначених принципів забезпечує доцільну єдність вимог до вихованця з боку вихователів, учителів та членів сім'ї, впливає на формування якостей особистості, організовує її будь-який вид діяльності [7]. Вплив на внутрішньосімейні стосунки здійснюють стилі виховання: демократичний, авторитарний, ліберальний (С.В. Ковальов)[5]. Від того, який стиль панує у родині, залежить взаєморозуміння, довіра і результат виховання.

Виховання як соціальний інститут має важливе значення для формування особистості дитини з вадами слуху. До батьків, їхньої ролі, місця та значення у становленні та розвитку дитини ставляться високі вимоги.

Аналіз психолого-педагогічних джерел щодо виховання дітей з порушеннями слуху та участі батьків у цьому процесі засвідчив інтерес дослідників до цієї проблеми (Т.Г. Богданова, І.Колесник, І.Лобурець, Н.В.Мазурова, Н.Г.Морозова, В. О. Пенін, В.Петшак). При формуванні особистості дитини з порушенням слуху, значення родини у цьому процесі суттєво зростає. Внутрішньосімейні взаємини - невід'ємна складова частина первинного середовища, яке опосередковує її інтеграцію з соціумом. Пошук ідентичності – емоційної, нормативної, культурної, особистісної – один із найбільш важливих механізмів соціалізації дитини з порушенням слуху. Основи цього процесу закладаються у сім'ї [1].

Вивчення теоретичних джерел свідчить про певні психологічні особливості дітей з порушеннями слуху, зокрема: недостатня орієнтація в соціумі; низька соціальна активність; підвищена тривожність; вразливість; емоційна нестійкість; завищені або занижені уявлення про свої можливості; переважання інтровертності поведінки; низька самооцінка через свою ваду (В.Г.Петрова, В.Л.Белінський, Є.А.Війтар, М.М.Нудельман).

Цілеспрямований педагогічний вплив на дитину з порушенням слуху – запорука загального розумового та мовленнєвого її розвитку. Сім'я є важливою ланкою забезпечення раннього і своєчасного впливу на глуху та слабочуючу дитину (Л. С. Ступнікова, Г. М. Чефранова, Р. І. Якубовська). Правильно організована корекційно-виховної робота та підтримка батьків успішно долають порушення в розвитку особистості дитини з порушенням слуху [2].

В сурдопсихології виділено напрямки роботи з розвитку особистості дітей з порушеннями слуху. По-перше, формувати в дітей уявлення про якості особистості, емоційні властивості і норми поведінки. По-друге, навчити їх бачити прояв цих якостей в поведінці інших людей, формувати вміння розуміти вчинки оточуючих людей. По-третє, формувати адекватну самооцінку як основу регулювання власної поведінки та можливості встановлення міжособистісних відносин [1].

Таким чином, сучасна сурдопедагогічна думка з приводу ролі батьків є досить широкою і однозначною. Сімейне виховання дитини з порушенням слуху має бути раннім, корекційним та орієнтованим на потенційні можливості дитини. Воно перешкоджає розвитку соціальної ізоляції дитини, забезпечує її засобами комунікації та допомагає інтегруватися в суспільство[8].

Список використаної літератури:

1. Богданова Т.Г. Сурдопсихология. - М.: Издат. Центр В«Академия», 2002.
2. Богданова Т.Г., Мазурова Н.В. Влияние внутрисемейных отношений на развитие личности глухих младших школьников // Дефектология.- 1998.- №3.

3. Боскис Р.М. Глухие и слабослышащие дети. М. : АПН РСФСР, 1963.
4. Выготский Л.С. Избранные психологические исследования. М.: Изд-во АПН РСФСР, 1956.
5. Ковальов С.В. Психологія сімейних відносин. - М.: Педагогіка, 1988р.
6. Сухомлинський В.А. Мудрість батьківської любові. - М.: Молода гвардія, 1988.
7. Шиф Ж.И. Усвоение языка и развитие мышления у глухих детей .М.: Просвещение, 1968.
8. Ярмаченко Н.Д. Проблема компенсации глухоты. - Киев, 1976.

***В'язовик-Миріна Катерина Костянтинівна,
студентка III курсу
спеціальності «Спеціальна освіта (тифлопедагогіка)»***

***Науковий керівник:
кандидат психологічних наук,
доцент кафедри офтальмопедагогіки та офтальмопсихологій
Паламар Олена Михайлівна***

«Психолого-педагогічні аспекти підтримки обдарованої дитини в умовах зорової деривації»

Обдарованість у дітей різного віку викликала інтерес вчених-психологів у будь-який час історії людства. Обдарованість проявляється в різному віці та в різних сферах життя. Питання обдарованості дитини вивчали Ф. Гальтон, Ю. Гільбух, Л. Виготський, І. Павлов та інші вчені. В науково-педагогічних джерелах розрізняють загальну (інтелектуальну) та спеціальну (художню, спортивну, соціальну) обдарованість. Кожен з видів обдарованості має безліч підвидів. Всі типи, види, підвиди обдарованості не є ізольовані один від одного, вони пов'язані між собою [3, с. 5-15].

У дошкільному та молодшому шкільному віці обдарованість проявляється і розвивається в дитини досить швидко, але з настанням пубертатного періоду не у всіх дітей обдарованість переходить у талант. В дитячій психології цей факт називають «згасання обдарованості». Психологи визначають декілька факторів «загасання обдарованості»: 1) особливості навчального процесу та виховання; 2) завищені вимоги, в наслідок яких знижується самооцінка дитини.

Відомо, що обдаровані діти мають не тільки прекрасну пам'ять, розвинене абстрактне мислення, прекрасний словниковий запас, високий рівень активності, наполегливість у досягненні результату, але й мають свої проблемні сторони, такі як: перфекціонізм, конформність, чутливість до зовнішньої оцінки, емоційна надчутливість, інтереси вузької спрямованості. Це викликає проблеми в навчанні по деяким предметам, надситуативну активність (пізнавальну самодіяльність) – постійне заглиблення в проблему, коли вирішення поставленої задачі не є кінцевим результатом, а тільки початком нової роботи, егоцентризм [4, с. 3-4] [2, с. 29-61].

Обдарована дитина з порушенням зору на своєму шляху стикається ще з рядом проблем. Наприклад, проблема сприймання предметів навколишнього світу, виникає за відсутності попередньої підготовки у сприйманні нового об'єкта. Оскільки сприймання ускладнене, то й оперування образами в уяві, та сама мисленева діяльність значно ускладнюється. В дитини з порушенням зору формується внутрішня картина дефекту – те, як вона ставиться до власної проблеми (порушення зору). Ставлення до власної проблеми обумовлює ставлення до себе, до суспільства, та виявляється у поведінці обдарованої дитини з порушенням зору. Через не правильно сформовану внутрішню картину дефекту дитина не може адекватно встановити мету свого життя або визначити реальний життєвий план, який буде дієвим. Дитина замінює реальні життєві плани на фантазії або мрії. Важливим завданням педагога та сім'ї є недопущення формування установки на

інвалідність. Оскільки вже сформовану установку практично не можливо подолати [1, с. 155-168, 103-119].

Люди з порушеннями зору можуть вільно оволодіти будь-якою інформацією, що є адаптованою для сприймання на слух або на дотик. В сучасному світі обдарованим дітям з порушеннями зору значно простіше знайти потрібну цікаву для них інформацію. Існують спеціальні книги надруковані шрифтом Брайля, оздоблені спеціальними ілюстраціями, що мають підсилений контур та контрастність. Також є можливість налаштування комп'ютера під кожну дитину індивідуально. У системі Windows наявна вже вбудована функція озвучування робочого столу комп'ютера, сайтів та вбудованих програм системи. Для дітей з порушеннями зору існує можливість налаштування шрифту, контрастності, розміру ярликів робочого столу – всі ці функції налаштовуються в панелі керування в усіх версіях операційних систем сімейства Windows.

Обдаровані діти, які шукають твори як української, так і світової літератури, можуть знайти їх в Інтернеті в безкоштовних електронних бібліотеках аудіокниг українською мовою. Такими проектами є: radio.obozrevatel.com, hurtom.com, e-bookua.org.ua.

Отже, обдарована дитина з порушеннями зору має не тільки особливості сприймання, вразливість, надчутливість, особливості психічного стану, притаманні усім обдарованим дітям. До них додаються особливості внутрішньої картини дефекту, що проявляються у надмірній критичності, перфекціонізмі, потребі в увазі з боку батьків, або навпаки, у потребі в отриманні достатньої свободи.

Батькам обдарованої дитини потрібно підтримувати її в усіх починаннях, не вимагати від неї більше, ніж вона може, задовольняти потребу дитини у виборі інформації та мати змогу впливати на поведінку дитини, не акцентуючи увагу на її помилках і поганих вчинках. Також важливо надати дитині свободу дій у межах її можливостей, допомогти вибрати найбільш зручний та продуктивний спосіб отримання інформації, а також слідкувати за її психологічним здоров'ям. Допомога батьків обдарованій дитині з порушенням зору полягає у: розвитку обсягу активного словникового запасу; наданні дитині достатньої кількості уваги через спілкування на цікаві теми та спільні ігри, що розвивають логіку, мислення кмітливість, лідерські якості дитини; створенні робочого місця, яке буде відповідати навчальним потребам дитини; дотриманні відповідного порядку, який буде ефективним та зручним для дитини; виробленні звички планомірно переключати увагу з одного об'єкта на наступний; створенні програм занять для розвитку мислення; створенні вільного інформаційного простору та наданні свободи вибору інформації; наданні життєвого простору та права дитини на помилку [2, с. 148-171].

Список використаної літератури:

1. Синьова Є.П. Тифлопсихологія. – Київ : Знання, 2008. – 365 с.
2. Савеков А.И. Одаренный ребенок дома и в школе. – Екатеринбург: У-Фактор, 2004. – 282 с.
3. Гильбух Ю.З. Умственно одаренный ребенок // Учитель и психодиагностика. – Київ : Укрвузполіграф, 1992. – № 2. – 84 с.
4. Терещенко Л.А. Роль сім'ї у вихованні і розвитку обдарованої особистості // Навчання і виховання обдарованої дитини: теорія та практика: Зб. наук. праць. – Київ, 2011. – Вип. 5. – С. 26-33.

*Вискребенцева Вероніка Анатоліївна,
студентка III курсу,
Спеціальності «016 Спеціальна освіта (тифлопедагогіка)»*

*Науковий керівник:
кандидат психологічних наук, доцент
Гребенюк Тетяна Миколаївна*

«Особливості розвитку діалогічного мовлення у дошкільників з порушеннями зору»

Важливим завданням сучасного дошкільної освіти в Україні є формування мовленнєвої компетенції у дошкільників. Складовою мовленнєвої компетенції вважається активна позиція дитини в процесі опанування діалогічним мовленням.

Одним із перших видів діяльності, яким дитина оволодіває в онтогенезі є саме мовленнєве спілкування. За дослідженнями науковців (А. Богуш, М. Лісіна та ін.) мовленнєве спілкування є універсальною та найбільш природною умовою розвитку особистості в період дошкільного дитинства. Адже спілкування дитини із людьми із її найближчого оточення, дітьми та дорослими в закладах дошкільної освіти чи різноманітних центрах розвитку, а також звичайних ігрових майданчиках допомагає дитині пізнати предметний, природний і соціальний світи в їх цілісності та різноманітності. Крім того, мовленнєвий розвиток дитини є головним інструментом, за допомогою якого вона встановлює контакт із довкіллям і завдяки якому відбувається її соціалізація [1; 3 та ін.].

Становлення мовлення у дітей зі збереженим зором та порушеннями зору здійснюється принципово однаково, проте відсутність зору або його глибоке порушення змінює взаємодію аналізаторів, через що відбувається перебудова зв'язків, і мовлення дитини при формуванні включається в дещо іншу систему зв'язків, ніж у зрячих (Л. Вавіна, І. Моргуліс, Н. Костючек, С. Федоренко, Є. Синьова, Л. Солнцева та ін.).

Мовлення дітей з порушеннями зору, як і в нормі, розвивається в ході специфічно людської діяльності спілкування, але має свої особливості формування – змінюється темп розвитку, порушується словниково-семантична сторона мовлення, з'являється «формалізм» у використанні лексики: накопичується значна кількість слів, що не мають конкретного змісту [2].

Багатьма тифлопсихологами і тифлопедагогами відмічається сповільненість формування мовлення на початку розвитку дитини з порушеннями зору (Л. Волкова, З. Ермолович, М. Земцова, Н. Костючек, Т. Семенишена, Л. Солнцева та ін.), що виникає через недостатньо активну взаємодію з тим, що оточує дитину в процесі наочно-практичної діяльності. Значну роль відіграє порушення спілкування дитини з мікросоціальним середовищем (І. Некрасова, Є. Синьова та ін.). Відсутність мовленнєвого спілкування у дітей з порушеннями зору значно затримує багатогранний і гармонійний процес соціалізації, що триває все життя людини із зоровою депривацією (І. Гудим, Л. Солнцева, І. Моргуліс, Є. Синьова та ін.).

Основним методом формування діалогічного мовлення в повсякденному спілкуванні є розмова (чи бесіда) вихователя з дітьми. Крім цього досить ефективним методом для розвитку діалогічного мовлення виступає дидактична гра, яка ніби змушує дитину розговоритися, запитати, та надати самому відповідь на запитання.

Важливого значення в розвитку діалогічного мовлення дошкільників зі зниженим зором набуває ігрова діяльність. За допомогою якої можна не лише позитивно впливати на розвиток діалогічного мовлення, а й сприяти подоланню основних труднощів їх комунікативної діяльності. Зокрема:

- розвиток навичок спілкування, основною метою яких є накопичення досвіду, розвиток навичок комунікації: активності, ініціативності в спілкуванні, адекватності вираження своїх думок у спілкуванні;

- усунення спотворень емоційного реагування, розвиток емпатії та доброзичливості в процесі ведення діалогу;

- розвиток соціальної адаптації, ігри допоможуть дітям досягти взаєморозуміння і пошани в групі, підвищити самоконтроль за поведінкою, розвивати такі якості як впевненість в собі, вміння колективно вирішувати задачі тощо.

Таким чином, аналіз літератури показав, що причинами недорозвитку мовлення у дітей з порушеннями зору можна назвати відсутність образів сприймання внаслідок зорового дефекту, а також порушення взаємодії дітей з мікросоціальним середовищем. У дітей із зоровою депривацією знижується можливість візуального сприйняття партнера по спілкуванню, порушується взаємодія з ним, зворотній зв'язок. А це в свою чергу призводить до відсутності фіксації дій партнера по спілкуванню, випадковому їх відображенню та неадекватній реакції на них. Відповідно, своєчасний і якісний розвиток мовлення дітей дошкільного віку з порушеннями зору – важлива умова формування їх особистості.

Список використаної літератури:

1. Богуш А. М. Запрошуємо до розмови : посіб. для роботи з дошкільниками / А. М. Богуш, Г. І. Григоренко. – К. : Освіта, 1997. – 152 с.
2. Костючек Н. С. Развитие речи учащихся школ слепых (I—V классы) / Н. С. Костючек. – Москва. «Просвещение». – 1967. – 186 с.
3. Лисина М. И. Проблема онтогенеза общения / М. И. Лисина. – М. : Педагогика, 1986. – 136с.
4. Некрасова І. М. Психологічні особливості комунікативної сфери слабозорих дошкільників з афективною поведінкою : автореферат дис. ... канд. психол. наук : 19.00.06 / І. М. Некрасова ; Інститут дефектології АПН України. – Київ, 2002. – 2 1 с.
5. Семенишена Т. О. Формування мовленнєвої готовності дітей старшого дошкільного віку зі зниженим зором до навчання в школі : автореферат дис. ... канд. пед. наук : 13.00.03 / Т. О. Семенишена ; Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. – Київ, 2011. - 19 с.
6. Синьова Є. П. Особливості розвитку і виховання особистості при глибоких порушеннях зору : монографія / Є. П. Синьова. – К. : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2012. – 442 с.

*Вискребенцева Вікторія Анатоліївна,
студентка III курсу,
Спеціальності «016 Спеціальна освіта (тифлопедагогіка)»*

*Науковий керівник:
Кандидат психологічних наук, доцент
Гребенюк Тетяна Миколаївна*

«Теоретичні підходи до розвитку творчих здібностей дошкільників з порушеннями зору в ігровій діяльності»

Одним із пріоритетних завдань сучасної дошкільної освіти є створення передумов для виховання особистості, здатної творчо мислити, самостійно приймати нестандартні рішення, гнучко реагувати на зміни в умовах докорінної перебудови всіх сфер життєдіяльності суспільства. Ідея розвитку творчих здібностей особистості знаходить своє відображення в основних нормативних освітніх актах: Законі України «Про дошкільну освіту», Базовому компоненті дошкільної освіти і т.д.

Відомо, що порушення зору накладає специфічний вплив на перебіг усіх психічних процесів, у тому числі й на естетику сприймання навколишнього світу, яка лежить в

основі будь-якої творчої діяльності. Часткова або повна втрата зору значно обмежує повноцінне сприймання всього комплексу засобів естетичного впливу на особистість. Внаслідок цього отримана ними естетична інформація характеризується бідністю чуттєвої палітри, вузькістю і фрагментарністю, а інколи й неадекватністю образних уявлень про довкілля. Порушення зору впливають також на зниження пізнавальної потреби, схильності до фрустрації, емоційної пригніченості, звуження естетичного досвіду та асоціативного фонду знань, гальмує розвиток творчих здібностей (М. Земцова, О. Литвак, І. Моргуліс, Є. Синьова, Л. Солнцева, О. Федорова та ін.).

Збіднення чуттєвого досвіду негативно впливає на розвиток уяви дітей з порушеннями зору. Продукти їхньої уяви можуть мати стереотипний характер, але творчість і сама породжує уяву. Таким чином, творчість та розвиток творчих здібностей є не лише могутнім засобом естетичного виховання незрячих та дітей зі зниженим зором, але й ефективним засобом корекції різного роду вторинних відхилень у розвитку даної категорії дітей.

Психолого-педагогічними дослідженнями (Л. Виготський, Д. Ельконін та ін.) доведено, що початок розвитку творчих здібностей дітей припадає на дошкільне дитинство і особлива роль у їх розвитку належить іграм, тобто провідному виду діяльності даної вікової категорії дітей [1; 2 та ін.].

Так, у дошкільному віці в процесі гри створюються певні передумови розвитку творчої діяльності дитини, адже дитина має можливість самостійного вибору теми гри, знаходження засобів та способів її реалізації, крім того гра дитини насичена безпосередньою емоційністю, щирістю та є власним творчим відображенням навколишньої дійсності. За висловлюванням С. Русової, кожен самостійно вигадану дитиною гру можна вважати витвором її генія. Відповідно гра - це творчий процес дитини, який розкриває та зміцнює її творчі здібності та формує її як унікальну особистість [3].

Гра для дитини дошкільного віку з порушеннями зору є не лише провідним видом діяльності, але і предметом та засобом корекції одночасно (Т. Свиридюк, Л. Солнцева, Є. Стерніна та ін.). Так, з одного боку, у дослідженнях тифлопедагогіки та тифлопсихології неодноразово наголошувалося на особливостях ігрової діяльності даної категорії дітей (затримка у розвитку, диспропорційність, бідність сюжету, використання ігрового матеріалу не за призначенням, конфліктність, короткочасність, наявність нав'язливих рухів тощо), що потребують цілеспрямованих корекційних впливів. З іншого - на потенційних можливостях гри, адже вона підвищує абілітаційні можливості дітей з порушеннями зору, сприяє всебічному їх розвитку, є активним способом пізнання навколишнього світу тощо [4; 5; 6 та ін.].

Таким чином, гра, в житті дошкільника з порушеннями зору повинна стати ведучою діяльністю, яка забезпечує зону її найближчого розвитку, здійснюючи вплив на розвиток всіх психічних процесів і функцій особистості в цілому. Так, гра має першочергове значення для збагачення дитячого досвіду, виступає ведучим засобом корекції недоліків психічного і фізичного розвитку дитини з порушеннями зору. Вона дозволяє дитині проникнути у світ соціальних відносин, стимулює розвиток предметної, пізнавальної, трудової, образотворчої, конструктивної, елементарної навчальної діяльності, яка, таким чином, забезпечує всебічний розвиток особистості, в тому числі розвиток її творчих здібностей.

Список використаної літератури:

1. Виготский Л. С. Игра и ее роль в психическом развитии ребенка / Л. С. Виготский // Вопросы психологии. – 1986. – №6. – С.13-18.
2. Ельконин Д. Б. Психология игры / Д.Б. Ельконин.- М.: Просвещение, 1987. - 142 с.
3. Русова С. Вибрані педагогічні твори / С. Русова. – К. : Освіта, 1996. – 304 с.

4. Свиридчук Т. П. Педагогическое руководство игровой деятельностью детей с нарушениями зрения дошкольного возраста. – К., 1981. – 50 с.
5. Солнцева Л. И. Особенности игровой деятельности слепых детей дошкольного возраста. – М., 1974. – 136 с.
6. Стерніна Є.М. Роль гри у вихованні сліпих та слабозорих дошкільників. – К., 1981. – 41 с.

*Вітченко Павло Андрійович,
студент III курсу,
Спеціальності «Ортопедагогіка»*

*Науковий керівник:
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри ортопедагогіки,
ортосихології та реабілітології
Заплатинська Анна Богданівна*

«Перспективи розвитку соціального партнерства в сфері професійної освіти дорослих осіб з інвалідністю»

Проведене дослідження розкриває аспекти розвитку соціального партнерства в сфері професійної освіти дорослих осіб з інвалідністю. Визначається необхідність використання соціального партнерства як ефективного засобу підвищення якості освітніх послуг для дорослих осіб з інвалідністю в умовах українських соціокультурних та політичних реалій. В роботі проаналізована нормативно-правова база, що стосується соціального захисту осіб з інвалідністю в Україні, а також вітчизняний та світовий досвід впровадження соціального партнерства.

Соціальне партнерство – це система взаємозв'язків між представниками найманих працівників (переважно професійними спілками) — з одного боку, роботодавцями та їх об'єднаннями — з другого, і державою та органами місцевого самоврядування — з третього, що виражається у взаємних консультаціях, переговорах і примирних процедурах на взаємоузгоджених принципах з метою дотримання прав та інтересів працівників, роботодавців та держави[3].

Згідно зі статтею 17 закону України «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні»[1]: «Підприємства, установи і організації за рахунок коштів Фонду соціального захисту інвалідів або за рішенням місцевої ради за рахунок власних коштів у разі потреби створюють спеціальні робочі місця для працевлаштування осіб з інвалідністю, здійснюючи для цього адаптацію основного і додаткового обладнання, технічного оснащення і пристосування тощо з урахуванням обмежених можливостей осіб з інвалідністю. Відмова в укладенні трудового договору або в просуванні по службі, звільнення за ініціативою адміністрації, переведення особи з інвалідністю на іншу роботу без її згоди з мотивів інвалідності не допускається, за винятком випадків, коли за висновком медико-соціальної експертизи стан його здоров'я перешкоджає виконанню професійних обов'язків, загрожує здоров'ю і безпеці праці інших осіб, або продовження трудової діяльності чи зміна її характеру та обсягу загрожує погіршенню здоров'я осіб з інвалідністю» особи з інвалідністю внаслідок комплексних порушень розвитку, що включають зокрема порушення функцій опорно-рухового апарату або розумову відсталість не можуть бути зараховані на робочі місця на підприємства, до фізичних або юридичних осіб і, відповідно, їх професійне навчання втрачає сенс.

Однією з важливих проблем на шляху працевлаштування осіб з інвалідністю є питання правової дієздатності, яку визначає суд. Покращити ситуацію із забезпеченням доступу осіб із психосоціальними порушеннями можуть внесені на розгляд ВР

законопроекти № 3044-1 та 3044. Законопроектами пропонуються внести зміни до статті 18 Закону України «Про безоплатну правову допомогу», передбачивши можливість звернення про надання одного з видів правових послуг, передбачених ч.2 ст.13 цього Закону щодо поновлення цивільної дієздатності та звільнення опікуна чи піклувальника від повноважень. В тому числі – особами, які визнані недієздатними або цивільна дієздатність яких обмежена за місцем фактичного проживання таких осіб незалежно від реєстрації місця проживання чи місця перебування особи.

Отже, можемо зробити висновок про те, що з нормативно-правового боку наразі професійна освіта та працевлаштування осіб з інвалідністю в Україні є вкрай складною, а для деяких осіб – унеможливленою процедурою. Проте застосування соціального партнерства значно підвищує шанси осіб з інвалідністю отримати професійну освіту за рахунок співпраці громадських недержавних організацій, державних та приватних структур, що і обумовлює наукову новизну даної роботи.

Список використаної літератури:

1. Офіційний інтернет-портал Департаменту соціальної політики. Закон України «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні». <https://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/875-12>
2. Українська Гельсінська спілка з прав людини. Права людей з інвалідністю. <https://helsinki.org.ua/prava-lyudej-z-invalidnistyu-b-mojja/>
3. Соціальне партнерство // Юридична енциклопедія : [в 6-ти т.] / ред. кол. Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) [та ін.] — К. : Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана, 2003. — Т. 5 : П — С. — 736 с. — ISBN 966-7492-05-2

*Вовченко Катерина Олександрівна
магістр I курсу
Спеціальності «олігофренопедагогіки»*

*Науковий керівник: кандидат педагогічних наук,
доцент Ханзерук Лілія Олексіївна*

«Значення наукової спадщини Г. С. Костюка на сучасному етапі реформування національної освіти»

Реформування національної освіти в Україні вимагає докорінного оновлення всієї системи навчання, виховання та розвитку. Інтегрування дітей з порушеннями психофізичного розвитку до загальноосвітнього простору України, як один з напрямів гуманізації системи освіти, відповідає пріоритетам державної політики.

Реалізація ідеї інклюзії як однієї з провідних тенденцій розвитку національної системи освіти жодною мірою не означає згорання існуючої диференційованої системи освіти. Ефективне інтегрування можливе лише в умовах постійного удосконалення систем загальної та спеціальної освіти, усунення наявних кордонів між ними.

Звернення до істин, надбаних вітчизняними вченими, які жили і творили у складні часи зламу соціально-політичних систем, однак зуміли зберегти найцінніше для наступних поколінь, вкрай важливо у процесі розбудови освіти.

Неоціненне значення наукової спадщини Г. С. Костюка (1899-1982) для розвитку освітнього процесу і психологічної науки в Україні обґрунтовують багато дослідників (Г. Балл, І. Бех, М. Боришевський, С. Максименко, В. Панок, В. Роменець, А. Фурман, В. Рибалко, І. Проколієнко, Т. Титаренко, Б. Ільок, З. Кісарчук, В. Котирло, Є. Маргуліс, В. Моляко, С. Мусатов та інші). Вони підкреслюють, що успадковані нами праці вченого не лише максимально наближені до розуміння вітчизняних соціально-психологічних особливостей становлення особистості та проблем її освіти, а й не втратили своєї актуальності до нині [1-2; 4-5].

Більше того, спадщину Г. С. Костюка називають «гуманістичним орієнтиром розвитку вітчизняного освітнього простору» [4].

Найбільш визнані дослідження Г. С. Костюка було присвячено психічному розвитку дітей. Праці ученого, розпочаті ще у 20-ті роки, продовжувались протягом усього його творчого життя. Питанням формування та розвитку здібностей і мислення дітей, у край важливим в контексті навчання дітей з особливими освітніми потребами, Г. С. Костюк надавав виключного значення.

Головним у наукових розвідках ученого, український дослідник психології творчості В. О. Моляко вбачає синтез мисленневих концепцій. Міркування Костюка щодо проблем психології мислення до цього часу залишається неперевершеним творчим узагальненням, виконаним з ювелірною вишуканістю. Вони нагадують величезний науковий килим, який могла виткати тільки талановита людина [3].

На думку Г. Балла, найвизначнішим здобутком ученого слід вважати вивчення рушійних сил, детермінант і стадій таких складних процесів, як: закономірності психічного розвитку; генезис здібностей; становлення особистості. Костюк дослідив роль власної активності суб'єкта, а також зовнішніх впливів, у тому числі педагогічних, на розвиток цих процесів. Учень Г. Костюка також зауважив, що його вчителю вдалось здолати односторонність у дослідженнях психологічних проблем навчання й виховання [1].

Інші дослідники у працях Г. Костюка знаходять психологічний аналіз проблем дидактики, психодидактичний підхід до визначення базових понять, які розкривають зміст, структуру, функції та форми процесу навчання; констатують висвітлення вченим різниці між навчальним завданням та навчальною ситуацією тощо; зазначають, що Г. Костюк вважав показником готовності до професійної діяльності вчителя вміння розв'язувати психодидактичні завдання [2; 5].

Нова українська школа орієнтована на умотивованого учителя, який має свободу творчості та розвивається професійно. Силу професіоналізму психолога/педагога Г. С. Костюк вимірював його вмінням розуміти інших людей і в спілкуванні з ними створювати емоційний комфорт і обов'язково — інтелектуальні радощі. Завдяки йому підготовка педагогічних і психологічних кадрів стала набагато якіснішою та спрямованою на індивідуальні особливості кожної дитини.

Засновниця вітчизняної психолого-педагогічної діагностики порушень інтелектуального розвитку у дітей Н. М. Стадненко, підсумовуючи власний внесок у вітчизняну науку, зроблений під науковим керівництвом ученого, сказала: «Все, що у мені є – від Г. С. Костюка».

Список використаної літератури:

1. Балл Г. А. Григорій Костюк – видатний психолог України / Г. А. Балл // Освіта і управління. – 1999. – №3. – С. 218-224.
2. Г. С. Костюк – особистість, вчений, громадянин / за ред. акад. С. Д. Максименка; упоряд. канд. психол. наук В. В. Андрієвська. – К.: Ніка-Центр, 2010. – 216 с. <http://lib.iitta.gov.ua/6256/1/Kostyuk.indd.pdf>
3. Костюк Г. С. Избранные психологические труды. – М.: Педагогика, 1988. – С. 170-230.
4. Скляр П. П. Спадщина Г. С. Костюка як гуманістичний орієнтир розвитку у вітчизняному освітньому просторі / П. П. Скляр // Духовність особистості: методологія, теорія і практика. – К., 2011. – № 6 (47). – С. 92-101.
5. Харченко Н. А. Постать Г. С. Костюка як центральний аспект досліджень провідних вчених сьогодення // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка, 1(34)2016 – С. 43-47.

*Водько Марія Олегівна
магістрант II курсу
Спеціальності «016. Спеціальна освіта. Ортопедагогіка»*

*Науковий керівник:
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри ортопедагогіки,
ортосихології та реабілітології
Хворова Ганна Михайлівна*

«Супровід інклюзивного навчання дитини з розладами спектра аутизму»

В Україні різні аспекти питання в області вивчення осіб з аутизмом та аутистичними порушеннями теоретично і експериментально досліджуються, що висвітлено в роботах В.І.Бондаря, В.М.Синьова, Д.І. Шульженко, А.Г.Шевцова, Т.В. Скрипник, Г.М. Хворової, Базими Н.В. та інші. Складність виховання і навчання дітей з розладами спектра аутизму полягає в тому, що існує дуже велика різниця проявів їх особливостей та симптомів, при цьому надзвичайно складно створити шаблонні етапи роботи з такою дитиною, спрогнозувати майбутнє її розвитку й успіхів.

Особливості розвитку дитини з аутичними розладами, особливості розвитку в неї довільних форм діяльності, зокрема, довільної та розділеної уваги (концентрації уваги на спільну діяльність), довільного зосередження, труднощі такого процесу як наслідування, створюють необхідність розробки спеціальних тактик в організації процесу навчання.[1]

Визначено, що на перших етапах впровадження інклюзивного навчання така дитина обов'язково має супроводжуватися фахівцем-тьютором. Саме ця людина, не замінюючи собою вчителя, допомагає дитині зорієнтуватися і в просторі зошита і в послідовності необхідних дій, вона повторює інструкції педагога, знімаючи тим самим труднощі сприйняття фронтальних завдань. [3]

Для того, щоб дитина з розладами аутичного спектру поступово могла пристосуватися або адаптуватися до ситуації навчання, вона має бути максимально структурована. Ця структурованість (як основа організації певних стереотипів) необхідна не тільки на уроці, але і на перерві. Тут також важко обійтися без допомоги тьютора, який, з одного боку, організовує проведення зміни для дитини і інших дітей, а з іншого боку, сприяє формуванню стереотипів соціальної поведінки - саме в цих ситуаціях відбувається знайомство з прикладами соціальної поведінки, комунікації з однолітками і дорослими - від найпростіших - як попросити той чи інший предмет, що зацікавив дитину, як відповісти на поставлене запитання, самому запитати що-небудь тощо.[2]

Ще однією необхідною складовою успішної адаптації та навчання дитини з розладами аутичного спектра є комплексний корекційний вплив на дитину. Перед початком навчання в інклюзивному освітньому закладі для дитини з особливими освітніми потребами складається індивідуальна програма розвитку.

Індивідуальна освітня програма (індивідуальна програма розвитку) - документ, що відображає загальну стратегію та конкретні кроки педагогічного колективу і батьків в організації підтримки дитині з особливими освітніми потребами в процесі отримання нею освіти і - в кінцевому підсумку, максимальної соціальної адаптації. Наявність відпрацьованої програми надає процесу навчання учня з особливими освітніми потребами чіткий і раціональний характер, при якому можна формулювати конкретні цілі, визначати стратегії їх досягнення і відстежувати результати - все те, що є необхідними компонентами будь-якої педагогічної технології. [4]

Враховуючи вищесказане, пропонуємо наступні передумови для успішного навчання дитини з розладами спектра аутизму в умовах інклюзивної школи: постійний супровід фахівця-тьютора та взаємодія всіх спеціалістів, комплексний корекційний вплив, складання індивідуальної програми розвитку, створення адекватно організованого середовища.

Список використаної літератури:

- 1.Скрипник Т.В. Феноменологія аутизму: Монографія. – К.: Видавництво «Фенікс», 2010. – 368 с.
- 2.Технології психічної інтеграції дітей з аутизмом: у двох томах / За ред. В. Бондаря, В. Засенко, В. Тарасун. – К. – 2006. – 273 с.; 249 с.
- 3.Технології психолого-педагогічного супроводу дітей з аутизмом в освітньому просторі: навчально-наочний посіб. / Уклад. Т. Скрипник. —Харків: Факт, 2015. — 40 с.
- 4.Шульженко Д.І. Основи психологічної корекції аутистичних порушень у дітей: монографія. / Шульженко Д.І. – К., 2009. – 385 с.

*Вознюк Мар'яна Сергіївна,
магістр I курсу,
Спеціальності «Спеціальна освіта (тифлопедагогіка)»*

*Науковий керівник:
кандидат психологічних наук, доцент
Тімакова Юлія Вікторівна*

«Характеристика стереотипій при порушенні зору»

Серед пріоритетних завдань тифлопедагогіки постає дослідження специфічних особливостей навчально-пізнавальної діяльності дітей з порушенням зору; визначення сутності спеціального виховання та освіти; пошук оптимальних способів подолання наслідків первинного порушення корекційно-спрямованими засобами. У зарубіжній науково-педагогічній літературі для опису поведінкових реакцій при порушеннях зору прийнято використовувати термін «блайндизм». Причиною появи стереотипій вважають виникнення ранньої компенсації недостатності рухових і зорових імпульсів, необхідних організму для підтримки відповідного тону кори та підкоркових утворень. Загальне зниження активності викликає пасивність, малорухливість у дітей і відбивається на пізнавальній діяльності.

Характеристику рухових та поведінкових стереотипій при порушеннях зору вчені визначають за наступними ознаками:

- 1) поведінка є довільною;
- 2) поведінка недостатньо веріабельна;
- 3) поведінка спостерігається протягом тривалого часу (наприклад, декілька місяців);
- 4) поведінка не змінюється під впливом оточуючого середовища;
- 5) поведінка не відповідає віковим нормам розвитку.

Стереотипна поведінка є одноманітною, хоча останні дослідження виявили, що у людей із затримкою розвитку така поведінка, наприклад, похитування назад-вперед більшою мірою розрізняється у кожному окремому випадку, аніж у людей без затримки розвитку. Окремими критеріями характеристики стереотипної поведінки виступають ритмічність і періодичність, або регулярність. В цілому вчені погоджуються з тим, що у стереотипної поведінки відсутня певна соціальна функція [2].

Стереотипії у незрячих та слабозорих дітей характеризуються також віковими особливостями. Як правило, ознаки нав'язливих рухів з'являються до першого року життя частіше у вигляді бажання торкатися, натискувати на очі. Далі з'являються кругові рухи головою, пізніше — крутіння на місці і своєрідні потряхування кистями рук. Їх рухи стереотипні, одноманітні і спостерігаються протягом тривалого періоду. Старші діти помічають ці рухи, але не надають їм важливого значення. Деякі рухи, наприклад, натискування на очі, за думкою дітей, допомагають їм думати і зосередитись. З початком пубертатного періоду гіперкінетичні рухові стереотипії, як правило, зменшуються.

Аналогічні рухові стереотипи іноді спостерігаються й у дітей із залишковим зором, але вони швидко редукуються з віком [1].

Загалом, характеристика ознак стереотипної поведінки допомагає педагогам та батькам вчасно вживати заходів щодо її корекції. Ними можуть бути:

- формування раціональних, корисних рухів;
- натискування на очі попереджати використання окулярів;
- не давати дитині зосереджуватися на собі, постійно пропонуючи цікаві заняття;
- підтримувати пізнавальний інтерес дитини;
- заохочувати до фізичних вправ та занять танцями.

Наше дослідження тільки на початку свого шляху та передбачає подальшого ґрунтовного вивчення.

Список використаної літератури:

1. *Басилова Т.А.* Спеціальна психологія: учеб. для студентов высш. пед. учеб. заведений, обучающихся по дефектол. специальностям. М. – Akademia, 2009. – 410с.
2. Комплексний супровід дітей з порушеннями зору в умовах навчального закладу: навчально-методичний посібник / Ю.О. Бистрова, А.М. Петруня, В.Є. Коваленко, Н.А. Колодна, С.А. Лупир. – Луганськ: ЛОІППО, 2012.
3. Синьова Є.П. Психологічні особливості розвитку діяльності при порушеннях зору у дітей / Є.П. Синьова // Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Серія : Соціально-педагогічна. - 2010. - Вип. 15. - С. 410-414.

*Войтюк Вікторія Вікторівна
Студент курсу ІМТП
Спеціальності «Тифлопедагога»*

*Науковий керівник:
кандидат біологічних наук, доцент
Войтюк Юрій Олександрович*

«Казкотерапія як засіб формування моральної свідомості дошкільників зі зниженим зором»

Становлення уявлень особистості про світ, стосунки людей, про себе починається у дошкільному дитинстві одночасно з розвитком почуттів і моральних якостей. Перші уроки моралі дитина засвоює у сім'ї, опановуючи з допомогою батьків норми порядності, доброти, працьовитості тощо.

Специфіка морального виховання дошкільників з порушенням зору полягає в обмеженні, в порівнянні з нормою, в самостійному набутті досвіду взаємодії з іншими дітьми. Крім того, їм постійно доводиться стикатися з негативним ставленням ставлення до свого дефекту з боку однолітків. Дитину з порушеннями зору необхідно навчати нормам поведінки, мімічній і руховій виразності.. Для того щоб свідомість перейшла в акт поведінки, необхідно проводити тривалу корекційну роботу з даною категорією дітей. Моральне свідомість дошкільників зі зниженим зором визначається, в першу чергу, в їх ставленні до однолітків. Діти з порушенням зору, не маючи достатнього кола спілкування, не можуть самостійно, без спеціального навчання, засвоїти норми культурної поведінки. Такі діти в кращому випадку грають «поруч», але не «разом».[4, с.41]

Ефективним методом моральної свідомості дітей зі зниженим зором, на нашу думку, є казкотерапія. Дії що відбуваються в казках, відбуваються в реальному житті. За допомогою сюжетів казки дитина порівнює добрих та поганих героїв та їх вчинки». Окрім того авторка зазначає, що казкотерапія є способом об'єктивізації проблемних ситуацій, тобто за допомогою казки вчитель може створити особливу фантастичну атмосферу, що

огортає дитину передчуттям дива та дозволяє вступити у боротьбу зі своїми страхами і вийти з неї переможцем, надає почуття впевненості та захищеності.[1, с. 110]

Основним принципом казки є цілісний розвиток особистості, турбота про душу, зцілення казкою. Казкотерапія для педагогів є ніби «маленьким помічником», за підтримки якого дитина, яка має проблему про яку не хоче розповідати, завдяки роботі із певною казковою ситуацією зможе її виявити та знайти рішення спільними зусиллями – дитини та вчителя чи психолога. Варто відзначити, що казкотерапію добре використовувати для дітей які проявляють агресію чи сором'язливі, невпевнені у собі чи здатні до брехні. Терапевтична казка відрізняється від звичайної тим, що в терапевтичній дитина бачить головним героєм самого себе. Вчитель чи психолог складає казку про того чи іншого героя і пропонує дитині, для того щоб воно зрозуміла як вчинила та зрозуміла свої помилки. Під час розповіді такої казки дитина порівнює себе, свої вчинки і робить власні висновки. [2. с. 50]

Також гарного результату набуває та казка, яку дитина складе самостійно без допомоги оточуючих. Використання методу казкотерапії вимагає від дітей з порушенням зору усвідомлення змісту казки, а також вміння у внутрішньому плані осмислювати і трансформувати події сюжету в практичне застосування. [3. с. 45]

Таким чином, розвиток уяви дітей з порушенням зору знаходиться в прямій залежності від меж їх особистого досвіду, вузькості яких долається в спеціально організованих педагогом умовах, ігрової діяльності, в яких би діти зі зниженим зором могли навчитися знаходити нові для них форми спілкування і правильної поведінки. Казкотерапія містить оптимальні співвідношення виховного і розвиваючого аспектів.

Отже, на сучасному етапі розвитку практичної психології наймолодшим з її методів є казкотерапія. Вона має на меті формування духовно багатой, емоційно стабільної особистості дитини. Використовуючи терапевтичний вплив казки, можна досягти гармонійного розвитку особистості дошкільника зі зниженим зором. Завдяки простоті у використанні пропонованої технології та порівняно легкої обробки результатів – казкотерапія є досить популярним та ефективним методом формування моральної свідомості старших дошкільників з порушеннями зору. Важливо, щоб засвоєння дітьми моральних понять, норм і правил поведінки відбувалося не лише на теоретичному рівні, але й на практичному. Адже наявність знань про правила поведінки у різноманітних ситуаціях не є запорукою їх виконання.

Список використаної літератури:

1. Вачков І.В. Казкотерапія. Розвиток самосвідомості через психологічну.: Просвещение, 1997. - 178 с.
2. Зацірінская О.В. Казка в гостях у психології. Психологічні техніки: казкотерапія М.: Гуманит. вид. ВЛАДОС. 2003. - 123с.
3. Зинкевич-Евстигнеева Т.Д. Практикум по сказкотерапии. — СПб.: Изд-во «Речь», 2012. — 310 с.
4. Синьова Є. П., Федоренко С. В. Тифлопедагогіка. Підручник для студентів вищих навчальних закладів – К. : НПУ імені М. П. Драгоманова. 2009. – 325 с.

*Воропай Дарина Олександрівна
Пашко Тетяна Анатоліївна
Студент и 2 курсу
Спеціальності «Тифлопедагогіка»*

*Науковий керівник:
кандидат біологічних наук, доцент
Войтюк Юрій Олександрович*

«Відчуття як спосіб просторового орієнтування»

«Шосте відчуття» - це відчуття, яке виникає у незрячих при наближенні до перешкод. Сила цього відчуття залежить від віку, в якому людина втратила зір. Чим раніше, тим ці відчуття яскравіші.

Шосте відчуття багато в чому працює так само, як і 5 фізичних органів сприйняття, з єдиною різницею - його необхідно розвивати.

У зв'язку з цим феноменом висловлювалось декілька гіпотез. Одними із найбільш розповсюджених були гіпотези про збереженість залишків зору та відчуття відстані. Існувала також теорія, згідно якої відчуття перешкоди вважалось відчуттям слуховим і збуджувалось відображеними від перешкоди звуками. Ця теорія була висловлена на початку нашого століття, але внаслідок неправильного наукового тлумачення, вона суперечила даним науки і не могла пояснити даний феномен, і відповідно не була розповсюдженою. Проте останні дослідження Сверлова дозволили виявити і усунути недоліки слухової теорії, натомість запропонувавши нову, акустичну теорію відчуття перешкоди, що цілком пояснювала явище зі всіх сторін.

Вібраційні відчуття подібні до слухових за розташуванням рецептора. Проте відчуття, що виникають не можуть бути визначені як слухові. Відчуття перешкоди виникає в результаті відображення інфразвуків низької частоти, що знаходяться нижче порогів слухової чутливості. Ці відчуття не мають характеристик та сприймаються як коливання повітряного середовища.

Незрячі, як правило, використовують шосте відчуття з метою просторового орієнтування дуже широко, хоча нерідко роблять це підсвідомо або автоматично, не усвідомлюючи цього. Проте розвинуте воно не у всіх незрячих однаково, а деякі незрячі не володіють ним взагалі. Це залежить від висоти слухової чутливості в діапазоні низьких звуків.

Відстань, на якій незрячі розпізнають предмети за допомогою шостого відчуття, залежить від індивідуальних особливостей та від величини предмета, матеріалу, а також від наявності чи відсутності сторонніх шумів. Також спостерігається залежність відчуття перешкоди від швидкості руху по відношенню до перешкоди.

За даними нашого співавтора, Дарини Воропай, перешкоди відчужаються нею приблизно на відстані метра, це напряму залежить від габаритів предмету. Маленькі предмети, такі як, наприклад, бордюри, сходи, клумби, я не відчуваю або ці відчуття є незрозумілими мені і я не розумію що саме переді мною знаходиться. Тобто все те, що нижче рівня моєї голови, сприймається мною проблематично. Коли я іду по вулиці і мені кажуть, зараз ми звертаємо праворуч, бо тут клумба, ростуть квіти., я розумію, що відчуття перешкоди тут безсиле, тому що перешкода надто низько розташована і я не маю можливості відчутти її. Якщо я знаходжусь в русі, то перевагу надаю повільному темпу, тому що так я краще відчуваю перешкоди. Якщо я йтиму дуже швидко, то можу не відчутти перешкоду або відчутти занадто пізно і моя реакція буде запізненою. Також я не можу розрізняти розмір предмету. Я не розумію якого габариту предмет, що я відчуваю, великий він чи малий. Але я відчуваю, вузький простір чи, навпаки, широкий. Тобто йдучи по місту, я можу сказати, вузька вулиця, по якій я іду чи ні. Також я можу відчутти

що по обидві сторони мене стоять предмети, можу визначити які, але не завжди. Наприклад, машини я відчуваю. Я знаю, що можу пройти сама, бо впевнена, що маю на що орієнтуватись.

Я можу порівнювати і розрізняти окремі предмети між собою. Навіть якщо вони схожі між собою за певними ознаками. Так, стовп я відчуваю як щось суцільне, дерево - як щось, що не обмежується одним стовбуром і має якісь розгалуження.

Шосте відчуття розвинене в мене добре як і в закритому, так і на відкритому просторі. Мені не складно відчувати предмети на вулиці, якщо вони великі і на рівні моєї голови.

Список використаної літератури:

1. Синьова Є. П. Тифлопсихологія. - Київ, 2008.
2. Сверлов В.С. Ощущение препятствия и его роль в ориентировке слепых. — М., 1949.

*Гос Ірина Ярославівна
Студентка ІV курсу
Спеціальності «Сурдопедагогіка»*

*Науковий керівник:
кандидат психологічних наук,
старший викладач
Тимофієнко Наталія Володимирівна*

«Проблема писемного мовлення у психолого-педагогічних дослідженнях»

У системі спеціальної освіти залишається актуальною і соціально значущою проблема розвитку писемного мовлення у дітей з порушеннями слуху.

Писемне мовлення – це мовлення підготовлене і завжди графічне. До писемного мовлення порівняно з усним завжди висувуються вищі вимоги стосовно відбору лексики, структури речень, логіки мислення, повноти розкриття теми, використання мовленнєвих засобів. У писемному мовленні все повинне бути зрозумілим з його змісту.

У нормі дитина оволодіває мовленням за наслідуванням. Процес оволодіння мовленням дітьми опирається на слухове сприймання зверненого до них мовлення оточуючих.

Відомий психолог О. Р. Лурія процес розуміння мовлення називав процесом декодування мовленнєвої інформації, який розпочинається із сприйняття зовнішнього розгорнутого мовлення, потім переходить в розуміння загального значення висловлювання, а після цього – в розуміння підтексту даного висловлювання. Дослідник виділяв у складі писемного мовлення ряд рівнів, зокрема:

- ряд процесів фонемного рівня - пошук окремих звуків, їх протиставлення, кодування окремих звуків у букви, поєднання окремих звуків і букв в цілі слова;
- включення до свого складу і лексичного рівня підбору слів, пошуку відповідних словесних виразів та протиставлення їх іншим лексичним альтернативам;
- свідомі операції синтаксичного рівня, які найчастіше відбуваються автоматично, неусвідомлено в усному мовленні, але в писемному мовленні складають одну з істотних ланок.

На відміну від норми, діти з вадами слуху мають своєрідність у формуванні писемного мовлення. Воно здійснюється в умовах, коли оволодіння мовленням неможливе без участі сурдопедагога, який здатен навчити, при надзвичайному обмеженні мовленнєвої практики, майже одночасно і паралельно з навчанням усного мовлення.

Різні аспекти методики розвитку мовлення дітей з порушеннями слуху досліджувалися у працях видатних сурдопедагогів, зокрема К. Д. Бойко, А. М. Гольдберг, С. О. Зикова, К. Г. Коровіна, Б. Д. Корсунської, Л. В. Коршунової, Л. С. Лебедевої, К. В. Луцько, Н. Г. Морозової, Ж. І. Шиф та інших.

Так, А. М. Гольдберг зазначала, що найбільші труднощі в засвоєнні писемного мовлення можна спостерігати на прикладі різних видів самостійних творів школярів з порушенням слуху: описів предметів, творів за картинкою і творів-розповідей на тему з власного життя.

Н. Г. Морозова відмічала, що, в першу чергу, наявні труднощі в розумінні значень слів і об'єднанні їх у фразях і вказувала на те, що глухі діти не володіють контекстним значенням слова.

Л. В. Коршунова виділила дві причини порушення писемного мовлення у дітей з вадами слуху: утруднення аналітичної діяльності під час письма та недосконалий характер її об'єкту (слухомовних уявлень). Для чіткого їх розмежування потрібне комплексне вивчення умов розвитку і навчання дитини, тобто умов, від яких залежить характеристика слухомовних уявлень.

М. Л. Скуратовська виявила труднощі, які виникають у глухих школярів при необхідності зрозуміти сюжетну розповідь. У дітей виявилось багато помилок в усвідомленні значень слів, часто змішувалися слова, які означають предмет і дію, загальні і конкретні поняття, однокорінні слова; спостерігалось нерозуміння значень відомих слів при використанні їх в зміненій граматичній формі.

Отже, в процесі формування писемного мовлення у школярів з порушеннями слуху спостерігається цілий ряд фізичних і психологічних проблем, що ускладнюють процес навчання. Подолати ці проблеми діти з порушеннями слуху можуть за допомогою досвідченого сурдопедагога.

Список використаної літератури:

1. Гольдберг А. М. Особенности самостоятельной письменной речи глухих школьников. Москва : Просвещение, 1966. 238 с.
2. Коршунова Л. В. Нарушение письма у позднооглохших детей // Дефектология. 1972. №4. С. 41-44.
3. Лурия А. Р. Язык и сознание. Ростов-на-Дону : Феникс, 1998. 416 с.
4. Морозова Н. Г. Формирование познавательных интересов у аномальных детей. Москва : Просвещение, 1969. 280 с.
5. Скуратовская М. Л. Некоторые особенности синтаксиса связной письменной речи глухих учащихся V-VII классов. // Дефектология. 1984. №4. С. 21-27.

*Готвянська Ірина Володимирівна
Магістрант II курсу,
Спеціальності «Ортопедагогіка»*

*Науковий керівник:
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри ортопедагогіки,
ортоспсихології та реабілітології
Хворова Ганна Михайлівна*

«Особливості формування навчальної діяльності у молодших школярів з ПФОРА»

Проблема формування навчальної діяльності молодших школярів з порушеннями опорно-рухового апарату є однією з найактуальніших у теорії і практиці спеціальної педагогіки.

У вітчизняній і зарубіжній спеціальній педагогіці у зв'язку з цим здійснено ряд розробок питань корекційно-відновлювальної роботи з дітьми, хворими на ДЦП (праці Р.Д.Бабенкової, Л.А.Данилової, Т.Д.Ілляшенко, М.В.Іпполітової, Е.С.Калижнюк,

О.М.Мастюкової, М.М.Малофєєва, А.Г.Обухівської, Є.П.Постовойтової, Н.С.Скрипки, Н.В.Симонової, Л.І.Ханзерук та інших дослідників).

Ключові слова: навчальна діяльність, молодші школярі з порушення опорно-рухового апарату, церебральний параліч, навички письма, сенсорна інформація.

В класичній психології та педагогіці навчальна діяльність визначається як провідний вид діяльності в молодшому шкільному віці. В дослідженнях В. В. Давидова, Д. Б. Ельконіна, В. В. Рєпкіна, А. К. Маркової, Г. О. Усової, Г. С. Костюка, В. Ф. Паламарчук, О. Я. Савченко поняття навчальної діяльності інтерпретується по різному:

Навчальна діяльність – провідний вид діяльності молодшого школяра, змістом якої є теоретичні знання: єдність змістового абстрагування, узагальнення та теоретичних понять (Давидов В. В., 1981) [1].

Навчальна діяльність – діяльність, яка складається з потреб і мотивів, мети й умов їх досягнення, дій і операцій з певним предметним змістом (Савченко О. Я., 1989) [5].

Цілісна структура навчальної діяльності в молодших школярів з порушенням опорно-рухового апарату формується протягом всього навчання в початковій школі.

У дітей із дитячим церебральним паралічем зміна м'язового тону обумовлює слабкість і більшу стомлюваність м'язів кистей рук. У міру наростання стомлення руху кисті руки стають все більш неточними.

У роботах К.А. Семенової показано, що при всіх формах церебрального паралічу має місце глибока затримка і порушення розвитку кінестетичного аналізатора, який залишається слабким протягом усього життя.

Як правило, порушення формування процесу письма у дітей, які страждають різними формами дитячого церебрального паралічу, пов'язані з руховими, сенсорними та інтелектуальними розладами. Так, за підсумками ряду спостережень за процесом письма В.О. Насонова зробила висновок про те, що в дітей молодшого шкільного віку, які мають особливості психофізичного розвитку спостерігається недостатність міжаналізаторної взаємодії. Це призводить до труднощів в процесі письма, наприклад, до несформованості зорово-рухових образів буквених знаків [4, с.41].

О.М. Російська, В.О. Насонова, О.М. Мастюкова в своїх дослідженнях вказують, що успішне оволодіння графічним навиком письма залежить від рівня сформованості сенсорних функцій і процесів [2, с.60].

Несформованість хапальної функції кисті заважає опанувати способом утримання ручки. Порушення тону м'язів кисті і скелетної мускулатури, гіперкінези порушують протікання тих мікрорухів, на основі яких будується рухова дія письма. У зв'язку з цим необхідна індивідуальна підготовка руки до письма, послідовне відпрацювання і закріплення рухової навички.

Н.В. Новотворцева наголошує на важливості зору для встановлення контролю і О.М. Мастюкова так само зазначає, що процес переробки сенсорної інформації у дітей з ДЦП уповільнений, і це в свою чергу заважає формуванню і закріпленню графічних навичок [3, с. 98].

Порушення тонких диференційованих рухів пальців і кисті рук негативно позначається на вмінні малювати, на час написання цифр і букв. Переважна кількість помилок відноситься до передачі пропорцій, формотворчих ліній непаралельні, кінці відрізків суміщені неточно. [3, с. 96].

Характерною особливістю порушень письма при ДЦП є його дзеркальність, особливо на початкових етапах навчання [4, с.30].

У дітей з церебральними паралічами має місце недорозвинення просторового гнозису та з порушеннями зорового сприйняття. Поряд з порушенням формування просторового гнозису це ускладнює формування сприйняття форми і оволодіння умінням співвідносити в просторі об'ємні і плоскі величини [3, с. 130].

Враховуючи вище сказане, удосконалення організації та змісту освіти, своєчасної комплексної допомоги дітям з різними порушеннями психофізичного розвитку, в тому

числі й з порушеннями опорно-рухового апарату, мають першочергове значення для ефективності їхньої підготовки до шкільного навчання та інтеграції в суспільство

Список використаної літератури:

1. Давыдов В. В. Концепция учебной деятельности школьников / В. В. Давыдов, А. К. Маркова // Вопросы психологии. – 1981. – № 6. – С. 13-26.
2. Кузнецова Г. В. Система изучения графических навыков у детей с церебральными параличами дошкольного возраста / Г. В. Кузнецова // Коррекционная педагогика. – 2004. – № 1 (3), с. 60
3. Мастюкова Е. М. Ребенок с отклонениями в развитии / Е. М. Мастюкова. – Москва: Просвещение, 1992. – 198 с
4. Насонова В. А. Особенности межанализаторных связей и их роль в усвоении навыков чтения и письма детьми с задержкой психического развития / В. А. Насонова. // Дефектология. – 1991. – С. 30-41.
5. Савченко О. Я. Початкова ланка в системі безперервної освіти / О. Я. Савченко // Початкова школа. – 1989. – № 4. – С. 5-9.

*Дербаль Каріна Василівна
студентка IV курсу,
Спеціальності «Ортопедагогіка»*

*Науковий керівник :
кандидат педагогічних наук, старший
викладач кафедри ортопедагогіки,
ортоспсихології та реабілітології
Родненко Марина Єгорівна*

«Шляхи застосування Монтессорі-терапевтичних вправ в корекційній роботі з дітьми з порушеннями психофізичного розвитку»

В умовах сучасності важливого значення набувають питання розвитку та навчання дітей з обмеженнями життєдіяльності, що визначає одну з найактуальніших освітніх проблем. В межах даного питання корекційна робота виступає важливою складовою в оволодінні дітьми практичними вміннями та навичками, які є необхідними для самостійного життя. Враховуючи особливі освітні потреби, слід орієнтуватись на особливості формування пізнавальної сфери дітей з порушеннями психофізичного розвитку. Саме тому фахівцям, які працюють за Монтессорі-терапевтичним методом, необхідно вдаватися до вдосконалення та розробки найбільш вдалих способів та шляхів застосування Монтессорі-матеріалів, що враховують індивідуальні можливості дитини та сприятимуть її саморозвитку.

Використовуючи дидактичний Монтессорі-матеріал у роботі з дітьми з порушеннями психофізичного розвитку, необхідно орієнтуватись на індивідуальні особливості дітей, а також обирати матеріал, який задовольнятиме актуальну потребу розвитку. Підбирати матеріал та вправи для роботи необхідно так, щоб стимулювати у дитини подальше бажання працювати над завданням.

Під час терапевтичної роботи успішно використовуються наступні шляхи застосування Монтессорі-терапевтичних вправ для дітей з порушеннями психофізичного розвитку:

Використання класичного матеріалу – можливе скорочення і спрощення презентації. Наприклад, використання частини комплекту та розділення презентації на етапи.

Використання додаткового матеріалу – відображає своєрідність побуту чи культури середовища дитини. Наприклад, використання мотрійки, геометричних пазлів, кавомолки тощо.

Застосування адаптованого класичного матеріалу – в даному випадку видозмінюються матеріали, їхні складові, їх кількість в комплекті для зручності роботи з ним. Наприклад, в блоці з циліндрами зменшується число циліндрів, ручки збільшуються для зручності захвату; в рамках із застібками залишаються тільки дві замість п'яти.

Використання підготовчих вправ – дитині пропонуються завдання, в яких «найбільша складність» представлена в ізольованому і спрощеному вигляді. Наприклад, рамку з гудзиками, пропонують після того, як дитина освоїть щипковий захват гудзика та його проштовхування в щілину скарбнички.

Модифікація вправ з опорою на вивчені навички. Наприклад, завдання, де дитина сприймає різницю між поняттями «гаряча вода» та «холодна вода», відбувається на основі знайомої вправи для миття рук [1, с.172-173].

Не менш важливим є те, що під час терапевтичної взаємодії з матеріалом самостійність дозується самим терапевтом. Вона залежить від можливостей дитини. Дуже часто дитина з порушеннями психофізичного розвитку не вміє користуватись свободою вибору, в такому випадку терапевт заздалегідь обирає ті види діяльності, які сприятимуть досягненню терапевтичної мети. При цьому вибір дитини звужується до 2-3 видів робіт, що в цілому не протирічить філософському підходу до свободи вибору.

Під час корекційної роботи з дошкільниками з церебральним паралічем ефективною є адаптація вправ, яка включає в себе: зменшення кількості предметів, що входять до одного комплекту; збільшення розмірів предметів; підбір предметів, що не б'ються; підбираються зручні для захвату та утримування предмети (велика ложка, потовщена ручка, важкі предмети для зменшення гіперкінезів і т.д.); у рамках із застібками зменшується кількість повторів та збільшуються розміри, можливе розділення полотна на частини для створення «ситуації успіху» (рамка з двома великими гудзиками, рамка з блискавкою з широким бігунцем), використання цупкої тканини. Також, якщо дитина не володіє захватом трьома пальцями – великим, вказівним і середнім, і терапевт не може перейти до наступного виду роботи, - використовуються підготовчі вправи (наприклад, скарбничка, коробочка з монетами).

Також при роботі з сенсорним матеріалом з дошкільниками з церебральним паралічем, наприклад «Рожевою вежею», використовується кутове обмеження, в яке дитина з порушеннями опорно-рухового апарату вставляє матеріал в готовий обмежений простір; спеціальні наліпки, які виступають проекцією предмета. У вправах з блоками циліндрів збільшуються розміри ручок для зручності захвату, а також зменшується кількість циліндрів тощо. Все це сприяє забезпеченню посильності виконання роботи дитини в середовищі.

Усі вправи в системі Монтесорі проводяться у вигляді презентацій. Перелік вправ регламентується терапевтом, усі вправи відповідають актуальному рівню розвитку дитини та працюють на зону найближчого розвитку. Однак в Монтесорі-терапії, враховуючи індивідуальні можливості кожної дитини, способом подачі тієї чи іншої вправи виступає демонстрація терапевтом можливостей матеріалу, способів роботи з ним і словесних визначень. В даному випадку адаптація полягає в поділі презентації на етапи, багаторазовому показі, а також виконанні роботи за допомогою дорослого. Це дає дитині алгоритм, викликає бажання відтворювати побачені дії. Також під час демонстрації роботи з матеріалом мовленнєва активність дитини не гальмується, але сам терапевт під час демонстрації повинен уникати зайвих словесних інструкцій та вказівок. Завдання терапевта помітити той момент, коли дитина почне втрачати цікавість до матеріалу та переключити її на інший вид діяльності. У процесі демонстрації потрібно дозувати навантаження дитини, намагаючись організувати самостійне закінчення нею роботи з позитивним настроєм. Якщо під час виконання завдання дитина допускає помилку, то

терапевт одразу не коригує дії дитини, а повертає її увагу, надаючи можливість самостійно виправити помилку.

Таким чином, методичний Монтессорі-матеріал, який складає основу «підготовленого середовища» для розвитку, має комплексний характер терапевтичного впливу, що дозволяє здійснювати реабілітацію дітей з широким спектром соматосенсорних, соматомоторних та сенсорно-перцептивних розладів і може бути використаним в усіх сучасних напрямках лікувальної педагогіки.

Список використаної літератури:

1. Андрущенко Н. В. Монтессорі-педагогіка и Монтессорі-терапия. Санкт-Петербург : Речь, 2010, 315 с.
2. Левченко И. Ю., Приходько О. Г. Технологии обучения и воспитания детей с нарушениями опорно-двигательного аппарата: Учеб. пособие для студ. сред. пед. учеб. заведений. — М.: Издательский центр «Академия», 2001. — 192 с
3. Роденюк М. Є. Корекція пізнавальної діяльності дошкільників з дитячим церебральним паралічем засобами Монтессорі-терапії: дис. канд. пед. наук : 13.00.03 / Роденюк Марина Єгорівна – Київ, 2018. – 237 с.

*Деревецька Катерина Ігорівна
Студентка 2-го курсу, 2млн групи
Спеціальності «Логопедія»*

*Науковий керівник
Кандидат педагогічних наук, доцент кафедри логопедії
Корнєв Сергій Іванович*

«Особливості використання невербальних засобів комунікації в корекції заїкання»

Основним методом корекції заїкання у дошкільній педагогіці є напрям, в основі якого лежить процес повернення дітей до більш простих форм мовленнєвого розвитку. Дидактичний принцип корекції заснований на послідовному ускладненні мовленнєвого матеріалу.

Такі дослідники як Н.О. Власова та Є.Ф. Рау (1959, 1983), В.І. Селіверстов (1968, 1994), Г.О. Волкова (1983), Л.П. Успенська (1993), Л.М. Крапівіна (1992) значну увагу при корекції заїкання приділяють нормалізації всіх видів моторики, розвитку точності, координації, послідовності і ритмізації рухів, можна відзначити, що цілеспрямований розвиток невербальних засобів спілкування авторами не передбачено.

Невербальні засоби спілкування опосередковано розвиваються в процесі гри, як провідної діяльності дошкільника. Найбільш включені міміка і жести в ігри-драматизації, сюжетно-рольові ігри на основному і заключному етапі корекції заїкання. Деякі вказівки на використання міміки і жестів для спілкування містить методика подолання заїкання у дошкільників Г.О. Волкової (1983), коли в період режиму мовчання між педагогами і дітьми здійснюється комунікація за допомогою умовних безмовленнєвих сигналів, за якими діти виконують вимоги дорослих, а також використовується велика кількість різноманітних ігор, які не потребують участі мовлення.

Програма логопедичної роботи з заїкуватими дітьми, розроблена С.О. Міроновою (1979, 2008) передбачає включення невербальних засобів в процес комунікації лише на початкових етапах корекції, коли відпрацьовується елементарне ситуативне мовлення з опорою на наочність(обговорюються предмети, за яким дітьми зараз спостерігають і які їм уже добре знайомі).

А.В. Ястребова (2000) зміст корекційного навчання заїкуватих учнів молодшого шкільного віку представила як систему комунікативних вправ, що реалізуються в контексті провідної в цьому віці діяльності, з використанням тих мовленнєвих засобів, за допомогою яких вона здійснюється. Основний акцент автор робить на розвитку інформаційного і регулятивного аспектів комунікативної функції мовлення. На всіх етапах і щаблях навчання пріоритетними є засоби вербальної комунікації.

Інший підхід до ролі і розвитку невербальних засобів спілкування представлений в методиці корекції заїкання для молодших школярів та підлітків Л.І. Вансовської (2002). У даній корекційній методиці на першому етапі становлення комунікації увагу заїкуватого концентрується на тому, що за допомогою міміки, жестів, спрямованості погляду, голосових модуляцій багато можна дізнатися про емоційний стан співрозмовника, формується установка на те, що синтез невербальних і вербальних засобів є основою повноцінної комунікації.

У комплексній системі реабілітації підлітків з заїканням, розробленої М.І. Буяновим, Б.З. Драпкіним, Н.Б.Жихарєвою і ін. (1989), при відновленні комунікативної функції мовлення зі всієї великої кількості рухових виразних засобів спілкування приділяється увага лише встановленню контакту очима зі співрозмовником. На всіх етапах корекції пацієнти повинні постійно і неухильно виконувати правила мови, першим з яких є: «Під час мовлення дивись в очі співрозмовника».

Найбільш повно комунікативна значимість і розвиток невербальних засобів спілкування представлені в методиці стійкої нормалізації мовлення заїкуватих Л.З. Арутюнян. Автор виходить з того, що міміка, жести, рухи голови, плечей являть собою механізм інтонаційно забарвленого мовлення, а погляд – це своєрідний інтонаційний регулятор, оскільки саме погляд першочергово змінює інтонаційний малюнок висловлювання, міміка і жести – це відгук тіла на зміну погляду. Тільки за цих умов виявляються задіяними інформаційні канали обох півкуль, мовлення стає виразним, осмисленим, емоційно забарвленим.

Доцільно зауважити, що психотерапевти на заняттях використовують пантомімчні етюди, вони служать ритмічним орієнтиром мовленнєвих актів. Супроводження мовлення рухами дозволяє «зв'язати мовленнєве висловлювання з руховими образами» і відновити ритм і темп прискореного і заїкуватого мовлення. Ю.С.Шевченко пропонує при відтворенні пантоміми спиратися на підмет, присудок і додатки, які завершують і розширюють зміст фрази.

Проаналізувавши різні методики подолання заїкання, можна відзначити, багато авторів методик корекції заїкання використовують сукупність різних вправ для вдосконалення невербальних засобів спілкування переважно на основному і заключному етапі корекції заїкання. У сучасних методиках не представлена система поетапного включення невербальних засобів спілкування до корекції заїкання, яка диференційована за віком, клінічною формою і ступенем тяжкості заїкання.

Список використаних джерел:

1. Андропова Л.З., Лохов М.И. Использование методов дестабилизации устойчивого патологического состояния в клинике и лечении заикания.// Физиология человека. 1983. Т 9, №5. С. 854-859.
2. Арутюнян (Андропова) Л.З. Как лечить заикание. Методика устойчивой нормализации речи. - М.: Эребус, 1993. - 192 с.
3. Арутюнян Л.З. Основные положения комплексной методики устойчивой нормализации речи при заикании.//Заикание: проблемы теории и практики./ Под ред. Л.И. Беяковой. – М.: В. Секачѳв, 1992. – С. 141-146.
4. Калягин В.А. Если ребѳнок заикается. - СПб.: Питер, 1998. - 112 с.
5. Правдаина О.В. Логопедия: учебное пособие для студентов дефектолог. фак. пед. ин-тов. Изд. 2-е доп. и перераб. – М.: Просвещение, 1973. Гл. 4. С. 143-164.

6. Селиверстов В.И. Заикание у детей: Психокоррекционные и дидактические основы логопедического воздействия: Учебное пособие для студ. высш. и средн. пед. учеб. заведений. – М.: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2000. – 208 с.
7. Шевченко Ю. С., Добридень В.П. Психокоррекция. Теория и практика.-М., Коррекция. 1995.-215 с;
8. Ястребова А.В. Коррекция заикания детей младшего школьного возраста. – М.: АРКТИ, 2000. - 96 с.

*Дімова Галина Володимирівна
Студент 2 курсу
Спеціальності «Тифлопедагогіка»*

*Науковий керівник:
кандидат біологічних наук,
доцент кафедри тифлопедагогіки
Войтюк Юрій Олександрович*

Showdown – теніс для людей з порушеннями зору

Спорт є дуже важливою частиною життя будь-якої людини. Але іноді через деякі обставини це може викликати труднощі, особливо, якщо є порушення сприймання.

Showdown – теніс для людей з порушеннями зору. Відрізняється від класичного він розміром м'яча, а ще й тим, що там інший корт. Незрячі люди грають на майданчику, який майже в 2 рази менше звичайного. А для гравців зі зниженим зором ширину корту не змінюють, але роблять коротше на 5,5 метрів.

Лінії на корті для повністю незрячих гравців повинні бути відмінними на дотик, тому під них підкладають трос діаметром 2 мм. В теніс для незрячих грають короткими юніорськими ракетками з більшою головкою.

Засновником showdown є японець Міюсі Такеї, якому було лише півтори року, коли він повністю втратив зір, але це не заважило йому багато займатись спортом разом з трьома братами. Більш за все йому подобався теніс. Він казав: «Мене приваблював звук удару ракеткою по м'ячу. Люди, які грають в теніс, знають цей приємний звук. И я подумав, що зможу грати, якщо почую м'яч».

В 1984 році 16-річний Міюсі почав розробляти тенісний м'яч для незрячих. Тоді він навчався в спеціалізованій школі й звертався за допомогою до вчителя фізкультури, якому сподобалась ця ідея і вони разом почали розробляти прототипи. Закінчив розробку вже після школи.

Для тенісного м'яча для showdown Міюсі взяв м'який м'яч з губки для «короткого тенісу» та вставив всередину шарик начинений сталевим дробом для шоуадауна – пінг-понга для незрячих. Цей м'яч при ударі, наче дзвенить.

Правила гри є доволі простими. Гравець перед подачею має викрикнути: «Готов?» - та зачекати, поки людина, яка приймає, відповідь. Після цього є 5 секунд на те, щоб подати, при цьому гравцю заборонено пересуватися по корту. Вже після розіграшу гравець може запитати суддів або болбоїв, де саме він знаходиться. В залежності від ступеня втрати зору гравцям дається 2 або 3 відскоку.

Такеї задумував гру так, щоб тенісистам потрібно було як можна менше допомоги. В ідеалі він хотів грати разом з звичайними спортсменами: «Я хотів грати на тому ж корті, що й вони. І для цього мені був потрібен м'яч, який видає звук». Тренери стверджують, що найскладніше – це не вдарить по м'ячу, а зрозуміти, де він.

Перший турнір по тенісу для незрячих Такеї організував в Японії в 1990 році, а потім виграв його 16 разів за 21 рік. В 2011 році 42-річний тенісист загинув – на одній з залізничних станцій Токіо, він впав під поїзд.

В травні 2017 року в іспанському містечку Альфас –дель-Пи пройшов перший в історії міжнародний турнір по тенісу для незрячих(приїхали 67 гравців з 14 країн). За його результатами був складений перший рейтинг.

Зараз цей вид спорту активніше за все розвивається в Японії та Великобританії, а взагалі в нього грають в США, Китаї, Австралії, Іспанії, Італії, Канаді, ЮАР, Кореї, Сінгапурі, Аргентині, на Філіппінах, Багамах і Маврікії.

Отже, showdown це динамічна гра, яка приваблює людей з обмеженими можливостями та допомагає розвивати спритність, силу, координацію рухів та логічне мислення.

Список використаної літератури:

1. <https://www.sports.ru/tribuna/blogs/nitkina/1506419.html>

Заречук Оксана Михайлівна

Студент I курсу

Спеціальності «Тифлопедагогіка»

В'язовик-Миріна Катерина Костянтинівна

Студент III курсу

Спеціальності «Тифлопедагогіка»

Науковий керівник:

кандидат біологічних наук, доцент

Войтюк Юрій Олександрович

Спостереження рівня комунікативної активності людей з глибокими порушеннями зору

Сьогодні тут викладено моє особисте маленьке спостереження на тему залежності рівня розвитку комунікації в людей з зоровою депривацією з такими особистісними параметрами як вікова структура, статева структура, вік втрати зору та активність.

Комунікація – це невичерпне джерело емоцій та нових знань. Людина як соціальна істота не може жити в повній ізоляції. Щоб формуватися повноцінно людині потрібно отримувати новий досвід, розширювати коло свого спілкування.

Комунікація – це процес обміну інформацією між двома або більше особами, спілкування за допомогою вербальних та невербальних засобів із метою передавання та одержання інформації.

Рівень комунікації визначається комунікативною активністю людини.

Комунікативна активність – рівень розвитку комунікативної здатності та проявлення ініціативності в сфері спілкування та взаємодії з суспільством.

Рівень отриманого досвіду прямо пропорційний рівню комунікативної активності, та визначає рівень соціалізації.

Було проведення спостереження на базі Київського учбово-виробничого підприємства №2 Українського товариства сліпих.

Було розглянуто поведінку 15 осіб, які знаходились в однаковій моделі ситуації – люди з порушеннями зору повинні були встановити діловий комунікативний зв'язок з незнайомою їм зрячою людиною, за для досягнення прийняття певного ділового рішення. Щоб мета втілилась в життя вони мали проявити активність або перекласти відповідальність з себе на супроводжуючого, якщо такий був у наявності. Звісно, що якщо супроводжуючий бере на себе прийняття рішень за підопічного це вже свідчить про

недостатній комунікативний рівень та низьку активність. Виходячи з цього підкреслимо статистичні данні:

За статевою складовою по кількості переважають жінки але загальне число близьке до статистичної рівності.

За віковою структурою ми можемо окреслити три групи:

- Похилий вік – старше 60 років
- Середній вік – старше 30 та молодше 50 років
- Молодший вік – старше 20 і молодше 30 років

Найменш численна група, це звісно, остання. В людей цієї групи активність проявлена на середньому рівні. А ось лідерами з активності виявились саме група середнього віку.

З віку втрати зору як критерія є поділ на дві групи: вродженні порушення зору та набуті. Виходячи з результатів спостереження перевага в розвитку комунікативної активності іде на боці другої групи. При правильному підході і адаптуванні людини в суспільстві нею керуватиме бажання реабілітуватися і прагнути більшого. З цього і виходить бажання пристосування до зміненого світу. А найкращий спосіб вивчення інформації – це спілкування.

І остання критерія поділу – це активність. Як ми вже побачили лідерами з активної комунікації є жінки з порушеннями зору у зрілому віці. Найменш активна категорія – чоловіки з вродженими порушеннями зору, в яких є супровід. Деяки з них довіряли прийняття всіх рішень за себе, свому помічнику/партнеру, та не сказали жодного слова, не проявили жодної ініціативи з власного бажання. Більш детальні дослідження на споріднену тематику проводили Нікуліна Г.В., Сорокін В.М, та Синьова Є.П.

Цитуючи Синьову Є. П., можна сказати що, «Соціальний досвід проказує що серед сліпих і слабозорих, так само як серед зрячих, є вольові особистості, а є безвольні. Сучасні дослідження тифлопсихологів показали що вольові якості сліпої людини розвиваються з раннього віку під впливом виховання і базуються на формуванні її потребово - мотиваційної сфери».[ ]

Таким чином, комунікативна активність людей з зоровою деривацією залежить у більшому відсотку від віку втрати зору та віку людини в цілому. Але в кожному віку є свої виключення. Дуже велике значення має вольова сфера людини і як вона була сформована. Треба підкреслити що на активність майже не впливає стать особистості.

Список використаної літератури :

1. Бех І. Д. Від волі до особистості / І. Д. Бех. – К.: Україна Віта, 1995. –. 202 с
2. Литвак А. Г. Психологія сліпих та слабозорих: навч.посібник [Текст] / А.Г. Литвак. - СПб.: Вид-во РГПУ, 1998. —342с.
3. Синьова Є.П. Тифлопсихологія : підручник [для вищ. навч. закл.] - К : Знання , 2008. - 365 с.

*Зацепіна Таїсія Вадимівна
Студентка IV курсу
Спеціальності «053 Психологія»
(Психологія /спеціальна, медична)*

*Науковий керівник:
к. психол. н., доцент
Найдьонова Ганна Олександрівна*

«Психологічна корекція порушень в психосексуальному розвитку дітей із розладами аутистичного спектру»

Аутистичні розлади відносять до первазивних порушень [2]. До основних симптомів розладів аутистичного спектру (РАС) відносять: якісні аномалії в соціальній взаємодії та спілкуванні, а також обмежений, стереотипний та повторюваний набір інтересів і видів діяльності [4].

Дослідження є актуальним оскільки, по-перше, переважна більшість досліджень у сфері сексуальності осіб із РАС здійснювались закордоном, по-друге, потреби практики вимагають ще більш глибокого та різнобічного вивчення особливостей осіб із РАС з метою покращення умов їх соціалізації [1], по-третє, сучасні знання про сексуальність осіб з аутизмом обмежені [6].

Дітям та підліткам із РАС властиві обмежені знання в сексуальній сфері; брак досвіду і додатковий соціальний дефіцит підвищує ризик віктимізації від сексуального насильства. У дітей та підлітків із РАС спостерігається сексуально неприйнятна поведінка (публічна та компульсивна мастурбація, небажане залицяння, фетишизм, сексуальний інтерес до маленьких дітей), бі- та гомосексуальні схильності [3,5].

Мета дослідження: встановити особливості психологічної корекції порушень психосексуального розвитку дітей з розладами аутистичного спектру молодшого шкільного та розробити психокорекційну програму для даної категорії осіб.

У роботі використано такий *методичний інструментарій*: малюнковий тест «Намалюй людину своєї та протилежної статті» К. Маховер, методику «Статеві-вікова ідентифікація» Н. Белопольської та «Збери пазли» (модифікована нами методика «Збери картинку» А.А.Байкова, А.А. Головач, А.Ф. Гулякович).

В дослідженні взяли участь 20 дітей молодшого шкільного віку: в експериментальній групі - 9 хлопчиків та 1 дівчинка з РАС та в контрольній групі - 9 хлопчиків та 1 дівчинка з нормативним розвитком.

У порівнянні з даними контрольної групи, діти з РАС мають недостатньо сформовані уявлення про свою та протилежну стать, про рольові функції, які виконують жінка і чоловік в суспільстві та в родині. Отримані результати в експериментальній групі вказують на наявні у дітей порушення самоідентифікації за віком. Але як і діти з нормативним розвитком, діти з РАС мають уявлення про частини власного тіла та їх будову.

Для ефективного психокорекційного впливу на психосексуальну сферу дитини з РАС були запропоновані наступні техніки: сенсорна інтеграція; символдрама; арттерапія; гіпнотерапія або гіпносуґестивна психотерапія; методи ігрової терапії.

Отже, розуміння гендерних стереотипів поведінки чоловіка та жінки, соціальних ролей та їх функцій, розширення уявлень про сексуальність та здобуття сексуальної освіти – все це впливає на процес соціалізації індивіда. Саме тому психологічна корекція психосексуальної сфери дитини з розладами аутистичного спектра необхідна для кращого розуміння дитиною соціуму, його норм та правил та для здобуття самостійності, яка є метою всього корекційного процесу.

Список використаної літератури:

1. Дубовик М. О. Особливості сексуальної поведінки осіб з розладами аутистичного спектра / М. О. Дубовик // Актуальні проблеми соціології, психології, педагогіки. - 2015. - № 2. - С. 19-25.
2. Костин И. А. Сопровождение взросления людей, страдающих аутистическими расстройствами [Электронный ресурс] / И. А. Костин // Психологическая наука и образование. 2017. Том 9. № 2. С. 116–127.
3. Кутапов В. А., Квасова В. В. Родительско-детские отношения в семьях с детьми с расстройствами аутистического спектра // Молодой ученый. — 2016. — №3. — С. 279-283
4. Тарнавська Юлія. Проблемна поведінка в дітей із розладами аутичного спектра / Ю. Тарнавська // Дефектологія. Особлива дитина: навчання і виховання. - 2013. -

N 3. - С. 44-48.

5. Dewinter J. Autism and normative sexual development: a narrative review / J.Dewinter, R. Vermeiren, I. Vanwesenbeeck, van Nieuwenhuizen C // J Clin Nurs. 2013 Dec;22(23-24):3467-83.

6. Stokes M, Kaur A. High-functioning autism and sexuality: A parental perspective/ M. Stokes, A. Kaur// Autism. 2005;9(3): 266–289.

*Капітоненко Анастасія Андріївна,
студентка I курсу магістратури,
Спеціальності «016 Спеціальна освіта
(тифлопедагогіка)»*

*Науковий керівник:
кандидат психологічних наук, доцент
Сасіна Ірина Олександрівна*

ОСОБЛИВОСТІ САМООЦІНКИ УЧНІВ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ З ПОРУШЕННЯМИ ЗОРУ

Самооцінка являє собою результат оцінювання своїх якостей, себе, дозволяє зберегти стійкість особистості незалежно від ситуації.

Початок шкільного віку – різка зміна способу життя, виникнення нових обов'язків, збільшення та якісне ускладнення вимог до дитини – це значні фізичні та нервово-емоційні навантаження на неї. Це початок диференціації внутрішньої й зовнішньої сторін особистості, виникнення осмисленого ставлення до своїх умінь та орієнтування у власних переживаннях. У процесі розвитку самопізнання формується власна самооцінка, зміст якої в цей час полягає в усвідомленні практичних умінь, вчинків, моральних рис, які дитина розпізнає в собі, орієнтуючись на вимоги дорослих.

Як зазначає О.Українська, проблемі пізнання себе та інших, ставлення до себе, саморегулювання діяльності та взаємовідносин з оточуючими особливо гостро постає у школярів із сенсорними порушеннями з огляду на труднощі пізнання зовнішнього світу, моральних-психологічних якостей людини та власної особистості [2].

Переоцінка та недооцінка власних можливостей у дітей з порушеннями зору виявляється значно частіше, ніж у зрячих. Самооцінка у молодших школярів формується на основі того, як їх оцінюють дорослі. Часто зустрічаються негативні наслідки гіперопіки [1]. Таке ставлення батьків пояснюється їх неадекватною реакцією на ступінь важкості зорової патології дитини. Батьки занадто оберегають, а іноді дуже хвалять уявні успіхи дитини.

Л. Солнцева підкреслює, що у дітей зі зниженим зором виявляється низька адаптація до середовища, несформованість компенсаторних процесів під час навчання та виховання, невпевненість і хиткість власної позиції стосовно зовнішнього світу, а також обмеженість самостійності [3]. З огляду на це, оцінювання діяльності дитини з порушеннями зору педагогом сприяє формуванню адекватного рівня самооцінки у неї.

Характер ставлення до себе молодших школярів з порушеннями зору залежить від умов навчання та виховання. Важливо, щоб виховання, за словами Л.Виготського, було спрямоване на соціальну повноцінність дитини і вважало цю повноцінність за реальну та визначальну можливість. Використання педагогами у виховному процесі чітко визначених критеріїв оцінювання дитини з особливими потребами та підвищення вимогливості сприятиме формування у неї самокритичності.

Також основне завдання спеціальної освіти – інтеграція дитини з особливими освітніми потребами в суспільство, створення можливості для її самореалізації та повноцінного життя у соціумі.

Отже, особливості самооцінки у дітей з порушеннями зору полягає в тому, що:

- Початок шкільного життя впливає на дітей з порушеннями зору на власні переживання, різка зміна способу життя та виникнення нових обов'язків. Саме в цей період дитина орієнтується на вимоги дорослого. У процесі самопізнання формується власна самооцінка.

- Самооцінка у дітей з порушеннями зору формується на основі того, як оцінюють дорослі. Зустрічаються такі наслідки як гіперопіка з боку батьків. Тому головне завдання педагогів у виховному процесі визначені критерії оцінювання та підвищення вимогливості для формування у неї самокритичності.

- У дітей з порушеннями зору спостерігається низька адаптація до середовища, несформованість коменсаторних процесів під час навчання та виховання, невпевненість в собі та обмеження самостійності. Тому важливо створити для дітей з порушеннями зору можливості для самореалізації та повноцінного життя у соціумі.

Список використаної літератури:

1. Синьова Є.П. Тифлопсихологія: Підручник.-К.: Знання, 2008 -365с.- (Вища освіта XXI століття).

2. Украинская Е.М Развитие самооценки слабовидящих школьников// Вопросы обучения и воспитания слепых и слабовидящих. – 1982. – С.15-26

3. Солнцева Л.И. Снижение результативности умственной деятельности и школьного обучения среди детей с нарушением зрения. //Дефектология. – 2000. – №1. – С. 27-33.

*Карпенко Марія Григорівна
студентка IV курсу
Спеціальності «Ортопедагогіка»*

*Науковий керівник:
кандидат пед. наук, старший викладач
Роденюк Марина Єгорівна*

«Розвиток уяви дошкільників з церебральним паралічем засобами Монтесорі-терапії»

Важливим аспектом сьогодення є те, що сучасне суспільство потребує від людей готовності до вирішення нестандартних ситуацій та прояву оригінальності в діяльності. На сучасному етапі проблема розвитку уяви в підростаючого покоління є неабияк актуальною, тому що уява відіграє важливу роль в житті людини, - це один із найважливіших психічних процесів, який людина розвиває протягом всього життя. Людина з розвинутою уявою має більше шансів і можливостей для життя в сьогоденні.

Матеріалом для розвитку уяви дитини та її фантазій служить все навколишнє життя, усі отримані враження, емоції. Характер уяви дошкільника безпосередньо залежить від умінь перетворювати враження в грі або в художній діяльності. Діти не створюють нових фантастичних образів, а просто перетворюють вже відомі, використовуючи різні прийоми уяви.

Нами розглянуто декілька підходів до визначення поняття «уява». На думку Р. С. Немова «уява є основою наочно-образного мислення, що дозволяє людині орієнтуватися в ситуації і вирішувати завдання без безпосереднього втручання практичних дій. Вона багато в чому допомагає в тих випадках життя, коли практичні дії або неможливі, або ускладнені, або просто недоцільні » [4, с. 78]. Л. С. Виготський підкреслював, що «творча діяльність уяви знаходиться в прямій залежності від багатства і

розмаїття колишнього досвіду людини, тому що досвід представляє матеріал, з якого створюються побудови фантазії. Чим багатше досвід людини, тим більше матеріал, яким володіє його уява» [1, с. 82]. Сучасні науковці визначають уяву як психічний процес, який полягає у створенні нових образів шляхом обробки матеріалів сприймань і уявлень, одержаних у попередньому досвіді [5, с. 313]. Отже, важливим аспектом створення образів уяви, є попередній досвід.

Уява дошкільників з церебральним паралічем є обмеженою, для її розвитку бракує знань про навколишній світ, спілкування з однолітками та дорослими. Дошкільники з церебральним паралічем з легкістю об'єднують різні враження і ставляться до цього не критично. Комбінації, які створює дитина, не спрямовані на втілення, уява їх є пасивною. Продукти уяви, створені дитиною з церебральним паралічем, нові лише для неї, а для суспільства вже давно відомі. Крім того, рухові порушення обмежують предметно-практичну діяльність дитини.

Нами виокремлено шляхи розвитку уяви дошкільників з церебральним паралічем засобами Монтесорі-терапії. На думку Марії Монтесорі, діти володіють дуже великою силою уяви і це призводить до того, що вони часто стають заручниками своїх фантазій. Завданням педагога автор методу бачила в допомозі дитині успішно подолати перехід від фантазувань до реальності.

Узагальнення теоретичних досліджень М. Монтесорі дозволило виділити наступні чинники, що сприяють успішному засвоєнню програми по розвитку уяви дітей дошкільного віку, в тому числі й з церебральним паралічем.

Передусім, уява розвивається завдяки сенсорному розвитку дитини. Сенсорний розвиток лежить в основі спостережень за усіма явищами, які доступні органам відчуттів. Дошкільники уявляють образи на основі того, що бачать, уява допомагає їм розширити знання.

Наступним чинником є реальне підґрунтя для створення образу [3, с. 233]. Сприяти розвитку творчого мислення потрібно, спираючись на те, що відбувається в реальному середовищі [2 с. 91]. З віком у дитини активізується уява і для її розвитку вона використовує знання про інші предмети. Дитина повинна мати контакт зі справжніми предметами, знати з чого вони виготовлені, їх призначення. При цьому дитині потрібно розповідати лише реальні факти, щоб вона не мала спотвореного уявлення про предмет та його властивості.

Третім чинником впливу є дидактичний матеріал, який повинен розвивати сенсорні відчуття та не спотворювати уявлення дитини про матеріал; відповідати віку, потребам та стану дитини. Педагогу відводиться роль активного спостерігача за дитиною та її діями. Терапевт активно спостерігає та надає допомогу рівно настільки, наскільки це необхідно, дотримуючись виразу Марії Монтесорі, яка так озвучила заклик дитини: «Допоможі мені зробити це самому!»

Уява дитини ефективно розвивається в процесі діяльності, відповідно педагогу (терапевту) необхідно надати дитині можливість експериментувати, спостерігати, взаємодіяти з реальністю, бо, на думку М. Монтесорі, ми не можемо уявити собі те, чого ніколи не відчували.

Список використаної літератури:

1. Выготский Л. С. Воображение и творчество в детском возрасте [Текст] // под ред. Л. С. Выготского. – М.: Просвещение 1991.
2. Магхен Джоанна. Фантазия и воображение: как Монтесорри объясняет потребности ребенка в возрасте от 2,5 до 6 лет // Мировой опыт.. - 2012. - №2. - С. 91-93.
3. Монтесорри М. Мой метод: начальное обучение. - М.: АСТ, 2010. - 378 с.
4. Немов Р. С. Психология: учебник. Книга 1. [Текст] // под ред. Р. С. Немова. – М.: Просвещение, 1994.
5. Павелків Р . В. Загальна психологія. Підручник. - К.: Кондор, 2013. 576 с.

*Коваль Кіра Романівна,
студентка I курсу магістратури.
Спеціальності «Логопедія»*

*Науковий керівник:
доктор психологічних наук, доцент
Мартиненко Ірина Володимирівна*

«Особливості мовленнєвої активності у дітей старшого дошкільного віку з раннім дитячим аутизмом»

На сучасному етапі змін та перетворень в галузі освіти і науки в Україні, їхньої скерованості на процеси інклюзивного навчання зокрема, особливої актуальності набуває включення дітей із раннім дитячим аутизмом (далі - РДА) в соціум, їхня інтеграція в суспільство. У зв'язку з цим, гостро постають питання мовленнєвого розвитку дітей із РДА, зокрема підвищення їх мотивації до мовленнєвої активності.

У сучасних дослідженнях поняття «мовленнєва активність» розглядається у двох взаємопов'язаних аспектах: з одного боку, це властивість особистості, що виявляється в здатності висловлюватися і сприймати мовлення іншого суб'єкта мовленнєвої комунікації, з іншого - якісно-кількісна характеристика мовленнєвої діяльності (У. М. Сидорова, Л. Й. Айдарова, І. О. Зимня, О. О. Леонт'єв, Р. М. Фрумкіна, О. М. Шахнарович, Д. Б. Ельконін та ін.) [3, ст. 135].

Дослідники у галузі психології Л. А. Венгер та Г. Г. Кравцов виділяють такі чинники мовленнєвої активності: наявність у дитини пізнавальних інтересів; наявний рівень знань дитини; уміння зосереджувати увагу на пропонованому матеріалі; уміння діяти відповідно до вказівок педагога; зацікавленість у вирішенні пропонованих завдань; наявність потреби відповідати на поставлені запитання, звертатись із запитаннями, виправляти допущені помилки [3, ст. 136].

Мовленнєва діяльність формується і функціонує в тісному зв'язку з розвитком психіки дитини, з різними її процесами, що відбуваються в сенсорній, інтелектуальній, афективно-вольовій сферах [1, ст. 180].

Як відомо, для дітей із РДА характерні специфічні особливості психічної діяльності: дефіцит психічної активності; порушення взаємодії психічних функцій; грубі порушення цілеспрямованості і довільності уваги; відсутність живої зацікавленості, інтересу до нового, дослідження навколишнього середовища; утруднення у концентрації уваги; складності у символізації, перенесенні навичок з однієї ситуації в іншу; порушене формування соціальної та комунікативної функцій (Н. В. Базима, М. К. Шеремет, Д. І. Шульженко, С. Ю. Конопляста, К. С. Лебединська, О. С. Нікольська, М. В. Рождественська та ін.) [2, ст. 7].

При вивченні особливостей мовленнєвого розвитку у дітей з РДА науковці наголошують на характерному ураженні активної взаємодії із навколишнім світом, зокрема із людьми (незалежно від тяжкості ураження)[1].

У своїх дослідженнях щодо вивчення мовленнєвої активності дітей із РДА, Н.В. Базима зазначає, що діти з аутистичними порушеннями зазвичай не здатні до повноцінної комунікації, зокрема, мовленнєвої. Їм складно вступити у взаємодію, привернути до себе увагу, повідомити про свої потреби, емоції чи переживання. Вони не завжди обирають адекватні способи взаємодії, переважно орудуючи обмеженим набором освоєних шаблонів поведінки, які інколи виявляються невідповідними до ситуації [2, ст. 10].

С.Ю. Конопляста та В.О. Косинкіна виокремлюють специфічні особливості мовленнєвої активності дітей із РДА, що обумовлені структурою дефекту: 1) порушення контактності, які виявляються у тому, що діти самостійно не вступають у взаємодію з іншими людьми, проявляють вибіркочну контактність, у деяких випадках – негативізм; 2) нестійкий інтерес до ситуації обстеження, прояви протесту і негативізму в ході

обстеження; 3) вибіркоче виконання завдань; 4) відсутність інтересу до ускладнених, але знайомих завдань; 5) невміння зосереджуватись на виконанні завдань;

6) наявність ехолалій, фраз-штампів, автономного мовлення, мовлення не спрямованого на комунікацію; 7) відсутність власного ініціативного мовлення; 8) відсутність потреби відповідати на поставлені запитання, звертатися із запитаннями, виправляти допущені помилки. [4, ст. 126-127]

Причиною вищезазначених особливостей мовленнєвої активності дітей із РДА є неможливість повноцінного спілкування через труднощі у сприйманні інформації і розуміння самої ситуації спілкування, що обумовлені специфічною діяльністю центральної нервової системи. А звідси – знижена потреба до спілкування. [1]

Отже, беручи до уваги вищерозглянуті особливості мовленнєвої активності дітей старшого дошкільного віку з РДА, а також причини, що обумовлюють дані особливості, вважаємо актуальним детальне та різнобічне вивчення даної проблеми, а також подальшу розробку методів та програм корекційного розвитку у руслі інклюзивного навчання та підготовки дітей із особливими освітніми потребами до навчання у загальноосвітній школі.

Список використаної літератури:

1. Базима Н.В. Мовленнєва активність як елемент формування активної взаємодії зі світом у дітей з аутистичними порушеннями. *Зб. наук. пр. Кам'янець-Поділ. нац. ін-ту ім. Івана Огієнка*. Серія: соціально-педагогічна. 2013. Вип. 22 (2).
2. Базима Н.В. Формування мовленнєвої активності у дітей з аутистичними порушеннями старшого дошкільного віку. Автореферат дис. канд. пед. наук : 13.00.03. наук. керівник М. К. Шеремет. М-во освіти і науки України, Нац пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. Київ, 2014. 20 с.
3. Конопляста С.Ю., Косинкіна В.О. До проблеми мовленнєвої активності дітей дошкільного віку з аутистичними проявами. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова*. Серія 19 : Корекційна педагогіка та спеціальна психологія. 2013. Вип. 24. С. 134-137.
4. Конопляста С. Ю., Косинкіна В. О. Особливості мовленнєвої активності дітей дошкільного віку з РДА. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова*. Серія 19 : Корекційна педагогіка та спеціальна психологія. 2013. Вип. 23. С. 123-127.

*Коломієць Анастасія Вікторівна,
студентка ІМТП
спеціальності «Спеціальна освіта (тифлопедагогіка)»*

*Науковий керівник:
доктор педагогічних наук, професор
Федоренко Світлана Володимирівна*

«Особливості комунікації дітей з порушеннями зору молодшого шкільного віку»

На сьогоднішній день в Україні приділяється велика увага питанню соціалізації дітей з особливими освітніми потребами в суспільство. Однією з умов успішної адаптації і соціалізації дітей з порушеннями зору молодшого шкільного віку є сформованість у них комунікативної діяльності. Розвиток та становлення процесу комунікації дітей с порушеннями зору у молодшому шкільному віці має важливе значення для повноцінного гармонійного розвитку особистості.

Дослідженнями розвитку процесу комунікації та спілкування у дітей з порушеннями зору займалися: М. Земцова, І. Моргуліс, О. Литвак, Л. Вавіна, Г. Григорьєва, В.

Кобильченко, Н. Морозова, Л. Плаксина, С. Покутнева, Т. Свиридюк, Є. Синьова, М. Заорська, О. Тельна та інші.

Розвиток комунікативних здібностей - важлива умова психічного розвитку дитини, а також одне з головних завдань підготовки її до подальшого життя. У процесі спілкування з однолітками у дітей формуються комунікативні здібності, вміння контактувати з оточуючими людьми, що є необхідною складовою успішності та самореалізації дитини в соціальному середовищі.

Однак, порушення зору мають різну етіологію і різні прояви, які часто негативно позначаються на розвитку психіки дитини, і як наслідок, на формуванні процесу комунікації. Невміння вибудувати адекватні соціальні контакти з однолітками проводить до ряду відхилень у формуванні особистості дитини з порушеннями зору, які можуть при відсутньому або недостатньому кваліфікованому педагогічному втручанні викликати появу особливостей процесу комунікації.

У дослідженнях Л. І. Солнцевої зазначається, що спілкування сліпих дітей раннього дошкільного віку розвивається за тими ж закономірностями, що й у дітей зі збереженим зором, пов'язане з розвитком мови, але має особливості, викликані перебудовою системи зв'язків з оточенням. [3].

Найбільш помітною особливістю комунікації дітей молодшого шкільного віку, за даними досліджень М. О. Заорської, є труднощі формування немовленнєвих (невербальних) засобів спілкування, оскільки ці діти не спроможні оцінювати візуально стан реципієнта на основі експресивно-мімічного вираження, його ставлення до співрозмовника і теми, яка обговорюється. Діти не лише не вміють виявляти свої невербальні стани, а й не сприймають їх і не розуміють. Особливе відставання спостерігається в позах і жестах, неадекватних ситуаціям (скутість рухів, стереотипія у вираженні емоційних станів, вербалізм знань про правильні жести і можливі дії при спілкуванні з дітьми і дорослими). [2]. Спостерігаються також недоліки в мовних засобах міжособистісного спілкування в культурі мови «обличчям до обличчя», у плавності мови, зв'язку між мовленнєвими і немовленнєвими засобами спілкування, адже внаслідок наявного порушення зору дитина не може наслідувати приклад оточуючих.

Неточні уявлення про навколишній предметний світ призводять до того, що в мові дітей накопичуються слова, позбавлені конкретного змісту і не мають відповідного рівня узагальнення. Це призводить до недорозвинення смислової сторони мови та збідненості словникового запасу слів. Часто у дітей з порушеннями зору спостерігається вербалізм наявних знань, що також проявляється в особливостях комунікації дитини.

М.І. Земцова вказувала, що в ході навчання і виховання молодших школярів в колективі у них формуються соціальні мотиви і потреби, які впливають на розвиток вищих форм психічної діяльності. Неможливість чіткого дистантного сприймання, збіднення зорових образів і уявлень призводять до неадекватного розуміння навколишньої дійсності і викликають труднощі формування засобів спілкування та труднощі їх комплексного сприймання і розуміння. [2].

Спостерігаючи за спілкуванням дітей молодшого шкільного віку з порушеннями зору в процесі вільної діяльності і провівши лабораторний експеримент, Г. В. Григор'єва зазначила особливості і труднощі протікання контактів у школярів. Результати показали, що провідною формою спілкування для дітей з порушеннями зору є внеситуативно-пізнавальна. Вища форма розвитку спілкування - внеситуативно-особистісна - спостерігалася у невеликої кількості дітей. У багатьох дітей з порушеннями зору спостерігається інтерес до пізнання соціального устрою світу, але відсутність умінь комплексного використання всіх засобів, порушення сприймання і зниження пізнавальних можливостей призводять до того, що діти черпають інформацію з поверхневих знань про навколишній світ. Це гальмує генезис спілкування, і діти не можуть перейти на вищий щабель розвитку процесу спілкування, яка давала б їм повну і глибоку інформацію про себе, про своїх близьких, про почуття людей і їх взаємини. [1].

Діти з порушеннями зору в молодшому шкільному віці прагнуть до спілкування і активної взаємодії з оточуючими, але відсутність достатньої кількості комунікативних засобів і умінь, досвіду спілкування, ускладнює процес комунікації. Розвиток комунікативного процесу потребує особливої організації навчально-педагогічного середовища в освітньому закладі з обов'язковим врахуванням усіх особливостей процесу комунікації, що виникають у дітей з порушеннями зору.

Наше подальше вивчення цього питання буде спрямоване на дослідження процесу комунікації дітей з порушеннями зору молодшого шкільного віку в умовах інклюзивного навчання.

Список використаної літератури:

1. Григор'єва Г. В. Особливості формування і розвитку засобів спілкування у дошкільників з порушеннями зору. Дефектологія, 1996. №4. С. 84 - 88.

2. Заорська М. Ю. Оволодіння сліпими молодшими школярами засобами спілкування. Психолого-педагогічні основи корекційно-виховної роботи зі сліпими та слабозорими. Л., 1991. 449 с.

3. Синьова Є. П. Тифлопсихологія. Київ, 2008. 365 с.

*Короткова Олександра Володимирівна
Юценко Ігор Сергійович
Студенти IV курсу,
Спеціальності «Психологія (спеціальна, медична)»*

*Науковий керівник:
кандидат психологічних наук, доцент
Найдьонова Ганна Олександрівна*

«Нервова анорексія у чоловіків»

Проблема порушень харчової поведінки в сучасній науці займає особливе місце. З кожним роком в Україні зростає кількість людей з виявленою нервовою анорексією (НА) і дедалі більше випадків звернення за допомогою до лікарів та психологів. Склалося думка, що НА – жіноче захворювання, тому розвиток синдрому НА у чоловіків розглядалася як казуїстика. Чоловіки ж із НА в більшості випадків не знаходять підтримки з боку оточуючих, часто піддаються цькуванню, і тому частіше за всього не звертаються за фаховою допомогою.

НА тісно пов'язана з дисморфоманією – хворобливою переконаністю в уявному або надзвичайно переоціненому недоліку власної зовнішності й дуже наполегливому прагненні цей «недолік» виправити. Для пацієнтів із хворобливими думками про «зайву повноту» методом такої «корекції» є прагнення «схуднути будь-яким шляхом», що може призвести до вираженої кахексії з можливим летальним наслідком. Існують суперечливі дані про етіологію, патогенез та нозологічну приналежність НА [2].

Підсумовуючи літературні дані, все різноманіття нозологічних трактувань НА можна схематично звести до: НА – це 1) прояв того чи іншого неврозу або психопатії; 2) абсолютно особливий невроз пубертатного віку; 3) затяжний стан, що виникає на тлі пубертатного віку, який важко протікає; 4) патологічний розвиток особистості; 5) прояв шизофренічного процесу; 6) самостійне захворювання [2].

Думки про клініку чоловічої анорексії суперечливі: одні автори ототожнюють її з жіночою анорексією і вважають зниження сексуальних інтересів та потенції еквівалентом аменореї; інші вказують на її відмінність від однойменної патології у жінок. Проте, сексуальна орієнтація високо корелює з синдромами НА у чоловіків. Дослідження показують, що значна частина хворих має гомо- або бісексуальну орієнтацію. У ряді

випадків пацієнти можуть заявляти про свою асексуальність [1].

Треба наголосити на тому, що у більшості хворих чоловіків НА розвивається в рамках шизофренічного процесу.

Слід особливо підкреслити, що у більшості спостережень відзначається спадкова обтяженість, найчастіше на шизофренію, у одного з батьків і значно рідше - психопатію шизоїдного кола з алкоголізацією. Цікаво, що частина матерів хворих в молодості перенесли шизофренічний напад з дисморфоманічною та аноректичною симптоматикою. До особливостей преморбіді при чоловічій нервовій анорексії відноситься поєднання шизоїдних та астенічних рис характеру [4].

Захворювання починається в пубертатному віці з характерологічних порушень або повільно зростаючої негативної симптоматики. На цьому тлі у більшості хворих розвивається синдром НА. Типовою є наявність афективних коливань з переважанням тривожної депресії, посилення сенесто-іпохондричних і obsесивно-фобічних розладів, а також булімічної симптоматики зі штучно викликаною блювотою.

М. В. Коркіна, М. А. Цивілько, В. В. Марілов виділили 3 групи чоловіків хворих на НА [2]: 1. Хворі у яких розвиток НА тісно пов'язаний з дисморфобічними переживаннями та переконанням у зайвій повноті, які є маячною, розвиваючись навіть при дефіциті маси тіла. Маячня зайвої повноти супроводжується зниженим настроєм та ідеями ставлень. Наявні зміни особистості, які є характерними для шизофренії, а також психопатоподібна поведінка у вигляді грубого ставлення до найближчих людей. Тривале простеження катамнеза хворих виявляло в подальшому наростання у них сенестопатично-іпохондричної симптоматики з формуванням стійкого іпохондричного марення, що не має тематичного зв'язку з колишніми дисморфоманічними переживаннями. Однак у деяких хворих дисморфоманія була більш стійкою, з поступовим приєднанням синдрому Кандинського-Клерамбо.

2. Хворі, у яких до захворювання була надлишкова маса тіла. Захворювання починається в більш ранньому віці. Повнота служить причиною численних і тривалих психотравмувальних впливів. Надмірно фіксуються на думках про надмірну повноту, в препубертатному віці розвиваються порушення, що укладаються в картину дисморфоманії. Надалі хворі починають відмовлятися від їжі з метою схуднення, тобто у них формується синдром НА. Для них типовим є симптом фотографії при патологічній переконаності в наявності фізичного недоліку [3] Катамнез свідчить про стійкість дисморфоманічної та аноректичної симптоматики, хоча синдром НА значною мірою пов'язаний з надалі наростаючими сенестопатично-іпохондричними розладами. Однак іпохондрична симптоматика не ставала маячною. Істотне місце в клінічній картині хвороби набувають також психопатоподібні розлади і схильність до вживання алкогольних напоїв, а також перебіг синдрому в межах шизофренічного процесу.

3. Хворі у яких НА не пов'язана з синдромом дисморфоманії. У преморбіді були виражені ознаки фізичного інфантилізму. Захворювання починається з препубертатного періоду, поступово виникає відраза до їжі. Поряд з цим в клінічній картині дедалі чіткішими стають афективні коливання (з переважанням млявої депресії), obsесивно-фобічні розлади (нозофобії) та сенестопатично-іпохондрична симптоматика, при цьому іпохондричні переживання є маячною. Відмова від їжі і харчова поведінка мають маячну основу і вигляд різних чудернацьких систем самовдосконалення, наближаючись до особливих варіантів метафізичної інтоксикації. Поступово наростає і негативна симптоматика. В цілому можна говорити про протікання паранояльної шизофренії у хворих третього типу [2].

Отже, синдром НА зустрічається у чоловіків набагато рідше, ніж у жінок. У чоловіків НА найчастіше є синдромом в рамках шизофренії. У клінічній картині присутні сенестопатично-іпохондрична симптоматика, нерідко безглузда, яка поєднується з вираженим психопатоподібним синдромом і вторинною алкоголізацією, афективні коливання з переважанням тривожної депресії, посилення obsесивно - фобічних розладів,

а також булімічна симптоматика зі штучно викликаною блювотою.

Список використаної літератури:

1. Абраменков А. І., Бурина К. О. Синдроми нервової булімії і нервової анорексії у чоловіків з позиції біопсихосоціального підходу // Інтерактивна наука. 2016.
2. Коркіна М.В. Нервова анорексія / М.В. Коркіна, М.А. Цівілько, В.В. Марилов. - М.: Медицина, 1986. -176 с.
3. Коркіна М.В. Дисморфоманії в підлітковому і юнацькому віці. М., 1984. -224 с.
4. Цівілько М. А., Коркіна М. В., Брюхін А. Е., Артем'єва М. С., Карева М. А. Про особливості нервової анорексії у чоловіків // Вісник РУДН. Серія: Медицина. 2001.

*Кравченко Катерина Сергіївна,
Студент III курсу,
Спеціальності «Ортопедагогіка»*

*Науковий керівник:
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри ортопедагогіки,
ортосихології та реабілітології
Заплатинська Анна Богданівна*

«Організація процесу навчання учнів з церебральним паралічем в загальноосвітньому закладі»

Дитячий церебральний параліч за останні роки став одним з найпоширеніших захворювань нервової системи у дітей. Частота дитячого церебрального паралічу у популяції- 2,59 випадків на 1000 дітей, за даними МОЗ України 2017 року. Тому, в Україні постає проблема спільного навчання дітей з різними потребами в єдиному освітньому середовищі, тобто впровадження інклюзивної освіти [6].

Інклюзія в освіті передбачає залучення дітей з особливими освітніми потребами в загальноосвітній простір, пристосування шкіл та освітнього процесу до потреб усіх учнів, у тому числі таких що мають особливі потреби [4 с. 21].

Нормативно-правовою базою забезпечення освіти дітей з особливими потребами в Україні є: наказ Міністерства освіти науки України від 01.10.2010 р. № 912. «Концепція розвитку інклюзивної освіти», наказ Міністерства освіти науки України від 09.12.2010 р. №1224. «Порядок організації інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах», Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України № 1/9-384 від 18.05.12р. інструктивно-методичний лист «Організація навчально-виховного процесу в умовах інклюзивного навчання», лист МОНУ № 1/9-539 від 8.08.13 р. «Про організаційно-методичні засади забезпечення права на освіту дітям із особливими освітніми потребами», лист МОНУ № 1/9-414 від 13.08.14 р. «Про забезпечення безперешкодного доступу до навчальних закладів», внесено зміни до Закону України «Про загальну середню освіту» 2010 р.

Проблема інклюзивної освіти цікавить багатьох вітчизняних вчених: Т. Євтухова А. Колупаєва, М. Малофєєв, О. Мастюкова, В. Синьов, М. Шеремет, Л. Шипіцина, та ін. зокрема, забезпечення права дітей з особливими освітніми потребами віком від 2 до 18 років на здобуття загальної середньої освіти, шляхом проведення комплексної психолого-педагогічної оцінки розвитку дитини, надання психолого-педагогічних, корекційно-розвиткових послуг, розроблення індивідуальної програми розвитку, та забезпечення їхнього системного кваліфікованого супроводу реалізується інклюзивно-ресурсними центрами [2, с. 35].

Відповідно до Постанови «Про затвердження порядку організації інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах» пункту 4 «Керівник загальноосвітнього навчального закладу на підставі заяви батьків або законних представників дитини з особливими освітніми потребами, висновку психолого-медико-педагогічної консультації та за підтримки відповідного органу управління освітою організовує клас з інклюзивним навчанням» [1].

Навчання у класах з інклюзивним навчанням здійснюється за типовими навчальними планами, програмами, підручниками та посібниками, рекомендованими Міністерством освіти і науки України для загальноосвітніх навчальних закладів, у тому числі за спеціальними підручниками. Передумовою забезпечення успішності навчання дитини з особливими освітніми потребами в загальноосвітньому навчальному закладі є індивідуалізація навчально-виховного процесу, що виражається у плануванні індивідуальної програми розвитку [3, с.24].

Інклюзивне навчання передбачає включення дитини в з особливими потребами у загальну шкільну програму. Це означає пристосування до потреб дитини середовища, навчальних програм, наочних матеріалів, процедур оцінювання знань та надання додаткових послуг дитині, щоб допомогти увійти у середовище однолітків та засвоїти навчальні програми. Інклюзивне навчання передбачає усунення всіх перешкод: організаційних, психологічних, архітектурних [4, с. 4].

Тому, при впровадженні інклюзивного навчання, важливо врахувати основні принципи універсального дизайну. Універсальний дизайн освіти – це підхід, що забезпечує філософську основу для розробки широкого спектру навчальних продуктів та навколишнього середовища з урахуванням потреб усіх учнів. Це стосується всіх аспектів навчання: програми, начального плану, оцінювання знань, викладання, шкільного дизайну, бібліотеки, спортивних майданчиків, гуртожитків, веб-сайту, інструкцій тощо. За допомогою універсального дизайну в освіті забезпечується доступність і відповідність методів викладання, навчальної програми та процесу оцінювання для різних учнів, які отримують користь від навчального процесу [5, с. 25].

Отже, процес організації інклюзивного навчання в загальноосвітніх закладах характеризується наявністю законодавчої бази, врахування принципів універсального дизайну в архітектурі та освіті, передбачено впровадження різних форм та методів організації навчального процесу, забезпечення інклюзивно-ресурсними центрами психолого-педагогічний супровід, розроблення індивідуальної програми розвитку. Проте, на сьогодні практично відсутні механізми як реалізації, так і контролю якості інклюзивної форми навчання у загальноосвітньому закладі.

Список використаної літератури:

1. Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах: Постанова Кабінету Міністрів України від 09.08.2017 р. № 588. *Відомості Верховної Ради України*. 2017.
2. Організаційно-методичні засади діяльності інклюзивно-ресурсних центрів: навчально-методичний посібник / За заг. ред. М.А. Порошенко та ін. – Київ : 2018. – 252
3. Інклюзивна освіта від А до Я: poradnik для педагогів і батьків / Укладачі Н. В. Заєркова, А. О. Трейтяк. – К., 2016. – 68 с.
4. Як організувати інноваційні соціальні послуги для дітей з особливими потребами. Моделі та документи. Рання інтеграція та інклюзивне навчання/ [Авто.кол.: О.О. Савченко, Г. В. Кукурудза, Ю.М. Швалб та ін.; упоряд. Л. Л. Сідельнік]. – К., ЛДЛ. – 2007. – 256 с.
5. Школа для кожного: посібник / Упорядник: Байда Л. Ю. – К., 2015. – 60 с.
6. Міністерство охорони здоров'я України URL: <http://moz.gov.ua>

*Кривонос Марія Олександрівна,
Магістрант I курсу,
Спеціальності «Ортопедагогіка»*

*Науковий керівник:
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри ортопедагогіки,
ортопсихології та реабілітології
Заплатинська Анна Богданівна*

«Критерії формування соціально-побутових навичок у старших дошкільників із церебральним паралічем»

З метою визначення вимог, завдань до соціально-побутових умінь дошкільників з церебральним паралічем було проведено аналіз програми розвитку дітей дошкільного віку з порушеннями опорно-рухового апарату та навчальних програм для підготовчого, 1-4 класів спеціальних загальноосвітніх навчальних закладів для розумово відсталих дітей (соціально-побутове орієнтування), за результатами якого було здійснено перевірку наступності та визначено напрями формування у старших дошкільників з церебральним паралічем соціально-побутових навичок, що відповідають вимогам програми згідно до вікових норм. [1;18] Враховуючи контингент досліджуваних нами дошкільників із церебральним паралічем (геміпаретичної форми) пропонуємо розробляти індивідуальні програми, які ґрунтуються на принципах ерготерапевтичного впливу.

До самообслуговування віднесено діяльність, результати якої задовольняють потреби самої дитини (процес харчування, виконання культурно-гігієнічних процедур по догляду за собою, роздягання та одягання, користування туалетом, підготовка до сну тощо). Процес навчання самообслуговуванню дошкільників із порушенням опорно-рухового апарату здійснюється з урахуванням особистісно-орієнтованої моделі виховання й спрямований на максимальне врахування індивідуальних можливостей дітей. [5;23] У процесі опанування навичками самообслуговування діти стають спритнішими, незалежними від дорослого, впевненішими у своїх можливостях. Даний результат створює мотиваційну основу для корекції порушень розвитку в дитини й забезпечує подальшу його соціалізацію. [2;15]

Формування культурно-гігієнічних навичок здійснюється впродовж усього періоду навчання в спеціальному дошкільному закладі та проходить не лише в рамках спеціально організованих занять, а й у повсякденному житті та під час виконання режимних моментів. Орієнтовними показниками розвитку дошкільника з ПФОРА у сфері самообслуговування по завершенню навчання в дошкільному закладі є:

- виконання передбачених програмою санітарно-гігієнічних процедур із частковою допомогою дорослого;
- самостійне виконання дій з ложкою, чашкою, пиття через соломинку, розгортання нескладних обгортки, використання серветок;
- самостійне знімання й одягання простих предметів одягу й взуття;
- самостійне виконання доручень (подати, принести тощо).

У початкових класах спеціальних шкіл для учнів з порушеними функціями опорно-рухового апарату у розділах програми: «Основи загальної гігієни». Учні оволодівають та вдосконалюють вміння використовувати за призначенням засоби особистої гігієни; «Одяг та взуття». Учні оволодівають та вдосконалюють вміння користуватися різними видами застібок, використовувати одяг та взуття за призначенням, та відповідно до сезону; «Гігієна харчування». Учні оволодівають та вдосконалюють навички прийому їжі, користування столовими приборами, дотримуються правил поведінки за столом.

Враховуючи вищезазначені вимоги до вмій та навичок дітей в процесі самообслуговування з порушеннями опорно-рухового апарату, що навчаються в освітніх закладах маємо підстави для розроблення програми формування санітарно-гігієнічних та соціально-побутових навичок у дошкільників із середнім чи важким ступенем ураження психофізичного розвитку з використанням засобів ерготерапії (пристосування середовища, адаптування засобів гігієни).

Принципи роботи із соціальної адаптації базуються на загальних педагогічних дидактичних принципах: наочність; свідомість і активність (тобто цілеспрямоване активне вивчення і застосування нового, оскільки пасивно відпрацювати щось для подальшого самостійного використання неможливо); міцне засвоєння; систематичність і послідовність; доступність - за змістом та обсягом матеріалу (потрібно враховувати вікові відмінності дітей, орієнтуватися на їх зону найближчого розвитку за Л. Виготським).

Заняття повинно бути цілеспрямованим, мати навчальні, корекційні (розвиваючі) і виховні завдання: не дитина обирає, чим сьогодні зайнятися, а педагог в рамках намічених завдань може запропонувати йому зробити вибір. [4;157]. Спеціаліст із соціальної адаптації ставить за мету заняття з урахуванням рекомендацій лікарів, інструкторів ЛФК, психологів, а також результатів проведеної їм самим базової діагностики - зокрема, діагностики функції руки за шкалою MACS. [3;48]

За ступенем активності та залучення дітям можна запропонувати наступні види діяльності: 1) спостереження - наприклад, під час екскурсії. Особливо актуально на перших заняттях; 2) практична діяльність в формі: а) індивідуальної роботи, б) групової роботи, в) колективної роботи (на відміну від групової, де кожна дитина виконує свою роботу в рамках загальної теми, під час колективної всі учасники виконують одну загальну роботу - наприклад, загальний малюнок). За типом проведення: а) заняття, б) ігри, в) екскурсії.

Список використаної літератури:

1. Джонсон-Мартин Н. М., Дженс К. Г. Аттерміер С. М., Хаккер Б. Дж. Программа «Каролина» для младенцев и детей младшего возраста с особыми потребностями/Под ред. Н. Ю. Барановой. — СПб.: Санкт-Петербургский Институт раннего вмешательства, 2004. — 336 с
2. Ключкова Е. В. Введение в физическую терапию: реабилитация детей с церебральным параличом и другими двигательными нарушениями неврологической природы. / Е.В. Ключкова. – Изд. 2-е. – Москва : Теревинф, 2016. – 288с.
3. [Козьявкин, В.И.](#) Детские церебральные параличи. Медико-психологические проблемы / [В.И. Козьявкин](#), Людмила Федоровна Шестопалова, [В.С. Подкорытов](#). – Львов : Українські технології, 1999 . – 143 с.
4. Мастюкова Е.М. Лечебная педагогика (ранний и дошкольный возраст: Советы педагогам и родителям по подготовке к обучению детей с особыми проблемами в развитии. — М.: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 1997. — 304 с.
5. Реабилитация детей с ДЦП: обзор современных подходов в помощь реабилитационным центрам / Е. В. Семёнова, Е. В. Ключкова, А. Е. Коршикова-Морозова, А. В. Трухачёва, Е. Ю. Заблоцкис. – М.: Лепта Книга, 2018. – 584 с. – (Серия «Азбука милосердия»: метод. и справ. пособия.)

*Курбацька Тетяна Сергіївна,
студентка I курсу, магістр
Спеціальності: «Ортопедагогіка»*

*Науковий керівник:
старший викладач
Львіна Оксана Василівна*

«ПІДВІСНА ТЕРАПІЯ В РЕАБІЛІТАЦІЇ ДІТЕЙ З ПОРУШЕННЯМ ФУНКЦІЙ ОПОРНО-РУХОВОГО АПАРАТУ»

Рух – це життя, з цим сперечатися немає сенсу. Поряд з існуючими складними системами для підвищення ефективності відновлення дитини з порушеннями функцій опорно-рухового апарату застосовують і достатньо прості реабілітаційні засоби, які забезпечують проведення активної фізичної реабілітації, процедури відновлення стану організму після фізичних навантажень. Однією з найважливіших цілей живого організму дитини є рух в просторі [1].

Серед сучасних засобів реабілітації для відновлення стану опорно-рухового апарату дитини відокремлюється підвісна терапія, що зумовлює актуальність дослідження. Підвісна терапія представляє систему навантажень опорно-рухового апарату в стані невагомості для збільшення сили м'язів, відновлення амплітуди рухів, нормалізації тону, покращення балансу та координації рухів.

Мета роботи: 1) вивчити особливості дії сучасних методів підвісної терапії; 2) здійснити аналіз новостворених засобів реабілітації та відновлення дітей з порушенням опорно-рухового апарату.

Завдання дослідження: 1) проаналізувати особливості дії сучасної підвісної терапії для відновлення та зміцнення рухової функції дитини. 2) визначити перспективи застосування нових створених методів підвісної терапії та впровадження їх у практику відновлення дитини після травм опорно-рухового апарату[3].

Останні 50 років підвісна терапія широко застосовується у фізичній реабілітації людей з ураженням опорно-рухового апарату. Цей ефективний технічний засіб активної реабілітації м'язово-скелетних порушень, забезпечує швидке відновлення й допомагає запобігти подальшим ускладненням опорно-рухового апарату. Універсальність підвісної терапії є показанням дітям з проблемами опорно-рухового апарату, порушенням координації або ж неврологічними хворобами. Лікування проводиться за допомогою спеціального обладнання з елементами підвісних слінг-систем.[2].

Для здійснення процедури використовується система підвісів та сила тяжіння, що дає множинність варіантів для активного пропрацювання м'язів, зв'язок та суглобів різних частини тіла в ході реабілітації.

Під час виконання процедури хребет пацієнта розтягується під власною вагою за рахунок часткового підвішування, дозволяючи мінімізувати больові відчуття та призводячи до нейро-рефлекторного закріплення та відновлення трофіки, обміну речовин кістково-м'язової системи дитини.

Універсальна кабіна для підвісної терапії використовується, крім зазначеного, для проведення кінезіотерапії за методом підвісної та блокової терапії. Це дозволяє розвантажити, розслабити або ж ефективно навантажити різні групи м'язів. Таким чином формується новий поведінковий стереотип, завдяки якому рух не супроводжується скутістю та болем.

Курс підвісної терапії та тривалість заняття призначає лікар-реабілітолог індивідуально, в залежності від анамнезу хвороби, вікових та фізіологічних особливостей, основного захворювання та наявності супутніх розладів.

Дана методика – інноваційна, проте в світовій реабілітаційній практиці широко застосовується. В ході реабілітації амплітуда рухів хворого збільшується поступово, самі рухи стають адаптовані та мають достатній силовий вплив на обрані ділянки тіла. При цьому відбувається нормалізація тону м'язів, збільшується їх сила та поліпшується координація рухів.

Висновок. Рекреаційно-корегувальна методика підвісної терапії та її впровадження в практику відновлення дитини з порушеннями функцій опорно-рухового апарату є необхідною ланкою моделі реабілітації дітей з руховими порушеннями.

Список використаної літератури:

1. Энока Р.М.(2000) Основы кинезиологии (перевод с английского). – К.: Олимпийская литература,
2. Мухін В. М. (2005) Фізична реабілітація – К. : Олімпійська л-ра.
3. <https://ml.com.ua/product-category/mebli-dlya-reabilitatsiyi/kabina-dlya-reabilitatsiyi>

*Кухарчук Тетяна Анатоліївна,
студентка 1 курсу магістратури,
спеціальності «Спеціальна освіта (тифлопедагогіка)»*

*Науковий керівник:
кандидат психологічних наук,
доцент кафедри офтальмопедагогіки та офтальмопсихологій
Паламар Олена Михайлівна*

«Ознайомлення дітей з порушеннями зору з різними жанрами образотворчого мистецтва»

Сенс навчання слабозорих дітей образотворчої діяльності у шкільний період полягає у сприянні своєчасному психічному та особистісному розвитку, розвитку загальних здібностей. При цьому головним завданням навчання образотворчої діяльності є, передусім, формування мотивів образотворчої діяльності. Окрім того, до важливих завдань також відносяться формування вміння сприймати навколишній світ, розвиток уяви, формування власне образотворчих дій та естетичне виховання. У межах навчання образотворчої діяльності вирішуються й корекційні завдання: розвиток зорового сприймання та включення його у полісенсорну діяльність, розвиток дрібної моторики, орієнтації у просторі, формування, уточнення та корекція уявлень про навколишній світ тощо.

У керівництві процесом навчання дітей образотворчого мистецтва виділяються два напрями: 1) створення умов, що сприяють творчості; 2) систематична і послідовна навчально-виховна робота, яка є базою і стимулом для досягнення творчих результатів.

Обираючи твори мистецтва для ознайомлення, вчитель повинен пам'ятати, що вони мають відповідати певним вимогам [6], зокрема:

1. Художній твір має бути реалістичним і високохудожнім.
2. За своєю тематикою бути близьким і зрозумілим для дітей. Діти повинні мати певний обсяг знань та уявлень про явища і предмети, відображені у творі.
3. Твір мистецтва повинен викликати у дітей емоційний відгук та естетичні почуття. Йому має бути властиві предметність і конкретність.
4. Використані автором засоби зображення повинні бути виразними, доступними і зрозумілими для дітей молодшого шкільного віку.
5. Твір має відповідати зоровим можливостям дітей зі зниженим зором.

Використовувати художні картини потрібно не тільки на заняттях з образотворчої діяльності, а і на заняттях з рідної мови, музики, під час читання художньої літератури, ознайомлення з навколишнім тощо [1].

Знайомство школярів зі зниженим зором з творами живопису варто розпочати з натюрморту, оскільки у натюрморті відсутній сюжет, який захоплює дітей і відволікає їхню увагу від естетичного аспекту картини. Бажано, щоб на картині були зображені тільки знайомі дітям предмети. Завдання вчителя – допомогти їм побачити ці знайомі предмети з нового, неочікуваного боку. Доцільно спиратися на безпосередні враження дітей від сприймання квітів, фруктів, предметів домашнього вжитку.

Ознайомлення дітей з пейзажами може відбуватися майже паралельно з ознайомленням з натюрмортом, оскільки основою для сприймання творів цих жанрів є безпосередні враження від навколишнього світу. Підбираючи пейзажні картини, бажано враховувати пори року, сезонні зміни у природі.

Сприймання дітьми портретного жанру базується на враженні від спілкування з людьми. В портреті діти перш за все виділяють зовнішні атрибути: красивий одяг, позу, іноді розуміють настрій героя – радісний, сумний, задумливий. Обираючи портрет, вчитель має віддати перевагу таким творам, де герой є динамічним, яскравим і цікавим для дітей, вписаний у пейзаж або нескладний сюжет. Портрети найкраще виставляти в класі за 1-2 дні до заняття, щоб діти мали можливість добре їх розглянути. Це допоможе їм відчутти і висловити своє ставлення до зображеного. Картини портретного жанру сприяють тому, що діти навчаються бачити прекрасне в рисах близьких людей [5].

Основою для сприймання школярами картин казково-билинного жанру є вміння аналізувати портрети і пейзажі. Саме тому знайомити дітей з творами цього жанру доцільно тоді, коли у них вже сформовані елементарні вміння активного сприймання творів живопису.

В процесі залучення дітей до образотворчого мистецтва важливо синтезувати на заняттях різні види діяльності: музику, читання, тематичні ігри тощо.

Формуючи контроль за способом дій (співставлення дитиною власних дій з певними правилами і способами їх виконання), належить дотримуватись наступних педагогічних вимог.

1. Спеціально організований зміст навчання, під час якого від точності виконання способу зображення залежить виразність створеного образу.

2. Організація ситуацій, які вимагають від дітей постійного здійснення контролю за способом дій.

3. Поєднання установки на самоконтроль з повторенням правил малювання, прийнятих для даного виду образотворчого матеріалу.

4. Використання зразка, що наочно демонструє заданий спосіб зображення.

Список використаної літератури

1. Базова програма розвитку дитини молодшого шкільного віку «Я у Світі» / Наук. кер. та заг. ред. О. Л. Кононко. – 3-тє вид., випр. – К.: Світич, 2017. – 430 с.

2. Бондарик М.В. Перші кроки в мистецтві.// Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти: Зб. наук. праць. Наук. записки РДГУ. Вип.22. – Рівне: РДГУ, 2015. – с. 124 – 127.

3. Григорьева Г. Г. изобразительная деятельность дошкольников: Учеб. пособие для студ. сред. пед. учеб. заведений. – 2-е изд., испр. – М.: издательский центр «Академия», 2018. – 272 с.

4. Котляр. В. П. Основи образотворчого мистецтва і методика художнього виховання дітей. – Запоріжжя: Просвіта, 20103. – 188 с.

5. Лесняк Н. Засоби виховного впливу на уроках образотворчого мистецтва // Наукові записки Тернопільського державного педагогічного університету. Серія Педагогіка. Вип. 9. – Тернопіль, 2017. – С. 93-96.

6. Янцур Л. А. Ознайомлення дітей з творами образотворчого мистецтва. // Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти: Зб. наук. праць. Наук. записки РДГУ. Вип.22. – Рівне: РДГУ, 2016. – с. 117 – 123.

*Левченко Олена Володимирівна,
студентка IV курсу,
Спеціальності «Ортопедагогіка»*

*Науковий керівник:
кандидат психологічних наук,
доцент кафедри ортопедагогіки,
ортопсихології та реабілітології
Яблонський Андрій Іванович*

«Застосування операційних технік у роботі з молодшими школярами з органічними ураженнями нервової системи»

У наукових джерелах представлені різні підходи до класифікацій органічних уражень нервової системи, в основі яких лежить недорозвиток чи ушкодження мозку на ранніх етапах онтогенезу. Різноманіття категоріального апарату, багатовекторність труднощів зумовлених складною структурою дефекту, дефіцитарність продуктивної і результативної взаємодії у спеціальній педагогіці та психології, недостатня кількість ресурсів для повноцінної адаптації та модифікації закладів освіти до особливих освітніх потреб, зумовлює актуальність пошуку та вдосконалення психолого-педагогічних підходів як у діагностиці, так і у організації навчальної діяльності в цілому, задля повноцінного включення дітей означеної категорії у життя суспільства. Не останню роль у цьому займає розуміння сутності органічних уражень нервової системи, вікова динаміка змін, прогнозування потенційних можливостей, підбір операційних технік відповідно до визначення актуальних психолого-педагогічних умов їх застосування у роботі з дітьми молодшого шкільного віку.

Серед сучасних підходів до класифікації органічних уражень нервової системи одним з найбільш інтегрованих є авторський підхід Б.В.Андрейко, яка у своїй праці «Основні аспекти формування класифікації порушення розвитку дитини» визначила і систематизувала такі органічні порушення нервової системи у дітей: 1. діти з порушенням інтелектуального розвитку (розумово відсталі, діти з затримкою психічного розвитку); 2. з порушенням опорно-рухового апарату (дитячі церебральні паралічі); 3. з комплексними порушеннями психофізичного розвитку (сліпоглухонімі, сліпі і розумово відсталі, глухі і розумово відсталі, ДЦП з розумовою відсталістю та ін.); 4. з психоневрологічними захворюваннями. Кожна з вище означених категорій осіб має свої психолого-педагогічні особливості і вимагає відповідного супроводу, розуміння специфіки організації психодіагностичного і навчально-виховного процесу [1, с.29].

Термін «операційна техніка» у науковому вжитку почав використовуватись відносно нещодавно і має синонімічний зв'язок з широко використовуваним у науковому обігу терміном «методика». На сучасному етапі розвитку спеціальної педагогіки та психології дефектологічні словники за редакцією В.Гудоніса, Б.Пузанова, В. Бондара, В.Синьова надають таке його пояснення: «Операційна техніка (методика) - це система методів, принципів, засобів і форм роботи з дітьми з відхиленнями в розвитку спрямованих на компенсацію набутої чи вродженої аномалії, залежно від ураженого аналізатора, порушень опорно-рухового апарату, відхилень в інтелектуальному розвитку» [2, с.265].

У дітей молодшого шкільного віку з органічними ураженнями нервової системи відмічається зниження мотивації до діяльності, страхи, пов'язані з пересуванням,

спілкуванням. Спостерігається акцентуація особистісних рис, завищена самооцінка, егоцентризм, відсутність адекватної реакції на успіх, психічний інфантилізм, діти легко піддаються впливу, переважає розгальмованість, емоційна нестійкість, бідність і одноманітність ігрової діяльності, швидка стомлюваність. За даними Е.С.Каліжнюк діти віком до 7-8 років починають усвідомлювати свій дефект, що негативно позначається на розвитку їх особистості та взаємодії з оточенням [3, с.140-142].

Л.М. Шипицина і І.І.Мамайчук зазначають, що використання операційних технік передбачає: а) оцінку психомоторного розвитку; б) оцінку інтелектуального розвитку; в) оцінку емоційно-мотиваційної сфери; г) оцінку характеру і особливостей особистості в цілому; г) оцінку поведінки і психологічних механізмів її регуляції [4, с.130].

За результатами досліджень Р.С.Немова і Є.І.Рогова для роботи з молодшими школярами (6-7 до 11 р.) також можуть бути використані такі операційні техніки: методика Ландольта, методика визначення об'єму короткочасної зорової пам'яті; оперативної пам'яті; методика оцінки об'єму короткочасної слухової пам'яті та оперативної; методика формування понять; тематичний апперцептивний тест Г.Мюррея; дитячий адаптований тест Р.Кеттела; методика «Виключення слів», тест Філіппса та інші [5, с.78-133].

Враховуючи вище вказані критерії розвитку означеної нами категорії осіб, можна систематизувати перелік операційних технік та основних психолого-педагогічних умов їх використання у роботі корекційного педагога і психолога. Зокрема психометричні тестові методики, такі як: Стенфорда-Біне, тест Векслера, Термана; графічні тести; тести класифікації; методика виключення предметів; малюнкові проби (людина, будинок), зображення простих геометричних фігур, зорово-моторний гештальт-тест Бендера; коректурну пробу Бурдона (з 5 р.), тест «Відсутня деталь» (з 5 р.). Поширеною методикою дослідження стійкості та переключення уваги є таблиці Шульте, а для дослідження працездатності і втомлюваності методики Крепеліна, кільця Ландольта. Широкого застосування набув тест Бентона, який використовується для дослідження зорової пам'яті, відтворення просторового сприймання і Мейлі, спрямований на визначення рівня зорової і слухової пам'яті. Для діагностики порушення психомоторних функцій використовується шкала оцінювання моторики Озерницького; оцінку особливостей особистості і емоційно-мотиваційної сфери виконують за допомогою тесту Розенцвейга [3, с.172.; 6, с. 239-298].

Використання операційних технік у роботі з дітьми молодшого шкільного віку є невід'ємною складовою сучасних мультидисциплінарних новаторських підходів до організації освітнього процесу осіб з органічними ураженнями нервової системи.

Список використаної літератури:

1. Андрейко Б.В. Збірник наукових праць К-ПНУ імені Івана Огієнка, Інститут психології імені Т.С.Костюка НАПН України / Б.В.Андрейко // Основні аспекти формування класифікації порушення розвитку дитини, 2016 -29 с.
- 2.Бондар В.І., Синьов В.М., Колесник І.П., Руденко Л.М., Синьова Є.П., Шевцов А.Г, Шемерет М.К., Фомічова Л.І., Тімашова В.М. Дефектологічний словник: навчальний посібник/ За редакцією В.І.Бондаря, В.М.Синьова. - К.: «МП Леся», 2011.—265 с.
3. Шипицына Л.М., Мамайчук И.И. Психология детей с нарушениями функций опорно-двигательного аппарата: Учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений. — М.: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2004. —140-142 с.
4. Шипицына Л.М., Мамайчук И.И. Детский церебральный паралич / Авторы: Шипицына Л.М., Мамайчук И.И. - СПб., Изд-во «Дидактика Плюс», — 2001, 130 с.
- 5.Рогов Е.И. Настольная книга практического психолога. В 2 кн. Кн. Система работы психолога с детьми разного возраста: уч. пособие / Е.И.Рогов. - М.: Изд- во ВЛАДОС-ПРЕС, 2006.- 78-133 с.
6. Немов Р. С. Психология: Учеб. для студ.высш.пед.учеб.заведений В 3 кн. — 4-е изд. — М.: Гуманит. Изд. Центр ВЛАДОС, 2001. — Кн. 3: Психодиагностика. Введение в

*Лосянович Олена Степанівна
студентка IV курсу спеціальності
«Спеціальна освіта (Тифлопедагогіка)»*

*Науковий керівник:
доктор психологічних наук, професор
Синьова Євгенія Павлівна*

Психолого-педагогічне обґрунтування особливостей реалізації завдань сімейного виховання дітей з офтальмопатологією

Функції сім'ї розвивалися впродовж розвитку суспільства, носять відбиток тієї епохи, в якій вони реалізуються, зберігаючи при цьому загальний зміст. В психології виділяють біологічну, соціальну та економічну функції сім'ї.

Вже на першому, біологічному, етапі народження дитини сім'я несе високу відповідальність її здоров'я. Тут потрібна генетична обізнаність і розуміння дотримання певних правил життя і поведінки.

Для реалізації соціальної функції сім'я повинна створити максимально придатні для розвитку дитини умови, зокрема, моральні устої, любов, доброзичливість стосунків у сім'ї.

Економічна функція тісно пов'язана з соціальною і передбачає створення матеріальних умов для забезпечення дітей.

Сімейне виховання відбувається в змісті самого життя родини, базується на її функціях і включає ряд завдань:

- виховання фізично та морально здорової дитини;
- забезпечення соціальних умов для розвитку можливостей дитини;
- формування навичок здорового способу життя;
- засвоєння моральних цінностей, ідеалів, культурних традицій;
- створення емоційної захищеності, тепла, любові, взаємопорозуміння...;
- виховання поваги до науки, школи, вчителя...;
- включення в спільну господарську діяльність родини, розвиток працелюбності, господарювання;
- статеве виховання, повага до жінки, почуття дружби, кохання;
- формування естетичних смаків та почуттів;
- розвиток внутрішньої свободи, здатності до об'єктивної самооцінки, самоповаги.

Як бачимо завдання сімейного виховання дітей тісно переплітаються із завданнями закладів освіти, при цьому в окремих з них питома вага сім'ї вище, ніж школи, а у випадках, коли дитина має зорову патологію, навпаки, школа бере на себе реалізацію особливих завдань, зокрема, корекційних та збереження і розвитку зору.

Завдання корекції розвитку дитини з офтальмопатологією в умовах сім'ї реалізуються досить складно через неволодіння батьками цією інформацією, з одного боку, та через відсутність достатнього дозвільного часу, що відводиться для цього.

Ми маємо на увазі такі напрямки корекції розвитку дитини із зоровою патологією як: збагачення дитини з порушеним зором уявленнями про навколишній світ або виправлення неточних; корекція фізичного розвитку (збереження та розвиток здоров'я); корекція

функцій зору (гостроти, поля зору, кольорового зору...); активізація пізнавальної діяльності.

В умовах спеціального навчання, реалізація названих завдань сім'єю здійснюється в партнерській діяльності батьків з вчителями. Особливі проблеми виникають у батьків, яких вибрали інклюзивну форму навчання, при якій більшість завдань повинні виконувати батьки самостійно.

У зв'язку із цим, нами було розпочате дослідження в навчальних закладах трьох типів: спеціальних школах, спеціальних класах при загальноосвітніх школах та в інклюзивних класах, де навчаються діти з порушеннями зору.

На даний час були використані методи спостереження взаємодії батьків і дітей під час їх щоденного приходу до школи та особливості спілкування батьків з педагогічним персоналом шкіл; метод анкетування батьків та вчителів.

Отже, наше дослідження передбачає вивчення тих особливостей сімейного виховання, що виникають при різних формах навчання дітей з порушеннями зору.

Список використаної літератури:

1. Синьова Є. П. Тифлопедагогіка / Синьова Є. П., Федоренко С. В.: підручник - К. : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2009. - 325 с.
2. Синьова Є.П. Особливості ствлення батьків до слабозорих учнів молодших класів / Є.П. Синьова // Соціально-психологічні проблеми тифлопедагогіки / зб. Наук. Праць. Випуск 4 (12). –К.: НПУ імені М.П. Драгоманова, 2011. – С. 352 – 362.
3. Інклюзивне навчання дітей з порушеннями зору. Монографія / за ред. проф.Синьової Є.П., проф. Рикова С.О. та авторів. – К.: Кафедра, 2017. – 320 с.

Віра Малафей
Студентка IV курсу,
Спеціальність 053 Психологія

Науковий керівник:
Найдьонова Ганна Олександрівна
кандидат психологічних наук, доцент

«Теоретичні основи психологічної корекції уваги у дітей із затримкою психічного розвитку»

Актуальність дослідження. Увага є необхідною передумовою успішного процесу діяльності людини, як навчальної, так і, в подальшому, трудової. Окрім цього, процес уваги виступає головною умовою для оптимального функціонування всієї пізнавальної діяльності людини.

В процесі навчальної діяльності від розвитку уваги та її організації залежить якість на успішність засвоєння навчального матеріалу дитиною. Психологи встановили, що чим вищий рівень розвитку уваги, тим вища ефективність навчання.

В той час як діти шести років, чий розвиток відповідає нормі, здатні активно й продуктивно займатись однією справою близько 10-15 хвилин, а максимальна тривалість гри може зростати до півтори години [1, с.7], діти молодшого шкільного віку із ЗПР мають нерівномірну працездатність протягом всього виконання завдання, потребують більш тривалого часу для включення в будь-яку діяльність.

Результати наукових досліджень М. С. Певзнер, В. І. Лубовського, М. Г. Редибойму, Т. А. Власової та ін. дають підставу зробити висновок, що затримка психічного розвитку – це особливий стан розвитку особистості в порівнянні з нормою, який є основною причиною важкого навчання та виховання у дітей молодшого шкільного віку [2, с.6].

У зв'язку з вищесказаним стає зрозуміло, наскільки важливо розробити теоретичний та методологічний план розвитку довільної уваги молодшого школяра із ЗПР з метою полегшення процесу засвоєння ним нових знань та навичок, а також оволодіти вмінням підпорядковувати свою поведінку власній мовленнєвій інструкції.

Мета дослідження: визначити особливості психологічної корекції довільної уваги дітей молодшого шкільного віку із затримкою психічного розвитку.

Затримка психічного розвитку (ЗПР) - це межовий стан між нормою та патологією, який характеризується наявністю негрубих недоліків інтелектуальної та емоційно-вольової сфер. Основними проявами є зниження навчально-пізнавальної діяльності та соціальної адаптації дитини, а рівень психофізичного розвитку не відповідає її біологічному віку.

Закономірності розвитку уваги у дітей молодшого шкільного віку з даним типом порушення включають :

- нестійкість уваги до запропонованої діяльності;
- нерівномірна працездатність протягом всього часу виконання завдання;
- труднощі концентрації уваги на контурних та схематичних зображеннях, що обумовлено переважанням наочно-образної форми мислення над абстрактно-логічною;
- часті відволікання. Неможливість тривало зосередитись на виконанні одного завдання;
- труднощі переключення уваги з одного виду діяльності на інший, що свідчить про слабкість гнучкості реакції до змінної ситуації;
- слабкість розподілу уваги

Саме ці особливості розвитку уваги у дітей із ЗПР є основною умовою у виникненні труднощів в ході навчальної діяльності, а саме: в засвоєнні матеріалу, його відтворенні та загальній неуспішності.

Розвиток довільної уваги в період навчання передбачає формування 3-х вмінь :

- розвиток навичок самоконтролю;
- утримування інструкції протягом виконання завдання;
- здатність сприймати інструкції, які поступово ускладнюються.

Психокорекційна мішень представлена порушеннями контролю та регуляції діяльності, яка виконується, слабкістю властивостей уваги та її довільності, а саме - труднощами у прикладанні вольових зусиль у ході виконання завдань.

Завдяки розвитку довільної уваги діяльність дитини набуває цілеспрямованого характеру. Вона оволодіває новими можливостями щодо оперування інформацією - вибірково пригадувати потрібний матеріал, виділяти головне в інформації і відкидати другорядне, приймати правильні рішення за рахунок аналізу ситуації.

Психологічна корекція довільної уваги у дітей із затримкою психічного розвитку займає окреме місце в системі корекційно-розвивальних впливів. Саме довільна увага обумовлює здатність дитини до контролю і регулювання ходу діяльності і її результатів. Відповідно, психологічна корекція буде направлена на оволодіння дитиною навичок самоконтролю та саморегуляції.

Особлива увага надається конструюванню як методу корекції. Конструювання відповідно моделі чи інструкції успішно сприяє формуванню у дітей орієнтованої діяльності, сприяє розвитку самоконтролю своїх дій в процесі виконання конструктивних завдань і при аналізі їх результатів.

Список використаної літератури:

1. Барташнікова І. А. Розвиток уваги та навиків навчальної діяльності у дітей 5-7 років / І. А. Барташнікова, О. О. Барташніков. – Тернопіль: Богдан, 1998. – 48 с.
2. Войтко В. В. Затримка психічного розвитку в контексті наукових досліджень / В. В. Войтко. // Журнал науковий огляд. – 2016. – №9. – С. 1–14.

3. Нікішина В. Б. Практична психологія в роботі з дітьми із затримкою психічно-го розвитку : Посібник для психологів і педагогів / В. Б. Нікішина. – М. : Владос, 2003. – 128 с.

4. Ужченко І. Ю. Психологія дітей із затримкою психічного розвитку: Навчально-методичний посібник для студентів вищих навчальних закладів / І. Ю. Ужченко. – Луганськ: ДЗ “ЛНУ імені Тараса Шевченка”, 2011. - 126с.

Марченко Анна Ігорівна
студентка 1 курсу магістратури,
спеціальності «Спеціальна освіта (тифлопедагогіка)»

Науковий керівник:
кандидат психологічних наук,
доцент кафедри офтальмопедагогіки та офтальмопсихологій
Паламар Олена Михайлівна

Вплив методик сенсорної інтеграції на розвиток властивостей моторної складової нервової системи у дітей з порушеннями зору

Вперше проблема взаємозв'язку різних видів чутливості була розглянута в працях І.М. Сеченова (1863 р.), який запропонував рефлекторну теорію психічного відображення [6]. Пізніше І.П. Павлов, вивчаючи природу рефлексів, надав особливу роль роботі аналізаторів. У механізмі рефлексу він відводить ключову роль великим півкулям головного мозку [4].

Таким чином, завдяки експериментальним напрацюванням вищевказаних вчених були обґрунтовані як узагальнення умовного рефлексу в межах одного аналізатора, так і його поширення на інші аналізатори. Але такі експериментальні дані не пояснювали механізмів взаємодії на нейропсихічному рівні, адже вони реєстрували виключно кінцеві результати умовно-рефлекторної діяльності. Питання про механізми міжаналізаторної взаємодії постало у 30-х роках двадцятого століття [3].

Так А.Р. Лурія описує відображення образів дійсності людини як *спільну роботу органів чуття, як синтез окремих відчуттів* в складні комплексні системи [7].

Сенсорна інтеграція – це обробка відчуттів, що поступають від рецепторів, їх структурування і впорядкування одержуваної таким чином інформації для подальшої адекватної відповіді. Сенсорна інтеграція починається в утробі матері, коли мозок плода відчуває рухи материнського тіла. Сенсорна інтеграція надає набутому досвіду сенс, просіюючи інформацію, організовуючи її. Перші сім років життя дитини відіграють в сенсорній інтеграції головну роль [1].

Порушення сенсорної інтеграції (ПСІ) – це комплексний розлад центральної нервової системи, при якому дитина неправильно інтерпретує повсякденну сенсорну інформацію, що може призводити до проблем з координацією рухів, мовленням, поведінкою, навчанням та ін. [5].

Методи діагностики сенсорної інтеграції за А.С. Банді [2]:

1. Тести для оцінки сенсорної інтеграції і пракису ((SIPT) Дж. Айрес, 1989). Батарей з 17 тестів, спрямованих на оцінку різних аспектів пракису, розрізнення сомато-сенсорних і зорових стимулів, а також довільного контролю у дітей від 4 до 8 років, що мають легкі або помірні моторні проблеми [1].
2. Методика вимірювання сенсорної модуляції – сенсорний профіль (Дж. Данн, 1999).
3. Клінічні методи оцінки нейромоторної поведінки.

Для успішної здорової сенсорної інтеграції гарна робота аналізаторів не є обов'язковою умовою, тобто необов'язкова гарна робота рецепторів, рухових нервів або м'язів. Здорова сенсорна інтеграція полягає у спроможності мозку зібрати всю інформацію від аналізаторів в цілісну картину світу. В першу чергу, це робота мозку з інтерпретування наявної сенсорної інформації, тому сенсорна інтеграція є окремою сферою психіки, що потребує специфічних методик діагностики та корекції для кожної нозології.

Сенсорна інтеграція є можливою і необхідною умовою пізнавального й особистісного розвитку дітей з порушеннями зору. Від рівня сенсорної інтеграції залежить формування адекватної самооцінки та зміцнення нервової системи.

Список використаної літератури:

1. Айрес Дж. Ребенок и сенсорная интеграция / Э.Джин Айрес. – М.:Теренвинф, 2009. – 268 с.
2. Банди А.С. Сенсорная интеграция. Теория и практика / [Анита Банди, Шелли Лейн, Элизабет Мюррей]. – М. Теренвинф, 2018. – 766 с.
3. Кузнецова А.А., Литвинов Г.А. Теоретико-методологический анализ проблемы изучения сенсорной интеграции у больных с шизофренией - 2018, - № 3 (12). - URL: <http://j-chr.com/>.
4. Павлов И.П. Лекции о работе больших полушарий головного мозга / И.П. Павлов. - Л., 1949.- 200 с.
5. Садовская Ю.Е. Нарушения сенсорной обработки у детей. / [Ю.Е. Садовская, Б.М. Блохин, Н.Б. Троицкая, Ю.Б. Проничева]. – Москва 2010. – 5 с.
6. Сеченов И.М. Рефлексы головного мозга. Избр. произв.: В 2 т. / И.М. Сеченов - М.: Изд-во АН СССР, 1952. - Т. I., - 128 с.
7. Лурия А.Р. Лекции по общей психологии / А. Р. Лурия. — СПб.: Питер, 2006. – 320 с.
8. Ayres J. Sensory Integration and Praxis Tests (SIPT). / A. Jean Ayres. – academia.edu 1996. – 15 с.

*Мельник Анна Тарасівна
Магістрант II курсу
Спеціальності «Ортопедагогіка»*

*Науковий керівник:
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри ортопедагогіки,
ортотсихології та реабілітології
Хворова Ганна Михайлівна*

« Особливості вивчення математики учнями 1-го класу з розладами спектру аутизму»

Актуальність проблеми. Дитячий аутизм сьогодні розглядається не тільки як клінічна, але й як психолого-педагогічна проблема, що пов'язано з потребою суспільства у залученні в освітній простір тих категорій дітей, які раніше визнавалися такими, що не підлягають навчанню. Це робить усе більш актуальним наукове обґрунтування і розробку методів корекційної роботи з аутичними дітьми [1, С. 18-22].

Мета дослідження полягає у визначенні та обґрунтованості особливостей вивчення математики учнями 1-го класу з розладами спектру аутизму (РСА).

Ступінь і сутність досліджуваної роботи:

Методично правильно побудоване навчання математики дітей з РСА має починатися з конкретного і поступово переходити до абстрактних висновків. Переходу від сприймання конкретного до абстрактного і від абстрактного до конкретного сприяють засоби навчання. Засоби навчання математики розуміють як сукупність об'єктів будь-якої

природи, кожний з яких повністю або частково замінює поняття, яке вивчається, дає нову інформацію про нього.

Більшість питань математичної освіти дітей з РСА має бути засвоєна в початкових класах на такому рівні, щоб стати надбанням учнів на все життя. Решта питань програми з математики для початкових класів дітей з РСА опрацюється з метою підготовки до ґрунтового вивчення відповідного матеріалу в наступних класах. Математика в початкових класах має як практичне, так і духовне значення [2, С. 82-86].

Створення такого середовища, яке складається з психолого-педагогічних умов, засобів корекції, індивідуально-орієнтованого на дитину змісту програм, компетентності персоналу, і є запорукою ефективного виховання й освіти дітей з розладами спектру аутизму[3, С. 42-44].

З метою визначення рівня математичних знань, якими володіють учні першого класу з розладами спектру аутизму нами було проведено експериментальне дослідження.

Експериментальне дослідження проводилося в декілька етапи:

1 етап - проведення спостереження. У 2-му – дослідження з вивчення математики учнями 1-го класу з розладами аутистичного спектру; 3 етап - аналіз, обробка результатів дослідження.

Процедура проведення практичного дослідження нашої роботи складалася з таких методик : «Методика зрізів Т.А.Репіної», Методика «Порядкове значення числа», Методика «Формування геометричних понять. Фігури з кольорової мозаїки». Нами було модифіковано та розроблено рівні та критерії вивчення математики учнями 1-го класу з розладами аутистичного спектру до кожної методики.

За результатами експерименту отримано та виявлено такі показники дослідження:

- з 18 досліджуваних за «Методикою зрізів Т.А.Репіної» (11%) впоралось із завданням повністю, на достатньому рівні, (28 %) – показали середній рівень виконання роботи, і (36%) досліджуваних не змогли впоратись із завданням в ході експерименту;

- за методикою дослідження «Порядкове значення числа» встановлено, що з 18 досліджуваних (16 %) показали результати на високому рівні, (37%) – показали середній рівень виконання роботи, і (46 %) досліджуваних не змогли виконати завдання в ході експерименту;

- за методикою дослідження «Формування геометричних понять. Фігури з кольорової мозаїки» визначено, що з 18 досліджуваних (21 %) показали результати на високому рівні, (31%) – показали середній рівень виконання роботи, і (48%) досліджуваних не змогли виконати завдання в ході експерименту.

А також в процесі дослідження було виявлено, що математичні вміння дітей з розладами спектру аутизму, мають значно великі потенційні можливості, які можуть реалізуватися завдяки умінню цих дітей використати допомогу, що притаманно їм в процесі діяльності.

Отже, експериментальне дослідження показало, що рівень розвитку математичних знань у дітей з розладами спектру аутизму є досить низький, що є підставою для розроблення корекційно-розвивальної програми з метою їх покращення.

Список використаної літератури:

1. Тарасун В, Хворова Г. Концепція розвитку, навчання і соціалізації дітей з аутизмом. Навчальний посібник для вищих навчальних закладів / За наук. ред. В.Тарасун – К.: 2004. – 103 с.
2. Богданович М.В., Козак М.В., Король Я.А., Методика викладання математики в початкових класах. – К.: А.С.К., 1999. – 336 с.
3. Шульженко Д. Аутизм — не вирок. / Д. Шульженко. — Львів: Кальварія, 2010. — 224 с.

*Нагірняк Анастасія Олегівна
Студентка IV курсу
Спеціальності «053 Психологія»
(Психологія /спеціальна, медична/)*

*Науковий керівник:
к. психол. н., доцент
Найдьорова Ганна Олександрівна*

«Корекція емоційної сфери дітей дошкільного віку із розумовою відсталістю засобами казкотерапії»

Застосування арт-терапевтичних методик у роботі із дітьми, що мають психофізичні особливості набуває все більшої популярності у сучасній психології. Універсальним видом арт-терапії можна назвати терапію казкою, адже вона може застосовуватись у психодіагностиці як проєктивна методика для аналізу поведінки людини за допомогою перенесення властивостей на казкові образи; в психологічному консультуванні як процес об'єктивізації проблемних ситуацій, для активізації ресурсів особистості, для осмислення пережитого і моделювання майбутнього; в психотерапії для «діалогу» з внутрішньою дитиною, перенесення в дитячий період і розв'язання проблем, які заховані далеко в дитинстві, де терапевтичний ефект дає відчуття захищеності і символізм образів, за допомогою яких розкривається суть неусвідомленої проблеми [3].

У роботі з дітьми дошкільного віку казкотерапію застосовують як ефективний спосіб встановити контакт, подолати страхи, навчити переживати позитивні та негативні емоції, засвоїти моделі реагування в складних життєвих ситуаціях, моральні цінності і етичні норми поведінки, адже казка – один з перших способів спілкування дорослого з дитиною і дитини з навколишнім світом.

Різними аспектами казкотерапії займалися К. Пінкола Естес, Б. Боріс, Б. Беттельхейм, Х. Дікманн, М.-Л. фон Франц, Е. Берн, К. Штайнер, Л. Леонард, Р. Ткач, Н. Чуб, Г. Локарева Г., Л. Гридковець, К. Єгорушкіна тощо.

В роботі з дітьми з психофізичними особливостями важливо розуміти, що казкотерапія – це не лише розповідання казок. В психокорекційній роботі, в рамках театральної терапії, основною умовою є залучення дітей до діяльності: переживання образів, програвання персонажів, сценічного зображення тварин, перевтілення в роль. Тож казкотерапія є тим засобом, що мінімалізує протестні реакції дитини, компенсує недостатність мотивації і саморегуляції за рахунок того, що застосовується в ігровій формі і одночасно має компонент релаксації, створює атмосферу безпечного простору для дитини та її самовираження, знижуючи тривожність, що найбільш доречно саме в корекції порушень емоційної сфери, і також сприятливо для розвитку всіх психічних процесів.

Мета дослідження полягає у визначенні особливостей застосування казкотерапії в корекції емоційної сфери дітей дошкільного віку із розумовою відсталістю.

Розвиток емоційної сфери дітей з розумовою відсталістю (РВ) може здійснюватись за допомогою ігротерапії, психогімнастики, терапії казкою. Існує велике різноманіття казок, найбільш найпоширеним та давнім видом казки є народна. Головною перевагою казкотерапії є те, що казка присутня в житті дитини з самого народження, є природнім способом пізнання навколишнього світу і взаємодії з ним [1]. Існують також казки, написані психологами або педагогами, які спрямовані на навчання дитини через цікаві розповіді, оскільки так їй легше цікавіше засвоювати матеріал [2].

Особливо ефективною казкотерапія є в роботі з невербальними дітьми, де залучається шумова казка. Застосування казкотерапії відбувається в декілька етапів, під час яких залучаються різні психокорекційні вправи, методики психорегуляції, також за допомогою лялькового театру, музичних та танцювально-рухових методик, що відкриває

можливості для залучення різних способів впливу, залежно від поставленого завдання психокорекційної роботи і особливостей дитини, залишає простір для підбору способів взаємодії з дитиною з урахуванням індивідуального підходу.

Основні завдання застосування казкотерапії в рамках занять з корекційного театру такі: розвиток активного мовлення та збагачення словникового запасу на матеріалі ігор-імітацій; розвиток звуконаслідування тваринам, гуління, плачу ляльки, наслідування характерних для машин звуків; розвиток зорового, слухового, тактильного сприймання; розвиток рухової активності; розвиток навичок диференційованого сприймання образного та вербального матеріалу; розвиток стійкості уваги, можливості її розподілу та переключення; розвиток спостережливості; формування інтересу до участі в інсценуваннях знайомих творів (віршів, пісень, казок), вміння взаємодіяти в колективі.

Зміст психокорекційних занять полягає в театралізованих іграх на основі первинного досвіду спілкування з персонажем («казка про незвичайну дружбу Ведмедика та Їжачка») та контактів з дорослими («ліпимо печиво для бабусі»), іграх-імітаціях, що передають характерні рухи та звуконаслідування («Маленькі кошенята граються з клубочком», «Літаки набирають швидкість, кружляють і приземляються», «Бджілки весело літають» та ін.), іграх-імітаціях, що супроводжуються текстом («Збирати нектар, як бджілка», «Стрибати, як зайчик», «Ходити, як ведмедик» та ін.), навчанні способів вирішення проблемно-ігрових ситуацій («Песик не може дістати м'ячик», «Як розвеселити сумного їжачка», «Ведмедик захворів»), також в розвитку зорово-моторної координації (вправа «Передай кошенятку загублений клубочок», «Знайди свою іграшку»), розвитку вміння взаємодіяти з однолітками, розуміти інструкції і підпорядковуватись правилам гри, що розвиває також навички саморегуляції і «навчає гратися» (колективна сюжетно-рольова гра з правилами «Спить кудлатий пес»). Для супроводу всіх ігор і вправ використовуються пісні та вірші, методики логоритміки і ейдетики, залучаються різні музичні інструменти та яскравий, цікавий для дітей театральний реквізит, костюми, іграшки для лялькового театру, декорації, що допомагають створити казкову атмосферу і відчуття комфортного простору для дітей.

Список використаної літератури

1. Бретт Д. Жила-была девочка, похожая на тебя. Психотерапевтические истории для детей / Дорис Бретт., 2014. – (Класс). – (Библиотека психологии и психотерапии). - 113 с.
2. Выготский Л., Забрамная С.Д. Психолого-педагогическая диагностика умственного развития детей – М.,1995.С. Проблема умственной отсталости. Собр. соч.: в 6т. - М., Педагогика, 1983, - т.5.
3. Гридковець Л. Долаймо труднощі разом з дитиною. Казкотерапія дитячих проблем / Людмила Гридковець. – Львів: Скриня: Монастир Редемптористів, 2013. - 66, с. - 500 прим.

*Некрасова Анастасія Олександрівна,
студентка IV курсу,
Спеціальності «Сурдопедагогіка»*

*Науковий керівник:
кандидат педагогічних наук, доцент
Круглик Оксана Петрівна*

«Формування комунікативних умінь в учнів з порушеннями слуху»

В останні десятиліття у світі відзначається зростання частоти народження дітей з особливими освітніми потребами. Ретроспективний аналіз досліджень в сурдопедагогіці показав, що у дітей з порушеннями слуху ускладнюється спілкування з оточуючими

людьми, що впливає на процес соціальної адаптації й подальшої інтеграції осіб даної категорії в соціумі. У спеціальних закладах освіти комунікативна система виявилась методичною базою для успішного навчання та виховання учнів з порушеннями слуху [4]. Важливе місце в роботі з розвитку мовлення приділяється сім'ї [1], тому що саме родина є основним виконавцем реабілітаційних заходів соціалізації таких дітей.

Дане дослідження спрямоване на теоретичне обґрунтування та вивчення практичного досвіду взаємодії школи й сім'ї, що виховує дитину з порушеннями слуху, як запоруки успішної комунікації дитини з оточуючим середовищем [2].

Отже, ми виходили з того, що на формування комунікативних умінь впливають соціально-педагогічні фактори корекційного спрямування безпосередньо пов'язані з умовами життя дитини в сім'ї, з позашкільним спілкуванням учнів з оточуючими; взаємовідносин, які склалися між учнем та вчителем; психологічні фактори, пов'язані з особливостями розумово і емоційно-вольового розвитку дитини, їх вплив на різних етапах навчання і виховання школярів.

Для підтвердження даного твердження нами було проведене експериментальне дослідження серед учнів 4 класу школи інтернату для дітей з порушеннями слуху. В ньому брали участь 9 дітей та їхні батьки. Ми провели індивідуальні бесіди з дітьми щоб виявити рівень розвитку комунікативних умінь, а також анкетування школярів та їхніх батьків, щоб визначити залежність рівня розвитку комунікативних умінь від часу взаємодії батьків з дітьми із зазначенням засобів комунікації між ними.

За даними експериментального дослідження нами були зроблені наступні висновки:

- майже всі батьки позитивно налаштовані щодо своєї дитини, а це є досить позитивним показником для формування у дітей з порушеннями слуху комунікативних умінь, так як розвиток мовлення пов'язаний з діяльністю дитини, яка організовується дорослим;

- формування комунікативних умінь у дітей з порушеннями слуху проводиться передусім за наслідуванням дорослого, при умові оптимального слухопротезування;

- дефіцит спілкування негативно відбивається на подальшому розвитку дитини і може призвести до антисоціальних нахилів, агресивності у відношенні до оточуючих, духовного збіднення;

- при виборі форм спілкування батьки віддають перевагу все ж таки жестодактильній формі мовлення (70%).

Як можна побачити, батьки досить мало часу приділяють мовленнєвому спілкуванню з дитиною та розвитку комунікативних умінь, а це є досить негативним явищем. Адже саме комунікація є визначальним фактором розвитку дитини, тому що вона слугує засобом формування предметної, ігрової та навчальної діяльності, умовою розвитку розуміння і використання мовлення [3].

Як і в школі, формування та розвиток комунікативних умінь дітей з порушеннями слуху в сім'ї необхідно здійснювати в процесі активної діяльності - в іграх, посильній праці, під час виконання різноманітних вправ та завдань, у процесі ознайомлення дітей з доступними їх розумінню подіями і явищами суспільного життя, з природою.

Отже, підсумовуючи усе вище сказане, можна зробити висновок про те, що не всі батьки знають про можливості мовленнєвого розвитку своїх дітей, про потребу організованого навчання мовлення на всіх вікових етапах розвитку дитини з порушеннями слуху. Батьки дитини з порушеннями слуху повинні, враховувати особливості психічного розвитку, дбати про вчасне формування в неї усного зв'язного мовлення (плавного читання, вміння зв'язно висловлювати думки, почуття, враження).

Список використаної літератури:

1. Андреева Л. В. Современные подходы к организации гуманистически ориентированной воспитательной системы детей с нарушением слуха. Здоровье ребенка как национальное достояние. СПб., 2001.

2. Круглик О. П. Становлення Я-образу учня з вадами слуху в процесі соціальних контактів. *Науковий часопис НПУ імені М.П.Драгоманова. Серія 19. Корекційна педагогіка та спеціальна психологія. Зб. наукових праць. К.: НПУ імені М.П. Драгоманова, 2012. № 22. 133 – 136.*

3. Луцько К. В. Розвиток сенсорних процесів у глухих та слабочуючих дітей при оволодінні мовленням. *Науковий часопис НПУ імені М.П.Драгоманова. Серія 19. Корекційна педагогіка та спеціальна психологія. Зб. наукових праць. К.: НПУ імені М.П. Драгоманова, 2009. № 14. 83-86 с.*

4. Фомічова Л. І. Знак в розвитку и социализации личности. Матеріали міжнародної наукової конференції «Information & Comunication Technology in Natural Science Education - 2013», Шяуляй, 2013.

*Нечай Юрій Олегович,
студент I курсу, магістр
Спеціальності: «Ортопедагогіка»*

*Науковий керівник:
старший викладач
Ільїна Оксана Василівна*

«ОСОБЛИВОСТІ НАВЧАННЯ ДІТЕЙ З ГЕМПАРЕТИЧНОЮ ФОРМОЮ ДЦП»

До найпоширеніших форм дитячого церебрального паралічу (ДЦП) можна віднести спастичну геміплегію (геміпарез). Цій формі, в більшості, характерні порушення на одному боці тіла. При ушкодженні пірамідних шляхів правої півкулі головного мозку, спостерігається порушення лівої сторони тіла, при ураженні пірамідних шляхів лівої півкулі, страждає права сторона тіла. Ступінь порушень рук при геміпарезі може бути різним – від вираженого паралічу (геміплегії), до легкого (геміпарезу). «При вираженому ураженні мозку - м'язовий тонус в руці вищий, рука зігнута в усіх суглобах, приведена до тулуба, кисть зібрана в кулачок, нога розігнута, стопа повернена в середину. Під час ходи дитина спирається на пальчики, при дорослішанні дитини паретичні кінцівки відстають від здорових» [2.с.18]. Крім того, вказана форма ДЦП характеризується за типом Верніке-Манна, при якій спостерігається затримка психічного та мовленнєвого розвитку (особливо при ураженні лівої півкулі), у старших дітей – гіперкінези. Також, зустрічаються фокальні епілептичні напади [2.с.92].

Актуальність наукового дослідження полягає у вивченні ролі міжпівкульних зв'язків головного мозку у навчальній діяльності дітей з геміпарезом.

Метою роботи є вивчення особливостей навчання дітей з геміплегією, аналіз впливу функціональної асиметрії двох півкуль головного мозку на розвиток особистості.

У «Дефектологічному словнику» (за ред. В.І. Бондаря, В.М. Синьова) подано наступне визначення ДЦП: «Дитячий церебральний параліч (ДЦП) – захворювання, що виникає у дітей внаслідок уражень головного мозку в пренатальний період, під час пологів, а також коли основні структури мозку ще незрілі. Причини ДЦП – хронічна гіпоксія плоду, асфіксія під час пологів, пологова черепно-мозкова травма, інтоксикація плоду під час вагітності. Основними в клінічній картині ДЦП є рухові розлади – паралічі та парези (неповні паралічі); рідше – гіперкінези (мимовільні рухи), порушення рівноваги, розлади мовлення та вади психічного розвитку» [1.ст.133].

У медицині широко використовується відома класифікація ДЦП К.Семенової (1978р.), але з певними змінами: спастична диплегія (синдром Літля), подвійна геміплегія, геміпаретична форма, гіперкінетична форма, атонічно-астетична, змішані форми [2. с.17-19].

У кожної людини є потреба у накопиченні нових знань, умінь і навичок, що зумовлено її мозковою діяльністю, а саме роботою лівої та правої півкулі. Для оптимізації навчально-виховного процесу, нейропсихолог, професор Тверського державного університету Сиротюк А.Л., видала працю «Нейропсихологічний та психофізіологічний супровід навчання», в якій описала функціональну асиметрію півкуль головного мозку та особливості навчальної діяльності лівопівкульних та правопівкульних дітей. У своїй праці науковець розкрила питання, які варто взяти до уваги, при роботі з дітьми з правостороннім та лівостороннім геміпарезами.

Провівши аналіз наукових розробок вченої, можна зробити висновок, що навчально-виховну діяльність потрібно спрямовувати таким чином, щоб покращити компенсаторні процеси лівої та правої півкуль головного мозку (відповідно до уражень). Також, створити умови розвитку дитини, завдяки яким міжпівкульна взаємодія набула б гармонійного характеру, що, в свою чергу, дозволить науково-обґрунтовано формувати та корегувати навчальні можливості кожної дитини з руховими порушеннями [3. с.243, 244].

Педагогічні заходи, спрямовані на навчання дітей з геміплегією, тісно пов'язані з реабілітацією, адже саме реабілітування спрямоване на усунення обмежень життєдіяльності людей.

В науковій роботі «Освітні основи реабілітології», доктор педагогічних наук Шевцов А.Г., науково обґрунтував процес реабілітування, вказавши що, «реабілітування осіб з інвалідністю – спеціальноорганізований, відкритий, особистісно-орієнтований системно-синергетичний процес медичних, соціальних, психологічних, педагогічних, фізичних, професійних, трудових, технічних, правових, економічних, культурних, творчих, інформаційних заходів спрямованих на усунення обмежень їх життєдіяльності, відновлення їх фізичного, психічного та соціального здоров'я, соціалізацію, соціальну адаптацію й інтеграцію, оптимізацію рівня діяльності, у тому числі навчальної та трудової, підвищення якості життя людини та формування його незалежного стилю» [4.с.114].

Отже, згідно Конвенції ООН «Про права дітей» (ст. 28) всі діти мають право на освіту. Для забезпечення реалізації вказаного положення необхідне врахування соціального, психічного, медичного, культурного та економічного чинників, що сприяють розвитку як держави, так і системи освіти. Адже, за твердженням А.Шевцова, – система освіти «...формує та репродукує культурний та соціально-політичний клімат у державі, рівень демократії, забезпечує зміст, форми та сталість соціалізації осіб з інвалідністю» [4.с. 47].

Список використаної літератури:

- 1.Дефектологічний словник: навчальний посібник / За редакцією В.І.Бондаря, В.М. Синьова. – К.: «МП Леся», 2011. – 528с.
- 2.Клініко-психологічні особливості дітей з ДЦП: навчально-методичний посібник / За редакцією Дубовик О.М., Кротенко В.І., Осадчої Т.М., Руденко Л.М., Федоренко М.В. – К.: 2018.
- 3.Сиротюк А.Л. Нейропсихологическое и психофизиологическое сопровождение обучения. — М.: ТЦ Сфера, 2003. — 288 с.
- 4.Шевцов А.Г. Основні основи реабілітології: [монографія] / Андрій Гаррійович Шевцов. – К.: «МП Леся», 2009. – 483 с.

*Павлеєв Віталій Олегович
студент III курсу, ступеня « Бакалавр»,
спеціальності «Психологія спеціальна (клінічна)»*

*Науковий керівник:
Кандидат медичних наук, доцент
Дем'яненко Борис Трохимович*

«Психологічні особливості синдрому емоційного вигорання у студентів педагогічного університету»

Формування теоретичних уявлень про синдром вигорання ознаменувалось в 70-і роки 20 століття. Деякі дослідники звернули увагу що досить часто зустрічається стан емоційного виснаження у осіб, котрі займаються в різних сферах комунікативної діяльності. Вперше «burnout» описав Н. Freudenberger в 1974 р, під яким він розумів психологічний стан здорових людей, що знаходяться в інтенсивному і тісному спілкуванні з клієнтами в емоційній навантаженій атмосфері при наданні професійної допомоги.

Теоретичні та емпіричні дослідження феномену вигорання широко представлені в зарубіжній психології (М. Anderson, Е. Iwanicki, М. Leiter, Т. Marek, С. Maslach, S. Jackson, А. Pines, W. Schaufeli, J. Winnubst і ін.) . У дослідженні даного феномена можна умовно виділити два етапи.

На першому етапі переважали клінічні підходи. В основному вони містили ідеї і пропозиції про різні причини вигорання та роботи з ним. Деякі з авторів акцентували увагу на частковому збігу зі спорідненими поняттями, наприклад, посттравматичним стресовим розладом, депресією (King), або розглядали як самостійний психіатричний діагноз (А. Morrow).

Другий етап вивчення розглядається як соціально-психологічний. Якщо в перших дослідженнях кількість професіоналів, що відносяться до числа схильних до емоційного згорання, було незначним (співробітники медичних установ і різних благодійних організацій), то R. Schwabe включив до групи професійного ризику практично всі соціономічні професії . На думку С. Maslach, синдром емоційного вигорання – це синдром фізичного та емоційного виснаження, включаючи розвиток негативної самооцінки, негативного ставлення до роботи, втрату розуміння і співчуття по відношенню до клієнтів. [4]

З подачі Шмідбауера тема «безпорадного помічника» давно обговорюється в професійних колах (Schmidbauer, 1977). Ми знаємо, що серед представників різних професій найвищий відсоток розлучень у письменників, акторів і психологів (Kleiber). Ми також знаємо, що випадки самогубства зустрічаються значно частіше серед психіатрів-психотерапевтів та психологів ніж серед спеціалістів інших спеціальностей. Залежність від алкоголю і медикаментів, емоційні та психічні розлади - досить поширені явища серед психологів.

Серед професій, в яких синдром емоційного вигорання зустрічається найбільш часто (від 30 до 90% працюючих), слід зазначити лікарів, вчителів, психологів, соціальних працівників, рятувальників, працівників правоохоронних органів. За даними, серед психологів-консультантів і психотерапевтів ознаки синдрому емоційного вигорання різного ступеня вираженості виявляються в 73% випадків; в 5% визначається виражена фаза виснаження, яка проявляється емоційним виснаженням, психосоматичними і психовегетативними порушеннями. [3]

Маслач і С. Джексон запропонували модель, згідно з якою вигорання розглядається в аспекті професійних стресів. Три виміри вигорання відображають три основних симптоматичних категорії стресу: емоційне виснаження (проявляється в переживаннях емоційного перенапруження), деперсоналізація (негативні переживання по відношенню до

суб'єктів діяльності), редукція персональних досягнень (позначається як зниження почуття компетентності в своїй роботі) . Доречно відмітити, що на виникнення СЕВ впливають ряд соціально-психологічних чинників: починаючи від соціально-психологічних, та закінчуючи кросскультурними особливостями. [1]

Починаючи з вересня 2018 року, нами було почато дослідження групи студентів 2-4 курсу факультету спеціальної та інклюзивної освіти НПУ імені М.П. Драгоманова. Було вивчено 29 осіб віком 18-22 років (23 дівчини та 6 хлопців) за спеціальностями: клінічна психологія (21 особа) та корекційна педагогіка (6). Було використано такі методики: “Методика діагностики рівня емоційного вигорання В.В. Бойко”, “Особистісний опитувальник Хобфолла”, “Індекс життєвого стилю Плутчика Келлермана Конте”, “Тест Леонгарда - Шмішека”, “Копінг-тест Лазаруса” “Модифікований варіант символдрами Дем'яненка Б.Т та її зображення у вигляді малюнка”.

Результати дослідження виявили наступні показники у респондентів. У I фазі 61% осіб перебувають у не сформованій позиції, 16% - в процесі формування, та 22% - мають сформовану фазу напруги.

У II фазі 33% осіб перебувають у не сформованій позиції, 28% - в процесі формування, та 39 % - мають сформовану фазу резистентії.

У III фазі 56% осіб перебувають у не сформованій позиції, 22% - в процесі формування, та 22% - мають сформовану фазу виснаження.

З урахуванням вище вказаних показників синдром емоційного вигорання у групи юнаків, було зроблено необхідні висновки.

Студентів необхідно готувати до реального практичної діяльності з її неминучими фрустраціями, розчаруваннями, рутинізацією роботи, щоб надалі уникнути «шоку реальністю». Вони повинні отримати інформацію про джерела емоційного стресу при роботі з хворими людьми і про ризик виникнення вигорання. По суті, первинна профілактика синдрому вигорання повинна починатися вже під час навчання в вузі і включати два основних напрямки: інформаційний напрям (при вивченні різних дисциплін доцільно дати студентам інформацію про вимоги до фізичного і психологічного стану, фактори ризику розвитку вигорання і його профілактиці в різних спеціальностях), навчальний напрям (на етапі післядипломної освіти доцільно навчання студентів базовим навичкам професійної комунікації та навичкам психологічного захисту. [Spitzer, Burke 1993]). Крім цього слід взяти до уваги наступні рекомендації запобігання синдрому емоційного вигорання: стратегії профілактики і корекції синдрому вигорання; техніки, спрямовані на корекцію життєвої перспективи; біографічний тренінг; творче самовираження; техніки, спрямовані на зміцнення особистісного щастя людини; дебрифінг; Т-групи; групи підтримки; балінтовські групи; **супервізія**; рекомендації ВООЗ. [2]

Таким чином, можна окреслити важливість вивчення синдрому емоційного вигорання та його значення у майбутній професійній діяльності студентів-психологів. Негативний вплив синдрому впливає не лише на професійну деформацію, а й на структуру особистості та емоційний стан психолога. Лише за допомогою ґрунтового інформування, використання засобів профілактики та систематичного моніторингу буде залежати позитивний результат психоемоційного стану студентів у майбутній професійній діяльності.

Список використаної літератури:

1. Водопьянова Н., Старченкова Е. Синдром выгорания – Питер, 2005 – 258 с.
2. Лукьянова В., Водопьянова Н. Современные проблемы исследования синдрома выгорания у специалистов коммуникативных профессий – Курск, 2008 – 336 с.
3. Бойко В.В. Энергия эмоций. — СПб.: Питер, 2004. — 474 с.
4. Орел В.Е. Синдром психического выгорания личности – Ярославль.2005 – 450 с.

*Підлужна Вероніка Сергіївна,
магістр I курсу,
Спеціальності «Спеціальна освіта (тифлопедагогіка)»*

*Науковий керівник:
Кандидат психологічних наук, доцент
Тімакова Юлія Вікторівна*

Розвиток навичок спілкування у дітей з порушеннями зору старшого дошкільного віку засобами сюжетно-рольових і дидактичних ігор

Розвиток спілкування у дітей з порушеннями зору має важливе значення. Враховуючи, що в дошкільному віці провідним видом діяльності є ігрова діяльність, то актуальним педагогічним завданням є розробка та проведення методик, які будуть включати ігри, які б розвивали навички спілкування дошкільників.

Дослідженнями розвитку процесу спілкування у дітей з порушеннями зору займалися: Гудим І.М., Колосова О.В., Синьова Є.П., Солнцева Л.І., Сушкова Г.Й., Тарасенко В.М.

Рольова гра відіграє провідну роль в оволодінні спеціальними комунікативними вміннями, досвідом спілкування в цілому. Порушення зору суттєво впливає на розвиток соціальних стосунків у грі, в дітей важче формується спільна рольова гра через труднощі організації, контролю за діями учасників гри, розуміння функціональних стосунків пов'язаних із виконанням ролей [2]. Формування навичок спільної рольової гри потребує спеціально-організованого навчального супроводу дорослого. За допомогою таких ігор діти вчаться слухати і розуміти одне одного.

Рольові ігри, в яких діти можуть спробувати себе в різних ролях, а також спробувати «приміряти» на себе різний спектр емоцій, тобто відтворювати поведінку інших людей, дуже ефективні для формування невербальних засобів спілкування, соціалізації дітей. В ході гри у дітей формуються навички взаємодії, співробітництва, емпатії. Граючись, вони допомагають одне одному оволодівати певними фізичними, когнітивними, соціально-емоційними навичками. Залучаючи дитину до емоційно-зabarвленої ігрової діяльності, можна створити умови для природного виходу емоцій, що гальмувалися порушеннями зору і стали причиною порушення нормальної дитячої комунікації. Прийоми театралізації в сюжетно-рольових іграх допомагають дітям з порушеннями зору відшукати додаткові невербальні засоби спілкування, позбутися звичних стереотипних рухів, жестів, міміки, які негативно вирізняють їх від однолітків з нормальним зором. [2].

Ефективність рольової гри полягає в тому, що вона дає можливість випробувати різні варіанти поведінки в одній тій самій ситуації, відчути, за реакцією оточуючих, які слова, манери, інтонація, жести є найбільш ефективними. Оскільки одна й та ж ситуація програється різними дітьми, то учасник має змогу спостерігати за найбільш вдалим формами звертання та поведінки, які використовуються іншими дітьми. Так, дитина може засвоїти досвід, аналізуючи і запозичуючи певні нюанси поведінки. Гра дає можливість розширити словниковий запас, спектр емоцій та можливість співпрацювати з іншими дітьми, що позитивно впливає на розвиток спілкування.

Вплив гри на формування навичок спілкування дитини полягає в тому, що завдяки ігровому наслідуванню та рольовому перевтіленню, вона знайомиться з нормами і моделями поведінки, взаємин дітей і дорослих людей, які стають прикладами для її власної поведінки. Регулярне проведення спільних ігор допомагає зблизити дітей, об'єднати їх загальною цікавою для всіх діяльністю, збагачує дітей з порушеннями зору новими враженнями, сприяє формуванню навичок соціальної компетентності, дає їм новий соціальний досвід, який дуже важливий для розвитку особистості.

Навички спілкування дитини з порушеннями зору необхідно формувати і розвивати в комплексі з загальним розвитком, тому ефективно використовувати також дидактичні ігри. Дидактична гра не тільки розвиває мовлення дітей, а й поповнює і активізує словник, формує правильну звуковимову, розвиває зв'язне мовлення, вміння правильно висловлювати свою думку.

Для дітей старшого дошкільного віку потрібно частіше відбирати такі ігри, в яких дошкільнята вчаться складно і послідовно викладати свої думки, виразно розповідати, вживати в мовленні складні речення, користуватися прямою і непрямою мовою. В розвитку навичок спілкування можна використовувати такі дидактичні ігри як:

- «Ігри-припущення». В процесі такої дидактичної гри перед дітьми ставиться завдання і створюється ситуація, яка потребує осмислення подальшої дії. Для навичок спілкування важливо, що тут діти вчаться слухати одне одного.

- «Ігри-бесіди». В процесі спілкування в дітей розвиваються доброзичливість, зацікавленість, переживання до співрозмовника. Така дидактична гра активізує емоційні та розумові процеси.

- «Словесні ігри». Головна мета таких ігор – розвиток слухової пам'яті, уваги, комунікативних здібностей, зв'язного та діалогічного мовлення, уміння та бажання висловлювати свою думку [1].

Корекційне значення гри має великий вплив на розвиток навичок спілкування у дітей з порушеннями зору, а діти, у яких не сформовані комунікативні навички, не можуть бути інтегровані в суспільство. Роль гри в корекції навичок спілкування безперечно велика. Гра – історично сформоване суспільне явище, самостійний вид діяльності, який притаманний дитині. Особливого значення в розвитку спілкування ми надали сюжетно-рольовим та дидактичним іграм. Наукові розвідки в галузі розвитку навичок спілкування засобами сюжетно-рольових і дидактичних ігор не є завершеними і потребують подальшого вивчення.

Список використаної літератури:

1. Гудим І. М. Формування невербальної комунікації засобами гри у слабозорих дошкільників. Збірник наукових праць. 2006. С. 142–150.

2. Тарасенко В. М. Формування соціальної компетентності дошкільників зі зниженим зором в процесі ігрової діяльності. Дитина з особливими потребами. Інклюзивна освіта. Дефектологія. Київ, 2017. С. 8–10.

*Погребняк Вікторія Олександрівна,
студентка ІV курсу,
спеціальності «Сурдопедагогіка»*

*Науковий керівник:
кандидат педагогічних наук, доцент
Круглик Оксана Петрівна*

«Особливості слухової функції у дітей із слуховою нейропатією»

Узагальнення теоретичних і практичних висновків дослідження слухової функції свідчать, що слухова нейропатія є однією з найбільш рідкісних і складних порушень слуху як для діагностики, так і для вибору методу реабілітації [1, 2]. Незважаючи на це, останнім часом дане порушення слуху привертає увагу все більше дослідників і науковців. Так, І. В. Королева, досліджуючи особливості слухової функції у дітей із слуховою нейропатією, зазначала, що слухова нейропатія – периферичне порушення звукосприймання, яке відрізняється від сенсоневрального порушення та характеризується наявністю збережених функції зовнішніх волоскових клітин [3].

Проаналізований нами теоретичний і практичний матеріал став основою проведення експериментального дослідження щодо особливостей слухової функції у дітей із слуховою нейропатією. У процесі дослідження нами розглядалось сім випадків дітей з слуховою нейропатією. Для діагностичного обстеження дітей з даним порушенням слуху було проведено комплексний збір даних (анамнез), що включає в себе: дані про дитину, дані про батьків, фактор ризику, час виникнення порушення, додаткові порушення чи травми, які виникають у пренатальний і в постнатальний період, заключення лікарів: отоларингологів, педіатрів, неврологів, окулістів, психіатрів та ін, а також педагогічні заключення сурдопедагогів. При дослідженні враховувалися також дані реєстрації коротколатентних слухових викликаних потенціалів КСВП, затриманої викликаного отоакустичної емісії (ЗВОАЕ), отоакустичної емісії на частоті продукту спотворення (ОАЕ), імпедансометрії та ігрової аудіометрії із зоровим підкріпленням [2].

Отримані дані анамнестичних досліджень дітей з слуховою нейропатією дають можливість простежити спільну своєрідність перебігу та діагностики захворювання. Так, із представлених 7 випадків з діагнозом слухова нейропатія, у 6 випадків виявилися недоношеність та мала маса при народженні близько 1600 г і менше. У 3-х дітей було діагностовано високий рівень білірубину. У відповідності з літературними даними [3], недоношеність і високий рівень білірубину розглядаються в якості факторів ризику виникнення слухової нейропатії. У 2-х дітей діагностовано гіпербілірубінемію (жовтяниця) при народженні, враховуючи те, що діти з даним діагнозом народились недоношеношені, вони є схильні до перебігу захворювання слухової нейропатії, що підтвердилося комплексним дослідженням слухової функції [4].

При проведенні аудіологічного обстеження дітей з слуховою нейропатією було діагностично підтверджено стабільність параметрів КСВП [1]. У зв'язку з цим, у більшості дітей з слуховою нейропатією КСВП не реєструвалися при первинному і повторних обстеженнях. У 1-го пацієнта було зареєстровано КСВП на звукові стимули рівнем 80-95 дБ. У всіх пацієнтів з слуховою нейропатією, за винятком двох, при первинному обстеженні була зареєстрована ВОАЕ на правому і лівому вусі. У 1 пацієнта ВОАЕ була зареєстрована тільки на одному вусі. При повторних обстеженнях у віці від 6 місяців до двох років у 1 дитини спостерігалось зникнення ВОАЕ. Це свідчить про прогресування у них патологічного процесу із залученням зовнішніх волоскових клітин. Також, встановлено, що акустичний рефлекс не реєструється у більшій частині пацієнтів з слуховою нейропатією. У одного пацієнта з слуховою нейропатією акустичний рефлекс був зареєстрований на частотах 500-4000 Гц. Поріг реєстрації рефлексу в цих випадках становив 75- 95 дБ. Для більшості дітей з слуховою нейропатією характерна нестабільність поведінкових порогів слуху до віку 8-18 міс. Пороги слуху за даними ігрової аудіометрії у дітей з слуховою нейропатією у віці до 6 міс. становили 80-90 дБ. Як правило, у віці 8-18 міс. тональні пороги слуху знижувалися до рівня 35-75 дБ і в подальшому були стабільні. У більшості дітей аудіограма має горизонтальну форму. У частини дітей аудіограма була низхідною.

Отримані результати дозволяють зробити висновок, що у дітей з слуховою нейропатією, з одного боку, є порушення передачі акустичних сигналів в центральну слухову систему, з іншого - порушення дозрівання слухових шляхів і центрів. Отже, особливі слухові функції у дітей з слуховою нейропатією проявляються в тому, що у дітей різко порушене сприймання (розбірливість) мовлення, особливо в шумних місцях, а тональні пороги слуху в різних пацієнтах при цьому коливаються в межах – від норми до глухоти, тобто діти з діагностованою слуховою нейропатією можуть мати нормальний слух або втрату слуху різного ступеня, проте в них завжди буде порушене сприймання мовлення, його розпізнавання.

Список використаної літератури:

1. Альтман Я. А., Таварткиладзе Г. А. Руководство по аудиологии. М.: ДМК Пресс, 2003. 360 с.

2. Королева И. В. Диагностика и коррекция нарушений слуховой функции у детей раннего возраста. СПб. : КАРО, 2005. 280 с.
3. Королева И. В., Храмова Е. А. Слуховая нейропатия у новорожденных: диагностика и реабилитация. Ранняя диагностика, лечение и социальная адаптация в нейрорепедиатрии. Оптимальные модели организации специализированной службы. Тез. докл. Междунар. интердисциплинарная конференция. СПб. 2005.
4. Храмова Е. А. Особенности слуховой функции у пациентов со слуховой нейропатией. 2007. № 5(30). 95–106 с.

*Рожко Оксана Сергіївна,
студентка I курсу магістратури,
Спеціальності «016 Спеціальна освіта (Тифлопедагогіка)»*

*Науковий керівник:
кандидат педагогічних наук, доцент
Медведок Лілія Григорівна*

«Фізичний розвиток дітей дошкільного віку з порушеннями зору»

Дошкільний вік є одним з найважливіших періодів у процесі формування особистості людини. Слід зауважити, що саме в дошкільному віковому періоді закладаються основи здоров'я, відбувається інтенсивний розвиток фізичних якостей, необхідних для участі у різних формах рухового режиму, що, відповідно, створює умови для активного і спрямованого розвитку усіх функцій організму й інтелектуальних задатків дитини. Цей вік є також найвідповідальнішим періодом у формуванні рухової координації дитини. У віці 5–6 років закладаються основи культури рухів, успішно засвоюються нові, раніше невідомі вправи і дії, фізкультурні знання.

Фізичний розвиток є одним із важливих чинників, які впливають на пізнавальний та психічний розвиток дошкільника. Саме тому фізичний розвиток дошкільника є важливою рушійною силою для пізнавального розвитку дитини з порушенням зору. Рівень фізичного розвитку залежить не лише від психофізіологічних особливостей, але насамперед і від умов виховання. Важливо, щоб батьки були зацікавленими у фізичному розвитку дитини – вели активний спосіб життя, залучали дитину до рухливих ігор, пояснювали важливість фізичних навантажень для організму.

Аналіз літературних джерел вказує, що на розвиток ігрової, навчальної, трудової та інших видів діяльності дітей з порушеннями зору впливає порушення рухів, орієнтування в просторі, неповнота і фрагментарність образів сприймання і уявлень, які є наслідком первинних і вторинних дефектів[2].

На думку багатьох вчених (М. І. Земцової, Д. М. Малаєва, В. Г. Маймулова, І. С. Моргуліса), для дітей з порушеннями зору характерний значно нижчий рівень рухової активності, ніж їхнім одноліткам з нормальним зором. Обмеження моторної діяльності відображається на функціональних можливостях м'язів і рухового апарату загалом. Відмічається погіршення скоротливої здатності м'язів, зменшення їхньої сили, порушення координації і точності рухових реакцій. Провідне місце серед відхилень у показниках фізичного розвитку дітей з порушеннями зору дошкільного віку належить дефектам постави як у сагітальній, так і у фронтальній площині. Виникнення порушень постави у дітей зумовлене зоровою депривацією, а також швидкою втомою м'язів шиї та спини і нерідко поєднуються із захворюваннями хребта, внутрішніх органів та нервової системи. Крім виражених деформацій опорно-рухового апарату, у більшості слабозорих дітей наявні й інші відхилення у стані здоров'я. Порушення зору можуть перешкоджати вільному, швидкому, ненапруженому розвитку, що включає рухову активність, яка покращує поставу, збільшує м'язову масу і позитивно впливає на ходу. Нестача рухової активності затримує фізичний розвиток дітей [1].

Багаторічна практика роботи вітчизняних і зарубіжних фахівців з дітьми із порушеннями зору показує, що активна діяльність є найбільш дієвим засобом корекції і компенсації їх первинного та вторинного дефектів.

Аналіз досліджень у галузі тифлопедагогіки та тифлопсихології показують, що фізичне виховання дітей з порушеннями зору має здійснюватися за принципом компенсаторно-корекційної спрямованості, під керівництвом офтальмопедагога, психолога та офтальмолога. Такі діти потребують диференційованого та індивідуального підходу і встановлення спеціальних режимів рухової активності з урахуванням конкретної аномалії зорового аналізатора, а також методів і умов навчання рухових дій і виховання рухових навичок. Важливо чітко дозувати навантаження, уникати перевтоми та протипоказання, уважно планувати програму на кожне заняття з дітьми, а також регулярно консультиватись з дитячим офтальмологом. В спеціальних навчальних закладах для дітей з порушеннями зору окрім занять з ЛФК повинні проводитись: лікувальний масаж, заняття на тренажерах різної спрямованості, корекційні рухливі ігри, рекреаційні заняття, фізкультпаузи і фізкультхвилинки під час занять, спрямовані на розвантаження хребта, розслаблення м'язів тулуба, корекцію постави та підвищення психоемоційного тону [3].

Отже, збільшення рухової активності дітей у межах оптимальних норм зміцнює здоров'я, покращує функціональний стан кардіореспіраторної системи, збільшує опір організму до втоми і підвищує працездатність. Тому розвиток фізичних якостей дошкільників є надзвичайно важливим фактором у навчальних закладах для дітей з порушеннями зору.

Список використаних джерел:

1. Бутов Р.С. Характеристика функціонального стану слабозорих дітей шкільного віку в умовах спеціалізованого навчального закладу /Р.С. Бутов // Молода спортивна наука України. 2013. Т.3 . С. 40-45.
2. Сермеев Б.В. Физическое воспитание детей с нарушением зрения. - К.: Здоров'я, 1987. -235 с.
3. Синьова Є.П., Федоренко С.В. Тифлопедагогіка: Підручник для студентів вищих навчальних закладів. К.: НПУ імені М. П. Драгоманова, 2009. -325 с.

*Руденко Аліна Станіславівна
студентка II курсу магістратури
Спеціальності «Спеціальна освіта (логопедія)»*

*Науковий керівник
кандидат педагогічних наук, доцент
Швалюк Тетяна Миколаївна*

«ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ЗМІСТУ РОБОТИ ВЧИТЕЛЯ- ЛОГОПЕДА ПРИ ШКІЛЬНОМУ ЛОГОПУНКТІ»

Професія вчителя-логопеда є суспільно значущою, адже діяльність цього фахівця спрямована на подолання мовленнєвих порушень у дітей, що забезпечує їм успішне навчання в школі та соціалізацію в оточуючому світі (О. Мартинчук, Ю. Пінчук, М. Поваляєва, О. Шевченко, М. Шеремет та ін.). З метою організації та реалізації корекційно-розвивального навчання дітей із вадами мовлення, при загальноосвітніх школах організуються логопедичні пункти для надання допомоги дітям з мовленнєвими порушеннями.

Аналіз нормативно-правової бази та науково-методичної літератури з даної проблеми дав нам змогу констатувати, що організація та зміст роботи вчителя-логопеда при шкільному

логопункті здійснюється згідно Конституції України, закону України «Про освіту», Декларації прав людини, Конвенції про права дитини, які гарантують усім членам суспільства право на освіту, можливість реалізувати це право в усіх державних навчальних закладах. Діти з особливими освітніми потребами (в тому числі і мовленнєвими) мають право задовольнити свої потреби так само, як і всі інші члени суспільства. Ці принципи закріплені низкою правових актів, постанов, розпоряджень Кабінету Міністрів, Верховної Ради України, відповідними положеннями. Згідно наказу Міністерства освіти України № 135 від 13.05.1993 р., було затверджено «Положення про логопедичні пункти системи освіти» (протокол № 8/6 від 17.02.1993 р.) [2].

Аналіз змісту чинного «Положення про логопедичні пункти системи освіти» та науково-методичної літератури (Ю. Пінчук, М. Поваляєва, Ю. Рібцун, Л. Тенцер та ін.) дозволив нам визначити такі етапи організації та проведення логопедичної роботи при шкільному логопункті: 1. нормативно-правове забезпечення організації логопедичної допомоги дітям із мовленнєвими порушеннями у мережі шкільних логопедичних пунктів (загальні положення); 2. організація аналітично-діагностичної діяльності вчителя-логопеда; 3. організація навчально-корекційної, обліково-статистичної діяльності вчителя-логопеда; 4. організація консультативно-просвітницької, превентивної діяльності вчителя-логопеда; 5. організація навчально-методичної діяльності вчителя-логопеда; 6. організація керівництва і контролю за здійсненням логопедичної роботи.

Розкриємо зміст кожного з цих етапів: *Відповідно до першого етапу*: логопедичні пункти при загальноосвітніх закладах освіти організуються для надання допомоги дітям із порушеннями мовлення. Організація діяльності логопедичних пунктів при загальноосвітніх закладах освіти та корекційно-педагогічна діяльність учителя-логопеда регламентується нормативно-правовими документами різного рівня. До логопедичного пункту прикріплюються школи, загальна кількість початкових класів у яких має бути не менше як 20 класів [2]. *Відповідно до другого етапу*: на логопедичні пункти зараховують учнів ЗОШ, вихованців підготовчих груп дитячих садків, що мають різні відхилення мовленнєвого розвитку (ФНМ, ФФНМ, ЗНМ III рівня, НЗНМ, заїканням, ринолалією, дизартрією, алалією, дислексією та дисграфією). Прийом учнів з мовленнєвими порушеннями на логопедичні пункти проводиться протягом всього року. Обстеження учнів для зарахування здійснюється з 1 по 30 вересня і з 1 по 30 травня. За положенням на логопедичному пункті одночасно може працювати 25-30 дітей. Згідно даних обстеження відбувається комплектування відповідних груп дітей. Логопедом складається список дітей, відомості про цих дітей подаються в орган державного управління освітою, якому підпорядкований логопедичний пункт. *Відповідно до третього етапу*: основною формою організації навчально-корекційної роботи є групові та індивідуальні заняття. Для фіксації проведення навчально-корекційного процесу вчителем-логопедом ведеться відповідна документація представлена в додатках № 1-4 чинного положення, різних довідниках з організації роботи вчителя-логопеда на логопедичному шкільному пункті (Ю. Пінчук, М. Поваляєва, Ю. Рібцун, О. Єлецька, Н. Горбачевська та ін.) [1,2,3,4,5]. Ділова документація ведеться виключно державною мовою. *Відповідно до четвертого етапу*: логопед проводить відповідні консультації для надання допомоги батькам, вчителям і адміністрації шкіл з питань усунення існуючих мовленнєвих недоліків учнів-логопатів та попередження вторинних порушень (читання та письма), які заважають учню повноцінно опанувати учбовим матеріалом в межах шкільної програми навчання. Для реалізації вищевикладених завдань вчитель-логопед використовує різні *організаційні форми роботи*: виступи на батьківських зборах, педагогічних нарадах школи, методичних об'єднаннях вчителів початкової ланки; анкетування батьків, індивідуальне консультування вчителів та батьків за запитом; консультування вчителів і батьків за наслідками обстеження; навчальне консультування з пояснення етапів корекційної роботи та демонстрацією прийомів корекційно-розвиваючих вправ [1,2,3,4,5]. *Відповідно до п'ятого етапу*: для здійснення якісної професійної діяльності та з метою підвищення свого фахового рівня вчитель-логопед повинен знати зміст фахових програм, навчально-методичних посібників, цікавитись змістом збірників методичних рекомендацій, наукових статей тощо; брати участь в

міських ПМПК, шкільних педагогічних комісіях, методичних об'єднаннях, педагогічних нарадах; проводити навчально-методичну роботу зі студентами в рамках договору про співробітництво і взаємодопомогу [2,3,5]. *Відповідно до шостого етапу:* безпосереднє керівництво і контроль за логопедичною роботою учителів-логопедів здійснюють органи державного управління освітою, у віданні яких перебувають логопедичні пункти [2].

Отже, до організаційних засад роботи вчителя-логопеда при шкільному логопункті ми віднесли визначені нами етапи організації, напрямки навчально-корекційної роботи, які мають відповідний зміст: коло обов'язків логопеда, розподіл робочого часу логопеда на шкільному логопункті, принципи та зміст комплектування логопедичних пунктів, організація і тривалість занять та перелік логопедичної документації. На основі аналізу нормативно-правового забезпечення, науково-методичної літератури ми визначили відповідні особливості щодо організації і змісту роботи вчителя-логопеда при шкільному логопункті, які вирізняють її від організації роботи учителів-логопедів інших закладів освіти, в яких здійснюється відповідна навчально-корекційна робота з дітьми, які мають мовленнєві порушення.

Список використаної літератури:

1. Елецкая О. В. Организация логопедической работы в школе / О. В. Елецкая, Н. Ю. Горбачевская. – М. : ТЦ Сфера, 2007. – 223 с.
2. Наказ міністерства освіти № 135 від 13.05.1993 р. «Положення про логопедичні пункти системи освіти» (протокол № 8/6 від 17.02.1993 р.).
3. Пінчук Ю. В. Організаційні засади логопедичної допомоги у мережі спеціальних дошкільних закладів для дітей із тяжкими порушеннями мовлення // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 19. Корекційна педагогіка та спеціальна психологія. Зб. Наукових праць. – К. НПУ імені М. П. Драгоманова. 2014 - № 27. – С. 165 – 170.
4. Поваляева М. А. Справочник логопеда / М. А. Поваляева. – Изд. 7-е. – Ростов н/Д : Феникс, 2007. – 445, [1] с. : ил. – (Справочник).
5. Рібцун Ю. В. Професійний довідник учителя-логопеда ДНЗ / Ю.В. Рібцун. – Х.: Основа, 2012. - 239с.

*Рудковська Аліна Юрївна,
студентка III курсу
спеціальності 016 «Спеціальна освіта (олігофренопедагогіка)»
Науковий керівник:
кандидат педагогічних наук, доцент
Кравець Н. П.*

ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ ДІТЕЙ-СИРИТ З ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИМИ ПОРУШЕННЯМИ

Проблема сирітства залишається актуальною в наш час, зокрема соціалізація дітей-сиріт. Щороку збільшується число дітей, полишених піклуванням батьків внаслідок позбавлення їх батьківських прав, визначення недієздатними, перебування у місцях позбавлення волі, перебування на заробітках за кордоном тощо.

Проблема соціалізації дітей-сиріт актуальна тому, що втрачено розуміння сім'ї як найважливішого соціального інституту щодо соціалізації дітей. Особливо це стосується дітей з інтелектуальними порушеннями, які перебувають у дитячих будинках, школах-інтернатах: діти-сироти, діти, позбавлені батьківського піклування (зокрема соціальні сироти). «Заміна біологічної родини, виховання дитини у дитячому будинку чи школі-інтернаті не дає бажаних результатів щодо належної соціалізації та адаптації дітей-сиріт з інтелектуальними порушеннями» [1, с. 4].

Діти-сироти і соціальні сироти потребують соціально-педагогічної підтримки, в процесі якої отримують підтримку в організації себе, свого психічного стану, стосунків у

родині, школі, суспільстві. Постійно перебуваючи у дитбудинку чи школі-інтернаті, діти позбавлені радості спілкуватися з іншими людьми, у них постійне коло спілкування, вони не відчують лагідного ставлення однієї постійної людини, тому не отримують для розвитку відчуттів постійну стимуляцію, що призводить до відставання у фізичному й розумовому розвитку, ставленні до інших [1, с. 65]. За Л. Виготським основною умовою психічного розвитку дитини є її спілкування з дорослим. Спілкуючись з дорослим, дитина засвоює соціально-історичний досвід, у ході якого здійснюється її психічний розвиток.

Перебуваючи у школі-інтернаті, підлітки-сироти попадають в ситуацію ізоляції. На них впливають групи однолітків, у яких здебільшого асоціальна поведінка, контакт з якими негативно впливає на формування соціальних навичок. Самооцінка підлітків-сиріт базується на оцінках оточуючих. Підлітки орієнтуються на зовнішнє оточення, на пристосування, ціннісні орієнтації не сформовані. Першість надається матеріальним благам. Діти-сироти погано розуміють роль чоловіка й жінки, не уявляють, якою має бути позитивна сім'я, оскільки не розуміють тендерних особливостей.

У прийомних сім'ях, у патронажних, в родинах діти-сироти отримують навички соціальної адаптації – життєві навички. У прийомній сім'ї діти на прикладі прийомних батьків та їхніх дітей вчаться будувати свої стосунки як з дорослими, так і з дітьми. Але уваги з боку державних інституцій, зокрема соціальних служб, потребує робота з прийомними батьками. Вони повинні знати законодавство з питань захисту дитинства, нормативно-правові акти організації та діяльності прийомної родини, основи педагогіки та спеціальної психології, вікової спеціальної психології, основи анатомії й вікової фізіології, особливості розвитку дітей-сиріт в закладах закритого типу, особливості способу життя родини груп ризику й специфіку розвитку в них дітей.

На відміну від прийомної сім'ї, у патронатній один або обоє батьків є повноважними опікунами до повноліття дитини, не перебувають з нею в аліментних стосунках, до повноліття дитини отримують державну допомогу на її утримання.

В усиновлених та патронатних сім'ях діти, насамперед підлітки, набувають знань про сім'ю, сімейні стосунки, сімейні ролі. Діти самі привчають один одного до виконання правил поведінки. Вони опановують необхідні особистісні якості: толерантність, доброзичливість, взаємодопомога, сімейні традиції переносять у власні майбутні сім'ї. Діти вчаться економії та бережливості, стають більш впевненими в собі, самостійними, почувають себе захищеними, тобто опановують навички соціалізації [1, с. 51]

Для дітей-сиріт одним з джерел соціально-трудова адаптації є передача знань через літературу, первинний досвід, здобутий у школі, який пов'язаний з формуванням основних психічних функцій і елементарними формами суспільної поведінки [3, с. 104]. Успішну соціалізацію дітей-сиріт з інтелектуальними порушеннями забезпечує художня література, “яка стає носієм соціального досвіду, основним пропагандистом знань, умінь, навичок, цінностей та ідей суспільства, насамперед соціалізатором для вказаної категорії школярів” [2, с. 81].

Особливо бережного ставлення потребують діти-сироти із конфліктних зон, які стали очевидцями психотравмуючих ситуацій, адже сам факт переміщення – це вже стрес, а ще та психічна травма, яку діти отримали, ставши свідками конфлікту. У прийомних сім'ях, в родинах вони отримують навички соціальної адаптації – життєві навички.

Основною умовою забезпечення психічної допомоги дітям-сиротам є соціально-психічна реабілітація – комплекс відповідних заходів, спрямованих на відновлення людини у правах, соціальному статусі, дієздатності психічного здоров'я. Застосування різноманітних видів соціальної реабілітації: соціально-побутової, соціально-культурної, соціально-середовищної дає можливість подолати соціальну дезадаптацію дітей-сиріт з інтелектуальними порушеннями.

Список використаної літератури:

1. Кравець Н. П., Колесник І. П. Робота з розумово відсталими дітьми-сиротами: навчальний посібник. Видання друге, виправлене і доповнене. К.: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2017. 95 с.
2. Кравець Н. П. Творчий розвиток учнів з особливими освітніми потребами як один із шляхів їх соціалізації // Topical issues of social pedagogy: Collective monograph. CARICOM, Barbados, 2017. P. 79-99.
3. Кравець Н. П. Формування читацької діяльності як особистісного компоненту соціально-трудової адаптації розумово відсталих учнів // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 19. Корекційна педагогіка та спеціальна психологія: збірник наукових праць / відп. ред. В. М.Синьов. К.: Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2015. 359 с. Випуск 30. С. 102-113.

*Рудюк Дарина Олегівна,
студентка III курсу,
Спеціальності «Спеціальна освіта (тифлопедагогіка)»*

*Науковий керівник:
кандидат психологічних наук, доцент
Тімакова Юлія Вікторівна*

Психолого-педагогічне вивчення дошкільників з порушенням зору

Дошкільник з порушенням зору, як і будь-яка дитина, розвивається, накопичує життєвий досвід, відповідно до своїх можливостей пристосовується до життя. Від батьків і педагогів залежить, наскільки він розвине свої можливості і наскільки активно, творчо він зможе брати участь в житті суспільства. На сьогоднішній день існує значуща проблема, що стосується категорії дітей, які мають порушення зору.

Успішність виховання, навчання, соціальної адаптації дитини з порушеннями зору залежить від правильної оцінки її можливостей і особливостей розвитку.

Складні та серйозні завдання постають перед дитиною з порушеннями зору в період її дошкільного дитинства, коли акцент розвитку переноситься на самостійну активність, пов'язану з пересуваннями в просторі, комунікацією з однолітками не тільки за допомогою мовлення, а й за допомогою спільної участі у спільній діяльності. В цей час психічний розвиток дошкільника з порушеннями зору відчуває негативний вплив обмеженого запасу образів уявлень і знань про оточуючий світ, труднощів у здійсненні спільної предметної діяльності, орієнтуванні та пересуванні в просторі. Ці вторинні порушення призводять до уповільнення темпу розвитку і до тривалого перебування дитини на значно нижчому рівні психічного розвитку порівняно з дитиною без порушень зору [1].

У дошкільному віці дитині з порушеним зором доводиться опановувати предметну діяльність, основні рухи свого тіла, дрібні рухи рук, навички орієнтування в обмеженому, знайомому просторі тощо, тобто такі види діяльності, які зряча дитина вже опанувала раніше.

У дошкільника з порушеннями зору нижчі можливості прояву самостійної здатності до навчання, ніж у його зрячого однолітка, який отримує величезну кількість інформації мимовільно. Недоліки спонтанного навчання повинні бути заповнені в тій мірі, в якій це можливо, через спеціальне корекційно-розвивальне навчання. Таку дитину усьому необхідно вчити, супроводжуючи показ словесною інструкцією. Активність батьків в цьому випадку заповнює недоліки самостійного досвіду малюка з порушеннями зору.

Діти з порушенням зору потребують повторення умови завдання, так як у них недостатньо сформоване уявлення про предмет, чи явище, описане словом. Їм необхідно більше часу для виконання завдання.

Дошкільники з порушеннями зору, як свідчать результати наукових досліджень, мають труднощі при сприйманні букв, складів, слів. Часто «гублять» рядок і переставляють букви, слова, що негативно позначається на оволодінні навичкою читання і розуміння прочитаного.

Особливі труднощі виникають у дітей з порушеннями зору при оволодінні навичками письма, їм притаманні: недотримання рядка, несформованість розміру букви, елементи дзеркального письма [2].

Отже, стан зору визначає в значній мірі формування образу зовнішнього світу, відповідно до якого будується психологічна система дитини з порушенням зору, її особливості, здатність відобразити навколишній світ у всій його складності взаємовідносин об'єктів і соціальне життя людей.

Список використаної літератури:

1. Солнцева Л.И. Тифлопсихология детства. — М., 2000.
2. Психолого-педагогическая диагностика: Учеб. пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений / И.Ю. Левченко, С.Д. Забрамная, Т.А. Добровольская и др.; Под ред. И.Ю. Левченко, С.Д. Забрамной. — М.: Издательский центр «Академия», 2003. - 320 с.

*Смородська Марія Віталіївна
студентка III курсу
спеціальність: «016 Спеціальна освіта
(олігофренопедагогіка)»*

*Науковий керівник:
кандидат педагогічних наук, доцент
Омельянович Ірина Миколаївна*

«Корекційна спрямованість дидактичних ігор у навчанні учнів з інтелектуальними порушеннями»

«Гра – це величезне світле вікно, через яке у духовний світ дитини вливається живильний потік уявлень і понять про навколишній світ.»

В. Сухомлинський

У спеціальній педагогіці та психології існує достатня кількість досліджень щодо корекційної спрямованості дидактичних ігор у навчанні учнів з інтелектуальними порушеннями.

Оскільки в учнів з інтелектуальними порушеннями знижений інтерес до навчання, як відзначає ряд дослідників (Т. Власова, Г. Дульнев, М. Красногорський, В. Лубовський, А. Лурія, М. Певзнер) та наявна слабкість процесів збудження і гальмування (К. Вересотська, О. Кудрявцева, І. Соловйов) в них виникають певні труднощі щодо усвідомленого засвоєння навчального матеріалу.

В спеціальній дидактиці і методиці викладання навчальних предметів у спеціальній школі зазначено, що використання ігрових прийомів, ігрових ситуацій є продуктивним засобом розвитку дитини з інтелектуальними порушеннями, корекції її пізнавальної, емоційно-вольової, мотиваційної сфер.

В дослідженнях А.Катаєвої, О.Стребелевої, Н.Соколової йдеться про те, що розвиток ігрової діяльності у дітей з інтелектуальними порушеннями залежить від багатьох факторів: ступеня розумової відсталості, ігор та іграшок, умов виховання в родині, умов перебування у дошкільних установах тощо. Автори звертають увагу на те,

що в процесі використання ігрової форми занять у дошкільному віці у дітей з'являється бажання виконувати навчальне завдання, незважаючи на те, що у них ще не сформовані ні пізнавальні інтереси ні навчальна діяльність [2].

На думку С. Галкіна, Н. Конишевої, Л. Смагіної, Л. Славіної навчальні ігри відрізняються великою емоційною насиченістю і сприяють розвитку в учнів колективної співпраці, привчають до дисципліни. Дидактичні ігри забезпечують активну участь дітей із різними пізнавальними можливостями, формуючи у них самостійність, організованість, активність, взаємодопомогу та взаємоконтроль.

Дидактична гра – явище складне, але в ній чітко виявляється структура, тобто основні елементи, що характеризують гру як форму навчання й ігрову діяльність одночасно. В процесі дидактичної гри учні з інтелектуальними порушеннями вчаться застосовувати одержані знання в нових ігрових умовах, що позитивно впливає на їх розумовий розвиток.

У дидактичних іграх ігрова діяльність спеціально планується і пристосовується для навчальної мети. Дидактичні ігри – різновид ігор за правилами.

У сучасні дидактиці немає чіткої класифікації навчальних ігор, але К. Баханов, так класифікує навчальні ігри:

– за методикою проведення: ігри-змагання; сюжетні; рольові; ділові; імітаційні; ігри-драматизації;

– за дидактичною метою: актуалізуючі; формуючі; узагальнюючі; контрольні-корекційні.

М. Короткова поділяє ігри на рольові (театралізовані вистави та проблемно-дискусійні ігри) та нерольові (конкурсні, які штучно моделюють ситуацію, у якій учні змагаються між собою). Найпопулярнішими вона називає такі ігри, як кросворди, ребуси, шаради, поле чудес тощо.

О. Салата за характером педагогічного процесу виділяє такі групи ігор: навчальні, тренувальні, контролюючі; пізнавальні, виховні, розвивальні; репродуктивні, продуктивні, творчі; комунікативні, діагностичні, профорієнтаційні [3].

Дидактична гра на уроці в спеціальній школі – не самоціль, а засіб навчання і виховання.

Дидактична гра може використовуватись вчителем для засвоєння нового матеріалу, закріплення вже вивченого матеріалу, розвитку творчих здібностей, формування специфічних умінь, що дає можливість учням з інтелектуальними порушеннями вивчати навчальний матеріал з різних позицій. Мета такої гри полягає в тому, щоб формувати в учнів вміння поєднувати теоретичні знання з практичною діяльністю [1].

Отже, корекційна спрямованість дидактичної гри полягає у тому, що під час використання її на уроках у спеціальній школі в учнів виникає звичка до зосередження, розвиваються та коригуються знання, вміння і навички. Зацікавившись, школярі не звертають уваги на те, що вчаться, навіть самі пасивні з дітей, включаються в гру з великим бажанням.

Список використаної літератури:

1. Ардобацька К.В. Корекційна спрямованість дидактичних ігор у формуванні кількісних уявлень в учнів допоміжної школи: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. техн. наук : спец. 13.00.03 “корекційна педагогіка” / К.В. Ардобацька. – Київ, 1999. – 18 с.
2. Катаева, А.А. Дидактические игры и упражнения в обучении умственно отсталых дошкольников: кн. для учителя / А.А. Катаева, Е.А. Стребелева. - М.: Просвещение, 1991. - 191 с.
3. Салата О. Від подиву – до мислення (Ігрова технологія моделювання як метод інтеграції знань учнів) / О. Салата // Історія в школах України, № 8. 2004. – С. 31–33.
4. Сухомлинський В. О. Інтерес до учіння – важливий стимул навчальної діяльності учнів / В. О. Сухомлинський. Вибрані твори : В 5 т. – Т. 1. – С. 12-13.

*Сорич Марія Миколаївна,
студентка IV курсу,
Спеціальності «Ортопедагогіка»*

*Науковий керівник:
к. пед. н., ст. викладач
Родненко Марина Єгорівна*

«Організація домашнього середовища для дітей раннього віку з церебральним паралічем засобами Монтессорі-терапії»

В останній час в реабілітології з'явилося достатньо багато нових терапевтичних методів роботи з дітьми, які мають порушення психофізичного розвитку. Одним з таких методів, що є рекомендованим до застосування, є метод Монтессорі-терапії. Необхідно відмітити, що Монтессорі-терапія дає позитивний результат при формуванні різних функціональних навичок у дітей з церебральним паралічем. Практичний досвід використання даного методу накопичено під час роботи з дітьми, які мають різні форми ДЦП: спастичну, геміпаретичну та гіперкінетичну. При важких формах рухових розладів робота ведеться за активної участі батьків.

Сенс Монтессорі-терапії заключається в тому, щоб знайти збережені форми активності дитини, що не є враженими хворобою, і на їх основі за допомогою спеціально підбраного середовища створювати передумови для розвитку дитини.

Марія Монтессорі вважала, що навчання починається з народження, і перші роки життя, будучи самими формуючими, є найважливішими як фізично, так і розумово [4].

Свідомість дитини є дуже активною в ранньому віці, тому навчання дитини передбачає створення надійного фундаменту, на якому буде будуватися вся майбутня освіта. М. Монтессорі зазначала, що «Дитинство - це дійсно дуже важливий період, тому, що якщо ми хочемо прищепити людям новий спосіб мислення, якщо ми бажаємо якимось змінити або поліпшити звичаї своєї країни, якщо ми хочемо, щоб характерні риси нашого народу проявилися ще більше, інструментом нашого впливу повинна бути дитина, оскільки можливості впливу на дорослих вельми обмежені» [2].

Автор методу підкреслювала наявність у дитини з народження до дошкільного віку унікальної здатності вбирати властивості навколишнього середовища, називаючи такий тип розуму «вбираючий». За допомогою механізму розвитку - «вбираючого розуму» - дитина отримує відчуття, формує пам'ять та мовленнєві здібності, вбирає культуру та різні види рухів. Тому таке важливе значення має спеціальне підготовлене середовище, що задовільняє усі пізнавальні інтереси та потреби дитини.

На основі аналізу літературних джерел та педагогічних практик нами встановлено, що принципами організації Монтессорі-середовища, в тому числі й для дітей раннього віку є: врахування вікової сензитивності (тобто оптимальне поєднання умов для розвитку певних психічних функцій, що притаманні віковому періоду); безпечність; естетичність (автор методу завжди підкреслювала, що краса полягає в гармонії, а не в контрастах); впорядкованість (дотримання зовнішнього порядку призводить до порядку внутрішнього). Принцип реальності середовища вимагає використання предметів-стимулів, що оточують дитину в реальному житті. Тільки у взаємодії з реальним світом дитина отримує досвід у подоланні реальних (посильних) труднощів. Зонованість середовища передбачає поділ простору на області розвитку. Для дітей раннього віку П. Ліллард пропонує виділити наступні зони: сну, переодягання, годування і догляду, зону для діяльності [1]. По мірі дорослішання дитини для задоволення її потреб середовище треба змінювати: наприклад, розширити зонами руху, музики, мистецтва, практичної діяльності.

Формування домашнього простору з поділом на зони з неухильним дотриманням принципів організації Монтессорі-середовища сприяє розвитку можливостей дитини, в тому числі й з церебральним паралічем, у даному віковому періоді.

Також встановлено, що предмети-стимули, які є частиною середовища для дітей раннього віку, зокрема і з церебральним паралічем, є дослідним матеріалом для задоволення кожної потреби та відповідають наступним вимогам:

- інтелектуальна цінність, що забезпечує процес концентрації уваги;
- постійна готовність до використання;
- виготовлення з природніх матеріалів;
- екологічна безпечність;
- обмежена кількість, аби, на думку М. Монтессорі, не перешкоджати розвитку дитини;
- врахування полімодального сенсорного впливу;
- ізоляція труднощів;
- здатність до адаптації (*потовщення ручок, збільшення розмірів тощо*);

Організація середовища для дитини раннього віку з церебральним паралічем вдома відповідає принципам формування спеціального підготовленого Монтессорі-середовища, але не копіює його. Важливо під час формування організованого певним чином домашнього простору максимально задовільнити усі фізіологічні, фізичні, психологічні потреби дитини раннього віку з ДЦП, зокрема: в русі (точність, контрольованість, координація); в сенсорному досвіді (набувається через діяльність); в розвитку інтелекту (через багаторазове повторення); засвоєнні послідовності дій та робочого циклу, в повторенні; в реалізації культурних навичок та яскравих емоцій.

Таким чином, правильно організоване (відповідно до принципів та вимог до організації Монтессорі-простору) домашнє середовище засобами Монтессорі-терапії для дитини раннього віку з церебральним паралічем забезпечує реалізацію усіх її потреб та керівництво ними; допомагає зрозуміти та визначити межі свободи; підвищує ефективність процесу навчання через досвід від взаємодії з реальним світом.

Список використаної літератури:

1. Лиллард П. П. Монтессори с самого начала . От 0 до 3 лет / Лиллард П.П. Монтессори с самого начала – М.: « Эксмо», 2003. – 157 с.
2. Монтессори М. Помогите мне это сделать самому / Сост.: М. В. Богуславский, Г. Б. Корнетов (сборник фрагментов из переведенных книг М. Монтессори и статей российских авторов о педагогике М. Монтессори). Москва : ИД «Карапуз». 2000. 272 с.
3. Роденко М. Є. Монтессорі-терапевтичне середовище як засіб корекції пізнавальної діяльності дітей дошкільного віку з церебральним паралічем. Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова: зб. наук. пр. Серія 19. Корекційна педагогіка та спеціальна психологія. Київ : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2014. № 26. С. 189.
4. Хейнсток Э. Гениев учат с рождения. Система Монтессори у себя дома./ [пер. с англ. А. Н. Степановой]. Москва : Эксмо, 2012. 208 с. (Популярные развивающие методики).

*Стеценко Вікторія Леонідівна
студентка IV курсу
Спеціальності «Психологія(клінічна)»*

*Науковий керівник:
кандидат психологічних наук, доцент
Кротенко Валентина Іванівна*

«Розвиток емоційно-вольової сфери як умова становлення цілісної особистості дитини з ДЦП»

Сучасні умови життя та діяльності людини в Україні характеризуються кардинальними змінами в сфері економіки, соціальних відносин та освіти. Суспільство все знову і знову висуває нові вимоги до розвитку особистості, до тих аспектів, які на даному етапі його становлення є важливими, зокрема емоційної сфери.

Проблема особливостей розвитку емоційної сфери дітей є актуальною як у теоретичному, так і практичному аспектах. Ключовими факторами, що детермінують розвиток емоційної сфери є недостатня теоретична обізнаність в загальних уявленнях щодо сутності емоцій, їх динамічності протікання, амбівалентності тощо.

Незважаючи на великий прогрес сучасної теоретичної і практичної медицини, багато захворювань залишаються невиліковними, наслідки їх є стійкими та стають причиною інвалідності. До цих захворювань і належить дитячий церебральний параліч (ДЦП). Становлення особистості дітей з ДЦП, у зв'язку з вираженим фізичним дефектом, супроводжується підвищенням відчуття фрустрації, емоційної напруги, депресивності, розладу в адекватності емоційного регулювання.

Дитячий церебральний параліч являє собою захворювання, при якому на грубу органічну патологію накладається також і вплив соціально – психологічних факторів, обумовлених інвалідизацією дітей. Вивченням даної проблеми тривалий час займалися: Є.І. Кириченко, В.В. Лебединський, В.Р. Іпполітова, Е.М. Мастюкова, В.В. Іпатова, О.В. Крижко, І.Ю. Левченко, І.І. Мамайчук, О.В. Романенко та ін.

Ознаки формування ДЦП можливо помітити ще в грудному віці, адже перші прояви ураження ЦНС стають очевидними вже після народження. Психоемоційний розвиток таких дітей своєрідний: крик є маловиразним, чітких інтонацій не простежується; комплекс поживлення, позитивні реакції на матір або слабко виражені, або взагалі відсутні. Натомість переважають негативні емоційні реакції – плач, переляк, тобто у них знижена орієнтовна реакція на спілкування взагалі; спостерігається також відставання у моторному розвитку.

У дошкільному віці відбувається бурхливий розвиток емоційної сфери, який справляє величезний вплив на особистісний розвиток дитини, на оволодіння нею різноманітними видами діяльності, адже саме тоді починає реально формуватись особистість дитини. Цей процес тісно пов'язаний з розвитком емоційної сфери, із формуванням інтересів та мотивів поведінки, що відповідно, спричинено соціальним оточенням, передусім типовими для даного етапу розвитку взаєминами з дорослими.

Психологічні дослідження хворих на ДЦП вказують на недостатній розвиток вольових якостей у цієї категорії дітей і недостатньо сформовану функцію контролю поведінки. Порушення емоційно – вольової функції проявляються у вигляді підвищеної емоційної збудливості та підвищеної чутливості до звичайних подразників навколишнього середовища, схильності до коливань настрою. Підвищена емоційна лабільність поєднується з інертністю емоційних реакцій [1,2]. Важливим аспектом є також і ставлення родини до хвороби, і задіяний стиль виховання. Це і спричиняє виникнення психічного інфантилізму, що характеризується тривалим переважанням ігрових інтересів, відсутністю прояву ініціативи, низьким рівнем мотивації, що супроводжується завищеною

самооцінкою. Для дітей з ДЦП, у разі факту неуспіху в тій чи іншій діяльності, характерне виникнення так званого «афекту неадекватності», що виявляється в ігноруванні даного факту та супроводжується реакціями пасивного протесту, а саме відмови від спілкування з певними людьми, проявами пасивності, безініціативності. Ці особливості особистості та поведінки дуже часто зустрічаються у дітей з ДЦП [3,4]. Поряд з цим для даного порушення характерна і підвищена стомлюваність з рисами плаксивості, дратівливості, прискоренням темпу мовлення і відповідно посиленням гіперкінезів.

Тож, узагальнивши перелічене, варто зазначити, що корекцію емоційних порушень старших дошкільників треба розглядати як один із важливих аспектів у роботі клінічного психолога, адже під час такої роботи відбуваються вагомі зміни в емоційній сфері, змінюється тип реагування під час тієї чи іншої діяльності, освоюються соціальні норми, емоції стають більш довірливими та усвідомленими і як наслідок формується цілісна особистість.

Список використаних джерел:

1. Бреслав Г.М. Эмоциональные особенности формирования личности в детстве: норма и отклонения. — М, 1990.— с. 96 - 124.
2. Изард К. Э. Психология эмоций. — СПб., 2000.
3. Мамайчук И. И. Психологическая помощь детям с проблемами в развитии / Ирина Ивановна Мамайчук. – 220 с.
4. Самоукина Н.В. «Игры в школе и дома»(Психологические упражнения,коррекционные программы).М. «Новая школа» - 1995.

*Суховірська Іванна Романівна,
Магістрантка II курсу,
Спеціальності «Ортопедагогіка»*

*Науковий керівник:
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри ортопедагогіки,
ортосихології та реабілітології
Заплатинська Анна Богданівна*

«Організація корекційно-розвивальної роботи з дітьми з комбінованими порушеннями розвитку»

Вітчизняними і зарубіжними вченими здійснено низку досліджень щодо виховання та навчання дітей з порушеннями психофізичного розвитку в системі спеціальної освіти. До таких ґрунтовних праць відносимо дослідження: В. Бондаря, Л. Вавіної, Т. Власової, В. Засенка, І. Єременко, М. Іпполітової, С. Постовойтової, Є. Соботович, В. Синьова, В. Тарсун, В. Турчинської, О. Хохліної, О. Чеботарьової, М. Шеремет та інших. Про множинність порушення та особливості формування психічних процесів і навчальної діяльності у дітей з комбінованими порушеннями розвитку, зокрема «потрійний дефект», писали: Т. Басилова, Г. Бертинь, М. Жихарева, О. Мастюкова, Р. Марєєва, М. Певзнер, В. Чулков. А також Р. Блах, Д. Доллі, Б. МакЛетчі, W. Дуксик, М. Zaorska, F. Hill, D. Fischer, H. Barth, G. Sondersorge та інші.

На основі аналізу наукових праць вище вказаних авторів визначено головну мету нашого дослідження - здійснення порівняльного аналізу корекційно-реабілітаційних методик, визначення їх відповідності до специфіки та варіативності порушення в процесі побудови індивідуальної програми розвитку та комплексу корекційно-розвивальних занять. В нашому дослідженні головною категорією вивчення є діти з комбінованими порушеннями у розвитку, зокрема з порушеннями функцій опорно-рухового апарату

(ДЦП – спастична геміплегія, геміпаретична форма) та сенсорними порушеннями (порушення зору - атрофія зорового нерва, ретинопатія недоношених, астигматизм, амбліопія) [1,2].

За результатами проведеного нами констатувального експерименту виявлено, що діти з комбінованими порушеннями мають низький та середній рівень розвитку психічних процесів. Зокрема, страждають сприймання, пам'ять та увага, що пояснюється тим, що в даній категорії дітей значні порушення опорно-рухового апарату та сенсорної сфери внаслідок чого значно знижується можливість накопичення досвіду і створює слабку основу для розвитку дитини в цілому. Тому, для проведення формувального експерименту нами обрано елементи методик які дозволяють враховувати сильні та слабкі сторони дитини, її збережені можливості. Діяльність дітей під час занять стимульована таким чином, щоб успішні дії дитини вибудовували зворотні зв'язки, формували внутрішню потребу і мотивацію до діяльності.

В структурі запропонованих нами комплексних занять використано елементи: сенсорної інтеграції (з метою подолання симптомів сенсорної дезінтеграції в сферах: відчуття та сприймання, накопичення сенсорного досвіду); Кондуктивної педагогіки (для розвитку самостійності власних дій та запам'ятовування послідовності їх виконання, а також контроль власного тіла, його положення та переміщення в просторі); Монтессорі-педагогіки (з метою формування довільної уваги та її стійкості) [4,5,6].

Власне заняття має таку структуру:

1. Вступна частина. Пасивна релаксація у комфортному середовищі з включенням вправ на стимулювання зорового, тактильного та слухового сприймання.

2. Основна частина. Завдання на розвиток пам'яті та уваги. Розширення рухового досвіду; усвідомлення рухів різних частин тіла; запам'ятовування, пригадування, впізнавання звуків, кольорів, предметів побуту. Інтегративні завдання на розвиток зорової пам'яті та зорового розрізнення. Тривала самостійна діяльність з мотиваційними предметами (дидактичні ігри).

3. Заключна частина. Пасивний відпочинок без сенсорних стимулів. Час для обробки ЦНС отриманих відчуттів.

Отже, в результаті дослідження нами зроблено вибірку з корекційних методик, які мають комплексний вплив на формування психічних процесів у дітей з комбінованими порушеннями розвитку. Обрані методики дозволяють максимально охопити усі сфери розвитку дитини з психофізичними порушеннями та впливають на формування й укріплення нейронних зв'язків, що в свою чергу створюють міцну основу для розвитку дитини в цілому.

Список використаної літератури:

1. Бадалян Л. О. Детские церебральные параличи / Л. О. Бадалян, Л. Т. Журба. – Киев, 1988. – 323 с.
2. Жигорева М.В. Дети с комплексными нарушениями в развитии: педагогическая помощь: учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений / М.В. Жигорева. – М.: Академия, 2006. – 240 с.
3. Сенсорная интеграция : теория и практика / Анита Банди, Шелли Лейн, Элизабет Мюррей ; пер. [с англ.] и науч. ред. Д. В. Ермолаева. – Москва : Теревинф, 2017. - 768 с.
4. Монтессори М. Метод научной педагогики. Дом ребенка / М. Монтессори, переводчик С. Займовський // . Росія - : АСТ, 2010.- 272 с.
5. Финк А. Кондуктивная педагогика А. Пете : Развитие детей с нарушениями опорно-двигательного аппарата / предисл. О. Шпека; [пер. с нем. Т. Е. Браудо, Б.А. Максимова, А.А. Михлина] ; науч. ред. рус. текста Н.М. Назарова. / А. Финк. – Москва : Издательский цент «Академия», 2003. – 136 с.

*Тараненко Анастасія Миколаївна
магістр 2 курсу
Спеціальності «016 Спеціальна освіта (логопедія)»*

*Науковий керівник:
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри логопедії
Чередніченко Наталія Володимирівна*

Особливості усного зв'язного мовлення молодших школярів із загальним недорозвиненням мовлення III рівня

Мовленнєва функція є однією з найважливіших психічних функцій людини. Зв'язне усне мовлення втілює усі досягнення дитини в оволодінні рідною мовою - у засвоєнні її фонетичної системи, словникового запасу, граматичної будови. Під час формування усного зв'язного мовлення у дітей встановлюється тісний зв'язок між мовленнєвим та пізнавальним розвитком.

Порушення мовлення негативно впливають на весь психічний розвиток дитини, відображаються на її діяльності, поведінці (І.С.Марченко, С.Ю. Конопляста, Р.І.Лалаєва, Є.Ф.Соботович, В.В.Тарасун, В.В.Тищенко, З.П.Прищепа, О.В.Ревуцька, Н.В.Чередніченко, М.К.Шеремет та ін.) [3].

Розвивати зв'язне мовлення школярів — означає формувати в них конкретні вміння. У початковій школі учні оволодівають такими вміннями побудови зв'язних висловлювань: уміння зрозуміти тему, осмислити її і розкрити у власному творі; підпорядковувати висловлювання певній ідеї; збирати матеріал для висловлювання; систематизувати матеріал і скласти план майбутнього тексту; дотримуватися плану; використовувати мовні засоби; будувати текст; вдосконалювати власний текст. Школярі опановують зазначені вміння, поступово просуючись від простіших до складніших, встановлюючи між ними зв'язки. Успішність оволодіння вміннями будувати зв'язне висловлювання залежатиме від систематичності і системності роботи над ними [1].

Діти з порушенням мовлення, численну кількість із яких складають діти із загальним недорозвиненням мовлення (ЗНМ), належать до неоднорідної групи, для якої оволодіння усним мовленням — єдиний і основний шлях особистісного розвитку. Системне порушення у них мовленнєвої функції проявляється у недостатній чи повній несформованості всіх складових мовленнєвої діяльності (фонетико-фонематичної, лексичної, граматичної) на імпресивному та/чи експресивному рівні, а також тих функцій та операцій, які забезпечують засвоєння мови (зокрема, мисленнєвих функцій і операцій, функцій сприймання, уваги, пам'яті та контролю різних модальностей), внаслідок дії шкідливих екзогенних і/чи ендогенних факторів на різних етапах розвитку (пренатальному, натальному, постнатальному) [2,4].

Проблема мовленнєвого недорозвинення у дітей ґрунтовно розроблялась і висвітлювалась у вітчизняній і зарубіжній літературі багатьма науковцями, починаючи ще з 50-60-х років ХХ ст. (А.С.Винокур, В.К. Воробйова, Н.С. Жукова, Р.І. Лалаєва, Р.Є. Левіна, І.С. Марченко, Л.Ф. Спірова, Є.Ф.Соботович, В.В. Тарасун, В.В. Тищенко, Л.І. Трофименко, Г.В. Чиркіна, О.М. Шахнарович, М.К. Шеремет та ін.).

Науковці відзначають своєрідність дітей із ЗНМ, що проявляється в дисгармонії емоційно-вольової сфери, слабкості вольових процесів, у зниженні працездатності, підвищеній втомлюваності, порушенні пам'яті, довільної концентрації та переключенні уваги тощо (С.Ю. Конопляста, І.В. Мартиненко, А.Г. Обухівська, Т.М. Сак та ін.). Недоліки пізнавальної діяльності і мовленнєвого розвитку таких школярів, повільне засвоєння нового утруднюють оволодіння ними усним зв'язним мовленням.

Проведене нами дослідження дозволило констатувати незадовільність сформованості зв'язного усного мовлення у школярів із ЗНМ III рівня. Нами з'ясовано, що серйозними недоліками зв'язних висловлювань є: відсутність повноти, точності висловлювання; конкретність розкриття змісту; порушення логічної послідовності, необхідних зв'язків та єдності окремих частин творів; фрагментарність, повтори, пропуски епізодів, відступи від теми; погане володіння логікою побудови речень, невміння виражати смислові зв'язки та відношення як у самих реченнях, так і між різними мовними засобами; недосконалість мовленнєвого оформлення зв'язних висловлювань: порушення синтаксичного, лексико-граматичного та фонетичного оформлення речень у тексті.

Найбільш доступними видами зв'язних усних висловлювань для молодших школярів із ЗНМ III рівня є складання розповідей за сюжетним малюнком і початком, а також переказ з опорою на план.

На підставі отриманих нами результатів дослідження можемо надати такі рекомендації щодо формування в учнів із ЗНМ III рівня зв'язного усного висловлювання:

1) важливою складовою роботи над переказами та творами є удосконалення підготовчої роботи; впровадження детального аналізу усних робіт. Діти мають засвоїти прийоми композиційної побудови оповідання, які б могли забезпечити успішність формування монологічного висловлювання.

2) позитивний емоційний характер, насиченість зображеної події цікавими для учнів враженнями, а також гострота розгортання сюжетної лінії розповіді має великий позитивний вплив на організацію змістовної, лексичної сторони зв'язного мовлення;

3) необхідним є застосування різних опор: вербальних та візуальних з метою утримання у внутрішньому мовленні програми висловлювання та стимулювання мовленнєвих дій.

Список використаної літератури:

1. Вашуленко М.С. Методика навчання української мови в початковій школі: навч.-метод. посіб. для студ. вищ. навч. закл. К. 2010. 364 с.
2. Глухов В.П. Комплексный подход к формированию связной речи у детей дошкольного возраста с нарушениями речевого и познавательного развития: монография. М. 2013. 232 с.
3. Конопляста С.Ю., Сак Т.В. Логопсихологія: навч. посіб. К. 2010. 293 с.
4. Марченко І. С. Спеціальна методика початкового навчання української мови (логопедична робота з корекції порушень мовлення у дошкільників): Навчальний посібник для студентів вищих педагогічних навчальних закладів. К. 2010. 288 с.

*Терниця Ірина Олександрівна,
Магістрант II курсу,
Спеціальності «Ортопедагогіка»*

*Науковий керівник:
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри ортопедагогіки,
ортопсихології та реабілітології
Заплатинська Анна Богданівна*

«Вивчення сформованості фізичних якостей у дошкільників з порушеннями функцій опорно-рухового апарату інтерактивними засобами»

Впродовж останніх років в Україні відбувається зміна парадигми щодо надання фахового корекційно-реабілітаційного супроводу дітям з порушеннями психофізичного

розвитку. Зміна підходів до надання освітніх та корекційних послуг визначає застосування спеціалістами адаптованих методик, що забезпечуватимуть комплексну реабілітацію. Однією із таких технологій є інтерактивні засоби, які створені в умовах кімнати віртуальної реальності, які передбачають формування просторового орієнтування у дітей з порушеннями функцій опорно-рухового апарату з метою підсилення реабілітаційного процесу.

Результати теоретичного аналізу психолого-педагогічної літератури свідчать про недостатність вивчення формування фізичних якостей у дітей з порушеннями функцій опорно-рухового апарату (Н. Бернштейн, О. Глоба, М. Єфименко, А. Шевцов). З метою визначення стану сформованості фізичних якостей у дошкільників з порушеннями функцій опорно-рухового апарату нами обрано інтерактивні засоби та можливість їх застосування в умовах кімнати віртуальної реальності як діагностичної, та корекційної технології [1, С. 23-26].

Методи дослідження, що використовувались в процесі обстеження дітей та укладанні діагностичної програми добирались індивідуально з урахуванням множинності проявів фізичних, інтелектуальних та сенсорних порушень. Основними були: спостереження, вивчення анамнезу, бесіди з фахівцями та батьками, а також результати проведеного констатувального експерименту, що ґрунтувався на методиках психолого-педагогічної та нейропсихологічної діагностики [2, С. 62-68]. За наслідками теоретичного аналізу джерел та проведеного дослідження нами встановлено недостатність сформованості фізичних якостей у дошкільників з порушеннями функцій опорно-рухового апарату. Для визначення сформованості просторово-організованих рухів та довільної регуляції діяльності використовували віртуальні ігри: інтерактивна гра «Кріт» - призначена для розвитку великої моторики, координації та реакції дітей на зміни в ігровому полі. Для вивчення білатеральної моторної координації дітям були запропоновані наступні інтерактивні ігри: «Музичне піаніно» - гра спрямована на виявлення стану просторових уявлень дитини, уявної просторової переорієнтації, знаходження і показу правої і лівої сторони власного тіла, що передбачає подолання тенденції до дзеркального відтворення; прилад LeapMotion використовували з метою вивчення нейромоторної координації та сформованості дрібної моторики – технічні можливості даного пристрою дозволили визначити вправність кисті рук та пальців, вміння виконувати перехресні рухи, а також вивчити концентрацію уваги та здатність до довільної діяльності дитини.

З метою вивчення вертикалізації (прямоходіння) нами пропонувалися такі ігри: реалістичні зображення комах, «Пірати», «Футбол» - при виконанні даних вправ дитина утримує вертикальне положення тіла, визначалася реакція дітей на зміни в ігровому полі. За наслідками констатувального експерименту нами встановлено, що інтерес до виконання ігрових віртуальних завдань спонукав дитину до цілеспрямованої рухової активності, яка на момент діагностування була недостатньо розвинута. Також підтвердилося значення внутрішньої мотивації формування моторного планування різного ступеня складності [3, С. 35].

Таким чином, результати вивчення сформованості фізичних якостей у дошкільників з порушеннями функцій опорно-рухового апарату на етапі констатувального експерименту показали, що лише в 11 % дітей з порушеннями функцій опорно-рухового апарату виявлено високий рівень сформованості фізичних якостей за вищезазначеними показниками. Середній рівень сформованості фізичних якостей виявлено у 35 % дошкільників. Із низьким рівнем сформованості фізичних якостей виявлено 54 % дошкільників з порушеннями функцій опорно-рухового апарату.

Проведене дослідження мало індивідуальний характер та проводилось в декілька етапів із врахуванням підвищеної втомлюваності та особливості перебігу психічних процесів у дітей з церебральним паралічем. Тривалість кожного обстеження не перевищувала 15 хвилин.

Отже, отримані експериментальні дані є підставою для розроблення формувального експерименту, що передбачає проведення корекційно-розвивальної роботи з метою підвищення рівня фізичних якостей, зокрема, просторової координації, двосторонньої інтеграції та послідовності рухів, вертикалізації (прямоходіння) у дошкільників з церебральним паралічем за допомогою інтерактивних засобів в умовах кімнати віртуальної реальності.

Список використаної літератури:

1. Андрущенко Н.В. Психодіагностика у дітей раннього віку в нейропедіатрії / Н.В. Андрущенко. – Санкт-Петербург : Изд-во СЗГМУ ім. І.І. Мечникова, 2013. – 46 с.
2. Заплатинська А. Б. Нейропсихологічні основи укладання програми комплексної абілітації для дітей раннього віку. / Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія № 19. Корекційна педагогіка та спеціальна психологія. – Випуск 34 : збірник наукових праць. / М-во освіти і науки України, Нац. пед. ун-т імені М.П. Драгоманова. – К.: Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2017. –190с. – С. 32-37.
3. Мокиенко О.А., Люкманов Р.Х., Черникова Л.А. и др. Интерфейс мозг-компьютер: первый опыт клинического применения в России. Физиология человека. 2016; С. 35.

*Федончук Ольга Анатоліївна
магістрантка 2 курсу групи 2МТН
спеціальності "Спеціальна освіта. Тифлопедагогіка".*

*Науковий керівник:
кандидат філологічних наук, доцент
Серпутько Ганна Петрівна*

Міжособистісні стосунки з дітьми із порушеннями зору в інтегрованому учнівському колективі

Найбільш важливим і змістовним з точки зору розкриття специфіки спілкування, виявлення потреб, мотивів, задач і засобів міжособистісного спілкування молодших школярів з порушеннями зору – є дослідження генезису спілкування.

Дослідження спілкування незрячих дітей раннього дошкільного віку, проведене Л.І. Солнцевою [4], показало, що спілкування розвивається за тими ж закономірностями, що і у дітей зі збереженим зором, що пов'язано з розвитком мови, але воно має свої своєрідності, викликані перебудовою системи зв'язків з оточуючими. Так, в перший рік життя незрячої дитини провідним видом діяльності є спілкування з близькими рідними, яке забезпечує їй засвоєння суспільного досвіду без використання зору. Незряча дитина використовує мовні звуки і слова для привернення до себе уваги, для досягнення певних предметів. Відгук дорослих та їх емоційне ставлення до цього стимулює спілкування. В цьому віці немає принципової різниці у спілкуванні незрячих та зрячих дітей, проте у дітей з глибокими порушеннями зору спостерігаються більші труднощі. Тому результативність спілкування незрячих дітей раннього віку залежить від вміння дорослої людини викликати вербальну та невербальну (предметну) активність дитини.

Вчені і практики, які працюють з даною категорією дітей, наголошують на тому, що однією з причин відчуження дитини з порушеннями зору в товаристві однолітків є труднощі у спілкуванні, а отже і міжособистісних стосунках. Детально у своїх наукових працях це досліджує Є.П. Синьова [3] У подальшому розвитку дитини спілкуванню незрячих дітей дошкільного та молодшого шкільного віку властиве виникнення конфліктів зі зрячими однолітками через необхідність узгодження дій учасників діяльності, розв'язання спільних завдань, в контролі за результатами діяльності кожного з учасників діяльності.

У розв'язанні конфліктів діти з порушеннями зору проявляють більшу невпевненість. Часто звертаються до старших за допомогою в оцінці діяльності та переведенні оцінки у вербальний комунікативний план.

У дослідженні І.М. Некрасової [1] вивчались комунікативні аспекти міжособистісних стосунків слабозорих дошкільників з афективною поведінкою. При цьому саме афективна поведінка слабозорих дошкільників розглядалась як вторинне відхилення, пов'язане з порушеннями зору (за даними автора 32,2 % слабозорих дошкільників мають афективну поведінку).

Результати соціометричного вивчення комунікативного середовища дошкільників із патологією зору показали, що в таких колективах, як і в інших подібних мікросоціальних групових об'єднаннях, існує своя ієрархія знехтуваних і привабливих групових партнерів.

У дослідженні, проведеному Е.М. Стерніною [5], з'ясовувались причини, які визначають положення незрячих школярів у класному колективі. Тож, за висновками дослідниці, особливості структури взаємостосунків у класі пов'язані із таким фактором, як організація колективу та рівень виховної роботи в ньому.

Дослідження, проведені І.О. Сасіною [2], стосувались особливостей міжособистісних стосунків в колективах дітей з порушеннями зору. Результати соціометричних експериментів показали, що порушення зору впливають на соціометричний статус таких дітей. Дошкільники з порушеннями зору частіше від їхніх однолітків з нормальним зором потрапляють у нижчі статусні групи. Причинами стають вторинні відхилення в поведінці, які викликані саме фактором ускладнень в ігровій діяльності, пересуванні в просторі, самообслуговуванні, що в свою чергу відбивається на спілкуванні між дітьми.

Предметом нашого дослідження є міжособистісні стосунки молодших школярів з порушеннями та без порушень зору в інтегрованих учнівських колективах.

Пропоноване дослідження проводилось на базі ЗОШ № 309 м. Києва з учнями 2-3 спеціальних класів для дітей з порушеннями зору та масових класів.

За результатами нашого спостереження, під час шкільного свята та в ході організованого нами спільного тренінгового заняття для учнів зазначених класів, було з'ясовано, що діти молодших класів з порушеннями зору практично не підтримують контакту з однолітками із нормальним зором. Під час занять-тренінгів, які проводились одночасно для школярів обох категорій, в учнів з порушеннями зору спостерігалась дуже низька активність, діти потребували більше заохочення формального лідера, на відміну від однолітків з нормальним зором.

Отже, за даними проаналізованих досліджень та в результаті проведеного нами спостереження з'ясувалось, що порушення зору негативно впливають як на розвиток комунікативних навичок дітей з порушеннями зору, так і на соціальну позицію дітей молодшого шкільного віку з порушеннями зору в навчальному середовищі. У результаті проведеного нами дослідження з'ясувалося, що необхідними також є проведення тифлопедагогами спеціальних класів та педагогами масових класів й іншими фахівцями, які працюють із цими дітьми, спільних заходів у навчально-виховному процесі, цілеспрямована організація спільної діяльності, що сприятиме розвитку взаємостосунків учнів з порушеннями зору з їх зрячими однолітками. З цією метою у магістерській роботі ми розробляємо методичні рекомендації для педагогів масових загальноосвітніх шкіл, в яких є спеціальні класи для дітей з порушеннями зору, із проведення низки спільних тренінгових занять для молодших школярів з порушеннями зору та без таких порушень.

Список використаної літератури

1. Некрасова І.М. Вплив зорових та афективних порушень на характер спілкування дошкільників з вадами зору / І.М. Некрасова // Соціально-психологічні проблеми тифлопедагогіки. Випуск 1. – К., 2003.

2. Сасіна І.О. Вивчення особливостей міжособистісного спілкування слабозорих дошкільників в інтегрованому дошкільному закладі / І.О. Сасіна // Соціально-психологічні проблеми тифлопедагогіки. Зб.наук.праць. Випуск 2. – К., 2003.
3. Синева Е.П. Исследование взаимоотношений слепых в производственных и школьных коллективах / Е.П. Синева // Дефектология. – 1980. – № 1.
4. Солнцева Л.И. Развитие компенсаторных процессов у слепых детей дошкольного возраста / Л.И. Солнцева. – М. Педагогика, 1980. – 192 с.
5. Стернина Э.М. Теория и методика воспитания слепых и слабовидящих школьников / Э.М. Стернина. – Л.: ЛГПИ им. Н. Герцена, 1980. – 220 с.

Фісенко Ксенія Геннадіївна
магістр 2 курсу
Спеціальності «016 Спеціальна освіта (логопедія)»

Науковий керівник:
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри логопедії
Чередніченко Наталія Володимирівна

Типологія синтаксичних помилок на письмі у молодших школярів із загальним недорозвиненням мовлення III рівня

На сучасному етапі попередження та корекція порушень усного та писемного мовлення залишається актуальною проблемою в корекційній педагогіці та логопедії.

Численні науково-методичні дослідження А.Винокура, Е. Данілавічутє, Р.Лалаєвої, І.Марченко, І. Садовнікової, Є. Соботович, В.Тарасун, Л.Трофименко, О. Ястребової, І. Прищепової, О.Ревуцької, Л.Спірової, Н.Чередніченко, В.Тищенко, Т. Швалюк, М. Шеремет, засвідчують, що діти із загальним недорозвиненням мовлення зі значними труднощами опановують програму з української мови. У цих школярів відзначається низький рівень сформованості усіх компонентів мовлення: обмежений обсяг словника, нечіткість уявлень про звуковий і морфологічний склад слова, недостатність мовних узагальнень, різних видів мовного аналізу, операцій порівняння і узагальнення, спрямування уваги на формальні одиниці мови. Діти припускаються в усному та писемному мовленні значної кількості різних за типологією та характером патологічних помилок. Серед них значну кількість становлять синтаксичні помилки, які проявляються під час складання та написання речень. [3].

Засоби кожного мовного рівня набувають повноти свого значення лише у найменшій комунікативній одиниці (реченні). Речення, що є об'єктом вивчення синтаксису, є основною комунікативною одиницею як усного, так і писемного мовлення. Саме тому своєчасне виявлення синтаксичних помилок та їх подолання в учнів молодших класів є актуальним завданням логопедичної допомоги, що і зумовило проведення нашого дослідження. [1].

Нами було всебічно проаналізовано різні види письмових робіт учнів та визначено стан сформованості мисленневих операцій на синтаксичному рівні. У констатувальному експерименті брали участь 14 учнів 3-4 класів із загальним недорозвиненням мовлення III рівня.

Нами було з'ясовано, що найбільш типовими помилками у дітей є: неправильний порядок слів у реченні; пропуски окремих слів у реченні; недотримання меж речення. відсутність або неправильне вживання великої букви на початку речення та крапки у кінці речення; неправильне узгодження слів у реченні (аграматизми).

Експеримент показав, що дані помилки простежувалися у дітей із середнім та низьким рівнем сформованості мисленневих операцій на синтаксичному рівні.

Основними причинами допущених помилок були: порушення синтаксичних узагальнень; порушення синтаксичного аналізу; звуження обсягу оперативної пам'яті; неможливість розподілити увагу між виконанням різних завдань; незнання правил запису речення; недостатня автоматизація навички письма речень. [2,3].

Отримані нами дані надали змоги визначити провідні напрямки корекційного впливу, а саме:

1. Формувати уміння диференціювати граматичні поняття «слово» і «речення».
2. Складати та поширювати речення з опорою на малюнки, вербальні опори, схеми; упорядковувати деформовані речення; правильно узгоджувати слова у реченні та вживати прийменники.
3. Формувати та розвивати навички синтаксичного аналізу (визначення кількості та послідовності слів у реченні).
4. Формувати уміння визначати тип речення за інтонацією та метою висловлювання та оформлювати його на письмі.
5. Розуміти семантику речення, правильно визначати причинно-наслідкові зв'язки між словами.
6. Розвивати мовно-слухову та зорову вербальну пам'ять, увагу та контроль.

Список використаної літератури:

1. Вавинова Е.В. Формирование синтаксических структур в рече-языковой деятельности учащихся первого класса общеобразовательной школы с общим недоразвитием речи III уровня : на примере предложений : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.03 / Вавинова Е.В. – Ростов н/Д, 2006. – 142с.
2. Тарасун В.В. Лого дидактика: навчальний посібник для вищих навчальних закладів / Тарасун В.В. — К: Видавництво Національного педагогічного університету імені М. П. Драшманова, 2004. - 348 с
3. Чередніченко Н. В. Комплексна діагностика дисграфічних та дизорфографічних помилок у письмі молодших школярів із порушенням писемного мовлення / Н. В. Чередніченко, Д. М. Горбачова // Логопедія. - 2015. - № 5. - С. 74-84.
4. Швалюк Т. М. ФОРМУВАННЯ СКЛАДНИХ СИНТАКСИЧНИХ КОНСТРУКЦІЙ У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ З ТЯЖКИМИ ПОРУШЕННЯМИ МОВЛЕННЯ : дис. канд. пед. наук : 13.00.03. / Швалюк Тетяна Миколаївна – Київ, 2013. – 304 с.

*Фрунзе Анна Андріївна
студентка 4курсу ПС2групи
Спеціальність: 053 Психологія*

*Науковий керівник:
кандидат психологічних наук, доцент
Кротенко Валентина Іванівна*

«Особливості психологічної корекції невротичних станів у підлітків»

Під час підліткового віку у дитини відбуваються якісні психологічні та біологічні зміни. Невротичний стан у підлітків виникає в результаті порушення особливо значимих життєвих відносин і виявляється розладом нервово-вегетативних функцій. Патологічні прояви етіологічно пов'язані з конфліктною ситуацією. На масштаб емоційного дискомфорту впливають багато факторів, зокрема особистісні особливості дитини та соціальна ситуація розвитку.

Основними напрямками психокорекції емоційних порушень є: пом'якшення емоційного дискомфорту у підлітків; підвищення активності і самостійності; усунення вторинних особистісних реакцій, обумовлених емоційними порушеннями, такими як агресивність, підвищена збудливість, тривожна недовірливість та корекція самооцінки, рівня самосвідомості, формування емоційної стійкості і саморегуляції.

Ефективним методом психологічної корекції невротичних станів у підлітків є, на нашу думку, метод арт-терапії «нейрографіка» Павла Піскарьова. Нейрографіка - це техніка перенесення образу проблем або складних ситуацій в зорові образи, інструмент візуалізації і усвідомлення проблеми як системи питань і відповідей, які на папері знаходять видимі зв'язки і стають більш зрозумілими для сприйняття, що дозволяє знайти прості шляхи виходу з ситуацій, які здаються заплутаними.

В нейрографії розглядаються межі особистості і межі існування, а все інше знаходиться в полі невідомості. Нейрографіка працює з полем особистості, середовищем і незвіданим. Також нейрографіка спирається на теорію геометричних символів К. Юнга: коло, трикутник, лінія, - всі ці символи відгукуються через нашу глибинну психіку.

Нами була розроблена та впроваджена корекційна програма протягом 4 місяців, у якій були використані комбіновані техніки аутотренінгу, музикотерапії, нейрографіки, казкотерапії, а також додали тілесно-орієнтовані вправи. Загалом, кожне заняття тривало 45 хвилин, один раз на тиждень, у середині шкільного дня.

Результати нашої практичної корекційної роботи показали, що нейрографіку краще застосовувати у поєднанні з музикотерапією, через властивість музикотерапії впливати безпосередньо на почуття людини. Музикотерапія виконує регулятивну функцію, тобто допомагає зняти тривогу та напруження і налаштуватись на потрібний лад, а нейрографіка в цей час активізує актуальні питання, згладжує їх «гостроту» на підсвідомому рівні. Після того, як знято тривогу та напруження і активізовано актуальні проблеми, в корекційну роботу включається ще й казкотерапія, оскільки під час казкотерапії відбувається візуалізація актуальних проблем та знаходження шляху вирішення на символічному рівні.

Після цього була проведена повторна діагностика за допомогою методик: «Експрес-діагностика неврозу» (К. Хека і Х. Хесса); «Рівень соціальної фрустрованості»/Бланк УСФ-1 (адаптована для підліткового віку) [3].

Результати наших досліджень показали, що поєднання технік нейрографіки, музикотерапії та казкотерапії з техніками аутотренінгу та тілесно-орієнтованої терапії позитивно впливає на невротичну симптоматику у дітей, знижуючи тривожні прояви та допомагаючи вирішити актуальні проблеми на символічному рівні. Успішність нашої техніки було підтверджено емпірично. Інтерпретуючи результати діагностики підлітків після проведення корекційної роботи, ми з'ясували, що представлені нами техніки у своїй комбінації впливають на покращення стану дітей та зниження невротичних проявів.

Список використаних джерел:

1. Мамайчук И. И. Психокоррекционные технологии для детей с проблемами в развитии. СПб: Речь, 2006.
2. Никитин В. Н. Арт-терапия: Учебное пособие. Москва: Когито-Центр, 2014.
3. Райгородский Д. Я. Практическая психодиагностика. Методики и тесты. Учебное пособие. Самара: Бахрах, 1998. 672 с.

*Харб Лінда Аліївна
Студентки III курсу
Спеціальності «Ортопедагогіка»*

*Науковий керівник:
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри ортопедагогіки,
ортосихології та реабілітології
Заплатинська Анна Богданівна*

«Застосування Кондуктивної педагогіки у роботі з дошкільниками із церебральним паралічем»

Кондуктивна педагогіка - це методика навчання дітей з множинними проявами порушеного розвитку до яких відносимо дітей з церебральним паралічем та/або ураженнями центральної нервової системи. Кондуктивна педагогіка, як методика корекційного впливу, була розроблена після Другої Світової Війни угорським лікарем-неврологом та педагогом Андрашем Петьо. В основі методики лежить освітня модель корекційно-реабілітаційного впливу на дитину з важкими формами церебрального параліча, яка об'єднує педагогічні та реабілітаційні цілі в одну розвивальну програму. Основна концепція методики спрямована на допомогу дітям з руховими порушеннями можливості набутти «ортофункцію». Зокрема, поняття «ортофункція» визначається як здатність брати активну участь в житті суспільства і функціонувати незважаючи на особливості психофізичного розвитку. Нейрофізіологічна ідея, яка закладена в Кондуктивну педагогіку базується на тому, що нервова система незважаючи на своє пошкодження, має можливості до формування нових нервових зв'язків.

Кондуктивна педагогіка або Метод А. Петьо, спрямований на різні аспекти розвитку дитини та її особистості. Методика передбачає заняття в групах чисельністю від 10 до 25 дітей, з подібним ступенем важкості та формою церебрального параліча та інтелектуальних можливостей. Заняття структуровані й проводяться відповідно до розробленої програми. Власне програма включає в себе блоки які містять комплекс вправ та педагогічних завдань, що проводяться в ігровій формі. Всі вправи реабілітаційного комплексу базуються на фізіологічних рухах та ієрархії їх формування в онтогенезі. Зокрема, комплекс вправ включає в себе вправляння з різними предметами та спортивними знаряддями. Наприклад, вправи з м'ячем, на сходах, на гімнастичній лавочці, з гімнастичною палкою, а також доповнюється ходою з ускладненими завданнями та вправами біля шведської стінки.

При організації і проведенні рухових вправ у Кондуктивній педагогіці використовується спеціально розроблене для цієї методики меблеве обладнання - драбинки, столи, бокси, виготовлені з дерев'яних заокруглених лакованих планок. Під час занять широко застосовують ритмізацію мовлення та спів пісень в техніці, яка називається «ритмічний намір». «Ритмічний намір» передбачає словесні інструкції, які подаються під час виконання серії завдань (2-3 рази повторюється інструкція до виконання діяльності). За допомогою ритму, пісень та віршів задається ритм рухової активності, який сприяє навчанню та мотивації дитини, а також допомагає привернути увагу до власне того руху, який здійснюється в даний момент.

Ефективність участі дитини в реабілітаційному процесі значною мірою залежить від її мотивації. Як правило, діти з церебральним паралічем пасивні у своїх діях. Метод А. Петьо вимагає активної участі дитини у реабілітаційному процесі. Правильно виставлена мета надає дитині належну мотивацію до занять, підносить самооцінку.

Програма занять за методикою А. Петьо передбачає безперервну участь дитини у різних видах діяльності, які навчають дітей думати і діяти в різних ситуаціях. Велике

значення у формуванні мотивації має прагнення дитини до успіху та досягнення прогнозованого результату. Заняття в групах також сприяє формуванню об'єктивної конкуренції, тобто діти спостерігають один за одним та заохочують до виконання вправ.

Отже, Кондуктивна педагогіка впродовж років є однією із ефективних методик реабілітації дошкільників церебральним паралічем.

Список використаних літератури:

1. Артеменко, І. Е. Кондуктивна педагогіка як сучасна технологія соціальної роботи з дітьми, хворими на ДЦП / І. Е. Артеменко // Соціальна робота в Україні : теорія і практика : науково-методичний журнал. – Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2016. – № 3-4. – С. 37
2. Основи соціальної педіатрії. Навчально-методичний посібник 2 том/ за редакцією Мартинюка В. Ю. – К.: ФОП Верес О.І. 2016. – 207-209 с.
3. <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/41345/06-Kozijavkin.pdf>

*Холкіна Анна Олександрівна
Студентка I курсу, ступеня «Магістр»,
Спеціальності «Психологія спеціальна (клінічна)»*

*Науковий керівник:
кандидат педагогічних наук, доцент
Осадча Тетяна Миколаївна*

«PANDAS синдром»

Одним із актуальних питань для медичних працівників та психологів є Пандас (Pediatric Autoimmune Neuropsychiatric Disorders Associated with Streptococcal infections - акронім «дитячі аутоімунні нервово-психічні розлади, асоційовані зі стрептококовими інфекціями») - термін, що використовується для опису стану у дітей, у яких швидко розвивається obsесивно-компульсивний розлад і (або) тікозні розлади, в тому числі синдром Туретта, після того, як вони перехворіли групою стрептококових інфекцій, таких як гострий фарингіт, тонзиліт і скарлатина. Пропонованим патогенезом цих порушень вважається аутоімунна реакція, при якій антитіла вражають нервові клітини[3].

Вперше ця патологія була описана в кінці минулого століття, в 1998 році. Синдром PANDAS все ще залишається проблемою досить загадковою - деякі вчені взагалі заперечують можливість його існування, тому в даний час це захворювання не зустрічається, ні в медичній класифікації МКБ-10, ні в американській психіатричній класифікації DSM.

Як відомо, β -гемолітичні стрептококи групи А асоційовані з гострою ревматичною лихоманкою і хронічним ревмокардитом у людей. Малу хорею, зумовлену продукцією стимульованих антитіл до антигенів нейронів субкортикальних ядер, донедавна розглядали в англійській науковій літературі як єдине неврологічне ускладнення ревматизму. Однак протягом останніх десятиліть було накопичено докази існування додаткового спектра нейропсихічних і екстрапірамідних розладів, асоційованих зі стрептококовою інфекцією ротоглотки, які отримали назву PANDAS [4].

Науковці S.E. Swedo, L. Klesling (1994), вважають, що існує взаємозв'язок між різними хореоформними гіперкінезами, тиками та неврозоподібними нав'язливими станами у дітей з гемолітичним стрептококом групи А (БГСА). Механізм розвитку цього синдрому пов'язаний з аутоімунною реакцією в результаті яких антитіла уражують нервові клітини[2].

До числа найбільш типових проявів синдрому PANDAS відносять obsесії (нав'язливості) різного характеру і вольові неконтрольовані зусилля або дії (компульсії). Подібного роду стани виникають з певною періодичністю і істотно знижують якість життя хворого.

Нерідко вищеописана клінічна симптоматика поєднується з такими проявами, як рухова гіперактивність, хореїформні гіперкінези, імпульсивність, неухважність, емоційна лабільність, розлади уваги, проблеми координації рухів, енурез, труднощі засипання, синдром Туретта, анорексія, що дозволяє розцінювати їх як коморбідних з синдромом PANDAS процеси[1].

Вищеописані симптоми зустрічаються у дітей віком від 5 до 14 років та середній перебіг атак триває 10-12 тижнів, що суттєво знижує якість життя пацієнтів. Батьки звертаються за допомогою до неврологів та психологів з метою зниження описаних симптомів у дітей. Призначене медикаментозне лікування та психокорекція не дають бажаних результатів.

Таким чином, не лише лікарі, а й психологи повинні пам'ятати про такі стани у дітей і тільки першочергова правильна діагностика та антибактеріальна терапія стрептококової інфекції та своєчасна психокорекція PANDAS синдрому сприятиме нівелюванню рухової гіперактивності, імпульсивності, емоційної лабільності, розладів уваги, синдрому Жиль де ля Туретта, анорексії у пацієнтів.

Список використаної літератури:

1. Murphy M.L., Pichichero M.E. Prospective identification and treatment of children with pediatric autoimmune neuropsychiatric disorder associated with group A streptococcal infection (PANDAS). Arch Pediatr Adolesc Med 2002;156(4):356-61.
  2. Swedo S.E., Leonard H.L., Garvey M. et al. Pediatric autoimmune neuropsychiatric disorders associated with streptococcal infections: clinical description of the first 50 cases. Am J Psychiatry 1998;155(2):264-71.
  3. Swedo S. E., Rapoport J. L., Cheslow D. L. et al. High prevalence of obsessive-compulsive symptoms in patients with Sydenham's chorea // Am. J. Psychiatry. — 1989. — Vol. 146 (2). — P. 246 — 249.
- Wong C.J., Stevens D.L. Serious group a streptococcal infections. Med Clin North Am 2013;97(4):721-36.

*Цюра Катерина Миколаївна,
Студентка IV курсу,
Спеціальності «Сурдопедагогіка»*

*Науковий керівник:
доктор педагогічних наук, професор
Шмалей Світлана Вікторівна*

«Оптимізація рівня фізичного здоров'я глухих підлітків»

Демократичні й економічні перетворення, які відбуваються в Україні на початку 21 століття, зумовили необхідність суттєвих змін у системі освіти, що знайшло своє відображення у Державній національній програмі «Освіта (Україна 21 століття)», Національній доктрині розвитку освіти України у 21 столітті, Національній програмі «Діти України» та інших офіційних державних документах. [2] У них наголошується, що діти з особливостями психофізичного розвитку потребують особливої турботи; вказується на необхідність оновлення змісту освіти, впровадження нових підходів, форм, методів навчання і виховання, які б відповідали потребам розвитку особистості таких дітей,

розумових і фізичних здібностей; оптимальних умов для максимальної соціально-трудової реабілітації.

Мета дослідження - розробка та наукове обґрунтування теоретико-методичних основ корекції рухової сфери дітей зі зниженим слухом віком від 11 до 15 років у процесі фізичного виховання.

У дослідженні визначено динаміку фізичного стану і здоров'я глухих підлітків 11-15 років під впливом занять за експериментальною програмою, вивчено ефективність розвитку силових параметрів, розроблено програму з фізичного виховання з розвитку силових якостей і підвищення фізичного здоров'я глухих підлітків.

Результати формувального етапу педагогічного експерименту засвідчують, що глухі підлітки експериментальної групи за тестуванням з „кистьової динамометрії” за рік занять за експериментальною методикою піднялися з середнього на високий рівень розвитку, також спостерігалися вірогідні зміни показників за тестуваннями „кистьової динамометрії” і „утримання тіла на поперечині”.

Виявлено, що різноманітний спектр засобів та експериментальна методика з розвитку динамічної ”вибухової” сили в експериментальній групі забезпечили приріст результатів глухих підлітків експериментальної групи у середньому від 15,7 до 54,3 %. Результати тестування силової динамічної витривалості засвідчили, що в підлітків експериментальної групи приріст результатів становив 26,3 %. Дослідження показників силової динамічної витривалості (тест „згинання і розгинання рук у положенні лежачи на підлозі”) засвідчує, що в школярів із глухотою спостерігається зниження темпу виконання тестової вправи в період поступово зростаючої втоми за рахунок порушення фази видиху при згинанні рук і фази вдиху при розгинанні.

Отже, необхідність у розвитку якості силової динамічної витривалості є цілком очевидною. Вивчення силового індексу із сили долоні та станової сили виявило поліпшення показників учнів експериментальної групи на 50 %; збільшення м'язової маси в підлітків експериментальної групи складає 9,6%. Визначено динаміку показників рівня фізичного здоров'я досліджуваних груп: учні експериментальної групи за рівнем фізичного здоров'я піднялися з низького рівня фізичного здоров'я на середній.

Розроблено програму з фізичного виховання для глухих учнів 11-15 років в умовах спеціальної школи-інтернату, яка сприяє підвищенню рівня фізичного розвитку, фізичного здоров'я і силових якостей у глухих підлітків за рахунок упорядкування цілей і завдань цього процесу; обґрунтовано адекватну методикою з розвитку максимальної статичної сили, „вибухової” динамічної сили, силової динамічної витривалості, що дозволила значно підвищити рівень фізичного розвитку, фізичного здоров'я і розвитку силових якостей глухих підлітків.

Список використаної літератури:

1. Афанасьева О. С. Фізична реабілітація слабочуючих дітей середнього шкільного віку з порушеннями постави : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. наук з фіз. вих. і спорту : 24.00.03. Київ, НУФВСУ. 2014. 20 с.
2. Про виховання дітей і молоді : Закон України. *Освіта України*. 2004. 14 вересня.
3. Краус О. Фізичне виховання дітей зі зниженим слухом. *Дефектолог*. 2012. № 1. С. 47–49.
4. Крет Я. В. Коррекция психофизического развития глухих детей старшего дошкольного возраста : дис. ... канд. психол. наук. Київ, 2000. 241 с.

*Шовкун Анастасія Віталіївна,
студентка III курсу
спеціальності «016 Спеціальна освіта,
Олігофренопедагогіка»*

*Науковий керівник:
кандидат педагогічних наук, доцент
Кравець Ніна Павлівна*

Використання фізичних вправ на уроках літературного читання з метою корекції учнів з інтелектуальними порушеннями

Проблема фізичного розвитку дітей з інтелектуальними порушеннями одна з найактуальніших у теорії та практиці корекційного навчання. Відомий український педагог В. Сухомлинський вказував, що здатність дитини сприймати й пізнавати навколишній світ значною мірою залежить від її здоров'я [3].

Роль фізичного виховання щодо корекції недоліків психофізичного розвитку дітей з інтелектуальними порушеннями вивчали такі науковці, як А. Дмитрієв, М. Козленко, В. Мозговий, Б. Сермесєв, Б. Шеремет, О. Шевченко та інші. Відомий спеціаліст з питань організації фізичної культури дітей з інтелектуальними порушеннями М. Козленко зазначав, що “фізкультурні вправи ... сприяють підвищенню життєдіяльності всього організму, ... тонізують діяльність центрального і периферійного відділів нервової системи, позитивно впливають на м'язи і кістково-зв'язковий апарат” [2, с. 168].

Фізичному вихованню учнів з інтелектуальними порушеннями приділяється неабияка роль на уроках літературного читання, тому що молодші школярі з інтелектуальними порушеннями на уроках літературного читання значну кількість часу сидять не рухаючись, швидко втомлюються, відволікаються, в них знижується працездатність, погіршується настрій, підвищується тривожність, дехто може порушувати правила поведінки на уроці, тому основним завданням учителя є подолання цих проявів, зняття статичного навантаження, фізичного та емоційного напруження.[1, с. 330].

Для відновлення фізичного здоров'я дітей та підвищення працездатності на уроках літературного читання ми використовували різноманітні фізичні вправи, спрямовані на загальне зміцнення здоров'я молодших школярів з інтелектуальними порушеннями. Вправи використовували у певній послідовності. Почали з вправ для формування правильного дихання. Для цього використали ряд вправ: “задуй свічку”, “святкові кульки”, “урок співів”. Вправи не лише сприяли зміцненню здоров'я учнів, а й підвищували інтерес до уроку літературного читання, насамперед до матеріалу, який вивчався.

Також для поліпшення загальної працездатності молодших школярів з інтелектуальними порушеннями на уроках літературного читання ми застосовували різноманітні фізкультурні хвилинки і паузи, які знімали втому, нормалізували увагу та активність, відновлювали сили й допомагали долати апатію, стомлюваність, порушення працездатності. Якщо в учнів виникала фізична й розумова стомлюваність, внаслідок чого вони переставали активно працювати, знижувався інтерес до матеріалу уроку, а стимули – ілюстративний матеріал, зміна завдань, диференціація діяльності, застосування індивідуального підходу не давали бажаних результатів, ми застосовували дві фізкультурні хвилинки протягом уроку [1].

Щоб процес виконання фізичних вправ був цікавим для дітей, ми емоційно підсилювали їх виконання. Діти виконували вправи під музику та з елементами танцю.

Варто відмітити, що учням подобаються фізкультурні хвилинки, які супроводжуються віршованими текстами. Школярі не лише зосереджують увагу на

вивченні певного матеріалу на уроці літературного читання, а й у них виробляється дикція та правильна артикуляція.

Виконання фізичних вправ у поєднанні з віршованими текстами сприяє розвитку пам'яті та уваги молодших школярів з інтелектуальними порушеннями, мовлення, мислення, уваги. Імітація дій у віршах розвиває уяву, спостереження учнів та викликає в них особливий інтерес, оскільки має багато спільного з ігровою діяльністю та казкою, які дітям доступні для сприймання.

По закінченню експерименту ми переконалися в тому, що належне фізичне навантаження на уроках літературного читання підвищує працездатність, допомагає активізувати пізнавальну діяльність молодших школярів з інтелектуальними порушеннями, а процес засвоєння та формування знань стає більш легким та доступним для школярів.

Отже, застосування комплексу фізичних вправ на уроках літературного читання у спеціальній загальноосвітній школі сприяє корекції недоліків розвитку дітей з інтелектуальними порушеннями, спрямоване на всебічний розвиток та на оптимізацію працездатності учнів, покращення їхнього розумового й фізичного стану. Але обов'язково потрібно враховувати індивідуальні та психофізіологічні можливості учнів.

Список використаної літератури:

1. Кравець Н. П. Урахування психофізичного стану здоров'я розумово відсталих учнів на уроках літератури // Педагогіка здоров'я: збірник наукових праць VII Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Чернігів, 7-8 квітня 2017 р.): [в 2 т.] / ред. колегія: С. М. Шкарлет [та ін.]. Чернігів, 2017. Т. 2. С. 329-332.

2. Основи спеціальної дидактики / за ред. д-ра пед. наук, проф. І. Г. Єременка. 2-е вид., переробл. К.: Рад. школа, 1986. 200 с.

3. Сухомлинський В. О. Здоров'я, здоров'я і ще раз здоров'я // Вибрані твори: В 5-ти т. К.: Рад. школа, 1976. Т. 3. С. 103-111.

4. Старко Ю. М. Позитивний вплив фізкультхвилинок на уроці // Педагогічна майстерня. 2011. № 11. С. 25-26.

*Шпорин Аліна Володимирівна,
студентка II курсу магістратури,
Спеціальності «Корекційна освіта:
Логопедія та спеціальна психологія»*

*Науковий керівник:
кандидат педагогічних наук, доцент
Ленів Зоряна Павлівна*

Готовність майбутніх логопедів до роботи в умовах інклюзії

Необхідність формування готовності майбутніх педагогів-логопедів до професійної діяльності регламентується низкою законодавчих актів України, зокрема Законами України «Про вищу освіту» і «Про освіту», Національною доктриною розвитку освіти, у яких одним із основних завдань є формування якісного кадрового потенціалу. Ще більшої актуальності це питання набуває на тлі розвитку інклюзивної освіти [1; 2; 4].

Питання готовності майбутніх фахівців до роботи в інклюзивних умовах відображені у працях закордонних учених: Т. Loreman, J. Deppeler, J. Lupart, D. Harvei, L. Stoll, A. McMahon, A. Greenwood, а також в роботах українських науковців: О. Акімової, В. Бондаря, І. Демченко, О. Казачінер, О. Качуровської, А. Колупаєвої, І. Малишевської,

О. Мартинчук, С. Миронової, Н. Пахомової, Л. Савчук, В. Синьова, Є. Синьової, Н. Софій, О. Таранченко, А. Шевцова, М. Шеремет, І. Юхимця та багатьох інших [1; 2; 3; 4].

За результатами аналізу наукових праць ми виокремили для діагностування студентів-логопедів на констатувальному етапі дослідження критерії, показники та рівні, а також наступні методи: тестування, анкетування, бесіда, спостереження за навчальним процесом, аналіз журналу успішності студентів, що дало можливість визначити стан готовності студентів-логопедів до професійної діяльності з дітьми із особливими освітніми потребами в умовах інклюзивного навчання.

Критерії оцінювання готовності студентів-логопедів до роботи в умовах інклюзії ми визначили такі:

1. Мотиваційно-самовдосконалювальний, що містить такі показники: - наявність та виразність професійно-педагогічної мотивації (професійна потреба, функціональний інтерес, допитливість та ін.) (методика адаптована за Н. Фетискіним); - здатність до самоосвіти і саморозвитку, а також прагнення до вдосконалення, підвищення професійної майстерності (тест-анкета О. Сергєєнкова);

2. Особистісно-ціннісний, до якого входять такі показники: - наявність емпатійних здібностей, як професійно важлива особистісна риса логопедів (методика В. Бойко); - усвідомлення цінності та важливості професії, відповідальності (методика В. Бойко);

3. Операційно-діяльнісний критерій, що має такі показники: - знання, практичні вміння, навички та здатності до роботи вчителем-логопедом в інклюзивних мовах, що містять не тільки роботу з дітьми з особливими потребами, а й консультування батьків і педагогічних працівників школи щодо забезпечення необхідних умов для навчання дітей із ООП в інклюзивних класах (опитувальник розроблений за аналогом з дослідженням Г. Ложкіна, Н. Пов'якель); - вміння діяти в команді психолого-педагогічного супроводу, оперувати логопедичними методиками та технологіями інклюзивного навчання (опитувальник З. Ленів) [1];

4. Когнітивно-змістовний, що містить наступні показники: - якість підготовки студентів-логопедів до роботи з учнями в умовах інклюзії (аналіз журналів успішності студентів-логопедів); - задоволеність студентів професійно-педагогічною підготовкою в університеті (адаптована анкета М. Шеремет і Н. Пахомової) [3].

Вибірку опитуваних склали студенти 3 курсу спеціальності «Корекційна освіта. Логопедія» НПУ ім. М.П. Драгоманова у кількості – 63 особи.

За результатами проведеного експерименту більшість студентів мали низький рівень готовності до роботи логопедом в інклюзивних умовах (31,7% опитаних). По 28,6% респондентів мали середній і нижче середнього рівні, а високий – був властивий тільки для 11,1% опитаних. Очевидно, що студенти 3-г курсу, в більшості, ще не готові до роботи в інклюзивних умовах, а тому потребують інтегрування у навчальний процес протягом 4 курсу спеціально організованих заходів (внесення змін у програми дисциплін і навчальних практик, тренінгів, он-лайн лекцій, тощо) з підготовки до професійної діяльності в умовах інклюзивного закладу освіти.

Зважаючи на проведені дослідження та аналіз отриманих результатів, ми визначили потребу розробки і впровадження методики формування готовності майбутніх логопедів до роботи в умовах інклюзії, здатних ефективно працювати в складі команди психолого-педагогічного супроводу задля освіти та соціалізації дітей із особливими освітніми потребами.

Список використаної літератури:

1. Ленів З. П. Особливості реалізації інклюзії та підготовка відповідних фахівців: проблеми, досвід, перспективи // Науковий часопис НПУ ім. М. П. Драгоманова: зб. наук. пр. / за ред. В. М. Синьова. – К.: НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2015 – № 29 – Сер. 19. Корекційна педагогіка та спеціальна психологія. – С. 119–125.

2. Мартинчук О. В. Зміст і структура професійних компетентностей майбутнього вчителя-логопеда // Педагогічна освіта: теорія і практика. Психологія. Педагогіка. – 2015. – Вип. 24. – С. 77-83.
3. Пахомова Н. Модель інтеграції медико-психологічної та педагогічної складових професійної підготовки логопедів // Особлива дитина: навчання і виховання. – 2015. – № 1. – С. 17–25.
4. Шеремет М. К. Підготовка корекційних педагогів у вищих навчальних закладах // Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка / За ред. О.В. Гаврилова, В. І. Співака. – Вип. XVII: У 2 ч. – Ч. 1. Серія: соціально-педагогічна. – Кам'янець-Подільський: Медобори-2006, 2011. – С. 7-11.

*Якименко Марина Юрївна,
Студентка IV курсу,
Спеціальності «Логопедія та логопсихологія»*

*Науковий керівник:
Кандидат педагогічних наук, доцент
Марченко Інна Сергіївна*

Становлення граматичної культури мовлення починається в переддошкільному віці і охоплює доволі тривалий період. У дітей з порушеннями мовлення морфологічна складова граматичної сторони мовлення з'являється, як правило, в тій же послідовності, що і при нормальному розвитку мовлення. Однак при загальному недорозвитку мовлення формування граматичної будови мови відбувається з великими труднощами, які проявляються в більш уповільненому темпі засвоєння форм словозміни, частин мови та їх будови, спотворенні загальної картини мовленнєвого розвитку. Проблеми вивчення формування морфологічної сторони мовлення в спеціальній педагогіці приділяли увагу такі автори: Соботович Є.Ф., Трофименко Л.І., Тищенко В.В., Шеремет М.К., Серебрякова Н.В., Лопатіна Л.В.[1],[4],[5]

У дітей середнього дошкільного віку із загальним недорозвитком мовлення розуміння та використання граматичних форм характеризуються деякими особливостями. Діти більшою мірою орієнтуються на лексичне значення слова, ніж на граматичне, тому виникає велика кількість помилок у розрізненні однини та множини іменників, дієслів і прикметників, а також неправильно вживаються числові форми прикметників. Вони використовують закінчення чоловічого та жіночого роду прикметників стосовно середнього роду довше, ніж у нормі (Яблуко яке? – Червона. Червоний). Прикметники у дітей вказаної категорії мають універсальні закінчення (червони – червоний, червона, червоне). [5]

Спостерігається також недостатнє розуміння та розрізнення дієслова чоловічого та жіночого роду минулого часу (за даними Гвоздева О.М., у нормі рід дієслів минулого часу засвоюється в 3 роки). Часто діти заміняють дієслова минулого часу дієсловами теперішнього часу, які не позначають родової належності (Що зробила Саша? – Плаче (заплакала). Що зробив Саша? – Теж плаче (заплакав). Це свідчить про несформованість у дітей із ЗНМ категорії роду. [3],[4], [5]

У нормі в 3 роки дитиною засвоюються всі відмінкові та родові закінчення іменників та прикметників. Але до 5 років можуть спостерігатися поодинокі граматичні помилки. Вони пов'язані зі складними випадками вживання граматичних категорій. [4]

Як зазначає Трофименко Л.І., діти середнього дошкільного віку із загальним недорозвитком мовлення мають певні особливості у засвоєнні відмінкової словозміни. Знахідний відмінок у значенні прямого об'єкту засвоює 90% дітей із цією категорією мовленнєвих порушень, знахідний відмінок у значенні просторових відношень засвоює близько 65% дітей; давальний відмінок у значенні непрямого об'єкту – 70%, а у значенні

просторових відношень – 38%. Родовий відмінок засвоюється з різними показниками, залежно від значення. Родовий відмінок у значенні матеріалу – 68% дітей, у значенні належності – 66%, у значенні просторових відношень – 40%, у значенні відношення цілого до частини – 25%. Місцевий відмінок досить складний для засвоєння, тому на період 4-5 років у значенні місця дії він формується у 40% дітей. Орудний відмінок з'являється останнім у процесі нормального онтогенезу, але діти середнього дошкільного віку із загальним недорозвитком мовлення засвоюють його по-різному, залежно від значення. У значенні знаряддя дії цей відмінок засвоює – 75% дітей, у значенні сумісності – 60%, у значенні місця дії – 36%. [5]

Соботович Є.Ф. зазначала, що у дітей із загальним недорозвитком мовлення наявне порушення граматичних стереотипів, тобто дитина використовує невідповідні суфікси, префікси, флексії. Проблеми діти помічають, але знайти потрібну морфему не можуть. Причиною є порушення морфологічного аналізу.[4]

Отже, на фоні розгорнутого мовлення у дітей середнього дошкільного віку із загальним недорозвитком мовлення відмічаються відхилення компонентів морфологічної сторони мовлення. Це свідчить про те, що діти не засвоюють систему словозміни, допускають помилки в відмінково-прийменникових конструкціях, не розуміють значень окремих граматичних форм і як наслідок допускають помилки в будові слова, а через бідність активного та пасивного словника на період 4-5 років у дітей не формується достатня кількість граматичних класів слів (частин мови).[2],[3]

Список використаних джерел:

1. Богуш А.М.Обучение правильной речи в детском саду. – К.: Рад.школа, 1990.
2. Логопедія. Підручник. За ред. М.К.Шеремет. - К.: Видавничий Дім "Слово", 2010. - 376 с.
3. Марченко І.С. Спеціальна методика розвитку мовлення (логопедична робота з корекції порушень мовлення у дошкільників): Навчальний посібник для студентів вищих педагогічних навчальних закладів. Спеціальність:Корекційна освіта (логопедія). – Вид. 3-є, перер. та доп. – К.: Видавничий Дім «Слово», 2015. – 312 с.
4. Соботович Е.Ф.Нарушения речевого развития у детей и пути их коррекции. – К.:ИСДО, 1995.
5. Трофименко Л.І. Корекційне навчання з розвитку мовлення дітей середнього дошкільного віку із ЗНМ: Програмно-методичний комплекс / За ред. Є.Ф.Соботович. – К.: „Актуальна освіта”, 2007. – 120 с.

Ярошенко Юлія Олександрівна
Студентка 1 курсу магістратури
Спеціальності «Логопедія» та «Логопсихологія»
Науковий керівник:
доктор психологічних наук, доцент
Мартиненко Ірина Володимирівна

«Розвиток комунікативних здібностей дітей дошкільного віку з мовленнєвими порушеннями, засобами арт-терапії»

Здійснений аналіз психолого – педагогічних джерел надав підстави констатувати активний інтерес до питань мовленнєвого спілкування дошкільників (В. Виноградов, Л. Виготський, О. Гвоздев, Д. Ельконін, О. Запорожець, О. Леонтєв, О. Леонтєв, С. Рубінштейн, Ф. Сохін, Є. Тихеева, К. Ушинський, Є. Фльоріна, Л. Щерба), мовлення дітей та їх цілеспрямованого навчання у процесі розвитку мовленнєвих здібностей (А. Богуш, Л. Виготський, О. Леонтєв, Т. Піроженко, О. Шахнарович, Л. Щерба), комплексного

розвитку її комунікативно-мовленнєвих здібностей (С. Ласунова, І. Марченко, Т. Піроженко, І. Мартиненко) [1,3].

Водночас, результати досліджень у галузі логопсихології та логопедії переконують у наявності системних порушень комунікативних умінь у дітей із мовленнєвим недорозвитком (С. Валявко, О. Грибова, В. Калягін, К. Ковилова, О. Павлова, В. Тищенко, М. Шеремет, О. Корнев, І. Мартиненко, І. Марченко). Вчені наголошують на недостатності мовленнєвого спілкування та обмеженому оволодінні мовними засобами дітьми з мовленнєвими порушеннями (О. Лурія, І. Лісіна, С. Конопляста, Т. Сак, О. Леонт'єв, Ю. Коломієць, Н. Базима, А. Савицький, Н. Чередніченко) та відмічають порушення у становленні невербального спілкування, обмежене використання експресивно-мімічних та предметно-дійових комунікативних засобів (І. Мартиненко, О. Леханова) [1,4].

Недостатню сформованість рольової гри у дітей старшого дошкільного віку з мовленнєвими порушеннями відзначає у своїх дослідженнях Т. Щербакова (2006): «вона не досягає рівня провідної діяльності, не розвиваються навички ігрового партнерства, які детермінують виникнення і розвиток інтерактивної діалогічної взаємодії дошкільників в нормі» [5, с.32].

Принциповий підхід до вирішення питання комунікативного розвитку подано в працях та дослідженнях І. Мартиненко, аналіз та узагальнення дослідження якої, дозволили дійти висновків про недостатню сформованість всіх структурних компонентів комунікативної діяльності, дефіцитарність комунікативного арсеналу особистості, обмеженість комунікативних умінь та засобів у дітей старшого дошкільного віку з системними порушеннями мовлення [3].

З метою подолання зазначених труднощів, провідною технологією корекційно-розвивальної роботи з дітьми старшого дошкільного віку з мовленнєвими порушеннями нами було обрано арт-терапію.

Арт-терапія (в спеціальній освіті) – це синтез кількох галузей наукового знання (мистецтво психології та медицини), а в терапевтичній і корекційній практиці як сукупність методик, що побудовані на застосуванні різноманітних видів мистецтва у своєрідній символічній формі та сприяють стимулюванню креативу дитини, корекції психосоматичних і психоемоційних порушень і відхилень в особистісному розвитку.

Ефективність використання різних видів арт-терапії у корекційному навчанні підтверджується широким спектром наукових праць з музикотерапії (Л. Брусилівський, М. Гріньова, В. Петрушин), вокалотерапії (С. Шушарджан), образотерапії (М. Бруно, А. Захаров, Р. Хайгін), бібліографії (А. Міллер, В. Мурашевський, С. Рау), танцювально-рухової терапії (І. Вольпер, Н. Горов), казкотерапії (Т. Зінкевич-Єстігнєєва, О. Петрова).

Особливо ефективним є застосування арт-терапії у роботі із дітьми з мовленнєвими порушеннями. Насамперед тому, що арт-терапія є хорошим способом соціальної адаптації. Вона допомагає подолати сором'язливість, невпевненість, безініціативність, яка стоїть вагомою перешкодою до налагодження соціальних контактів. Сприяє розвитку вмінь вибудовувати взаємовідносини між людьми, дає можливість сформувати більш активну життєву позицію, розвиває комунікативні навички (Н. Базима, З.Ленів).

Так, наприклад, З. Ленів у своєму дисертаційному дослідженні «Корекція порушень усного мовлення у дітей старшого дошкільного віку засобами арт-терапії» (Київ, 2010) розглядає арт-терапію як психокорекційну технологію [2].

Варто зазначити, що в даному дисертаційному дослідженні уперше визначена доцільність застосування засобів арт-терапії у процесі корекції усного мовлення у старших дошкільників із заїканням [2].

Враховуючи зазначене, особливо важливим вважаємо зосередити дослідницьку увагу на питанні розвитку комунікативних здібностей дітей дошкільного віку з мовленнєвими порушеннями засобами арт-терапії, що є важливим для виховання

гармонійної особистості дошкільника, його культурного розвитку, а також психічного здоров'я, та має особливе значення напередодні вступу до школи, та соціальної адаптації.

Список використаної літератури:

1. Конопляста С.Ю., Т.В. Сак Логопсихологія навч. посібник, за ред. д-ра пед.нак. проф. М.К.Шеремет. – К.:Знання.2010- 70 с.
2. Ленів З.П. Корекція порушень усного мовлення у дітей старшого дошкільного віку засобами арттерапії: дис. ....канд.пед.наук: 13.00.03 / З.П.Ленів – К.,2010. – 225с.
3. Мартиненко І.В. Особливості комунікативної діяльності дітей старшого дошкільного віку з системними порушеннями мовлення: монографія / І.В.Мартиненко. К.: ДІА,2016.308с.
4. Мартиненко І.В. Логопсихологія: курс лекцій/ І.В Мартиненко // Навчальний посібник. – К.: ДІА, 2014. – 100 с.
5. Щербакова Т.Ю. Коррекционно – педагогическая работа по развитию коммуникативно – деятельностного взаимодействия дошкольников с ОНР в игре: дис. ... канд. пед. наук : 13.00.03/ Т.Ю. Щербакова. – Ростов н/Д., 2006. – 182с.

Наукове видання

Освіта та наука – 2019

Матеріали звітно-наукової конференції студентів

15-19 квітня 2019 року

Голова редакційної ради	Андрущенко В.П.
Відповідальний редактор	Торбін Г.М.
Відповідальний секретар	Галенко Т.М.

Матеріали друкуються в авторській редакції

Програмний комітет залишає за собою право не завжди поділяти погляди авторів статей

Автори опублікованих матеріалів несуть повну відповідальність за підбір, точність наведених фактів, цитат, економіко-статистичних даних, власних імен та інших відомостей

Київ: НПУ імені М. П. Драгоманова, 2019